

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ)
Навчально-науковий інститут економіки ЧНТУ
Навчально-науковий інститут управління та адміністрування ЧНТУ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій ЧНТУ
Гомельський філіал Міжнародного університету «МИТСО» (Гомель, Білорусь)
Батумський державний університет ім. Шота Руставелі (Батумі, Грузія)
Гомельський державний університет імені Франциска Скорини (Гомель, Білорусь)
Університет ім. Александра Стульгінскиса (Каунас, Литва)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology (CNUT)
Educational-Scientific Institute of Economics of CNUT
Educational-Scientific Institute of law and social technologies of CNUT
Educational-Scientific Institute of management and administration of CNUT
Gomel Branch of International University "MITSO" (Gomel, Belarus)
Batumi Shota Rustaveli State University (Batumi, Georgia)
Francisk Skorina Gomel State University (Gomel, Belarus)
Aleksandras Stulginskis University (Kaunas, Lithuania)

**Міжнародна
науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених
«Юність науки – 2017: соціально-економічні
та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»
26-27 квітня 2017 року**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**Международная
научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых
«Юность науки-2017: социально-экономические
и гуманитарные аспекты развития общества»
26-27 апреля 2017 года**

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

**International
Scientific-Practical Conference students and young scientists
"Youth science – 2017: socio-economic and
humanitarian aspects of society development"
April 26-27, 2017**

ABSTRACT BOOK

**Чернігів ЧНТУ – 2017
Chernihiv CHNTU - 2017**

*Друкується за рішенням вченої ради
Чернігівського національного технологічного університету
(протокол № 6 від 29 травня 2017 р.)*

М 34 Юність науки – 2017: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства:
збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених
(м. Чернігів, 26-27 квітня 2017р.) : Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. – 612 с.

УДК 34
ББК 65.9:67:74
М 34

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова: Гонта О.І. – д.е.н., проф., директор навчально-наукового інституту (ННІ) економіки економіки ЧНТУ

Співголови:

Стрілець М.І. – к.держ.упр., доцент, директор ННІ управління та адміністрування ЧНТУ

Остапенко Л.А. – к.ю.н., доцент, директор ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ

Члени редакційної колегії:

Ремньова Л.М. – к.е.н., проф., декан фінансово-економічного факультету

Юрченко М.Є. – к.ф.-м.н., доц., декан обліково-економічного факультету

Пономаренко С.І. – к.е.н., доц., декан факультету проектного менеджменту, управління якістю та життєзабезпечення

Сила Т.І. – к.психол.н., доц., декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Берднік І.В. – к.ю.н., доц., декан юридичного факультету

Забаштанський М.М. – к.е.н., доц., декан факультету життєдіяльності, природокористування і туризму

Дерій Ж.В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки

Кирилюк Ю.В. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії

Льчук В.П. – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Маргасова В.Г. – д.е.н., проф., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту

Акименко А.М. – к.ф.-м.н., доц., завідувач кафедри інформаційних систем в економіці

Лапінський І.Е. – к.е.н., завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки

Бутко М.П. – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та державної служби

Ткаленко Н.В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри публічного управління та менеджменту організацій

Кальницька К.О. – к.психол.н., доц., завідувач кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Крук О.І. – к.і.н., доц., завідувач кафедри філософії і суспільних наук

Шақун Н.В. – к.філос.н., доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Литвин С.В. – к.пед.н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов професійного спрямування

Кичко І.І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці

Жидок В.В. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики

Коваль П.Ф. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри туризму

Пшенична Т.М. – к.е.н., доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики

Холявко Н.І. – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії

Гнедіна К.В. – к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту

Левицька Н.С. – к.психол.н., доцент кафедри соціальної роботи

Селецький О.В. – к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Сизоненко О.В. – к.е.н., доцент, начальник відділу науково-дослідної частини ЧНТУ

Петраков Я.В. – к.е.н., доцент, голова Ради молодих вчених ЧНТУ

Шпомер Т.О. – аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Кормило І.М. – відповідальний секретар оргкомітету, провідний спеціаліст відділу підготовки НПК

Башлакова О.С. – к.е.н., доц., зав. каф. фінансів і кредиту Гомельського державного університету ім. Ф. Скорини (Білорусь)

Коваленко С.О. – к.с.-г.н., доц., зав. каф. економіки і фінансів Гомельського філіалу Міжнародного університету «МИТСО» (Білорусь)

Гечбаія Б.Н. – д. е. н., проф., директор департаменту економічної політики та управління бізнесом Батумського державного університету ім. Ш. Руставелі (Грузія)

Мицейкіене Астріда – доктор, професор, декан факультету економіки і менеджменту, університет ім. Александраса Стульгінскіса (Литва)

Матеріали надруковані в авторській редакції. Автори матеріалів відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел та посилання на них.

*Печатается по решению ученого совета
Черниговского национального технологического университета
(протокол № 6 от 29 мая 2017 г.)*

М 34 Юность науки - 2017: социально-экономические и гуманитарные аспекты развития общества: сборник тезисов Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Чернигов, 26-27 апреля 2017 г.): Чернигов: Черниг. нац. технол. ун-т, 2017. - 612 с.

УДК 34
ББК 65.9:67:74
М 34

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Председатель:

Гонта Е.И., д.э.н., проф., директор учебно-научного института (УНИ) экономики ЧНТУ

Сопредседатели:

Остапенко Л.А. – к.ю.н., доц., директор УНИ права и социальных технологий ЧНТУ

Стрелец Н.И. – к.гос.упр., доц., директор УНИ управления и администрирования ЧНТУ

Члены редакционной коллегии:

Ремнёва Л.М. – к.э.н., доц., декан финансово-экономического факультета

Юрченко М.Е. – к.ф.-м.н., доц., декан учетно-экономического факультета

Пономаренко С.И. – к.э.н., доц., декан ф-та проектного менеджмента, управления качеством и жизнеобеспечения УНИ управления и администрирования

Сила Т.И. – к.психол.н., доц., декан факультета социальных технологий, оздоровления и реабилитации

Бердник И.В. – к.ю.н., доц., декан юридического факультета

Забаштанский М.Н. – к.э.н., доц., декан факультета жизнедеятельности, природопользования и туризма

Дерий Ж.В. – д.э.н., профессор, зав. кафедры теоретической и прикладной экономики

Кириллюк Ю.В. – к.е.н., доцент, зав. кафедры экономической теории

Ильчук В.П. – д.э.н., профессор, зав. кафедры финансов, банковского дела и страхования

Маргасова В.Г. – д.э.н., проф., зав. каф. бухгалтерского учета, налогообложения и аудита

Акименко А.Н. – к.т.н., доц., зав. каф. информационных систем в экономике

Липинский И.Э. – к.э.н., зав. кафедры финансово-экономической безопасности

Бутко Н.П. – д.э.н., проф., зав. каф. менеджмента и государственной службы

Ткаленко Н.В. – д.э.н., проф., зав. каф. публичного управления и менеджмента организаций

Кальнищак Е.А. – к.психол.н., доц., зав. каф. организации социально-психологической помощи населению

Крук А.И. – к.и.н., доц., зав. каф. философии и общественных наук

Шакун Н.В. – к.филос.н., доцент, зав. каф. социально-гуманитарных дисциплин

Литвин С.В. – к.пед.н., доцент, зав. каф. иностранных языков профессионального направления

Кичко И.И. – д.э.н., проф., зав. каф. управления персоналом и экономики труда

Жидок В.В. – к.э.н., доцент, зав. каф. маркетинга, PR-технологий и логистики

Коваль П.Ф. – к.э.н., доцент, зав. каф. туризма

Пшенична Т.Н. – к.э.н., доцент кафедры маркетинга, PR-технологий и логистики

Холявко Н.И. – к.э.н., доцент, доцент кафедры экономической теории

Гнедина К.В. – к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета, налогообложения и аудита

Левицкая Н.С. – к.психол.н., доцент кафедры социальной работы

Селецкий А.В. – к.ю.н., доцент кафедры трудового права, административного права и процесса

Сизоненко Е.В. – к.э.н., доцент, начальник отдела НИЧ ЧНТУ

Петраков Я.В. – к.э.н., доцент, председатель Совета молодых ученых ЧНТУ

Шпомер Т.О. – аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования

Башлакова О.С. – к.э.н., доц., зав. каф. финансов и кредита УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины» (Беларусь)

Коваленко С.А. – к.с.-х.н., доц., зав. каф. экономики и финансов Гомельского филиала Международного университета «МИТСО» (Беларусь)

Гечбаия Б.Н. – д.э.н., проф., директор департамента экономической политики и управления бизнесом Батумского государственного университета им. Ш. Руставели (Грузия)

Мицейкиене Астрида – доктор, проф., декан факультета экономики и менеджмента университета имени Александра Стульгинскиса (Литва)

Материалы опубликованы в авторской редакции. Авторы материалов несут ответственность за достоверность изложенного материала, за правильное цитирование источников и ссылки на них.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Теория и практика развития социально-экономических систем в условиях становления информационного общества Theory and practice of development of socio-economic systems in the conditions of information society development	
<i>Підсекція - Теоретичної та прикладної економіки</i> <i>Подсекция - Теоретической и прикладной экономики / Subsection - Theoretical and applied economics</i>	
Бараник Ю.В. ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	15
Гапоненко Г. М., Хоменко І.О. ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ СМІТТЯ В УКРАЇНІ	17
Кадовба Е.А. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА	18
Кіщенко Н.А., Жабинська Н.Ю. ПРИЙОМИ TV-РЕКЛАМИ	21
Краснянська Ю.В. ДІАГНОСТУВАННЯ ПРИЧИН СУТТЄВОЇ РІЗНИЦІ В МІНІМАЛЬНОМУ РОЗМІРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ УКРАЇНЦІВ ТА ГРОМАДЯН ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС	22
Левківський О.В. УЧАСТЬ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В СТАНОВЛЕННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	24
Мишко В.О. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОБЛІКУ ВИТРАТ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ БАЗ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ДЛЯ РІЗНИХ ГРУП МАШИНОБУДУВАННЯ	26
Ребенок Д.В. ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	28
Пустовойт Д.В. РЕТРОСПЕКТИВА ПРОЦЕСУ ТА НАСЛІДКІВ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ	30
Семенюк В. ТРЕНДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	32
Хоменко І.О., Івашина В.І. ВИРОБНИЦТВО ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ З БІОМАСИ	34
Хрей А.П. МОНЕТИЗАЦІЯ ПІЛґ НА ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ	36
Чустіль І.О., Бороденчик В.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІТКОЙН У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКАХ	37
<i>Підсекція - Економічної теорії</i> <i>Подсекция - Экономической теории / Subsection - Economic theory</i>	
Белорус А.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	39
Брагіда О.В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	41
Глухенька К.В. РОЛЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	44
Горбенко К.М., Савченко В.Ф. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ	45
Горбенко К.М. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	47
Дупеєнко Н.А. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ЗАТРАТ И ИХ РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	49
Савченко В.Ф., Козляниченко О.М. СИСТЕМА АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ	52
Левківський В.В. УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	54
Лозова А.Д. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	55
Мандрико М.С. ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	57
Мартиненко Д.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ	58
Охріменко К.В. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ	59
Пустовойт Д.В., Савченко В.Ф. ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ	61
Росохач О.В., Полковниченко С.О. АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ	63
Долгополов М.Г., Савченко В.Ф. ІНФРАСТРУКТУРНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	65

Середюк І.О., Козловська С.М., Полковниченко С.О. ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ	66
Холявко Н.І. ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	68
Сидоренко А.В., Савченко В.Ф. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	69
Чорна К.О. РОЛЬ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	70
Гонта С.В. СУТНІСТЬ МЕНТАЛІТЕТУ ТА МЕНТАЛЬНОСТІ	72
СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ, СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА Финансовая стабилизация: основные факторы, стратегия и тактика Financial stabilization: main factors, strategy and tactics	
Мартинюк Я.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ У ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ	75
Дьякова К.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БАЗЕЛЬ- III В УКРАЇНІ	77
Дроб'язко Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	78
Баранець А. А. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	80
Пустовойт Д.В. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ	82
Горбенко К.М. ЗАСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ	84
Горбенко К.М. ЕФЕКТ РЕЗЕРВУВАННЯ КРЕДИТІВ КАТЕГОРІЇ НА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ БАНКІВ	86
Краснянська Ю.В. ДЕПОЗИТНА БАЗА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ	88
Краснянська Ю.В. ДІАГНОСТУВАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	91
Паніматченко В.С. ПЕРСПЕКТИВИ АВТОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	93
Ковінько Д.М. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ	95
Пелоренко Д.О. ВЕНЧУРНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ	97
Суєло І.О. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ	99
Пустовойт Д.В. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	100
Lisitsa A.V. THE ESSENCE AND FEATURES OF JOINT INVESTMENT INSTITUTIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE	102
Кузьменко Н.В. ІНВЕСТИЦІЇ В НЕРУХОМІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ	104
Черняк К.А. ОБСЯГ ПРОСТРОЧЕНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ КЛІЄНТІВ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ	106
Козловська С.М., Однолько Я.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ	107
Садчикова І.В., Телеш Т.А. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АУТСОРСИНГУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	109
Гапоненко І.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ	111
Болото А.О. РИНОК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	112
Долгополов М.Г. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	114
Савченко С.В. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА	115
Шоломій А.В. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	117
Маркова О.І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	118
Редька Є.В., Яценко С.М. НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	120
Баранець А.А. ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ	122
Івахненко В.А. ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУСТВА ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ	124
Михайлюк Т.О. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	125
Savchenko T.V. FOREIGN INVESTMENTS AS A FACTOR OF UKRAINE ECONOMIC GROWTH	127
Зінкевич О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	129

Деркач А.О. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	131
Середюк І.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СТРУКТУРНУ ПЕРЕБУДОВУ ЕКОНОМІКИ	132
Makhovuk M.A. FEATURES INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE	134
Савченко Т.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ГАРАНТУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ	136
Долгополов М.Г. ЛІЗИНГ – МОЖЛИВІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	138
Садчикова І.В., Садчиков В.С. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	140
Lysenko N. EFFECTIVENESS CLUSTERS GREEN ENERGY IN ENSURING ENVIRONMENTAL SECURITY OF THE STATE	142
Парубець М.С., Панченко Н.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	144
Тимошенко В.І. ОСОБЛИВОСТІ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	146
Шитикова С.Ф. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКА ЗА СЧЕТ ВНЕДРЕНИЯ В ОБРАЩЕНИЕ НОВОГО ВИДА КРЕДИТА	147
Сиволожська А.М. ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	149
Пчельнікова К.А. ЕТАПИ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РЕАГУВАННЯ БАНКРУТСТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ	151
Пчельнікова К.А. ФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ КРИЗ	153
СЕКЦІЯ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ Совершенствование методики и организации учетно-аналитической работы Improvement of methodology and organization of accounting and analytical work	
Бабко І.С., Клименко О.М. КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ, ЇХ ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКА ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ НП(С)БОДС	155
Бабко І.С., Чеботар І.О. КОМП'ЮТЕРНИЙ АУДИТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	157
Ворох І.А., Романенко В.М. ОСОБЛИВОСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН	158
Гажій А.В. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	159
Гажій А.В. РОЛЬ АУДИТУ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ	161
Гладун Т.В. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	163
Глушенко А.А. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	165
Дедюхіна Н.Ю., Расулова Я.І. ЗАРОБІТНА ПЛАТА 2017: НЮАНСИ	167
Зубаха К.Ю. ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ТА РЕВІЗІЇ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ЗАПАСАМИ	168
Кошова В.О. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІЗУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	170
Мінченко С.С. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ, ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	172
Мінченко С.С. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	174
Матвієнко О.Г. РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА	176
Перекута К.Г. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ	178
Пугач Г.С. ФОРМУВАННЯ І ДОЦІЛЬНІСТЬ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	179
Расвич О.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	181
Расвич О.В. ЗМІНИ В ОПОДАТКУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	183
Расулова Я.І., Дедюхіна Н.Ю. ПЕРЕВАГИ ПЛАТФОРМИ 1С: ПІДПРИЄМСТВО В ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	184

Ремесник В.О., Клименко О.М. РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ	185
Роднєв Д.В. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ	187
Руденкова С.В., Стародуб Т.В. НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ	189
Сидоренко О.О. ПОРЯДОК ВІДОБРАЖЕННЯ ФОНДУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ У НОВІЙ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ	191
Сорока В.С. СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СУДЖЕННЯ АУДИТОРА	192
Ткаченко А.О. ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	194
Томильць К.І. СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	195
Чеботар І.О., Клименко О.М. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	196
Шевченко Н.В. ВНЕСОК Ф. ВІЛЛА В РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	199
Шило С.Л. ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	200
СЕКЦІЯ 4. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В ЕКОНОМІЦІ <i>Информационные системы в экономике / Information systems in economics</i>	
Мальцев О.О. ПРИНЦИПИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ	203
Телегіна А.С. МОДЕЛЮВАННЯ ГОЛОСУВАННЯ ЗА ДОПОМОЮ ПРОСТИХ КОАЛІЦІЙНИХ ІГОР	204
Томильць К.І. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	206
СЕКЦІЯ 5. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ Проблемы и перспективы развития менеджмента и публичного управления Problems and prospects of management development, public administration and public service	
<i>Підсекція - Публічного управління та менеджменту організацій</i> <i>Публичного управления и менеджмента организаций / Public administration and management of organizations</i>	
Бирюк Ю.В., Добронизська В.С. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС – ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	208
Бирюк Ю.В., Добронизська В.С. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРАУДФАНДІНГУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ	210
Ганжа С. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФАКТОРИ ГАЛЬМУВАННЯ РОЗВИТКУ НІС В УКРАЇНІ	212
Двоглазова М.В. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ	214
Коваленко К.В. ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КОМУНІКАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	214
Ковальчук Я.С., Кулик А.І. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	216
Ковальчук Я.С. ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РОБІТНИКІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА	217
Корнієць К.Є. ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ПРИ УПРАВЛІННІ ДОВГОСТРОКОВИМИ ПРОЕКТАМИ	218
Ковальчук Ю.В., Філіпова Н.В. АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 2015 – 2016 РОКІВ	219
Лепська А.М. АНТИКРИЗОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	221
Лисенко С.Ю. ДІЛОВА БЕСІДА В СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	222
Нікітенко О.О. ВИМОГИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА	223
Ніколаско Ю.О., Філіпова Н.В. БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	224
Пархоменко М.С. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	225
Пузін Н.П. ІННОВАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	226
Пушок І.В. ПРОАКТИВНІСТЬ – ВИМОГА ЧАСУ ПРИ УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ	227

Сидоренко А.В., Філіпова Н.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	228
Стрижак К.В. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ	230
Jakubek P. STRATEGIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF COUNTRY	231
<i>Підсекція – Менеджменту та державної служби</i> <i>Менеджмента и государственной службы / Management and public administration</i>	
Андрющенко Н.М. ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	233
Дейкун Л.В. УПРАВЛІННЯ ІНОЗЕМНИМ КРЕДИТУВАННЯМ ТА ІНВЕСТИВАННЯМ В УКРАЇНІ	234
Деркач О.А. ІНВЕСТИЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	236
Комисарова Т.В. ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	237
Краснянська Ю.В. ВПЛИВ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ	239
Адаменко К.В. ПРОБЛЕМИ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ	241
Лосева О.А. МАРКЕТИНГ ПОСЛУГ ІНДУСТРІЇ КРАСИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ	242
Чистякова К.Ю. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙ СПОРТИВНОГО ВЗУТТЯ	244
Матузка А.В. АУТСОРСИНГ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАКУПІВЕЛЬ І РОЗПОДІЛУ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ Н & М	245
Попело О.В. ЗАКОНОМІРНОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	247
Бутурлимов О. ПОНЯТТЯ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ, ПРИЧИНИ ТА ЧИННИКИ	248
СЕКЦІЯ 6. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ	
Теория и практика социальной работы: социально-правовая защита, социально-психологическая помощь и физическая реабилитация Theory and practice of social work: socio-legal protection; social and psychological assistance and physical rehabilitation	
Авраменко І.К. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО”	250
Бойченко С.Г. СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВІТАЛІЗМ У ВИВЧЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ І ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ	252
Бондаренко М.С. БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	254
Бондаренко Н.С. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНИ ЗА УМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	256
Василишина Н.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	257
Вікторова А.С. СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	259
Гасвська А.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	260
Ілляна О.С. ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ЖІНКАМИ-УВ’ЯЗНЕНИМИ, ЯКІ ГОТУЮТЬСЯ ДО ВИХОДУ НА ВОЛЮ	262
Гацура Г.М. ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ З МОЛОДЦЮ	264
Герасименко Т., Острияко Т.С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	265
Горбій К.О. РЕВНОЩІ ЯК ПРИЧИНА ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВ З ТОЧКИ ЗОРУ ПСИХОЛОГІЇ	267
Горюшина В.М. ІГРОВА ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОЯВ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	268
Грицай С.О. ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЧАСОМ	270
Діхтярук О.П. ЗДОРОВ’ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	272
Донець Г.В. НАСЛІДКИ РОЗЛУЧЕННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	275
Дорошенко Я.В. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ ЩОДО СКЛАДНОЩІВ ВЗАЄМИН З ДІТЬМИ	276
Дорошенко А.В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ, ЯКІ СХИЛЬНІ ДО СУЇЦИДУ	277
Душенюк М.В. ЗАЛУЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ЇХ ОСОБИСТІСНОГО ВІДЧУЖЕННЯ	279
Єкименко Т.В. САМОТНІСТЬ – ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ	280

Зубчевська А.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ	282
Івашко Ю.В. ПОДРУЖНІ ЗРАДИ В ШЛЮБНО - СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ	283
Кадькало О.В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КРИЗОВОГО ПЕРІОДУ У ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ	285
Кальницька К.О., Бондаренко М.С. ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	286
Кальницька К.О., Котеленець О.О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ПРАВОПОРУШНИКАМИ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	288
Кальницька К.О., Кріжік К.С. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	290
Коваленко К.О. СУПЕРВІЗІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	292
Ковальчук О.В. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	294
Козел О.Г. ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ У РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ	296
Козел О.Г. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	298
Нестеренко О.В. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЖІНОК, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНИЙ ПЕРІОД	299
Панькова Т.В. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї	301
Прядко Б.В. ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ МОЛОДІ	302
Тітова К.В. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	304
Костенков А.В. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	305
Костюк М.Д. «ГРУПИ СМЕРТІ» В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	306
Кропива О.С. ВІДНОВЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ	308
Купрісінко В.О. ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ	310
Ларченко Ю.В. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	311
Мальцева М.В. ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ ТА СТАТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	313
Мишко О.О. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ	315
Мульована Л.І. НЕДЕРЖАВНІ НАДАВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	317
Нестеренко О.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	319
Нечваль А.С., Остряк Т.С. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «БАТЬКІВ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ «АУТИЗМ. НОВИЙ ПОГЛЯД» м. ЧЕРНІГІВ)	321
Обитоцька В.С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ	323
Півень Б.О. ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВРОДЖЕНИМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦЯ	324
Погребень О.М. СУТІСНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО» В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ	326
Полевик А.А. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИТУАЦІЇ РОЗЛУЧЕННЯ	328
Полтарескул Ю.М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	329
Прядко Б.В. ІДЕАЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	331
Рябчиков П.А. РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА	333
Сабова А.В. ЯВИЩЕ БУЛІНГУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	334
Соболь М.С. КАЗКОТЕРАПІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ	336
Суєло Ю.В. СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ПЕНІТЕНЦІАРНИЙ СИСТЕМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	338
Тітова К.В. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ	340

Ткаченко С.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ	341
Тютюнов М.О. ІМІДЖ ЯК ДОДАТОК ДО САМОМЕНДЖМЕНТУ	343
Чердиченко І.С. ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ В УКРАЇНІ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ	345
Уривкова А.О. ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З РОЗСІЯНИМ СКЛЕРОЗОМ	347
Шванська А.О. КРИЗА ТРЬОХ РОКІВ ЯК ЗАРОДЖЕННЯ ВЛАСНОГО «Я»	348
Юрченко О. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ	350
СЕКЦІЯ 7. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА Проблеми защиты прав и свобод человека и гражданина / The protection problems of the human rights and freedoms	
Білецька К.Б. ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ НЕВИЛКОВНО ХВОРИХ В УКРАЇНІ	352
Бондар Я.Г. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	353
Власенко К.М. МОРАТОРІЙ НА ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	354
Волох А.С. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ АТО ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	356
Грицай С.О. ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК НОВИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОРГАН В УКРАЇНІ	357
Дейнека К.В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗА КОДЕКСОМ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	360
Журба В.С., Козиньць І.Г. ІНСТИТУТ ПЕКУЛІА ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ	361
Книш Ю.О., Веремієнко С.В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МИСЛИВСТВО» І «ПОЛЮВАННЯ»	363
Козиньць І.Г., Кравченко О.В. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАМІЖНЬОЇ ЖІНКИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ	365
Козиньць І.Г., Пророченко В.В. ОСОБЛИВОСТІ КОЛОНАТУ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ	367
Козиньць О.Г., Вітряк О.О. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ	369
Кокоша Д. Ю. ОСОБЛИВОСТІ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ У ВІДПОВІДНОСТІ З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ	371
Кошка І.Ю. МЕТА І ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ	373
Кулешова М.А. ЗАХИСТ ПРАВА СПАДОЄМЦІВ НА ВСТУП ДО ЧЛЕНІВ САДІВНИЧОГО ТОВАРИСТВА	375
Марус А.О. ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ЗМІНІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	377
Марушак Н.В., Заяць А.Р. ЗАСОБИ ПОДОЛОННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ	379
Марушак Н.В., Саврацька Ю.М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ	381
Крамар Т.С. ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА КВОТУВАННЯ, ЯК НЕТАРИФНІ МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	382
Нестеренко Ю.В. ПРАВО ДРУЖИНИ І ЧОЛОВІКА НА ПОВАГУ ДО СВОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ	383
Люблінський Р.М., Богдан Ю.М. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА	385
Павленко О.М. РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВАН (кінець ХХ - початок ХХІ ст)	387
Пантелієнко Г.М. ВИДИ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ	389
Приходько В.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ВІЛЬНОВІДПУЩЕНИКІВ І РАБІВ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ	391
Пчела М.В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН	393
Сушко Я.В. ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ	394
Шурубенко К.Г. ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЄВОСТІ ПОЗИТИВНОГО ПРАВА В РАМКАХ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА	396
Поламаренко М.Ю., Богдан Ю.М. МІЖНАРОДНИЙ АРБИТРАЖ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	397
Шванська А. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ВЧЕННЯ КАУТІЛЬІ У ТРАКТАТІ «АРТХАШАСТРА»	398

Кирда В.В. ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ЩОДО ПРАВОСУДДЯ НА ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА ТА АДВОКАТА В СУДІ	400
Кокоша Д.Ю. ДОСВІД ІНСТИТУТУ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ДЛЯ УКРАЇНИ	402
СЕКЦІЯ 8. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА Актуальные проблемы гуманитарного развития современного общества / The protection problems of the human rights and freedoms	
<i>Підсекція – Іноземних мов / Подсекция - Иностранных языков / Subsection - Foreign Languages</i>	
Bezuglyi V.V. DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF VANKEL ENGINE	405
Shereshtan S.O. SOLUTIONS TO ENERGY AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF AUTOMOBILE TRANSPORT IN THE 21ST CENTURY	407
Molokova A.V. PERSPECTIVES AND FEATURES OF DEVELOPMENT THE AIRLESS TIRES	409
Нероп А.А. VEHICLE-TO-VEHICLE COMMUNICATIONS	410
Shuruta A.M. ELECTRIC VEHICLES DEVELOPMENT	411
Amelchenko O.H. ANALYSIS OF INCOMING TOURISM IN UKRAINE	412
Ананченко О.В. LE SYSTÈME FISCAL FRANÇAIS	413
Berebera O. POWER LOSSES IN DISTRIBUTION LINES: HOW TO REDUCE THEM	415
Бондарчук С.В. DIE ROLLE DER KOMMUNIKATION IM PERSONALMANAGEMENT	415
Brahida O.V. MANAGEMENT – AN ART AND A SCIENCE	417
Ворожит О.Ю. INNOVATIVE TECHNOLOGY IN AUTOMOTIVE INDUSTRY	419
Vrubleskyi B. COMMERCIAL LEGISLATION OF UKRAINE: THE WAYS OF IMPROVING	419
Дахно О.Ю. L'AGROTOUTRISME ET TOURISME À LA FERME EN FRANCE : DIFFÉRENCES CULTURELLES ET LINGUISTIQUES	421
Жовток В.А. ONLINE ADVERTISING	423
Іваненко І.О. RURAL TOURISM IN CANADA	424
Ichenko T.S. FINANCIAL PLANNING AND FORECASTING: MAIN OBJECTIVES AND METHODS	425
Kozinets Y.V. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF STAFF MOTIVATING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE AND POLAND	427
Кубліцька О.В. THE STATUS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF E-COMMERCE IN UKRAINE	428
Куловер М.І. RECREATIONAL COMPETITIVENESS OF CHERNIHIV REGION	429
Lavrenko Y. A PROBLEM OF STAFF MOTIVATION IN THE MODERN SOCIETY	431
Lanko A.V. NEW TRENDS IN DEVELOPMENT OF SOCIAL VIRTUAL REALITY	433
Oliinik M. COMPARATIVE ANALYSIS OF RENEWABLE AND NON-RENEWABLE SOURCES OF ENERGY	434
Пекур І.В. PARTICULAR QUALITIES OF CHERNIHIV MUNICIPAL WATER SUPPLY SYSTEM	435
Перекута К.Г. UNTERSTÜTZUNG DER EUROPÄISCHEN SPRACHENVIELFALT ALS GRUNDLAGE BEI DER SCHAFFUNG DES INTERKULTURELLEN DIALOGS	436
Проценко А.О. REFUGEE FAMILIES OF UKRAINE	437
Reva K. STANDARDS FOR PV MODULES AND COMPONENTS	439
Serghiv B.B. NET SLANG IN E-MESSAGES	440
Sotnychenko M.D. SPACE TOURISM: ECONOMIC BENEFITS AND ENVIRONMENTAL IMPACT	442
Buinyi R., Strogii A., Chupailenko S. USING GSM-TECHNOLOGIES TO FIND PLACES OF SINGLE-PHASE FAULT IN POWER NETWORKS WITH INSULATED NEUTRAL	443
Yusukhno S.I. TEACHING AND LEARNING ENGLISH FOR FINANCE: MAJOR AIMS, PRINCIPLES AND SKILLS	445
<i>Підсекція – Філософії / Подсекция - Философии / Subsection - Philosophy</i>	
Акуленко О.В. ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	447

Балика Б.О. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	448
Болуто А.О. ФІЛОСОФІЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ	450
Винник В.О. СЕНС ЖИТТЯ: ПРОБЛЕМА СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ У ЛЮДСЬКОМУ БУТТІ	451
Войцеховська М.М. КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА	452
Гарішина А.В., Уразовська К.Д. РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	454
Городиська О. В., Киселиця С.В. ФОЛЬКЛОР ЯК ВИЯВ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ	457
Гутовский А.В. ІНТЕРНЕТ-КОММУНІКАЦІЇ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА	459
Жолобецька М.Б. ФІЛОСОФСЬКІ ПРИНЦИПИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ	461
Захарченко Д.С., Литвин Я.Ю. СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ	463
Кириченко А.Ю. ВПЛИВ КИЇВСЬКОЇ МОРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	465
Киселиця С.В., Киселиця М.І. СПОЖИВАЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ	467
Костирко А.Ю. СІМЕЙНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	468
Кошка І.Ю. ОЛІГАРХІЯ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	469
Лисенко Н.В. ФІЛОСОФІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: БЕЗПЕКА, ЕКОЛОГІЯ, ЦИВІЛІЗОВАНІСТЬ	471
Москаленко А.О. АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ	473
Нестеренко Ю.В. МОВА ЯК ВАЖЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕГОНІВ	475
Петровська А.С. ФІЛОСОФСЬКІ ВИМИРИ «ЕКОЛОГІЗАЦІЇ» СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ	477
Пришуна В.В. МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	479
Середа О.В. МАЛЕНЬКІЕ МЫСЛИ О БОЛЬШОЙ ЖИЗНИ	481
Соболь М.С., Лаузеніскє О.А. «НОВА ЛЮДИНА»: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	482
Солдатов А.Ю. ПРОБЛЕМА СЧАСТЬЯ ИЛИ СПОСОБНА ЛИ ФИЛОСОФИЯ ОСЧАСТЛИВИТЬ?	483
Супрун В.В. МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК СВІТОГЛЯДНО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	484
Ярмак Я. ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ	486
<i>Підсекція - Українознавства / Подсекция - Украинovedения / Subsection - Ukrainian Studies</i>	
Мальцева М.В. УКРАЇНСЬКА МОВА: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ (ДЕЯКІ ШТРИХИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ЦАРИЗМУ)	488
Нагорна А.Г. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ	489
Полулях Я.Ю., Нікітенко А.Г. ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В МОВНІЙ ОСВІТІ	490
Миколаєнко Ю.В. ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	492
Приходько В.О. НЕСТОР ЛІТОПИСЕЦЬ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІЇ (ДО 960-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	494
Таран О.Ю., Розсудовська І.Г. РОЛЬ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МОВНІЙ ОСВІТІ	496
СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА <i>Актуальные проблемы жизнедеятельности общества / Actual problems of society</i>	
<i>Підсекція - Управління персоналом та економіки праці</i> <i>Подсекция - Управления персоналом и экономики труда / Subsection - Personnel management</i>	
Атаманенко Д. КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	498
Бондарчук А.А. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЖОРСТКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА НЕСПРИЯТЛИВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	499
Бондіна Є.А. СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ	501

Бугрова А.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	503
Горбаченко М.А. ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	504
Губко М.М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	506
Демченко Я.О., Товкач І.О. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	507
Загорулько В.О. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ КОЛЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	509
Зенченко В.В. ПОЖВАВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ	510
Іванова Т.М. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ	511
Іванченко К.І. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	513
Ільєнко В.В., Ільєнко Р.В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ	515
Кірієнко Є.М. СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	517
Корявєць А.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	518
Лавренко Ю.О. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	520
Маковій П.О. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ	522
Мокрогуз Я.А. ОСОБЛИВОСТІ АТЕСТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЕЛЕМЕНТА ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ	524
Мотузніа Л.С. ЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	526
Петренко О.С. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ	527
Петрова О.Ю. МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД	529
Пискун О.М. ПОЛІПШЕННЯ УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ПРОДУКТИВНОСТІ	531
Склярєвська А.В. РОЛЬ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	533
Сніцаренко О.М., Борисенко Л.І. СТАН ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	535
Хмелєвський С.М. СИТУАТИВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ	536
Шульга С.С. НЕСТАНДАРТНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	538
Волік М.А. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ НАРОЦУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	539
Підсекція – Маркетингу, PR-технологій та логістики <i>Подсекция – Маркетингу, PR-технологий и логистики / Subsection – Marketing, PR-technologies and logistics</i>	
Бордакова Ю.А. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	541
Буглак Ю.В., Пшенична Т.М. ПЛАНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	543
Гринькова Н.А., Забаштанська Т.В. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА	545
Вініченко Ю.М. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	547
Вініченко Ю.М., Забаштанська Т.В. ПОНЯТТЯ ЦІНОВОГО МОНІТОРИНГУ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ	549
Гавриленко А.В., Забаштанська Т.В. ЗБУТОВА ДІЯЛЬНІТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ	551
Єльчищева І.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МАРКЕТИНГУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	553
Єременко Ю.В. КРЕАТИВ ЯК СЕГМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	554
Єременко Ю.В., Забаштанська Т.В. ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОН'ЮНКТУРА»	555
Жидок В.В., Луцька А.А. ОРГАНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	557
Затепаєкіна Л.М., Москаленко В.А. ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ	558
Зубець А.О., Забаштанська Т.В. PRODUCT PLACEMENT ЯК ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	560

Карпенко І.Ю. ЦІНОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	562
Кириченко А.В. КРЕАТИВ У СУЧАСНІЙ РЕКЛАМІ	563
Кириченко А.В. ІННОВАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПІДПРИЄМСТВІ	565
Криса А.В., Забаштанська Т.В. КВІНТЕСЕНЦІЯ ПРИНЦИПУ ПАРЕТО	566
Ковшун Х.О. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ РЕКЛАМИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ	568
Летошко К.А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ В РЕКЛАМІ	570
Луцька А.А. ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС СТРУКТУР	572
Мергієва Н.А. ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМИ В АЗІАТСЬКИХ КРАЇНАХ	573
Мехед І.І. МЕРЧАНДАЙЗИНГ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	575
Мехед І.І. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	577
Огієнко О.М., Забаштанська Т.В. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОГО ЦІНУВАННЯ	578
Пітчук Ю.А., Карпенко Ю.М. РОЛЬ УПАКОВКИ ТОВАРУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	580
Ребенок А.В. ПРОТИДІЮЧИЙ МАРКЕТИНГ В СУЧАСНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	581
Рогова Д.Г. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ БРЕНДУ НА СВІДОМІСТЬ СПОЖИВАЧА	583
Усік М.А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОМАРКЕТИНГУ	584
Чала О.В. ІМІДЖ ТОВАРУ ЯК ДОВГОСТРОКОВА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА	586
Шкулепіна А.В. ВІРУСНА РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	588
Шпак А.В. ІННОВАЦІЇ В ДИЗАЙНІ УПАКОВОК	589
Підсекція – Перспективні напрями розвитку туризму	
<i>Подсекция – Перспективные направления развития туризма / Subsection – Development of tourism</i>	
Адресва Г.П. ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ	591
Багрицька Д.І. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	593
Болдирева А.С., Бриль К.Г. ТУРИСТИЧНІ ЦЕНТРИ ЄВРОПИ	594
Гулова К. РЕСУРСИ РОЗВИТКУ АЛЬПІНІЗМУ В УКРАЇНІ	596
Зимогляд А.О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ГОТЕЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ НА РИНКУ УКРАЇНИ	597
Коваленко І.Г. ШОПІНГ-ТУРИЗМ, ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ	599
Козлова В.В. МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ТУРИЗМІ	600
Котік Е.А. СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ФРАНЦІЇ	602
Куліш А.О. ДОСВІД АВСТРІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ	603
Куловер М.І. РОЗРОБКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	604
Самойленко А.Г. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	606
Сотниченко М. РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	607
Ювженко В.А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АПІТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	609

СЕКЦІЯ 1
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В
УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Теория и практика развития социально-экономических систем в условиях становления
информационного общества*
*Theory and practice of development of socio-economic systems in the conditions of information
society development*

ПІДСЕКЦІЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Подсекция -Теоретической и прикладной экономики
Subsection -Theoretical and applied economics

Бараник Ю.В., студентка групи ОбОп-16-1

Науковий керівник – **Авраменко О.І.**, старший викладач

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук, Україна)

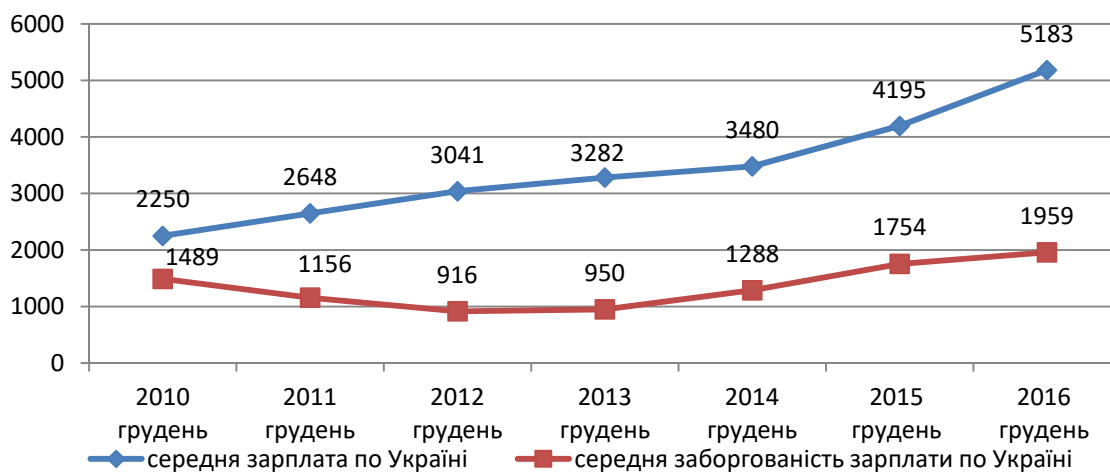
ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі у зв'язку з прагненням суспільства до отримання вищих доходів зростає обсяг міграційних процесів в Україні. Суспільство залежить від рівня доходів, тому перебуває у постійному пошуку додаткової роботи та постійно заощадує на споживанні. І, внаслідок, українське населення мігрує у пошуках більших можливостей.

Актуальність трудової імміграції українського населення за кордон з кожним роком набуває нових обертів. Таким чином держава втрачає кваліфіковані кадри.

Дослідження даної теми проводились багатьма вітчизняними вченими. Так, О.Пасічник [1] виявив, що міграційне явище складається зі стадій, К. Шеховцева [2] дійшла висновку, що на кількість емігрантів з України впливають лише два фактори: ріст безробітного населення у віці від 15 до 70 років та низький рівень соціальної допомоги, В.Борщевська [3] дослідила, що причиною міграції українців є низька, у порівнянні з іншими європейськими країнами, середньомісячна заробітна плата. Оскільки дане явище має тенденцію до зростання, очевидною є необхідність постійного його моніторингу.

Розглянемо фактори, що безпосередньо впливають на обсяги міграції. На сучасному етапі однією з проблем стала заборгованість по заробітній платі в Україні. Тож представимо її динаміку за період 2010-2016 рр. на рис. 1

*Рис.1. Динаміка середньої заробітної плати та заборгованості в Україні у гривнях
(побудовано автором по даних[4,5])*

Як ми бачимо з рисунку 1, середня заробітна плата збільшувалася з кожним роком і досягла у 2016 році позначки 5000 грн. Але разом з тим зросли й розміри середньої заборгованості по заробітній платі в Україні й у 2016 році становили 2000 гривень на місяць.

На сьогодні в Україні можна спостерігати тенденцію збільшення розмірів виплат заробітної плати та росту цін на товари та послуги, особливо зазнають цього впливу товари народного вжитку та комунальні послуги.

Доказом цього є наведений нижче рисунок 2, на якому зображено динаміку індексу споживчих цін в Україні за період 2010-2016 рр.

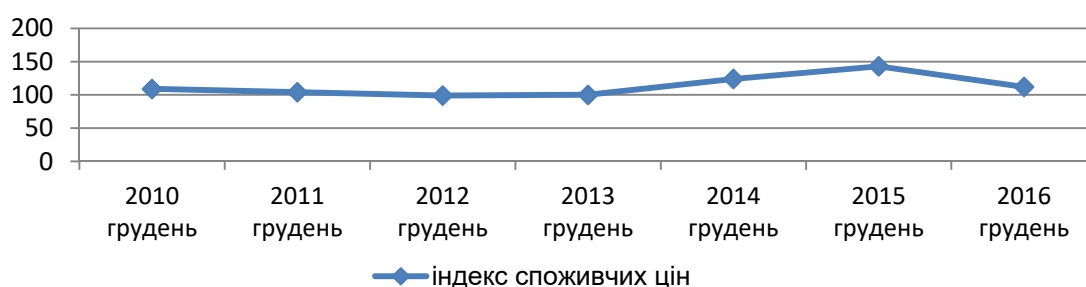

Рис.2. Індекс споживчих цін в Україні за період 2010-2016 рр., % (побудовано автором по даних [6])

На сучасному етапі велика кількість українців мігрує на заробіток до Польщі (за державними статистичними даними). Тому і зіставимо показники середньої заробітної плати українців і в Україні, і в Польщі, за однаковий період часу.

Таблиця 1

Зарплата в Україні та Польщі (розроблено автором по даних [7])

рік		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
В Україні	у доларах	300	325	375	382	437	227	200
	у гривнях	2250	2648	3041	3282	3480	4195	5183
В Польщі	у доларах	1048	1128	1049	1125	1192	1037	1070
	у гривнях	8384	9024	8392	9000	9536	17629	27820

З наведеної таблиці ми бачимо, що рівень заробітної плати в Україні в державній грошовій одиниці має зростаючу тенденцію, але якщо розрахувати заробітну плату в Україні відносно американського долара, то, у порівнянні з 2010 роком, у 2016 році заробітна плата зменшилася з 300 до 200 доларів, і це є результатом впливу інфляції гривні.

Якщо зіставити величини середньомісячної заробітної плати, її середньої заборгованості й врахувати вартість споживчого кошика в Україні станом на 2016 рік, який становить 1251 гривень, а разом з мінімальним набором предметів першої необхідності становить 2587 гривень (без противірусних та знеболювальних препаратів), то залишиться приблизно 500 гривень в місяць, які українці витратять на комунальні послуги.

Таким чином, у ході нашого дослідження ми виявили, що на рішення українця щодо міграції в європейські країни досить великий вплив має:

- інфляція грошової одиниці України;
- постійне зростання цін на споживчі товари;
- збільшення заборгованості заробітної плати.

Для покращення стану в сучасній Україні слід здійснити заходи щодо зниження темпів інфляції, такі як: зрівноважити внутрішній попит та пропозицію, посилити грошову політику та провести раптову ревальвацію гривні, а також відновити регулювання ціноутворення державою.

Список використаних джерел

1. Пасічник. О.А. Стадії міграційного процесу за українських соціально-економічних реалій / О. А. Пасічник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014.– №1.– С. 109-114.
2. Шеховцева К. В. Виявлення головних причин підвищення кількості вибулих осіб у структурі мігрантів України / К. В. Шеховцева // Управління розвитком. - 2012. - №13. - С. 136-141
3. Борщевська В.Л. Аналіз факторів, що впливають на рівень еміграції з України за регіонами//Управління розвитком-2012, №13.-С.141-145.
4. Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995-2016 роках [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html
5. Динаміка суми заборгованості із виплати заробітної плати [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dsz_u_U.html
6. Індекс споживчих цін [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u_.htm
7. Середня зарплата в Польщі та Європі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vsetutpl.com/serednya-zarplata-v-polschi-ta-evropi>

ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ СМІТТЯ В УКРАЇНІ

Україна європейським лідером за кількістю відходів на душу населення, а тому проблема утилізації відходів є для актуальною. Відповідно до статистичних даних минулого року найбільше забруднює навколишнє середовище добувна промисловість - 232642,4т/рік., переробна промисловість знаходиться на другому місці за кількістю відходів. Водночас ситуація з їх утилізацією залишається на колишньому рівні. У зв'язку з тим, що склад вітчизняних відходів усе більше наближається до західного (одноразовий посуд, алюмінієві банки для напоїв, пластикова упаковка), кількість їх має сталу тенденцію до щорічного збільшення. [6]

Майже в усіх країнах Європи діють суворі правила щодо сортування сміття для його подальшої переробки. Найбільших успіхів у вирішенні цієї проблеми домоглися Швейцарія, Німеччина і Швеція, де люди самі попередньо сортують понад 80% відходів. У Данії, Бельгії, Швейцарії, Нідерландах, Австрії, Франції, Італії, США та Японії не тільки сортують відходи, але і використовують тверде сміття як вторинну сировину. У більшості країн цей показник перевищує 50%. У той же час в Україні, як вторинні ресурси використовується лише близько 5% твердих побутових відходів. За підрахунками спеціалістів у середньому мешканець великого міста щодня викидає 1 – 2 кг. сміття. Щорічно жителі України виробляють 11 млн. кубометрів побутових відходів, вони займають 260 тисяч гектарів. Україна посідає перше місце у світі за кількістю сміття на душу населення. [5]

Найкращими стимулюючими факторами для інвесторів, які мають намір вкладати кошти у сміттепереробні заводи, є надання можливості пільгового кредитування та податкових канікул терміном 3-5 років, прозорий та спрощений механізм отримання дозвільних документів. На державному рівні потрібно заохочувати бізнес до інвестування екологічно безпечних технологій з переробки та утилізації відходів, інакше наша країна перетвориться на суцільне сміттєзвалище.

Велика кількість пакувального матеріалу після разового використання перетворюється у відходи, у сміття. На смітники щорічно приходиться вивозити мільйони тонн сміття, і в деяких районах світу вже немає для цього місця. Позбутися від твердого сміття можна трьома способами: закопувати, спалювати чи утилізувати. У минулому, в основному використовували перші два способи. Однак сміттєві полігони займають багато місця і швидко заповнюються, а спалювання забруднює повітря. З іншого боку, якість сміття спалюваних заводів поліпшується. Колишні - забруднювали повітря продуктами згоряння, нові працюють набагато чистіше. [2]

На сьогоднішній день в Україні тільки 4 сміттєспалювальних заводи - у Києві, Дніпропетровську, Харкові, Севастополі, працює тільки київський. А потреба потужностей з переробки твердих побутових відходів, у тому числі і сміттєспалювання, складає більше 10 млн. тонн на рік.

Часто відходів, особливо небезпечних, окремі підприємства і навіть держави намагаються позбутися. Держави з розвинутими технологіями переробки, утилізації небезпечних відходів можуть мати великий економічний зиск від їх купівлі, бо після переробки отримують цінні матеріали.

В Україні проблема зі сміттям існує через законодавство, адже закони просто не зобов'язують його переробляти. Передбачений лише один спосіб утилізації – захоронення. Відсутня національна система поводження з відходами, яка починалась би із запобігання утворенню відходів, забезпечувала б роздільний збір сміття, його транспортування та перетворення у ресурс. Головна проблема полягає навіть не в тому, що українці багато сміять, забруднюючи навколишнє середовище, а в тому, що в країні дуже недосконала система поводження з відходами. Саме тому Україна входить в число країн з найбільш високими абсолютними обсягами утворення та накопичення відходів - 700-720 млн. тонн щорічно. Сміттєзвалища займають в Україні більше 160 тисяч га, і всі вони вщент заповнені - загальна маса накопичених відходів перевищує 36 млрд. тонн. Рейтинг найбрудніших міст України очолив Кривий ріг. З 10 найбрудніших міст 8 знаходяться у Дніпропетровській та Донецькій областях. І, на жаль, кожним роком цифри лише зростають. [3]

Типовий склад міських відходів такий: папір та картон - 41%, сміття - 17,9%, гума, шкіра та деревина - 8,1%, харчові відходи - 7,5%, метали - 8,7%, скло - 8,2% та ін. - 1,6%. [1]

На відміну від нас, європейці вже давно сортують та переробляють свої відходи. Таким чином вони отримують цінну сировину, яка придатна до використання у різних сферах промисловості. Відходи, які неможливо переробити, спалюють, і, таким чином, з побутового сміття отримують електро- та теплоенергію. Так, наприклад в Німеччині діє понад сто установок, які розраховані на утилізацію більше 18 млн. тонн сміття. І це при тому, що в самій країні за рік збирається лише близько 14 млн. тонн відходів. Тому, чим швидше наша країна почне будувати заводи для переробки сміття і запроваджувати нові технології у промисловості, тим швидше ми зможемо вирішити цю екологічну проблему.

Сучасні технології дають можливість: складувати чи захоронити відходи так, щоб вони не впливали на навколишнє середовище, або в гіршому випадку, щоб цей негативний вплив був мінімальним; знищити ТПВ спаливши їх; очистити ТПВ від шкідливих домішок та утилізувати отримавши при цьому певні ресурси. Слід мати на увазі, що спалення, складування та захоронення ТПВ найбільш небезпечні та не найдосконаліші способи позбутися від них. Стічні води, які утворюються біля звалищ (фільтрат), забруднюють навколишні землі, ґрунтові води токсинами, такі ж токсичні речовини потрапляють у повітря у результаті гниття частини ТВП на сміттєзвалищах. Спалювання ТВП на сьогодні не найкращий спосіб утилізації та досить витратний. Фахівці вважають, що навіть найдосконаліший сміттєспалювальний завод забруднює повітря різноманітними токсичними сполуками найнебезпечніші серед них діоксини. [4]

Провідні країни світу прийшли до висновку, що найбільш ефективним шляхом для зменшення негативних наслідків дії відходів на довкілля буде покласти відповідальність на виробників, які випускають у вільний обіг товари, внаслідок використання яких утворюються відходи. Якщо говорити про потенціал сміття, то його можна сортувати, переробляти, компостувати, спалювати, використовувати метан, що утворюється. Лише на львівському сміттєзвалищі утворюється 10 млн. кубічних метрів метану щорічно. Аби вийти з екологічної катастрофи, Україні потрібні інвестори.

Отже, проблема утилізації сміття в Україні є досить ваговою та потребує якомога скорішого вирішення. Побудова сміттєпереробних заводів звичайно допоможе вирішити цю ситуацію, але головна причина у виникненні стихійних звалищ полягає, насамперед, у культурі жителів нашої країни та їх ставленні до навколишнього середовища. Тож варто цінувати те, що маємо та не завдавати шкоди природі.

Використана література

1. Ігнатенко О. П. Економіко-екологічні аспекти рециклу вторресурсів з твердих побутових відходів / О.П. Ігнатенко // Екологія і ресурси. - 2003. - №4. С. 115 - 120.
2. Закон України "Про відходи" // Відомості Верховної Ради. - 1998. - №36 - 37. - С. 242 - 252.
3. Інтернет ресурс <https://ecology.unian.ua/1327494-sortuvannya-smitty-a-v-ukrajini-viyti-na-noviy-riven.html>
4. Матеріал з сайту <http://studway.com.ua/swiss-experience/>
5. Інтернет ресурс <http://for-ua.com/analytics/2013/07/18/101737.html>
6. Інтернет ресурс <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Кадовба Е.А., аспірант

Научный руководитель – **Дорина Е.Б.**, д.э.н., профессор

*Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины
(г. Гомель, Республика Беларусь)*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В современных условиях нарастания глобальных экономических, социальных, экологических и других проблем, а также серьезной конкуренции на мировых товарных рынках возникает объективная необходимость определения и обоснования путей обеспечения устойчивого развития стран и их регионов. Многие государства избрали путь, предполагающий создание новой экономики, основанной на использовании достижений науки, техники, и как итог – в целом на развитии и использовании инновационного потенциала.

Для Республики Беларусь данный вопрос также имеет значительную актуальность. Исследование ее инновационного потенциала предлагается проводить более углубленно, в разрезе регионов, отдельных отраслей и предприятий. Это способствует более результативному поиску возможностей, проблем и путей их решения. Однако наравне с формированием и изучением самого потенциала как такового не менее важным условием является реализация его на практике, а также постоянное повышение. В связи с этим важным аспектом является проблема эффективности и результативности использования инновационного потенциала регионов.

В научной литературе представлено достаточно много теоретических и практических исследований инновационного потенциала регионов, например, [1], [2], [3]. Проанализировав различные варианты трактования данной категории и определения составных элементов инновационного потенциала как реального явления, можно выделить несколько основных существующих подходов:

– ресурсный; системный; подход, основанный на отождествлении инновационного и научно-технического потенциала; подход, который можно назвать «мера способности и готовности»; подход, в рамках которого главенствующая роль в определении инновационного потенциала отводится кадровому потенциалу и отдельной личности, и другие подходы. В некоторых авторских определениях

инновационного потенциала региона можно также заметить объединение нескольких условно выделенных выше подходов. Если обобщить точки зрения ряда авторов, можно сформировать усредненную модель структуры инновационного потенциала региона (рисунок 1).

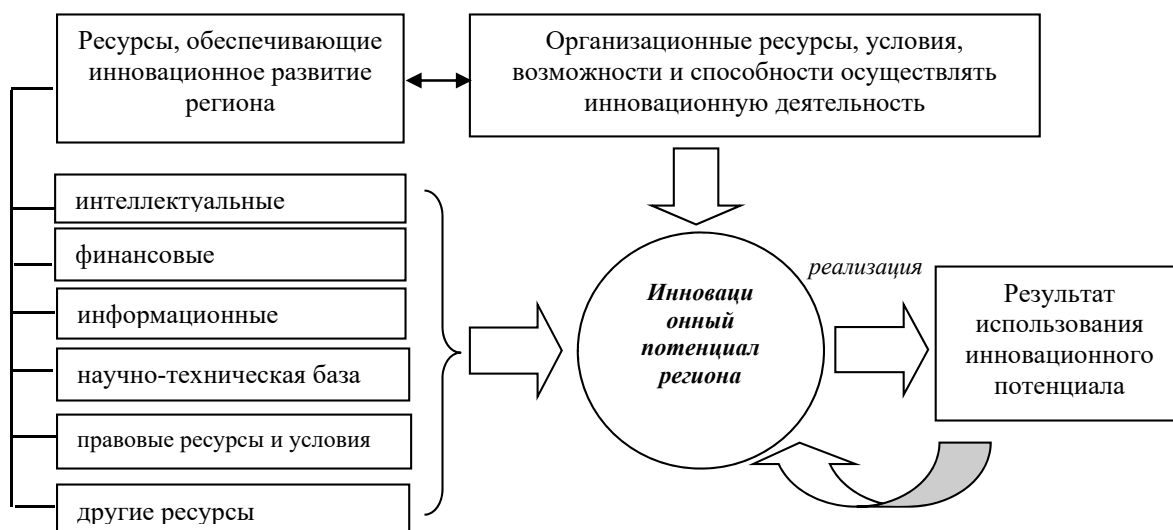

Рисунок 1 – Обобщенная схема структуры инновационного потенциала региона
 Источник: составлено автором

В противоположность исследованиям инновационного потенциала региона, проблеме эффективности его использования уделено гораздо меньше внимания. При наличии достаточно большого количества разных определений потенциала, четкие трактовки понятия «эффективность инновационного потенциала» найти сложно. Недостаточно проработанным является также методический инструментарий оценки эффективности использования инновационного потенциала.

Эффективность использования инновационного потенциала связана, во-первых, со степенью его задействования, реального вовлечения в практическую деятельность, во-вторых, непосредственно с абсолютным результатом или эффектом этого процесса. В идеальном случае потенциал должен быть задействован максимально полно, т.е. все ресурсы, формирующие его, должны представлять собой систему и находить свое применение. Повышение эффективности в общем смысле характеризуется следующим:

- возможностью получить тот же эффект, но с меньшими затратами;
- получением большего эффекта с теми же затратами;
- возможностью получить больший эффект, одновременно снижая затраты;
- возможностью получить больший эффект, с помощью более высоких, но выросших меньше, чем эффект, затрат ресурсов.

Применительно к эффективности использования инновационного потенциала возможны следующие варианты:

- получение того же эффекта при вовлечении меньшей части инновационного потенциала;
- получение большего эффекта, вовлекая ту же часть инновационного потенциала;
- получение большего эффекта при вовлечении меньшей части инновационного потенциала;
- получение большего эффекта при одновременном увеличении инновационного потенциала, причем эффект должен прирастать большими темпами, чем ресурсы инновационного потенциала.

При этом следует отметить, что на практике может иметь место рост инновационного потенциала либо его снижение, а также достаточно сложно отследить, как меняется величина той части потенциала, которая была фактически задействована в том или ином периоде. Некоторая часть потенциала, например, в виде законодательного обеспечения инновационного процесса, существует всегда и, фактически, вовлечена на постоянной основе. В целом, идеальной стратегией является одновременное существование следующих тенденций:

- рост инновационного потенциала;
- рост доли вовлекаемой части инновационного потенциала;
- рост эффекта от использования инновационного потенциала.

Повышение результативности использования имеющегося инновационного потенциала имеет принципиальное значение в вопросе обеспечения качественного развития экономики, социальной сферы, а также экологической обстановки. Это можно обосновать следующими фактами:

1. Результаты научных исследований и разработок, выраженные в новых технологиях, находят свое применение в процессе производства продукции. В свою очередь, это может дать возможность предприятиям, применяющим их, улучшить качество выпускаемых изделий, снизить количество

просто, свести к минимуму затраты на ремонт устаревшего оборудования, увеличить объемы производства и его скорость, разнообразить ассортимент, а также создать более комфортные условия для работы сотрудников. В финансовом плане результат процесса обновления технологий производства может выразиться в снижении затрат ресурсов, а выпуск качественной, конкурентоспособной по разным факторам продукции, пользующейся спросом, создаст предпосылки для роста объема продаж, нахождения новых рынков сбыта и увеличения выручки.

2. Создание новых технологий позволяет снизить вредное воздействие на окружающую среду, тем самым способствуя сохранению природного богатства, а также улучшению условий жизни человека, снижению заболеваемости и т.д.

3. Развитие науки и активное применение результатов научных исследований в практике способствует повышению качества жизни человека во всех ее аспектах. Это проявляется в развитии медицины, образования, инфраструктурных условий и т.д. Кроме того, развитие науки и повышение статуса ученого, рост интереса к этой профессии способствуют повышению уровня образованности населения, развитию культуры и т.д.

4. Эффективное использование ресурсов инновационного потенциала, в том числе, предполагает сохранение и приумножение кадрового потенциала. В случае, когда в своей стране ученые не востребованы, имеет место отток кадров, что означает снижение инновационного потенциала, и в перспективе может привести даже к его утрате, поскольку интеллектуальный капитал является одним из ключевых в сфере инновационной деятельности.

5. В целом, можно утверждать, что принципиально важно не только существование и процесс формирования инновационного потенциала как такового, но и процесс и результат его использования. Потенциал может существовать сам по себе, но, если его не вовлекать, во-первых, не будет достигнут желаемый эффект повышения конкурентоспособности и общего развития страны и ее населения, во-вторых, начнется процесс разрушения и снижения потенциала.

Величина инновационного потенциала и его качество зависят от множества факторов, часть из которых достаточно трудно поддаются оценке. К таким факторам можно отнести качество законодательства в инновационной сфере, достаточность инновационной инфраструктуры, менталитет населения, качество образования и т.д. В целях наращивания инновационного потенциала регионов и государства в целом и повышения эффективности его использования необходимо осуществление целого комплекса мероприятий:

- разработка программы инновационного развития, которая была бы построена на основании результатов исследования инновационного потенциала, проблем в области научной и инновационной деятельности и содержала достаточно конкретный комплекс мер повышения инновационной активности;
- содействие развитию науки, повышение качества образования и открытие новых востребованных специальностей, связанных с управлением инновациями;
- создание благоприятного делового и инвестиционного климата;
- развитие и поддержка сотрудничества между научной сферой, малыми инновационными предприятиями и предприятиями реального сектора экономики.

Повышение эффективности использования инновационного потенциала регионов страны будет способствовать достижению цели формирования новой экономики, основанной на знаниях, повышению конкурентоспособности производств, росту образованности населения и улучшению условий его труда и отдыха.

Список использованных источников

1. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития: монография / В.Г. Матвейкин, С.И. Дворецкий, Л.В. Минько, В.П. Таров, Л.Н. Чайникова, О.И. Летунова. – М.: «Издательство Машиностроение-1», 2007. – 284 с.
2. Москвина, О.С. Инновационный потенциал как фактор устойчивого развития региона – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-strategii-i-taktike-razvitiya-regiona-2>. – Дата доступа: 10.04.2017.
3. Лисин, Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития: межгосударственное социально-экономическое исследование / Б.К. Лисин, В.Н. Фридлянов // Инновации. – 2002. – №7(54). – С. 17-34.

ПРИЙОМИ TV-РЕКЛАМИ

Навряд чи для когось буде відкриттям той факт, що рекламовані властивості товару практично завжди не відповідають дійсності. Очевидно, що пральні порошки не володіють інтелектом і не здатні розпізнавати вид забруднень, жоден дезодорант не здатний зупинити виділення людиною поту на 48 годин, а вживання яблучного соку, навіть самого «доброго», не замінить візиту до психотерапевта. Способи обдурення прості, реклама за всієї начебто розмаїтості різуче бідна на концептуальні ідеї. В її основі лежить трохи штампові і прийомів, які нескінченно обіграються і повторюються.

Маркування тексту. З основного тексту будь-яким способом (наприклад жирним шрифтом) виділяються слова, які, якщо читати тільки їх, складають свій сенс. При прочитанні основного тексту другий смисловий рівень йде на несвідомий рівень.

Субмодальності. Цей принцип базується на залученні уваги на підставі візуального, аудіального і кінестичного сприйняття ситуації. За допомогою вдало підібраних ракурсів, ефектів наближення, віддалення і контрасту потенційний покупець ніби присутній в історії, яку бачить. Цей прийом часто пробуджує апетит, спонукає до дії, дає можливість відчувати себе володарем тієї чи іншої речі наяву. Гарним прикладом є рекламний ролик "Мегафона", в якому швидко летять по небу хмари в поєднанні зі світлом, що пробивається через них, створюють відчуття світлого майбутнього, яке швидко наближається.

Мовні пресуппозиції. Технологія мовних пресуппозицій дозволяє будувати речення, зміщуючи фокус уваги з необхідних тверджень на деталі так, що необхідні твердження починають матися на увазі, як само собою зрозуміле. Тоді ці твердження приймаються клієнтом як даність, що не підлягає сумніву, і вибір відбувається вже всередині цієї рамки. Простий приклад: "Ви можете взяти" Кока-колу "у новій великій пляшці, і отримати більше за ту ж ціну". Тепер вибір відбувається вже між пляшками, а не між Кока-колою і чимось ще.

Підлаштування за цінностями. Простий і сильний прийом. Базові цінності цільової аудиторії безпосередньо зв'язуються з рекламованим товаром, роблячи його "привілейованим". У бренд "Моя сім'я", наприклад, цінність закладена прямо в ньому самому. [2]

Створення комплексних еквівалентів. Комплексні еквіваленти - це об'єднані один з одним факти, що не мають чіткого причинно-наслідкового зв'язку, а з'єднані передбачуваним логічним зв'язком. Наприклад: «Хороші господині обирають Тайд». Чому вони обирають саме Тайд? Як це пов'язано з тим, що вони хороші? Кожен знайде в цьому свою логіку, підтвердивши тим самим зв'язки мета-повідомлення: якщо ви обираєте Тайд, значить ви хороша господиня. В більшості випадків мета-повідомлення сприймається на несвідомому рівні.

Синестезія. Передбачає мікс інформаційних каналів. Наприклад, коли при подразненні одного елемента сприйняття виникає відчуття, ніби до нього автоматично підключається другий елемент і вони змішуються в відчуттях. Наприклад, візуальна картинка підживлюється слуховою, а смакова просочується ароматами і т.д. Суть цього прийому полягає в тому, щоб повідомити покупцеві характеристики рекламованого продукту, а головна його перевага - інформація, подана таким чином, дуже швидко зчитується.

Трюїзм. Проста банальність, яку неможливо поставити під сумнів, адже використовується вона лише в якості нагадування. У тексті є трюїзм – «уї знають, що...», «всім відомо, що ...», «всі батьки люблять своїх дітей...», «всі жінки купують це...». Використовується багато «хитрих» слів, що спотворюють реальний стан речей: «всього лише...», «тільки...», «просто...» («Тільки 999,99 грн», «Просто підніміть трубку і зробіть покупку всього лише на 500 грн»).

Наведення психозу «брак часу». Ключові слова «поспішайте», «тільки сьогодні діють божевільні знижки» і тд. Варіантів багато, але всі вони зводяться до того, щоб ввести споживача в стан ажіотажу, поспіху. Йому ніколи думати, йому потрібно терміново бігти і купувати!

Апеляція до прогресу. Ключові слова "новий смак", «новий дизайн», «нова упаковка» і тд. Даний метод частково перетинається з попереднім, оскільки підштовхує купувати «нове», щоб іти в ногу з часом. Однак в основі цього методу лежить експлуатація цікавості споживача, а також позиціонування фірми як втілення прогресу.

Підміна понять. Спочатку показують одне, але пропонують купити зовсім інше. Наприклад, пропонують купити сухий корм для собак – маленькі гранули, але спочатку йде відеоряд: соковите м'ясо, овочі, зелень. Шляхом нескінченних повторювань створюють в підсвідомості покупця асоціативний зв'язок між натуральним продуктом та готовим кормом. Аналогічний чином побудована і реклама зубної пасти з прополісом. Демонструють соти і мед, але їх серед інгредієнтів пасти нема. [3]

Безкоштовний сир з мишоловки. Увагу споживача акцентують на можливості отримати «безкоштовно», «в подарунок» яку-небудь річ на додаток до основної покупки. Зрозуміло, що ціну «безкоштовного подарунка» просто включено в ціну рекламованого товару і покупець насправді оплачує

зі своєї кишені дві речі. Мало того, нерідко в якості «призу» підсовують предмети, які самі по собі не користуються попитом і з цієї причини їх не беруть у торговельні мережі. Тоді фірма оголошує, що її «подарунок» настільки ексклюзивний, що навіть і не продається, що його можна отримати тільки в якості призу. Як-то кажуть, потребу видають за добросовісність, і обидва товари працюють один на одного. Прийом простий, але ефективний.

Перемога над іншими. Ключові слова: «на відміну від інших». Класичні приклади – реклама батарейок, які «працюють довше звичайних», реклама нового порошку, з яким «ви вимієте більше посуду, при цьому швидше і краще». Самі слова «краще», «довше», «швидше» вже свідчать, що в іншому випадку, якщо ви купите товар іншої фірми, у вас буде «гірше» і «повільніше». У рекламі пропонується товар змагається й перемагає, але з чим саме він змагається, не кажуть, тож неможливо перевірити, чи й справді було здобуто перемогу.

Авторитет науки. Ключові слова «експерти рекомендують», «доведено клінічними дослідженнями». В наш час авторитет науки досить високий, в рекламі імітують проведення експерименту з використанням товару, що пропонується. «Експеримент», звичайно, закінчується тріумфальним успіхом. Але очевидно, що до науки дані дії не мають ніякого відношення. Роль спеціалістів може грати хто завгодно, а діаграми і графіки нічого не варті. Наприклад, широковідома реклама зубної пасти Sensodyne. [1]

Намагаючись описати хоча б основні прийоми реклами, було неможливо осягнути неосяжне, оскільки рекламні технології постійно розвиваються і оновлюються. Слід пам'ятати, що максимальний ефект дає комплексний підхід: багато прийомів в одиночному використанні не будуть такі ефективні. Поведінка споживача легко піддається маніпулюванню, однак недобросовісна реклама, що відверто обманює аудиторію, рано чи пізно може зіграти «проти» свого творця, надовго викликавши недовіру покупців. Повага споживача – запорука якісної реклами.

Список використаних джерел

1. Методи маніпуляцій у рекламі – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/rozpiznavaymo_metodi_manipulyatsiy_u_reklamii/
2. Прийоми НЛП в рекламі – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nlp.com.ua/stati/209-8-priemov-nlp-v-reklame>
3. Застосування нейролінгвістичного програмування в рекламі – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>

Краснянська Ю.В., студентка гр. ФК-141
Науковий керівник – **Мініна О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДІАГНОСТУВАННЯ ПРИЧИН СУТТЄВОЇ РІЗНИЦІ В МІНІМАЛЬНОМУ РОЗМІРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ УКРАЇНЦІВ ТА ГРОМАДЯН ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС

Нині, в період інтеграції України до ЄС, актуальним є виявлення та комплексне дослідження причин низького розміру мінімальної заробітної плати українців, порівняно з населенням держав-членів ЄС. Прискорення інтеграційних процесів можливе за умови ефективного проведення реформ у сфері оплати праці. Як показує європейський досвід, при належному рівні заробітної плати, яка до речі для працездатних українців виступає основним джерелом доходів [1], працюючі громадяни приймають активну участь в операціях на фінансовому ринку, поповнюють державний, місцевий бюджети як платники податків, зборів, створюють умови для успішного розвитку національної економіки.

В зв'язку з політико-економічною нестабільністю в Україні зростає ймовірність поглиблення кризових явищ в соціальній сфері. Виходом з цієї ситуації є застосування адаптованого до українських реалій передового досвіду країн ЄС в сфері оплати праці щодо встановлення мінімальної заробітної плати як державної соціальної гарантії. Для цього перш за все необхідно провести порівняльний аналіз мінімального розміру оплати праці в національній і європейській практиці, здійснити якісне та кількісне дослідження причин їх значної різниці.

Окремі питання щодо сутності, функцій, динаміки в Україні мінімальної заробітної плати вивчали багато науковців, зокрема Морозюк Н.С., Шляга О.В., Заяць В.С., Грановська І.В. Баранов В.В., Криворотько І.О., Ільєнко Н., Жуліна О.Г., Іванова Н.О., Петренко А.Д. тощо.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць з даної проблематики, питання наближення соціальних стандартів в сфері оплати праці України до європейських нормативів залишаються актуальними і потребують подальших досліджень в напрямку прискорення цих процесів.

За офіційними даними, станом на початок 2017 року мінімальна заробітна плата в Україні в 2,11 рази менша, ніж даний стандарт в Болгарії – державі з найменшим розміром оплати праці серед країн-членів ЄС [2,3].

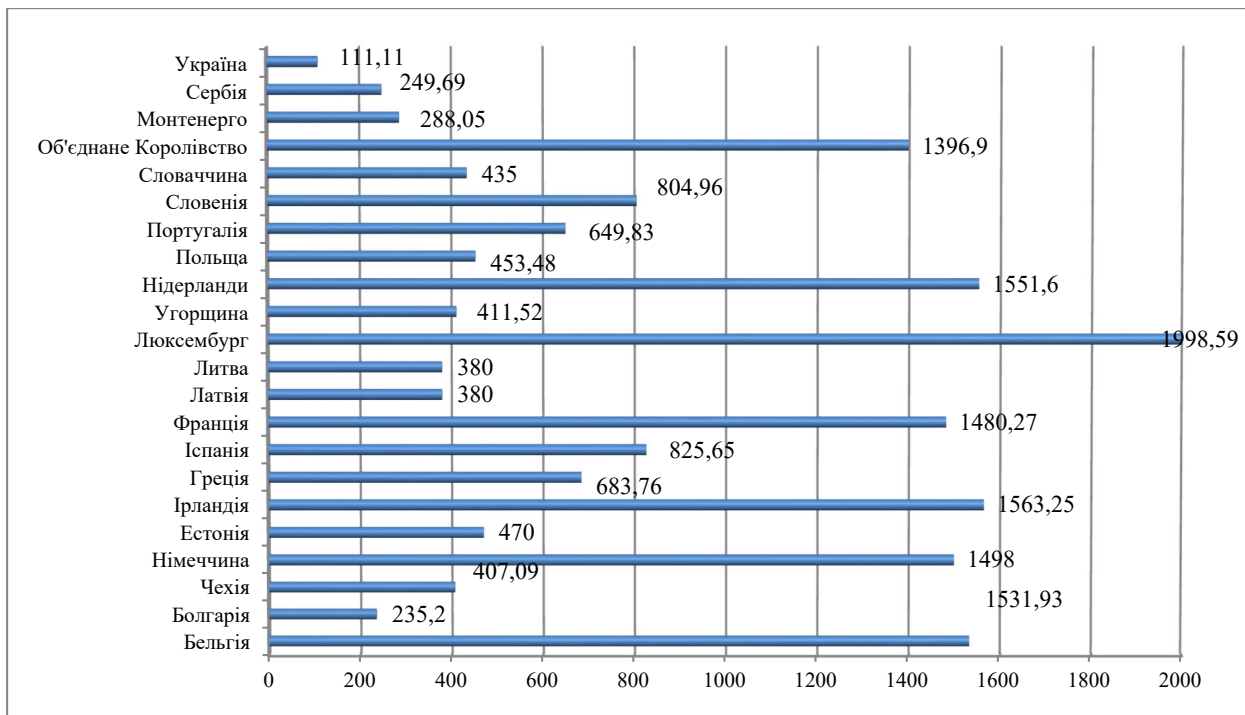

Рис.1 Порівняння розміру мінімальної заробітної плати в країнах – членах ЄС та Україні станом на 1 січня 2017 року, євро

Джерело: складено автором на основі [2,3]

Суттєва різниця в мінімальному розмірі оплати праці українців та громадян країн-членів ЄС пояснюється різними причинами, основною з яких переважно вважають малий обсяг валового внутрішнього продукту на душу населення в нашій державі, порівняно з державами-членами ЄС (рис.2).

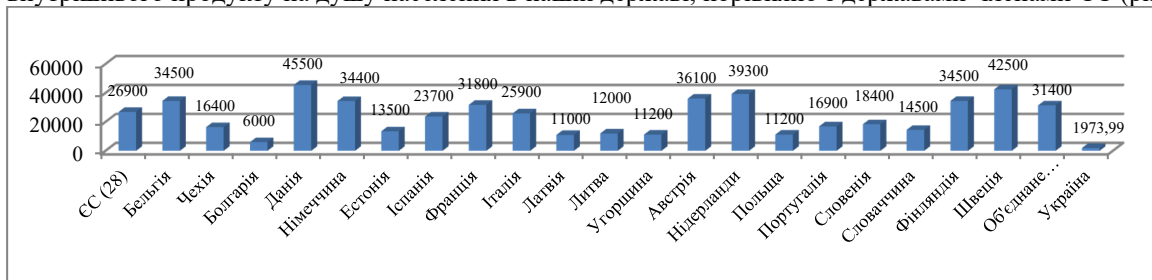

Рис. 2. Порівняння ВВП на душу населення в Україні та державах – членах ЄС, євро

Джерело: складено автором на основі [3,4,5]

ВВП називають «заробітною платою країни». Логічною є закономірність: громадяни держави з меншим ВВП на душу населення мають нижчу мінімальну заробітну плату.

Україна – держава з великим ресурсним потенціалом. Тоді які ж причини низького, порівняно з країнами-членами ЄС, рівня ВВП на особу? Низький рівень ВВП в Україні пояснюється низькою конкурентоспроможністю вітчизняної продукції на світовому ринку, несприятливим інвестиційним кліматом, відтоком капіталу за кордон низькою продуктивністю праці, відсутністю мотивації до ефективної праці. Дані причини вважаються найсуттєвішими.

За рейтингом легкості ведення бізнесу, представленим Світовим банком у червні 2016 року, Україна посіла 80 місце серед 190 країн, уступивши всім державам-членам ЄС. Складною вважається процедура отримання дозволу на будівництво, підключення до мережі електропостачання, міжнародної торгівлі; несприятливою є сучасна дія податкової сфери [6].

Не кращою є ситуація, пов'язана з інвестиційною діяльністю в Україні. У рейтингу інвестиційної привабливості за підсумками 2016 року наша держава посіла 130 місце серед 174 учасників [7]. Це не лише стримує надходження прямих іноземних інвестицій в Україну, а й спричиняє інвестування українськими суб'єктами господарювання в іноземні проекти [8]. Як наслідок, рівень інвестицій в економіку нашої держави, в тому числі в промисловість, є низьким. Це негативно позначається на впровадженні інновацій – необхідна умова формування конкурентоспроможної національної економіки. За складовою технологічної готовності Індексу глобальної конкурентоспроможності в 2015-2016 роках наша держава посіла 86 місце серед 140 країн світу (в тому числі за наявністю новітніх технологій – 96 місце, їх освоєнням на рівні фірм – 100 місце, за прямими зовнішніми інвестиціями – 117 місце) [9].

Тобто Україна – держава, не пристосована до ведення бізнесу. Як результат, вітчизняний капітал відпливає закордон.

Не маючи належного фінансового забезпечення для створення конкурентоспроможної продукції, українські суб'єкти господарювання здійснюють переважно примітивну, низькотехнологічну обробку сировини. Така продукція експортується, приносячи значно нижчий за потенційний рівень доходу. В той час, як споживання електроенергії та ресурсів в рази перевищує європейське.

Неналежний рівень впровадження інновацій, відсутність належних стимулів до ефективної праці є причинами низької продуктивності праці в Україні [11].

Інші суттєві причини – перебування значної кількості підприємств у власності політиків, значні необґрунтовані соціальні витрати, спрямування коштів на «латання старого обладнання» замість оновлення виробничих фондів, високий рівень корупції, високий рівень тінізації економіки.

Отож вирішити проблему суттєвої різниці в мінімальному розмірі оплати праці українців та громадян держав-членів ЄС простим необґрунтованим підвищенням його рівня в Україні неможливо. Лише розв'язання питань, пов'язаних з низьким обсягом ВВП, дозволить трансформувати сферу оплати праці належним чином.

Список використаних джерел

1. Структура сукупних ресурсів домогосподарств / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Monthly minimum wages - bi-annual data / Eurostat [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en.
3. Показники валютного ринку / НБУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080.
4. ВВП у 2016 році / Експрес-випуск [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Real GDP per capita, growth rate and totals / Eurostat [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec100&language=en>.
6. Economy Rankings / The World Bank [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
7. BDO IBC Overall ranking Bank [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bdo-ibc.com/index/global-comparison/overall-index/>.
8. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015 - 2016 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayinsvitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0>.
10. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні 2017 року / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Кондратюк Ю.Ф. Продуктивність праці як чинник забезпечення людського розвитку: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. – Київ. – 2016. – 193 С.

Левківський О.В., аспірант

Науковий керівник – **Дерій Ж.В.**, д.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

УЧАСТЬ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В СТАНОВЛЕННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Становлення інноваційної економіки відбувається під впливом багатьох факторів, ключова роль серед яких належить інвестиціям із різних джерел. Оскільки країни не володіють можливістю повністю покрити потреби у фінансових ресурсах лише за рахунок власних коштів, це призводить до використання в національних економіках іноземних інвестицій.

Основним зовнішнім джерелом фінансування інновацій є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), залучення яких дозволяє активізувати інвестиційний процес у національній економіці та підвищити рівень її інноваційного розвитку. Адже ПІІ, як правило, супроводжуються привнесенням у національну економіку не тільки технологічних інновацій, але й нових знань та технологій інноваційного менеджменту.

Дуже важливою для формування інноваційної економіки є галузева структура іноземних інвестицій, яка значною мірою визначає розвиток нових техніки та технологій, людського капіталу, доступ національних виробників до світових ринків [3, с.197].

Щодо вітчизняної політики залучення прямих іноземних інвестицій, її недосконалість проявляється у деформованій галузевій структурі іноземних інвестицій та їх концентрації на видах економічної діяльності, що характеризуються швидкою віддачею і максимальною ліквідністю (операцій

з нерухомістю, торгівлі, банківській та страховій діяльності), при відносно низькому рівні ПІІ у високотехнологічних галузях, що виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості.

Так, за 2016 рік в економіку України залучено прямих іноземних інвестицій в обсязі 4,4 млрд дол., які були спрямовані перш за все в розвинені сфери економічної діяльності. 64,1% із зазначених коштів іноземні інвестори вклали в установи фінансової та страхової діяльності; 11,9% – у підприємства оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; 10,8% – у підприємства промисловості.

У промисловості ПІІ зосереджені переважно на виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів; хімічній та нафтохімічній промисловості. Тобто переважна частина ПІІ вкладається в ті галузі, які не здатні забезпечити технологічний прорив національного виробництва як на внутрішньому ринку, так і на світовому. Стратегічні галузі не залучають необхідних обсягів капіталу, що важко назвати ефективним для країни-реципієнта. Іноземні інвестиції в інноваційну діяльність України є епізодичними.

У сучасних умовах нестабільності економіка України стала менш привабливою для зарубіжних інвесторів, ризики інвестицій у країну різко підвищилися, надходження прямих іноземних інвестицій значно скоротилися. Якщо на 1.01.2014 р. обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України становив 57,06 млрд дол. США, то на 31 грудня 2016 р. він зменшився до 37,65 млрд дол. США (на 34%).

На залученні ПІІ в інноваційний розвиток економіки нашої країни несприятливо позначаються: нестабільна політична та економічна ситуація; невизначеність навколо військового конфлікту з Росією; монополізованість ринку; обмеження допуску іноземних інвесторів у більшість галузей високотехнологічного сектору української економіки; недосконалість законодавчої бази щодо взаємовідносин між державою та іноземним інвестором; вади митного законодавства; недостатня захищеність іноземних інвестицій, прав власності; недосконалість системи податкового стимулювання; перевищення повноважень державних чиновників і високий рівень корупції; уповільнення розвитку виробничої бази; зменшення споживчого ринку; нерозвиненість структур, діяльність яких спрямована на залучення ПІІ; недостатня підтримка державою розвитку високотехнологічних галузей; відсутність ефективної системи заходів, що стимулюють приплив іноземних інвестицій в економіку України; інформаційні бар'єри; недостатній рівень внутрішнього попиту на інноваційну продукцію; невисока конкурентоспроможність української високотехнологічної продукції на світовому ринку.

Потенціал іноземного інвестування для активізації інноваційної діяльності в Україні використовується дуже слабо. У нашу країну надходять іноземні інвестиції, які в значній мірі не виконують своєї функції з перенесення нових технологій, досвіду, інтелектуальних ресурсів, що пов'язано з їх природою – поверненням українських капіталів, виведених в офшори [4]. Так, у структурі присутніх в Україні прямих іноземних інвестицій як до військового конфлікту з Росією, так і тепер, переважають інвестиції компаній, зареєстрованих на Кіпрі. На початок 2014 року їхня частка складала 32,7%, а на початок 2016 р. – 24,4%. Кіпр, Віргінські острови, Беліз – три «класичні» офшори разом відповідають за 29,6% обсягу ПІІ (38,8% на початок 2014 року). На другому місці серед країн-інвесторів знаходяться Нідерланди, які завдяки сприятливим податковим та іншим умовам також діють як офшор [2; 1]. У 2016 р. найбільший обсяг інвестицій було залучено із Російської Федерації (37,8% до загального обсягу), переважно у фінансовий сектор.

Іноземне фінансування технологічних інновацій в Україні можна трактувати як феномен у загальній структурі джерел інвестування. Іноземний інвестор, використовуючи вітчизняний основний капітал, не вкладає фінансові ресурси в його оновлення та модернізацію в необхідному обсязі. Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму 2015-2016 рр., за показником «прямі іноземні інвестиції і трансферт технологій» Україна займає 117-е місце в світі [5, с.355].

У 2015 р. лише 6 промислових підприємств мали витрати на інноваційну діяльність за рахунок коштів іноземних інвесторів (0,7% до загальної кількості інноваційно активних підприємств), при тому що, наприклад, у 2000 р. – 22 і 1,3% відповідно [2].

Обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів за досліджувані роки не мав стійкої тенденції, але в останні два роки значно скоротився: якщо у 2010 р. даний показник становив 2411,4 млн грн (30% до загального обсягу), то у 2015 р. – лише 58,6 млн грн (0,4%) [2].

Аналіз показників фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок коштів іноземних інвесторів у регіональному аспекті, свідчить про те, що за період 2005-2015 рр. лише 8-10 суб'єктів отримували іноземні інвестиції. У 2015 р. залишилось тільки шість таких областей, серед яких: Чернігівська – 38,9%, Івано-Франківська – 26,2%, Харківська – 18,2%, Миколаївська – 13,8%, Житомирська – 2,8%, Сумська – 0,1% [2]. У ряді областей фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок коштів іноземних інвесторів взагалі не спостерігалось, зокрема у Вінницькій, Волинській, Донецькій, Закарпатській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській.

Дослідження фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок коштів іноземних інвесторів у галузевому аспекті підтверджує тенденцію до скорочення їх вкладень у більшості галузей промисловості. За 2005-2015 рр. іноземні інвестори основні кошти вкладали в інноваційну

діяльність переробної промисловості. У 2015 р. найбільшу частку коштів іноземних інвесторів (38,9%) було спрямовано на виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; 32,0% – виробництво машин і устаткування; 26,2% – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції [2]. Фінансування розробки і впровадження технологічних інновацій покладено сьогодні, власне, на самі підприємства, які в умовах дефіциту фінансових ресурсів не в змозі повністю профінансувати інноваційні проекти.

Серйозні макроекономічні проблеми вимагають вдосконалення політики залучення прямих іноземних інвестицій для формування інноваційної спрямованості розвитку національної економіки. Інвестиційно-інноваційну політику нашої держави важливо направити насамперед на створення сприятливого інвестиційного клімату для здійснення інноваційних процесів. Стимулювати залучення прямих іноземних інвестицій доцільно, перш за все, для створення власних інноваційних можливостей. Тому державна політика щодо залучення ПІІ в інноваційні види діяльності повинна бути спрямована, з одного боку, на підвищення якості національного інноваційного потенціалу і стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності, а з іншого – на створення позитивного іміджу країни шляхом формування більш чіткого та прозорого середовища для потенційних інвесторів. У зв'язку з цим необхідно: посилити відповідальність представників органів виконавчої влади й місцевого самоврядування за вчинення корупційних дій; удосконалити нормативно-правову базу та митні процедури щодо регулювання іноземного інвестування, наблизивши їх до законодавства Євросоюзу; встановити оптимальні податкові ставки; розвивати бізнес і поліпшувати інфраструктуру.

Список використаних джерел

1. Аверчук Р. Прямі іноземні інвестиції в Україні: війна і мир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/uk/2017/01/12/investments-in-ukraine-ua/>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Кадесва І.В. Прямі іноземні інвестиції як фактор становлення інноваційної економіки в Україні / І.В.Кадесва // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. «Економіка». – 2014. – Вип. 14. – С.193-199.
4. Міщук О.В. Прямі іноземні інвестиції у забезпеченні інноваційного розвитку економіки України / О.В.Міщук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 242-245.
5. The Global Competitiveness Report 2015-2016. Klaus Schwab, World Economic Forum [Electronic Resource]. – Geneva: 2015. – 385 p. – Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

Мишко В.О., студентка гр.ЕК-131

Науковий керівник – **Башманова З.Г.**, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОБЛІКУ ВИТРАТ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ БАЗ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ДЛЯ РІЗНИХ ГРУП МАШИНОБУДУВАННЯ

Розглядається калькулювання собівартості продукції на прикладі ескалятора, конвеєра, верстата, крану та кару на підприємстві машинобудування з застосуванням нормативного методу АВС-костингу, директ-костингу.

Відомо, що на підприємстві працює 3 цехи:

- цех №1 виготовляє ескалатори і конвеєри,
- цех №2 виготовляє верстати і крани,
- цех №3 виготовляє кари.

У звітному періоді відпрацьовано:

12096 машино-годин (цех №1 – 5443, цех №2 – 3629, цех №3 – 3024);

168608 людино-годин (цех №1 – 93671, цех №2 – 46836, цех №3 – 28101).

В тому числі: на виробництво ескалатора - 3266 машино- годин і 52100 людино-години; на виробництво конвеєра - 2177 машино-годин і 41571 людино- години; на виробництво верстата - 1270 машино-годин і 17200 людино-години; на виробництво крана - 2359 машино-годин і 29636 людино-години; на виробництво кари - 3024 машино-годин і 28101 людино-години.

Застосовуючи різні бази розподілу загальновиробничих витрат (машино-години; людино- години; прямі витрати; матеріальні витрати; заробітна плата), визначено суму розподілених ЗВВ, що відноситься до витрат певного центру відповідальності (цех №1, цех №2, цех №3).

(Додаток. Розподіл загальновиробничих витрат між окремими підрозділами підприємства при обраній базі розподілу)

Підрозділ	База розподілу	Сума розподілених ЗВВ
машино-години		
Цех №1	5443	312,8
Цех №2	3629	208,5
Цех №3	3024	173,7
Разом:	12096	695
людино-години		
Цех №1	93671	386
Цех №2	46836	193
Цех №3	28101	116
Разом:	168608	695
прямі витрати		
Цех №1	10922	266,9
Цех №2	10970	267,6
Цех №3	6569	160,5
Разом:	28461	695
матеріальні витрати		
Цех №1	6144	278
Цех №2	5529	250
Цех №3	3688	167
Разом:	15361	695
заробітна плата		
Цех №1	3145	250,2
Цех №2	3668	292
Цех №3	1922	152,8
Разом:	8735	695

По цеху №1 абсолютне відхилення між найбільшою та найменшою сумою розподілених ЗВВ складає (386-250,2) 135,8 тис. грн., що становить 19,5% від загальної суми розподілених ЗВВ. [1]

По цеху №2 абсолютне відхилення між найбільшою та найменшою сумою розподілених ЗВВ складає (292-193) 99 тис. грн., що становить 14 % від загальної суми розподілених ЗВВ. По цеху №3 абсолютне відхилення між найбільшою та найменшою сумою розподілених ЗВВ складає (173,7-116) 57,7 тис. грн., що становить 8,3% від загальної суми розподілених ЗВВ. [2]

Як свідчить наведений приклад, застосування різних баз розподілу може суттєво вплинути на суму розподілених накладних витрат і відповідно на суму собівартості готової продукції кожного виробничого підрозділу.

При застосуванні методу АВС-костинг комплексні витрати (вартість електрики, витрати на утримання, капітальні витрати та інші) підсумовуються і розподіляються пропорційно до вимірника діяльності, який є найбільш економічно обґрунтованим для певного виду витрат (наприклад машино-години для розподілу витрат на електрику). Після цього їх розподіляють на продукт пропорційно до кількості годин витрачених для його створення.

Метод калькулювання за видами діяльності АВС-костинг заснований на розподілі накладних витрат за видами діяльності. Сутність АВС-костингу полягає в створенні сукупності груп (пулів) витрат, які розподіляються між виробами й послугами, з використанням різних вимірників як бази розподілу. Такий підхід дозволяє визначити собівартість виробу з урахуванням його працездатності.

Після розподілу ЗВВ на центри відповідальності, здійснюється внутрішній перерозподіл ЗВВ на собівартість кожного виду продукції. При застосуванні нормативного методу обліку витрат базами внутрішнього перерозподілу ЗВВ на собівартість виробленої продукції виступають прямі матеріальні витрати та прямі витрати на оплату праці. При застосуванні АВС-костингу базою внутрішнього перерозподілу ЗВВ виступають кількості годин витрачених для виготовлення певного виду продукції (машино-години; людино-години). Для подальшого дослідження впливу на собівартість продукції застосування певних методів обліку витрат.

Як свідчить проведене дослідження (табл. 4), різниця між максимальним і мінімальним значенням собівартості складає: по ескалатору (6727,9 – 6652,0) 75,9 тис.грн; по конвеєру (4569,3 – 4509,9) 59,4 тис.грн; по верстату (6799,4 – 6690,4) 109 тис.грн; по крану (4478,0 – 4430,1) 47,9 тис.грн; по карам (6742,7 – 6706,1) 36,6 тис.грн.. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що в багатонаменклатурному виробництві при значних розмірах накладних витрат, вибір бази розподілу ЗВВ на центри відповідальності і на види продукції може суттєво вплинути на коливання собівартості готової продукції. Тому, при виборі бази розподілу ЗВВ основним орієнтиром мають бути особливості виробничого процесу підприємства. [3]

Як альтернатива обліку повних витрат, розроблено метод обліку змінних витрат «директ-костинг». Зазначений метод передбачає визначення неповної собівартості, тобто собівартості без непрямих витрат. «Директ-костинг» є однією з основних систем управлінського обліку, яка не відноситься до обов'язкових, але широко впроваджена на провідних капіталістичних фірмах.

Основною перевагою методу «директ-костинг» є те, що на основі інформації, яка формується, можна приймати оперативні управлінські рішення. Ця система була розроблена в США в період великої депресії, коли виробники зіткнулися з проблемами, пов'язаними із збутом готової продукції. На думку цілої низки американських економістів, оцінювання за повною собівартістю призводило до того, що багато, з їхньої точки зору, зайвих та непродуктивних витрат штучно спотворювали прибуток. Для виявлення зазначених витрат було запропоновано визначати користь від їх використання, тобто пов'язати обсяг виробництва з витратами та доходами.

Перевагами методу «директ-костинг» можна вважати: можливість визначення найбільш рентабельних виробів за їх абсолютною та відносною маржею (при цьому може бути обчислена маржа за одну годину роботи обладнання, робітників і т.п.); можливість порівняння собівартості різних перспектив за змінними витратами, абсолютною та відносною маржею (при цьому зміна структури підприємства і пов'язані з нею зміни постійних витрат не впливають на собівартість виробів); простота та об'єктивність калькулювання собівартості (відпадає необхідність в умовному розподілі постійних витрат); можливість визначення межі рентабельності.

Список використаної літератури

1. Грещак М.Г., Гордієнко В.М., Коцюба О.С. та ін. Управління витратами : Навч. посіб. / За заг. ред. Грещака М.Г. – К.: КНЕУ, 2008.
2. Давидович І.Є. Управління витратами: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008.
3. Іванюта П.В., Лугівська О.П. Управління ресурсами та витратами: Навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. Іванюти С.М. — К.: Центр навчальної літератури, 2010.

Ребенок Д.В., студент гр. ЕК-141
Науковий керівник – **Дерій Ж.В.**, д.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Впродовж останніх років в Україні стрімко погіршується демографічна ситуація. Проблема демографічного розвитку є однією із найбільш важливих проблем соціально-економічного розвитку країни. Найвиразнішим проявом демографічної кризи є скорочення чисельності населення, стрімке падіння народжуваності та низька тривалість життя населення.

Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується процесами депопуляції, що формує від'ємний природний рух населення, що значно більший від механічного, що приводить до постійного скорочення населення України на 300-400 тис. осіб щорічно.

За даними щорічного звіту World Factbook (США) за 2015 р., Україна знаходиться на 2-му місці (з 225 країн) за рівнем смертності на 1000 осіб. На першому місці – Лесото з показником 14,89 випадків смерті на 1000 населення, на третьому – Болгарія, з показником 14,44 випадків смерті на 1000 населення. Для України цей показник складає 14,46 випадків смерті на тисячу осіб населення. За даними цього звіту, Україна займає 182-ге місце з 224 за рівнем народжуваності (10,72 народжених на 1000 осіб населення). Демографічний зріз по регіонах держави свідчить про наявність проблем у всіх областях.

Проте серед обласних центрів за рівнем смертності «лідирує» Чернігівська область.

Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2017 року та середня чисельність у січні 2017 року по Чернігівській області наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Наявне населення		Постійне населення	
на 1 лютого 2017 року	середня чисельність у січні 2017 року	на 1 лютого 2017 року	середня чисельність у січні 2017 року
1031972	1032692	1023430	1024150

З початку 2017 року, в Чернігівській області кількість новонароджених складає 571 осіб, кількість померлих – 1914 осіб, кількість дітей, померлих у віці до 1 року – 2 особи. Природний приріст(скорочення) склав – 1343 особи (рис. 1).

Рис.1. Природний приріст (скорочення) населення

Природний приріст (скорочення) населення Чернігівської області, за 2016-2010 рр (табл. 2).

Таблиця 2

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Показник	-11553	-10045	-9986	-10057	-10772	-10853	-10729

Ключовими факторами, що спричиняють таку невтішну демографічну ситуацію в регіоні, є:

- складна соціально-економічна ситуація в області;
- безробіття, що штовхає людей в пошуки роботи за межами області та призводить до міграції;
- поганий стан екології регіону, наслідки Чорнобильської катастрофи.

Попри те, що основною причиною скорочення населення є високий рівень смертності, не останнє місце в цьому займає міграція населення (рис.2, 3).

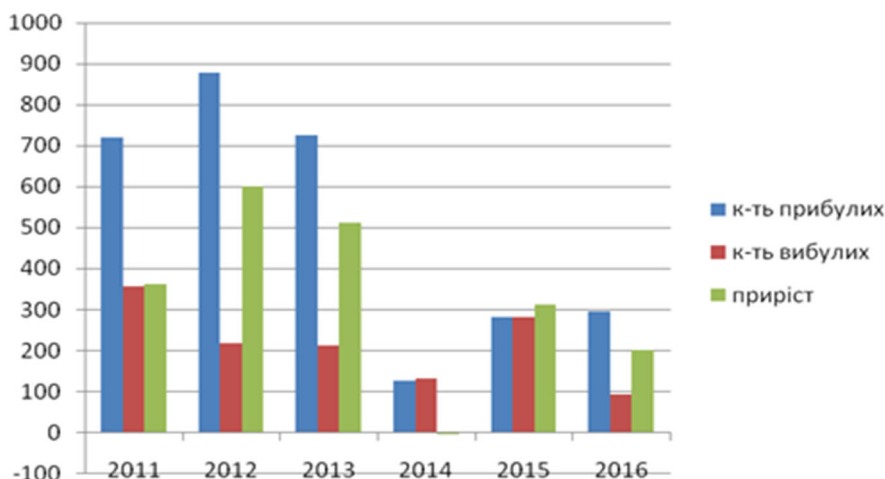

Рис. 2. Показники внутрішньої міграції по Чернігівській області

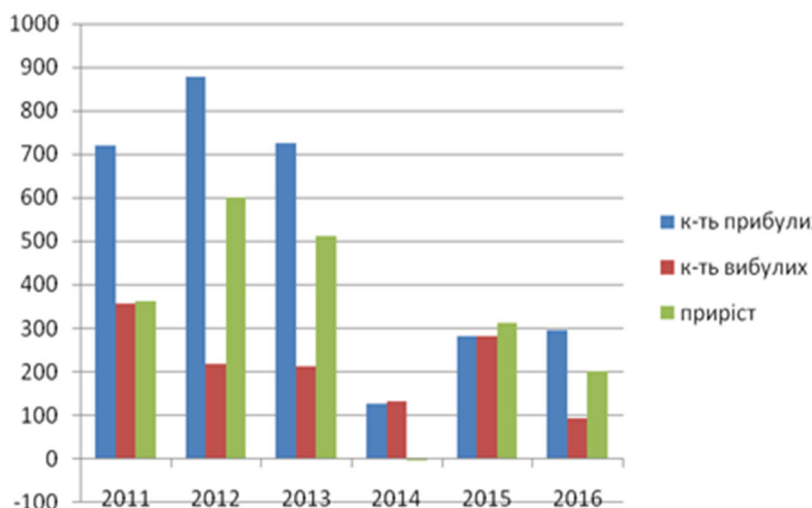

Рис. 3. Показники міждержавної міграції населення по Чернігівській області

З огляду на це, можна сказати що міждержавна міграція впродовж останніх років ніяк не впливає на скорочення населення Чернігівської області, на відміну від внутрішньої міграції. Відтік населення зумовлений загальною соціально-економічною ситуацією як в цілому по країні, так і конкретно в регіоні.

Шляхами вирішення проблеми погіршення демографічної ситуації Чернігівщини можуть бути:

- вдосконалення державної політики щодо сприяння народжуваності;
- підвищення економічного рівня розвитку регіону до загальнодержавного рівня;
- покращення якості медичних та соціальних послуг, вдосконалення регіонального комплексу медичної інфраструктури;
- звертання більшої уваги до екологічного стану регіону.

Реалізація вказаних заходів дасть змогу знизити вплив демографічних викликів у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу :<http://www.idss.org.ua/>
2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Пустовойт Д.В., студентка гр. Ф-141
Науковий керівник – **Лук'яшко П.О.**, к.е.н., доцент
*Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету*

РЕТРОСПЕКТИВА ПРОЦЕСУ ТА НАСЛІДКІВ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

Світова організація торгівлі - це правова та інституціональна основа міжнародних багатосторонніх торговельних відносин, основними функціями якої є: нагляд за виконанням домовленостей, що є невід'ємною частиною угоди про створення СОТ; забезпечення швидкого та ефективного вирішення торговельних суперечок між країнами-членами; оцінка їхнього торговельного потенціалу; співробітництво з іншими міжнародними організаціями та надання технічної допомоги державам, що розвиваються, найменш розвиненим та країнам із перехідною економікою.

Без членства в СОТ Україна не змогла б розпочати переговори щодо зони вільної торгівлі з ЄС та іншими міжнародними організаціями. Членство в СОТ виходить з того, що частка співробітництва між країнами відбувається на торговельно-економічному рівні. Крім того, для європейської сторони статус України як члена СОТ є базовим критерієм відповідності її економіки міжнародним стандартам бізнесу, торгівлі та інвестицій [1].

Для України, частка експорту в ВВП якої становить близько 50 %, набуття членства в СОТ у 2008 році та, внаслідок цього, встановлення чітких правил гри на світовому ринку та лібералізація зовнішньоторговельних режимів 164 країн-членів СОТ, на які припадає 97% світового торговельного обороту, стало важливим чинником та системним фактором забезпечення подальшого розвитку національної економіки. Кожна країна, яка прагне інтегруватись у світове господарство, має стати учасником Світової організації торгівлі [2].

Вступ до СОТ вплинув на зменшення кількості обмежувальних заходів (антидемпінгових, компенсаційних, спеціальних), що застосовувались до української продукції іноземними країнами, з 40 у 2008 році до 26 станом на 01.05.2015. При цьому значне зменшення застосованих заходів відбулось протягом перших років членства України в СОТ 2008-2010 рр. (з 40 до 30).

Впродовж тривалого процесу переговорів щодо вступу України до СОТ відбувалось поступове зменшення тарифного захисту національних виробників від ввезення іноземних товарів. На час вступу кількість тарифів з нульовою ставкою збільшилась у 2,2 рази і становить 36,00 %, з тарифними піками – зменшилась у 2,2 рази до 2, 85%. Частка специфічних ставок зменшилась з 16,3 до 1,5%, комбіновані ставки не застосовуються. Вказані зміни свідчать про гармонізовану структуру Митного тарифу згідно з вимогами СОТ. Зміна тарифної політики після вступу до СОТ спричинила збільшення лібералізації торгівлі в цілому, особливо – сільськогосподарськими та продовольчими товарами. Для адаптації до нових умов відкритості економіки передбачено низку захисних заходів (перехідні періоди для ряду тарифних ліній, імпорتنі квоти тощо). З метою поліпшення стану платіжного балансу за умов фінансової кризи запроваджено 13% надбавку до діючих ставок ввізного мита на імпортні товари [3].

Структура експорту з України після вступу до СОТ складала 67002,5 млн дол. США, імпорту – 85534,4 млн дол. США. Порівняно з 2007 р. експорт збільшився на 35,9%, імпорт – на 41,1%. Від'ємне сальдо становило – 18531,9 млн дол. (за 2007р. – 11321,9 млн дол.) [4].

Основні показники розвитку зовнішньої торгівлі в Україні після 2008 року, представлені у табл.1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку зовнішньої торгівлі в Україні за 2010–2015 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг експорту, млн дол. США	51430,5	68394,1	68809,9	63312,0	53901,7	38127,1
Обсяг імпорту, млн дол. США	60739,9	82608,2	84658,1	76964,0	54428,7	37516,4
Сальдо, млн дол. США	-9309,4	-14214,1	-15848,2	-13652	-527	610,7

Джерело: [4]

Даний аналіз дає змогу оцінити динаміку зовнішньоекономічної діяльності після вступу до СОТ. В Україні починають поступово збільшуватися загальні обсяги експорту та імпорту у 2010-2012 рр., а після 2013 року спостерігаються стрімкі темпи падіння. Згідно з даними табл. 1 обсяги зовнішньої торгівлі є динамічними, що відповідає загальносвітовій тенденції посилення взаємодії країн світу у сфері торгівлі та свідчить про залежність зовнішньоекономічного сектору України від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Основними причинами, що зумовили зниження основних показників зовнішньої торгівлі впродовж 2013-2015 періоду були: 1) зменшення світових цін на товари із низькою доданою вартістю, тобто сировину та матеріали; 2) торгівельні війни із Російською Федерацією; 3) антидемпінгові заходи Європейського Союзу; 4) складна політична і соціально-економічна ситуація в Україні (проведення антитерористичної операції).

До моменту вступу України до СОТ вивізні мита застосовувалися до декількох видів товарів, зокрема, насіння олійних культур (соняшника, ріжюю, льону), живої худоби, шкіряної сировини, а також брухту чорних і кольорових металів (табл. 2).

З дати вступу до СОТ Україна не застосовуватиме обов'язкових мінімальних експортних цін та знижує свої експортні митні тарифи на насіння олійних культур, живу худобу, шкірсировину, брухт чорних і кольорових металів. В той же час експортне мито як інструмент тарифного регулювання може використовуватися Україною й в подальшому.

Але також важливо зазначити, що після входження в СОТ підвищилась ймовірність економічних ризиків внаслідок лібералізації зовнішньої торгівлі, а також виник перелік недоліків, що утворюють бар'єри в торгівлі.

Таблиця 2

Зміни ставок експортного мита внаслідок вступу України до СОТ

Найменування товару	Ставка мита до вступу до СОТ	Ставка мита одразу після вступу до СОТ-2008 р.	Кінцева ставка після вступу до СОТ-2017 р.
Насіння олійних культур	17%	16%	10%
Жива велика рогата худоба	50%, 55% або 75% в залежності від виду худоби	50%	10%
Шкірсировина	27% або 30% в залежності від виду худоби	30%	20%
Брухт чорних металів	30 євро за тонну	25 євро за тонну	30 євро за тонну
Брухт кольорових металів	30 євро за тонну	30%	15%

Джерело: [5-8]

Щодо негативних наслідків від вступу до СОТ для держави та для економіки загалом, то ними є:

1. Диктат з боку СОТ та втрат національного суверенітету: СОТ диктує урядам політику, що призводить до підриву національного суверенітету. Під тиском економічних санкцій уряди не можуть довго діяти на благо інтересів суспільства.

2. Скорочення робочих місць: наслідками діяльності СОТ є скорочення робочих місць і зайнятості, що збільшує дистанцію між багатими і бідними націями (на сьогодні 20 % населення, яке належить до індустріально розвинених країн споживає 86 % світових ресурсів, а решта 80 % найбідніших споживачів – тільки 14 %).

3. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами розвитку: СОТ цікавлять насамперед комерційні інтереси, а не проблеми соціально-економічного розвитку країн-членів організації.

4. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами довкілля: комерційні інтереси в системі світової торгівлі превалюють над інтересами захисту навколишнього середовища, особливо в країнах що розвиваються.

5. Пріоритет комерційних інтересів над проблемами охорони здоров'я: комерційні інтереси є вищими за інтереси захисту здоров'я і життя людей (насамперед це стосується прав на інтелектуальну власність великих фармацевтичних компаній, захист яких блокує доступ населення найбідніших країн до життєво необхідних дешевих медичних препаратів).

6. Бідні країни не мають альтернативи приєднанню до СОТ: бідні країни не мають вибору і змушені приєднуватися до СОТ, яка є інструментом реалізації інтересів впливових груп тиску розвинених країн.

7. Маленькі країни в СОТ безсилі: найменш розвинені країни і країни, що розвиваються, безсилі в системі світової торгівлі внаслідок того, що вони не в змозі успішно реалізувати деякі можливості, якими користуються розвинені країни.

8. Недемократичність СОТ: Світова організація торгівлі є недемократичним інститутом, оскільки рішення приймаються на користь розвинених країн та їх транснаціональних корпорацій [3].

Отже, приєднання України до СОТ відповідає стратегічним інтересам нашої держави. СОТ - це провідна міжнародна економічна організація, яка вже досягла майже глобального членства та протягом останніх років значно розширила поле регулюючої діяльності та функції глобального регулювання.

Наслідки приєднання до СОТ залежать від стану зовнішньоекономічної діяльності України під час набуття її членства в організації. Тому, перш за все, слід повністю використати позитивні й усунути негативні чинники розвитку зовнішньої торгівлі України.

Список використаних джерел

1. Осика С. Г. Світова організація торгівлі / Осика С.Г., Пятницький В. Т. - Київ: К.І.С., 2001 - 491 с.
2. Офіційний сайт Україна і Світова Організація Торгівлі - [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://wto.in.ua>.
3. Олексієнко А.О. Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ / А.О. Олексієнко // Економіка АПК : міжнар. наук.виробн. журнал. – 2010. – № 4. – С.26-30.
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (зі змінами та доповненнями) № 2773 IV від 7 липня 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2773-15> ;
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» (зі змінами та доповненнями) № 356-V від 16 листопада 2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356-16>;
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів» (зі змінами та доповненнями) № 400-V від 30 листопада 2006 року року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400-16> ;
8. Закон України «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням» (зі змінами та доповненнями) № 441-V від 13 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T060441.html

Семенюк В., студент гр. МЕД-161

Науковий керівник – Зосименко Т.І., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ТРЕНДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сьогодні світ стикається з безпрецедентними, взаємопов'язаними екологічними проблемами, включаючи зміну клімату, нестачу води, енергії, продовольства, скорочення біологічного різноманіття. Вирішення цих проблем можливо тільки шляхом об'єднання зусиль бізнесу, держави та громадян для вироблення загальної концепції ведення підприємницької діяльності, центральним ядром якої виступає усвідомлення унікальності й вичерпності природного багатства, розуміння складності взаємозв'язків між економічними й неекономічними ресурсами. Підтвердженням цьому слугує активне залучення компаній по всьому світу до Глобального договору – стратегічної ініціативи ООН, у межах якої компанії добровільно зобов'язуються дотримуватися, підтримувати й впроваджувати основні цінності у сфері прав людини, трудових норм, охорони довкілля, боротьби з корупцією [9], тобто зобов'язуються використовувати принципи соціально відповідальної діяльності. Тенденції глобалізації й інтернаціоналізації змушують все більше компаній рухатися шляхом нарощування конкурентоспроможності з урахуванням екологічних параметрів, впливаючи тим самим на решту суб'єктів господарювання. Несвоєчасність сприйняття даних процесів несе для підприємства ризик втрати ринкових позицій. Тому важливим завданням є вивчення реального світового досвіду впровадження екологічної компоненти КСВ у діяльність підприємницького сектору країни.

У сучасному міжнародному підприємницькому середовищі високий рівень корпоративної соціальної відповідальності вже декілька десятиліть поспіль підіграє роль ключового чинника нарощування репутаційного капіталу компанії. Особливу роль при цьому відіграє **екологічна компонента КСВ**, котра в значній мірі сприяє комерціалізації соціально відповідальних ініціатив. В умовах, коли, формується суспільство споживання послуг якісно нового характеру, конкурувати можуть лише ті компанії, які в повній мірі здатні задовольнити високий рівень задоволення базових потреб людини (натуральні продукти, одяг з екологічно чистих матеріалів, здоровий режим праці та відпочинку, повноцінне людське спілкування й т.п.). Зростання престижу здорового способу життя, моди на різноманітні методи оздоровлення, популяризації спорту, пропаганда проти паління, алкоголізму й наркоманії призвели до розширення мережі магазинів, які пропонують органічні продукти харчування й

одяг, активізації державної підтримки тих галузей народного господарства, котрі слугують задоволенню потреб в товарах культурно та естетично нового характеру (екологічно чисте сільське господарство, кооперативні майстерні, розвиток техніки, що не шкодить природі, створення мережі закладів відновлювального лікування з метою збереження працездатності людини, ресурсозберігаючі види туризму тощо) [5].

Для подолання екологічних проблем соціально та екологічно відповідальні компанії використовують у своїй практиці такі інструменти: оцінку впливу на навколишнє середовище (включаючи стратегічну екологічну оцінку) при розробці стратегій і планів економічного розвитку; екологічний аудит, що дозволяє на ранньому етапі виявляти природоохоронні порушення; екологічне страхування, яке передбачає відшкодування шкоди навколишньому середовищу; сертифікацію на відповідність положенням екологічних стандартів; впровадження концепції технологічного нормування на основі найкращих доступних технологій; соціальну звітність, що містить екологічний компонент [0].

Серед перелічених інструментів саме міжнародні стандарти узагальнюють багаторічний досвід розвитку екологоорієнтованих підприємницьких ініціатив у розвинених країнах, що дозволяє визначити та порівняти стан екологічної компоненти КСВ у світі, а країнам, що тільки починають її впровадження, – обрати пріоритетні напрями її розвитку. Зокрема, серія стандартів стандарт ISO 14000 охоплює різноманітні аспекти екологічного менеджменту, що дозволяє компаніям, котрі прагнуть постійно покращувати свої екологічні показники, обрати відповідний практичний інструментарій. Його використання здатне забезпечити підприємству ряд суттєвих економічних вигод, а саме: зниження витрат енергії, сировини та матеріалів; підвищення ефективності виробничих процесів; зниження відходів та витрат на їх утилізацію; утилізація вторинної сировини [0].

Що стосується використання ISO у вітчизняній практиці, то виходячи із значення відносного показника гармонізації національних стандартів (на поточний момент міжнародна база екологічних стандартів налічує щонайменше 29 документів, тоді як у національній базі екологічних стандартів наразі гармонізовано 20 з них, або 69% [0]), а також несвоечасної їх актуалізації до нових версій міжнародних стандартів, можна зробити висновок щодо необхідності перегляду вітчизняних екологічних стандартів, а також інституційно забезпечити процеси їх наближення та гармонізації до ISO.

Іншим інструментом, котрий дозволяє здійснити компаративний аналіз результатів впровадження екологічної компоненти КСВ у діяльність підприємств є соціальна звітність. Найпоширенішим стандартом нефінансової звітності є стандарт G4 некомерційної організації Global Reporting Initiative (GRI). У ньому екологічна компонента виділяється у окрему категорію, котра характеризує вплив організації на системи живої та неживої природи, включаючи землю, повітря, воду та екосистеми. Дана категорія охоплює вплив, пов'язаний зі спожитими ресурсами та створеними відходами, а також впливи, що мають відношення до біорізноманіття, транспорту, продукції та послуг, дотримання екологічного законодавства та екологічні витрати [8].

Аналізуючи тренди реалізації концепції КСВ у вітчизняному підприємницькому середовищі, варто відмітити, що, хоча до Глобального договору ООН приєдналися 177 українських компаній, з них активно просувають екологічні ініціативи тільки 2 невеликі компанії ТОВ “Союз-Континент” та корпорація “Сонячний альянс” [9]. Щодо решти вітчизняних підприємств, то навіть лідери соціально відповідального бізнесу не можуть похвалитися наявністю стратегії розвитку екологічної компоненти КСВ. Хоча такі компанії, як СКМ, Оболонь, Platinum Bank, Carlsberg, METRO регулярно звітують за результатами КСВ минулого періоду, однак інформація про конкретні цілі екологоорієнтованої діяльності на майбутній період в нефінансовій звітності не представлена. Відсутність цілепокладання, в свою чергу, ускладнює контроль за процесами, ресурсами, відповідністю досягнутих результатів певним вимогам [0]. Для порівняння кожні 9 з 10 транснаціональних корпорацій, що звітують з КСВ, використовують свої соціальні звіти для ідентифікації екологічних змін, що впливають на їх бізнес та стейкхолдерів [7, с.9]. При цьому 87% з 250 найбільших корпорацій вбачають у впровадженні екологічної компоненти КСВ значні комерційні можливості [7, с.14]

Якщо майже 73% європейських соціально відповідальних компаній подають деталізований опис екологічних впливів на їх товари та послуги [7, с.18], то аналіз інформаційного наповнення більшості соціальних звітів українських компаній показав, що в них містяться дані переважно описового характеру про окремі екологічні проекти, акції та ін. Соціальна відповідальність українських компаній та організацій спрямовується насамперед на трудові відносини і заходи із захисту здоров'я і безпеки споживачів. Натомість, заходи щодо захисту природних ресурсів є менш поширеними [4]. При цьому кількісні показники результативності таких заходів не наводяться, що ускладнює проведення комплексної оцінки ефективності екологічної компоненти КСВ, а також унеможлиблює аналіз її динамічних зрушень.

Зважаючи, що екологічна компонента підприємницької діяльності перебуває у фокусі особливої уваги соціально відповідальної бізнес-спільноти, котрий у майбутньому буде тільки посилюватися, а також накопичення проблем, пов'язаних з раціональним використанням природних ресурсів, перед українськими підприємствами постає складне, однак, вкрай актуальне завдання впровадження ефективної системи оцінки та управління екологічними аспектами підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Боравская Т.В. Социально-экологическая ответственность бизнеса [Електронний ресурс]/ Т.В. Боравская // Российский промышленно-экологический форум. – Режим доступа: www.rospromeco.com/zakonodatelstvo/27-analytic/zakonodatelstvo/60-zakonodatelstvo-2
2. Воробей В. Системность КСО в Украине [Електронний ресурс] / В.Воробей. – Режим доступа: www.svb.org.ua/blog/sistemnost-kso-v-ukraine
3. Захист довкілля // Норматив Про. Професійна нормативно-правова бібліотека // <http://normativ.com.ua/eco/book169.php>
4. Зінченко А.Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К.: Вид-во “Фарбований лист”, 2010. – 56 с.
5. Томашевская Н.Н. Гуманизация экономической парадигмы в обществе потребления услуг / Н.Н. Томашевская // Развитие и экономика. – 2011. – №1. – С. 108.
6. ISO 14000 – Environmental management // International Organization for Standardization// <http://www.iso.org/iso/home/standards/management-standards/iso14000.htm>
7. The KPMG Survey of Corporate Social Responsibility Reporting 2013 [Електронний ресурс] / KPMG International Cooperative, 2013. – Режим доступа: www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/corporate-responsibility/Documents/corporate-responsibility-reporting-survey-2013-exec-summary.pdf
8. Reporting Principles and Standard Disclosures // Global Reporting Initiative// <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf>
9. 22Our Participants // United Nations Global compact // <http://www.unglobalcompact.org/>

Хоменко І.О., д.е.н., доцент

Івашина В.І., студент групи МЕД-161

Чернігівський національний технологічний університет

ВИРОБНИЦТВО ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ З БІОМАСИ

Для збереження і подальше зростання досягнутого людством рівня життя, повинні бути знайдені нові енергоносії. З урахуванням технологічного прогресу одним з таких рішень є застосування біопалив. Застосування біопалив, як правило, дозволяє знизити викиди шкідливих речовин з відпрацьованими газами. Крім того, вони дозволяють знизити викиди вуглекислого газу, тобто вирішити проблему парникового ефекту, так як при згоранні біопалива виділяється рівно така кількість вуглекислого газу, яка була взята з атмосфери рослиною за весь період її життя. Крім того, біопалива піддаються практично повному біологічному розпаду, що дозволяє говорити про мінімізацію забруднення ґрунту, річок і озер. А тому особливої актуальності набуває розробка та впровадження підприємствами конкурентоспроможних екологічно чистих технологій когенерації тепла та електроенергії.

Як вихідний енергоносія продуктів переробки біомаси. Порівнюючи енергоємність ВВП України з іншими країнами необхідно відмітити, що енергоємність ВВП України, в 2,6 раз перевищує показники розвинених країн. Така ситуація значно обмежує конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках, стримує розвиток національної економіки, створює залежність України від імпортованих енергоносіїв, що загрожує економічній, енергетичній та й загалом національній безпеці. Основними чинниками високої енергоємності ВВП є структура промислового виробництва, висока енергоємність паливно-енергетичного та металургійного сектору, низька енергоефективність виробництва, монополізація енергетичної сфери та неефективність державної політики [2].

Україна є енергодефіцитною країною та імпортує близько 70 відсотків обсягу природного газу власного споживання. Водночас енергоємність вітчизняної економіки в 3-4 рази перевищує відповідні показники економічно розвинутих країн, що робить Україну надзвичайно чутливою до умов імпортування природного газу та унеможливорює гарантування нормальних умов життєдіяльності громадян та установ бюджетної сфери [1].

Використання відновлюваних джерел енергії є одним із найбільш важливих напрямів енергетичної політики України, спрямованої на заощадження традиційних паливно-енергетичних ресурсів та поліпшення стану оточуючого природного середовища. Збільшення обсягів використання відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі України дасть змогу підвищити рівень диверсифікації джерел енергоносіїв, що сприятиме зміцненню енергетичної незалежності держави.

На сьогодні річний технічно досяжний енергетичний потенціал відновлюваних джерел енергії в Україні, за підрахунками Інституту відновлюваної енергетики Національної академії наук, досягає 68,6 млн. тонн нафтового еквіваленту, що становить близько 50 відсотків загального енергоспоживання в

Україні. Основними напрямками використання відновлюваних джерел енергії в Україні є: вітрова енергія, сонячна енергія, енергія річок, енергія біомаси, геотермальна енергія, енергія навколишнього природного середовища з використанням теплових насосів [1].

Наша країна має хороші передумови для майбутнього розвитку такого напрямку, як виробництво електроенергії з біомаси, в першу чергу сектора біоенергетики, оскільки володіє великим потенціалом біомаси, доступної для виробництва енергії. Основними складовими цього потенціалу є відходи сільського господарства, відходи деревини, а в перспективі – енергетичні культури, вирощування яких почало активно розвиватися останні роки [2].

Біомаса – це сукупна маса рослинних і тваринних організмів, що присутні в біогеоценозі в момент спостереження [3].

Основним стимулюючим фактором розвитку сектору є наявність «зеленого» тарифу на електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел енергії. Основні положення щодо «зеленого» тарифу викладені в Законі України «Про електроенергетику» та змінах до нього [2].

Як приклад, на півдні Чернігівської області планують будівництво двох комплексів із виробництва електроенергії з біогазу. Про це йшла мова на зустрічі голови Чернігівської ОДА Валерія Куліча з представниками «Городище-Пустоварівської аграрної компанії», яка реалізовуватиме проект. Будівництво комплексів із виробництва електроенергії з біогазу планується з смт Линовиці Прилуцького району. Потужність першого об'єкту складе — 2-4 МВт, другого - 1,2 МВт. «У Линовиці сировиною виробництва біогазу повинен стати буряковий жом з місцевого цукрового заводу, а в Журавці — відходи місцевого свинокомплексу», — уточнив голова Чернігівської ОДА.

Наразі механізми стимулювання та розвитку сектору відновлювані джерела енергії України загалом і біоенергетики зокрема, можна розділити на такі категорії:

- митні пільги – звільнення від митного оподаткування;
- податкові пільги;
- стимулюючі механізми, такі як «зелений» тариф на електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел енергії;
- стратегії розвитку, державні програми та ін.

Варто зауважити, що в даний час, незважаючи на наявні механізми стимулювання розвитку біоенергетики, скористатися на практиці запропонованими пільгами в більшості випадків не представляється можливим. Це викликано непрозорістю процедур, відбірковим підходом до проєктів та їх власників, що створює додаткові бар'єри широкого впровадження біоенергетичного обладнання в Україні.

Отже, виходячи з вищевикладеного матеріалу можна сказати, що використання відновлюваних джерел енергії, а саме виробництво електроенергії з біомаси, призведе до збереження навколишнього середовища і за рахунок збору відходів сільського господарства, відходів деревини зменшити кількість їх викидів на звалища. Виробництво електроенергії з біомаси буде сприяти як розвитку внутрішнього ринку виробництва та споживання, так і підвищенню рівня енергонезалежності держави в цілому. Розвиток біоенергетики сприятиме залученню приватного та банківського капіталу, розвитку внутрішнього ринку біопалива та суміжних ринків, сприятиме зростанню кількості робочих місць та зайнятості місцевого населення, а також оновленню обладнання та підвищенню його енергоефективності та екологічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року. - затверджено розпорядженням КМУ від 1 жовтня 2014 р. № 902-р
2. Гелетуха Г.Г., Олійник Є.М., Железна Т.А. Перспективи виробництва електричної енергії з біомаси в Україні. Аналітична записка БАУ №5. - 31 травня 2013 р.
3. Еко-довідник:[електронний ресурс] - режим доступу : [http://enprom.com.ua/eko-dovidnyk.html]
4. Хоменко І.О. Еколого-економічна оцінка водокористування, охорони і відтворення водно-ресурсного потенціалу регіону / І. О. Хоменко, Л. В. Бабаченко // Молодіжний економічний дайджест — 2015. — № 2-3 (5-6). — 57-62 с.
5. Хоменко І.О. Економічні проблеми використання вторинних ресурсів і відходів як інструмент реалізації політики енергозбереження/ І.О. Хоменко, І.Л. Середенко // Актуальні проблеми сучасної енергетики: Матеріали міжвузівської науково-практичної студентської інтернет-конференції. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2015. — С. 98-100.
6. Хоменко І.О. Аналіз еколого-економічного потенціалу Чернігівського регіону / І.О. Хоменко, Л.В. Бабаченко // Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 листоп. 2015 р. – Житомир: ЖНАЕУ, 2015. – С.130-134.

МОНЕТИЗАЦІЯ ПІЛЬГ НА ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

У будь-якій країні завжди є найвразливіші соціальні групи, які потребують підвищеної уваги з боку суспільства та держави.

Соціально-вразливі верстви населення — це індивіди або соціальні групи, що мають більшу за інших імовірність зазнати соціальних збитків від дії економічних, екологічних, техногенних та інших чинників сучасного життя. Серед основних заходів соціального захисту переважне місце належить пільгам, які передбачено законодавством.

Пільга — це встановлений законодавством дозвіл на повне або часткове звільнення певних категорій осіб від виконання певних обов'язків, які встановлені для інших суб'єктів (категорії суб'єктів), або надання особі додаткових прав (додаткового змісту та обсягу права) у визначеній сфері, порівнюючи з правами (обсягом прав) інших осіб у такій сфері.

В Україні соціальний захист вразливих верств населення здійснюється шляхом:

- виплати пенсій за віком, по інвалідності, в разі втрати годувальника, за вислугу років, за заслуги перед Україною;
- соціальних пенсій; - виплати державних допомог: трудові допомоги, соціальні допомоги, допомоги при малозабезпеченості,
- виплати адресної соціальної допомоги (житлово-комунальні субсидії; допомога малозабезпеченим сім'ям); обслуговування непрацездатних (стаціонарне обслуговування, обслуговування на дому, тощо);
- надання пільг ветеранам війни, інвалідам, особам, які мають особливі заслуги перед Україною.
- надання безкоштовного проїзду в транспорті соціально-вразливим верствам населення.

Ця тема цікавить багатьох, особливо в нинішніх нестабільних українських реаліях. Сучасна пільгова система, яка діє в Україні. За часи незалежності вона не була достатньо реформована. Лише зараз у Мінсоцполітики заговорили, що потрібно йти європейським шляхом і запроваджувати зміни-монетизацію пільг.

Суть цього механізму полягає в тому, що люди замість безкоштовних послуг, отримують від держави гроші, якими розраховуються за отримані послуги на загальних підставах. Потрібно ліквідувати неефективні пільги і монетизувати решту, зробивши всю соціальну допомогу адресною.

Метою проекту є покращення результатів діяльності системи соціальної та соціальних послуг в Україні для малозабезпечених сімей, що має бути досягнуто завдяки:

- розширенню програми державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям для поліпшення доступу вкрай бідного населення до цієї програми;
- підтримці заходів, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування соціальних виплат та послуг шляхом: підвищення ефективності роботи через запровадження інформаційної системи управління;
- вдосконалення запровадження державного контролю за дотриманням законодавства при наданні соціальної підтримки; інтеграції даних про виплати і послуги в єдиній інформаційній системі управління, яка охоплюватиме усі місцеві органи та установи соціальної сфери; Проект сприятиме проведенню соціальних реформ, які спрямовані на зменшення рівня бідності та підвищення соціальної захищеності найбільш вразливих верств населення, реалізація проекту передбачає забезпечити розвиток інформаційно- комунікаційних технологій у сфері соціального захисту населення

Мінсоцполітики працює над доопрацюванням старої системи, У результаті обидві системи будуть об'єднані в єдину базу даних, що врахує всі пільги, компенсації, субсидії, види соціальної допомоги, доходи, власність та інше. Реформа соціальних виплат має базуватися на трьох принципах:

- 1) ефективності; 2) адресності; 3) монетизації.

Важливою проблемою соціальної політики в Україні є те, що невідома точна кількість пільговиків. Одна людина може одержувати пільги за кількома законами і проходити по різних реєстрах.

Переваги переходу на систему монетизації пільг: - грошова виплата розраховується на норму послуги, а пільговик платитиме за фактичне її споживання; адресність надання пільг; - рівномірність доступу до них усіх пільговиків; прозорість використання бюджетних коштів. Окрім того, монетизація пільг покращить фінансовий стан підприємств, які надають пільгові послуги.

Цілі та основні учасники впровадження адресної допомоги в Україні, зокрема, введення в обіг соціальних електронних карток. 1. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів та спрямування пільг тим особам, які ними дійсно користуються. 2. Підвищення ефективності роботи державних та комунальних підприємств, які надають послуги пільговим категоріям громадян, і створення прозорої системи, їх взаємодії з органами державного управління на основі обміну достовірною інформацією про реальні обсяги наданих послуг. 3. Забезпечення принципу соціальної справедливості при наданні послуг пільговим категоріям громадян, забезпечення високої якості таких послуг завдяки створенню єдиного уніфікованого механізму надання адресної соціальної допомоги.

Що стосується пільгового проїзду, то на безплатний проїзд претендують понад 12 млн українців. Проте не всі цим правом користуються в однаковій мірі. Пенсіонер, який живе в селі, користується проїздом у громадському транспорті набагато рідше, ніж пенсіонер, який проживає у місті. Або ж в одному населеному пункті громадський транспорт їздить набагато частіше, ніж в іншому, відповідно більша кількість пільговиків зможе скористатися послугою. Проте в законі є низка недоліків: по-перше, не визначено суб'єкта, який мав би щомісяця виплачувати громадянам грошову компенсацію пільг на безкоштовний проїзд, по-друге, потрібно врахувати, що вартість на проїзд в різних населених пунктах різна. А тому встановлення однакового розміру грошової компенсації може визвати дисбаланс.

Крім того потрібно врахувати, що не всі пільговики правом на пільговий проїзд користуються в однаковій мірі. Пропозиція встановлення грошової адресної компенсації на безкоштовний проїзд може бути підтримана лише тоді, коли в законі буде передбачена гранична мінімальна межа такої компенсації.

Аналіз міжнародного досвіду запровадження системи монетизації пільг базується на вивченні досвіду надання пільг у різних країнах. Багато розвинутих країн вирішило проблеми надання та обліку різних соціальних послуг провадження соціальних електронних карток (СЕК). Соціальні електронні картки здобули широке визнання як засіб надання, обліку і контролю за наданням пільг певним категоріям населення. Такі картки мають вигляд традиційних кредитних карток чи карток посвідчення особи, також дають можливість безконтактно оплачувати спожиті послуги, визначати особу власника та засвідчувати право на отримання певного виду пільг. Використання СЕК дозволяє розв'язати ще одне важливе питання - завдяки вбудованій в картку мікропроцесорній системі такі картки здатні, наприклад обмежити перелік товарів, які можна придбати безкоштовно чи зі знижками, адже постачальники соціальної допомоги не лише прагнуть забезпечити її надання виключно тим, хто має на неї право, але й переконатися, що допомога витрачається за призначенням, тобто виключно на придбання товарів і першої необхідності.

Таким чином, необхідна сучасна автоматизована система надання пільг на основі використання електронної соціальної картки можна створювати як територіально розподілену інформаційну систему, що функціонує на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Також потрібне адекватне підвищення пенсій і зарплат і підвищення фінансової забезпеченості організацій, що надають послуги (зокрема транспортних організацій).

Щодо транспорту то в кожній одиниці транспорту можна встановити приймальний пристрій для карток, який буде списувати з карток суми вартість квитка і видавати квитки пасажирам, які мають право на пільги.

Список використаних джерел

1. Хоменко І.О. Реформування системи пільг на транспортні послуги / І.О. Хоменко, А.В. Базилук, В.В. Концева // Тези доповідей науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі», (27-28 квіт. 2011р.). – Чернігів: ЧДТУ, 2011. – 205-206с.
2. Хоменко І.О. Необхідність та завдання реформ сфери транспортних перевезень / І.О. Хоменко, В.В. Концева // Вісник Національного транспортного університету. – К.: НТУ, 2010. – Вип. 21. – 344-348с.
3. Шкарлет С.М. Державно-приватне партнерство як один з механізмів ефективного фінансування пріоритетних проектів дорожньої галузі / С.М. Шкарлет, В.П. Ільчук, І.О. Хоменко // Економічний простір: зб. наук. праць. – №89. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – 93-103с.
4. Хоменко І. О. Гармонізаційно-структурна модель до управління фінансовими ресурсами підприємств дорожньої галузі на основі державно-приватного партнерства / І. О. Хоменко, Л. В. Бабаченко // Молодий вчений. — 2015. — №5 (20). – 109-112 с.
5. Хоменко І.О. Організаційно-економічні засади реформування міського пасажирського транспорту/ В.П. Ільчук, А.В. Базилук, І.О. Хоменко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – Чернігів–2015, ч. 1. – С. 42 – 50.
6. Хоменко І.О. Державне регулювання тарифів на пасажирські перевезення / І.О. Хоменко, Ж.В. Дерій, Є.В. Смірнова // LXVII Наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та працівників відокремлених структурних підрозділів університету, (11-13 трав. 2011 р.): тези доп. – К.: НТУ, 2011. – 288с.

Чустіль І.О., Бороденчик В.Ю., студенти гр. ЕК-141
Науковий керівник – **Хоменко І.О.**, д.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІТКОЙН У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКАХ

Bitcoin також **Біткойн** — електронна валюта, концепт якої був озвучений 2008 року Сатоші Накамото, і представлений ним 2009 року, базується на самоопублікованому документі Сатоші Накамото. Повна капіталізація ринку біткойнів наразі становить 7,865,298,695 USD (5,742,527,794 EUR). Середня ціна одного біткойна на 6 серпня 2016 року — 13755 £ або 573.94 \$.

Bitcoin не має централізованого управління та емітентів. Транзакції із цифровим підписом між двома вузлами передаються до всіх вузлів peer-to-peer мережі, а самі дані про переміщення коштів

зберігаються у розподіленій базі даних. Для запобігання можливості трати чужих грошей або використання своїх коштів двічі використовуються криптографічні методи. Для скорочення замість слова «Bitcoin» часто пишуть аббревіатуру латинськими буквами BTC. Такий запис схожий на коди валют, однак подібний код міжнародним стандартом ISO 4217 поки не присвоєно. 7 жовтня 2014 року Bitcoin Foundation опублікувала плани домогтися стандартизації коду для біткойнів. Запис BTC суперечить прийнятій в стандарті системі — іменувати «глобальні товари» починаючи з X (наприклад, золото має код XAU). Як кандидата розглядають варіант ХВТ. При вказівці BTC або ХВТ мається на увазі розрахункова одиниця, а не мережа, набір алгоритмів або будь-яка інша річ, що належить до них. Знак біткойнів затверджений для включення в планований стандарт юнікоду версії 9.0, йому присвоєно номер U + 20BF. Іноді застосовують символ ₿ — знак тайського бата, але він сумісний не із усіма кодуваннями і шрифтами. URI-схема «bitcoin» офіційно включена в специфікації WHATWG для HTML5. Біткойн також планується додати в список валют в Microsoft Excel 2016.

Принципи дії:

Bitcoin покладається на криптографічні принципи, щоб створити унікальні, невідтворювані, і ділені маркери валюти. Користувачі зберігають криптографічні ключі до своїх власних грошей локально на персональному комп'ютері, і проводять транзакції безпосередньо один з одним через пірингову мережу, перевіряючи за допомогою мережі достовірність грошових переказів. Фізично, кожна монета в системі має свій унікальний ключ.

При здійсненні транзакції користувач додає до монети відкритий ключ адресата і підписує її своїм особистим закритим ключем. Щоб запобігти подвійному списанню однієї монети, всі транзакції транслуються іншим учасникам, а повний список транзакцій в анонімному вигляді зберігається в розподіленій мережі. При кожній новій транзакції ключі перевіряються за списком попередніх транзакцій. Інакше кажучи, Bitcoin заснований на записі переміщень грошових коштів з використанням асиметричного шифрування.

Для запобігання багаторазової витрати однієї і тієї ж суми мережа реалізує щось подібне розподіленому серверу часу, використовуючи ідею ланцюжка хешів, кожен з яких обчислюється на базі попереднього. Для зменшення розміру розподіленої мережевої БД використовується деревоподібне хешування.

Наразі кількість монет в обігу системи становить дещо понад 1 млн. Фактично, сьогодні Bitcoin — це хмарна мережа розподілених обчислень. Дохід в Bitcoin монетизується за рахунок валюти, цінність якої забезпечує електрична енергія і робота процесора. Фактично, номінал однієї монети дорівнює певній кількості процесорного часу. На практиці вартість її визначається співвідношенням біржових пропозицій та попиту, що з певною затримкою впливає на необхідні комп'ютерні ресурси для генерації монети.

Стадії проекту:

За задумом творця системи — Сатоші Накамото, — будь-яка центральна емісія повинна бути скасована й замінена на персональну (особисту) емісію самих громадян.

В BTC існує два способи отримання монет Bitcoin: генерація їх власними силами або купівля за якусь традиційну валюту (звичайний спосіб конвертації валют). У момент запуску системи на фазі її «розігріву» (bootstrap stage) було створено ситуацію, коли генерація монет була досить простою й доступною всім процедурою. Для цього потрібно було завантажити й інстальувати клієнта Bitcoin, після чого запросити генерацію монет і зачекати.

Алгоритм спроектований так, що в міру розвитку системи й збільшення грошової маси в ній, генерація нових грошей стає все складнішим обчислювальним завданням, вимагаючи все більше потужностей. Таким чином, якщо спочатку система активно залучає широкі маси учасників мотивацією досить легко збагатитися (що в рамках капіталістичної системи працює краще за будь-яку рекламу), то на якійсь стадії стає вигідніше купувати вже готові монети, ніж намагатися згенерувати їх, що створює попит на BTC. Далі запускається стандартна біржова торгівля, яка породжує конвертованість.

Глобальні перспективи:

Сьогодні BTC приймають сотні західних магазинів електроніки, косметики, компанії з надання послуг хостингу, замовлення їжі, лотереї, віртуальні ігри та інші сервіси. У результаті переговорів з компанією Amazon було досягнуто домовленості про використання BTC в її інтернет-магазинах (сума покупки повинна перевищувати \$ 30).

У лютому 2011 року Bitcoin взяла дуже важливу психологічну планку — вперше за її існування курс обміну BTC до USD досяг стійкого паритету, а в деякі вдалі дні за 1 монету Bitcoin давали більше 1 долара. У середині 2011 року, на піку зростання, за одну монету цієї електронної валюти пропонували вже 18 доларів.

Слід згадати й про політичний компонент, який вже починає проявлятися: після численних випадків закриття рахунків проекту WikiLeaks у традиційних грошових системах, цей проект продовжив збір грошей в системі Bitcoin,

Отже, роблячи висновки з усього вищевикладеного, хочеться зауважити, що з кожним днем збільшується кількість країн які починають офіційно використовувати Біткойн як засіб платежу. Але незважаючи на те що у деяких країнах це заборонено, люди все одно користуються крипо валютами.

Біткойн, як будь-яка валютна система, має свої переваги та недоліки, але слід враховувати, що вона ще на стадії розробки. На нашу думку, біткойн з кожним роком все більш прогресує, а через деякий час може такою ж світовою валютою, як долар.

Список використаних джерел

1. Bitcoin. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>
2. Что такое Bitcoin и как заработать на Биткоинах? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smfanton.ru/investicionnye-instrumenty/zarabotok-s-bitcoin.html>
3. Феномен біткойн – переваги і недоліки криптовалюти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/fenomen-bitkojn-preimushhestva-i-nedostatki-kriptovalyuty/>
4. Bitcoin. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/uk/>
5. Альтернативні гроші: Чому все більше країн світу визнають криптовалюти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/statji/alternatyvni-hroshi-chomu-vse-bilshe-krain-svitu-vyznaiut-kryptovaliuty-364338.html>
6. Bitcoin в Україні оголошено поза законом. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.ubr.ua/pravo/bitcoin-v-ukraini-ogolosheno-poza-zakonom-9298>

ПІДСЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Подсекция - Экономической теории / Subsection - Economic theory

Белорус А.В., студентка гр. ФК-161

Науковий керівник – Полковниченко С.О., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зовнішня торгівля є одним із головних факторів стабільного розвитку національного господарства країн світу, суттєвим джерелом валютних надходжень до державного бюджету. Зовнішня торгівля України втілює заходи щодо здійснення посередництва між виробниками і споживачами для укладення угод купівлі-продажу товарів або послуг між суб'єктами господарської діяльності України та інших держав.

Аналіз обсягів операцій зовнішньої торгівлі України у 2012-2016 роках (табл. 1) свідчить про зменшення обсягів як загального експорту (на 44,5% за досліджуваний період), так і загального імпорту (на 50,4%). Особливо різке падіння спостерігалось у 2014-2015 рр. У 2016 р. порівняно із 2015 р. експорт товарів і послуг скоротився на 4,1%, а імпорт збільшився на 3,7%.

За минулий рік Україна експортувала товарів на суму 36,4 млрд дол. Це на 4,6% менше, ніж у 2015 р., і на 46,4% менше, ніж у 2012 р. Близько 60% ВВП України – це експорт. Імпортувала наша держава у 2016 р. товарів на суму 39,2 млрд дол., що на 4,6% більше, ніж у 2015 р., але на 52,8% менше, ніж у 2012 р.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі України, 2012-2016 роки (млн дол. США)

	2012	2013	2014	2015	2016
ЗТО усього¹	170670,4	158178,8	124857,4	89780,2	89433,5
у тому числі товарів	150915,2	138140,5	108330,4	75643,5	75611,4
послуг	19755,2	21756,2	17893,9	15259,6	14936,1
Експорт усього¹	80895,8	74832,3	64106,8	46804,2	44885,4
у тому числі товарів	67779,8	62305,9	53901,7	38127,1	36362,8
послуг	13116,0	14233,2	11520,8	9736,6	9631,4
Імпорт усього¹	89774,6	83346,5	60750,6	42976,0	44548,1
у тому числі товарів	83135,4	75834,6	54428,7	37516,4	39248,6
послуг	6639,2	7523,0	6373,1	5523,0	5304,7
Сальдо усього¹	-8878,8	-8514,2	3356,2	3828,2	337,3
у тому числі товарів	-15355,6	-13528,7	-527,0	610,7	-2885,8
послуг	6476,8	6710,2	5147,7	4213,6	4326,7

¹ Для уникнення подвійного обліку загальні обсяги товарів та послуг розраховані за формулою: усього (товари і послуги) = товари + послуги – вартість послуг для переробки товарів з метою реалізації за кордоном
Джерело: складено за даними [2].

Серед причин скорочення експорту найсуттєвішими є зниження світових цін на сировинні товари, несприятлива кон'юнктура світового ринку, зміна пріоритетів щодо партнерства в зовнішній торгівлі [4]. Імпорт зменшується загалом через зниження купівельної спроможності населення України, посилення протекціоністських заходів та процесів девальвації.

У 2012-2013 рр. спостерігалось значне переважання імпорتنих операцій над експортними, що відображало споживацьку політику нашої держави: ми готові були купувати все, чого не вистачає, а не виробляти самі [1]. А починаючи з 2014 р. експорт вже перевищував імпорт, проте в основному за рахунок додатного сальдо зовнішньої торгівлі послугами. Для товарів характерне від'ємне сальдо, за винятком 2015 р., яке у 2014 р. і 2016 р. порівняно з 2012-2013 рр. помітно зменшилось. Зокрема, за 2016 рік було закуплено імпорتنих товарів на 2,9 млрд дол. більше, ніж продано за межі країни, тоді як у 2012 р. – на 15,4 млрд дол. Головним джерелом додатного сальдо зовнішньої торгівлі послугами залишаються доходи від експорту послуг з транспортування газу через територію України [3].

Основне скорочення зовнішньої торгівлі України в останні роки припало на країни СНД. Якщо їх частка у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України у 2012 р. становила 38,8%, то у 2016 р. – 21,3%. Загальний експорт за досліджуваний період зменшився на 68,5% (з 30722,4 млн дол. у 2012 р. до 9665,6 млн дол. у 2016 р.), загальний імпорт – на 73,6% (з 35556,1 млн дол. до 9387,5 млн дол.). Передусім це обумовлено зменшенням обсягів торгівлі з Росією, що пов'язано з обмеженнями, накладеними двома країнами на взаємну торгівлю. Частка РФ у експорті товарів з України скоротилась з 25,6% у 2012 р. до 9,9% у 2016 р., а в імпорті – з 32,9% до 13,1% відповідно. Сальдо торгівлі з країнами СНД з від'ємного (–4833,7 млн дол. у 2012 р. і –1845,0 млн дол. у 2013 р. перетворилось на додатне (278,1 млн дол. у 2016 р.) [2].

Підсумки 2016 року підтвердили сформовану протягом 2015 р. тенденцію виходу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС на перше місце в загальному міжнародному товарообігу України. Частка країн ЄС у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України зростає з 29,5% у 2012 р. до 39,4% у 2016 р., хоча обсяги експорту і імпорту зменшились [2]. Останнім часом у торгівлі з країнами ЄС прогресує тенденція до переважання імпорту товарів над їх експортом.

У 2016 р. спостерігається деяке поживлення експорту українських товарів, що спричинено вступом у силу зони вільної торгівлі з Європейським Союзом [5]. Але варто зазначити, що це зростання помітне лише в порівнянні з 2015 р. У порівнянні, наприклад, з 2012 р., експорт українських товарів на ринки ЄС скоротився з 16937,9 млн дол. до 13497,7 млн дол. Обсяг імпорту товарів з країн ЄС у 2016 р. становив 17138,2 млн дол., що на 11,8% більше за показник 2015 р., але на 34,2% менше, ніж у 2012 р.

Основа українського експорту становлять недорогочінні метали та вироби з них; продукти рослинного походження; жири та олії тваринного або рослинного походження (рис.1). Щодо товарної структури імпорту (рис.2), сьогодні, як і раніше, Україна відчуває значну залежність у купівлі мінеральних продуктів; машин, електронного обладнання та продукції хімічної промисловості тощо. У 2016 р. імпорт хімічної продукції становив 5618,2 млн дол. а експорт – лише 1557,1 млн дол., що у 3,6 рази менше. Імпорт мінеральних продуктів перевищує експорт у 2,9 разів, а машин та електронного обладнання – вдвічі.

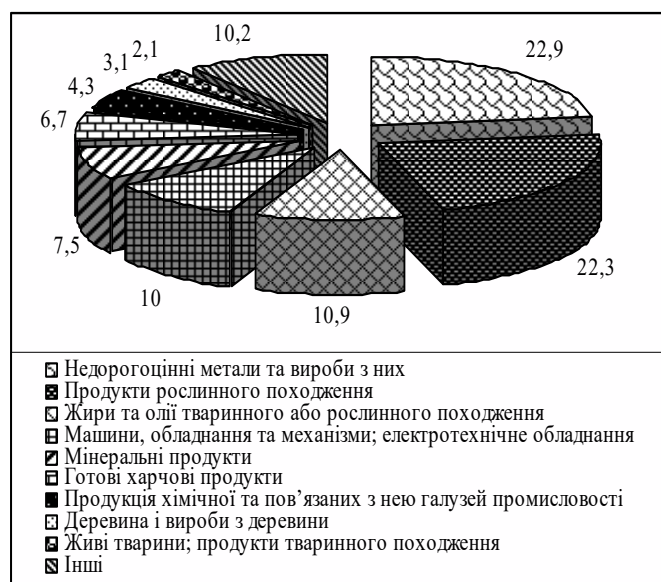

Рис.1. Товарна структура експорту України у 2016 р. (у % до загального обсягу)
Джерело: побудовано за даними [2].

Рис.2. Товарна структура імпорту України у 2016 р. (у % до загального обсягу)

Джерело: побудовано за даними [2].

У структурі експорту послуг переважають послуги трубопровідного транспорту (27,3%), послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном (11,5%), комп'ютерні послуги (11,5%), послуги повітряного (9,1%), морського (6,7%) та залізничного транспорту (5,7%), професійні та консалтингові послуги (3,4%) тощо. Натомість у імпорті переважають державні та урядові послуги (23,8%), послуги, пов'язані з подорожами (10,8%), послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (10,6%), послуги повітряного транспорту (6,5%), професійні та консалтингові послуги (6,4%), рояліті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (5,9%), послуги залізничного транспорту (4,8%) [2].

Таким чином, в сучасних умовах спостерігається тенденція щодо зменшення обсягів імпорту та експорту у торгівлі з країнами СНД, скорочується їх частка у загальному обсягу зовнішньої торгівлі України. Водночас поступово збільшується частка двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС у загальному обсягу зовнішньої торгівлі України. Несприятливі світові ціни та втрата зовнішньоекономічних зв'язків суттєво впливають на торговельний оборот, адже Україна змушена продавати сировину (деревину, недорогоцінні метали) та сільськогосподарську продукцію (жири, олії). Прибуток від продажу цих товарів є незначним, витрати на імпорт промислової продукції значно превалюють над експортом. Тому важливо змінити структуру експорту на користь продукції з більш високою доданою вартістю, стимулювати експорт ІТ-послуг на зовнішні ринки, активно просувати товари і послуги на ринок Євросоюзу, активізувати налагодження взаємовигідних відносин з країнами Азії, Африки та Америки, які не знаходяться під впливом Росії.

Список використаних джерел

1. Далик В.П. Зовнішня торгівля: реалії та перспективи розвитку / В.П.Далик, Н.І.Дуляба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 7, частина 1. – С.110-112.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Охрименко О. Внешняя торговля Украины за 2016 год: удача или провал [Электронный ресурс] / О.Охрименко. – Режим доступа: <http://ubr.ua/finances/macro-economics-ukraine/vneshnjaja-torhovlja-ukrainy-za-2016-hod-udacha-ili-proval-3834948>
4. П'янкova О.В. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів [Електронний ресурс] / О.В.П'янкova, О.С.Ралко // Економіка та суспільство. – 2016. – Випуск 5. – С. 65-71.– Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/journal-5/12-stati-5/344-p-yankova-o-v-ralko-o-s>
5. Шевченко М. Внешняя торговля Украины: в поисках новых рынков и партнеров [Электронный ресурс] / М.Шевченко.– Режим доступа: <https://economics.unian.net/finance/1718592-vneshnyaya-torgovlya-ukrainyi-v-poiskah-novyih-ryinkov-i-partnerov.html>

Брагіда О.В., студентка гр. ПМ-161
 Науковий керівник – **Полковниченко С.О.**, к.е.н., доцент
 Чернігівський національний технологічний університет

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Входження України у світову спільноту як рівноправного ринкового партнера пов'язане з таким багатогранним процесом як розвиток підприємництва, який забезпечує стійкий розвиток економічної системи, матеріальну стабільність та соціальну комфортність життя населення, вдосконалення інтелектуальних, моральних, культурних та інших якостей людини. Рівень розвитку підприємництва є показником успішності економічних реформ та індикатором розвитку конкурентного ринкового середовища.

У широкому розумінні підприємництво представляє собою самостійну діяльність людей, що організують виробництво або торгівлю, тобто мають свою власну справу, яка надає дохід. Деякі вчені дають власне визначення підприємництву. Так, В.В.Гребеннік та С.В.Шкондинський визначають підприємницьку діяльність як організацію та з'єднання факторів виробництва (ресурсів) для створення матеріальних благ та послуг, що задовольняють суспільні потреби, із кінцевою метою реалізації власних матеріальних інтересів підприємця [3]. І.К.Шевченко розуміє під підприємницькою діяльністю ініціативну самостійну діяльність громадян та їх об'єднань, що здійснюється на власний ризик та під свою майнову відповідальність, спрямовану на одержання прибутку [8].

Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України, «підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [2].

Сьогодні в Україні підприємництво є ринковою діяльністю, що здійснюється такими його суб'єктами як: фізична особа-підприємець, мале підприємство, середнє підприємство, велике підприємство, група підприємств. Це в цілому відповідає структурі суб'єктів підприємництва у економічно розвинутих країнах.

Невід'ємною складовою будь-якої розвинутої господарської системи, без якої не можуть нормально функціонувати ні економіка, ні суспільство, є мале та середнє підприємництво, що спирається на ринкові методи господарювання. Адже малий бізнес є найбільш мобільним, динамічним елементом структури національного господарства, сприяє розвитку конкуренції, послабленню монополізму, зосереджує у собі раціональні форми управління, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників, забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного користування, а отже, і попиту, реалізацію інновацій та зосереджує у собі значну частину зайнятого населення країни [1].

Тенденції розвитку сфери підприємництва в Україні свідчать про те, що з 1991 р. до 2008 р. цей сектор економіки кількісно виріс майже у 12 разів. Однак абсолютні значення темпів його приросту були неоднозначними у деякі періоди. Так, найбільші темпи приросту загальної кількості суб'єктів підприємництва припадають на 1991-1996 роки і дорівнюють в середньому 148-191% щорічно. У період з 1996 по 2003 рік показники зростання щорічно становили 114-117%. Починаючи з 2004 року, відбуваються стрибкоподібні зміни темпів приросту суб'єктів підприємництва: з 4,7% до 8,4% (2004-2005 рр.) та від 3% у 2006 році до 11% у 2007 р. На початок 2008 року загальна кількість суб'єктів підприємництва в Україні дорівнювала понад 2,6 млн. одиниць [5]. Проте в подальшому до 2012 р. спостерігається зниження кількості суб'єктів господарювання, а з 2013 р. до 2015 р. – знову деяке зростання (табл.1).

У 2015 р. загальна кількість суб'єктів підприємництва в Україні становила понад 1,9 млн. одиниць. У структурі їх загальної кількості підприємства складають 17,4%, а фізичні особи-підприємці – 82,6%. У структурі підприємств у 2015 р. найбільшу частку займали малі – 95,5% (327814 одиниць); на середні припадало 4,4% (15203 одиниць), а на великі – лише 0,1% (423 підприємства). Можна зазначити, що за кількісними оцінками розвиток цього сектору економіки практично відповідає європейським показникам. Але за якісними показниками вітчизняне підприємництво значно відстає від європейського стандарту. І не лише за показником якості самої продукції, але й за його внеском у розвиток економіки, за рівнем продуктивності праці, наявністю створюваних робочих місць і соціальних гарантій тощо. У 2015 р. в Україні 26,3% всіх підприємств були збитковими.

До основних перешкод, які гальмують ефективний розвиток підприємництва в Україні, сьогодні можна віднести:

- недосконалість та нестабільність законодавства у сфері розвитку підприємництва, що не дає можливості суб'єктам господарювання планувати свою діяльність на тривалий період;
- непомірний податковий тиск та нестабільність податкового законодавства, що призводить до того, що деякі суб'єкти малого та середнього підприємництва працюють у тіньовому секторі економіки;
- нестача внутрішніх фінансових ресурсів, складність доступу до зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій, слабкі кредитні можливості підприємницьких структур;
- нерозвиненість інституцій ринкової інфраструктури підтримки підприємництва;
- ускладнений порядок проходження дозвільних (погоджувальних) процедур і, як наслідок, їх висока витратність;
- неналагодженість співпраці між органами самоврядування, місцевим бізнесом і недержавними організаціями;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу [7].

Таблиця 1

Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами

Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	Усього	У тому числі							
		підприємства				фізичні особи-підприємці			
		великі	середні	малі	з них	Усього	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них
					мікро-підприємства				суб'єкти мікро-підприємництва
2010	2183928	586	20983	357241	300445	1805118	355	1804763	1793243
2011	1701620	659	20753	354283	295815	1325925	306	1325619	1313004
2012	1600127	698	20189	344048	286461	1235192	361	1234831	1224315
2013	1722070	659	18859	373809	318477	1328743	351	1328392	1318703
2014	1932161	497	15906	324598	278922	1591160	712	1590448	1580965
2015	1974318	423	15203	327814	284241	1630878	307	1630571	1626589

Джерело: [4].

Політична та макроекономічна нестабільність, непередбачуваність дій влади, нерозвиненість державних програм підтримки підприємництва також негативно позначаються на підприємницькій активності в Україні, не створюють сприятливого клімату для його розвитку.

Серед основних напрямів розвитку підприємництва в Україні дослідники називають: створення системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності; сприяння впровадженню інновацій суб'єктами підприємництва; удосконалення податкової політики щодо підприємницької діяльності; удосконалення нормативно-правової бази діяльності суб'єктів підприємництва; активізація інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва; формування регуляторної політики та впровадження регіональних програм для стимулювання розвитку підприємництва; сприяння розвитку інфраструктури малого підприємництва; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів, що спеціалізуються в сфері підприємництва; підтримка програм зайнятості та розвитку молодіжного, жіночого підприємництва, а також підприємництва пенсіонерів та інвалідів [6].

Незважаючи на те, що за роки незалежності в Україні зроблені значні кроки у становленні підприємництва і формуванні організаційних засад здійснення підприємницької діяльності, рівень розвитку підприємницького сектору залишається достатньо низьким. Тому важливою проблемою на сьогодні є створення відповідних умов сприяння розвитку підприємництва в Україні.

Список використаних джерел

1. Вербівська Л.В. Перешкоди ведення підприємницької діяльності в Україні та шляхи їх подолання / Л.В.Вербівська // Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. – 2014. – Вип. 27. – С. 113-119.
2. Господарський Кодекс України (із змінами та доповненнями). Редакція від 08.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
3. Гребенник В.В. Основы предпринимательства: курс лекций / В.В. Гребенник, С.В. Шкодинский. – К.: Мизмп, 2006. – 190 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Королевська Н.Ю. Напрями розвитку та лібералізації підприємницької діяльності в Україні / Н.Ю. Королевська // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 3(39). – С. 41-47. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/39/11knydpdu.pdf>
6. Сазонець І.Л. Напрями лібералізації підприємницької діяльності в Україні / І.Л.Сазонець., Н.А.Сіпайло // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економіка». – 2016. – Випуск 1(73). – С.127-134.
7. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л.Є.Сімків, С.А.Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання – 2015. – Випуск 3. – С.560–564.
8. Шевченко И.К. Организация предпринимательской деятельности: учебное пособие / И.К. Шевченко. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2004.

РОЛЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Маючи потужний аграрний потенціал, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, та величезні перспективи розвитку сільського господарства, Україна спроможна зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку. Наша держава володіє найбільш родючими у світі земельними ресурсами, які здатні забезпечити продуктами харчування як власне населення, так і населення багатьох інших країн; має геостратегічне положення, сприятливі природно-кліматичні умови, історичний досвід і традиції агропромислової діяльності населення. Тому при державній підтримці аграрний сектор зможе відіграти ключову роль у відновленні національної економіки.

Протягом останніх років аграрний сектор України демонструє випереджаючі, порівняно з валовим внутрішнім продуктом та продукцією промисловості, індекси зростання виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 1), чим робить вагомий внесок у стабілізацію розвитку національної економіки.

Таблиця 1

Індекси окремих соціально-економічних показників розвитку України, % до попереднього року

Показник	Рік				
	2011	2012	2013	2014	2015
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	105,4	100,2	100,0	93,2	90,1
Продукція промисловості	108,0	99,5	95,7	89,9	86,6
Продукція сільського господарства	119,9	95,5	113,3	102,2	95,2
Різниця між індексами продукції сільського господарства і ВВП	14,5	-4,7	13,3	9,0	5,1
Різниця між індексами продукції сільського господарства і промисловості	11,9	-4,0	17,6	12,3	8,6

Джерело: [1]

Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, наповнення бюджету, експортні поставки продовольчих товарів, дає значній частині сільського населення робочі місця, спроможна на вагомий внесок у вирішення світової проблеми голоду. Базовою складовою аграрного сектору є сільське господарство, яке формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій, сприяє розвитку інших галузей, що поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину (харчової й легкої промисловості), а також надають транспортні, торговельні та інші послуги. Від стану та перспектив розвитку сільського господарства залежить забезпечення життєдіяльності людини. У цій галузі суспільство безпосередньо взаємодіє з природою, що впливає на здоров'я, психологічний, нервовий та емоційний стан людини.

За підсумками 2015 р. в сільському господарстві створено 14% валової доданої вартості, 12,1% ВВП, залучено 11% капітальних інвестицій країни. Реалізація сільгосппродукції та продуктів її переробки на зовнішні ринки забезпечила 38% експортних валютних надходжень держави (14,8 млрд дол.). Сільськогосподарські угіддя становлять 70,8% земельного фонду країни, 17,5% трудових ресурсів України працюють у аграрній сфері [2]. У сільській місцевості проживають більше 13 млн громадян, які потребують особливої уваги з боку держави в плані забезпечення гідних соціальних та економічних умов життя.

У 2015 р. усі господарства виробили валової сільськогосподарської продукції на 239,5 млрд грн, у т.ч. 168,44 млрд грн продукції рослинництва і 71,03 млрд грн продукції тваринництва [2], що менше ніж у 2014 р., але більше ніж у 2010 р.

У 2015 році українські аграрії нарощували виробництво, знаходили нові ринки збуту, розвивали органічне сільське господарство. Експорт української агропродукції бив рекорди – як щодо суми надходжень, так і за питомою вагою експорту сільгосппродукції у загальній товарній структурі.

Україна займає перше місце відразу в трьох напрямках: вирощуванні соняшників, виробництві соняшникової олії та її експорті. В 2015-2016 роках у світі було експортовано 7,48 млн т соняшникової олії, з них 4,1 млн т – внесок нашої країни. На експорті соняшникової олії наша країна заробляє більше, ніж на програмуванні: у 2015 р. Україна продала 3,87 млн тонн соняшникової олії більш ніж на 3 млрд дол., а українські айтішники заробили всього лише 2,5 млрд дол.

Україна займає сьоме місце у світі з виробництва зернових культур і друге за їх експортом, входить в п'ятірку лідерів серед світових експортерів ячменю і ріпаку (третє місце), кукурудзи (четверте місце), пшениці (п'яте місце). У 2015 р. виробництво зернових в нашій країні знизилося з 64,2 тис. т до 60,5 тис. т. Але ця тенденція була характерна для всіх країн даного рейтингу, за винятком Китаю, Індонезії та Канади.

Індія, Туреччина і Китай – головні споживачі українських олійних культур При цьому експорт олійних в Індію приносить нам майже на мільярд доларів більше, ніж сумарний експорт у Туреччину і Китай. Головним продуктом, який купує Індія, є соняшникова олія. А ось найбільше цінують українське насіння в Португалії. Туреччина – ключовий імпортер наших соєвих бобів, а Франція – насіння свиріпи і ріпаку.

Стратегічно важливою складовою українського аграрного сектору є органічне виробництво. Кількість органічних господарств в Україні за останні 12 років збільшилася в 6 разів. На поточний момент наша країна активніше за всіх у Європі нарощує виробництво органічної продукції.

Водночас варто зауважити, що українські аграрії займаються в основному рослинництвом. За минулі 25 років виробництво молока в нашій країні впало в 2,5 рази, а поголів'я худоби взагалі скоротилося майже в 4 рази. Причиною є те, що тваринництво залишається невигідним і проблемним бізнесом, не отримує адекватної підтримки з боку держави [4].

Український аграрний сектор повинен стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективною інтеграції в світовий економічний простір і забезпечити зростання доходів сільського населення, працюючого в аграрній економіці.

Проте ефективному функціонуванню аграрного сектору економіки України заважають: недосконалість логістики зберігання, інфраструктури аграрного ринку і, як наслідок, значні втрати продукції; використання застарілого обладнання, техніки, що призводить до ризику збільшення виробничих витрат; неповна адаптованість вітчизняної продукції до умов міжнародного ринку, а також певна невідповідність вимогам щодо якості та безпечності сировини та харчових продуктів [3].

Для того, щоб аграрний сектор України відіграв ключову роль у відновленні зростання національної економіки, потрібно підвищити престижність і продуктивність праці на селі; забезпечити державу підтримку впровадженню аграрно-промислових кластерів, оновленню сільськогосподарської техніки, використанню новітніх аграрних технологій, підготовки для села фахівців нових спеціальностей; створити рівні умови для функціонування на селі підприємств різних організаційно-правових форм і розмірів; запровадити диференційовану систему оподаткування, яка б урахувала ставлення землевласників та орендарів до збереження родючості земельних ресурсів, які вони використовують [1].

В економічній літературі виділяють такі основні пріоритетні напрямки розвитку аграрного сектору: ліквідація дефіциту оборотних коштів та нарощування обсягів інвестиційної діяльності в сільському господарстві; розвиток трансрегіональних аграрних формувань корпоративного типу, які мають високу конкурентоспроможність на ринку; контроль за діяльністю агрохолдингів, зважаючи на значні розміри підконтрольних їм угідь (25–28% загальної площі) з метою уникнення безробіття, зменшення соціальної напруженості і вимивання коштів із села; правове забезпечення та нормування базових екологічних вимог сільськогосподарського виробництва; раціоналізація у поширенні новації і переведення результатів наукових досліджень у практичну площину; інтенсифікація зв'язків між основними учасниками розвитку аграрного сектору – державою, підприємництвом і наукою – створення ефективної комунікативної системи [3].

Незважаючи на складну економічну ситуацію в нашій державі, сільське господарство сьогодні в змозі дати потужний поштовх розвитку національної економіки, завдяки чому Україна могла б стати важливим постачальником продовольства на світовому ринку. Для вирішення даного завдання аграрний сектор потребує значних і термінових капіталовкладень, законного регламентування діяльності та державної підтримки.

Список використаних джерел

1. Борейко В. Роль аграрного комплексу у відновленні зростання національної економіки / В.Борейко // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. – №2. – С.18-22.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Климаш Н.І. Стан та особливості розвитку аграрного сектору економіки в сучасних умовах / Н.І. Климаш, С.Г.Бляшук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – № 1 (77). – С. 71-79.
4. Когда сельское хозяйство – это увлекательно: 15 лучших графиков об украинском агробизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id1071>

Горбенко К.М., студентка гр. Ф-141

Савченко В.Ф., д.е.н., проф., заслужений економіст України
Чернігівський національний технологічний університет

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Сільське господарство залишається однією з найважливіших галузей, від рівня розвитку якої в значній мірі залежить зростання всієї економіки й вирішення низки економічних та соціальних проблем, що постали перед Україною на сучасному етапі. Тому виявлення змін у тенденціях розвитку сільського господарства дає можливість прогнозувати його стан у майбутньому та впливати на негативні процеси, які відбуваються в цьому сегменті економіки.

Аграрний сектор є базовим, оскільки продукція сільського господарства спонукає роздрібний товарообіг, разом з переробною промисловістю створює робочі місця для значної частини економічно

активного населення, формує основи фізичного здоров'я людського капіталу країни, виробляє продовольство, взаємодіючи з природою і безпосередньо впливаючи на екологію.

Основними чинниками, що зумовили погіршення стану соціально-економічного розвитку села, є спад виробництва сільськогосподарської продукції, зниження його ефективності, відсутність системності та недостатність державної підтримки товаровиробників, поглиблення диспаритету цін на продукцію та вхідні ресурси, низький рівень доходів сільського населення і, відповідно, низька купівельна спроможність [1, с.120].

Виробництво продукції рослинництва кожного року зростає. Найбільший приріст був у 2013 році – на 19% більші обсяги, ніж у 2012 році. Тенденція до зростання і на далі продовжувалася.

Для сільського господарства завжди проблемним був і залишається досліджуваний нами розвиток тваринництва – низькі показники галузі зберігаються впродовж тривалого часу (табл.1). Дана ситуація пов'язана з тим, що в ринкових умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою фінансово та матеріаломісткою підгалуззю. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система ціноутворення й збуту продукції тваринництва, застарілі механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність цілеспрямованої державної підтримки призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери почала значно перевищувати її реалізаційну ціну. Внаслідок цього сільськогосподарські підприємства були змушені вдатися до значного скорочення чисельності поголів'я тварин [2, с. 39-40].

Таблиця 1

Індекси обсягів сільськогосподарського виробництва за 2012-2016 роки,
% (порівняно з попереднім роком)

Роки	Загальна продукція сільського господарства	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
2012	79,8	104,7	53,5
2013	90,7	123,6	56,0
2014	92,6	127,6	55,8
2015	88,2	121,0	53,7
2016	93,6	132,7	52,3

Джерело: [3]

На жаль, рівень сприяння сільськогосподарському виробництву в Україні ще вкрай недостатній і у кілька разів менший за необхідний. У цілому державна підтримка програм розвитку сільського господарства у 2016 р. становила 5 782 млн грн. Проведемо порівняння – видатки на транспорт у цьому ж році склали 29 262 млн грн, а на утримання правоохоронних органів – 72 057 млн грн. При слабкій підтримці з боку держави вітчизняна продукція тваринництва не здатна конкурувати з імпортною дешевшою продукцією.

Одним з найголовніших факторів, які впливають на суттєве скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин і виробництва продукції, є несприятлива цінова ситуація на ринку тваринницької продукції. Досить негативну тенденцію їх зниження показує порівняльний аналіз динаміки зміни середніх цін реалізації основних видів продукції тваринництва у січні-червні 2016 р. та аналогічному періоді 2015р. (рис.1).

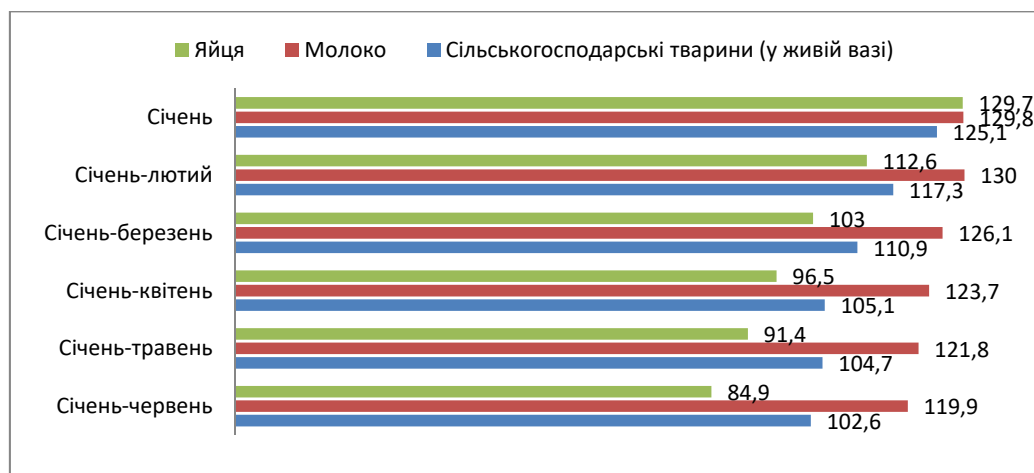

Рис. 1. Динаміка зміни середніх цін реалізації продукції тваринництва в 2016 році порівняно з 2015 р. ,%
Джерело: [3]

Аналізуючи наведені дані, можна стверджувати, що в січні 2016 року середня ціна реалізації тварин у живій вазі без урахування ПДВ, дотацій, транспортних, експедиційних та накладних витрат становила 22406 грн/т, або 125,1% до її аналогічного показника у 2015 р., а впродовж січня-червня знизилася до 21206 грн/т, що порівняно з минулим роком сягало лише 102,6%. Тобто за вказаний період вона зросла фактично на 13,3%, з 17913 грн/т до 20661 грн/т, тоді як у той же період 2016 р. відбулося її зниження на 22,5%.

Неврегульованість цінових відносин на ринку тваринницької продукції є стримуючим фактором ефективного розвитку вітчизняного агробізнесу у цій сфері та низької рентабельності виробництва в цілому. Адже закупівельні ціни не завжди враховують інтереси всіх учасників первинної ланки галузі – товаровиробників, чим не сприяють відшкодуванню ними мінімальних витрат на виробництво продукції. У результаті в багатьох господарствах виробництво знаходиться на межі прибутковості або взагалі є збитковим, що змушує скорочувати чисельність поголів'я тварин [4, с. 335].

Стратегічними пріоритетними напрямами розвитку м'ясного скотарства та підвищення його конкурентоспроможності мають стати: удосконалення породного складу тварин м'ясних порід; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування тварин; формування та функціонування ринку м'яса яловичини; сприяння залученню інвестицій у галузь; удосконалення системи ціноутворення; спрощення оподаткування; державна підтримка розвитку м'ясного скотарства [5].

Аграрний сектор України має досить потужний потенціал та природні ресурси. Але проблеми, які на даний час отримало сільське господарство, а особливо тваринництво, вимагають негайного застосування конкретних та послідовних заходів.

Список використаних джерел

1. Ключан В.В. Сталий розвиток та концентрація виробництва сільськогосподарських підприємств / В.В. Ключан // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки / ХНТУСГ. - Х. – 2013. – Вип. 137. – С. 117-125.
2. Барілович О. М. Особливості ціноутворення на сільськогосподарську продукцію [Текст] / О. М. Барілович // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. - К., 2013. - Вип. 181, ч. 4 : Серія "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес". - С. 38-44.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кернасюк Ю.В. Ринок тваринництва: тенденції та перспективи галузі./ Ю.В. Кернасюк//Агробізнес сьогодні. - 2016. - №15-16. - С. 334 – 335.
5. Пуцентейло П. Аналіз сучасного розвитку галузі тваринництва України [Електронний ресурс] / П. Пуцентейло // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління. - 2015. - Вип. 31. - С. 268-276. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_31_31

Горбенко К.М., студентка гр. Ф-141

Науковий керівник – **Товстиженко О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Основою соціального захисту населення, а головним чином осіб, що втратили працездатність внаслідок досягнення пенсійного віку є пенсійне страхування. Пенсійний фонд України бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного страхування, забезпечує збирання та акумулювання страхових внесків, повне і своєчасне фінансування витрат на виплату пенсій і допомоги на поховання і здійснює контроль за цільовим використанням коштів.

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. Пенсійна система України в сучасному вигляді започаткована в січні 2004 року і містить у собі відносини по формуванню, призначенню і виплаті пенсій в тривірневій пенсійній системі [1, с. 5].

Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень повільно розвивається без державної підтримки.

На сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 2767 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення пенсій різним категоріям осіб за єдиним законом», який, зокрема, передбачає запровадження з 01.01.2017 обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, або, як її ще називають, другого рівня пенсійної системи.

Очікується, що участь у другому рівні буде обов'язковою для осіб, які не досягли 35-річного віку. Особи від 35 до 55 років братимуть у ній добровільну участь. Ставка внеску становитиме 2 % і щорічно збільшуватиметься на 1 % – до 7 %. Кошти, які обліковуються на накопичувальному пенсійному рахунку учасника другого рівня, є його власністю та підлягають успадкуванню[3].

Зараз в Україні дуже активно обговорюють необхідність підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків до 63 років. Слід знати, що середня тривалість життя в нашій країні складає 68,8 років. Для прикладу, можна познайомитись із тривалістю життя та віком виходу на пенсію мешканців різних країн.

Вік виходу на пенсію у країнах світу у 2016 р.

Країна	Пенсійний вік	
	для жінок	для чоловіків
Україна	60	62
Великобританія	65 (з 2020)	65
Грузія	65	65
Франція	58	62
Естонія	63 (з 2016)	63
Казахстан	58	63
Польща	60	65
Словенія	60	65
Угорщина	62	62

Як бачимо із наведеної таблиці 1.1 пенсійний вік як для жінок, так і для чоловіків в Україні наближається до рівня інших країн. Вже з 1 липня 2017 року чоловікам почнуть підвищувати пенсійний вік на 4 місяці щороку. Для жінок початок підвищення відклали до 2021 року, коли закінчиться нинішнє підвищення пенсійного віку з 55 до 60 років. Після 2021 року для жінок продовжать збільшувати вік виходу на заслужений відпочинок ще протягом 6 років - по півроку за рік. До початку 2027 року, по ідеї МВФ, пенсійний вік для чоловіків і жінок в Україні зрівняється і складе 63 роки.

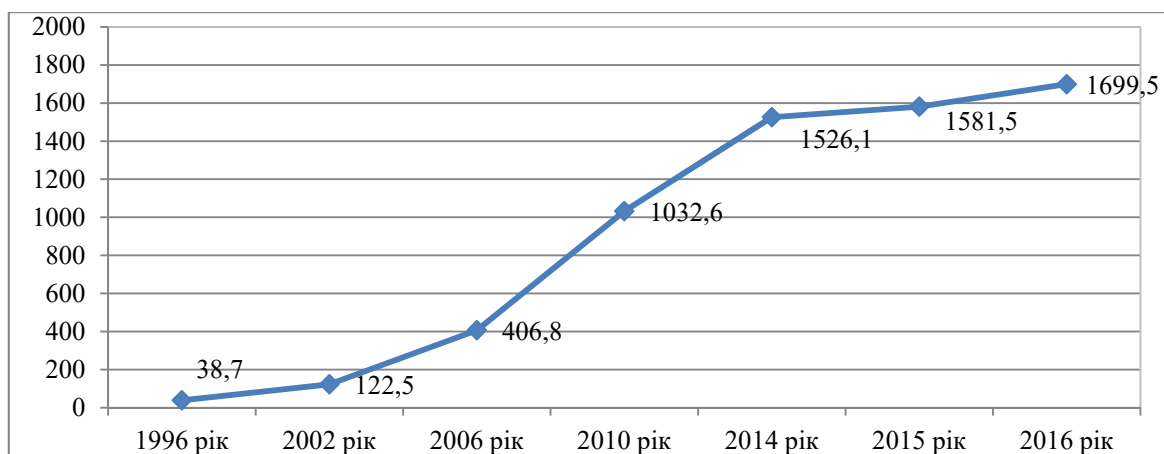

Рис.2. Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам 1996-2016 р.(грн.) [4]

Аналізуючи рисунок 2 можемо сказати, що за час незалежності України середній розмір місячної пенсії мав тенденцію до збільшення, у 2010 році (1032,6 грн.), а у 2014 році (1526,1 грн.). Середній розмір пенсії у 2016 році збільшився (1699 грн.) на початок поточного року.

При тому, що пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними (середній розмір місячної пенсії сьогодні становить 1669 грн. і лише 3% отримують пенсії більші за 3500 грн.), кошти, яких потребує її виплата в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає темпами, несумісними з можливостями економіки. У 2014-му частка пенсійних видатків сягала 16,4% ВВП (найвищий показник серед країн Європи), тоді як середня пенсія українця, навпаки, є найнижчою.

За інформацією Державної служби статистики України, станом на 01.01.2017р. - 11,2 мільйона українців отримують пенсію за віком – в середньому 1 828,3 грн., а мінімальну – всього 1247 гривні отримують 5,6 млн. осіб. За даними Державної служби статистики, пенсії у понад 10 тис. грн. отримують близько 15,5 тис. осіб. Найвищі пенсії отримують судді у відставці (таких більше 1 400 осіб) в розмірі 16,4 тис. гривень. Нардепи живуть на пенсію в розмірі 15,1 тис. гривень[4].

Держава, насамперед, повинна забезпечити всіма необхідними умовами суб'єктів майбутнього пенсійного забезпечення, шляхом надання усіх можливостей для заробітку достойної зарплатні і як результат достойної пенсії у майбутньому. А опіка держави повинна бути спрямована, головним чином, лише на тих, хто не міг працювати чи не зміг заробити на гідну пенсію з відповідних на те причин.

У зв'язку з цим, пропонуємо напрямки вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні:

- скасування ряду пенсійних пільг для певних категорій осіб;
- оптимізація сфери нарахування пенсій, зменшення навантаження на розподільну систему;
- фактичне впровадження та удосконалення трирівневої пенсійної системи.

Список використаних джерел

1.Сучасний стан пенсійної системи України / Г. М. Александрова, Ю. Б. Кондакова // Молодий вчений. - 2016. - № 6. - С. 4-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_4

2. Гошовська В. А. Недержавне пенсійне забезпечення як нова парадигма соціальних гарантій в Україні / В. А. Гошовська // 36. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 січня 2003 р. / Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при РНБОУ, Українське агентство фінансового розвитку. - К., 2003. - 162 с.

3. Проект Закону № 2767 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення пенсій різним категоріям осіб за єдиним законом» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55000.

4. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" №1057-IV від 7.07. 2003р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 47 – 48. – Ст. 372.

5. Веб-сторінка Державної служби статистики України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Тулай О. І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України / О. І. Тулай // Актуальні проблеми економіки. - 2016. - № 1. - С. 132-139

Дупеєнко Н.А., студентка групи 1271з

Научный руководитель – **Коваленко С.А.**, к.с.-х.н., доцент

Гомельський філіал Международного университета «МИТСО» (г. Гомель, Республика Беларусь)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ЗАТРАТ И ИХ РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Создание конкурентоспособной экономики является приоритетной задачей любого государства. Белорусская экономика достаточно открыта и в значительной степени интегрирована в европейские и мировые экономические процессы. Если сегодня не производить конкурентоспособную продукцию с высокой степенью новизны и наукоемкости, с применением современных энергоэффективных и ресурсосберегающих технологий, то завтра будет сложно сохранить достигнутые результаты и завоеванные рыночные позиции.

Снижение затрат на производство и реализацию продукции является ключевым резервом повышения финансовой устойчивости и прибыльности работы организаций. Государственная поддержка субъектам хозяйствования в текущем пятилетии будет оказываться лишь при условии существенного сокращения материало- и энергоемкости продукции [1].

Затраты являются важнейшим показателем экономической эффективности производства продукции. В них отражаются все стороны хозяйственной деятельности, аккумулируются результаты использования всех производственных ресурсов. От их уровня зависят финансовые результаты деятельности организаций, темпы расширенного воспроизводства, финансовое состояние субъектов хозяйствования, конкурентоспособность продукции.

Важное место в управлении организацией отводится затратам по двум причинам:

– эффективность использования сырья, материалов, топлива, энергии, рабочей силы, уровень управления деятельностью производственных коллективов сразу и непосредственно отражается на величине себестоимости и только позже, через нее – на величине других показателей, характеризующих результаты производственно-хозяйственной деятельности;

– основная часть общественных затрат производства выражается в себестоимости, а их динамика проявляется, прежде всего, через динамику себестоимости. Нет ни одного показателя, характеризующего уровень общественно-необходимых затрат труда более полно, чем себестоимость, поэтому она является базой для расчета оптовых цен и определения величины прибыли и т. д. [2, с. 77– 79].

В процессе создания продуктов организацией потребляются средства труда и живой труд. Совокупные затраты живого труда, овеществленного в предметах и средствах труда на производство продукции, образуют затраты и расходы производства.

Затраты – стоимость ресурсов, приобретенных и (или) потребленных организацией в процессе осуществления деятельности, которые признаются активами организации, если от них организация предполагает получение экономических выгод в будущих периодах, или расходами отчетного периода, если от них организация не предполагает получение экономических выгод в будущих периодах [3].

Расходы организации – это уменьшение экономических выгод в результате выбытия активов или возникновения обязательств, приводящих к уменьшению собственных источников организации. Сопоставление величин доходов и расходов определяет финансовый результат отчетного периода, а он может быть в виде прибыли или убытка.

Анализ расходов позволяет определить соответствие технико-экономического потенциала предприятия и фактических затрат на производство и реализацию товаров, работ и услуг, выявить границы предельных расходов. При производстве продукции одни затраты являются простыми, другие – комплексными, одна часть затрат включается в себестоимость продукции непосредственно прямым путем, другая распределяется. Одни затраты зависят от объема производства, другие – не зависят.

Поэтому все многообразие затрат необходимо классифицировать по определенным признакам, что способствует улучшению планирования, прогнозирования, учета, контроля и анализа в организации.

Все доходы и расходы разделены на следующие группы: доходы и расходы по текущей деятельности,

доходы и расходы по инвестиционной деятельности, доходы и расходы по финансовой деятельности, иные доходы и расходы. Расходы по текущей деятельности представляют собой часть затрат организации, относящуюся к доходам по текущей деятельности, полученным организацией в отчетном периоде, формирующие: себестоимость реализованной продукции, товаров, работ, услуг; управленческие расходы; расходы на реализацию; прочие расходы по текущей деятельности.

Себестоимость реализованной продукции, товаров, работ, услуг включает: прямые затраты и распределяемые переменные косвенные затраты, непосредственно связанные с производством продукции, выполнением работ, оказанием услуг, относящиеся к реализованной продукции, работам, услугам.

К прямым затратам относятся:

- прямые материальные затраты (стоимость израсходованного сырья и материалов, составляющих основу производимой продукции, покупных полуфабрикатов, комплектующих изделий и других материалов, стоимость которых может быть прямо включена в себестоимость определенного вида продукции, работ, услуг);

- прямые затраты на оплату труда (затраты на оплату труда и другие выплаты работникам, занятым в производстве продукции, выполнении работ, оказании услуг, которые могут быть прямо включены в себестоимость определенного вида продукции, работ, услуг, а также суммы обязательных отчислений, установленных законодательством, от указанных выплат);

- прочие прямые затраты (иные затраты, которые могут быть прямо включены в себестоимость определенного вида продукции, работ, услуг).

В состав распределяемых переменных косвенных затрат включаются косвенные общепроизводственные затраты, величина которых зависит от объема производимой продукции, выполняемых работ, оказываемых услуг.

К управленческим расходам относятся: условно-постоянные косвенные затраты, связанные с управлением организацией (затраты, которые включаются в себестоимость реализованной продукции, работ, услуг или относятся к управленческим расходам в порядке, установленном учетной политикой организации – общепроизводственные затраты).

В состав расходов на реализацию в организации, осуществляющей промышленную и иную производственную деятельность включаются:

- расходы связанные с организацией сбыта (маркетинговые услуги); расходы на тару и упаковку изделий на складах готовой продукции (упаковочная бумага, древесина, шпагат, услуги своих вспомогательных цехов по изготовлению тары и упаковки, оплата затаривания и другие); по доставке продукции на станцию отправления; погрузка в вагоны, автомобили и другие транспортные средства; комиссионные сборы (отчисления), уплачиваемые сбытовым и другим посредническим организациям; по содержанию помещений для хранения продукции в местах ее реализации и оплате труда продавцов; рекламные (объявления в печати и по телевидению, проспекты, каталоги, буклеты, участие в выставках, ярмарках, стоимость образцов товаров, переданных в соответствии с договорами бесплатно, и др.); представительские; другие аналогичные по назначению расходы (по анализу продукции, ее хранению, подработке, подсортировке и т. д.) [7].

Классификация расходов по текущей деятельности для организаций, осуществляющих промышленную и иную производственную деятельность, представлена на рисунке 1.

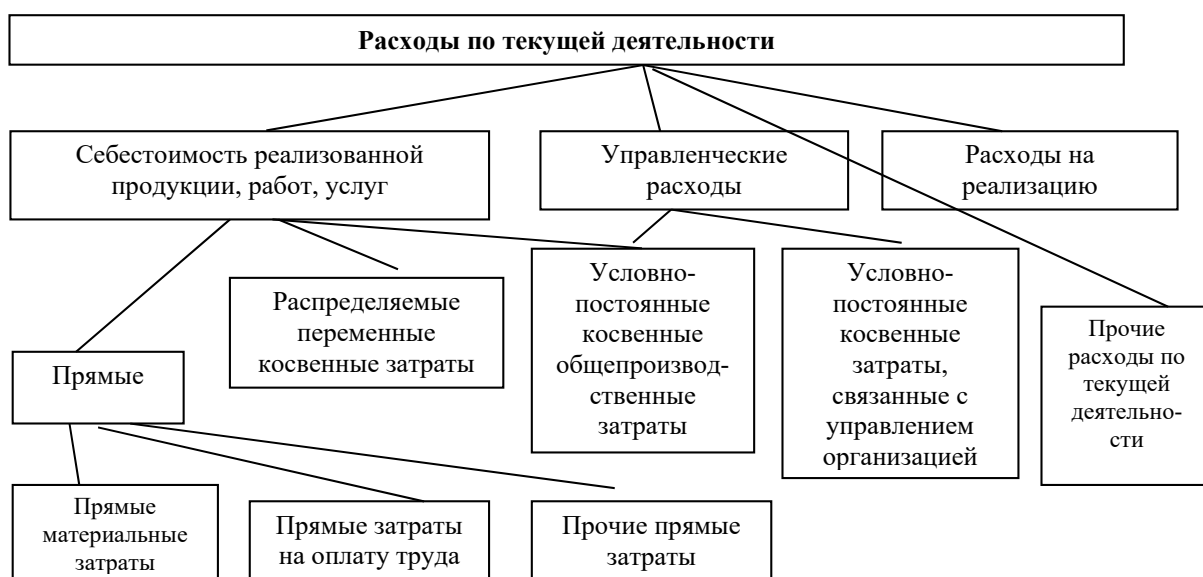

Рис. 1. Классификация расходов по текущей деятельности в организациях, осуществляющих промышленную и иную производственную деятельность [Собственная разработка на основе [7]]

Организации в процессе своей деятельности несут ряд затрат. Однако основная их доля должна возмещаться из стоимости произведенной и реализованной продукции (работ, услуг) и приносить прибыль.

Для эффективного управления прибылью требуется реализация системного подхода к выполнению основных принципов формирования прибыли и к решению задач по росту выручки, снижению затрат на производство и реализацию продукции [4, с. 17–18].

Снижение общего уровня затрат и себестоимости продукции оказывает огромное влияние на результаты производственно-хозяйственной деятельности предприятия. В Беларуси утверждена госпрограмма «Энергосбережение» на 2016–2020 годы, в которой определены стратегические цели деятельности в области энергосбережения на период до 2021 года [5].

Себестоимость является одним из важнейших обобщающих показателей деятельности промышленных предприятий: чем данный показатель ниже при условии выполнения плана по количеству и качеству продукции, тем выше эффективность производства. В себестоимости отражаются уровень управления производством, степень использования трудовых ресурсов, техники и многих других факторов.

Одной из актуальных экономических проблем современного бизнеса, направленного на удовлетворение потребителя, является проблема управления себестоимостью. От ее уровня зависят финансовые результаты деятельности предприятий, темпы расширения воспроизведения, финансовое состояние субъектов хозяйствования. Поэтому решение проблемы управления себестоимостью выпускаемой продукции с целью снижения затрат на стадиях разработки, планирования, проектирования и производства является одним из главных средств обеспечения конкурентоспособности предприятия в современных условиях работы на потребительском рынке.

На машиностроительных предприятиях в системе управления затратами как факторы управления используются в основном финансово-экономические показатели. Проблема заключается в том, что сами по себе финансовые показатели являются следствием, а не управляющими факторами, с помощью которых можно изменить уровень затрат того или иного бизнеса [6].

Как экономическая категория себестоимость продукции выполняет ряд важнейших функций: позволяет осуществлять учет и контроль всех затрат на выпуск и реализацию продукции; является базой для формирования цены на продукцию организации и определения прибыли и рентабельности; является важнейшим фактором при обосновании целесообразности вложения инвестиций на реконструкцию, техническое перевооружение и расширение действующего организации.

По видам расходов затраты подразделяются на экономические элементы и статьи калькуляции.

Экономические элементы показывают, что израсходовано и на какую сумму в целом по организации, независимо от того, относятся ли эти расходы к произведенной продукции. Экономические элементы используются при составлении сметы затрат на производство в денежном выражении и проверке ее исполнения при нормировании и анализе оборотных средств организации.

К экономическим элементам относятся: материальные затраты (за вычетом возвратных отходов); расходы на оплату труда; отчисления на социальные нужды; амортизация основных средств и нематериальных активов; прочие затраты. Затраты, не относимые на себестоимость продукции, покрываются за счет прибыли. Структура затрат по элементам дает возможность установить трудоемкость, материалоемкость и фондоемкость производства в организациях различных отраслей промышленности.

Перечень статей калькуляции, их состав и методы распределения по видам продукции (работ, услуг) определяются отраслевыми методическими рекомендациями по вопросам планирования (прогнозирования), учета и калькулирования себестоимости продукции (работ, услуг) с учетом характера и структуры производства. При этом устанавливаемая для соответствующей отрасли (подотрасли, вида деятельности) группировка затрат по статьям калькуляции должна обеспечить наибольшее выделение расходов, связанных с производством отдельных видов продукции (работ, услуг), которые могут быть прямо и непосредственно включены в себестоимость (так называемые прямые затраты).

Затраты по статьям калькуляции группируются для определения плановой и фактической себестоимости продукции. Такая группировка удобна для контроля, поскольку фиксируются затраты не только по видам и назначению, но и по месту их осуществления. Это дает возможность установить, за счет каких статей и в каких производственных подразделениях получена экономия или перерасход, кто конкретно является ответственным за те или иные суммы.

Деятельность промышленных предприятий в рыночной экономике требует новых методических подходов к управлению затратами на производстве, учитывающих влияние налоговой системы, инвестиционной политики, инфляционных процессов и других особенностей рынка. В связи с меняющимися условиями хозяйствования и ориентацией на международные стандарты и мировую практику учета возникает необходимость пересмотра действующих положений по планированию и учету затрат.

Повышение эффективности управления затратами в организации позволит принимать более взвешенные управленческие решения и будет способствовать укреплению экономического состояния предприятий на основе устойчивого и долговременного роста прибыли.

Список использованных источников

1. Об утверждении Программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы: Указ Президента Респ. Беларусь, 15 дек. 2016 г., № 466 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2016. – 1/16792.
2. Мясникова, О.В. Себестоимость продукции и ее государственное регулирование в контексте изменения отчетности белорусских организаций в 2012 году / О.В. Мясникова // Экономика и управление. – 2012. – №4(32). – С. 76-84.
3. Инструкция по бухгалтерскому учету доходов и расходов: утв. постановлением М-ва финансов Респ. Беларусь от 30 сент. 2011 г. № 102 // Гл. бухгалтер. – 2012. – № 6. – С. 41–49.
4. Головачев, А.С. Методологические основы управления формированием прибыли на предприятии в условиях его инновационного развития / А.С. Головачев // Экономика и управление. – 2016. – № 1. – С. 13–20.
5. Госпрограмма «Энергосбережение» на 2016–2020 годы [Электронный ресурс]: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 28 марта 2016 г., № 248 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.
6. Программа развития промышленного комплекса Республики Беларусь на период до 2020 г. [Электронный ресурс] / Министерство экономики Республики Беларусь. – Режим доступа: http://www.economy.gov.by/nfiles/001146_12850_Programma.pdf. – Дата доступа: 10.10.2015.

Савченко В.Ф., д.е.н., профессор, заслуженный экономист Украины
Козляниченко О.М., здобувач кафедри економічної теорії
Чернігівський національний технологічний університет

СИСТЕМА АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні у сільськогосподарському машинобудуванні практична реалізація антикризових заходів відбувається вкрай непослідовно. Чимало з ухвалених законів досі залишаються лише намірами, впровадження яких має відбуватися шляхом прийняття подальших нормативних актів, що відсутнє у реальному сьогодні. Значна кількість антикризових заходів потребують фінансування з державного бюджету. Найбільш дієвими заходами на сьогодні може стати прискорена інтеграція вітчизняних суб'єктів господарської діяльності у міжнародні торговельні, виробничі, фінансові мережі, що дасть поштовх для подолання відставання від світових показників розвитку.

Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників на сучасному етапі розвитку держави є однією з найкритичніших сфер діяльності вітчизняного агропромислового комплексу. Нинішній його стан не дає можливості задовольнити технологічні потреби сільськогосподарських підприємств у машинах, обладнанні, устаткуванні та технічному обслуговуванні. Державні програми практично не діють. До цього часу на державному рівні не прийнято стратегії здійснення економічної політики з техніко-технологічного переоснащення сільського господарства. Відсутність системного підходу до вирішення в умовах ринку питань матеріально-технічного забезпечення села призводить до того, що проблема останніми роками набула особливо гострого характеру. Сучасний ринок технічних засобів та устаткування для АПК характеризується суперечливими і руйнівними тенденціями. Значні потенційний попит і пропозиція не можуть реалізуватися через надзвичайно низьку платоспроможність покупців техніки, зумовлену хронічним ціновим диспаритетом. Незважаючи на це, ціни на техніку й устаткування продовжують зростати, тоді як ціни на сільськогосподарську продукцію і продукти її переробки ростуть набагато повільніше.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [1], в українському машинно-транспортному парку на початок 2017 року налічується близько 309 тис. тракторів і 50 тис. зернозбиральних комбайнів, в тому числі: 80% машин вітчизняного виробництва і з країн пострадянського простору; китайська техніка марок YTO і Foton займає 5,1% ринку; техніка John Deere – 1,7%; Case – 1,1%; Claas – 0,3%, решта – машини інших марок. Але майже 70% техніки в Україні вже відпрацювало свій ресурс. Основні види техніки оновлюються лише на 3-5%, тоді як для нормального відтворення парку цей показник повинен становити 8-12%. Через дефіцит техніки Україна щороку втрачає 5-6 млн т зерна за рахунок несвоєчасного збору і 1,5-2 млн по причині несвоєчасного посіву. Техніку переважно купують господарства із земельним банком від 4 тис. га до 10 тис. га., але активність проявляють і невеликі підприємства, які шукають альтернативу вітчизняній техніці на ринку імпортованої вживаної техніки. Особливо критична ситуація з тракторами, які беруть участь в більшості виробничих процесів у рослинництві. В Україні виробляють лише ґрунтообробну техніку (борони, плуги) та обладнання для посіву і обробки посівів (наприклад обприскування хімікатами і внесення добрив). Комбайни не виробляються, трактори – в малій кількості. Тому в секторі причіпної техніки імпортує лідерує у співвідношенні 70/30, а самохідної техніки – 90/10.

Державний рівень антикризового регулювання реалізується завдяки стратегічному плануванню і

створенню нормативно-правової бази для самоорганізації суб'єктів господарювання, а також через цільовий вплив на окремі галузі економіки. З метою профілактики кризових явищ державі необхідно розробити антикризову стратегію, виокремлюючи особливості антикризового регулювання на макроекономічному рівні. Конкретні напрями, заходи та масштаби державної антикризової стратегії визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, енергетичних та інших проблем у певний період [2, с. 28].

Дана система антикризового державного регулювання сільськогосподарського машинобудування повинна реалізуватися завдяки стратегічному плануванню і створенню дієвої нормативно-правової бази для самоорганізації суб'єктів господарства, а також через цільовий вплив на окремі галузі економіки. Конкретні напрями, заходи та масштаби державної системи антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, енергетичних та інших проблем у певний період.

Виходячи із зазначеного, на нашу думку, державна система антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування – це концептуальні засади, які об'єднують і розкривають сутність усіх основних складових антикризового управління: предмета, об'єкта, нормативно-правового забезпечення, групи основних цілей, принципів, функцій, методів, що забезпечують їх координацію та взаємодію, а також комплекс організаційних положень, спрямованих на використання існуючих оздоровчих заходів, створення сприятливих умов виникнення та нормального функціонування базових ресурсо- і енергоощадних та екологічно безпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та їх адаптація до сучасних умов господарювання.

У сучасній науковій літературі [3, с. 132; 4, с. 165] державна система антикризового регулювання трактується з різних позицій. Єдиний методологічний підхід до її визначення відсутній, що призводить до теоретичної невизначеності та необґрунтованості рішень.

Державна система антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування має бути спрямована на реалізацію стратегічних напрямків розвитку даного виду економічної діяльності та відповідних програм через цільовий вплив держави на трансформаційні процеси і забезпечення найбільш сприятливих умов для виходу на якісно новий рівень розвитку за масштабністю, інституціональними можливостями, конкурентоспроможністю, інноваційністю, ефективністю, соціальною спрямованістю та екологічною безпекою.

Згідно державної системи антикризового регулювання, головним завданням державного регулювання сільськогосподарського машинобудування є:

- реформування та розвиток антикризового законодавства і державних регулюючих актів, що спрямовані на: формування результативної зовнішньоекономічної політики для зростання обсягів експорту сільськогосподарської техніки та устаткування;
- забезпечення сприятливого інвестиційного клімату на ринку сільськогосподарського машинобудування, що сприятиме залученню інвестицій та оновленню виробничих фондів;
- створення інноваційних ресурсощадних технологій і обладнання для виробництва продукції тваринництва;
- розробка ефективних систем якості та комплексної переробки сільськогосподарської сировини для виробництва харчових продуктів високої поживної і біологічної цінності;
- запровадження моделі та організація створення Наукового парку в системі Національної академії аграрних наук (НААН);
- розроблення та запровадження механізму реалізації проекту Наукового парку, сприяння залученню інвестицій, розвитку кластерних проектів об'єднань з виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської техніки та устаткування;
- реформування податкового законодавства в напрямі мотивування виробників до нарощування обсягів виробництва високотехнологічної продукції та оновлення виробничої бази за рахунок амортизаційної політики;
- організація оптимальної системи інститутів державного регулювання, здатної забезпечити координацію та нагляд за реалізацією антикризової програми розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні та своєчасно виявити відхилення від запланованих заходів, коригувати напрями подолання ранніх ознак і симптомів кризи в галузі.

В межах державної системи антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування необхідно об'єднати зусилля влади та бізнесу для забезпечення економічного зростання, розвитку внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників сільськогосподарського машинобудування, а також задля недопущення подальшого спаду промислового виробництва, зростання рівня безробіття і цін.

Розробка та реалізація даної системи антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування повинна здійснюватися паралельно на державному і регіональному рівнях управління. Державна підтримка сільськогосподарського машинобудівного комплексу має включати конкретні заходи з боку державних органів влади, які враховуватимуть проблеми, а також забезпечать регіональну підтримку через реформування функцій місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, їх прав, повноважень, завдань і взаємодії між собою та з іншими структурами.

Ці заходи на державному і регіональному рівнях створюють дієву та ефективну систему підтримки сільськогосподарських виробничих підприємств галузі, що дозволить оптимізувати розвиток технологічних процесів у сільськогосподарському машинобудуванні та отримати очікувані результати від запропонованих заходів.

Список використаних джерел

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>
2. Приб К.А. Удосконалення організаційних основ антикризового регулювання в сільському господарстві / К.А. Приб // *Агросвіт*. – 2012. – №12. – С. 26-31.
3. Літвін Н.М. Система антикризового державного регулювання в Україні / Н.М.Літвін // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2005. – №52. Ч.2. – С. 131-132.
4. Олешко А.А. Антикризове регулювання економіки: теорія і практика: монографія. – Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2012. – 350 с.

Левківський В.В., аспірант

Науковий керівник – **Кирилюк Ю.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

На сьогоднішній день головним завданням розвитку двосторонніх взаємовідносин є активізація торгово-економічного та інвестиційного співробітництва. Кожна сторона розуміє, наскільки подібна співпраця необхідна для розвитку національної економіки. Для України Китай є стратегічним партнером, що може в значній мірі вирішити питання фінансової та технологічної підтримки щодо модернізації економіки на інноваційних засадах. Привабливість китайського вектора для нашої держави визначається такими чинниками як невідповідність вітчизняної продукції технічним та технологічним стандартам Європейського Союзу, різке скорочення торгівлі з Російською Федерацією, що змушує Україну шукати інші напрями зовнішньоекономічної політики. У той же час китайська сторона зацікавлена розвивати співробітництво з українськими партнерами, зважаючи на значний потенціал багатьох сфер вітчизняної економіки. У зв'язку з цим слід визначити окремі важливі напрями українсько-китайського співробітництва з точки зору відповідності їх спрямованості національним інтересам України.

Наразі китайською стороною анонсовано створення зони вільної торгівлі між двома країнами, завданням якої є встановлення режиму найбільшого сприяння у міжнародній торгівлі. Очевидно, угода про зону вільної торгівлі відкриє нові можливості для українських виробників, призведе до поглиблення співпраці у різних галузях економіки. Адже на сьогоднішній день торгівля між Україною та КНР є асиметричною, збільшення товарообігу відбувається за рахунок зростання імпорту в Україну китайських товарів і послуг. Структура українського експорту у КНР носить сировинний характер. Тому, приймаючи рішення щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та КНР, мають бути враховані національні інтереси, зокрема зміна експортної стратегії, яка передбачає експорт продукції з високим ступенем переробки та доданої вартості; сприяння в просуванні українських технологій, високотехнологічної продукції на китайський ринок; стимулювання технологічного імпорту задля виробництва в подальшому готової продукції з високим експортним потенціалом та інноваційною складовою [1].

В цьому контексті принципово важливим для України є інвестиційне співробітництво. Українська сторона зацікавлена у великому китайському бізнесі із значними обсягами інвестицій, який би створював додану вартість, брав участь у спільному підприємстві. Це той чинник, що сприятиме створенню нових робочих місць та зростанню національної економіки. Але при цьому слід пам'ятати, що інвестиційна політика Китаю супроводжується так званими «пов'язаними кредитами», які спрямовані на реалізацію проектів за участю китайських компаній, китайської робочої сили та використанням китайського обладнання і технологій [2, с.277]. На жаль, ми маємо незначний обсяг і нераціональну структуру китайських інвестицій у вітчизняній економіці. Більшість проблем, які гальмують інвестиційне співробітництво, мають українське походження і слабо розвинуте інвестиційне середовище, непрозорий бізнес-клімат тощо. Тому побудова здорового інвестиційного середовища з урахуванням національних інтересів є головним завданням української сторони. Це забезпечить притік китайського капіталу, а значить і зростання національної економіки.

Особливої уваги заслуговує співробітництво між двома країнами в аграрному секторі. За останні кілька років привабливість цього сектору значно посилилась. Це пояснюється багатьма чинниками, серед яких: погіршення якості китайських земель, зменшення приросту врожаю, що є серйозними викликами для продовольчої безпеки країни. За оцінками експертів, Китаю необхідно близько 50 млн га додаткових орних земель [3]. За умов відсутності купівлі-продажу землі в Україні Китай намагається зайти на ринок через оренду сільськогосподарських земель. Як правило, китайські компанії нераціонально використовують сільськогосподарські землі, залучаючи надмірну кількість хімічних добрив, що веде до втрати родючості. Це

викликає підвищені ризики для українських земель у разі приходу китайських компаній на український ринок.

Окремого аналізу заслуговує науково-технічне співробітництво України та КНР. Китай, створюючи українсько-китайські технопарки, запрошує українських вчених реалізовувати свої проекти. Українським науковцям вигідно співпрацювати з китайцями, які фінансують проведення досліджень та розробку технологій. Китай створює українським вченим привабливі умови роботи, гарантує високу оплату праці, переманює окремих спеціалістів. В результаті наукові досягнення, як правило, використовуються на благо розвитку КНР, а українська економіка практично не отримує інноваційних переваг.

Резюмуючи, робимо висновок, що українсько-китайське економічне співробітництво має здійснюватися на взаємовигідній основі, з врахуванням національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Романюк Н.І. Зона вільної торгівлі між Україною та Китаєм: можливості та ризики [Електронний ресурс] / Н. І. Романюк. – Режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/29/>
2. Заводовський І. Китай як новий геополітичний гравець в Центральній та Східній Європі (на прикладі стосунків з Україною та Білоруссю) / І.Заводовський // Політичний менеджмент. – 2012. – №4-5. – С.273-281.
3. Баронін А. Україна і Китай: «дружній спаринг» у різних вагових категоріях [Електронний ресурс] / А. Баронін, А.Колпаков // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – №41. – 8 листопада – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ukrayina-i-kitay-druzhnii-sparing-u-riznih-vagovih-kategoriyah_.html

Лозова А.Д., студентка гр. ФК-161

Науковий керівник – Полковниченко С.О., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Загально визнано, що розвиток соціально-економічної системи України в умовах турбулентної зовнішньоекономічної кон'юнктури, загострення конкуренції, а також з урахуванням імперативів переходу до шостого технологічного укладу повинен відбуватися шляхом нарощування та ефективної реалізації її інноваційного потенціалу, активізації інноваційної діяльності всіх суб'єктів господарювання. Перехід української економіки на інноваційний тип розвитку дозволить розширити її конкурентний потенціал за рахунок нарощування переваг у науці, освіті та високих технологіях і на цій основі задіяти нові джерела економічного зростання та підвищення добробуту населення.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

Щорічно Bloomberg складає рейтинг інноваційних економік світу. У 2016 р. Україна зайняла 42 місце, опустившись на одну сходинку порівняно з попереднім роком і витративши на НДДКР 2,6 млрд дол. США (0,7 % від ВВП). Водночас Німеччина витратила 106 млрд дол. США (2,9% ВВП), Франція – 2,3% ВВП, Чехія – 2%, Литва – 1% [2].

Проведене дослідження динаміки показників інноваційної діяльності у промисловості України протягом 2010-2015 рр. (табл. 1) свідчить, що інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств є низькою. Зокрема, частка інноваційної продукції в українській промисловості майже з кожним роком падала і в 2015 р. становила лише 1,5%. Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваціями, і що впроваджували інновації, до 2012 року зростала, а потім поступово знижувалась, і є незначною. Натомість у розвинених країнах 60-70% підприємств займаються інноваційною діяльністю.

Таблиця 1

Динаміка показників інноваційної діяльності у промисловості України у 2010-2015 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні, млн грн	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7
Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваціями, %	13,8	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3*
Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	12,8	13,6	13,6	12,1	15,2
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	1,4

*у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства безпосереднє порівняння даних за 2015 рік з аналогічними даними попередніх років є некоректним

Джерело: [3].

Найбільша кількість підприємств, що впроваджували інновації у 2015 р., представляють виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 47,5% до загальної кількості; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – 38,2%; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 37,5%; інших транспортних засобів – 36,1%; коксу та продуктів нафтопереробки – 28,6%, електричного устаткування – 28,2% [3].

Водночас у 2015 р. порівняно з 2014 р. зросли обсяги фінансування інноваційної діяльності в Україні. Однак основним джерелом фінансування інноваційних витрат у 2015 р., як і в попередні роки, залишаються власні кошти підприємств – 13427,0 млн грн (або 97,2% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 11 підприємств, місцевих бюджетів – 15, загальний обсяг яких становив 589,8 млн.грн (0,7%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 9 підприємств, іноземних – 6, загалом їхній обсяг становив 132,9 млн.грн (1,9%); кредитами скористалося 11 підприємств, обсяг яких становив 113,7 млн.грн. (0,8%) [3].

На розвиток інновацій в Україні впливає ряд негативних чинників, зокрема: недостатній розвиток конкурентного середовища, що стримує попит на інновації; довготривала орієнтація економічної політики держави на дешеву робочу силу; відсутність цілеспрямованої і послідовної державної політики інноваційного розвитку; недостатність інституційного забезпечення інноваційної діяльності; незадовільний рівень захисту інтелектуальної власності, що позбавляє стимулів потенційних суб'єктів інноваційної діяльності; незавершеність формування та неповнота інфраструктури (в т.ч. високотехнологічної) інноваційного розвитку, що була б основою для включення країни у глобальний процес трансферту технологій; повільність реформ в економічній та адміністративній сферах, що зумовлює величезний розрив між наявним науково-технічним рівнем кадрового потенціалу і його продуктивністю [4; 5].

Варто звернути увагу також на те, що, незважаючи на велику кількість нормативних актів, на сьогодні законодавча база України з питань правового забезпечення інноваційної діяльності перебуває в розібраному стані – розрізнений, внутрішньо неузгоджений правовий матеріал не дає змоги досягти головної мети – забезпечити повномасштабне регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інноваційними процесами [6].

Основними заходами активізації інноваційної діяльності в Україні на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки слід вважати: розробку і запровадження механізму надання пільг промисловим підприємствам, які впроваджують і реалізують інноваційну продукцію; поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі знижкою кредитної ставки; збільшення витрат на підготовку фахівців високого класу, тренінги, курси; мотивацію працівників до інноваційної діяльності, зменшення міграції науковців; законодавчі зміни у галузі інноваційної діяльності щодо пільг і стимулів; розширення джерел фінансування тощо [7]. З метою повного, узгодженого та системного правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи необхідний комплексний правовий акт, який би визначав правові засади функціонування інноваційної діяльності, найбільш оптимальною формою якого є Інноваційний кодекс України [6].

Таким чином, дослідження стану інноваційної діяльності свідчить, що інноваційні процеси в Україні є нестійкими, задекларований інноваційний розвиток реально не став пріоритетним завданням економічної стратегії держави. Економічна політика України повинна бути спрямована на реалізацію заходів щодо активізації інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002, № 40-IV, редакція від 05.12.2012, підстава 5460-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Украина на 42-м месте в рейтинге инновационных экономик мира. Как так вышло? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ukraina-na-42-m-meste-v-rejtinge-innovacionnyh-ekonomik-mira-kak-tak-vyshlo-1460/>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дмитрук Ю.М. Проблеми та перспективи інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] / Ю.М.Дмитрук. – Режим доступу. <http://nauka.kushnir.mk.ua/>
5. Шевченко В.П. Перспективні напрямки інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] / В.П.Шевченко. – Режим доступу. <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-1/doc/4/04.pdf>
6. Врублевська К.М. Інноваційне інвестування: проблеми господарсько-правового забезпечення [Електронний ресурс] / К.М.Врублевська // Економічна теорія та право. – 2016 – №1(24). – С.137-147. – Режим доступу. <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/1-137-147.pdf>
7. Бондарчук Н. В. аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / Н.В.Бондарчук // Економіка та держава. – 2011. – №4. – С.143-145.

ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Євроінтеграція – це процес економічного, політичного та військового зближення країн Європи, який передбачає проведення реформ у всіх сферах життя країн відповідно до стандартів Європейського Союзу. Європейська інтеграція є стратегічною метою України, тому на даному етапі розвитку міжнародних економічних відносин визначення перспектив і проблем європейської інтеграції є досить актуальною темою. Для України європейська інтеграція – це перш за все шлях до модернізації економіки, підвищення рівня життя населення, розвиток вітчизняного виробництва, тощо. Та не можна залишити без уваги і не вирішені проблеми інтеграційних процесів. Саме тому метою даної роботи є визначення перспектив і проблем європейської інтеграції для України.

Дослідження перспектив і проблем європейської інтеграції України знайшли своє відображення у роботах та монографіях таких авторів, як І. Бережнюк, З.Бжезинський, С. Боротничек, А.С Гальчинський, О.Дугіна, О.А. Корнієвський, В. Опришко, Н. Пирець, П. Пашко, В. Посельський, М. Тонев, Є.Д.Холстїніна, О.Лєдяєва, С.Хантїнгтона та ін.

Позиція України щодо Євросоюзу була сформована вперше на законодавчому рівні в Основних напрямках зовнішньої політики України, що були схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 р. Починаючи із цього моменту почався процес євроінтеграції України, який триває і донині. Для України європейська інтеграція стала ключовим пріоритетом зовнішньої політики, який передбачає проведення системних реформ в усіх сферах життя відповідно до норм та стандартів ЄС. Стратегічною метою України є її приєднання до Європейського Союзу. Європейський Союз й Україна почали переговори щодо Угоди про асоціацію у 2007 р., а в 2008 р. – щодо поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі як невід'ємної складової частини Угоди про асоціацію. Верховна Рада України та Європейський парламент 16 вересня 2014 р. ратифікували Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, що дало можливість розпочати тимчасове застосування відповідних положень Угоди про асоціацію з 1 листопада 2014 р. А 28 лютого 2016 року представники Європарламенту, Ради ЄС та Єврокомісії домовилися про запровадження безвізового режиму для громадян України.

Науковці визначають економічні перспективи вступу України до Європейського Союзу, зокрема: досягнення економічної стабільності та модернізації; сприяння залученню іноземних інвестицій в економіку країни; зростання продуктивності економіки; впровадження стандартів ЄС у виробництво; створення нових робочих місць; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника; об'єднання енергетичних потенціалів, посилення ролі України, як енергетичної держави; нові ринки збуту для українських товарів та вихід на світові ринки, насамперед ринок ЄС; отримання позитивного сальдо торговельного балансу; зменшення митних тарифів; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств тощо. До соціальних перспектив можна віднести: високий рівень захисту прав людини та соціальні гарантії; високий рівень життя; посилення захисту прав споживачів; рівень соціального розвитку; створення системи соціального страхування відповідно до стандартів ЄС; активізація боротьби з організованою злочинністю, контрабандою; нелегальною міграцією, наркобізнесом, тіньовою економікою, корупцією тощо; введення нових стандартів якості води і повітря; проведення реформ освіти, охорони здоров'я та культури. З політичної точки зору євроінтеграція сприятиме забезпеченню політичної стабільності України, сприйняттю нашої країни як важливого суб'єкта політичних відносин, гарантуванню територіальної недоторканості та державного суверенітету держави [1;2].

Негативними наслідками вступу України до ЄС можна назвати: небезпеку втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом; можливе переміщення до України шкідливих виробництв; поглиблення демографічного спаду; проблему незаконної міграції та відтоку кадрів тощо [2].

На жаль, є ще не вирішені проблеми вітчизняної економіки та політики, які гальмують цей процес. Основними факторами, що стримують рух України до Європи є повільність у проведенні економічних реформ, високий рівень корупції та тіньової економіки, брак кваліфікованих кадрів, слабкий розвиток науково-технічного прогресу, недостатній рівень розвитку сучасної інфраструктури, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій, нестабільна політична ситуація, військовий конфлікт на сході країни тощо [3;4]. Без вирішення саме цих проблем вступ України до ЄС буде залишатися лише недосяжною мрією.

Таким чином, проаналізувавши перспективи та проблеми євроінтеграції України, можемо сказати, що при вступі до ЄС Україна отримає велику кількість переваг, що дадуть поштовх до створення стабільної економічної системи нашої країни та підвищення добробуту населення. Інтеграція до Європейського Союзу є шансом для України остаточно перетворитися на стабільну державу, яка володіє

незаперечними перспективами на майбутнє. Проте лише за умови вирішення зазначених вище проблем можлива успішна реалізація державної політики європейської інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Сабан М. Про переваги та недоліки інтеграції України до ЄС. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://uzhgorod.net.ua/news/54495_
2. Пранов В.В. Перспективи вступу України до Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Pedagogica/2_165412.doc.htm
3. Рудік А. Позитивні та негативні наслідки вступу України до ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28990/1/integration.pdf>
4. Осадча Н.В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу // Електронний вісник Донбасу. – 2011. – № 3. – С. 24 – 25.

Мартиненко Д.О., студентка гр. ФК-161
Науковий керівник – **Мекшун Л.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Ринок зерна є стратегічно важливою складовою аграрно-промислового комплексу України, діяльність якого спрямована на забезпечення населення хлібом і хлібопродуктами, промисловості – сировиною, тваринництво – концентрованими кормами, зовнішньої торгівлі – високоліквідним товаром, тобто зерном. Можна сказати, що від даного ринку залежить не тільки продовольча безпека нашої країни, а й рівень життя всього населення. Для України нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення для підйому національної економіки, тому що при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану ряду суміжних галузей. Тому найважливішим завданням є підвищення рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Відтак можна стверджувати, що дослідження питань розвитку ринку зерна є актуальними.

Україна входить у світову десятку виробників зерна і у трійку лідерів з експорту, поступаючись лише США та ЄС. До того ж вона є лідером з виробництва насіння соняшнику та експорту соняшникової олії. За даними Міністерства економіки, Україна експортувала у 2015-2016 рр. майже 39,5 млн т зерна, що на 13,5% перевищує попередній період. Зокрема, експорт пшениці становив 17,4 млн т, кукурудзи – 17,39, ячменю – 4,4 млн т, інших зернових культур – 256 тис. т. Поточного сезону прогнозується доведення обсягів експорту до 41 млн т [1].

Рис.1. Динаміка обсягів українського експорту зерна і продуктів його переробки з 2010 по 2016 рр. [1]

Незважаючи на великий обсяг експорту, за останні роки не спостерігалось істотного дефіциту пшениці на внутрішньому ринку. У 2016 році загальний попит на пшеницю на території України не перевищував 11 млн т, з яких тільки 5 млн т припадало на продовольчі потреби, що становило 20% від загального виробництва. Одним із основних напрямків, завдяки якому реально підвищується ефективність діяльності сільськогосподарських господарств в зерновій галузі, є впровадження заходів, що сприяють підвищенню якості зерна, а це можливо за умови дотримання новітніх технологій вирощування зернових культур та запровадження загального державного контролю за якістю зерна та продуктів його переробки, встановлення системного моніторингу його ринку [2].

Проблема подальшого розвитку ринку зерна може виникнути через зростання цін на паливо. Оскільки обмеження на транспортування вантажів до 40 тонн негативно позначається на вартості сільгосппродукції, всі витрати будуть компенсуватися за рахунок ціни на зернові культури

За останні роки внаслідок зменшення кількості внесених мінеральних та органічних добрив, низької культури землеробства зменшилася родючість ґрунтів – вміст гумусу складає в середньому майже 3,2%. Важливими факторами впливу на урожайність зернових виступають хвороби, шкідники та бур'яни, що спричиняють щорічні втрати до третини врожаю.

Невід'ємною умовою повноцінного функціонування зернового ринку є наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збору врожаю за зниженими ринковими цінами. Зараз експортери намагаються розв'язати проблему збереження зерна і кількість інвестицій в портові елеватори та логістику в цілому за останні роки зростає. Водночас для дрібних фермерів проблема залишається. Вони не мають власних зберігаючих потужностей і навіть виростивши зерно скажімо 2-го класу не завжди мають можливості зберігати його тривалий час в належних умовах. А відповідно, змушені продавати одразу й експортувати в період низьких цін. Також збільшення питомої ваги у сівозміні однієї культури або групи культур, близьких за біологічними властивостями, понад оптимальні параметри призводить до помітного зниження їхньої продуктивності.

Таким чином, Україна має перспективи до подальшого розвитку ринку зерна та збільшення експорту зернових культур. Нині наша країна посідає одне з провідних місць на світовому ринку зерна. Однак, розвитку ринку зерна можуть перешкоджати деякі негативні фактори. Зокрема, неврожайність, спричинена поганими погодними умовами, зростання цін на паливо, зменшення родючості ґрунтів тощо. Тому для реального просування в напрямку формування національного ринку зерна найближчим часом потрібно створити сучасну інфраструктуру зернового ринку за активної державної підтримки, включаючи інформаційну систему, товарні біржі й оптові ринки, сільськогосподарські заготівельно-збутові та обслуговуючі кооперативи, системи страхування торгових операцій і інші інститути ринку.

Список використаних джерел

1. Маслак О. Ринок зерна в Україні у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/rynok-zerna-vrozhayu-2016-roku>
2. Кабак О.О., Губарева Н.П. Сутність та теоретичні основи організації ефективного зерновиробництва // Молодий вчений. Економічні науки. – 2016. - № 3. – С.83-88.

Охріменко К.В., студентка гр. Мен -161

Науковий керівник – **Полковниченко С.О.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах органічною складовою і найбільш проблемною фінансової системи України є державний борг, який досягнув критичного стану.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик), станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2]. Державний борг складається із заборгованості центрального уряду, регіональних та місцевих органів влади, а також всіх боргів корпорацій з державною участю, пропорційно частці держави в їх капіталі [3].

Державний борг виникає через брак у держави коштів, необхідних для виконання її функцій, серед яких регулювання економіки, проведення соціальної політики, забезпечення обороноздатності країни, утримання пенітенціарної системи, міжнародної діяльності. Тому держава змушена мобілізувати додаткові фінансові ресурси для покриття своїх видатків, необхідних для забезпечення її діяльності і виконання функцій [4].

Власне державний борг виникає в результаті фінансових запозичень держави, договорів та угод про надання кредитів і позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років. В сукупність боргових зобов'язань держави включається також гарантований державою борг, що виникає в результаті прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб [3].

Залежно від системи формування запозичень державний борг поділяють на внутрішній (заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам) і зовнішній (заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам).

Упродовж останніх років простежується тенденція до зростання обсягів державного боргу України як за абсолютною величиною (рис.1), так і відносно ВВП. Її визначають високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, нестабільна ситуація з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиск боргових виплат на державні фінанси [1].

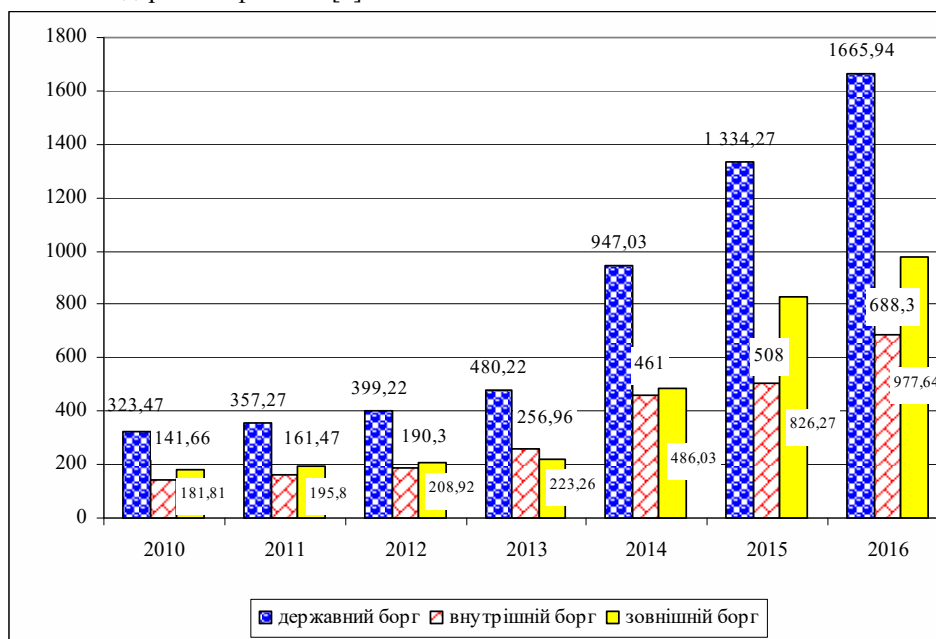

Рис.1. Динаміка державного боргу України за 2010-2016 рр., млрд грн.

Джерело: побудовано на основі [3].

У 2016 р. порівняно з 2010 р. державний борг України зріс у 5,1 раз і становив 1665,94 млрд грн (85,81% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 61,58 млрд дол. США, у тому числі державний зовнішній борг – 977,64 млрд грн (50,36% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 36,14 млрд дол. США, державний внутрішній борг – 688,30 млрд грн (35,45% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 25,44 млрд дол. США [3]. Варто зазначити, що у структурі державного боргу переважає зовнішня заборгованість, що несе в собі валютні ризики.

Державний борг України відносно обсягу ВВП за досліджуваний період зріс удвічі: якщо у 2010 р. співвідношення державного боргу до ВВП становило 39,9%, то у 2016 р. – 81,0% [3].

Поміж ключових макроекономічних чинників, які зумовили критичне зростання державного боргу впродовж останніх років в Україні, слід виділити значну девальвацію гривні, різке падіння реального ВВП, зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів, стрімке підвищення облікової процентної ставки НБУ в міру зростання інфляції та девальвації; різке зростання дефіциту державного бюджету, постійний дефіцит платіжного балансу країни, необхідність бюджетної підтримки державних підприємств та банків. На формування зовнішнього боргу України суттєво вплинуло збільшення кредитування міжнародними валютно-фінансовими організаціями та інституціями.

Суттєвий вплив на боргове навантаження відбувалося за рахунок гарантованого державою боргу, який, відповідно до норм Бюджетного кодексу України, є загальною сумою боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями [2]. У разі якщо суб'єкт господарювання не в змозі погасити таку суму боргу, фінансова відповідальність за його погашення покладається на державний бюджет.

У 2016 р. гарантований державою борг України становив 275,43 млрд грн (14,19% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 10,18 млрд дол. США, в тому числі: гарантований зовнішній борг – 256,32 млрд грн (13,20%) або 9,47 млрд дол. США; гарантований внутрішній борг – 19,11 млрд грн (0,98%) або 0,71 млрд дол. США [3]. Значні розміри гарантованого державою боргу викликають додаткові витрати у зв'язку з неплатоспроможністю позичальників.

Слабкий розвиток ринку внутрішніх державних запозичень (тобто ринку державних цінних паперів) ускладнює залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів і змушує вдаватися до зовнішніх позик. Для України характерною є значна заборгованість перед міжнародними фінансовими інституціями. Останнім часом посилюється вплив МВФ на економіку держави за рахунок надання кредитів на досить жорстких умовах.

При ефективному використанні державний борг може стати дієвим інститутом у механізмі макроекономічного регулювання та інструментом реалізації економічної стратегії держави, потужним фактором економічного зростання, оскільки допомагає залучити додаткові фінансові ресурси для реальних капіталовкладень.

Проте існування боргу створює реальні й потенційні проблеми. Наявність державного боргу потребує здійснення щорічних відсоткових платежів, які повинні фінансуватися за рахунок податкових надходжень. За стрімкого зростання таких видатків держава повинна або зменшувати видатки на фінансування соціально-економічних програм, або збільшувати свої доходи. Існування великого державного боргу негативно впливає на економічне зростання країни [4].

Темпи зростання державного боргу України в останні роки свідчать, що державні запозичення не спрямовувалися на модернізацію економіки, технічне переозброєння підприємств, не сприяли економічному зростанню, а використовувались для забезпечення стабільності грошово-кредитної системи, підтримки Державного бюджету та здійснення «критичного імпорту» (переважно енергоресурсів), тобто покривали поточні потреби у фінансових ресурсах і сприяли нарощуванню розмірів як внутрішнього, так і зовнішнього боргів. А це значить, що запозичені кошти спрямовуються не на збільшення активів, які в майбутньому дозволять повернути борги та отримати дивіденди, а на поточне споживання.

Політика запозичень в Україні характеризується відсутністю системності та розмитістю цілей, що призводить до низької ефективності залучення та використання запозичених коштів, а зростання зовнішнього боргу створює загрози економічній безпеці України [5].

Одним із пріоритетних завдань фінансової політики держави повинно стати управління державним боргом. Уряду України важливо розробити таку боргову стратегію, в якій державний борг розглядатиметься не з позицій боргового тягаря на національну економіку, а як інструмент в механізмі забезпечення стабільного економічного зростання держави [5]. Ефективне управління боргом дозволить уникнути кризових боргових ситуацій, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансово безпеки – К.: НІСД, 2016. – 50 с.
2. Бюджетний кодекс України. Закон. Кодекс від 08.07.2010 №2456-VI. Редакція від 20.04.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
4. Руда О.Л. Державний борг України на сучасному етапі розвитку / О.Л.Руда // Економіка та держава. – 2015. – №3. – С.64-67.
5. Сімків Л.Є. Державний борг України: сучасний стан та основні тенденції / Л.Є Сімків, Ю.Д.Лозяк // Науковий вісник херсонського державного університету. Серія економічні науки. – 2015. – Випуск 11. Частина 5. – С.32-35.

Пустовойт Д.В., студентка групи Ф-141
Савченко В.Ф., д.е.н., проф., заслужений економіст України
Чернігівський національний технологічний університет

ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

Іноземні інвестиції відіграють вагомую роль у розвитку національної економіки. Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу територій та ін. Питання залучення інвестицій останнім часом стало найбільш актуальним для економіки України. Держава не в змозі забезпечити надходження коштів, необхідних для зростання валового внутрішнього продукту. Інвестиційний потенціал вітчизняного приватного сектору ще низький для фінансування великих інвестиційних проектів. Це стосується як банків, так і інших фінансових організацій. На сьогоднішній день більшість з них згодні фінансувати тільки короткострокові проекти, вартість яких відносно низька. Реально ж більшість українських підприємств потребують докорінної реконструкції та переобладнання. Вартість таких інвестиційних проектів сягатиме десятків і сотень мільйонів доларів.

Україна отримала значний інвестиційний потенціал, зокрема: є одним з найбільших потенційно містких ринків у Європі; володіє багатими природними ресурсами; має високий рівень науково-дослідних розробок у багатьох галузях науки і техніки, а також значний науково-технічний потенціал; володіє значним сільськогосподарським потенціалом; має в певній мірі розвинену інфраструктуру. Окрім цього привабливість української економіки для іноземних інвесторів ґрунтується на наявності відносно дешевої кваліфікованої робочої сили, сформованій законодавчій базі з вирішення питань іноземних інвестицій, яка, зокрема, впроваджує режим діяльності для фірм з прямими інвестиціями, посиленні зв'язків з країнами ЄС, членстві в СОТ тощо.

Однак, попри ці суттєві переваги, події 2013-2016 рр. в Україні суттєво погіршили національну економічну ситуацію та трансформували зовнішньоекономічну діяльність нашої держави. З початку 2014 року Україна втратила 13592,1 млн дол (у т.ч. за рахунок курсової різниці – 12246,5 млн дол) інвестицій, у той час як приплив капіталу становив лише 2451,7 млн дол США [1]. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України на 1 січня 2016 р. становив 43 371,4 млн дол США. У 2015 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3 763,7 млн дол та вилучено 891,3 млн дол США прямих

інвестицій. У січні-березні 2016 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1 036,2 млн дол США та вилучено 86,4 млн дол прямих інвестицій, тоді як у I кварталі 2015 р. – 345,5 млн дол та 223,0 млн дол відповідно. Як бачимо, 2014–2015 рр. характеризувалися незначними надходженнями іноземного капіталу.

Географічна структура іноземного інвестування залишається достатньо стабільною. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 13710,6 млн дол США (в основному це фінанси українських власників), Німеччина – 5720,5 млн дол США, Нідерланди – 5111,5 млн дол США, Російська Федерація – 2724,3 млн дол США, Австрія – 2526,4 млн дол США, Велика Британія – 2145,5 млн дол США, Віргінські Острови (Брит.) – 1997,7 млн дол США, Франція – 1614,7 млн дол США, Швейцарія – 1390,6 млн дол США та Італія – 999,1 млн дол США [1].

Ситуація з досить незначними обсягами надходжень іноземних інвестицій в Україну погіршується результатами аналізу галузевої структури. Хоча в середньому біля третини іноземних інвестицій надходить у промисловість, однак в основному фінансуються низькотехнологічні галузі та виробництва (металургія, загальна хімія, харчова промисловість). Ще третина іноземних вкладень приходить на фінансовий сектор, який хоч і є вкрай необхідним для здійснення всіх видів господарської діяльності, не може бути реальною основою добробуту країни у довгостроковій перспективі (рис. 1).

На підприємствах промисловості зосереджено 14817,1 млн дол. (32,3%) прямих інвестицій, у т. ч. переробної – 12569,5 млн дол, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 1461,2 млн дол, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 717,0 млн дол. У підприємства металургійного виробництва та готових металевих виробів внесено 5538,3 млн дол прямих інвестицій, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 2732,4 млн дол, виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 1219,9 млн дол, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин та устаткування, – 1012,3 млн дол, виробництва хімічних речовин і хімічної продукції – 898,0 млн дол [1].

Аналіз галузевої привабливості України свідчить, що найбільш інтенсивно інвестиційні процеси спостерігаються у високорентабельних сферах, які не потребують значного вкладення капіталу при забезпеченні швидкої віддачі.

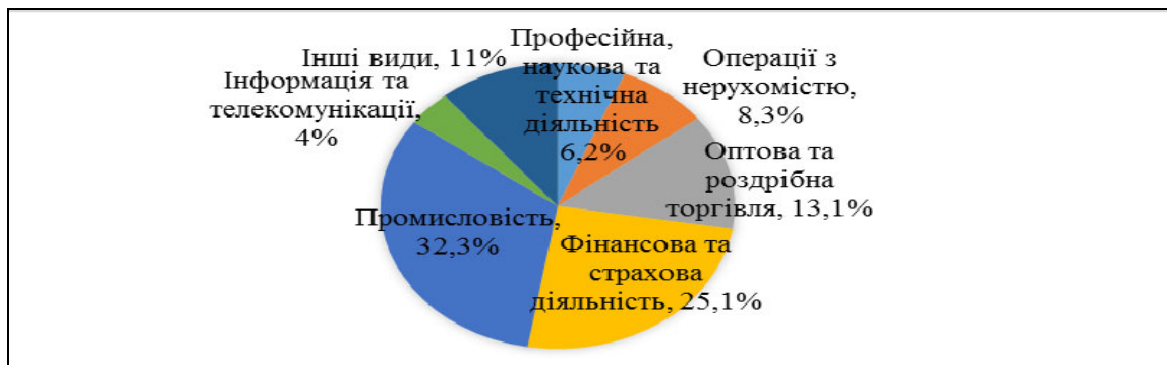

Рис. 1. Структура ПІІ в Україні за видами економічної діяльності станом на 01.01.2015 р.
Джерело: [1]

Оцінюючи незадовільний стан процесу іноземного інвестування, експерти вважають головною причиною цього недосконалу політику уряду. В Україні було зроблено низку кроків щодо вдосконалення інвестиційного законодавства, зокрема: затверджено Концепцію Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України; набрав чинності Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проєктів за принципом «єдиного вікна»; створена Національна інвестиційна Рада при Президентові України; ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів», який посилює правовий захист. Проте поки що ці заходи не призвели до суттєвого поліпшення інвестиційного середовища в нашій країні [2, с. 194].

Принципи, які покладено в основу регулювання інвестиційної діяльності: державний контроль за цільовим використанням централізованих інвестицій; удосконалення нормативної і правової бази з метою збільшення обсягів залучення інвестицій; виділення бюджетних коштів переважно для реалізації державних пріоритетів, програм або проєктів, спрямованих на структурну перебудову економіки; децентралізація інвестиційного процесу; перенесення центру ваги з безповоротного бюджетного фінансування на кредитування; надання переваг раніше розпочатому будівництву, технічному переобладнанню та реконструкції діючих підприємств; розширення змішаного фінансування інвестиційних проєктів; впровадження системи страхування інвестицій.

Безперечним є той факт, що одним з основних чинників, який сприяє розвитку іноземного інвестування, є державне регулювання інвестиційної діяльності. Проблематика національного регулювання інвестування була й залишається ключовою з точки зору створення сприятливого інвестиційного клімату, а також забезпечення ефективності функціонування капіталу.

Одне з головних питань державної інвестиційної політики – визначення пріоритетних сфер і об'єктів інвестування, що мають відповідати як стратегічним національним інтересам держави, так і невідкладним завданням, що випливають із сучасного стану та структури економіки [3, с.62].

На сьогоднішній день Україні необхідні радикальні зміни інвестиційної політики, оскільки зменшення ролі держави в цьому процесі не було компенсовано можливостями ринкової самоорганізації інвестиційних процесів з урахуванням діючого ринкового механізму. Необхідне відновлення державних регулюючих, стимулюючих, контролюючих та інформаційних функцій в інвестиційній сфері [4, с. 23], тому що стратегічна мета України – увійти повноправним членом у світовий економічний простір, ефективно реалізувавши пріоритетні завдання державної політики, головними з яких є: інтенсифікація виробництва за рахунок глибокої технологічної модернізації; масштабне залучення іноземних інвестицій; розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Гура А. О. Інвестиційний клімат в Україні: сучасний стан та напрями покращення / А.О. Гура // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – 2015. – Вип. 15. – С. 188–196.
3. Савченко В. Ф. Проблеми інвестиційно-інноваційної політики в економіці України / В. Ф. Савченко // Науковий вісник ЧДДЕУ. Серія 1: Економіка. - 2014. - № 2 (22). - С. 61-69.
4. Сичевський М. П. Проблеми інвестиційного розвитку харчової промисловості України / М.П. Сичевський // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 21–26.

Росохач О.В., студентка гр. БО-131

Полковниченко С.О., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ

В умовах економічної і політичної нестабільності всередині України, конфлікту на сході держави, повільного проведення реформ, втрати російського ринку, основним двигуном українського експорту та джерелом надходження іноземної валюти є продукція аграрного сектору, яка займає вагому частку в структурі національного виробництва.

Зростання аграрного виробництва в Україні протягом останнього десятиріччя дозволило зробити значні кроки щодо збільшення обсягів експорту аграрної продукції. Підвищенню конкурентоспроможності українських товарів, перш за все, сприяли світова продовольча криза, зростання світових цін та девальвація гривні. До того ж, змінилося правове, економічне та інформаційне середовище функціонування підприємств аграрного сектору економіки України.

До 2013 р. Україна щорічно збільшувала обсяги експорту вітчизняної сільгосппродукції (рис.1).

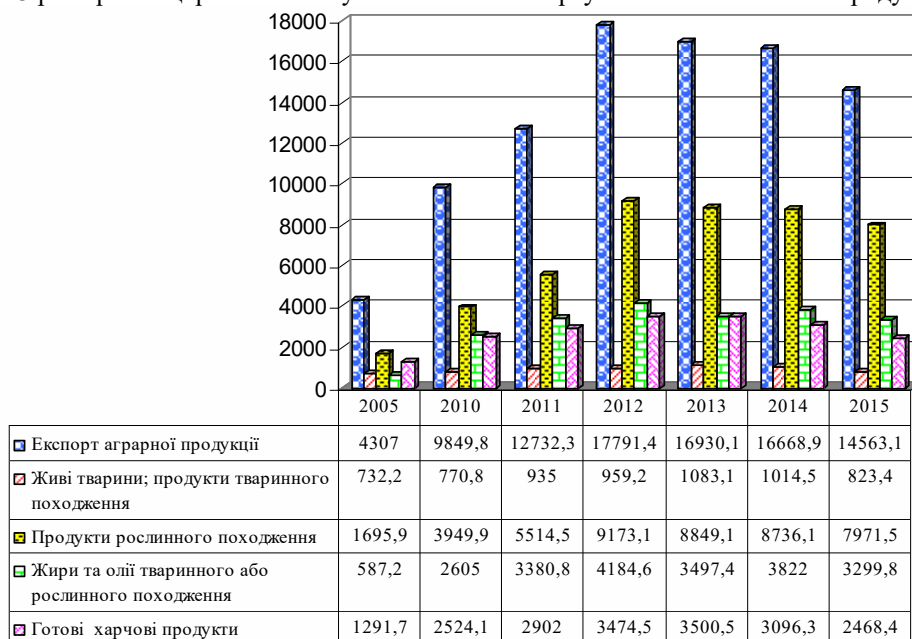

Рис.1. Динаміка експорту аграрної продукції України у 2005-2015 рр., млн дол.
Джерело: побудовано за даними [2]

Незважаючи на зменшення поставок аграрної продукції на зовнішні ринки протягом 2013-2015 рр. (що пояснюється погіршенням умов макроекономічного середовища та скороченням частки в експорті деяких країн, зокрема Росії) порівняно з 2005 р. експорт аграрної продукції у 2015 р. збільшився у 3,4 рази. При цьому його частка у загальному експорті теж значно зросла: з 12,56% у 2005 р. до 30,2% у 2014 р. і до 38,2% у 2015 р. До того ж, спостерігається стабільне позитивне сальдо аграрного сектору (у 2015 р. воно склало 11,08 млрд дол. США) [2].

У 2014 р. аграрний сектор вперше став лідером за обсягами експорту в Україні, обігнавши металургію, на що вплинув як військовий конфлікт на Сході країни, так і погіршення зовнішньої кон'юнктури, а у 2015 р. закріпив свої позиції. За 2015 р. експортовано аграрної продукції на 14,56 млрд дол., що однак на 2,1 млрд дол. менше ніж у 2014 р.

Питома вага продукції рослинництва у загальному обсязі експорту України зросла з 4,95% у 2005 році до 20,9% у 2015 році, а в експорті аграрної продукції – з 39,4% до 54,7% відповідно. Частка експортованої продукції тваринництва незначна, що в першу чергу пов'язано з низьким рівнем розвитку даної галузі в цілому, і за досліджуваний період зменшилась у загальному обсязі експорту України з 2,14% у 2005 р. до 1,4% у 2011 і 2012 роках, а потім почала повільно зростати – до 2,2% у 2015 р. У експорті аграрної продукції частка продукції тваринництва у 2005 р. становила 17%, а у в 2015 р. – лише 5,7%.

На даний момент Україна є стабільним і надійним постачальником базових видів сільськогосподарської продукції на світовий ринок. Основні товарні групи аграрного експорту з України традиційно включають: зернові культури (15,9% загального експорту з України у 2015 р., 41,6% експорту аграрної продукції), насіння і плодів олійних рослин (3,9% і 10,1% відповідно), жири та олії тваринного або рослинного походження (8,7% і 22,7%). Особливим попитом серед покупців на зовнішньому ринку користуються українські кукурудза, пшениця, ячмінь, ріпак, соя. Для цих культур характерний значний рівень експортної орієнтації. Так, у 2015 р. експортовано 82,6% виробленого ріпаку, 81,7% – кукурудзи, 55,9% – сої та ячменю, 50,7% – пшениці. Сьогодні Україна займає друге місце у світовому експорті фуражного зерна та горіхів, третє – ячменю та ріпаку, четверте – кукурудзи, п'яте – пшениці, шосте – сої [1].

Частка продукції переробки у загальному експорті агропродукції становить 39,6% (5,77 млрд дол.). Україна є важливим постачальником соняшникової олії, продаючи більше 80% всього виробленого її обсягу і займаючи перше місце в світі. На зовнішньому ринку присутні також курятина, кулінарні жири, сік, мед, джеми, шоколад і ін. Зокрема, за експортом курятини Україна посідає восьме місце у світі [1; 3].

Наша держава постачає аграрну продукцію в понад 190 країн світу. Основними ринками її збуту на сьогодні є країни Азії (у 2015 р. експортовано продукції на суму 6,7 млрд дол. – 46% загального експорту аграрної продукції) та ЄС (4,2 млрд дол. – 28,8%). Крім того, українські аграрії експортують свою продукцію до країн Африки (2,0 млрд дол. – 13,7%) та СНД (1,5 млрд дол. – 10,3%) [1; 2]. Орієнтація експорту вітчизняної агропродукції більшою мірою на ринки Азії свідчить про певну невідповідність її якості та безпечності вимогам ЄС.

Основні країни-імпортери української агропродукції у 2015 р. представлено на рис.2. Ці країни витіснили Російську Федерацію з лідируючої позиції. На частку останньої припадає лише 1,9% експорту продукції аграрного сектору України [2].

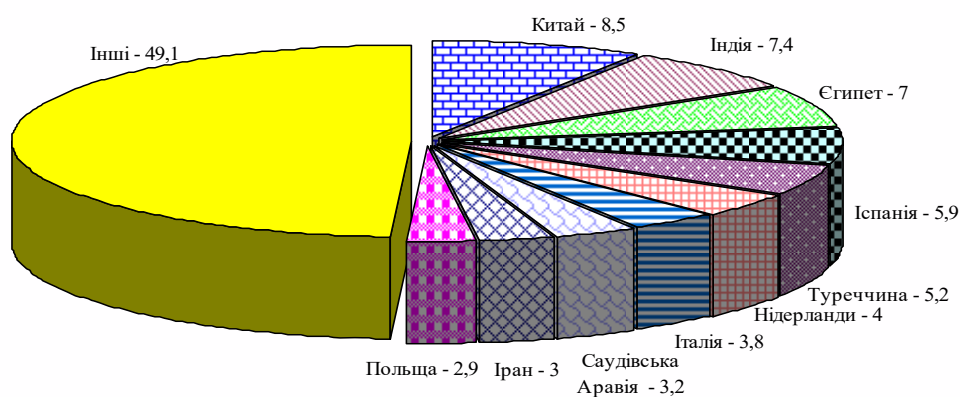

Рис.2. Географічна структура експорту аграрної продукції України у 2015 р. (%)

Джерело: побудовано за даними [2]

Ключовими імпортерами зернових культур є Єгипет, Китай, Іспанія і Саудівська Аравія; соняшникової олії – Індія, Китай та Іспанія. Туреччина є найбільшим імпортером соєвих бобів, а Франція – насіння свиріпи і ріпаку [1].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновки про позитивні тенденції в експортній діяльності агровиробників України: зростання частки аграрної продукції у загальному експорті України; зростання позитивного сальдо у зовнішній торгівлі даною продукцією; закріплення Україною статусу світового лідера з виробництва та експорту окремих видів аграрної продукції; географічну

диверсифікованість експорту агропродукції, що дає можливість розподіляти ризики від зміни кон'юнктури зовнішніх ринків. Водночас спостерігаються і негативні тенденції: зростання частки експорту аграрної сировини порівняно з експортом напівготової і готової продукції, що зумовлює втрату доданої вартості, яку в подальшому створюють країни-імпортери; низька товарна диверсифікованість експорту продукції аграрного сектору; незначна частка продуктів тваринництва в експорті тощо.

Список використаних джерел

1. Агробізнес України: Інфографічний довідник. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness/>
2. Державна служба статистики України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Міністерство аграрної політики і продовольства України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>

Долгополов М.Г., студент 4 курсу гр. Ф-131
Савченко В.Ф., д.е.н., професор, заслужений економіст України
Чернігівський національний технологічний університет

ІНФРАСТРУКТУРНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Для регіону важливість розвитку сектору малого та середнього бізнесу(МСБ) зумовлена тим, що більшість структур використовують спрощену систему оподаткування, а, згідно українського законодавства, єдиний податок в повному обсязі надходить до місцевих бюджетів, на відміну від податку на прибуток підприємств, який розподіляється між державним і місцевим бюджетом у співвідношенні 90% та 10% відповідно. Враховуючи, що в Чернігівській області значна частина представників «великого» бізнесу зареєстрована в інших регіонах, в основному у м. Києві, і 10% податку на прибуток надходить саме до них, роль МСБ у наповненні місцевих бюджетів зростає ще більше [1].

У 2015 році в Чернігівській області працювало 5 675 малих підприємств, майже 37 тис. фізичних осіб – підприємців та 338 середніх підприємств. В них було зайнято близько 90% населення, реалізовано товарів та послуг на 45 млрд грн, а до місцевих бюджетів надійшло більше 1 млрд грн, що свідчить про важливу роль даного бізнесу в соціально-економічному житті регіону. Відповідно до обласної програми розвитку малого та середнього підприємництва на 2017 – 2020 роки, планується, на кінець програми, зростання кількості представників МСБ на 6% і на 87% – надходжень від їх діяльності до місцевих бюджетів. Також прогнозується збільшення кількості працюючих в названому секторі майже на 2 тис. осіб. Але досягнення названих цілей неможливе без інфраструктурної підтримки підприємців, а тому необхідно приділити увагу її розвитку. В таблиці 1 надана інформація щодо наявних складових інфраструктурної підтримки підприємництва на кінець 2016 року [2].

Таблиця 1

Складові інфраструктурної підтримки підприємництва у Чернігівській області

Назва	Кількість одиниць
Бізнес-інкубатори	3
Кредитні спілки	32
Фонди підтримки підприємництва	2
Інформаційно-консультативні установи	4
Об'єднання підприємців	47
Інші	7

Джерело: складено авторами на основі даних [2]

Спільною і одною з найголовніших проблем зазначених інфраструктурних об'єктів є непроінформованість населення щодо їх діяльності та наявності взагалі. Тому доцільно створити сайт, на якому необхідно розмістити інформацію з програм розвитку бізнесу, про тематичні-заходи, послуги для підприємців тощо. Оскільки місто має нерухомість, яка здається в оренду, доцільно розмістити відомості про неї також.

На наше переконання, необхідно збільшити або розширити діяльність наявних бізнес-інкубаторів, оскільки вони, з різних причин, не можуть задовольнити потребу підприємців регіону повною мірою. Важливість цього заходу зумовлена тим, що, як свідчить світова практика, бізнес-інкубатори є одним із найефективніших інструментів підтримки підприємництва [3, с. 204-205].

Хоча кредитні спілки мають певні переваги перед банками, наприклад «м'якші» вимоги до позичальника, вони не можуть забезпечити доступність коштів для більшості суб'єктів підприємництва. Ще одним їх недоліком є те, що зазвичай в банках відсотки за кредитами нижчі, а термін залучення позик довший. Також слід зазначити, що для отримання коштів у кредитній спілці необхідно бути її членом, а це

вимагає сплати членського внеску. Отже, кошти кредитних спілок можна використовувати скоріш для поточних операцій, ніж для довгострокового кредитування, яке необхідне для створення та розвитку нового бізнесу. Тому треба звернути увагу на необхідність здешевлення позикового фінансування, що можна зробити, наприклад, за рахунок державних гарантій або кредитів.

Враховуючи складну економічну ситуацію та брак коштів, на першому етапі їх доцільно надавати виключно бізнесу, який працює в пріоритетних галузях. Також слід залучити до регіону лізингові компанії, особливо ті, які займаються лізингом обладнання, що зробить його доступнішим для суб'єктів МСБ. Більшість наявних у регіоні компаній займаються лізингом нерухомості або автомобілів, а лізинг обладнання нерозвинений.

Регіональний фонд підтримки підприємництва фактично існує тільки на папері. Його сайт не працює, а сайт «материнського» фонду не оновлювався з 2013 року. Схожа ситуація з Чернігівським інформаційно-консультаційним центром, сайт якого не оновлювався з 2012 року. Важливо відновити роботу фонду підтримки підприємництва, оскільки він був одним з джерел пільгового кредитування бізнесу та надавав необхідні послуги. Задля зменшення витрат, доцільно розглянути можливість дистанційного обслуговування, а також залучення до надання послуг студентів старших курсів. Оскільки молоді підприємці потребують консультацій щодо тих чи інших аспектів ведення бізнесу, необхідно забезпечити роботу консультаційних установ у м. Чернігові та в районних центрах.

Об'єднання підприємців створили вже діючі бізнесмени для захисту своїх інтересів, спільного розвитку та реалізації комерційних і некомерційних проектів. З огляду на це, необхідно сприяти кооперуванню починаючих підприємців, збільшивши кількість спеціалізованих зустрічей, ярмарок, освітніх заходів тощо. Об'єднавши свої фінансові та інтелектуальні можливості, вони зможуть почати діяльність без залучення позик і додаткових витрат на матеріальні та нематеріальні активи.

Не дивлячись на те, що діяльність більшості представників МСБ направлена на внутрішній ринок, важливо також підтримати їх експортну діяльність, особливо зважаючи на географічне розташування області. Слід сприяти роботі Чернігівської регіональної торгово-промислової палати, оскільки вона займається підтримкою експорту та надає митно-брокерські послуги. З її допомогою у чернігівських підприємців є можливість знаходити іноземних партнерів і експортувати свою продукцію чи послуги за кордон.

Підсумовуючи, малий та середній бізнес відіграє значну роль як в державному, так і регіональному розвитку. Одним з найважливіших інструментів державної підтримки підприємництва є розвинена інфраструктура. В Чернігівській області сформовані певні її елементи, але з різних причин повністю задовольнити потребу підприємців в підтримці вона не може, а тому існує необхідність розширення. При цьому треба враховувати світовий досвід, який свідчить, що одним з найефективніших інструментів підтримки є бізнес-інкубатори. Важливими є також фонди підтримки та інформаційно-консультаційні центри. Для підвищення інформованості чернігівців щодо програм розвитку підприємництва і можливостей реалізації своїх ідей доцільно створити та популяризувати спеціальний Інтернет – ресурс, присвячений даному питанню.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1475687763407159
2. Обласна програма розвитку малого та середнього підприємництва на 2017 – 2020 роки [Електронний ресурс] / Чернігівська обласна рада. – Режим доступу: chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/ Rishennia/7_sklykannia/7_sessiya/Programa_rozvitku_biznesu_2017-2020.pdf
3. Савченко, В. Ф. Бізнес-інкубатори як інструмент державної підтримки розвитку малого підприємництва / В. Ф. Савченко, М. Г. Долгополов // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 4 (8), ч. 2. – С. 202-207.

Середюк І.О., Козловська С.М., студентки гр. ФЕБ-151
Полковниченко С.О., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Аграрний сектор є важливою складовою частиною економіки України, від рівня розвитку якої залежить підвищення матеріального добробуту, якості життя населення та продовольча безпека держави. Одним із стратегічних факторів подальшого розвитку галузі, відродження сільських територій, забезпечення зайнятості та зростання доходів сільського населення виступає аграрне підприємництво. Особливо великі надії українське село покладає на формування і розвиток малого аграрного підприємництва, яке потребує незначних затрат на створення і функціонування.

Сектор малого аграрного підприємництва в економіці України формується сукупністю малих аграрних підприємств (юридичних осіб) та фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи (індивідуальні підприємці).

Дослідження статистичних даних щодо кількості суб'єктів малого підприємництва в аграрному секторі економіки за 2010-2015 рр. (рис.1) дозволило виявити наступну тенденцію: найменша їх кількість була у 2011 р., в подальшому спостерігається поступове зростання, і вже у 2015 р. їх кількість становила 76720 одиниць. При цьому кількість малих підприємств зменшилась, а фізичних осіб-підприємців збільшилась.

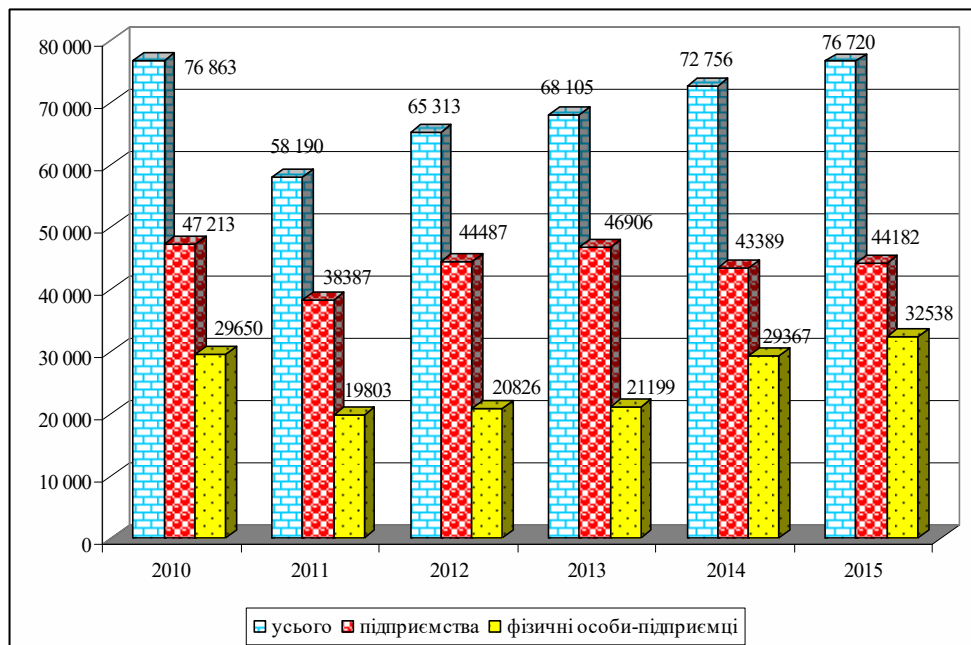

Рис. 1. Кількість суб'єктів малого аграрного підприємництва у 2010-2015рр. (одиниць)

Джерело: побудовано на основі даних [2]

В останні роки аграрний комплекс України відіграв стабілізуючу роль у розвитку національної економіки. При цьому значну питому вагу у виробництві сільськогосподарської продукції займали суб'єкти малого підприємництва, і зокрема малі підприємства. Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів та послуг) суб'єктів малого підприємництва за 2010-2015 рр. в аграрному секторі економіки свідчить про його зростання з 26,3 млрд дол. у 2010 р. до 127,5 млрд дол. у 2015 р. Особливо різке зростання спостерігалось у 2014-2015 рр., яке, на наш погляд, відбулось переважно за рахунок зростання цін і падіння курсу національної валюти. Найбільша частина продукції реалізується малими підприємствами (92,4%), і лише 7,6% – фізичними особами-підприємцями.

Якщо у 2000 році частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві становила 5,6 % [1], то в 2010 р. – вже 22,7%, а в 2015 р. цей показник зріс до 32,5%, або в 5,8 разів [2]. У 2000 р. малі сільськогосподарські підприємства реалізували продукції на 1,1 млрд грн [1], а в 2015 р. – 117,9 млрд грн, або в 107 разів більше [2].

Динаміка зайнятості суб'єктів малого підприємництва аграрного сектору є нестабільною, її зростання спостерігалось з 2011 р. до 2014 р., а зменшення – у 2015 р. Найбільший показник за досліджуваний період спостерігався у 2014 році і склав 296,8 тис. осіб, натомість найменший показник – у 2011 році (233,4 тис. осіб) [2].

Щодо кількості найманих працівників суб'єктів малого підприємництва, чіткі тенденції не простежуються, спостерігаються коливання, але у 2015 р. даний показник значно скоротився до 187,7 тис. осіб з 234,9 тис. осіб у 2014 р. [2].

Та незважаючи на деякі погіршення окремих показників, частка суб'єктів малого аграрного підприємництва у 2015 р. становила 96,8% у загальній кількості сільськогосподарських суб'єктів господарювання, 38,6% – у загальній кількості зайнятих працівників сільськогосподарських суб'єктів господарювання, 32,3% – у загальній кількості найманих працівників сільськогосподарських суб'єктів господарювання, 34,3% – у загальній кількості реалізованої продукції сільськогосподарських суб'єктів господарювання. При цьому варто звернути увагу, що в цілому в економіці України частка обсягу реалізованої продукції суб'єктів малого підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктів господарювання у 2015 р. становила лише 23,7% [2]. Із цього можна зробити висновок, що мале підприємництво в аграрному комплексі розвивалося значно швидшими темпами, ніж загалом у країні.

Розглянувши питому вагу основних показників розвитку малого аграрного підприємництва в загальних показниках розвитку малого підприємництва в Україні, зазначимо наступне. У 2015 р. частка

кількості суб'єктів малого аграрного підприємництва становила 3,9% від кількості суб'єктів малого підприємництва в економіці України, малих аграрних підприємств – 13,5% від їх кількості в країні, фізичних осіб-підприємців – 2% від їх загальної кількості. При цьому питома вага обсягу реалізованої продукції суб'єктів малого аграрного підприємництва склала 9,7% від загального обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва в економіці України, внесок малих підприємств – 12,6%, фізичних осіб-підприємців – 2,5% в аналогічні показники по країні [2].

Аналіз сільськогосподарських підприємств України за розміром сільськогосподарських угідь за 2015 р. свідчить, що в Україні найбільша кількість сільськогосподарських підприємств (28,3%) і фермерських господарств (35,2%), які мають від 20 до 50 га сільськогосподарських угідь, що складає 2,3% і 9,9% від загальної кількості сільськогосподарських угідь відповідно, тобто це малі аграрні підприємства [3].

Значна частина малих аграрних підприємств спеціалізується на вирощуванні картоплі, овочів, зернових культур. Так, у 2015 р. кількість підприємств з площею до 50 га, що мали посівну площу картоплі та овочево-баштанних культур, становила 90,4% до загальної кількості (26,3% до загальної площі), кормових культур – 62% (5,7%), зернових та зернобобових культур – 54,4% (3,6%), технічних культур – 50,2% (4,3%) [3].

Дослідження капітальних інвестицій малих аграрних підприємств у матеріальні активи показало, що найбільшу частку складають активи у машини та обладнання, а найменшу – у землю. За 2015 рік кількість капітальних інвестицій активів у машини та обладнання складала 8685 млн грн, а кількість у землю – 18,7 млн грн [2].

Аналіз капітальних інвестицій малих аграрних підприємств у нематеріальні активи показує, що капітальні інвестиції в концесії, патенти, ліцензії, торговельні марки і аналогічні права стрімко впали за 2010-2015 роки, у 2010 р. цей показник складав 20,4 млн грн, а в 2015 році – 0,2 млн грн. Проте інвестиції у придбання програмного забезпечення, навпаки, зросли, у 2010 р. вони склали 0,7 млн грн, а у 2015 р. – 10 млн грн [2].

Малі аграрні підприємства в цілому мають позитивне сальдо як до оподаткування, так і після оподаткування. Якщо у 2010 р. 65,8% із них були прибутковими, то у 2015 р. – вже 88,3% (до оподаткування) і 65,5% та 88,2% відповідно після оподаткування. Рівень рентабельності усієї діяльності малих аграрних підприємств зріс і у 2015 р. становив 32,4% при 11,2% у 2010 р. (2,2%), а операційної діяльності – 41,4% і 36,2% відповідно у 2015 р. (17,9% і 10,2% у 2010 р.) [2].

До числа найбільш характерних для сучасного малого аграрного підприємництва проблем, що перешкоджають його діяльності, варто віднести: фінансову скруту; нестабільність податкової політики; неплатоспроможність споживачів; недостатній попит на продукцію; дефіцит інформації про ринок та виробництво, значну заборгованість банківським та бюджетним установам, слабку державну підтримку, труднощі з прогнозуванням, вибором правильних векторів розвитку своєї справи, несумлінність великого бізнесу, нестабільність економічної ситуації в країні тощо.

Незважаючи на існування серйозних проблем, мале аграрне підприємство поки що є важливим товаровиробником сільськогосподарської продукції в Україні. Проте його розвиток потребує суттєвої державної підтримки, спрямованої на вирішення організаційних, фінансових, інформаційних і законодавчих проблем.

Список використаних джерел

1. Борейко В.І. Роль малого бізнесу в розвитку аграрного комплексу України / В.І.Борейко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І.Д.Пасічник, О.І.Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Випуск 28. – С. 4-8.
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Статистичний збірник. 2015. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 485 с.
3. Сільське господарство України. Статистичний збірник. 2015. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 360 с.

Холявко Н.І., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Україна володіє потужним інтелектуальним потенціалом, значення якого зростає в контексті сучасних світових трендів розвитку економіки знань, формування інформаційної економіки. У цьому ракурсі актуалізуються не стільки питання наявності потенціалу, скільки проблеми ефективності механізмів його реалізації, тобто високорезультативного задіяння інтелектуальних ресурсів в реальному секторі національної економіки. Основними ознаками становлення інформаційної економіки можна визначити наступні:

- перетворення знань на продуктивну силу;
- підвищення ролі інтелектуальних та інформаційних ресурсів в економіці;

- розширення наукомісткого сектору економіки;
- активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій;
- підвищення рівня інноваційної активності;
- розвиток інноваційної свідомості;
- зростання частки наукомісткої продукції у валовому внутрішньому продукті країни;
- удосконалення і розширення спектру надання інформаційних послуг за рахунок використання сучасних комп'ютерних технологій;
- модернізація підходів до організації та провадження підприємницької діяльності тощо.

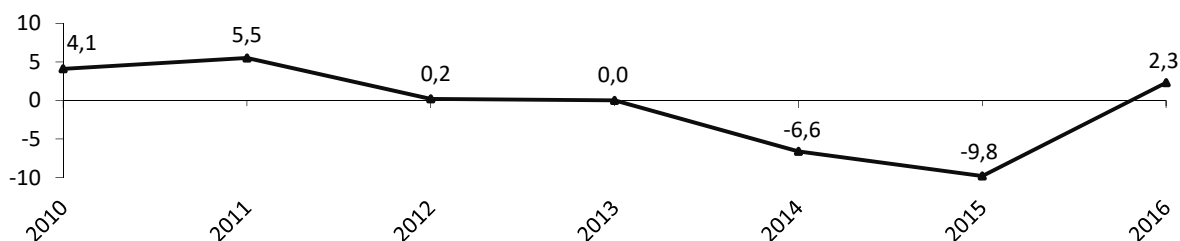
Глобалізаційні пріоритети та євроінтеграційні вектори України обумовлюють важливість підвищення рівня гнучкості національної економіки з метою оптимізованої та оперативної адаптації до актуальних світових викликів. Передусім ідеться про тенденцію формування глобального інформаційного простору, що передбачає динамічну трансформацію країнами візії стратегічного соціально-економічного розвитку з переходом від індустріально орієнтованих до інформаційно- та знаннєвомістких пріоритетів у середньо- та довгостроковій перспективі.

Сидоренко А.В., студентка гр. ФК-161
Савченко В.Ф., д.е.н., професор, заслужений економіст України
Чернігівський національний технологічний університет

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Україна – потенційно багата країна яка усвідомлює себе і сприймається ззовні як політична і економічна держава, що здатна на конструктивні дії. Серед колишніх республік СРСР Україна успадкувала один з кращих наборів вихідних ресурсів. Основа української економіки – у часи СРСР був сформований капітал, отриманий власниками в незалежній Україні в період проведення масової приватизації.

Головний показник, який характеризує стан економіки країни – річні обсяги валового внутрішнього продукту. У 2015 році ВВП становив 7383 млрд грн і знизився на 9,8%. В 2016 році становище дещо покращилося – він зріс на 2,3%(рис.1).

Рис.1. Обсяги ВВП (у % до попереднього року)

Економіка кожної країни – одна з найважливіших складових відображення життєдіяльності і для благополуччя соціального та економіко-політичного стану суспільства її розвиток відіграє важливу роль. Українська економіка в сучасних реаліях перебуває у дуже складних умовах: воєнні дії, невизначеність в системі політичних процесів та внутрішньонаціональна роздвоєність, економічна криза та інші фактори, що сповільнюють її зростання.

Сучасний етап поступу держави вимагає спрямувати економічну політику на скорочення існуючого розриву між Україною та розвиненими країнами, прискорення економічного розвитку шляхом здійснення структурних перетворень, значного поліпшення діяльності ринкових інститутів. Створення умов для ефективного і динамічного економічного зростання неможливе без інвестицій та інновацій, які забезпечать структурно-технологічну модернізацію вітчизняної економіки та стабільне підвищення добробуту громадян.

Основні перспективи економічного зростання нашої держави:

- покращення умов ведення бізнесу за рахунок удосконалення законодавчої бази, державна підтримка в напрямку подолання кризових явищ;
- економічне зростання у сфері виробництва конкурентоспроможних товарів;
- зміцнення конкурентної позиції малих та середніх підприємств, збільшення їх кількості шляхом підтримки та регулювання з боку держави;
- покращення інвестиційного клімату за рахунок іноземних інвестицій;
- створення бази для співпраці з іншими країнами, особливо членами Європейського Союзу, що є передумовою для розвитку підприємництва;

- скасування або різке зниження обмежень в торгівлі в рамках зв'язків «Україна – Європа» – це, у свою чергу, є базою для розширення експорту та дозволить покрити збитки товаровиробників, які втратили сегмент російського ринку, після того як українські товари пройдуть сертифікацію за європейськими стандартами;

- посилення системи контролю за поверненням сумарної експортної виручки до нашої держави, а також її обміном в більшій мірі – це чинники, що є передумовою укріплення курсу національної валюти у короткостроковій перспективі. В разі покращення ситуації на Сході України може відбутися відмова на валютному ринку від інструментів адміністративного регулювання;

- інфляція – не лише негативний фактор, але і мотив для інтенсифікації українського товаровиробництва. Якщо збільшиться експорт і зменшиться імпорт, це може слугувати потужним фактором для подолання кризи в економіці України у середньостроковій перспективі;

- розвиток аграрного сектору економіки, що сприятиме економічному зростанню з огляду на перспективи нарощування експортного збуту якщо буде відкритий європейський ринок.

Головним фактором економічного зростання держави є населення. Велике значення трудових ресурсів спонукає розумно і бережливо відноситися до здоров'я людини та гармонійно розвивати її здібності у власних інтересах, а також суспільства в цілому.

Другий фактор економічного зростання – створені людьми основні засоби. Працюючи, вони розвивають виробництво, розширюють його, збільшують багатство суспільства і тим самим посилюють економіку країни. Відтворених людиною засобів виробництва, технічної бази, прогресу науки і техніки та вміння все це використовувати залежать темпи економічного зростання.

Третій важливий фактор розвитку суспільного виробництва – природні ресурси. Від властивостей землі, родючості ґрунту, особливостей клімату, лісової та іншої рослинності, тваринного світу, води рік, озер, морів та океанів, багатств земних надр, чистоти повітря залежать темпи зростання виробництва і благополуччя людей. При цьому доцільно зазначити, що присутність всіх трьох факторів дуже важлива, оскільки вони доповнюють один одного.

Українську економіку в сучасних трансформаційних процесах можна підняти на вищі щаблі розвитку, зробивши правильні орієнтири на зростання у перспективі. Зміцнюючи законодавчу базу, здійснюючи виважену державну соціально-економічну політику, стимулюючи малий та середній бізнес, підвищуючи конкурентоспроможність товарів та займаючи правильну позицію на світовому економічному просторі, Україна у довгостроковій перспективі зможе стати однією з лідируючих країн.

В нашої держави є всі необхідні передумови не тільки для зростання, але й для економічного і соціального прогресу та благополуччя. Насамперед це: значні людські, технологічні, виробничі і природні ресурси; підприємливі та освічені люди нового покоління; виробничий і науково-технічний потенціал. Зазначене послугує поштовхом для переходу до постіндустріальної економіки та зцементованого національною ідеєю українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Новий курс: реформи в Україні 2010–2015. Національна доповідь <http://www1.nas.gov.ua/infrastructures>
2. Економіка України — аналітика, статистика, факти: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Україна у цифрах- 2014: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 239 с.
4. Економічний розвиток національного господарства України: особливості та моделі в умовах постіндустріального суспільства: монографія / О. В. Пирог; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 336 с.

Чорна К.О., студентка гр. Мен -161

Науковий керівник – **Полковниченко С.О.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Потужним ресурсом глобальних фінансових потоків, важливим джерелом надходжень грошового капіталу в країну, який можна використати для її соціально-економічного розвитку, є грошові перекази трудових мігрантів.

У загальному вигляді перекази мігрантів – це грошові доходи, надіслані ними на батьківщину і у зв'язку з якими у відправника не виникає жодних зобов'язань (на відміну від інших фінансових потоків). З огляду на це перекази мігрантів доцільно визначати як «приватні некомпенсовані трансферти», які спрямовуються резидентам країн походження трудовіміграційного потоку протягом року. Вони складаються з усіх поточних трансфертів коштів, які можуть мати як грошову, так і натуральну форму [8].

За даними Національного банку України, у 2016 р. приватними особами в країну було перераховано понад 5,4 млрд дол. США (в тому числі через офіційні канали – 4,4 млрд дол.), що на 5,3%

більше, ніж у 2015 р. (рис.1). Ця сума еквівалентна 20% доходів держбюджету минулого року і становить 5,8% ВВП. Але це значно менше переказів 2013 р., коли від мігрантів надійшло 8,5 млрд дол.

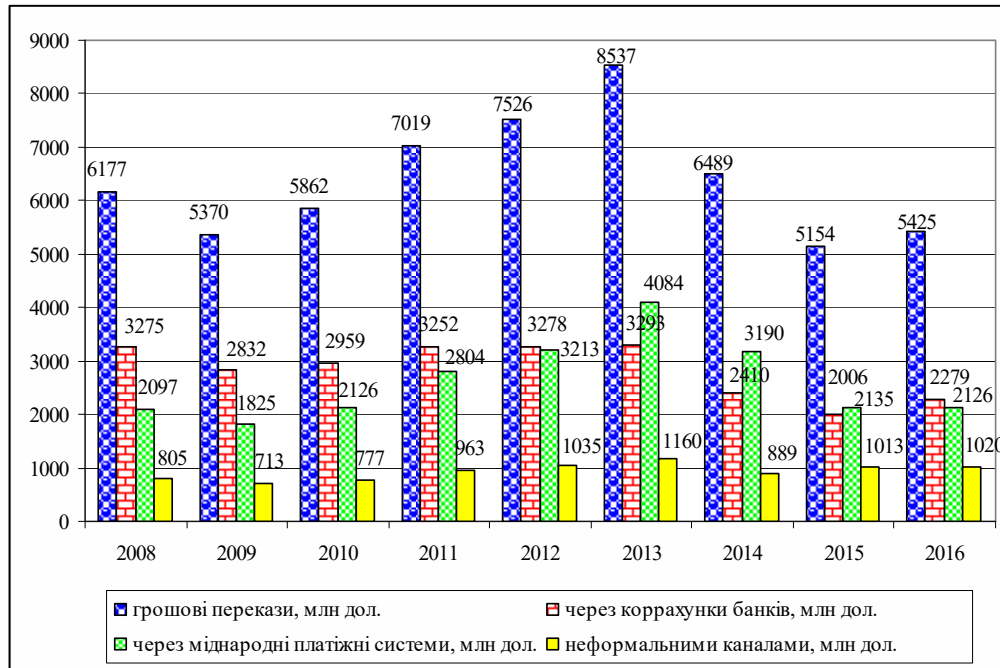

Рис.1. Грошові перекази трудових мігрантів в Україну за країнами світу (млн дол.)

Джерело: побудовано на основі [6].

Найбільший потік валюти йде з Росії – 977,6 млн дол. або 22,2% до загального обсягу, хоча за рік він суттєво зменшився — на 15,6% або на 180,6 млн дол., що пояснюється рішенням РНБО України від 16 вересня 2016 р. про заборону використання російських платіжних систем. З березня 2017 р. РФ також заборонила грошові перекази в Україну через іноземні платіжні системи, що призведе до подальшого різкого скорочення потоку валюти (принаймні офіційного) з Росії. На другому місці за переказами — США – 602,0 млн дол. або 13,7%, що на 16,9% більше, ніж рік тому. Із Німеччини надійшло 303,9 млн дол. (6,9%), Сполученого Королівства – 266,7 млн дол. (6,1%), Кіпру – 255,9 млн дол. (5,8%), Італії – 203,7 млн дол. (4,6%), Греції – 186,4 млн дол. (4,2%), Ізраїлю – 172,6 млн дол. (3,9%), Польщі – 96,94 млн дол. (2,2%), ОАЕ – 96,90 млн дол. (2,2%) [6].

Грошові перекази міжнародних трудових мігрантів здійснюються через трансфертні системи. Усі системи переказу грошей, що існують на сучасному етапі, поділяються на офіційні та неофіційні. Офіційні системи представлені світовими, регіональними та локальними платіжними системами, банками, поштовими відомствами, небанківськими мікрофінансовими організаціями, а також іншими суб'єктами ринку, що згідно з національним законодавством конкретної країни мають право здійснювати фінансові операції, пов'язані з переказом грошей. Неофіційні канали грошових переказів (за даними Світового банку до 2/3 грошей передаються неофіційними каналами) існують у світі під різними назвами і використовуються майже всюди, навіть у країнах, де переважає розвинена ліберальна фінансова система [7].

Понад 80% коштів в Україну надходить за офіційними каналами — це банки і платіжні системи. І лише 19% провозять «в кишенях», щоб зекономити на комісії (рис.1). У 2016 р. банки вийшли на перше місце — гроші на рахунок виглядають надійніше, та й комісія там нижче. Останніми роками кількість грошових переказів через платіжні системи в Україну помітно зменшилася.

Грошові перекази мігрантів призначені не лише для споживання чи придбання товарів довготривалого користування, а можуть розглядатися з точки зору їх інвестиційної складової (як міграційний капітал), що є джерелом забезпечення макроекономічної стабільності в країнах-донорах робочої сили [8].

Роль грошових переказів трудових мігрантів як джерела фінансування процесів економічного розвитку є доволі вагомою. Перекази справляють позитивний вплив на платіжний баланс країни, зменшуючи платіжний дефіцит, виступають важливим джерелом фінансування імпорту [2]. Грошові перекази трудових мігрантів є важливим чинником для стабільної валютної ситуації в країні. Стабілізація платіжного балансу приводить до мінімізації ризиків з валютним курсом, що дозволяє зменшити залежність від міжнародних організацій [5].

Перекази є ефективним інструментом боротьби з бідністю, сприяють підвищенню добробуту населення. Хоча більшість зароблених за кордоном коштів витрачається на споживання, вони справляють певний вплив на розвиток підприємництва [2], підвищуючи платоспроможний попит,

залучаються в економіку країни та йдуть на підтримку і розвиток окремих її галузей: харчову і легку промисловість, будівництво.

Економічне значення мають й інвестиції в людський капітал, зокрема освіту та медицину, поліпшення якості життя сімей мігрантів. Крім покращення перспектив економічного розвитку, накопичення людського капіталу зумовлює розвиток певних галузей, зокрема освіти [4].

Зароблені за кордоном кошти українці витрачають на заощадження (42%), щоденне споживання (25%), інвестиції в житло (17%), купівлю різноманітних товарів (9%), інвестиції у бізнес (1%).

На думку деяких дослідників, без мігрантських грошей Україна втратила б 7,1% економічного потенціалу. Найбільше постраждали б галузі легкої та харчової промисловості, де падіння могло б досягти 17 і 14% відповідно. Споживання скоротилося б на 18%, а доходи сімей – на 14-21% [3].

Водночас на основі аналізу ситуації з переказами мігрантів в багатьох країнах-реципієнтах дослідники звернули увагу на зумовлені ними політико-економічні проблеми. Оскільки перекази є джерелом доходів, незалежним від внутрішньої економічної ситуації, отримуючи їх, громадяни втрачають мотивацію до контролю над діяльністю своїх урядів, які не здатні забезпечити в країні нормальне життя. Непоодинокими є випадки, коли наслідки провальної економічної політики частково пом'якшуються мігрантами, які з погіршенням ситуації на Батьківщині починають переказувати сім'ям більше коштів. Таким чином, перекази гальмують необхідні реформи, і внаслідок зниження тиску на уряди, і внаслідок послаблення соціальної напруги, запобігання суспільним кризам, які ведуть до змін [4].

З огляду на вагомість грошових переказів мігрантів країни світу спрямовують сьогодні свої зусилля на формування ефективної практики регулювання фінансових операцій в аспекті здешевлення грошових переказів мігрантів, гарантування їх безпеки та своєчасності надходження до адресата, полегшення доступу мігрантів (як легальних, так і нелегальних) до офіційних трансфертних каналів, створення можливостей використання грошових переказів для інвестування в економіку країн походження міграційних потоків. Мета подібної політики полягає в максимізації позитивного ефекту, який грошові перекази можуть мати для країни-експортерів робочої сили [8]. Для стимулювання залучення грошових переказів в економіку України необхідно забезпечити створення відповідних умов на державному, регіональному та місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Гуменна К.Р. Міграційний капітал як джерело забезпечення інвестиційного розвитку регіонів України / К.Р.Гуменна // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – №1 – С.223-229.
2. Малиновська О.А. Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення / О.А.Малиновська. – К.: НІСД, 2013. – 67 с.
3. Малиновська О.А. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] / О.А.Малиновська. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276>
4. Малиновська О. Трудова міграція за кордон. Підмога чи шкода для економіки України? [Електронний ресурс] / О.Малиновська. – Режим доступу: http://n-auditor.com/uk/component/na_archive/1348?view=material
5. Мельник Т.М. Вплив міжнародної трудової міграції на економіку України / Т.М.Мельник, О.В.Лошенко // Бізнес Інформ. – 2016. – №12. – С.29-35.
6. Офіційні статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
7. Пітюлич М.І. Проблеми трансформації грошових переказів трудових мігрантів у інвестиційні ресурси / М.І.Пітюлич, Т.Ю.Ковач // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С.232-239.
8. Поліщук О.А. Перекази мігрантів як джерело інвестицій в економіку України [Електронний ресурс] / О.А.Поліщук, В.П.Табунчик. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2012/Economics/4_95873.doc.htm

Гонга С.В., аспірант
Науковий керівник — **Виговська В.В.**, д.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

СУТНІСТЬ МЕНТАЛІТЕТУ ТА МЕНТАЛЬНОСТІ

Для ефективного втілення у життя соціально-економічних трансформацій, важливим є врахування всіх особливостей та специфік, як природньо-географічних, так і ментальних. Кожному суспільству характерні певні загальні установки, що визначають його світоглядні основи та загальні тенденції. Знаючи та враховуючи ці характеристики, можливо значно збільшити здатність нації до успішного господарювання, впевнено зайняти свою нішу у міжнародному поділі праці та досягти сталого розвитку. Проте, синхронність досліджень індивідуальних особливостей народів, соціальних та класових груп, мешканців різних регіонів, — призвели до певної категоріальної плутанини, і нечіткості визначень «ментальності» та «менталітету». Тому, на нашу думку, важливо проаналізувати підходи до розуміння цих понять.

Проблема ментальності широко увійшла до світової науки лише в ХХ ст., хоча була відома і до того. Спроби її описати та окреслити робили: Анаксогор (протиставляючи матеріальному «нус» (разум), що був колективно-пов'язаний), Платон (пояснюючи, що кожна людина має в собі ті самі внутрішні установки, що і його держава), середньовічні філософи (описуючи загальний надсвітовий Абсолютний Дух), гносеологічні пошуки Нового часу, Е. Кант («ап'юріорні судження»). Найближче до сучасного розуміння ментальності дійшов Г. Гегель, з концепцією «духу народу». Однак, справжнього поширення термін «ментальність» набула в першій половині ХХ ст, завдяки Школі «Анналів». Відходячи від пануючого на той час прагматизму, представники цієї школи намагалися антропологізувати, гуманізувати та психологізувати історію. Людина повинна була стати головним об'єктом історії, її побут, дії, прагнення. Поряд з зовнішнім, сучасним поглядом на подію, існує також внутрішній, тогочасний погляд. Лише в їх поєднанні можна казати про об'єктивність. Для осягнення чого була виокремлена поняття «ментальність». Не маючи на початку чіткого визначення, термін швидко вкорінився як в науковій літературі, так і в побуті.

В радянській науковій спільноті до проблеми ментальності відносились через призму історичного матеріалізму. На другий план відноситься ментальність етнічна, поступаючись ментальності класовій. Це відокремило розуміння ментальності від загальноєвропейського, пристосувавши під формаційний підхід, переходячи від «анналівської» «гуманної історії» до «історії без людей». В історії термін вживався переважно коментаторами Школи «Анналів»: А. Я. Гуревичем, Ю.Л. Безмертним, Ю.Н. Афанасьєвим, однак, його швидко взяли на озброєння філософи та соціологи [1].

Новий підхід поняття ментальності отримало після розпаду Радянського союзу. Вже незалежні держави починають шукати свою національну ідентичність, звертаючись при цьому до ментальності, що позбувається «класовості», та набуває яскраво вираженого національно-етнічного характеру. Окрім істориків та психологів, поняття починають використовувати політики, підкреслюючи ті чи інші переваги, вади та особливості певних народів, намагаючись пояснити різний перебіг трансформаційних процесів в різних новостворених країнах. В Україні, на цьому етапі, проблему ментальності та самоідентифікації вивчали Г. Башнянин, А. Гальчинський, М. Михальченко, С. Мочерний, О. Соскін, А. Філіпенко. Наразі ґрунтовно досліджується О. Бойко, І. Бичко, О. Донченко, В. Пилипенком, О. Злобіна, Н. Соболевою, М. Поповичем, С. Кримським, Ю. Пачковським, С. Пролєєвим та іншими [2].

Разом з терміном «ментальність», зазвичай використовують однокореневий йому «менталітет». Досі не існує однозначних дефініцій. В науковій літературі ці поняття використовують у різних значеннях. О. Лусте, провівши ґрунтовне дослідження, та узагальнивши попередній досвід, виокремила три основні підходи до розуміння менталітету:

1. Ототожнення понять “ментальність” та “менталітет”. Прихильники такого підходу апелюють до пов'язаної з перекладом плутанини: німецьке «die Mentalität», англійське «mentality», та французьке «mentalite», будучи одночасно у використанні, призвели до утворення різних понять, хоча вони є синонімічними, і застосовуються у сучасній вітчизняній науковій літературі одночасно.

2. Надання “менталітету” ієрархічної вищості порівняно з “ментальністю”. Менталітет розглядається як притаманні всьому людству установки та норми. Ментальність же — індивідуальна частина менталітету, що проявляється в кожній конкретній людині.

3. Визначення “менталітету” як похідної категорії від “ментальності”. Ментальність — загальні, характерні людству, чи його частині, особливості, що формуються історично, в залежності від типових проблем та характерних способів їх вирішення. Менталітет — прояв ментальності в конкретній особистості, з урахуванням соціалізації, оточення та інших індивідуальних особливостей.

Погоджуємося з авторкою, що в сучасній науковій літературі найбільш логічним та актуальним є саме третій підхід [3].

Таким чином, можна говорити про дві взаємопов'язані, але різні категорії. Ментальність — «виступає як сукупність несвідомих комплексів складаються в процесі адаптації людського колективу (етносу) до навколишнього природно-соціального середовища і виконують в етнічній культурі роль основних механізмів, відповідальних за психологічну адаптацію етносу до навколишнього середовища» [4]. Ментальність характерна для певних груп, складається історично, і може бути змінена, також, лише історичним шляхом: через цілеспрямовану зміну умов існування потягом поколінь [5]. На противагу цьому, менталітет можна розглядати «як залежну від культурно-історичного й водночас актуального соціального контексту життєдіяльності суб'єкта характеристику його суспільних взаємодій, що представлена як колективна система цінностей, смислів та смислових відношень, які в усвідомленому й неусвідомленому вигляді стійко фіксують у структурі особистості змістові (смислові) і функціональні (емоційно-динамічні) аспекти форми взаємодії суб'єкта з навколишнім світом» [6]. Теоретично, менталітет може бути змінений шляхом цілеспрямованої та систематичної роботи індивіда.

Отже, підсумовуючи, «ментальність» та «менталітет» — близькі за значенням поняття, що характеризують несвідомі установки та характеристики, притаманні великим соціально-етнічним групам (ментальність), чи конкретним індивідам (менталітет). Ці поняття дають змогу описати зумовлені специфікою історичного розвитку особливості народів, що впливають на усі сфери їх життя, що необхідно враховувати при проведенні будь якої трансформаційної політики.

Список використаних джерел

1. Додонов Р.А. Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов. /Р.А.Додонов. – Запорожье: р/а " Тандем - У ", 1999. – 264 с .
  2. Соскін О. І. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив/ О. І. Соскін// Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №1(103). – С. 47-56.
  3. Лусте О.О. Господарський менталітет як економічна категорія / О.О. Лусте // Економічний форум. – 2013. – №4. – С.15-23.
  4. Кемалова Л.И. Этноменталитет в условиях социокультурных изменений в современном мире / Л.И. Кемалова // Ученые записки ТНУ. – 2011. – № 2 – Том 24 (63). Философия. Культурология. Политология. Социология. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ст. : http://sn-philtcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/2011/fil_24_2/20_kem.pdf
  5. Забелина Н. А. Менталитет и ментальность // Теория языка и межкультурная коммуникация. — Курск, 2007. URL: <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/001-04.pdf>
  6. Некрасова І. М. Ментальний формат особистості як функціонально-змістова основа соціальних впливів / І. М. Некрасова // Проблеми політично психології та її роль у становленні громадянина Української держави. Збірник наукових праць. - 2009. - №9.
-

СЕКЦІЯ 2
ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ, СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА
Финансовая стабилизация: основные факторы, стратегия и тактика
Financial stabilization: main factors, strategy and tactics

Мартинювич Я.В., студент гр. МФКп-161
 Науковий керівник - Зеленська О.О., к.е.н., доцент
 Чернігівський національний технологічний університет

**ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ У
 ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Через обмеженість ресурсів державного та місцевих бюджетів, а також зменшення масштабів прямого державного втручання в економічну діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, провідне місце у структурі джерел формування інвестиційних ресурсів Чернігівщини вже протягом 20 років належить власним фінансовим ресурсам підприємств та організацій (таблиця 1).

Таблиця 1

*Структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал
 у Чернігівській області у 1997 – 2015 рр.*

		1997 р.		2006 р.		2015 р.		2015 р. до 1997 р., разів
		у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	
Загальний обсяг інвестицій в основний капітал		235,0	100,0	1520,3	100,0	3550,2	100,0	15,11
У тому числі за рахунок	коштів державного бюджету	32,3	13,6	85,9	5,7	83,6	2,4	2,59
	коштів місцевих бюджетів	9,9	4,3	73,9	4,9	235,3	6,6	23,77
	власних коштів підприємств та організацій	168,1	71,5	947,8	62,3	2637,0	74,3	15,69
	кредитів банків та інших позик	...	...	217,2	14,3	141,5	4,0	...
	коштів іноземних інвесторів	...	...	18,1	1,2	...	...	...
	коштів населення на будівництво житла	...	...	11,7	0,8	427,1	12,0	...
	інших джерел фінансування	24,8	10,6	165,7	10,9	...	...	...

Таблиця складена за даними збірників «Інвестиційна та будівельна діяльність у Чернігівській області в 1995 – 2005 роках», «Чернігівщина – 2006» та статистичного щорічника Чернігівщини за 2015 рік [3,4,5,6].

Упродовж 1997 – 2015 рр. на них припадало 60 – 80% інвестиційних ресурсів області. В абсолютних обсягах за останнє двадцятиліття спрямування власних коштів господарюючих суб'єктів у інвестиції в основний капітал зросло (у номінальному значенні показника) у 15,7 разів. Окрім основної причини – знецінення національної грошової одиниці це, частково, також можна пояснити потребою в оновленні основних засобів переважної частини діючих підприємств регіону, а, крім цього, зростанням зацікавленості власників окремих комерційних структур та акціонерів ряду акціонерних товариств у стабільному та ефективному розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Разом зі зростанням абсолютних обсягів спрямування власних коштів підприємств та організацій в інвестиційну діяльність помітною є і тенденція до збільшення їх питомої ваги у джерелах фінансування інвестицій у регіоні [1].

У 1997 – 2006 роках тенденція була зворотною, що передусім, обумовлювалося активним використанням у середині 2000-х років у якості джерела фінансування інвестиційної діяльності позикових коштів, перш за все банківських кредитів. Але останнім часом банківські кредити через їх високу вартість відносно прибутковості комерційної діяльності переважної більшості вітчизняних суб'єктів господарювання, у якості джерел фінансування інвестицій використовуються у незначних обсягах. За останні дев'ять років питома вага банківських кредитів та інших позик у джерелах фінансування інвестиційних вкладень в області знизилася з 14,3 до 4%, при цьому навіть номінальні обсяги зазначеного джерела знизилися майже на 35%.

Із огляду на те, що у розвинутих країнах Заходу банківські кредити є традиційним джерелом фінансування капітальних вкладень, а також враховуючи наявність у вітчизняних банківських структур певних, хоча і дещо «постраждалих» за період останньої масштабної фінансово-економічної кризи обсягів фінансових ресурсів, забезпечення реального доступу суб'єктів підприємницької діяльності до використання позикових коштів слід розглядати як одне із ключових завдань сучасної державної фінансової політики.

Щодо спрямування в інвестиційну сферу бюджетних коштів, то, якщо за 2001 – 2006 рр. обсяги спрямування коштів державного бюджету на фінансування капітальних видатків у Чернігівському регіоні збільшилися у 3,1 рази, а використання на інвестиційні цілі ресурсів місцевих бюджетів у 4,6 рази, то на сьогодні кошти всіх бюджетів не складають і 10% загального обсягу джерел фінансування інвестицій.

Тенденція до деякого збільшення обсягу капітальних видатків місцевих бюджетів (і, відповідно, їх питомої ваги у регіональній структурі джерел капітальних вкладень) з точки зору забезпечення регіону інвестиційними ресурсами може розглядатись як позитивна. Проте з огляду на обмеженість ресурсів місцевих бюджетів України та вимушену пріоритетність за нинішньої ситуації в державі поточних видатків бюджету, подальше значне нарощування обсягів інвестиційного спрямування бюджетних коштів видається нам досить сумнівним [2].

Дуже низькою у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій залишається питома вага коштів іноземних інвесторів. Очевидно, що наявні на сьогодні обсяги капітальних вкладень іноземних інвесторів в економіку Чернігівської області не в змозі помітно посприяти вирішенню проблеми забезпечення соціально-економічного комплексу регіону інвестиційними ресурсами. Не надто привабливе (якщо відштовхуватись від реалій 2014 – 2016 років) геополітичне розташування регіону навряд чи здатне у близькому майбутньому поєднатися з суттєвим припливом іноземного капіталу, хіба що в окремі види економічної діяльності, здатні принести його власникам солідну і миттєву віддачу.

Через обмеженість реально доступних суб'єктам підприємницької діяльності джерел формування інвестиційних ресурсів спостерігається майже цілковита залежність інвестиційної активності у тих чи інших сферах регіональної економіки від обсягів наявного на сьогодні власного капіталу господарюючих суб'єктів. Ця залежність посилюється ще й по тій причині, що достатні обсяги власних фінансових ресурсів, забезпечуючи відносну кредитоспроможність підприємств та організацій, дають їм можливість використовувати для інвестиційних потреб і банківські кредити.

У перспективі посиленню інвестиційної спрямованості бюджетних видатків та їх здійсненню на засадах забезпечення максимально можливої ефективності використання бюджетних коштів на інвестиційні цілі, на нашу думку, могло б сприяти деяке зміщення спрямованості системи бюджетного контролю в бік перевірки не тільки цільового, а й ефективного використання коштів державного та місцевих бюджетів.

Суттєвому підвищенню віддачі від використання бюджетних коштів на інвестиційні цілі могло б сприяти використання у практиці діяльності органів виконавчої влади та фінансових органів сучасних зарубіжних технологій бюджетного менеджменту. Мається на увазі відбір конкретних інвестиційних програм для бюджетного фінансування на основі розгляду кількох альтернативних варіантів використання бюджетних коштів з урахуванням теперішньої вартості необхідних фінансових ресурсів та всіх майбутніх вигод від реалізації тих чи інших інвестиційних проєктів із врахуванням не тільки економічного, а й соціального, а іноді і екологічного ефекту.

Список використаних джерел:

1. Зеленський С.М., Зеленська О.О., Гаркавий І.В. Проблеми ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності в Чернігівському регіоні // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. - Випуск 239: В 5 т. – Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 554-562.
2. Зеленський С.М., Зеленська О.О. Сучасні тенденції та перспективи забезпечення інвестиційної діяльності фінансовими ресурсами (на матеріалах Чернігівської області) // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1 Економіка: Зб наук. пр.- Чернігів: ЧДІЕУ, 2008. - № 1. – С. 84-94.
3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Стат. збірник. – Чернігів: 2005. - 27 с.
4. Інвестиційна та будівельна діяльність у Чернігівській області в 1995 – 2005 роках. Стат. збірник. – Чернігів: 2005. - 407 с.
5. Статистичний щорічник Чернігівщина 2006. – Чернігів, 2007. – 492 с.
6. Статистичний щорічник Чернігівщина 2015. – Чернігів, 2016. – 440 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БАЗЕЛЬ- III В УКРАЇНІ

Періодичні кризи, притаманні розвитку банківської системи України, доводять необхідність урегулювання на законодавчому рівні питань щодо створення ефективних механізмів, здатних забезпечити стабільність її функціонування. Останнім часом спостерігається тенденція зменшення рівня капіталізації банків і, як наслідок, – погіршення адекватності їх капіталу, а також перекладання банками ризиків на їх кредиторів, у тому числі вкладників. Підвищення рівня капіталізації банків є надзвичайно актуальним у сучасних умовах, оскільки створює передумови для збільшення об'ємів кредитування економіки, а також налагодження прямих зв'язків із великими іноземними банками, які зацікавлені у наданні фінансування лише надійним банкам.

Нові міжнародні стандарти в області капіталу та ліквідності, відомі під узагальнюючою назвою Базель-III, були розроблені Базельським комітетом із банківського нагляду у складі комплексного пакету фундаментальних реформ міжнародної системи банківського регулювання і нагляду. Основною метою базельських стандартів є підвищення стійкості банків і захист прав споживачів фінансових послуг. Тому їх запровадження у національну практику є одним із шляхів відновлення стабільності української банківської системи [1].

Головною метою запропонованих в угоді про капітал змін, які відповідають принципам міжнародних стандартів, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, переважаючою формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Передбачаються також заходи, спрямовані на стримування проциклічності банківської діяльності [2]. У цілях поліпшення якості нагляду та управління ризиками в банківському секторі Базель-III вводить ряд нових стандартів відносно капіталу і ліквідності. Нові стандарти вимагають від банків збільшення розмірів і якості капіталу в порівнянні з поточними вимогами Базеля-II.

Графік поступового введення змін, передбачених стандартом Базель-III у частині капіталу, наводиться в табл.1.

Таблиця 1

Графік поступового введення змін, передбачених стандартом Базель-III у частині капіталу (у %)

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Мінімальні коефіцієнти капіталу:							
– базового капіталу	3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
– капіталу 1-го рівня	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
– сукупного капіталу	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Буфер консервації капіталу				0,625	1,25	1,875	2,5
Мінімальні коефіцієнти капіталу із буфером консервації:							
– базового капіталу	3,5	4,0	4,5	5,125	5,75	6,375	7,0
– сукупного капіталу	8,0	8,0	8,0	8,625	9,25	9,875	10,5
Поступове виключення деяких активів з базового капіталу 1-го рівня (відкладених податкових активів, прав на обслуговування іпотечних кредитів і фінансових інструментів тощо)		20	40	60	80	100	100

Джерело: [3]

Конкретні терміни як для країн – членів Базельського комітету з банківського нагляду, так і для країн, що не входять в нього, можуть різнитися. Нові міжнародні стандарти матимуть вплив на діяльність усіх банків, але його сила залежатиме від типу і розміру конкретного банку. Для більшості відносно невеликих банків актуальним буде збільшення вимог за розміром і якістю капіталу, ліквідністю і часткою позикового капіталу (левериджу). Банки зі складнішою структурою зіткнуться зі змінами відносно кредитного ризику контрагентів, сек'юритизації, жорсткішим механізмом по ринкових ризиках тощо. Багато організацій в різних країнах не відповідають вимогам Базеля-II, проте наглядові органи повідомляють про їх намір у майбутньому перейти до схеми Базель-III, що створює неоднозначну ситуацію. Якщо організація має впровадити Базель-II перед впровадженням Базеля-III, необхідно вибрати платформу, досить гнучку для плавного переходу від старої моделі до нової. Також це рішення повинно мати чіткий поетапний план дій, що дозволяє ефективно перейти від старої системи до нової

системи, а також потребують розробки механізми розрахунку регулятивного капіталу і система складання регулятивних звітів. Впровадження нових міжнародних стандартів виходить лише за межі регуляторної сфери, оскільки через збільшення вимог до капіталу ефективне розміщення капіталу і максимізація прибутковості з урахуванням ризиків стають проблематичними. Застосування стандартів Базель-III висуває також нові вимоги до звітності. Державні наглядові органи можуть збільшити вимоги по кількості та якості даних у звітах наглядовим органам і оновити зміст існуючої звітності щодо достатності капіталу.

Певним кроком на шляху впровадження міжнародних стандартів Базель-III в українську практику стало схвалення Закону України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України»(далі в тексті - закон), яким передбачається збільшення мінімального розміру статутного капіталу банку до 500 млн грн, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків та, відповідно, зниженню ризиків для вкладників і, як наслідок, збільшенню довіри до банків з боку їх клієнтів [4]. Банки, створені до набрання чинності цим Законом, зобов'язані протягом десяти років привести розмір статутного капіталу у відповідність з його вимогами. Вказаний Закон містить також ряд норм, орієнтованих на спрощення процедур при купівлі інвестором (зокрема, державою) неплатоспроможного, перехідного банку, а також проведення негайної капіталізації банку у зв'язку з різким погіршенням загального стану фінансового ринку. Це стосується надання дозволів, погоджень та проведення реєстрації державними органами (Національний банк, Антимонопольний комітет, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку України) як необхідних чинників для забезпечення ефективності заходів з відновлення фінансового стану банків.

Отже, невисока капіталізація банківської системи України, проблеми з ліквідністю на фінансових ринках не можуть бути приводом для відмови від повноцінного впровадження рекомендацій Базеля-III. Нові стандарти спрямовані на підвищення здатності банківського сектора амортизувати зовнішні і внутрішні шоки, пов'язані з фінансовим і економічним стресом, і таким чином понизити ризик поширення вторинних ефектів від фінансового сектора на реальний сектор економіки. Необхідність їх впровадження в банківську систему України обумовлена потребами залучення іноземних інвестицій і необхідністю забезпечення відповідності діяльності вітчизняних банків міжнародним стандартам капіталу і ліквідності. Проте їх конкретний практичний механізм повинен відповідати реальним можливостям українських банків. Вони, зважаючи на настання ряду об'єктивних причин, мають вжити заходи щодо: скорочення неефективного капіталу і збільшення ліквідності; реструктуризації бухгалтерських балансів для поліпшення якості капіталу, що забезпечує ефективне управління обмеженими ресурсами. Реалізація нових правил Базель-III вимагатиме істотного перегляду стратегії банківського планування, зокрема стратегії управління капіталом і ризиками банків, які мають знижуватися. Для цього необхідно приділити увагу законодавчо-нормативній базі, що регулює банківську діяльність в Україні, підготувати необхідні зміни та поправки; залучити міжнародних експертів з даного питання, та, можливо, запозичити досвід розвинених європейських країн. Також не треба забувати про те, що в даному питанні необхідна послідовність дій, адже, занадто різкі зміни можуть лише погіршити ситуацію.

Список використаних джерел

1. Довгань Ж. М. «Базель-III» у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1(10). – С. 224 – 229.
2. Міщенко В. Базель-III: нові підходи банківського регулювання / В. Міщенко, А. Нєзнамова // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 4 – 9.
3. Базель-III. Новые стандарты капитала и ликвидности – часто задаваемые вопросы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.moodyanalytics.com/~media/Regional/Russia/Publications/2011/2011-01-01-Basel-III-FAQs.ashx>.
4. Постанова НБУ №242 від 07.04.2016. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb>

Дроб'язко Л.В., студентка групи Ф-141
Навчальний керівник - **Демченко М.Ю.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним з перспективних напрямків розвитку банківського кредитування є іпотечне кредитування, оскільки іпотека є найважливішим інструментом, що підсилює забезпечення кредиту. Особливе значення цей момент має для нашої країни, економіка якої, як відомо, відрізняється високим ступенем ризику та невизначеності. Забезпечені ж кредити, в порівнянні з бланковими, є більш безпечними для банків, оскільки за їхнього неповернення банк реалізує заставу і повертає свої кошти. Таким чином, іпотечне кредитування має велике значення безпосередньо для функціонування, підвищення стабільності та ефективності банківської системи країни. Його дослідження на сьогодні є досить актуальним.

Згідно із Законом України «Про іпотеку», «іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом» [1]. Іпотечне кредитування в Україні завмерло після кризи 2014 року. В поточній ситуації іпотека тільки прокидається. Експерти впевнені: попит на цей вид кредитування в українців є, але чинні умови відштовхують більшість охочих взяти квартиру в кредит. Адже вимоги до клієнтів стали більш жорсткими, а річні ставки залишились в середньому на рівні 22-23%. Також потрібно враховувати ще кілька відсотків на страховку та нотаріальні витрати при оформленні кредиту.

Таблиця 1

Пропозиції банків щодо отримання іпотечного кредиту на купівлю житла (вторинний ринок)

Назва банку	% річних	Розмір першого внеску	Комісія банку (від вартості нерухомості)	Термін кредитування
Приватбанк	17,9	25%	До 1%	240
Ощадбанк	22,00	30%	1,5%	240
БТА Банк	24,5-26	30%	1,5-2%	180

(Розроблено автором на основі даних із джерел [2],[3],[4])

За нинішніх ставок українець за 10 років дії кредиту додатково виплачує суму, вдвічі більшу за вартість самої квартири. Та й самі банки через можливі ризики не поспішають розвивати іпотечне кредитування. Навіть ті учасники ринку, які продовжили видавати кредити на житло після 2014 року, не рекламують цей продукт і дають іпотеку лише перевіреним клієнтам з гарною кредитною історією. Серед основних проблем, які стримують зростання іпотечного ринку в Україні та забезпечення населення доступним житлом є:

- відсутність гарантійних фондів іпотечного страхування;
- неспроможність банківської системи працювати за міжнародними схемами реінвестування;
- недовіра населення до українських банків та побоювання щодо втрати свого житла у разі банкрутства банку-кредитора;
- нездатністю багатьох банків позичати кошти на міжнародних ринках капіталу через їх неповну відповідність вимогам міжнародного законодавства;
- відсутністю розуміння населенням процесів іпотечного фінансування;
- наявністю інших, більш прибуткових напрямків діяльності;
- відсутність принципів засад, що повинні визначати правове регулювання іпотеки;
- наявність на ринку іпотечного кредитування універсальних банків [5].

Для розв'язання вищезазначених проблем варто розглянути питання, пов'язані з відмінністю та перевагою кредитування первинного та вторинного ринку, враховуючи, що кредитні ставки практично не відрізняються. На думку спеціалістів у галузі іпотечного кредитування, більш поширеними сьогодні є іпотечні кредити на купівлю житла на вторинному ринку. Головною причиною та перевагою є те, що в цьому випадку придбана нерухомість переходить у власність покупця практично одразу, тоді як кредитування купівлі нерухомості на початковому етапі будівництва супроводжується ймовірністю виникнення великого ризику для інвесторів. Саме тому населення надає перевагу вторинному ринку, що призводить до зменшення їх активності на первинному.

У розвинених країнах, де ризики для банків менші, а рівень інфляції може коливатися в межах одного відсотка на рік, іпотеку можна взяти під 3-5% річних. Так, в США можна отримати кредит на житло з фіксованою ставкою 3,72% річних на 30 років. Наприклад, з клієнта, який взяв кредит на 200 тисяч доларів, банк через 15 років отримає 252 тисячі тих доларів. Взагалі, існує чотири основних види кредитів в США: кредит на будинок (іпотека або mortgage); кредит на машину; кредит на навчання; на ваші особисті потреби. Що стосується кредиту на будинок, є ставки фіксовані, а є плаваючі. Фіксована ставка буває найчастіше при кредитуванні на 30 або на 15 років. На 30 років нинішня ставка 4,23%, декілька років тому вона становила близько 3%, це був найнижчий відсоток в історії. Фіксована ставка при укладенні кредитного договору на 15 років зараз становить 3,44%, плаваюча - від 3.125 до 3.25% [6]. Різниця між видами відсоткових ставок полягає в наступному. За фіксованою ставкою ви укладаєте договір, берете кредит і протягом 30 або 15 років ви платите фіксовану суму, тобто більше цієї суми ні за яких обставин ви платити не будете. При плаваючій ставці ви укладаєте договір, в ньому прописується, що протягом, наприклад, 5, 7 або 10 років ви будете платити певний відсоток, після цього банк має право процентну ставку підняти. Наскільки вона може підніматися щороку, обумовлено в контракті. За оцінками експертів, європейські відсотки на житло в Україні будуть доступними не раніше, ніж через 2-3 роки після остаточної стабілізації економічної ситуації. За нинішніх умов банки не готові йти на такі ризики. Водночас, за підрахунками аналітиків, без позик українцям доведеться збирати гроші на новеньке житло в середньому 10-15 років.

Підсумовуючи вище викладене, можна запропонувати такі заходи щодо поліпшення стану іпотечного кредитування:

- удосконалення чинної законодавчої бази щодо оціночної діяльності нерухомості при банківському іпотечному кредитуванні, по-перше, необхідно прийняти відповідні нормативно-правові акти, що регулюють роботу інститутів-організацій, по-друге, необхідно виробити стандарти видачі й обслуговування іпотечних кредитів, обов'язкові для кредиторів по всій Україні;

- створення умов для залучення ресурсів у сферу іпотечного кредитування, створення фінансових інструментів або механізмів, які б забезпечували кредиторам можливість отримання ресурсів у необхідних обсягах і за відносною ринковою вартістю;

- активна та стабільна участь держави у процесах, що відбуваються на іпотечному ринку;

- необхідно поступово змінювати ставлення більшості населення до інституту іпотеки, проводити широку роз'яснювальну роботу.

У сучасних умовах розвиток іпотечного кредитування стає в Україні надзвичайно важливим і перетворюється в актуальний напрямок кредитно-банківської реформи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про іпотеку» № 1414-VIII від 14.06.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/898-15>

2. Кредит на придбання житла/ Офіційний сайт Приватбанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://privatbank.ua/ru/kredity/zhilje-v-kredit/>

3. Житло в кредит на вторинному ринку// Офіційний сайт БТА банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://btbank.ua/ukr/pervynnyi_rynok.php

4. Кредит під іпотеку// Офіційний сайт Ощадбанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oschadbank.ua/ua/private/loans/kredit-p-d-poteku/>

5. Кривенко В. Г. Ринок системи житлового іпотечного кредитування в Україні: проблеми та перспективи/ Кривенко В. Г. // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. - №2(49) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvndupsu/2010_2/Krivenko.pdf

6. Ставки по іпотеке в США понизились на этой неделе// Фридом Финанс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ffin.ru/market/news/58724/?sphrase_id=110418

Баранець А.А., студентка групи ФК-132

Науковий керівник – **Зеленська О.О.**, к.е.н. доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Успішне функціонування економіки будь-якої країни тісно пов'язане з оптимальним забезпеченням формування та виконання бюджету. Одним із небагатьох важелів, який в умовах ринкової економіки здатний реально забезпечувати управління економікою є бюджетний процес. Від якісного здійснення бюджетного процесу залежить дієвість бюджетної політики, яка повинна позитивно впливати на економічну та фінансову стабільність держави, її соціальний рівень життя. Якщо організаційна, управлінська, інституційна структури бюджетного процесу неефективні, вони можуть стати дестабілізуючими чинниками. Тому потрібно з'ясувати основні недоліки та проблеми, що виникають при організації та реалізації бюджетного процесу в Україні та розробити рекомендації для їх усунення.

Бюджетний процес являє собою діяльність відповідних органів, яка заснована на владних повноваженнях та підпорядкована суворим процедурам у галузі бюджету. Бюджетний процес в Україні має циклічний та періодичний характер.

Однією із найскладніших проблем бюджетного процесу є систематичне порушення бюджетної дисципліни. Аналізуючи окремі стадії бюджетного процесу в Україні (підготовка проекту бюджету, розгляд та ухвалення проекту бюджету Верховною Радою України) упродовж 2009 - 2015 р., можна констатувати факт хронічної несвоєчасності дій органів державної влади (табл. 1). Слід зазначити, що в роки, коли Державний бюджет був прийнятий своєчасно, в країні досягалися найвищі темпи зростання ВВП.

З даних таблиці 1 видно, що подання проекту Державного бюджету до парламенту відбувалося вчасно, згідно з Бюджетним кодексом.[1] Значний розрив між датою подання та датою реєстрації проекту бюджету обумовлюється дією низки інституційних кон'юнктурних чинників, а саме: політичною нестабільністю в країні, відсутністю політичного консенсусу між впливовими партіями, лобювання інтересів промислово-фінансовими групами, відстоюванням інтересів представниками державної влади тощо. Через брак повної інформації надзвичайно важко оцінити наслідки такого впливу, адже результати та розрахунки запропонованих показників для громадськості не наводяться. Бюджет на 2015 рік було внесено без звіту про виконання бюджету 2014 року, громадського обговорення та необхідних консультацій, навіть без пояснювальної записки та макроекономічного прогнозу.

Таблиця 1

Динаміка реалізації термінів окремих етапів бюджетного процесу, внесення змін до державного бюджету в Україні та темпи росту ВВП протягом 2009 – 2015 рр.

Бюджетний рік	Подання проекту державного бюджету КМУ до ВРУ	Дата реєстрації законопроекту ВРУ	Прийняття ЗУ "Про Державний бюджет України"	Зміни до прийнятого закону (кількість редакцій)	Темпи росту ВВП, у % до попереднього року
2009	13 вересня 2008 р.	23 грудня 2008 р.	26 грудня 2008 р.	15	84,9
2010	12 вересня 2009 р.	15 вересня 2009 р.	27 квітня 2010 р.	8	104,1
2011	08 грудня 2010 р.	10 грудня 2010 р.	23 грудня 2010 р.	15	105,5
2012	14 вересня 2011 р.	15 вересня 2011 р.	22 грудня 2011 р.	15	100,2
2013	12 вересня 2012 р.	3 грудня 2012 р.	06 грудня 2012 р.	12	100
2014	11 вересня 2013 р.	14 вересня 2013 р.	16 січня 2014 р.	10	93
2015	12 грудня 2014 р.	12 грудня 2014 р.	28 грудня 2014 р.	На 19.03.2015 – 1 редакція	89

Недоліки у плануванні бюджетних показників також створюють перешкоди у формуванні якісного фінансового плану України. В нашій країні бюджет складається за умовами поточної діяльності, тобто кожного року він є абсолютно новим документом. При цьому не враховується стратегія розвитку держави. Якщо в Україні щороку триває боротьба за кожен із запланованих показників, то в багатьох країнах ця проблема вирішується досить просто. Наприклад, у Канаді значна кількість статей бюджету планується на декілька років з відповідним коригуванням щороку залежно від зміни стратегічних пріоритетів розвитку країни. При цьому відхилення від запланованого показника з урахуванням рівня інфляції не повинно перевищувати 5%.

Низька якість бюджетного процесу в Україні також пояснюється встановленим порядком планування бюджету. В Україні процедура планування бюджету реалізується за схемою «згори-донизу», тобто спочатку затверджується державний бюджет, у якому визначаються основні доходні джерела місцевих бюджетів, а потім плануються місцеві бюджети. Така процедура є не зовсім оптимальною, оскільки в умовах достатнього рівня автономності місцевих бюджетів (що декларується бюджетним законодавством), затвердження бюджету державного рівня та затвердження місцевих бюджетів – це складові двох самостійних бюджетних процесів.

Важливою вадою бюджетного процесу в Україні, що виникає на стадії прийняття, є його недостатня прозорість. На жаль, практичні реалії не завжди відповідають законодавчим засадам. Згідно з опублікованими Міжнародним бюджетним партнерством результатами дослідження «Огляд відкритості бюджету за 2015 рік» індекс відкритості Державного бюджету України склав 46 балів зі 100 можливих, що вище за середню оцінку в 45 балів для всіх 102-х досліджуваних країн, проте нижче за показник сусідніх країн, зокрема Румунії (75 балів), Росії (74), Польщі (64), Словаччини (57), Угорщини (49). При цьому участь громадськості в бюджетному процесі оцінено в 26 балів зі 100 можливих [2].

Результат України в Індексі відкритості бюджету засвідчує, що прийняття бюджету є досить кулуарним і відірваним від широкої громадськості процесом. Влада надає широкому загалу тільки деяку інформацію про бюджет і фінансову діяльність центрального уряду впродовж бюджетного року. Окрім цього, потрібно наголосити на відсутності публічних слухань і обговорень. З метою підвищення міжнародного рейтингу України за Індексом відкритості бюджету, зокрема щодо показника участі громадськості в бюджетному процесі, 11 лютого 2016 року Кабінет Міністрів ухвалив Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [3].

Однією з гострих проблем бюджетного процесу в Україні залишається незбалансованість міжбюджетних відносин у системі «держава-регіони», тобто існує дисбаланс у фінансуванні та самостійності місцевих бюджетів. Згідно з аналізом, проведеним З. Лободіною, до комплексу проблем фінансування та розвитку місцевих бюджетів можна віднести такі [4, с.123]:

- низький рівень самостійності органів місцевого самоврядування;
- нечітке розмежування функцій між державною владою та місцевим самоврядуванням;
- нерозвиненість місцевого оподаткування;
- неефективне використання коштів місцевих бюджетів тощо.

До основних проблем на етапі виконання бюджету слід віднести наступні проблеми: значна дефіцитність бюджетів та їх фінансування, суттєвий рівень Державного боргу і складність його обслуговування, невизначеність програмно-цільового методу формування бюджету. Одна з суттєвих причин дефіцитності бюджету – це незабезпеченням виконання планових показників, які не завжди відповідають економічним тенденціям, а видатки значно перевищують можливості акумулювання коштів. Тому виникає постійна причина пошуку додаткових джерел фінансування. Потребує перегляду структура видатків та корегування її відповідно до напрямів стратегічного розвитку держави. Напрямами врегулювання цих питань є оптимізація видатків на державне управління та вдосконалення планування і

виконання бюджетних програм з урахування, насамперед, досвіду країн ЄС. Також існує ряд проблем з контролем за рухом грошових коштів, а саме: неефективне використання коштів бюджету; відсутність ефективного контролю за реалізацією бюджетних програм. Постає питання і з визначенням ефективності вкладених бюджетних коштів. Це вимагає вирішення питань з посиленням контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, а також посилення відповідальності за виявлені порушення за їх використання.

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити коло досі ще не вирішених проблем в організації і реалізації бюджетного процесу в Україні. Зазначені проблемні аспекти організації бюджетного процесу вимагають негайного вирішення на кожній його стадії, що в перспективі дозволить забезпечити ефективне управління державними фінансовими ресурсами, підвищити результативність, ефективність і прозорість використання бюджетних коштів, уникнути зриву бюджетного процесу через політичні події, підвищити якість головного фінансового документа держави та стане міцним підґрунтям для забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України [прийнято Верхов. Радою 8 липня 2010 р. № 2456-VI]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Open Budget Survey 2015 [Електронний ресурс] : дослідження [підготовлено InternationalBudgetPartnership]. – Режим доступу : <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-ReportEnglish.pdf>.
3. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [Електронний ресурс] : розпорядження [схвалено Кабінетом Міністрів України 11 лютого 2016 р. № 92-р]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-p>.
4. Лободіна З. Фінансування видатків місцевих бюджетів: стан і проблеми здійснення / З. Лободіна // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С. 123–130.

Пустовойт Д.В., студентка гр.Ф-141

Науковий керівник – Товстиженко О.В., к.е.н., доцент
Чернігівського національного технологічного університету

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

Необхідність розгляду сутності інвестиційної діяльності, особливостей формування інвестиційного потенціалу та оптимізації процесу інвестування страхових компаній пов'язана з потребою дослідження цього напрямку з точки зору як кінцевих результатів функціонування страховиків, так і національної економіки в цілому. Активізація інвестиційної діяльності страхових компаній підносить сферу страхування до рангу важливих чинників, які впливають на розвиток економіки, оскільки пасивні кошти, отримані від страхувальників, стають активним капіталом, що задіяний на фінансовому ринку.

Інвестиційна діяльність значно впливає на фінансовий стан страхових компаній, а правильно обрана інвестиційна політика є основою майбутнього прибутку та високої платоспроможності страхової компанії. Це робить операції з інвестування необхідною умовою функціонування страхових компаній.

Одним із основних джерел інвестиційних ресурсів держави є використання коштів страхових компаній. Це означає, що сфера страхування виступає не лише фактором стабілізації економіки, а й сприяє нарощуванню маси функціонуючого капіталу у виробничій системі [1]. Це зумовлює високу потребу в активізації інвестицій страхових компаній в Україні.

З метою оцінки інвестиційної діяльності вітчизняних страхових компаній на практиці проведемо аналіз обсягів сформованих ними страхових резервів за видами протягом 2011–2015 рр., які є основним джерелом формування інвестиційного доходу (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка страхових резервів та активів страховиків 2011–2015 рр., млн грн

Показники	Роки	2011	2012	2013	2014	2015	Темп росту 2015/2014
Обсяг сформованих страхових резервів, у т.ч.:		11179,3	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3	116,1
- резерви зі страхування життя		2663,8	3222,6	3845,8	5306,0	6889,3	129,8
- технічні резерви		8515,5	9355,0	10589,9	10522,0	11487,0	109,2
Загальні активи страховиків		48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	60729,1	86,4
Активи для представлення коштів страхових резервів		28642,4	48831,5	37914,0	40530,1	36418,8	89,9

Джерело: [2]

Динаміка страхових резервів та активів страховиків протягом періоду, що досліджується, має зростаючу тенденцію, незважаючи на зменшення загальних активів страховиків у 2015 р. порівняно з 2014 р. на 9 532,1 млн грн. При цьому прослідковується збільшення обсягів сформованих страхових резервів на 116,1% переважно за рахунок зростання резервів зі страхування життя на 129,8%. Технічні резерви в 2015 р. порівняно з 2011 р. збільшились на 109,2%. Частка резервів зі страхування життя поступово збільшується, а саме в 2015 р. порівняно з 2011 р. вона зросла у 2,5 рази. Це свідчить про зростання попиту населення на накопичувальні контракти, які запропоновані пенсійною реформою в країні [2].

Інвестиційна діяльність страховиків має досить важливе значення, виступаючи одним з головних факторів забезпечення ефективного функціонування страхових компаній.

На основі аналізу напрямків розміщення коштів страхових резервів визначена привабливість кожного з інвестиційних інструментів. При цьому грошові кошти на розрахункових рахунках, готівку в касі та права вимоги до перестраховиків важко назвати інвестиційними інструментами. Безумовним лідером привабливості інвестиційних інструментів для страхових компаній є банківські депозити – у 2014 р. 38,4%, а у 2015 р. – 49,4% резервів знаходилось на депозитних рахунках у банках. А разом з коштами на поточних рахунках у банках на кінець 2015 р. знаходилося 9,6% (у 2014 р. – 10,7%, у 2013 р. – 10,4%) усіх резервів страховиків (рис.1).

У акції та облігації вкладено 7,4 % у 2015 р. (у 2014 р. – 11,4%, у 2013 р. – 13,2%) страхових резервів, у нерухомість – 4,9% у 2015 р.(у 2014 р. – 5,3%, у 2013 р. – 5,4%), у державні цінні папери – 13,2% у 2015 р. (у 2014 р. – 18,4%, у 2013 р. – 14,7%). Не відбулося у 2015 році позитивних змін щодо розміщення коштів резервів із страхування життя. Зменшення до 49,4% банківських вкладень на фоні зменшення інвестування в нерухомість на 4,9% порівняно з 2014 р., в акції та облігації – на 7,4%, не сприяє визнанню вітчизняних страховиків, зокрема із страхування життя, як могутніх інституційних інвесторів. Це становище викликає занепокоєння, оскільки саме страхування життя є джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів, яких так бракує для підйому вітчизняної економіки. В Україні (на відміну від Заходу, де державні цінні папери займають лівову частку інвестиційного портфеля страхових компаній) державні цінні папери сьогодні є чи не найменш привабливим інвестиційним інструментом. При цьому страховики, що займаються страхуванням життя, зовсім не купують такі папери.

Структура активів, якими представлено розміщення коштів резервів зі страхування життя страхових компаній, представлені на рисунку 1.

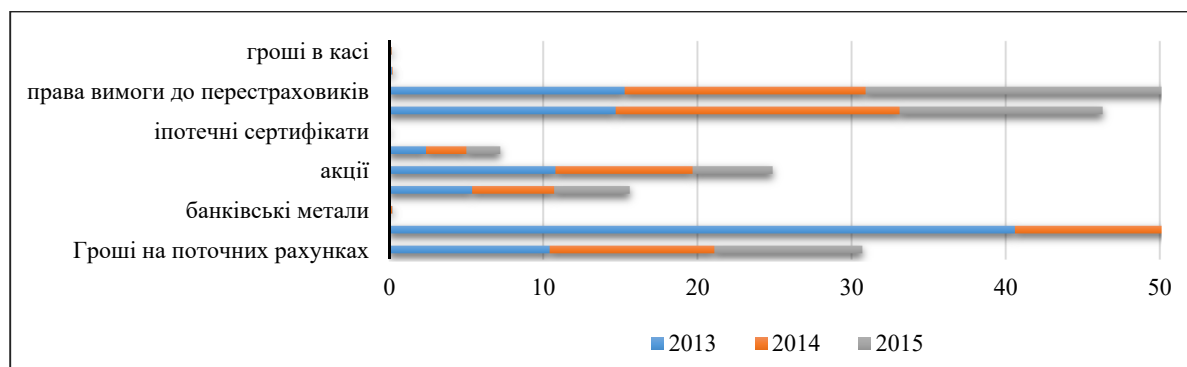

Рис. 1. Структура активів, якими представлено розміщення коштів резервів зі страхування життя страхових компаній, %

Джерело: розроблено авторами на основі [3].

Однією з причин низької активності страхових компаній у ролі інвесторів є незначні обсяги статутних капіталів, активів і страхових резервів. Страховики не акумулюють вагомих обсягів інвестиційних ресурсів для процесів розширеного відтворення, зростання економіки країни та добробуту громадян. Нині у конкуренції із залученням фінансових ресурсів страховий ринок значно поступається банківській системі, хоча залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Також стримують розвиток інвестиційної діяльності страхових організацій низька привабливість набору інвестиційних інструментів та обмеженість їх вибору; недосконалість чинного законодавства; нерозвиненість фондового ринку, ринку нерухомості; відсутність інвестиційної стратегії та досвідченого персоналу в страхових компаніях; відносно низька капіталізація страхового ринку [4].

З метою підвищення інвестиційного потенціалу страховиків необхідним є реалізація таких заходів:

- 1) адаптувати український страховий ринок до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, проводячи активну співпрацю з європейськими та міжнародними організаціями;
- 2) створити правові умови для повноцінного впровадження інвестиційного та пенсійного страхування;

- 3) створити єдину саморегулюючу організацію, членами якої повинні бути всі страхові компанії, для захисту прав споживачів страхових послуг, забезпечення добросовісної конкуренції на ринку;
- 4) створити централізовану базу даних про шахрайство на страховому ринку, доступ до якої матимуть усі страховики;
- 5) забезпечити формування інвестиційних інструментів для розміщення довгострокових страхових резервів за допомогою державних гарантій;
- 6) удосконалити моніторинг діяльності страховиків і посилити контроль за дотриманням страховиками вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу та осіб, що мають значну частку капіталу страховиків.

Список використаних джерел

1. Субачов І. Т. Особливості інвестиційної діяльності страхових організацій // Вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. – 2003. – С. 92-95.
2. Показники діяльності з видів страхування за 2011–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>
3. Овчаренко Т. С. Інвестиційні стратегії страхових компаній та перспективи їх впровадження / Т. С. Овчаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 121–122. – С. 33–38. – Серія “Економіка”.
4. Інвестиційна діяльність страхових компаній [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України: [сайт]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/739/>
5. Янов В. Э. Инвестиционная деятельность страховых компаний: принципы организации, регулирование и оптимизация : автореф. дис. канд. экон. наук / В. Э. Янов. – СПб., 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://symixins.narod.ru/afi07.htm>.101

Горбенко К.М., студентка гр. Ф-141

Науковий керівник – **Лук'яшко П.О.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗАСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

На даний час в Україні внаслідок функціонування ринкової економіки в умовах подальшого розвитку демократичних інститутів держави спостерігається ряд труднощів, серед яких тінізація і корумпованість суб'єктів господарювання та органів влади, що характеризуються корисливою мотивацією. Це викликає необхідність звернення до практичного і теоретичного досвіду боротьби із корупцією та дослідження сучасного стану корупції в митних органах України.

Особливу небезпеку для суспільства й усієї системи національної безпеки країни становлять прояви корупції з боку державних службовців, у тому числі посадових осіб податкової та митної служб, уповноважених приймати рішення з питань обкладання податками, митом та іншими платежами, пропуску товарів через кордон, розслідування митних і податкових правопорушень [1].

Подолання корупції в органах ДФС є одним із першочергових завдань українського суспільства, оскільки існуючі прояви корупції негативно впливають на рівень надходжень грошових коштів до державного бюджету, на ефективність діяльності фіскальних органів, їх рейтинг, взаємовідносини з платниками податків, тощо [2].

Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є: посадові та службові особи органів ДФС; особи рядового і начальницького складу податкової міліції.

В рамках ліквідації можливостей для суб'єктивізму та корупції в ДФС, Мінфін розробив Концепцію щодо залучення міжнародних компаній (радників) щодо реформування митниць ДФС, а також проект закону про інститут уповноважених економічних операторів (УЕО) - аналогічний тому, що функціонує в ЄС. Черговим кроком у цьому напрямку є запровадження автоматичного розподілу митних декларацій між інспекторами митниць, що покращить та спростить процедури митного оформлення товарів [3].

На формування пріоритетних напрямків кадрової реформи в митницях як територіальних органах митного спрямування ДФС України значною мірою вплинула й Антикорупційна програма ДФС України на 2015–2017 рр., якої розроблено на вимоги закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 рр.» та закону України «Про запобігання корупції». Пріоритетом діяльності визначено виявлення та ліквідація масштабних корупційних схем щодо мінімізації податкових і митних зобов'язань за участі службових осіб та відшкодування заподіяних державі збитків. ДФС, а також здійснення організаційно-управлінських заходів з метою упередження корупційних проявів [5].

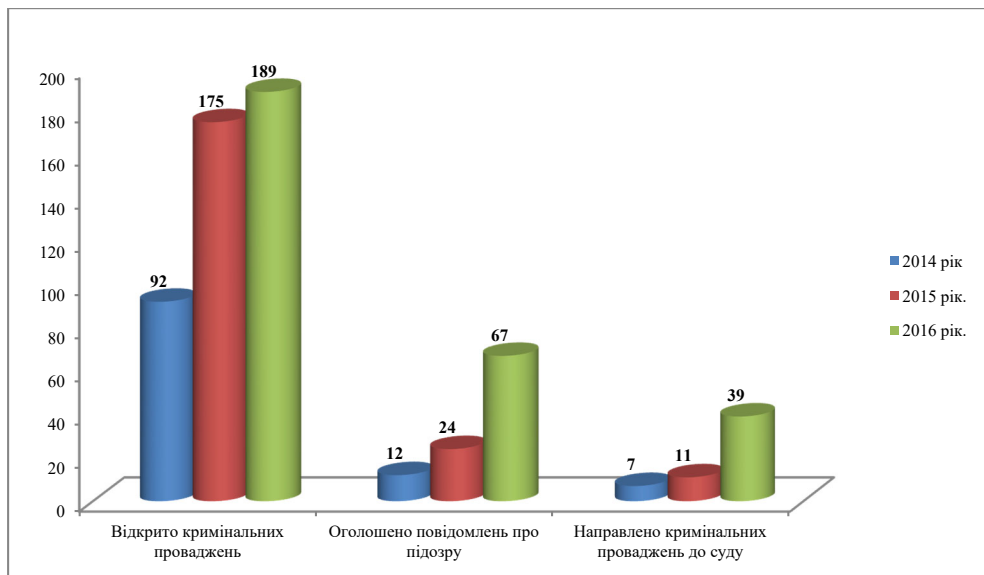

Рис.1. Виявлення кримінальних правопорушень, вчинених працівниками митної сфери в сфері службової діяльності у 2014-2016 р.[4]

Упродовж 2016 року за матеріалами підрозділів внутрішньої безпеки розпочато 189 кримінальних проваджень стосовно працівників митної сфери. У ході розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за матеріалами ГУВБ, працівникам митниць ДФС оголошено 67 повідомлень про підозру про вчиненні злочинів у сфері службової діяльності, що у 2,8 раз більше ніж у 2015 році (24). До суду з обвинувальним актом направлено 39 кримінальних проваджень, що у 3,5 рази більше ніж у 2015 році (11). Кількість кримінальних проваджень, розпочатих стосовно працівників митниць ДФС у 2016 році із розрахунку на 1 тисячу митників дорівнює 19, та у 2 рази перевищує такий показник по податковій сфері (11). Найбільше кримінальних проваджень відкрито за ст. 364- Зловживання владою або службовим становищем.

В Україні діє антикорупційний сервіс Державної фіскальної служби «Пульс». Він був створений з метою оперативного опрацювання інформації від громадян та суб'єктів господарювання щодо неправомірних дій або бездіяльності працівників податкової та митної сфери, про можливі корупційні дії з їхнього боку; упередження контрабанди ; вирішення інших суперечливих питань, які виникають у процесі адміністрування податків або під час здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів та митного контролю за об'єктами, що переміщуються через митний кордон України [6].

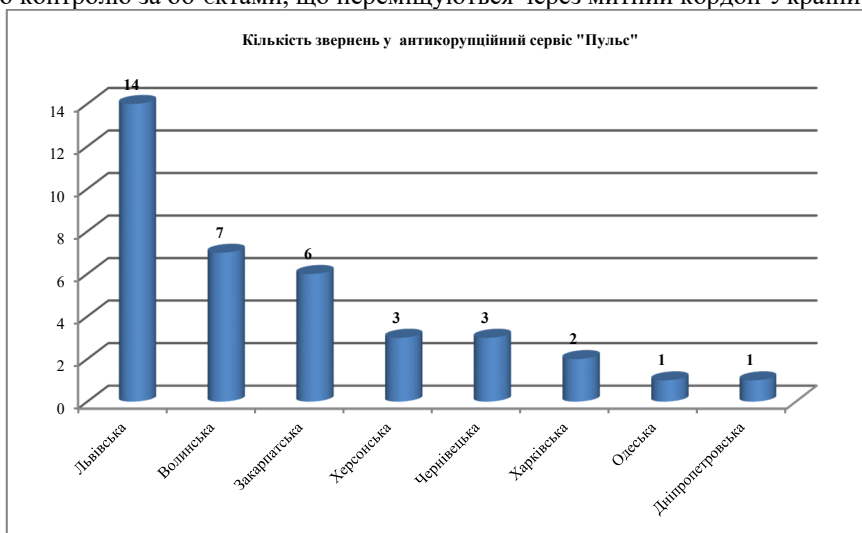

Рис. 2. Надходження звернень у розрізі зон діяльності митниць у січні - лютому 2017 року [4].

Як бачимо , за два місяці антикорупційний сервіс отримав 37 звернень про можливі корупційні дії з боку митних органів . Тому можна сказати ,що корупційні прояви на митницях України присутні та вимагають уваги уповноважених органів .

На нашу думку, поряд з уже встановленими засобами протидії корупції на митниці (систематичний нагляд за поведінкою працівників, внутрішній контроль, виявлення фактів вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, та вжиття заходів щодо

притягнення до відповідальності винних осіб, а також поліпшення матеріально-технічного забезпечення митної служби) необхідним також є запровадження засобів активізації громадянського суспільства. Зокрема слід надати більше прав фізичним особам щодо аудіо або відеофіксації дій посадовців при виконанні ними службових обов'язків з можливістю подальшого використання отриманих матеріалів в якості доказу.

Підсумовуючи результати дослідження, є всі підстави вважати, що в Україні існує потреба удосконалення нормативної бази для боротьби з корупцією. Закріплені норми залишаються недостатньо дієвими адже в реальності часто механізм досягнення задекларованих при їх встановленні цілей просто не працює.

Список використаних джерел

1. Тимошенко А. Ефективна боротьба з корупцією - запорука мінімізації та подолання контрабанди // Віче.- 2014. - № 18. - С. 29-32.
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр. : Закон України від 14.10.2014 р. № 1699–VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2473.
3. Мінфін запроваджує автоматизовану процедуру роботи з митними деклараціями, що ліквідує можливість для суб'єктивізму та корупції в митних органах// Офіційний сайт Міністерства фінансів України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-zaprovadzhuie-avtomatyzovanu-protseduru-roboty-z-mytnymy-deklaratsiiamy-shcho-likviduie-mozhlyvosti-dlia-subiektyvizmu-ta-koruptsii-v-mytnykh-orhanakh?category=bjudzhet&subcategory=dohidna-politika>
4. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua/data/material/000/217/292012/Mitna_sfera.pdf
5. Про затвердження Антикорупційної програми ДФС України на 2015–2017 роки : наказ Державної фіскальної служби України від 18.08.2015 р. № 614.
6. Сервіс «Пульс» за січень - липень 2016 року// Офіційний сайт Державної фіскальної служби України.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zt.sfs.gov.ua/pryimalnia-gromadian/informatsiyuni-materiali/261870.html>

Горбенко К.М., студентка гр. Ф-141

Науковий керівник – **Демченко М.Ю.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЕФЕКТ РЕЗЕРВУВАННЯ КРЕДИТІВ КАТЕГОРІЇ НА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ БАНКІВ

Погіршення купівельної спроможності громадян, інфляційні процеси та девальвація національної валюти виявили тенденцію до зростання обсягів проблемної заборгованості вітчизняних банків. Високий обсяг проблемних кредитів у загальній структурі банківських активів є основною причиною збитковості банківської системи України. У зв'язку з цим виникає необхідність застосовувати нові методи управління проблемною заборгованістю для мінімізації її негативного впливу на діяльність банків, оскільки проблемні кредити не тільки несуть за собою фінансові втрати, а також погіршують імідж банківських установ [1].

Однією з причин неплатоспроможності банків України та виведення їх із ринку є наявність у них великого обсягу проблемних кредитів. Часто банки під час надання кредитів переоцінювали фінансові можливості позичальників, унаслідок чого подавали не завжди правдиву інформацію про проблемні активи, не формували у повному обсязі резерви для повернення збитків від неякісних кредитних операцій.

Протягом 2015-2016 рр. НБУ здійснив найбільш масштабне і детальне за всю історію діагностичне обстеження найбільших 60 банків, що включало два етапи:

- 1) перевірку якості активів;
- 2) стрес-тестування, тобто аналіз спроможності банків протистояти макроекономічним шокам.

Якість кредитного портфелю банків у 2015 році була на найнижчому історичному рівні. За результатами діагностичного обстеження частка кредитів 4 категорії (ймовірність дефолту 51 % – 99 %) та 5 категорії (дефолт) у кредитних портфелях 20 найбільших банків становила 53 %. Натепер банки зобов'язані відображати дійсну інформацію про стан активів, що була або буде виявлена в процесі діагностичного обстеження [3].

Нагадаємо, що заборгованість за активами наданими фінансовими зобов'язаннями, віднесеними до V категорії, є безнадійною, фактично не підлягають стягненню, і/або виплата основної суми або відсотків, або і того, й іншого, прострочена більше ніж на один рік.

Результати тестування НБУ за 2016 рік, виявили хронічні проблеми більшості українських банків – неадекватне відображення якості активів та значний рівень прихованого кредитного ризику. НБУ запроваджує нові правила оцінки кредитного ризику, які повинні усунути недоліки поточного регулювання та спонукати банки відображати реалістичну інформацію.

Для більш об'єктивного аналізу поточного результату діяльності банків у табл. 1 наведено приріст резервів банків за 2015-2016 роки.

Таблиця 1

Величина ризику кредитних операцій за I-V категоріями якості у 2015-2016 рр., (млн грн.)

Показник	2015 рік	2016 рік	Абсолютний приріст (млн грн)	Темп приросту (%) 2016 до 2015
Загальна величина ризику кредитних операцій банків України (класифіковані за I-V категоріями якості)	305 314	404 504	+99 190	32,5
у т.ч. ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	28 093	93 843	65 749	234
ПАТ "ВТБ БАНК"	19 261	25 066	5 805	30,1
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	27 811	28 424	612	2,2
ПАТ "СІТБАНК"	64	89	24	37,5
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	3 748	4 654	905	24,1
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	1 058	1 981	923	87,2

Складено автором на основі даних : [2]

Українські банки у 2016 році порівняно з 2015 роком збільшили резерви за проблемними кредитами за вимогою НБУ. Більшість величини резервування було здійснено за рахунок прибутку до оподаткування. Внаслідок цього банківська система отримала збільшення збитків на 82 095 млн грн .

Як бачимо , майже всі українські банки протягом 2015-2016 рр. збільшили резерви проблемних кредитів, так, наприклад ПАТ „УКРСОЦБАНК” на 612 млн грн , ПАТ „ВТБ БАНК” – на 5 805 млн грн , ПАТ „КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК” – на 905 млн грн .

Серед усіх банків, найбільший приріст резервування ризикованих кредитних операцій, що класифіковані за I-V категоріями якості, має ПАТ КБ „ПРИВАТБАНК”(65 749 млн грн), що складає 80 % від загальної величини резервів банківської системи України.

Згідно з міжнародними стандартами резервування здійснюється за рахунок прибутку до оподаткування, що дозволяє зменшити розміри оподаткованої бази на суму відрахувань до резерву і знижує величину податків. Завдяки такому підходу банки отримують стимул для проведення відрахувань та формування резерву в повному обсязі.

Таблиця 2

Прибуток/(збиток) до оподаткування 2015-2016 рр., (млн грн)

Назва банку	Станом на 2015 рік	Станом на 2016 рік	Різниця між 2016 і 2015 роком (приріст)
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	255	-135	-136 083
ПАТ "ВТБ БАНК"	-5 033	-6 320	-1 286
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	-3 062	-11 566	-8 503
ПАТ "СІТБАНК"	1 973	1 732	-240
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	570	998	428
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	1 041	964	-76
Загальний прибуток/(збиток) до оподаткування банків України	-78 447	-160 543	-82 095

Складено автором на основі даних: [2]

Здійснення резервування ризикових кредитів вплинуло на збільшення збитків банків, а саме: ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК", ПАТ "ВТБ БАНК", ПАТ "УКРСОЦБАНК". Також не значні збитки понесли - ПАТ "СІТБАНК" , ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", ПАТ "ІНГ Банк Україна",але за рахунок частки активів, що приносять дохід в активах банку; співвідношення темпів зростання доходів і зниження витрат банку; середня прибутковість його окремих активних операцій; ставки залучення і розміщення коштів , сума збитків була несуттєвою.

Формування резервів найбільшими банками практично завершено. Отже, переважну більшість негативних ефектів нинішньої кризи вже відображено у фінансовій звітності. Поступове зростання кредитних портфелів збільшить чистий процентний дохід. Окремі банки ще матимуть проблеми з операційною ефективністю, а їхні відрахування до резервів часом можуть перевищувати операційний прибуток [3].

Отже, за результатами дослідження, ми дійшли висновку, що наявність в активах банківських установ кредитів I-V категорії, вимагає створення резервів для покриття ризику кредитних операцій за рахунок прибутку до оподаткування. ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» під час надання кредитів переоцінював фінансові можливості позичальників, як наслідок отримав великий обсяг проблемної заборгованості у загальній структурі активів, що в свою чергу за вимогами НБУ потребувало створення додаткових резервів для покриття ризику кредитних операцій.

Список використаних джерел

1. Коцовська Р. Р. Оцінювання банками України кредитного ризику в сучасних економічних умовах / Р. Р. Коцовська // Науковий вісник НЛТУ України. - 2016. - Вип. 26.6. - С. 242-249.
2. Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
3. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2016).-[Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>.

Краснянська Ю.В., студентка гр. ФК-141
 Науковий керівник – **Жарій Я.В.**, к.т.н., доцент
 Чернігівський національний технологічний університет

ДЕПОЗИТНА БАЗА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Вивчення досвіду передових країн світу свідчить, що за наявності достатньої кількості ресурсів, особливо довгострокових, банківська система активно фінансує стратегічно важливі інвестиційні проекти, сприяючи модернізації економіки та отримуючи стабільні прибутки. Проблеми залучення банківською системою депозитних коштів вивчали вітчизняні та іноземні науковці, серед яких Волкова Н.І., Аврамчук Л.А., Швець Ю.О., Кошонько О.В., Ігнатова О.М. та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць з даної тематики, доцільним є системне дослідження депозитної бази банківської системи України, виявлення проблем залучення вкладів та пошук обґрунтованих шляхів вирішення проблем з урахуванням досвіду країн – членів ЄС.

Дослідження динаміки депозитних ресурсів, залучених у резидентів банківською системою України (рис.1), свідчить про тенденцію до зростання їх загального обсягу протягом 2010–2015 років. Основну питому вагу в складі клієнтського депозитного портфеля займають вклади фізичних осіб. При цьому їх позитивна динаміка протягом 2010–2013 років пояснюється поступовим економічним зростанням, стабільністю національної валюти, ефективною діяльністю банківської системи країни. У зв'язку зі складною соціально-економічною ситуацією 2014 року обсяг депозитних ресурсів фізичних осіб скоротився на 4,2%, порівняно з 2013 роком. У 2015 році простежується подальше зменшення обсягу таких депозитів, що пов'язане з дестабілізацією банківської системи, зниженням рівня життя громадян. За офіційними даними НБУ протягом 2016 року обсяг депозитів фізичних осіб у банківській системі зріс майже на 22 млрд. грн. [2].

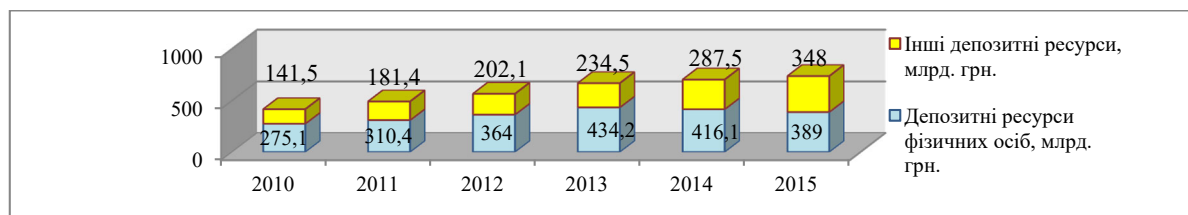

Рис.1. Динаміка залучених у резидентів депозитних ресурсів, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [1]

З метою збільшення грошового обсягу депозитного портфеля України актуальним є пошук шляхів вирішення проблеми залучення депозитних ресурсів фізичних осіб. В нашій країні практично нерозвиненим є формування депозитного портфеля поза банківською системою, що характерно для держав-членів ЄС [3]. У період інтеграції України до ЄС, доцільним є порівняння обсягу депозитних зобов'язань в розрізі окремих країн (рис. 2). Незважаючи на тенденцію до зростання протягом останніх років, обсяг депозитних зобов'язань в Україні значно менше, ніж у більшості країн – членів ЄС.

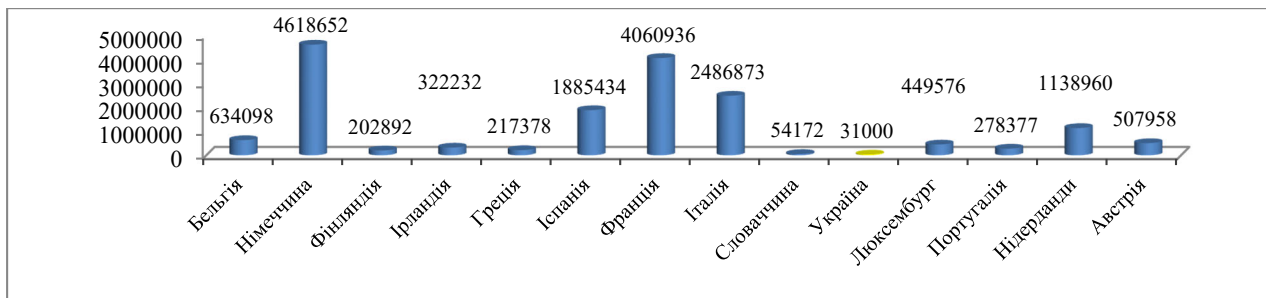

Рис. 2. Загальний обсяг депозитних зобов'язань в країнах – членах ЄС станом на грудень 2016 р. млн. євро

Джерело: складено автором на основі [1,3]

Така ситуація негативно впливає на інвестиційну діяльність банків, стримуючи економічний розвиток країни (рис.3).

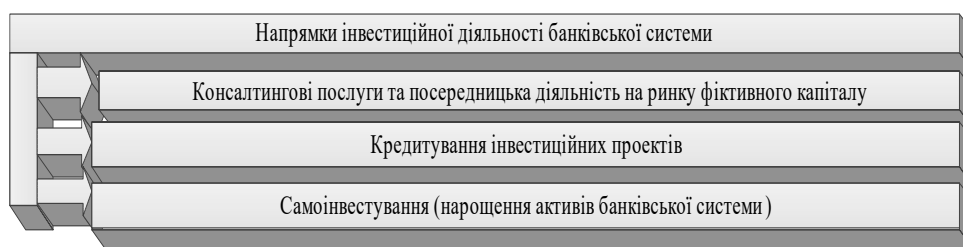

Рис. 3. Напрямки інвестиційної діяльності банківської системи

Джерело: складено автором

Особливу увагу серед напрямків інвестиційної діяльності слід приділити кредитуванню проєктів, оцінюваному за показником капітальних інвестицій, здійснених за рахунок кредитів банків, що надаються суб'єктам господарювання (рис.4). Протягом 2011–2015 років спостерігається тенденція до зменшення частки капітальних інвестицій банківських установ. Залучення достатньої кількості депозитних ресурсів дозволило б вирішити цю проблему.

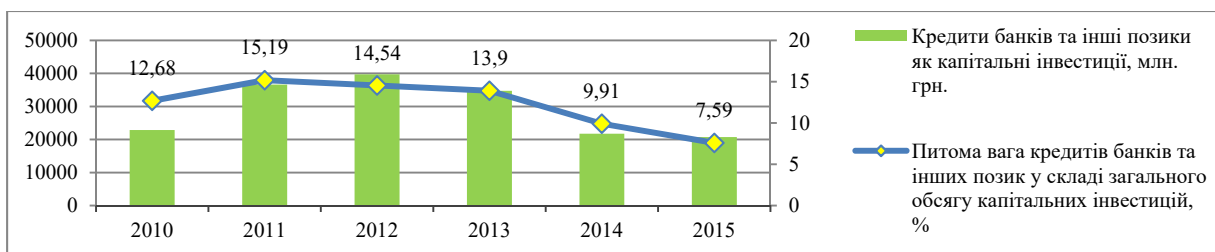

Рис. 4. Динаміка капітальних інвестицій банків (млн. грн.) та їх питома вага в структурі інвестицій (%) в Україні

Джерело: складено на основі [4]

Крім того, успішному використанню клієнтського депозитного портфеля як потенційного інвестиційного джерела перешкоджає його строкова структура: станом на кінець грудня 2016 року частка депозитів фізичних осіб терміном більше 6 місяців становила менше 40% [5]; питома вага вкладів резидентів строком понад 2 роки за підсумками 2015 року складала 3% [6].

Розв'язання даних питань дозволить вирішити проблему зменшення строковості депозитів внаслідок бажання вкладників мобільно керувати коштами та «врятувати» їх при черговій банківській кризі.

Розширення депозитного портфеля відкриває широкі можливості для банківської системи України, дозволяючи інвестувати залучені кошти в реальні та фінансові активи. Нині основним видом інвестиційної діяльності банків в Україні в реальному секторі економіки є кредитування суб'єктів господарювання. Поступове зниження процентних ставок та зміна строкової структури депозитного портфеля в бік збільшення частки довгострокових ресурсів дозволить знизити вартість кредитів, зменшити ризики неповернення позичок, активізувати довгострокове кредитування з метою реалізації масштабних стратегічно важливих програм для національної економіки.

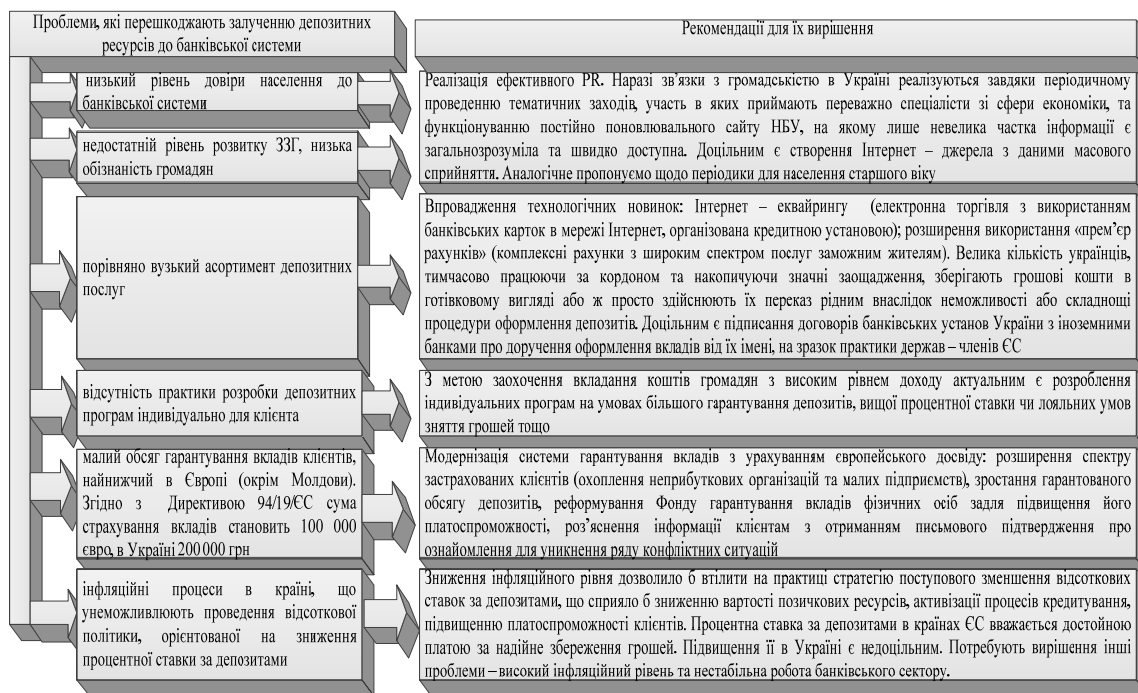

Рис.5. Проблеми, які перешкоджають залученню депозитних ресурсів до банківської системи та рекомендації для їх вирішення

Джерело: складено автором

Провідну роль серед напрямків інвестування банківською системою відіграє формування портфелю цінних паперів, що є досить прибутковим за умови оптимального управління ресурсами, зокрема дотримання принципу диверсифікації задля зменшення процентного ризику. Інвестиції банківської системи в підприємства або ж пряме фінансування інноваційних програм нині мало розвинене в Україні, що пояснюється несприятливою соціально-економічною ситуацією, високими ризиками, недосконалістю законодавчої бази, складною процедурою реалізації такої діяльності, відсутністю вільних економічних зон, слабким зв'язком реального та фінансового секторів економічної системи держави тощо.

Реалізація заходів зі стимулювання процесів вкладання коштів до банківської системи нашої держави дозволить активізувати інвестування стратегічно важливих проєктів, подолати фінансову кризу, розпочати формування конкурентоспроможної національної економіки.

Список використаних джерел

1. Річні звіти НБУ за 2010 - 2015 роки [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>. – Назва з екрану.
2. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2016 [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>.
3. Aggregated balance sheet of euro area monetary financial institutions, excluding the Eurosystem : December 2016 [Електронний ресурс] / ECB. – Режим доступу: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_statistics/escb/html/table.en.html?id=JDF_BSI_MFI_BALANCE_SHEET.
4. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010 – 2015 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Огляд банківського сектору. Лютий 2017 [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>.
6. Стратегія розвитку банківської системи 2016 – 2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf.

ДІАГНОСТУВАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Успішна інтеграція України до ЄС не можлива без забезпечення ефективного функціонування ЖКГ нашої держави як важливого фактора соціально-економічного благополуччя населення. Незадовільний рівень розвитку даного сектора в Україні спричинений неналежним фінансовим забезпеченням, низькою якістю менеджменту, застарілою матеріально-технічною базою, високою собівартістю послуг, необґрунтованою тарифною політикою тощо. Окремі аспекти стосовно проблем функціонування ЖКГ та оптимізації його фінансового забезпечення вивчали вітчизняні та іноземні науковці: Тітяєв В.І., Величко В.В., Бабаєвська О.Б., Бернз П., Мороз Д. та інші. Не дивлячись на значну кількість наукових праць на дану тематику, питання реформування ЖКГ України залишаються актуальними і потребують подальших досліджень з метою обґрунтованого здійснення його модернізації.

За офіційними даними, ціни на житлово-комунальні послуги в Україні за підсумками 2015 року зросли більше, ніж втричі, порівняно з 2010 роком [1]. Проте зростання тарифів не пов'язано з підвищенням якості одержуваних послуг, якими більшість населення нашої держави незадоволені. За дослідженнями Eurobarometer, 90% жителів країн-членів Європейського Союзу (ЄС), вважаючи що якість порівняна з ціною, задоволені рівнем отримуваних житлово-комунальних послуг [8].

Про успішне функціонування сфери ЖКГ ЄС свідчать фінансові показники: валовий прибуток підприємств в сфері водопостачання, каналізації, поводження з побутовими відходами в ЄС(28) за 2015 рік склав 50400 млн. євро [5], тоді як в Україні отримано збиток в розмірі 2326 млн. грн. [1] (враховуючи офіційний курс гривні до євро в 2015 році, отримуємо приблизно 96 млн. євро). Отож досвід держав-членів ЄС доцільно використати при реформуванні системи ЖКГ в Україні.

У сфері водопостачання та водовідведення України за підсумками 2015 року водопроводом, каналізацією не було обладнано близько 40% житлового фонду, гарячим водопостачанням – більше половини [1]. Актуальними залишаються проблеми надання досліджуваних послуг сільському населенню та можливість цілодобово користування ними. Послуги з водопостачання надавали 2993 підприємства, серед яких переважали середні та великі, тоді як в державах-членах ЄС – мікропідприємства, що сприяє розвитку конкуренції. За підсумками 2015 року, збиток від діяльності водопровідно-каналізаційного господарства в Україні становив 1587, 5 млн. грн. Підприємства сфери водопостачання при наданні послуг втрачають 35,23% води, що свідчить про неефективність техніко-технологічного процесу. Нині впровадження водозберігаючих технологій в Україні зводиться переважно до встановлення засобів обліку питної води, рівень оснащення якими станом на 01.03.2017 року становив 89,5%. Підприємства цієї сфери характеризуються високим рівнем зносу основних фондів. За підсумками 2015 року негайної заміни потребували 26,3% насосного обладнання та 34% водопровідних мереж [3].

Держави-члени ЄС мали різні підходи до вирішення аналогічних проблем, найпоширеніші з яких ґрунтуються на трьох моделях реформування: французькій, англійській, німецькій [6]. Наприкінці минулого століття з критичним станом водопровідно-каналізаційної сфери зіткнулася Франція, підприємства було передано в приватну власність задля стимулювання розвитку конкуренції, підвищення якості послуг та лояльної цінової політики. У Великобританії такі об'єкти також перебувають у приватній власності, але при цьому муніципалітети виконують регулюючу функцію. До підприємств законодавчо висунуто ряд вимог, недотримання яких підриває їх імідж: визначено час приїзду за необхідності аварійної служби, встановлено строк дозвону до них тощо. Житлово-комунальні підприємства Німеччини є акціонерними з контрольним пакетом муніципалітету, що дає змогу залучати потрібну кількість фінансових ресурсів для модернізації сектору і зберігати право управління компанією водночас. Значна частка прибутку підприємств за такими моделями спрямовується на оновлення основних фондів, удосконалення техніко-технологічного процесу [7].

Наразі до пріоритетних напрямків реформування ЖКГ України відносять реалізацію житлової політики в напрямку створення об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), темпи формування яких нині суттєво відхиляються від запланованих показників. Станом на 01.10.2015 в Україні ОСББ становлять лише 19,13% від загальної кількості багатоповерхових будинків країни [3]. ОСББ надає можливість самостійно формувати свій бюджет, визначати обґрунтовані та необхідні внески на утримання будинку, обирати підприємства з надання відповідних послуг на конкурентній основі.

У Франції керівники ОСББ визначають оптимальний внесок до організації, кошти використовуються для проведення поточного та капітального ремонту, підтримання порядку. Учасники ОСББ мають право за домовленістю з іншими членами використовувати вільні земельні ділянки для побудови бажаних споруд, створення клумб. Згідно з законодавством Франції житло неможливо продати,

якщо існують фінансові зобов'язання перед ОСББ. Громадяни Німеччини об'єднані в спеціальні кооперативи. В кожному будинку є обраний керівник, який займається житлово-комунальними питаннями від імені мешканців. Він встановлює ряд обов'язкових правил. Наприклад, якщо за вивішеним у під'їзді розкладом хтось мусив прибрати площадку, але цього не зробив, то можливим є стягнення штрафу. Керівник формує комунальну касу для проведення ремонтних робіт за узгодженим списком. Цікавою є організація даної сфери у Фінляндії, де усі будинки об'єднані в акціонерні співтовариства, якими управляють або його учасники, або наймані оператори, які крім звичайних обов'язків, укладають угоди з житлово-комунальними підприємствами щодо отримання ряду послуг: вивозу сміття, прибирання території, охорони, постачальника електроенергії.

Проблемною в Україні є сфера поводження з побутовими відходами. Понад 78% населення України охоплено послугами з вивезення побутових відходів. За експертними оцінками обсяг реалізацій послуг з вивезення побутових відходів у 2016 році складає понад 2 млрд. грн. Утилізації піддається лише близько 5,76% побутових відходів. 24% сміттєзвалищ взагалі не відповідають нормам екологічної безпеки. Загальна кількість спеціально обладнаних транспортних засобів майже 3,5 тис. одиниць. Середній показник зношеності спецавтотранспорту у 2016 році складає 66% [3].

Розглянемо найцікавіші системи управління побутовими відходами в окремих державах-членах ЄС. У Німеччині [9] сміття збирається роздільно в контейнери. Скло громадяни сортують ще і за кольором. Існують чисті контейнери для одягу та взуття, з яких можуть взяти речі за необхідності. Замкнений цикл – принцип дії сфери поводження з побутовими відходами, з урахуванням якого регулюється діяльність підприємств. Наприклад, пластикові пакети можуть виготовлятися лише з можливістю їх переробки. Існує розвинена система заводів з переробки вторинної сировини. Крім покращення екологічного стану, дана система дає позитивний економічний (економія сировини, дешева електроенергія та тепло) і соціальний ефекти. Цікавою є система поводження з відходами у Швейцарії [10]. Усі без винятку жителі країни в обов'язковому порядку мусять сортувати відходи майже за 50 категоріями (наприклад, диски, дискети і касети збираються окремо). Можна придбати спеціальний пакет (невеликий, але коштує, за мірками швейцарців, дорого), куди викидається все сміття без сортування. Можна і просто викинути сміття, але тоді доведеться заплатити великий штраф. Дієвою є запроваджена система в Бельгії [11], яка спрямована, перш за все, на запобігання їх утворенню. Діє принцип «менше відходів – менший податок».

Особливо проблемною для України нині є ситуації в сфері енергопостачання, зокрема, теплопостачання. За підсумками 2015 року 46,4% підприємств даної галузі отримали збиток в розмірі 44226,1 млн. грн. Послугами теплопостачання користувалися близько 70% населення України [1]. Останнім часом акцентується увага на питанні підвищення енергоефективності.

Серед європейських країн аналогічні до українських проблеми були характерні для Франції, в якій електроенергетика нині перебуває у муніципальній та приватній власності, укладаються угоди концесії. У 60-х роках минулого століття було створено систему децентралізованого теплозабезпечення, завдяки чому окремі будинки отримали змогу самостійно регулювати температуру, коштів на оплату послуги йшло значно менше. Особливу увагу питанням енергоефективності приділяють у Фінляндії, щорічно реалізуються відповідні проекти. Наприклад, наразі вікна в нових будинках ставляють мінімально з потрібним склом. Дотримання всіма господарюючими суб'єктами сфери вимог максимальної енергоефективності та мінімальних втрат дозволяє забезпечити оптимальну роботу централізованої системи теплопостачання. Для удосконалення функціонування підприємств даної сфери за відсутності достатнього фінансового забезпечення муніципалітети часто використовують комунальний кредит. ЖКГ в даному напрямку є інвестиційно привабливим, поширені концесійні угоди [7]. У ряді держав ЄС створено профільні організації, як наприклад Швейцарський Федеральний департамент енергетики, які стимулюють впровадження програм енергоефективності та збереження екології водночас [7]. Реалізація програм енергоефективності періодично, та як правило, планово визначено стратегією, відбувається в усіх країнах-членах ЄС.

Використання досвіду держав-членів ЄС дозволить вдало реформувати систему ЖКГ в Україні, вирішити висвітлені в процесі діагностування стану житлово-комунального господарства нашої держави проблеми.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2015 році [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/10/Natsionalna-dopovid-za-2015.pdf>.
3. Мінрегіон [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/>
4. Jean Milligan. Housing review 2015 [Електронний ресурс].–Режим доступу: https://www.habitat.org/sites/default/files/housing_review_2015_full_report_final_small_reduced.pdf.
5. Eurostat [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

6. Савенко А.Ю. Аспекти реформування житлово-комунального господарства згідно закордонного досвіду [Електронний ресурс].–Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_1/23.pdf
7. Expatca [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.expatca.com>
8. P. A. Ferrari, S. Salini. Measuring Service Quality: the opinion of Europeans about Utilities[Електронний ресурс].–Режим доступу: http://www.privatizationbarometer.net/upp/uppdoc/D6.2_3
9. Der Grüne Punkt [Електронний ресурс]: [Веб-сайт] . – Режим доступу: <http://www.gruener-punkt.de>
10. The Swedish recycling revolution [Електронний ресурс]: – Режим доступу:<https://sweden.se/nature/the-swedish-recyclingrevolution/>
11. European Environment Agency [Електронний ресурс]: – Режим доступу:www.eea.europa.eu

Паніматченко В.С., студентка групи Ф-141,
Науковий керівник – **Демченко М.Ю.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ АВТОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасному світі практичної техніки і високих технологій люди прагнуть зробити своє життя більш комфортним, набуваючи різні блага. Практично кожен хоче придбати собі автомобіль – адже це зручно, практично і престижно [1, с.140].

Здавалося б, автокредит - це ідеальний варіант для всіх: задоволені банки (зі зрозумілих причин), задоволені автосалони, в яких ростуть продажі, та й автовласники мають прекрасну можливість придбати автомобіль, навіть якщо грошей на нього не вистачає. Але, як і будь-які інші позики, програми автокредитування мають і приховані, які не дуже вигідні для покупця моменти [1, с.147].

Під автомобільним кредитуванням найчастіше розуміють видачу банком грошей продавцю транспортного засобу без посередництва покупця. На певний час саме банк, що видав кредит, стає власником автомобіля, тоді як водієві надаються права користування. У більшості випадків саме фінансова установа приймає на себе всі турботи по оформленню документів — покупець залишається тільки ставити документи на паперах [2, с.13].

Плюси автокредитування заключаються у наступному: він дозволяє отримати необхідну суму під відсоток, в 2-2,5 рази менший, ніж пропонується при видачі потрібної суми готівкою. Відсоток буде особливо низьким при високій сумі початкового внеску і малому терміні позички – деякі банки взагалі встановлюють символічне значення показника в цьому випадку. Крім того, не доведеться мати справу з комісійними платежами за розрахунково-касове обслуговування, видачу готівки та оформлення документів на інкасацію. Оскільки покупець не отримує гроші на руки, зникають також неприємності, пов'язані з носінням великої суми готівки або використанням банківських карток, розрахованих на великий ліміт доступних коштів. Не буде питань щодо суми кредиту – оскільки заставою по кредиту виступає сам автомобіль, банк охоче надасть вам гроші, навіть якщо їх виплата буде ставити вас у скрутне фінансове становище. Відсутня необхідність і в договорах поруки – маючи заставне майно з повільною втратою вартості і високою ліквідністю, співробітники банку будуть спокійні щодо отримання свого доходу. Деякі фінансові установи мають спеціальні програми автокредитів, користуючись якими покупець може обміняти машину, доплативши невелику суму. Також банки охоче прощають деякі прострочення та інші порушення по автокредитах, ніж при видачі готівки.

Мінуси автомобільних кредитних програм такі: потрібно враховувати, що машина буде перебувати під тимчасовою власністю банку, який може керувати майном на свій розсуд. У більшості випадків у «хронічних» неплатників автомобілі вилучають у досудовому порядку, а органи влади лише підтверджують право фінансових установ на проведення конфіскації. Крім того, продати машину, взятую в автокредит, довірити її управління іншій особі або вчинити інше серйозне дію без дозволу банку точно не вдасться. Крім того, купити автомобіль, який вам подобається, виходить далеко не завжди, як правило, доступні програми кредитування прив'язуються до досить вузького переліку моделей. Спокушатися низькою процентною ставкою також не варто. Вам доведеться купувати поліс страхування КАСКО на умовах, запропонованих банком. Це означає, що до заявленої суми платежів доведеться додати ще 10-15% вартості автомобіля. Купувати страховку потрібно кожен рік, оскільки банк ретельно охороняє свій прибуток і не потерпить, щоб його майно піддавалося загрози пошкодження або повної втрати. Якщо відмовитися від продовження договору страхування, фінансова організація може відібрати автомобіль, або підвищити процентну ставку, щоб компенсувати свої ризики [3].

Якщо в 2006-2008 рр. в Україні продавалося близько 40 тис. машин в міс. і при цьому 60-70% в кредит, то в 2014-2016 рр. середньомісячна реалізація склала всього лише 10-13 тис. автомобілів. Істотне падіння ринку банківського кредитування нових автомобілів в зазначений період створили відкладений попит на транспорт (попит з боку споживачів існує, але грошовий фактор відіграє важливу роль). Тому, на тлі інтересу потенційних позичальників до придбання автотранспорту, банки відновлюють програми автокредитування. Але варто зазначити, з 20 провідних українських банків, які заявили про старт нових

програм кредитування автотранспорту, реально фінансують подібні проекти цього 5-6 фінансових установ. Говорити про повноцінне відновлення цього продукту можна буде за умови досягнення, як мінімум, докризового рівня.

На розширення і активізацію ринку автокредитування впливає ряд факторів:

- нарощування депозитних портфелів фінансових установ;
- здешевлення грошових ресурсів на ринку через зниження відсотків по депозитах;
- прибутковість і безпечне вкладення коштів для банків [4].

Середня ставка кредитування старих автомобілів стартує від 19,15 % річних для вітчизняних авто і від 19,88% – для авто іноземного виробництва. При цьому кількість банків, що кредитують досягла 10.

За даними компанії «Простобанк Консалтинг» середні реальні ставки по кредитах на покупку іномарок станом на 23.02.2017 р склали в залежності від терміну: 20,4 % річних – за кредитами на 1 рік, 21,81 % – за кредитами на 2 роки, 22,09 % – на 3 роки, 22,29 % – на п'ять років і 19,88 % – на максимально можливий термін кредитування 7 років (табл. 1).

При цьому ставки по кредитах на покупку автомобілів вітчизняного виробництва на 0,5-0,8 в.п. нижче.

Тільки кожен п'ятий банк готовий запропонувати своїм клієнтам придбати старий автомобіль в кредит. При цьому більшість банків кредитують таку покупку на термін до 5 років, і лише 2 банки – на термін до 7 років (Кредобанк і ТАСкомбанк).

Мінімально допустимий аванс на термін до 5 років становить 10 %, по кредитах понад 5 років – 20 %. При цьому в більшості програм крім номінальної ставки ціна кредиту включає комісію – одноразову або щомісячну, а найчастіше незважаючи на обов'язкове страхування КАСКО кредитор зажадає здійснити страхування життя позичальника.

Таблиця 1

Перелік кредитних пропозицій банків на покупку б/в автомобілів іноземного виробництва станом на 23.02.2017*[5]

Банк	Макс. сума, грн	Макс. термін	Мін. аванс,%	Ставка,% річних	Одноразова комісія,%	Щоміс. комісія
ТАСКОМБАНК	800 000	1 рік	60	0,01		
Кредобанк	350 000	1 рік	20	13,99	3,99	
РАДАБАНК	1 000 000	5 років	50	14	2	0,1 % від суми
Львів		3 роки	30	18,5	1,99	0,1 % від залишку заборгованості
Credit Agricole	785 000	5 років	30	20,99	0,99	
БТА Банк	1 000 000	3 роки	50	26	2,5	
ОТП Банк	240 000	1 рік	40	26	2,5	
Укргазбанк		5 років	10	26,5		
VS Bank (Фольксбанк)		6 років	40	27	1	
ПриватБанк	200 000	5 років	15	28		

* По одній кредитній програмі з найменшою номінальною ставкою кредитування від банку

З приводу передоплати клієнта за придбану машину, варто відзначити, що розмір такого платежу зменшиться до мінімальної величини – 10%. Нижче цієї планки розмір дисконту по автокредиту навряд чи опуститься, тому як банки навчені гирким досвідом роботи з простроченою і проблемною заборгованістю.

І все ж, з огляду на конкуренцію фінансових установ, яка склалася на ринку автокредитування, варто очікувати зворотної реакції на таку ситуацію з боку автодилерів: автосалони будуть відшкодовувати відсотки банкам, а фінансові установи змушені будуть стимулювати і мотивувати автодилера до взаємовигідної співпраці [5].

Список використаних джерел

1. Белоглазова Г. Н. "Гроші, кредит, банки" / Г. Н. Белоглазова. – М: Юрайт, 2007. – 620 с.
2. Прошкова І. С. Послуги банків / І. С. Прошкова. // БСГ-ПРЕСС. – 2005. – №10. – с.13.
3. Який кредит краще брати на покупку автомобіля [Електронний ресурс] // Autopark. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://autopark.pp.ua/552-yakiy-kredit-krasche-brati-na-pokupku-avtomoblya.html>.
4. Оцінка ринку автокредитування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://otvet.in.ua/kredit/111-ocinka-rinku-avtokredituvannya-v-ukrayin.html>.
5. На ринку автокредитування в 2016 році настала стабілізація [Електронний ресурс] // Простобанк Консалтинг. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.bankchart.com.ua/avto_v_kredit/statti/na_rinku_avtokredituvannya_v_2016_rotsi_nastala_stabilizatsiya.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах господарювання проектне фінансування є перспективною формою інвестування капіталу у найбільш прибутковій сфері державної економіки чи приватного бізнесу. Воно дає змогу втілювати у життя великомасштабні інноваційні проекти, які мають довготерміновий характер і є більш ризикованими, порівняно із традиційною фінансово-господарською діяльністю, та надає нового імпульсу розвитку вітчизняній економіці.

Однак в Україні поки що мало використовується ця перспективна форма інвестиційного кредитування. Більш широке застосування проектного фінансування банками і підприємствами дозволило б розширити масштаби інвестиційного кредитування та оптимально розподіляти кредитні ризики між учасниками.

Термін "проектне фінансування" є відносно новим поняттям для фінансової науки. Існують різні підходи і відповідно різні трактування поняття проектне фінансування. Науковці розглядають проектне фінансування як:

- спосіб мобілізації різних джерел фінансування, інструмент перерозподілу ризику між суб'єктами інвестиційного процесу;
- фінансування, що базується на життєздатності самого проекту без урахування платоспроможності його учасників;
- метод фінансування інвестиційних проектів, коли основним забезпеченням наданих банками кредитів є сам проект;
- фінансування, що характеризується особливим способом забезпечення, основою якого є підтвердження реальності держання запланованих потоків готівки шляхом виявлення і розподілу всього комплексу ризиків, пов'язаних з проектом, між сторонами, що беруть участь у реалізації та виконанні проекту.

Отже, проектне фінансування (Project financing) – це система відносин між учасниками угоди (банками, інвестиційними фондами, спеціалізованими фінансовими компаніями, міжнародними фінансовими організаціями тощо) у процесі здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів із приводу без заставного, інтегрованого фінансування, організації та управління інвестиційними проектами на партнерських умовах з цільовою орієнтацією на грошові потоки, отримані виключно в результаті реалізації проекту [1].

Необхідно зазначити, що у світі широко використовується проектне фінансування. В усіх випадках йдеться про досить капіталомісткі проекти, всі ризики, за якими навряд чи може взяти на себе один банк чи навіть консорціум. Світові приклади використання проектного фінансування наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Світові приклади використання проектного фінансування [2]

Назва, коротка хар-ка	Вартість	Особливості
"Євротунель" Будівництво тунелю між Великобританією та континентальною Європою	12 млрд. дол. США	Банки-учасники – 198, країни – 15. Інвестиції – лише приватного сектора, без залучення державних гарантій.
"Зеравшан" Видобуток золота в Узбекистані	195 млн. дол. США Співвідношення власних коштів до залучених 30:70	Засновники проектної компанії: Державний комітет Узбекистану з геології і мінеральних ресурсів, Державний гірничо-металургійний комбінат "Навої", АТ "Ньюмонт Узбекистан ЛТД". Кредитні кошти ЄБРР, банками США, Великобританії, Швейцарії, Німеччини, Франції, Австрії.
"Сахалін-2" Освоєння нафтогазового і газового родовища, експортно-орієнтований проект, нафта і газ постачаються на внутрішні та зовнішні ринки	10 млрд. дол. США До моменту завершення проекту співвідношення власних коштів інвесторів та кредитних установ 20:80	Засновники проектної компанії: "Маратон" (США, 37,5%), "Міцубі" (Японія, 25%), "Ройял-Датч/Шелл" (Нідерланди/Великобританія, 25%), "Міцубісі" (Японія, 12,5%). У квітні 2007 року акціонери підписали угоду купівлі-продажу з ВАТ "Газпром". На даний момент частка останнього становить 50% плюс одна акція, "Шелл" – 27,5%, "Міцубі" – 12,5%, "Міцубісі" – 10%. Основні кредитори: МФО (ЄБРР, МФК), а також Ексімбанки США та Японії.

Можна виділити низку переваг проектного фінансування, які в сучасних умовах господарювання дадуть змогу:

- передбачати майбутні результати від реалізації інвестиційного проекту;
- залучати іноземних інвесторів до фінансування проекту, що дасть змогу зменшити витрати із погашення заборгованостей;
- оцінювати фінансовий стан і платоспроможність позичальника;
- використовувати комплексний підхід до розгляду інвестиційного проекту, враховуючи його життєздатність, ефективність, забезпеченість відповідними ресурсами, наявність ризиків тощо;
- надавати позичальникам пільговий період у погашенні кредиту;
- отримувати лояльні процентні ставки за наданими кредитами, індивідуальний графік погашення кредиту та мати можливість відстрочення основної суми боргу за кредитами;
- зменшувати ризики, які пов'язані із поставкою обладнання;
- забезпечувати об'єкти, що фінансуються, підтримкою міжнародних фінансових організацій.

На цей час в Україні у сфері проектного фінансування найбільш активно працюють такі банки як: ПАТ "ВТБ Банк", ПАТ "Кредо Банк", ПАТ "Піреус Банк МКБ", ПАТ "ОТП Банк, ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" та ПАТ "УніКредит Банк". У більшості зазначених фінансових установ інформація на їхніх сайтах має загальний характер без висвітлення конкретних умов проектного фінансування, які вони пропонують. Проте деталізовану інформацію щодо надання послуг із проектного фінансування подали ПАТ "Кредо Банк" та ПАТ "Піреус Банк МКБ".

Так, ПАТ "Кредо Банк" надає послуги з проектного фінансування для підприємств, зацікавлених в оновленні виробничої бази та започаткуванні високотехнологічних виробництв. Це кредитування здійснюється у формі фінансування ефективних бізнес-проектів, пов'язаних з розвитком або створенням нового напрямку бізнесу підприємства, його перепрофілюванням чи модернізацією. Умови кредитування у ПАТ "Кредо Банк": кредитні кошти надаються одноразово всією сумою або кредитними траншами згідно із встановленим графіком; валюта кредитування – гривня, долари США чи Євро; термін кредитування – до 84 місяців; участь власними коштами – не менше 30 % від вартості інвестиційного проекту; процентна ставка за користування кредитними коштами залежить від терміну кредитування; забезпеченням по кредиту виступає ліквідне майно позичальника (поручителя); можливість дотермінового повернення кредитних коштів [3].

Щодо переваг проектного фінансування у ПАТ "Піреус Банк МКБ" в Україні, то вони полягають у такому: розроблення індивідуальних схем і тарифів фінансування по кожному проекту; консультаційна підтримка банку протягом реалізації проекту; довготерміновий характер фінансування (до 7 років); індивідуальний гнучкий графік надання і повернення позикових коштів, можливість встановлення пільгового періоду; часткова диверсифікація проектних ризиків. Окрім цього, для реалізації вагомих інвестиційних проектів, згадані вище фінансові установи можуть виступати учасниками консорціумного кредитування шляхом об'єднання з іншими комерційними банками для здійснення спільного фінансування [4].

Можна стверджувати, що проектне фінансування в Україні почало набирати оберти. В той же час, погіршення кон'юнктури світових фінансових ринків разом із нинішнім ускладненням умов економічної діяльності в Україні призвело до негативних наслідків і на вітчизняному ринку банківських послуг: більшість банків або обмежили, або просто закрили ліміти фінансування на необмежений термін.

За таких умов актуалізується вдосконалення механізму реалізації проектного фінансування, спираючись насамперед, на досвід інших розвинених країн. Варто зазначити, що розвиткові українського ринку проектного фінансування перешкоджає низка причин, головними з яких є: несприятливий інвестиційний клімат, обмежувальна політика НБУ, значний податковий тиск, а також слабка ресурсна база вітчизняних банків.

Таким чином, за умов подолання зазначених перешкод український ринок проектного фінансування в перспективі рухатиметься в бік зближення зі своїми західними аналогами.

Список використаних джерел

1. Проектне фінансування: проблеми і перспективи розвитку в Україні. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/130.pdf>.
2. Перспективи розвитку проектного фінансування в Україні. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2013/23_2/319_Szm.pdf.
3. Офіційний сайт ПАТ «Кредо Банк».-[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kredobank.com.ua/for_medium.
4. Офіційний сайт ПАТ «Піреус Банк МКБ».-[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.piraeusbank.ua/>.

ВЕНЧУРНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку економіки України найрізноманітніші види діяльності репрезентовані великою кількістю фірм, підприємств, організацій, асоціацій тощо. Проте варто констатувати, що їх інноваційно-технологічний рівень є низьким.

Для забезпечення прискореного використання новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції, послуг розвинуті країни використовують венчурну індустрію. Можливості вітчизняних підприємств проводити за рахунок власних ресурсів модернізацію та реконструкцію виробничих процесів, розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію сьогодні є обмеженими. Особливо відчувається потреба у фінансових ресурсах в умовах кризових явищ у економіці України. Тому залучення венчурного капіталу як способу цільового інвестування інноваційних розробок має стати каталізатором запровадження інноваційних технологій на вітчизняних підприємствах.

В Україні венчурні фонди створені як інститути спільного інвестування. Тривала економічна криза в країні, стагнація національного фондового ринку, впровадження законодавчих та податкових змін у сферу інститутів спільного інвестування (надалі ІСІ) разом із суспільно-політичною та військовою турбулентністю в Україні, посилення тиску на бізнес із боку уряду негативно вплинули на діяльність інститутів спільного інвестування та результати їх діяльності [2].

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, кількість компаній з управління активами (КУА) скоротилася за 2007–2015 рр. на 6,9%. Кількість інститутів спільного інвестування (ІСІ) зросла за цей період на 40,4%. Загальна вартість активів ІСІ становила 2015 р. 238,62 млрд грн, або на 15,6% більше порівняно з 2014 р. (табл.1).

Таблиця 1

Показники розвитку ринку спільного інвестування в Україні [3]

Роки	Показники					
	Кількість КУА	у % до попереднього року	Кількість ІСІ	у % до попереднього року	Загальна вартість активів ІСІ, млн грн	у % до попереднього року
2007	334	100,0	834	100,0	40780,4	100,0
2008	409	122,5	888	106,5	63265,1	155,1
2009	380	92,9	985	110,9	82540,9	130,5
2010	339	89,2	1095	111,2	108126,5	131,0
2011	341	100,6	1125	102,7	126789,6	117,3
2012	353	103,5	1222	108,6	157201,1	124,0
2013	347	98,3	1250	102,3	177523,0	112,9
2014	336	96,8	1188	95,0	206360,0	116,2
2015	311	92,6	1171	98,6	238624,0	115,6

Аналіз показує, що питома вага вартості чистих активів венчурних фондів зросла за 2007–2015 рр. на 5,4% у загальній вартості активів ІСІ. Сукупна вартість чистих активів венчурних фондів становила в 2015 р. 170,04 млрд грн, що на 8,5% більше порівняно з 2014 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка вартості чистих активів венчурних фондів [3]

Роки	Показники		
	Сукупна вартість чистих активів венчурних фондів, млн грн	у % до попереднього року	Питома вага вартості чистих активів венчурних фондів у загальній вартості активів ІСІ, %
2007	36451,98	100,0	89,8
2008	58694,30	161,0	92,8
2009	76028,21	129,5	92,1
2010	99236,05	130,5	91,8
2011	103656,91	104,5	92,0
2012	129498,42	124,9	93,0
2013	149880,84	115,7	94,6
2014	156720,40	104,6	94,3
2015	170038,10	108,5	95,2

Активи інституту спільного інвестування - сформована за рахунок коштів спільного інвестування сукупність майна, корпоративних прав, майнових прав і вимог та інших активів, передбачених законами та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [1]. На основі фактичних даних загальної вартості активів ІСІ та сукупної вартості чистих активів венчурних фондів розраховано коефіцієнт варіації цих показників (V) як відношення середньоквадратичного відхилення (s) до середньої арифметичної величини показника (хср.), ступінь відхилення одержаних значень (табл. 3). При більшому значенні коефіцієнта варіації спостерігається більша мінливість ознаки. При коефіцієнті варіації менше 33% така сукупність вважається однорідною.

Таблиця 3

Показники варіації загальної вартості активів ІСІ та сукупної вартості чистих активів венчурних фондів *

Показники	Загальна вартість активів ІСІ	Сукупна вартість чистих активів венчурних фондів
хср., млн грн	133467,8	108911,7
s, млн грн	62959,4	43587,9
V, %	47,2	40,0

*Авторські розрахунки

За розрахунками, коефіцієнт варіації загальної вартості активів ІСІ становить 47,2%, що майже в 1,2 рази перевищує значення коефіцієнта варіації сукупної вартості чистих активів венчурних фондів (40%), тобто фактичні дані не є однорідними сукупностями, оскільки значення коефіцієнтів варіації більше 33%. Характерною ознакою цих показників є їх мінливість та значні коливання, тобто спостерігається нерівномірне венчурне інвестування інноваційного розвитку промисловості.

На сьогодні ринок венчурних інвестицій в Україні залишається непрозорим. До чинників, що мають негативний вплив на ефективність розвитку інституціонального середовища інноваційної діяльності в Україні, слід віднести:

- відсутність нормативно-правових актів, які забезпечують функціонування системи венчурного фінансування малого інноваційного бізнесу;
- недостатній обсяг вітчизняних інвестиційних ресурсів (банки, пенсійні фонди, страхові організації не беруть участі в роботі венчурних компаній) і, як наслідок, слабе формування національного інвестиційного портфеля;
- використання переважно іноземного венчурного капіталу за мінімальної участі українського, що різко знижує привабливість даної сфери для зарубіжних інвесторів; неефективне використання коштів венчурних фондів;
- недостатня розвиненість інфраструктури, яка здатна забезпечити ефективне співробітництво суб'єктів венчурної індустрії і малих інноваційних фірм;
- відсутність економічних стимулів для залучення прямих інвестицій у підприємства високотехнологічного сектора, що забезпечують прийнятний ризик для венчурних інвесторів, відсутність гнучкої системи оподаткування венчурного бізнесу;
- слабка прозорість ринку інтелектуального капіталу і вітчизняних підприємств для венчурних інвесторів, що призводить до труднощів в пошуку підприємств-реципієнтів та інноваційних проектів під венчурні інвестиції [2].

На основі аналізу та узагальнення передового зарубіжного досвіду інституціонального забезпечення венчурного фінансування інноваційного розвитку промисловості необхідні напрями його розвитку та вдосконалення, а саме:

- подальше реформування законодавства та проведення активної державної підтримки;
- залучення великих зарубіжних і вітчизняних компаній до розвитку інноваційних технологій – забезпечення тісної взаємодії всіх ланок інноваційного ланцюжка;
- розвиток системи експертизи та сервісних послуг;
- ефективне використання грантових коштів тощо.

Відзначені вище заходи слід здійснювати відповідно до стратегії державної політики в сфері венчурного бізнесу, що має входити до єдиної концепції розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні. Для вирішення проблем венчурного підприємництва необхідна активна державна політика, що спрямована на створення сприятливих умов та відповідної інфраструктури для реалізації інновацій.

Список використаних джерел

1. Про інститути спільного інвестування [Електронний ресурс]: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI.– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>
2. Савченко В. Ф. Проблеми венчурного інвестування в Україні / В.Ф.Савченко, Д. В. Шатирко //Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 2 (18). – С.7-13.
3. Українська асоціація венчурного бізнесу. Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

Ефективне функціонування національної фінансової системи можливо досягти завдяки розвитку лізингового кредитування, яке не дивлячись на безперечні переваги не набуло достатнього розвитку в Україні. Цей вид кредитування є дуже популярним в багатьох країнах світу оскільки в умовах розвитку конкуренції та науково-технічного прогресу, юридичні та фізичні особи отримують змогу оновлення основних виробничих засобів та впровадження інноваційних змін.

Правовою основою діяльності лізингодавців в Україні є Податковий; Господарський; Цивільний кодекси, закони України «Про фінансовий лізинг», «Про банки і банківську діяльність», а також нормативно-правові акти Національного банку України та Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. У зазначених законодавчо-нормативних актах визначаються правові основи функціонування лізингу; права та обов'язки лізингових відносин; особливості функціонування лізингових відносин; встановлюються форми та види лізингу, його ознаки; визначаються основні норми регулювання, які виникають з приводу лізингових операцій.

Фінансовий лізинг - це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу [1]. Згідно до Податкового Кодексу України фінансовий лізинг являє собою господарську операцію, що здійснюється фізичною або юридичною особою і передбачає передачу орендарю майна, яке є основним засобом і придбане або виготовлене орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу [2]. Головна відмінність фінансового лізингу від кредиту полягає в тому, що лізинг має спрощену процедуру оформлення для клієнта (лізингова компанія забезпечує реєстрацію та страхування) і певні податкові пільги. Для отримання лізингового фінансування немає необхідності в оформленні застави, оскільки предмет лізингу належить лізинговій компанії, а право власності переходить до клієнта після повної виплати лізингових платежів, при цьому графік їх сплати є гнучким і зручним для лізингоотримувача.

Розглянемо показники, що характеризують сучасний стан лізингового кредитування в Україні. У таблиці 1 надана статистика щодо кількості юридичних осіб – лізингодавців та фінансових компаній, що надають послуги фінансового лізингу.

Таблиця 1

Кількість юридичних осіб – лізингодавців та фінансових компаній, що надають послуги фінансового лізингу

Тип установи	За 9 місяців				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Юридичні особи – лізингодавці	235	256	264	267	240
Фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу	94	124	184	293	406

Джерело: складено автором на основі [3; 4].

Як свідчать наведені у таблиці 1 дані за період, що аналізується кількість юридичних осіб – лізингодавців станом на 30.09.2016 становила 240 осіб і зменшилась на 27 од. або на 10,1 % у порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. Натомість кількість фінансових компаній, які надають послуги фінансового лізингу має постійну тенденцію до зростання і станом на 30.09.2016 р. збільшилась у 1,4 та 4,3 рази в порівнянні з аналогічним періодом 2015 та 2012 рр. відповідно.

Проаналізуємо вплив зростання кількості лізингодавців на обсяги лізингового кредитування (див. табл. 2). За період 9 місяців 2016 р. вартість та кількість договорів фінансового лізингу збільшилась на 2795,9 млн. грн. або на 56, 2 % та на 4688 од. або у 1,7 рази в порівнянні з відповідним періодом 2015 р. Натомість порівнюючи показники 2016 р. з відповідними їх значеннями за 2012-2013 рр. спостерігається суттєве зменшення їх вартості на 1,67 та 3,8 рази стосовно кількості договорів на 1,2 та 1,1 відповідно, що свідчить про зниження попиту на ринку фінансового лізингу в основному по причині зростання вартості лізингового кредитування в порівнянні зі звичайними кредитами, що надаються комерційними банками.

Таблиця 2

Вартість та кількість договорів фінансового лізингу

Період	Вартість договорів фінансового лізингу, млн грн.		Кількість договорів фінансового лізингу, од.	
	юридичними особами	фінансовими компаніями	юридичними особами	фінансовими компаніями
9 місяців 2012 р.	12951,4	1,6	8553	5
9 місяців 2013 р.	29787,6	6,3	8147	25
9 місяців 2014 р.	5328,5	122,5	6501	17
9 місяців 2015 р.	4973,6	3,2	2700	13
9 місяців 2016 р.	7757,0	15,7	7371	30

Джерело: складено автором на основі [3; 4].

Серед галузей найбільшими споживачами послуг фінансового лізингу є будівництво, добувна промисловість, сільське господарство, сфера послуг та транспорт, проте вартість договорів лізингу щороку зменшується (див. табл. 3).

Таблиця 3

Вартість договорів фінансового лізингу за в розрізі основних споживачів, млн грн

Назва галузі	Період				
	9 місяців 2012 р.	9 місяців 2013 р.	9 місяців 2014 р.	9 місяців 2015 р.	9 місяців 2016 р.
Будівництво	2155,5	1564,9	2090,2	1375,1	987,5
Добувна промисловість	913,9	3877,5	955,2	1623,6	1584,5
Сільське господарство	8319,5	8184,2	9971,1	7621,8	7014,4
Сфера послуг	2038,6	1274,7	1229,3	1038,3	1052,9
Транспорт	26434,0	49208,9	37275,2	10939,8	7769,7

Джерело: складено автором на основі [3; 4].

Розвиток фінансового лізингу відстає від потреб національної економіки, що пояснюється недостатністю джерел фінансування капіталу [5]. За роки періоду, що аналізується відбулися суттєві зміни в розподілі джерел фінансування операцій фінансового лізингу. Так, у 2012-2014 рр. основну частку у фінансуванні займали позичкові кошти, у тому числі банківські кредити, що призводило до зростання вартості лізингового кредитування. У 2015-2016 рр. юридичні особи лізингодавці та фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу найбільше використовували власний капітал, авансові платежі, а у 2016 р. вперше використали кошти міжнародних фінансових організацій. Для збільшення обсягів фінансового лізингу необхідно розробити державні і регіональні програми його розвитку з внесенням відповідних змін до існуючих законодавчих актів, зробити лізинговий ринок більш привабливим за рахунок низьких ставок по лізинговому кредиту, забезпечити повну інформатизацію даного ринку, використовувати позитивний міжнародний досвід лізингового кредитування в національній практиці.

Список використаних джерел

1. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Закон від 16.12.1997 № 723/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page3>
3. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2014 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_ШквZ_2014.pdf
4. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2016 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/FK%20_3%20кв_2016.pdf
5. Парубець О.М. Перспективи розвитку лізингового кредитування в Україні / О.М. Парубець, Т.Л. Ющенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2007. – № 31. – С. 212-219.

Пустовойт Д.В., студентка гр. Ф-141

Науковий керівник – **Демченко М.Ю.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Одне з найважливіших умов ефективного функціонування ринкової економіки – це наявність стабільної та активно працюючої грошово-кредитної системи, основу якої, як відомо, складають комерційні банки.

Фінансова криза показала нездатність банківської системи України подолати несприятливі явища в економіці. Нестабільність, яка виникла як наслідок кризи, спричинила ще більшу недовіру з боку населення до банків - вони намагаються якомога швидше забрати свої депозити. Мораторій Національного Банку України (далі по тексту – НБУ) на дострокове повернення депозитів ще більше погіршило ситуацію. Сучасна системна криза в Україні, різке погіршення фінансово-економічних, соціально-політичних умов розвитку створюють безпрецедентні загрози для функціонування банківської системи. Головними проблемами банківської системи України упродовж останніх трьох років є згортання кредитування, суттєве погіршення якості кредитних портфельів, скорочення власного капіталу та збиткова діяльність. Скорочення економічної активності, торговельні дисбаланси спричинили девальвацію та прискорення інфляції в Україні до 43 % річних у 2015 р. Ці події призвели до погіршення якості кредитних портфельів банківської системи, що зумовило необхідність очищення банківської системи, що почалося ще в 2014 році [1].

Найголовнішою причиною очищення банківського сектору є виведення з ринку недобросовісних учасників та підвищення прозорості через розкриття реальних власників банків.

Після фінансової кризи 2008-2009 рр. кількість діючих банків становила у 2009 році 184 установи, проте впродовж наступних років їх кількість поступово зменшувалася. Починаючи з 2014 року, під впливом девальвації гривні та спаду в економіці а також політичної нестабільності в країні, значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації, тому вже станом на 01.01.2015 р. кількість діючих банків становила 163 од., що на 12,9 % менше у порівнянні з 01.01.2009 р., а вже станом на 01.04.2017 р. кількість фінансових установ складала 94 од. (-95,7 %).

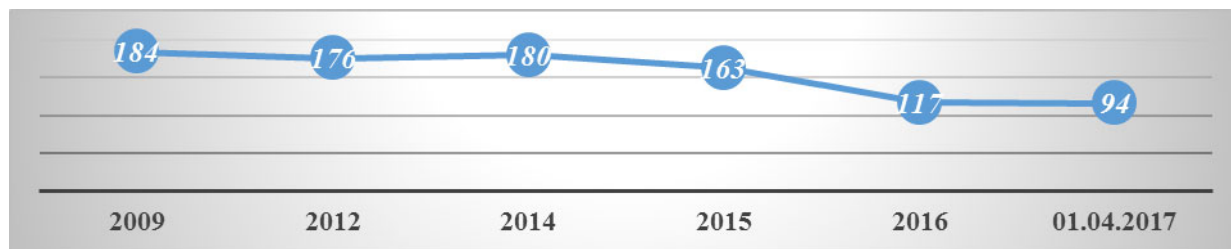

Рис. 1. Динаміка зміни кількості діючих банків за період 2009-2017 рр., од.

Джерело: розроблено автором за даними [2]

Більшість банків завершили 2015 рік зі збитками або отримали незначні прибутки. Це стосується банків не тільки першої групи. Державні банки, такі як «Ощадбанк», «Укресімбанк», які мали потужну підтримку держави, отримали у 2015 р. збитки: «Ощадбанк» – 5400 млн грн., «Укресімбанк» – 8 329 млн грн., а також «Промінвестбанк» – 6 346 млн грн., «Райффайзен Банк Аваль» – 2 063 млн грн., «Альфа Банк» – 916 млн грн. та інші [2].

Очищення банківської системи із початку перетворилося на безкінченний процес, що не дає можливості планувати та розвивати бізнес в Україні, будувати надійне підґрунтя для збільшення інвестиційної привабливості країни та поступового економічного відновлення.

В таблиці 1 подано фінансові результати діяльності банків з січня 2010 року по січень 2017 року. Як видно з таблиці, поступово зростали як доходи, так і витрати банківського сектору. За період 2009-2015 рр. доходи банків виросли на 56 198 млн грн. (+39,30%), а витрати банків зросли на 84 348 млн грн. (+46,8%). Слід відмітити, що відповідно до принципу прибутковості, доходи банку повинні перевищувати витрати, але за період з 2009 р. по 2012 р. банківська система отримувала збитки. Банківська система стала беззбитковою лише 2012-2013 рр. Більш того, у 2014 р. банківська система знову повернулася до збитковості на тлі масштабної девальвації гривні, зниження економічної активності та необхідності створювати значні резервні витрати.

Таблиця 1

Результати діяльності банків України

Назва показника	01.2010	01.2011	01.2012	01.2013	01.2014	01.2015	01.2016	01.2017
Доходи, млн грн.	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	210 201	199 193	14 557
Витрати, млн грн.	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	263 167	265 793	173 557
Результат діяльності, млн грн.	- 38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-66 600	-159 000

Джерело: складено автором за даними [2]

На початку 2016 року, банківська система України отримала збитків на 66 600 млн грн., а наприкінці 2016 року ця цифра сягала вже 159 млрд грн., з яких близько 136 млрд грн. - це збитки «ПриватБанку», така подія зафіксувало найбільший історичний збиток банківського сектору, зумовленого резервуванням кредитного портфеля «Приватбанку». Ще за підсумками січня-вересня 2016 року «ПриватБанк» декларував прибуткову діяльність. Його прибуток після оподаткування склав 590,85 млн грн. Але близько 97 % від корпоративного портфеля «ПриватБанку» становили інсайдерські кредити, під які були сформовані резерви в повному обсязі. Це означає, що реальний обсяг збитків штучно занижувався.

Ключовим завданням банків у поточному 2017 році стане відновлення кредитування реального сектору та домогосподарств. За даними опитування НБУ, понад 70% фінансових установ очікують на зростання кредитного портфеля підприємств. Вирішення проблеми платоспроможності «Приватбанку»,

який пропонував вкрай високі проценти за вкладми населення, закладає передумови для суттєвого зниження депозитних ставок та здешевлення кредитів протягом 2017 року [3].

На даний момент відбувається кроки щодо очищення та оздоровлення фінансового сектору, серед яких можна виділити наступні:

1. Прийняття законів щодо збільшення вимог до капіталу банків, посилення корпоративного управління в банках, захисту прав інвесторів, сприяння капіталізації та реструктуризації банків, посилення відповідальності пов'язаних із банком осіб тощо.

2. Реорганізація НБУ з посиленням ролі ключових регуляторних функцій, створення комітетів фінансової стабільності та монетарної політики.

3. Розробка «Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року» (далі по тексту Програма), реалізація якої розпочалась у проєктних групах відповідно до стандартів управління проєктами [4].

У процесі реалізації напрямів та виконання завдань Програми очікується, що до 2020 року будуть створені передумови стабільного розвитку економіки України, перетворення фінансового сектору України у конкурентоспроможне середовище з інвестиційно-інноваційним кліматом.

Отже, розглянувши актуальні проблеми банківського сектору, проаналізувавши ліквідацію та фінансові результати банківської системи України, на сьогоднішній день необхідно насамперед відновлювати стабільну економічну ситуацію в країні, де кожен банк як окремий елемент банківської системи, повинен бути прибутковим, надійним, конкурентоспроможним та мати можливість підтримувати подальший розвиток своєї діяльності. Дослідивши результати банківської діяльності, можна стверджувати, що прибутковими вони були у 2013-2014 році, а 2015-2016 рр. характеризується збитковістю банківської системи. Оскільки прибуток є одним із найважливіших індикаторів, який характеризує фінансові результати діяльності банків, то утримання його на достатньому рівні необхідно банківським установам для залучення нового капіталу, що дозволить збільшити обсяги та підвищити якість пропонованих послуг, стимулює удосконалення операцій, зниження витрат і розвиток банківських технологій. НБУ у 2017 році очікує виходу банківського сектора на прибуткову діяльність без урахування фактора «ПриватБанку». Основними факторами, які сприятимуть прибутковій діяльності банків у поточному році, є скорочення відрахувань в резерви і більш активне зростання процентних доходів завдяки можливому поживаленню кредитування реального сектора.

Список використаних джерел

1. Ковальчук О. І. Нестабільність банківської системи України в умовах кризи та шляхи її подолання / О.І. Ковальчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66439.doc.htm.

2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_ib=36798.

3. Звіт НБУ «Огляд банківського сектору» [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_ib=36798.

4. Інформаційна агенція УНІАН. Нацбанк представив проєкт реформи фінансового сектора до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1060844-natsbank-predstaviv-proekt-reformi-finansovogo-sektora-do-2020-roku.html>.

A.V. Lisitsa, master of MFCs-161 group
Supervisor – **M.V. Dubina.**, Ph. D. in Economics, associate professor
English Language Supervisor – **S.V. Lytvyn**, Ph. D., associate professor
Chernihiv National University of Technology

THE ESSENCE AND FEATURES OF JOINT INVESTMENT INSTITUTIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Ukraine is going through the period of economic instability at the present stage of its development, which reflects both the political and social spheres. Among the essential factors of the country's current state improvement there are intensification of investment activities within the country and the volume accretion of domestic and foreign investment. The effectiveness of implemented investment policy in the country, its efficiency and impact become an important prerequisite of the state economic development.

Joint investment is one of the most common forms of financial resources accumulation, given by the various economic actors, and their involvement in the state investment system that are transformed into credit and investment funds. Such processes occur due to the financial intermediaries system in the state, especially the joint investment institutions which play an important role in it.

The history of the joint investment institutions (JII) development is quite long, but these institutions emerged in Ukraine in the early 90-s, which is certainly related to the independence of our country and the beginning of domestic financial market formation processes. The first investment funds appeared in Ukraine only in 1994 [2].

Today the legal regulation of JII activity in Ukraine is governed by the numerous legal acts, especially the current law "About joint investment institutions", which plays the main role among all of them. According to this legal act, joint investment institutions may be both in the form of corporate and mutual funds [1].

The activity of joint investment institutions is observed primarily through the identification and analysis of their key functions. It should be noted, that the functions of joint investment institutions in a certain way correspond to the functions of the securities market as a macroeconomic system. However, these institutions also have specific functions, among which are the following:

- private investors' resources mobilization;
- market prices for securities forming;
- ensuring the liquidity of the securities;
- ensuring the securities transactions calculations;
- risk management while operating with securities;
- separation between management function and property ownership function [4].

Let us analyze the joint investment institutions activity in Ukraine. It is important, that according to domestic legislation such institutions are the only mechanism that can establish investment institutions in the state. Other financial intermediaries may be also engaged in investment activity, but it is not their basic activity. Thus, at the end of 2016 there were 2223 JII in Ukraine, 468 of them were corporate investment funds and 1 755 – mutual funds [3]. In the January-December 2016 period the number of investment certificates issued by companies assets management mutual investment funds was 5.37 billion UAH. It is less by 5.21 billion UAH compared to the same period in 2015 [3]. In 2016 the number of issued corporate investment funds shares made up 10.72 billion.

The development of JII in Ukraine is quite complex over the recent years due to permanent economic crises and their negative impact on the domestic stock market functioning. Moreover, the unstable political situation and low level of social security that is typical for a significant number of the population in Ukraine complicate the ability of the joint investment market to develop.

On the one hand, domestic industry of joint investments in economy is the cumulator of medium-term temporarily free financial resources of the population and other actors, and, on the other hand, it turns those resources into medium-term investments for the further development of the national economy. JII is quite an easy way of accumulating funds for the most risky projects implementation in various sectors of the economy, which allow to get increased profits in the case of innovative products introduction.

Despite the numerous benefits of the JII activity in the national economy system, these institutions in Ukraine considerably give way to other institutional investors, especially banking institutions and insurance companies, while taking the absolute values of the accumulated financial resources. The domestic joint investment market is characterized by insufficient liquidity and capitalization, large-scale shortage of domestic financial resources for investments, a tiny share of the exchange segment of the market, the lack of legislative regulation of some market functioning aspects, the limited number of liquidity and investment attractive financial instruments, dispersion and fragmentation of exchange and depository infrastructure.

Identified problems need to be resolved for the further JII development in Ukraine, participation of foreign companies in this market. An unsolved important problem is setting a system of investment return guarantees, that are put into JII, especially by the individuals. Such system establishing would enhance the interest of the population to transfer their own funds into the investment funds. Unfortunately, the majority of individuals in Ukraine do not know the essence of the JII activity and, consequently, do not trust such institutions. Among the major measures to improve the effectiveness of JII should be: the improvement of existing JII activity regulation legislation, particularly in terms of guaranteeing the investors rights, improvement of the information disclosure standards by the assets management companies, carrying out an advocacy work on the popularization of investment in investment funds of various types and others.

References

1. The Law of Ukraine "About institutes of joint investment (mutual and corporate investment funds)" no. 5080-6 5 July 2012. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>
2. T.V. Bilovys. The peculiarities of joint investment institutions activity in securities market in Ukraine. – [Electronic resource]. – Mode of access: file:///C:/Users/DANA/Desktop/Downloads/nvmduce_2015_1_7.pdf
3. Information regarding the stock market development in Ukraine for the period of January-December 2016: NSSMC. – [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/1484923400.doc
4. T.B. Kublikova. The basic functions of the securities market of joint investment institutions/ T.B. Kublikova // Gazette of Kryvyi Rih Economic Institute KNEI. – 2009. – no. 3 (19)
5. Official website of the Ukrainian Association of Investment Business (UAIB). – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.uaib.com.ua>
6. O.A. Polischuk. The role of special financial institutions in the investment opportunities widespreading in Ukraine. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39915>

ІНВЕСТИЦІЇ В НЕРУХОМІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ

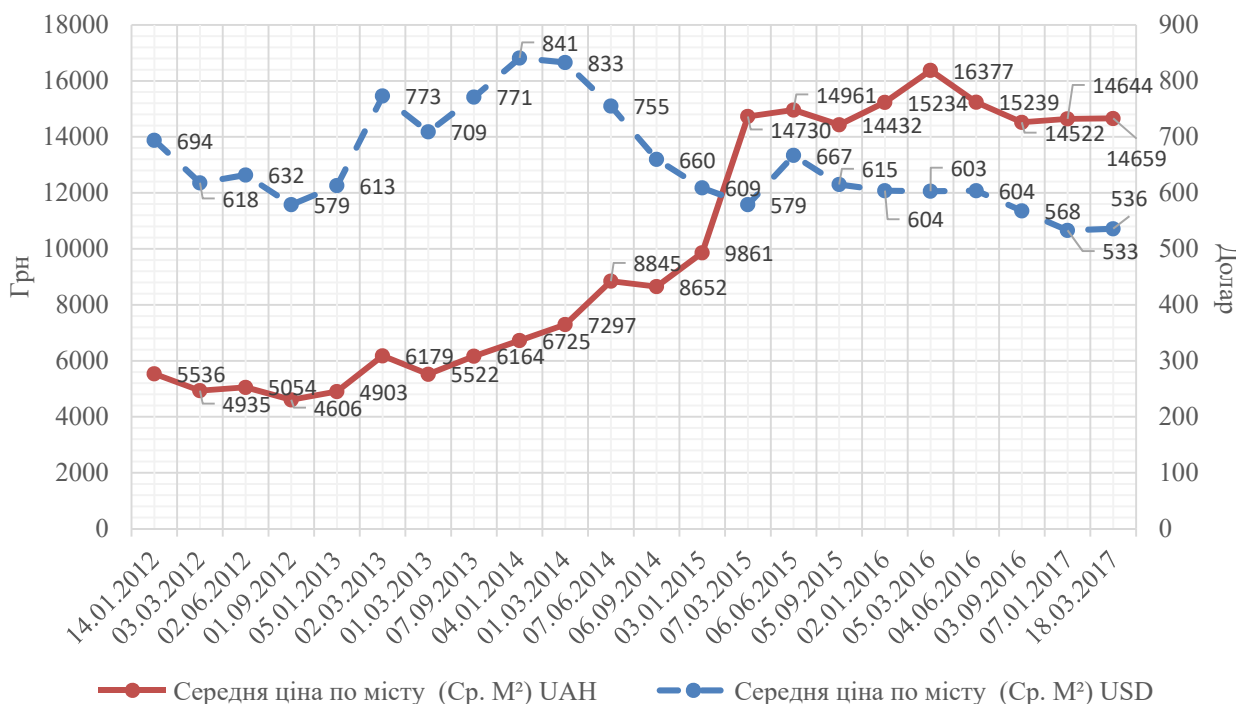
У час зростання рівня інфляції громадяни намагаються знайти найбільш економічно вигідний спосіб захистити заощадження від знецінення. На даний момент є актуальною проблема збереження свого капіталу українцями. Один з надійніших – це інвестування у нерухомість.

Через те, що питання збереження заощаджень методом інвестування в нерухомість актуальне на сьогодні, проводяться дослідження з метою вивчення цієї проблеми з різних аспектів. Так, О. Ю. Литвин, В. І. Аранчий, Л. О. Дорогань-Писаренко [1] наполягають інвестувати в одно- та двокімнатні квартири невеликої площі, О. Дубенська [2] розглядає зміни цін на нерухомість, М. Заславська [3] аналізує проблеми будівельної галузі та ринку нерухомості України.

Оскільки на ринку нерухомості України ситуація є досить нестабільною, тому важливо стежити за оновленими тенденціями, аналізувати зміни рівня інфляції та цін на житло, щоб зробити найбільш вдале вкладення, що й визначило актуальність написання даних тез.

Розглянемо проблематику на регіональному рівні. Щоб зробити вигідну покупку житла, важливо проаналізувати ряд показників, а саме: зміни курсу валют, розмір заробітної плати громадян, динаміку індексу інфляції, середні ціни на квартири, тип нерухомості.

Так, на зміну вартості житла впливає курс валют. Тому важливо порівнювати ціни на нього в різних валютах. З 2014 року курс долара починає стрімко зростати. У січні 2014 року показник долара був 8.6 грн, а вже в лютому – 10, 8 грн. Зараз, у 2017 році, 1 долар США можна придбати за 26,9 українські гривні. На рис. 1 представлено середні ціни за 1 м² у Полтавській області у національній валюті та доларах відповідно.

З даних рис 1 бачимо, що через падіння курсу національної валюти ціни у гривнях значно підвищилися.

Також на інвестиції у нерухомість безпосередньо впливає заробітна плата громадян. У таблиці 1 представлено дані динаміки середньомісячної заробітної плати у промисловості у 2012-2016 роках (у розрахунку на одного штатного працівника, грн).

Таблиця 1

Середньомісячна заробітна плата у промисловості (розроблено автором за даними [5])

Роки	2012	2013	2014	2015	2016
грн	3497	3774	3988	4789	5902

З таблиці 1 видно, що рівень заробітної плати поступово зростає у національній валюті, але враховуючи курс долара та рівень інфляції, підвищена заробітна плата знецінюється.

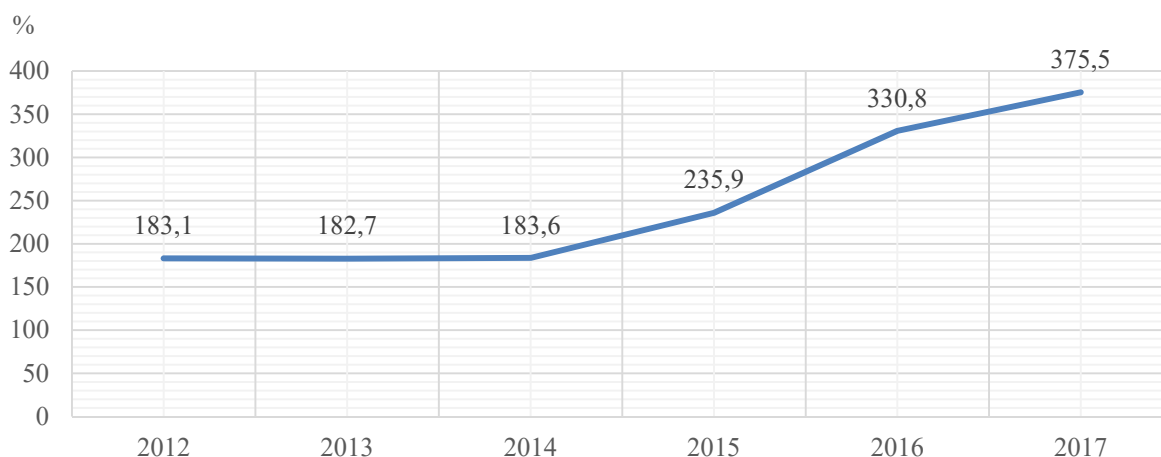

Рис 2. Динаміка індексу інфляції в Україні з 2012 року (розроблено автором за даними [6])

З рис.2 видно, що сумарний рівень інфляції дорівнює 372,5 %. Враховуючи дані, можна припустити, що така тенденція буде зберігатися ще невизначений час, тому громадяни шукають спосіб зберегти заощадження, купуючи нерухомість по можливості.

Ціни на нерухомість залежать від типу самого житла. На сьогодні розрізняють нерухомість, куплену на первинних та вторинних ринках. Перший тип – це житло в новобудовах, це практично — собівартість будівельних робіт. А другий тип – це нерухомість, що вже мала власника. При виборі нерухомості для інвестування варто враховувати багато факторів. По-перше, житла вторинного ринку перепродають за підвищеними цінами. По-друге, є значний ризик потрапити на шахраїв, або нечесних власників. При покупці нерухомості на вторинному ринку необхідно перевіряти всі документи, щоб запобігти юридичних проблем у майбутньому (наприклад, житло вже було куплене іншими людьми, не виписані особи, що проживають в квартирі, особи, які мають право на це житло). Щодо нерухомості первинного ринку, то вона значно вигідніша для інвестування, адже менший ризик потрапити на шахраїв, але варто зазначити, що якість житла в новобудовах може бути гіршою за нерухомість, що куплена на вторинному ринку, бо на сьогодні забудовники, намагаючись зекономити, використовують дешевий та неякісний матеріал.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- різкий стрибок курсу долара вплинув на ріст цін у національній валюті;
- з кожним роком індекс інфляції зростає, що спричиняє стрімке знецінення гривні;
- через підвищення показника інфляції середня заробітна плата знецінюється, не дивлячись на її підвищення.

З метою збереження заощаджень громадян можна запропонувати інвестувати в нерухомість первинного ринку у доларах США.

Список використаних джерел

1. О. Ю. Литвин, В. І. Аранчий, Л. О. Дорогань-Писаренко. Інвестиції в нерухомість як засіб збереження заощаджень // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №8. – С.278 – 282
2. Дубенська О. Нерухомість у рік потрясінь, 2014 // https://lb.ua/economics/2014/12/27/290433_neruhomist_rik_potryasin.html
3. Заславська М. Чи зрушить із мертвої точки ринок української нерухомості, 2015 // <http://forbes.net.ua/ua/business/1386328-chi-zrushit-iz-mertvoyi-tochki-rinok-ukrayinskoyi-neruhomosti>
4. Енциклопедія нерухомості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://domik.ua>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Фінансовий портал Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>

ОБСЯГ ПРОСТРОЧЕНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ КЛІЄНТІВ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Однією з найголовніших економічних функцій банків є кредитування їх клієнтів. Від того, наскільки добре банки здійснюють свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, що ними обслуговуються. Банківські кредити мають вплив на появу нових підприємств, збільшення кількості робочих місць, будівництво об'єктів соціального та культурного призначення, а також забезпечують економічну стабільність країни.

Протягом 2014–2016 рр. банківська система України функціонувала в умовах високої економіко-політичної нестабільності, ведення бойових дій на сході України та зростання кредитної заборгованості в банках України, що своєю чергою, безпосередньо погіршило якість активних ресурсів банків та водночас обмежило кількість необхідних економічних ресурсів суб'єктам господарювання, що в результаті стримало розвиток виробництва в усіх галузях економіки. Девальвація валюти та коригування тарифів на комунальні послуги призвели до зростання інфляції і як наслідок, до збільшення заборгованості у банках країни [5].

Кредити становлять близько 60 % всіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів. Сьогодні проблема управління кредитним ризиком у банку залишається однією з найактуальніших. З часом рівень ризикованості банківської діяльності дедалі зростатиме [2, с. 4].

Запорукою стабільного функціонування банківських установ є забезпечення належного рівня якості кредитного портфеля банку. Звернення недостатньої уваги управлінню кредитним портфелем банку, може привести до зниження прибутковості банку і навіть до його банкрутства. Не повернення позичальником коштів залишається для банківських установ однією з основних проблем. Практика показує, що будь-який банк незалежно від якості кредитного портфеля, адекватності кредитної політики, способів та методів кредитної політики або ж незалежно від економічної ситуації в країні стикається з неповерненням наданих кредитів. Економічна чи інші кризи лише надають особливої важливості даній проблемі, з настанням яких у позичальників значно скорочується можливість вчасно та в повному обсязі погашати отримані кредити [5].

За даними НБУ, впродовж 2013-2016 рр. кількість наданих кредитів зменшилася. Слід відмітити, що у 2014 році кількість наданих кредитів мала тенденцію до збільшення та зросла на 74,3 млрд грн порівнюючи з 2013 роком. Починаючи з 2015 р. кількість наданих кредитів до 2016 року зменшилась на 30,7 млрд грн. Отже, як бачимо, у 2014 році обсяг кредитування був на найвищому рівні за всю незалежність України. Швидке збільшення частки заборгованості в кредитному портфелі банків у 2015 р. зумовлене економічно-політичною нестабільністю. Зниження обороту та обсягів виробництва основних галузей, зниження реальних доходів населення при високій девальвації національної валюти призвели до появи труднощів з обслуговуванням позичальників кредитних зобов'язань, що негативно вплинуло на ліквідність та капіталізацію банківських установ. Наведені фактори призвели до непрацездатності позичальників вчасно виплачувати свої зобов'язання, а це вплинуло на зростання проблемної заборгованості в Україні впродовж 2014-2016 рр.

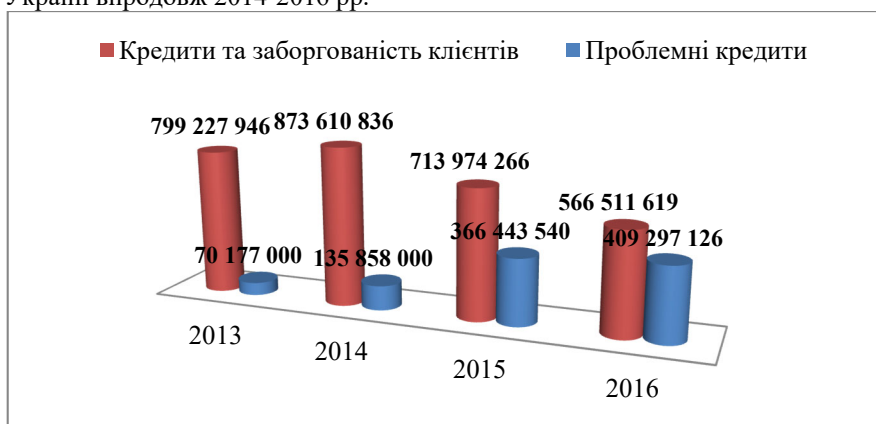

Рис. 1. Прострочена заборгованість за кредитами впродовж 2010-2016 рр., тис грн [3].

Також з вище наведених даних на (рис.1), можна констатувати той факт, що відбувалося зростання обсягів проблемної заборгованості, особливо обсяги мають різкі зміни з 2014 по 2015 рр., за один рік величина проблемних кредитів зросла на 230,585 млрд грн. Швидке збільшення частки проблемних кредитів в кредитному портфелі банку в 2015 р. зумовлене економічно-політичною нестабільністю.

Проблемні кредити негативно впливають на показники банку і банківської системи в цілому.

Банкам необхідно на суму проблемних кредитів створювати резерви, що в свою чергу змашує інвестиційний портфель банків, так як замість резервування проблемних кредитів банк міг інвестувати кошти в інші проекти. При виникненні прострочених активів банки постають перед вибором як саме працювати далі. В банках завжди є вибір між утримати на балансі проблемні кредити, продати чи списати їх за рахунок резерву [1].

Як правило рішення прийметься індивідуально правлінням банку. Однак в даному разі постає питання на якому етапі і як саме поступити щоб зазнати мінімальних збитків та максимально повернути надані кошти, адже головна мета діяльності банку це отримання прибутку.

Отже, для покращення ситуації з простроченою заборгованістю необхідно:

- вдосконалити систему визначення кредитоспроможності позичальника та ризикованості наданих позик;
- удосконалення законодавчої бази та системи банківського нагляду;
- створити більш зважений процес надання кредитів;
- удосконалення механізму співпраці банків з бюро кредитних історій;
- вдосконалення системи моніторингу простроченої та безнадійної кредитної заборгованості банків;
- відслідковувати ситуацію як на зовнішньому ринку так і в конкретній галузі в яку кредитується кошти [4].

Як висновок, можна сказати, що величина проблемної заборгованості впливає на рівень якості кредитного портфелю та прибутковість банку, а отже і на показники діяльності банківської системи. За результатами дослідження, у 2015 році обсяги проблемних кредитів в українських банках збільшилися, та продовжують зростати у 2016 році, під впливом погіршення економічного розвитку України. Тому, потрібно здійснювати заходи, які б могли зменшити обсяг проблемних кредитів.

Список використаних джерел

1. Ключарьова А.О. Роль проблемної заборгованості банків України у формуванні кредитного портфелю. / Ключарьова А.О., Лісна Р.П. // «Молодий вчений». -2015. - № 1(16) – С. 107 – 109.
2. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В.В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – 217 с.
3. Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
4. Український банківський портал [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://banker.ua>.
5. Яременко О.Р. Проблемні кредити банків: визначення сутності та тенденції їх розвитку в умовах банківської кризи/Яременко О.Р. Костильова О.М.// Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського «Гроші, фінанси і кредит». – 2016. - № 10.- С. 900 – 905.

Козловська С.М., студентка гр. ФЕБ-151

Однолько Я.В., студентка групи ФКт-161

Науковий керівник – Парубець О.М., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Однією з важливих умов розвитку економіки є зовнішньоекономічна діяльність країни. Цей факт є очевидним для нашої країни, тому що у сучасних умовах набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної інтеграції, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства.

Зовнішньоекономічна діяльність реалізується на рівні окремих господарюючих суб'єктів, регіонів, держави. Така діяльність спрямована на стимулювання розвитку і підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків, встановлення міждержавних основ співробітництва, створення правових, торговельних і політичних механізмів.

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» під останньою розуміють діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудовану на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [1].

Метою зовнішньоекономічної діяльності України є:

- введення правового регулювання зовнішньої торгівлі, економіки, науково-технічного співробітництва, спеціалізації і кооперації у галузі виробництва: науки і техніки, економічних зв'язків у галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг;

- втілення в життя власної зовнішньоекономічної політики, виходячи з інтересів економіки держави;

- забезпечення потреб внутрішнього ринку за рахунок імпорту товарів, які є дефіцитними, і вигідного експорту продукції, виходячи з внутрішніх можливостей;
- подолання неплатоспроможності держави;
- розширення ринку збуту української продукції, сталого економічного зростання і підвищення добробуту народу України;
- забезпечення дійового валютного і цінового контролю над вивезенням найбільш валютномістких ресурсів;
- зближення структури внутрішніх і світових цін; приєднання України до різних багатосторонніх режимів експортного контролю [2].

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності є економічною категорією, яка обслуговує розподіл вартості і являють собою особливу сферу грошових відносин, що пов'язані з перерозподілом державою національного доходу, створеного у зовнішньо-економічній сфері [2].

Проведемо аналіз основних показників зовнішньоекономічної діяльності держави (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники зовнішньої торгівлі України за 2013-2015рр., млн. дол. США

Показники	Роки		
	2013	2014	2015
Експорт товарів і послуг, млн дол. США	74832,3	64106,8	46804,2
Імпорт товарів і послуг, млн дол. США	83346,5	60750,6	42976,0
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,9	1,06	1,09
Експорт товарів і послуг України у відсотках до ВВП, %	45,1	49,6	52,7
Імпорт товарів і послуг України у відсотках до ВВП, %	53,7	53,1	54,6

Джерело: складено автором на основі [3; 4].

Як бачимо з таблиці 1, обсяг експорту-імпорту товарів і послуг по рокам періоду, що аналізується, має постійну тенденцію до зменшення, що обумовлюється впливом багатьох екзогенних і ендегенних факторів, основними серед яких є складна економічна і політична ситуація в країні. Позитивним можна вважати незначне збільшення експорту над імпортом, про що свідчить наведене значення коефіцієнту покриття експортом імпорту та зростання частки експорту товарів і послуг до ВВП.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Питома вага країн світу в зовнішній торгівлі України, %

Країни		Роки		
		2013	2014	2015
СНД	експорт	36,6	29,5	24,2
	імпорт	35,0	30,4	26,2
Інші країни світу	експорт	63,4	70,5	75,8
	імпорт	65,0	69,6	73,8
З них країни ЄС (28)	експорт	26,9	31,8	32,8
	імпорт	37,2	39,8	42,1

Джерело: складено автором на основі даних [3].

Серед країн світу найбільший обсяг експорту-імпорту товарів Україна здійснює з країнами СНД та ЄС. При цьому якщо частка перших за 2013-2015 рр. поступово зменшується, то з країнами ЄС зростає, що має позитивний вплив на розвиток євроінтеграційних процесів.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності має на меті не тільки розширення ринків збуту вітчизняної продукції але й збільшення валютних надходжень держави та зростання прямих іноземних інвестицій. У таблиці 3 наведені показники зовнішньоторговельного балансу України.

Таблиця 3

Зовнішньоторговельний баланс України, млн. дол. США

Роки	Товари та послуги			Товари			Послуги		
2013	74832,3	83346,5	-8514,2	62305,9	75834,6	-13528,7	14233,2	7523,0	6710,2
2014	64106,8	60750,6	3356,2	53901,7	54428,7	-527,0	11520,8	6373,1	5147,7
2015	46804,2	42976,0	3828,2	38127,1	37516,4	610,7	9736,6	5523,0	4213,6

Джерело: складено автором на основі даних [3].

Сальдо зовнішньоторговельного балансу являє собою різницю між вартістю експорту та імпорту товарів і послуг. Як видно з таблиці 3 за 2015 р. Україна має позитивне значення балансу, тобто обсяг експорту товарів і послуг переважає обсяг їх імпорту, що дає змогу збільшити розмір валютних надходжень держави.

Особлива роль у формуванні фінансів зовнішньоекономічної діяльності держави належить прямим іноземним інвестиціям динаміка обсягу яких наведена в таблиці 4.

Прямі іноземні інвестиції в економіці України

Показники	Роки		
	2013	2014	2015
Прямі іноземні інвестиції в Україну, у тому числі з	57056,4	45744,8	43371,4
країн ЄС	43911,4	35592,4	33042,3
інших країн світу	13145,0	10152,4	10329,1
Прямі інвестиції з України в економіці країн світу, у тому числі з	6597,4	6350,6	6210,0
країн ЄС	6086,8	6033,3	6006,0
інших країн світу	510,6	317,3	204,0

Джерело: складено автором на основі даних [3].

З наведених в таблиці 4 даних чітко видно, що основний обсяг інвестиційної діяльності Україна здійснює з країнами ЄС. Так за підсумками 2015 р. частка прямих іноземних інвестицій з країн ЄС в економіці України складала 76,2 %, натомість частка інвестицій з України в економіці країн ЄС була на рівні 96,7 %.

Для подальшого розвитку фінансів зовнішньоекономічної діяльності держави необхідно стабілізувати фінансово-економічну ситуацію в країні, створити стимули для притоку прямих іноземних інвестицій, розвитку експорту, впровадженню новітніх технологій, стримувати знецінення національної грошової одиниці та зростання інфляційних процесів.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР; Закон від 16.04.1991 № 959-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Хомутенко В. П. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / В. П. Хомутенко, В. В. Немченко, І. С. Луценко. - К. : ЦУЛ, 2009. – 474 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org>
4. Беларусь и страны мира. Статистический сборник. [Электронный ресурс] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2016. – 389 с. – Режим доступу: <http://www.belstat.gov.by/>

Садчикова І.В., к.е.н., доцент

Телеш Т.А., студент ФК-132

Чернівецький національний технологічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АУТСОРСИНГУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі розвитку світової та вітчизняної економіки, що характеризується наявністю конкуренції і нестабільності усіх сфер діяльності, суб'єкти господарювання змушені постійно пристосуватися до змін зовнішнього середовища та шукати додаткові конкурентні переваги. Оптимізація основної діяльності вимагає від економічних суб'єктів досконалого поєднання традиційних і новітніх форм взаємодії з іншими учасниками ринку. Одним із таких способів, який дає можливість досягти конкурентних переваг та широко використовується зарубіжними країнами, є аутсорсинг.

В останні десятиріччя у світовій економіці одержав розповсюдження аутсорсинг, тобто передача функцій внутрішнього підрозділу підприємства зовнішньому. У такому випадку ці функції виконуватиме стороння організація, яка спеціалізується на даному виді діяльності (її називають аутсорсером). Такі дії дозволяють підприємству відмовитися від непрофільних функцій, не характерних для його основної діяльності, проте необхідних для нормальної роботи. У результаті підприємство може зосередитися на виконанні своїх основних функцій і виконувати їх більш ефективно.

Слово аутсорсинг походить з англійської мови і перекладається як out – «зовнішне» і source – «джерело». Тобто якщо перекласти дослівно, то аутсорсинг – це зовнішнє джерело, тобто – це передача деяких повноважень іншій компанії, що спеціалізується у відповідній області. Таке рішення компанія зазвичай приймає у двох випадках. По-перше, якщо діяльність компанії не є прибутковою, а по-друге, якщо вона не встигає виконувати свої дії.

Аутсорсинг почав застосовуватися в бізнес практиці лише з кінця 80-х років. Фірма Kodak вважається одним із першовідкривачів аутсорсингу. На поч. 90-х років ХХст. керівництво компанії вирішило передати всі ІТ-ланки компанії ІВМ, яка прагнула до лідерства у сфері високих технологій. В результаті ІВМ заключила вигідний контракт, а Kodak – якісне обслуговування інформаційних технологій [1].

Історія перших спроб кооперації з найнятими на стороні помічниками, загалом то, сформувала і сучасний ринок аутсорсингових послуг. Історія розвитку аутсорсингу наведена на рис. 1.

Рис. 1. Етапи розвитку аутсорсингу у світі

В наш час найбільш поширеними областями роботи аудсордерів є: бухгалтерія, маркетинг, логістика, ІТ-послуги, управління кадрами та інше [3].

На думку фахівців Інституту аутсорсингу (Outsourcing Institute, США), аутсорсинг динамічно розвивається і є видом оптимізації діяльності підприємств. Як показує практика, найбільш поширеними його формуваннями є у сфері інформаційного забезпечення та управління персоналом.

Загалом відомі такі види аутсорсингу:

1. Інформаційний аутсорсинг (ІТ-аутсорсинг). Полягає в тому, що компанія передає свої права на розробку сайту та обслуговування всіх комп'ютерних системі мереж іншій компанії, яка займається цим напрямком діяльності.
2. Аутсорсинг бізнес-процесів. Полягає в передачі своїх прав іншій компанії на управління бухгалтерськими питаннями.
3. Виробничий аутсорсинг (HR-аутсорсинг). Передача компанією іншій компанії виконання виробничих функцій. Наприклад, компанії потрібно роздрукувати продукцію, тому вона звертається до іншої компанії.

Тенденції розвитку світового ринку аутсорсингу наведено на рис. 2 [4]. Тенденції розвитку світового ринку аутсорсингу наведено на рис. 2 [4].

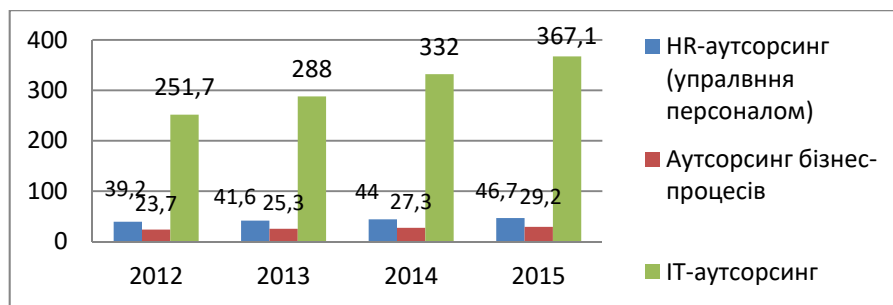

Рис. 2. Світовий ринок різних видів аутсорсинг, млрд. дол. США

На світовому ринку, в більшості країн Європи та США, виробничий аутсорсинг підтримується державою для його розвитку. Вона затверджує пільгові умови для ведення бізнесу великих підприємств, які в свою чергу підписують угоду з малими підприємствами. При цьому великі підприємства виступають гарантом для малих, а розвиток великих виступає частиною державної політики.

В Україні аутсорсинг є менш популярним. Він використовується для виконання таких функцій: управління персоналом, розрахунків заробітної плати співробітників, обробка телефонних викликів, юридичне забезпечення, стягнення боргів і т.д..

На відміну від світового ринку в Україні аутсорсингу застосовується тільки в кризових та передкризових ситуаціях, тобто в разі виникнення серйозних труднощів.

Проте, можна врахувати такі проблеми розвитку аутсорсингу в Україні, як [2]:

- політичні та економічні ризики для інвесторів;
- неможливість залучення національних облігацій;
- політична нестабільність;

- негативне ставлення населення до приватного сектору;
- неврегульовані відносини влади і бізнесу.

Підсумовуючи, можна сказати, що в зарубіжній практиці аутсорсинг є значно затребуваним ніж в Україні. Адже держава виступає підтримкою в бізнесі. При цьому зарубіжний досвід показує, що застосовуючи аутсорсингу для суб'єктів господарювання дозволяє підвищити конкурентоспроможність підприємства і при цьому зменшити адміністративні витрати.

Список використаних джерел

1. Бравар Жан-Луї. Ефективний аутсорсинг: розуміння, планування та використання успішних аутсорсингових відносин/ Бравар Жан Луї, Морган Роберт: [пер. з англ.]. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. – 288с.
2. Веприцька О. А. Аутсорсинг : проблеми та перспективи розвитку в Україні – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://mev.khnu.km.ua/load/studentska_naukovo_praktichna_konferencija/5_ekonomichni_procesi_i_sistemi_modeli_i_instrumenti_zabezpechennja/autsorsing_problemi_ta_perspektivi_rozvitku_v_ukrajini/25-1-0-144
3. Грозик У. Розвиток послуг з фінансового аутсорсингу – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://libfor.com/index.php?newsid=932>
4. Микало О.І. Аналіз світового досвіду використання аутсорсингу – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=203>.

Гапоненко І.С., студент гр. Ф-132

Науковий керівник – **Коваленко Л.О.**, к.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

Власний капітал є основою для початку і продовження діяльності акціонерного товариства, одним із найістотніших показників, який характеризує фінансовий стан акціонерного товариства. Він є головним джерелом формування прибутку і доходів його власників як у поточному, так і в перспективному періоді, його розмір та динаміка змін характеризують рівень ефективності діяльності товариства.

Акціонерні товариства мають низку переваг у порівнянні з іншими видами бізнесових структур, що робить їх однією з привабливіших організаційно-правових форм підприємництва. Перш за все, акціонерні товариства можуть мати необмежений термін існування, тоді як період дії підприємств, заснованих на індивідуальній власності або товариств з участю фізичних осіб, як правило, обмежений термінами життя їхніх засновників. Акціонерні товариства, завдяки випуску акцій, дістають більш широкі можливості в залученні додаткових коштів. Оскільки акції мають достатньо високу ліквідність, їх набагато простіше обернути на гроші при виході з акціонерного товариства, ніж отримати належну частку статутного фонду в товаристві з обмеженою відповідальністю.

У всьому світі АТ стали досить розповсюдженою формою організації підприємницької діяльності, завдяки таким їх перевагам: легкість формування значного за розмірами капіталу; обмеженість ризику акціонера розміром сплачених за акції коштів, що сприяло залученню значної кількості акціонерів та концентрації великих капіталів; стабільність майнової бази АТ, оскільки на неї, як правило, не впливає вихід акціонера з товариства (це відбувається шляхом відчуження акцій іншим особам, що не призводить до зменшення майнової бази товариства); необов'язковість персональної участі акціонерів у діяльності АТ, що полегшує участь у ньому і відповідно дозволяє залучати нових акціонерів і їх кошти; можливість залучення до участі у публічних акціонерних товариствах широких верств населення і відповідно - розподілу прибутку акціонерного товариства між ними;

Після прийняття у 2008 році закону «Про акціонерні товариства» їх розвиток і функціонування почали гальмуватись. Адже цей закон вимагав від АТ прозорості, вони повинні виступати не як засобом переливання капіталу з галузі в галузь, а засобом накопичення капіталу.

Невеликі українські товаровиробники, реорганізовані в АТ, навряд чи зможуть скористатися можливостями залучити додатковий капітал через фондовий ринок. Разом з тим через акціонування вони мають дотримуватись додаткових вимог щодо реєстрації, публічності звітності, корпоративної етики тощо, передбачених Законом «Про акціонерні товариства», прийнятим у 2008 році Тому, за ініціативою засновників частина АТ вже реорганізована у ТОВ.

Основні фактори, котрі впливають на зменшення кількості акціонерних товариств в Україні, - це, перш за все:

- нерозвинутий фондовий ринок України;
- більш жорстка політика держави щодо регламентації їх створення;
- обов'язкове висвітлення фінансової звітності;
- значні накладні витрати при заснуванні;
- вимоги щодо лістингу акцій тощо.

Кількість акціонерних товариств станом на 2015 рік.

Період	ВАТ	ЗАТ	ПАТ	ПрАТ	Усього
Станом на 1.12.2012	3949	13714	3314	4294	25271
Станом на 1.12.2013	3367	13067	3576	4483	24493
Станом на 1.12.2014	2418	6116	4215	3490	16239
Станом на 1.12.2015	2031	5380	4149	3486	15046

*Джерело:[4]

Згідно даних табл.1 за період з 01.12.2012 року по 01.12.2015 рік кількість акціонерних товариств зменшилась з 25271 до 15046, або на 40.5%.

Така тенденція вплинула на обсяги емісійної діяльності АТ. За період з 2011 по 2014 рік обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився з 58,16 до 144,35 млрд. грн., але уже в 2015 році спостерігається спад емісійної діяльності (обсяг випуску акцій склав 122,3 млрд. грн.), на 15,3 %. Це вплинуло на обсяги статутного капіталу АТ.

Наступним по важливості джерелом формування власного капіталу АТ є нерозподілений прибуток. Слід відмітити, що за результатами 2015 року підприємства промисловості продемонстрували від'ємний фінансовий результат. Фінансова криза негативно вплинула на спроможність АТ нарощувати власний капітал за рахунок прибутку.

Власний капітал АТ може бути нарощений за рахунок додаткового капіталу який утворюється шляхом дооцінки необоротних і оборотних активів в результаті інфляції (темп інфляції в 2015 році 143%) та реалізації акцій за курсом вище номіналу спостерігається зниження вартості акцій на фондовому ринку, отже ймовірність збільшення власного капіталу за рахунок цього джерела дуже низька.

Список використаних джерел

1. Анзіна, Г. В. Особливості оцінки вартості власного капіталу в умовах граничних ринків / Г. В. Анзіна// Економіка. Фінанси. Право . - 2015. - № 5 . - с.4-9.
2. Самофалов, П. П. Державне управління джерелами фінансування інноваційного розвитку акціонерних товариств в Україні / П. П. Самофалов // Формування ринкових відносин в Україні . - 2015. - № 9[Ел.р.] . - с.58-63.
3. Макаренко М., Потєтюєва М. Особливості формування статутного капіталу публічного акціонерного товариства "Українська залізниця" // Економіст . - 2012. - 12 . - с.35-38.
4. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку- режим доступу : <http://nssmc.gov.ua/activities/stockregistration>

Болуто А.О., студентка гр. УП-151

Науковий керівник – **Іванова Т.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РИНОК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Страховання має важливе значення в залученні коштів в економіку будь-якої країни. Страхові компанії, надаючи страхові послуги своїм клієнтам, за рахунок мобілізації коштів виступають як інвестори, оскільки вкладають тимчасово вільні кошти в різні види інвестицій. Одним із важливих у соціальному і страховому захисті населення є страхування життя.

На сьогодні стан українського ринку страхових послуг не відповідає вимогам світового страхового ринку. Задля забезпечення зміцнення національного страхового ринку необхідно проведення ефективної страхової політики, а також завоювання довіри як серед населення, так і з боку інвесторів та іноземних партнерів. Отже, не дивно, що ринок страхування життя наразі ще формується шляхом довершення законодавчої бази, зміни органів нагляду за страхуванням, переконанням населення у безпечності та вигідності страховальних послуг тощо.

Згідно зі ст.6 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування»» страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку [1].

Основною відмінністю даного виду страхування є те, що життя не можна виразити конкретною вартісною грошовою оцінкою та компенсувати її. Тобто за страхуванням життя не можна виявити величину понесених збитків при настанні страхового випадку.

Лише надійні страхові компанії можуть надати якісні послуги зі страхування життя. І хоча в Україні близько 40 компаній мають ліцензію на страхування життя, лише половина з них активно працює на ринку. Так, в Україні вже зарекомендували себе такі лідери, як UNIQUA, Fortis, Allianz, проте такі гіганти, як Aviva ще невідомі українському ринку.

Зараз компанії, що надають послуги страхування життя, розвиваються за рахунок відсутності великої кількості конкурентів, що можна пояснити побоюваннями потенційних конкурентів до великих початкових вкладів в такий бізнес, враховуючи, що віддача починається через 5-10 років.

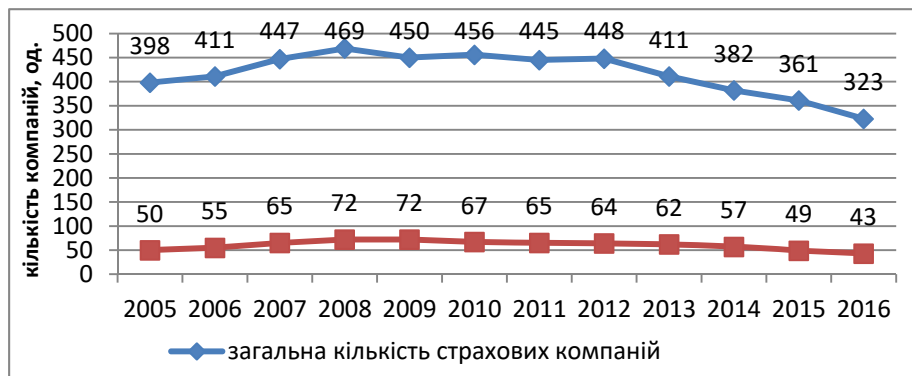

Рис 1. Динаміка кількості страхових компаній та страхових компаній зі страхування життя в Україні протягом 2005 – 2016 рр.

Як видно з рисунку 1, в Україні з 2009 року спостерігається поступова тенденція до зменшення страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя. До основних причин гальмування розвитку ринку даних послуг відносять:

- 1) недовіра до страхових компаній;
- 2) суперечливість деяких законодавчих актів;
- 3) валютний ризик;
- 4) необізнаність населення щодо переваг у страхуванні життя;
- 5) нестабільність доходів домогосподарств;
- 6) надання переваги до заощаджень.

Доволі загрозливим для України є той факт, що на ринку страхових послуг залишається велика частка відтоку капіталу за кордон. Страхові компанії в нашій країні з іноземним капіталом виконують функції страхових посередників, при цьому передаючи в перестраховання до 95% ризиків материнської компанії. Така тактика є характерною для компаній, що займаються страхуванням життя, адже при ризиковому страхуванні одночасно з капіталом вивозяться і ризики, а при страхуванні життя – 90% довгострокового інвестиційного ресурсу і лише 10% ризиків [2].

За даними окремих експертів, в нашій країні на економіку працює лише третина коштів ринку страхування життя, тоді як інша частина є тіньовим капіталом. Через це зараз в Україні актуальним є питання щодо повернення довіри до страхової галузі та створення таких умов, аби компанії не змогли займатися псевдострахованням. Дану проблему можна вирішити шляхом комплексного підходу до нагляду за страховою діяльністю та змінами законодавства [3].

До того ж наразі в Україні застрахованими є лише 10% ризиків, тоді як в країнах західної Європи даний показник перевищує 90%. Це є прямим доказом того, що наша держава має потенціал для збільшення обсягів страхування життя і необхідність дослідження цієї сфери.

Досвід країн Європи свідчить про те, що динаміка ринку страхування залежить від п'яти факторів: рівня добробуту населення, його горизонту планування, розвитку альтернативних фінансових інститутів, попереднього досвіду страхування життя населення, доступності якісних страхових продуктів. Зі зростанням добробуту, як правило, людям властиво більшу частину свого заробітку зберігати, в тому числі, у формі полісів страхування життя [4].

Подальше формування ринку послуг страхування життя прямо пропорційно залежить від інтеграції України в міжнародні процеси та структури, вирішення проблем соціального страхування через ринок страхування життя, збільшення кількості надання страхових послуг, внесення змін в оподаткування страхової діяльності та його вдосконалення тощо.

Отже, враховуючи вище вказане, можна зробити висновок, що вітчизняний ринок послуг зі страхування життя потребує вдосконалень, а саме:

- 1) підвищення рівня прозорості ринку;
- 2) розробки Страхового кодексу;
- 3) переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- 4) вироблення механізму щодо протидії порушень термінів виплат відшкодувань за страховими договорами;
- 5) використання європейського досвіду в регулюванні страхової діяльності;
- 6) розвитку інфраструктури ринку страхових послуг.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 04.10.2001 р. №2745-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua

2. Гладчук О. М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України [Текст] / О. М. Гладчук // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 4.

3. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика [Монографія] / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.

4. Приказнюк Н. В. Страховий ринок України: проблеми та перспективи розвитку / Н. В. Приказнюк // Вісник КНУ ім. Т. Шевченко. – Серія «Економіка». – 2009. – №111. – С.33–37.

Долгополов М.Г., студент 4 курсу гр. Ф-131
Науковий керівник – Товстиженко О.В., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В умовах політико-економічної нестабільності в нашій державі важливої ролі набуває ринок страхових послуг, що зумовлено підвищенням ризику настання несприятливих подій. Страховий ринок розвивається не тільки у кількісному, але й у якісному вираженні – поступово розширюється асортимент їх послуг, їх надання стають гнучкішими. Проте назвати вітчизняний ринок розвиненим і сформованим не можна, особливо якщо порівнювати з ринком країн ЄС або США.

На небанківському фінансовому ринку, страхові послуги займають друге місце за рівнем капіталізації. На кінець 2016 року в Україні працювало 310 страхових компаній, 39 з яких займались страхуванням життя. Таким чином продовжилась тенденція скорочення їх кількості, так порівняно з 2015 року вони скоротились на 51 одиницю, а з 2014 – на 78. Проте частка валових та чистих премій по відношенню до ВВП залишилась на рівні 2015 року, причому у вартісному вони зросли більше ніж на 18%.

Аналізуючи структуру їх зростання, можна відзначити, що у відсотках найбільший ріст показало страхування від нещасних випадків (56,3%) та страхування кредитів (52,3%). А у вартісному – автостраховання (1 450,9 млн грн) і страхування вантажів (819,2 млн грн). Більше 62% обсягу страхових премій надійшло від юридичних осіб, що майже на 3% менше ніж у 2015 році.

Щодо концентрації страхового ринку, то топ-3 страхові компанії, які займаються страхуванням життя займають 43% ринку, а топ-10 – 89,4%. Якщо не брати до уваги страхування життя, то ситуація з концентрацією ринку наступна: частка топ-3 компаній 18,9%, топ-10 – 44,6%. Таким чином можна констатувати, що фактично ринок страхування життя контролюють 20 компаній з часткою у 99,5%, а на ринку інших видів страхування 99,9% займають топ-200 страхових компаній, причому у топ-100 частка ринку досягає 96,9%.

По ринку страхування життя Індекс Герфіндала – Гіршмана (ННІ) склав 1 079,59 (у 2015 році – 982,98), по ринку ризикових видів страхування становив 280,74 (у 2015 році – 232,72). В цілому по страховому ринку Індекс Герфіндала – Гіршмана склав 245,09 (у 2015 році – 205,07). Дані свідчать, що на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, спостерігається значний рівень конкуренції (ННІ в 4 рази менше 1000), в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація.

Страхові виплати порівняно з 2015 роком також зросли, валові на 9,1%, а чисті на 12,6%. Найбільшим за обсягом виплат стало автостраховання – 3 868,3 млн грн та 3 707,5 млн грн відповідно. Виплати по даному виду страхування зросли більше ніж ринок загалом – майже на 21%. Але найзначніший приріст відбувся за виплатами по кредитам, причому як в грошовому так і у відсоткову вираженні – 1 101,7 млн грн або 264,1%.

Рівень страхових виплат (відношення виплат та премій) на кінець 2016 року по валовим виплатах становив 25,1%, а по чистих – 32,3%. Найбільш не вигідною для страхових компаній послугою стало страхування кредитів, по яким рівень чистих виплат становив 217,8%, а також медичне страхування – 58,8%. Найменший ж рівень у страхуванні від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (4,6%), авіаційному (5,4%) та у страхуванні майна (5,7%). В таблиці 1 надані дані щодо обсягу страхових виплат та премій, а також рівня їх співвідношення [2].

Таблиця 1

Динаміка фінансових показників страхового ринку

Рік	2012	2013	2014	2015	2016
Валові страхові премії, млн грн	21508,2	28661,9	26767,3	29736	35170,3
Валові страхові виплати, млн грн	5151	4651,8	5065,4	8100,5	8839,5
Рівень валових страхових виплат, %	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1
Рівень чистих страхових виплат, %	24,5	21,2	26,3	34	32,3

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

Проаналізувавши дані таблиці, можна говорити про розширення ринку. Порівняно з 2012 роком його обсяг збільшився більш ніж на 63%. Зросли також й страхові виплати клієнтам на 71%. Традиційно першим за обсягом премій та виплат було і залишається автостраховання, що зумовлено вимогами

законодавства до автомобілістів. Так кожен власник автотранспортного засобу повинен оформити КАСКО[2].

Хоча вітчизняний ринок страхових послуг розвивається, на його шляху існують ряд перепон які стримують даний процес: недосконалість законодавчої бази; низькі доходи населення; недовіра населення до страхових компаній; відсутність надійних інвестиційних програм, а також реальних фінансових механізмів для довгострокового розміщення страхових резервів; недосконала система обов'язкового страхування та неадекватність їх фінансового забезпечення; низький рівень доходності окремих видів страхування тощо. Вирішення названих проблем суттєво полегшить введення діяльності страховикам, а також стимулює їх розвиток [1].

Отже, страховий ринок виконує важливу функцію в ринковій економіці, страхуючи підприємців він вберігає їх від фінансових втрат або ж мінімізує їх обсяг. В Україні дана сфера активно розвивається: збільшується асортимент послуг, зростають обсяги премій, виплат тощо. Проте на шляху розвитку страховики зіткнулись з рядом проблем, які заважають їх діяльності. Це різнопланові питання, вирішення яких лежить не тільки на органах влади але й на самих страхових компаніях а також на інших суб'єктів господарювання. Слід розуміти, що їх вирішення потребують не тільки страховики але й держава та її населення, адже світова практика свідчить про важливість наявності розвиненої страхової сфери в умовах ринкової економіки задля забезпечення загального економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Огляд ринків[Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>
2. Основні проблеми розвитку страхового ринку в Україні [Електронний ресурс] / Rusnauka. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/65999.doc.htm

Савченко С.В., студент гр. Ф-131

Науковий керівник – **Товстиженко О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Нестабільна політична та економічна ситуація в Україні, зумовлена багатьма несприятливими чинниками, негативно впливає на економіку держави загалом та роботу підприємств зокрема. Проте навіть в таких умовах підприємства намагаються забезпечити прибутковість власної діяльності або принаймні стабілізувати прибуток на певному рівні.

Досвід фінансово-господарської діяльності підприємств доводить, що на сучасному етапі різниця в рівні прибутковості між підприємствами однієї й тієї ж самої галузі залежить не тільки й не стільки від відмінностей у технологіях, скільки від ефективності системи управління підприємством. Адже коли в зовнішньому середовищі з'являються будь-які джерела нестабільності – політичної, соціальної, екологічної чи економічної, – то засобом збереження фінансової стійкості підприємства стають відповідні механізми управління [5].

Для забезпечення чіткої дії механізму управління прибутком підприємства необхідно проаналізувати чинники впливу на прибуток підприємства. Прибуток формується під впливом великої кількості взаємозалежних чинників, що впливають на результати діяльності підприємства по-різному: одні – позитивно, інші – негативно. Серед зовнішніх чинників можна виділити такі: економічні умови господарювання, місткість ринку, платоспроможний попит споживачів, державне регулювання діяльності підприємств та інше. Особливе значення має рівень, динаміка і коливання платоспроможного попиту, тому що він визначає стабільність одержання прибутку.

Основними задачами управління формуванням прибутку підприємства є такі: забезпечення максимізації розміру прибутку, що формується, і який відповідає ресурсному потенціалу суб'єкта господарювання та ринковій кон'юктурі; забезпечення оптимальної пропорційності між рівнем прибутку, що формується, та допустимим рівнем ризику; забезпечення високої якості прибутку, що формується; забезпечення постійного збільшення ринкової вартості підприємства; підтримка конкурентоспроможності у довгостроковому періоді; забезпечення ліквідності підприємства та його платоспроможності; підтримка інвестиційної привабливості [2].

До заходів підвищення прибутку підприємства відносять:

1. Планування. Якщо план із прибутку складено на належному рівні, професійно грамотно, підприємство має змогу правильно визначити обсяг платежів до державного бюджету і суму прибутку, що залишається в його розпорядженні з метою створення фінансової бази для розвитку діяльності, необхідних витрат на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності, стимулювання персоналу і власників.

2. Якість продукції (товарів, робіт, послуг). Величина прибутку в основному залежить від попиту на високоякісну продукцію.

3. Резерви зростання. Постійний пошук невикористаних можливостей збільшення прибутку, що забезпечуватиме його зростання.

4. Ділова репутація. Одержувати додатковий прибуток і підвищити рентабельність підприємству дозволяє висока ділова репутація. Вчасні розрахунки з постачальниками, фінансовими організаціями, якість та швидкість наданих товарів і послуг з урахуванням потреб ринку, прийнятна ціна — основні її показники [1].

Ефективність управління процесами утворення прибутку значною мірою залежить від якості аналізу, реальності виявлених резервів збільшення прибутку, економічного обґрунтування планів формування і використання прибутку на майбутній період [3].

Метою економічного управління прибутком є розробка ефективної стратегії та політики формування прибутку підприємства, обґрунтування раціональних напрямів його використання і виявлення оптимального рівня рентабельності фінансових вкладень у довгостроковому періоді. При цьому слід зауважити, що все більше місце в стратегічному управлінні займає внутрішньо-фірмове планування. З метою покращення дієвості управління прибутком підприємства запропонована структурно-логічна схема управління прибутком (рис. 1).

Для підвищення рівня прибутковості на підприємстві доцільно проводити заходи в наступній послідовності: організаційні (удосконалення виробничої структури, удосконалення організаційної структури управління, диверсифікація виробництва, реструктуризація виробництва тощо) — технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення виробів, що виробляється) — економічні важелі та стимули (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів тощо). Якщо почати проводити зміни не в та-кому порядку, то позитивні зрушення у ефективності діяльності будуть малопомітними, або відсутніми взагалі [4].

Рис. 1. Структурно-логічна схема управління прибутком з позиції підвищення рівня прибутковості підприємства [4]

З метою підвищення обсягу прибутку доцільно скоротити всі витратні статті, а саме: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підприємству необхідно скоротити витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Прибуткове функціонування підприємств є підсумком грамотного, умілого управління всім комплексом факторів, що впливають на результати їх виробничо-господарської діяльності.

Це ще раз підкреслює, що для управління прибутком підприємства як економічним об'єктом, який має велике значення для підприємства і покликаний виконувати стимулюючу функцію в його діяльності, необхідно застосувати дієві інструменти управління.

Значна роль прибутку в розвитку підприємства та забезпеченні інтересів його власників і працівників визначають необхідність ефективного і безперервного управління ним. Управління прибутком являє собою процес розробки та прийняття ефективних управлінських рішень за всіма основними аспектами його формування та розподілу і використання на підприємстві з метою максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періодах [2].

Список використаних джерел:

1. Воронкова Т. Є. Шляхи підвищення прибутковості підприємства в умовах нестабільного середовища / Т. Є. Воронкова, Н. Ю. Безпалько. // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №19. – С. 42–44.
2. Денисенко Л. О. Шляхи поліпшення процесу управління прибутком на підприємстві / Л. О. Денисенко, Ю. О. Кучерявенко. // Вісник КНУТД. – 2014. – №1. – С. 145–153.
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченко. — К.: КНЕУ, 2014. — 540 с.
4. Лойко В. В. Шляхи збільшення обсягу прибутку та підвищення дієвості управління прибутком промислового підприємства в сучасних умовах господарювання / В. В. Лойко, Є. С. Несенюк. // International Scientific Journal. – 2015. – №7. – С. 68–71.
5. Сидорченко Т. Ф. Деякі аспекти формування прибутку підприємств в умовах суспільно-політичної нестабільності / Т. Ф. Сидорченко, М. Ю. Підгайний. // економіка і суспільство. – 2016. – №5. – С. 241–246.

Шоломій А.В., студентка групи МФКн-161

Науковий керівник – **Панченко О.І.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Сільське господарство доцільно вважають однією з найголовніших галузей економіки будь-якої країни. Продукція даної галузі задовольняє потреби населення у продуктах харчування, постачає сировину для подальшої переробки іншим галузям народного господарства та нерідко йде на експорт, сприяючи збільшенню валютних надходжень. Проте, дуже часто саме ця галузь зазнає значних збитків, особливо продукція рослинництва в період перезимівлі. Саме тому питання розвитку агрострахування в Україні як механізму убезпечення посівів та майбутнього врожаю є дуже актуальним.

На сьогоднішній день стан агрострахового ринку в Україні можна охарактеризувати як незадовільний. На це значно вплинула відміна державної підтримки сільгоспідприємств у 2009 році, яка діяла впродовж декількох років і суттєво спрощувала навантаження на вітчизняних аграріїв. Останні роки спостерігаємо скорочення кількості підписаних договорів агрострахування, зменшення застрахованих площ посівів та сум зібраних премій з урахуванням чинника інфляції (таблиця 1) [1].

Таблиця 1

Негативні тенденції агрострахового ринку в Україні

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість договорів агрострахування, шт.	1217	2710	1936	1722	1392	1062
Застраховані площі посівів, тис. га	553	786	727	869	732	689
Зібрані страхові премії, млн. дол.	9	17	16	17	6	3

Така тенденція вказує на значні недоліки механізму агрострахування в нашій країні. Серед них можна виділити:

- недосконалість законодавчої бази;
- недовіра сільгоспідприємств до страхових компаній;
- недосконала система страхового захисту посівів і майбутнього врожаю;
- неорганізована інфраструктура агрострахового ринку (відсутність центрального керуючого органу на практиці, невпорядкована система збору інформації щодо застрахованих об'єктів та ін.);
- відсутність державної підтримки сільгоспідприємств;
- занадто високі ціни на агрострахові послуги.

Саме на останніх двох пунктах варто сконцентрувати найбільшу увагу. Субсидування державою страхових внесків та встановлення доступної ставки страхової премії є необхідними умовами зрушення механізму агрострахування нашої країни з мертвої точки. Досвід європейських країн та США доводить, що фінансова підтримка з боку держави та доступність агрострахових послуг має важливий вплив на розвиток даного виду страхування. Так, наприклад, в основу «американської» моделі страхування покладено розподіл суми страхової премії між державою та сільгоспідприємством, що частково знімає фінансове навантаження з останнього, роблячи даний вид страхування доступним та широко розповсюдженим. Натомість, «європейська» модель агрострахування полягає в мінімальному втручанні держави, але, разом з тим, акцент робиться на лояльних умовах, що висуваються страховими компаніями, тобто агростраховий продукт є доступним для кожного аграрія, що і популяризує його серед сільгоспідприємств [2].

Досвід США в галузі агрострахування багато країн бере як приклад для власного розвитку. Це пов'язано з тим, що «американська» модель враховує всі результати субсидування страхових премій – не лише їх доступність з боку аграріїв, але і віддачу економіці країни, тобто її розвиток. Так, наприклад,

аграрій може обрати різні програми страхового захисту – страхування від падіння цін (компенсуються кошти у випадку скорочення цін на продукцію рослинництва нижче заздалегідь визначених рівнів), страхування сільськогосподарських ризиків (забезпечує виплати фермерам в разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника) та інші програми страхування врожаю. При цьому ставка премії, що покривається державою, варіює від 38 до 67%. Цікавим є тут той факт, що агрострахування в США набуло розквіту нещодавно, а до того часу (до впровадження державної підтримки) США переживали період застою в агростраховій сфері, що нині спостерігаємо і в Україні.

Останній Закон «Про сільське господарство», підписаний у США 2014 року, прописує дуже багато моментів державної підтримки (частку участі держави у страховій премії, різні варіанти страхування врожаю та прибутків фермерів, кредитну програму сприяння торгівлі сільгосппродукцією тощо) [3].

Говорячи про «європейську» модель розвитку агрострахування, можна виділити Великобританію, Німеччину, Австрію та Францію, де головну роль відіграють приватні страхові компанії, які розробляють агрострахові продукти та встановлюють доступні ціни на них. Держава в даних країнах лише здійснює контроль за дотриманням страхового та перестраховального законодавства, але не надає фінансову підтримку аграрному сектору.

Ще одна країна, досвід агрострахування якої варто розглянути, - це Іспанія. Вона поєднує в собі обидві моделі агрострахування – «американську» та «європейську». Іспанію вважають найрозвиненішою європейською країною в плані агрострахового захисту. Система аграрного страхування в Іспанії побудована на зацікавленості та взаємодії трьох основних учасників – сільгоспвиробників, страхових компаній та держави. Аграрії бажають отримати страховий захист за найнижчої його вартості, страхові компанії надають цей захист, але їм характерна обмеженість інформації та методології в агросфері, а уряд прагне захистити сільгоспвиробника за умов найменших витрат коштів [2]. Саме ці питання і вирішує іспанська система агрострахового захисту.

Україна має багато прикладів для наслідування в агростраховій сфері, але основною умовою тут є бажання і розуміння необхідності змін, готовність йти на компроміс задля розбудови ефективної системи страхування в аграрній сфері. Досвід США однозначно доводить доцільність державної підтримки агрострахування, а досвід європейських країн показує важливість спрощення умов агрострахування та здешевлення страхових продуктів з боку страхових компаній.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація щодо основних показників розвитку ринку агрострахування України. Офіційний сайт ІФС. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ifc.org/ukraine/ag-ins
2. Тарельник Н.В. Зарубіжний досвід страхування ризиків в аграрній сфері / Н.В. Тарельник//Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2013. - №6. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2096>
3. Закон США «Про сільське господарство». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fns.usda.gov/sites/default/files/Agriculture%20Act%20of%202014.pdf>

Маркова О.Л., студентка групи ФК-132

Науковий керівник – **Панченко О.І.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Процеси глобалізації охопили весь світовий простір, що відобразилося й на фінансовій сфері. На страховий ринок України значною мірою тиснуть міжнародні страхові корпорації країн з розвинутою економікою та країн пост радянського простору. Через це перед страховиками постає завдання забезпечення власної фінансової безпеки, спрямованої на забезпечення фінансової стійкості, стабільного розвитку та прибутковості діяльності. Досягнення цих цілей визначається стратегією компанії, яка оформляється відповідною фінансовою політикою страховика і реалізується через застосування відповідних механізмів та інструментарію.

Метою дослідження є визначення сутності фінансової безпеки страхової компанії, дослідження проблем забезпечення фінансової безпеки та визначення сучасних загроз страхових компаній в Україні, а також розробка практичних рекомендацій щодо їх вирішення.

Фінансова безпека страхового ринку сприяє створенню ефективної системи захисту населення, суб'єктів господарювання та держави, а значить і розвитку економіки країни в цілому.

До початку фінансової кризи, в Україні зростала кількість небанківських фінансових установ, вартість їх активів та попит на послуги з боку споживачів фінансових послуг, розвивався динамічними темпами. Світова криза, спричинивши зміни в зовнішньому середовищі негативно вплинула на український небанківський фінансовий сектор, зокрема на рівень його фінансової безпеки. Зниження ринкової вартості фінансових інструментів, свою чергу вплинула на прибутковість страхових компаній та рівень їх резервів.

На даний час багато проблем у сфері фінансової безпеки страхових компаній, що стримують його розвиток проте основні з них це:

- низька платоспроможність потенційних споживачів страхових послуг та їх недовіра до інституту страхування;
- недостатнє технічне і ресурсне забезпечення Нацкомфінпослуг та обмежені можливості використання інформаційних технологій;
- відсутні закріплені в законах правила та механізми діяльності суб'єктів на страховому ринку;
- наявність фактів шахрайства та нехтування правами страхувальників з боку окремих страховиків;
- нестача інформації щодо страхових компаній та послуг, які вони пропонують;
- механізми контролю держави за страховою діяльністю є нестабільними та неефективними
- нерозвиненість ринку страхування життя та інших видів особистого страхування;
- низька ліквідність активів страхових компаній для здійснення виплат у повному обсязі й у визначені строки;
- низький рівень страхової культури.

Протиріччя в нормативно-правовій базі страхування в свою чергу призводять до порушень правил ліцензування страхової діяльності, що створює передумови для розвитку «тіньового» сектору.

Виявлені перешкоди зумовлюють актуальність проблематики пошуку ефективних шляхів підвищення фінансової безпеки страхового сектору в Україні.

Найважливішим аспектом здійснення страхової діяльності є здатність компанії об'єктивно оцінювати загрози та управляти ними. Страховик має постійно слідкувати за виявленням ризиків, організувати та вести відповідний статистичний облік, аналіз і опрацювання зібраної інформації з метою миттєвого реагування на зміни, що відбуваються в динаміці ризику, і здійснювати заходи з його запобігання.

Розглянемо детальніше, сутність визначення фінансової безпеки, загрози розвитку та можливі шляхи вирішення даних проблем.

Розуміння поняття «фінансова безпека страховика» є доволі широким і містить низку підходів до її трактування.

Зокрема, Барановський О. І. [1] характеризує фінансову безпеку страховика як рівень забезпеченості страхової компанії фінансовими ресурсами, що дозволив би їй у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки її клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

Іншого підходу дотримуються Нікіфоров П. О. та Кучерівська С. С. [8], які розглядають фінансову безпеку страхової компанії здатністю компанії виважено і оптимально підходити до використання і управління своїми фінансовими ресурсами, здійснювати їх чіткий контроль, оперативно реагувати на будь-які загрози, внутрішні чи зовнішні, з метою їх мінімізації або уникнення без шкоди для загальної діяльності.

Доволі всебічно до визначення фінансової безпеки страховика підходить Ю.В. Панков. Він вважає, що «фінансова безпека страхової компанії – це здатність страховика забезпечувати стійкість фінансово-економічного розвитку; забезпечувати стійкість платіжно-розрахункових відносин й основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізувати вплив зовнішніх кризових ситуацій і навмисних дій агресивних акторів, тіньових структур на фінансову стійкість страхової компанії; попереджувати витік капіталів за межі впливу страховиків, попереджувати конфлікти між власниками різних рівнів з приводу розподілу та використання ресурсів страхової компанії; найбільш оптимально залучати та використовувати засоби іноземних та вітчизняних партнерів; попереджати зловживання та адміністративні порушення у фінансових правовідносинах» [2].

Отже, фінансова безпека страховиків – це захищеність фінансових інтересів страхових компаній на всіх рівнях фінансових відносин, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів. На рівень фінансової безпеки страхового сектору безпосередній вплив здійснює рівень (якість) державного нагляду за страховою діяльністю, який повинен опиратися на міжнародні принципи і стандарти ведення страхового бізнесу.

Тому фінансову безпеку страховика, перш за все, слід розглядати з позицій нормативно-правового регламентування, тобто фінансова безпека страховика – це створення таких умов функціонування страхового ринку в цілому і страхових компаній зокрема, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами [3, с. 478].

З ресурсно-функціонального підходу економічну безпеку ринку страхових послуг характеризують як такий рівень забезпеченості страховиків фінансовими ресурсами, що дозволив би їм відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки клієнтів.

Нині відсутній єдиний підхід до розуміння суті системи управління фінансовою безпекою страхового сектору в цілому та окремих страховиків, завдань, які вона покликана виконувати.

У загальному, під системою управління фінансовою безпекою страхового сектору розуміється сукупність суб'єктів макро- і мікрорівня, які через використання законодавчо дозволених і встановлених механізмів та інструментів, що здійснюють вплив на визначені об'єкти з метою забезпечення стійкого

функціонування страхового ринку в цілому, і СК зокрема, та належного виконання останніми страхових зобов'язань перед страхувальниками та податкових перед державою за умов досягнення ними поставлених цілей стратегічного і тактичного характеру.

Таким чином, можна розглядати систему управління фінансовою безпекою страховика на рівні держави і на рівні конкретного страховика як суб'єкта підприємницької діяльності. На цьому етапі функціонування СК України загрозами фінансовій безпеці є:

- фрагментарність і непостійність фінансової політики держави у страховій сфері;
- загальний економічний спад;
- недовіра споживачів страхових послуг до суб'єктів ринку на фоні низького і схильного до подальшого зниження платоспроможного попиту споживачів на страхові послуги;
- незбалансованість страхового портфеля ринку;
- девальвацію національної валюти
- дефіцит ліквідності;
- втрату клієнтів та їх довіри до установ і компаній;
- вилучення фінансових активів зі збереження і управління;
- низький рівень регулятивного і резервного капіталів
- шахрайство;
- політичну нестабільність;
- воєнні дії у державі тощо.

Формування системи управління фінансовою безпекою страхових компаній і страхового ринку в цілому покликане забезпечити розвиток національного страхового ринку і дієвий контроль за провадженням страхової діяльності.

Список використаних джерел

1. Фінанси: Підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
3. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: навч. посібник / М.І. Зубок. — К.: КНЕУ, 2002. — 190 с.
4. Банківська безпека: навч. посіб. / О.Д. Вовчак, Ю.О. Самура, В.А. Сидоренко, В.А. Вареник. — К.: Знання, 2013. — 237 с.
5. Гладчук О. М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України [Електронний ресурс] / О. М. Гладчук. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2931>
6. Д'ячкова Ю. М. Управління перестрахованням для забезпечення фінансової стійкості страховика автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 Гроші, фінанси, кредит / Ю. М. Д'ячкова. – Донецьк, 2010. – 20 с.

Редька Є.В., Яценко С.М., студентки гр. Ф-132,
Науковий керівник – **Зеленський С.М.,** к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Існування боргу створює реальні й потенційні проблеми. Наявність державного боргу потребує здійснення щорічних відсоткових платежів, які повинні фінансуватися за рахунок податкових надходжень. За стрімкого зростання таких видатків держава повинна або зменшувати видатки на фінансування соціально-економічних програм, або збільшувати свої доходи. Існування великого державного боргу негативно впливає на економічне зростання країни.

Державний борг є важливою складовою державних фінансів. Необхідність аналізу динаміки і структури державного боргу зумовлена потребою визначення пріоритетів боргової політики уряду, цілей управління державним боргом на поточному етапі і на перспективу, його впливом на стан державних фінансів тощо.

Загальний державний борг України поступово зростає. Це обумовлювалося різними чинниками: дефіцитністю державного бюджету та платіжного балансу, високою залежністю від імпорту енергоресурсів, неефективним використанням залучених кредитів та відсутністю належного контролю за цим процесом, несприятливим інвестиційним кліматом.

Станом на 2015 р. величина державного боргу досягла критичного рівня у 90% ВВП. Це стало наслідком декількох факторів:

- значного накопиченого боргу, що продовжує зростати,
- глибокого спаду ВВП,
- девальвації гривні, що спричинило курсову переоцінку валютної складової боргу [1].

На сьогоднішній день державний борг України досяг 1,743 трлн гривень, зовнішній борг України становить 1,173 трлн гривень, внутрішній 568 млн. гривень [9].

Протягом останніх 5 років сукупний обсяг державного боргу зростає з кожним роком, і на даному етапі становить 1 742 640,3 млн. грн. (табл. 1).

Таблиця 1

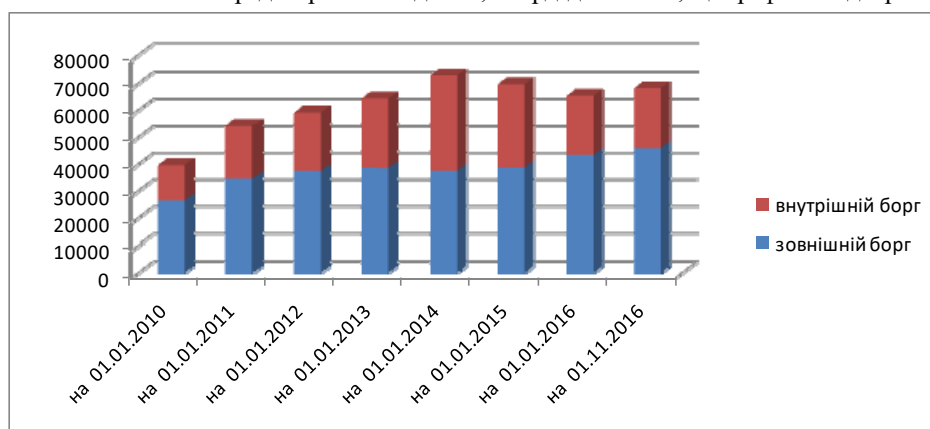
Державний та гарантований державою борг України в 2016 році, млрд. грн.

	загальний борг			зовнішній борг		внутрішній борг	
	млрд. грн.	зм.	відсоток	млрд. грн.	зм.	млрд. грн.	зм.
на 31.12.2015	1572180,2	+16096.8	+ 1.0%	1042719,6	+ 1.7%	529460,6	-0.3%
на 31.01.2016	1645619,7	+73439.5	+ 4.7%	1096013,4	+ 5.1%	549606,2	+ 3.8%
на 29.02.2016	1740938,7	+95319.0	+ 5.8%	1175470,2	+ 7.2%	565468,4	+ 2.9%
на 31.03.2016	1710381,0	-30557.6	-1.8%	1156960,3	-1.6%	553420,7	-2.1%
на 30.04.2016	1690002,4	-20378.7	-1.2%	1122124,2	-3.0%	567878,2	+ 2.6%
на 31.05.2016	1683546,3	-6456.1	-0.4%	1110582,1	-1.0%	572964,2	+ 0.9%
на 30.06.2016	1668132,0	-15414.2	-0.9%	1097441,2	-1.2%	570690,8	-0.4%
на 31.07.2016	1661360,4	-6771.7	-0.4%	1095995,8	-0.1%	565364,6	-0.9%
на 31.08.2016	1708179,8	+46819.4	+ 2.8%	1134856,6	+ 3.5%	573323,2	+ 1.4%
на 30.09.2016	1778033,6	+69853.8	+ 4.1%	1202428,3	+ 6.0%	575605,3	+ 0.4%
на 31.10.2016	1742640,3	-35393.3	-2.0%	1173869,1	-2.4%	568771,2	-1.2%

Джерело: створено автором на основі [1].

У таблиці 1 наведено динаміку державного та гарантованого державою боргу України в 2016 році [2]. Сума державного та гарантованого боргу на кінець 2015 року становила 1 572,18 млрд. грн., що на 9,44% більше, ніж на кінець 2014 року. У 2015 році збільшення спостерігалось практично по всіх статтях державної заборгованості.

В той же час, з початку 2016 року відбулось постійне зростання державного боргу, приведеного в еквіваленті іноземної валюти. За показниками на 01.11.2016 року сукупний обсяг заборгованості України перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами склав 68,4 млрд. дол. США, що графічно відображено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу України з 2010 по 2016 роки (в млн. дол. США)

Джерело: створено автором на основі [2].

Зростання питомої ваги державного боргу, номінованого в іноземній валюті, означає збільшення витрат уряду з обслуговування власних боргових зобов'язань. Для українських фінансових ринків це відобразиться у ще більшому скороченні валютної пропозиції та подальшій девальвації гривні. Ця обставина є однією з підстав щодо проведення реструктуризації заборгованості країни перед зовнішніми приватними кредиторами. Для ефективного функціонування фінансова політика повинна базуватися на оптимізації фінансових ресурсів держави та їх ефективному використанні. Прикладом може стати досвід провідних країн світу, у більшості з яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів. Так, зокрема у Великобританії, застосовують «золоте правило», згідно з яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків, а також «правило стійкості інвестицій», відповідно до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та обумовленим [3].

Враховуючи вищевказане для вирішення дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з

низьким рівнем доходу; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки; скоротити кількість зайнятих у державному секторі економіки [4].

Нові кошти для погашення державного боргу Україна може отримати на рахунок:

- реформування податкової системи, а саме шляхом перенесення податкового навантаження на заможні верстви населення;

- спрощення процедури створення малого та середнього бізнесу;

- приваблення нових інвестицій та приплив у напрямку фінансово-валютних ресурсів;

- перегляду видатків бюджету та їх раціоналізації;

- поступової відмови від нових зовнішніх позик.

Також варто звернути увагу на зарубіжний досвід управління державним боргом. Найкращим варіантом для України стане використання «золотого правила», яке досить часто використовує Великобританія. Для України цей спосіб є доцільним варіантом на майбутнє, оскільки він дає змогу забезпечити приріст надходжень фінансових ресурсів до державного бюджету та своєчасне погашення боргових зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Асадчий, Г. В. Структура та динаміка державного боргу України / Г. В. Асадчий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 2. – С. 59-65.

2. Вахненко, Т. П. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України / Т. П. Вахненко // Економіка України. – 2015. – № 1. – С. 14-24.

3. Василик, О. Д. Державні фінанси України : підручн. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : ЦНЛ, 2004. – 608 с.

4. Державний борг України та його вплив [Електронний ресурс] / — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

Баранець А.А., студентка гр. ФК-132

Науковий керівник – **Лавров Р.В.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ

Невід'ємним атрибутом розвитку економіки держави є наявність ефективно організованого фінансового ринку, за станом функціонування якого можна судити про її економічний потенціал та управляти економічною активністю суспільства [1]. Тобто фінансовий ринок є цілісною системою, яка складається з взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, кожний з яких спроможний окремо впливати на розвиток цієї системи [3].

У сучасних умовах поступу світового фінансового ринку перед фінансовою системою України постають кардинально нові завдання і проблеми. Одним із важливих завдань є забезпечення внутрішніх передумов для створення стабільного та конкурентоспроможного національного фінансового ринку, який би забезпечував фінансову безпеку держави в умовах глобалізації. Стрижневими функціями, що виконує фінансовий ринок як цілісна структура взаємовідносин між економічними суб'єктами, вважаються: 1. Мобілізація тимчасово вільних грошових коштів. 2. Фінансування відтворювального процесу. 3. Підвищення ефективності економіки.

Фінансовий сектор, здійснюючи акумулювання і ефективне розміщення фінансових ресурсів, забезпечує прогрес державного та реального сектору, сприяє макроекономічній стабілізації та розвитку домогосподарств, впливаючи таким чином на прискорення темпів економічного зростання (рис. 1). Очевидно, що саме по собі економічне зростання не повинно бути самоціллю фінансово-економічної політики держави, його результати мають відобразитись у підвищенні рівня суспільного добробуту.

Рис. 1. Механізм впливу фінансового сектору на економічне зростання
Джерело: складено на основі [2,4].

На сьогодні вітчизняний фінансовий ринок можна позиціонувати як банкоцентричний, адже основну масу операцій на ринку здійснюють банки. Тому в довгостроковій перспективі на показники економічного зростання більшою мірою впливатимуть саме банківські установи, які стимулюють впровадження інновацій. Відбираючи для фінансування найбільш ефективні виробництва та інвестиційні проекти, вони забезпечують прискорення економічного розвитку. Слід акцентувати, що банківський сектор в Україні – один із найбільших за розміром активів, які становлять майже 90% активів усіх фінансових посередників. Протягом 2015-2017 рр. обсяг банківських активів збільшувався і складав понад 80% у співвідношенні до ВВП (табл. 1). Ключовою зміною в структурі показників банківської системи на початку 2017 р. стало нарощення частки вкладень у цінні папери та довгострокові інвестиції. Як видно з даних табл. 1, кількість діючих банків із роками зменшується, що пов'язано з політичною ситуацією в країні та інфляцією. Проте, незважаючи на високу вартість кредитних ресурсів, українським банкам вдається утримувати достатній обсяг кредитування і якість кредитного портфеля.

Варто зазначити, що деякі складові фінансового ринку України перебувають лише в стадії становлення, зокрема фондовий ринок і ринок цінних паперів. Недостатня їх розвиненість не дає змогу розвиватись повною мірою іншим його складовим та фінансовому ринку в цілому, оскільки ці ринки не тільки мають кореляцію з економічним зростанням, а й є причиною цього зростання. Враховуючи, що збільшення обсягів операцій на фінансових ринках відображає як зростання сукупних доходів, так і зростання потреби в інвестиціях, однією з найважливіших цілей розвитку економіки країни є втілення дієвих та системних реформ у фінансовому секторі для забезпечення додаткового фінансування економічного зростання.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банківських установ в Україні за 2015-2017 рр. (млн. грн.)

Показники	01.02.2015 р.	01.02.2016 р.	01.02.2017 р.
Кількість діючих банків	163	116	93
Активи банків	1 316 852	1 293 104	1 212 812
Кредити надані клієнтам	1 006 358	1 033 638	996 205
Вкладення в ЦП та інвестиції	201 879	210 079	337 599
Власний капітал	179 320	115 387	120 038
Зобов'язання банків	1 497 830	1 177 717	1 092 774
Доходи банків	17 920	12 180	14 557
Витрати банків	26 424	13 070	14 219
Чистий прибуток (збиток)	- 8 504	- 890	338
Рентабельність активів, %	- 0,64	- 0,81	0,33

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Загалом, можна дійти висновку, що високий рівень розвитку фінансового ринку має позитивний вплив на загальне економічне зростання, прискорюючи нагромадження основного капіталу й підвищуючи ефективність виробництва. При цьому зв'язок між розвитком фінансового ринку та економічним зростанням є двостороннім. З одного боку, розвинені фінансові ринки сприяють примноженню загального багатства держави, а з іншого – держава створює певні умови для відповідного розвитку фінансових ринків, тобто їх розвиток є результатом загального економічного зростання.

Вплив фінансової системи на економічний розвиток залежить від сукупності специфічних передумов і чинників, а тому ступінь впливу фінансового ринку на економічне зростання відрізняється у різних країнах. Активний вплив на економічну систему починається після досягнення фінансовим ринком достатнього рівня фінансової глибини та ємності. Як наслідок, фрагментований і відносно невеликий за обсягом фінансовий ринок України не може виконувати своїх функцій, зокрема функцій акумуляції та перерозподілу капіталу, завдяки яким він забезпечує розвиток реального сектора економіки. Недостатня глибина фінансового ринку й рівень монетизації створюють загрози для інвестиційної безпеки країни.

Отже, в Україні доцільно впровадити цілісну довгострокову стратегію для координації дій державних органів при розробці заходів стосовно поступу фінансового сектору. Найбільша ефективність функціонування фінансового ринку досягається за умови, коли задіяні всі його складові, а головним завданням у покращенні перспективного розвитку являється вдосконалення регулювання фінансового ринку.

Список використаних джерел

1. Теорія фінансів: Підручник / [Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін.]; за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: ЦУЛ, 2010. – 576 с.
2. Гильфердинг Р. Финансовый капитал: Пер. с англ. И. Степанова. – М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. – 450 с.
3. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: Монографія / І.О. Школьник. – Суми: Мрія, 2008. – 348 с.
4. Financial Sector Development, Economic Growth, and Poverty Reduction: A Literature Review // ADB Economics Working Paper Series. – 2009. – № 173. – 46 p.

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУСТВА ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

У процесі становлення ринкових відносин в Україні, питання пов'язані з банкруством підприємства мають важливе практичне значення. В умовах, коли майже всі ланки фінансової системи опинилися в кризі, з'явилась необхідність проведення санації підприємств з метою виведення їх з глибокої кризи. В даний час кожен суб'єкт, незалежно від виду основної діяльності і форми власності підприємства повинний реально оцінювати свій власний фінансовий стан, так і фінансовий стан потенційних партнерів чи контрагентів.

Незадовільний фінансовий стан підприємства є причиною його неплатоспроможності, погіршення фінансової стійкості, які приводять до незапланованих втрат і не досягнення необхідного фінансового результату чи навіть банкрутства. Виходячи з цього дослідження фінансових засад проведення санації та стабілізації діяльності підприємства є важливим для забезпечення його подальшої роботи в ринкових умовах.

Вивченням актуальних проблем оцінки фінансового стану підприємства займалося чимало вітчизняних вчених. Основні аспекти цих проблем відображено в наукових роботах Городинської Д.М., Данильчук І.В., Карпенко Г.В., Мороз Е.Г., Обушак Т.А., Рудницької О.М., Смачило В.В., Фридинського В.О. Терещенко О.О., Бланка І.А., Савицької Г.В., Баканова М.І., Бураяка Л.Д., Поддєрьогіна А.М. та інші.[2]

Метою дослідження є визначення фінансового стану підприємства України та обґрунтування рекомендацій щодо його.

За видами економічної діяльності за період з 2014 року до 2015 року. найбільших збитків зазнали підприємства базових галузей економіки на табл..1

Таблиця 1

Чистий збиток підприємств України за видами економічної діяльності за 2014-2015 рр. (млн.грн.)

Галузь	2014 рік	2015 рік
Будівництво	30739.3	33642.5
Промисловість	263602.2	238641.6
Сільське, лісове та рибне господарство	25743.2	30501.1

Складено на основі [5.6]

Згідно табл. 1 можна зробити висновок, що найбільша питома вага збиткових підприємств у промисловості, хоча намітилася тенденція її зменшення. В той же час у будівництві, сільському господарстві доля збиткових підприємств зростає. Таким чином, проблема впровадження антикризового управління, санаційних заходів – надзвичайно актуальна для багатьох підприємств, як передумова запобігання банкрутства.

Банкрутство - це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному Законом « Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.[1]

Успіхи і невдачі діяльності підприємства слід розглядати як взаємодію цілого ряду факторів – зовнішніх (на які підприємство не може впливати) і внутрішніх (які залежать від організації роботи самого підприємства).

До зовнішніх факторів впливу відносяться: знецінення національної валюти; зниження рівня доходів і накопичень населення, а отже і його купівельної спроможності; політична нестабільність, жорстка грошова-кредитна та податкова політики тощо.

До внутрішніх факторів належать відносяться: застаріла технологічна база, висока енергоємність та матеріальність продукції, дефіцит власного капіталу, низька якість фінансового менеджменту тощо.

Цілями антикризової стратегії розвитку підприємств повинні бути: забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності в довгостроковій перспективі на підставі оптимального поєднання власного і позикового капіталу, отримання прибутку і забезпечення відповідного рівня рентабельності, достатнього для фінансування операційної і інвестиційної діяльності.

Зміст антикризового фінансового управління полягає в розробці комплексу заходів щодо профілактики фінансової кризи та її подолання. Фінансова криза — це фаза розбалансованої діяльності підприємства, яка характеризується обмеженими можливостями впливу на його фінансові відносини. Проявом кризових явищ у фінансовій діяльності підприємств є суттєве погіршення структури капіталу, платоспроможності і ліквідності під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів [4.]

Можливе настання банкрутства є такою стадією фінансової кризи, на якій підприємство вже нездатне здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності. При цьому не прогнозований процес втрати потенціалу розвитку підприємства стає загрозою для його подальшого існування.[3]

Розробка конкретної політики антикризового управління базується на таких принципах, як:

- необхідність запобіжного управління кризовими явищами у фінансовій діяльності підприємства шляхом ранньої їх діагностики та розробки системи превентивних заходів;

- диференційований підхід до кризових явищ (факторів виникнення, виду кризи та стадії її розвитку) залежно від рівня небезпеки для фінансового розвитку підприємства;
- своєчасне та адекватне реагування на окремі кризові явища у фінансовому розвитку підприємства;
- першочергова реалізація внутрішніх можливостей фінансової стабілізації;
- фінансова санація з метою уникнення банкрутства.

Відповідно до зазначених принципів обов'язковими етапами формування і реалізації політики антикризового фінансового управління є:

- постійний моніторинг фінансового стану підприємства з метою своєчасного виявлення ознак кризових явищ;
- ідентифікація основних факторів, що зумовили кризовий стан підприємства;
- виявлення масштабів фінансової кризи;
- формування мети антикризової політики;
- вибір адекватних інструментів антикризового управління і розробка комплексу антикризових заходів;
- контроль за своєчасністю та ефективністю впроваджених заходів;
- внесення коректив у антикризову політику з урахуванням досягнутих результатів та зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Таким чином, конкретизація означеної політики з урахування особливостей кожного конкретного підприємства сприятиме своєчасному виявленню антикризових явищ.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України зі змінами і доповненнями від 19.10. 2016 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/page>.
2. Білоконь Т. М. Сутність та основні складові організаційно-економічного механізму санації підприємства / Т. М. Білоконь // Економіка та менеджмент.-2011-№ 2-ст. 40-45.
3. Бережна А. О. Фінансове управління ситуацією підприємства / А. О. Бережна // БІЗНЕС ІНФОРМ.-2013-№12-ст. 123-124.
4. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова – К.: Знання, 2008. – ст.454-479.
5. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності у 2014[році// Державна служба статистики [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності у 2015 році// Державна служба статистики [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Михайлюк Т.О., студентка групи ФК-132
Науковий керівник – **Панченко О.І.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Забезпечення захисту інформації є надзвичайно актуальним як для банківських установ, так і для страхових компаній, адже вони обробляють великий обсяг інформації різного рівня конфіденційності. У світі спостерігаються тенденції до збільшення випадків зловживання конфіденційною інформацією клієнтів в різних сферах, і це може спричинити недовіру населення до страхових компаній, які володіють великим обсягом особистої інформації своїх клієнтів. Тому страхові компанії повинні забезпечити надійність зберігання конфіденційних даних, і неможливість їх несанкціонованого використання.

Бурхливі темпи створення нових інформаційних технологій, комп'ютеризація більшості сфер життя робить можливим не тільки надійне зберігання інформації, а і, одночасно, розширює можливості несанкціонованого доступу до даних. Все це стає причиною актуальності досліджень питань інформаційної безпеки страхових компаній.

Метою дослідження є вивчення проблем забезпечення інформаційної безпеки страхових компаній, а також пошук шляхів забезпечення її ефективного функціонування.

Слід зазначити, що у науковій літературі поки бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття "інформаційна безпека". Під інформаційною безпекою страхової компанії розуміємо стан інформаційної інфраструктури страхової компанії, за якого забезпечуються умови стабільного функціонування, максимізації прибутку, оптимального використання ресурсів компанії, а також забезпечується захищеність клієнтів, співробітників і керівництва від зовнішніх і внутрішніх загроз [1].

Об'єктами інформаційної безпеки страхової компанії є: інформація про працівників компанії; інформація про технології, які використовує страхова компанія; інформація про клієнтів.

Основною метою системи інформаційної безпеки є забезпечення функціонування страхової компанії, запобігання розголошенню, витоку, неправильному висвітленню та знищенню інформації (як особистої інформації клієнтів, так і службової інформації).

Загрози інформаційній безпеці страхових компаній можна умовно поділити на групи:

- 1) загрози втрати, витоку інформації, пов'язані з порушенням функціонування технічних засобів;
- 2) загрози витоку, втрати інформації, пов'язані з ненавмисними діями співробітників компанії;
- 3) загрози втрати, витоку інформації, пов'язані з навмисними діями зловмисників;

До першої групи загроз інформаційній безпеці страхової компанії слід віднести технологічні збої, тобто неможливість виконання будь-яких операцій та інші порушення працездатності використовуваних програмних і технічних засобів. Загрози даної групи займають найменшу частку серед можливих загроз інформаційній безпеці страхової компанії, але, тим не менше, ймовірність втрати інформації таким шляхом існує.

До другої групи загроз інформаційній безпеці страхових компаній можна відносити ненавмисні дії самих працівників страхової компанії, які пов'язані з порушенням технології обробки даних, що можуть спричинити до втрати інформації або її витоку. За статистикою, ймовірність втрати конфіденційної інформації через дії співробітника компанії перевищує ймовірність витоку інформації в результаті дій зловмисників. І при цьому, в основному це не навмисні дії співробітників, а випадкові (наприклад, відправлення конфіденційної інформації електронною поштою за невірною адресою).

До третьої групи загроз слід відносити поширення програм, що можуть зашкодити нормальному функціонуванню систем інформаційного забезпечення страхової компанії; впровадження електронних пристроїв для перехоплення інформації в технічні засоби оброблення; навмисне зчитування даних із файлів інших користувачів; копіювання носіїв інформації; незаконний збір та використання інформації; несанкціонований доступ до інформації; перекручення інформації; витік інформації технічними каналами; розкрадання носіїв інформації тощо.

Основними каналами витоку інформації страхових компаній є:

- витік інформації через технічні засоби, спричинений діями зловмисників.
- витік інформації через помилки співробітників;
- ненавмисне розголошення інформації співробітниками компанії під час приватних розмов;
- безконтрольне використання інформаційних систем;

- недостатня увага захисту інформації на паперових носіях, що спричиняє можливість її втрати та несанкціонованого доступу до неї;

- витік інформації через мережу Інтернет.

Під захистом інформації слід розуміти не лише запобігання її витоку та несанкціонованому використанню, а і мінімізація ймовірності її втрати. Для нейтралізації загроз першої групи слід безперервно слідкувати за справністю роботи технічного оснащення, яке використовується страховою компанією. Звісно, більшість страхових компаній слідкують за цим, але, не зважаючи на це, трапляються збої в роботі технологічних пристроїв [2].

Сьогодні для запобігання витоків конфіденційної інформації страхові компанії та інші організації за кордоном застосовують DLP - системи (Data Leak Prevention – запобігання витоку даних). Існує багато синонімічних назв до даних систем: ILDP (Information Leak Detection & Prevention), IPC (Information Protection and Control), ILP (Information Leak Prevention) та інші. Завдання у них полягає у наступному: ідентифікація, моніторинг, захист. Ці інструменти засновані на аналізі потоків даних, вони відслідковують конфіденційну інформацію за заданими шаблонами, шляхом пошуку специфічних знаків і блокують її. Як правило, адміністратор може самостійно задавати правила пошуку та блокування витоку конфіденційної інформації на основі підготовлених шаблонів. Крім того, DLP - система забезпечує службу безпеки інструментами для аналізу всіх дій і архівом переданої інформації [3].

DLP - системи допомагають уникнути втрати інформації такими каналами як електронна пошта, зовнішні пристрої (USB, CD/DVD, принтери, Bluetooth, модеми), мережеві папки, WEB - ресурси (соціальні мережі, форуми, блоги), передача файлів за протоколами HTTP, HTTPS і FTP; мережевий друк (SMBPrinting, NCSPrinting, LPD) та інші. Як показує зарубіжний досвід, використання DLP-систем є відмінним способом для уникнення випадкової втрати інформації.

Законодавчо-нормативні акти, які сьогодні регулюють інформаційну безпеку за загальними напрямками в Україні є: Конституція України, Цивільний Кодекс України, Закон України «Про інформацію»; Закон України «Про доступ до публічної інформації»; Закон України «Про захист персональних даних»; Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

В Україні на сьогодні також діють стандарти, які регулюють інформаційну безпеку у фінансовій сфері, зокрема, у банківському секторі. Проте, для страхової діяльності таких стандартів в Україні не розроблено, і тому вони самостійно регулюють свою інформаційну безпеку [4].

За кордоном же існують міжнародні стандарти регулювання інформаційної безпеки та інформаційної політики страхових компаній. Страхові компанії доводять відповідність своєї компанії стандартам і отримують сертифікати, які підтверджують це, що підвищує їх надійність та довіру клієнтів. Сертифікація

полегшує співробітникам служби безпеки отримання фінансування на підтримку програми управління безпекою на весь комплекс заходів в області безпеки.

Сертифікація по стандартах також вимагає проведення регулярних аудиторських перевірок з метою забезпечення та підтримки відповідності виконання вимог, та для того, щоб процес управління безпекою функціонував належним чином.

Серед міжнародних стандартів інформаційної безпеки, які найчастіше використовують страхові компанії за кордоном, є: ISO/IEC 27001 (даний стандарт просто та доступно описує дії, які повинна здійснити страхова компанія, для забезпечення інформаційної безпеки) [5]; ISO/IEC 17799 (допомагає визначити правильність дій зі здійснення заходів з інформаційної безпеки) [6].

Отже, дотримання міжнародних стандартів інформаційної безпеки полегшує систему її забезпечення за кордоном, проте в Україні потрібно, для початку, запровадити необхідні закони та стандарти, щоб вітчизняні страхові компанії за допомогою їх дотримання мали можливість більш ретельно підтримувати інформаційну безпеку своєї діяльності.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій спричиняє необхідність підвищення системи захисту конфіденційної інформації для страхових компаній. У зарубіжних країнах страхові компанії та інші фінансові установи давно використовують системи захисту інформації, і вітчизняні страховики також поступово впроваджують подібні технології. Це дозволяє зменшити ймовірність випадкового витоку інформації і витоку інформації, спричиненого діями співробітників.

В Україні не існує стандартів забезпечення інформаційної безпеки страхових компаній. Це стає причиною неконтрольованого здійснення заходів із забезпечення захисту інформації, яке не завжди є ефективним. Тому для підвищення надійності вітчизняних страховиків необхідно ввести стандарти інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Богуш В. М., Кривуца В. Г., Кудін А. М., «Інформаційна безпека: Термінологічний навчальний довідник» За ред. Кривуци В. Г. — Київ. 2004. — 508 с.

2. Анисимов А.А. Предоставление услуг в сфере информационной безопасности [Електронний ресурс] : (курс лекцій) Режим доступу.: <http://www.intuit.ru/department/itmngt/manofis/13/3.html>.

3. Електронний ресурс: <http://integritysys.com.ua/security/dlp/>

4. Інформаційні технології. Методи захисту. Звід правил для управління інформаційною безпекою : ГСТУ СУІБ 2.0/ISO/IEC 27002:2010. – [проект]. - К.: Національний банк України 2010. – 163 с. : *табл.* – (Галузевий стандарт України).

5. International standard ISO/IEC 27001. – 2nd edit. – Switzerland, 2013. – 23 p.

6. International standard ISO/IEC 27199. – 2nd edit. – Switzerland, 2013. – 70 p.

Savchenko T.V., master student of MFCs – 161 group
Scientific Supervisor - **Shtyrhun H.I.**, Assistant
English Language Supervisor – **Lytvyn S.V.**, Ph.D., Associate Professor
Chernihiv National University of Technology

FOREIGN INVESTMENTS AS A FACTOR OF UKRAINE ECONOMIC GROWTH

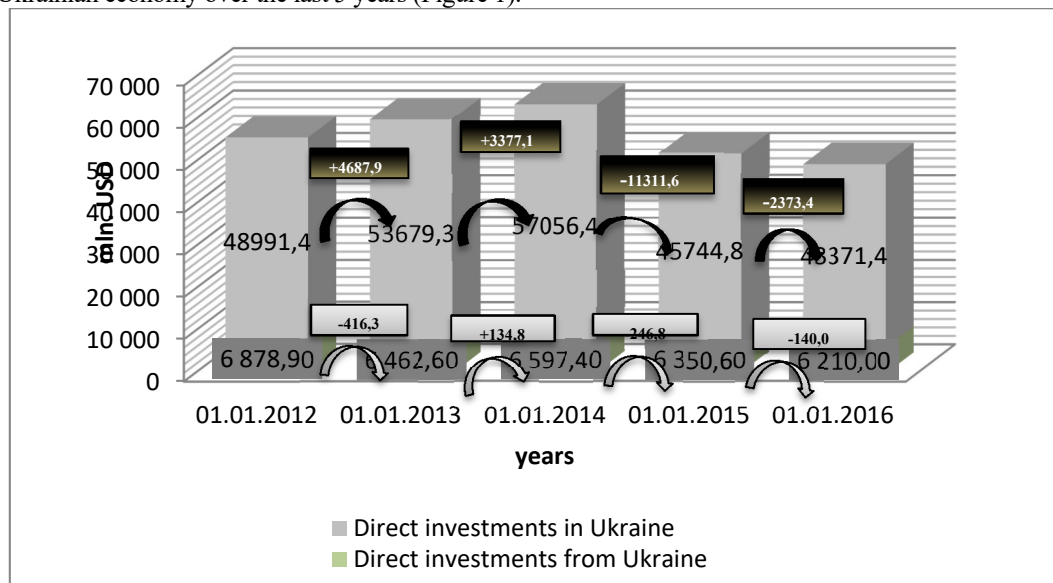
One of the main problems of today in Ukraine is the stabilization of the national economy and improving of its efficiency. Lack of internal financial resources, shortage of full budget of financing and a significant number of destabilizing factors, makes it impossible to ensure stable socio-economic development of the country. Therefore, the role of investment resources in the economy of our state becomes even more important, because now Ukraine is in the stage of reform towards international integration into the European Economic Area.

Investment activity is one of the driving forces of economic development of the state. Attraction of investments in the private sector of the economy is a priority for the country as a result of investment activity is a set of positive effects, including social. Therefore, for Ukraine it is urgent to find and attract new sources of foreign investment, while a key aspect to improve investment activities in Ukraine must be the attraction of direct foreign investments on mutually beneficial conditions: for investors, this is removing of obstacles to develop their own business, profit maximization and the protection of its intangible and incorporeal rights, for our country it is attracting more foreign capital, the introduction of new technologies and providing structural shifts in the national economy.

Construction innovative development of the state economy is impossible without foreign investment, because it directly affects:

- the influx of additional capital;
- the efficiency of the national economy;
- the growth of financial-economic indicators;
- the attraction of the newest technologies and innovative development of the country as a whole;
- the use of advanced world experience;
- the growth of the investment potential of the territories;
- establishing of economic relations between economic entities and others.

However, potential foreign investors before investing, analyze thoroughly and comprehensively the degree of attractiveness of the country (or a region, company, organization) in order to protect their interests and reduce risks. The main features of attractiveness for investors may be: characteristics and availability of the local market; investment climate and the openness of the economy; a favorable legal environment for investment activity (including the protection of tangible rights of foreign investors and intellectual property rights in the country); effective foreign policy (quotas, tariff barriers, benefits); macroeconomic balance and stability; the quality of governance [1, p.90]. Unfortunately, many of the above points remain controversial for investors as a result they are not confident in the reliability of investing in Ukraine. To confirm this, let us analyze the dynamics of attracting foreign direct investment in the Ukrainian economy over the last 5 years (Figure 1).

* Developed by the author based on [2]

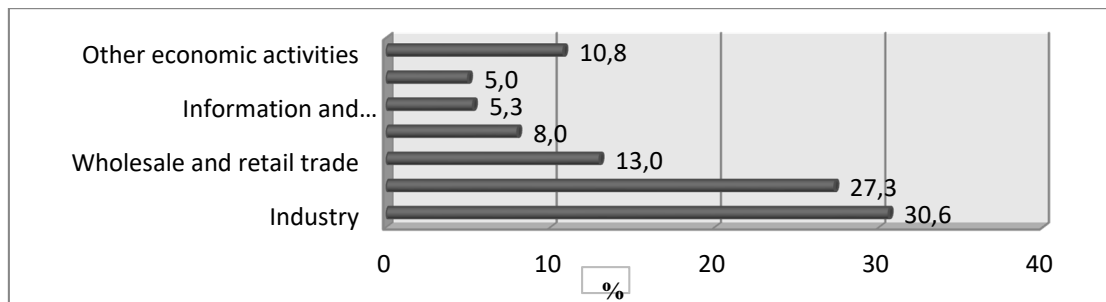
Figure 1 - Foreign direct investment in economy of Ukraine

According to the data, in recent years we can observe a downward trend of attracting foreign investment in the Ukrainian economy. So, before crisis events, the volume of foreign direct investment in Ukraine as of 01.01.2014, reached its highest value in the history of independent Ukraine and amounted 57.1 billion.USD., that was a testimony to the active investment by the investors. However, the level of investment attractiveness of Ukraine decreased significantly, caused by the events of the end of 2013-2015, which affected the national economic system, and led to a number of negative trends of key macroeconomic indicators. As a result, all economic fluctuations are reflected on the number and most importantly the quality of attracted foreign investments, because their effectiveness depend not only on the quantitative amounts, but on the resulting qualitative changes in economic relations and economic development.

This current military conflict in the East of the country has a significant impact on foreign investment. Several foreign companies have decided to cease activities and leave the country (or decided to defer further investment) to improve the general conditions [3]. Apparently, during the years 2014-2015 there was a sharp decline in investments flows, during 2016 one could see very slight improvement.

Overall foreign investment in Ukraine comes from about 130 countries. Geographic structure of direct investments to Ukraine as of 01.01.2016, there is the following: Cyprus - 27.1%; Netherlands - 12.9%; Germany - 12.5%; Russia - 7.8%; Austria - 5.5%; United Kingdom - 4.3%; other countries - 29.9% [2]. Today Ukraine uses actively the format of strategic partnership with the European Union; the share of foreign direct investment (FDI) from EU countries in Ukraine's economy is around 76.2%, respectively, for all other countries account for 23.8%. According to these data, we can conclude that Cyprus, the Netherlands and Germany account for more than half of foreign direct investment (52.5%). In addition, you should pay attention to the fact that almost a third of foreign investment comes from offshore zones - Cyprus and the Virgin Islands.

Considerable volumes of direct investment in 2015 from the EU are concentrated at industrial enterprises - 30.6% (processing, mining industry); financial and insurance activities - 27.3%; in wholesale and retail trade - 13.0%; organizations performing operations with real estate - 8.0% and others - 21.1% (Figure 2). This structure indicates a misallocation of foreign investment between sectors of the economy. Much attention has been focused on investing in financial activities and processing industries but at the development of industries that really require investment resources (agribusiness, IT technology) aimed a very small part of the funds.

* Developed by the author based on [2]

Figure 2 – Structure of foreign direct investment in the economy of Ukraine by types of economic activities

Based on the study, it can be noted that the issue of attracting foreign investment occupies a special place in the the sources system of state economic growth. To solve problems on attraction of foreign investment to Ukrainian economy and optimal use of relevant investment capital it is necessary to implement a series of measures that would facilitate the investment process and sustainable economic growth. Thus, the main factor for the increase of foreign investment and improving the competitiveness of Ukraine is the improvement of the investment climate and investment attractiveness through the improvement of state regulation of investment activity, creation of necessary conditions for attraction of investors, creation of mechanisms for protection of the foreign investors property right, the implementation mechanism of insurance investment risks, etc. . The combination of state interests, foreign investors and domestic manufacturers will provide efficient and progressive development of the country.

References:

1. Bondarenko A. A. Attracting foreign investment as a source of economic growth / A. A. Bondarenko, K. S. Nizhnik // Bulletin of Kyiv national University of technologies and design. - 2014. - №. 3. - p. 88-95.
2. The official website of the State statistics service of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Polischuk S. P. Peculiarities of foreign investments in Ukraine in conditions of economic crisis / Sec. P. Polischuk // the Scientific Bulletin of the Uzhgorod national University. Series : International economic relations and world economy. - 2016. - № 7(3). - p. 25-28.
4. Rozinskaya N. M. The role of foreign investments in development of economy of Ukraine / N. M. Rozinskaya // Bulletin of Kharkov national University named after V. N. Karazin. Series : Economic. - 2013. № 1086. - p. 90-95.

Зінкевич О.В., здобувач

кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Чернігівський національний технологічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Розвиток національного господарства потребує відповідного фінансового забезпечення. Доступність позикових коштів, зростання обсягів залучених інвестиційних ресурсів сприяє розбудові реального сектору економіки, активізує наявний підприємницький потенціал та позитивно впливає на рівень соціально-економічного розвитку суспільства.

Галузь лісового господарства є важливою складовою національного господарства в країні й відіграє ключову роль у забезпеченні потреби держави та суспільства в лісовій сировині. Ця галузь також посідає помітне місце в розвитку інших, суміжних галузей та секторів економіки держави. Проте нині в Україні помітні деструктивні процеси в розвитку цієї галузі господарства, що свідчить про необхідність удосконалення умов її функціонування, формування більш сприятливого середовища для активізації роботи лісгосподарських підприємств. На сьогодні однією з базових перешкод у їхній роботі є недостатність необхідних та доступних фінансових ресурсів для їхнього розвитку. Відповідно забезпечити подальший розвиток лісового господарства в країні без вирішення окресленої проблеми неможливо. Отже, є потреба в проведенні досліджень системи фінансового забезпечення розвитку галузі лісового господарства, аналізу дієвої моделі фінансування лісгосподарських підприємств для розробки теоретичних та прикладних положень зміни механізму її функціонування.

Фінансове забезпечення прийнято розглядати, з одного боку, як обсяг фінансових ресурсів, що необхідні для забезпечення поступового розвитку окремих галузей, регіонів або суб'єктів господарювання, а з іншого – для узагальнення відносин, що відбуваються в процесі формування таких ресурсів. Можна констатувати, що фінансове забезпечення – це сукупність фінансових відносин, які виникають у процесі акумуляції, розпорядження та використання фінансових ресурсів для забезпечення розвитку окремих економічних систем.

Галузь лісового господарства є специфічною складовою системи національного господарства й відображає реальні процеси, що відбуваються у сфері економічної діяльності, пов'язаної з виробництвом лісової сировини. Відповідно, наявність власних специфічних ознак, що притаманні такій галузі, зумовлює і особливості фінансового забезпечення розвитку лісогосподарських підприємств. В Україні до їх числа варто віднести такі:

- переважуючи роль держави у формуванні інвестиційних ресурсів для розвитку лісогосподарських підприємств;
- переважна більшість лісогосподарських підприємств перебувають у державній власності;
- значний дефіцит фінансових ресурсів, що ускладнює процес оновлення матеріальної бази та загального розвитку всієї галузі;
- відсутність зовнішніх приватних інвестицій;
- виробництво продукції з низьким рівнем доданої вартості, що обґрунтовується неспроможністю до загального розвитку лісогосподарських підприємств, придбання нового обладнання та використання сучасних інноваційних технологій та ін.

Окреслене вимагає пошуку нових підходів до зміни такої ситуації з метою формування сприятливого інституційного середовища для роботи лісогосподарських підприємств в Україні. Насамперед це можна реалізувати лише через зміну діючого механізму фінансового забезпечення діяльності цих суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим розглянемо сутність такого механізму детальніше та визначимо окремі положення його трансформації, які необхідно впровадити для розвитку галузі лісового господарства в Україні.

Механізм можна розглядати як систему окремих елементів, які пов'язані між собою, і їх сукупність визначає злагоджений процес, що здійснюється для досягнення спільної, єдиної мети. У такому розумінні механізм як наукову категорію можна використовувати в багатьох науках, оскільки забезпечення процесу реалізації мети, цілей та вирішення певних завдань у функціонуванні та розвитку окремих об'єктів нашої реальності завжди вимагає впровадження низки заходів та їх поступове впровадження, що потребує, у свою чергу, використання відповідних, притаманних для конкретної сфери механізмів.

Оперуючи окресленими вище авторськими концепціями до розгляду сутності дефініції «механізм», конкретизуємо зміст дефініції «механізм фінансового забезпечення розвитку лісового господарства». Цю категорію пропонуємо розглядати як систему методів, важелів, інструментів, необхідних видів забезпечення, які у взаємодії використовуються економічними суб'єктами з метою формування необхідних обсягів фінансових ресурсів для активного, довгострокового розвитку галузі лісового господарства або діяльності, яка полягає у вивченні, обліку та відтворенні, охороні й захисті лісів, а також регулюванні їх використанні з метою задоволення потреб у лісових ресурсах.

Аналіз сутності механізму фінансового забезпечення розвитку лісового господарства дає можливість виділити такі його особливості:

- 1) це процес впливу окремих інститутів на розвиток лісогосподарських підприємств, у ролі таких інститутів у цій галузі виступають органи державної влади;
- 2) існує вичерпний перелік методів та інструментів, які можуть бути застосовані для активізації роботи лісового господарства країни на основі підвищення фінансування лісогосподарських підприємств;
- 3) механізм формування фінансового забезпечення розвитку тісно взаємопов'язаний із механізмом управління лісогосподарською галуззю та механізмом регулювання роботи лісогосподарських підприємств, оскільки керуючу підсистему в його структурі відіграють органи державної та місцевої влади;
- 4) ефективність використання механізму залежить від правильно обраного комплексу методів та інструментів, які використовують органи влади для забезпечення фінансування лісогосподарських підприємств;
- 5) окреслений механізм повинен враховувати наявність об'єктивної обставини забезпечення саме досягнення довгострокових цілей розвитку лісогосподарської галузі, враховуючи специфічні риси вирощування лісової сировини, її обробки та відновлення [1-2].

Таким чином, розглянуто особливості функціонування механізму фінансового забезпечення розвитку лісового господарства в Україні. Вагома увага була приділена розгляду сутності такого механізму. Зокрема, також було виокремлено основні особливості роботи окресленого механізму саме в галузі лісового господарства та обґрунтовано, що діючий механізм фінансового забезпечення розвитку лісогосподарських підприємств не відповідає базовим принципам ринкової економіки.

Список використаних джерел

1. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України: монографія / С.М. Шкарлет, О.І. Гонта, В.Г. Маргасова, М.В. Дубина. – Чернігів: ЧНТУ, 2014. – 272 с.
2. Дубина М.В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика: монографія / М.В. Дубина. – Чернігів: ЧНТУ, 2018. – 668 с.

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансова стійкість є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечення вільного маневрування грошовими коштами підприємств та ефективного їх використання, що сприяє безперервному процесу виробництва і реалізації продукції.

На сучасному етапі розвитку економіки України фінансова стійкість багатьох промислових підприємств істотно погіршилася. Основними чинниками цього є фінансово-економічна криза в Україні, зростання інфляції, нестабільна державна податкова і кредитна політика.

Подолати фінансову нестабільність вельми непросто: потрібен час та інвестиції. Для хронічно хворих підприємств, які втратили фінансову стійкість, будь-який негативний збіг обставин може призвести до фатальної розв'язки.

Процес фінансового оздоровлення починається з діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємств, тобто досліджуються зовнішні та внутрішні кризові фактори. Взагалі процес діагностики проблеми фінансової стійкості розглядається за структурно-логічною схемою, при використанні якої можна сформулювати необхідні висновки щодо виявлення ознак кризового стану підприємств, оцінку загрози його банкрутства та (або) подолання кризи. Для визначення наявного стану фінансової стійкості промислових підприємств пропонується провести аналіз факторів, які визначають її рівень.

Стійкість фінансового стану підприємств залежить від оптимальної структури джерел капіталу (від співвідношення власних і позикових коштів), від структури активів підприємств і, насамперед, від співвідношення основних і оборотних активів, а також від рівноваги активів і пасивів підприємств за функціональною ознакою.

Значне зниження наявності перманентного капіталу промислових підприємств України 2012-2015 роках, зумовлює зменшення захищеності промислових підприємств, оскільки саме наявність власного оборотного капіталу дозволяє покривати збитки підприємств.

Найбільш узагальнюючим показником фінансової стійкості є надлишок чи нестача джерел коштів для формування запасів і витрат. Даний показник збільшився в 2012-2015 роках на 61,9%, що є позитивним для підприємств.

Одним з найважливіших показників, що характеризують фінансову стабільність підприємств, є його незалежність від позикових коштів – коефіцієнт автономії. Коефіцієнт автономії протягом 2012-2015 років був меншим за нормативне значення. Це означає, що промислові підприємства України мають велику залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнт фінансової залежності, є оберненим до попереднього, а тому значення коефіцієнта фінансової залежності у 2012- 2015 роках відповідно поступово зростало з 2,749 по 4,450. Високе значення даного показника свідчить про велику частку позикових коштів у фінансуванні підприємств і, відповідно, втрату фінансової незалежності.

Коефіцієнт фінансового ризику дає найбільш загальну оцінку в фінансовій стійкості. Зростання даного показника за 2012-2015 роки з 0,435 до 2,362 свідчить про збільшення залежності промислових підприємств від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про зниження фінансової стійкості.

Збільшення коефіцієнта довготермінового залучення капіталу в 2012-2015 роках з 0,076 до 0,703 свідчить про значне зростання необхідності залучення довгострокових джерел фінансування виробничого сектору економіки в умовах хронічної недостатності власних коштів.

Зменшення коефіцієнту маневрування власного капіталу в 2012 та 2015 роках з 0,051 до (-0,169) означає погіршення фінансового стану підприємств, оскільки підприємства мають гірші можливості фінансового забезпечення виробничої та інших видів діяльності, проведення розрахунків з кредиторами.

Виходячи з даних викладених вище, можна констатувати той факт, що значення жодних показників усієї сукупності промислових підприємств не відповідає нормативним. Це означає, що підприємства промисловості України залежать від кредиторів та зовнішнього фінансування, що безпосередньо загрожує їх стабільному розвитку.

Стабілізуючими методами в цій ситуації можуть бути: реалізація надлишкових запасів товарно-матеріальних цінностей, збільшення джерел власних засобів, додаткове залучення довгострокових і позичкових засобів.

В умовах складної фінансово-економічної ситуації в Україні, яка пов'язана з зовнішніми глобальними проблемами та внутрішньою складною соціально-економічною ситуацією, промисловим підприємствам необхідно вжити усіх можливих заходів щодо стабілізації фінансово-господарської діяльності. З цією метою доцільно рекомендувати:

- проводити постійний моніторинг та оперативний аналіз показників фінансового стану підприємств з урахуванням галузевих особливостей;
- удосконалити та стабілізувати фінансове та податкове законодавство;
- надати можливість використання пільгових кредитів для підприємств промислового сектору;

– удосконалювати інформаційно-методичне забезпечення аналізу та форми фінансової звітності, що дозволить підвищити аналітичні можливості та реальність оцінки майна;

– адаптувати закордонні методики аналізу фінансового стану до практики господарювання суб'єктів національного господарства.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що необхідною умовою успішного функціонування підприємств є постійна розробка методів адаптації діяльності промислових підприємств до умов зовнішнього середовища, яке є несприятливим в теперішній час з метою покращення фінансової стійкості підприємств. Фінансовим менеджерам господарюючих суб'єктів промисловості за допомогою сучасних методів аналізу необхідно виявляти слабкі сторони в управлінні фінансовою діяльністю підприємств та розробляти напрямки їх усунення.

Список використаних джерел

1. Загальна характеристика промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmap.su/uk-g9/912.html> <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Кількість найманих працівників суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/osp/knp/knp_u/knp_u12.htm

3. Кількість найманих працівників суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/osp/knp/knp_u/knp_u15.htm

4. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2010-2015 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rg/opr_rik/_u15.htm

5. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_12_u.htm

6. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_13_u.htm

7. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_14_u.htm

8. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_15_u.htm

Середюк І.О., студентка 2 курсу, група ФЕБ-151
Науковий керівник – **Парубець О.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СТРУКТУРНУ ПЕРЕБУДОВУ ЕКОНОМІКИ

Серед регуляторів, за допомогою яких держава впливає на розвиток економіки, важливе місце належить податкам. Податкова політика відіграє важливу роль у виконанні державою своїх функцій. Вона представляє собою діяльність держави у сфері стягнення та встановлення податків, зборів та обов'язкових платежів.

Теоретичними та практичними аспектами дослідження у рамках податкової політики займалися такі відомі вчені як А. Сміт, Д. Рікардо, О. Мірабо, С.Вольтер, Ш. Монтеск'є. А серед українських науковців це - А. Даниленко, В. Юрченко, В. Угриня, Г. Возняк, І. Труніної, Л. Білої, Л.Вербицької, Л.Ярошенко, М. Холошина, П. Фугело, О. Щербини, Ю. Харазішвілі.

«Податкова політика – це діяльність уповноважених органів державної влади, яка реалізується через комплекс заходів у сфері оподаткування. Тому податкова політика як один з найважливіших інструментів державного регулювання має спрямовуватись на оптимальне поєднання приватних та державних інтересів за рахунок забезпечення адекватного управління процесом оподаткування. [1]».

Головною метою податкової політики України є формування обсягу надходжень до державного бюджету. А головним завданням - ефективне застосування елементів системи оподаткування.

Податкове навантаження – це показник, який показує вплив податків на економіку, а саме він показує частку ВВП, що була задіяна завдяки діяльності зі збором податків і буде перерозподілена відповідно напрямкам податкової політики. Податкове навантаження розраховується співвідношення податкових надходжень до ВВП. Розглянемо ситуацію в Україні за останні 6 років (табл. 1)

Таблиця 1

Податкове навантаження на ВВП за 2011-2016 рр

Рік	Под. надходження, млн. грн	ВВП, млн. грн	Податкове навантаження, %
2008	235 680	948056	24,86
2009	209 789	913345	22,97
2010	236 901	1082569	21,88
2011	323 991	1316600	24,61
2012	347 986	1408889	24,70
2013	341 165	1454931	23,45
2014	355 428	1566728	22,69
2015	507 636	1979458	25,65
2016	650 782	2383182	27,31

Джерело: складено автором на основі [4].

Згідно даних у таблиці, у 2016 році податкове навантаження сягнуло найвищого рівня, а саме 27,31%. Ця пояснюється тим, що в нашій країні складна економічна і політична ситуація. Загалом видно циклічну тенденцію до збільшення показника, тобто в деяких роках вони сягають 21%-22%, а потім знову збільшуються до 25%. Для прикладу податкове навантаження в Європі приблизно 40%, але у європейців дуже різняться доходи у порівнянні з українцями.

На сьогоднішній день українська політика спрямована на євроінтеграцію. «Напрями податкової політики на 2017 рік згідно постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2017 рік»:

мінімізація ризиків ухилення від сплати податків та спрощення адміністрування податків шляхом;
удосконалення податкового законодавства шляхом внесення змін до Податкового кодексу України;

наближення податкового законодавства України до законодавства ЄС шляхом внесення до Податкового та Митного кодексів України змін у частині податку на додану вартість, акцизного податку та мита;

проведення переговорів з іноземними державами щодо міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування та внесення змін до діючих договорів з метою зменшення податкових перешкод для іноземних інвестицій та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи і капітал.[3]»

Здійснення податкової політики в Україні залишається дуже складним через податкове законодавство, постійні внесення численних змін до податкових законів, зниження ділової активності суб'єктів господарювання, надмірне податкове навантаження на платників податків, численні конфлікти між контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків, значні масштаби тінізації економіки тощо. Намір України наблизитися в європейській економічній та політичній простір зумовлює необхідність адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС.

Дієвість напрямків податкової політики за останні 6 років демонструють показники наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Частка податкових надходжень в зведеному бюджеті України за період 2011-2016 рр.

Зведений бюджет, млрд грн.	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Податкові надходження з них:	234	100	348	100	341	100	354	100	508	100	651	100
– збір ПДВ	130	55,56	139	39,94	129	37,83	139	39,27	179	35,24	236	36,25
– податок на доходи фізичних осіб	60	25,64	68	19,54	72	21,11	75	21,19	100	19,69	139	21,35
– акцизний податок	34	14,53	38	10,92	37	10,85	45	12,71	71	13,98	102	15,67
– податок на прибуток підприємств	55	23,50	56	16,09	55	16,13	40	11,30	39	7,68	60	9,22
– місцеві податки і збори	3	1,28	6	1,72	7	2,05	8	2,26	27	5,31	42	6,45
- плата за користування надрами	3	1,28	3	0,86	14	4,11	19	5,37	38	7,48	41	6,30
– ввізне мито	10	4,27	13	3,74	13	3,81	12	3,39	40	7,87	20	3,07
– інше	29	12,39	25	7,18	14	4,11	16	4,52	14	2,76	11	1,69

Джерело: складено автором на основі [2].

Досліджуючи річні звіти державної служби моніторингу, можна побачити, що з року в рік значну частку надходжень складають податки, наприклад, у 2011 році вони склали 234 млрд. грн., при зведеному бюджеті 398,3 млрд. грн., а в 2016 році - 651 млрд. грн., при зведеному бюджеті 783 млрд. грн.

Проаналізувавши статистичні дані, отримуємо, що найбільшу частку податкових надходжень складає збір ПДВ – в середньому 40%, але завдяки постійним реформам у податковому кодексі, ПДВ починає займати все меншу частку, натомість частка місцевих податків та зборів повільно зростає. А також, бачимо, що частка податку на прибуток підприємств падає, що означає зменшення кількості малого бізнесу, згідно офіційним даним держаної служби статистики.

Реформи податкової політики в Україні поступово реалізуються, спостерігається зменшення податкового навантаження, тобто кількість податків стає меншою, а також є збільшення надходжень до бюджету шляхом диференціації ставок ПДВ. В останній час дуже помітно, що уповноважені органи втілюють перегляд бази оподаткування в сучасні реалії та завдяки децентралізації міст, місцеві органи також будуть удосконалювати податкову політику для забезпечення ефективного функціонування місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.Л. Податкова система: Навчальний посібник. / за заг. ред. Андрущенко В. Л. - К.: "Центр учбової літератури", 2015. - 416 с.
2. Державна служба моніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua/index.php?lang=ru>
3. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
4. Міністерство фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>

Makhovik M.A., master student of MFCs – 161 group
Supervisor - **Shtyrhun H.I.**, assistant
English language supervisor – **Lytvyn S.V.**, Ph.D, Associate Professor
Chernihiv National University of Technology

FEATURES INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE

On the condition that Ukraine chooses European development vector, the investments is an important mechanism for increasing economic potential, macroeconomic stabilization, modernization, solving social and environmental problems. The level of use and efficiency involved foreign capital depends on the investment climate.

Investment Climate is the economic and financial conditions in a country that affect whether individuals and businesses are willing to lend money and acquire a stake in the businesses operating there. Investment climate is affected by many factors, including: poverty, crime, infrastructure, workforce, national security, political instability, regime uncertainty, taxes, rule of law, property rights, government regulations, government transparency and government accountability [1].

The investment climate can be viewed as a set of investment potential and investment risk. Investment risks are characterized by uncertainty about the level of profit (income) from investments and is a prerequisite for the investment decision.

When deciding on the appropriateness of investments, potential investors have a crucial role in evaluation of public policy concerning domestic and foreign investment, the probability of nationalization of foreign property, the strength of state institutions, sequences action of political power, the degree of state intervention in the economy and integration into the systems of international agreements on regulation relations in the field of foreign investment, protecting the rights of foreign investors in the host country and the possibilities for resolving disputes on international level [3].

Ukraine has a broad domestic market, branched industrial potential, favorable natural conditions for agricultural development, making it an attractive investment. An important advantage of investment Ukraine is the lack of saturation and low competition in the market for goods and services. Historically, Ukraine has developed a strong transportation infrastructure extractive industries - oil and gas pipelines, including transit, railways, ports and so on. The availability of cheap labor, of course, is another attractive factor for investors. The country is able to absorb additional capital, with its human resources (labor, management, administrative) who have the skills necessary to convert investment funds in real investment and effective solvent demand for products manufactured as a result of investment. The most attractive sectors for investment are: wholesale trade, food processing, oil and gas, engineering, trade vehicles, telecommunications, pharmaceutical industry, agribusiness.

However, although there is quite a strong potential and investment needs, the investment climate remains unfavorable, as evidenced by a significant reduction in foreign direct investment in Ukraine in 2014-2016, respectively. Analysis of the international investment rating indicates a low investment positions Ukraine and its

affiliation to the group of countries with a level well below the average. Foreign investment in Ukraine is largely happening on the model of underdeveloped countries. Ukraine is an arena of struggle for sales, not the capital investment to establish production [3].

So the problem is extremely high level of corruption. In the global ranking Corruption Perceptions Index (CPI) in 2016 Ukraine ranked 131st of 176 countries received 29 points out of 100, which is 2 points higher than last year. But such changes are not sufficient for a country whose government has identified the fight against corruption a top priority. Experts believe that if a GDP per capita below 8 thousand dollars USA, such a state can not be corrupt. In Ukraine, the figure in 2016 was about 2 thousand dollars.

Also, foreign capital inflows impeding factors such as:

- military conflict in the east (especially negative impact on investment in high-tech industries and the domestic market, particularly in the services sector (excluding financial and telecommunications) and consumer durables). According to the study, investment recovered only about three years after the completion of large-scale military conflict (loss of more than 1,000 people);
- small number of "successful" investment stories;
- instability and uncertainty legislative support investment in general and foreign investors including;
- high duty rate, confusion in determining the customs value of goods and other customs barriers;
- political, legislative and economic instability in Ukraine;
- raiding and bureaucracy at enterprises and in state bodies of Ukraine;
- poor performance of the economy (in circumstances where existing factors such as corruption, war, instability and so on, create big risks, able to scare off investors, the companies it makes sense to invest only if they have projects planned in yield of 20% per annum)
- the absence of land market;
- imperfection of the tax system;
- the rapid impoverishment of the population, low purchasing power;
- oriented government policies to attract investment funds from international financial institutions, including the IMF, World Bank, and not the creation of favorable conditions in the investment field for attracting potential strategic foreign investors [4].

From the above mentioned shortcomings Ukraine's investment environment, we can conclude that the current problems are more associated with managing investments both the macro and micro levels. Practical experience has shown, foreign capital attracted mainly those managers who are ready and willing to go for cooperation with foreign investors, are able to negotiate, execute the obligations taken and are able to create an atmosphere of cooperation and inspire confidence in foreign investors. [5].

Thus, despite the high investment demand of the country, existing problems suggest the need to create a favorable investment climate of Ukraine's economy for its growth. The main ways of overcoming problems and improving the investment environment can be defined as follows: correcting state policies for investment, creation of institutions and mechanisms that facilitate the activities of investors in Ukraine and implementing coordinated information and marketing policies, identifying priority areas for investment, rule of law, reforming the judiciary system, improving the tax climate, the introduction of full land circulation, simplification and stabilization Legislation, creating a positive image of the country, the use of advanced management and organizational experience (which is especially important at the micro level), creating a positive image in the media.

References:

1. Investment Climate [Electronic resource] // Investopedia - Available at: <http://www.investopedia.com/terms/i/investmentclimate.asp>
2. Vdovichen A.A. Formation of the investment climate Ukraine [Electronic resource] / A.A. Vdovichen, A.V. Sokolyuk // Bulletin of Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economics. - 2011. - Vol. 2 (1). - S. 169-173. - Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2011_2%281%29_31
3. Denisenko M.P. The investment climate in Ukraine and direction of further improvement [Electronic resource]/ M.P. Denisenko // Problems science. -2005. -No12. -WITH. 32-39.
4. Ivaschenko A. Fields of strengthening the investment climate Ukraine [Electronic resource]/ A.I. Ivashchenko // Scientific Herald NLTU Ukraine. - 2013 - Vol. 23.13. - S. 231-236. - Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltsu_2013_23.13_38
5. Ignatenko M.V. specifics of attracting foreign investment in Ukraine [Electronic resource] / M.V. Ignatenko // Economic Bulletin University. - 2016 - Vol. 29 (1). - P. 57-65. - Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29%281%29_9

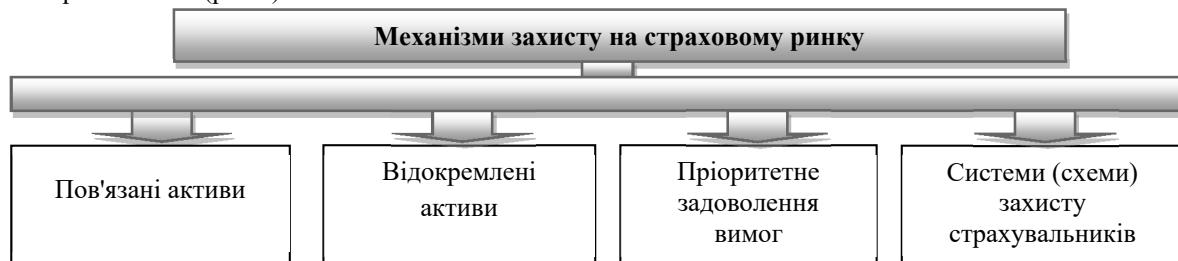
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ГАРАНТУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

Розвиток страхового ринку в країні є безумовно об'єктивною необхідністю активізації інвестиційних процесів та загального економічного функціонування держави. Страховий ринок є тим простором економічних відносин, у межах якого формуються фінансові ресурси, які страховими компаніями перетворюються на інвестиційні кошти, що становлять основу розвитку реального сектору економіки. Однак, з іншого боку активізація функціонування окресленого ринку вимагає від держави належної уваги до діяльності страхових компаній з метою унеможливлення зловживаннями ними своїм становищем та постійного нарощення довіри різних економічних суб'єктів до діяльності страховиків.

Реальність розвитку страхового ринку в Україні лише підтверджує важливість впровадження ефективної системи державного регулювання окресленої сфери, відсутність якої одразу призводить до виникнення диспропорцій у функціонуванні такого ринку. Масова недовіра населення до діяльності страхових компаній, постійні скандали, що пов'язані з шахрайськими діями страхових компаній, призвели до значних репутаційних ризиків страхового ринку загалом. Така ситуація у поєднанні з неефективним державним регулюванням призвела до ситуації, за якої страхові компанії не зайняли належного місця як інституційні інвестори у розвитку фінансового ринку країни і не стали одними із провідних виробників інвестицій для реального сектору національного господарства.

Окреслене лише підсилює важливість дослідження зарубіжного досвіду розвитку страхового ринку та актуальність активізації процесів вивчення вже сформованих систем гарантування виплат страхових компаній за програмами страхування у різних країнах. Такий підхід дозволяє проаналізувати існуючі механізми гарантування на страховому ринку та на основі отриманих результатів розробити адаптовані до українських реалій системи гарантування повернення та виплати коштів клієнтам страхових компаній.

У світовій практиці діють різні механізми захисту інтересів споживачів страхових послуг у разі нездатності страхової компанії виконати взяті на себе зобов'язання, тобто внаслідок її неплатоспроможності (рис.1).

* Розроблено на основі [1]

Рис. 1. Механізми захисту на страховому ринку

Пов'язані активи являють собою сукупність накопичених активів страховика, призначених виключно для покриття зобов'язань за страховими полісами. У свою чергу, відокремлені активи – активи, що належать до певних видів страхової діяльності або страхових полісів і розміщені на окремих рахунках або на рахунках спеціальної компанії для покриття відповідних страхових зобов'язань компанії. Пріоритетне задоволення вимог являє собою надання страхувальникам пріоритетного права на частину активів неплатоспроможної страхової компанії в залежності від розміру сформованих нею раніше технічних резервів.

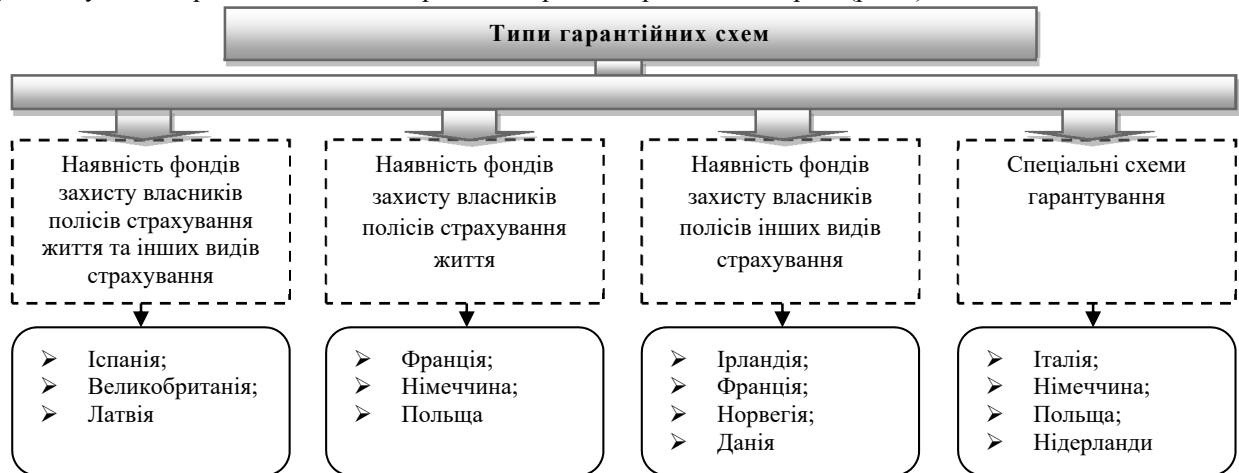
Досвід зарубіжних країн свідчить, що одним із важливих елементів національної і глобальної систем фінансової безпеки та найбільш дієвих інструментів підвищення довіри споживачів страхових послуг до інституту страхування може виступати система гарантування виконання фінансових зобов'язань страховиками за раніше укладеними договорами страхування. Наявність такої відповідної системи в країні забезпечує не лише стабільне функціонування, а й поступове зростання обсягів активів страхових компаній на страховому ринку через посилення довіри клієнтів, що є вкрай важливим, оскільки тривалий час саме це стримувало розвиток страхового сегменту ринку, тому в умовах неспроможності окремих страховиків виконувати свої зобов'язання, необхідним є збереження довіри до страхового ринку в цілому.

Незалежно від особливостей та рівня розвитку національних ринків страхових послуг у класичному форматі всі системи гарантування страхових виплат (Insurance guarantee schemes - IGS) покликані забезпечити соціальний захист останньої інстанції, коли страхова компанія не в змозі

виконати свої зобов'язання за раніше укладеними договорами страхування. Вони, насамперед, захищають страхувальника від ризику, що його вимоги не будуть задоволені, якщо його страховик стане неплатоспроможним [2].

Сутність даного механізму проявляється в його наступних функціях: компенсаційна (повне або часткове задоволення претензій клієнтів страхових компаній), фінансової підтримки страхових компаній (надання фінансової допомоги страховикам в період до втрати нею платоспроможності – модель фінансування «Ex-ante» і після банкрутства – модель фінансування «Ex-post») та функції тимчасового керуючого для страховика.

Відомі у світовій практиці гарантійні фонди у загальному можуть класифікуватися за двома основними типами. Перший тип включає фонди, які призначені для захисту по одному або декільком видам страхування (фонд для певного виду страхування), у другому типі, фонди покривають власними гарантіями всі договори страхування, підписані страховими компаніями (загальний фонд). Організація та забезпечення діяльності гарантійних фондів у кожній країні має свої певні особливості, тому розглянемо функціонування гарантійних схем на прикладі окремих європейських країн (рис.2).

* Розроблено на основі [3]

Рис. 2. Типи гарантійних схем на прикладі окремих країн

На сьогодні у багатьох європейських країн існують фонди гарантування страхових виплат, але приймаючи до уваги відмінності між національними гарантійними схемами серед країн та враховуючи, що у деяких країнах такі системи взагалі відсутні, необхідно відмітити, що рівень захисту страхувальників є неоднаковим та здійснюється не в повній мірі. Однак, у деяких країнах створені ефективні гарантійні фонди для захисту споживачів страхових послуг, які є одними з найбільш розвинених та покривають майже всі види страхування. До числа таких європейських країн входять: Іспанія, Великобританія та Латвія.

Іспанська система захисту страхувальників представлена Comision Liquidadora de Entidades Aseguradoras (CLEA), яка покриває всі класи страхування, включаючи, незароблені премії, а відповідний захист можуть отримати всі власники страхових полісів. CLEA втручається в наступних ситуаціях: коли страхова компанія знаходиться в процесі ліквідації і це підтверджується уповноваженим органом; якщо страхова компанія ще не має ліквідатора або коли призначення ліквідатора є тимчасовим; коли ліквідатор не може захистити страховиків, а також коли ліквідація добровільна. CLEA покриває всі страхові компанії, що здійснюють діяльність всередині країни і за кордоном, при цьому всі власники страхових полісів знаходяться під захистом CLEA [4].

Механізмом захисту інтересів застрахованих осіб у разі банкрутства страхової компанії в *Латвії* виступає Фонд захисту Страхувальника (FPI). Дана система передбачає покриття всі видів страхування, як для власників страхування життя, так і для інших видів страхування. Однак, ключовою особливістю є те, що тільки страхувальник-фізична особа може отримати страхове відшкодування в разі неплатоспроможності страховика. Відшкодування здійснюється в таких розмірах: зі страхування життя - 100% страхового відшкодування, але не більше ніж але не більше 14 230 євро на одного застрахованого, за іншими класами страхування, гарантованого законом - 50% від страхового відшкодування, але не більше 2 850 євро на одну застраховану особу [5].

Система Компенсації Фінансових Послуг (Financial Services Compensation Scheme (FSCS) у *Великобританії* покриває страхування життя і загальне страхування, за винятком перестраховування кредитів, морського, авіаційного транспорту, а також договорів перестраховування. FSCS може втручатися в процес ліквідації тільки в разі фінансових труднощів у страхової компанії або в разі дефолту. Щодо виплат по зобов'язанням, то FSCS компенсує 100% вимог без встановлення максимального ліміту за обов'язковими видами страхування, при страхуванні професійної відповідальності чи при страхуванні ризиків, під час настання яких застрахований може втратити повністю або частково здатність до праці

(смерть застрахованого). В інших випадках рівень покриття і 90% та без встановлення максимального ліміту [6].

Отже, досліджуючи зарубіжний досвід функціонування фондів захисту страхових виплат, можна зробити висновки, що гарантійні фонди здійснюють подвійний вплив на систему гарантій споживача страхової послуги. Безперечно, з одного боку, вони підвищують рівень захищеності клієнта та збільшують довіру клієнтів до страхових компаній, що створює підґрунтя для їх стабільного функціонування та збереження позитивної динаміки подальшого розвитку страхового ринку загалом. З іншого боку – провокують ряд ризиків через погіршення конкурентної ситуації на ринку. Одним із таких ризиків виступають нерівні можливості для споживача страхової послуги, які проявляються в різному рівні захищеності клієнтів, що мають гарантійний фонд, і компаній, які не мають такого фонду. Також необхідно відмітити, що створення гарантійних фондів означає для компанії додаткові витрати, які компенсуються за рахунок ціни на продукцію, що погіршує конкурентні позиції виробника в порівнянні з тим, який не захищений гарантійним фондом, а це означає, що існування гарантійного фонду може також опинитися стимулом для цінового демпінгу, непродуманих ринкових стратегій. В той же час гарантійний фонд може виявитися стимулом для необґрунтованого прийому зобов'язань за великими ризиками, що збільшує ймовірність настання неплатоспроможності страховика.

Список використаних джерел

1. Хоминич И. П. Международная практика защиты потребителей страховых услуг / И. П. Хоминич, О. В. Саввина // Экономика, статистика и информатика. Серия: Экономика. Экономические науки. – 2014. - №6(2). – с. 359-363.
2. Insurance guarantee schemes in the EU. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/guarantee_schemes_en.pdf.
3. Саякова Ж. Международный опыт системы гарантирования // Рынок страхования. – 2005. - №1(3). – с.15.
4. Каракулова І.С. Європейський досвід функціонування фондів гарантування страхових виплат // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. - №126. – с.33-35.
5. Офіційний сайт Комісії з регулювання фінансів та ринків капіталів Латвії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fktk.lv/en/>
6. Офіційний сайт Financial Services Compensation Scheme. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fscs.org.uk/>

Долгополов М.Г., студент 4 курсу гр. Ф-131
Науковий керівник – Марченко Н.А., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЛІЗИНГ – МОЖЛИВІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Задля забезпечення власної конкурентоздатності в умовах ринкової економіки підприємствам необхідно постійно оновлювати основні засоби, що дозволяє їм виробляти якісну продукцію та економити кошти за рахунок більш ефективного обладнання. Однак в умовах дефіциту власного капіталу, можливості оновлення обмежені, особливо з цією проблемою часто стикаються представники малого бізнесу. При нестабільній економіко-політичній ситуації в Україні, існують значні ризики банкрутства та збитковості діяльності позичальників. Через названі причини бізнесу важко отримати позику у банках, а для новоствореного – практично неможливо. В цій ситуації доцільно звернути увагу на таку форму кредитування як лізинг.

Становленню і розвитку лізингу приділена значна увага у працях таких вітчизняних вчених-економістів як Белявцева М.І., Лопатовський В.Г., Опарін В.М., Пащенко П.М., Соловей Н.О., Погорелова Н.П., Міщенко В.І., Калитко Г.Б., Космина О.М. тощо. Проте питання можливостей використання лізингу малим бізнесом для оновлення основних засобів залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Сутність лізингу полягає в передачі лізингодавцем обладнання лізингоодержувачу на визначений термін. Натомість він отримує лізингові платежі які покривають його витрати, а також забезпечують прибуток. Таким чином гарантується стовідсоткове цільове використання позики і оскільки власником обладнання до закінчення строку договору залишається лізингодавець, це убезпечує його від ризику фінансових втрат через невиконання своїх зобов'язань лізингоодержувачем. Для останнього те, що об'єкт лізингу відіграє роль застави також є перевагою, оскільки йому не потрібно додатково гарантувати повернення коштів власним майном[1].

Розрізняють декілька видів лізингу – фінансовий та оперативний. Різниця між ним полягає в тому, що після закінчення договору в першому випадку об'єкт лізингу переходить у власність до лізингоодержувача, а в другому – залишається у лізингодавця. Ще однією відмінністю є те, що при

фінансовому лізингу обладнання зараховується до балансу лізингоодержувача що дозволяє його амортизувати. Ризик знищення або пошкодження, а також витрати пов'язані з утримання об'єкту лізингу за першого виду лізингу несе орендатор, а за другого – власник, тобто фірма яка надає обладнання в лізинг[2].

Лізинг став одним з головних інструментів оновлення основних засобів, особливо популярним він став в розвинених країнах. В нашій державі лізингові компанії з'явилися порівняно недавно – на початку двохтисячних. До початку світової фінансової кризи 2008 року дана сфера активно розвивалась, а після відбулося значне скорочення кількості та вартості укладених договорів лізингу. Відновити докризові обсяги вдалося лише в 2013 році, проте вже в наступному році через економічні складнощі обсяги лізингових угод почали знижуватись і ця тенденція залишається незмінною. Разом з цим, слід зазначити про зростання кількості нових угод у 2016 році до 3,7 млрд грн. На рисунку 1 зображена динаміка вартості угод фінансового лізингу на кінець періоду[3].

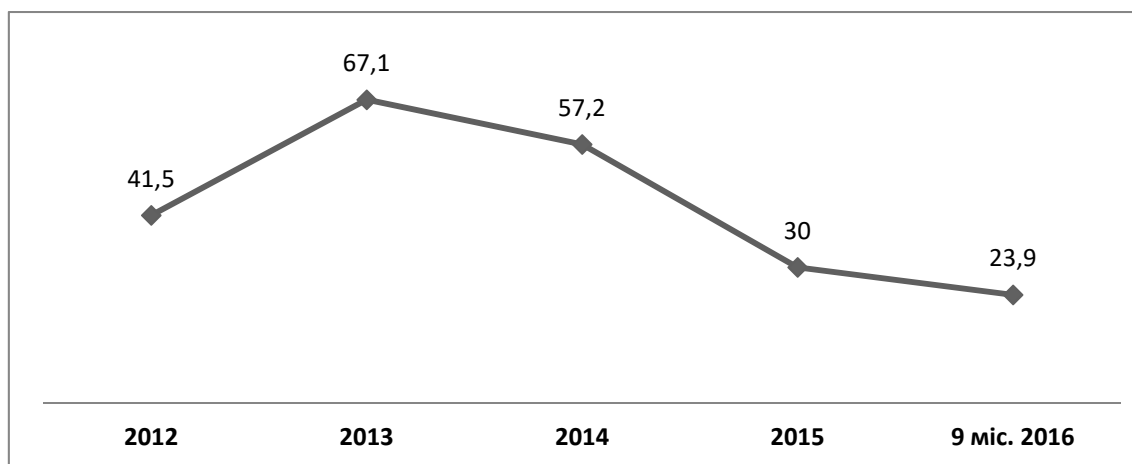

Рис. 1. Динаміка вартості угод фінансового лізингу, млн грн

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Однією з основних причин зниження активності лізингових компаній стала політико-економічна криза в Україні яка почалась у 2014 році, що зумовило ускладнення ведення господарської діяльності. Ще однією причиною скорочення ринку є перегляд гравцями правил надання послуг – вимоги до лізингоодержувачів стали більш жорсткі, також звертається увага на ліквідність об'єкту лізингу. Таким чином лізингодавці віддають перевагу якості портфелю, а не його вартості. Але як вже зазначалось раніше – поступово ситуація покращується.

В цілому й раніше найбільшу частку у лізингових угодах займали транспорт з обсягом у 7 769,7 млн грн та сільське господарство – 7 014,4 млн грн. Змінилась також структура угод за термінами дії. Так у 2013 році переважали угоди на 5-10 років, проте з 2014 року відбувається їх скорочення та зростання угод від 2 до 5 років[3].

Позитивним в діяльності лізингових компаній в Україні є переважання власного капіталу у джерелах фінансування, що дозволяє надавати обладнання під нижчі відсоткові ставки порівняно з банками. Це робить лізинг доступним навіть для представників малого підприємництва. Також відміно від банківського кредиту при користуванні лізингом не потрібно частково оплачувати вартість обладнання власними коштами. Перевагою для бізнесу є й те, що лізингові платежі відносяться до собівартості таким чином знижуючи прибуток, який оподатковується.

Лізинг доцільно використовувати компаніям-виробникам обладнання, задля стимулювання продажів, а також це стане їх конкурентною перевагою. На нього також слід звернути увагу органам влади, які займаються розробкою державної програми підтримки розвитку малого підприємництва. В умовах дефіциту фінансових ресурсів, важливим є їх цільове використання, а допомога малому бізнесу обладнанням, а не коштами зможе гарантувати це. Враховуючи наявність значних активів у державній власності які не використовуються зовсім або використовуються частково, доцільно розглянути можливість надання їх у лізинг.

Отже, фінансовий лізинг являє собою синтез кредитування та оренди майна. Враховуючи значні ризики та високу вартість позик при класичному кредитуванні, лізинг може і повинен стати ефективним інструментом оновлення основних засобів вітчизняних підприємств. За рахунок того, що до виконання угоди юридичним власником майна залишається лізингодавець знижуються його ризики, а отже в нього більш широкий вибір можливих лізингоодержувачів. В останніх також є ряд переваг при використанні лізингу. Так вони можуть знижувати оподаткований прибуток за рахунок включення лізингових платежів до валових витрат. А також амортизувати отримані активи, оскільки при фінансовому лізингу орендоване майно ставиться на баланс лізингоодержувача. Назвати лізингову діяльність в Україні

розвиненою не можна, але поступово даний ринок оговтується після криз минулих років й вже в найближчому майбутньому повинен стати важливим джерелом модернізації українського бізнесу.

Список використаних джерел

1. Лопатовський В.Г. Особливості та перспективи розвитку лізингових операцій в Україні [Електронний ресурс] / Хмельницький національний університет. - Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3329/1/14.doc>
2. Космина О.М. Лізинг як сфера фінансової підтримки підприємств та його розвиток в Україні [Електронний ресурс] / Rusnauka. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/3_111166.doc.htm
3. Огляд ринків [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>

Садчикова І.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

Садчиков В.С., к.е.н., завідувач відділу набору та маркетингу

Чернігівський інститут ім. Героїв Крут Міжрегіональної академії управління персоналом

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах глобальної інформатизації всіх сфер життя практично неможливо приймати ефективні рішення без їх всебічного й об'єктивного інформаційного забезпечення. Ризик використання неповної або необ'єктивної інформації в управлінських рішеннях сьогодні істотно впливає на успіх як конкретної комерційної операції, так і в цілому підприємницької діяльності. В умовах обмежених можливостей отримання суб'єктами вітчизняного підприємництва необхідної їм інформації через відсутність певних правових норм, методи інформаційно-аналітичної роботи є основним засобом формування інформаційних ресурсів усіх видів підприємств.

Теоретико-методичні та науково-практичні аспекти економічної безпеки було вдосконалено такими дослідниками, як: П. Я. Пригунов, В. В. Крутов, М. М. Єрмошенко, Т. М. Іванюта. Узагальнюючи основні твердження, що виникли в результаті проведення дослідження праць зазначених науковців, можна відзначити, що економічна безпека являє собою певний стан захищеності від загроз, ризиків та небезпек. Вона складається з певних складових, до яких можна віднести: економічну, соціальну, технічну, інтелектуальну, кадрову, ринкову, правову, інформаційну складову [4].

Необхідною умовою безпечного функціонування сучасних підприємств є своєчасне розроблення системи інформаційно-аналітичного забезпечення. Питання створення та розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки все ще залишається малодослідженим, оскільки в умовах ринкової економіки України суб'єкти підприємництва більшою мірою виборюють своє право на існування.

Сучасний етап розвитку називається інформаційним, оскільки він пов'язаний з використанням електронно-обчислювальної техніки, систем телекомунікацій, створення мереж ЕОМ. Зростає потреба в розробленні й застосуванні ефективних рішень у сфері інформаційної індустрії, де здійснюється виробництво технічних і програмних засобів, інформаційних технологій для одержання нових знань.

Важливим фактом є те, що інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства складають два взаємопов'язані елементи – інформаційний, тобто відносно самостійної діяльності спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробленням, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць (перший етап процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму), та аналітичний, який є похідним другим етапом процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму: виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається [1; 2; 5].

Отже, можна зробити висновок, що інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства – це вид інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, який поєднує в собі, з одного боку, інформаційну роботу тобто шляхи, засоби та методи добування і надання керівництву необхідної інформації, а з іншого – аналітичну роботу, яка включає форми та методи аналізу для її оброблення, необхідні під час оцінювання ситуації і прийняття рішення на відповідному рівні в інтересах розвитку підприємства.

Головні елементи інформаційно-аналітичної роботи [7]:

- збір та пошук інформації (головний, самий важливий і визначаючий елемент);
- попереднє вивчення, інформаційно-аналітична обробка, формулювання висновків, облік;
- підготовка інформаційних (інформаційно-аналітичних) документів.

Для успішної інформаційно-аналітичної діяльності необхідно дотримуватися певної послідовності своїх дій, а саме [8]:

- попереднє знайомство з проблемою, яку необхідно вирішити;
- ознайомлення з базовими термінами та поняттями, які планується використати для вирішення проблеми або розв'язання спірних питань;
- пошук необхідної інформації та збирання фактів, накопичення знань і відомостей;
- дослідження отриманої інформації та розуміння фактів, а також осмислення матеріалу;
- постановка проблеми в загальному вигляді;
- побудова «припущення» стосовно поставної проблеми;
- вибір алгоритму або моделі за допомогою яких можна вирішити проблему та проведення дослідження на їх основі;
- формування попередніх висновків;
- перевірка висновків;
- оформлення інформаційного або інформаційно-аналітичного документу.

Тобто для створення раціонального потоку інформації про економічну безпеку підприємства повинне опиратися на такі принципи інформаційно-аналітичної діяльності [3, 6]:

- уніфікованості, що припускає те, що аналітики повинні прагнути до того, щоб проектні рішення, які ними пропонуються, підходили до якомога ширшого кола завдань, які вирішуються;
- активності – проведення інформаційно-аналітичної діяльності і видача її результатів незалежно від конкретних запитів користувачів з елементами прогнозування;
- обґрунтованості – отримання аргументованих результатів аналітичної роботи з використанням сучасних досягнень науки, ефективних інформаційно-аналітичних технологій тощо;
- гнучкості – можливість швидкої адаптації до змін суспільно політичних обставин без модифікації структури методів і засобів реалізації аналітичної роботи;
- системності, що припускає встановлення порядку функціонування всієї системи аналітичної інформації в цілому і її динамічних тенденцій;
- принцип вирішення нових завдань, що дозволяє виявляти й вирішувати нові завдання, які ставляться перед підприємством у зв'язку з ускладненням зовнішнього середовища;
- принцип першого керівника, заснований на безпосередньому керівництві аналітичною роботою на підприємстві першим керівником у зв'язку з тим припущенням, що він буде постійно націлювати аналітичний відділ на рішення нових більш складних завдань і намагатися вивести підприємство на лідируючі положення в конкурентному середовищі;
- принцип розвитку – розроблений комплекс вирішення аналітичних завдань повинен створюватися з урахуванням можливості поповнення й постійної актуалізації без порушення його функціонування;
- принцип сумісності – при створенні системи повинні бути реалізовані інформаційні інтерфейси, завдяки яким вона може взаємодіяти з іншими системами відповідно до встановлених правил;
- принцип стандартизації, що припускає те, що при створенні аналітичних комплексів повинні бути раціонально застосовані типові уніфіковані й стандартизовані елементи, проектні рішення, пакети прикладних програм, зокрема такі, які дозволяють займатися побудовою економіко-математичних моделей;
- принцип ефективності полягає у досягненні раціонального співвідношення між витратами й цільовими ефектами, включаючи кінцеві результати автоматизації;
- принцип єдиної інформаційної бази, що припускає те, що вихідна інформація один раз вводилась в систему й могла бути використана багаторазово.

Формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства є дієвим інструментом адаптації його до мінливих умов зовнішнього середовища. Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства є важливим елементом управління фінансово-економічною безпекою підприємства, яка має базуватися на пошуку, зборі та обробці отриманої інформації з використанням не тільки стандартних показників, але й бути розширена за рахунок нетрадиційних методів та інструментів. Якість та повнота інформаційної бази сприяє виявленню слабких сторін у фінансовій діяльності та виробленню правильних управлінських рішень щодо її належного функціонування.

Список використаних джерел

1. Баланда А.Л. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності: стан та перспективи розвитку / А.Л. Баланда // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 1(37). – С. 150-155. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/37/11balspr.pdf>

2. Дяченко Н.П. Методологічне забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування /Н.П. Дяченко. – Теорія та практика державного управління. – Вип. 4 (43). – С. 1-6 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Трду_2013_4_32.pdf

3. Жарій Я.В. Система фінансово-інформаційної безпеки банків України: проблеми та перспективи розвитку / Я.В. Жарій, І.В. Сидоренко // Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: кол. моногр. / за заг. ред. д.е.н., проф. Шкарлета С.М.; М-во освіти і науки України; Чернігів. нац. технол. ун-т – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015. – С. 240-256.

4. Квашук Д.М. Моделювання інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в умовах посилення інтеграційних процесів. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3260>].

5. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний режим]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

6. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 : 256 с

7. Позднишев С.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва (методи та їх застосування). Навчальний посібник. Книга 1. - К., Видавець Позднишев, 2007, 89 с.

8. Садчикова І.В. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / І.В. Садчикова, В.С. Садчиков // Фінансові дослідження. - 2016. - № 1 (1). – С. 87- 95 - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://fr.stu.cn.ua/articles/1489496089447.pdf>

Nataliia Lysenko, PhD student

Supervisor: **Iryna Lysenko**, PhD in Economics
Chernihiv National University of Technology

EFFECTIVENESS CLUSTERS GREEN ENERGY IN ENSURING ENVIRONMENTAL SECURITY OF THE STATE

The issue of environmental safety in the context of energy supply and energy efficiency is particularly relevant, given the economic and political situation in Ukraine. Today the country is one of the leading places in the world in terms of energy consumption.

The problem of environmental safety comes first in many countries because it is designed to provide a natural resource that promotes their natural regeneration or replacement. In Ukraine, the issue of environmental safety, especially recently, there was extremely urgent and requires immediate action.

The current state of environment in the country is dangerous not only for the present but also for future generations is a threat to the future of the state and contrary to the principles of sustainable development. There is need for concerted actions of the state aimed at protecting the environment.

This has contributed to the emergence of the concept of environmental security, which aims to ensure environmental protection, development of programs for the efficient use of natural resources and minimize the environmental consequences of human activity. Therefore, study on ecological safety management of the state is important and requires a comprehensive study.

One of the greatest needs of the Ukrainian economy is improving its energy efficiency. That increase in energy consumption in various sectors of the economy on the one hand, and dependence on imported energy from another set the stage for finding new ways to provide energy companies and the population, and developing new approaches to the management of the energy sector in Ukraine.

One can be a cluster approach whose effectiveness has been proven worldwide experience (cluster formation function successfully in various fields of the United States, Britain, France, Italy, Germany and others. Countries) and certain domestic practices (Khmelnysky region, Rivne and Donetsk region, etc.). Created on the principles of partnership between the public and private sector competitiveness clusters contribute to the formation of a better investment environment providing stable sustainable development and contribute to improving the welfare of the country.

Question economical use of energy resources, replacing natural gas with alternative fuels, energy-saving technologies have become a priority to ensure environmental security and addressed immediately.

One way of ensuring ecological safety of Ukraine may be the use of energy clusters that are very successful in advanced economies. Detailed analysis of scientific publications [1, 2, 3, 5-12] on this issue revealed insufficiently researched the application of such clusters in the context of environmental security is now extremely relevant for Ukraine.

For Ukraine clusters green energy is effective that would choose for a specialization in wind, solar, water and geothermal energy and the production and use of biomass for energy purposes.

The composition of the participants may include representatives of business, science, local authorities and non-governmental organizations and manufacturers of machines and biomass, designers and manufacturers of biogas plants, wind generators, photovoltaic and solar panels, small hydro, designers and builders of electric power networks and businesses engaged in economic industrial waste.

Cluster should assume the functions to coordinate the activities of industrial enterprises, local governments, associations and organizations, and research centers in the field of reproductive energy.

Today in Ukraine successfully implemented project "Ukrainian clusters of renewable energy - a real tool for development and effective cooperation between Ukrainian small and medium enterprises."

The aim is to create clusters in Ukraine in the field of renewable energy, effectively using the experience and support of Poland. The development of renewable energy clusters in Ukraine and in Poland at about the same time allow them to develop close cooperation. The duty carried out in the framework of the measures is to achieve in the draft indicators. The project involves eight cities in Ukraine (Ivano-Frankivsk, Lutsk, Rivne, Vinnytsia, Poltava, Kharkiv, Dnieper, Odessa) [4].

However, the formation of a common energy cluster at the national level is not enough, because in this case are taken into account peculiarities of the regions. So to better manage energy sector is necessary to establish a number of regional clusters. Example was made in France in the late twentieth century. for the development of the energy sector was formed cluster of world, national and regional levels. The main advantage for participants clusters is preferential tax treatment. Therefore, to improve energy efficiency and increase the competitiveness of enterprises in the region stimulating innovative development is necessary to create energy clusters at the regional level.

The transition to clean technologies using innovative energy cluster will ensure future growth not only Ukraine, but also help in solving global environmental problems such as pollution of water and air, climate change, shortage of clean water. Choosing a new model of the state can count on strengthening energy and food security by developing alternative energy sources, organic farming, sustainable transport, energy efficiency.

Thus, the problem of high energy consumption, energy efficiency and renewable energy is extremely important for Ukraine and needs further investigation. Ukrainian organizations should take into account the valuable experience of developed countries to quickly and confidently enter the European market with innovative solutions in the field of alternative and renewable energy.

Список використаних джерел

1. Дерій Ж.В., Лисенко Н.В. Проблеми утилізації твердих побутових відходів на регіональному рівні. Міжвузівська науково-практична інтернет-конференція «Економіка і фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2014 р.).
2. Лисенко І.В. Роль енергозберігаючих технологій у забезпеченні економічної безпеки України / І.В. Лисенко, Н.В. Лисенко // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 3 (3). – С. 59-66.
3. Пудичева Г.О. Формування конкурентного середовища в енергетичному господарстві за допомогою кластерного підходу / Г.О. Пудичева // Економіка та держава № 3/2014. – С. 75-79.
4. Прикарпатський еко-енергетичний кластер – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/162390337507025/>.
5. Стратегія і тактика удосконалення політики сталого розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів / колективна монографія під заг. ред. к.е.н., професора Л.О. Коваленко у 2-х томах. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015 – 340 с. – Т. 1, п.п. 1.9: Кластеризаційний механізм модернізації продуктивних сил як визначальний чинник сталого розвитку депресивних регіонів / Лисенко І.В. – С. 163-180.
6. Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний вектори: монографія / С.М. Шкарлет та ін. Розділ 3. Еколого-економічний концепт сталого розвитку України / Ж.В. Дерій, Н.В. Лисенко Економіко-екологічні проблеми функціонування регіонального транспорту. - К.: Кондор-Видавництво, 2015. – 316 с. – С. 243-250.
7. Формування кластеру енергоефективності та відновлювальної енергетики на Львівщині – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.budexpert.ua/content/detail/478>.
8. Шкарлет С.М. Методичні підходи до визначення економічної ефективності функціонування кластерів / С.М. Шкарлет, В.П. Ільчук, І.В. Лисенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки": науковий збірник / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2014. – № 2 (74). – С. 25-34.
9. Iryna Lysenko, Nataliia Lysenko. Environmental safety as a part of national security of Ukraine / Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів та студентів, присвяченої 85 річниці заснування ХНАДУ (05 листопада 2015 року). – Харків: ХНАДУ, 2015. – 499 с. – С. 242-243.
10. Iryna Lysenko, Nataliia Lysenko. Вплив забруднення навколишнього середовища на соціально-економічний розвиток регіонів.Ukraine-EU. Modern Technology, Business and Law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. April 19-23, 2016 Slovak Republic-Poland - Chernihiv: CNUT, 2016. P. 96-98.
11. Iryna Lysenko, Serhii Stepenko. Energy Saving Technologies as a Prerequisite of Economic Security of Ukraine / 19th International Student Conference on Electrical Engineering POSTER 2015, Prague May 14, M_091-1-M_091-5, Czech Technical University in Prague.
12. Iryna Lysenko. Transborder clusters as a prerequisite for sustainable development of Ukraine regions under European integration process / Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wykształcenie i nauka bez granic – 2016» Volume 5. Ekonomiczne nauki.: Poland, Przemysł. Nauka I studia – 72 str. P. 31-33.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В умовах проведення реформи децентралізації питання забезпечення фінансової безпеки регіонів України набувають особливої актуальності. Не зважаючи на це в існуючих законодавчо-нормативних актах не має визначення зазначеного поняття, відсутні єдині підходи до обґрунтування сутності даної категорії в науковій економічній літературі.

На думку М. І. Виклюк фінансова безпека регіону відзначається незалежністю і стабільністю фінансової системи, її можливістю забезпечувати регіон фінансовими ресурсами, достатніми для забезпечення соціально-економічної стабільності розвитку суспільства, успішного протистояння різноманітним загрозам [1].

В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко зазначають, що фінансова безпека регіону являє собою сукупність фінансової безпеки країни і регіональних особливостей, в її забезпеченні присутні регіональна політика та органи влади [2].

Дещо інший погляд стосовно сутності даного поняття має І. Микитюк, який стверджує, що фінансова безпека регіону спрямована на створення необхідних фінансових передумов для піднесення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності, а також стійкого зростання соціально-економічних показників його розвитку в поточному періоді та на перспективу [3].

В Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зазначається, що система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства, переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати повноваження, покладені на органи місцевого самоврядування [4]. Виходячи з цього, одним з пріоритетних напрямків реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади є децентралізація, що передбачає передачу більшості делегованих повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування для збільшення фінансової самостійності останніх у вирішенні проблем місцевого значення. Децентралізація передбачає не тільки реформу влади, але й здійснення секторальних та фінансових реформ.

Проведення фінансової децентралізації потребує внесення змін до Бюджетного і Податкового Кодексів України, а також до інших законодавчих актів в сфері регулювання місцевих бюджетів. Серед основних змін, спрямованих на забезпечення фінансової автономії регіонів, що відбулися на протязі останніх років, можна відмітити наступні: віднесення до складу місцевих податків і зборів податку на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, плати за землю; затвердження місцевих бюджетів до 25 грудня поточного року незалежно від прийняття державного бюджету; внесення змін до ресурсної бази місцевих бюджетів завдяки закріпленню за ними близько 50 джерел доходів тощо. Економічну доцільність фінансової децентралізації, основними складовими якої є бюджетна і податкова прослідкуємо на основі даних наведених в таблиці 1.

Таблиця

Результати проведення фінансової децентралізації

Показники	Роки		
	2014	2015	2016
Надходження доходів до місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), млн грн	101087,6	120461,7	170645,4
Надходження місцевих податків і зборів до доходної частини місцевих бюджетів, млн грн	8055,2	27041,2	42261,5
Трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів, млн грн	130600,7	173980,0	195395,3
Міжбюджетні трансферти, що передаються із місцевих бюджетів до державного бюджету, млн грн	2118,0	3144,0	4171,6
Рівень перерозподілу ВВП через місцеві бюджети, %	14,27	13,99	14,7
Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, %	45,6	47,5	49,3
Частка доходів бюджету розвитку в доходах місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), %	11,0	19,9	27,5

Джерело: складено авторами на основі [5; 6].

Для прискорення реформи децентралізації 05.02.2015 р. було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Враховуючи основні положення наведеного закону у 2015 р. 794 сільських, селищних та міських рад об'єдналися у 159 територіальних громад, які з 2016 р. перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та отримали кошти на розвиток інфраструктури. За

підсумками 2016 р. доходи об'єднаних територіальних громад (ОТГ) зросли у порівнянні з 2015 р. майже у 7 разів, власні ресурси більше ніж у 3 рази, залишки коштів загального фонду практично у 4 рази. На початок 2017 р. кількість ОТГ складала 366 од. [5]. Показники, що характеризують фінансову спроможність ОТГ, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Фінансова спроможність ОТГ в розрізі областей України за 2016 р.

Назва області	Показники				
	Фактичні надходження базової / реверсної дотації, тис. грн	Дотаційність бюджету, %	Фактичні надходження власних доходів на 1 особу, грн	Спрямування коштів на видатки розвитку (кап. видатки), тис. грн	Видатки розвитку на 1 особу, грн
Тернопільська	60181	21	1607	203272	949
Хмельницька	64338	13	2000	334243	1289
Дніпропетровська	-23381	8	4329	295381	2294
Львівська	24491	31	1202	74565	1151
Полтавська	-7614	2	3799	159108	2651
Чернівецька	28563	28	1123	68769	869
Житомирська	8891	13	1803	73948	1496
Одеська	14743	9	2434	135949	1731
Запорізька	3321	5	2572	65303	1874
Волинська	9063	22	1525	38772	1480
Рівненська	6323	21	1387	42319	1662
Чернігівська	528	4	3263	47366	1952
Донецька	1831	7	4960	96711	2585
Луганська	246	0	2319	29563	1147
Івано-Франківська	16125	42	684	29961	940
Закарпатська	6464	24	1865	61897	1820
Вінницька	1048	6	2610	32578	1323
Черкаська	2399	8	2406	20708	784
Кіровоградська	696	1	2382	20300	1145
Київська	0	0	1714	10666	1025
Миколаївська	-139	0	3052	7647	2260
Сумська	1217	7	2849	13117	2387
Херсонська	774	12	1807	5779	1832

Джерело: складено авторами на основі [5].

На проведення реформи децентралізації місцевому самоврядуванню значну фінансову підтримку надає держава. Також кошти надаються по лінії міжнародних фінансових організацій, зокрема, Європейської комісії, якою починаючи з 2016 р. було виділено 97 млн євро на підтримку реформи місцевого самоврядування, що розрахована на чотири роки та 55 млн євро на бюджетну підтримку регіональної політики України протягом 2016-2018 рр. Грантові програми на здійснення процесу реформ децентралізації реалізуються по лінії ЄС та Агентства США з міжнародного розвитку [5]. Враховуючи вищенаведене можна зробити висновок, що розроблені напрямки реформи децентралізації є дієвим механізмом забезпечення фінансової самостійності місцевих органів самоврядування і спрямовані на підвищення рівня фінансової безпеки як окремих регіонів так і України в цілому.

Список використаних джерел

1. Вихлюк М. І. Структура фінансової безпеки регіону та характеристика її складових [Електронний ресурс] / М. І. Вихлюк / Ефективна економіка, 2012. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1485>
2. Маргасова В. Г. Передумови формування фінансової безпеки регіону [Електронний ресурс] / В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко // Збірник наук праць Нац. універ. ДПС України, 2010. – № 2. – С. 139-146.– Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/9594/21.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Микитюк І. Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету [Електронний ресурс] / І. Микитюк // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 1. – С. 86-97. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_1_10
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 01.04.2014 № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
5. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/>
6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 р. / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД. Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження, USAID. – К., 2016. – 80 с.

ОСОБЛИВОСТІ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Основою інвестиційної активності підприємства є грамотно побудована амортизаційна політика, яка потребує відповідного державного регулювання. За оцінками чималої кількості вчених-економістів та керівників великих промислових підприємств України рівень використання виробничих потужностей складає в межах 50–60 % [3]. Основні фонди характеризуються високим ступенем зносу і представляють серйозну загрозу безпеки їх експлуатації.

В останні роки доля нових потужностей, які вводяться різко знижується та не забезпечує якісного покращення виробничого потенціалу промислових підприємств.

Таким чином, актуалізується проблема підвищення ефективності державної політики в сфері регулювання амортизації та використання амортизаційного фонду підприємства з метою створення фінансової бази для оновлення основних засобів. Ефективним інструментом для рішення тих чи інших проблем є концепція нової амортизаційної політики, реалізація якої повинна опиратися на систему використання більш ефективних методів нарахування амортизації, які будуть враховувати реальні умови життєдіяльності промислових підприємств. Амортизаційні відрахування є одним із важливих джерел фінансування простого та розширеного відтворення, які дозволяють цілеспрямовано покращити структуру і склад основних фондів. Як показує досвід індустріально розвинених країн світу, підвищенню інноваційного потенціалу у більшості сприяє проведення амортизаційної політики як складової інвестиційної політики на всіх рівнях управління, що дозволяє забезпечити оновлення виробничого потенціалу у середньому кожні 5–10 років [3].

Амортизаційна політика - це складова інвестиційної політики, що являє собою дії держави з регулювання процесу перенесення вартості засобів праці на створюваний продукт з наступним їх відновленням. Елементами амортизаційної політики є амортизаційні відрахування, норми амортизації, оцінка та переоцінка основного капіталу, методи нарахування амортизації, порядок використання коштів амортизаційного фонду.

Амортизаційні відрахування - це грошова форма вартості спожитого протягом року основного капіталу. Вони включаються у витрати виробництва. Після реалізації продукції частина виручки, яка дорівнює амортизаційним відрахуванням, накопичується у вигляді грошового резерву на рахунках підприємств, створюючи амортизаційний фонд. Він являє собою фонд грошових коштів, що утворюється за рахунок амортизаційних відрахувань і призначається для повного відновлення (реновації) основного капіталу.

Амортизаційна політика повинна формуватися на двох рівнях: 1) на державному, шляхом встановлення груп основних засобів та граничних термінів використання основних засобів у межах групи; 2) на рівні підприємства, шляхом надання права підприємствам обирати методи нарахування амортизації та термінів корисного використання в межах, встановлених законодавством. Дослідженню проблем формування амортизаційної політики приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Л. Городянська, Г. Кірейцев, П. Орлов, С. Орлов, І. Чалий, М. Чумаченко та інші. Проте проблема формування виваженої та ефективної амортизаційної політики потребує подальшого дослідження.

Аналізуючи проблеми відтворення основних засобів через амортизаційні відрахування, можемо стверджувати, що наразі оновлення основного капіталу – вразливий елемент економіки України. Причина цьому – відсутність стимулів до відновлення основних засобів, а також недосконалість економічного механізму амортизації як такого, що проявляється у таких проблемних питаннях амортизаційної політики України:

- порядок визначення ліквідаційної вартості основних засобів через складність оцінки активів у майбутньому;

- наявність суттєвих розбіжностей і невідповідностей у термінах використання на аналогічні об'єкти в різних господарствах;

- відсутність належного контролю використання амортизаційних коштів через відсутність офіційного порядку формування та відображення у звітності інформації про відтворення основних засобів. Про це свідчить така статистика: 40% підприємств, в яких проводилося анкетування, здійснюють контроль за використанням амортизаційних коштів, і лише 17% респондентів відстежують рух коштів шляхом формування амортизаційного фонду [3];

- використання переважно прямолінійного методу нарахування амортизації з причин відсутності належного методичного забезпечення або типових форм облікових регістрів і нарахування амортизації за іншими методами.

Сьогодні в Україні надто високий рівень спрацювання основного капіталу й спостерігається тенденція до його збільшення. Найбільш зношені основні засоби підприємств із виробництва й розподілу електроенергії та газу - 60,6 %, обробної промисловості - 59,2 %, будівництва - 45,1 %, у рибному (55,9 %) та сільському (52,2 %) господарстві. Понад 40 % балансової вартості основного капіталу - це об'єкти віком приблизно 25 років. На сьогодні існуючі темпи оновлення основного капіталу просто не дають можливості призупинити

процес їхнього старіння. Це призводить до втрати конкурентоспроможності економіки, позбавляє виробництво перспектив упроваджувати нові технології. Як наслідок, скорочується кількість підприємств, що впроваджували прогресивні технологічні процеси [2].

Проведення відповідних досліджень, вивчення питання ролі амортизаційної політики у відтворення основних засобів промислових підприємств України дає можливість зробити остаточний висновок про незадовільний сучасний стан основних фондів. Саме тому, на нашу думку, вкрай необхідним є реформування державної амортизаційної політики шляхом впровадження низки заходів:

1) запровадити на загальнодержавному рівні єдиний класифікатор груп основних фондів з визначенням нормативних строків їхньої служби, що включало б конкретні категорії основних засобів із встановленням відповідних нормативних термінів експлуатації з визначенням діапазону прийнятних відхилень у межах 20-30%;

2) розробити і запровадити систему нормативно-правових актів для здійснення державного контролю за виконанням законодавчих положень амортизаційної політики та пов'язаних із цим елементів податкового законодавства;

3) встановити жорстку регламентацію використання амортизаційних коштів шляхом створення офіційного порядку формування та відображення у звітності інформації про відтворення основних засобів;

4) запровадити на промислових підприємствах України механізм інвестиційної податкової знижки, яка б надавалася за умови повного використання амортизаційних відрахувань на інвестиційні цілі;

5) обмежити безпосередній державний вплив на процеси нарахування та використання амортизаційних відрахувань підприємств і створити можливості для переходу на індикативне регулювання [3];

6) створити законодавчі передумови для виникнення в Україні об'єднаних фондів амортизації шляхом прийняття відповідного закону «Про об'єднані фонди амортизації», в якому варто визначити правові засади створення, функціонування та ліквідації ОФА, особливості державного регулювання їхньої діяльності тощо.

Амортизаційна політика є управлінням відтворенням основних засобів підприємства, спрямованим на підвищення технічного рівня виробництва, запобігання надмірному зносу його активної частини, удосконалення структури основного капіталу підприємства (видової, технологічної, вікової). За умов здійснення ефективної амортизаційної політики підприємство нарощує свій основний капітал та обсяги випуску продукції, відбуваються підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, максимізація прибутку та активізація інвестиційної діяльності підприємств. Вибір власне методу нарахування амортизації при цьому має спиратися на податковий та бухгалтерський облік, уніфікація та законодавчо визначений порядок ведення якого дозволили б уникнути дублювань, попередити виникнення суперечливих і неоднозначних питань, полегшити роботу бухгалтерів та економістів.

Необхідність відновлення основних фондів в умовах ринкових відносин зумовлена перш за все конкуренцією товаровиробників, що змушує підприємства здійснювати прискорену амортизацію основних фондів з метою нагромадження фінансових ресурсів для вкладення коштів у придбання прогресивного обладнання і впровадження нових технологій.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.10 № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Роль амортизаційної політики підприємства у відтворенні основних засобів промислових підприємств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/124.pdf>
4. Амортизаційна політика як напрям державного регулювання інвестиційної діяльності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22518/14-Dy%D0%BFgienko.pdf?sequence=1>

Шитикова С.Ф., студентка гр.ФК-41

Гомельский Государственный университет им. Ф. Скорины
Научный руководитель – **Очкольда И.И.**, старший преподаватель
Международный университет «МИТСО» Гомельский филиал
(г.Гомель, Республика Беларусь)

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКА ЗА СЧЕТ ВНЕДРЕНИЯ В ОБРАЩЕНИЕ НОВОГО ВИДА КРЕДИТА

Специфика деятельности банка состоит в том, что его ресурсы в подавляющей части формируются не за счет собственных, а за счет привлеченных средств. Возможности банка, позволяющие ему аккумулировать средства, регулируются Национальным банком Республики Беларусь и зависят от его размеров собственного капитала кредитного учреждения и его организационно-правовой формы.

В настоящих условиях проблема формирования ресурсов приобрела огромную актуальность для банков. Современная ситуация осложняется тем, что резко сузился общегосударственный фонд банковских ресурсов. Поэтому банки в условиях коммерческой конкуренции много сил и времени уделяют формированию собственного капитала и привлечению ресурсов.

ОАО «Белагропромбанк» входит в группу ведущих кредитно-финансовых организаций Республики Беларусь, является уполномоченным банком Правительства Республики Беларусь по обслуживанию государственных программ поддержки агропромышленного комплекса, занимает лидирующие позиции среди банков по величине уставного фонда и нормативного капитала.

Для ОАО «Белагропромбанк» в целях повышения эффективности использования финансовых ресурсов предлагается внедрить новый вид кредита. Так, ОАО «Белагропромбанк» предлагается открыть кредитование населения на товары народного потребления через торговые сети с привлечением кредитных агентов. Срок кредитования будет составлять до 1 года.

Особенностью данного вида кредитования является то, что кредитополучатель сможет оформить кредит на приобретение дорогостоящей продукции без посещения банка, без справок о доходах и без поручительства. Планируется арендовать помещение в 4 ключевых, наиболее крупных, торговых точках города Гомеля, где филиал будет представлять кредитный агент.

С 19 апреля 2017 года ставка рефинансирования составляет 14 %. Процентная ставка по данному кредиту будет составлять 17 % (СР + 3 п.п.) в год, что ниже средней ставки по кредиту по области на 3-5 процентных пункта. Возможно досрочное погашение кредита. Максимальная сумма кредита 2 000 рублей (BYN). Для внедрения данного вида кредитования необходимо оборудовать рабочие места четырех кредитных агентов. В таблице 1 рассчитаем сумму требуемых банку капитальных вложений.

Таблица 1

Капитальные вложения для организации рабочих мест кредитных агентов

Наименование	Количество, ед	Цена за единицу, руб.	Сумма, руб.
Компьютер в сборе	4	1050	4200
Мебель	4	600	2400
Итого			6600

Примечание – Источник: собственная разработка.

Следовательно, для организации рабочих мест кредитных агентов ОАО «Белагропромбанк» необходимо вложить 6 600 руб.

Рассчитаем амортизацию основных средств. Амортизация компьютерного оборудования составит:

$$A = 1/5 \times 100 = 20 \%$$

Таким образом, амортизация основных средств за год составит:

$$Am = 4200 \times 20 / 100 = 840 \text{ руб.}$$

Заработная плата на одного кредитного агента в месяц составит 450 рублей. Общая сумма заработной платы в месяц составит:

$$450 \times 4 = 1800 \text{ руб.}$$

Рассчитаем отчисления в Фонд социальной защиты населения и фонд страхования (34,6%):

$$1800 \times 34,6 / 100 = 622,80 \text{ руб.}$$

Арендная плата 1 метра квадратного помещения в месяц составляет 18 рублей. Планируется арендовать в каждой торговой точке площадь 4 квадратных метра. Следовательно, стоимость аренды в месяц составит:

$$4 \text{ м}^2 \times 18 \text{ руб.} \times 4 \text{ места} = 290 \text{ руб.}$$

В таблице 2 рассчитаем затраты банка на содержание четырех кредитных агентов за год.

Таблица 2

Совокупные затраты банка на содержание кредитных агентов в год

Статья затрат	Сумма, руб.
1. Амортизация	840
2. Заработная плата	21600
3. Отчисления от заработной платы (34,6 %)	7473,6
5. Аренда	3480
6. Коммунальные услуги	640
7. Услуги связи	340
Итого затрат	34373,6

Примечание – Источник: собственная разработка.

Как мы видим из таблицы 2 ОАО «Белагропромбанк» на содержание 4 кредитных агентов в год необходимо затратить 34373,6 руб.

Рассчитаем предполагаемый доход банка за пользование кредитом при условии кредитования сроком на 1 год (таблица 3). При расчете учитывается допустимая условиями кредита сумма кредитования, которая составляет 2000 руб. Способ начисления процентов по кредиту – сложный процент. Расчеты показывают, что ОАО «Белагропромбанк» в случае выдачи одного кредита сроком на 1 год может дополнительно получить 2,2 млн руб. процентного дохода.

Таблиця 3

Расчет процентов за пользование кредитом сроком на 1 год

Месяц	Остаток по кредиту, руб.	Процентная ставка, %	Количество дней пользования	Сумма начисленных процентов
1	2000	17	30	25,28
2	1875	17	30	24,38
3	1750	17	30	22,75
4	1525	17	30	19,83
5	1300	17	30	16,9
6	1175	17	30	15,28
7	950	17	30	12,35
8	725	17	30	9,43
9	650	17	30	8,45
10	475	17	30	6,18
11	275	17	30	3,58
12	125	17	30	1,63
ИТОГО				166,04

Примечание – Источник: собственная разработка.

Планируется, что ежедневно в среднем кредитными агентами будет заключаться по 2 кредитных договора каждого вида. Произведем расчет дохода банка за год:

$166,04 \times 2 \times 365 \text{ дней} = 121209,2 \text{ руб.}$

Следовательно, за год ОАО «Белагропромбанк» сможет получить прибыль в размере 86835,6 руб.

Сиволожська А.М., студентка гр. Ф-141

Науковий керівник – **Демченко М.Ю.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Коли в економіці будь-якої країни є наявність значних обсягів іноземного капіталу, то це є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади.

Останнім часом іноземні банки швидко та інтенсивно опановують український фінансовий ринок, а участь іноземного капіталу відіграє важливу роль у розвитку банківської системи та економіки країн, адже він є важливим джерелом фінансування економіки. Періоди інтенсивного припливу іноземного банківського капіталу характерні для багатьох країн з ринковою економікою. Особливо інтенсивно вони протікають в умовах глобалізації, коли рух банківського капіталу відбувається практично без наявних обмежень [1].

Банком з іноземним капіталом визначається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвесторові, становить не менше ніж 10 відсотків [3].

Чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки із 100%-ним іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою, що це мають бути дочірні банки, які діють у правовому полі України. Створення філій іноземних банків, які не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами головних банків, які знаходяться за кордоном і діяльність яких регулюється іноземним законодавством, може підірвати фінансову безпеку банківської системи [4].

Вивченням проблем і переваг присутності іноземного капіталу займалися вітчизняні та зарубіжні учені: В. Д. Базилевич, О. І. Барановський, І. В. Буковський, В. В. Вітлінський, В. М. Геєць, В. В. Корнеєв, В. Є. Новицький та ін. [5].

За даними Національного Банку України (далі по тексту НБУ) станом на 20 січня 2017 року, кількість діючих банків в Україні 94, серед них з іноземним капіталом 39 банків у тому числі зі 100% іноземним капіталом – 17 банків. Іноземний капітал у статутному капіталі банків України в 2017 році складає 37,9%. Актуальною проблемою на сьогодні є велика частка банків з участю іноземного капіталу. Тому значна присутність іноземного капіталу в банківській системі України характеризується наступними перевагами та недоліками (табл. 1) [5].

Таблиця 1

Переваги та недоліки іноземного банківського капіталу в Україні

Переваги	Недоліки
Сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.	Діяльність філій іноземних банків може створювати додаткові ризики для банківської системи.
Підтримує діяльність іноземного бізнесу, розширюючи так його присутність на території країни і створюючи умови для експорту з неї.	Іноземні банки можуть нав'язувати модель деформованого розвитку, коли цілі іноземних банків не збігаються з соціально-економічними пріоритетами країни
Відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи.	Можливий неконтрольований вплив капіталу з країни, погіршення конкурентоспроможності українських банків, ризик залежного розвитку.

В Україні немає суттєвих законодавчих бар'єрів входження іноземного капіталу в національну банківську сферу. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. значно розширює можливості проникнення філій іноземних банків [5].

За два останні роки іноземним інвесторам вдалося взяти під контроль майже всіх основних лідерів вітчизняного банківського ринку: „Райффайзен Банк Аваль” (8,7 % ринку), „Укрсиббанк” (7,06 %), „ОТП-банк” (3,5 %) [5].

Таблиця 2

Структура та динаміка банків з іноземним капіталом в Україні в 2008-2017 рр.

Роки	Кількість банків за участю іноземного капіталу		Кількість банків за реєстром		Активи
	усього	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	Одиниць	Частка іноземних банків	Млн грн
2008	53	17	198	26,8	599396
2009	51	18	197	25,9	926086
2010	55	20	194	28,4	873450
2011	54	20	196	27,6	942084
2012	53	22	198	26,8	1054272
2013	52	22	197	27,4	1127179
2014	49	19	180	34	1277509
2015	40	18	120	35,3	1316718
2016	43	17	111	48,8	1252570
2017	39	17	97	37,9	1 212 812

На основі представлених даних в таблиці 2 зазначимо, що стрімке зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі діючих банків було зафіксовано у 2016 році. Також ми можемо спостерігати скорочення банків за реєстром в країні, які за 10 років скоротилися вдвічі [2].

Зокрема з українського ринку протягом останніх років вийшла низка іноземних інвесторів, які мали частку в банках України, серед яких: Bayerische Landesbank (Німеччина), Credit Europe Bank (Нідерланди), Volksbank (Австрія), SEB Bank (Швеція), Bank Forum (Німеччина), Societe Generale (Франція), Erste Bank (Австрія), Astra Bank (Греція), Home Credit Bank (Чехія), Dresdner Bank (Німеччина), Pekao (Польща), Intesa Sanpaolo (Італія) та інші [6]. Упродовж 2014 р. згорнули свою діяльність шведський банк АТ «Сведбанк», австрійський банк АТ «Ерсте Банк». Відбулися продажі: ПАТ «Неос банк» (Банк Кіпру) – російському ПАТ «Альфа-банк»; ПАТ «Банк Перший» групі іноземних інвесторів; ПАТ «Марфін-банк» власнику ПАТ «Дельта Банк»; ПАТ «Сітібанк» [6].

Незважаючи на цілий ряд позитивних змін, експансія іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі супроводжується значним переліком ризиків для банківського сектору та економіки України в цілому, оскільки іноземні банки в Україні переслідують здебільшого власні цілі, не здійснюючи істотного позитивного впливу на економічний розвиток України та ефективність функціонування всієї банківської системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Лапко О. О., Демченко А. М. Іноземні банки на ринку банківських послуг України та проблеми їх державного регулювання // Бізнес Інформ. – 2016. – №12. – С. 200–205.
2. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

3. Шелудько Н. М. Іноземний капітал у банківському секторі України: проблеми і наслідки/ Н. М. Шелудько // *Фінанси України*. — 2008. — № 7. — С. 79—86.
4. Коваленко В. В. Вплив іноземного капіталу на фінансову стабільність банківської системи/ В. В. Коваленко // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. - 2015. - Вип. 11(1). - С. 103-111.
5. Л. В. Романенко // *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. - 2013. - № 3. - С. 158-163.
6. Костюк О. Іноземний капітал у банківському секторі України в контексті трансформації моделі бізнесу європейських банків // *Вісник Національного банку України*. - № 6. - 2014. - С. 28-35.

Пчельнікова К.А., студентка гр.. МФПн-161
 Науковий керівник – **Зеленський С.М.**, к.е.н., доц..
Чернігівський національний технологічний університет

ЕТАПИ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РЕАГУВАННЯ БАНКРУТСТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

Система раннього попередження і реагування (СРПР) виявляє та аналізує інформацію про приховані обставини, настання яких може призвести до виникнення загрози для підприємства чи до втрати потенційних шансів. Першочерговим завданням системи раннього попередження є своєчасне виявлення ознак кризи на підприємстві, тобто прогнозування можливого банкрутства. З іншого боку, за допомогою цієї системи виявляються додаткові шанси для суб'єкта господарювання. На базі СРПР будується система управління ризиками, яка включає ідентифікацію ризиків, їх оцінку та нейтралізацію.

Симптоми кризових явищ (індикатори раннього попередження) у внутрішньому середовищі підприємства доцільно класифікувати за видами його діяльності (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Класифікація симптомів кризових явищ у внутрішньому середовищі підприємства

Вид діяльності	Симптоми кризових явищ	Індикатори симптомів
Забезпечення виробництва трудовими ресурсами	Зростання плинності кадрів	Коефіцієнт плинності кадрів
	Зниження рівня забезпеченості трудовими ресурсами	Показник відносної нестачі працівників
Забезпечення виробництва матеріальними ресурсами	Зростання рівня зношеності основних засобів (ОЗ)	Коефіцієнт зносу ОЗ
	Виникнення простоїв через неритмічність поповнення виробничих запасів	Процент втрат робочого часу з організаційних причин в загальному його обсязі
Виробництво	Зниження рівня використання ОЗ	Фондовіддача
	Зниження рівня використання трудових ресурсів	Продуктивність праці робітників
	Уповільнення швидкості обороту запасів	Тривалість обороту запасів
	Поява ознак неритмічності виробництва	Коефіцієнт ритмічності виробництва
	Перевитрати матеріальних і трудових ресурсів	Питомі витрати матеріальних і трудових ресурсів
Маркетингова діяльність	Перевитрати на рекламу та маркетинг	Питомі витрати на рекламу та маркетинг
Фінансова діяльність	Уповільнення швидкості обороту товарних запасів	Тривалість обороту товарних запасів
	Скорочення ділової активності	Кількість оборотів активів
	Уповільнення обороту грошових коштів	Тривалість фінансового циклу
	Зростання середньої вартості капіталу	WASS
	Відсутність власних обігових коштів	Коефіцієнт покриття запасів: а) власними коштами; б) власними та прівніжними до них коштами в) власними, прівніжними до них коштами та короткостроковими кредитами
	Скорочення гарантованих джерел фінансування запасів	
	Зростання рівня залежності від запозичених джерел фінансування	Коефіцієнт фінансового лівериджу
Використання коштів за нецільовим призначення	Коефіцієнт ліквідності грошового потоку від операційної діяльності	

*Побудовано автором на основі даних джерела [2].

Процес розробки системи раннього попередження та реагування на підприємстві має складатися з таких етапів [1]:

1. Визначення сфер спостереження, тобто визначення об'єктів внутрішньої та зовнішньої діагностики. До основних сфер спостереження в рамках внутрішньої діагностики належать: фінансова, виробнича, збутова, організаційна. Зовнішня діагностика побудована на аналізі ситуації на ринку (клієнти, конкуренти, кон'юнктура), макроекономічної ситуації в країні та економіко-правових умов діяльності підприємства.

2. Вибір індикаторів раннього попередження, які можуть вказувати на розвиток того чи іншого негативного процесу. Відзначимо, що упор при цьому доцільно зробити на індикатори внутрішнього середовища, які є керованими, тобто шляхом впливу на які можна передусім попередити насування кризи.

3. Розрахунок граничних значень індикаторів та безпечних інтервалів їх зміни. В ході даного етапу розраховується, наприклад, зона безпеки, тобто позитивна різниця між фактичною виручкою від реалізації та виручкою від реалізації, що відповідає точці беззбитковості; величина продуктивності праці, яка забезпечує конкурентоспроможність підприємства; рівень фінансових показників, достатній для підтримки стабільної ліквідності та платоспроможності суб'єкта господарювання; розрахунок частки ринку, необхідної для забезпечення планового рівня рентабельності тощо.

4. Формування конкретних завдань для аналітичних центрів. До таких завдань можуть належати:

- * оцінка та прогнозування ризиків і банкрутства підприємства;
- * визначення суми зобов'язань (боргів) підприємства;
- * оцінка очікуваних фінансових наслідків виникнення кризової ситуації;
- * розрахунок прогнозованих фінансових результатів по інтересах власників і кредиторів;
- * аналіз ресурсних можливостей відвертання кризи або її подолання;
- * аналіз потенціалу протидії банкрутству і посткризового виживання;
- * визначення обсягу необхідних ресурсів для подолання кризи;
- * оцінка стратегій розвитку підприємства в контексті аналізу потенціалу подолання кризових явищ;
- * аналіз необхідного грошового потоку для подолання кризи.

5. Формування інформаційних каналів: забезпечення інформаційного зв'язку між джерелами інформації та СРПР, між системою та її користувачами – керівниками всіх рівнів. При цьому доцільно виділити наступні особливості інформаційного забезпечення СРПР [3]:

- * інформація має бути в режимі реального часу (максимальна оперативність – «прямий ефір»);
- * інформація має включати статистичні дані (на основі минулих подій можна будувати прогнози на майбутнє);
- * інформація має бути відкритою для учасників процесу антикризового управління (за винятком тієї частини, яка складає комерційну таємницю або з інших причин обмежена в доступі), щоб підсумкові рішення були зрозумілі, що сприяє успіху командної роботи;
- * інформація має бути структурованою (що забезпечує найбільшу ефективність пошуку необхідних даних користувачами);
- * має бути знижена міра надійності інформації (оскільки попередження кризи ґрунтується на «слабких сигналах»);
- * має бути забезпечене випереджаюче зростання інтелектуального потенціалу антикризового управління порівняно з удосконаленням інформаційної системи (недостатньо просто мати інформацію, потрібні фахівці, які її аналізуватимуть і зможуть використати з максимальним ефектом, як невід'ємна частина інформаційного забезпечення процесу антикризового управління).

Архітектура інформаційної СРПР для підприємства наведена на Рис.1, де БД – база даних, СУБД – системи управління базами даних, СД – сховище даних [4].

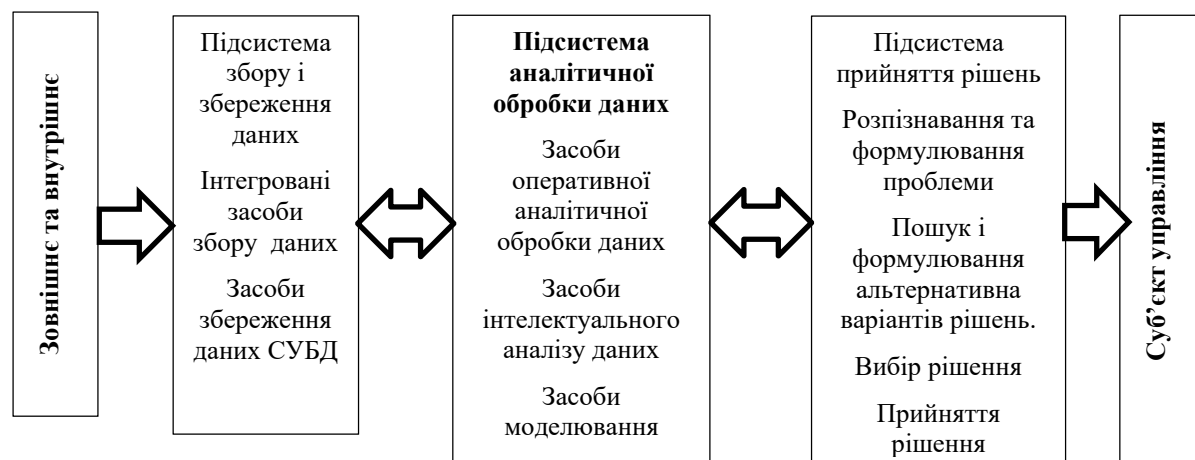

Рис.1. Структура інформаційної СРПР для підприємства

Як бачимо з рис. 1. пропонована інформаційна СРПР підприємства складається із таких підсистем:

* збору та збереження даних, яка забезпечує збір і збереження великих обсягів зовнішньої та внутрішньої інформації;

* аналітичної обробки даних, яка забезпечує моделювання роботи підприємства, оперативну аналітичну обробку та інтелектуальний аналіз даних;

* прийняття рішень, яка ґрунтується на використанні моделей процедур оброблення даних і думок, які допомагають менеджеру в прийнятті рішень.

6. Узагальнення одержаних аналітичних висновків та підготовка пропозицій і рекомендацій щодо розвитку сильних сторін та нейтралізації слабких, що є основою розробки проектів управлінських рішень. Відзначимо, що в систему раннього попередження та реагування має бути закладена циклічність (безперервність). Саме така безперервність сприятиме найбільш ефективному прогнозуванню можливостей виникненню кризи на підприємстві, що супроводжуватиметься розробкою відповідних рекомендацій щодо її попередження чи зниження її інтенсивності. Крім того СРПР мають відслідковувати й оцінювати ефективність раннього реагування, заснованого на їх рекомендаціях, що дозволить підвищувати їх дієвість й точність.

Таким чином, система раннього попередження й реагування представляє собою ефективний інструмент своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про відхилення внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності підприємства з відповідною загрозою настання кризи, та своєчасної розробки та використання превентивних заходів. Її побудова та впровадження на підприємствах дає можливість раннього виявлення чинників кризового розвитку і швидкого реагування на них шляхом вироблення відповідних рекомендацій та пошуку можливих альтернатив.

Список використаних джерел

1. Андрущак Є.М. Удосконалення інституту банкрутства/Андрущак Є.М. // Фінанси України. – 2011. - № 9- С.29-36.

2. Ансофф І.М. Стратегічне управління : Підручник / І.М. Ансофф. – М.:Економіка,1989.–520с.

3. Благодетелева-Вовк С. Л. Управління фінансовою санацією підприємств : навч. посіб./ Благодетелева-Вовк С. Л. – К. : Ніка-Центр, 2006-248 с.

4. Савицька, Г.В. Теорія аналізу господарської діяльності [Текст] : навч. посібн. / Г.В. Савицька. — М.: «ИНФРА-М». — 2009. — 288 с.

Пчельнікова К.А., студентка гр.. МФПн-161

Науковий керівник – **Роговий А.В.**, к.е.н., доц.

Чернігівського національного технологічного університету

ФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ КРИЗ

Однією із проблем виникнення економічних криз є фінансіалізація, яка являє собою процес активного розвитку фінансового сектору відносно менш динамічного реального та проявляється у зростанні частки першого у ВВП. В ідеалі, фінанси покликані обслуговувати реальне виробництво, забезпечуючи акумуляцію, гнучкість, ефективний розподіл та перерозподіл вартостей в економіці. Однак сучасний гіпертрофований розвиток фінансової сфери призводить до: зростання нерівності населення у доходах та багатстві, довгострокового скорочення сукупного попиту, неефективного розподілу фінансових ресурсів, занепаду реального сектору, нерівномірного розвитку країн та концентрації капіталу у фінансових центрах, посилення ризиків банкрутств, дестабілізації соціально-економічного розвитку тощо. Крім цього, дослідження процесу фінансіалізації додатково актуалізується тим, що останню вважають чи не найбільш визначальним фактором, що спричинив нещодавню кризу – Велику рецесію, яка досі залишається неподоланою.

Невідповідність розвитку вітчизняного промислового комплексу потребам світового ринку, недосконалість нормативно-правової бази, відсутність на початку ХХІ ст. ефективного механізму формування конкурентних переваг України, нерівномірність зростання провідних галузей вітчизняної економіки та бурхливий розвиток фінансового (банківського) сегменту, особливо у 2004–2005 рр., не дозволило нашій країні пристосуватися до загострення процесу фінансіалізації у світі, наслідки якої ми відчуваємо і сьогодні. Фактично, весь період існування України припав на часи загострення світової конкуренції, глобалізації фінансових потоків, надмірної пропозиції грошей, що відповідним чином вплинуло на вітчизняну економіку, обмеживши її розвиток.

Період становлення і розвитку національної економіки України відповідає процесу загострення проблем, пов'язаних із фінансіалізацією глобальної економіки, що підтверджується проведеним вище аналізом. Вітчизняна економіка, її банківська система за окремими параметрами й досі не відповідають світовим динамічним процесам руху грошових ресурсів та капіталу, що гальмує інтеграцію України у глобальний економічний простір. Вітчизняна економіка є експорто орієнтованою, що формує її залежність від стану економічного розвитку країн-партнерів. Фінансіалізація, що розпочалася у 1980

році, супроводжувалася великою кількістю сигнальних криз у різних країнах. Це негативно вплинуло на економічний поступ України.

Особливої актуальності набуває аналіз становлення та розвитку економіки України в контексті запропонованої періодизації процесу фінансiалiзацiї свiтової економiки. Дотепер вiтчизняна економiка пройшла шiсть етапiв розвитку, що характеризуються особливими формами взаємозв'язку реального i фiнансового секторiв.

Таблиця 1

Періодизація процесу фінансiалiзацiї економiки України в контексті взаємодії фiнансового та реального сектору.[2]

Періодизація процесу фінансiалiзацiї економiки України в контексті взаємодії фiнансового та реального сектору		
Періоди	Часові рамки	Характерні ознаки
1 етап – зародження	1991-1994	- Формування законодавчої бази; - перереєстрація підприємства; - нестабільність економіки.
2 етап- становлення	1995-2000	- реформування секторів; - підвищення інвестиційної привабливості; - активація банківської діяльності;
3 етап- розвиток	2000-2008	- пожвавлення економіки; - подальше підвищення інвестиційної привабливості; - зростання обсягів кредитування за рахунок надмірної пропозиції грошей; - активізація діяльності небанківських установ.
4 етап – кризовий	2008-2010	- зменшення кредитної активності фінансового сектору; - падіння темпів економічного зростання.
5 етап – посткризовий	2010-2013	- відновлення показників розвитку фінансового сектору; - гальмування темпів розвитку реального сектору.
6 етап- спад	2013-2016	- спад розвитку реального та фінансового секторів.

Фінансова криза 2007- 2009 рр. вказала на те, що за умов нестабільності фінансового ринку під вплив негативних наслідків підпадають усі суб'єкти економічних відносин. Впровадження змін, що запропоновані такими міжнародними організаціями, як МВФ та Світовий банк. З метою залучення додаткових кредитних ресурсів рівень країн повинен відповідати нормам, що висунуті світовими фінансовими організаціями, найбільшу квоту в яких одержують країни з розвинутими економіками.

З огляду на факт фінансiалiзацiї економiки як на передумову виникнення кризових явищ варто визначити, що фінансiалiзацiя пов'язана з великою кількістю змін, серед яких: - значне зростання фінансових потоків, як міжнародних, так і внутрішніх;

- зміни політики центрального банку, направлені на стабілізацію ціни, тобто таргетування інфляції;
- фінансування домогосподарств та суб'єктів попиту, що призводить до зростання кредитного ресурсу.

Наслідки фінансiалiзацiї найбільше впливають на найменш розвинуті країни, де фінансовий сектор, як правило, має яскраво виражений транснаціональний характер та схильний до систематичного ризику, де значна частка депозитів інвестується в інструменти з низьким ступенем ризику, включаючи короткострокові ліквідні активи та іноземні державні облігації

Фінансiалiзацiя є епохою розвитку економіки світу в цілому, і наслідки цього явища мають вплив на кожного суб'єкта економічних відносин, що повинно бути враховано при розробці державної політики в сфері фінансів кожної країни світу.

Список використаних джерел

1. Діагностика фінансових криз: аналіз, методи, моделі : монографія / [І.Г. Лук'яненко, В.М. Жук, О.В. Неживенко та ін.]; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: НаУКМА, 2013. – 198 с.

2. Корнеєв, М. В. Дисбаланси руху фінансових ресурсів в умовах превалювання фінансового сектору економіки над реальним: формування та оптимізація рівня / М. В. Корнеєв // Актуальні питання економічних наук: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя, 2015. – С. 34–37.

3. Корнеєв, М. В. Дисбаланси руху фінансових ресурсів в економіці: особливості виникнення та накопичення / М. В. Корнеєв // Інвестиції: практика та досвід. – 2015 – № 10 – С.57–62.

СЕКЦІЯ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ

Совершенствование методики и организации учетно-аналитической работы
Improvement of methodology and organization of accounting and analytical work

Бабко І.С., студентка гр. БО-131
Клименко О.М., к.е.н., доцент, доцент кафедри
бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Чернігівський національний технологічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ, ЇХ ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКА ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ НП(С)БОДС

Правильність обліку доходів і витрат бюджету забезпечується єдністю системи бюджетного обліку, в основу якої покладено бюджетну класифікацію, введено в дію наказом Міністерства фінансів України “Про бюджетну класифікацію” від 14.01.11 № 11.

Бюджетна класифікація України застосовується для здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення необхідного аналізу в розрізі доходів, а також організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів та видатків бюджетів, а також джерел фінансування дефіциту бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та ін. ознаками з метою забезпечення загальнодержавної порівнянності бюджетних показників [1].

Рис.1 Бюджетна класифікація

Відповідно до НП(С)БО ДС 124 доходи суб'єктів державного сектору в бухгалтерському обліку поділяють на доходи від обмінних операцій та доходи від необмінних операцій[2].

Обмінна операція — це господарська операція з продажу/придбання активів в обмін на грошові кошти, послуги (роботи), інші активи або погашення зобов'язань.

Необмінна операція — це господарська операція, яка не передбачає передачі активів, послуг (робіт) в обмін на отриманий дохід або активи, але може передбачати виконання певних умов.

1. Доходи від обмінних операцій це:

- бюджетне асигнування;
- доходи від надання послуг (виконання робіт);

- плата за послуги що надаються бюджетним установам згідно з їх основною діяльністю;
  - надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;
  - доходи від продажу;
  - доходи від відсотків, роялті та дивідендів;
  - інші доходи від обмінних операцій.
2. Доходи від необмінних операцій
- податкові надходження;
  - неподаткові надходження (збори і платежі);
  - трансферти та кошти що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та інших бюджетних установ для виконання цільових заходів;
  - надходження до державних цільових фондів;
  - зобов'язання що не підлягають погашенню.
- Порядок визнання доходів від необмінних операцій наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порядок визнання доходів від необмінних операцій

Дохід	Порядок визнання
Дохід від податкових надходжень	визнається на дату настання податкової події
Авансовані платежі	авансові платежі, отримані відповідно до законодавства, не визнаються доходом. Такі надходження відображаються як збільшення активу (грошові кошти на рахунках) та збільшення зобов'язання.
Отримані ресурси	визнаються активом у разі, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням; і достовірно можна оцінити його вартість
Дохід від трансфертів	визнається в міру виконання умов його отримання з одночасним зменшенням зобов'язання, обумовленого отриманням ресурсу у сумі понесених витрат, пов'язаних з його виконанням
Безоплатно отримані товари, роботи, послуги	визнаються доходом та активом звітного періоду, в якому вони фактично були отримані.
Зовнішня безоплатна допомога	визнаються активом (дебіторською заборгованістю) та доходом на момент набрання чинності договором
Внутрішня безоплатна допомога	визнаються активом та доходом того звітного періоду, коли вони були отримані
Отримані штрафи, пені, неустойки	включаються до складу доходів звітного періоду за датою фактичного їх надходження

Не визнаються доходами від обмінних операцій такі надходження:

1. Суми податку на додану вартість, акцизного податку, інших податкових надходжень, що підлягають перерахуванню до бюджету;
  2. Сума попередньої оплати (авансу) в рахунок оплати товарів, робіт, послуг;
  3. Сума завдатку під заставу або в погашення бюджетної позики (кредиту) у випадках, передбачених законодавством;
  4. Надходження, що належать іншим особам.
- Оцінка доходів надана у таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка доходів	
Від обмінних операцій	Від необмінних операцій
1) Дохід від обмінних операцій оцінюється за вартістю активів, яка була отримана або підлягає отриманню. Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно визначений або ймовірність його отримання є низькою, то він оцінюється у сумі понесених витрат, що підлягають відшкодуванню.	1) Дохід від необмінних операцій оцінюється у сумі отриманих активів, послуг (робіт).
2) Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений і не існує ймовірності його отримання, то дохід не визнається, а понесені витрати визнаються витратами звітного періоду. Якщо надалі дохід буде отриманий, то він оцінюється за сумою фактичного надходження.	2) Визнаний дохід від податкових надходжень оцінюється у сумі, отриманій відповідно до законодавства. Визнаний дохід від необмінних операцій оцінюється у сумі вартості отриманих активів, послуг (робіт), за винятком суми зобов'язань, обумовлених цією операцією
3) Інші доходи оцінюються у сумі визнаного доходу.	3) Отриманий у результаті необмінної операції актив оцінюється за його фактичною вартістю, у разі якщо її не можна встановити, він оцінюється за справедливою вартістю

Список використаних джерел

1. Облік у бюджетних установах: Навчальний посібник. / за ред. Лєня В.С. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 560с.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 124 «Доходи», затверджено наказом Міністерства фінансів України 24.12.2010 № 1629.

Бабко І.С., студентка гр. БО-131

Чеботар І.О., студентка гр. БО-131

Науковий керівник – **Гнедіна К.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КОМП'ЮТЕРНИЙ АУДИТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розвиток комп'ютерних інформаційних технологій вплинув на методи та прийоми аудиту. Нині всі етапи аудиту можуть бути виконані аудитором не вручну, а із застосуванням спеціальних програмних продуктів. При цьому залишається незмінною мета проведення аудиторських процедур, проте автоматизація процесу перевірки суттєво впливає на способи їх проведення. Перевагами використання комп'ютеризованих методів аудиту є скорочення часу обробки даних та зниження аудиторського ризику за умови ефективного функціонування комп'ютерних інформаційних систем. Програмні продукти, що автоматизують аудиторські перевірки залишаються недостатньо поширеними в Україні. Саме тому доцільним є впровадження у практичну діяльність аудиторів програмних продуктів, які б забезпечували проведення всієї перевірки з високим рівнем якості або застосовувались для реалізації окремих її стадій.

Проблеми та перспективи розвитку комп'ютерного аудиту в Україні висвітлені у працях таких вчених, як: С.В. Івахненко, Ю.В. Піча, М.М. Шигун, М.Т. Білух, Л.П. Кулаковська, В.П. Завгородній, Б.Е. Одінцов, В.І. Подольський, А.Н. Романов, О.П. Понадій, Л.Л. Беззубець, Н.В. Бойко, О.Г. Євтушенко та багатьох інших.

На сьогодні в Україні не набули широкого розповсюдження програмні продукти, що автоматизують процес аудиторської перевірки. До спеціалізованого аудиторського програмного забезпечення, яке представляє собою завершені програмні продукти для продажу, належить: програмний продукт «Ассистент Аудитора» (розробник – фірма «Сервіс-аудит»), програмний продукт «Помощник аудитора» (фірма «Гольдберг-аудит»), програмний продукт «Abacus Professional», програмний комплекс «ЕкспрессАудит: ПРОФ» та програмний продукт «IT Audit: Аудитор» (КСБ «Мастер-Софт») [1].

Нещодавно з'явилося вітчизняне програмне забезпечення «Івахненко & Катеньов Аудит» [2]. Суттєвою відмінністю програмного комплексу «Івахненко & Катеньов Аудит» є можливість проаналізувати всі 100%

бухгалтерських даних і виявити всі помилки та підозрілі моменти бухгалтерського обліку [3].

Основними перевагами використання комп'ютерних інформаційних технологій в аудиті є:

- підвищення ефективності роботи, зниження її трудомісткості;

- автоматизація обробки даних, можливість проведення суцільної перевірки та зниження аудиторського ризику;

- збільшення кількості аудиторських процедур та тестів;

- можливість одночасної роботи з різними даними та ін.

При цьому слід враховувати, що при використанні комп'ютерних технологій в аудиті з'являється додатковий аудиторський ризик, пов'язаний з інформаційними, програмними, організаційними аспектами та який залежить від рівня кваліфікації персоналу.

Впровадження спеціалізованого програмного забезпечення для проведення аудиту на вітчизняних аудиторських фірмах стримується у зв'язку із достатньо високою вартістю програм та необхідністю навчання персоналу.

Проте автоматизація процесу перевірки шляхом застосування спеціалізованих комп'ютерних програм є перспективним напрямом розвитку вітчизняних аудиторських фірм. Дослідники Бойко Н.В. та Євтушенко О.Г. зазначають, «використання інформаційних технологій є не тільки актуальним завданням і найважливішим фактором успішної роботи аудитора, а й необхідною умовою її виконання» [4].

Отже, сучасні тенденції свідчать, що використання спеціалізованого програмного забезпечення для проведення аудиторських перевірок є важливим чинником зростання конкурентоспроможності аудиторських фірм. Важливою вимогою до комп'ютерної програми, що може бути використана в процесі аудиту, є можливість її інтеграції з бухгалтерською комп'ютерною програмою з метою автоматичного занесення даних до програми та їх обробки. При розробці нових програмних продуктів, що дозволяють автоматизувати аудиторську перевірку, слід враховувати, що вони повинні бути зручними у використанні та мають співпрацювати з бухгалтерськими програмами «1С», «Парус», «Бест Звіт Плюс» та іншими. Крім того, необхідно передбачити можливість внесення до програми додаткових внутрішніх робочих документів аудитора.

Програмні продукти з автоматизації аудиторської перевірки повинні забезпечувати доступність, цілісність, конфіденційність даних, тобто бути надійними. Існуючі на ринку програмні продукти дозволяють автоматизувати різні стадії аудиту. На нашу думку, використання таких програм аудиторями є доцільним при плануванні аудиторської перевірки, формуванні робочої документації, здійсненні певних аудиторських процедур, зокрема аналітичних. При цьому аудиторський висновок, сформований автоматично у програмі, повинен переглядатися та коригуватися аудитором задля забезпечення належної якості перевірки та формування незалежного судження аудитора стосовно достовірності інформації у фінансовій звітності.

Список використаних джерел

1. Понадій О.П. Проблеми комп'ютерного аудиту в Україні/ О.П. Понадій, О.А. Подолянчук// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22103>
2. Івахненко С.В. Аудиторське програмне забезпечення для аналізу даних: перший український досвід/С.В. Івахненко Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 10. – с.38-44.
3. Беззубець Л.Л. Шляхи та умови розвитку автоматизованого аудиту в Україні/Л.Л. Беззубець//Економічний вісник університету. - 2015. - Вип. 24(1). - С. 23-27. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_24\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_24(1)_6).
4. Бойко Н.В. Проблеми аудиту в Україні: автоматизація аудиторських перевірок/Н.В.Бойко, О.Г. Євтушенко//[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Upsal_2012_9_62.pdf

Ворох І.А., студентка гр. МОАн-161

Романенко В.М., студентка гр. МОАн-161

Науковий керівник – **Полякова О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний Університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН

На початку 2017 розпочалася компанія декларування доходів громадян за минулий рік. З 01.01.2017 р. було затверджено нову форму декларації про доходи та майновий стан громадян наказом Міністерства фінансів України «Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 02.10.2015 р. № 859» від 15.09.2016 р. № 821 (далі – наказ № 821), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2016 року за № 1349/29479, який набрав чинності 31 грудня 2016 року.

Актуальність даної теми полягає в тому, що декларування доходів громадян є важливою ланкою у боротьбі з корупцією, допомагає вирішити одне із завдань органів державної податкової служби з виявлення необлікованих та прихованих доходів громадян, а також тіньових коштів пов'язаних з оплатою праці.

Податкова декларація про майновий стан і доходи подається громадянами за місцем реєстрації до 1 травня 2017 року. Останній день подання декларації за 2016 рік – 03 травня 2017 року.

Обов'язково подати річну декларацію про майновий стан і доходи мають громадяни, які отримували:

- доходи, з яких при їх нарахуванні чи виплаті податок на доходи фізичних осіб не утримувався, але не є звільненими від оподаткування;
- доходи від особи, яка не є податковим агентом, в тому числі:
  - від здавання в оренду власного рухомого чи нерухомого майна;
  - продажу (обміну) власного майна;
  - продажу власної сільгосппродукції фізичним особам, тощо;
  - спадщину (дарунок) від осіб, які не є членами сім'ї першого ступеня споріднення;
  - інвестиційні доходи, отримані від операцій з інвестиційними активами;
  - іноземні доходи.

Щодо сплати авансових платежів: авансові платежі з податку на доходи фізичних осіб протягом податкового (звітного) року формувалися у фізичних осіб-підприємців в інтегрованій картці платника, як переплата. Нарахування податкових зобов'язань у такому випадку буде здійснено за даними декларації за відповідний період. Суму податку на доходи фізичних осіб, що підлягає до сплати до бюджету необхідно відобразити у рядку 1.1. додатку Ф2, після чого її необхідно перенести до графи 6 рядку 10.7 податкової декларації. У рядках 1.2 – 1.4 додатку Ф2 необхідно зазначити суму сплачених авансових платежів з податку на доходи фізичних осіб. При цьому, залишок суми податку що підлягає сплаті або поверненню з урахуванням сплачених авансових платежів не відображається в інтегрованій картці платника[1].

Для подання декларації в електронному вигляді потрібно виконати наступне:

- Отримати безкоштовний цифровий підпис у Акредитованому центрі сертифікації ключів інформаційно-довідкового департаменту ДФС;

- Пройти авторизацію на офіційному сайті ДФС за допомогою електронного ключа та розпочати заповнення самої декларації.

З початком другого етапу декларування в нову електронну систему подаватимуть усі види декларацій, а саме:

- а) що річні декларації, які повинні бути подані в період з 1 січня до 1 квітня);
- б) декларації перед звільненням;
- в) декларації після звільнення (подаються до 1 квітня наступного року);
- г) декларації кандидатів на посади суб'єктів декларування[3].

При влаштуванні на роботу, а саме на будь-яку державну посаду або на посаду місцевого самоврядування, потрібно заповнювати і подавати електронну декларацію за новою формою.

У разі звільнення у 2016-2017 роках з посади, що пов'язана з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, потрібно подати декларацію за 2016 рік до 1 квітня 2017 року.

Також із 1 січня на всіх декларантів поширюється обов'язок подавати в електронну систему повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, якщо такі будуть. Таке повідомлення подається, якщо декларант отримав дохід або придбав майно на суму більше 50 прожиткових мінімумів, які встановлені на 1 січня відповідного року. Тобто, у 2017 році це зміни на суму більше 80.000 гривень. Повідомлення повинно бути подане протягом 10 днів після отримання такого доходу або придбання майна. Це електронний документ, який подається окремо від декларації. Він призначений оперативно повідомляти про отримані значні доходи чи набуте майно – із тим, щоб запобігти або виявити можливий конфлікт інтересів чи незаконне збагачення. Одразу після подання повідомлення стає публічним на сайті НАЗК.

Строки подачі декларації для кожної категорії фізичних осіб встановлено різні граничні терміни подання декларацій:

- Громадяни та особи що проводять незалежну професійну діяльність, та ті що зобов'язані подати податкову декларацію – до 1 травня року, що настає за звітнім;
- Підприємці (окрім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування) подають декларації протягом 40 календарних днів, які настають за останнім календарним днем звітного кварталу чи року;
- Громадяни що мають право на податкову знижку мають подати декларації включно по 31 грудня наступного за звітнім податкового року;
- Платники податку-резиденти, що виїжджають за кордон на постійне місце проживання подають декларації не пізніше 60 календарних днів, що передують виїзду [2].

Одже можна прийти до висновку, що у декларації про майновий стан громадян відбулися наступні зміни:

- у зв'язку зі зміною ставки податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18%, було скасовано додаток для проведення річного перерахунку податку на доходи фізичних осіб;
- зменшилась кількість додатків, цих додатках платники податків здійснюють розрахунки податкових зобов'язань з урахуванням понесених витрат: у додатку Ф1 здійснюється розрахунок інвестиційного прибутку у додатку Ф2 відображаються податкові зобов'язання самозайнятих осіб;
- змінено порядок розрахунку податкових зобов'язань із доходів, отриманих фізичною особою-підприємцем;
- збільшено кількість суб'єктів декларування.

Список використаних джерел

1. Державна фіскальна служба України[Електронний ресурс]: Порядок декларування доходів громадян. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/deklaruvannya-dohodiv-gromadyan-2016/poryadok-deklaruvannya-dohodiv/>
2. Федченко Т. Вісник. Декларування доходів громадян у 2017 році/ Т. Федченко // Офіційне видання Державної фіскальної служби України. – 2017. – №4. – с.6
3. Друга хвиля. Чи є ви декларантом?[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2017/01/25/7133354/>

Гажій А.В., студентка гр. МОАн-161
Науковий керівник – **Сакун О.С.**, к.е.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація за своєю суттю є викликом економічній безпеці будь-якої країни, яка певною мірою інтегрована в економічний простір - адже вона робить національну економіку більш відкритою і відповідно, більш вразливою. Коли в країні не виробили чіткий механізм протидії негативному впливу процесів, що відбуваються у взаємопов'язаному економічному просторі, тоді економіка країни перебуває під загрозою розчинення в глобалізованому світі [4].

Нова ера інтелектуальної глобальної економіки характеризується комплексною механізацією, автоматизацією, інформатизацією та електронізацією майже всіх бізнес-процесів.

Економічну безпеку регіонів України можна охарактеризувати такими основними дестабілізуючими факторами, як: виснаження виробничо-технічного потенціалу, погіршення екологічної обстановки, зростання безробіття, втрата продовольчої незалежності, порушення рівномірності фінансового забезпечення (рис. 1.1) [5].

Рис. 1.1. Ієрархія рівнів економічної безпеки [5].

Опорою національної економіки та економічного розвитку регіонів є високорозвинені виробничі структури, які спроможні успішно досягати поставлених ринкових цілей.

Доцільно визначити пріоритетними такі тактичні засади політики зміцнення економічної безпеки підприємництва в умовах інтенсифікації зовнішньоекономічної інтеграції України:

- удосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності та умов їх виходу на зовнішні ринки, зміцнення економічної безпеки вітчизняного підприємництва в умовах вступу країни до європейських та світових економічних інтеграційних об'єднань через реалізацію обґрунтованих експертами таких рекомендацій: зменшення нетарифних обмежень вітчизняних експортерів передусім поступовим спрощенням процедур експорту та кількості необхідних документів; удосконалення як системи оподаткування, так і безпосередньо роботи Державної податкової адміністрації України і Митної служби у напрямі мінімізації та/чи повного усунення випадків невідшкодування державою ПДВ експортерами; формування належної інформаційної мережі та баз даних про зовнішні ринки збуту, їх маркетингові характеристики; активізація роботи торгових відділів посольств України, запровадження методики оцінки ефективності їх діяльності з внесенням до неї індикаторів, які відображають обсяги експорту вітчизняних підприємств у ці країни;

- створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні шляхом розробки регіональних стратегій залучення іноземних інвестицій як невід'ємного складника соціально-економічного розвитку регіонів, районів та окремих міст; узгодження зі стратегіями соціально-економічного розвитку галузевих та цільових програм розвитку регіонів, районів та окремих міст (програм енергозбереження, розвитку промисловості, житлово-комунального господарства, інноваційного та інформаційного розвитку, європейської інтеграції, вирішення екологічних проблем тощо); посилення фінансової мотивації органів місцевої влади щодо залучення іноземних інвестицій через передачу частини податкових надходжень від платежів, здійснених підприємцями регіону (враховуючи іноземних інвесторів) із загальнодержавного до місцевих бюджетів, зокрема, податку на доходи фізичних осіб, частини податку на прибуток підприємств, а також місцевого податку на нерухомість; розширення програми залучення іноземних інвестицій не лише прямого, а й портфельного інвестування, врахування в програмах розвитку окремих галузей економіки заходів щодо сприяння портфельним та неакціонерним формам інвестування для задоволення потреб у фінансових ресурсах [1];

- реалізація інноваційної політики в умовах глобалізованих науково-технічних процесів, яка охоплює підготовку наукових кадрів, запровадження програм розвитку інноваційного бізнесу, співробітництво між підприємствами та науково-дослідними установами, міжнародне наукове співробітництво тощо. Зокрема гострою є потреба у підвищенні ролі Національної інноваційної системи, стратегічними напрямками якого повинні стати: формування регіональних інноваційних систем у межах загальнонаціональної Концепції розвитку національної інноваційної системи з максимально можливим охопленням всієї території регіонів та реалізацією наявного науково-технологічного потенціалу і залученням ресурсів державного, місцевого бюджетів, приватного капіталу та заощаджень населення; створення регіональних наукових центрів з урахуванням регіональної спеціалізації та науково-виробничих кластерів за реального сприяння державної та регіональної влади; вдосконалення

методологічної та методичної бази стратегічного програмування інноваційного розвитку на регіональному і субрегіональному рівні (на основі аналізу галузевих циклів інноваційного розвитку в економіці, визначення пріоритетів у структурно-інноваційній перебудові економіки, оцінки ефективності інноваційних програм та запровадження спеціальних режимів стимулювання інноваційної діяльності);

- здійснення першорідних заходів вдосконалення економічної політики держави, зокрема у напрямі: підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання в оновленні та розвитку ресурсного, виробничого та науково-освітнього потенціалу виробництва та сфери послуг на основі врахування існуючих міжнародних конкурентних переваг; визначення експортно-імпортного потенціалу та сприяння його розвитку; створення механізмів ефективного просування товарів, робіт та послуг вітчизняних виробників на світовий ринок; розбудова та модернізація прикордонної транспортної інфраструктури держави та розвитку транспорту міжнародного призначення тощо;

- підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва через сприяння підвищенню кваліфікації і професійної підготовки працівників, запровадження нових технологій, посилення інноваційної спроможності України [3].

Узагальнюючи наведене, необхідно зазначити, що економічна безпека підприємницької діяльності в умовах відкритої економіки є невід'ємною компонентою національної безпеки країни. Захищеність економічних інтересів підприємств забезпечить належний рівень їх життєздатності в умовах інтеграції країни в міжнародну економіку, що сприятиме подальшому зростанню вітчизняного господарства. Зміцнення економічної безпеки підприємств всіх секторів економіки, забезпечення їх виробничої кооперації (бажано на інноваційно-активних засадах) в умовах глобалізації стає альтернативою транснаціональному капіталу та спроможне зберегти економічну локальну ідентичність регіонів та країни загалом [2].

Список використаних джерел

1. Боримська, К. Забезпечення досягнення соціально-економічного ефекту функціонування інтегрованої системи управління економічною безпекою підприємства як запорука його інвестиційної привабливості [Текст] / Катерина Боримська // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнар. зб. наук. праць. - 2015. - Вип. 4. - С. 122-131;

2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – С. 251-254;

3. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення : Мат. Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травн. 2014 р., м. Львів) / упоряд. А. М. Штангрет; редкол. : О. І. Амоша, К. Б. Волощук, О. І. Лайко та ін. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2014. — С. 150;

4. Ільєнко О. В., Стратегія міжнародної економічної безпеки в умовах глобалізації (маркетинговий аспект): монографія / О. В. Ільєнко. – К. : НАУ, 2013. – С. 360;

5. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 – С. 9-10.

Гажій А.В., студентка гр. МОАн-161

Науковий керівник – **Полякова О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ АУДИТУ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Зрозуміло, що обліково-аналітичне забезпечення присутнє на будь-якому підприємстві, що веде бухгалтерський облік згідно із законодавством країни, але нерідко рівень такого забезпечення не є достатнім для повноцінного інформаційного забезпечення управління діяльністю [1].

Сучасна система управління має одне з ключових значень для ефективного функціонування будь-якого виробництва. Управлінські рішення щодо оцінки результатів господарювання, економічних процесів, оптимізації виробничих факторів, у тому числі раціонального використання виробничого потенціалу повинні базуватися на достовірній, своєчасній і повній обліковій інформації.

Якість обліково-аналітичного забезпечення безпосередньо впливає на кількість та якість обліково-аналітичної інформації і, як наслідок, на ризики при прийнятті управлінських рішень. В умовах економічної кризи, яка призводить до ускладнення умов господарювання, посилюється вимоги до якості обліково-аналітичної інформації. Це вимагає більшої прискіпливої уваги до процесу підготовки обліково-аналітичного забезпечення, його вдосконалення, розробки нових більш ефективних інструментів підготовки та подання обліково-економічної інформації, яка кількісно та якісно відповідала потребам управління в цілому [2].

Для з'ясування змісту обліково-аналітичного забезпечення більш детально розглянемо категорію «обліково-аналітична інформація» та її складові поняття – «облікова інформація» та «аналітична інформація».

Бухгалтерський облік фіксує і накопичує синтетичну та аналітичну облікову інформацію про діяльність суб'єкта господарювання на стадіях виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення та узагальнення. При цьому аналітичні облікові показники є частиною облікової інформації сукупності, яка

відповідає вимозі аналітичності. Під аналітичністю даних бухгалтерського обліку (інформації) слід розуміти деталізацію даних та їх групування за важливими економічними показниками, які необхідні при проведенні аналізу. Таким чином, складова «облікова» включає всю інформацію бухгалтерського обліку, як аналітичного, так і синтетичного.

Аналітична інформація представляє собою окремий вид економічної інформації, яка отримана з облікової інформації в результаті дій функцій управління – аналізу і синтезу.

Таким чином, категорія «обліково-аналітична інформація» включає інформацію, яка формується аналітичним і синтетичним бухгалтерським обліком та інформацію, сформовану методами економічного аналізу.

У процесі вироблення обліково-аналітичної інформації більшість науковців розглядають три стадії: оперативний облік, бухгалтерський облік, аналіз та синтез.

Поняття обліково-аналітичного забезпечення управління є ширшим за поняття обліково-аналітичної інформації та передбачає здійснення процесу постачання достовірної обліково-аналітичної інформації системі управління. Таке постачання забезпечують шляхом підготовки та подання (оприлюднення) фінансової звітності.

Тобто, можна виділити чотири стадії процесу підготовки обліково-аналітичного забезпечення: бухгалтерський облік, звітність, аудит, аналіз та синтез (рис 1.1) [5].

Аудит в обліково-аналітичному забезпеченні є важливим елементом забезпечення якості обліково-аналітичної інформації, що у свою чергу знижує ризики у прийнятті управлінських рішень, що особливо актуально на сьогоднішній день за умов економічної кризи.

Аудит під стадією процесу підготовки обліково-аналітичного забезпечення слід розуміти як поточний контроль за формування облікової інформації (внутрішній аудит) та дослідження первинної та результативної облікової інформації з метою надання користувачам обґрунтованої впевненості у її визнанні, оцінці, поданні, відповідності та розкритті в усіх суттєвих аспектах (зовнішній аудит). Обґрунтована впевненість досягається виконанням аудитором обов'язкових процедур, передбачених Міжнародними стандартами аудиту, а саме: визнання та оцінка ризиків викривлення облікової інформації; оцінка ефективності внутрішнього контролю суб'єкта господарювання за продукуванням облікової інформації; процедури по суті, які передбачають, як правило, вибірку перевірку облікової інформації на предмет її визнання, оцінки, подання, відповідності та розкриття [3].

У результаті можна сформулювати визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення системи управління» - це система збору, обробки, узагальнення, подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості та якості для потреб управління.

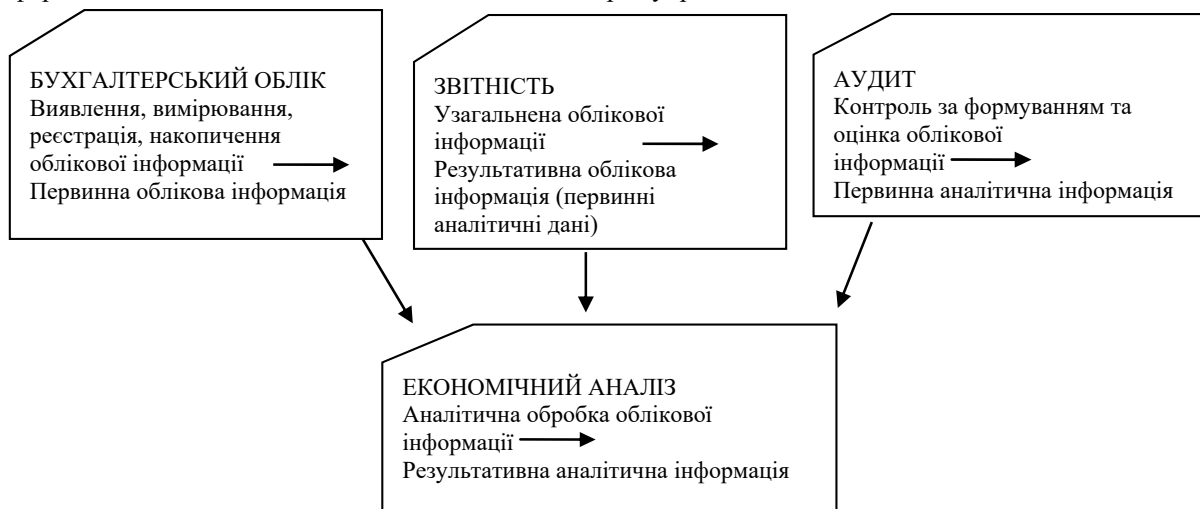

Рис. 1.1. Стадії процесу підготовки обліково-аналітичного забезпечення управління [5]

Аналізуючи все вище згадане, можна сказати, що проблемі підготовки обліково-аналітичного забезпечення не надають належної уваги одній з його функцій – достовірному інформаційному забезпеченню системи управління. У зв'язку з цим:

- виділено чотири стадії процесу підготовки обліково-аналітичного забезпечення: бухгалтерський облік, звітність, аудит, аналіз та синтез;

- уточнено визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення системи управління» як систему збору, обробки, узагальнення, подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості та якості для потреб управління;

- визначено аудит важливим елементом зниження ризиків у прийнятті управлінських рішень на основі обліково-аналітичної інформації, що особливо актуально за умов економічної кризи [4].

Система обліково-аналітичного забезпечення є економічною категорією, складовою загальної системи управління та підпорядкована вирішенню її завдань – підготовки та подання обліково-

аналітичної інформації, яка кількісно та якісно відповідала б потребам системи управління мікро- і макрорівнів.

Список використаних джерел

1. Гоголь Т. А., Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія / Т.А. Гоголь. – Чернівці : Видавець Лозовий В.М., 2014. – С. 384.
2. Збірка тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції «Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання» / Ред. кол. Веретенников В.І. та ін. – Макіївка: МЕРГ. – 2012.
3. Лучко М. Р., Адамик О. В. Інформаційні системи і технології в обліку й аудиті: Навчальний посібник / М. Р. Лучко, О. В. Адамик. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 252.
4. «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю» : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 листопада 2016 р. – Полтава : ПДАА, 2016. – С. 233.
5. Титаренко Г. Б., Методичні підходи для побудови обліково-аналітичної системи з використанням експертних оцінок / Г. Б. Титаренко, М. Д. Корінько // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 66–69.

Гладун Т.В., студентка 3 курсу, гр. БО-141
Науковий керівник – Клименко О.М., к. е. н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

На сьогоднішній день актуальним залишається питання стосовно того, чи можна зробити національну економіку більш екологічною, водночас не менш конкурентоспроможною та ефективною. Спостерігається недооцінка потенціалу екологічних податків та інших економічних інструментів природокористування як факторів, які не тільки сприяють сталому розвитку, а й стимулюють технологічну модернізацію економіки. Це, зокрема, створює нестачу фінансових джерел для покриття збитків на тих територіях України, де вплив техногенного навантаження є найбільшим.

Відповідно до Податкового Кодексу екологічний податок – загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів [1].

У міжнародній практиці виділяють три моделі економіки з точки зору її екологічності: «коричнева економіка» (модель економіки, що є характерною для епохи індустріалізації, охоплює країни з високим рівнем забруднення навколишнього середовища та неефективного використання ресурсів); «синя економіка», для якої характерним є активний пошук нових, нестандартних бізнес-ідей з використання ресурсів, одержання ефекту від використання природних джерел полягає в нестандартному підході до їх використання, також отримання прибутку й користі з ресурсів, які б у традиційному підході утилізувалися); «зелена економіка» (характерна для країн із заощадливим ставленням до природних ресурсів, а також активною реалізацією принципів екологізації в різних сферах економіки та людського життя задля сталого соціально-економічного зростання країни, передбачає створення нових робочих місць у «зеленому» секторі економіки). Однак, на жаль, наразі економіку України можна визначити як «коричневу», водночас як більшість європейських країн розвиваються на засадах «зеленої економіки» [2 с. 159-160].

Екологічний податок є вагомим джерелом наповнення бюджетів країн Європейського Союзу, в той час як в Україні сьогодні спостерігається парадокс державного управління у сфері оподаткування. До 70-80% податкових надходжень до державного бюджету становить податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість та акцизний податок, що передбачає оподаткування праці та капіталу. Водночас у розвинутих країнах світу, акценти оподаткування зміщуються від податку на «працю-капітал» до «природно-ресурсно-екологічного» податку. До країн-членів з найбільшою часткою цих податків у ВВП належать Данія (5,7%), Нідерланди (3,9%), Болгарія і Мальта (по 3,5%), а найнижча частка – в Іспанії (1,6%), Литві (1,7%), Румунії (1,8%) і Латвії (1,9%). В Україні екологічний податок є далеко не бюджетоформувальним податком і становить приблизно 0,2% ВВП. Отже, в Україні екологічний податок не набрав ще повноцінних обертів, проте має фіскальний потенціал до зростання його значення для екологізації національної економіки [3].

Податкова реформа 2014 р. не надала логічного завершення системі екологічного оподаткування. Новий податковий кодекс мав би вирішувати якомога більше нагальних проблем. В Україні Податковим кодексом запроваджено екологічний податок, однак на практиці це втілюється, головним чином, в зміну назви раніше існуючих зборів за забруднення навколишнього середовища, обсяг яких важко порівняти із глибиною екологічних проблем, що спостерігаються в Україні. Скажімо, ставка податку на двоокис вуглецю становить лише 0,2 грн. за тону викидів [1]. Як свідчать результати порівняння екологічного оподаткування України і європейських країн, Податковий кодекс України не приділяє належної уваги такому виду екологічних

податків, як плата за продукцію, яка шкодить довкіллю. Що стосується податків, які регулюють використання природних ресурсів, електроенергії та експлуатацію транспортних засобів, то слід зазначити, що вони не є складовими екологічного податку.

Потрібно чітко розуміти, що екологічно-орієнтовані податки в ЄС – це окрема група податків, що має відповідне методологічне та аналітичне забезпечення на рівні статистичних органів країн та наднаціональному рівні. Їх адміністрування – елемент комбінації та взаємозв'язку різних форм державної політики (нормативного регулювання, стратегічного планування, податкового корегування), еволюція якого продовжується і зараз. Постійні і затяжні політичні кризи аж ніяк не сприяли створенню і запровадженню довгострокових екологічних стратегій. Непопулярні, але вкрай необхідні заходи не були ініційовані владними силами, а притік іноземних інновацій зустрічав суттєву перепону у вигляді свавілля корупції. Вітчизняна промисловість у своєму складі переважно ресурсозатратна, добувна і переробна, що апriori значить супровідне виникнення небезпечних залишків. Досі не розроблено гідної бази статистики, щоб можна було обрахувати обґрунтовані ставки ресурсно-екологічного оподаткування [4].

Політика екологізації економіки є інструментом модернізації та залучення нових технологій, що дозволить створити нові робочі місця і зменшити негативний вплив на довкілля. Саме впровадження механізмів «зеленої економіки» може стати інструментом перерозподілу капіталів із старих низько технологічних та ресурсомістких виробництв в нові високотехнологічні галузі, нові продукти експорту до країн ЄС. Державна політика екологізації економіки дозволяє:

- дотриматись вимог щодо Угоди про політичну асоціацію з ЄС;
- перерозподілити приватний капітал зі старих енерго- та ресурсовитратних підприємств в нові високотехнологічні та енерго- і ресурсозберігаючі;

- створити нові робочі місця;

- зменшити негативний вплив на навколишнє природне середовище [5].

З метою підвищення ефективності екологічного оподаткування в Україні доцільно:

- встановити прогресивне або регресивне екологічне оподаткування в залежності від обсягів антропогенного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище;

- фінансуватися цільові екологічні програми;

- запровадити коефіцієнти коригування сум екологічних платежів залежно від зміни економічної шкоди та темпів зростання цін;

- провести відповідне реформування існуючої практики фінансування природоохоронних заходів;

- удосконалити систему статистичної звітності, контролю звітних даних природокористувачів, бухгалтерського обліку, обліку надходжень платежів;

- вдосконалити систему штрафів за екологічні порушення;

- впровадити різні види податкових пільг, пільгових позичок та пільгового кредиту з метою підтримки та стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання;

- вдосконалити існуючу систему екологічного ліцензування тощо [2; 6].

Висновок. Державна податкова політика екологізації України має реалізовуватися шляхом розроблення, ухвалення та практичного втілення механізму екологічного оподаткування, спираючись на економіко-інституціональну практику країн ЄС у рамках дотримання вимог щодо Угоди про політичну асоціацію з ЄС. При цьому податкова політика екологізації економіки має стати інструментом модернізації та залучення нових технологій, підвищення зайнятості в умовах реалізації концепції сталого економічного розвитку та формування «зеленої економіки». З цією метою потрібно внести відповідні зміни у чинне законодавство, які дали б змогу гармонізувати національну екологічну політику з базовими засадами податкового та природоохоронного законодавства держав Європейського Союзу, в яких екологічні податки слугують джерелом фінансування природоохоронних витрат.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

2. Покатаєва О. В. Український і зарубіжний досвід використання податкового інструменту у сфері екологізації національної економіки [Електронний ресурс] / О. В. Покатаєва, Ю. В. Віхорт // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2015. – № 1. – С. 159-164. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2015_1_31

3. Мандрик В. О. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення [Електронний ресурс] / В. О. Мандрик, У. П. Новак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 20-26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2016_26

4. Литвинчук А. О. Еколого-трудова податкова реформа та Україна: досвід країн ЄС, вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / А. О. Литвинчук // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2015. – Т. 20, Вип. 4. – С. 174-177. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_4_42

5. Покатаєва О. В. Практика державної податкової політики екологізації в умовах реалізації сталого економічного розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Покатаєва, В. В. Томарева-Патлахова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 1. – С. 124-133. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_1_21.

6. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/819.pdf>

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

На сучасному етапі розвитку людства управління підприємством вимагає систематичної інформації про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, їх використання, про фінансові результати діяльності. Чітку, послідовну та зрозумілу інформацію щодо цих процесів можна знайти в даних поточного бухгалтерського обліку. Інформація, як продукт обліку, необхідна для прийняття управлінських рішень, відповідно, бухгалтерський облік є засобом і функцією управління підприємством. Бухгалтерська звітність – це основне джерело формування основної інформації про діяльність підприємства.

Підкреслюючи значення бухгалтерського обліку в управлінні господарською діяльністю, німецький вчений-економіст І. Ф. Шерр ще наприкінці XIX століття писав, що «Бухгалтерський облік – непогіршений суддя минулого, необхідний керівник сучасного і надійний консультант майбутнього кожного підприємства» [1].

Бухгалтерський облік є важливим елементом економічної системи, без знання якого неможливе ефективне управління підприємством, тому його організація є одним із головних джерел отримання інформації необхідної для прийняття та реалізації управлінських рішень [2].

Бухгалтерська звітність має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, а й для узагальнення результатів у масштабі галузей і народного господарства в цілому. Бухгалтерський облік ведуть всі підприємства, незалежно від їх типу, спеціалізації та форм власності.

Проблеми функціонування, побудови принципів та вимог бухгалтерського обліку та його значення в управлінні підприємством досліджували у своїх публікаціях Ю. Верига, В. Вольська, А. Глушаченко, О. Фоміна та ін. Аналіз результатів досліджень вчених-економістів свідчить, що деякі проблеми інформаційного забезпечення обліку та управління підприємством загалом залишаються об'єктами дискусій і потребують подальших досліджень.

Становлення ринкової економіки в Україні, поява нових господарських структур різних форм власності, розвиток міжнародних економічних зв'язків зумовлюють необхідність удосконалення обліку і контролю як складових частин економічної інформації, необхідної для управління на всіх рівнях.

Розвиток господарських зв'язків в умовах ринку значно розширює кількість користувачів обліковою і звітною інформацією. Ними є не тільки працівники управління, безпосередньо пов'язані з підприємництвом, а й зовнішні користувачі інформації, які мають прямий фінансовий інтерес: банки - при вирішенні питання про надання кредитів; постачальники - при укладенні договорів на поставку товарно-матеріальних цінностей; інвестори, засновники, акціонери, яких цікавить рентабельність вкладеного капіталу і можливість одержання доходів (дивідендів). Значний інтерес облікова інформація має також для працівників податкових і фінансових служб, органів державної статистики й управління [3].

Бухгалтерський облік можна визначити як організований цілеспрямований процес одержання і передавання інформації про факти господарської діяльності. Мета цього процесу - надання інформації користувачам для прийняття оптимальних управлінських рішень. Бухгалтерський облік є одночасно і наукою і мистецтвом, яке опирається на певні принципи та методи. У цьому зв'язку важливе значення набуває вивчення теоретичних основ, тобто змісту основних категорій і принципів організації бухгалтерського обліку, знання яких є невід'ємною умовою для чіткого розуміння питань практики бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік - сполучна ланка між господарською діяльністю та людьми, які приймають рішення і він забезпечує:

- виявлення економічної сутності, вимірювання господарських операцій, їх реєстрацію (запис) в облікових регістрах з метою підготовки для подальшого використання;
- обробку облікових даних, забезпечення їх зберігання до визначеного моменту, а потім переробку (узагальнення) в необхідну корисну інформацію (внутрішню та зовнішню);
- передачу цієї інформації у формі звітів тим, кому вона необхідна для прийняття рішень [4].

Наявність обліково-аналітичної інформації, яка формується в межах облікової системи підприємства, забезпечує внутрішніх та зовнішніх його користувачів достатнім обсягом необхідних даних для детального вивчення фактів господарської діяльності та комплексної оцінки його розвитку.

Бухгалтерський облік в системі управління підприємством характеризується завданнями, принципами, вимогами, складові яких поділяються в розрізі управлінських функцій. Тому при організації облікового процесу необхідно в обов'язковому порядку передбачити реалізацію функцій обліку й управління та спосіб їх взаємодії.

До основних функцій управління належать:

- планування;

- організація;
- мотивація;
- контроль.

Всі вищезазначені функції дуже тісно пов'язані з процесом накопичення бухгалтерської інформації. Принципи та функції бухгалтерського обліку є складовими управлінських функцій. Відповідно значення принципів та функцій облікової інформації можна виокремити до кожної з чотирьох функцій управління підприємством:

1. Функція - планування:

- принципи (обачність, повне висвітлення, історична (фактична) собівартість);
- функції (інформаційна - забезпечення управлінського персоналу інформацією, що необхідна для прийняття рішень; планова - процес формування порядку дій, який включає постановку цілей, пошук шляхів їх досягнення і вибір найкращої альтернативи; прогностична - управлінські рішення є наслідком інтеграції обліку з автоматизованими системами обробки інформації).

2. Функція - організації:

- принципи (нарахування і відповідність доходів і витрат, превалювання суті над формою);
- функції (аналітична - оперативне порівняння фактичних і планових показників, виявлення розбіжностей, встановлення причин і винуватців; зворотного зв'язку - облік як сполучна ланка між діяльністю та управлінським персоналом).

3. Функція - мотивація:

- принципи (автономність, послідовність);
- функції (оцінювальна - визначення якості виконання управлінських рішень; соціальна - економічне зростання підприємства сприяє вирішенню соціальних проблем; науково-пізнавальна - необхідність систематизації облікової інформації за класифікаційними ознаками).

4. Функція - контроль:

- принципи (безперервність, єдиний грошовий вимірник, періодичність);
- функції (контрольна - перевірка правильності прийнятих рішень та рівень їх виконання та необхідності; регулююча - можливість при внесення своєчасних коректив остаточних фінансових результатів).

У системі управління підприємством кожен із вищезазначених елементів бухгалтерського обліку забезпечує максимальну обробку та використання оперативних і звітних облікових даних[5].

Провівши дослідження бухгалтерського обліку в процесі формування управлінських рішень, можемо зробити висновок, що бухгалтерський облік є найбільш важливою частиною інформаційної системи підприємства. Бухгалтерський облік формує 100 % інформації в системі управління. Систему управління підприємством бухгалтерський облік забезпечує невичерпним актуальним ресурсом – інформацією.

Отже, дотримання облікових принципів при формуванні даних частково забезпечує виконання функцій, які ставляться до інформації обліку. Відповідно сам облік у системі управління сприяє вирішенню основних завдань діяльності господарюючого суб'єкта. Взаємодія елементів бухгалтерського обліку та управлінських функцій підвищує ефективність і результативність системи управління економічного суб'єкта загалом. Таким чином, основною передумовою якісної роботи підприємства, є бухгалтерський облік, взаємозв'язок якого з функціями управління, допомагає злагоджено працювати підприємству задля отримання доходу.

Список використаних джерел

1. Вольська В. В. Бухгалтерський облік як складова системи управління підприємством / В. В. Вольська // Економіка АПК. - 2012. - № 8. - С. 48-52. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua/uploads>
2. Глушаченко А. І. Організація обліку в системі управління підприємств А. І. Глушаченко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KP8K_2013
3. Кузнецова С.А. Перспектива бухгалтерського обліку: стратегічність, електронна комерція та соціальна спрямованість [Текст] / С.А. Кузнецова // Європейський вектор економічного розвитку. - 2014. - №1 (16). - С.73-83.
4. Мельник Н. Б. //Бухгалтерський облік у системі управління підприємством / Н. Б. Мельник. – Вісник Прикарпатського університету. – Економіка. – 2014. – №10. – С. 225-230.
5. Осмятченко В. О. Функції бухгалтерського обліку в умовах застосування інформаційних технологій / В.О. Осмятченко. - Вісник ЖДТУ - 2010. - № 2. - С. 163-166. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : eztuir.ztu.ua/

ЗАРОБІТНА ПЛАТА 2017: НЮАНСИ

Заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений орган виплачує працівникові за виконану ним роботу[1].

Розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати (ст. 31 Закону про оплату праці)[2] . З 01.01.2017 р. розмір мінімальної заробітної плати працівника за повністю виконану норму праці не може бути менше 3200 гривень.

Виплати, що враховуються при обчисленні зарплати для забезпечення її мінімального розміру:

- Основна зарплата, зокрема винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці за тарифними ставками (окладами), відрядними розцінками та посадовими окладами.
- Доплати і надбавки до тарифних ставок (окладів) за:
  - суміщення професій;
  - виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника;
  - класність водіям(машиністам транспортних засобів);
  - керівництво бригадою;
  - високі досягнення в роботі;
  - виконання особливо важливої роботи на певний строк;
  - знання та використання в роботі іноземної мови;
  - допуск до державної таємниці;
  - за роботу в святкові і вихідні дні тощо.
- Премії (щомісячні, квартальні тощо) і винагороди, в тому числі за вислугу років, що мають систематичний характер.
- Винагороди за підсумками роботи за рік, щорічні винагороди за вислугу років (стаж роботи).
- Індексація.

Виплати, що не враховуються при обчисленні зарплати для забезпечення її мінімального розміру:

- Виплати, визначені частиною другою ст.31 Закону про оплату праці:
  - доплати за роботу в несприятливих умовах праці;
  - доплати за роботу в нічний час;
  - доплата за роботу в надурочний час;
  - виплати за роз'їзний характер роботи;
  - премії до ювілейних і святкових дат.
- Виплати, обчислені з розрахунку середньої зарплати:
  - відпускні;
  - компенсація за невикористану відпустку;
  - дікарняні;
  - декретні.

Виплати, що не залежать від виконаної працівником місячної (годинної) норми праці:

- матеріальна допомога (на оздоровленні-побутових питань);
- сума вихідної допомоги при припиненні трудового договору.
- Інші виплати:
  - винагорода за ЦПД;
  - зарплата на роботі за внутрішнє суміщення.

Доплата до рівня мінімальної заробітної плати проводиться лише працівникам, які працюють за трудовим договором. За договорами цивільно-правового характеру така доплата не проводиться.

Якщо, працівник виконав місячну норму праці, а нарахована йому заробітна плата є меншою за розмір мінімальної заробітної плати, роботодавець повинен провести доплату до рівня мінімальної заробітної плати.

У разі укладання з працівником трудового договору про роботу на умовах неповного робочого часу, а також при невиконанні працівником у повному обсязі місячної (годинної) норми праці, роботодавець розраховує і виплачує мінімальну заробітну плату пропорційно виконаній нормі праці (відпрацьованому) часу [3].

Підпунктом 164.2.1 п.164.2 ст. 164 Податкового кодексу визначено, що доходи платника податку у вигляді заробітної плати оподатковуються за основною ставкою, встановленою п. 167.1 ст. 167 Кодексу, -18%.

Крім того, ст. 169 цього кодексу передбачено право платників податку на застосування податкової соціальної пільги, яка надає змогу зменшити нарахований загальномісячний оподаткований дохід у вигляді заробітної плати [4].

Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2017 році складає **1600** грн.

Гранична сума для застосування податкової соціальної пільги: прожитковий мінімум для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помножений на 1,4 та округлений до найближчих 10 гривень (п. 169.4.1 ПКУ)

Величина податкової соціальної пільги: дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року (п. 169.1.1 ПКУ)

На основі значень прожиткового мінімуму та відповідно до норм Податкового кодексу України податкова соціальна пільга у 2017 році буде мати такі показники:

Гранична сума доходу для застосування податкової соціальної пільги: 2240 грн,

- Звичайна соціальна пільга (100%) – 800 грн,
- Підвищена соціальна пільга (150%) – 1200 грн,
- Підвищена соціальна пільга (200%) – 1600 грн.

Податкова соціальна пільга надається в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку за умови, що місячний розмір доходу у вигляді заробітної плати такого платника податку не перевищує граничну суму для застосування пільги[5].

Крім податку на доходи фізичних осіб, Податковим кодексом передбачено тимчасово, до набрання чинності рішенням Верховної Ради про завершення реформи Збройних Сил України, справляння військового збору за ставкою 1,5%, зокрема з доходів у вигляді заробітної плати (п. 16 підрозділу 10 розділу 20 Кодексу).

Нарахування. Утримання та сплата податку на доходи фізичних осіб і військового збору, до бюджетів здійснюються у порядку, встановленому ст. 168 Податкового кодексу, тобто вони сплачуються до бюджету під час виплати оподаткованого доходу єдиним платіжним документом[4].

Список використаних джерел

1. Заробітна плата, її види. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://library.if.ua/book/77/5546.html>
2. Закон України «Про оплату праці», редакція від 01.01.2017. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
3. Синько Н. Заробітна плата: нюанси / Н. Синько // Офіційне видання Державної фіскальної служби України. – 2017. – №8. – с.6
4. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (ст. 17). [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Податки із заробітної плати у 2017 році: прості приклади. . [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.golovbukh.ua/article/6028-qqq-17-m1-24-01-2017-podatki-z-zarobitno-plati-u-2017-rots-prost-prikladi>

Зубаха К.Ю., студентка групи МОАн-161

Науковий керівник – **Полякова О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ТА РЕВІЗІЇ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ЗАПАСАМИ

Ключові слова: *запаси, інвентаризація, контроль, ревізія.*

Запаси відіграють одну з головних ролей у раціональній і ефективній діяльності підприємства, висока вартість запасів тільки підвищує значення планування і контролю.[8]

Безперервний процес надходження матеріальних ресурсів, продажу готової продукції, руху всередині підприємства між різними підрозділами спричинює імовірність появи помилок в обліку або умисних махінацій з метою крадіжки матеріально-виробничих запасів. Керівнику підприємства неможливо слідкувати за всіма працівниками та процесами, що відбуваються на підприємстві, тому постає питання про необхідність проведення контролю запасів. Від того, наскільки грамотно ревізор організує свою роботу, залежить якість її виконання.[3]

Актуальність даної теми в контролі та аналізі операцій із матеріально-виробничими запасами, що має досить важливе значення для керування фінансово-господарською діяльністю підприємства та дозволить керівництву отримувати якісну інформацію.

Аналізуючи літературу та періодичні видання, необхідно відмітити, що питаннями ревізії запасів займалися такі вчені, як: Білик М.Д., Бондар М.І., Бутинець Ф., Вітвицька Н.С., Гончарук Я.Н., Даценко Г.В., Кузьмінська О.Е., Петрик О.А., Савченко В.Я., Усач Б.Ф. У своїх роботах вони

розглядають різносторонні методи контролю і ревізії запасів на підприємстві, адже сучасні методи є неефективними і саме тому потребують удосконалення.[3]

Метою контролю та ревізії запасів є підтвердження реальності і достовірності вартості запасів у фінансовій звітності і підтвердження відповідності операцій з ними чинному законодавству.[4]

Запаси – це резерв матеріальних ресурсів підприємства. Запаси можуть відігравати важливу роль в організації ефективного завантаження виробничих потужностей, деякою часткою гасять коливання попиту. Таким чином, запаси стають важливим елементом як на виробництві, так і в сфері послуг, наприклад, у роздрібній торгівлі. Крім того, існує безліч видів запасів – запасних частин, приладів, видаткових матеріалів, що є в організаціях.

Головною причиною створення запасів є періодичність надходження матеріалів (диктується місткістю засобів транспортування і відстанню перевезення) і періодичність потреби даного виду ресурсів на виробництві (залежить від технологічного процесу).[2]

Основними джерелами інформації для контролю та ревізії запасів є накладні, рахунки-фактури, картки складського обліку, прибуткові ордери, накладні-вимоги на відпуск, лімітно-забірні карти, відомості аналітичного обліку запасів, звіти матеріально-відповідальних осіб, головна книга, відомості руху запасів, журнали №3,5,6, баланс (ф.№1), примітки до річної фінансової звітності (ф.№5).[3]

До завдань ревізії операцій з запасами можна віднести:

- 1) аналіз виконання завдання з товарообороту, виявлення резервів збільшення його обсягу, зменшення витрат і забезпечення рентабельності;
- 2) перевірка правильності документального оформлення й доцільності здійснення товарних операцій, своєчасне відображення їх в обліку;
- 3) контроль за своєчасним і повним оприбуткуванням запасів;
- 4) дослідження товарних запасів і контроль за дотриманням їх нормативу;
- 5) контроль за дотриманням правил проведення інвентаризації, своєчасне виявлення її результатів;
- 6) перевірка виконання договірних зобов'язань щодо поставки і збуту (реалізації) товарів;
- 7) виявлення фактів приписок і понаднормованого списання втрат товарів тощо.[7]

Під час ревізії ревізор повинен керуватися законодавчими та нормативно-правовими актами, які регулюють відносини між покупцями та постачальниками, системи постачання, приймання та відпуску матеріалів. Це дасть можливість перевірити систему нормативно-правового забезпечення, тобто обґрунтувати перевірку дотримання на підприємстві законності операцій з товарно-матеріальними цінностями.

Послідовність ревізії запасів можна поділити на декілька етапів:

- 1.Інвентаризація запасів.
- 2.Ревізія прибуткових і видаткових документів.
- 3.Звіти матеріально відповідальних осіб.
- 4.Регістри аналітичного обліку.
- 5.Головна книга.
- 6.Фінансова звітність.

Інвентаризація проводиться відповідно до Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 2 вересня 2014 року, №879. Дане Положення набуло чинності з 1 січня 2015 року та замінило такі документи, як: Інструкція № 90 та Інструкція № 69.

Незначні зміни, визначені в Положенні, наведені нижче.

1. Інвентаризацію проводять суцільним методом та охоплюють все майно бюджетних установ.
2. Інвентаризації підлягають активи та зобов'язання, які обліковуються на позабалансових рахунках, це матеріальні цінності, які не належать установі, але знаходяться в її користуванні, розпорядженні або на зберіганні, умовні активи і зобов'язання, бланки документів суворої звітності.

3. Термін проведення річної інвентаризації не встановлено, але визначено, що проводити її необхідно перед складанням річної фінансової звітності до дати балансу.

4. Періодичність проведення інвентаризації запасів (крім незавершеного виробництва та напівфабрикатів, інших матеріальних цінностей, які на момент інвентаризації будуть знаходитися поза установою) складає 3 місяці.

5. Одним з найважливіших етапів інвентаризації є останній етап роботи інвентаризаційної комісії, коли підбивають результати (підсумки) інвентаризації та відображають їх в обліку. Загальні вимоги до цього етапу залишились без суттєвих змін, але головною зміною є зменшення строку затвердження протоколу інвентаризаційної комісії, керівник установи повинен затвердити документ не пізніше ніж через 5 робочих днів після завершення інвентаризації.

6. Після закінчення інвентаризації, проведеної робочими інвентаризаційними комісіями, інвентаризаційна комісія за участю членів робочих інвентаризаційних комісій і матеріально відповідальних осіб може проводити контрольні перевірки (але обов'язково до відкриття складу, де проводилась інвентаризація). При цьому перевіряють з інвентаризаційного опису найбільш суттєві за вартістю активи та ті, що користуються підвищеним попитом. У разі виявлення значних розходжень

між даними інвентаризаційного опису і даними контрольної перевірки проводять повторну інвентаризацію. Для цього призначають новий склад робочої інвентаризаційної комісії.

7. Якщо під час інвентаризації виявлені непридатні або зіпсовані запаси, то на них оформлюють окремий інвентаризаційний опис. До такого опису заносять інформацію про: найменування відповідних запасів, їх кількість, причини, ступінь і характер псування, а також зазначають пропозиції щодо їх знецінення, списання або можливості використання цих предметів у господарських цілях.

8. Також є невелике доповнення стосовно оформлення акта інвентаризації розрахунків щодо відшкодування матеріальних збитків. На вимогу Положення у такому акті слід вказати: прізвище боржника, за що і коли виник борг, дату прийняття судового рішення або іншого органу (добровільної згоди боржника) про відшкодування суми матеріальної шкоди, а якщо таке рішення не прийняте, то зазначити дату пред'явленого установою позову і суму заборгованості на дату інвентаризації. [6]

Отже, можна зробити висновок, що помилки в обліку запасів відбуваються постійно. Це відбувається через неуважність або з метою привласнення матеріально-виробничих засобів, що призводить до додаткових закупівель сировини. Ревізія запасів є певним важелем зі сторони контролюючого органу, це досить трудомісткий процес, який потребує постійного дослідження та нагляду. Саме тому ревизор, як представник Державної фінансової інспекції, повинен постійно вдосконалювати свої знання відносно запасів, щоб з легкістю виявити порушення в діяльності бюджетної установи.

Список використаних джерел

1. 72.41(4УК Р) У45 Федченко, Т. Проблемні питання гармонізації та стандартизації обліку і звітності запасів / Т. Федченко // Україна, Росія та Білорусь в процесі формування глобального суспільства знань : міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів і молодих учених : збірник тез [Текст]. - Чернігів: ЧДІЕУ, 2013. - 224с. – с 41-43с.

2. Внутрішній економічний механізм підприємства: навчальний посібник / В.М. Гончаров, Н.В. Касьянова, Н.В. Вецепура, Д.В. Солоха та ін.. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2007. – 284 с.

3. Даденко Г.В., Хитрук Н.С. Методика контролю та ревізій операцій з запасами [Електронний ресурс] - Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2011/Economics/7_96973.doc.htm

4. Кузнець С. Ревізія запасів на підприємстві [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://irbis-pbuiv.gov.ua/> ревізія запасів на підприємстві

5. Осаул, А. Облік надлишків та нестачі запасів, виявлених під час інвентаризації / А. Осаул // Все про бухгалтерський облік. - 2014. - № 114. - с.15-18.

6. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене наказом Міністерства фінансів від 02.09.2014 р. № 879. [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

7. Ревізія запасів як форма контролю управління підприємством [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/accountant/16127/>

8. Суть і мета створення запасів [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/students/3383-planning-and-organizing-inventory-scope-and-purpose-of-stockpiling.html>

Кошова В.О., студентка гр. ОА-141

Науковий керівник - **Андросенко О.О.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІЗУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ключовим інструментом перетворення економічної інформації у придатну для прийняття управлінських рішень є система економічного аналізу. Забезпечення ефективності та дієвості результатів функціонування зазначеної системи базується на правильній організації аналітичної роботи, тобто упорядкуванні та координації діяльності аналітичних служб або окремих посадових осіб. Організація аналітичного процесу на промислових підприємствах має базуватися на сучасних методиках з дотриманням наукових підходів та використанням системи прийомів і способів розрахунків економічних показників.

Основними завданнями організації економічної роботи, як зазначають Р. Шурпенкова та І. Демко є: забезпечення ефективності аналізу, його розвиток та вдосконалення; раціональна організація праці; забезпечення ефективного використання аналітичної інформації в управлінні; автоматизація аналітичних робіт; підвищення якості аналітичної інформації; скорочення термінів проведення аналітичної роботи; раціоналізація аналітичних процесів [226, с. 118].

При визначенні складових елементів організації економічного аналізу витрат на промислових підприємствах слід виокремити галузеві фактори, що впливають на організацію аналізу на цих підприємствах загалом, а саме: зовнішні та внутрішні. Серед зовнішніх факторів слід виокремити

диверсифікацію ринків збуту. Зі зростанням вимог споживачів щодо різноманітності кондитерських виробів та приходом на український ринок міжнародних компаній, як зазначає О. Вітовський, вітчизняні виробники почали розширювати асортимент своєї продукції. Диверсифікація діяльності підприємств кондитерської галузі в сучасних умовах проявляється у диверсифікації продуктового портфелю та диверсифікації ринків збуту [227].

Внутрішні фактори зумовлюють організацію економічного аналізу безпосередньо на підприємстві з урахуванням особливостей його функціонування. Широка номенклатура кондитерської продукції та диверсифікація продуктового портфелю зумовлюють потребу у налагодженні та чіткій координації дій аналітиків, формування чітких напрямів аналітичного дослідження асортименту та ритмічності виробництва кондитерської продукції.

Вибір форми організації та типу організаційної структури аналітичного підрозділу безпосередньо залежить від розгалуженості організаційної структури управління підприємства. Розмір підприємств кондитерської галузі, безумовно, є одним із визначальних факторів, які впливають на організаційну структуру економічного аналізу, кількість її функціональних і лінійних зв'язків, диверсифікованість структурних підрозділів тощо.

Автоматизація виробничих процесів кондитерських підприємств призводить до необхідності чіткого встановлення етапів організації аналізу результатів діяльності цих суб'єктів господарювання. Однак зазначена процедура ускладнюється тим, що сьогодні на теоретичному та практичному рівнях відсутній єдиний підхід до визначення етапів організації економічного аналізу на підприємстві. Зокрема, в дослідженнях учених та науковців викладені різні позиції з цього питання.

Так, Н. Тлущевич пропонує «процес організації аналітичної роботи здійснювати за наступними етапами: визначення методик аналізу; вибір об'єктів, прийомів і відповідальних за виконання; збір і оцінка інформації; обробка інформації та розрахунок показників, побудова аналітичних таблиць і графіків; вибір форм звітності; формулювання висновків та пропозицій для планування, контролю відхилень і прийняття управлінських рішень» [228, с. 469].

Ю. Шевченко вважає, що «організація проведення економічного аналізу і використання його інформації в управлінні виробництвом складається з окремих етапів:

1. Підготовка та опрацювання вихідних даних для отримання аналітичної інформації є найбільш складним та трудомістким етапом. При цьому вивчається і дається попередня оцінка досягнутого підрозділом рівня; з'ясовується повнота, порівнянність, аналітичність та вірогідність вихідних даних для аналізу; проводиться збирання, вимірювання та визначення економічних показників. Планові показники перевіряють на предмет їх економічної обґрунтованості, повноти та узгодженості з аналогічними показниками в різних формах звітності.

2. Проведення економічного аналізу – визначення причин розбіжностей планових і фактичних показників, формулювання висновків та пропозицій за результатами проведеного аналізу.

3. Оформлення результатів аналізу – розробка заходів щодо усунення недоліків та підвищення ефективності використання виявлених резервів за результатами дослідження, прийняття необхідних управлінських рішень, контроль за впровадженням та виконанням пропозицій, які були висунуті за результатами аналізу» [229, с. 491].

О. Олійник стверджує, що «організація ефективної системи економічного аналізу є складним багатокроковим процесом, що включає такі етапи [230, с. 238-239]:

1. Критичний аналіз і співставлення визначених для попередніх умов господарювання завдань функціонування суб'єкта господарювання, сформованої стратегії і тактики діяльності з видами та напрямками діяльності, розмірами, організаційною структурою, а також з її можливостями, оцінка рівня комп'ютеризації діяльності суб'єкта господарювання загалом і окремих підсистем зокрема.

2. Розробка та документальне закріплення нової, такої, що відповідає умовам господарювання, що змінилися, концепції функціонування суб'єкта господарювання (цільові спрямування діяльності, конкурентні переваги, місце на ринку), а також комплексу заходів, що забезпечить реалізацію нової концепції для розвитку та удосконалення суб'єкта господарювання.

3. Діагностика ефективності існуючої структури управління. На цьому етапі розробляється Положення про організаційну структуру, де визначаються наявні організаційні складові із зазначенням адміністративної, функціональної, методичної підпорядкованості, напрями їх діяльності, функції, що виконуються, регламент їх взаємовідносин, права і відповідальність, розподіл продуктивних програм, центрів відповідальності за ними.

4. Розробка типових технологій економічного аналізу окремих об'єктів, що дозволить упорядкувати взаємовідносини працівників щодо здійснення аналітичних робіт, ефективно управляти наявними ресурсами (інформаційними, кадровими, фінансовими та іншими), оцінювати якість інформаційного забезпечення як аналітичних робіт, так і етапів прийняття управлінських рішень.

5. Організація системи економічного аналізу з формуванням відділу економічного аналізу або іншого спеціалізованого підрозділу, що виконуватиме аналітичні роботи, інший варіант – структурно-функціональна форма економічного аналізу і відповідне кадрове, методичне, інформаційне і технічне забезпечення.

Ураховуючи запропоновані науковцями етапи організації економічного аналізу в цілому на підприємстві, можна зробити висновок про відсутність серед них єдності щодо цього питання. Спільними підходами в питаннях виокремлення зазначених етапів на підприємстві є встановлення організаційних форм проведення аналізу, складання внутрішніх документів, що регулюють порядок здійснення аналізу, розробка інформаційного, методичного та технічного забезпечення, а також порядок узагальнення й оформлення результатів аналізу.

Специфічні особливості розвитку кондитерської галузі (розгалуженість організаційної структури, автоматизація бізнес-процесів підприємства, чітка структуризація ринку, широка номенклатура кондитерської продукції, сезонність споживання кондитерських виробів, висока матеріаломісткість продукції, чутливість до валютних ризиків) та спрямованість управлінських завдань на мінімізацію витрат виробництва зумовлюють необхідність чіткої ідентифікації етапів організації економічного аналізу витрат на виробництво кондитерської продукції. Авторська позиція щодо послідовності зазначених етапів:

1) підготовчий етап: визначення мети та завдань аналізу витрат; встановлення об'єктів та предмета аналізу витрат; визначення видів та форм аналізу витрат; ідентифікація користувачів результатів аналізу витрат;

2) технологічний етап: визначення виконавців та вибір форми організації економічного аналізу; вибір типу організаційної структури аналітичного підрозділу; підготовка та затвердження Положення організацію аналітичної роботи на підприємстві; розробка плану та програми аналізу витрат на виробництво кондитерської продукції;

3) аналітичний етап: формування інформаційного та технічного забезпечення організації аналізу витрат; встановлення показників та методики аналізу витрат; оцінка відхилень, виявлених за результатами аналізу витрат та встановлення причин їх виникнення;

4) підсумковий етап: узагальнення та оформлення результатів аналізу витрат; визначення заходів щодо ліквідації встановлених відхилень та недоліків, контроль за їх реалізацією.

Таким чином, при визначенні складових елементів організації економічного аналізу витрат на підприємствах кондитерської промисловості були виокремлені галузеві фактори, що впливають на організацію аналізу на цих підприємствах загалом, систематизовано етапи аналізу.

Отже, раціональна організація економічного аналізу витрат на виробництво кондитерської продукції забезпечує реальність і дієвість економічного аналізу, оскільки зводиться до мінімуму втрата чи викривлення вхідної інформації. Забезпечується вихід аналітичної інформації за ієрархією управління або за різним ступенем досягнення проміжних і кінцевих аналітичних результатів.

Список використаних джерел:

1. Шурпенкова Р. К. Деякі аспекти організації економічного аналізу в системі управління підприємством / Р. К. Шурпенкова, І. І. Демко // Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы : материалы II Международной научно-практической конференции, УО «Полесский государственный университет», г. Пинск, 15-17 апреля 2008 г. / Национальный банк Республики Беларусь [и др.]; редкол.: К.К. Шебеко [и др.]. – Пинск : ПолесГУ, 2008. - С. 118-119.

2. Вітковський О. С. Диверсифікація діяльності як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств кондитерської галузі / О. С. Вітковський // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, екон. ф-т, каф. теорет. та приклад. економіки, ін-т конкурент. сусп-ва ; [редкол. : А. В. Шегда (відп. ред.) та ін.]. - К. : Київ. ун-т, - . Вип. 23. - 2010. – С. 208-213.

3. Тлущкевич Н. В. Організація аналітичної роботи на підприємстві: управлінський аспект / Н. В. Тлущкевич // Економічні науки: Серія «Облік і фінанси». – 2011. – Вип. 8 (29). – С. 464-474.

4. Шевченко Ю. А. Організація економічного аналізу використання кормів / Ю. А. Шевченко // Економічні науки : Серія «Облік і фінанси». – 2010. – Вип. 7 (25). – С. 487-495.

5. Олійник О. В. Організація економічного аналізу: диференціація наукових підходів / О. В. Олійник // Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – Випуск 2 (17). – Житомир : ЖДТУ, 2010. – С. 232–240.

Мінченко С.С., студентка гр. МОАн-161

Науковий керівник – **Сақун О.С.**, к.е.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ, ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах ринкової економіки інформація виступає одним з основних і найбільш дорогих ресурсів. Своєчасне забезпечення підприємства необхідною інформацією є основною умовою його ефективного функціонування в ринковому конкурентному середовищі. Обліково-аналітична інформація - це основа для прийняття рішень з питань організації, планування й управління підприємницької діяльності [3]. Тому, необхідно звернути увагу на її специфічні спільні та відмінні особливості. Перш за все, слід зазначити, що спільні властивості аналітичної та облікової інформації дають можливість об'єднувати її у

інформаційне забезпечення для застосування аналітичних процедур у сфері управління, аналізувати господарську діяльність об'єкта управління та приймати ефективні управлінські рішення.

Теоретичній розробці питань, пов'язаних з обліково-аналітичною інформацією та підтримкою достатнього рівня економічної безпеки на усіх рівнях управління, багато уваги приділяли науковці О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, З. Герасимчук, М. Єрмошенко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, В. Мунтіян, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет та ін. Однак низка завдань, пов'язаних з цією важливою економічною категорією, залишається недостатньо розробленою як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Належне функціонування системи управління повинне забезпечуватись достовірною, оперативною, релевантною інформацією та її аналітичним опрацюванням. Система обліково-аналітичного забезпечення має важливе значення для функціонування системи управління підприємства та забезпечує взаємодію різних структурних підрозділів, реагуючи на зміни, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Обліково-аналітична інформація виступає інформаційним ресурсом управління системи економічної безпеки підприємства. Вона утворюється в процесі реалізації трьох функцій управління: обліку, аналізу та синтезу. При цьому, облік є базою для аналізу, а результати аналізу в свою чергу – підставою для проведення синтезу та надання відомостей потенційному користувачу цієї інформації.

Обліково-аналітична інформація являє собою інформацію про стан, структуру та рух капіталу і майна організації, джерела його утворення, господарські процеси та результати фінансової і виробничо-господарської діяльності.

Залежно від рівня формування обліково-аналітичної інформації, вона поділяється на три групи:

- 1) первинна обліково-аналітична інформація;
- 2) узагальнююча облікова інформація;
- 3) узагальнююча аналітична інформація [1].

Інформація повинна відповідати таким основним властивостям:

- 1) повнота;
- 2) вірогідність;
- 3) цінність;
- 4) актуальність;
- 5) ясність.

Аналітичну обробку інформації необхідно здійснювати на основі системного підходу, який дозволить розкрити комплексність об'єкта, багатогранність зв'язків і поєднати їх у єдину цілісну систему. Використовуючи даний підхід, визначаються основні цілі системи, досягненню яких мають сприяти вихідні дані й отримана результативна інформація. За цілями конструюється система. В даному випадку, система - це набір елементів і інформаційних зв'язків, які виникають між ними та забезпечують раціональне і безпечне управління економікою підприємств.

Система аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень є складною. Причому спостерігається тенденція ускладнення взаємозв'язків в інформаційному потоці. Водночас відбувається поступове збільшення обсягів інформації, її надмірності при інформаційній недостатності для прийняття правильних управлінських рішень. Інформація щодо забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій є досить неоднорідною. Усе це ускладнює її використання в управлінні економічною безпекою.

На більшості підприємств інформація, яку використовують менеджери для забезпечення економічної безпеки, формується за рахунок внутрішніх джерел. Відповідно, створюються спеціалізовані аналітичні групи, або служба економічної безпеки підприємства, до складу функціональних обов'язків якої повністю або частково включається інформаційне забезпечення.

Інформацію про економічну безпеку підприємства використовують як внутрішні, так і зовнішні користувачі. Інформаційна база економічної безпеки, яка існує на підприємстві, становить систему показників, вірогідність, періодичність поновлення, повнота й автоматизація якої забезпечує якість прийнятих управлінських рішень.

Часто, для побудови й ефективного функціонування системи економічної безпеки потрібно залучати в повному обсязі ресурси всіх структурних підрозділів підприємства, а також можливості зовнішніх організацій, у тому числі органів державної влади та управління, суб'єктів недержавної системи безпеки і т. д [4].

Обліково-аналітична система – це система, що базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу та довідкову та інші види інформації. Вона виконує процеси збирання, опрацювання та оцінювання всіх видів інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень на мікро-та макрорівнях. Система обліково-аналітичного забезпечення виступає складовою загальною системою управління. Її суть полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, виконання оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності цього процесу і використанні його результатів для формування рекомендацій щодо прийняття зважених управлінських рішень. Загальну методологію і нормативні положення обліку і аналізу удосконалюють для більш ефективного використання в єдиній обліково-аналітичній системі.

Обліково-аналітичне забезпечення повинно відповідати таким вимогам:

- 1) надавати користувачам інформацію про поточний стан і тенденції розвитку підприємства та зміну конкурентного середовища;
- 2) забезпечувати внутрішній контроль за діяльністю підприємства;
- 3) чітко та достовірно відображати в зовнішній і внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві;
- 4) формувати базу вихідної інформації для складання планів розвитку підприємства;
- 5) виявляти вплив окремих чинників на формування, використання та кругообіг активів і капіталу;
- 6) сигналізувати про виявлення суттєвих змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, які можуть вказувати на момент виникнення чи реалізації певної загрози [2].

Зміст обліково-аналітичного забезпечення в процесі гарантування економічної безпеки підприємства визначається значною кількістю чинників, серед яких:

- 1) галузеві особливості діяльності підприємства;
- 2) організаційно-правова форма функціонування;
- 3) обсяг і ступінь диверсифікації фінансово-господарської діяльності;
- 4) інші об'єктивні та суб'єктивні чинники.

Наявність значної кількості загроз для стійкого та ефективного функціонування кожного підприємства вимагає удосконалення вже існуючих і розробку нових механізмів гарантування економічної безпеки на мікрорівні [5].

Ефективне функціонування комплексної системи економічної безпеки підприємства залежить передусім від можливості отримати та використати за прямим призначенням якісну інформацію про зміну зовнішнього і внутрішнього середовища певного суб'єкта господарювання. Задоволення інформаційних потреб користувачів — суб'єктів економічної безпеки — є головним завданням обліково-аналітичної підсистеми.

Центральне місце в інформаційному забезпеченні повинно займати обліково-аналітичне забезпечення, яке передбачає формування обліково-аналітичної інформації, адекватної цілям управління, що сприятиме досягненню та підтриманню необхідного для стійкого розвитку рівня безпеки. Ураховуючи кількість та специфіку сучасних загроз, вона повинна стати сполучною складовою в системі економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання, ключові завдання якої полягають не лише в інформаційній підтримці процесу гарантування економічної безпеки, а й у формуванні інформаційних потоків між суб'єктами та об'єктами безпеки, зовнішнім і внутрішнім середовищем.

Список використаних джерел

1. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Вісн. Східно-українського національного університету ім. В. Даля. — 2011. — №3 (157). — С. 36–42
2. Обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності // Вчені зап.: Ун-т економіки та права «Крок». — 2011. — Вип. 27. — С. 54–59
3. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. — Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. — 356 с.
4. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка ; Держкомстат України. — К. : Техніка, 2012. — 566 с. 6. Штангрет А. М. Безпека соціально-економічної системи: теоретичні аспекти / А. М. Штангрет // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства). — 2012. — № 3. — С. 50–62
5. Штангрет А. М. Методичні засади здійснення конкурентної розвідки в системі економічної безпеки підприємства / А. М. Штангрет // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23.4. — С. 302–307

Мінченко С.С., студентка гр. МОАн-161
Науковий керівник – Полякова О.В., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Для прийняття найоптимальніших управлінських рішень керівники і менеджери підприємства повинні володіти правдивою, неупередженою та достовірною інформацією про фінансові результати діяльності підприємства. З одного боку, прибуток є найважливішим критерієм успішної роботи підприємств, який характеризує кінцевий результат усіх видів діяльності і є джерелом приросту активів їх власників, а з іншого – його перевірка є однією з найскладніших та найбільш відповідальних видів аудиторського контролю.

Складність та відповідальність аудиторської перевірки фінансових результатів діяльності підприємства можна пояснити тим, що саме даний вид перевірки становить найвищий ступінь аудиторського ризику. Також, залежно від того наскільки виконана аудиторська робота є повною і

наскільки об'єктивним є аудиторський висновок залежать правильність і повнота не менш важливого напрямку аудиторської діяльності – визначення подальшої фінансової стратегії суб'єкта господарської діяльності. Тому постає необхідність в виявленні та усуненні недоліків аудиту фінансових результатів для полегшення аудиторської перевірки та покращення діяльності підприємства в цілому.

Фінансовим результатом діяльності підприємства, згідно з НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", може бути прибуток або збиток. Прибуток - це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати, а збиток, відповідно навпаки, - це перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати [1].

Аналіз результатів діяльності здійснюється в кінці звітного періоду за даними фінансової звітності, яка в свою чергу складається бухгалтерською службою на підставі даних бухгалтерського обліку. Тому коли аналітичний відділ одержує аналітичну інформацію вона повинна відповідати основним вимогам. Для цього на етапі контролю перевіряється достовірність відображення облікової інформації в звітності, а при необхідності і в регістрах аналітичного та синтетичного обліку.

Запропонована належним чином схема організації обліково-аналітичної системи підприємства забезпечить аналітичний відділ інформацією для аналізу результатів діяльності, яка буде відповідати головним вимогам: відсутність систематичних помилок, точність, повнота, корисність, значимість, достовірність, порівнянність. Вважаємо, що обліково-аналітична система являє собою збір, реєстрацію, опрацювання облікової інформації на етапі бухгалтерського обліку, контроль і перевірку на етапі аудиту та аналіз, планування, прогнозування на етапі аналітичної роботи, з метою надання користувачам достовірної і неупередженої інформації.

Метою аудиту фінансових результатів згідно до МСА 200 "Ціль і основні принципи аудиту фінансової звітності" є - висловлення аудитором незалежної та професійної думки щодо правильності відображення у звітності підприємства інформації про фінансові результати діяльності підприємства [2].

Здійснюючи аудит фінансових результатів необхідно визначати та вирішувати ряд завдань, котрі створять умови для більш повного їх урахування в процесі планування та здійснення контролю.. Основними завданнями аудиту фінансових результатів є:

1) встановлення відповідності визначення фінансових результатів прийнятій на підприємстві обліковій політиці; повноти відображення фінансових результатів підприємства на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності; дотримання підприємством межі звітного періоду;

2) перевірка правильності використання рахунків класів 7, 8 та 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку; правильності відображення в обліку списання збитків минулих періодів, довгострокової дебіторської заборгованості тощо; правильності розрахунку сум, які мають бути сплачені до бюджету; правильності ведення книг аналітичного обліку реалізації продукції, матеріалів, робіт та послуг, а також оборотних відомостей;

3) дослідження організації обліку фінансових результатів; достовірності визначення фінансових результатів; причин відхилень фактично отриманого прибутку від планового;

4) контроль за дотриманням чинного законодавства щодо формування фінансових результатів; за правильністю віднесення витрат до собівартості продукції; за правильністю визначення, розподілу та використання чистого прибутку;

Одним з важливих елементів аудиту є визначення впливу окремих факторів на величину фінансових результатів.

Аудитор насамперед має оцінити вплив прогресивних факторів формування прибутку – зниження собівартості продукції, підвищення якості та поліпшення асортименту продукції. Виявляються також негативні фактори – завищення цін, тарифів, порушення встановлених стандартів тощо.

На основі виконаних аудиторських робіт і отриманої при цьому інформації складають звіт незалежного аудитора, в якому аудитор висловлює думку про достовірність фінансової звітності у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосовуваної концептуальної основи фінансової звітності [3].

Необхідно підкреслити, що нераціонально та неефективно побудований аудит фінансових результатів підприємства може призвести до невиявлення викривлень, фальсифікацій у звітності, що надалі може негативно вплинути на прийняття управлінських рішень користувачами.

Серед проблем аудиту фінансових результатів науковці виділяють та конкретизують такі елементи: нестабільність законодавчої бази; формальний підхід до здійснення аудиту фінансової звітності; використання шаблонних методів у процесі здійснення аудиту об'єкта перевірки, недостатній рівень розуміння аудитором діяльності підприємства та ін. [4].

Для вирішення проблем проведення аудиту пропонується впроваджувати такі заходи:

- 1) вдосконалити законодавчу та нормативну базу, що стосується фінансової звітності;
- 2) розробити єдину систему розрахунку вартості послуг аудиторської фірми;
- 3) підвищити якість аудиту та ступінь довіри до вітчизняних аудиторів шляхом посилення вимог до підвищення кваліфікації та виконання аудиторами стандартів аудиту;
- 4) вдосколювати документальне оформлення аудиторської перевірки та комп'ютеризувати складання і збереження документів;
- 5) підвищити рівень проінформованості керівників підприємств з питань аудиторських перевірок.

Процес аудиторської перевірки фінансової звітності не повинен зводитись лише до виконання встановлених стандартних аудиторських процедур. Аудитор повинен творчо та відповідально відноситись до своїх обов'язків, старатись постійно підвищувати свою кваліфікацію, дотримуватись діючих правил, норм міжнародних стандартів аудиту та Кодексу етики професійних бухгалтерів [5].

На сьогодні аудит фінансових результатів виконує важливу функцію відносно достовірності та реалістичності інформації для користувачів, на основі якої вони зможуть приймати правильні управлінські рішення. Проте наявність значної кількості проблем аудиту фінансових результатів зумовлює необхідність підвищення уваги до рівня його якості, та розробку нових комплексних підходів до їх вирішення, як на загальнодержавному, так і на локальному рівні: на рівні кожного підприємства. Тому що в умовах ринкової економіки перевага та довіра зовнішніх користувачів та громадян в цілому надається саме тим підприємствам, господарська діяльність яких підтверджена позитивним аудиторським висновком.

Отже, висловлення думки аудитора щодо достовірності фінансової звітності підприємства має велике значення для прийняття будь-якими користувачами обґрунтованих ефективних рішень. Систематизація завдань аудиту дозволяє краще зрозуміти особливості проведення аудиту фінансових результатів, що підвищить якість планування і, відповідно, сприятиме покращенню якості аудиту.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
2. Міжнародні стандарти аудиту: схеми і таблиці [Текст]: навч. посібник / О. А. Петрик, А. Ж. Пшенична, О. В. Артюх-Пасюта, А. І. Мілька. Полтава: ПУЕТ, 2013. – 301
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року. Частина 1 / пер. з англ. О. Л. Ольховікова, О. В. Селезньов, О. О. Зеніна та ін. – К. : Міжнародна федерація бухгалтерів ; Аудиторська палата України, 2010. – 846 с.
4. Актуальні проблеми обліку аналізу та аудиту в Україні, 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua:8080>
5. Кодекс етики професійних бухгалтерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaf.kiev.ua/images/stories/library/standarts/kodeks-etiki.pdf>

Матвієнко О. Г., студент гр. МОАп-161
Науковий керівник – **Сакун О.С.**, к.е.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА

Кожний суб'єкт господарювання з моменту початку своєї діяльності планує здійснювати її протягом певного проміжку часу. Проблеми сталої та ефективної роботи підприємства є вирішальними і потребують значної уваги з боку керівництва. На тривалість функціонування підприємства можуть впливати різні фактори: внутрішні та зовнішні загрози, кон'юнктура ринку, загальна економічна ситуація, якість ділових відносин із контрагентами, споживачами, ефективність менеджменту та інформаційне забезпечення підприємства. В організаційній структурі суб'єкта господарювання інформаційне забезпечення представлене переважно обліково-аналітичним забезпеченням, яке представляє собою поєднання обліково-аналітичної системи та обліково-аналітичної інформації.

Обліково-аналітична інформація є фундаментальною у розрізі забезпечення стійкості роботи підприємства, тому є доцільним створення ефективної системи збору, аналізу та передання необхідних даних безпосередньо адміністративному апарату з метою прийняття управлінських рішень. Також необхідно погодитись із твердженнями таких вчених як: О.О. Гуменюк[1], С.В. Івахненко [2], С.С. Черниш [3], І. Д. Лазаришина [4], які вважають, що система обліково-аналітична система забезпечує як кількісну так і якісну оцінку змін, що відбуваються в об'єкті господарювання [5].

Обліково-аналітична система – це організаційно-методологічна форма буття суб'єктів господарювання створена людиною для виконання своїх ділових функцій, яка поєднує у собі три підсистеми: облікову, аналітичну та контрольну [6]. Виходячи з визначення, метою створення обліково-аналітичної системи є виконання відповідних функцій, а саме:

- Інформаційна: забезпечення відповідною інформацією зовнішніх та внутрішніх користувачів
- Облікова: спектр завдань, пов'язаних зі збором, обробкою, зберіганням, та наданням облікової інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам

- Аналітична: аналіз облікової інформації, аналіз економічних показників підприємства, формування висновків для підвищення ефективності роботи підприємства
- Контрольна: контроль використання ресурсів підприємства, контроль дотримання стратегічних та тактичних цілей підприємства
- Оцінювальна: оцінювання ефективності діяльності підприємства та обліково-аналітичної системи, оцінка будь-яких економічних параметрів підприємства для прийняття відповідних рішень в системі управління

Обліково-аналітична система відіграє важливу роль в ефективності роботи управлінського апарату шляхом надання своєчасної, точної, достовірної інформації, та аналітичних даних, отриманих на основі цієї інформації. Система має багаторівневу структуру, що пояснюється складністю збору та обробки інформації, складністю завдань, що поставлені перед нею. Продуктом діяльності обліково-аналітичної системи є обліково-аналітична інформація, яка дає змогу зрозуміти та обрати найбільш ефективне оперативне або стратегічне рішення щодо діяльності підприємства. Обліково-аналітична інформація поділяється на окремі блоки даних, розглянемо структуру на рисунку 1.

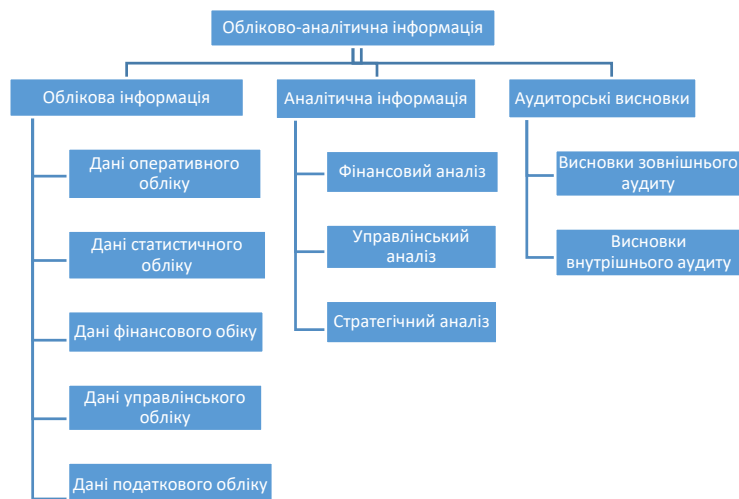

Рис. 1. Структура обліково аналітичної інформації (авторська розробка)

Також, обліково-аналітичну інформацію для зручності використання можна класифікувати за наступними критеріями: своєчасність, повнота, об'єм, зручність отримання та передання, актуальність, достовірність, цінність, релевантність. Джерелами обліково-аналітичної інформації можуть бути:

- Звітність бухгалтерського, фінансового, податкового та управлінського обліку
- Аудиторські висновки та дані перевірок податкової інспекції
- Інформація, отримана в процесі взаємодії із контрагентами підприємства
- Прогнозні дані фахівців зі менеджменту
- Інформація із засобів масової інформації
- Зовнішня і внутрішня фінансова та економічна інформація

Система дозволяє спрогнозувати як позитивні так і негативні явища на основі обліково-аналітичної інформації. Запровадження різних методів обробки аналітичної інформації дозволяє зменшити вплив негативних чинників та більш повною мірою розкрити потенціал позитивних факторів для забезпечення сталої роботи підприємств. До методів обробки обліково-економічної інформації можна віднести створення економіко-математичних моделей для прийняття управлінських рішень. На основі обліково-аналітичної інформації можуть бути побудовані наступні типи моделей[7]:

- Математичні моделі аналізу взаємозв'язків суспільних явищ та тенденцій розвитку і прогнозування економічних змін
- Балансові моделі вивчення взаємозв'язків елементів суспільного відтворення
- Економіко-математичні моделі виробничих і технологічних процесів
- Економіко-математичні моделі задач торгівельної діяльності
- Економіко-математичні моделі управління трудовими ресурсами
- Економіко-математичні моделі технічного обслуговування обладнання
- Економіко-математичні моделі управління постачанням та матеріальними запасами
- Економіко-математичні моделі аналізу процесів інвестиційної діяльності
- Математичні моделі економічного аналізу

Сучасні тенденції розвитку економічного середовища, в якому функціонують підприємства, спонукають до посилення уваги щодо якості підготовки, обробки, аналізу та застосування обліково-аналітичної інформації у сфері забезпечення сталої роботи підприємства. Обліково-аналітична

інформація має вирішальне значення у процесі прийняття управлінських рішень. Таким чином, сформувавши потужну обліково-аналітичну систему та забезпечивши себе надійною інформацією, підприємство може прогнозувати свій стан у майбутньому, що у свою чергу дає змогу уникнути негативних явищ, які могли б зашкодити життєдіяльності та сталій роботі підприємства.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О.О. Удосконалення бухгалтерської фінансової звітності відповідно до потреб економічного аналізу / О.О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2011. – № 4 [18]. – С. 113-115.
2. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку : [наукове видання] / С.В. Івахненко. – Житомир, 2009. – 416 с
3. Черниш С.С. Економічний аналіз / С.С. Черниш. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 312 с
4. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні : історія, методологія, практика : монографія / І.Д. Лазаришина – Рівне : НУВГП, 2005. – 369 с.
5. Пуцентейло П. Р. Науково-інформаційний вісник Економіка : [наукове видання] / П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль, 2015. – С. 224-232
6. Швець В. Є. Еволюція обліково-аналітичної системи суб'єктів господарювання в Україні // Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Міжн. наук. практ. конф. (25–26 березня 2005 р.) Львів: ЛНУ ім. І. Франка. Інтереко. – № 15. – Ч. II. – 2005. – С. 61–66.
7. Ющенко Н. Л. Економіко-математичні моделі в управлінні та економіці : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. Л. Ющенко – Чернігів : Черніг. нац. технолог. ун-т., 2016. – 278 с.

Перекута К.Г., студентка гр. МОАп-161

Науковий керівник – **Гливенко В.В.**, к.е.н., доцент, професор
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Сьогодні в Україні підприємства малого бізнесу покликані не тільки виступати елементом структурної перебудови регіональної економіки, але й сприяти підвищенню доходів місцевих бюджетів. Основним фінансовим інструментом, що регулює взаємовідносини малого бізнесу з державою, залишається його оподаткування – законодавчо врегульований процес встановлення, стягнення податків, визначення їхніх розмірів і ставок з урахуванням порядку їх сплати для підприємств з певними параметрами: чисельність працюючих, обсяг валового доходу від реалізації, вид податкового режиму – загальний чи спеціальний (спрощений) [1].

Саме спеціальний податковий режим спрямований на стимулювання малого підприємництва, а його система припускає тільки один вид податку: єдиний податок, який сплачується до місцевого бюджету. Незалежно від цього підприємці платять єдиний соціальний внесок, що зараховується на рахунки органів Пенсійного фонду України.

Роль малого бізнесу і увага до нього з боку влади дуже велика.

По-перше, малий бізнес вирішує проблему працевлаштування мільйонів людей, бо всі громадяни країни не можуть бути задіяні на великих підприємствах [2].

По-друге, малі підприємці у розвинених країнах надають не тільки лівову частку послуг, але й на умовах аутсорсингу виконують роботу, якою великим підприємствам займатися не вигідно [2].

По-третє, малі підприємства ефективніші у впровадженні нових технологій. У розвинених країнах такі фірми виконують більшість науково-дослідницьких робіт. Так, Україна входить в п'ятірку найбільших у світі постачальників програмних продуктів, і майже всі вони розробляються малими підприємствами [2].

Для перспективного розвитку оподаткування малого бізнесу можна використати зарубіжний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, де спрощені системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва набули поширення в інших формах державної підтримки, а саме: звільнення окремих видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності; запровадження спеціальних режимів оподаткування податком на додану вартість деяких видів операцій, характерних для фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів та ін. [1].

Одним з основних нововведень 2017 року стало те, що з 1 січня 2017 року мінімальна зарплата в Україні становить 3200 грн. Таке зростання мінімальної заробітної плати негативно вплинуло на оподаткування малого бізнесу [3].

Система оподаткування зазнала не значних змін, які стосуються лише платників єдиного податку першої групи. Основні ж зміни стосуються сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) [4].

Як і було раніше, є загальна система оподаткування і є спрощена. Спрощена система має три групи для ФОП (в третю групу також входять і юридичні особи) та 4-ту групу для сільськогосподарських товаровиробників. У першій та другій встановлена чітка сума податку в місяць (10 % від мінімального прожиткового мінімуму для першої групи і 20 % від мінімальної заробітної плати для другої) незалежно від розміру доходу, а в третій податок встановлений в розмірі 3% або 5 % від доходу залежно від сплати ПДВ [4].

Що ж стосується ЄСВ, то тут є принципова зміна. До 1 січня 2017 року ФОПи (незалежно від системи оподаткування) за наявності доходу за відповідний місяць зобов'язані сплачувати ЄСВ в розмірі не менше мінімального страхового внеску (22 % від розміру мінімальної заробітної плати). З 1 січня 2017 року ФОПи зобов'язані сплачувати ЄСВ, незалежно від наявності доходу за відповідний місяць [4].

Для підприємців на загальній системі, а також на спрощеній 2-ї і 3-ї груп, розмір ЄСВ зберігся не менше мінімального страхового внеску (22 % від розміру мінімальної заробітної плати), тобто 704 грн. на місяць з 1 січня 2017 року [4].

Для ФОПів на спрощеній системі 1-ї групи розмір повинен бути не менше 0,5 мінімального страхового внеску, тобто 352 грн. на місяць.

Таким чином, незалежно від наявності доходів ФОПи зобов'язані сплачувати ЄСВ, розмір якого становить з 1 січня 2017 року 352 грн. для ФОПів на спрощеній системі 1-ї групи та 704 грн. для всіх інших підприємців.

Отже, з нового року підприємці сплачують податки і збори в наступному розмірі:

- 1) загальна система: податок – 18 % від прибутку (за наявності), ЄСВ – 704 грн. в місяць;
- 2) Єдиний податок, 1-а група: податок – 160 грн. в місяць, ЄСВ – 352 грн. в місяць, всього – 512 грн. щомісячно;
- 3) Єдиний податок, 2-а група: податок – 640 грн. в місяць, ЄСВ – 704 грн. в місяць, всього – 1 344 грн. щомісячно;
- 4) Єдиний податок, 3-а група: податок – 5 % від доходу (за наявності), ЄСВ – 704 грн. в місяць.

Таким чином, підприємці, що не здійснюють діяльності, проте залишаються зареєстрованими змушені провести процедуру припинення, або ж сплачувати щомісячно 704 грн. А зі зміною мінімальної заробітної плати ця сума також буде змінюватись.

Лише за три тижні (останній передноворічний та два новорічних, станом на 10 січня) в Україні припинили свою діяльність майже 130 тисяч приватних підприємств. Масове закриття ФОПів здійснюється в кожній області України. Найбільше у Київській (17176), Харківській (12390) та Дніпропетровській (11196) областях. Найчастіше закриваються підприємці роздрібною (43275) та оптової (8931) торгівлі, складських (10798) та транспортних послуг (7040) [5].

Існує значний ризик того, що більшість підприємств будуть відходити в тінь або розбивати операції на кілька суб'єктів платників єдиного податку першої групи (до 300 000 гривень). Така ж ситуація може виникнути і з акцизами на алкоголь: тінювий ринок алкогольної продукції від зростання акцизів буде тільки збільшуватися, тим більше, на тлі повальної приватизації спиртних заводів у 2016 році [6].

Список використаних джерел

1. Оподаткування малого бізнесу в Україні: принципи, завдання та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.vipreshebnik.ru>.
2. Уряд відвів малому бізнесу чотири роки? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/10/28/254270/>.
3. В Україні зросла мінімальна зарплата [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/politics/287518/>.
4. Оподаткування ФОП в 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://регистрация-ооо.com.ua/ua/новини/оподаткування-фоп-в-2017-році.html>.
5. Малий бізнес згортає діяльність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainfo.org/blognews/1484478447--maliy-biznes-zgortae-diyalnist-v-ukrayini---ekspert.html>.
6. Особливості оподаткування малого бізнесу / Ю. С. Зайнуліна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://int-konf.org>.

Пугач Г.С., студентка групи МОАп-161

Науковий керівник – Нехай В.А., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ І ДОЦІЛЬНІСТЬ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ключові слова: трансакційні витрати, управління витратами, сільськогосподарські підприємства

Практична реалізація стратегічного управлінського обліку в Україні гальмується відсутністю чіткої методології, спроможної забезпечити інформаційну підтримку прийняття стратегічних управлінських рішень. Тому одним із нагальних питань, що потребує вирішення, є розробка механізму побудови методики стратегічного управлінського обліку на підприємствах із врахуванням існуючих напрацювань у даній сфері, що стосуються як інструментарію стратегічного управлінського обліку, так і особливостей реалізації системи стратегічного менеджменту на підприємствах.

За умов конкуренції, яка зростає в міру розвитку національної економіки та збільшенню кількості господарюючих суб'єктів, однією з умов є раціональне управління витратами. Чітко побудована система управління витратами на підприємстві дає змогу знизити собівартість продукції (робіт, послуг), що

виробляються (надаються), оптимізувати рівень витрат, підвищити рівень фінансових результатів, що забезпечить більші можливості розширеного відтворення.

Сільськогосподарські підприємства за таких умов не становлять винятку. З огляду на те, що ринок сільськогосподарської продукції є відносно близьким до стану досконалої конкуренції, вплив окремих господарюючих суб'єктів є мінімальним, сільськогосподарські підприємства можуть здобути перевагу за рахунок здешевлення виробництва у формі зменшення трансформаційних та трансакційних витрат.

Зважаючи на те, що трансформаційні витрати на сьогодні мають значне підґрунтя теоретичних розробок та практичних рекомендацій, управління трансакційною складовою витрат підприємства на сьогодні досліджене недостатньо. Тому, актуальною постає проблема формування і доцільності трансакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах.

На сьогодні функціонування аграрного сектору супроводжується певними проблемами, які мають затяжний характер та стримують його економічний розвиток. Зокрема, повільні темпи реформування, незавершеність окремих трансформаційних процесів ускладнюють умови функціонування сільськогосподарських підприємств, внаслідок чого зростає рівень витрат виробників сільськогосподарської продукції як на виробництво, так і на взаємодію з недосконалим економічним середовищем. Тому однією з основних проблем, з якими зіштовхуються сільськогосподарські підприємства у своїй діяльності, є хронічна нестача фінансових ресурсів [1;2]. Недостатня кількість фінансових ресурсів спричинює повільні темпи оновлення матеріально-технічної бази, необхідність економити виробничі витрати за рахунок зниження якості сільськогосподарської продукції, переважання стратегії простого відтворення над стратегією розширеного відтворення та інші негативні явища, внаслідок яких знижується економічна ефективність функціонування суб'єктів господарювання.

Несприятливі явища зовнішнього економічного середовища зумовлюють виникнення в діяльності сільськогосподарських підприємств додаткових витрат і втрат трансформаційного і трансакційного характеру, що призводить до зростання рівня сукупних витрат та, відповідно, погіршення фінансового стану.

Дослідивши теорію та практику діяльності сільськогосподарських підприємств можна виділити наступні приклади формування додаткових витрат і втрат сільськогосподарських підприємств під впливом негативних явищ економічного середовища вітчизняного аграрного сектору (табл. 1).

Таблиця 1

Формування додаткових витрат і втрат сільськогосподарських підприємств під впливом негативних явищ економічного середовища аграрного сектору [3;4]

Явище економічного середовища	Характер впливу на сукупні витрати сільськогосподарських підприємств
	Витрати
Нестача фінансових ресурсів у розпорядженні суб'єктів господарювання	Додаткові витрати у вигляді відсотків за кредит, взятий через необхідність залучення додаткових коштів трансформаційних витрат Додаткові витрати через використання застарілого, ресурсомісткого обладнання у зв'язку з неможливістю виділення коштів на модернізацію виробництва
Інфляція	Підвищення рівня витрат через зростання цін на ресурси (матеріальні, трудові, фінансові тощо) трансформаційних витрат
Недосконалість нормативно - правової бази	Витрати у вигляді штрафів (або хабарів – у разі спроб приховування порушень законодавства) трансакційних витрат
Поширеність фактів зловживання службовим становищем у державній сфері	Додаткові витрати на судове врегулювання спірних питань трансакційних витрат Тіньові витрати корупційного характеру та на вирішення проблем з організованою злочинністю трансакційних витрат
Втрати	
Невизначеність економічного середовища	Втрати через прийняття неефективних, помилкових управлінських рішень (у формі недоотримання прибутку тощо) трансакційних витрат
Недостатнє інформаційне забезпечення процесу управління аграрними підприємствами	Недоотримання прибутку сільськогосподарськими товаровиробниками внаслідок заниження закупівельних цін переробними підприємствами та спекуляцій посередників трансакційних витрат
Відсутність уваги держави до проблеми формування закупівельних цін на с.-г. продукцію	Недоотримання прибутку сільськогосподарськими товаровиробниками внаслідок заниження закупівельних цін переробними підприємствами та спекуляцій посередників трансакційних витрат
Недостатнє регулювання ринку страхових послуг	Випадки втрат через неможливість отримання компенсації після настання страхового випадку через ухиляння з боку страховика трансакційних витрат
Нестача фінансових ресурсів у розпорядженні суб'єктів господарювання	Втрати через неповне використання виробничих потужностей трансформаційних витрат
Непрозорість економічного середовища	Втрати через опортуністичну поведінку контрагентів трансакційних витрат

Однак станом на сьогодні має місце ситуація, за якої управління важливим сегментом витрат підприємства – трансакційними витратами – не здійснюється. Це призводить до того, що трансакційні витрати формуються і функціонують стихійно, безконтрольно, створюючи потенційну загрозу

стабільному, ефективному функціонуванню суб'єкта господарювання. Тому на сучасному етапі важливо забезпечити якісне управління трансакційними витратами сільськогосподарських підприємств.

Отже, формування та управління трансакційними витратами має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства і для підвищення рівня розвитку економіки загалом.

Список використаних джерел

1. Демченко І. В. Проблеми оцінки фінансової безпеки суб'єктів господарювання АПК та основні напрямки її зміцнення / І. В. Демченко // Економіка. – 2012. – № 2(18) – С. 114-121.
2. Зеліско І. М. Пріоритетні напрями гармонізації інструментарію державного регулювання та підтримки розвитку інтеграційних аграрних формувань / І. М. Зеліско // Інноваційна економіка. – 2012. – № 32. – С. 290.
3. Костирко І. Г. Сукупні витрати аграрного виробництва в умовах трансформаційного етапу / І. Г. Костирко, С. В. Тимофіїв // Економіка АПК. – 2012. – № 19(1). – С. 365-372.
4. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління / Ф. Ф. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – 2012. – № 1(22). – С. 11-18.

Раєвич О.В., студентка гр. МОАн-161
Науковий керівник – **Сакун О.С.**, к.е.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Однією з головних умов економічного розвитку, життєдіяльності та забезпечення конкурентоздатності підприємства є його фінансова стійкість.

Саме вона характеризує ефективність операційного, фінансового та інвестиційного розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями.

М. С. Абрютіна й А. В. Грачов визначають «фінансову стійкість підприємства» як надійно гарантовану платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури й поведінки партнерів [1]. Науковці економічного напрямку О. В. Павловська, Н. М. Притуляк і Н. Ю. Невмержицька розглядають фінансову стійкість з позиції спроможності підприємства за рахунок власних коштів забезпечувати запаси і витрати, не допускаючи невідповідності дебіторської і кредиторської заборгованості та своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями [2]. На наш погляд, найбільш точно і повно розкриває суть проблеми фінансової стійкості підприємства Г.В. Савицька, яка аналізує поняття «фінансова стійкість підприємства» як здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів в мінливому внутрішньому й зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність і інвестиційну привабливість у межах допустимого рівня ризику» [3].

Оскільки існують різні підходи до трактування сутності фінансової стійкості підприємства, то відсутній уніфікований підхід і відносно показників цього поняття. В економічній літературі пропонуються різноманітні коефіцієнти оцінки фінансової стійкості як показника фінансового стану підприємства. Найчастіше як показники фінансової стійкості називаються платоспроможність, ліквідність, фінансова незалежність (автономія). Деякі автори, наприклад Ю.С. Цал-Цалко, пропонує застосовувати низку коефіцієнтів – всього 18. Основні з них: маневреність власного капіталу, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт концентрації залученого капіталу, коефіцієнт залучених джерел у необоротних активах, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів. Коефіцієнт довгострокових зобов'язань, коефіцієнт поточних зобов'язань, коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу (фінансування), коефіцієнт забезпечення фінансової стабільності, коефіцієнт фінансового левериджу (механізм управління формуванням прибутку підприємства), коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів робочим капіталом та інші [4]. М. Білик рекомендує оцінювати фінансову стійкість підприємства за такими сімома показниками: фінансова автономія, фінансова залежність, фінансовий ризик, маневреність власного капіталу, структура покриття довгострокових вкладень, довгострокове залучення коштів, фінансова незалежність капіталізованих джерел [5]. Г. Ілясов для оцінки фінансової стійкості підприємства пропонує використовувати лише два показники: відношення власного капіталу до всіх пасивів та відношення власного капіталу до позиченого капіталу [6].

Будучи одним із основних показників фінансово-економічного стану, фінансова стійкість організації вказує на ступінь залежності від кредиторів і інвесторів. Власники підприємства зацікавлені в мінімізації власного капіталу та максимізації позикового капіталу у фінансовій структурі організації.

Позичальники оцінюють стійкість підприємства та рівня співвідношення власного і позикового капіталу і ймовірність банкрутства.

Фінансова стійкість підприємства характеризується станом власних і позикових засобів і аналізується за допомогою системи фінансових коефіцієнтів.

Для повноти оцінки фінансової стійкості підприємства необхідний детальний аналіз його фінансового стану. При цьому можна використовувати відносні та абсолютні показники.

Відносними показниками, які характеризують фінансову стійкість із різних аспектів та найчастіше використовуються: коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт стабільної структури оборотних активів, індекс постійного активу та коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Однак така кількість коефіцієнтів не дає можливості побачити, яким у цілому є рівень фінансової стійкості підприємства. Для усунення цього недоліку в процесі аналізу треба поєднати всі показники за допомогою інтегральної оцінки [7].

Абсолютні показники у свою чергу засновані на характеристиці забезпеченості матеріально-виробничих запасів джерелами їх формування.

Підприємство вважається платоспроможним, якщо грошові кошти, які він має, короткострокові фінансові вкладення (цінні папери, тимчасова фінансова допомога іншим підприємствам) та активні розрахунки (розрахунки з дебіторами) покривають його короткострокові зобов'язання.

Для виявлення причин сформованого фінансового стану, перспектив і конкретних шляхів його поліпшення проводиться детальний, поглиблений і комплексний аналіз діяльності підприємства. Аналізуються динаміка валюти балансу, структури пасивів, джерел формування оборотних коштів і їхня структура, основні засоби та інші необоротні активи, результати фінансової діяльності підприємства.

Також доцільним є формування комплексного показника, який надасть змогу проаналізувати фінансову стійкість комплексно, враховуючи усі аспекти діяльності підприємства. Даний показник об'єднав в собі такі характеристики фінансової стійкості як: наявність власного оборотного капіталу; прибутковості; незалежність від зовнішніх джерел фінансування.

Важливим аспектом визначення фінансової стійкості є розрахунок запасу фінансової стійкості, що дає змогу належним чином обґрунтувати управлінські рішення в бізнесі. Такий аналіз прийнято називати маржинальним аналізом. Методика його базується на вивченні співвідношення між трьома групами важливих економічних показників: «витрати — обсяг виробництва (реалізації) продукції — прибуток) і прогнозуванні величини кожного із цих показників при заданому значенні інших. Даний метод управлінських розрахунків називають ще аналізом беззбитковості або сприяння доходу, або CVP-аналізом.

Отже, під фінансовою стійкістю підприємства розуміють його платоспроможність в часі, з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними та залученими коштами. Фінансова стійкість підприємства передбачає, що ресурси, вкладені в підприємницьку діяльність, повинні окупатися за рахунок грошових надходжень, а отриманий прибуток забезпечувати самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх джерел формування активів.

Список використаних джерел

1. Абрютіна М. С., Грачов А. В. Аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства: Навчально-практичний посібник / М. С. Абрютіна, А. В. Грачов – 2-е вид., Испр. – М.; Вид-во «Дело и сервис», 2013. – 256 с.
2. Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. –К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
3. Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк та ін. – К.: КНЕУ, 2015. – 592 с.
4. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз. –Житомир, 2001. – 359с.
5. Билык М. Анализ финансовой стабильности и устойчивости предприятия // Справочник экономиста. – 2004. - №1. – с.53-59.
6. Илясов Г. Оценка финансового состояния предприятия // Экономист. – 2004. - №6. – с.50-54.
7. Тищенко О. М. Моделювання оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємства / О. М. Тищенко. Л. О. Норік // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 640. – С. 406–415.

ЗМІНИ В ОПОДАТКУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Агропромисловий комплекс України – це цілісна народногосподарська система взаємопов'язаних у своєму розвитку галузей, які забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, їх заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію населенню.

Згідно з підпунктом 4 пункту 2 розділу XIX "Прикінцеві положення" Податкового кодексу України з 1 січня 2017 року втратила чинність стаття 209 ПКУ, яка регламентувала умови застосування спеціального режиму сільськогосподарськими товаровиробниками. Одночасно, з 1 січня 2017 року набув чинності Закон України від 20 грудня 2016 року "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році".

Згідно цього закону передбачено, скасування реєстрації суб'єктів спеціального режиму та переведення їх на загальну систему оподаткування; закриття рахунків в системі електронного адміністрування ПДВ (далі – СЕА ПДВ); обмеження терміну реєстрації податкових накладних, складених сільгоспвиробниками за операціями з постачання сільськогосподарських товарів/послуг в межах спеціального режиму[1].

При переході сільгоспвиробника на загальну систему оподаткування не буде вимагатися подання заяви про зняття його з реєстрації як суб'єкта спеціального режиму оподаткування.

Процес скасування спеціального режиму ПДВ, з одного боку, знизить пільги для АПК (якщо за підсумками 2015 року аграрії накопичили понад 40 млрд. грн., то на наступний рік сума державних дотацій вже дорівнювала 5,5 млрд. грн.). З іншого – надасть допомогу більш уразливим сферам агропромисловості – представникам тваринництва і рослинництва. Ставка на дрібного і середнього фермера посприє розвитку агросектору [2].

Проте, держава вирішила надати сільгосптоваровиробникам бюджетні дотації на період з 1 січня 2017 року до 1 січня 2022 року, аби хоч якось підтримати їх у зв'язку з відміною спеціального режиму з ПДВ[3]. Щоправда для отримання такої дотації сільгосптоваровиробники повинні бути занесені до Реєстру отримувачів бюджетної дотації.

Ще у 2014 році діяв фіксований сільськогосподарський податок, але з 1 січня 2015 року він перетворився на єдиний податок 4-ї групи. До цієї групи зараховуються сільгосптоваровиробники, у яких частка сільськогосподарського виробництва перевищує 75%. Ставка єдиного податку для 4-ї групи у 2016-му складала 0,16% — 5,4% нормативно-грошової оцінки 1 га землі залежно від виду земель. У 2015 році ставка податку становила 0,09—3%, тоді як, для порівняння, у 2014 р. фіксований сільськогосподарський податок дорівнював 0,03—1% нормативно-грошової оцінки 1 га землі[4].

Щодо податку на доходи фізичних осіб, то підприємці задіяні в АПК сплачують його двічі: із заробітної плати та оренди за землю.

ЄСВ і для аграріїв становить 22%. Не є виключенням для них і сплата військового збору у розмірі 1,5% від заробітної плати.

Якщо вести мову про земельний податок, то з 2016 року підприємства АПК сплачують його на загальних підставах. Граничний розмір ставки земельного податку за землі сільськогосподарських угідь збільшено до 1% від їхньої нормативної грошової оцінки. Раніше він був — 0,1% для ріллі, сіножатей та пасовищ та 0,03% – для багаторічних насаджень.

Для покращення умов роботи аграріїв необхідним є спрощення системи адміністрування, збереження прогнозованості на наступні роки. Проте наразі держава тільки забирає у аграріїв ПДВ, руйнує фіксований податок і не в змозі запропонувати щось дійсно, як то кажуть, корисне для людей. До тих пір поки не запрацює абсолютно нова система оподаткування, будуть виникати ті ж самі помилки, що і раніше.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755- VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-vi>
2. Гарячі жнива, єдиний контролер і новий формат – підсумки роботи АПК у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/garjachi-zhniva-jediniy-kontroler-i-novij-format-pidsumki-roboti-apk-v-2016-rotsi-387776.html>
3. Доля спецрежиму з ПДВ у 2017 році: останні законодавчі зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/41712>
4. Податкова реальність в АПК, або Як стару систему знищили, а про нову – забули [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/155-podatкова-realnist-v-apk-stara-sistema-znischena--pro-novu-zabuli>

ПЕРЕВАГИ ПЛАТФОРМИ ІС:ПІДПРИЄМСТВО В ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Інформаційне забезпечення є досить важливим для ведення бухгалтерії і в першу чергу воно базується на створенні та поширенні достовірної, перевіреної та практично корисної інформації. В умовах ринку принципово змінюється сам підхід до організації інформаційного забезпечення – основний потік інформації повинен направлятися у сферу виробництва, де безпосередньо приймаються управлінські рішення [1].

Якщо підприємства будуть застосовувати новітні ефективні комп'ютерні технології обробки облікової інформації, то це матиме позитивні наслідки в реформуванні системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. Сьогодні на ринку програмних продуктів є декілька десятків (якщо не сотень) пакетів програм для бухгалтерського обліку, серед яких лідером виступає ІС: Підприємство 8 (Управління сільськогосподарським підприємством, Бухгалтерія сільськогосподарського підприємства, ІС:Бухгалтерія елеватора, млина та комбікормового заводу для України, ІС:Селекція в тваринництві. Свинарство для України).

Програма «ІС Управління сільськогосподарським підприємством для України» - розробка компаній АВВУУ Україна і "Чорнозем'я ІНТЕКО", має статус "ІС:Спільно". Прикладне рішення створене на базі продукту "ІС:Управління виробничим підприємством для України". В доповнення до функціоналу типового рішення «ІС Управління виробничим підприємством для України» продукт містить функції, обумовлені особливостями ведення сільськогосподарської діяльності в Україні, і дозволяє організувати єдину інформаційну систему для управління різними аспектами діяльності у тому числі: планування сільськогосподарської діяльності в рослинництві, виробничий облік сільськогосподарських і ремонтних робіт та послуг, облік роботи автотранспорту, виробничий облік в молочному і м'ясному тваринництві (велика рогата худоба, груповий і індивідуальний облік), виробничий облік на свинокомплексі (груповий і індивідуальний облік), віддзеркалення сільськогосподарської діяльності в регламентованому обліку[2].

Програма "ІС:Підприємство 8. Бухгалтерія сільськогосподарського підприємства для України" - оптимальне рішення для автоматизації бухгалтерського і податкового обліку, отримання інформації для аналізу діяльності підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції (тваринництва, рослинництва та птахівництва). Програма дозволяє вести бухгалтерський і податковий облік, формувати регламентовану звітність і отримувати інформацію про діяльність та стан ресурсів, необхідну для прийняття управлінських рішень.

Галузеве рішення "ІС:Бухгалтерія елеватора, млина та комбікормового заводу для України" призначено для автоматизації бухгалтерського і податкового обліку, включаючи підготовку обов'язкової (регламентованої) звітності, в організаціях, що здійснюють будь-які види комерційної діяльності: оптову і роздрібну торгівлю, комісійну торгівлю (включаючи субкомісію), надання послуг, виробництво і т.д. Бухгалтерський і податковий облік ведеться відповідно до чинного законодавства України. "ІС:Бухгалтерія елеватора, млина та комбікормового заводу для України" забезпечує рішення всіх задач, що стоять перед бухгалтерською службою підприємства, якщо бухгалтерська служба повністю відповідає за облік на підприємстві, включно з, наприклад, випискою первинних документів, обліком продажів тощо. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а задачі автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати спеціалізованими конфігураціями або іншими системами.

Галузеве рішення "ІС:Підприємство 8. Селекція в тваринництві. Свинарство для України" призначено для автоматизації оперативного обліку на підприємствах, що займаються племінним і товарним свинарством. Рішення розроблено з урахуванням застосування рекомендацій і указів Міністерства аграрної політики України в області ведення племінного обліку та формування спеціалізованої звітності.

"ІС:Селекція в тваринництві. Свинарство для України" дозволяє автоматизувати основні процеси та функції підприємства галузі: Облік поголів'я по головах і масі; облік тварин по технологічних групах (партиях); облік показників із репродуктивного циклу (запліднення — опорос — відбирання); облік кормів і ветеринарних препаратів; облік племінних показників; розрахунок таких галузевих показників, як приріст, кількість кормо-днів, збереження тварин, відсоток заплідненості і відсоток виходу на опорос тощо.; формування звітності з бонітування; формування спеціалізованої звітності [4].

Отже, інструментарій рішення дозволяє керівникам отримати інформацію про прибутковість у розрізі культур, полів, тварин, ферм тощо, отримувати дані для контролю зміни активів підприємства, звітність про виробничу діяльність, оперативну інформацію про рух грошових коштів та ін; бухгалтеру -

вести достовірний бухгалтерський і податковий облік в масштабах географічно розподіленого підприємства, проводити аналіз управління витратами, формувати собівартість продукції в різних аналітичних розрізах, автоматично формувати залишки і обороти за статтями витрат, систематизувати і регламентувати бухгалтерський документообіг підприємства та інше; головному агроному та головному зоотехнікові - аналізувати списання насіння і добрив в розрізі полів, проводити контроль структури стада і аналіз динаміки руху тварин за віковими групами, по місцях утримання в розрізі ферм і груп тварин, відслідковувати життєвий цикл кожної індивідуальної тварини: від надходження тварини у виробництво, від маточного стада або від постачальника — до реалізації тварини або її вибуття зі стада.

Список використаних джерел

1. Бутенко Т.А. Основи агарного консалтінгу: конспект лекцій / Т.А. Бутенко. – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Х., – 2012. – 104 с.
2. Про державну підтримку сільського господарства в Україні: Закон України від 07.07.2005 р. (Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від від 20.12.2016 N 1791-VIII).
3. ІС Управління сільськогосподарським підприємством для України.[Електронний ресурс] - <http://tqm.com.ua/ua/sectors/1c-upravlinnya-silskoghospodarskim-pidpryemstvom-dlya-ukrayini>
4. ІС:Підприємство 8. [Електронний ресурс] - <http://1c.ua/ua/v8/prod-ua/>

Ремесник В.О., студентка гр. БО-131

Клименко О.М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Рівень розвитку сфери охорони здоров'я в Україні на сучасному етапі є незадовільним. Причиною цього є недостатнє фінансування для її ефективного функціонування та розвитку. Провідне місце у реформуванні системи охорони здоров'я в Україні відіграє перехід до загальнообов'язкового державного медичного страхування, яке акумулює потік додаткових фінансових ресурсів і забезпечить перехід медичних послуг на якісно новий рівень. Проте під час впровадження даного виду страхування Україна може зіткнутися з низкою проблем, без вирішення яких неможливо досягти ефективності обов'язкового медичного страхування в сфері охорони здоров'я.

Дослідженню питань впровадження загальнообов'язкового медичного страхування в Україні присвятили свої праці Биховченко В. П., Лехан В. М., Ткачук О. А., Федорович І. Я., які розглянули особливості та оцінили перспективи та ефективність впровадження даного виду страхування під впливом сучасних реалій економіки України.

Відмінною рисою розвитку охорони здоров'я в Україні є відсутність системи соціального обов'язкового медичного страхування (ОМС). Вона досить ефективна у Німеччині, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Франції, Люксембурзі, Канаді (рівень фінансування охорони здоров'я досягає тут 15–20% ВВП), розвивається також у країнах ЄС, деяких країнах Латинської Америки. В Україні дані державного фінансування охорони здоров'я останніми роками коливаються на рівні 8-12% ВВП. За роки незалежності законопроекти щодо впровадження ОМС вносилися на розгляд до Верховної Ради України вісім разів.

Механізм медичного страхування в Україні перебуває лише на стадії формування. Медична галузь не має можливості користуватися перевагами ринкової економіки. Державний бюджет, з якого сьогодні вона фінансується, неспроможний покрити навіть половину її потреб. Сьогодні не існує чіткого уявлення про систему медичного страхування, яка має бути прозорою і зрозумілою для громадськості. Страхова медицина охоплює фінансування наукових досліджень, підготовку медичних кадрів, витрати на розвиток матеріально-технічної бази лікувальних закладів, надання медичної допомоги населенню. Вона ґрунтується на таких принципах, як економічна і соціальна захищеність середніх і малозабезпечених верств населення, гарантованість прав кожного громадянина на якісну медичну допомогу, обов'язковість внесків як фізичних, так і юридичних осіб. Уже підготовлено більше десятка альтернативних законопроектів, якими визначаються правові засади здійснення медичного страхування. Запроваджувати його слід негайно, але для цього потрібно вирішити низку проблем. Основним каменем спотикання є визначення органу, який відповідав би за акумуляцію та розподіл страхових коштів.

Основними завданнями медичного страхування є :

- посередницька діяльність в організації та фінансуванні страхових програм через надання медичної допомоги населенню;
- контроль за обсягом та якістю виконання страхових медичних програм лікувально-профілактичними, соціальними закладами і окремими приватними лікарями;

- розрахунок з медичними, соціальними установами та приватними лікарями за виконану роботу згідно з угодою через страхові фонди, які формуються за рахунок грошових внесків підприємств, закладів, організацій, громадян.

Система обов'язкового страхування найближчим часом є не просто способом організації системи охорони здоров'я, а життєвою необхідністю відновлення медичної галузі. Обов'язкове медичне страхування повинно охоплювати практично все населення та задовольняти основні першочергові потреби, але існують перешкоди переважно правового характеру, що не дають змоги реалізувати вищевказані принципи [1].

Поряд із перевагами від запровадження медичного страхування у цій сфері також наявна низка труднощів та перешкод. Слід також акцентувати, що існують певні ризики запровадження медичного страхування на поточному етапі розвитку України, а саме:

- складна економічна та політична ситуація, що обмежує доступ до додаткових джерел фінансування, перешкоджає виконанню Кабміном України зобов'язань щодо фінансування галузі охорони здоров'я та субсидування страхових внесків;

- неготовність вітчизняної системи охорони здоров'я. Мова йде про необхідність створення єдиного реєстру пацієнтів для визначення гарантованого обсягу медичних послуг за бюджетні кошти, розробки методики визначення вартості медичних послуг, оптимізацію ліжкового фонду, навчання персоналу лікарень щодо оцінки структури своїх витрат, що лежить в основі розрахунку вартості медичних послуг. Такою аналітичною роботою займається не більше 10% усіх лікарень України;

- запровадження загальнообов'язкового медичного страхування – це фактично пошук додаткового джерела фінансування для наявної неефективної системи охорони здоров'я, а не зміна самої системи.

- збільшення ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ), який на сьогодні вже є вищим, ніж у середньому в країнах ЄС, що призводить до виплати заробітної плати в тіні і з чим зараз бореться уряд України [2].

Міністерство охорони здоров'я України оприлюднило законопроект «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування». Відповідно до цього Законопроекту право на одержання медичних послуг, в тому числі на забезпечення лікарськими засобами, за медичним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Законопроектом припускається, що до видів медичної допомоги, яка буде фінансуватися за кошти соціального медичного страхування, будуть відноситися:

-медичні послуги у разі хвороби, щодо надання первинної медичної допомоги, послуги щодо надання спеціалізованої та високоспеціалізованої амбулаторної та стаціонарної медичної допомоги, послуги щодо надання невідкладної та планової лікувальної стоматологічної допомоги, послуги з медичної реабілітації, послуги з проведення профілактичних щеплень проти інфекційних хвороб;

-медичні послуги у разі вагітності та пологів, послуги пов'язані з плануванням сім'ї;

-послуги, пов'язані з видачею у встановленому законодавством порядку відповідних медичних документів [3].

За думкою Лехана В. М., питання щодо зміни господарського статусу медичних закладів з наданням їм більшої самостійності (автономізації медичних закладів) доцільно розглянути на заключному етапі структурної перебудови галузі в країні в цілому, враховуючи при цьому результати апробації механізмів перетворення медичних закладів на державні/комунальні некомерційні підприємства в пілотних регіонах [4]. Для планування видатків та використання бюджетних коштів першочерговим завданням є визначення показників діяльності закладів охорони здоров'я та їх використання для обрахунків витрат. Такі витрати можуть бути розраховані на один день перебування хворого на стаціонарному лікуванні, амбулаторно-поліклінічне відвідування, виклик швидкої медичної допомоги тощо.

При плануванні видатків та використання бюджетних коштів потрібно враховувати специфіку закладів, в яких надається медична допомога. Визначення витрат по кожному закладу охорони здоров'я дозволить встановити економічну обґрунтованість їх діяльності та визначити ефективність використання бюджетних коштів. Це сприятиме більш раціональному плануванню обсягів фінансування, що спрямовуються на охорону здоров'я в межах міських, районних та обласних бюджетів. В подальшому це дозволить перейти до відшкодування витрат закладів охорони здоров'я в залежності від обсягу та якості наданих послуг

Україні слід врахувати і той факт, що системи охорони здоров'я багатьох країн перебувають під тиском постійного збільшення витрат. Так, зростання витрат у країнах-членах ЄС за останні 10 років було обумовлене не лише політичними рішеннями, покликаними розширити доступ населення до якісного лікування, а й об'єктивними причинами – розробкою інноваційних методів лікування та лікарських засобів. Чи готова наша держава до таких викликів, адже сьогодні на систему охорони здоров'я Україна готова виділити 12% ВВП [5].

Впровадження в Україні системи загальнодержавного обов'язкового медичного страхування повністю відповідає інтересам населення та світовій практиці. Для успішного результату Україні необхідно самостійно розробити власну концепцію обов'язкового медичного страхування виходячи з досвіду європейських країн та тенденції соціально-економічного розвитку країни. На початкових стадіях впровадження даної реформи необхідно внести ряд законодавчих змін, провести реструктуризацію закладів охорони здоров'я, визначити перелік послуг які будуть надаватись безкоштовно та які будуть покриватись за рахунок страхування. За рахунок обов'язкового медичного страхування мобілізуються додаткові кошти в сферу охорони здоров'я, що зробить її більш мобільною, функціональною та ефективною, а послуги, які будуть надаватись населенню, більш якісними та відповідними міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Черномаз О. Б. Проблеми і перспективи розвитку медичного страхування в Україні / О. Б. Черномаз // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. – 2015. – № 824. – С. 131–134
2. Онишко С. В. Проблеми фінансування і перспективи розвитку медичного страхування в Україні / С. В. Онишко // Інтелект ХХІ – 2016. - №5 – с. 158-162
3. Соціальне медичне страхування як гарантія здорового майбутнього [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fse.gov.ua/fse/control/od/uk/publish/article/82367>
4. Лехан В.М. Стратегічні підходи до фінансування медичних служб / В.М. Лехан, Д. М. Джафарова, С. І. Биченко // Стратегічні напрямки охорони здоров'я в Україні. - К.: Сфера. - 2015. - С.80-110.
5. Дробот Я. В. Проблеми запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні та заходи щодо їх розв'язання / Я. В. Дробот // Фінансовий простір – 2015.- №2 (18) – с. 162-166

Роднєв Д.В., студент групи ОА-141

Науковий керівник – Нехай В.А., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ

На сьогоднішній день у світовій практиці великі підприємства мають такі основні джерела довгострокового фінансування своєї діяльності як: акціонерний капітал (акції та прибуток, що не вилучений власниками) і позиковий капітал (боргові цінні папери).

Оскільки у підприємств не завжди вистачає грошей для своєї діяльності, то одним з інструментів залучення позикового капіталу є облігації, які мають низку переваг перед кредитним фінансуванням, наприклад їх довгостроковий характер та вигідна відсоткова ставка.

Облігація - цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії [1].

Згідно з Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» розрізняють такі види облігацій:

- Відповідно до форми випуску: документарні; бездокументарні;
- Види облігацій, які може розміщувати емітент: відсоткові; цільові; дисконтні;
- Відповідно до терміну погашення: з фіксованим строком погашення; облігації з достроковим погашенням;
- За видом погашення облігацій: погашення грошима; погашення майном;
- Відповідно до номінальної вартості облігації: номінальна вартість, визначена в національній валюті; номінальна вартість, визначена в іноземній валюті;
- Відповідно до власника облігацій: облігації іменні; облігації на пред'явника;
- Відповідно до емітента: облігації підприємств; облігації місцевих позик (внутрішніх та зовнішніх місцевих позик); державні облігації України (внутрішніх та зовнішніх державних позик, цільові облігації внутрішніх державних позик України).

Для оцінки та відображення в обліку впливу факторів на фінансові результати підприємства при розрахунку поточної вартості фінансових інструментів застосовують метод ефективної ставки відсотка.

Згідно з П(с)БО 12 «Фінансові інвестиції» [2], ефективна ставка відсотка - це ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення.

По суті, ефективна ставка відсотка – це внутрішня норма прибутковості фінансового інструменту (Internal Rate of Return), й обчислюється за формулою яка крім номінального відсотка враховує й інші чинники, що впливають на величину платежів позичальника.

Особливість застосування ефективної ставки у тому, що вона забезпечує підтримання пропорційного співвідношення між величиною відсотків за період і величиною непогашеної вартості

інструменту (активу або зобов'язання). Сума відсотків за період дорівнює добутку ефективної ставки відсотка на залишок непогашеної суми.

Дана ставка дає можливість рівномірно розподіляти ці суми на непогашену частину вартості фінансового інструменту протягом усього терміну його обігу, і таким чином забезпечується можливість переходу від поточної суми до майбутньої при заданих значеннях цих сум.

Згідно з Інструкцією № 291, собівартість фінансової інвестиції відображається, залежно від терміну її погашення, що відраховується від дати придбання, і «пов'язаності» інвестора і емітента, на субрахунках:

142 «Інші інвестиції пов'язаним сторонам»;

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»;

352 «Інші поточні фінансові інвестиції»

Фінансові зобов'язання, як і фінансові активи, при первісному визнанні оцінюються за справедливою вартістю плюс витрати за операцією, прямо пов'язані з їх придбанням або випуском. Далі фінансові зобов'язання обліковуються за амортизованою вартістю, тобто за мінусом виплаченої на певний момент частини вартості та з урахуванням дисконту на частину, що залишилася не виплаченою.

Для емітента амортизація дисконту полягає у тому, що сума дисконту, яка збільшує витрати емітента на оплату відсотків за облігаціями, повинна розподілятися на весь період обігу облігацій.

Метод ефективної ставки відсотків дозволяє дисконтувати очікувані в майбутньому грошові потоки (суму погашень боргових цінних паперів) та дає змогу оцінити за кожний період дійсну суму нарахованих доходів за цінними паперами та дійсну поточну вартість непогашених цінних паперів.

Наведена в П(с)БО 12 «Фінансові інвестиції» методика розрахунку амортизації дисконту та премії боргових цінних паперів без відповідного коригування призводить до похибок у розрахунках і порушує принципи бухгалтерського обліку, такі як принципи обачності і нарахування та відповідність доходів і витрат [3]. Для вирішення цих питань при розрахунку ефективної ставки відсотка слід використовувати електронні таблиці «Excel», які дозволяють більш точно розрахувати суми амортизаційних відрахувань.

Наприклад, Підприємство випустило довгострокові облігації на суму 2 млн. грн. та продало їх з дисконтом 8%. Фіксована ставка відсотка – 10%. Погашення через три роки. Відсотки сплачуються щорічно.

Розрахуємо ефективну ставку відсотка за методикою П(С)БО 12:

$$\frac{((2000000 * 0,1) + 160000/3)}{((1840000 + 2000000)/2)} = 13,19\%$$

Скоригована ставка розрахована в електронних таблицях «Excel» - 13,42 %

Таблиця 1

Розрахунок амортизації дисконту за інвестиціями в облігації

Дата	Сума амортизації дисконту, грн <i>без коригування</i>	Сума амортизації дисконту, грн <i>скоригована</i>	Відхилення суми амортизації дисконту
31.12.2015	42778	46928	4150
31.12.2016	48422	53226	4804
31.12.2017	54811	60369	5558
Разом:	146011	160522	14511

Різниця в значеннях скоригованої амортизованої собівартості в порівнянні з не скоригованою на кінець періоду складає 14511 грн. Таким чином, для запобігання порушення принципів бухгалтерського обліку при розрахунку ефективної ставки відсотка слід використовувати додаткові розрахунки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/page166#o166>
2. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції": [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
3. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16.07.1999 № 996-XIV: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ

Суб'єкти господарювання в Україні в наш час не захищені від впливу негативних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, що зрештою виявляється у втраті ними стану рівноваги, появі кризових явищ і, як наслідок, банкрутства. Це пов'язано з тим, що підприємства приділяють недостатню увагу контролю та управлінню підприємницькими ризиками в сукупності з недостатніми заходами, що мають забезпечувати ефективність їхньої діяльності. Саме ці функції і треба покласти в основу системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Поняттю економічної безпеки підприємства та чинникам впливу на діяльність підприємства приділена увага в працях вітчизняних вчених, таких як: О.І. Барановський, І.О. Бланк, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, М.І. Камлик, В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, С.М. Шкарлет та ін. Необхідно зазначити, що погляди більшості вчених, значно відрізняються, а іноді є протилежними, тобто тривають дискусії відносно концептуальних підходів до визначення сутності категорії «економічна безпека», щодо спектру функціональних складових цієї категорії, складу оціночних критеріїв, складових економічної безпеки тощо [3]. Саме тому актуальним на сьогодні залишається вивчення сутності категорії «економічна безпека», її напрямів забезпечення, управління засобами захисту, виявлення спроб та фактів порушень та вживання заходів щодо їх нейтралізації, удосконалення структури економічної безпеки підприємства [3].

Система економічної безпеки підприємства являє собою множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства й досягнення ним цілей бізнесу [1]. Для того, щоб система економічної безпеки підприємства була ефективною в цілому, необхідно забезпечити організацію його економічної безпеки за кожним функціональним елементом [2].

Функціональні складові економічної безпеки підприємства – сукупність основних напрямів економічної безпеки підприємства, які за своїм змістом істотно відрізняються один від одного [3].

Фінансова складова економічної безпеки є найважливішою, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є рушієм розвитку будь-якої економічної системи [2]. Але, насамперед, слід оцінити загрози економічній безпеці, які мають політико-правовий характер, а саме:

1) зовнішні негативні впливи, наприклад, недостатньо продумані рішення органів влади, використання конкурентами неприпустимих методів конкурентної боротьби, спекуляції на ринку цінних паперів та ін. [2];

2) внутрішні негативні дії (неефективне фінансове планування та управління активами; малоефективна ринкова стратегія; нераціональна цінова й кадрова політика) [4];

3) форс-мажорні обставини (стихійне лихо, страйки, військові конфлікти) та обставини, наближені до форс-мажорних (законодавчі акти, ембарго, блокада, зміна курсу валют тощо) [4].

Для оцінки поточного рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства слід проаналізувати:

1) фінансову звітність та показники результативності роботи підприємства (платоспроможність, фінансова незалежність, структура і використання капіталу, прибутку);

2) становище підприємства на конкурентному ринку (його частку ринку, рівень використовуваних технологій, ефективність маркетингу і менеджменту);

3) ситуацію щодо випуску та обігу цінних паперів підприємства (оператори та інвестори цінних паперів, курс акцій, його динаміка та ін.) [2].

Техніко-технологічна складова передбачає аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції аналогічного профілю певного підприємства [5]. Для її забезпечення на підприємстві повинні бути здійснені ряд послідовних кроків (етапів):

1) аналіз існуючих технологій виробництва продукції, аналогічної продукції підприємства;

2) аналіз конкретних технологічних процесів і пошук резервів поліпшення використовуваних технологій всередині самого підприємства;

3) аналіз товарних ринків за профілем продукції підприємства та ринків товарів-замінників, оцінка перспектив розвитку цих ринків, прогнозування можливих змін у технологічних процесах для випуску конкурентоспроможної продукції;

4) розробка технологічної стратегії розвитку підприємства;

5) оперативна реалізація планів технологічного розвитку підприємства;

6) аналіз результатів практичної реалізації заходів щодо забезпечення техніко-технологічної складової економічної безпеки на основі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів [2].

Кадрова та інтелектуальна складова. Достатньо високий рівень економічної безпеки підприємства в значній мірі залежить від складу його кадрів, їх професіоналізму та інтелекту. Забезпечення цієї складової економічної безпеки вимагає від менеджменту підприємства окремого самостійного напрямку діяльності, причому за двома векторами: кадрової політики та підвищення інтелектуального рівня працівників.

Насамперед для забезпечення цієї складової економічної безпеки слід оцінити можливі загрози і втрати від недостатньої кваліфікації працівників певних структурних підрозділів, їхньої неспроможності або небажання приносити максимальну користь своєму підприємству. Це може бути наслідком низького рівня управління персоналом, неефективної політики мотивації окремих категорій персоналу та ін.

Управління персоналом, спрямоване на забезпечення економічної безпеки підприємства, повинно охоплювати організацію механізму підбору, найму, навчання та різних форм мотивації працівників.

Підвищення інтелектуального рівня працівників підприємства має включати систему підвищення кваліфікації кадрів, організацію навчання у престижних фірмах, в тому числі закордонних, проведення тренінгів із залученням висококваліфікованих менеджерів тощо [2].

Правова складова повинна бути реакцією на можливі внутрішні та зовнішні негативні впливи (чинники) на економічну безпеку підприємства. Причинами виникнення внутрішніх негативних впливів можуть бути низька кваліфікація працівників юридичної служби підприємства, прорахунки у підборі її персоналу, недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької діяльності.

Причинами виникнення зовнішніх негативних впливів є політичний та законодавчий аспекти [2].

Протидіяти цим загрозам повинна юридична та патентно-ліцензійна служби підприємства, основними функціями яких є правове забезпечення діяльності підприємства, юридична підтримка договірної документації, супровід судових та арбітражних розглядів, правові тренінги персоналу, ведення патентного фонду підприємства, контроль порушень норм патентного права, перегляд матеріалів, які призначені для передачі засобам масової інформації [4].

Інформаційна складова формується на здійсненні збору всіх видів інформації і та аналізу отриманої інформації з дотриманням загальноприйнятих принципів [5].

Оперативна реалізація заходів забезпечення інформаційної складової здійснюється послідовним виконанням певних кроків, а саме:

1) збирання різних видів інформації через офіційні та неофіційні контакти з джерелами інформації, а також за допомогою спеціальних технічних засобів;

2) обробка і систематизація одержаної інформації, яка здійснюється відповідною службою підприємства з метою її упорядкування для наступного більш глибокого, аналізу; для цього створюються класифікатори інформації, досьє, бази даних, каталоги;

3) аналіз одержаної інформації, котрий включає всебічну обробку одержаних даних з використанням різних технічних засобів та методів аналізу, прогнозних розрахунків за всіма аспектами інформаційної діяльності за допомогою різних методів моделювання;

4) захист інформаційного середовища підприємства, який охоплює дії щодо захисту підприємства від промислового шпionажу з боку конкурентів або інших юридичних та фізичних осіб; технічний захист кореспонденції, документації, переговорів, приміщень, транспорту від несанкціонованого доступу зацікавлених осіб до закритої інформації; збирання інформації про потенційних «промислових шпигунів» та здійснення запобіжних заходів з метою припинення таких спроб;

5) зовнішня інформаційна діяльність [2].

Силова складова – забезпечення фізичної та моральної безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, комерційних інтересів [3].

Екологічна складова – дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля та руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан довкілля [3].

Важливість кожної функціональної складової економічної безпеки підприємства залежить від цілого ряду чинників, серед яких можна виділити: політико-правове середовище функціонування підприємства, стадії життєвого циклу підприємства, масштабність бізнесу, становище підприємства на ринку, прогресивність продукції, яка виготовляється, і, звичайно, фінансові можливості підприємства [2].

Отже, проведений аналіз комплексного вивчення напрямів організації економічної безпеки показує, що для досягнення високого рівня економічної безпеки, підприємство має забезпечувати структурну рівновагу між основними функціональними складовими.

Список використаних джерел

1. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія] / Л.В. Гнилицька. – К.: КНЕУ, 2012. – С. 31-35.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. / І.М.Бойчик. –К.: Кондор-Видавництво, 2016.– 378 с.
3. Ярова Ю.О. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи / Ю.О. Ярова, Л.П. Артеменко // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2016. – № 13. – С. 257-26.

4. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека бізнесу: навчальний посібник / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – 180 с.

5. Гладух М.В. Економічна безпека підприємства: еволюція визначення, складові, загрози / М.В. Гладух // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – Вип. 51. – С. 29-34.

Сидоренко О.О., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ПОРЯДОК ВІДОБРАЖЕННЯ ФОНДУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ У НОВІЙ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»» [4], що набув чинності з 1 січня 2017 року, в практику суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі (бюджетних установ) було запроваджено нові форми фінансової звітності, які якісно відрізняються від попередньо застосовуваних форм звітності. Зокрема суттєвих змін зазнала така форма звітності, як Баланс бюджетної установи (Форма №1-дс). У зв'язку з цим перед теоретиками та практиками постало питання щодо правильності відображення та перенесення залишків окремих статей старої звітності до відповідних показників нової фінансової звітності бюджетних установ станом на початок 2017 року, що вказує на актуальність проведеного нами дослідження.

Питання організації та обліку в бюджетних установах були та досліджуються такими вченими як: Атамас П.Й., Бугинець Ф.Ф., Джого Р. Т., Лень В.С., Свірко С. В., та інші [1, 2, 3, 6, 8]. Незважаючи на значний доробок вище зазначених науковців, питання відображення залишку фонду малоцінних та швидкозношуваних предметів у новій фінансовій звітності бюджетних установ, є маловивченими.

Так, до 1 січня 2017 року бюджетні установи при купівлі малоцінних та швидкозношуваних предметів, одночасно з відображенням їх у активі Балансу бюджетної установи, формували на цю ж суму фонд у малоцінних та швидкозношуваних предметах, що знаходив своє відображення у розділі «Власний капітал» пасиву Балансу бюджетної установи. Проте, з 1 січня 2017 року згідно діючих Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, затвердженого Наказом міністерства фінансів України від 31.12.2013 р № 1203 [7], в момент придбання (іншого надходження) малоцінних та швидкозношуваних предметів більше не потрібно створювати фонд у малоцінних та швидкозношуваних предметах. Водночас, залишається малодослідженим питання, щодо відображення існуючого станом на 31.12.2016 р. залишку фонду малоцінних та швидкозношуваних предметах у новій формі Балансу.

Згідно із Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 125 «Зміна облікових оцінок та виправлення помилок», «облікова політика може змінюватися тільки у разі, якщо змінюються вимоги положення (статуту), вимоги органу, який затверджує національні положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі, або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або господарських операцій у фінансовій звітності суб'єкта державного сектору. Зміною облікової політики, зокрема, вважається: перехід на застосування нового принципу бухгалтерського обліку; зміна підходу до визнання або вимірювання господарської операції чи події в межах одного принципу бухгалтерського обліку» [5].

Отже, оскільки в момент введення в дію (з 1 січня 2017 року) Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та інших нормативних документів якими встановлюється методологія обліку в бюджетних установах, фактично було змінено правила ведення обліку органом, що здійснює методологічне керівництво у сфері обліку в бюджетних установах, то для цілей обліку зміна порядку обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів, в частині відсутності потреби у формуванні фонду у малоцінних та швидкозношуваних предметів, є зміною облікової політики.

Водночас, згідно із Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 125 «Зміна облікових оцінок та виправлення помилок», «Вплив зміни облікової політики на події та господарські операції минулих періодів відображається у звітності шляхом коригування сальдо фінансових результатів попередніх періодів на початок звітного року» [5].

Таким чином, залишок фонду малоцінних та швидкозношуваних предметів відображений у звітності бюджетних установ станом на 31.12.2016 р, в обліку на початку 2017 року слід перенести на рахунок 5512 «Накопичені фінансові результати виконання кошторису», а у формі № 1-дс «Баланс» станом на 1 січня 2017 року відобразити у статті 1420 «Фінансовий результат».

Висновок. В роботі було обґрунтовано необхідність відображення залишку фонду малоцінних та швидкозношуваних предметів, що був накопичений за періоди до впровадження нових форм фінансової звітності в бюджетних установах, у складі статті «Фінансовий результат» розділу 1 «Власний капітал та фінансовий результат» пасиву Балансу за формою № 1-дс.

Список використаних джерел

1. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних установах [навч. посіб.] / П.Й. Атамас. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 288 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у бюджетних установах [навч. посіб.] / Т.П. Остапчук, Н.А. Остап'юк, С.В. Сисюк. — 2-е вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП "Рута", 2006. — 472 с.
3. Джога Р. Т., Бухгалтерський облік у бюджетних установах [Підручник За заг. ред. проф. Р.Т. Джоги.] / С. В. Свірко, Л. М. Сінельник. — К.: КНЕУ, 2003. — 483 с.
4. Наказ Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»» . - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 125 «Зміна облікових оцінок та виправлення помилок» . - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0090-11>.
6. Облік у бюджетних установах [Текст] : навч. посіб. / [Акименко О. Ю. та ін. ; за ред. Леня В. С.] ; Черніг. нац. технол. ун-т. - Чернігів : Десна Поліграф, 2016. - 560 с.
7. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, затвердженого Наказом міністерства фінансів України від 31.12.2013 р № 1203. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14>.
8. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація: Монографія / С.В. Свірко. — К.: КНЕУ, 2006. — 443 с.

Сорока В.С., студентка групи МОАп-161

Науковий керівник – Нехай В.А., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СУДЖЕННЯ АУДИТОРА

Ключові слова: аудит, професійне судження аудитора, внутрішній контроль, система внутрішнього контролю.

Сьогодні вкрай важливим і актуальним є питання ролі аудиту в сучасних реаліях діяльності підприємств України. Адже якісно проведена аудиторська перевірка, в результаті якої надано професійні рекомендації підприємству щодо усунення недоліків виявлених в бухгалтерському обліку та які чинять суттєвий вплив на формування показників фінансової звітності забезпечить таке підприємство від ризику отримати та сплатити штрафів від контролюючих органів України. Саме професійність судження аудитора дозволить сформуванню обґрунтованого аудиторського висновку, але завжди існує ризик того, що під час проведення аудиту аудитором не будуть виявлені суттєві помилки.

Дослідженню питань щодо визначення професійного судження аудитора та його змісту присвячена значна кількість досліджень науковців, серед яких: С.Ф. Голов, В.Н. Жук, В.С. Леня, Т.В. Мултанівська, В.А. Нехай, І.С. Пожарницька, О.Ю. Редько, К.С. Сурніна, Л.З. Шнейдман та інші. Вищезазначене обумовлює актуальність роботи і визначає мету дослідження – вивчення основних аспектів професійного судження аудитора та впливу на його формування ефективності діяльності системи внутрішнього контролю.

Регламентация аудиту в Україні здійснюється Законом України «Про аудиторську діяльність» [1] та Міжнародними стандартами контролю, якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (МСА) [2].

Аудит (згідно з Законом України «Про аудиторську діяльність») - перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів[1].

Аудит (згідно з МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту») – висловлення аудитором думки про те, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до концептуальної основи фінансової звітності [2].

«Незалежна думка» зазначена в визначенні відповідно до Закону України та «думка» зазначена в визначенні згідно з МСА 200 і є результатом професійного судження аудитора. Слід зазначити, що в Законі України «Про аудиторську діяльність» відсутнє трактування тлумачення терміну «професійне судження аудитора», тому необхідно звернутися до МСА.

В МСА зазначено, що професійне судження – це застосування необхідних навичок, знань і досвіду в контексті стандартів аудиту, бухгалтерського обліку та професійної етики при прийнятті обґрунтованих рішень щодо плану дій, які прийнятні за обставинами завдання з аудиту. Основні напрямки професійного судження наведено на рисунку 1.

Важливою передумовою формування професійного судження аудитора є мінімізація аудиторського ризику. Складовими аудиторського ризику є ризик суттєвих викривлень та ризик невиявлення. Інформація, яку перевіряє аудитор і щодо якої формує своє судження, є наслідком функціонування системи внутрішнього контролю підприємства. Ефективність системи внутрішнього контролю підприємства може бути різною і тому завжди буде існувати вірогідність того, що фінансові звіти будуть мати суттєві помилки, які повинен виявити аудитор [4].

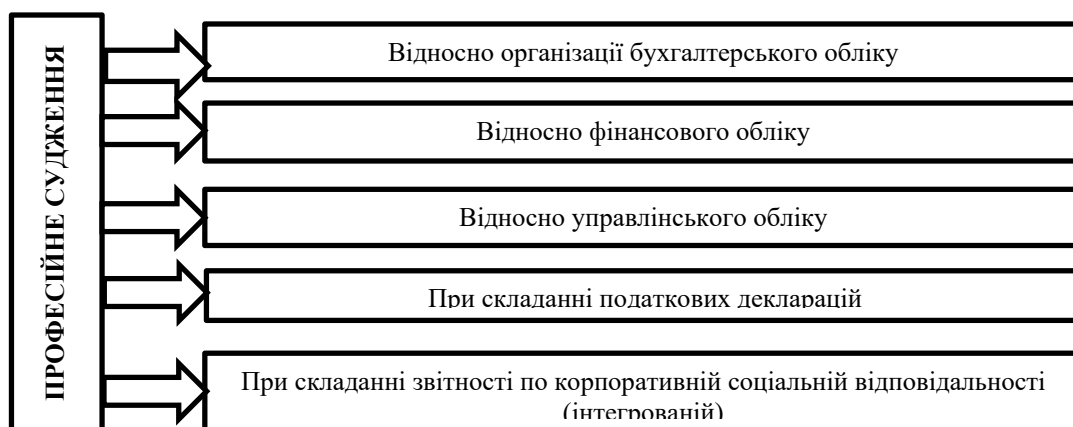

Рисунок 1. Основні напрямки професійного судження

Джерело: [3].

Внутрішній контроль (відповідно до МСА) – це процес, розроблений, запроваджений і підтримуваний тими, кого наділено відповідними повноваженнями, управлінським персоналом, а також іншими працівниками, для забезпечення достатньої впевненості щодо досягнення цілей суб'єкта господарювання стосовно достовірної фінансової звітності, ефективності та результативності діяльності, а також дотримання застосованих законів і нормативних актів [2].

Визначення цілей внутрішнього контролю розкриває перелік питань, які необхідно вивчити аудитору в процесі аудиторської перевірки:

- наскільки надійний процес підготовки інформації, яку містять показники фінансової звітності;
- наскільки ефективний процес передачі фінансової інформації;
- наскільки надійні процедури системи внутрішнього контролю, які направлені на забезпечення зберігання та схоронності ресурсів підприємства;
- наскільки ефективно використання ресурсів підприємства;
- наскільки внутрішній контроль забезпечує виконання вимог чинного законодавства, яке стосується господарської діяльності підприємства [4].

Система внутрішнього контролю є інформаційною базою для проведення аудиторської перевірки та подальшого надання професійного судження аудитора. Вона, з одного боку, є підґрунтям для його формування, а з іншого – частиною аудиторського ризику. Адже загальновідомо, що чим вищий рівень ризику контролю, тим вищий показник загального аудиторського ризику. І одночасно чим вища ефективність функціонування системи внутрішнього контролю підприємства, тим надійнішим буде аудиторський висновок.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про аудиторську діяльність" від 22.04.1993 № 3125-ХІІ
2. Міжнародні стандарти контролю, якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2014 року) – К.: Аудиторська палата України, 2015 р.
3. Лень В.С. Професійне судження бухгалтера: визначення поняття та зміст / В.С. Лень, В.А. Нехай – Облік і фінанси, № 3 (73), 2016
4. Рядська В. В. Аудит. Навч. пос. / В.В. Рядська, Я.В. Петраков Аудит. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Саме в сучасних умовах стає зрозумілим, що розвиток економіки України повинен ґрунтуватися на належному економічному прогнозуванні. Результатом економічного прогнозування повинна бути зважена податкова політика держави, яка буде стимулювати ефективний розвиток малого, середнього та великого бізнесу.

Ефективний розвиток підприємницької діяльності забезпечує збільшення надходжень до бюджету, зменшення рівня безробіття шляхом створення додаткових робочих місць, вирішення проблем бідності й формування середнього класу, пом'якшення економічних і соціальних проблем в різних секторах економіки, розвиток ринку вітчизняних товарів та послуг тощо.

В країнах ЄС малі підприємства забезпечують близько 50% загальної доданої вартості [2].

За статистичними даними в Україні малий бізнес займає 5-6% ВВП, але фактично близько 30-35% населення зайняті в малому бізнесі. За даними Федерації роботодавців України 44% суб'єктів малого бізнесу працюють у сфері послуг, 25% – у сфері торгівлі, 21% – у промисловості та будівництві, 10% – в аграрній сфері [3].

Розвиток підприємницької діяльності в Україні стримується збільшенням податкового навантаження на підприємців, відсутністю підтримки ведення власної справи, дороговизною кредитних ресурсів, зменшенням купівельної спроможності населення. Бути само зайнятим роботодавцем в Україні стає все більш вигідно.

З 01.01.2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні». Законом внесено суттєві зміни до розділів ПКУ, які стосуються адміністрування податків та зборів, зокрема, податку на прибуток, ПДФО, ПДВ, акцизного податку, рентної плати та податку на майно, спеціальних податкових режимів тощо.

Суми податкових платежів, які сплачує більшість суб'єктів підприємницької діяльності, суттєво збільшились у порівнянні з минулим роком (таблиця 1)

Таблиця 1

Збільшення сум податкових платежів в 2017 у порівнянні з 2016 р.[4]

Платники податків	Види податкових платежів	Суми податків та зборів 2016 р	Суми податків та зборів в 2017р	Різниця
Підприємці, платники єдиного податку 1 групи	Єдиний податок	137,80 грн. в місяць	160 грн. в місяць	22,20 грн.
	ЄСВ	352 грн. за грудень 2016 року	352 грн. (до травня)	-
Підприємці, платники єдиного податку 2 групи	Єдиний податок	275,60 грн. за місяць	640 грн. за місяць	364,40 грн.
	ЄСВ	352 грн. за грудень 2016 року	704 грн. за місяць	352 грн.
Підприємці, платники єдиного податку 3 групи	Єдиний податок	3-5 % від доходу	3-5 % від доходу	-
	ЄСВ	352 грн. за грудень 2016 року	704 грн. за місяць	352 грн.
Підприємці на загальній системі оподаткування	ПДФО, ЄСВ	в залежності від отриманого доходу	18% ПДФО від суми доходу, ЄСВ 704 грн. в тому числі за відсутності доходу	704 грн.
Фізичні та юридичні особи	Податок на нерухоме майно	41,34 грн. за 1 кв. м.	48,00 грн. за 1 кв. м.	6,66 грн. за 1 кв. м.

Великою несподіванкою для суб'єктів підприємницької діяльності стало підвищення мінімальної зарплати у два рази. Прогнози уряду мали позитивний ефект. Даний крок повинен скоротити дефіцит Пенсійного фонду і суму державних видатків на його підтримку. Але на думку деяких вітчизняних та зарубіжних експертів у державі відсутнє економічне підґрунтя для збільшення мінімальної зарплати у 2 рази [5].

Даний крок уряду спричинив наступні негативні наслідки:

- оплати праці спеціалістів середньої ланки, науковців зрівнялась із зарплатою працівників з низькою кваліфікацією;

- почалося масове звільнення працівників із зарплатою нижче мінімальної з метою скорочення платежів до бюджету;
- масове закриття фізичних осіб підприємств та збільшення обсягів ведення діяльності без сплати податків;
- значне збільшення витрат на виплату допомоги по безробіттю.

Слід наголосити, що в 2017 році було зроблено і позитивні кроки в політиці оподаткування бізнесу, що збільшило довіру до реформ, започаткованих урядом. Введення в дію електронного кабінету платників податків значно спростило документообіг між платниками податків та контролюючими органами, запровадження єдиного реєстру заяв на відшкодування ПДВ та розповсюдження автоматичного відшкодування на всіх платників податку звело нанівель корупційну складову в цьому питанні, нульова ставка податку на прибуток (до 2021 року) для платників податку, у яких річний дохід не перевищує 3 млн. грн. та розмір заробітної плати кожного з працівників є не нижчим за дві мінімальні зарплати [6].

Законодавчі зміни, які можуть негативно вплинути на ведення підприємницької діяльності в сучасних умовах:

- можливість скасування реєстрації податкових накладних за рішенням податкової. Це повинно унеможливити здійснення сумнівних та безтоварних операцій. Але через недосконалу методику вирішення даного питання існує ризик блокування законних податкових накладних;
- жорсткі критерії для застосування нульової ставки податку на прибуток. На практиці підприємства не можуть скористуватися цим податковим послабленням через неможливість відповідати всім критеріям протягом всього періоду своєї діяльності;

Висновок. Через недостатній аналіз всіх нововведень та відсутність обговорення законодавчих змін із громкістю та суб'єктами підприємницької діяльності всі позитивні кроки уряду сприймаються неоднозначно і не завжди мають позитивний ефект.

Список використаних джерел

1. В. Г. Чепінога Основи економічної теорії: Навч. посібник. — К.: Видавництво Ліра-К, 2014. — 240 с.
2. Малий бізнес: кредитування малого бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kreditbusiness.ru>
3. Що заважає розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fru.org.ua/ua/events/business-events/infohrafika-shcho-zavazhaie-rozvytku-maloho-biznesu-vukraini>
4. Оцінка «новацій» останніх місяців щодо малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uspp.ua/xotilos-bi-pochuti-kompleksnu-oczinku-«novaczij»-ostannix-misyacziv-shhodo-malogo-ta-serednogo-biznesu.html>
5. Податкові зміни для бізнесу у 2017 році. право на захисті бізнесу. Українське право [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrainepravo.com/video/legal_protection_business/podatkovy-zminy-dlya-biznesu-u-2017-rotsi-pravo-na-zakhysti-biznesu-ukrayins%60ke-pravo/
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Томилець К.І., студентка гр. ОА-131
Науковий керівник – **Гнедіна К.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває формування та впровадження на вітчизняних підприємствах системи обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання з метою зростання економічної, екологічної та соціальної ефективності його діяльності. Головною перевагою такої системи є забезпечення управлінського персоналу повною та своєчасною інформацією щодо різних аспектів діяльності підприємства для прийняття ефективних управлінських рішень. На сьогодні важливим є фокусування уваги управлінського персоналу на виявленні резервів, які можуть бути задіяні у довгостроковій перспективі та окреслення стратегічних пріоритетів діяльності підприємства, спрямованих на забезпечення його сталого розвитку. Проте значна кількість вітчизняних підприємств досі не впровадили систему стратегічного управлінського обліку у практичну діяльність. Саме тому актуальним є питання організації підсистеми стратегічного управлінського обліку на підприємствах як складової системи обліково-аналітичного забезпечення їх сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню сутності стратегічного управлінського обліку присвячені праці вітчизняних науковців, таких як: Атамас П.Й., Довбуш А.В, Пушкар М.С., Голов С.В., Шевчук В.Р., О.А. Мошковська, Лозовицький Д.С. та багатьох інших, а також зарубіжних вчених, серед яких: Фостер Дж., Бромвіч М., Уорд К., Райан Б., Купер Р., Каплан Р. та інші. У той же час питання організації стратегічного управлінського обліку на вітчизняних підприємствах потребує подальшого дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Огляд економічної літератури свідчить про наявність різних підходів до трактування поняття «стратегічний управлінський облік». Як зазначає вчений П.І. Атамас, «стратегічний управлінський облік повинен зосередитися на зовнішніх факторах (таких, як прибутковість конкурентів, частка на ринку тощо), тоді як для традиційного обліку характерна зосередженість на внутрішніх процесах і явищах» [1, с. 387]. На думку вченого М.С. Пушкаря, стратегічний управлінський облік є системою, яка надає інформацію про зовнішнє середовище для стратегічного управління та формується в системі контролінгу [2]. Дослідник В.Р. Шевчук приходиться до висновку, що «стратегічний управлінський облік здійснює інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень у всіх п'яти взаємопов'язаних процесах стратегічного менеджменту. За його допомогою не тільки здійснюється вибір і реалізація стратегії, а й проводиться всебічний моніторинг показників виконання з ціллю відслідковування змін у зовнішньому і внутрішньому середовищах, які можуть потребувати коригування діючого стратегічного плану розвитку підприємства» [3]. Вчений К. Уорд вказує на те, що «стратегічний облік покликаний бути системою обґрунтування управлінських рішень, тобто він повинен забезпечити необхідною інформацією певних менеджерів компанії, відповідальних за прийняття стратегічних рішень» [4].

Узагальнюючі різні підходи до трактування поняття, можна стверджувати, що стратегічний управлінський облік – облік, який враховує не тільки внутрішні фактори мікросередовища, а й зовнішні фактори макросередовища, які впливають на підприємство та забезпечує управлінський персонал інформацією, необхідною для планування майбутньої стратегії функціонування підприємства загалом та окремих стратегічних господарських центрів відповідальності.

Основне завдання стратегічного управлінського обліку полягає у тому, щоб зорієнтувати систему управління підприємством на досягнення стратегічних цілей з урахуванням впливу змін зовнішнього середовища. Залежно від рівня стратегічної зорієнтованості обліково-аналітичних процедур управлінський облік на можна поділити на тактичну та стратегічну частини. Ці два види обліку виходять із управлінського обліку, проте стратегічний облік має переваги над тактичним обліком: система стратегічного обліку надає інформацію для прийняття рішень, враховуючи фактори як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, а також забезпечує управлінський персонал інформацією, що дозволяє визначити стратегічні орієнтири розвитку підприємства на довгостроковий період. Прийняті стратегічні управлінські рішення спрямовані на зростання економічного потенціалу підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання.

Висновки. Доцільність впровадження стратегічного управлінського обліку на вітчизняних підприємствах зумовлюється такими ключовими факторами. По-перше, в умовах динамічних змін зовнішнього середовища, високого підприємницького ризику та необхідності формування конкурентних переваг управлінський персонал потребує комплексної інформації щодо діяльності підприємства для прийняття стратегічних управлінських рішень. По-друге, у сучасних умовах господарювання необхідною є зміна підходів до управління підприємством та впровадження інтегрованого підходу з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, а також економічних, соціальних та екологічних аспектів діяльності суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Атамас П.І. Управлінський облік: навч. посіб./ П.І. Атамас – К.: Центр навчальної літератури, 2006. –440 с.
2. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. – Тернопіль, 1999. – 424 с.
3. Шевчук В.Р. Стратегічний управлінський облік як інформаційне підґрунтя стратегічного менеджменту підприємства / В. Р. Шевчук // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2014.- № 797.- С. 417 - 422.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_58
4. Уорд К. Стратегический управленческий учет/ Пер. с англ. –М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. –448 с.

Чеботар І.О., студентка 4 курсу, гр. БО-131

Клименко О.М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Державна казначейська служба України (ДКСУ) (до 28.03.2011 р. — Державне казначейство України) — центральний орган виконавчої влади України, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Є учасником системи електронних платежів Національного банку України.

Діяльність служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України). Казначейство України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Основні завдання Казначейства України :

- Внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів;
- реалізація державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Створення постійно функціонуючої системи державного казначейства як ефективного та дієвого інструмента касового виконання бюджетів відбувалось поетапно. Воно супроводжувалося перерозподілом функцій як міжбанківською і фінансовою системами, галузевими міністерствами і відомствами, так і підрозділами центрального апарату Міністерства фінансів, його місцевими фінансовими органами та органами казначейства з подальшим їх зосередженням у системі казначейства.

Слід зазначити, що казначейська система в нашій країні створювалась не як результат теоретичних досліджень та обґрунтувань учених-економистів щодо необхідності створення такої структури, а через неефективне виконання бюджетних повноважень банківською та фінансовою системами в економічній ситуації країни, яка склалася в 90-х роках. Розбудова системи казначейства в Україні відбувалась в історично короткий період в умовах законодавчої бази, яка постійно змінювалась, та вимоги якої іноді суперечили одна одній. Як показують останні дослідження Світового банку у Європі та Центральній Азії щодо розвитку та модернізації казначейських систем у 13 країнах, для впровадження базової казначейської системи потрібно 7-9 років. Тоді як в Україні, за оцінками Світового банку, цей процес зайняв 3 роки [1]. Етапи розвитку державної казначейської служби України наведено у таблиці 1.

Нині в Україні відбуваються процеси економічних і соціальних трансформацій. Відповідно до вимог сьогодення триває процес реформування органів державного управління. В контексті загальнонаціональних реформ здійснюється реформування Державної казначейської служби з урахуванням повноважень і відповідальності її органів, визначених Бюджетним кодексом, а також загальних тенденцій розвитку національної економіки.

Таблиця 1

Етапи розвитку державної казначейської служби України

Етапи	Роки	Функціональне навантаження
1.	Квітень 1995-1997 рр.	1995-1996 роки - створення організаційної структури органів Державного казначейства, забезпечення їх ефективної діяльності. 1997 рік - початок запровадження казначейської системи виконання державного бюджету за видатками: на кінець року через органи Державного казначейства здійснювалось 45% операцій щодо виконання Державного бюджету.
2.	1998-2000 рр.	1998 – рік завершення переведення на казначейську систему виконання Державного бюджету майже всіх міністерств і відомств. Запроваджено нову бюджетну класифікацію та План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Переведення на казначейське обслуговування позабюджетних коштів бюджетних установ та організацій. 1999 рік - в порядку експерименту у 2-х областях запроваджено касове обслуговування місцевих бюджетів органами Державного казначейства. Надання Державному казначейству статусу учасника Системи електронних платежів Національного банку України. 2000 рік - консолідація всіх коштів Державного бюджету на рахунках Казначейства у Національному банку України.
3.	2001-2004 рр.	2001 рік - фактична зміна статусу Держказначейства: із клієнта банку Казначейство стало учасником Системи електронних платежів Національного банку України. Запровадження обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах казначейства. Розпочато процес запровадження казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахунками міжбюджетних трансфертів. Переведення в систему органів Державного казначейства коштів державних цільових фондів - Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням. Розпочато впровадження єдиного програмного забезпечення автоматизованої системи "Казна". 2003 рік - переведення на повнофункціональне казначейське обслуговування (як за доходами, так і за видатками) місцевих бюджетів. Побудова та запровадження централізованої (4 "К") моделі обслуговування Єдиного казначейського рахунка.

4.	2005-2006 рр.	3 ІІ кв. 2005 - ІІ кв. 2006 рр. - на базі органів Державного казначейства України проведено експеримент по запровадженню нового механізму обслуговування розпорядників коштів державного бюджету. Експеримент передбачав відпрацювання механізму по переходу від виділення асигнувань до запровадження погашення зобов'язань розпорядників коштів державного бюджету. Протягом другої половини 2006 року за результатами проведеного експерименту було розроблено та поширено на всій території України Порядок відображення в бухгалтерському обліку по виконанню державного бюджету операцій з обліку зобов'язань розпорядників коштів в органах Державного казначейства, відкриття асигнувань та здійснення видатків.
5.	2007-2009 рр.	2007 рік був відзначений початком реформи системи бухгалтерського обліку у секторі державного управління, підтвердженням чого стало прийняття у січні 2007 року постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки". Основними напрямками якої є: - модернізація системи бухгалтерського обліку в секторі державного управління; - удосконалення системи фінансової та бюджетної звітності; - створення уніфікованої організаційно-інформаційної облікової системи.
6.	2010-2015 рр.	У 2010 році Указом Президента України №1085 від 9.12.2010 року "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" Державне казначейство отримало статус центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через Міністра фінансів України, і стало йменуватися як Державна казначейська служба України. У 2011 році зазнала суттєвих змін система адміністрування внесків до пенсійного фонду та фондів соціального страхування. Замість чотирьох платежів до фондів державного соціального страхування платники страхових внесків сплачують один - єдиний соціальний внесок. У 2012 році в органах казначейства створено систему внутрішнього аудиту та контролю - дієвого інструмента, що дає змогу керівництву Казначейства перевірити стан виконання поставлених завдань для досягнення заданих цілей, а також належного рівня економії, ефективності і результативності діяльності. У 2013 році для реструктуризації бюджетної заборгованості, а також для оформлення заборгованості з відшкодування податку на додану вартість Кабінетом Міністрів України запроваджено механізм фінансових казначейських векселів. Основним результатом еволюційного розвитку інституту казначейства стало впровадження повнофункціональної автоматизованої казначейської системи. Процес розвитку системи казначейства супроводжується збільшенням кількості виконуваних функцій з одночасним зростанням вимог до якості їх виконання. З плином часу цей процес набуває більш розвинених форм і державної значимості.

Подальший розвиток Казначейства України як провідного фінансового інституту має відбуватися в рамках реалізації Стратегії модернізації системи управління державними фінансами, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 888-р. Стратегія спрямована на підвищення якості та прозорості управління державними фінансами, а також ефективності їх витрачання.

Досвід роботи з казначейського обслуговування державного бюджету переконливо свідчить про його перевагу в порівнянні з попередньою системою. Позитивними факторами казначейського обслуговування бюджетів є:

- отримання щоденної інформації про суми доходів, що надійшли бюджету за кожним джерелом надходження та суми здійснених видатків кожним розпорядником коштів відповідного бюджету. Виконання державного бюджету стало прозорим як для органів управління, так і для суспільства;

- можливість на центральному рівні володіти оперативною інформацією про надходження коштів по кожній окремій території;

- концентрація бюджетних ресурсів в установах Національного банку України, що дозволяє уникнути ризику втрати бюджетних коштів;

- можливість, у разі необхідності, відслідковувати стан доходних рахунків в режимі реального часу, що дозволяє оперативно управляти фінансовими ресурсами;

- застосування органами Державного казначейства процедур попереднього та поточного контролю до розпорядників коштів бюджетів дозволяє уникати нецільового спрямування бюджетних коштів;

- дотримання єдиних вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів [3].

Список використаних джерел

1. Галушка Є.О. Казначейська справа: підручник / О.Є. Галушка, О.В. Охрімівський, Я.М. Гончарук. – [2-е вид., доп. та перероб.]. – Львів: Магнолія 2006, 2012. – 580 с.
2. Указ Президента України “Про Положення про Державнуказначейську службу України” із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1078/2011 (1078/2011) від 29.11.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/460/2011>
3. Історичні передумови виникнення системи казначейства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/92669>

Шевченко Н.В., студ. гр. ЕКК-141
Науковий керівник – **Акименко О.Ю.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ВНЕСОК Ф. ВІЛЛА В РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Батьком науки про бухгалтерський облік вважають творця ломбардської школи *Франческо Вілла*. Франческо Вілла народився в Мілані (Італія) в 1801 році у бідній сім'ї. Він був бухгалтером і професором італійського бухгалтерського обліку. Після класичних і технічних досліджень в області бухгалтерського обліку, він отримав диплом фахівця в області бухгалтерського обліку і землеміра.

У 1826 році він працював директором Ломбардної школи, яку він же і заснував. Проте, він продовжував вчитися особливостям бухгалтерського обліку. У 1830 році почав давати приватні уроки бухгалтерського обліку і сільського господарства, а трохи пізніше - давав уроки в державних школах для сільських дітей.

У 1839 році австрійський уряд оголосив конкурс на присудження призу за кращу роботу, і Франческо Вілла отримав нагороду за свою працю. Робота Франческо Вілла: "Вживана облікова адміністрація" була написана для застосування бухгалтерського обліку в адміністративних організаціях.

Завдяки Франческо Вілла, в області бухгалтерського обліку відбуваються дослідження у сфері простої дії методики обліку і його застосування в адміністративній організації. Ця робота також сприяла його подальшій кар'єрі і Ф. Вілла був розподілений в професуру, де працював спочатку заступником професора, а потім, з 1843 року в якості професора. Вілла викладав бухгалтерський облік в Павії до 1859г. Пізніше він переїхав в Мілан в якості директора науково-літературної академії "Наука і Державний облік", де він продовжував викладати, до 1862 року. Пізніше він викладав управління і бухгалтерський облік в технічному інституті Рояль в Мілані (нині технічний інститут "Карло Каттанео").

Він здійснив синтез юридичних та економічних цілей обліку. Вілла вважав, для того щоб бухгалтерія піднялася до рівня науки, вона повинна досліджувати свої принципи та категорії. Головна праця Вілли вийшла у світ 1840 р., і цей рік можна вважати початком народження науки про бухгалтерський облік.

Франческо Вілла вважається попередником використання бухгалтерського обліку в якості джерела інформації управління, не вважаючи, що це просто набір чисел, але і наука з принципами, аналогічними принципам економіки і управління. Він виходить за рамки традиційних концепцій бухгалтерського обліку, відповідно до яких бухгалтерський облік може бути здійснений будь-якою людиною. На його думку, бухгалтерський облік має бути на увазі знати природу, деталі, правила, закони і практику, що регулюють обліковий процес і роблячи його справедливим. Це була його головна думка і початок наступної фази науки бухгалтерського обліку.

Сутність своїх поглядів Вілла сформулював так: «Рахівництво, застосовуючи цей термін у широкому сенсі слова, включає в себе серію економічних і адміністративних знань, необхідних для мистецтва вести книги: мета якого контролювати рух господарських цінностей, що знаходяться в господарстві на початок якогось періоду; відзначати передбачувані доходи і витрати».

Вілла не без впливу д'Анастасіо перейшов від персоналізації до персоналізації рахунків, замість ототожнення рахунки з особою він вводив рахунок для обличчя. При цьому об'єктом обліку Вілла вважав не правові відносини, а матеріальні або грошові цінності, у зв'язку з якими виникають ці відносини. Бухгалтерський облік виступав у нього як комплексна економіко-правова дисципліна, при цьому він підкреслював, що мова йде не просто про юриспруденцію, а про адміністративне право [1].

Вчений вважав, що як наука - бухгалтерський облік повинен мати свій категорійний апарат і свої принципи. Метою бухгалтерського обліку Ф. Вілла визначав не тільки систематизацію облікового процесу, а й контроль майна і фінансів організації. Крім того, під контролем в бухгалтерському обліку вчений розумів: збереження, що належать організації цінностей; створення і використання різних резервів; оптимізація витрат.

Рахунки бухгалтерського обліку Франческо Вілла також розділяв на три типи:

1. Депозитні (майнові);
2. Особисті;
3. Методологічні підсумкові (рахунок збитків і прибутку, рахунок вступного і завершального балансу).

Вілла розділяє бухгалтерський облік на три складові частини:

1. сфера економіко-адміністративних відносин;
2. правила формування і ведення облікових реєстрів і їх дослідження на практиці;
3. управління організацією за допомогою контрольної функції бухгалтерського обліку.

Управління - частина адміністративного права, воно здійснюється не шляхом контролю цінностей, а за допомогою контролю діяльності працівників підприємства, з яких вирішальну роль грають матеріально відповідальні особи - хранителі, як їх називав Вілла. Хранителі, отримуючи цінності, брали на себе відповідальність перед власником, яка збільшується при надходженні і зменшується при списанні цінностей. Всі рахунки в обліку повинні відкриватися агентам (особам, які працюють усередині підприємства) і кореспондентам (особам, стороннім по відношенню до підприємства) [2].

Оскільки управління передбачає постійне переміщення прав і зобов'язань між агентами і кореспондентами, виникає необхідність безперервного збільшення відповідальності в одних і зменшення її в інших осіб. Так, координація прав і зобов'язань визначає подвійний запис.

Особа, чия відповідальність збільшується, - дебетується, чия відповідальність зменшується, - кредитується.

Таким чином, Франческо Вілла зробив бухгалтерський облік економіко-правовою дисципліною і надав важливе управлінське значення бухгалтерського обліку в організації. Він перейшов від персоніфікації до персоналізації рахунків, замість ототожнення рахунки з особою він вводив рахунок для обличчя. При цьому об'єктом обліку Вілла вважав не правові відносини, а матеріальні і грошові цінності, що призводять до цих відносин. На практиці, Франческо Вілла розробив комплекс понять економічного і адміністративного характеру, які додавалися до ведення рахунків і облікових книг. Системи рахівництва Вілла виділяв за типами господарств. Їх частинами виступають три групи рахунків.

Список використаної літератури

1. Бутинець, Ф. Ф. Історія бухгалтерського обліку [Текст] : навч. посіб.: у 2-х ч. – 2-е вид., доп. і перероб. – 2-е вид., доп. і перероб. / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2001. – Ч. 2. – 512 с. – ISBN 966-683-012-4.
2. Рета М. В. Становлення і розвиток парадигми бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / М. В. Рета // Бізнес Інформ. - 2014. - № 10. - С. 287-293. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_48

Шило С.Л., студент гр. МОАн-161

Науковий керівник – **Сақун О.С.**, к.е.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У ринковій економіці найважливішою умовою функціонування абсолютної більшості суб'єктів господарювання є їхня ефективна діяльність. Разом із тим існування і розвиток кожного з них супроводжується численними ризиками, загрозами й небезпеками, що вимагає від підприємств належного використання своїх корпоративних ресурсів. Найважливішим з них є ресурс безпеки, який поряд з іншими базовими ресурсами (фінанси, технології, управління тощо), є головною умовою не лише виживання й стабільної роботи підприємств, а обов'язковою умовою їхнього розвитку.

Економічна безпека підприємства у вузькому розумінні як стан захищеності суб'єкта господарської діяльності, а в широкому — як процеси із забезпечення такого стану.

Під системою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності слід розуміти сукупність і взаємодію взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, що мають спільні цілі, матеріально-технічні ресурси, технології, форми та методи протидії реальним і потенційним небезпекам і загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища[1].

Незважаючи на існування серйозних досліджень щодо окремих складових забезпечення економічної безпеки підприємств, здійснених такими науковцями як: М.М. Єрмошенко, Г.В. Козаченко, В.В. Крутов, О.М. Ляшенко, І.П. Мігус, Г.О. Мінаєв, Є.О. Олейніков, Л.Г. Шемаєва, С.М. Шкарлет, В.І. Франчук, істотних розробок стосовно обліково-аналітичного забезпечення не проводилося. Хоч вивченню окремих аспектів застосування обліково-аналітичних даних при підтриманні безпечного функціонування суб'єктів господарської діяльності присвячені наукові розробки І.А. Белоусової, М.І. Бондаря, С.М. Галузіної, В.В. Євдокимова, Є.М. Лапченка, Т.В. Момот, В.Ф. Палія, М.С. Пушкаря, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, М.Г. Чумаченка, А.Д. Шеремета, В.О. Шевчука, С.М. Хмельова,

Ч.Т. Хорнгрена, Р. Ентоні та інших. Однак, у своїй переважній більшості ці публікації носять поодинокий несистемний характер, спрямований на удосконалення теоретичних основ бухгалтерського обліку та фінансового аналізу як інформаційного підґрунтя економічної безпеки підприємства.

В умовах світової та вітчизняної кризи економіки, враховуючи специфіку як сучасних загроз так і вищенаведених загроз, необхідною складовою в системі економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання повинна стати саме підсистема обліково-аналітичного забезпечення, основним завданням якої будуть не тільки в інформаційній підтримці процесу гарантування економічної безпеки, а й формування інформаційних потоків між об'єктами та суб'єктами безпеки, внутрішнім і зовнішнім середовищем. Вирішення даної проблеми можливе через реалізацію механізму, який лежить в основі обліково-аналітичного забезпечення і передбачає оцінювання поточного стану економічної безпеки підприємства і прогнозування його зміни менеджерами або аналітиками шляхом визначення певної сукупності показників діяльності суб'єкта господарювання, зіставлення їх з граничними значеннями таких показників (індикаторами економічної безпеки) та розроблення пропозицій щодо подальшого функціонування.

Під обліково-аналітичним забезпеченням економічної безпеки підприємства слід розуміти цілісну інформаційну систему, що об'єднує методи і технології усіх видів обліку, аналізу та безпеки з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам безпеці діяльності підприємства та його сталого розвитку [4-5].

Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, у здійсненні оперативного мікроаналізу та використанні його результатів при моделюванні управлінських рішень у системі економічної безпеки підприємства. Розглядаючи цю систему з позицій її змісту, можна констатувати, що вона складається з чотирьох взаємопов'язаних підсистем: інформаційної, облікової, аналітичної та спеціального забезпечення.

Облікова система забезпечує формування, накопичення, класифікацію та узагальнення необхідної інформації. Ці процедури здійснюють відповідно до встановленої методології і технології обліку.

Аналітична складова обліково-аналітичного забезпечення надає кількісну та якісну оцінку змін, що відбуваються з досліджуваним об'єктом. Вона дає змогу завчасно визначити тенденції розвитку як небажаних, так і прогресивних явищ.

Інформаційна складова обліково-аналітичного забезпечення передбачає збирання й накопичення інформації про чинники зовнішнього і внутрішнього середовища задля оцінювання рівня та стану економічної безпеки власного підприємства, його потенційних партнерів і конкурентів, а також формування стратегії і тактики протидії загрозам діяльності підприємства та його сталому розвитку.

Підсистема спеціального забезпечення передбачає надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки сталого розвитку [2].

На сучасному етапі розвитку обліково-аналітична підсистема, яка є складовою комплексної системи економічної безпеки підприємства, повинна передбачати збір, узагальнення й обробку даних оперативного, статистичного і бухгалтерського фінансового й управлінського обліку (серед них дані за податковими розрахунками), а для економічного аналізу використовувати облікову (в розрізі його видів) та позаоблікову інформацію, суть якої полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес – виконання оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності цього процесу і використанні його результатів для формування рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень [3].

З вищенаведеного можна сформулювати основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства:

- оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства, надійності потенційних партнерів підприємства;
- оцінка стану безпеки й визначення стратегії діяльності на ринку потенційних і реальних конкурентів;
- діагностика фінансово-господарського стану підприємства для упередження його фінансових ризиків, неспроможності, банкрутства;
- прийняття управлінських рішень стосовно доцільності діяльності з урахуванням виявлених загроз і небезпек;
- сприяння гармонізації інтересів підприємства загалом (як юридичної особи) та окремих співробітників (як фізичних осіб) для мінімізації внутрішніх загроз тощо [1].

Отже, ефективне функціонування системи економічної безпеки підприємства залежить від можливості отримати та використати якісну інформацію про зміни внутрішнього і зовнішнього середовища певного суб'єкта господарювання. Задоволення інформаційних потреб користувачів — суб'єктів економічної безпеки — є головним завданням обліково-аналітичної підсистеми.

Список використаних джерел

1. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Вісн. Східно-українського національного університету ім. В. Даля. — 2011. — №3 (157). — С. 36–42.

2. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет : учеб. пособие для вузов / К. Друри; пер. с англ. под ред. Н. Д. Эриашвили ; предисл. проф. П. С. Безруких. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 783 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/507688/>

3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ [Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін.] — К. : Правова єдність, 2009. — 541 с.

4. Штангрет А. М. Безпека соціально-економічної системи: теоретичні аспекти / А. М. Штангрет // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства). — 2012. — № 3. — С. 50–62. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2013_2_10

5. Штангрет А. М. Методичні засади здійснення конкурентної розвідки в системі економічної безпеки підприємства / А. М. Штангрет // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23.4. — С. 302–307.

СЕКЦІЯ 4 ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В ЕКОНОМІЦІ

*Информационные системы в экономике
Information systems in economics*

Мальцев О.О., студент гр.ОА-132

Науковий керівник – Волот О.І., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ПРИНЦИПИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ

В даний момент часу, коли підвищення ефективності роботи бухгалтерської служби і підприємства взагалі може досягатися за рахунок використання інформаційних систем, велике місце займає створення функціонального та надійного програмного забезпечення. Це можливе за рахунок використання принципів та методів, які б забезпечували мінімізацію витрат часу бухгалтерів на створення та подання податкової звітності до контролюючих органів, були б надійними та мали необхідні характеристики.

Найвищий ефект від впровадження засобів обчислювальної техніки в господарський облік та аудит, як правило, досягається за рахунок удосконалення його методології та організації, підвищення контрольних властивостей, повнішого задоволення потреб управління в обліковій інформації. У сучасних умовах раціоналізація технології оброблення облікової інформації, зниження її трудомісткості — основний напрям автоматизації господарського обліку, але його можливості дещо обмежені. Пояснюється цей факт тим, що існуючі автоматизовані інформаційні системи обліку побудовано на методологічних принципах, притаманних ручній технології господарського обліку [1].

Проблемами створення методологічної основи побудови інформаційних систем займалися наступні вчені: В.М. Глушков, Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, І.О. Балебега, Т.Г. Кірюшатова, М.Ф. Огійчук, В.Є. Ходаков та інші. Проте ряд важливих проблем удосконалення методологічних питань щодо інформатизації процесів податкового обліку потребують аналізу.

Розглянемо науково-методичні засади та принципи створення інформаційних систем, які сформульовані академіком В.М. Глушковым та Ф.Ф. Бутинцем (табл. 1) [2,3].

Таблиця 1

Принципи створення та вдосконалення інформаційних систем

№	Принцип	Сутність принципу
1	Системності	Є основоположним при створенні, функціонуванні й розвитку комп'ютерних ІС в цілому та комп'ютерних інформаційних систем податкового обліку зокрема. Він дає змогу: розглядати досліджуваний об'єкт як єдине ціле; виявляти завдяки цьому різноманітні типи зв'язків між структурними елементами, які забезпечують цілісність системи; реалізувати в ній конкретні функції.
2	Розвитку	Комп'ютерна ІС створюється з урахуванням можливості постійного поповнення й оновлення функцій цієї системи та видів її забезпечення. Передбачається, що комп'ютерна інформаційна система обліку має нарощувати свої обчислювальні можливості, оснащуватися новими технічними й програмними засобами, бути здатною постійно розширювати й оновлювати склад задач та інформаційний фонд, створюваний у вигляді баз даних.
3	Сумісності	Призначення в забезпеченні здатності взаємодії комп'ютерних ІС різних видів і рівнів у процесі їхнього спільного функціонування. Реалізація цього принципу дає змогу забезпечувати нормальне функціонування економічних об'єктів, підвищувати ефективність управління.
4	Стандартизації та уніфікації	Полягає в необхідності застосування типових уніфікованих і стандартизованих елементів функціонування комп'ютерних ІС. Упровадження у практику створення й розвитку комп'ютерних ІС цього принципу дає змогу скоротити часові, трудові та вартісні витрати на їх створення з максимально можливим використанням нагромадженого досвіду щодо формування проектних рішень та автоматизації проектних робіт.
5	Ефективності	Сутність в досягненні раціонального співвідношення між витратами на створення комп'ютерних ІС з податкового обліку та цільовим ефектом, отриманим при їхньому функціонуванні.
6	Гнучкості	Система, що створюється, повинна мати достатній запас гнучкості, щоб забезпечити можливість реагування на зміну зовнішніх факторів.
7	Захисту і безпеці даних	Система, що проектується, повинна сприяти захисту активів підприємства від нерационального їх використання і забезпечувати надійність та безпеку інформації в системі.
8	Універсальності	Програмна система повинна вирішувати не окрему задачу, а виконувати стандартні процедури і обробляти конкретну задачу як окремий випадок більш загальної.

Як правило, для ефективного функціонування комп'ютерних ІС податкового обліку крім головних (загальних) принципів їх побудови вирізняють й низку частинних принципів, які деталізують загальні. Додержання кожного з частинних принципів дає змогу досягти певного економічного ефекту.

Один із них - принцип декомпозиції, який використовується при вивченні особливостей, характерних властивостей елементів і системи обліку об'єкта в цілому. Він полягає у поділі системи обліку на частини, виокремленні певних комплексів робіт, створенні умов для ефективнішого аналізу та проектування комп'ютерної інформаційної системи обліку.

Проблеми створення комп'ютерних інформаційних систем з обліку пов'язані, з одного боку, із загальними теоретичними основами розвитку економіки країни і конкретного економічного об'єкта (підприємства, організації, установи тощо), а з іншого — зі специфікою технології автоматизованого оброблення облікових даних.

Тому розглянуті основні методологічні принципи створення та впровадження комп'ютерних інформаційних систем необхідно доповнити організаційно-технологічними принципами, без урахування яких неможливі розроблення та впровадження нових інформаційних технологій в практику управління. До них належать такі принципи: абстрагування, формалізації, концептуальної спільності, несуперечності і повноти, незалежності даних, структурування даних, доступу кінцевого користувача [1].

Отже, для ефективного створення та функціонування інформаційних систем з податкового обліку та подання звітності необхідно додержуватися принципів. Додержання принципів необхідно не тільки на етапі створення, а й на етапі експлуатації комп'ютерних інформаційних систем податкового обліку, тобто протягом усього життєвого циклу такої системи.

Список використаних джерел

1. Писаревська Т.А. Інформаційні системи обліку та аудиту: Навчальний посіб.— К.: КНЕУ, 2004. — 369 с. ISBN 966–574–638–3.
2. Бутинець Ф.Ф. та ін. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Давидюк, Т.В. Шахрайчук. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 2-е вид., перероб. і доп. - Житомир: ПП "Рута", 2002. - 544 с. ISBN 966-683-000-0.
3. Глушков В. М. Автоматизированные системы управления сегодня и завтра. — М.: Мысль, 1976. — 64 с.

Телегіна А.С., ст. гр.ОА-161

Науковий керівник – Синенко М.А., к.ф.м.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МОДЕЛЮВАННЯ ГОЛОСУВАННЯ ЗА ДОПОМОЮ ПРОСТИХ КОАЛІЦІЙНИХ ІГОР

Теорія ігор – розділ прикладної математики, який досліджує моделі прийняття рішень в умовах неспівпадання інтересів сторін. Теорія ігор як наука була започаткована Джоном фон Нейманом і Оскаром Мергенштерном [1]. Остаточне визнання отримала в 1994 році з присудженням Джону Нешу, Джону Харшаню і Рейнхарду Зелтону Нобелівської премії за новаторський аналіз рівноваги в теорії ігор з протилежними інтересами. В 2012 році Нобелівськими лауреатами також стали Ллойд Шеплі і Елвін Рот за визначні результати в теорії коаліційних ігор. В наш час ігрові моделі широко використовують в економіці, політології, соціології.

В даній роботі розглядаються моделі голосування, побудовані за допомогою простих коаліційних ігор та шляхом визначення індексу Шеплі-Шубика проводиться аналіз впливу кожного гравця.

Нагадаємо основні поняття, які відносяться до теорії коаліційних ігор. Нехай $I = \{1, 2, \dots, n\}$ – множина гравців. Коаліцією будемо називати будь-яку підмножину K множини I , ($K \subseteq I$). Задамо функцію $v(K): \mathcal{P}(I) \rightarrow \mathbb{R}$, яка кожній коаліції ставить у відповідність отримуваний нею вигравш. Функцію $v(K)$ називають характеристичною функцією гри. Відмітимо, що характеристична функція повинна задовольняти ряд умов, зокрема,

$$1. v(\emptyset) = 0; \quad 2. v(K \cup L) \geq v(K) + v(L), \quad K \cap L = \emptyset$$

На відміну від антагоністичних, для коаліційних ігор однією з основних задач є розподіл вигравшу між гравцями.

Результат гри можна описати вектором $\bar{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, елементами якого є платежі (вигравші) гравців. Причому x_i такі, що

1. $x_i \geq v(i)$ – умова індивідуальної раціональності;   2. $\sum_{i \in I} x_i = v(I)$ – умова колективної раціональності.

Один з можливих підходів до формування компонент вектора $\bar{x}$ полягає у використанні вектора Шеплі [2], згідно з яким

$$x_i(v) = \sum_{K \ni i} \frac{(k-1)!(n-k)!}{n!} (v(K) - v(K \setminus \{i\})),$$

де $k = |K|$.

Важливим класом коаліційних ігор є прості іри. Коаліційна гра називається простою, якщо для кожної коаліції виграш $v(K)$ дорівнює 0 або 1, $v(I) = 1$. За допомогою простих ігор зручно моделювати процеси голосування. Наприклад, проста гра, що визначається характеристичною функцією

$$v(K) = \begin{cases} 1, & \text{якщо } |K| > n/2; \\ 0, & \text{інакше} \end{cases}$$

моделює голосування простою більшістю. Інший приклад – голосування з квотою. Характеристична функція гри такої моделі має вигляд:

$$v(K) = \begin{cases} 1, & \text{якщо } \sum w_i \geq q; \\ 0, & \text{інакше} \end{cases}$$

де $w_i \geq 0$ – кількість голосів i – го гравця (вага); $q > 0$ -- мінімальна кількість голосів, необхідних для прийняття рішення (квота).

В 1954 році Шеплі і Шубик вперше запропонували використовувати вектор Шеплі для аналізу простих ігор, що моделюють голосування. Вектор Шеплі, що використовується стосовно такого аналізу, називають індексом впливу Шеплі-Шубика, а його відповідні компоненти – індексом впливу того чи іншого гравця.

Говорять, що гравець i є ключовим гравцем, якщо з його приєднанням до коаліції K , коаліція з програючої перетворюється на виграючу, тобто $v(K \setminus \{i\}) = 0$ і $v(K) = 1$. Індекс Шеплі-Шубика можна розрахувати по формулі:

$$x_i(v) = \sum_{K \ni i} \frac{(k-1)!(n-k)!}{n!}$$

Сумування відбувається по усім виграючим коаліціям K , де i - ключовий гравець.

Розглянемо гру, як модель голосування. Нехай $\{A, B, C, D, E\}$ —множина гравців. (Це можуть бути, наприклад, партії в парламенті, чи власники акцій акціонерного товариства.) Нехай гравець A має 35 голосів, гравець B —25 голосів, C —20, D -- 12 і E —8 голосів. Розглянемо спочатку випадок, коли рішення приймається простою більшістю голосів. Нас буде цікавити індекс впливу кожного гравця. Для даної гри може бути сформовано 32 коаліції. Легко перевірити, що серед них 16 виграючих. Гравець A входить як ключовий гравець у дві коаліції із двох гравців, у шість коаліцій із трьох гравців та у дві – із чотирьох гравців. Отже, компонента Шеплі-Шубіка для гравця A дорівнює:

$$2 \cdot \frac{(2-1)!(5-2)!}{5!} + 6 \cdot \frac{(3-1)!(5-3)!}{5!} + 2 \cdot \frac{(4-1)!(5-4)!}{5!} = \frac{2}{5}$$

Аналогічно розраховуємо компоненти вектора для інших гравців, і, таким чином, вектор Шеплі-Шубіка має вигляд:

$$\left(\frac{2}{5}, \frac{7}{30}, \frac{7}{30}, \frac{1}{15}, \frac{1}{15} \right)$$

Цікаво, що, як видно з отриманого результату, гравці з різною “вагою” можуть мати однаковий індекс впливу. Можна також навести приклад гри, коли гравець з ненулевою “вагою” має нулевий індекс впливу.

Змінимо квоту. Нехай $q = 70$. Зрозуміло, що в цьому випадку індекс Шеплі-Шубіка також зміниться. Тепер цей вектор має вигляд:

$$\left(\frac{7}{15}, \frac{13}{60}, \frac{2}{15}, \frac{2}{15}, \frac{1}{20} \right)$$

Крім того, в такій інтерпретації гравець A стає вето-гравцем, оскільки входить у будь-яку виграючу коаліцію.

Відмітимо, що у такий спосіб можна розраховувати індекс впливу реальних парламентів.

Список використаних джерел

1. Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн. Теория игр и экономическое поведение. М.: Наука, 1970.—704с.
2. Печерский С. Л., Беляева А.А. Теория игр для экономистов. СПб.: Из-во Европ. Ун-та в С-Петербурге, 2001.—342с.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Світова інформатизація суспільства сприяє швидкому збільшенню масивів інформації. Проте ефективно використовувати її можуть лише ті підприємства, що оперативного реагують на зміни та впроваджують новітні інформаційні технології в своїй діяльності. У зв'язку з цим питання впровадження систем електронного документообігу в діяльності промислових підприємств є актуальним.

Питаннями проблем організації електронного документообігу, юридичної обґрунтованості електронних документів, захисту електронних документів займалися такі вчені, як Бутинець Ф.Ф., Завгородній В.П., Коцупатрий М.М., Кропивко М.Ф., Івахненко С.В. тощо. Проте ряд важливих проблем використання електронного документообігу потребують аналізу.

Електронний документ (ЕД) - документ, створений за допомогою засобів комп'ютерної обробки інформації, який може бути підписаний електронним підписом і збережений на електронному носії у вигляді файлу відповідного формату [1].

Електронний документообіг - сукупність процесів створення, обробки, відправлення, передачі, отримання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які відбуваються з використанням перевірки цілісності та, в разі необхідності, з підтвердженням факту одержання таких документів [1].

У відповідності з Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», який набрав чинності у січні 2004 року [1], обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний цифровий підпис, який використовується для ідентифікації передплатника електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладення електронного підпису надає будь-якому електронному документу статус оригіналу та наділяє його повною юридичною силою.

Електронний підпис - дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних [2].

Щоб стати суб'єктом електронного документообігу в Україні необхідно [2]:

– укласти договір про надання послуг електронного цифрового підпису (за умови відсутності) з відповідним акредитованим центром сертифікації ключів (АЦСК).

– отримати пару ключів для забезпечення підписання власних електронних документів (ЕД) та здійснення криптографічного шифрування ЕД.

– інстальовати відповідне програмне забезпечення, що забезпечує підготовку даних для виконання алгоритмів електронного цифрового підпису (ЕЦП).

– встановити кореспондентські відносини з метою обміну сертифікатами відкритих ключів шифрування (відкритими ключами), що надає можливість у подальшому здійснювати обмін електронними повідомленнями у шифрованому вигляді.

До основних переваг використання електронного документообігу можна віднести [3]:

– перехід до більш зручного, швидкого і економного без паперового юридично значимого документообігу;

– удосконалення процедури підготовки, подачі / доставки, обліку та зберігання документів, їх аутентифікація, цілісність, конфіденційність і неспростовність;

– криптографічний захист інформації (електронних документів) при передачі по відкритих каналах;

– мінімізація фінансових ризиків за рахунок підвищення конфіденційності інформаційного обміну документами;

– економія ресурсів за рахунок використання оперативного електронного архіву;

– можливість швидкого пошуку і перегляду електронних документів, а також визначення їх юридичної сили по ЕЦП;

– значне скорочення процедури підписання договорів, оформлення та подання податкової та фінансової звітності;

– швидкий і надійний обмін електронними документами з партнерами, контрагентами незалежно від віддаленості адресата.

Основні проблеми документообігу:

– правильність ведення електронного документообігу відповідно до застосованих комп'ютерних технологій;

– оптичне введення документів з паперового носія та обробка отриманої інформації в графічному вигляді;

– юридична обґрунтованість облікових даних та юридична доказовість електронних документів;

– відповідність реквізитів електронного документа прийнятим стандартам;

– контроль за правами доступу;

– захист електронного документа і його реквізитів.

Основні недоліки існуючих механізмів ЕЦП та електронного документообігу [4]:

- неврегульовані питання надання електронних документів контролюючим органам при перевірці, а також судам;
- відсутність спільних форматів ЕЦП різних сертифікаційних центрів;
- інтерфейсна недосконалість діючих програмних продуктів.

Електронний документообіг дозволяє створити єдиний інформаційний простір, інтегруючи в інформаційний вузол усі документальні системи. Інтеграція здійснюється без втрати якості роботи з документами. Основа подібної інтеграції — надійне сховище документів і взаємодіючі з ним системи документообігу. Всі оброблювані документи зберігаються в єдиному сховищі, що дозволяє забезпечити оптимальний пошук і вибірку інформації при підготовці матеріалів.

Отже, більшість з розглянутих проблем можливо вирішити на рівні самого підприємства за рахунок правильного впровадження та використання електронного документообігу, а саме: навчання облікового персоналу, використання потужнішого устаткування та удосконаленого програмного і технічного забезпечення тощо. Проте проблему юридичного підтвердження електронних облікових документів можна розв'язати лише за наявності відповідної законодавчої бази вже на державному рівні. А тому є необхідність в розробці чіткого переліку рекомендацій щодо юридичного підтвердження електронних документів з метою їх подальшого впровадження на законодавчому рівні [4].

Спільне використання систем електронного діловодства і сховищ інформації дозволяє систематизувати і поєднувати інформацію, що полегшує її аналіз і складання звітів. Для пошуку прихованих закономірностей у великих масивах даних можна приймати більш ефективні рішення і дії, що базується на відповідних технологіях діставання інформації з даних.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 р. № 851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
2. Закон України "Про електронний цифровий підпис" 22.05.2003 р. № 852-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/852-15>
3. Кручиніна Т. Переваги й недоліки електронного документообігу // Секретарь референт- 2014. - № 10 (141). – С. 26-31.
4. Ніколашин А. О. Проблеми електронного документообігу та шляхи їх вирішення / А. О. Ніколашин // Облік і фінанси АПК. — 2009. — № 3. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2009_3/23_Nikol.pdf.

СЕКЦІЯ 5
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Проблеми и перспективы развития менеджмента и публичного управления
Problems and prospects of management development, public administration and public service

ПІДСЕКЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Публичного управления и менеджмента организаций / Public administration and management of organizations

Бирюк Ю.В., Добронизська В.Є., студентки гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Косач І.А.,** к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Високі темпи розвитку інформаційних технологій, постійні зміни потреб споживачів, а також перенасиченість ринку товарами та послугами, які утворюють високу конкуренцію – все це та інші фактори змушують сучасні промислові підприємства знаходитися у постійній динаміці. За таких умов, залишатися на ринку конкурентоспроможним підприємством досить складно. Для уникнення цих проблем, необхідно знайти оптимальні методи менеджменту. Одним із методів, який в змозі вирішити дане питання є реінжиніринг.

Реінжиніринг – це досить новий метод, який виник у 90-х роках ХХ століття, однак, на сьогоднішній день вже здійснено низку наукових досліджень у цьому напрямку. Не зважаючи на такий інтерес серед науковців, багато питань пов'язаних із ним залишаються недостатньо дослідженими. Одним із таких питань є реінжинірингу бізнес-процесів на кризових підприємствах, його об'єкти та основні цілі.

Поняття реінжиніринг пов'язано із іменами Хаммер та Девенпорт, які у 1990 році опублікували статтю де реінжиніринг розглядається як самостійний метод менеджменту, який в змозі поліпшити такі показники підприємства як: темпи, якість, вартість, тощо – шляхом переосмислення та перепроєктування ділових процесів [3]. В загальному реінжиніринг – це якісно новий підхід до реформування організаційної структури, це створення цілком нових і ефективніших бізнес-процесів без урахування існуючих. Для українських підприємств реінжиніринг має особливу привабливість тому, що залишки командно-адміністративних методів управління в галузях економіки України не дають можливості ефективно подолати кризу, виробляти конкурентоспроможну якісну продукцію, виводити товари на міжнародні ринки збуту, залучати інвестиції.

Реінжиніринг застосовується майже у всіх сферах бізнесу. Його значення полягає в тому, що він сприяє підприємствам адаптуватися до сучасних ринкових умов, шляхом багатостороннього використання людського фактору, новітніх технологій, можливістю приймати рішення незалежно від керівництва, тощо. Основним завданням реінжинірингу є необхідність повного задоволення потреб споживачів. Такого результату можна досягти шляхом оптимізації внутрішніх бізнес-процесів. Реінжиніринг допомагає істотно підвищити якість роботи основних сфер життєдіяльності компанії, зокрема таких, як: постачання, науково-дослідницька робота, кадрова політика, планування виробництва, процес виробництва, управлінська звітність, маркетинг, обслуговування клієнтів тощо. Реінжиніринг є процесом, в якому повинні брати участь усі підрозділи підприємства з урахуванням їх специфіки [2].

У науковій літературі немає єдиного підходу щодо поняття бізнес-процесів. Розглянемо основні з них. Так, на думку Х. Біннера «бізнес-процес» - це система взаємопов'язаних і взаємодіючих дій, кінцевими цілями виконання яких є створення продуктів/послуг, які мають цінність для зовнішніх і внутрішніх споживачів [1, с.54]. Н. Тішер з цього приводу зазначає, що це структурована послідовність дій з виконання певного виду діяльності на всіх етапах життєвого циклу предмета діяльності – від створення концептуальної ідеї через проектування до реалізації та результату (здача в експлуатацію об'єкта, постачання продукції, надання послуг, закінчення певної фази діяльності), тобто певний системно-замкнений процес [9]. На нашу думку найбільш ґрунтовно до вирішення цієї проблеми підійшли Л. І. Чернобай та О. І. Думаї. Вони вказують, що «бізнес-процеси» - це система безперервних, взаємопов'язаних, відповідним чином упорядкованих і керованих дій (процедур, операцій, виконуваних функцій), яка, у свою чергу, є елементом механізму формування доданої вартості (споживчої вартості) через перетворення організаційних ресурсів, зосереджених на досягненні однієї комплексної цілі, спрямованих на забезпечення продуктивності та ефективності організації в цілому і забезпеченні донесення доданої вартості (споживчої цінності) до цільового ринку через бізнес-модель підприємства [10, с. 126].

На основі наведеного визначення можна виділити основні ознаки бізнес-процесів: існування мети здійснення бізнес-процесів, використання ресурсів для виконання бізнес-процесів, періодичність здійснення послідовних дій, безперервність здійснення бізнес-процесів та інші. У свою чергу слід зазначити, що постійний розвиток ринкових відносин потребує гнучкості в управлінні такими процесами, що змогло б забезпечити можливість їх конфігурації у зв'язку зі змінами умов середовища, а також взаємозв'язку та узгодженості з генеральною стратегією розвитку підприємства [6].

Під управлінням бізнес-процесами слід розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів управління з використанням сукупності методів і засобів впливу на об'єкти управління для досягнення поставлених стратегічних цілей, а саме: створення конкурентоспроможної продукції (послуг, робіт), здатної задовольняти зовнішніх і внутрішніх споживачів й забезпечити стабільний розвиток підприємству в динамічному ринковому

середовищі. Водночас управління бізнес-процесами є складним процесом вироблення й реалізації суб'єктом управління управлінських рішень щодо забезпечення високого рівня ефективності бізнес-процесів, що відображається в результатах діяльності підприємства та задоволеності споживачів. Перепроекування бізнес-процесів зосереджує увагу керівників та менеджерів на вдосконаленні існуючих процесів шляхом їх приведення до вигляду найбільш відповідного стратегічним цілям підприємства. О. Гончарова вказує, що воно не передбачає створення принципово нового варіанта бізнес-процесу: 1) перепроекування застосовується відносно до тих процесів, які функціонують досить успішно і в даний момент; 2) даний підхід доцільно використовувати, якщо покращення показників діяльності підприємства на 30 – 60% зможе забезпечити йому конкурентні переваги [4, с. 80].

Найбільш радикальним підходом до вдосконалення бізнес-процесів є реінжиніринг, який доцільно використовувати до застарілих і неефективних бізнес-процесів

Реінжиніринг як правило застосовується коли: підприємство знаходиться у кризовому стані; підприємство з оптимальним станом має проблеми із конкурентоспроможністю, попитом, доходами, тощо; підприємство із сприятливим станом на ринку використовує його як основний спосіб ведення бізнес-відносин.

Для виходу із кризової ситуації застосовується антикризовий реінжиніринг, який основним завданням ставить вирішення важливих проблем підприємства, коли справи пішли дуже погано і потрібний комплекс заходів, що дозволить ліквідувати джерела таких проблем. Він полягає у пошук і активному використанні нових форм, методів, прийомів, сфер бізнесу, оскільки колишні підходи себе вже не виправдують. Застосування антикризового реінжиніринг спрямовано на вирішення кризових явищ господарюючого суб'єкта. Він застосовується в тих випадках, коли результативність фінансово-комерційної та виробничо-торгівельної діяльності господарюючого суб'єкта постійно знижується, конкурентоздатність різко падає, намітилася тенденція банкрутства й потрібен комплекс заходів для ліквідації цієї кризи [8].

Цілями антикризового реінжинірингу бізнес-процесів на підприємствах є: а) скорочення тривалості виробничого циклу, докорінне зменшення кількості процесів та їх вартості, різке зниження витрат часу на виконання функцій; б) значне покращення процесу управління якістю; в) підвищення ролі рішень та ініціативи кожного окремого працівника, організація групової роботи; г) суттєве зниження кількості працівників; д) забезпечення прискореного впровадження нових технологій; е) забезпечення адаптації підприємства до функціонування в умовах інформаційного суспільства і «суспільства знань» [7].

Для виходу із кризової ситуації підприємство має організувати систему управління таким чином, щоб вона змогла належним чином забезпечити управління господарською діяльністю залежно від тієї чи іншої сфери бізнес-процесів, а також ефективне використання виробничо-технологічного потенціалу. Методики реінжинірингу мають загальний характер, а тому у кожному окремому випадку мають бути адаптовані до конкретного кризового підприємства.

До основних об'єктів реінжинірингу на підприємстві має відноситися: 1) Управління – повинні враховуватись не підрозділи (відділ збуту, бухгалтерія), а робота, яка виконується в цих підрозділах. При переході підрозділів від функціональної до горизонтальної структури відбувається зміна оцінки ефективності роботи – від оцінки діяльності до оцінки результатів. Це стимулює самостійне прийняття рішень, роботу для клієнта, а не для керівника. У процесі реалізації програми реінжинірингу управління підприємства освоюють нові інформаційні технології, які надають можливість оперативно реагувати на зміни попиту, швидко приймати рішення, коригувати існуючі плани розвитку.

2) Персонал – процесний підхід повинен застосовуватись і до ресурсу підприємства, яким є персонал. При реінжинірингу персонал повинен комплексно враховувати фактори, пов'язані з бізнес-процесом, бюджетом, організаційною структурою, системою робочих місць підприємства.

3) Графіки і режими роботи – оскільки щораз з'являються нові технологічні інновації, то для багатьох організацій зміни режимів роботи набувають особливого значення. Наприклад, зміни виробничих завдань чи процесів необхідні в разі впровадження нового обладнання чи випуску нової продукції. Реінжиніринг допомагає істотно підвищити якість роботи основних сфер життєдіяльності компанії, зокрема таких, як: постачання, науково-дослідницька робота, кадрова політика, планування виробництва, процес виробництва, управлінська звітність, маркетинг, обслуговування клієнтів тощо. Реінжиніринг є процесом, в якому повинні брати участь усі підрозділи підприємства з урахуванням їх специфіки [2].

Визначення основних об'єктів дає нам змогу встановити цілі реінжинірингу бізнес-процесів на кризовому підприємстві, зокрема:

- скорочення тривалості виробничого циклу, докорінне зменшення кількості процесів та їх вартості, різке зниження витрат часу на виконання функцій;
- значне покращення процесу управління якістю;
- підвищення ролі рішень та ініціативи кожного окремого працівника, організація групової роботи;
- суттєве зниження кількості працівників;
- забезпечення прискореного впровадження нових технологій;
- забезпечення адаптації підприємства до функціонування в умовах інформаційного суспільства [3].

Таким чином, на основі викладеного можна зробити такі висновки: по-перше, з метою підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств і досягнення стратегічних цілей необхідним стає реорганізація системи управління на основі процесноорієнтованого підходу, спрямованого на вибудовування довготривалих відносин із споживачами та задоволення їхніх потреб. За процесним підходом до управління діяльність розглядається як сукупність бізнес-процесів, спрямованих на реалізацію місії та цілей підприємства. Основні переваги, які отримує підприємство з переходом до процесного управління: клієнтоорієнтований характер діяльності; зосередженість на стратегічних процесах; гнучкість системи управління та її адаптація до

мінливих умов середовища; відповідальність за кінцеві результати; спрощення ієрархічних організаційних структур; зменшення витрат тощо. Усе це, у свою чергу, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємства. По-друге, у рамках управлінської діяльності та з метою досягнення стратегічних цілей вітчизняним підприємствам необхідно особливу увагу приділяти вирішенню питань оптимізації бізнес-процесів. У зв'язку з цим активнішого використання потребують такі інструменти підвищення ефективності управління та оптимізації бізнес-процесів підприємства, як реінжиніринг. Подальшого дослідження потребують питання формування системи показників оцінювання ефективності бізнес-процесів; організаційно-економічного забезпечення успішного проведення реінжинірингу бізнес-процесів; мотиваційного механізму досягнення результативних показників бізнес-процесів тощо. По-третє, нами були розглянуті та досліджені основні проблеми реінжинірингу бізнес-процесів на кризовому підприємстві на основі чого розроблено схему антикризового реінжинірингу, яка включає в себе визначення типу підприємства, аналіз стану підприємства, опис існуючих бізнес-процесів, тощо. Дане питання є досить обширним і тому потребує подальшого дослідження в напрямку розробки ефективного механізму впровадження антикризового реінжинірингу на підприємствах у різних сферах господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Биннер Х. Ф. Управление организациями и производством: от функционального менеджмента к процессному / Х. Ф. Биннер / Пер. с нем. – М. : Альпина Бизнес Бук, 2009. – 282 с.
2. Гвоздь М. Я. Реінжиніринг бізнес-процесів як чинник прискореного розвитку економіки / М. Я. Гвоздь // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Вид-во Львівської політехніки, 2013. №754.– С. 135–138.
3. Гончарова О. М. Реінжиніринг бізнес-процесів як спосіб підвищення ефективності управління. / О. М. Гончарова // Ефективна економіка. – № 2 – 2012. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=943>
4. Гончарова О. М. Реінжиніринг бізнес-процесів як метод процесного управління / О. М. Гончарова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 10 (151). – С. 78 – 82.
5. Горлачук В. В. Реінжиніринг та оптимізація бізнес-процесів підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Горлачук, І. Г. Яненко // Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/294/115.pdf>
6. Морщенок Т. С. Теоретичні аспекти управління бізнес-процесами в контексті реалізації стратегії розвитку підприємства / Т. С. Морщенок // Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2014/11_0/295_302.pdf
7. Осипова Є. Л. Кризовий реінжиніринг бізнес-процесів як інструмент ефективного управління підприємствами водного транспорту / Є. Л. Осипова // Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe
8. Солодка О. В. Реінжиніринг логістичних бізнес-процесів як спосіб їх вдосконалення / О. В. Солодка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 669. – С. 317– 322.
9. Тішер Н. Управління бізнес-процесами на підприємстві / Н. Тішер // Матеріали міжнародної конференції [Електрон- 302 ЕКОНОМІКА менеджмент і маркетинг БІЗНЕСІНФОРМ № 11 '2014 www.business-inform.net ний ресурс]. – Режим доступу : http://viem.edu.ua/konf_V4_1/art.php?id=0151
10. Чернобай Л. І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть / Л. І. Чернобай, О. І. Дума // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / Відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 125 – 131.

Бирюк Ю. В., Добронизька В.Є., студентки гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Сугоняко Д.О.,** к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРАУДФАНДІНГУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ

В умовах сьогодення соціально-економічний розвиток суспільства безпосередньо залежить від можливості залучення та ефективного використання фінансових ресурсів. Масове розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, заміна соціальних мереж засобами масової інформації призводять до поєднання пасивної та активної ролі споживача, в результаті чого здійснюється трансформація фінансових відносин та утворення новітніх інструментів та методів акумуляції капіталів [1].

Результатом таких процесів є активний розвиток інноваційних форм фінансування. Такі форми створюють значиму конкуренцію вже традиційним формам мобілізації фінансових коштів, таким як державні позики, банківські кредити тощо. З цього приводу слушною є думка Білла Гейтса, який в одній із своїх промов порівняв сучасні банки із динозаврами, які під впливом швидких темпів розвитку технології в близькому майбутньому взагалі вимруть [6, с. 172].

Серед масиву інноваційних форм фінансування слід виділити такий феномен як краудфандинг, який є початковим етапом формування нового сегменту фінансового ринку. Краудфандинг (англ. crowdfunding) – слово англійського походження, яке у перекладі означає «натовпи», «фінансування». В загальному під терміном «краудфандинг» слід розуміти колективне фінансування або колективне співробітництво людей, які добровільно об'єднують свої фінансові або інші ресурси для підтримки інших людей або організацій [7].

На сучасному етапі краудфандинг є предметом дослідження обмеженої кількості робіт. Німецькі науковці А. Швієнбахер і Б. Ларралде в одній із своїх праць визначають краудфандинг як відкритий конкурс, переважно через Інтернет ресурси, спрямований на збір фінансових ресурсів або у вигляді дарування, або в обмін на основі різних форм винагороди та / або підтримки правом голосу ініціатив, спрямованих на досягнення конкретних цілей [9].

Проаналізувавши дане визначення слідє висновок, що це є широким тлумачення даного поняття. У свою чергу, більш вузьке визначення надає П. Беллефламме. На його думку «краудфандінг» - це зусилля підприємців та їхніх груп щодо фінансування своїх проектів (культурних, соціальних та некомерційних), спираючись на порівняно невеликі внески від порівняно великої кількості осіб, що використовують Інтернет, без стандартних фінансових посередників [10].

Основною метою краудфандінгу є залучення через Інтернет ресурси фінанси великої кількості людей за для реалізації різноманітних програм та ідей. Як правило, така процедура здійснюється через спеціалізовані інтернет-платформи, які забезпечують створення найбільш повного опису проекту або ідеї, яка потребує фінансування.

Для більш чіткого розуміння даного феномену слід визначити природу його виникнення. Так, передумовою виникнення краудфандінгу була необхідність розроблення нових ідей для підтримки та надання фінансування для творчих проектів і особистостей (акторів, співаків, спортсменів, режисерів). Крім того, він широко застосовувався для надання фінансової допомоги постраждалим, проведення соціальних чи політичних акцій, фінансування стартапів чи виробництва новітнього продукту тощо.

Існує велике розмаїття видів краудфандінгу, зокрема: peer-to-peer кредитування, фандрайзинг збору коштів фанатами музичних гуртів та ін.

В умовах сьогодення досить складно дати чітке визначення краудфандінгу, яке б охоплювало всі сфери його застосування. Така ситуація зумовлена, в першу чергу, тим, що зміст даного феномену включає не лише багато поточних можливостей, а й способи використання колективних фінансів у сферах, які виникнуть у майбутньому.

В умовах сьогодення Україна є технологічно відсталою порівняно із розвиненими країнами світу. Близько 90% продукції, яка виробляється в Україні не має належного рівня науково-технічного забезпечення. Частка України у світовому обсязі торгівлі наукомісткою продукцією на порядок нижче ніж частка Польщі, Німеччини, Китаю і складає лише одну десятку відсотка [4, с. 8].

Система фінансування інноваційної діяльності є складним переплетенням форм і джерел фінансування. Так, основними джерелами коштів, які використовуються для фінансування інноваційної діяльності в Україні, є:

1. Державні інвестиційні ресурси (бюджетні кошти, кошти позабюджетних фондів, державні запозичення, пакети акцій, майно державної власності).

2. Інвестиційні, зокрема фінансові, ресурси суб'єктів господарювання комерційного і некомерційного характеру, а також громадських організацій, фізичних осіб і т. п. Це інвестиційні ресурси колективних інвесторів, зокрема, страхових компаній, інвестиційних фондів і компаній недержавних пенсійних фондів, власні засоби підприємств, а також кредитні ресурси комерційних банків, інших кредитних організацій і спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків [5].

З цього слідє, що в Україні фінансовим джерелом, що забезпечує розв'язання великомасштабних науково-технічних проблем, є кошти державного бюджету, за рахунок яких виконуються цільові, комплексні програми, фінансується Державний фонд фундаментальних досліджень, частково діяльність Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, Фонд сприяння розвитку малих форм підприємництва у науково-технічній сфері. Позабюджетні фонди фінансування дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і підтримки інновацій створюють з метою забезпечення фінансування загальногалузевих, міжгалузевих і регіональних науково-технічних програм, а також заходів з освоєння нових видів промислової продукції. Такі фонди можуть створюватися в міністерствах, у великих містах і регіонах, а також у рамках концернів, холдингів, промислово-фінансових груп.

Джерелами недержавної системи фінансування інноваційних проектів виступають: кошти, які мобілізують через емісію цінних паперів; власні кошти підприємств; кредити комерційних банків; спеціалізовані та благодійні фонди; кошти інвестиційних фондів і компаній, інших підприємств і організацій, зацікавлених у якнайшвидшому випуску нової продукції [4, с. 6].

У розвинених країнах частка банківських кредитів як джерела фінансування капіталовкладень становить 20-40 %; у науково-технічній сфері кредитні ресурси - близько 7 % загального обсягу фінансування НДДКР, тоді як кошти позабюджетних фондів та інші залучені засоби - понад 20 %. Частка інвестицій, що направляються комерційними банками на виробничі інновації, не перевищує 2 %. Причина полягає в банківській кризі, у високій вартості кредитів, у відсутності зацікавленості банків

Труднощі залучення зовнішніх джерел фінансування змушують підприємства орієнтуватися на прибуток від основної і непрофільної діяльності що сповільнює, а іноді і припиняє інноваційний розвиток.

Тому, одним із джерел альтернативного фінансування інноваційної діяльності може стати краудфандінг. Доходи світового краудфандінга збільшилася удвічі і склали 6 млрд. \$. Прорив в краудфандінговій індустрії стався у 2012 році, коли президент США Обама схвалив Законопроект про фінансування стартапів. Щоденний обсяг інвестицій, що проходить через найбільші платформи індустрії Kickstarter, Indiegogo, Grow VC і RocketHub подвоївся. Ресурс Kickstarter, справно збирав щорічно близько \$ 200 млн, у 2012 році зміг залучити 345 млн. \$. В 2013 році найбільший краудфандінговий ресурс США зібрав 1 млрд. \$ на додаток до 1 млрд. \$, залученому в якості інвестицій за весь час існування платформи, запущеної у 2007 р. [3].

Таким чином, краудфандінг слід визначити як форму колективної співпраці людей, які добровільно об'єднують свої фінансові або інші ресурси разом за допомогою інформаційних технологій, з метою отримання підтримки зусиль інших людей або організацій.

Отже, з урахування того, що ефективні методи фінансування сучасних інновацій пов'язані із самим середовищем їх функціонування – сучасним інформаційним простором, краудфандінг набуває все більшого застосування у процесі фінансування інноваційних проектів, пов'язаних із розвитком інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Васильчук І. П. Краудфандинг як феномен постіндустріальної економіки [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4870/1/Vasylychuk.pdf>
2. Петрушенко Ю. М. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку / Ю. М. Петрушенко, О. В. Дудкіє // Маркетинг і менеджмент інновацій. – № 1. – 2014. – С. 172-182.
3. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.jnsm.com.ua/cgi-in/u/book/sis.pl?Article=10223&action>
4. Belleflamme P. Crowdfunding: Tapping the right crowd [Електронний ресурс] / P. Belleflamme, T. Lambert, A. Schwienbacher // Journal of Business Venturing. – 2014. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2292363_code301672.pdf.
5. Schwienbacher A. Crowdfunding of small entrepreneurial ventures / A. Schwienbacher, B. Larralde // SSRN Electronic Journal. – 2010. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1699183_code301672.pdf.

Ганжа С., здобувач кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Науковий керівник – **Ткаленко Н.В.**, д.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФАКТОРИ ГАЛЬМУВАННЯ РОЗВИТКУ НІС В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується актуалізацією процесів підвищення ефективності виробничої структури, розвитку внутрішнього ринку та експортоорієнтованої діяльності, протікання яких має відбуватися з огляду на стратегію інформаційно-інноваційної конкурентоспроможності і переходу країни до шостого технологічного укладу [1]. Вищесказане обумовлює зростання наукового та практичного інтересу до проблем інноваційної діяльності.

Концепція національної інноваційної системи (національної системи нововведень) та їх ролі в процесах технологічного та економічного розвитку стала формуватися з середини 80-х рр. ХХ ст. вченими різних країн світу. В центрі її уваги знаходяться національні особливості організації інноваційного процесу в різних країнах, функції окремо взятих суспільних та приватних інститутів, форми взаємодії цих інститутів на різних стадіях здійснення технологічних інновацій. Наразі не існує єдиного визначення НІС і залежно середовища виникнення виділяють різні підходи до визначення цього поняття. Так, К. Фрімен розглядав національну інноваційну систему як мережу інституцій державного та приватного секторів, чия діяльність і взаємодія ініціює, імпортує, модифікує та поширює нові технології. Особливістю такого підходу є зосередження уваги на інституціональній складовій інноваційної діяльності [2]. У той же час Р. Нельсон, вивчаючи проблеми пов'язані із розробкою та реалізацією науково-технічної політики держави, визначав національну інноваційну систему як сукупність інститутів, чия взаємодія визначає інноваційну продуктивність (ефективність) національних фірм. У своїх дослідженнях вчений підкреслював роль конкуренції у стимулюванні інноваційної діяльності [3]. Б.-А. Лундвалл, базуючись на концепції "національних виробничих систем" Ф. Ліста та ідей фон Хіппеля про технологічну співпрацю, досліджував проблеми взаємодії між виробниками та споживачами знань. Вчений під національною інноваційною системою розумів "набір елементів і зв'язків, які взаємодіють в процесі виробництва, розподілу та використання нового, економічно вигідного знання ... і знаходяться або походять з території національної держави". Основний акцент у цьому визначенні зроблено на національний аспект інноваційної діяльності [4]. У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. №680р "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи", зазначається, що національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [5].

Дані про економічний розвиток України свідчать, що вихідні умови здійснення державної інноваційної політики в Україні не особливо сприяють реалізації цілей технологічного розвитку. Це обумовлено наступними причинами:

- 1) дуже низька доля бюджетних витрат на наукові дослідження. В розвинутих країнах ця доля складає 2–3% валового внутрішнього продукту, майже 50% яких поступає із суспільних фондів.
- 2) незначна частина інноваційної продукції в загальному обсязі виробництва, критично загрозливий рівень обсягів нової продукції у найбільш інноваційних сферах (електронна і електромашинно-будівельна, виробництво контрольно-виміральної апаратури, засобів транспорту, виробів із пластмаси і резини, будівельних матеріалів, малотоннажної хімії). Саме в цих видах діяльності створюють і освоюють майже 80% інновацій в Європі;
- 3) технологічна відсталість у деяких базових секторах нашої економіки (металургія, металообробка, контроль виробничих процесів, виробництво матеріалів, монтаж кінцевих виробів) складає більше десяти років в порівнянні з промислово розвинутими країнами;
- 4) відсутність у підприємств можливостей для фінансування і інвестування розробок за рахунок власних фінансових коштів. Порівняння даних про фінансові надходження промислових підприємств і рівень податків від них говорить про повну відсутність фінансової можливості виробництв здійснювати інноваційну діяльність;
- 5) низька інноваційність безпосередніх іноземних інвестицій, які вкладаються у виробництво сучасних технологій і виробів;
- 6) постійне зниження рівня активності винахідників і раціоналізаторів. Цей процес ускладнюється тим, що постійно зменшується чисельність і можливість працевлаштування за спеціальністю кадрів високої кваліфікації. Середня заробітна плата у сфері науки одна із самих низьких по країні;

7) низьке оновлення машин і обладнання. За європейськими стандартами період амортизації має складати не більше 3–7 років. В Україні цей період в багатьох випадках складає декілька десятків років;

8) незначне використання комп'ютерної техніки у сфері проектування, господарського управління і управління виробничими процесами;

9) низький рівень стандартизації виробів, який не спонукає виробництво до досягнення необхідної якості;

10) дуже висока енергомісткість української економіки;

11) повна відсутність програми приватизації організаційних одиниць у сфері науки.

Директивними орієнтирами для формування державної інноваційної політики є Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, а також акти інноваційного законодавства:

Закон України „Про наукову і науково-технічну діяльність” визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технологічної сфери, створення умов для наукової і науково-технологічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку [6].

Закон України „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” визначає правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні [7].

Закон України „Про інноваційну діяльність в Україні” визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Встановлено принципи державної інноваційної політики, об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності. Описано порядок та особливості державної реєстрації інноваційних проектів [8].

Закон України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” створює правову базу для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва та сфери послуг у країні, забезпечення внутрішнього ринку конкурентною, наукомісткою продукцією та виходу з нею на світовий ринок [9].

Законом України „Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” визначаються положення, спрямовані на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва [10].

Закон України „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” розкриває особливості запровадження спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності, оподаткування технологічних парків, їх державної підтримки [11].

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технологічного та інтелектуального потенціалу України [12].

Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів” визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій [13].

Для абсолютно всіх країн, незалежно від обраної стратегії та рівня технологічного розвитку, важливі наступні напрямки: розвитку інститутів, що займаються НДДКР; розвиток умов для стимулювання інноваційної ініціативи національних компаній; створення ланцюжків взаємодії між бізнесом і творцями знань і технологій; постійне вдосконалення інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій; розвиток системи освіти, включаючи вищі навчальні заклади; збереження та розвиток стратегічно важливих технологій; створення сприятливого інноваційного клімату в країні. В цілому формування НІС є принципово важливою стадією побудови нової економіки, основу якої складає отримання і використання нових знань. Ця концепція поєднує в собі основні елементи наукової, креативної та інноваційної діяльності в рамках держави. Тим самим НІК дозволяє системно поглянути на процес формування економіки нового типу і, зокрема, зміни принципів управління людськими ресурсами.

Список використаних джерел

1. Белов О.Ф., Пирожков С.І. Про глобальні пріоритети розвитку України в програмі „Україна-2010” // www.niur.gov.ua/ukr/publishing
2. Freeman C., Nelson R., Silverberg G. and Soete L. (eds), Technical Change and Economic Theory, in G. Dosi “Japan: A New National System of Innovation”, Pinter, 1988, 330-348.
3. Nelson R. (1993) National Systems of Innovation: A Comparative Analysis, Oxford, Oxford University Press.
4. Lundvall, B.-A. (1992). National Systems of Innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning. London and New York: Pinter.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.in.gov.ua/index.php?get=55&law_id=290
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
7. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. // Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
9. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. // Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
10. Законом України „Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” від 09.04.2004 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>

11. Закон України „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/991-14/ed19990716>

12. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/143-16>

13. Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів” від 08.09.2005 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/143-16>.

Двоєглазова М.В., к.т.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ

Управління проектом за допомогою стандартних методик та інструментів підвищує ймовірність його успішного завершення, хоча і супроводжується додатковими витратами. Стандарти, що описують і об'єднують загальноприйняті підходи та рекомендації в області управління проектами вирішують кілька основних завдань. Що, в свою чергу, істотно підвищує ефективність роботи

Менше половини ІТ-проектів закінчується успішно, інші ж або виконуються з перевищенням термінів або бюджетів, або повністю провалюються. Ця обставина є однією з основних причин, що підштовхують компанії до впровадження методології проектного управління.

Перш за все, ці документи містять кращий світовий досвід з управління проектами і служать основою взаємодії, особливо в великих і інтернаціональних проектах. На їх базі проводиться сертифікація спеціалістів, а самі вони відображають системну картину окремої галузі менеджменту - управління проектами.

Сьогодні в світі прийнято кілька стандартів, орієнтованих на виконання ІТ-проектів. Найвідомішими серед них є PRINCE2 (Великобританія), РМВОК (США), V-Modell (Німеччина), Р2М (Японія), Hermes (Швейцарія) та ін [1].

Проектний підхід полягає в обов'язковому порядку виділення окремої організаційної структури для управління проектом, яка може в значній мірі відрізнитися в залежності від специфіки та масштабу проекту. При цьому в кожному проекті повинні бути визначені чотири типові ролі, які виконують строго певні функції.

До них відносяться замовник проекту (фізична або юридична особа, яка є власником результату проекту), куратор проекту (особа, відповідальна за забезпечення проекту ресурсами і здійснює адміністративну, фінансову та іншу підтримку проекту), проектна команда (сукупність осіб, груп і організацій, об'єднаних у тимчасову організаційну структуру для виконання робіт за проектом) і керівник проекту (особа, яка здійснює управління проектом і відповідальне за результати проекту).

Групи процесів управління ІТ-проектами використовуються в багатьох міжнародних стандартах, зокрема в РМВОК та ISO 21500 [2, 3].

Послідовність процесів управління визначається умовами конкретного проекту, проте будь-який проект повинен починатися з процесу ініціації проекту і закінчуватися процесом завершення, а виконання процесів організації виконання і контролю проекту має починатися не раніше процесів планування.

Для ефективної реалізації ІТ-проектів можуть бути використані міжнародні стандарти, досвід та підходи в галузі управління проектами. Застосування методологій управління ІТ-проектами дає можливість визначити кількісні, часові, вартісні і якісні параметри проекту, ідентифікувати та оцінити ризики ІТ-проектів.

Список використаних джерел:

1. Дегтярев М.А. Международные и национальные стандарты управления проектами [Електронний ресурс] / М.А. Дегтярев // И-Маш. 2014. – Режим доступу: <http://www.i-mash.ru/materials/economy/60005-mezhdunarodnye-i-nacionalnye-standarty.html>. – Назва з екрана.

2. Руководство к своду знаний по управлению проектами (Руководство РМВОК), 5-е издание, 2013 г.

3. Международный Стандарт по Управлению Проектами ISO 21500:2012.

Коваленко К.В., студентка гр. МЕН-131

Науковий керівник – **Михайловська О.В.**, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КОМУНІКАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В останні роки велике поширення отримали професії, де головною умовою успіху є вміння грамотно спілкуватися і налагоджувати комунікацію з аудиторією. Конференція, нарада, презентація, виступ перед співробітниками, корпоративні заходи, робоча планерка – ми часто стикаємося з ситуаціями, коли необхідно виступати перед аудиторією.

Публічний виступ – це усне монологічне висловлювання з метою впливу на аудиторію. Метою публічних виступів є передавання інформації, знань, оцінок та вражень. У сфері ділового спілкування використовуються різні жанри промов: переконувальна, інформаційна, урочиста, привітальна [1].

В основі класичної схеми ораторського мистецтва лежить 5 етапів:

1. Добір необхідного матеріалу, змісту публічного виступу (*inventio* - «винахід»);
2. Складання плану, розподіл зібраного матеріалу в необхідній логічній послідовності (*dispositio* - «розташування»);
3. Словесне вираження», літературна обробка мови (*elocutio*);

4. Завчання, запам'ятовування тексту (memoria - «пам'ять»);
5. Проголошення (pronuntiatio).

Сьогодні в ораторській діяльності виділяють 3 основних етапи, кожен з яких включає певні дії: докомунікативний, комунікативний і пост комунікативний (рис.1).

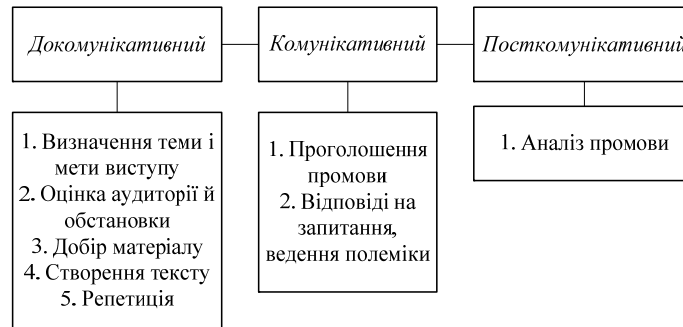

Рис. 1. Основні етапи ораторського мистецтва [1]

Підготовка до будь-якого ораторського монологу починається з визначення його *теми і мети*. Назва виступу повинна бути зрозумілою, чіткою, по можливості короткою. Починаючи розробку тексту, необхідно визначити мету виступу. Оратор повинен ясно уявляти, якої реакції він домагається.

Основні цілі публічного монологу - повідомлення і вплив. Свої прагнення і задачі варто повідомити слухачам. Важливо оцінити склад майбутньої аудиторії.

Необхідні дані про тих, *на кого розрахована промова* - це: освітній рівень, напрямок освіти (гуманітарна, технічна ...), пізнавальні інтереси, стать, вік, ставлення до теми і до оратора.

Перед слухачами з високим рівнем професійної чи наукової підготовки не можна виступати, якщо немає нових поглядів, підходів до рішення проблеми, не можна допускати повтори, тривіальні судження, демонструвати свою перевагу, зловживати цифрами, цитатами, ухилятися від суті проблеми.

Якщо публіка різна за складом, треба, по можливості, адресувати якийсь фрагмент кожній групі. Необхідно також з'ясувати чисельність аудиторії. Слід пам'ятати, що великою кількістю слухачів складніше управляти [2].

Варто довідатися, *у якій обстановці* буде проходити виступ - у залі, у кабінеті, є чи там кафедра, стіл, мікрофон. Кафедра допомагає сконцентрувати увагу на ораторі, за нею треба розташовуватися вільно, невимушено.

Наступна стадія докомунікативного етапу - «кодуванн» - *складання тексту* - починається з добору матеріалу. Щоб виступ вийшов змістовним, краще використовувати не одне джерело, а декілька. Джерела матеріалу поділяються на групи:

1. Безпосередні - матеріали, здобуті автором з життя шляхом спостережень, власного досвіду: знання, практика; особисті контакти, бесіди, інтерв'ю; уява - уявне створення нових картин, образів, проектів на основі минулого досвіду з елементами творчості.

2. Опосередковані: офіційні документи, наукова і науково - популярна література; художня література; статті газет і журналів; передачі радіо і телебачення.

«Живий» досвід завжди добре сприймається слухачами, він переконливий і йому вірять. Систематизуючи матеріал, оратор створює план, продумує композицію, логіку викладу, складає і редагує текст. Підготовка письмового тексту має багато переваг. Написану промову можна перевіряти, виправляти; вона легше запам'ятовується і довше утримується в пам'яті. Писати треба на окремих аркушах, на одній стороні [3].

Репетиція являє собою проголошення тексту думкою або вголос, краще перед дзеркалом. Досвід показує, що на 3 хвилини виступу витрачається 20 - 25 хвилин підготовки. Якщо виступ ретельно розроблений, то в момент зустрічі зі слухачами оратор буде триматися впевнено.

Існує три способи *виголошення промови*: 1) Читання тексту; 2) Відтворення по пам'яті з читанням окремих фрагментів (з опорою на текст); 3) Вільна імпровізація (експромт).

Читають ті промови, від тексту яких не можна відступити: дипломатичні, урочисті, доповіді і співдоповіді офіційного змісту. Іноді на нарадах, засіданнях, зборах, зустрічах доводиться виступати експромтом. При цьому потрібна велика мобілізація пам'яті, енергії, волі. Імпровізація можлива тільки на базі великих знань, володіння риторичними навичками.

Методика ораторського мистецтва рекомендує не квапитися з відповіддю, а спочатку переконатися, що питання правильно зрозуміле; відповідати лаконічно, ясно і не давати необґрунтованих чи сумнівних відповідей; мати під рукою довідковий матеріал для тих, хто хоче одержати більш докладне обґрунтування ваших припущень [4].

Найвищий прояв майстерності публічного виступу - це контакт зі слухачами, тобто спільність психічного стану оратора й аудиторії. Як говорить прислів'я, слово належить наполовину тому, хто говорить, і наполовину тому, хто слухає. Головні показники взаєморозуміння між комунікантами - позитивна реакція на слова виступаючого, зовнішнє вираження уваги у слухачів (їхня поза, зосереджений погляд, вигуки схвалення, «робоча» тиша в залі). Контакт - величина перемінна. Він може бути повним (зі всією аудиторією) і неповним, стійким і хитким у різні фрагменти проголошення промови.

Щоб завоювати аудиторію, треба установити з нею і постійно підтримувати, зоровий контакт. Виступаючий звичайно повільно обводить поглядом слухачів. Поза, жести, міміка - приналежність індивідуального стилю. Ці елементи кінетичної системи спілкування діють на зоровий канал сприйняття,

акцентують увагу на змісті інформації, що надходить слуховим каналом, підвищують емоційність і тим самим сприяють кращому засвоєнню висловлених думок. На думку психологів, мова на 25% сприймається зоровим шляхом. Оратор повинен домогтися відчуття стійкості, рівноваги, легкості, рухливості і природності на трибуні, перед аудиторією. Стверджують, що кращий жест той, на який не зважають слухачі, тобто який органічно зливається зі змістом промови.

В ораторському мистецтві використовуються: ритмічні жести (вони підкреслюють логічний наголос, уповільнення і прискорення промови), емоційні передають відтінки почуттів, вказівні рекомендується використовувати в випадках, коли є предмет, наочне приладдя, на які можна вказати, образотворчі наочно представляють предмет, показують його та символічні несуть певну інформацію. Про важливість жестикуляції, говорить той факт, що в риториках, починаючи з античних часів, їй присвячувалися спеціальні розділи.

У гарного оратора «обличчя говорить разом з промовою». Обличчя і весь зовнішній вигляд виступаючого повинні виражати доброзичливе відношення. Аудиторія не любить сердитих чи байдужих.

Отже, публічний виступ є дуже важливим у діловому спілкуванні, щоб досягти впливу на аудиторію та зацікавити її.

Для того, щоб навчитися добре, змістовно говорити *необхідно постійно збагачувати свої знання і досвід*, удосконалювати освіту, інакше кажучи, всебічно розвивати свою особистість. Успіхів у ділових стосунках з людьми можна досягти лише за умови постійного вдосконалення власної особистості. Адже вміння добре говорити завжди розвивається одночасно з розширенням наукового, політичного чи професійного кругозору.

Список використаних джерел

1. Тіхонова Н.О. Комунікативний менеджмент в готельно-ресторанному господарстві. НУХТ, 2014. -114 с.
2. Зверинцев, А.В. Коммуникационный менеджмент : / А.В. Зверинцев. – К. : 2007 – 345 с.
3. Алешина, И.В. Паблик рилейшнз для менеджеров: учеб. / И.В. Алёшина. - Москва: ИКФ «ЭКОС», 2003. – 480 с.
4. Федотова, М.Г. Коммуникационный менеджмент: учеб. пособ. / М.Г. Федотова. – Омск.: ОмГТУ, 2006.– 76 с.

Ковальчук Я.С., Кулик А.І., студентки гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Сугоняко Д.О.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Інноваційна діяльність - є одним з найважливіших факторів функціонування підприємства. Останнім часом західноєвропейські країни почали розробляти все більше програм, які стимулюють інноваційну діяльність. Зазвичай вони спрямовуються на розширення інновацій.

Нажаль, більшість українських підприємств не використовують інновації як стратегічний фактор. Підприємці визначили, що це негативно впливає на інноваційний розвиток. Серед негативних впливів можна виділити такі: недостатність інформації про оновлені технології, також держава недостатньо підтримує НДДКР в країні, ризикованість введення інновацій та інші.

Досліджуючи проблеми інновацій в Україні можемо зробити висновок про результати щодо розробок підприємств в цій сфері. Вони зумовлюються низькими показниками у вітчизняному виробництві. Так, у 2015 р. лише 13,6% українських підприємств впровадили інновації. В інших країнах цей показник набагато вищий. Він зазвичай досягає 75-80%.

Однією з головних проблем інновацій в усьому світі, в тому числі в Україні, є недостатнє фінансування. В основному воно здійснюється власними коштами, з державного та місцевого бюджетів, інвестицій або кредитів. В Україні частіше використовуються власні кошти - 68%, інвестиції – 9,2%, і тільки 2,1% - державою. Недостатнє фінансування не дає можливості українським підприємствам здійснювати ефективну інноваційну діяльність, і розроблювати новий продукт.

Також, однією з проблем є неефективна державна інвестиційна політика. В такому випадку основне завдання держави полягає в створенні сприятливих умов залучення коштів інвесторів за рахунок зниження податкових ставок для підприємств, які впроваджують інноваційні проекти а також надання субсидій малому бізнесу для розробки нових досліджень. Засобом подолання проблеми недостатності коштів інвесторів є венчурне фінансування, яке здійснюється через створення венчурних фондів, через купівлю акцій підприємства. Венчурні фонди на вітчизняних підприємствах не набули широкого розповсюдження. Така ситуація склалася за рахунок слабого розвитку фондового ринку України.

Збільшення інноваційної діяльності залежить від успішного використання науково-технічного потенціалу та впровадження нових технологій. Через недостатню інноваційність склалася ситуація неефективності використання коштів держави, які вона витрачає на нові розробки, позбавляючи наукові інститути фінансування, позбавляючи можливості співпрацювати з підприємствами.

Стимулювання інноваційної діяльності стає можливим за рахунок вибору і реалізації певної стратегії. При її виборі потрібно врахувати певні показники, які показують сторони діяльності компанії, її методи, цілі, використання ресурсів, шляхи мотивації працівників, власників та інвесторів, і принципи загалом. При розробці стратегії використовуються конкретні цілі, такі як: збільшення продуктивності, прибутковості, частки ринку, зміна організаційної структури, збільшення обсягів виробництва, та ін. Виходячи із цілей, аналізується зовнішнє і внутрішнє середовище. Через високу конкурентність потрібне розуміння і знання

інновацій, які в своїй діяльності використовуються фірмами в різних сферах: технологіях, різних системах, менеджменту на всіх рівнях, і різноманітних дослідженнях. Без цих факторів не вийде проводити ефективну діяльність в умовах ринкової економіки. Через це, перед впровадженням новітніх технологій необхідно ввести навчання, яке буде спрямовуватися на вдосконалення інноваційної діяльності: більш-глибоке мислення працівників, та їхня творча діяльність. Важливим напрямом політики являються стратегічні напрями інновацій, інвестицій та ресурсів.

Стратегічне планування інноваційної діяльності потребує чіткого виявлення та прогнозування результатів впроваджених технологій щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Отже, державна фінансова підтримка та надання пільг для підприємств в сфері інновацій є ключовими факторами успіху для успішної інноваційної діяльності українських підприємств.. Можна виділити такі основні заходи , а саме: створення технічних зон з певним податковим режимом для інвестицій в інноваційній сфері; створення венчурних фондів, беручи приклад з закордону; запровадити певну систему, щодо можливості передачі технології від розробника до споживача, що посилить інноваційні процеси в державі. Створення посередницького центру між виробниками продукції та підприємствами, які зацікавлені в збільшенні інновацій, дозволить підтримувати результати НДДКР. Посиленню конкурентних переваг українських підприємств будуть сприяти наукові дослідження, які заохочуватимуть на здійснення інноваційної діяльності.

Таким чином, можемо зробити висновок, що для ефективного використання інноваційної політики, вітчизняним підприємствам необхідно перейняти досвід зарубіжних країн, які є більш досвідченими за Україну в даній сфері діяльності. В наш час для стабільного економічного розвитку держава повинна розробити чіткий план, та перейти до інноваційної моделі економіки. А саме, налагодження тісних зв'язків із економічно розвинутими країнами в сфері інновацій, що дозволить збільшити інвестиції та впровадити нові технології в даній сфері діяльності.

Список використаних джерел

1. Єрмолаєва В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні В. Єрмолаєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_6/files/EC610_46.pdf.
2. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» Інноваційна політика: європейський досвід і рекомендації для України (том 3). – Київ. – 2011.

Ковальчук Я.С., студентка гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Косач І.А.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РОБІТНИКІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА

Менеджмент – це наука, яка допомагає суспільству ефективно взаємодіяти. Звичайно, в менеджменті повинні діяти певні правила і закони, але ми не повинні забувати, що маємо справу з людьми, і тому необхідно знайти до кожного певний унікальний підхід, спираючись на особливості людини, її рівень освіти і вміння.

Ні для кого не секрет, що менеджмент в Україні не досить розвинутий. На мою думку, така ситуація в країні виникла через те, що люди не сприймають певних правил і норм які діють в інших розвинутих країнах світу. Доки український менеджмент не змінить свою позицію, ми не зможемо зробити крок вперед.

В даній час є розповсюдженою думка про те, що в США та Японії найефективніший менеджмент за рахунок прийняття правильних управлінських рішень. Переглянемо різницю в управлінні на основі українського і закордонного досвіду.

Система японської школи управління характеризується особливістю пожиттєвого найму, тобто кожна людина впевнена в тому, що завжди буде мати роботу, і не турбується що її звільнять. У США частіше використовують короткострокові контракти.

Соціологічні опитування свідчать, що у нас також не прийнято працювати на одному підприємстві тривалий час. В Україні кожен працівник вибирає гідний йому варіант працевлаштування. Зазвичай в період економічної кризи тривала зайнятість стає неможливою, оскільки скорочується виробництво, звільняється велика кількість робочих місць, часто багато підприємств стають банкрутами.

Японська школа управління має досить гнучку систему просування по службі та гідну оплати праці. Обов'язково враховується стаж роботи людини, однак, дуже часто просування співробітника проходить дуже повільно. Спочатку співробітник вивчає конкретний вид діяльності того чи іншого відділу компанії, таким чином накопляється виробничий досвід. Багато уваги приділяється ротатції кадрів, тобто співробітники постійно змінюють тип роботи всередині фірми.

В Америці просування по службі не займає так багато часу. Але для того щоб добитися успіху, співробітник повинен бути ініціативним, розумним, з високим рівнем інтелекту і достатнім рівнем досвіду і компетенції.

Американському стилю керівництва не притаманна робота на одному місці до виходу на пенсію. Там діє інша система, інші правила. Як тільки людина розпочала свою трудову діяльність, вона має досить високий рівень оплати праці, який зазвичай перевищує її компетенції, її можливості. Тобто, її переоплачують. Але, як тільки людина стала спеціалістом своєї справи, її заробіток знижується на певний період до наступного підвищення. Це принцип сучасного капіталізму — переоплачувати, поки людина навчається, і не доплачувати, коли виконує основну роботу. Тому, у працівника є мотивація отримати підвищення, щоб отримувати високу заробітну плату. Але, не завжди людина може отримати підвищення, адже треба показати дуже високу

ефективність праці. Таким чином, коли людина стає дійсно спеціалістом своєї справи, але отримати підвищення не може, вона знаходить іншу роботу, на якій знову буде отримувати високу заробітну плату.

Українським підприємствам притаманна робота за спеціальністю, яку спеціалісти здобувають у вищих навчальних закладах. Тому, люди які довго працюють на одному робочому місці зазвичай не змінюють напрям діяльності. У нас, як правило, немає можливості ротації кадрів через вузьку спеціалізацію. Кожен співробітник має свій визначений обсяг роботи.

Просування по службі в нашій країні також відбувається зі складнощами. В наш час престижна робота в гнучких економічних структурах. Раніше було так: якщо начальник звернув увагу на певного співробітника, дає йому персональні доручення, то кар'єра забезпечена. Зараз такий підхід повністю змінився. Вчені з'ясували, що від колег і колективу залежать дві третини успіху, а від симпатії керівника — одна третина.

Заробітна платня японського робітника залежить від стажу роботи на одній фірмі. Через це виникає багато суперечок, адже по факту людина, яка має меншу кваліфікацію, але більший стаж роботи заробляє більше ніж людина, яка молодша за віком, але має більше компетентності. У майбутньому ситуація зміниться, оскільки починають діяти переваги системи "нежиттєвого найму".

Робітники США отримують винагороду за діяльність по іншій системі. Їхня заробітна платня напряму залежить від індивідуальних показників успішності роботи. Таким чином, роботодавці стимулюють своїх працівників до досягнення найбільш ефективного результату.

В Україні дуже часто оплата праці не відповідає результатам виконаної роботи. Це відбувається в наслідок адміністративно-командної системи. Але при переході до ринкової системи ми починаємо спостерігати виплати за результатами діяльності. Останнім часом відбувається зменшення робочих місць, і роботодавець починає наймати осіб з високою кваліфікацією. Це особливо спостерігається у таких структурах, як банки, фінансові організації, медичні та освітні заклади.

Процес планування є дуже важливим для кожного менеджера в будь-якій країні. В Японії, наприклад, менеджери формують цілі і завдання компанії частіше в загальному вигляді. Це являється стратегією фірми на певний проміжок часу.

В Америці менеджери встановлюють чітко визначені критерії та цілі, формують та встановлюють певні конкретні завдання. Так як ситуацію в нашій країні ми можемо віднести скоріше до нестабільної, не може бути й мови про план розвитку тих чи інших галузей національної економіки. Мабуть, тому уряд і міністерства до цього часу не розробили конкретних планових документів, а прогнозують розвиток економіки у вигляді тих чи інших концепцій, засад, положень, які базуються на побажаннях та очікуваних результатах і які не можна назвати планами.

Тому, частіше всього відбувається наступне: компанії, які самостійно змогли вирішити питання щодо збуту продукції продовжують свою роботу. Хоча, взагалі цим питанням повинна перейматися держава. Якщо компанія самостійно не змогла впоратися з цією проблемою, вона не може проводити свою виробничу діяльність на повну потужність. На деяких підприємствах виробництво вже скоротилося до 50 %. Через це менеджери підприємства не можуть ставити чіткі плани і завдання. Можемо зробити висновок, доки не стабілізується наша економіка, підприємства змушені будуть працювати без чітко сформульованих планів і завдань.

Велика різниця оцінюється у підготовці кадрів. Кожен рік в Японії приходять на роботу молоді спеціалісти одразу після закінчення вузу. Протягом певного терміну вони проходять певний курс підготовки. Тих осіб, які найкраще проявляють себе підприємство включає в штат. Можна сказати що процес підготовки кадрів відбувається без відриву від виробництва. Багато американських фірм сконцентровані на розробці програм по підвищенню кваліфікації. Якщо особа хоче збільшити свої знання, вміння, то вона займається за цими програмами без відриву від виробництва. Звичайно, в Україні також є такі програми. Але відмінність полягає у тому, що для нас це є формальністю, обов'язком. В нашій країні людина користується такою можливістю лише для того, щоб не втратити роботу, або ж щоб отримати підвищення, більшу заробітну плату. Зазвичай особливих знань і вмінь такі курси забезпечити не можуть. На мою думку непогано було б розробляти спеціальні програми підготовки кадрів з урахуванням нахилів і здібностей певних осіб.

Враховуючи всі фактори можемо зробити висновок, що менеджмент дійсно не є ефективним. Для того, щоб підвищити ефективність, мало бажання менеджерів. Потрібно докорінно змінювати всю систему, враховуючи особистісні характеристики більшості людей, моральні надбання. Разом з тим, зміни не можливі без зміни економіки, яка прямо впливає на діяльність компаній.

Список використаних джерел

1. Давидович, І. Є. Контролінг : навч. посіб. / І. Є. Давидович. – К. : ЦУЛ, 2008. – 552 с.
2. Мартиненко М. Основи менеджменту: Підручник/Микола Мартиненко,. -К.: Каравела, 2005. - 494с.

Корнієць К.Є., студент гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Сахно Є.Ю.**, д.т.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ПРИ УПРАВЛІННІ ДОВГОСТРОКОВИМИ ПРОЕКТАМИ

Дослідження методів економічної та фінансової оцінки ефективності довгострокових проектів являє собою недостатньо вивчену область економічних знань. Це пов'язано з тим, що неможливо заздалегідь передбачити всі перешкоди, що пов'язані з інвестиціями в майбутньому, і реалізація таких проектів найчастіше

пов'язана з ризиком і невизначеністю. Багато в чому такі проблеми пов'язані з недостатньо повним та якісним розглядом супутніх ризиків.

Управління інвестиційними проектами є багатофакторна система. Фактори впливу на технічний стан довгострокового проекту можна розділити на кілька груп: похибки, що виникають під час проектування системи, ті, які пов'язані з виробничо-монтажним циклом та ті, що виникають в процесі експлуатації. Тому система управління довгостроковими проектами має високий ступінь невизначеності зі змінами великої кількості факторів впливу і постійно мінливими параметрами функціонування. Тому в даному випадку рекомендується використовувати теорію нечіткої логіки (Fuzzy Logic), що визначає сучасний підхід до опису бізнес-процесів, в яких присутня невизначеність і неточність вихідної інформації [1-3]. Процес прийняття рішень в цьому випадку має багатоаспектний і надзвичайно складний характер і вимагає залучення сучасних засобів програмного забезпечення, що дозволяє більш точно порівняно з іншими методиками визначити рівень ризику і значно скорочує час на відповідні розрахунки. Одним з таких інструментів є система MATLAB, що включає пакет нечіткої логіки Fuzzy Logic Toolbox.

В основі формалізму нечіткої логіки покладено поняття нечітких множин, нечітких висловлювань і т. п. Основна відмінність методу є введення лінгвістичних змінних (суб'єктивних категорій) – змінні, які не можна описати за допомогою математичної мови, тобто їм складно надати точну (об'єктивну) кількісну оцінку. В літературі нечітких множин лінгвістичні змінні називають також терм-множинами [4,5]. У нечіткій логіці також введено поняття нечіткої функції та розроблена концепція побудови нечітких регресійних моделей. В рамках такого підходу значення нечіткої лінгвістичної змінної можуть бути виражені в термінах типу «низька», «помірна», «велика», «дуже високий» і т. п. Безліч значень нечіткої змінної утворюють так звану терм-множину. Наприклад, «Рівень інвестування проекту» можливо задати терм-множиною значень типу {«Дуже низький», «Низький», «Середній», «Високий», «Дуже високий»}.

Використання методу нечітких множин дає ряд переваг, оскільки дозволяє:

- включати в аналіз якісні змінні, оперувати нечіткими вхідними даними та лінгвістичними критеріями;
- швидко моделювати складні динамічні системи і порівнювати їх із заданою ступенем точності;
- долати недоліки і обмеження існуючих методів оцінки проектних ризиків.

Однак метод має також ряд суттєвих недоліків, які обмежують його застосування:

- існує суб'єктивність у виборі функцій приналежності та формуванні правил нечіткого введення;
- необхідність спеціального програмного забезпечення.

Незважаючи на недоліки та обмеження теорії, метод нечітких множин отримав визнання як перспективного рядом найбільших міжнародних компаній таких як: Motorola, General Electric, Otis Elevator, Pacific Gas&Electric, Ford, та інших. Численні програми формалізму нечіткої логіки показали його ефективність при побудові автоматичних і автоматизованих систем керування об'єктами в умовах невизначеності. Таким чином, метод нечітких множин є придатним при управлінні довгостроковими проектами, реалізація яких вимагає використовувати параметри, які в часі чітко не визначені.

Список використаних джерел

1. Нечеткая логика. Техническая коллекция SchneiderElectric/SchneiderElectric, 2009.- Выпуск №31.- 28с.
2. Асаи К. Прикладные нечеткие системы: Перевод с япон./ К. Асаи, Д. Ватада, С. Иваи и др.; под ред. Т. Тэрано, К. Асаи, М. Сугено. - М.: Мир, 1993.-261с.
3. Борисов А.Н., Крумберг О.А., Федоров И.П. Принятие решений на основе нечетких моделей: примеры использования/ А.Н. Борисов, О.А. Крумберг, И.П. Федоров.- Рига: Зинатне, 1990. - 184с.
4. Ратушняк Г. С. Моделирование на основе нечеткой логики управления техническим состоянием системы газоснабжения/ Г. С. Ратушняк, О. И. Ободьянская.-Наукові праці ВНТУ, 2011.- № 4.-С. 77-81.
5. Митюшкин Ю. И. SoftComputing: идентификация закономерностей нечеткими базами знаний / Ю. И. Митюшкин, Б. И. Мокин, А. П. Ротштейн. – Вінниця.: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2002. – 145 с.

Ковальчук Ю.В., студентка гр. Мен – 141, **Філіпова Н.В.**, к.е.н. доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 2015 – 2016 РОКІВ

У сучасному світі розвиток та економічне зростання країни безпосередньо пов'язані з її інноваційним розвитком. Тому актуальним для України є питання переходу до інноваційної моделі розвитку та забезпечення ефективної інноваційної політики. Під державною інноваційною політикою розуміють сукупність економічних, соціальних, правових методів, спрямованих на стимулювання, регулювання та контроль інноваційної діяльності. Інноваційна політика має бути направлена на сприяння розвитку науки і техніки країни для забезпечення конкурентоспроможності національної продукції на світовому ринку[1]. В Україні протягом останніх років спостерігається слабкість та нестабільність інноваційних зрушень, що негативно відображається на стані національної економіки.

Неодмінним критерієм для обґрунтування конкурентоспроможності економіки країни на міжнародних та регіональних ринках є індекси інноваційного розвитку, які дають змогу правильно спланувати та відкоригувати напрям подальшого інноваційного розвитку[2]. Для того, щоб проаналізувати сучасний стан інноваційного розвитку України, ми скористаємося Глобальним індексом інновацій (The Global Innovation Index), узагальненим показником для вимірювання рівня інновацій в країні, розробленим Всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

Глобальний інноваційний індекс розраховується як зважена сума оцінок двох груп показників:

1) Наявні ресурси і умови для проведення інновацій (Innovation Input). Сюди включають інститути, людський капітал і дослідження, інфраструктури, розвиток внутрішнього ринку та розвиток бізнесу.

2) Досягнуті практичні результати здійснення інновацій (Innovation Output). Сюди входять розвиток технологій і економіки знань та результати творчої діяльності.

За рейтингом Глобального інноваційного індексу 2016 року Україна посідає 56 місце серед 128 країн світу. Сусідні позиції у рейтингу займають Монголія та Бахрейн[3]. У 2015 році Україна посідала 64 місце у рейтингу, що свідчить про деякі позитивні зрушення.

Характеристика основних складових Глобального інноваційного індексу представлена у таблиці 1:

Таблиця 1

Характеристика Глобального інноваційного індексу

Показник	Загальна характеристика	Місце країни у рейтингу	
		2015 рік	2016 рік
Політична стабільність	Індекс, що відображає уявлення про ймовірність того, що уряд буде дестабілізовано або повалено неконституційними або насильницькими засобами, в тому числі політично мотивованим насильством і тероризмом.	110	125
Ефективність уряду	Індекс, який відображає сприйняття якості державних і цивільних служб, а також ступінь їх незалежності від політичного тиску, якості розробки та здійснення політики, а також довіру до проведення урядом до такої політики.	109	88
Простота відкриття бізнесу	Рейтинг економік за легкістю початку бізнесу	64	29
Простота сплати податків	Рейтинг економік за легкістю сплати податків	85	81
Випускники в галузі науки і техніки	Частка всіх випускників вузів в області науки, виробництві, машинобудуванні і будівництві серед загальної кількості випускників	20	27
Дослідники	Дослідники на мільйон населення, очна еквівалентність. Дослідники, зайняті розробкою або створенням нових знань, продуктів, процесів, методів або систем і в управлінні проектами	46	44
Доступність інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ)	Індекс доступу до ІКТ	63	62
Екологічні показники	Цей індекс включає такі показники як екологічне здоров'я і життєздатність екосистем громадськості. Індекс оцінює наскільки близько країна досягла цілей екологічної політики	85	44
Простота отримання кредиту	Рейтинг економік за легкістю отримання кредиту	16	18
Захист інвесторів	Індекс управління акціонером	96	77
Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні	Показник інтенсивності конкуренції на місцевому ринку	97	94
Робота у наукомістких сферах	Показник кількості робочої сили в наукомістких сферах	39	39
Стан розвитку кластерів	Показник розвитку кластерів (географічні концентрації фірм, постачальників, виробників супутніх товарів і послуг, а також спеціалізованих установ, в тій чи іншій області)	122	113
Інвестування НДДКР	Показник частки загальних витрат на НДДКР з-за кордону	17	21
Імпорт високих технологій	Показник високотехнологічного імпорту від загального обсягу торгівлі	74	73
Прямі іноземні інвестиції. Чистий приплив	Показник, що відображає чистий приплив в звітності економіки від іноземних інвесторів, і ділиться на ВВП.	78	110
Наукові і технічні публікації	Кількість наукових та технічних журнальних статей	58	57
Високотехнологічні хай-тек винаходи	Показник високотехнологічних хай-тек винаходів у відсотках від загального обсягу виробництва	46	45
Експорт культурних і творчих послуг	Показник відсотку експорту творчих послуг від загального обсягу експорту	65	40

Проаналізувавши дані в таблиці, можна дійти висновку, що в Україні спостерігаються позитивні тенденції за такими показниками, як ефективність уряду, простота відкриття бізнесу, спрощення системи сплати податків, доступність інформаційних та комунікаційних технологій, екологічні показники, захист інвесторів, стан розвитку кластерів, наукові і технічні публікації, високотехнологічні хай-тек винаходи та експорт культурних і творчих послуг. Водночас, за останній рік Україна втратила позиції за показниками політичної стабільності, кількістю випускників у галузі науки та техніки, простотою отримання кредиту, інвестування НДДКР та кількістю прямих іноземних інвестицій. Тому, очевидно, що для України на сучасному етапі необхідна ефективна інноваційна політика, яка дасть змогу не лише вийти з економічної кризи, а й зайняти лідируючі позиції на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Бешлеул І. П., Державна інноваційна політика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/15_82045.doc.htm
2. Гернего Ю. О. Індекси інноваційного розвитку країн світу [Текст] / Ю. О. Гернего, С. М. Підгородецька // Українські наукові записки. – 2014. - № 1(49). – С. 339-346.
3. Global Innovation Index 2016. The Local Dynamics of Innovation [Electronic Resource] The Global Innovation Index 2016. — URL : <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2016>.

АНТИКРИЗОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Історія України супроводжується постійними спалахами кризових станових в різних сферах економіки, починаючи з проголошення незалежності країна виявилась нестабільною і деформованою в економічному відношенні; швидкими темпами відбувався спад виробництва і настала всеохоплююча економічна криза. Ситуація постійно погіршувалась і в середині 1992 року напруга в суспільстві вкрай загострилася. Виробництво промислових товарів в 1993 р. знизилось на 21 %. Місячна інфляція восени перевищила 75 %, в грудні – 90 %. За даними Світового банку, у другій половині 1993 р. рівень інфляції в Україні був найвищим у світі і перевищував показники часів світових воєн. В 2007 році розгорілась економічна криза в США. На початку 2008 року хвиля негативних тенденцій накрила майже всі країни глобалізованого світу в тому числі знаходиться і Україна. Як наслідок, 2009 року ВВП держави скоротився на 14,8%. Це один із найбільших показників у світі. Глибина кризових явищ була зумовлена кількома чинниками починаючи від експортної орієнтації економіки, закінчуючи політичною недбалістю. Зважаючи на сучасну нестабільну політичну та економічну ситуацію – можна стверджувати, що і сьогодні в Україні можна спостерігати кризові процеси, які важко повноцінно проаналізувати через їх продовження і трансформацію.

Виходячи з історично складених умов підприємства України вимушені здійснювати власну діяльність всупереч негативним макроекономічним умовам. В Україні щорічно порушуються десятки тисяч справ про банкрутство, причому за останні п'ять років спостерігається тенденція зростання кількості збанкрутілих підприємств. Очевидно, що роль антикризового менеджменту в функціонуванні вітчизняних підприємств зростає з кожним роком, оскільки ігнорування потреб в антикризових заходах може привести до фінансової кризи, банкрутства та ліквідації суб'єкта господарювання. Найбільш актуальними питаннями є впровадження на підприємствах фінансового контролінгу; розробка системи своєчасного виявлення стратегічних проблем та попереднього реагування на них; планування антикризових заходів; оцінка ефективності антикризового управління; вдосконалення законодавчого забезпечення і проведення фінансової санації.

Мета дослідження: Проаналізувати потребу українських підприємств у проведенні антикризового менеджменту за умов національної економіки. Виявити основні та дієві заходи, які необхідні при управлінні організацією в нестабільних зовнішньоекономічних мовах. Скласти образ антикризового управління.

Дослідженню кризових явищ та проблем формування комплексних систем антикризового управління присвячені роботи Г.Б.Юна, Ю.М.Осіпова, І.О.Бланка, О.О.Терещенко, О.Б.Крутика, О.І.Муравйова та ін.

Система контролю спрямовується на функціональну підтримку фінансового управління підприємства і складається з інформаційного забезпечення, планування, координації, контролю та внутрішньої організаційної культури [2].

Управління антикризовими заходами на підприємстві має бути багаторівневим та охоплювати і синтезувати роботу майже всіх служб менеджменту: виробничого відділу, планово-економічного відділу, фінансового відділу, відділу бюджетування, відділу внутрішнього спрямування, інформаційного відділу та ін.

Впровадження системи антикризового менеджменту на великих підприємствах передбачає наявність команди антикризових управляючих. Спеціалісти з антикризового управління можуть бути штатними співробітниками підприємства або незалежними консультантами та експертами різного рівня, що запрошуються для оцінки можливості відновлення платоспроможності підприємства і планування санаційних заходів.

Антикризове управління – це такий вид управління, при якому розвинені механізми передбачення і моніторингу кризи, аналізу її природи, ймовірності, ознак, застосування методів зниження негативних наслідків кризи і використання його результатів для майбутнього більш сталого розвитку. Всі проблеми антикризового управління можна розподілити по чотирьох групах. Перша група включає проблеми розпізнавання передкризових ситуацій. Друга група пов'язана з методологічними проблемами життєдіяльності організації. Вона включає комплекс проблем фінансово-економічного характеру. Проблематику антикризового управління можна представити і в диференціації технології управління (третя група проблем). Вона містить у самому загальному розгляді проблеми моніторингу криз і розробку прогнозів розвитку соціально-економічних систем, проблеми розробки управлінських рішень. Четверта група проблем включає конфліктологію і селекцію персоналу, що завжди супроводжує кризові ситуації [1].

Для здійснення антикризового менеджменту потрібний відповідний фахівець, менеджер з антикризового управління – це тип особистості, що визначається спеціальною підготовкою (зміст і структура знань), умовами роботи (передкризовий стан, кризова ситуація, післякризова ситуація – етап ліквідації наслідків кризи), особливостями системи управління (мета, стимули, організація, контроль) й індивідуальними якостями людини.

Антикризовий менеджер має бути лідером, тобто ініціювати та інтегрувати діяльність, координувати цілі підлеглих і співробітників з цілями підприємства. Від якості виконання цієї функції залежить загальний настрій у роботі та зберігання внутрішнього клімату колективу. В процесі реорганізації виробництва антикризовому менеджеру необхідно створити команду однодумців, сприятливу атмосферу для кожного працівника.

Висновки. Таким чином, антикризове управління має бути провідним в умовах національної економіки України, його можливість визначається в першу чергу людськими факторами. Успішне застосування стратегії фінансового оздоровлення підприємства залежить від якості управління, тільки висококваліфіковані

менеджери здатні розробити план, який ефективно реалізує цей план. Усвідомлена діяльність людини дає змогу знаходити шляхи виходу з критичних ситуацій, концентрувати зусилля на вирішенні найбільш складних проблем, використовувати накопичений, адаптуватися до нових умов господарювання, що динамічно змінюються за конкурентних умов.

Удосконалення організації антикризового менеджменту на вітчизняних підприємствах передбачає комплексне використання фінансових інструментів запобігання фінансовій кризі та банкрутству, наявність фахівців у галузі антикризового управління, впровадження системи підготовки, а також активне залучення до вирішення проблем незалежних консультантів та експертів.

Список використаних джерел

1. Методи прийняття управлінських рішень: - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/11673/menedzhment/metodi_priynyattya_upravlinskih_rishen_umovah_antikrizovogo_upravlinnya#370
2. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві. Монографія. - К.: КНЕУ, 2004. - 268 с.

Лисенко С.Ю., студент гр. МЕН-131
Науковий керівник – **Михайловська О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДІЛОВА БЕСІДА В СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Особливе місце в системі комунікаційного менеджменту в цілому та управлінського спілкування керівника з підлеглими і партнерами по спільній діяльності зокрема посідає ділова бесіда. Основною метою ведення ділової бесіди є обмін інформацією між керівником і підлеглими чи, відповідно, між діловими партнерами. Керівникові при прийнятті рішення про проведення ділової бесіди та під час її підготовки варто знати основні принципи проведення ділової бесіди [1].

Загалом науковці виділяють багато принципів, але основними можна вважати аргументацію, нейтралізацію та прийняття рішень. Першим принципом є детальне обґрунтування (аргументація). Співрозмовник може цікавитись ідеями, пропозиціями, але ж дотримуватися обережності. Викликавши інтерес і переконавши співрозмовника, необхідно з'ясувати й розмежувати його бажання. Треба переконати його в тому, що він вчинить розумно, погодившись з ідеями й пропозиціями які пропонуються (аргументацією).

Наступний принцип полягає у виявленні інтересів та усуненні сумнівів співрозмовника (нейтралізація, спростування зауважень). Важливе місце у співбесіді відводиться запитанням. Запитувати партнера, тобто проявити приємну зацікавленість особою співрозмовника. Сам факт запитання вказує на те що, ви хочете взяти участь у спілкуванні, а це переконує партнера у зацікавленості до нього та намаганні встановити певні позитивні стосунки.

Третій принцип – перетворення інтересів співрозмовника в остаточне рішення (прийняття рішень). Необхідно пам'ятати, що підготовка для партнера серії запитань буде краще, ніж висловлення перед ним блискучих ідей, оскільки мистецтво переконання полягає в тому, щоб підвести співбесідника до потрібного висновку, а не нав'язувати цей висновок силою голосу, логіки [2].

Сутність ділової бесіди полягає в тому, щоб на її початку швидко, і не зачіпаючи самолюбства опонента, схилити його до вашої точки зору. Для цього існує декілька методів. Перший метод полягає в тому, що на початку розмови потрібно навіювати партнеру усвідомлення його власної значущості або авторитету фірми, яку він представляє. Але робити це щиро, і тоді його прихильність буде забезпечена. Слід пам'ятати, що всі люди люблять свої імена. У діловому спілкуванні дуже важливо звертатися до людини по імені, даючи зрозуміти, що її ім'я для вас багато значить. Тому треба пам'ятати імена людей, з якими ви спілкуєтесь.

Коли партнер неправий, то про це можна показати йому поглядом, жестом або інтонацією. Але не говорити цього прямо, щоб не зачепити його самолюбства і почуття гідності. Якщо ви праві, то спробуйте переконати партнера ввічливо і тактовно. Якщо ви помиляєтесь, то відразу визнайте свою помилку, визнайте швидко й охоче, саме в цьому й полягає другий метод [3].

Слід відзначити, що у діловому спілкуванні виділяють два види ставлення до оточуючого світу: позитивне та негативне. Позитивне мислення сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в будь-якій бесіді. Максимальний вигравш від негативного мислення дорівнює нулю. Отже керівник більше досягне, якщо спрямує свій розум на вирішення проблем, замість того, щоб скаржитися на їх існування.

Уміння слухати також є критерієм комунікабельності, оскільки у процесі слухання реалізуються дві найважливіші функції: сприйняття інформації та здійснення зворотного зв'язку. До основних рекомендацій ефективного слухання науковці радять:

1. Дати співрозмовнику можливість висловитися.
2. Схвально реагувати на слова партнера. Мається на увазі, випадкова кивка або зауваження буває часто достатньо, щоб підкреслити зацікавленість у предметі розмови.
3. Не лицемірити, бо це призводить партнера до втрати суті розмови і він стає настороженим.
4. Враховуйте культурні розбіжності. Досвідчений бізнесмен завжди намагається знати більше про культуру країни партнера, щоб уникнути непорозуміння.
5. Стежити за головною думкою співрозмовника, тобто не відволікатися на випадкові факти, аналізувати повідомлення партнера, виділяти головну думку.
6. Повторювати висловлювання, ваш співрозмовник буде усвідомлювати, що він не просто втрачає час.

7. Уникати поспішних висновків. Кажуть, що найбільша поступка, яку можна зробити іншій стороні, – це дати їй зрозуміти, що її почули.

8. Пам'ятати, що часто мета співрозмовника – отримати від вас щось реальне, або змінити вашу думку. У даному випадку найкраща дія – відповідь співрозмовнику.

У діловій бесіді слід звернути увагу на думку іншої сторони – це мислення опонента, яке може викликати проблеми, в разі незбігом ваших думок з розміркуваннями партнера. Відзначимо, що причиною конфлікту є різні судження людей, не об'єктивна реальність. Існує кілька прийомів для досягнення взаєморозуміння:

1. Поставте себе на місце партнера, щоб бачити ситуацію такою, якою її бачить інша сторона – найважливіше мистецтво, яким можна оволодіти.

2. Порівняйте ваші точки зору. Зрозуміти точку зору іншої людини – не означає погодитися з нею. Це допоможе звузити область конфлікту, також просунути вперед у власній зацікавленості.

3. Не перекладайте відповідальність за свої проблеми на партнера. Поклавши провину на когось, ви міцно зв'яжете людей з проблемою.

4. Обговорюйте сприйняття один одного. Чітко та впевнено говорячи про те, що вас турбує, і обговоривши все, ви тим самим внесете в переговори найкращий внесок.

5. Узгоджуйте рішення з принципами та іміджем учасників переговорів. Переговори – це гра, в якій краще інколи потрапляють в гірше становище.

Важливою передумовою ділової бесіди у системі комунікаційного менеджменту вважають темп та інтенсивність спілкування, його інформаційна та емоційна насиченість. Тобто, успіх ділової бесіди залежить від того, наскільки ви правильно зрозуміли особливості характеру свого співрозмовника і вибрали правильний шлях у розмові з ним. Обов'язково також поважати свого співрозмовника. Ніщо так негативно не впливає на атмосферу ділової бесіди, як презирливий жест чи погляд [4].

Отже, для досягнення цілей у ході ділової бесіди необхідно дотримуватися принципів, методів спілкування, вміти правильно привертати увагу співбесідника до розмови, зацікавити та схилити до своєї точки зору.

У процесі бесіди кожна людина відкриває для себе щось нове, тому бесіду справедливо вважають мистецтвом спілкування з людьми. До ділової бесіди обов'язково потрібно готуватися, оскільки це творчий процес і передбачити усі моменти такої комунікації неможливо.

Список використаних джерел

1. Тіхонова Н.О. Комунікативний менеджмент в готельно-ресторанному господарстві. НУХТ, 2014. - 114 с.
2. Осовська, Г. В. Комунікації в менеджменті: / Г. Осовська. – К. : Наука, 2008. – 453 с
3. Кара – Мурза, С. Г. Манипуляція сознанием. / С. Г. Кара – Мурза. – М.: ЭКСМО – пресс, 2002.-213 с
4. Федотова, М.Г. Коммуникационный менеджмент: учеб. пособ. / М. Г. Федотова. – Омск.: ОмГТУ, 2006. – 76 с.

Нікитенко О.О., студентка групи МПМп-161

Науковий керівник – **Косач І.А.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ВИМОГИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА

До менеджера передусім пред'являються вимоги високого професіоналізму й компетентності. Він повинен поєднувати риси висококваліфікованого фахівця, що володіє технічними та економічними знаннями, та організатора виробництва, який виконує адміністративні функції.

Робота менеджера ніяк не вкладається в якусь одну площину й потребує від особи володіння широким колом навичок. Усі навички поділяються на три категорії: концептуальні, людські й технічні.

Сучасна теорія і практика управління висуває такі вимоги до компетентності сучасного менеджера:

1.Професійна компетентність - ґрунтується на знаннях і здібностях. Те, що потрібно від співробітників, повинен уміти робити й менеджер. Це значить, що він має бути прикладом у роботі.

2.Соціальна компетентність - припускає знання в сфері управлінської психології. Оскільки менеджер досягає результату своєї праці, впливаючи на інших осіб, то йому необхідні насамперед знання соціальної психології, сучасних управлінських підходів і особливостей професії. Уміння мотивувати співробітників - це передумова продуктивної спільної роботи.

3.Концептуальна компетентність - означає уміння менеджера визнати проблеми і вирішувати їх. Крім того, менеджер повинен уміти відрізнити значне та вагоме в явищах і процесах, що відбуваються в бізнесі, від незначного.

В сучасних умовах ринкової економіки до менеджера ставляться високі вимоги щодо управління персоналом. Для того, щоб досягти успіху в управлінні персоналом необхідно створити належні і необхідні умови для самовдосконалення та професійного становлення менеджерів різних компаній. Необхідно організувати власну систему навчання й підготовки менеджерів при одночасному наданні їм можливостей для отримання нового досвіду, у т.ч. на нових посадах. Необхідно на підприємствах здійснювати регулярні ротации менеджерів для кращого розуміння діяльності компанії та якісного підвищення рівня їхніх навичок і умінь. Необхідно сприяти позитивним змінам установок менеджерів з метою збереження корпоративного командного духу усіх працівників компанії, що є ключовим чинником ефективності її функціонування.

Людину не слід призначати на керівну посаду, якщо її більше цікавить питання, хто правий, а не питання, що правильно. Підносити особистість вище від вимог до її роботи неприпустимо. Керівник, який ставить запитання: "Хто правий?", заохочує підлеглих піклуватися насамперед про власну безпеку, замість того, щоб коригувати свої дії, таким чином виправляючи допущені помилки.

Не слід призначати на керівну посаду людину, яка вважає, що розум важливіший за гідність особистості. Це передусім свідчить про незрілість такого керівника. Не заслуговує на керівну посаду й людина, яка побоюється сильних підлеглих. Це свідчить про слабкість керівника. На відповідальну посаду не можна призначати людину, що не керується високими стандартами у своїй власній роботі, оскільки це породжує неповагу до роботи й до компетентності керівництва.

Список використаних джерел

- 1.Безкоровайна С.В. Управління організацією в умовах ринку/ Актуальні проблеми економіки – 2007, №6, с. 31-34.
- 2.Галицький В.П. Забезпечення ефективної діяльності організації.К. – 2012.
- 3.Інтернет ресурс: [<https://www.work.ua/ua/documents/job-descriptions/sales-auctions/1414/>]
- 4.Горняк О.В. Напрямки та чинники розвитку сучасного підприємництва / Актуальні проблеми економіки – 2002, №6, с. 35-39.

Ніколаєнко Ю.О., МЕН-141, Філіпова Н.В., к.е.н., доцент.
Чернігівський національний технологічний університет

БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Інноваційна діяльність є однією з рушійних сил економіки будь-якої країни. Вона дозволяє підтримувати підприємства держави на плаву в умовах жорсткої конкуренції за допомогою різних нововведень. В розвинених країнах інноваційна діяльність підтримується різними шляхами, що стимулюють інноваційні дослідження і перешкоджають численні бар'єри. В Україні підтримка і розвиток інноваційної діяльності стикаються з рядом проблем і бар'єрів.

Аналіз статистичних даних інноваційної діяльності в Україні свідчить про те, що станом на 2015 рік частка підприємств, які займаються інноваціями становить 17,3% (табл. 1), що в порівнянні з розвиненими країнами – США, Францією, Японією – в яких інноваційною діяльністю займаються 70-82%, є дуже малою. Хоча, у порівнянні з іншими роками (в 2005 становив 11,9%, а в 2006 – 11,2%) цей показник виріс [1].

Таблиця 1

Інноваційна активність підприємств за 2005-2015 роки [1]

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями (%)
2005	11,9
2006	11,2
2007	14,2
2008	13,0
2009	12,8
2010	13,8
2011	16,2
2012	17,4
2013	16,8
2014	16,1
2015	17,3

Складено автором на основі [1]

Основне джерело фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств. В 2010 році ця частка складає 59,3%, в 2015 – 85%, а в 2015 – 97,2% з загальної частки витрат на інноваційну діяльність (табл.2). А частка державної підтримки знизилася з 4,5% у 2014 році до 0,4% в 2015 році. Також зменшилася частка іноземних інвестицій – з 30% в 2010 році до 0,4, що означає значний спад інвестиційної привабливості внаслідок економічної кризи і війни на Сході України. [2]

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності [2]

Джерело фінансування	2010		2014		2015	
	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %
Власні кошти	4775235,7	59,3	6540272	85	13427034,7	97,2
Державний бюджет	87001	1,1	344063,7	4,5	55141,2	0,4
Місцевий бюджет	5663,7	0,1	5729	0,1	38361,9	0,3
Позабюджетні фонди	929	0	32855,2	0,4	1403	0
Вітчизняні інвестори	31018,7	0,4	8197,1	0,1	74277,6	0,6
Іноземні інвестори	2411395,6	30,0	138688	1,8	58633	0,4
Кредити	626107,6	7,8	561149,6	7,3	113742	0,8
Інші джерела	108143,9	1,3	64937,7	0,8	45081	0,3
Усього	8045495,2	100	7695892,3	100	13813674,4	100

Складено автором на основі [2]

З таблиці 2 бачимо, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти, тобто прибуток, тому підприємства не проявляють активного інтересу до впровадження інновацій, оскільки це дуже ризикова справа. Відповідно, рівень інноваційної активності є низьким в порівнянні з розвинутими країнами [3].

Проаналізувавши інноваційну активність України та джерела фінансування, можна виділити один і найбільш перешкоджаючий бар'єр – це недостатнє фінансування інноваційної діяльності. Як було зазначено вище, основним джерелом фінансування є власні кошти підприємства. Цей бар'єр заважає насамперед малому бізнесу – основному суб'єкту інноваційної діяльності. Через невеликі обсяги прибутків, малі підприємства не можуть оновлювати своє застаріле обладнання чи розробляти інноваційні розробки, щоб мати змогу конкурувати з іншими підприємствами. Держава не дуже охоче допомагає в фінансуванні інноваційних розробок, тому підприємства змушені брати кредити по великим відсоткам, виплачувати які більшість малих підприємств не в змозі. Це в свою чергу призводить до банкрутства і ліквідації підприємства.

Для іноземних інвесторів малий бізнес в Україні є не привабливим, оскільки в країні високий рівень корупції, недосконале законодавство в галузі інноваційної політики та податків – це можна зазначити як одні з основних бар'єрів інноваційної діяльності.

Як можна подолати ці бар'єри? Для цього треба доопрацювати законодавство в інноваційній галузі. Потрібно створити інноваційну інфраструктуру, сформувати спеціальні фонди підтримки малого бізнесу та інноваційної діяльності, підтримувати конкуренцію на достатньому рівні, надавати пільги і поступки, а також відрегулювати різні податкові ставки, щоб вони були економічно обґрунтованими та адекватними.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Карамзіна О.О. Наукова та інноваційна діяльність України [Статистичний збірник] / О.О. Карамзіна. – К., 2016. – 257 с.
3. Бондаренко Л. А. Аналіз розвитку інноваційної діяльності України в сучасних умовах / Л. А. Бондаренко // Управління розвитком. – 2013. – № 8. – С. 124-127.

Пархоменко М.С., студентка гр. МПМп-161
Науковий керівник – **Михайловська О.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Молочна галузь є однією з провідних у структурі промисловості України. Перспективи її розвитку та функціонування завжди є надзвичайно актуальними, оскільки молочні продукти є особливо цінними і незамінними продуктами харчування будь-якої людини.

Переробкою молока на Україні займається більше 300 підприємств, але майже 80% ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів.

Молочна галузь характеризується досить складними економічними умовами господарювання, оскільки основні постачальники підприємства – сільськогосподарські підприємства і особисті селянські господарства, не забезпечують вимог технологічних стандартів переробки молока.

Слід відзначити, що 2016 рік виявився одним з найзбитковіших за всю історію існування молочної галузі в Україні. За оцінками групи експертів FAO, виробництво молока у травні - вересні 2016 року було історично найзбитковішим. Так, умовний молочний індекс (УМІ) за вересень 2016 року продемонстрував падіння на 31,4% відносно середнього місячного показника за останні 5 років. З жовтня спостерігалось стримане пожаття на світових молочних ринках, тому ціни на молоко-сировину в Україні почали зростати. Рентабельність молочного бізнесу в Україні залишається нижчою від середніх показників 2011-2015-х років і становить мінус 22,5%. На фоні зазначених негативних тенденцій у національній молочної галузі є велика перевага – всі ці обставини спонукали виробників молока до консолідації.

Зазначене стосується не лише відстоювання своїх інтересів та інтересів галузі в правовому полі, в налагодженні ефективного діалогу з законодавчою і виконавчою владою, але також у пошуку нових резервів прибутковості. Зокрема саме у 2016 році був перший прецедент, коли господарства почали об'єднуватися, зробили перший прототип молочної кооперативу [4].

У той же час станом на 1 грудня 2016 року в Україні налічувалося 2 млн 134,2 тис. корів, що на 3,9% менше, ніж у 2015 (Рис. 1). Чисельність промислового поголів'я скоротилася на 4,5% та склала 486,4 тис., а господарствах населення на 3,6% – до 1 млн 647,8 тис. голів. За приблизними підрахунками на початок 2017 року національне стадо становитиме 2 млн 73 тис. (-4,29%). З них 483 тис. (-4,4%) – промислового та 1,59 млн (-4,2%) – у господарствах населення.

Рис. 1. Поголів'я корів в Україні, тис. голів [1]

На кінець 2015-го в Україні було вироблено 10,6 млн т молока, а за підсумками 2016-го близько 10,3 млн т. За останні 11 місяців в Україні було вироблено 9,7 млн т молока (-2,3%, до відповідного періоду 2015 р.). 25,7% з них саме в промисловому секторі. Решта 74,3% в господарствах населення.

За даними Державної служби статистики [1] якість зданого молока на переробку відчутно покращується. Надходження так необхідного гатунку екстра за підсумками трьох кварталів зросло 4,1 в. п. з 9,7% до 13,8% (267 тис. т.). Надходження молока вищого гатунку зросло з 34,8% до 36,4% (705,2 тис. т.). Різко скоротилося обсяги молока першого гатунку – з 50,4 до 43% (Рис. 2).

Рис. 2. Якість молока зданого на переробку [1]

Виробництво молока можна зробити прибутковим конкурентоспроможним видом агробізнесу, однак цей процес є тривалим і потребує інвестиційних витрат. Передусім у реконструкцію приміщень ферм та якісне покращення породного складу молочного стада, а також модернізацію й оновлення доїльних систем та обладнання для оптимізованої годівлі тварин.

Тобто, існуючі проблеми в секторі приватних господарств населення зумовлені також низькою якістю молочної сировини, що впливає на її закупівельну ціну. Саме тому необхідна закупівля та використання новітнього холодильного та доїльного обладнання для підвищення якості молока.

Варто звернути увагу на те, що молочна галузь в Україні має перспективи, але необхідно створити передумови для активного внутрішнього виробництва: стійкі партнерські відносини між учасниками ринку; зростання обсягів виробництва за рахунок створення власної сировинної бази; розбудова ефективно діючих молочних кооперативів; оптимальна логістична система молочного ринку.

Щоб забезпечити зниження собівартості молока і підвищення ціни за рахунок вищої якості продукції, необхідно сформувати оптимальне співвідношення частки приватних господарств населення, сімейних ферм і спеціалізованих великотварних господарств, тобто побудувати в Україні конкурентоспроможну модель молочної галузі.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

2. Кернасюк Ю. Молочний сектор: реалії і перспективи // Журнал «Економічний гектар» / №6 (301) березень 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-molochnyi-sektor-realii-i-perspektyvu.html>

3. Свиноус І. В. Вплив якісних параметрів на формування закупівельних цін на молоко сільськогосподарських підприємств // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>

4. Тюха І. В., Д. О. Стеценко. Стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку молока та молочних продуктів 2016.

Пузін Н.П., студентка 5 курсу гр. МПМп-161

Науковий керівник – **Косач І.А.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Для виживання на сучасному ринку підприємству необхідно створювати конкурентні переваги. На даний момент головною конкурентною перевагою є створення, розробка та впровадження інновацій на підприємстві. Під терміном інноваційність розуміють – здатність системи до безперервного розвитку, оновлення та зміни діяльності на основі засвоєння оновлень.

Інновації та рівень конкурентоспроможності підприємств дуже взаємопов'язані, зв'язок полягає в тому що рівень розвитку інноваційного потенціалу підприємства значно впливає на його інноваційну здатність, формування конкурентних переваг та підвищення якості продукції.

Впровадження інноваційних технологій відіграють одну з головних ролей в процесі удосконалення виробничого процесу. М. Портер говорив: «технологічні зміни все більш розглядаються як самостійну цінність, і будь-яке технологічне нововведення, яке застосовує фірма, розглядається як позитивний фактор». Зазвичай інновації спрямовуються на зниження матеріальних витрат, освоєння нових ринків збуту, підвищення якості продукції, розвиток гнучкості підприємства та зниження впливу на навколишнє середовище [4].

Якщо ж враховувати вплив і способи створення конкурентних переваг, то можна виділити два види інновацій:

1. Зростаючі інновації (incremental innovation). Це інновації з характером удосконалення продуктів і технологій. Вводяться найчастіше систематично, уможливаючи поступове зростання чи також підтримування конкурентоспроможності. Їх можна трактувати як чинник, який послідовно, лінійно впливає на зростання конкурентоспроможності.

2. Радикальні інновації (radical innovation). Цей вид інновації створює не тільки нові технології та продукти, але також нові концепції бізнесу. Їхній стрибкоподібний, загалом революційний характер викликає те, що вони забезпечують часто порівняно тривалу конкурентну перевагу, створюючи нові умови конкуренції. [2].

Головною передумовою інновацій є різноманітність джерел наукових та технологічних знань, зміни вартості або наявності сировини та матеріалів, постійні зміни потреб і смаків споживачів, це все полегшує досягнення конкурентних переваг.

З точки зору багатьох вчених інновації визначають ключову роль в формуванні конкурентних переваг підприємства. Г. Чесборо у своїй концепції, яка має назву концепції «відкритих інновацій» акцентує увагу на використанні як внутрішніх, так і зовнішніх джерел інновацій, а також використання різноманітних ідей для виходу на ринок.[1] Теорія «конкурентних переваг взаємодії» (П. Глур, А. МакКормак та ін.) визначає що джерелом конкурентних переваг є інноваційний розвиток на основі співпраці.[3]

Створення інновацій вимагає сприятливих умов які зазвичай створюють державні та приватні сектори. У розвитку інновацій спостерігається певна динаміка. Так в XIX ст джерелом конкурентних переваг вважали наявність факторів виробництва, а вже на початку XX ст.. зосереджували увагу на зниженні витрат, а також підвищення якості та гнучкості у виробництві. На даний же момент велика роль приділяється інноваціям які призводять до появи нових або удосконалених продуктів та використанні удосконаленого виробничого обладнання.

Інноваційна діяльність часто активує процеси оновлення на підприємстві. Головними особливостями інноваційної діяльності є [3]:

- висока динаміка розвитку ринку;
- використання «агресивної» конкуренції – неприховане суперництво;
- ціна на інноваційні товари та послуги залежить від їх новизни та оригінальності;
- конкуренція дає поштовх до зміни організаційної структури та менеджменту організації;
- формує нові вподобання, потреби та переваги споживачів;
- прискорює моральне старіння продукції та засобів виробництва.

У своїх роботах Й. Шумпетер виділяє п'ять основних видів інновацій, серед них такі як [5]:

- виробництво нового продукту, чи відомого продукту в новій якості;
- впровадження нового методу виробництва;
- залучення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- освоєння нового ринку збуту;
- впровадження нових організаційних форм.

Ефективна інноваційна діяльність дає можливість підприємству посісти найбільш вигідне, стійке положення на ринку, отримати додаткові конкурентні переваги. Щоб активізувати інноваційну діяльність, потрібно визначити впливові фактори, розвинути інноваційні можливості підприємства, організаційно забезпечити процес моніторингу інноваційних можливостей підприємства та розробити моделі оцінки, що дозволить вибрати найбільш ефективну інноваційну можливість із метою формування конкурентних переваг [6].

Список використаних джерел

1. Chesbrough H. Open Innovation. The New Imperative for Creating and Profiting from Technology / Chesbrough H. – Harvard : Business Press. – 2003.
2. Бжуска Я. Інноваційні моделі бізнесу // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 628. – С.29-35.
3. Зімкіна В.Є. Інноваційна конкуренція: сутність, особливості, характерні риси / В.Є. Зімкіна // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 124-131.
4. Портер М. Конкурентні переваги // Навчальний посібник. 1998.
5. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры) : пер. с нем. / Йозеф Алоіз Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.
6. Ямненко Г.Є. Інноваційні аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств // Науковий вісник «Економіка, організація і управління підприємством». - 2015. № 1 (69), ч. 1.

Пушок І.В., студентка гр. УПр-161

Науковий керівник – Ігченко Д.М., к.т.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ПРОАКТИВНІСТЬ – ВИМОГА ЧАСУ ПРИ УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ

Термін «проактивний менеджмент» широко застосовується багатьма дослідниками систем управління як у вітчизняній, так і у закордонній науковій літературі. Проведений аналіз наукових публікацій дозволяє стверджувати про значні масштаби впливу Заходу на дану модель економічного керівництва. Часто моделі, що впроваджуються на Заході, достатньо не просто втілюються на території України, адже вони звертають увагу на взаємозв'язок складових потенціалу підприємств із цілями формування конкурентних переваг.

Важливість проактивного менеджменту полягає в тому, що він дає змогу вийти на новий механізм управління підприємством та забезпечити своєчасну та відповідну реакцію на сигнали, що свідчать про настання кризової ситуації. Цей механізм є універсальним, та може застосовуватись в багатьох галузях. Для визначення

явища проактивності в менеджменті можна використати визначення, запропоноване Ньюстромом та Девисом: проактивність – передбачення подій, ініціювання змін, намагання «тримати у власних руках» долю підприємства [1].

Концепція проактивного управління полягає у використанні моделей передбачення розвитку організації в комплексі з аналізом поточної ситуації і виробленням рішень на основі максимально точних прогнозів поведінки організації. Вчені, що досліджують цю галузь, прийшли до висновку, що більш результативно є робота тих менеджерів, які дотримуються проактивної моделі роботи. Реактивні вважають, що краще «плисти за течією», не намагаючись змінити обставини. Саме тому західні компанії створюють у своєму складі команди з домінуванням проактивної частини. В основі проактивного управління знаходиться розуміння та ідентифікація інформаційних сигналів на етапі розвитку проекту, а також формування моделі поведінки керівництва. Основною перевагою проактивного керівництва є те, що швидкість реагування команди випереджає швидкість настання змін негативного характеру на підприємстві. Крім вище зазначеного, проактивне управління реалізується в умовах нестачі повної інформації. У свою чергу реактивний метод управління підприємством є більш ефективним тоді, коли зміни проходять поступово та керівництво не має інформаційної нестачі, що майже не буває в нашій країні. Проактивний метод роботи керівництва – це команда, що спроможна аналізувати та робити висновки у зовнішньому оточенні підприємства, вона спроможна діяти на упередження з метою недопущення негативних наслідків у процесі роботи. Важливу роль у даному методі відіграють тотожні події з минулої, на основі яких проводиться аналіз та робляться висновки з метою попередження подібних ситуацій у майбутньому.

Та незважаючи на те, що впровадження проактивного менеджменту є досить складним на території України, він має суттєві переваги:

1. Зменшення кількості проблем та непередбачуваних ситуацій на підприємстві.
2. Підвищення якості менеджменту.
3. Зменшення негативних явищ у діяльності підприємства.
4. Здатність усувати негативні дії, якщо вони все ж з'явилися.
5. Дає змогу розглядати всю проблему, а не окремі її частини.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні, проактивність все ще вважається негативною якістю, це зумовлено менталітетом та соціальними установками. Основою проактивності є, в першу чергу, амбіції, що дозволяють йти вперед, не зважаючи на перепони та труднощі. У той час, коли західні компанії беруть до свого складу лише амбітних людей на керуючі посади, які не приховують своїх намірів зайняти високий пост, то в Україні така риса характеру часто вважається негативною. Як показує світовий досвід, проактивні компанії мають кращі результати в бізнесі, ніж їхні реактивні конкуренти. Саме це і зумовлює актуальність дослідження проактивного менеджменту та пошук шляхів його впровадження на українських підприємствах. Перехід від реактивного управління до проактивного має стати пріоритетом для українських компаній, які бажають уникати настання негативних чинників, а не ліквідувати їх наслідки.

Список використаних джерел :

1. Ньюстром Д.В. Організаційна поведінка / Д.В. Ньюстром, К. Девис. – СПб, 2000.
2. Азарян О.М. Концепція управління потенціалом підприємства на основі інтегрального маркетингу / О. М. Азарян // Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Економічні науки: 36. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приаз. держ. техн. ун-т», 2012. – Вип. 24.
3. Бушуева Н.С. Проактивное управление проектами организационного развития в условиях неопределенности / Н.С. Бушуева // Управление проектами та розвиток виробництва. – 2007. – №2. – С. 17-27.

Сидоренко А.В., студентка гр. Мен – 141

Філіпова Н.В., к.е.н. доцент

Чернігівський національний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні спостерігається спад національної економіки. Основною причиною такого становища економіки є політична нестабільність, малоефективність уряду, слабкість та нестабільність інноваційних зрушень, низький рівень розвитку інноваційної активності промислових підприємств України. Зниження рівня НТП в Україні призвів до зниженні інноваційної активності вітчизняних підприємств. Щоб вирішити дану проблему пов'язану з активізацією інноваційної активності в Україні, було розроблено та прийнято урядом ряд рішень та постанов, державних програм, спрямованих на підвищення інноваційної результативності підприємств, але, на жаль, більшість з них не було реалізовано в повному обсязі.

Варто зазначити, що в Україні мало розвинена інноваційна інфраструктура: майже не діють венчурні фонди та центри трансферу технологій, немає відповідної підтримки науковців, винахідників, раціоналізаторів. Але деякі елементи інноваційної інфраструктури все ж таки було створено: 24 інноваційних бізнес інкубаторів, 10 інноваційних центрів, при вищих навчальних закладах. Сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності утворюють інноваційну інфраструктуру [1].

Результати інноваційної діяльності характеризує кількість виконаних та впроваджених наукових розробок. Інноваційну діяльність в Україні здійснюють близько 18 % промислових підприємств, найчастіше це великі підприємства. Інноваційно-активними є медична, мікробіологічна, хімічна, нафтохімічна та гірничодобувна

промисловість, металургія, легка промисловість, машинобудування й металообробка. До числа факторів, що гальмують інноваційну діяльність, належать: відсутність фінансування, витрати, пов'язані з нововведеннями, відсутність коштів у замовника, високі кредитні ставки, недосконалість законодавчої бази, великий економічний ризик, невеликий попит на нову продукцію.

Щоб забезпечити інноваційний розвиток в Україні державі потрібно: по-перше, надавати необхідний обсяг коштів з державного бюджету; по-друге, створити ефективну систему податкових пільг. Сьогодні, лише інвестиції у створення науково-технічних інновацій, нових галузей, новітніх товарів дасть поштовх до підвищення рівня економіки держави, що у нашій державі нічого не здійснюється в повному обсязі

Частка інноваційно активних підприємств – це питома вага підприємств, що активно проводять інноваційну діяльність, до загального числа підприємств. Цей показник є одним із найважливіших показників, що характеризують інноваційну сферу країни.

Таблиця 1

Інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3
Загальна сума витрат млн.грн	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7
У тому числі за напрямками, млн. грн.					
дослідження і розробки, у т.ч.:	1079,9	1196,3	1638,5	1754,6	2039,5
внутрішні НДР	833,3	965,2	1312,1	1221,5	1834,1
зовнішні НДР	246,6	231,1	326,4	533,1	205,4
придбання нових технологій	324,7	47,0	87,0	47,2	84,9
підготовка виробництва для впровадження інновацій	-	-	-	-	-
придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій	10489,1	8051,8	5546,3	5115,3	11141,3
Інші витрати	2440,2	2185,5	2290,9	778,8	548,0

Джерело: [2].

Отже, проаналізувавши таблицю 1 можна зробити наступні висновки: в Україні дуже низька питома вага підприємств, що займаються інноваціями, але у 2015р вона на 1,2% більша ніж у 2014р. Загальна сума витрат на інновації також зменшилась у порівнянні 2015р і 2011р на 14%. Найбільші витрати за напрямом придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій, адже вони здатні у відносно короткий термін забезпечити повернення вкладених коштів.

Для ефективної інноваційної діяльності необхідні значні фінансові вкладення. Структура джерел фінансування представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні

Джерело	2011	2012	2013	2014	2015
Загальна сума витрат, млн.грн	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7
У тому числі за рахунок коштів, млн.грн:					
Власних	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3	13427,0
державного бюджету	149,2	224,3	24,7	344,1	55,1
іноземних інвесторів	56,9	994,8	1253,2	138,7	58,6
інші джерела	6542,2	2925,6	1311,3	672,8	273

Як бачимо з таблиці, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є власні кошти, обсяг яких з 2011р. по 2015р. зростає. В свою чергу кошти із державного бюджету у 2015р. були мізерними і становили лише 58,6 млн. грн., а в Європі бюджет програм складає від 2 до 3 млрд. євро! У 2015р. зменшився обсяг коштів іноземних інвесторів, бо в державі спостерігалася інфляція, нестабільне політичне становище та ряд інших факторів, які відвертали увагу інвесторів.

Аналіз даних таблиці 2 показує, що державна фінансова підтримка інновацій дуже низька, що в свою чергу гальмує розвиток інновацій в країні, адже підприємства не мають достатньо ресурсів і використовують застарілі технології, які не дають змогу розвитку конкурентоспроможності національної промисловості.

В Україні існує ряд проблем, що стримують розвиток інноваційної активності вітчизняних підприємств:

- недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок;
- інноваційна сфера України не є досить привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів;
- відсутність науково-методологічної бази формування науково-технологічної сфери;
- відсутність системності у здійснюваних державою заходах щодо реалізації інноваційного потенціалу національної економіки;
- державне управління інноваційної діяльності здійснюється без чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, послідовної та виваженої економічної політики;
- відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери;
- державне управління інноваційною діяльністю забезпечується за галузевим принципом;
- нескоординованість дій суб'єктів інноваційної діяльності;
- інноваційна сфера України не є досить привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Виділяють наступні завдання щодо активізації державної інноваційної політики:

1) вибір раціональних стратегій і пріоритетів розвитку інноваційної сфери з реалізацією в галузях промисловості новітніх технологій і інноваційних проектів; 2) координація дій уряду для розробки комплексного підходу до рішення задач інноваційного розвитку; 3) концентрація організаційних засобів і ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку інноваційної сфери з метою підвищення попиту промислового виробництва на науково-технічні досягнення, залучення вільного капіталу до фінансування проектів технологічного переозброєння промисловості; 4) розвиток виробничо-технологічного потенціалу, його використання для підтримки сучасного технологічного рівня і переходу до більш досконалих технологій; 5) створення системи підготовки та перепідготовки кадрів у галузі інноваційного підприємництва; 6) підтримка вчених, науковців, педагогічних шкіл, здатних забезпечити високий рівень освіти, для ефективного ведення інноваційної діяльності; 7) використання в реальному секторі економіки України інноваційних технологій і виробництв, що забезпечують випуск конкурентоспроможної продукції, комп'ютерних інформаційних технологій і автоматизацію керування складними технологічними процесами [3].

Отже, щоб створити системний стимулюючий механізм інноваційної активності, потрібно досліджувати світовий досвід стимулювання інноваційної діяльності та пристосовувати його до вітчизняних умов розвитку економіки і впроваджувати у промисловість. Необхідно вдосконалювати правове забезпечення інновацій, доцільно розвивати інфраструктуру ринку інновацій; підвищувати мотивацію розробників щодо здійснювання інноваційної діяльності; прагнути до досягнення рівня інноваційних розробок, відповідного світовому. Системне поєднання наведених заходів дасть можливість визначити, наскільки важливою є активність інноваційної діяльності в Україні для подолання економічної кризи та забезпечення розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Александрова В.П. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В.П. Александрова, М.І. Скрипниченко, Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2014. - № 1. – С. 9-26.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
3. Пенькова О.Г. Проблеми реалізації інноваційної стратегії розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. - № 9. – С. 96-99.

Стрижак К.В., студентка гр. УПр 161
Науковий керівник – **Двоєглазова М.В.**, к.т.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

Реалізація проектів в сільськогосподарській галузі набуває сьогодні особливого значення для України через необхідність демонструвати прогрес у міжнародних зобов'язаннях щодо сталого розвитку сільського господарства. Загалом сучасні стратегії сталого розвитку сільського господарства сфокусовані на комплексне вирішення проблем як з точки зору досягнення стану продовольчої безпеки та покращення харчування, так і збереження родючості ґрунту і навколишнього середовища [1].

Агропромисловий комплекс належить до однієї з найважливіших сфер економіки кожної держави. Значення та роль аграрного сектора в економіці важко переоцінити, оскільки саме сільське господарство забезпечує населення продуктами харчування, а легку і харчову промисловість – сировиною. Тому питання розвитку галузей аграрної сфери мають першочергове соціально-економічне та політичне значення як у контексті окремих країн, так і глобалізації світового ринку в цілому.

За даними Державної служби статистики сільське населення України станом на 1 січня 2014 року становить 14164,9 тис. осіб або 31,3% всього населення держави, кількість зайнятого населення в сільському, лісовому та рибному господарстві в 2013 році – 3577,5 тис. осіб, що на 81,5 тис. осіб більше проти 2012 року. Кількість зареєстрованих діючих підприємств у сільському господарстві в 2013 році було 55858 одиниць проти 61178 одиниць у 2002 році. Найбільшу питому частку в загальній кількості діючих сільськогосподарських підприємств мали фермерські господарства – 73,2%, господарські товариства становили 14,8%. Проведені групування сільськогосподарських підприємств України за розмірами посівних площ сільськогосподарських культур дає підстави констатувати, що у 2013 році 53,9% підприємств мали площу до 50,00 га, площею більше 3000,00 га володіли тільки 3,2% від всіх зареєстрованих сільськогосподарських підприємств, або 1442 одиниці. За рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями (0,94 га на одного мешканця) Україна серед Європейських країн дещо поступається лише Республіці Білорусь, а за забезпеченістю ріллею (0,73 га на одного мешканця) випереджає всі країни Європи. При цьому основний фонд піхотних земель України формують чорноземи (більше 60%), що свідчить про високий потенціал, який має країна у виробництві основних сільськогосподарських культур.

Представлені в таблиці 1 статистичні дані дають можливість зробити висновок, що валове виробництво основних сільськогосподарських культур за досліджуємих період має тенденцію до зростання, окрім цукрових буряків (фабричних). У 2011 та 2013 роках отримано найвищий урожай зернових та зернобобових культур відповідно 56,7 і 63,0 млн. тонн, проти 51,0 млн. тонн у 1990 році.

Виробництво основних сільськогосподарських культур [2]

Культура	Роки				
	2000	2010	2011	2012	2013
Валовий збір, тисяч тонн					
Зернові та зернобобові культури	24459,0	39270,9	56746,8	46216,2	63051,3
Цукрові буряки (фабричні)	13198,8	13749,2	18740,5	18438,9	10789,4
Соняшник	3457,4	6771,5	8670,5	8387,1	11050,5
Картопля	19838,1	18704,8	24247,7	23250,2	22258,6
Овочі	5821,3	8122,4	9832,9	10016,7	9872,6
Плоди та ягоди	1452,6	1746,5	1896,3	2008,7	2295,3
Урожайність, центнерів з 1 га зібраної площі					
Зернові та зернобобові культури	19,4	26,9	37,0	31,2	39,9
Цукрові буряки (фабричні)	176,7	279,5	363,3	410,8	398,9
Соняшник	12,2	15,0	18,4	16,5	21,7
Картопля	121,6	132,5	168,0	161,0	159,7
Овочі	112,3	173,6	195,0	199,2	199,9
Плоди та ягоди	38,4	78,2	84,9	89,9	103,5
Посівна площа, тисяч гектарів					
Зернові та зернобобові культури	13646	15090	15724	15449	16210
Цукрові буряки (фабричні)	856	501	532	458	280
Соняшник	2943	4572	4739	5194	5051
Картопля	1631	1412	1443	1444	1394
Овочі	519	468	504	503	494
Плоди та ягоди	378	223	223	223	222

Урожайність по всіх культурах підвищується, так по зернових культурах на 20,5 ц/га проти базисного 2000 року, або на 27,8% проти 2012 року, по цукрових буряках – зростання на 222,2 ц/га в порівнянні з 2000 роком, та незначне зменшення на 3,0% з попереднім роком, а по плодах і ягодах збільшення відбулося майже у три рази, що в свою чергу є позитивним фактором. Посівні площі також мають тенденцію до змін, якщо скорочення по таким культурам як картопля, овочі, плоди та ягоди є виправданою, то зменшення площі посіву цукрових буряків не є обґрунтованим, не дивлячись на зростання урожайності. За даними щорічного монетарного огляду Національного банку України приріст обсягів виробництва продукції рослинництва у 2013 році становив 18,1%. Тваринництво одна із стратегічних галузей сільського господарства, рівень і розвиток якої значною мірою визначає продовольчу безпеку держави. Після розпаду СРСР ця галузь зазнала величезних втрат і відкотилася за рівнем виробництва продукції на рівень 1955–1957 років, особливо катастрофічним відбувався занепад у сільськогосподарських підприємствах, а вівчарство практично було ліквідовано повністю. Протягом 1991 – 2013 року у всіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 20,1 млн. голів або в 5,4 рази, у тому числі корів – на 5,9 млн. голів або 3,3 рази, свиней – на 11,5 млн. голів або майже в три рази, овець та кіз – на 6,7 млн. голів або в 4,8 рази, птиці – на 15,8 млн. голів.

Аграрні регіони України (Вінницький, Волинський, Кіровоградський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Чернівецький регіони) мають найнижчу частку міського населення та найвищу частку зайнятих у 97 сільськогосподарському виробництві, а також кращі показники інвестицій у сільське господарство [3].

Список використаних джерел:

1. Фесенко Т.Г. Концептуальна модель офісу управління проектами органічного виробництва [Електронний ресурс] /Т.Г. Фесенко, Г.В. Фесенко, Г.Г. Фесенко // Управління розвитком складних систем. - №27 - 2016. – С. 92-97. – Режим доступу: <http://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-27/16.pdf>.
2. Державна служба статистики . Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> .
3. Підкуйко О.О. Напрями формування проектів розвитку територіальних громад в аграрно-промислових регіонах України / О.О. Підкуйко // Управління проектами регіонального розвитку: матеріали науково-практичної конференції. – Феодосія. - 8-12 липня 2013 р. - с. 97-100.

Jakubek Peter, Postgraduate student
Scientific adviser – **Rudenko O.M.**, Dr., Associated Professor
Chernihiv National University of Technology

STRATEGIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF COUNTRY

The main distinguishing feature of modern structural transformations of economy is a transition to postindustrial society. For this period characteristic mastering and distribution of the sixth technological mode, that in the second half of XX of century radically changed not only character of production but also structure of society.

The important feature of this process is that he takes place in the conditions of globalization, forming of single (but differentiated) global scientifically-technological, socio-economic and ecological space at gradual is displaced to the spotlight in the acceptance of radical technological and economic decisions from national on a global, under governmental level.

In accordance with existent practice the important stage on a way to an innovative economy is development of national strategy of innovative development. Such strategies envisage confession at governmental level of innovations the vital factor of the economy growing, creation of new organizational structures, that take into account system character of innovations, use of new mechanism of prognostication and determination of priorities, passing to new strategy of stimulation of innovations, expansion of horizontal and vertical co-ordination of innovative politics, strengthening of her regional level and others like that [2].

Introduction of national strategy of innovative development of economy envisages the wide circle of measures: public policy of support of scientific researches, determination and support of priority directions and institutes and others like that. One of inalienable constituents of this process support of local formations, that would unite the different institutes involved at all stages of innovative process geographically, comes forward, id est local innovative centers.

To our opinion, national strategy of innovative development is the concerted totality of administrative decisions that influence on innovative activity of country and have long-term consequences.

In accordance with existent practice development of strategy of innovative development of country envisages previous authentication of the state as the economically motivated social organization that has a certain goal of development. It is envisaged also, that on all levels of stimulation of innovative development to the major tasks there is forming and adjusting of process of the optimal use of resources on a way to the achievement of the put aims. Thus decision space can be divided into three categories: strategic, administrative and operative [1].

Strategic decisions must be related rather to external, than with the internal problems of country, id est, foremost, - with positioning of itself in the world market of distribution of commodities and services. The problem of self-appraisal of the state and search of new directions of the development swims out from here. Thus strategic decisions must determine further administrative (administrative) and operative decisions.

Administrative (or administrative) decisions are related to structurization of resources of territories and industries, with the aim of not only optimization of their use but also with the decision of general tasks of strategy. Certain part of these decisions relates to conditioning of functioning of branch and geographical markets of commodities and services, that does possible certain organization of material, power and informative streams in the national productive-technological system [3].

The primary purpose of operative decisions is optimization of operations in relation to maximization of income, in particular by allocation of resources in functional industries and nomenclature of producible products. As key decisions here come forward question of pricing, marketing strategy, providing of necessary levels of supplies and loading of powers, accumulation and selection of facilities on research and technological development.

Concordance all requires three levels of decisions permanent monitoring of the real parameters and innovative performance indicators, and also mechanism of correction of strategic decisions. To begin track with the level of forming of decisions of top (strategic) level. Modern scientists distinguish the types of strategies of innovative development, described in a table 1 [4].

On the basis of walkthrough of going near classification of strategies of innovative development certainly, that as classification signs can be distinguished: role of the state and private to the sector of economy in relation to initiation of innovations, scales of scope, correlation of fundamental and applied researches and developments, innovative processes, type of the economy growing, type of innovations that is inculcated with the aim of providing of innovative development of economy.

The aim of strategy of innovative development of leading countries of the world is an assistance to development of scitech, increase of innovative activity that provides the competitiveness of national products in the world market, defensive capacity of country, improves an ecological situation, and also assists to development of venture long-term business. Coming from this aim, the state determines priority directions of development of innovative activity and elects the basic ways of support of organizations that work on implementation of the government innovative programs.

Table 1

Strategies of innovative development of country

Type of strategy	Essence of strategy of innovative development	Countries strategy will be realized in that
Strategy of "transference", or strategy of "inheritance"	Use of present foreign scientific and technical potential through the purchase of licenses to high-efficiency technologies for mastering of producing of competitive products that is already produced in the developed countries.	Japan in a post-war period
Strategy of "borrowing", or strategy of leader technologies	Use of own cheap labour force and scientific and technical potential, mastering of production of goods, that came true before in more developed countries, and gradual increase of the own technical providing of production.	South Korea, China and row of countries of South-east Asia
Strategy of "increase", or innovative-breach strategy	Use of own scientific and technical potential, creation fundamentally of new types of products, that pass ahead modern standards on a one or two generation, achievement of integration of fundamental and applied science.	The USA, countries of Western Europe

References

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Горбатенко В.П. Інноваційний розвиток економіки: політико-правові аспекти: монографія / В.П. Горбатенко. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 248 с.
3. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
4. Куценко Т. М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів / Т. М. Куценко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 308-317.

Андрюшенко Н.М., студентка гр. ММенп-161
Науковий керівник – Попело О.В., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний світогосподарський розвиток характеризується надзвичайно динамічним розгортанням глобалізаційних процесів, які докорінно змінюють структуру міжнародних економічних відносин. Міжнародний бізнес стає всеохоплюючим і всепроникаючим феноменом сучасної цивілізації.

Найважливішою особливістю міжнародного бізнесу є його економічне, законодавче й політичне поле конкуренції, а також соціокультурний фон, що суттєво відрізняє його від внутрішніх ринків країн.

Міжнародний бізнес можна визначити як ділову взаємодію фірм різних форм власності або їхніх підрозділів, що знаходяться в різних країнах, головною метою яких є одержання прибутку за рахунок отримання вигод із переваг ділових міжнародних операцій. Глобалізація міжнародного бізнесу проявляється перш за все в активізації в останні роки діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) і в появі глобальних ТНК.

Основними мотиваційними аспектами здійснення міжнародного бізнесу є вихід до нових ресурсів і сировини; доступ до нових ринків робочої сили; прагнення до нових ринків збуту. Розвиток міжнародного бізнесу в Україні відбувається в умовах ринкової трансформації національної економіки.

Міжнародному бізнесу притаманні такі основні риси:

- отримання прибутку в міжнародному бізнесі досягається за рахунок використання для економічно ефективного ведення ділових операцій переваг виходу за межі національних кордонів;
- підприємці прагнуть використовувати додаткові економічні можливості, що впливають з ресурсних особливостей зарубіжних ринків, місткості, правових особливостей зарубіжних країн, специфіки міждержавних політичних і економічних взаємовідносин, що регулюються відповідними формами міждержавної взаємодії;
- міжнародний бізнес суттєво варіаційний залежно від рівня інтернаціоналізації;
- внаслідок інтернаціоналізації для будь-якого бізнесу стає максимально доступним глобальний бізнес-сервіс, тобто абсолютно не залежний від національної належності і орієнтований лише на економічну ефективність пакет різноманітних послуг;
- урахування в бізнесі культурного фактору, тобто сукупності вимог і обмежень, що накладаються культурою даної країни на тих, хто веде в ній (або з нею) бізнес;
- глобальний характер міжнародного бізнесу є його найважливішою рисою: він охоплює світову систему інформаційного ділового обміну, світовий фінансовий ринок, глобальну структуру технологічних нововведень та ін.;
- міжнародний бізнес — це система професійних знань принципово вищого рівня, ніж наявна в будь-якому національному (внутрішньому) бізнесі;
- інформація — головний стратегічний ресурс, а адаптація — головна стратегічна зброя міжнародного бізнесу.

Серед проблем, що гальмують розвиток міжнародного бізнесу в Україні, слід зазначити:

- ❖ політико-правові (недосконалість законодавчої бази);
- ❖ організаційно-структурні (повільне входження України в міжнародні структури);
- ❖ економічні (низька конвертованість національної валюти, порушення принципів ціноутворення);
- ❖ соціально-економічні (відсутність досвіду професійного менеджменту на вітчизняних підприємствах).

Аналіз Індексу економічної свободи країни дає можливість визначити перешкоди і проблемні місця, які створює держава і які за умови обмеження свободи економічної діяльності стримують економічне зростання та ведення міжнародного бізнесу (рис. 1).

У 2014-2015 рр. Україна займала відповідно 155 і 162 місце в рейтингу, що свідчить про негативну тенденцію. Але не зважаючи на вищезазначені проблеми і негативні тенденції розвитку міжнародного бізнесу, Україна з точки зору довгострокових перспектив цікавить міжнародних інвесторів.

На міжнародному рівні, регулювання бізнесу здійснюється міжнародними організаціями, передусім такими як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародна організація праці, Міжнародна фінансова корпорація, Рада ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Європейський банк реконструкції та розвитку.

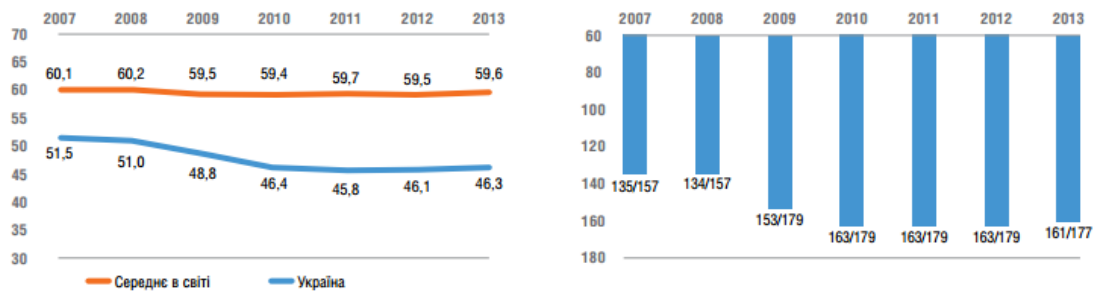

Рис. 1. Динаміка Індексу економічної свободи України, 2007- 2013 рр.

Стратегія розвитку міжнародного бізнесу в Україні має базуватись на таких підвалинах, як: забезпечення збалансованості сфер та галузей країни в умовах максимальної свободи міжнародного руху товарів та факторів їх виробництва; чітка правова система; зниження податкового тягара; врегулювання проблем щодо встановлення чітких прав власності; стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів підприємницької діяльності; створення передумов для широкої інтеграції національної економіки у світове господарство; подолання корупції.

Зовнішньоекономічні зв'язки України з ЄС в сучасних умовах стають могутнім засобом прискорення науково-технічного розвитку та інтенсифікації економіки.

Розвиток міжнародного бізнесу може здійснюватися через вкладення інвестицій в найперспективніші галузі економіки, серед яких фармацевтика, медицина, аграрний сектор та ІТ. ІТ-ринок показує 30-35% зростання щорічно, а інвестиції у вітчизняні стартапи цього сегменту за останні 5 років перевищили 240 млн доларів, що набагато більше, ніж середній показник по Східній та Центральній Європі.

Однією із форм залучення іноземних інвестицій є спільні підприємства. Створення спільних підприємств дає змогу залучати сучасні форми організації та управління залученим капіталом, що сприяє стабілізації економіки, доступу України до нових технологій, а також можливості прямого доступу до світового ринку [2].

Питання щодо особливостей розвитку спільних підприємств в Україні є досить актуальним в наш час, тому що на сучасному етапі розвитку наша країна переживає період нестабільності та встановлення економічної, правової та соціальних структур. Зміни подібного характеру потребують значних затрат ресурсів, а зміни в масштабі цілої країни потребують залучення значного обсягу капіталів. Найбільша кількість спільних підприємств зосереджена у м. Києві, Львівській, Одеській, Дніпропетровській, Закарпатській областях. Спільні підприємства в Україні функціонують зокрема в таких галузях як внутрішня торгівля (23%), машинобудування (13%), чорна і кольорова металургія (5-6%) [3].

Висновок. Україна має досить сприятливе географічне розташування для розвитку міжнародного бізнесу. Недосконала законодавча база, складна політична ситуація в країні, економічна нестабільність та корупція гальмують процес розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. Більшість іноземних інвесторів прагнуть створення сприятливого ділового клімату, що в умовах кризи досягти дуже складно. Якщо говорити про перспективи розвитку міжнародного бізнесу в Україні, то вони будуть визначатися, головним чином, загальним рівнем економічного розвитку країни, реальними результатами здійснюваних реформ, істотним оновленням структури суспільного виробництва і розвитком експортного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Балановська Т.О Розвиток національного бізнесу та транснаціональних компаній // Економічний простір №14, 2008.
2. Олександренко І. Спільні підприємства як форма залучення іноземного капіталу// Економічний аналіз.-2008.- №189.- с.168-172.
3. Ковальова Н.Л. Роль спільних підприємств в економіці України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
4. Плакида С.І., Лохман Н.В. Проблеми та перспективи розвитку спільних підприємств в Україні.– [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
5. Родченко В.В. Деякі підходи до розвитку міжнародного бізнесу в Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-3/Rodchenko_308.htm

Дейкун Л.В., студентка гр ІМ-151

Науковий керівник – Повна С.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

УПРАВЛІННЯ ІНОЗЕМНИМ КРЕДИТУВАННЯМ ТА ІНВЕСТИВАННЯМ В УКРАЇНІ

Міжнародний кредит - це форма руху позикового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, де кредиторами і позичальниками виступають суб'єкти різних країн. Міжнародні кредити здійснюють позитивний вплив на розвиток економіки України, якщо вони залучаються для розв'язання проблем її ринкового реформування. Для здійснення кредитування зовнішньо-економічної діяльності залучаються міжнародні та регіональні фінансово-кредитні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та ін. [1] На кінець 2016 року загальний борг України склав - 1929758,7 млн. грн., з них 1240028,7 млн. грн. зовнішній. Станом

на 28.02.2017 р. загальний борг виріс на 0,5% і становить - 1941360,0 млн. грн., в ту чергу як зовнішній зменшився на 0,6% та становить - 1233960,0 млн. грн. [3].

У пункті "Прогнозовані платежі в фонд" на сайті МВФ повідомляється, що вже в 2016 році Україна повинна буде виплатити тільки одному МВФ близько \$ 53 млн. Але в 2017 році нас чекають куди більші витрати - \$ 1,08 млрд (це більше, ніж нинішній транш, який зараз дорівнює \$ 1 млрд.), в 2018 році - \$ 2 млрд 234,6 млн. Виплати за кредитом МВФ в 2019 році складуть \$ 1709 млрд і в 2020 році - ще \$ 1 млрд 159 млн. Разом, за найближчі 4 роки Україна має віддати тільки одному кредитору майже 4,5 млрд СДР (спеціальних прав запозичення), еквівалентних \$ 6,2 млрд. Відповідно до програми співробітництва з Фондом, Україна продовжить погашати інші борги перед МВФ до 2025 р, якщо не набере нові кредити. [2]

За підсумками 2016 і 2017 років Європейський банк реконструкції і розвитку прогнозує зростання економіки України на рівні 2% щорічно. За попередні два роки були здійснені інвестування в сумі 2,2 млрд євро, що близько 1 млрд євро на рік. В 2016 році інвестиції ЄБРР в Україну склали близько 600 млн євро, причиною чого стала політична нестабільність в Україні на початку 2016 року. ЄБРР у 2017 році має намір інвестувати в будівництво метро у Харкові, розвиток електромереж України, в цілому в енергетичну сферу, а також профінансувати кілька проєктів, пов'язаних з портовою індустрією в Україні до 1 млрд євро. [4]

На сьогоднішній день спільно з ЄБРР розробляється проєкт - «Модернізація аеронавігаційної системи України». Загальна вартість проєкту - 118,6 млн. євро. Кредит ЄБРР - 41,18 млн. євро. Кредит ЄІБ - 41,18 млн. євро. Термін завершення реалізації проєкту - 2025 рік. Проєкт передбачає виконання низки завдань з придбання та встановлення сучасних оглядових радіолокаторів і телекомунікаційного обладнання; спорудження та обладнання нових аеродромно-диспетчерських вишок; оновлення та модернізації автоматизованих систем керування повітряним рухом. [7] Голова представництва ЄБРР - Аджунер звернув увагу, що стимулом економічного зростання мають стати прямі іноземні інвестиції. [11]

Інвестиції - господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції. [6] Обсяг іноземних інвестицій в українську економіку на 1 жовтня 2016 року склав 45,152 млрд дол, що на 2,618 млрд дол, або на 6,2%, більше показника на початок року на рівні 42,535 млрд дол. У січні-вересні в економіку України надійшло 3,801 млрд дол нових інвестицій, при цьому відтік за період склав 459,3 млрд дол. При цьому негативний вплив негативної переоцінки інвестицій склав 724,4 млрд дол, у тому числі негативна курсова різниця - 657,2 млрд дол. Інвестиції надходили з 125 країн, але головними інвесторами (83,1% загального обсягу) є Кіпр, Нідерланди, Німеччина, Росія, Австрія, Великобританія, Британські Віргінські острови, Франція, Швейцарія та Італія. [5]

Основним іноземним інвестором України в 2016 році виявилася Росія. Російський бізнес вклав в економіку України за минулий рік 1,67 мільярда доларів - 38% від загальної частки інвестицій. Усього іноземні інвестори вклали в українську економіку 4,4 млрд дол прямих інвестицій. Це на 17% більше від показника за 2015 рік. За даними Держстату, торік інвестиції надходили з 77 країн світу, при цьому основними інвесторами, на яких припало майже 70% загального обсягу інвестицій, стали Росія - 1,667 млрд дол, Кіпр - 427,7 млн дол, Великобританія - 403,9 ммлн дол, Нідерланди - 255 млн дол і Австрія - 249,9 млн дол. Найзначніші інвестиції були спрямовані в установи та організації, що здійснюють фінансову та страхову діяльність - 2,8 млрд дол, оптову та роздрібну торгівлю - 524,9 млн дол, а також промисловість - 475 млн дол. [9]

Міністр фінансів Олександр Данилюк заявив, що США хочуть розширювати наявність американського бізнесу в Україні і, як наслідок, інвестиції. [10]. Мінекономіки очікує у 2017 році залучення не менше \$4,5 мільярда прямих іноземних інвестицій, заявила заступник міністра економічного розвитку і торгівлі Юлія Ковалів, повідомляє Укрінформ. За 5 перших місяців 2016 року було залучено 1,8 млрд іноземних інвестицій. У порівнянні з 2015 роком приплив інвестицій в Україну виріс в 4,5 рази. Раніше в інвестиційній компанії Dragon Capital заявили, що приплив прямих іноземних інвестицій в Україну зростає швидше, ніж очікувалося. [8]

Висновок: Міжнародні кредити та інвестиції мають позитивний вплив на економіку України, якщо вони використовуються з розумом, для розв'язання проблем та реформування. Для кредитування залучаються такі організації як МВФ, МБРР, ЄБР, ЄІБ та ін. Станом на 28.02.2017. загальний борг становить - 1941360 млн. грн. (виріс на 0,5% порівняно з боргом на кінець 2016 року), з них зовнішній борг - 1233960 млн. грн. (зменшився на 0,6% порівняно з боргом на кінець 2016 року). ЄБРР прогнозує зростання економіки України на рівні 2% щорічно. У 2017 році ЄБРР має намір інвестувати в проєкти України 1 млрд євро. Основним іноземним інвестором України в 2016 році виявилася Росія. Російський бізнес вклав в економіку України за минулий рік 1,67 мільярда доларів - 38% від загальної частки інвестицій. Усього іноземні інвестори вклали в українську економіку 4,4 млрд дол прямих інвестицій. Мінекономіки очікує у 2017 році залучення не менше \$4,5 мільярда прямих іноземних інвестицій.

Список використаних джерел

1. Гнатик М.П. Міжнародні кредити: проблема оптимального використання. Україна в міжнародних фінансово-кредитних організаціях [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://docviewer.yandex.ru/?uid=225692444&url=yamail%3A%2F%2F158470411888099347%2F1.3&name=Гнатик%20M.doc&c=5703b244a7f7>.
2. В 2017-м році Україна повинна повернути МВФ більше ніж заняла в 2016-му [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://strana.ua/news/31806-v-2017-m-godu-ukraina-dolzha-vernut-mvf-bolshe-chem-zanyala-v-2016-m.html>.
3. Державний борг України (2010-2017) [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>.
4. ЄБРР прогнозує в 2016-2017 рр. щорічне зростання економіки України на 2% [Електронний ресурс] // Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України.. - 2016. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/09/29/7055174/>.

5. Інвестиції в Україну зросли на \$ 2,6 мільярда [Електронний ресурс] // Корреспондент. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3774575-investytsii-v-ukrainu-zrosly-na-26-miliarda>.
6. Інвестиція [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інвестиція>.
7. Інфраструктурні проекти з ЄБРР та ЄІБ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mtu.gov.ua/content/infrastrukturni-proekti-z-ebr-та-eib.html>
8. Київ очікує \$4,5 мільярда інвестицій [Електронний ресурс] // Корреспондент. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3706717-kyiv-ochikuie-45-miliarda-investytsii>.
9. Росія виявилася головним інвестором України [Електронний ресурс] // Корреспондент. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3821376-rosiia-vyivylasia-holovnym-investorom-ukrainy>.
10. США хочуть збільшити інвестиції в Україну - Київ [Електронний ресурс] // Корреспондент. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.korrespondent.net/business/3843950-ssha-khochut-zbilshyty-investytsii-v-ukrainu-kyiv>.
11. У ЄБРР у 2017 р. мають намір збільшити інвестиції в українські проекти до 1 млрд євро [Електронний ресурс] // 112.ua – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.112.ua/ekonomika/u-uebr-та-u-2017-r-maiut-namir-zbilshyty-investytsii-v-ukrainski-proekty-do-1-mlrd-ievro-378845.html>.

Деркач О.А., студент гр. 151-ЗДСВ
Науковий керівник – **Повна С.В.**, к.е.н., доцент

ІНВЕСТИЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Для України, яка прямує до європейської інтеграції, питання підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринку є одним з найактуальніших. Однак сьогодні економіка України знаходиться в умовах, коли окрім надії на західну допомогу чи інвестиції, їй необхідно максимально використовувати власні інтелектуальні ресурси, інтенсивно впроваджувати інновації, щоб мати розвинену економіку і конкурентоспроможну продукцію [1].

Розвиток економіки країни безпосередньо пов'язаний з її інвестиційною привабливістю. Для України підвищення інвестиційної привабливості є важливим стратегічним завданням і основою для вирішення соціально-економічних проблем, що стоять перед українським суспільством [2].

Інвестиції залучаються в країні із довгостроковими можливостями та привабливою перспективою і чіткою стратегією конкурентоспроможності, яка може ґрунтуватися на використанні природних ресурсів, або на використанні дешевої робочої сили, або на конкурентній перевазі інфраструктурного забезпечення, або на інвестиційній привабливості галузей національної економіки, або на впровадженні інновацій.

Стале зростання економіки будь-якої держави потребує сприятливих умов для бізнесу та активного застосування факторів інновативності в економічному житті це забезпечить системне посилення конкурентних переваг порівняно із іншими країнами світу і сприятиме збільшенню надходжень прямих іноземних інвестицій, а також підвищенню адаптивності економічної системи до зовнішніх збурень.

Поєднання таких факторів, як висока географічна привабливість і наявність багатих природних ресурсів, кваліфіковані трудові ресурси з високим рівнем наукової та професійної підготовки, забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, довгостроковий потенціал ринку, наближеність до ринку Європейського Союзу, привертають увагу інвесторів до України, відкривають широкі можливості для нових інвестицій та створюють умови для покращення іміджу та інвестиційної привабливості.

Характеризуючи сучасний стан інвестицій в Україні, можна зазначити, що у нашій державі не були зроблені серйозні кроки у забезпеченні інвестиційної привабливості. Обсяг іноземних інвестицій є одним з показників, що характеризують ступінь інтеграції країни у світове співтовариство. Інвестиційна привабливість визначається по загальному інвестиційному клімату в країні, умовам проведення зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі правовими, митними. Вчені відзначають позитивні характеристики, які мають іноземні інвестиції для країн-імпортерів, а саме іноземні інвестиції стимулюють темпи зростання національної економіки, надходять сучасні технології, техніка, обладнання, створюються додаткові робочі місця, посилюється конкуренція усередині країни [3].

Конкурентоспроможність та інвестиції тісно і безпосередньо взаємопов'язані: регіони успішніші в залученні інвестицій мають і більш високі економічні показники. Як зазначено в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, що в останні роки, відбувається поступове підвищення рівня концентрації економічної активності як на загальнодержавному зосередженні основних ресурсів розвитку в м. Києві, де виробляється майже 20 відсотків валового внутрішнього продукту країни, акумулюється 50 відсотків усіх прямих іноземних інвестицій, збільшується чисельність населення за рахунок міграції з інших регіонів, майже 75 відсотків працівників, зайнятих переважно у сфері послуг, мають вищу освіту, так і на регіональному рівні (концентрація економічної діяльності в обласних центрах та прилеглих районах, у більшості яких зосереджується понад 60 відсотків обсягів виконаних будівельних робіт, інвестицій та виробництва) [4]. Зокрема, Київська, Дніпропетровська, Харківська та Львівська області мають найвищі індекси регіонального ділового середовища за результатами 2015 року (Чернігівська область на 22 місці серед 24 областей України)[5]. Четвірку лідерів серед областей по залученню інвестицій у тому ж 2015 році складають Дніпропетровська - 25920 млн. грн., Київська - 24359 млн. грн., Львівська - 13387 млн. грн. та Харківська області - 11247 млн. грн. (Чернігівська область - 3550 млн. грн. на 21 місці) [6].

За підсумками 2016 року підприємства та організації Чернігівської області за рахунок усіх джерел фінансування освоїли майже 5 млрд грн капітальних інвестицій. Найбільше інвестицій освоєно у сільському господарстві – 2,1 млрд грн (41,5% від загального обсягу) та промисловості – 1,6 млрд грн (32,0%), переважна більшість (1,3 млрд грн) у цій сфері припадала на підприємства переробної промисловості, у будівництві –

481,3 млн грн (9,7%), у державному управлінні й обороні; об'язковому соціальному страхуванні – 352,5 млн грн (7,1%), в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – 96,4 млн грн (1,9%). Визначальну роль у структурі джерел інвестування відіграють власні інвестиційні кошти підприємств, що формують 78,8% обсягу капітальних інвестицій (3,9 млрд грн). Переважну частку капітальних інвестицій становили інвестиції у матеріальні активи, з них на придбання машин, обладнання, інвентарю, транспортних засобів витрачено більше половини усіх капітальних інвестицій (63,5%). У житлові будівлі спрямовано 9,3% інвестицій, нежитлові будівлі – 13,7%, інженерні споруди – 8,5% та інше. У нематеріальні активи направлено 0,4% капітальних інвестицій.

В Чернігівській області з метою забезпечення сталого економічного зростання і соціального розвитку регіону впроваджується Програма розвитку інвестиційної, зовнішньоекономічної та виставково-ярмаркової діяльності Чернігівської області на 2016-2020 роки «Чернігівщина – конкурентоспроможний регіон». Для підвищення конкурентоспроможності області та забезпечення стійкого економічного зростання в цій програмі визначено основним напрямком підвищення рівня інвестиційної привабливості та інноваційної спроможності.

Це може бути досягнуто шляхом:

- налагодження робочих контактів із міжнародними та іноземними організаціями, інформування їх щодо інвестиційних пропозицій є необхідними умовами для поліпшення процесу залучення інвестицій в економіку Чернігівської області.

- поглиблення міжнародного співробітництва у сфері міжнародної технічної допомоги дозволяє надати нового імпульсу розвитку міжнародним економічним відносинам та процесам європейської інтеграції. В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів надходження технічної та фінансової допомоги міжнародних організацій в область сприятиме стабілізації і швидкому розвитку економіки, вирішенню соціальних, енергетичних, екологічних проблем, реформації громадянського суспільства.

- вдосконалення процесу залучення коштів міжнародної технічної допомоги сприятиме підвищенню ефективності їх використання та забезпеченню конкурентних переваг для більш повної та широкої експлуатації всіх можливостей міжнародного співробітництва.

- активізація системи енергозбереження, що стає одним з головних питань розвитку економіки. Суть її полягає у використанні всього комплексу ефективних заходів, що скеровані на зниження питомих енерговитрат на виробництво продукції і підвищення продуктивності праці. Здорожчання енергоресурсів (в т.ч. природного газу) спричинило стрімке подорожчання виробництва теплової енергії у системі централізованого теплопостачання та витрат на системи автономного опалення бюджетних установ. Ця тенденція буде продовжуватись в найближчі роки. Одним із шляхів зменшення обсягів споживання первинних енергоресурсів, в першу чергу природного газу, є впровадження альтернативних джерел енергії. Область має значний потенціал нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії, однак на даний час їх частка в енергетичному балансі не перевищує 5,0%.

Реалізація цих цілей сприятиме формуванню регіональної інвестиційної політики відповідно до європейських стандартів, створенню сприятливого інвестиційного клімату на території області, посиленню інноваційності економіки, налагодженню ефективної співпраці науки і бізнесу, створенню нових робочих місць та збільшенню надходжень до бюджету області, зростанню ефективності зовнішньоекономічної діяльності [7].

Список використаних джерел

1. Луцків О. М. Конкурентоспроможність економіки України в контексті євроінтеграції // Науковий вісник ЧДІЕУ. - 2009р. - №3 (4) - С. 90-100
2. Юрчик І.Б., Маценко А.А. Іноземні інвестиції в Україні: проблеми та перспективи // «Молодий вчений». 2016р. - №5 (32) - С. 204-207.
3. С.А.Гуткевич Умовия привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nam.kiev.ua/ape/n_01_5-6/Gytkevih.htm
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
5. Сайт Вимірювання регіонального ділового середовища в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://competitiveness.icps.com.ua/maps/r>
6. Статистичний збірник «Регіони України» 2016 рік Частина II [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy.cg.gov.ua/>

Комисарова Т.В., студентка групи ПМ-142

Науковий керівник – **Повна С.В.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Інноваційний менеджмент є порівняно новим поняттям і становить самостійну галузь управлінської науки та професійної діяльності, спрямовану на формування й забезпечення умов розвитку підприємства. Нині більшість українських підприємств усвідомила, що необхідні інноваційні, принципово нові методи управління персоналом та організацією в цілому. Інновації необхідні в організаційній, виробничій, фінансовій, науковій сферах, оскільки саме в комплексі вони приносять найефективніший результат. На сучасному етапі загострюється конкуренція і підвищуються вимоги споживачів, тому постійні нововведення можуть стати одним із факторів отримання конкурентних переваг. Пошук ефективних організаційних форм управління

нововведеннями вимагають підвищення уваги до інноваційного менеджменту як сукупності організаційно-економічних методів та форм управління у різних ланках і насамперед на рівні первинної ланки – підприємства.

Інноваційний менеджмент у загальному вигляді – це складний механізм дії керуючої системи, яка створює для інноваційного процесу та інноваційної діяльності сприятливі умови й можливості для розвитку і досягнення ефективного результату. Як вид діяльності інноваційний менеджмент являє собою сукупність процедур, що утворюють загальну схему управління інноваційним процесом. Ця сукупність складається з відповідних функцій управління, кожна з яких розпадається на окремі види роботи (етапи), що пов'язані з багатогранною діяльністю підприємства і виконуються у відповідній послідовності. Як процес інноваційний менеджмент розглядається як послідовне виконання управлінських функцій на всіх етапах реалізації інноваційної діяльності на підприємстві та стосується виробничо-технологічних, збутових і управлінських процесів [3].

Успішне здійснення інноваційної політики повинно ґрунтуватися на відповідній нормативно-правовій базі. Правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України, в якій стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчої діяльності, захист інтелектуальної власності, авторських прав [2]. Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні започатковане Законом України „Про інноваційну діяльність”. Крім зазначених документів, важливе місце посідає „Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України”, яка містить головні цілі, вказує пріоритетні напрямки та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення [4]. В цілому в Україні створена важлива законодавча база для здійснення і розвитку інноваційної діяльності (близько 70 документів). Інноваційна діяльність потребує сприяння держави для її ефективного функціонування, особливо на міжгалузевому та регіональному рівнях. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, комерціалізація результатів НДДКР, збереження розвинутої мережі малого інноваційного підприємництва є одним із небагатьох шляхів відновлення економіки, розвитку науки і освіти. За оцінками експертів, в Україні налічується близько 40-60 територій, де доцільно створювати технополіси та технопарки.

Більш конкретно суть інноваційного менеджменту розкривається в його функціях, до яких можна віднести: (1) управління процесами створення нових знань; (2) управління творчим потенціалом тих, хто створює нові знання; (3) управління освоєнням нововведень; (4) управління соціальними та психологічними аспектами нововведень [5].

Інноваційне управління створює умови як виживання, так і зростання господарських організацій, формування наукомістких галузей, що ведуть до корінних змін асортименту товарних ринків, зростання продуктивності праці, конкурентоспроможності підприємств, держави.

Інноваційний менеджмент як система – це комплекс неформальних і формальних правил, принципів, норм, методів, ціннісних орієнтирів, організаційних форм, зв'язків і економічних відносин, які регулюють різні сфери інноваційної діяльності. З позицій підприємств механізм управління інноваційною діяльністю завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних інноваційних цілей шляхом впливу на конкретні чинники, які забезпечують досягнення намічених цілей, і цей вплив здійснюється за допомогою використання конкретних ресурсів або потенціалів підприємства [1].

Інновації в будь-якому секторі економіки вимагають фінансових вкладень. Проблема вибору об'єкта фінансування для підприємств не обмежується граничною сумою інвестицій. Ефективність інвестиційної програми залежатиме від якості рішень щодо залучення та використання фінансових ресурсів для їх реалізації. Визначають такі фінансові джерела, які можливі для залучення до інноваційної діяльності: (1) власні кошти та засоби підприємства; (2) акціонерний капітал; (3) середньострокові та довгострокові банківські кредити.

В сучасних умовах формування джерел фінансування інвестицій в Україні головну роль відіграють кошти самого підприємства, які формуються за рахунок прибутку підприємства та амортизаційних відрахувань, тобто з чистого грошового потоку підприємства. Як правило, інші джерела недоступні через високу вартість послуг з надання чи обслуговування кредитів [5].

В сучасних умовах, уряди різних країн інвестують величезні кошти в наукові дослідження та інноваційну діяльність, наприклад: Німеччина на наукові дослідження і розробки направила близько 2,7 % ВВП, США — 2,8 %, Японія — близько 3,5 %. Однак в умовах кризи світової економіки на перший план виходить завдання підвищення ефективності використання коштів, виділених підприємствам та науковим колективам. У зв'язку з цим стикаємося з поняттям економічної ефективності. Для даних цілей в країнах Європейського союзу щорічно публікується «Європейське табло інновацій» (European Innovation Scoreboard — EIS). Так, розраховуючи показники технічної ефективності на основі методу аналізу середовища функціонування низку країн Європейського союзу було об'єднано в 4 групи: (1) інноваційні лідери; (2) інноваційні послідовники; (3) країни-помірні інноватори; (4) наздоганяльні країни.

На основі методу аналізу середовища функціонування був проведений аналіз конкурентоспроможності економіки в 43 країнах і вплив інноваційної діяльності на даний показник. В даному дослідженні використовується 3 вхідних параметра (наукоємність ВВП, кількість вчених на один мільйон чоловік, витрати на освіту в відсотках від ВВП), а також 3 вихідних змінних (кількість національних заявок на видачу патентів, високотехнологічний експорт у відсотках від промислового експорту, експорт ІКТ у відсотках від усього експорту). Отримані результати наочно показують, що найкращі показники перетворення витрат на результати інноваційної діяльності у таких країн як США, Японія, Південна Корея, Німеччина [6].

Порівняння американського і японського стилів управління інноваціями

Основні відмінності японського і американського стилів управління інноваціями	
Американський менеджмент	Японський менеджмент
Орієнтація на результат	Орієнтація на процес
Забезпечення стандартів нововведень	Поліпшення стандартів
Нововведення	Адаптація й удосконалення
Орієнтація на технології	Орієнтація на людей
Увага тільки значним інноваціям	Увага до деталей
Базується на пошуках нових технологій	Базується на існуючих технологіях
Менеджер – вузький спеціаліст	Менеджер - спеціаліст широкого профілю
Закритість інформації	Відкритість інформації для членів компанії
Індивідуалізм	Колективізм
Прийняття рішень зверху вниз, швидко, індивідуально	Прийняття рішень знизу вверх, неспішно, узгоджено
Рішуче, радикальне здійснення змін	Поступове здійснення змін через покращення
Формальні контакти між персоналом і менеджментом	Неформальні контакти між персоналом і менеджментом

Згідно з опитуванням консалтингової компанії StrategyOne, більшість менеджерів провідних світових компаній включили Китай в п'ятірку найбільш інноваційних країн. При цьому в «Індексі верховенства закону країн» за 2015 рік Китай посідає 71 місце, поруч з Україною (70), Киргизстаном (74), Росією (75) [6].

У США невеликі і середні (ризикові) фірми є інноваційно успішними, а традиційні гіганти, як, наприклад «Імпіріелкенікл», «Дженерал електрик», втрачають свої позиції. Серед великих компаній кращими інноваційними організаціями вважаються такі, як «Белл лабораториз», «Бенк оф Америка», «Тексас інструменте», «ІБМ», «Хоніцел» та ін. Досвід провідних компаній світу з управління інноваціями є важливим для становлення і розвитку інноваційного управління України, яке тільки народжується [7].

Таким чином, інноваційний менеджмент – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів, методів і форм управління інноваційною діяльністю конкретного об'єкта управління з метою одержання найоптимальнішим шляхом економічних результатів цієї діяльності.

Список використаних джерел

1. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
2. Конституція України / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2006. — 59с. — (Серія Закони України").
3. Завлин П.Н. Основы инновационного менеджмента: Теория и практика : учебное пособие / Под ред. П.Н. Завлина [и др.]. – М.: Экономика, 2004. – 369 с
4. Закон України „Про інноваційну діяльність” // Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 36
5. Черваньов Д.М., Рейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. К.: Знання: КОО, 2007. – 450 с.
6. Інновація – Википедія [Електронний ресурс]: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Инновация>.
7. Інноваційний менеджмент [Електронний ресурс]: <http://univer.nuczu.edu.ua>

Краснянська Ю.В., студентка гр. ФК-141
Науковий керівник – Шевченко О.М., к.е.н., доцент

ВПЛИВ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Нині, в період інтеграції України до ЄС, гостро постало питання підвищення продуктивності праці населення нашої держави як потенційного джерела покращення економічного добробуту нації. Маючи порівняно високі показники середньорічного фактично відпрацьованого часу (на діаграмі представлено лише офіційні дані Державної служби статистики України, тоді як за експертними оцінками, врахування часу нелегальної роботи виведе нашу державу в першу десятку країн з максимальним значенням досліджуваного показника [3]), ефективність праці в Україні є порівняно низькою (рис.1).

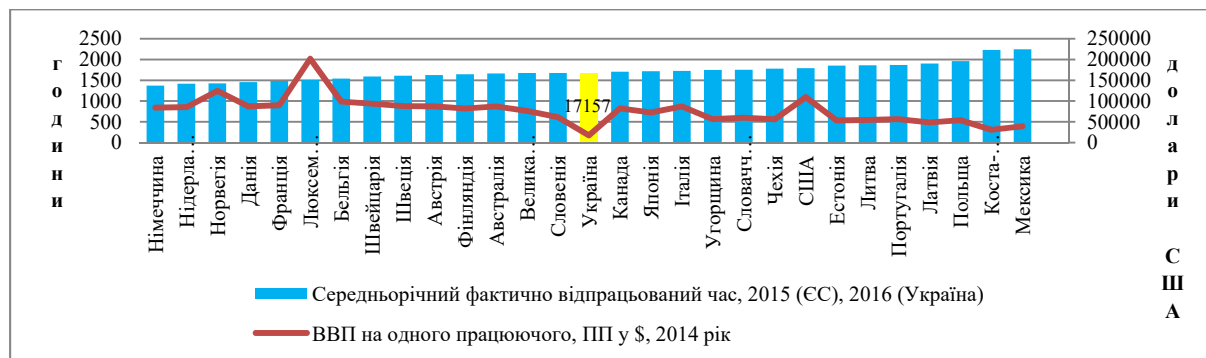

Рис. 1. Порівняння середньорічного фактично відпрацьованого часу (год) та показника продуктивності праці (\$) України та інших держав світу. Джерело: складено автором на основі [1,2,4]

Здавня рушійною силою трудової діяльності та ефективним інструментом впливу на якість людської праці були гроші. Нині заробітна плата часто виступає основним критерієм вибору професії та місця роботи. Проте грошова винагорода – не єдиний фактор, що впливає на продуктивність праці. Актуальним є дослідження взаємозв'язку нематеріального стимулювання працівників та ефективності трудового процесу з метою розроблення практичних рекомендацій використання не грошових методів мотивації (рис.2), що особливо доцільно наразі – в період поглиблення соціально-фінансових кризових явищ в Україні.

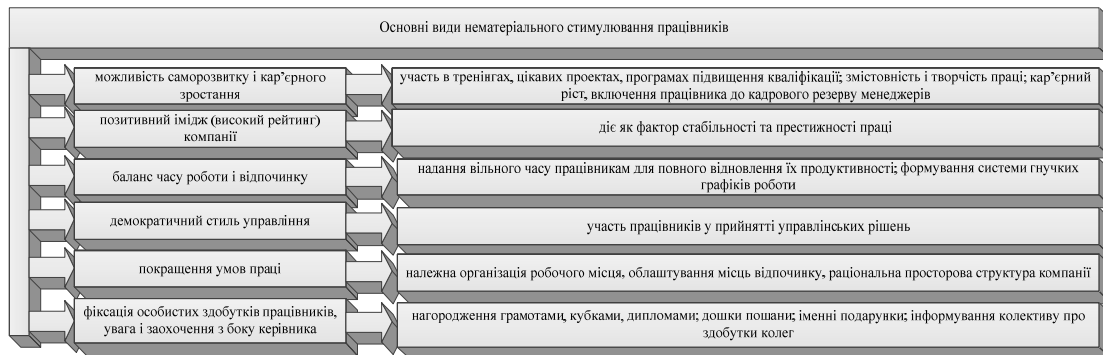

Рис. 2. Види нематеріального стимулювання працівників. Джерело: складено автором.

За офіційними даними компанії Nielsen [5], яка проводила дослідження щодо задоволеності громадян різних країн своєю роботою, 31 % українців незадоволені умовами праці, 43% - балансом часу роботи і відпочинку, 20% - колективом (однією з причин чого часто є недостатній рівень демократизації управління). Як бачимо, потенціал підвищення продуктивності праці - не лише в зростанні заробітної платні. Аналіз даних опитування працездатного населення інших держав свідчить, що за умов дієвої системи нематеріального стимулювання, громадяни часто обирають сфери трудової діяльності з нижчим рівнем оплати праці, знаходячи в них не грошові привабливі аспекти. Так, за даними Nielsen, найбільше респондентів-українців мріють працювати в сфері інформаційних технологій, туризму, фінансів, виробництва і торгівлі, що вважаються найприбутковішими для працівників з точки зору пристойної заробітної плати. Тоді як населення держав – членів ЄС часто віддає перевагу адмініструванню, сфері освіти, науки і технологій, мистецтву, комунікаціям, соціальній сфері, роботі в уряді та адміністраціях, які здатні задовольнити аспекти гармонійного, всебічного розвитку працівника як особистості.

З метою більш глибокого вивчення впливу нематеріального стимулювання на ефективність праці, провела особисте анкетне дослідження, в ході якого було опитано 100 респондентів. Більшість з них (92 %) вважають, що належне нематеріальне стимулювання здатне підвищити продуктивність їхньої трудової діяльності. Отримані результати свідчать, що нематеріальне стимулювання носить переважно епізодичний характер, тобто застосовується іноді. На думку 39 % респондентів, нематеріальне стимулювання праці на їхній роботі є недієвим (рис.3).

Рис.3. Результати анкетного дослідження впливу нематеріального стимулювання на ефективність праці. Джерело: створено автором.

До основних видів нематеріального стимулювання праці, які застосовуються в трудовій діяльності опитаних, належать покращення умов праці, імідж підприємства та особисте заохочення з боку керівника. Тоді як найбільш дієвими визнані, крім покращення умов праці, баланс часу роботи та відпочинку, демократичний стиль управління та саморозвиток й кар'єрне зростання (рис.4).

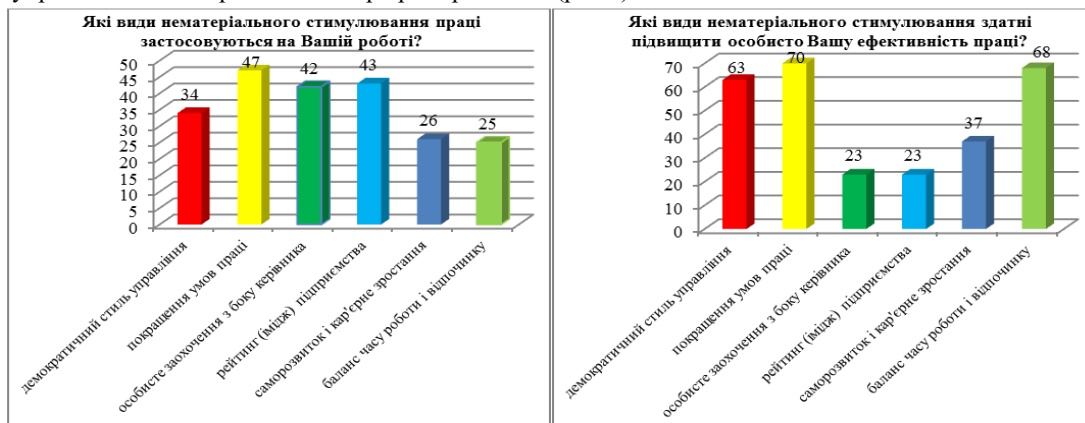

Рис.4. Результати анкетного дослідження різних видів нематеріального стимулювання праці.

Джерело: складено автором

Проведені дослідження свідчать, що ефективно функціонуюча, дієва система нематеріального стимулювання здатна підвищити продуктивність трудової діяльності працівників, що особливо актуально для України наразі – в період економічної кризи. Більшість вітчизняних компаній не використовують дану можливість належним чином. Великий потенціал стимулювання працівників до ефективної роботи прихований у відносно недорогих для реалізації способах: демократизації управління (позитивно для працівників в плані розвитку самостійності, можливості прояву ініціативи, відчуття власної значущості; для керівника – як метод оперативного вирішення питань фахівцями з глибоким розумінням їх сутності), збалансуванні часу роботи й відпочинку (з врахуванням індивідуальних фізіологічно-психологічних особливостей працівників), забезпеченні саморозвитку колективу (проведення тренінгів, надання цікавих творчих завдань, що дозволяє уникнути монотонності та механічності робочого процесу), - та удосконаленні інших більш поширених в українських реаліях видів (покращення умов праці шляхом врахування практичних рекомендацій ергономіки, періодичній фіксації власних здобутків працівників тощо).

Список використаних джерел

1. Hours worked / OECD Data [Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://data.oecd.org/emp/hours-worked.htm>.
2. Статистичний бюлетень "Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників" (за всі місяці 2016 року) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Робочий час і робочий день в різних країнах світу [Електронний ресурс].–Режим доступу:<http://invest-program.com.ua/robochiy-den-i-robochiy-chas/>.
4. GDP per person employed (constant 2011 PPP \$) / The World Bank [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD>
5. Nielsen Global Generation Lifestyle Report, 2015 / Nielsen [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.nielsen.com/ua/en.html>.

Адаменко К.В., студентка гр. ПМ-131
Науковий керівник – **Іванова Н.В.**, д.е.н., професор

ПРОБЛЕМИ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Оцінюючи рекреаційний потенціал Чернігівщини, можна відзначити, що у регіоні наявні кліматичні ресурси, водні ресурси, джерела мінеральних вод, наявний лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура, яка сприяє можливості збалансованого розвитку рекреаційної діяльності різного напрямку. В організації відпочинку важлива роль належить водним об'єктам. Можливість займатися різноманітними видами спорту (особливо по річках Десна, Снов, Сейм, Остер), мікрокліматичний комфорт, мальовничий ландшафт берегів, заплавної території – все це сприятиме тому, що водойми можна вважати природними лікувальними місцевостями. До рекреаційного потенціалу області відносяться об'єкти природно-заповідного фонду, що мають науковий та пізнавальний інтерес. В області налічується 656 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 253,4 тис. га, в тому числі – Ічнянський та Мезенський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріченський», а також перспективний національний природний парк «Подесіння».

В умовах складного економічного становища населення та втрати Кримського півострова відбувається переорієнтація з виїзного туризму на внутрішній, туристи починають пошук альтернатив на внутрішньому ринку. Для України традиційними зимовими напрямками є Карпати, а літніми – відпочинок на узбережжі Чорного та Азовського морів. Чернігівщина має всі шанси зайняти нішу весняного та осіннього масового напрямку. Наш регіон є одним з найспокійливіших в країні, а це наразі найголовніша потреба для відпочинку.

Наразі головною метою перебування туристів в Чернігівській області є отримання екскурсійних, лікувально-оздоровчих послуг та відпочинок біля озер та річок. Традиційно туристичними місцями, що формують основну частину туристичних потоків області є Чернігів, Батурин, Новгород-Сіверський, Національний історико-культурний заповідник «Качанівка» і Тростянецький дендропарк. Подорожчання палива та збільшення вартості поїзду в маршрутних таксі Київ-Чернігів також негативно позначилося на кількості індивідуальних туристів за напрямками м. Чернігів та м. Батурин. Відсутність прямого залізничного сполучення з іншими регіонами України також не сприяє збільшенню потоку туристів. Враховуючи домінуючу роль в транспортній логістиці київського залізничного вузла, більшість туристських груп, що прямують на Чернігівщину, обслуговуються київськими тур фірмами, таким чином значна частина прибутку дістається київському бюджету.

Ці та більшість інших факторів призвели до втрати регіоном як транзитного туриста з Росії та Білорусії, так і власне зменшення суто туристичних груп з інших регіонів України, окрім цього, спостерігається зменшення туристичних та паломницьких груп з Брянська та Росії у цілому. Наявність спільного кордону з РФ відлякує певну категорію потенційних внутрішніх туристів. Окрім цього, до стримуючих факторів розвитку туристичної діяльності регіону належать: відсутність розвинутої туристичної інфраструктури (лише 2 готелі пройшли процедуру категоризації); незадовільний стан доріг на основних магістральних дорогах області, по яких проходять головні туристичні маршрути; наслідки аварії на ЧАЕС; незначні обсяги інвестицій в розвиток рекреаційно-туристичної галузі Чернігівщини; недостатній рівень інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому та зовнішньому ринках; недосконала та застаріла нормативно-правова база; відсутність ефективного менеджменту в державному туристичному секторі; відсутність ефективної системи органів державного управління галуззю, єдиного коригуючого центру між державою та приватними/громадськими ініціативами.

Аналіз рекреаційних ресурсів області свідчить про досить значний потенціал для рекреаційної діяльності. У перспективі можливе розширення використання лікувальних ресурсів за рахунок дорозвідки запасів. У Чернігівщині є перспективи для розвитку сільського зеленого та активного видів туризму як в межах заповідних зон, так і в зонах, прилеглих до історико-культурних центрів. На сьогодні, в області налічується близько 30 сільських господарств, які займаються наданням послуг туристам. Наразі туристичний потік Чернігівщини формують індивідуальні туристи, що подорожують власним транспортом, організовані київськими туристичними фірмами автобусні групи та корпоративні групи з Києва. Низька рентабельність та висока конкуренція з боку Києва позначилася на майже повній відсутності в області місцевих туроператорів внутрішнього туризму. Наданням туристичних послуг в основному займаються приватні підприємці та екскурсійні відділи при закладах розміщення.

До позитивних тенденцій можна віднести розширення географії туристів – помітно більше стало гостей з Одеської, Миколаївської та Херсонської областей. Також збільшився термін перебування в нашій області.

Завданнями для покращення туристичної діяльності Чернігівщини є: підтримка в належному стані об'єктів історико-культурної спадщини та розвиток інфраструктури туризму, туристична промоція області та просування туристичних брендів, розвиток активних видів туризму та сільського зеленого туризму, поліпшення стану рекреаційних зон, реформування управління галуззю, поліпшення транспортного сполучення області з іншими регіонами [1].

Отже, в Чернігівському регіоні є потенціал для залучення як внутрішнього, так і іноземного туриста, шляхом створення конкурентного цікавого продукту. Необхідно зосередитись на покращенні туристичної інфраструктури та розвитку лікувального та рекреаційного видів туризму шляхом залучення інвестицій для реконструкції існуючих та будівництва нових готелів, баз відпочинку, санаторіїв, котеджних містечок тощо. До цілей, які необхідно досягти задля розвитку туризму в регіоні, належать: збільшення кількості та термінів перебування туристів в області, покращення впізнаваності регіону, покращення стандартів обслуговування, розширення географії відвідуваних туристичних об'єктів, і, тим самим, збільшення надходжень до бюджету.

Список використаних джерел

1. Стан туризму в Чернігівській області 2015. -[Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://siver.org.ua/?p=4926>

Лосева О. А., студентка групи ПМ-142
Науковий керівник – Оліфіренко Л.Д., д. держ. упр., професор
Чернігівський національний технологічний університет

МАРКЕТИНГ ПОСЛУГ ІНДУСТРІЇ КРАСИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Ринок послуг динамічно розвивається як у глобальному вимірі, так і на національному ринку, через що компанії все гостріше відчувають необхідність в ефективних маркетингових інструментах організації бізнесу. Запорукою успішної конкуренції стає пошук нових маркетингових стратегій.

Будь-які послуги, пов'язані з індустрією краси, належать до побутового напрямку бізнесу. Це означає, що заклади індустрії краси просто необхідні для повсякденного життя людини. Це означає, що послуга такого типу завжди буде мати масовий характер. Щодо загального доходу в усіх напрямках у сфері послуг побутового типу – бізнесу-послуги з індустрії краси однозначно відносяться до одного з найбільших [1].

Сфера послуг за темпами розвитку значно випереджає реальний сектор економіки майже в усіх країнах світу, особливо в розвинених, де її частка у ВВП становить 60-65%. Серед усіх видів послуг можна виділити:

- послуги виробничі (транспортні, маркетинг, консультативні, банківські, будівельні);
- споживчі (постачальницькі, торговельні, страхові, туристичні, комунальні, рекреаційні);
- інформаційні (глобальні мережі Інтернету і зв'язку, комп'ютерні послуги з вивчення ринку, деякі види банківських послуг);
- соціальні (послуги в сфері культури, освіти, науки, медицини, краси);
- ділові (консалтинг, інжиніринг, франчайзинг та інші) [2].

Ринок косметологічних послуг в Україні один з найбільш об'ємних, адже послугами косметолога хоч раз, але користувалася кожна жінка. Можна стверджувати, що послугами індустрії краси користується половина дорослого населення України. За даними Comcon-Pharma, 41% українців можуть собі дозволити відвідувати салони краси один раз в два-три місяці. Кожен третій – щомісяця. До того ж, якщо раніше відвідування салонів краси та клінік естетичної хірургії було жіночою прерогативою, то зараз попит на подібні послуги серед чоловіків значно зріс – їх частка в загальній кількості клієнтів досягла майже 30%. Медичний ринок косметологічних послуг можна розділити на дві великі групи – естетична хірургія (зміни рис обличчя, фігури за допомогою пластичної хірургії) і косметологія мінімального втручання (процедури з омолодження обличчя, апаратна корекція фігури, процедури із застосуванням лазера, уколи ботокса).

Стрімкий розвиток естетичної хірургії в Україні стало спостерігатися на початку 2000-х років. За п'ять років – з 2006р. по 2011р. – кількість операцій зросла на 20%, до 12 тис. Багато в чому бізнес став популярним за рахунок своєї рентабельності. Пластичні операції приносили медикам до 100% прибутку, а витрати на відкриття клініки можна було окупити за все за рік.

Як зазначає Олександр Макарчук, директор клініки естетичної хірургії "Артмедік", за останні 15 років кількість клінік пластичної хірургії в Україні зросла в 10 разів – в даний час в країні їх працює понад 100, з них близько 15 – великі "гравці", серед яких "Віртус", "Естетична хірургія", Medical Club, інститут краси "Акварель", медичний центр "Шеррі" та інші. Всього в Україні налічується 800-900 пластичних хірургів, що виконують щорічно

близько 10-12 тис. операцій, вартість яких на 30% нижче, ніж за кордоном. Річний грошовий обсяг даного ринку оцінюється на рівні \$ 20 млн.

За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, на ринку косметологічних послуг офіційно працюють понад 30 тис. ліцензованих фахівців. Однак фактично їх набагато більше, оскільки кожен бажаючий може закінчити курси косметолога і відкрити свій приватний кабінет. Саме такі кабінети поклали початок розвитку косметології в Україні. Слідом за ними стали розвиватися салони краси та клініки естетичної краси. Як результат, до кризи (в 2010-2012рр.) попит на послуги з догляду за тілом та обличчям був задоволений на 98%, а обсяг ринку досяг 1,1 млрд грн, показуючи щорічний приріст не менше 20%. Але будь-яка криза вносить свої корективи, і починаючи з 2013р. невеликі косметологічні кабінети змогли повернути собі втрачені 20% ринку, переманивши клієнтів у салони і клініки за рахунок збий більш гнучкої цінової політики. Зараз кабінети краси займають близько 50% ринку, а ціни на послуги косметолога в них не перевищують 500 грн. До таких майстрів-одинакам звертаються за простими косметологічними процедурами, такими як чищення особи або масаж.

Наразі 40% ринку займають естетичні клініки, що надають широкий вибір послуг від косметолога до лазерної ліпосакції. Мінімальний поріг входження на ліцензований ринок косметологічних послуг, який працює в ціновому діапазоні від 100 грн до 1000 грн, на початку 2000-х становив \$ 10 тис. Сьогодні необхідно вкласти близько \$ 60-80 тис. В останні роки саме в цьому сегменті почала активно розвиватися апаратна і лазерна косметологія. Основна причина їх – популярності висока ефективність і мінімальний термін реабілітації після процедури. Вихід на ринок елітних салонів краси зажадає інвестицій у розмірі від \$ 250 тис. Вони займають 10% ринку, а вартість їх послуг стартує від 1000 грн. Націнка в таких салонах досягає 200% за рахунок високого рівня сервісу.

За законами економіки, попит на послуги не першої необхідності під час кризи повинен впасти, але ринок з "жіночим відтінком" працює за своїми законами. Попит на косметологічні послуги останніх дев'ять місяців виріс на 15-17%. "Це відбувається через психологічних причин. В умовах постійного стресу люди хочуть себе порадувати і не шкодують на це грошей", - говорить косметолог клініки Medical Club[3].

"В цілому варто відзначити, що ринок індустрії краси має перспективи для стрімкого зростання, але фактор економічної кризи значно впливає на показники його розвитку. Сьогодні спостерігається зростання операторів, які пропонують свої послуги на дому. Клієнтів приваблюють за допомогою реклами в соціальних мережах та інтернеті", – йдеться в дослідженні. Змінився і сегмент офіційно зареєстрованих суб'єктів господарської діяльності на ринку індустрії краси. Деякі перейшли з сегмента "низький" в сегмент "низький–" або припинили своє існування. У той же час відзначається розвиток сегментів "середній" і "середній+". Оператори, що працюють в цих цінових напрямках, пропонують прийнятну вартість, затишну атмосферу і перелік додаткових послуг. Крім того, вони гарантують безпеку проведених процедур.

У Києві ситуація в б'юті-сфері характеризується підвищеною конкуренцією і боротьбою за кожного клієнта. На ринку залишаються тільки ті салони краси, які не тільки пропонують низьку ціну, але і якісний сервіс, програму лояльності та багато інших послуг. "Виходячи з жорсткої конкуренції на ринку, в столиці з'являються салони краси, які мають формат бару або кафе. Це створює приємну атмосферу і дозволяє провести час за чашкою кави і поговорити з подругою, поки їй роблять стрижку або інші процедури", – говорять експерти. І додають, що загальна сума витрат на запуск б'юті-бару становитиме близько 750-800 тис. грн [4].

За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, на ринку косметологічних послуг офіційно працюють понад 30 тис. ліцензованих фахівців. Однак фактично їх набагато більше, оскільки кожен бажаючий може закінчити курси косметолога і відкрити свій приватний кабінет. Саме такі кабінети поклали початок розвитку косметології в Україні. Слідом за ними стали розвиватися салони краси та клініки естетичної краси. Як результат, до кризи (2008р., 2010-2012рр.) попит на послуги з догляду за тілом та обличчям був задоволений на 98%, а обсяг ринку досяг 1,1 млрд грн, показуючи щорічний приріст не менше 20%. Але будь-яка криза вносить свої корективи, і починаючи з 2013р. невеликі косметологічні кабінети змогли повернути собі втрачені 20% ринку, переманивши клієнтів у салони і клініки за рахунок більш гнучкої цінової політики [5].

Зараз кабінети краси займають близько 50% ринку, а ціни на послуги косметолога в них не перевищують 500 грн. До таких майстрів – ФОП (фізична особа – підприємець), звертаються за простими косметологічними процедурами, такими як чистка обличчя або масаж.

Основною тенденцією ринку косметичних послуг є спад попиту через низьку купівельну спроможність споживачів: Економічна криза підштовхнула українців відкласти догляд за зовнішністю на другий план. Багато постійних клієнтів салонів краси скоротили кількість своїх візитів, а деякі і зовсім відмовилися від такої розкоші.

Основний удар для ринку "краси" припав на 2014р., коли цей сегмент зменшився на 25%. Так, якщо обсяг реалізації послуг за підсумками 2013р. становив 388,7 млн грн, то вже до кінця 2014р. – 292,8 млн грн (дані аналітичної компанії Pro-Consulting) – попит на послуги індустрії краси знизився на 30%" [6].

У минулому 2016р. році салони поліпшили своє становище, але незначно. Обсяг ринку косметичних та перукарських послуг виріс в 2015р. на 3,4% в порівнянні з 2014р. – до 302,8 млн грн, але так і не зміг повернутися до своїх докризових показників.

Криза внесла свої корективи не тільки в обсяг, але і в структуру ринку. Якщо раніше салони краси умовно можна було розбити на чотири категорії в залежності від вартості послуг – "низька", "середня", "середня+" і "висока", то в кінці 2014р. з'явилася нова категорія, яку можна умовно назвати "низька–". Такі салони зазвичай розташовуються біля МАФів (кіоски, павільйони, торговельні майданчики тощо), а вартість стрижки у них не перевищує 50 грн. Подібні перукарні надають послуги стрижки та фарбування волосся, а також манікюру та педикюру. Рентабельність їх роботи не перевищує 30%.

Близько 55% всіх працюючих на ринку салонів краси, за оцінками аналітиків, відносяться до низького і низькому – сегменту. Основні – мережі салонів "Просто перукарня" і "Експрес-стрижка", що працюють на умовах франчайзингу. Стартовий капітал для відкриття такого закладу становить близько 30 тис. грн.

Представлені в середньоціновому сегменті салони пропонують клієнтам більший перелік послуг, як правило, тут працює косметолог і масажист. Салони "середнього" і "середнього+" сегмента становлять майже 25% салонів краси, причому перевага йде у бік середнього+. Пояснюється це тим, що саме в цьому сегменті збереглися платоспроможні клієнти. Однак більшість клієнтів, які раніше користувалися салонами краси середнього класу, перейшли в низькоціновий сегмент або зовсім стали самостійно доглядати за собою.

А ось кількість салонів краси преміум-сегмента залишилося на колишньому рівні, їх частка на ринку становить до 20%. Основні "гравці" – мережі салонів Kika-Style, Dessange, "Арт-студія зачісок Vladimir Tarasyuk". У перелік їх послуг входять не тільки стандартні маніпуляції з волоссям і нігтями, але і SPA-процедури, масажі, в тому числі і апаратні.

З позиції географії, салонний ринок України залишається неоднорідним: на частку Києва та Київської області припадає 45% всього ринку (залежить від щільності населення). Але навіть з урахуванням появи закладів сегмента "дешевше не буває", вартість послуг салонів краси за останні два роки істотно зросла. В основному за рахунок підвищення цін на косметику і матеріали, велика частина з яких імпортується, а також з огляду на подорожчання комунальних послуг. В середньому ціна за одноразову послугу в салоні краси зросла на 28%.

Вартість жіночої стрижки зросла в 2015р. на 25%, чоловіча стрижка подорожчала тільки на 15%. У зв'язку з ростом курсу валют, ціни повинні були б піднятися глобально, що пов'язане із закупівлею продукції за кордоном. Але для максимального збереження клієнтів в стінах закладів салонного бізнесу їх керівники в середньому піднімали ціни на 10-15%. Так за 2016р. ринок салонів краси виріс на 2% – до 325 млн грн. Такі дані наводить аналітична компанія Pro-consulting. Як стверджують експерти компанії, найбільш несприятливим роком для індустрії краси став 2014р. Спад склав 25% – до 298,8 млн грн. У 2015 році спостерігалось незначне зростання – 3,4%, що дозволило салонам залишатися в межах рентабельного бізнесу.

Отже, ринок краси продовжує інтенсивно розвиватися. На нашу думку, в найближчі два-три роки ринок краси в Україні та м. Чернігові буде сформовано. При цьому очікується, що основою стане саме середній сегмент, де реалізуються найбільш рентабельні проекти. Говорячи про тенденції зростання ринку, прогнозується подальше збільшення кількості закладів індустрії краси, а також поглиблення спеціалізації за пріоритетним напрямом: SPA, нігтьові студії, візаж- та імідж-салони.

Список використаних джерел

1. Лавлок К. Маркетинг услуг: персонал, технология, стратегия, 4-е изд. : Пер. с англ. – М. : ИД "Вильямс", 2005. – 1008 с.
2. Обзор рынка, связанного с индустрией красоты [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ufamama.org/prochee/obzor_moskovskogo_rynka_svyazannogo_s_industriey_krasoty/
3. Мы сделаем вам красиво: как развивается рынок косметических услуг в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/business/my-sdelajem-vam-krasivo-kak-razvivaetsja-rynok-kosmeticheskikh-usl-296612/>
4. Как салоны красоты выжили в 2015 году [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://delo.ua/business/zaschet-chego-salony-krasoty-vyzhivali-v-2016-godu-327703/>
5. О состоянии рынка эстетической медицины в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medpharmconnect.com/News/News/20483.htm>
6. Как салоны красоты старались выжить в 2015 году – аналитика Pro-consulting. Delo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pro-capital.ua/press_center/expert/kak-salony-krasoty-staralis-vyzhit-v-2015-godu—analitika-pro-consulting.-delo.ua/

Чистякова К. Ю., студентка групи ПМ-161

Науковий керівник – **Оліфіренко Л.Д.**, д. держ. упр., професор
Чернігівський національний технологічний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙ СПОРТИВНОГО ВЗУТТЯ

Найважливішою економічною складовою життя людини є здоров'я – ця теза стала усталеними чинником знаннєвої економіки, тому кожен із нас дбає про заради особистої конкурентоспроможності. Одним з аспектів турботи про здоров'я є якісне взуття, а особливо важливим є саме спортивне взуття. Досить часто заняття спортом та безпосереднє використання спортивного стилю супроводжуються різними травмами (вивихами, розтягуванням зв'язок і м'язів, захворювання вен і суглобів). Вченими було доведено, що більша частина цих травм пов'язана з неправильно підібраним спортивним взуттям.

Все спортивне взуття поділяється на два підвиди: універсальне спортивне взуття (яке підходить всім, хто не займається професійним спортом); спеціальне спортивне взуття (яке призначена для споживачів, які професійно займаються певним видом спорту).

Інтелектуальна складова виробництва взуття – це запатентована (авторська) складова комплексної підготовки виробництва (патент на матеріали, розкрій, технологію тощо), а також певні результати творчої діяльності у виробничій, науковій, дизайнерській сферах.

В глобальній конкуренції центральне місце в завоюванні домінуючих ринкових позицій займають інновації, основу яких становлять об'єкти інтелектуальної власності.

Компанії (наприклад, Nike), які поклали в основу свого стратегічного розвитку інтелектуальну складову інновацій, отримують середній прибуток в 4-6 разів більше, ніж ті, які не використовують інтелектуальну власність взагалі. Тобто 80% ціни продукту на ринку складає саме інтелектуальна складова.

Товари для спорту – це затребуваний і зростаючий сегмент ринку, але їх виробництво – має вільні ринкові ніші. Велика частка, біля 40-45% товарів на українському ринку представлена іноземними виробниками – це відомі міжнародні бренди: Nike, Adidas. Також у великій кількості присутній небрендові пропозиції. Значна частка взуття,

приблизно 80%, має азіатське походження завдяки розміщення виробничих потужностей в країнах Південно-Східної Азії. Продукція європейських виробників займає лише 15% від усього обсягу пропозиції.

На шкіряне взуття встановлені стандарти термінів і визначень (стандарт поширений на території ЄС EN ISO 20345 від 2007 року) номенклатури показників якості за: ДСТУ 3485-96, технічних умов за: ДСТУ 2726-94, методів випробувань ДСТУ ENISO 20344:2011, правил приймання, маркування ДСТУ 4142:2002 (ГОСТ 7296-2003), пакування, транспортування і зберігання, а також міжнародні стандарти, що регламентують норми показників якості, параметри і розміри взуття: ДСТУ 3485-96.

Спортивне взуття з зовнішньої сторони виготовляється з натуральної шкіри, з комбінацією текстильних вставок. Всередині повинна бути тканина (бажано бавовняна) – має добре вбирати вологу. Одним з ознак якісного спортивного взуття є потовщення посередині устілки, яке служить для підтримки зводу стопи, що в свою чергу перешкоджає розвитку плоскостопості. Устілка обов'язково повинна бути знімною, для того що б можна було її просушити. Під нею повинні бути шви, а не рівна картонна або тканинна поверхня. Якість підшви так само грає важливу роль, підшва не повинна бути жорсткою, інакше буде складно виконувати в ній які-небудь вправи. Таке взуття коштує дорожче, але дбає про здоров'я. Конкурентною перевагою такого взуття є довший термін споживання, більш витривалішим до активного спортивного життя.

Оскільки більша частина (майже 80%) продукції на ринку України імпортного виробництва, пропозиція на національному ринку відображає сучасні тенденції у світі спортивної моди: спортивний стиль є завжди на піку моди, тому на ринку існує постійний попит на товари для спорту, а саме:

- 1) спортивний одяг приблизно 40%;
- 2) спортивне взуття близько 60%.

Отже, ринок спортивного взуття продовжує активно розвиватися. Спеціалізоване взуття є важливим сегментом ринку та номенклатурним замовленням для виробництва. Інтелектуальна складова інновацій – найдорожчою складовою національної економіки.

Список використаних джерел

1. В бегах: анализ рынка спортивных товаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pro-consulting.ua/pressroom/rynka-sportivnykh-tovarov>
2. Права интеллектуальной собственности и лицензирование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moodle.ipk.kpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=30276>
3. Рынок спортивной обуви Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studbooks.net/1190280/marketing/analiz_proizvodstva_rynka_obuvi_ukraine
4. Технологии производства спортивной обуви и одежды [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lispo.com.ua/tekhnoogy/>

Матузка А.В., студ. гр.ПМ-131

Науковий керівник – Іванова Н.В., д.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

АУТСОРСИНГ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАКУПІВЕЛЬ І РОЗПОДІЛУ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ Н & М

Зростаючі вимоги і потреби клієнтів, прогресуюча глобалізація і все більш сильний тиск з боку ринкових суперників схиляє сучасні підприємства до інтеграції в рамках ланцюгів поставок. Таке рішення дозволяє їм більшу спеціалізацію в результаті поділу завдань між окремими членами ланцюга, зменшення операційних витрат, поділ ризику, цінностей та інформації, пов'язаною зі здійснюваними діями, а також інтеграцію дій і результативну кооперацію з метою більш досконалого обслуговування кінцевого клієнта і здобуття конкурентної переваги. По мірі зміни моделі конкурування з суперництва між поодинокими фірмами до суперництва між цілими ланцюгами поставок традиційні, керовані законом попиту і пропозиції стосунки між постачальниками і споживачами замінює укладання і утримання довгострокових партнерських зв'язків. А, отже, ланцюг поставок є нічим іншим, як комплексом організацій, сполучених спільною метою, з яких кожна створює частину кінцевої доданої вартості для клієнта на завершальному етапі такого ланцюга. Своєрідним прискорювачем розвитку і популяризації концепції ланцюга поставок є тренд, який полягає у передачі фірмами відповідальності за реалізацію завдань (у тому числі логістичних), виконуваних до цієї пори самостійно, на зовнішні фірми (зовнішні надавачі послуг). Цей тренд, який визначається назвою «аутсорсинг», деякими авторами визначається як мегатренд через його різку популяризацію у сучасному бізнесі.

Аутсорсинг – передавання іншій компанії (субпідряднику) замовлення на виконання деяких операцій, наприклад, розміщення виробництва комплектуючих, виконання певних робіт та інших видів діяльності “на стороні” [1].

Аутсорсинг передбачає прийняття рішення «зробити самому чи доручити зовнішнім організаціям?». Всі пропозиції по аутсорсингу можна розділити на три різновиди за функціональними напрямками [2]:

- ІТ-аутсорсинг – передбачає створення веб-ресурсів; розробка, установка, супровід програмного забезпечення; обслуговування техніки сторонніми спеціалізованими компаніями;
- виробничий аутсорсинг – передача ділянок свого виробництва стороннім виробникам. Схема аутсорсингу може закладатися спочатку при організації виробництва. Прикладом такої організації служать рекламні агентства, що використовують друкарські потужності друкарень або винні торгові будинки, що купують виноматеріали і розливають власні марки;
- аутсорсинг бізнес-процесів (АБП) – передбачає передачу організації-виконавцю окремих бізнес-процесів, що не є для компанії основними. Серед їх числа – управління персоналом, бухгалтерський облік, реклама, маркетинг, логістика.

Також в даний час виділяється декілька моделей аутсорсингу за рівнем повноти охоплення:

1. Управління потужностями, при якому відповідальність за управління власністю, персоналом та обладнанням покладається на іншу організацію.

2. Максимальний (повний) аутсорсинг, при якому штат співробітників, іноді і активи, що належать до основної діяльності підприємства, такі як інформаційні технології або фінанси, на час дії контракту передаються постачальнику.

3. Спільний аутсорсинг, коли сторони угоди є партнерами.

4. Проміжний аутсорсинг, коли передається керування своїми платформами і системами третій стороні, вважаючи, що її власні фахівці здатні розробити нові системи.

5. Трансформаційний аутсорсинг, коли запрошений постачальник послуг повністю реорганізує роботу підрозділу, створюючи надійну базу знань і навичок і застосовуючи нові системи. Відмінність трансформаційного аутсорсингу від повного полягає в тому, що перехід співробітників і активів не остаточний - після завершення проекту клієнт знову отримує повний контроль і вступає в свої обов'язки.

6. Аутсорсинг спільних підприємств, коли створюється нова компанія для використання майбутніх ділових можливостей. Персонал і активи клієнта потім передаються цьому спільному підприємству, а не постачальнику послуг. Спільне підприємство отримує переваги, користуючись спеціалізованими знаннями клієнта про свій ринок.

7. Мультиаутсорсинг або вибіркового аутсорсинг, коли бізнес-функція поділяється на складові, частина з яких виконується власними співробітниками, а інша частина передається на аутсорсинг [3].

Розглянемо ланцюги поставок компанії H & M та роль аутсорсингу у діяльності компанії [4].

Покупці. Офіс по закупкам знаходиться в Стокгольмі, Швеція. Тут дизайнери та покупці разом з мерчендайзерами в виробничих офісах створюють, планують і купують нові колекції.

Мерчендайзери. Мерчендайзер, розташований в одному з 21 виробничих офісів в Азії і Європі, є сполучною ланкою між агентством з купівлі H & M і постачальниками. Вони визначають, у яких постачальників розміщувати замовлення.

Аудитори. У компанії існують підрозділи по забезпеченню стійкості, що складаються з більш ніж 130 осіб, які контролюють дотримання постачальниками необхідних показників стійкості (раніше Кодекс поведінки) через Програму повного аудиту (FAP) і підтримують прогрес щодо дій, що виходять за рамки моніторингу. Починаючи з лютого 2016 року, всі постачальники зобов'язані підписати зобов'язання компанії в галузі сталого розвитку - оновлену версію Кодексу поведінки, адаптовану до методу роботи компанії зі стійкістю сьогодні.

Постачальники. Всі постачальники першого рівня підписують зобов'язання в галузі сталого розвитку до випуску продукції H & M, і компанія стежить за їх дотриманням. Фірма прагне до того, щоб постачальники все частіше брали участь в забезпеченні сприятливих умов праці і екологічних показників. З моменту запуску зобов'язання в галузі сталого розвитку компанія працює ще більше, підвищуючи рівень відповідальності власних постачальників, заохочуючи їх брати на себе відповідальність за їх власну роботу в галузі сталого розвитку. H & M підтримує їх декількома способами, включаючи підготовку кадрів і нарощування потенціалу. Компанія також допомагає їм розробляти і вдосконалювати системи управління, які дозволяють уникнути недотримання на постійній основі. Головна увага звертається на стратегічних постачальників, які є кращими постачальниками з точки зору стійкості. Постачальник може володіти різними фабриками. У деяких випадках постачальники можуть також укладати субпідряди на інших заводах для виконання певних завдань. Всі заводи, на яких виробляються H & M, незалежно від того, чи будуть вони укладені безпосередньо або на умовах субпідряду, повинні відповідати зобов'язанням в галузі сталого розвитку до вступу в ділові відносини з H & M.

Постачальники другого рівня. Вони є постачальниками постачальників компанії. Вони можуть включати тканини або пряжі виробників. Загалом, H & M не має прямих відносин з цими компаніями. Відповідно, від цих постачальників менш прямий вплив. Проте, починаючи з 2015 року компанія інтегрувала фабрики постачальників другого рівня, які беруть участь у виробництві як мінімум 50% продуктів, у свою оцінку стійкості.

Співробітники фабрики. На заводах постачальників працюють близько 1,6 мільйона людей. Компанія вважає, що працівники заводу повинні знати свої права і мати можливість вимагати їх: «Як покупець, у нас є відповідальність і можливість внести свій внесок у поліпшення умов на робочих місцях і працювати для підвищення обізнаності про права на роботі і серед працівників заводу і менеджерів».

Компанія спирається на ІТ-інтеграцію між центральним національним офісом і виробничими відділеннями. Зв'язок між різними відомствами здійснюється в електронному вигляді, особливо щодо проектування та розроблення продукту. Це дуже важливо, особливо тому, що гігант моди не є власником фабрик і не забезпечує тканину заздалегідь. З ефективною ІТ-інфраструктурою зв'язку на місці, компанія просто зобов'язана розмістити замовлення в одній зі своїх компаній-партнерів в регіоні, які вже мають необхідні тканини [5].

H & M контролює кожен етап логістичного ланцюжка, виступаючи в якості імпортера, оптового торговця, а також роздрібною торгівлі. Безперервний розвиток ІТ впливає на H & M Logistics.

H & M відноситься до типу компанії, яка надає свої власні логістичні послуги. H & M надає повний комплекс послуг по обробці та ефективному розподілу своїх товарів, завдяки тому, що має більш ніж 18-річний досвід роботи і є активним членом професійної асоціації Movers Association (PMA). Оскільки попит в секторі виробництва і збуту швидко зростає, логістика H & M входить в число небагатьох компаній, які дійсно можуть запропонувати послугу «від дверей до дверей». H & M підкреслюють, що компанія додає цінність компанії поряд з наданням клієнтам бажаного душевного спокою. H & M пропонує спеціалізовану упаковку, комерційне зберігання, демонтаж і установку робочих станцій і систем розливу, розпакування, послуги з переміщення комп'ютерів, страхування та багато іншого.

Отже, компанії розвинутих країн приділяють велику увагу процесам аутсорсингу в стратегіях закупівлі та збуту, залишаючи за собою лише основні функції бізнес-процесів. При цьому до партнерів висуваються вимоги щодо забезпечення реалізації цінностей компанії, наприклад, в галузі сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Анікін Б.А. Аутсорсинг і аутстафінг: високі технології менеджменту: навч. посібник / Б.А. Анікін, І.Л. Руда. - М.: Инфра-М, 2007. - 288 с.
2. Deloit's 2016 Global outsourcing survey, May 2016, Electronic resource: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/operations/deloitte-nl-s&o-global-outsourcing-survey.pdf>.
3. Бандурин С. А. Аутсорсинг в логістиці, сучасні тенденції [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/outsorsing-v-logistike-sovremennye-tendentsii.pdf>
4. Офіційний сайт H&M [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sustainability.hm.com>
5. Supply Chain Management [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cmuscm.blogspot.com/2014/09/h-secret-to-cheap-affordable-clothing.html>

Попело О.В., к.е.н., ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

ЗАКОНОМІРНОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Ефективність регіонального розвитку в умовах посилення інтеграції країни у європейський економічний простір знаходиться у прямій залежності від організації управління процесами модернізації продуктивних сил територіальних формувань та країни в цілому. Така система управління повинна забезпечити оптимальне поєднання всіх складових елементів господарського механізму регіону з метою формування конкурентоспроможного господарства та вирішення основного завдання – підвищення добробуту населення.

Ефективна регіональна політика базується на пізнанні економічних законів і закономірностей розвитку продуктивних сил. Знання і практичне використання яких у господарській діяльності дозволяє раціонально використовувати природно-ресурсний потенціал регіонів, оптимізувати економічну діяльність на національному та регіональному рівнях.

Під «закономірностями розвитку продуктивних сил», на нашу думку, слід розуміти об'єктивно існуючий, постійний, причинно-наслідковий взаємозв'язок між економічними сферами та явищами в регіональному економічному просторі.

Розвитку продуктивних сил притаманні закономірності, які значною мірою впливають на секторальну спрямованість та обсяги виробництва, ефективне використання ресурсного потенціалу з метою зростання добробуту населення. До постійно діючих, всеохоплюючих закономірностей модернізації продуктивних сил в контексті сучасної державної регіональної політики віднесено наступні (рис.).

Рис. Закономірності модернізації продуктивних сил

Пізнання закономірностей дозволяє вибрати найефективніші варіанти локалізації виробництва, цілеспрямовано організувати територію відповідно до вимог регіональної економіки. Ігнорування закономірностей веде до великих економічних втрат. Враховуючи це, будь-яка країна, регіон повинні здійснювати ефективну регіональну політику, яка базується на пізнанні економічних законів і закономірностей розвитку продуктивних сил. Знання і практичне використання законів і закономірностей у господарській діяльності дозволяє раціонально використовувати природно-ресурсний потенціал регіонів, оптимізувати економічну діяльність на національному та регіональному рівнях.

Висновки і пропозиції. Стратегічний курс України на інтеграцію в європейське співтовариство зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів до формування нової регіональної політики, ефективних управлінських рішень на загальнодержавному і субнаціональному рівнях, модернізації системи управління регіональним розвитком.

Пошук і застосування інноваційних підходів до регіонального розвитку – вимога часу, умова раціонального використання наявних на місцевому рівні ресурсів, оптимального задіяння потенціалу внутрішнього ринку, інтенсивного накопичення і використання інтелектуального капіталу, активізації ініціатив підприємництва та громадськості щодо ефективного ведення господарювання.

Враховання розглянутих закономірностей модернізації продуктивних сил у контексті сучасної державної регіональної політики та євроінтеграційного курсу країни сприятиме розблокуванню процесів соціально-економічного зростання на регіональному рівні – основи досягнення динамічного, збалансованого розвитку регіонів і зростання рівня добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Бутко М.П. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору : [монографія] / М.П. Бутко, О.В. Попело ; [під ред. наук. кер. д-ра екон. наук, проф. М.П. Бутка]. – Ніжин : ТОВ «Аспект-Поліграф», 2014. – 372 с.
2. Попело О. В. Закономірності модернізації продуктивних сил у контексті сучасної державної регіональної політики / О. В. Попело // Молодий вчений. — 2017. — №1, С. 684-688.
3. Попело О.В. Інноваційна активність як домінуюча складова модернізації продуктивних сил регіону / О.В. Попело // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал. – Чернігів: Черніг. нац. технолог. ун-т, 2015. – № 4(4). – С. 222-229.
4. Попело О.В. Максими модернізації продуктивних сил у контексті сучасної регіональної політики / О.В. Попело // Сборник научных трудов XXII Междун. научн. конф. «Актуальные научные исследования в современном мире» (Переяслав-Хмельницький, 26-27 февр.2017 г.) . – Переяслав-Хмельницький. – Вып. 2(22), ч.2. – С. 101-106.
5. Попело О.В. Методичні підходи до оцінки рівня модернізації продуктивних сил / О.В. Попело // Вісник Одеського національного університету. Серія Економіка. – Одеса: ОНУ, 2016. – т.21, вип.7-1 (49). – с. 109-113.
6. Попело О.В. Методологічні підходи до задіяння продуктивних сил регіону в умовах євроінтеграції / Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики». – Мукачеве, 2017. – С. 206-208.
7. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України від 05 лютого 2015 року № 156-VIII, ст.90 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

Бутурлимов О., студ. 3 курсу, гр. ПМ -141
Науковий керівник – Шевченко О.М., к.е.н., доцент

ПОНЯТТЯ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ, ПРИЧИНИ ТА ЧИННИКИ

В наш час істотно розширилася не тільки кількість симптомів, але і збільшився перелік професій, представники яких схильні до небезпечного синдрому вигорання. До нього здебільшого належать працівники дуже важливої системи професій «людина-людина», а саме: соціальні працівники, лікарі, вчителі, менеджери, консультанти тощо. В результаті, синдром вигорання перетворився на «хворобу» соціальних і комунікативних професій. Специфіка роботи людей даних професій відрізняється тим, що в них присутня велика кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і складністю міжособистісного спілкування, і це вимагає від спеціаліста значного внеску до встановлення довірливих відносин і уміння управляти емоційною напруженістю ділового спілкування.

Групи ризику працівників, які найбільш схильні до синдрому вигорання: інтроверти; жінки, що переживають внутрішню суперечність між роботою і сім'єю; люди, які відчувають постійний внутрішній конфлікт у зв'язку з роботою; працівники з нестабільною діяльністю, яка пов'язана з хронічним страхом втрати робочого місця; працівники, що працюють в екстремальних умовах та стикаються з постійним ризиком для життя та здоров'я.

Синдром вигорання – стрес-реакція у відповідь на безжалісні виробничі і емоційні вимоги, що походять від зайвої відданості людини своїй роботі з супутньою цьому зневагою до сімейного життя або відпочинку. Він характеризується фізичним, емоційним або мотиваційним виснаженням, що призводить до порушення продуктивності в роботі і втому, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням алкоголю або інших психоактивних речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності і (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки. Вперше термін «вигорання» або «burnout» був введений американським психіатром Х. Фреденбергером в 1974 році для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами (пацієнтами) в емоційно навантаженої атмосфері при наданні професійної допомоги.

Причинами можуть бути: тривале емоційне виснаження та вичерпування ресурсів індивідуума, під впливом довготривалого стресу, без можливості відновлення вичерпаних ресурсів; внутрішнє накопичення

негативних емоцій без відповідної розрядки» або «звільнення» від них; також існує циклічний зв'язок між стресом та вигоранням: емоційне виснаження призводить до зростання стресу, а стрес призводить до зростання емоційного виснаження.

Чинники синдрому вигорання: зовнішні чинники (умови середовища та оточення, що впливають на людину); внутрішні чинники (індивідуально-психологічні особливості людини).

Стадії розвитку синдрому професійного вигорання: **Перша стадія:** Всі ознаки та симптоми проявляються в легкій формі через турботу про себе, наприклад, шляхом організації частіших перерв у роботі. Починається забування якихось робочих моментів (наприклад, невнесення потрібного запису в документацію). Зазвичай на ці першочергові симптоми мало хто звертає увагу. В залежності від характеру діяльності, сили нервово-психологічних навантажень і особистісних характеристик спеціаліста. **Друга стадія:** Спостерігається зниження інтересу до роботи, потреби в спілкуванні (в тому числі, і з близькими): «не хочеться бачити» тих, з ким спеціаліст працює, «в четвер відчуття, що вже п'ятниця», «тиждень триває нескінченно», прогресування апатії до кінця тижня, поява стійких негативних симптомів (немає сил, енергії, особливо в кінці тижня, головні болі по вечорах, «мертвий сон, без сновидінь», збільшення кількості простудних захворювань, підвищена дратівливість, людина «заводиться», як кажуть, з півоберта, хоча раніше подібного вона за собою не помічала. Симптоми проявляються регулярніше, мають затяжний характер і важко піддаються корекції. Людина може почувати себе виснаженою після гарного сну і навіть після вихідних. **Третя стадія:** Ознаки та симптоми третьої стадії вигорання є хронічними. Можуть розвиватися фізичні і психологічні проблеми типу виразки шлунку і депресій. Людина може почати сумніватись в цінності своєї роботи, професії та самого життя. Характерна повна втрата інтересу до роботи і життя взагалі, емоційна байдужість, відчуття постійної відсутності сил. Спостерігаються порушення пам'яті та уваги, порушення сну, особистісні зміни. Людина прагне до усамітнення. На цій стадії приємнішими є контакти з тваринами і природою, ніж з людьми. Заключна стадія – повне згорання, яке часто переростає в повну відразу до всього на світі.

Профілактика синдрому вигорання: 1) Необхідно правильно організувати робочий процес: працювати в команді (розподіляти ролі); ефективно розподіляти робочий час та навантаження; розподіляти пріоритети між задачами; 2) Організувати робочі місця та місце відпочинку: розробити систему оцінки ефективності роботи; розробити систему нематеріальних заохочень; підтримувати колективний дух співробітників; забезпечити та підтримувати психологічний комфорт в колективі.

Способи подолання синдрому вигорання.

1. Дихальна гімнастика та вправи з глибоким диханням, вони є одними з простих і найбільш ефективних методів релаксації.

2. Зняття напруги та релаксація. Прислухайтесь до свого тіла, у вільний час слухайте музику, спілкуйтесь з природою, тощо.

3. Трансформація негативних думок та переконань. Наприклад, складання письмового списку негативних думок та установок, та заміна їх позитивними або усвідомлене відкидання негативних думок.

4. Регуляція емоційного стану. Важливо вчасно помічати та усвідомлювати свої негативні емоції: гнів, печаль, роздратування, розчарування, та допомагати собі пережити їх, щоб на замість них з'явилися позитивні.

5. Пошук і накопичення внутрішніх ресурсів. Оскільки однією з головних причин вигорання – це виснаження ресурсів, коли ви багато віддаєте, але отримуєте набагато менше. Робіть собі подарунки, говоріть приємні слова, радуйте себе.

6. Фізичні навантаження. Вченими доведено, що найкращими засобами для зняття нервового напруження є фізичні навантаження - фізична культура та фізична праця.

7. Режим та харчування. Правильно плануйте свій режим протягом доби. Сон повинен бути спокійний, не менше 7-8 годин. Харчування також повинно бути виваженим, правильним, збалансованим. Особливу увагу потрібно приділяти вживанню вітаміну Е, який є у картоплі, кукурудзі, сої, моркві, ожині.

Список використаних джерел

1. Кулініч О. І. Психологія управління / – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2007.
2. Бойко В.В. Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении/В.В. Бойко. СПб.: Питер, 1999. - 105 с.
3. Бойко В.В. Правила емоціонального поведіння. — СПб.: Речь, 1997.-286 с
4. Водопьянова Н.Е. «Психодиагностика стресса». — СПб.: Питер, 2009. — 336 с.: ил. — (Серия «Практикум»).
5. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром вигорання: диагностика и профилактика / Н. Е.Водопьянова, Е. С. Старченкова // СПб.: Питер, 2008.- 300с
6. Кичаев А. «Кризис и стресс: пособие по приручению» - Речь, 2009 г.-265с
7. Качюнас Р. «Психологическое консультирование и групповая психотерапия» - М.: "Академический Проект", 2000г.-465с
8. Орел В.Е. Феномен вигорання в зарубешной психології. Емпирическое исследование/В.Е. Орел//Психологический журнал. -М.: Наука, 2001.-Т. 20.- № 1.-С. 16-21.
9. Осухова Н.Г., Кожевникова В.В. «Возвращение к жизни: Методические материалы для ведущих тренингов и семинаров по профилактике профессионального вигорання» // Помощь помощнику: социально- психологическое сопровождение социальных работников.
10. Самоукина Н. В. «Психология оптимизма», - М.: 2002г., 321с
11. Селье Г. «Когда стресс не приносит горя», - М.: 2002г.
12. Скотт Д. Конфликты, пути их преодоления / Скотт Д. – Киев : Внешторгиздат, 1991.

СЕКЦІЯ 6
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ
ЗАХИСТ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА
І ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

*Теория и практика социальной работы: социально-правовая защита,
социально-психологическая помощь и физическая реабилитация*

*Theory and practice of social work: socio-legal protection; social and
psychological assistance and physical rehabilitation*

Авраменко І.К., студентка гр. МСРп-161

Науковий керівник - Левицька Н.С., к. психол. н.

Чернігівський національний технологічний університет

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІЖЕННЯ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО”

Постановка проблеми. Незважаючи на стрімкий розвиток соціального підприємництва та уваги науковців до такого відносно нового соціально-економічного явища, що поєднує соціальну місію організації з притаманною бізнесу дисципліною, в літературі немає однозначного визначення терміна “соціальне підприємництво”. Багато дослідників з соціального підприємництва застосовують поняття та термінологію, використовувану в підприємницькій літературі.

Соціальне підприємництво – це тема, про яку багато говорять у світі і в Україні зокрема. Однак, попри популярність теми, наявний науковий доробок, варто зауважити, що дефініція соціального підприємництва не має загальноприйнятого визначення у світовій та вітчизняній науці.

Метою статті є опрацювання теоретичних основ розуміння сутності соціального підприємництва, його еволюцію та сучасне розуміння.

Результати теоретичного дослідження. Поняття «соціальне підприємництво» пішло від англійського «social entrepreneur» (в дослівному перекладі - соціальний підприємець), яке вперше було використане в оригінальному значенні в праці під назвою «Соціальний аудит – методи управління спільною роботою» (Social Audit – A Management Tool for Cooperative Working), опублікованій в 1981 році в одному з університетів Великої Британії [1].

Вперше термін «соціальне підприємництво» було використано у Сполучених Штатах у 1970-х роках неприбутковими організаціями. Кілька цих організацій розпочали свій бізнес, щоб створити робочі місця для соціально незахищених категорій населення.

У наукових публікаціях термін «соціальне підприємництво» можна знайти вперше в 1972 р., завдяки Б. Дрейтону, засновнику «Ашока». «Ашока» (Ashoka) – найбільша міжнародна організація, що об'єднує лідерів соціального підприємництва з усього світу, чия діяльність спрямована на системне вирішення найбільш гострих соціальних проблем.

Б. Дрейтон визнає соціальне підприємництво як інноваційний підхід, завдяки якому індивіди можуть вирішити серйозні соціальні проблеми, з якими стикається їх спільнота [2].

Б. Дрейтон підкреслює, що соціальне підприємництво є беззаперечно важливим інструментом для економічного та соціального розвитку не лише для слаборозвинутих, але й для країн, що розвиваються, та розвинутих країн.

Поняття соціального підприємництва виникає на стику ідей Жана Батиста Сея, Йозефа Шумпетера та Пітера Друкера про традиційне підприємництво, націлене на отримання прибутку, та благодійної діяльності, покликаної розв'язувати соціальні проблеми суспільства і сприяти появі позитивних соціальних зрушень, вбираючи їх найліпші властивості [3].

Найбільшого поширення у зарубіжній науковій літературі набуло визначення соціального підприємництва, запропоноване американським професором Грегором Дісом, який виділив п'ять факторів, що визначають соціальне підприємництво, а саме:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальної цінності (блага);
- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації та навчання;
- 4) рішучість дій, що не обмежується наявними ресурсами;
- 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством[4].

Відповідно до Г. Діса, метою підприємства є створення найкращої цінності для його споживачів, в той час як основна мета соціального підприємництва полягає у пошуку та реалізації можливостей для

виявлення та вирішення соціальних потреб та їх зміни. Як стверджує Г. Діс, соціальна місія є ключовою для соціального підприємництва.

Європейські вчені Дж. Майр і І. Марті узагальнили концепцію соціального підприємництва як процес створення вартості шляхом поєднання ресурсів організації в новий спосіб для реалізації можливостей, що сприяють створенню соціальної цінності, стимулюють соціальні зміни або дозволяють виявити соціальні потреби [5].

С. Алворд, Л. Браун та К. Леттс стверджують, що соціальне підприємництво є каталізатором соціальних перетворень більше, ніж це вимагає мета його здійснення і є мобілізатором соціальних суб'єктів щодо втілення спільних цілей. Соціальна трансформація складається з трьох типів змін, з якими пов'язане соціальне підприємництво: культурні, економічні та політичні [6].

На думку російських вчених А. Курило і Е. Немковича, соціальні підприємства – це комерційні підприємства, які, задовольняючи суспільні потреби, методично вирішують проблеми соціально незахищених категорій громадян, отримуючи при цьому оптимальний прибуток. Водночас некомерційні організації та благодійні фонди для вирішення проблем слабо захищених категорій громадян використовують залучені фінансові кошти у вигляді грантів, пожертв та державної допомоги [7].

У 2002 році офіційне визначення соціальному підприємництву було дане Департаментом торгівлі та промисловості уряду Великобританії, відповідно до якого соціальне підприємництво – це бізнес, який здійснюється не стільки заради отримання прибутку для власників та акціонерів, а переслідує переважно соціальні цілі, і прибутки якого спрямовуються головним чином на розвиток цього бізнесу або на громадські справи.

Про соціальне підприємництво в Україні почали говорити лише на початку 2000-х років, тому дослідження цього феномену залишаються дещо обмеженими у науковій літературі.

Так, український вчений З. Галушка вважає, що соціальне підприємництво ґрунтується на усвідомленні суб'єктом свого обов'язку перед суспільством, що виражається в розумінні його потреб як особисто цінних і пріоритетних над груповими. Автор стверджує, що відмінність традиційного підприємництва від соціального полягає у безпосередньому сприянні соціального підприємництва позитивним змінам у суспільстві засобами, відмінними від традиційної благодійності [8].

На сьогодні, в Україні відсутнє єдине загальноприйняте визначення поняття «соціальне підприємництво». Лише у Цивільному (ст. 85 та 86) та Господарському кодексах України (ст. 44 та 45) зазначається, що суб'єктами соціального підприємництва можуть бути юридичні особи, метою яких не є одержання прибутку та його розподіл між учасниками.

В Україні хоча і не існує законодавчо затвердженого поняття «соціальне підприємництво». Однак у різних нормативно-правових джерелах існують положення, що дозволяють створювати підприємства, які за міжнародними стандартами можуть бути класифіковані як соціальні.

Відповідно до законопроекту «Про соціальні підприємства» ,соціальним підприємством визначається суб'єкт господарювання, утворений юридичними та/або фізичними особами, пріоритетом діяльності якого є досягнення соціальних результатів, зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, культури, навколишнього середовища, надання соціальних послуг та підтримки соціально вразливих груп населення (безробітних, малозабезпечених, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та інших встановлених законодавством осіб) [9].

Складність визначення поняття «соціальне підприємництво» обумовлене тим, що це підприємництво є багатоаспектним і відображає широкий спектр завдань і рис, що йому притаманні. Вже сама назва вказує на те, що пріоритетом для цього виду бізнесу є не отримання прибутку, а розв'язання, або пом'якшення існуючих соціальних проблем.

Висновки. Ми вважаємо, що соціальне підприємництво можна визначити як рентабельний та конкурентоздатний бізнес із соціальною місією та ефективним механізмом вирішення соціальних проблем, який поєднує у собі чесність, демократію, соціальну та екологічну відповідальність.

Соціальне підприємництво характеризується такими головними рисами, як здатність підприємця отримувати прибуток, вирішуючи гострі соціальні проблеми у суспільстві, сприяючи не лише їх усуненню, але й якісно новому розвитку потенціалу населення.

Порівняльне вивчення здобутків зарубіжних вчених у сфері соціального підприємництва дозволить побудувати більш повну та цілісну картину цієї системи вирішення актуальних для населення проблем розвитку, що об'єктивно складається в сучасній Україні.

Соціальне підприємництво як соціально-економічний підхід зосереджує увагу на важливих соціальних проблемах, креативно поєднує та втілює соціальні та бізнес-підходи для створення одночасно соціальної та економічної цінності, вираженої в продукції підприємства. На відміну від інших напрямів відповідальної діяльності, соціальне підприємництво дозволяє гармонійно поєднувати високі темпи економічного зростання організацій з підвищенням якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.egonzehnder.com/files/drayton_int_2_1.pdf

3. М. Наумова : Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально- економічному розвитку суспільства - Ж.Україна: аспекти праці, №4, 2014 с.34-39.
4. Dees, J.G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001 (revised vers.). [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
5. Mair J. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight / J. Mair, I. Marti // Journal of World Business. – 2006. – №41(1). – P. 37–41.
6. Alvord S.H. Social entrepreneurship and societal transformation: An exploratory study / S.H. Alvord, L.D. Brown, C.W. Letts // The Journal of Applied Behavioral Science. – 2004. – № 40. – P. 260–282.
7. Курило А. Е. Зарождение социального предпринимательства в Республике Карелия / А. Е. Курило, Е. Г. Немкович // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2012. – №7 (126), вып. 22/1. – С. 14.
8. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні / З. І. Галушка // Вісник серія Економіка. – К. : ВПЦ «Київський національний університет» №148. – 2013. – С. 17.
9. Проект Закону про соціальні підприємства. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10610&skl=7

Бойченко С.Г., к.і.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВІТАЛІЗМ У ВИВЧЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ І ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ

Поняття «вітальність» і «віталізм» є загальноприйнятими для філософії, біології, медицини, психології та інших гуманітарних наук і позначають життєву силу та силу життєвої функції, наявної в організмі, від якої залежать усі вияви життя людини [1]. Щодо сучасного глобалізованого суспільства, то вітальність – це соціальна категорія, яка розглядає особливості організації життєвого світу, життєстійкість, суверенність, працездатність, мобілізаційний потенціал, рівень саморегуляції, орієнтація людини на певну якість життя. Іншою рисою вітальності є пристосованість людей до того соціального порядку, в рамках якого вони існують, й, одночасно, це здатність людей протистояти цьому порядку [3].

Вітальність як феномен сучасного суспільства має якість історичності, тому належить до соціально-історичних універсалій [7, с. 96]. Кожна людина має свою біографію, свій генетичний багаж, свій родовід, який сформувався впродовж тисячолітньої історії під впливом цілого спектру різноманітних чинників: географічних, кліматичних, політичних, соціальних, культурних, релігійних тощо. У контексті динамічних суспільних перетворень людина використовує всі можливості, які допомагають їй пристосуватися до конкретних соціальних умов життя та сприяють виробленню власної життєвої програми. Вона балансує між виживанням та життєздатністю. Однак, під впливом мінливих змін сучасного суспільства, накопичення та реалізація індивідом своєї здатності до самопомоги стає все більш проблематичною.

У зв'язку з цим, виключну актуальність набуває сучасний віталістський підхід для з'ясування особливостей дії та прояву соціальних механізмів відтворення, збереження та захисту життєвих сил людини і суспільства в різних сферах її життєдіяльності (економіці, політиці, сім'ї, релігії тощо).

Запропонована публікація ставить за мету дослідити вплив віталістської парадигми на формування сучасних соціологічних «теорій середнього рівня». Вона набула нових акцентів у зв'язку зі змінами, які відбувалися внаслідок модернізаційних процесів, і стала віддзеркаленням необхідності виживання людини в умовах динамічних суспільних перетворень.

Останнім часом вітальність стає предметом спеціальних, хоча й малочислених, досліджень. Аналіз публікацій з означеної проблеми свідчить, що віталістські підходи до розуміння сутності життя сучасної людини та суспільства висвітлено у працях С. І. Григор'єва, Л. Г. Гусякової, Н.Є. Доній, Н.Н. Козлової, М. Б. Ліги та ін. Крім того, пошук основ сучасного суспільного буття неможливий без звернення до здобутків класичної та сучасної соціологічної думки.

Вітальність є основною соціальною категорією соціології вітальності – науки про збереження та врятування життя людини як біопсихосоціальної істоти в нових природних та суспільних умовах. Теоретико-методологічною платформою віталістської соціологічної науки є віталістська парадигма, яка вивчає людину як біопсихосоціальну істоту, особливості її життєдіяльності, виживання, адаптації до нових соціально-економічних, культурних, природних умов буття в соціумі.

В основу виникнення та розвитку соціологічного віталізму покладено концепцію життєвих сил людини, як єдності індивідуальної та соціальної суб'єктності особистості, як сукупність біофізичних, психічних та соціальних можливостей [4]. Основні положення концепції «життєвих сил людини» можна представити таким чином:

- організація життя в умовах певного життєвого простору;
- взаємодія з навколишнім середовищем;
- активізація життєвого потенціалу за допомогою соціальних, культурних, освітніх та творчих капіталів;

- диференціація соціальної діяльності людини від індивідуальної, групової до суспільної у цілому.

Вітальність характеризує сучасне суспільство, впорядковане за принципом розумної достатності в організації соціобіологічної активності людини та гармонійного поєднання соціального й індивідуального [6]. Такий погляд на суспільство та людину за сучасних умов є необхідним та корисним, як з теоретичної, так й з практичної точки зору. Людина як представник суспільства і соціум як об'єднання людей є неподільним, суперечливим єдиним цілим, у якому пріоритет одного або іншого, їх активна співпраця залежить від конкретного часового, політико-культурного, історичного контексту. Як людина так і суспільство, у цілому, не зможе бути щасливим та успішним, якщо покладати на нього непомірні сподівання, завдання, з якими воно не може впоратися через відсутність відповідних умов та життєвих сил. Якщо поведінка окремої людини співпадає із «умінням йти у ногу з часом», тобто здатністю до руху у майбутнє, то можливо досягнення гармонії людиною у цьому соціумі.

Сучасна соціологія, є диференційованою галуззю наукового знання про суспільство. З точки зору трьохрівневої структури соціологічного знання, середній рівень займають соціологічні теорії, які забезпечують взаємозв'язок між теоретичними та емпіричними дослідженнями в окремих сферах соціології [9, с. 40]. До «теорій середнього радіуса дії» входять галузеві та спеціальні соціологічні теорії. Галузеві соціологічні теорії мають справу з предметом дослідження, що був природним чином виділений, сформований у процесі розвитку тенденцій до структурної та функціональної диференціації соціальних відносин (соціологія економіки, права, політики, освіти тощо). Спеціальні соціологічні теорії мають справу з предметом дослідження, якими є особлива якість, властивість, соціальний стан, що є в багатьох сферах суспільного життя (соціологія молоді, праці, безробіття, бідності тощо) [2, с. 12].

З точки зору віталістської парадигми предметом вивчення спеціальних та галузевих соціологій є особливості формування життєвих сил людини в навколишньому соціальному просторі, особливостей прояву та збереження її вітальних ресурсів на різних рівнях (в сім'ї, колективі, суспільстві) та в різних сферах суспільної життєдіяльності (економічній, політичній, соціальній, духовній тощо). Засвоєння віталістського соціологічного підходу передбачає відмову від звичайних уявлень та стереотипів і намагання подивитися на своє життя та життя інших людей, груп, спільнот під непересічним кутом зору. Тобто, у фокусі уваги є розгляд соціальних механізмів відтворення, збереження та захисту життєвих сил людини і суспільства, забезпечення їх безпеки у динамічному світі.

На наш погляд, вивчення спеціальних і галузевих соціологій у віталістському контексті передбачає засвоєння наступних знань:

- розуміння віталістської парадигми як теоретико-методологічного підґрунтя віталістської соціології;
- усвідомлення «соціального мікрорайону» та життєстійкості сім'ї, визначення основних показників розвитку соціального мікрорайону сім'ї;
- вивчення віталістської соціології родознавства, соціальних механізмів збереження історичної та родової пам'яті суспільства;
- вплив віталістської парадигми на формування сучасного соціально-економічного, політико-правового та психологічного знання;
- побудову віталістської моделі соціальної роботи за допомогою її технологій;
- розвиток соціології конфлікту в сучасному соціологічному віталізмі;
- становлення середньорівневих соціологій ризиків та довіри на початку третього тисячоліття.

Нові знання стосовно розуміння особливостей віталістської соціології сприятимуть формуванню наступних умінь:

- застосуванню як у теоретичній так і в практичній діяльності соціологічних знань, що сприяє усвідомленню соціальних явищ та процесів;
- використанню теоретико-методологічної платформи віталістської парадигми щодо вивчення людини як біопсихосоціальної істоти, особливостей її життєдіяльності, виживання, адаптації до нових соціально-економічних, культурних, природних умов буття в соціумі;
- здійсненню міждисциплінарних інтегративних зв'язків не лише із спорідненими суспільствознавчими науками (філософією, історією, антропологією, соціальною роботою, соціальною психологією), але й із природничими науками (географією, біологією, генетикою), що відкриває нові горизонти для нових досліджень та співпраці;
- умінню визначати та інтерпретувати закономірності, тенденції, соціальні конфлікти у розвитку соціальних груп, організацій та інститутів у контексті глобальних змін у соціумі;
- творчому осмисленому використанню набутих соціологічних знань стосовно взаємодії людини та суспільства як у повсякденному, так і в професійному житті для саморозвитку та професійного вдосконалення.

Поступ сучасного соціуму, притаманні йому ризики наполегливо диктують необхідність від вузького, одно предметного підходу до його розуміння і залучення всього арсеналу міждисциплінарних знань у цій площині. Це досягнення у галузі психології, філософії, історії, природничих наук, соціальної роботи у контексті розуміння того, що соціальна поведінка людини та навколишній світ взаємодіють між собою [8]. Ці відносини є фундаментом розгортання суспільних відносин у всіх основних сферах життя суспільства, відображаючи, з одного боку, вплив життєвих сил, потенціалу людини на його життєвий простір, засоби до життя, а з іншого – цього життєвого простору на життєві сили особистості.

У цьому контексті маємо наголосити на тісному взаємозв'язку віталістської соціології з соціальною роботою. Адже віталістський підхід пропонує розуміння тісного взаємозв'язку специфіки соціальних проблем, що виникають на певному етапі розвитку особистості, суспільства та формами соціальної роботи, що направлені на розв'язання цих проблем. Інновації базуються, в першу чергу, на зміні старої патронажної позиції соціальних служб та переході до стратегії партнерства з клієнтом, що спирається на його особистісні ресурси, спонукає до активних соціальних дій, спрямованих на покращення якості життя. Тобто комплексне інтегральне бачення та вирішення проблем соціальної роботи як на національному рівні так й на індивідуальному рівні [5].

Таким чином, вивчення спеціальних і галузевих соціологій у контексті віталістської парадигми дозволить підвищити рівень обізнаності з вітальністю як феноменом реалізації соціальних практик у різних сферах повсякденного життя сучасного українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Віталізм : філософський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/208.
2. Грабовець О.В. Соціологія суспільства: Навчальний посібник / О.В. Грабовець. – Чернігів : Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська правда», 2010. – 168 с.
3. Григорьев С.И. Основы виталистской социологии XXI века. Учебное пособие / С.И. Григорьев. – М. : Гардарики, 2007. – 239 с.
4. Гусякова Л. Г. Социология для социальной работы / Л. Г. Гусякова, С. И. Григорьев. – М. : Магистр-Пресс, 2002. – 224 с.
5. Гусякова Л. Г. Виталистская модель теории и практики социальной работы : монография / Л.Г. Гусякова. – Барнаул : Азбука, 2006. – 196 с.
6. Доній Н.Є. Соціальна девіталізація особистості в суспільстві глобалізованого світу : монографія / Н.Є. Доній. – Чернігів : ЧНТУ, 2014. – 278 с.
7. Козлова Н.Н. Витальность как социально-философская проблема / Н.Н. Козлова // Общественные науки и современность. – 1998. – № 2. – С. 95-117.
8. Лига М. Б. Обеспечение социальной безопасности и социальные риски / М. Б. Лига // Трансграничье в изменяющемся мире. – 2010. – № 1. – С. 40-46.
9. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М. : АСТ: Хранитель, 2006. – 880 с.

Бондаренко М.С., студентка гр. СЗ-141

Науковий керівник – **Бойченко С.Г.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У сучасних умовах безробіття стає звичним для нашого суспільства явищем, що набуло протягом останнього часу глобальних розмірів і потребує всебічного вивчення. Рівень безробіття складається з комплексу рішень, які приймають і ті, хто пропонує свою працю, і ті, хто формує попит. Аналіз літератури свідчить, що тією чи іншою мірою ця проблема актуальна для всього працездатного населення нашої країни, тому необхідне вивчення безробітних як особливої страти, групи в структурі українського суспільства.

Безробіття як соціальна проблема є об'єктом соціальної роботи, здійснюваної як у межах національних програм подолання безробіття, так і у формі діяльності закладів соціального обслуговування безробітних – регіональних центрів зайнятості. Проблеми й тенденції рівня безробіття та шляхів його мінімізації розглядали такі українські вчені, як: А. Вольська, А. Казановський, В. Костиков, О. Котляр, І. Маслова, П. Нікіфоров, І. Петрова, О. Рузавіна, В. Федоренко та інші.

Одним з визначних факторів соціального і культурного розвитку будь-якої країни є професійне і соціокультурне становлення молоді. Безробіття – це соціально-економічна ситуація в суспільстві, за якої частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку вони здатні виконувати, що обумовлена перевагами пропозиції праці над попитом на неї. Основними причинами безробіття молоді є:

- брак засобів до існування;
- психологічна невпевненість;

- наявність недостатнього вільного часу;
- залежність від батьків.

Основними напрямками сучасної політики зайнятості є сприяння в працевлаштуванні безробітних і надання допомоги в профпідготовці та перепідготовці, а також стимулювання створення гнучкого ринку праці. Причому дуже важливо враховувати якість діяльності центрів зайнятості і ставлення до них потенційних клієнтів, що сприятиме оптимізації організації системи соціального захисту у сфері зайнятості населення.

Безробіття – складне економічне, соціальне і психологічне явище. Водночас безробіття – це економічна категорія, яка відбиває економічні відносини щодо вимушеної незайнятості працездатного населення. Чинниками формування безробіття можуть бути такі: нестача сукупного ефективного попиту; негнучкість системи відносних цін і ставок заробітної плати й викривлення в ній, пов'язані з грошовою експансією держави та подальшою інфляцією; недостатня мобільність робочої сили; структурні зрушення в економіці; дискримінація на ринку праці щодо жінок; демографічні зміни в чисельності та складі робочої сили; сезонні коливання в рівнях виробництва окремих галузей економіки. Досвід переходу окремих країн до ринку свідчить про те, що в кожному період рівень зайнятості і масштаби безробіття характеризуються значними коливаннями, зумовленими сукупним впливом багатьох чинників. При цьому причини появи безробіття і його види можуть дуже різнитися.

Сучасні науковці розглядають безробіття як природну й невід'ємну частину ринкового господарства. У зв'язку з цим велику увагу приділяють аналізу типів безробіття. Критерієм розмежування видів безробіття, як правило, слугує причина його виникнення і тривалість, а основними видами безробіття вважають структурне, фрикційне та циклічне; згадують також приховане, сезонне тощо. Фрикційне безробіття пов'язане з переміщенням людей з однієї роботи на іншу, а також з однієї місцевості в іншу. Фрикційне безробіття означає, що існує постійний зв'язок між звільненням з однієї організації та найманням працівників іншими організаціями, заміщення одних професій іншими, рух працівників з одних галузей в інші тощо [4]. Структурне безробіття викликають великі структурні зміни в економіці, коли суспільство позбавляється від застарілих підприємств, підгалузей, іноді навіть цілих галузей, що зумовлює скорочення великої кількості робочих місць для тих, хто там працював раніше. Уникнути структурного безробіття неможливо. Воно супроводжується запеклим опором профспілок, що намагаються зберегти робочі місця, подовжити терміни колективних договорів тощо. Подібні дії профспілок посилюють інерційність ринку праці, але не вирішують проблему. Соціальний захист людей, потерпілих від структурного безробіття, максимально можливе зниження його тривалості зазвичай перебувають у центрі державної політики зайнятості. Сезонне безробіття стосується тих видів виробництва, які мають сезонний характер і в яких протягом року відбуваються різкі коливання попиту на працю (сільське господарство, будівництво тощо). Циклічне безробіття – це вид безробіття, яке постійно змінюється за своїми масштабами, тривалістю і складом, що пов'язано з циклом ділової кон'юнктури. Масштаби і тривалість циклічного безробіття досягають максимуму під час спаду (кризи) виробництва і мінімуму – під час піднесення. Таким чином, розміри ринку праці коливаються разом з коливаннями циклу ділової кон'юнктури. Найбільшою мірою від циклічного безробіття страждають молодь, жінки, люди похилого віку та некорінне населення [3].

Отже, безробіття – найгостріша проблема нашого суспільства. Його наслідки негативно впливають на всіх його членів, викликаючи зростання рівня захворювань, сприяють появі інших проблем: алкоголізму, наркоманії, розлучень, насильства тощо. Вихід людини з кризової ситуації, її реалізація, гідне життя в суспільстві є основою соціальної роботи з безробітними, спрямованої на підвищення здатності адаптуватися до нових і складніших життєвих умов. Соціальний працівник постає як посередник між державою та клієнтом і покликаний бути захисником прав громадян. Необхідність такого посередництва зумовлена тим, що держава завжди є тією інстанцією, що гарантує правовий і гідний способи існування людей. Зворотною реакцією людини, яка не отримує гідних гарантій у стабільності робочого місця, виплаті зарплати, є відчуження, асоціальна поведінка, психологічна криза. За такої взаємодії страждають обидві сторони: і творча людина, і держава. Соціальний працівник з урахуванням знання соціальних закономірностей і різної форми їх практичної реалізації адаптує інтереси держави та людини. Допомога соціального працівника спрямована безпосередньо на захист прав та інтересів безробітного, поліпшення умов його життя, зняття небажаних психічних станів. Опосередковану допомогу надають через роботу в соціальному оточенні безробітного (сім'я, друзі, родичі), через різні державні фонди й організації.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-аналітичні матеріали з питань праці та соціального захисту населення Запорізької області у 2012 році : довідник. – Запоріжжя : Акцент, 2013. – 155 с.
2. Лібанова Е.М. Ринок праці : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Е.М. Лібанова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 223 с.
3. Рынок труда: занятость и безработица / под ред. А.А. Пристаневой. – К. : Та ндем, 1993. – 284 с.
4. Трудове право України : підручник / ред. Н.Б. Болотіна, Г.І. Чанишева. – К. : Знання, 2008. – 564 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНИ ЗА УМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Необхідність дослідження проблем соціального захисту населення за умов ринкової економіки зумовлюється насамперед тими процесами, які відбуваються останнім часом в Україні. В першу чергу, це кризові явища, які чинять негативний вплив не лише на розвиток галузей економіки, а й на соціальну сферу; по-друге, недосконалість нормативно-правових актів, які регулюють сферу соціального захисту населення та ін.

Дослідження теоретичних основ соціального захисту відображені в працях вітчизняних і закордонних вчених, зокрема А. Александрової, А. Базилука, Н. Борецької, Л. Вернигори, Е. Лібанова, В. Скуратівського, М. Ганслі Теренс, Ю. Шклярського та багатьох інших. Однак при всій значимості проведених наукових досліджень, окремі питання потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження стану соціального захисту в умовах ринкової економіки, виявлення проблем у цій сфері та розроблення пропозицій щодо їх подолання.

Україна переживає період як економічних, так і політичних змін, намагаючись створити соціально орієнтовану економіку. Метою цього етапу є економічне зростання, збалансованість між суспільною інтеграцією та соціальною мобільністю. А це можливо лише при втручанні держави у соціальну сферу з метою оптимізації використання фінансових ресурсів в інтересах підвищення рівня добробуту суспільства.

В період перебудови соціально-економічних відносин найбільше потерпають від цих процесів малозабезпечені верстви населення. Тому під час трансформації економіки особливої актуальності набуває загальносуспільна проблема соціального захисту як населення в цілому, так і найбільш вразливих його верств.

Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої розвиненої держави. Соціальний захист є проявом соціально орієнтованої економіки. На думку С. Калашникова, соціально орієнтована економіка – це високорозвинена форма ринкової економіки, що дозволяє найбільш повно сполучити принципи вільного ринкового господарства й соціальної справедливості. Автор наголошує, що основні параметри соціального захисту залежать від параметрів розвитку суспільства. Це означає, що соціальний захист багато в чому визначається рівнем і якістю розвитку соціально-економічних процесів у країні [4, с.45].

Соціальний захист В. Скуратівський та О. Палій визначають як «комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [6, с.92]. На думку В.Грушко, соціальний захист – це сукупність заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення [3, с.9].

Синичук С.М. визначає соціальний захист як «систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків»

На думку С. Синичука та В. Буряка, «соціальне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ з метою задоволення життєво необхідних індивідуальних потреб громадян при настанні соціального ризику за рахунок спеціальних соціальних фондів або за рахунок бюджетів різних рівнів у випадку та на умовах встановлених у законі» [5, с. 9].

Проблема соціального захисту населення по-різному роз'яснюється в межах певної суспільно-економічної формації, конкретної країни. В умовах формування в Україні соціально орієнтованої економіки основний тягар соціального захисту покладається на державу, але водночас зростає роль ринкового механізму у проведенні такої політики [8].

Однією із значущих проблем соціального захисту населення є те, що в умовах фінансово-економічної кризи, падіння виробництва і валового внутрішнього продукту погіршуються умови та рівень життя населення. В таких умовах з метою недопущення погіршення ситуації одна із головних форм соціального захисту населення - пенсії (за віком, у зв'язку з втратою годувальника, по інвалідності) повинна забезпечити гідний рівень життя тих верств населення, які мають право на її отримання. Але, на жаль, в Україні пенсії вкрай низькі, середній їх розмір не досягає третини прожиткового мінімуму. Поряд з цим, доречно зазначити, що інші види матеріальних виплат та допомог є також надзвичайно низькими. Головною проблемою такої ситуації є, в першу чергу, те, що велика частина населення працездатного віку не мають робочих місць, по-друге, середня заробітна плата основної маси зайнятого населення країни є низькою, відповідно і відрахування до соціальних фондів є мінімальними. Це означає, що оплата праці значної частини громадян, яка дещо перевищує прожитковий мінімум, не забезпечує гідного рівня життя. Все це є свідченням того, що в умовах кризової економіки, падіння

виробництва значна частина громадян перебуває за межею бідності. В такій ситуації необхідно вживати дієвих заходів, які б змінили життя на краще [2, с. 34-36].

Відповідно до ст. 46 Конституції України, яка є основоположною для розуміння змісту соціального захисту, закріплено право громадян на соціальний захист, що включає в себе право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

Конституцією не тільки визначено сферу соціального захисту, а й зміст права людини на соціальний захист та види соціальних виплат та допомоги, на які особа набуває права в разі настання соціального ризику [2].

Отже, для того, щоб створити дійсно дієву систему соціального захисту необхідно вжити таких заходів:

- скорочення переліку соціальних виплат, тобто відмова від тих видів допомоги, що не забезпечують значного соціального ефекту;
- створити додаткові робочі місця для працездатного населення, що дозволить забезпечити збільшення доходів як до фондів державного бюджету, так і до фондів соціального забезпечення;
- удосконалення моніторингу системи соціальних виплат, спрямованих на подолання бідності;
- впорядкувати законодавчо-правову базу, розробити та прийняти низку законодавчих актів, які б врегулювали спірні питання.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст.46
2. Борецька Н.П. Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки. // Україна: аспекти праці - 2002. №4 – С. 23.
3. Грушко В. І. Пенсійна система України : навч. посібник /В.І.Грушко. – К.: Кондор, 2006. – 336 с.
4. Калашников С. Социальное рыночное хозяйство и социальное государство /С.Калашников //Человек и труд. – 2003. - № 9. – С.45.
5. Синичук С.М. Право соціального забезпечення України: навч. посібник / С.М. Синичук, В.Я. Бурак. – К.: Знання, 2003. – 306 с.
6. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики: навч. посіб. / В.А.Скуратівський, О.М.Палій. – К.: МАУП. 2002. – 200 с.
7. Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету – 2009 – № 2. С. 34-45.
8. Шпалак В. О. Соціальний захист України за умов ринкової економіки / В. О. Шпалак // "Соціум. Наука. Культура": матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-25 листопада 2011 р.) // Київ.-2011.- №8. – С. 23-25.

Василишина Н.М., студентка гр. МСРп – 161
Науковий керівник – **Левицька Н.С.**, к.психол.н.,
доцент кафедри соціальної роботи
Чернігівський національний технологічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Проблеми модернізації суспільного розвитку продовжують бути актуальними в сучасному світі, про що засвідчує досвід навіть високо розвинутих країн. Для України, яка обрала шлях євроінтеграції, ці проблеми набувають особливої гостроти внаслідок оголення успадкованих та накопичених у трансформаційний період негативних нашарувань у сфері економіки, соціального розвитку, освіти, науки, екології. На тлі військової агресії з боку Росії, наростання масштабів внутрішньої міграції та бідності широких верств населення погіршився психологічний стан українського суспільства.

Питання економічної культури особистості почали розглядати на початку ХХ сторіччя, що було пов'язано зі зростанням психологічного фактора в економічній діяльності людини. В зарубіжній та вітчизняній науці такі дослідження здійснюються переважно в межах економічної психології (А. Маршалл, Г. Мюнстенберг, Г. Тард, Г. Ріккерт, М. Вебер, Е. Дюркгейм, В. Зомбард, Дж. Катона, Р. Рютгенгер, Р. Пайс, П. Монсон, М. Рокич, С. Московічі, М. Кастельє, Е. Фромм, Д. Макклелланда, К. Юнг, К. Хорні, В. Магун, Д. Леонтьєв, В. Москаленко, А. Кітов, С. Малахов, Г. Щекін, В. Вітлінський, В. Лозниця, А. Кисельов, П. Друкер, Ю. Дайновський та інші).

Мета статті полягає у розкритті сутнісних аспектів економічної культури через дослідження психологічної літератури.

Результати теоретичного дослідження. Проблема економічної культури особистості має своїм теоретичним підґрунтям дослідження культури в рамках філософських, соціологічних, культурологічних, культурантропологічних та психологічних наук. Культура взагалі – це спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, який представлено в її матеріальних та духовних продуктах, в системі соціальних норм і інституцій, в духовних цінностях, в сукупності відносин людей до природи, між собою і самих себе[1].

Культурне середовище формується на основі комплексу соціально-економічних, природних, ідеологічних чинників, вірувань, традицій, що діють в даний історичний час в межах даного історичного простору. Він є тим культурно- історичним середовищем, в якому відбувається формування і засвоєння суспільних цінностей. При цьому культура є тією особливою соціальною реальністю, яка одночасно виступає і чимось зовнішнім для людини, і чимось, що становить зміст її свідомості й діяльності.

Погляди на природу культури, на її значимість в соціально-психологічних процесах змінювались в історії розвитку наукової думки. Активне дослідження культури як соціально-психологічного феномену починається у 1980-х рр. в рамках організаційної психології. Рух наукового дослідження культури у ХХ столітті йшов від вивчення виключно зовнішньої поведінки через включення опосередкованих змінних у вигляді установок, когнітивних схем до більш глибоких рівнів людської сутності: цінностям, життєвим смислам, ідеалам. Ще на початку 20-го ст. в концепції У. Томаса і С. Знанецького проблема аналізу соціальної установки як відношення до певної культури була ключовою. На їх думку, соціальна установка функціонує одночасно як елемент психологічної структури особистості і як елемент соціальної структури, оскільки її зміст визначається зовнішніми соціальними цінностями[3].

Що стосується становлення поняття культура у вітчизняній соціальній психології, то вже у дореволюційний період було поставлено багато проблем (роль мови, емоційні переживання як виявлення відносин тощо), пов'язаних з дослідженням сутності культури. Наприклад, К. Кавелін запропонував метод дослідження духовної сторони людини за результатами духовної діяльності – пам'ятниками культури, повір'ям, фольклору. Роботу І. Франка «Духовні основи суспільства: Вступ в соціальну філософію» по праву можна назвати методологічною основою дослідження психології культури. СРСР виявилась єдиною країною, в якій версія «другої» психології В. Вундта набула визнання. Роботи Б. Ананьєва, Л. Виготського, А. Лурії, та ін. надали культурній психології В. Вундта фундаментальної основи. На думку М. Коула, який займається продовженням наукових досліджень в цьому напрямку, якщо б їх підхід набув переваги, вся психологія розглядала б культуру поряд з біологією і соціальними взаємодіями як центральний фактор. Л. Виготський створив культурно-історичний напрямок в психології, який став фундаментальною основою досліджень культури вітчизняними науковцями протягом всього двадцятого століття. Центральна теза цієї психології в тім, що структура і розвиток психічних процесів людини створюється її предметною діяльністю, яка опосередкована культурою суспільства в її історичному розвитку[4].

Першим питання про економічний тип людини поставив А.Сміт, розробивши модель «людини економічної». Основними властивостями цього типу людини, які визначають всю її економічну діяльність, є: схильність до обміну; власний інтерес; егоїзм; постійне прагнення поліпшити своє становище.

Як реакція на модель «економічної людини» виникли концепції людської природи Дж.Бентама і Т.Веблена. На відміну від економістів-класиків, які у характеристиці діяльності людини обмежувались тільки економічною сферою, «бентамовська людина» була універсальна, всі мотиви діяльності вона послідовно зводила до досягнення задоволень і запобігання засмучень. Модель Т.Веблена теж протиставлялась енергономічній людині. В ній головну роль відіграють способи усвідомленої і цілеспрямованої людської поведінки, яка формується у певному культурному середовищі. Народи Заходу, наприклад, відрізняються такими основними схильностями як схильність до майстерності, цікавості, батьківства, схильність до придбання тощо. Поведінка людини визначається інститутами: інститутом власності, держави, а також звичками, прибутком. Найбільше відомим стала теза Веблена про «суверенного споживача». Він довів, що споживач підпорядковується різним видам суспільного і психологічного тиску, в результаті чого змушений приймати нерозумні рішення. Він ввів термін «показне споживання».

В еволюції моделей економічної поведінки людини значне місце посідає модель «людини адміністративної» Г. Саймона. «Людина адміністративна» є не просто продавцем і покупцем на ринку, а членом організації, яка пов'язана певними відношеннями. Ця модель отримала вихід на практиці в американській теорії управління – тейлоризмі.

Відомою і більш загальною порівняно з попередніми є модель М.Вебера, який не приймає ні адміністративної, ні «людини економічної», яку він вважає спрощеною моделлю. М.Вебер визначає, що на Заході поряд з типом «літературно розвинутої культурної людини» («людини культури») виник, вступивши з ним у конфлікт, новий тип – «людина спеціальна», «вузький спеціаліст». На зміну духовно розвинутому професіоналу приходять «чистий спеціаліст», який відбирається через спеціальні екзамени і спеціалізовану освіту. Конфлікт між цими двома людськими типами виявляється конфліктом між двома типами освіти і виховання: традиційним, тобто спрямованим на розвиток індивідуальної обдарованості, і

новітнім, який пов'язано з «нагаскуванням» у певній галузі знань. Як відомо, Вебер вважав, що етичний кодекс протестантизму стимулював виникнення специфічних для капіталізму форм економічної поведінки у побуті і господарському житті. Він підкреслював головну роль людського менталітету в розвитку духу капіталізму. Основні риси цього менталітету: наполегливість, поміркованість, пунктуальність і справедливість у всіх справах. В розвитку духу капіталізму важливими є уявлення про професійний обов'язок, про обов'язки, які людина відчуває по відношенню до своєї професії, систематичне і раціональне прагнення до законного прибутку в рамках своєї професії. Для людини капіталістичного типу стає необхідною умовою існування сама справа з її постійними вимогами, а невід'ємними рисами - скромність, неприйняття показної розкоші і марнотратства[2].

Висновки. Поняття „культура” у різних дисциплінах і різних контекстах визначається по-різному. Головне, в чому сходяться дослідники, проблеми культури – це визначення її „людинотворчою” стороною людської життєдіяльності.

Економічна культура визначається як спосіб організації життєдіяльності та розвитку людей в сфері економіки, який спрямовано на регуляцію, збереження і розвиток суспільства у відповідності з економічними цінностями, що відображають соціально-економічний стан суспільства на певному його історичному етапі.

Список використаних джерел

1. Братусь Б. С. Психология. Нравственность. Культура. М. 1994
2. В.В.Москаленко Економічна культура особистості як складова та результат процесу соціалізації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.iitta.gov.ua/5477/1/економічна_культура2.pdf
3. Валентина Москаленко Соціально-психологічні засади економічної культури особистості - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.ippp.edu.te.ua/files/na_dopomogu_vchitelju/62_soc_psyh_zasady.pdf
4. Валентина Москаленко Юрій Шайгородський Олена Міщенко ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ: соціально-психологічний аспект – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/106950/1/Економ_соціалізація.pdf

Вікторова А.С., студентка гр. ПР-131
Науковий керівник – **Новик Л.М.**, к.психол.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сім'я – це унікальний інститут взаємодії людей. Ця унікальність полягає в тому, що даний інститут щонайтісніший союз декількох людей, спочатку чоловіка та дружини, а потім діти і з ними можуть проживати батьки чоловіка або дружини пов'язують взаємні зобов'язання. У такому союзі люди прагнуть проводити, як можна більше часу один з одним та приносити радість і задоволення. Необхідно зазначити, що сім'я перебуває у постійному розвитку в результаті чого можуть відбутися певні непередбачувані ситуації і відповідно членам сім'ї потрібно реагувати на ці зміни. У сім'ї, яка існує дуже тривалий час, є етапи, коли відбуваються певні зміни, які можуть викликати конфлікти.

Вчені по-різному визначають ці етапи, але узагальнено їх можна поділити на три [1,с. 110].

Перший етап триває до одного року сумісного життя, тоді відбувається адаптація подружжя один до одного. Згідно зі статистичними даними опитувань, протягом першого року сумісного життя в Україні руйнується понад 20 відсотків шлюбів. Другий етап пов'язаний із появою дітей, яким безпосередньо потрібно приділити більше уваги, у зв'язку із цим обмежуються можливості подружжя, саме в професійному зростанні або у задоволенні своїх інтересів. Третій етап характеризується появою нових членів в сім'ї, після того як діти виростають і створюють власні сім'ї (невістки, зяті) [1,с. 110]. Кожен із цих етапів характеризується певними специфічними змінами, внаслідок чого створюються конфліктні ситуації. Такими особливостями можуть бути зміни моральних чи культурних цінностей, способу життя, світобачення (особливе сприйняття певних подій).

Відповідно до статистичних даних, визначено, що сімейні конфлікти є однією з найпоширеніших форм конфліктів. За оцінками фахівців, у 80 – 85% сімей відбуваються конфлікти, а в інших 15 – 20% виникають сварки з різних приводів [2,с. 99].

Сімейні конфлікти – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно направлених мотивів і поглядів [2,с. 99]. Сімейні конфлікти мають свої особливості, врахування яких необхідне при попередженні і подоланні таких конфліктів. Найважливішою особливістю сімейних відносин є те, що їх основний зміст складають як міжособистісні стосунки (любов, кровна спорідненість), так і правові й етичні зобов'язання, обумовлені реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, організація дозвілля і відпочинку), комунікативної і регулятивної.

Види сімейних конфліктів поділяються на такі основні два види як:

1. Конструктивні конфлікти. Виникають такі конфлікти з різних причин, але рішення їх приносить відчуття задоволеності обом партнерам, іншими словами це свого роду компромісне рішення, з яким згодні обидві конфліктуючі сторони. Будь це конфлікт у молодій сім'ї, або в сім'ї з багаторічним стажем, його результат завжди благополучний [3].

2. Деструктивні конфлікти. Такі конфлікти дуже небезпечні, оскільки їх результат не задовольняє обидві сторони і може, затягуватися на багато років, знижуючи відчуття задоволеності своїм шлюбом, після себе надовго залишаючи неприємний осад. Часта повторюваність такого роду конфліктів може призвести до розлучення [3].

Безпосередньо причинами сімейних конфліктів є :

- 1) обмеження свободи активності певних дій (безпосередньо із встановленням обов'язків в сім'ї або з народженням дитини – додаткова відповідальність);
- 2) неналежна поведінка членів сім'ї (алкоголізм, наркоманія, аморальний спосіб життя);
- 3) важке фінансове становище ;
- 4) авторитет старших родичів сім'ї;
- 5) наявність протилежних точок зору щодо здійснення виховання дітей, ведення господарства тощо[3].

З метою усунення сімейних конфліктів та зменшення випадків розпаду сімей здійснюються заходи попередження сімейних конфліктів . До таких заходів відносять, зокрема формування психолого-педагогічної культури, знань з основ сімейних відносин (в першу чергу це стосується подружжя); виховання дітей з урахуванням їх індивідуально-психологічних і вікових особливостей, а також емоційних станів; формування культури спілкування [1; 3].

З огляду на вищезазначене можна сказати, що сімейні конфлікти виникають у випадку змін, що відбуваються у процесі розвитку сім'ї. Кожна сім'я на певному етапі свого розвитку переживає конфліктні ситуації і це є нормальним явищем. Долаючи перешкоди, конструктивно вирішуючи сімейні конфлікти (враховуючи інтереси кожного) сім'я стає міцнішою. З метою подолання сімейних конфліктів, збереження сім'ї та укріплення стосунків існують шляхи подолання конфліктних ситуацій, що склалися. До таких шляхів відносяться: 1) розмови між членами сім'ї з метою з'ясування болючих проблем та досягнення компромісу ; 2) звертатися за допомогою до спеціалістів для подолання труднощів (сварок, непорозумінь). Щоб подолати сімейний конфлікт – необхідне бажання вирішити конфліктну ситуацію.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навчальний посібник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – с. 105 – 113.
2. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. – К. : МАУП, 2007 – с. 99 – 100.
3. Інформаційно-пізнавальний журнал. Сімейні конфлікти : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wjournal.com.ua/simejni-konflikti.html>

Гаєвська А.О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник – Новик Л.М., к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

По суті, підліток, це людина, яка перебуває в перехідному періоді між двома фундаментальними станами дитинством і дорослістю. Він вже не має переваг дитини, але ще не досяг можливостей дорослого. Підлітковий період – це період інтенсивного формування самооцінки, бурхливого розвитку самосвідомості як здатності спрямовувати свідомість на власні психічні процеси, включаючи і складний світ своїх переживань, потреби пізнати себе як особистість [1, с. 14].

Психологічні особливості та проблеми підліткового віку досліджували такі вчені, як: Д. І. Фельдштейн, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, З. Фрейд, Т. В. Драгунова, Л. І. Божович, Г. А. Цукерман, Л. С. Виговський.

Зазвичай підлітковий вік охоплює період від 11-12 до 15 років. Цей період є одним з найскладніших у житті людини. Часто його називають "критичним", "зламним" або "перехідним" віком. Інші вчені зазначають, що підлітковий вік охоплює період життя з 13 до 18 років (± 2 роки) [2,56].

Усі психологічні зміни обумовлені фізіологічними особливостями підліткового віку і рядом морфологічних процесів в організмі. Всі перебудови організму безпосередньо впливають на зміни реакцій підлітка на різні фактори зовнішнього середовища і знаходять своє відображення у формуванні особистості. Психічний розвиток підлітків характеризується тим, що фактично весь цей період супроводжується кризою, яку умовно називають "криза 13 років". Її передумовою є руйнування старої структури особистості, внутрішнього світу, системи переживань дитини, що були сформовані до цього віку [3, с. 39].

Основними причинами кризи є наступні:

1) дорослі не змінюють своєї поведінки у відповідь на появу в підлітків прагнень до нових форм взаємин із батьками та вчителями;

2) у поведінці з'являється пряме відображення статевого дозрівання.

Суть кризи полягає у глибокій якісній зміні всього процесу психічного розвитку дитини, її внутрішнього світу (а не в яскравих зовнішніх проявах поведінки). Основні психологічні потреби підлітка - прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності і незалежності, емансипації від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей. Почуття дорослості - це психологічний симптом початку підліткового віку.

За визначенням Д.Б. Ельконіна, почуття дорослості є новоутворення свідомості, через яке підліток порівнює себе з іншими (дорослими або товаришами), знаходить зразки для засвоєння, будує свої відносини з іншими людьми, перебудовує свою діяльність. Перехідність підліткового віку, звичайно, включає біологічний аспект. Це період статевого дозрівання, інтенсивність якого підкреслюється поняттям гормональна буря. Фізичні, фізіологічні, психологічні зміни, поява сексуального потягу роблять цей період виключно складним, в тому числі і для самого стрімко росте у всіх сенсах підлітка

Одна з найважливіших причин психологічних проблем підлітка – їх сім'ї. Наприклад, постійні сварки з батьками, сильного покарання в сім'ї, занадто багато обмежень і т. д. Часто, причиною багатьох психологічних проблем у підлітків може бути: усвідомлення підлітком того, що щось серйозне і неправильне відбувається в його родині, насильство (фізичне, моральне), зневага з боку батьків, постійні сварки і бійки між батьками, почуття не бажання і не любові в своєму будинку.

Основними психологічними проблемами підлітків є:

1. Суїцид - самогубства в підлітковому віці стають все частіше і частіше. У дитинстві і в ранньому підлітковому віці самогубства відбуваються дуже рідко, але у віці з 15 по 19 років кількості самогубств сильно збільшуються. Дівчатам більш властиві спроби самогубства, але за кількістю смертельних результатів в 3 рази перевершують чоловіка. Причини цього, низька самооцінка, байдужість з сторони батьків, почуття самотності, депресії, все це може наштовхнути на думку про самогубство.

2. Гнів підлітка. Багато хто вважає, що гнів підлітка - щось ненормальне. Однак саме по собі почуття гніву не може бути ні поганим, ні хорошим. Гнів - нормальне явище і може виникати в будь-якій людині. Проблема в тому, як керувати ним. У підлітковому періоді пасивно-агресивна поведінка проявляється досить часто. Мета пасивно-агресивної поведінки полягає в тому, щоб вивести батьків або інших людей, що займаються його вихованням, з рівноваги. Все це робиться несвідомо, є результатом невисловленого гніву.

3. Підліткова депресія . Депресія - психічний розлад: тужливий, пригнічений настрій з свідомістю власної нікчемності, песимізмом, одноманітністю уявлень, зниженням спонукань, загальмованістю рухів, різними соматичними порушеннями. Підліткову депресію важко розпізнати, бо її симптоми відрізняються від класичних симптомів депресії дорослих.

4. У перехідному віці міняються уявлення про зміст таких понять, як "самотність" і "самота". Молодші діти зазвичай трактують їх як деякий фізичний стан ("немає нікого навколо"), підлітки ж наповнюють ці слова психологічним змістом, приписуючи їм не тільки негативну, але і позитивну цінність. Чим самостійніше і цілеспрямованіше підліток, тим сильніше в нього потреба і здатність бути одному. Однак крім спокійної, умиротвореної самоти існує болісна і напружена самотність — тугий, суб'єктивний стан духовної і щирсердечної ізоляції, почуття незадоволеної потреби в спілкуванні, людській близькості [4, 36].

Створення спільності в житті дорослого і підлітка, розширення сфери їх співробітництва і змістових контактів як основи переходу до нового типу стосунків є важливою проблемою у вихованні дітей цього віку і необхідною та обов'язковою умовою розгортання процесу навчання підлітка бути дорослим. Поступово вводити підлітка у світ дорослого повинні безпосередні вихователі – батьки і вчителі. Якщо цього не робити, то підліток знайде способи проникнути в цей світ без допомоги дорослих. Їх небажання або невміння зрозуміти нові прагнення підлітка штовхає його в середовище товаришів. Спілкування з товаришами є особливою школою розвитку соціально-моральної дорослості підлітка, і сила впливу ровесників прямо пропорційна ступеню незадоволеності підлітка з дорослими.

Список використаних джерел

1. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / В. П. Кутішенко. – [2-ге вид]. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 128 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : Навчальний посібник / О. Г. Видра. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 112 с
3. Райс Ф. Психологія подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – [8-е издание]. — СПб. : Питер, 2000. – 624 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Туріщева Л.В. Вікові аспекти виховання школяра / Л. В. Туріщева // Виховна робота в школі, 2006.–№ 8. – С. 36-41.

ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ЖІНКАМИ-УВ'ЯЗНЕНИМИ, ЯКІ ГОТУЮТЬСЯ ДО ВИХОДУ НА ВОЛЮ

Арттерапія (лат. art – мистецтво, грец. therapeia – лікування) являє собою методику лікування за допомогою художньої творчості. Арттерапія сьогодні вважається одним з найбільш ефективних методів, що використовуються в роботі психологами та соціальними працівниками. Можна сказати, що під час сеансів арт-терапії клієнти отримують важливе послання від власної підсвідомості. Дана методика належить до найдавніших і природних форм корекції емоційних станів. Важливо, що будь-яка людина навіть самотійно, без допомоги фахівця, може займатися арттерапією. Це допомагає розслабитися і зняти напругу [3].

У різних країнах існують різні моделі арттерапії. Дуже важливо відзначити, що дана методика не має протипоказань і обмежень. Вона застосовується майже всіма напрямками психотерапії. Знайшла вона також досить широке застосування в педагогіці, соціальній роботі і навіть бізнесі. Арттерапія будь-якій людині дає можливість виразити свій внутрішній світ через творчість. Якщо говорити про класичну арттерапію, то вона включає в себе тільки візуальні види творчості, такі, як: живопис, графіка, фотографія, малювання та ліплення. Але сучасна арттерапія налічує більше видів методик. До неї відносять також бібліотерапію, маскотерапію, казкотерапію, оригамі, драматерапію, музикотерапію, кольоротерапію, відеотерапію, пісочну терапію, ігротерапію і т.д. Був розроблений і комплексний метод – арт-синтез-терапія. Він заснований на використанні поєднання живопису, віршування, драматургії і театру, риторики і пластики. Причому, кількість методик весь час збільшується.

Великий вплив на розвиток арт-терапії справили психоаналітичні теорії. Художня творчість, вважав З. Фрейд, має подібність до сновидінь і фантазій, тому що так само виконує компенсаторну функцію, знижуючи психічну напругу, яка виникає при фрустрації інстинктивних потреб. Вченими акцентується увагу на інших факторах лікувального впливу арт-терапії. Основними в досягненні позитивних ефектів арт-терапії вона вважає необмежені можливості самого процесу художньої творчості, що надає можливість виражати і повторно переживати внутрішні конфлікти [1]. Карлу Густаву Юнгу теж відводиться значна роль у становленні форм арттерапевтичної роботи. Юнг розглядав символічну мову образотворчого мистецтва як більш точну, ніж слова, а аналізу відводив другорядну роль. Його праці стали теоретичною основою і вплинули на форми роботи багатьох арт-терапевтів. К.-Г. Юнг розробив моделі для опису психічного розвитку, що надають великі можливості на шляху до психічної цілісності – індивідуалізації.

У процесі розвитку арт-терапії, як психотерапевтичної практики, увага арт-терапевтів була спрямована на символізм продуктів образотворчої творчості, прояву перенесення і контрперенесення, комунікації з клієнтом обмежувалися психодинамічним підходом. Техніки арттерапії застосовуються при досить широкому спектрі проблем. Це можуть бути психологічні травми, втрати, кризові стани, внутрішньо- і міжособистісні конфлікти, невротичні та психосоматичні розлади, екзистенційні та вікові кризи. Арттерапія допомагає розвинути в людині креативність мислення і цілісність його особистості, а також через творчість дозволяє виявити особистісні смисли. Потрібно відзначити високу ефективність арттерапії, як при роботі з дорослими, так і при роботі з підлітками та дітьми. За своєю природою ця методика радикальна. Вона дозволяє розкрити внутрішні сили людини. Арттерапія сприяє підвищенню самооцінки; вчить розслаблятися і позбуватися від негативних емоцій і думок; при груповій роботі вона розвиває в людині важливі соціальні навички. Заняття арттерапією дає людині можливість зміцнити свою пам'ять, розвинути увагу, мислення і навички прийняття рішень.

Арттерапія застосовується в індивідуальній та груповій психотерапії, в різних тренінгах. Вона також може служити доповненням до інших методів і напрямів психотерапії, системам оздоровлення, освіти і виховання. Серед основних переваг арттерапії можна виокремити такі:

1. Образотворча діяльність є потужним засобом зближення людей, своєрідним «мостом» між фахівцем і клієнтом, що необхідно при труднощах у контакті, у спілкуванні з приводу надто складного і делікатного предмета.

2. Образотворча діяльність дає змогу обійти «цензуру свідомості», тому виникає унікальна можливість для дослідження своїх несвідомих процесів, вираження й актуалізації прихованих ідей і станів, тих соціальних ролей і форм поведінки, що знаходяться у «витісненому вигляді» або мало виявлені в повсякденному житті.

3. Результати образотворчої діяльності є об'єктивними свідченнями настроїв і думок людини, що допомагає використовувати їх для ретроспективної, динамічної оцінки стану.

4. Арт-терапевтична робота, надаючи можливість вираження думок, почуттів, емоцій, потреб, станів, як і будь-яка творчість, дає високий позитивний емоційний заряд, формує активну життєву позицію.

5. Арттерапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектра можливостей і утвердженні свого індивідуально-неповторного способу буття-у-світі [1].

Тому важливою й ефективною формою роботи з ув'язненими жінками є саме арттерапія – заняття образотворчим мистецтвом: малюванням, ліпкою тощо.

Арттерапія – це напрямок в психотерапії, психокорекції та реабілітації, заснований на заняттях засуджених образотворчим мистецтвом. Як показує практика, цей вид психологічної діяльності ефективний у різних напрямках роботи з засудженими:

- в період адаптації до умов ізоляції;
- у психокорекції осіб, які перебувають на профілактичному обліку виправної установи;
- при корекції різного виду особистісних проблем;
- при підготовці до звільнення; для оптимізації емоційного стану засуджених за вчинення різних видів злочинів.

В якості матеріалів на заняттях з арт-терапії засудженим надаються необхідні для художньої творчості набори фарб, олівців, крейди, пастелі, а також пластилін і пісок [2].

Для роботи з засудженими варто використовувати індивідуальну форму роботи, оскільки вона найбільш прийнятна в місцях позбавлення волі. Ця форма роботи дозволяє засудженим гармонійно розвиватися, підвищувати самооцінку, формувати ціннісне ставлення до себе, усвідомлювати проблеми у стосунках з іншими, а також використовувати внутрішньоособистісні ресурси для подолання кризових ситуацій. Необхідно пам'ятати, що одним із найбільш складних завдань системи виконання покарань є коригуючий вплив на особистість засудженого, виправлення тих її рис, які призвели до конфлікту з соціумом, законом. Як правило, арт-терапевтичні методи присутні в будь-якій програмі психокорекції, що дозволяє досягти ефективних результатів у роботі із засудженими жінками.

Арттерапевтичні заняття доцільно проводити для всіх ув'язнених жінок, а особливо для тих, кому потрібно зрозуміти причини своєї соціально небезпечної поведінки, логіку своїх раніше неусвідомлених вчинків [3]. Адже у процесі проходження лікувального курсу, людина вчиться позбавлятися від негативних емоцій, думок і переживань, розкриває внутрішній потенціал особистості, стає впевненою у собі і власних силах. Головною метою проведення таких занять є допомога ув'язненим зміцнити своє психологічне здоров'я, позбутися негативних емоцій та творчо розкритися. Такі заняття мають дуже важливе значення для жінок, які перебувають в місцях позбавлення волі. Адже жінки, перебувають у психологічно напружених умовах і стають дуже чутливими до різноманітних стресів.

Арт-терапевтична група передбачає демократичну атмосферу, пов'язану з рівністю прав і відповідальності учасників групи, менший ступінь їх залежності від арт-терапевта. У такій групі важлива не лише взаємодія з іншими учасниками групи, а й індивідуальна творчість, образотворча робота, що впливає на динаміку загального процесу. У груповій арт-терапії поєднуються прагнення учасників до злиття з групою і збереження групової ідентичності й потреби в незалежності, зміцненні індивідуальної ідентичності. Первинна основа арт-терапевтичних технологій – архаїчні форми мистецтва, що збереглися в народній творчості та характеризуються наївністю, безпосередньо діючим характером, опорою на символічну мову несвідомого і які є джерелом душевного здоров'я людей.

Арттерапія дає унікальну можливість створити неповторні продукти творчості, допомагає у подальшому усвідомленні та обговоренні внутрішніх і зовнішніх причин злочину. Ті факти, які спочатку жінка-правопорушниця не розуміла та не сприймала, стають очевидними в їх продуктах творчості (у малюнках, колажах, скульптурах). Застосування арттерапії з даною групою клієнтів засновано на тих же принципах, що і з іншими групами клієнтів. Ув'язнені можуть займатися арттерапією як індивідуально, відповідно до розроблених програм, так і в групах, де проводяться заняття різного спрямування, важливого для всіх учасників. У таких групах образотворча діяльність в обов'язковому порядку коментується, на основі чого й розгортаються дискусії [2].

Арт-терапія – засіб невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих, кому складно описати свої переживання словами, або навпаки – хто надміру пов'язаний із мовним спілкуванням (що характерно, наприклад, для представників західної культури і слов'янської ментальності зокрема). Символічна мова є однією з основ образотворчого мистецтва, допомагає людині точніше висловити свої переживання, по-новому поглянути на ситуацію і життєві проблеми та знайти завдяки цьому шлях до їх розв'язання.

Таким чином, результати образотворчої діяльності є об'єктивним свідченням настроїв і думок людини, що допомагає використовувати їх для ретроспективної, динамічної оцінки стану, проведення досліджень і зіставлень. Методи арт-терапії відповідають очікуванням, установкам клієнтів, яким властива орієнтація на емоційно-образне переживання, а не на раціональне вирішення психологічних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 248 с.
2. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества : Учебное пособие для вузов. 2-е изд. /Л. Б. Ермолаева-Томина. – М. : Академический проект: Культура, 2005. – 304 с.
3. Интерактивный психологический театр: метод профилактики негативных явлений в среде молодежи : учеб. пособие / И. М. Сергиенко. – Черкассы : ЧНУ, 2009. – 100 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Згідно Закону України волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1]. Вивчення складу волонтерських груп при центрах соціальних служб для молоді науковцями Українського інституту соціальних досліджень дозволило розподілити волонтерів на чотири групи: за віковою категорією, основним місцем навчання, роботи, рівнем освіти.

Перша група – підлітки та юнаки, учні старших класів шкіл та середніх спеціальних закладів, які складають актив різних груп (в клубах молодих людей з інвалідністю, творчих об'єднаннях, школах лідерів, групах самопомоги, молодіжних та дитячих об'єднаннях тощо).

Друга група – студенти вищих навчальних закладів (переважно з відділень педагогіки, психології, соціальної роботи), які звертаються до центрів з приводу практичної допомоги у навчанні за профілем діяльності центрів або проходять в центрах навчальну практику.

Третя група – батьки проблемних дітей та підлітків (дітей з інвалідністю, неповнолітніх груп ризику: девіантної, аддиктивної поведінки та ін.), які об'єднуються в групи самопомоги.

Четверта група – волонтери-фахівці (психологи, педагоги, соціальні працівники, юристи, лікарі), які надають консультативну допомогу соціальним працівникам, іншим волонтерам або практично допомагають клієнтам соціальних служб [2].

Волонтери, які входять до зазначених вище груп, значно відрізняються за мотивами своєї участі у добровільній діяльності, за професійними можливостями, інтенсивністю включення до волонтерської роботи. Тому доцільно розглянути особливості їхньої діяльності більш детально. Для підлітків головною причиною участі у волонтерській діяльності є можливість самоутвердитися в очах однолітків, батьків, вчителів, бажання знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок і знань та проведення власного дозвілля. Питання надання конкретної соціальної допомоги, як правило, для них не є визначальним.

Професійна кваліфікація волонтерів-підлітків, звичайно досить низька, проте, вони володіють іншими якостями та здібностями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності. По-перше, підлітки абсолютно мобільні, тому роботу, пов'язану з поїздками, виходами на вулиці, відвідуваннями дітей з інвалідністю вдома, проведенням ігор на вулицях, виконують дуже добре. По-друге, у підлітків немає комунікаційних проблем з дітьми і підлітками – об'єктами соціальної роботи, на яких спрямована значна частина програм, що реалізуються з дітьми-вулиці, підлітками з групи ризику та ін. Це дозволяє через волонтерів мати будь-яку інформацію для широкого кола дітей та молоді, а також для груп ризику. Саме на основі цих особливостей підлітків діяла програма «Молодіжний барометр», що реалізована Соціальною службою для молоді м. Києва разом з Українським інститутом соціальних досліджень за фінансової підтримки ЮНІСЕФ.

Третя унікальна риса волонтерів-підлітків – вони із задоволенням включаються в організацію та проведення дозвіллевих форм роботи, що дуже актуально для центрів соціальних служб для молоді, оскільки однією із причин вступу у волонтери є бажання організувати власне дозвілля. По-четверте, бажання підлітків оволодіти новими знаннями та навичками дозволяє підключати їх до нових, ще не розроблених програм, коли паралельно з роботою йде активне навчання, пошук нових форм і методів.

Волонтери-підлітки із задоволенням працюють як у великих, так і у малих групах. При цьому за якісної організації волонтерської роботи підлітки можуть працювати до 5 днів на тиждень по 2-3 години. Досвід показує, що чим цікавіша підліткам робота, яку вони виконують, тим частіше вони готові включитися в неї. Справа ще і в тому, що для підлітків кілька годин вільного часу на день є нормою, і якщо цей час витрачається на соціально значущу працю – це вирішення проблем для самого підлітка, його сім'ї та організаторів волонтерського руху.

Для підлітків, які не можуть працювати у великих і малих групах, можлива індивідуальна робота, пов'язана з особливими навичками і нахилами: малювання, літературні здібності, уміння працювати на комп'ютері, знання іноземних мов тощо. Волонтерство, зазвичай, є одним із можливих варіантів соціального самоствердження, але не єдиним. Тому хтось із підлітків залишиться надовго, а для когось це буде одним із відкинутих варіантів. Проте, частка тих, хто «затримається», залежить від того, наскільки серйозно дорослі підходять до використання діяльності волонтерів-підлітків. Для волонтерів-підлітків дуже важливими є увага до роботи, яку вони виконують, рівні права у стосунках із старшими, оцінка не лише з боку дорослих (соціальних працівників, батьків тих дітей, з якими вони працюють, вчителів), а й однолітків. Саме визнання їхньої роботи в очах однолітків стає визначним у вирішенні питання продовжувати волонтерську роботу чи ні [3].

У зв'язку з цим дуже складною є проблема, в яких саме видах соціальної роботи доцільно використовувати волонтерів-підлітків. Досить часто це технічна робота розклеювання афіш, доставка

друкованої продукції, заповнення анкет. Це допустимий варіант, але варто відстежити мотивацію, важливість роботи, яку вони виконують. Волонтери-підлітки надзвичайно корисні у проведенні ігрових форм соціальної роботи, роботи з людьми з інвалідами, в прес-центрах тощо.

Помітні зміни спостерігаються стосовно бажання самоорганізації молодих волонтерів: посилення самостійності дій; підвищення рівня самоконтролю; сприяння розвитку працелюбності.

Залучення до волонтерства активізує молодих людей у плані самовизначення. У молодих волонтерів відбуваються зміни щодо усвідомлення свого місця в сім'ї, колективі, світі тощо; зміни самоідентифікації молодих людей стосовно інших; здатності до адекватного вирішення своїх завдань у конкретній ситуації.

У студентів-волонтерів дещо інші мотиви добровільної соціальної роботи. Насамперед їх цікавлять професійні проблеми. Вони можуть бути як формальними – одержання заліку, проходження практики, так і реальними набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок спілкування з клієнтами. Причому на відміну від підлітків-волонтерів їх, певною мірою, хвилює проблема міжособистісної комунікації. Для них більш важливим є спілкування з професіоналами з обраної спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями, все, що може їм допомогти у подальшому стати висококваліфікованими фахівцями працевлаштуватися у нових соціальних умовах.

Саме в оцінці професійної компетентності самими студентами і організаторами волонтерського руху закладена одна із причин конфлікту і непорозуміння. Починаючи з четвертого курсу, студенти самоідентифікують себе уже з роллю спеціаліста. Спеціалісти центрів соціальних служб для молоді, як правило, не поділяють такої впевненості і часто пропонують їм некваліфіковані види роботи. Таке ставлення ображає студентів і часто відштовхує їх від волонтерських справ. Насправді лише кваліфікований фахівець може оцінити, наскільки підготовка студента відповідає реальним завданням, які ставляться у ході реалізації конкретної соціальної програми. Саме фахівець може об'єктивно вказати на недоліки в знаннях, якщо такі є, не викликаючи при цьому образи. Ідеальний варіант, коли волонтери-студенти починають працювати разом із фахівцями, а потім поступово переходять до самостійної роботи. Якщо волонтеру-студенту бракує професіоналізму, необхідно стимулювати його підвищення. Він має усвідомити, що соціальна система зацікавлена в ньому лише за умови набуття ним професіоналізму.

Практика показує, що волонтери-студенти є реальним кадровим потенціалом країни. За обопільною зацікавленістю у плані налагодження взаємостосунків Державних служб студента-волонтера, і суб'єкти, і об'єкти можуть діяти за такою схемою: практикант – волонтер – залучений спеціаліст – співробітник соціальної служби для молоді [4].

Список використаних джерел

1. Закон України від 19.04.2011 р. No 3236 VI «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: дис. доктора пед. наук: 13.00.05 «соціальна педагогіка» / О. В. Безпалько. – Луганськ, 2006. – 537 с.
3. Бойко А. М., Соціальна робота / Бойко А. М., Н. Б. Бондаренко. – К. : Вид. дім Києво-Могилянська Академія, 2004. – 224 с.
4. Бурая Н. П. Соціальна робота: навч посіб. / Н. П. Бурая. – Харків: ун-т внутрішніх справ, 1996. – 104 с.

Герасименко Т., студентка МСРп-162,
Остряк Т.С., канд.пед.н.

Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

На сьогодні проблема злочинності серед неповнолітніх є однією з найбільш актуальних, у зв'язку з негативними соціальними наслідками та поширеністю цього явища. Найактуальніші проблеми щодо протиправної поведінки підлітків тісно пов'язані з сьогодишньою соціально-економічною і політичною нестабільністю у суспільстві, умовами виховання у сім'ї, недоліками в організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах, неблагополучним побутовим оточенням. Серйозні занепокоєння у суспільстві викликають якісні показники правопорушень серед дітей підліткового віку: зниження віку неповнолітніх правопорушників, зростання жорстокості, зухвалості при скоєнні злочинів, поява в структурі злочинності неповнолітніх вбивств, розбійних нападів. Проблема залишається актуальною ще й тому що, кількість засуджених підлітків та молоді складає понад 50% від загальної кількості засуджених, спостерігається тенденція зростання злочинності серед дівчат [2]. У суспільстві гостро постало питання запобігання протиправній поведінці серед дітей та молоді. Дана проблема залишається в полі зору органів внутрішніх справ, соціальних служб, центрів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, служб у справах дітей. Тому одним із важливих напрямків соціальної роботи є робота з дітьми, схильними до правопорушень. Це й зумовлює актуальність даної теми.

Метою нашої статті стало розкриття соціально-психологічних причин правопорушень дітей підліткового віку.

Проблема підліткової злочинності широко висвітлюється у науковій літературі. Деякі зарубіжні дослідники, як: І. Васильківська, М. Ветров, розглядали причини підліткової злочинності, В Україні питання профілактики правопорушень підлітків досліджували: О. Ємець, В. Єрьоменко, Н. Квітковська, І. Козубовська, Г. Мінковський, С. Немченко, В. Оржеховська, Є. Петухов, Т. Федорченко, М. Фіцула, Ю. Янченко та ін. Проблемою дітей-правопорушників займалися переважно кримінологи А.Богдановський, А.Кістяковський, Н.Неклюдов. Аналіз досліджень свідчить, що існує потреба в обґрунтуванні соціально-психологічних причин підліткової злочинності для вироблення методів та напрямків корекційного впливу на дану категорію підлітків.

Основними причинами правопорушень неповнолітніх є: 1. Соціально-економічні: зубожіння населення; відсутність цивілізованих ринкових відносин; розвиток тіньової економіки; зростання в суспільстві соціальної напруги, рівня безробіття, зокрема серед молоді (кожний третій випускник школи й училищ та кожний п'ятий випускник вищих навчальних закладів – безробітні). Окрім цього, політична нестабільність загострює економічну та соціальну ситуацію в Україні. 2. Неприятливе сімейне оточення (40% неповнолітніх правопорушників виховувалося в неблагополучних сім'ях: з них 30% – у неповних, 45% – у конфліктних, 25% – в асоціальних і кримінальних сім'ях). У той же час 60% неповнолітніх правопорушників виховувалося в зовнішньо благополучних сім'ях, проте, з них 55% – в сім'ях з низьким матеріальним рівнем, 35% – у сім'ях із низьким культурно-освітнім рівнем батьків, а 10% – у досить заможних родинах) [3]. 3. Проблеми у взаємостосунках неповнолітнього в шкільному середовищі (антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, слабкий зв'язок між школою та сім'єю). Окремо потрібно виділити низький рівень правової освіти та виховання у школі та сім'ї й формування на цій основі правового нігілізму – негативного або байдужого ставлення до норм державного права. 4. Негативний вплив позашкільного середовища: скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків (в Україні три тисячі населених пунктів не мають жодного закладу культури, 6,5 тисяч культурних закладів зачинено, а ще 500 знаходяться в аварійному стані) [1].

Отже, на формування протиправної поведінки неповнолітнього впливають різні соціальні та психологічні, економічні фактори. Одні з них відіграють роль безпосередніх причин злочинних діянь та визначають процес формування суспільно шкідливих спонукань, а також особливості їхнього втілення в небезпечні для оточуючих дії та вчинки.

Упродовж ХХ ст. на терені колишнього Радянського Союзу спостерігалися “спалахи” правопорушень, що були зумовлені соціально-історичними й економічними причинами.

1. Період першої світової війни (1914 – 1918 рр.): воєнна розруха, сирітство дітей у зв'язку із загибеллю батьків на війні, окупація території іноземними військами.

2. Громадянська війна (1918 – 1922 рр.): руйнування народного господарства, масові переміщення певних прошарків населення в країні і за її межами, безробіття, хвороби, голод.

3. 30-ті роки ХХ ст.: штучний голодомор, масові репресії до частини населення країни призвели до соціально-педагогічної занедбаності значної частини дітей.

4. Друга світова війна (1939 – 1945 рр.): загибель батьків, окупація, голод, сирітство [1, с. 243]

Останні десятиріччя ХХ ст. характеризуються збільшенням дітей правопорушників через зниження відповідальності певної частини батьків за виховання дітей необмежений вплив масової культури, що веде до “зомбування” частини молоді. Таким чином, проблеми дітей, схильних до правопорушень породжувались і породжуються передусім соціальними факторами. Серйозні недоліки в організації вільного часу підлітків і молоді також є причиною правопорушень [3, 44]. Наприклад, архітектурні плани міст обмежують можливість дитячих ігор. Ще С.Т.Шацький звертав увагу на те, що велике місто не дає простору для дитячої гри, і дитячі порушення можуть виникати як видозмінена гра [4, 68].

До виникнення правопорушень приводять складні умови життя, несприятливі умови сімейного виховання, а саме: батьки зловживають спиртними напоями, вживають наркотики, ведуть аморальний спосіб життя; утриманські настрої членів сім'ї, споживацтво, сім'ї із заниженим морально-культурним та освітнім рівнями батьків та ін. Соціально-економічні, соціально-політичні, психолого-педагогічні і медико-біологічні причини виникнення правопорушень, як правило, діють у тісному зв'язку. Випадки ж “чистих” правопорушень трапляються рідко. Правопорушення найбільше виявляється у підлітковому віці, який психологи вважають важкими, суперечливим.

Таким чином, серед сукупності причин появи правопорушень дітей підліткового віку мають місце негативні виховні явища в сім'ї, які впливають на дитину з моменту її народження. Найгостріше саме сім'ї продукують педагогічно занедбаних дітей. Саме сім'я є тим могутнім педагогічним фактором, наслідки якого неможливо не враховувати. Неабиякий негативний вплив на дітей має навколишнє середовище, де вони проводять свій позашкільний час. І, незважаючи на сприятливі умови виховання в сім'ї, в ряді випадків негативно впливає на виховання дітей оточення даної сім'ї. Саме помилки та недоліки виховання дітей у сім'ї, школі спричиняють правопорушення дітей підліткового віку.

Список використаних джерел

1. Пятаков Е.А. “Трудный” подросток: почему у него появляются криминальные установки // Народное образование. 2004. – № 4. С. 242-250.
2. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. 560 с.
3. Кузьмінський А.В., Омеляненко В.О. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми // Кузьмінський А.В.
4. Омеляненко В.О. Педагогіка: Підручник. К., 2003. С. 330-340.
5. Шацкий С. Школа для детей и дети для школы // Пед. соч.: В 4 т. – М.: Просвещение, 1964. Т. 2. 268 с.
6. Фіцула М.М. Методика попередження і подолання педагогічної занедбаності учнів загальноосвітніх шкіл. – Ужгород – Тернопіль: Видавництво “Мистецька лінія”, 2002. 218 с.

Горбій К.О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник – **Новик Л.М.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РЕВНОЩІ ЯК ПРИЧИНА ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВ З ТОЧКИ ЗОРУ ПСИХОЛОГІЇ

Ревнощі – яскраве емоційне почуття власництва, посилене егоїзмом, бажання безроздільно розпоряджатися іншою людиною, яке зазвичай виражається в недовірливості і підозрливості. Існує думка, що ревнощі корисні для любові. Деякі психологи взагалі вважають, що ревнощі відображають рівень домагання особистості, тому боротися з ними шкідливо, бо така боротьба знижує конкурентоспроможність людини.

Якщо розглядати ревнощі як один з детермінантів злочинності, то можна сказати, що вони посідають значне місце. Найбільш частими мотивами при вчиненні подружніх вбивств є ревнощі, зрада, помста, прагнення позбутися турбот, корисливості, самоствердження, прагнення утримати чоловіка (дружину), які збираються піти з дому.

У науковій літературі ревнощі мають різну оцінку як негативну, так і позитивну. На думку М. К. Аніянца, ревнощі - огидний пережиток минулого, і незалежно від того, з якої причини вони в особи виникли, вбивства на цьому ґрунті повинні суворо каратися. Та обставина, що вбивство через ревнощі не віднесено до числа вбивств при обтяжуючих обставинах, аж ніяк не повинна призвести до послаблення боротьби з цим злочином [1, с. 93]. Також зустрічається таке твердження, що ревнощі - це різновид психічної хвороби, заснованої на підозрливості і недовірі до свого партнера. Але існує інша думка, так, О.Л. Старко вважає, що самі по собі ревнощі не є приземленим спонукуванням [2, с. 96]. С.В. Бородин говорить, що ревнощі самі по собі не є почуттям, яке органічно породжує негативні вчинки. Однак воно може породжувати такі негативні почуття, як помста, озлоблення, заздрощі [3, с. 186].

Дослідження даної теми частково відображені в матеріалах таких науковців: С.В. Бородіна, О.І. Зазимко, Е.Ф. Побегайла, І.Г. Філановського, Д.А. Шестакова, О.Л. Старко та ін.

Парадокс полягає в тому, що нерідко в сім'ї ревнує саме той з подружжя, який сам найбільшою мірою схильний до порушення подружньої вірності. М. Веллер зазначав, що ревнощі - це і боязнь втратити, і самолюбство, і побоювання, що інший краще, і відчуття неможливості повністю контролювати ситуацію, применшення своєї значущості, утиск свого самоствердження [4, с. 320]. Він пише: «Привід до ревнощів означає: я менш господар життя, ніж вважав, чим можу або міг би, я менш всемогутній, чим хочу і вважаю за можливе. Ось чого людина перенести не може!!!»

Звідси випливає, що мало ревнують гранично впевнені в собі люди, а сильніше ревнують ті, у кого більше комплексів і занижена самооцінка.

Ревнощі, мабуть, є одним з психологічних механізмів, що стимулюють людину в різних ситуаціях до самовираження, до соціальної активності [5, с. 7]. Стосовно ситуацій сімейного конфлікту приводом для ревнощів найчастіше є передбачувана зрада чоловіка. Є випадки вбивства з ревнощів за відмову від продовження інтимного зв'язку або шлюбу. Злочини з ревнощів частіше вчиняються чоловіками. Природа ревнощів як мотиву злочину подібна природі перешкоджання догляду партнера і має в своїй основі незадоволену потребу у володінні конкретною людиною, чоловіком або дружиною. При розслідуванні вбивств з мотиву ревнощів не можна залишати без уваги причини їх виникнення. Оскільки велике значення в момент вчинення злочину або перед вчиненням злочину має поведінка жертви. У більшості випадків вбивства з ревнощів пов'язані з відносинами між чоловіком і жінкою. Виходячи з того, що під ревнощами розуміють переживання про здійснену зраду або підозру у здійсненні зради коханої людини, потрібно пам'ятати про психічні елементи, які включає в себе цей стан. Це ненависть, гнів, бажання помсти, відчай та ін.

У психології виділяють три види ревнощів - це «нормальні» ревнощі, марення ревнощами та вигадані ідеї ревнощів. Тому при розслідуванні даного виду злочину потрібно обов'язково з'ясувати характер ревнощів. Оскільки марення ревнощами та вигадані ідеї ревнощів, у більшій кількості випадків, мають особи, які не розуміють і не можуть контролювати свої дії, тобто неосудні. Існують випадки, коли

вбивство з ревнощів може бути визнано вчиненням у стані несподіваного сильного душевного хвилювання, викликаного фактом зради як тяжкої образи, яке в свою чергу призводить до фізіологічного афекту. Зрада - це свідоме невиконання взятих на себе обов'язків.

Наступним мотивом може бути вбивство з помсти.

Помста - це дії, які розглядають як відплату за заподіяне зло, відплату за якийсь конкретний вчинок, який в минулому сильно образив особу [6, с. 22]. Помста виникає на ґрунті міжособистісного конфлікту, коли особа відкидає можливість його вирішення шляхом мирних переговорів, а бажає помститися жорстоким способом. Найчастіше вбивства з помсти відбуваються в момент сварки або бійки між подружжям. А також, коли один із членів сім'ї зловживає алкоголем чи наркотиками, що в свою чергу створює нестерпні умови для спільного проживання. Крім того, мотивом для помсти може бути образа потерпілим родичів злочинця. У науковій літературі зустрічається така думка, що мотив помсти поглинає мотив ревнощів.

З точки зору психології, сила і інтенсивність ревнощів буде залежати від характеру людини, її сили волі, тих комплексів, з якими він живе. Ревнощі притаманна абсолютно всім людям, які люблять: всім неприємно, коли твоя кохана людина посміхається іншій жінці саме тією посмішкою, якій колись посміхався тільки тобі. Однак деякі люди можуть взяти себе в руки і не дати розвинути цьому неприємному почуттю, а ось більша частина хапається за цю думку, починає розвивати її, фантазуючи і перебільшуючи ситуацію до катастрофічних масштабів. Головне - з'ясувати витoki своїх ревнощів.

Таким чином, розглядаючи ревнощі з точки зору детермінанта даної групи злочинців, то можна вказати, що ревнощі як передумова для вчинення вбивств – це фізичний стан особи, який характеризується почуттям загостреного егоїзму, власності, що призводить до вчинення вбивств.

Список використаних джерел

1. Анианц М. К. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик / М. К. Анианц // М. : Изд-во «Юрид. лит.», 1964. – 194с.
2. Старко О. Л. Деякі питання кваліфікації вбивств, учинених на ґрунті ревнощів / О. Л. Старко // Держава і право – 2010. – №47 – С. 96-102.
3. Бородин С. В. Злочини проти життя / С. В. Бородин. – СПб. : Вид. «Юридичний центр Прес», 2003. – 245 с.
4. Варій М. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закладів] / М. Варій, В. Ортинський ; М-во освіти і науки України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 375 с.
5. Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Байлов. – Х., 2004. – 20 с.
6. Шестаков Д. А. Семейная криминология: семья – конфликт – преступление / Д. А. Шестаков // СПб. : Издательство С.-Петербургского университета, 1996. – 264 с.

Горюшина В.М., студентка гр. СЗ-141
Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІГРОВА ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОЯВ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Ігрова інтернет-залежність – це вид психологічної адикції, який характеризується сильним захопленням відео- та онлайн-іграми, і супроводжується підвищеною дратівливістю та все більшим бажанням проводити час за комп'ютером.

Сучасне суспільство є досить розвинутим у плані технологій, тому важко уявити наше життя без різноманітних гаджетів, які полегшують нашу діяльність. Широке використання інтернет-технологій формує залежність від них. Тому інтернет- та ігрова залежність є найпоширенішими видами адиктивної поведінки. Найчастіше інтернет-залежністю страждають підлітки. Весь вільний час вони проводять за комп'ютером. Поринаючи в світ комп'ютерних ігор, діти відходять від реального життя і, взагалі, не приймають участі в суспільній діяльності. Вони починають вести пасивний образ життя. Тому психологи б'ють на сполох – інтернет-залежність, зокрема пов'язана з іграми через Всесвітню мережу, перетворюється на «чуму ХХІ століття». Мільйони людей протягом декількох годин, а іноді і двох-трьох діб (з короткими перервами на сон, туалет) можуть просидіти біля монітора, уявляючи себе героєм у вигаданому світі. Сотні годин в Інтернеті руйнують не лише психіку, а й можуть скалічити життя підлітків та дорослих людей.

Проблему комп'ютерної залежності досліджують психологи, лікарі, педагоги, соціологи. У соціологічній літературі проблеми ігрової поведінки та ігрової діяльності вивчались у контексті дослідження соціалізації та засвоєння соціальних ролей. Це праці Дж. Босарда, М. Вебера, Б. Малиновського, Дж. Г. Міда, Р. Мертона, Я. Морено, Т. Парсонса, Г. В. Плеханова, Г. Ріккерта,

Н. Смелзера, Г. Спенсера, Г. Тарда, Т. Шибутані. Соціокультурні та історичні проблеми виховання у грі розглядалися в працях істориків, культурологів, соціологів культури, зокрема, Ф. Ареса, Г. Дайн, Е. А. Покровського та ін.

Так, було виявлено, що комп'ютерна залежність має низку негативних наслідків, серед них такі:

- Посилення агресивності (особливо у дітей) через використання, зазвичай, дуже жорстоких ігор, що мають сцени крові та пропагують переоцінку моральних цінностей (гравець може робити різні протиправні речі, за які не несе відповідальності). Це відбувається завдяки процесу співучасті та активного отождоженню гравця з героєм.

- Втрата часу, який би людина могла використати на інші, корисні справи (навчання, спорт, спілкування) та виконання своїх обов'язків (сімейних, дружніх, професійних). Це породжує низку проблем у реальному житті. Виникають труднощі в міжособистісних стосунках, порушення дисципліни на виробництві та в закладах освіти, конфлікти та розлучення. Людина перестає розвиватись та починає деградувати.

- Дискомфорт, занижена самооцінка, навіть можливі приступи депресії у гравця, якщо він протягом якогось часу не отримує «порцію задоволення» від гри.

- Збільшення фінансових витрат на оплату Інтернет-послуг під час гри, на отримання нових ігор;

- Нездатність досягти позитивних емоцій та задоволення поза грою, постійне бажання «втекти» від реального світу у віртуальний для отримання необхідного відчуття повноти існування. Людина відходить від реальності. Складно переключитись на інший вид діяльності.

- Порушення режиму сну, виникнення хронічної втоми, підвищеної дратівливості, конфліктності гравця внаслідок перенесення часу перебування за комп'ютером з денних і вечірніх на нічні години для отримання можливості виконання сімейних, учбових та професійних обов'язків. З метою подолання сонливості користувачі нерідко непомірно вживають каву, міцний чай, сигарети та інші тонізуючі речовини, у тому числі й наркотики.

- Проблеми зі здоров'ям (порушення кровообігу, перепади тиску, головний біль), навіть виникнення захворювань опорно-рухового апарата, шлунково-кишкового тракту (надмірна вага, відсутність апетиту, нерегулярне харчування) або їхнє загострення завдяки тривалому статичному перебуванню за комп'ютером. Концентрація погляду на екрані монітора й неправильне освітлення негативно впливають на зір гравця.

Про перехід комп'ютерної гри з простої розваги до справжньої залежності, свідчать такі ознаки:

- поява у гравця відчуття радості та ейфорії під час або до контакту з комп'ютером чи ігровою приставкою;

- втрата контролю над часом під час гри;

- підвищення бажання проводити час за комп'ютером чи ігровою приставкою;

- відчуття депресії, пригніченості, порожнечі через неможливість контакту з комп'ютером чи ігровою приставкою;

- використання гри як способу відпочинку, для зняття стресу та внутрішньої напруги;

- поява проблем у спілкуванні з батьками чи однолітками;

- зміни в інших видах поведінки (байдужість до того, що хвилювало раніше);

У психологічному консультуванні існують поради, які допоможуть позбутися інтернет-залежності чи запобігти їй. Для початку інтернет-користувач повинен чітко усвідомити що він має схильність до інтернет-залежності, зокрема і ігрової. Важко боротися з проблемою, якщо людина не розуміє, що схильна до неї. Наступним кроком буде пошук нового інтересу, який стане альтернативою Інтернету. Можна відвідувати різні гуртки, клуби, займатися спортом, музикою, танцями та ін. Потрібно поповнювати багаж знань, перечитуючи різну літературу. Проводити більше часу з своїми близькими та друзями. У боротьбі з інтернет-залежністю також допоможе встановлення ліміту часу роботи комп'ютера, чітко визначити скільки разів на тиждень ним користуватись, та не вмикати його якщо немає необхідності. Користуючись інтернет-ресурсами, слід уникати сайтів, які можуть викликати звикання. В основному це соціальні мережі, форуми чи сайти розваг. Сидячи перед комп'ютером, слід робити перерви кожні 15 хвилин для того щоб очі та м'язи могли відпочити.

Якщо проблема стосується підлітка, то варто встановити чіткі рамки користування дитиною інтернетом (тільки постаратися обійтися без заборон – саме їх найбільше хочеться порушувати, краще просто регламентувати час знаходження в мережі). Заохочувати підлітка телефонувати і зустрічатися з друзями. Ігри у реальному часі і середовищі сприятимуть встановленню дружніх стосунків з однолітками. Сприятим іншим захопленням та активності, які б займали час і були б насправді цікаві дитині, що допоможе попередити адикцію. Обговорювати з дитиною її захоплення. Давати живий емоційний відгук на її справи. І не забувати, що батьки – це яскравий приклад для дитини.

Отже, ігрова залежність підлітків – це явище, яке в останні роки набуло справді вражаючого розмаху і призводить до різних негативних наслідків, тому потребує негайного вирішення. Варто вчасно помітити залежність підлітка від ігор та надати йому необхідну допомогу, бо самостійно впоратися з потягом до онлайн-життя і вчасно зупинитися дитина не може.

Список використаних джерел

1. Комп'ютерна залежність підлітків/ Гузьман О. А., Ляшенко М. О. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/guzman-o-a-lyashenko-n-o-komp-yuterna-zalezhnist-pidlitkiv/>
2. Варій М. Й. Психологія особистості / М. Й. Варій. – К : Центр учбової літератури, 2007. – 482 с.
3. Профілактика Інтернет-залежності в дітей та підлітків/ Бондаренко О. А. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://konf.koippo.kr.ua/blogs/index.php/blog2/title-55>

Грицай С.О., студентка гр. СР-133
Науковий керівник – **Лєскова Л.Ф.**, ст.викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЧАСОМ

Час — основний ресурс нашого життя. Цей ресурс можна «конвертувати» — витратити, вкладати, перетворювати його в інші цінності. Саме для цієї мети був винайдений тайм-менеджмент — мистецтво ефективної організації часу. Завдання тайм-менеджменту — допомогти людині організувати свій час так, щоб з меншими зусиллями і в найкоротші терміни досягати намічених цілей.

Мета статті: висвітлити та проаналізувати тайм менеджмент як технологію ефективного та раціонального використання людиною свого часу.

Дослідженням даної теми займалися як українські науковці Горбачов О., Мерзлякова Є.Л., Растимешин В.Е, Архангельський Г., Гастев А.К, Алюшина Н., Растимешин В., Бадрак, так і зарубіжні Л. Зайверта, Й. Кноблауха, К. Бішофа, П.Дойля, Ст. Кові, Б. Санто, Джеймс Коулі.

Поняття «тайм-менеджмент» є абстрактним, адже управління часом не існує як такого. Впливати на час неможливо. Найдоцільніше, що людина може зробити – усвідомити природу часу і навчитися будувати своє життя з урахуванням його двох основних особливостей – обмеженість часового ресурсу та безповоротність плину часу.

Тайм менеджмент (організація часу, управління часом) – технологія впорядкування часу, направлена на підвищення його використання.

Саме поняття тайм менеджмент походить від англійського «time management» і означає технологію організації людиною свого часу і підвищення ефективності його використання.

Дуже цікаве визначення тай менеджменту запропонував Брайан Трейсі визначивши його як мистецтво управління не тільки своїм часом, а й життям у цілому. Він порівнює його з сонцем, а всі складові життя людини – сім'я, стосунки з іншими людьми, доходи, заробіток, здоров'я, саморозвиток – це планети, які рухаються навколо нього [3].

А Сьюзен Уорд визначає тайм-менеджмент як набір принципів, навичок, інструментів і систем, які працюють разом, щоб допомогти отримати більше користі від часу з метою поліпшення якості життя.

Спираючись на вище зазначене можна запропонувати наступні визначення тай менеджменту.

Тайм-менеджмент – це сукупність технологій планування роботи, які людина застосовує самостійно для підвищення ефективності використання свого робочого часу і для підвищення контролю зростаючої кількості завдань; це також вміння ставити завдання і виконувати їх. Певною мірою тайм менеджмент являє собою стиль життя і філософію цінності часу у швидкому потоці інформації і постійно мінливому світі.

Також тайм менеджмент можна визначити як ефективне планування робочого часу для досягнення цілей, знаходження тимчасових ресурсів, розстановка пріоритетів і контроль виконання запланованого [1].

Тайм менеджмент включає в себе наступні компоненти:

- планування;
- розподіл;
- постановку цілей;
- делегування;
- аналіз часових витрат;
- моніторинг;
- організація;
- складання списків;
- розстановка пріоритетів.

Управління часом має свою структуру, яка складається з наступних процесів:

1. Аналіз.
2. Моделювання стратегій з урахуванням аналізу минулих витрат.
3. Визначення та формулювання мети (цілей).

4. Планування і розставлення пріоритетів. Визначення першорядних та другорядних завдань.
5. Реалізація планів — конкретні кроки і дії у відповідності з наміченим планом та порядком досягнення мети.
6. Контроль за досягненням мети, виконання планів, підбиття підсумків за досягнутими результатами [4].

Важливо зазначити, що управління часовим ресурсом дозволяє ефективно використовувати не тільки робочий час, якому приділяється основна частина нашого життя, але й вільний часом, який ми використовуємо для відпочинку.

Широкої світової практики здобули, зокрема, такі технології ефективного використання часу як система Франкліна, принцип Ейзенхауера, принцип Парето, метод Альпи, «АВС-аналіз», діаграма Ганта.

Система Франкліна працює за принципом «від більшого до меншого». Система «стверджує», що кожна дія людини має бути узгоджена з його життєвими цінностями і спрямована на здійснення глобальної життєвої мети. Для того, щоб шлях до наміченої мети був більш легким і швидким, головне та найбільше завдання ділять на невеликі підзадачі, а їх, у свою чергу, поділяють на кілька дрібних завдань. Іншими словами, система Франкліна побудована за типом піраміди, в нижній частині якої розташовуються життєві принципи і глобальні цілі, а в середній і верхній — довгострокові і короткострокові плани по досягненню цих цілей. Американці використовують спеціальні щоденники, що дозволяють полегшити використання системи Франкліна.

Матриця Ейзенхауера — це один із найпопулярніших інструментів тайм-менеджменту, який використовується безліччю людей по всьому світу: від звичайних працівників за наймом і менеджерів середньої ланки до керівників великих фірм та відомих на весь світ корпорацій. Матриця Ейзенхауера являє собою чотири квадрант, основою яких служать дві осі — це вісь важливості (по вертикалі) і вісь терміновості (по горизонталі). У підсумку виходить, що кожен квадрат відрізняється своїми якісними показниками. У кожному з квадратів записуються всі завдання і справи, завдяки чому утворюється гранично ясна і об'єктивна картина того, чим варто зайнятися в першу чергу, що — у другу, а чим взагалі не варто займатися. [3].

Принцип Парето (або як його часто називають принцип 20 на 80) може застосовуватися до будь-яких ситуацій і будь-яких сфер життя, в тому числі й в тайм менеджменті. Даний принцип полягає в тому, що якщо всі робочі функції розглянути з точки зору їх ефективності, то виявиться, що 80 % кінцевих результатів досягається лише за 20 % витраченого часу, тоді як решта 20 % повсякденних завдань «поглинають» 80 % робочого часу.

Метод «Альпи» полягає у резервуванні робочого часу «про запас» у співвідношенні (60:40). Тобто, при складанні плану виконання певного завдання слід дотримуватися основного правила, згідно з яким планом охоплюють 60 % робочого часу і приблизно 40 % залишають як резервний час для вирішення неочікуваних та термінових справ.

Аналіз АВС базується на трьох закономірностях:

Найбільш важливі справи складають 15 % загальної їх кількості, якими займається фахівець. Внесок цих задач для досягнення цілі складає близько 65 %;

Важливі завдання складають 20 % загальної їх кількості, значущість їх для досягнення мети приблизно дорівнює 20 %;

Менш важливі (малоістотні) завдання становлять 65 % загальної їх кількості, а їх значимість дорівнює 15 %.

Для використання АВС-аналізу необхідно слідувати наступним правилам:

1) Скласти список усіх майбутніх завдань і систематизувати їх по важливості і встановити черговість;

2) Оцінити завдання відповідно за категоріями А, В і С;

3) Завдання категорії А (15 % загальної їх кількості) вирішуються в першу чергу негайно;

4) Завдання категорії В (20 %) підлягають виконанню після реалізації завдань категорії А ;

5) Завдання категорії С їх виконання можна відкласти на певний проміжок часу.

Діаграма Ганта - це один з найбільш зручних і популярних способів графічного зображення часу виконання завдань. Ефективно використовується в тайм менеджменті. Кожна лінія на діаграмі являє собою один процес, що накладений на шкалу часу. Задачі і підзадачі, складові плану, розміщуються по вертикалі, по горизонталі задається тимчасова шкала. Початок, кінець і довжина відрізка на шкалі часу відповідають початку, кінцю і тривалості реалізації завдання. На деяких діаграмах Ганта також показується зв'язок між завданнями.

Діаграма Ганта дає можливість:

- побачити і візуально оцінити послідовність завдань і їх відносну тривалість;

- порівняти планований і реальний хід виконання завдань;

- детально проаналізувати реальний хід виконання завдань [5].

Список завдань to do list - ще одна техніка тайм менеджменту, являє собою перелік запланованих дій. Списки завдань зручні тим, що дозволяють не тримати необхідні до виконання дії в голові. Завдання являє собою коротку фразу, яка відображає, що потрібно виконати. Після завершення дії поруч з

завданням, як правило, ставиться галочка, або рядок з нею викреслюється. Найбільш популярне і різнобічне застосування списку завдань знайшло своє відображення в методі Getting Things Done [2].

Висновки. Отже, тайм менеджмент - це набір правил, практик, навичок, інструментів і систем, спільне використання яких дозволяє більш ефективно використовувати та організувати як робочий час людини, так і вільний, що дозволить досягти намічених цілей. Для ефективного управління своїм часом в першу чергу необхідно організувати себе, зрозуміти, що насправді важливо і які цілі ми ставимо перед собою ставимо.

Список використаних джерел

1. Алюшина Н. О. Тайм-менеджмент: Мистецтво планувати та управляти своїм часом / Н. О. Алюшина. – К. : Національна академія державного управління при Президентові України, 2008. – 119 с.
2. Васильченко Ю. Л. Механізми часу / Ю. Л. Васильченко. – К. : Наша культура, 2008. – 220 с.
3. Колесов О. С. Тайм-менеджмент – управління часом / О. С. Колесов, А. В. Вацьківська // Збірник наукових праць ВНА. — 2011. — Т. 3. — № 2(53). — С. 61–69.
4. Скібіцька Л. І. Тайм-менеджмент: навч. посіб. для студ. екон. вузів / Л. І. Скібіцька. — К. : Кондор. — 2009. — 528 с.
5. Халецька А. А. Планування діяльності менеджера: методика «Timemanagement» / А. А. Халецька // Менеджер. — 2004. — № 3(29). — С. 126–132.

Діхтярук О.П., студент гр. МСЗп-161
Наук. керівник – Кальницька К.О., к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю різноманітні та спрямовані на встановлення соціальної проблеми, виявлення причини та пошук способів її вирішення, збір інформації; зміну соціального статусу, економічного, культурного рівня, цінностей, орієнтацій клієнта; допомогу по відновленню ресурсів і життєвих сил клієнта; запобігання соціальним і індивідуальним ризикам; полегшення входження індивіда в порівняно незнайоме суспільство або культурну систему [2].

До найважливіших видів технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю відносять: соціальну діагностику, соціальну адаптацію та соціальну реабілітацію. Вони орієнтують на цілісний підхід до дитини з інвалідністю, врахування її інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, на створення суспільних умов, що сприяють мобілізації потенціалу внутрішніх сил особистості для вирішення проблем і труднощів, які виникли.

Крім перерахованих технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, необхідно відзначити технологію здоров'язбереження, оскільки дослідження показують, що багато аспектів соціальної роботи стосуються збереження здоров'я. В останнє десятиліття активізувався процес розробки, затвердження та реалізації цілої низки державних і регіональних цільових програм зі збереження здоров'я окремих категорій громадян.

Охорону здоров'я дітей можна назвати пріоритетним напрямком діяльності всього суспільства, оскільки лише здорові діти в змозі належним чином засвоювати отримані знання і в майбутньому здатні займатися продуктивно корисною працею. На нашу думку, робота по збереженню здоров'я дітей з інвалідністю є необхідним фундаментом для їх адаптації, соціалізації та інтеграції в суспільство [4, с. 28]. У зв'язку зі зростаючою значимістю та можливою самореалізацією в сучасному суспільстві соціальна сутність здорового способу життя зростає, так як вона є інтегральним засобом профілактики захворювань. В основі здоров'я лежать процеси розвитку та збереження фізіологічних, психологічних і соціальних функцій. У даний час збереження здоров'я усвідомлюється як фактор соціального життя і як проблема, вирішення якої потребує від людини та суспільства пильної уваги.

Як зазначає О. Ващенко, здоров'язберігаючі технології – це сукупність наукових знань, засобів, методів і прийомів, що дозволяють оцінити функціональні та психофізіологічні параметри здоров'я індивіда; на основі оцінки параметрів здоров'я підібрати адекватне тренувальне навантаження, що дозволяє підвищити функціональні можливості організму з метою переходу його на новий рівень функціонування для збереження і зміцнення творчого потенціалу, підвищення рівня працездатності і соціальної активності, вирішення завдань спортивної підготовленості [3, с. 1].

Т. Бойченко відмічає, що сутність здоров'язберігаючих технологій полягає в проведенні відповідних коригуючих, психолого-педагогічних, реабілітаційних заходів з метою поліпшення якості

життя особистості: формування більш високого рівня її здоров'я, навичок здорового способу життя, забезпечення професійної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості» [1, с. 2].

Поняття «здоров'язбереження» тлумачиться неодноково. Виділяються різні його аспекти: самоактуалізація і самореалізація, фізичний саморозвиток, інтеграція, індивідуальність, здоров'я, автономія, творчість, продуктивність, але, безсумнівно, потенційні можливості людини, все те, що може вона може досягти і що повинно допомогти в її майбутній професійній діяльності, є метою реалізації здоров'язбереження.

Під здоров'язбереженням ми розуміємо систему профілактичних та організаційних заходів щодо забезпечення спеціальних, психолого-педагогічних, соціальних і медичних умов для збереження і поліпшення здоров'я (оздоровлення) різних категорій дітей та підлітків з урахуванням особливостей їх захворювань та індивідуальних особливостей соціальної адаптації та розвитку.

Застосування здоров'язберігаючих технологій у соціальній роботі з дітьми з інвалідністю спрямовано на формування їх мотиваційної сфери, поведінкових реакцій на збереження та зміцнення власного здоров'я.

Здоров'язберігаюча технологія, на думку М. К. Смирнова, – це: умови навчання дитини у школі (відсутність стресу, адекватність вимог, адекватність методик навчання та виховання); раціональна організація навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог); відповідність навчального та фізичного навантаження віковим можливостям дитини; необхідний, достатній і раціонально організований руховий режим [4, с. 12].

Ми вважаємо, що здоров'язберігаючі технології в роботі з дітьми з інвалідністю слід розглядати як оздоровчо-освітню роботу, яка є комплексом оздоровчих заходів гігієнічної, лікувально-профілактичної, фізкультурної, психолого-педагогічної, природно-оздоровчої, художньо-естетичної спрямованості в поєднанні з освітою дітей з питань зміцнення та збереження здоров'я [5, с. 34].

Основними компонентами здоров'язберігаючих технологій є: аксіологічний, що виявляється в усвідомленні дітьми вищої цінності свого здоров'я, переконаності в необхідності вести здоровий спосіб життя, який дозволяє найбільш повно здійснити намічені цілі, використовувати свої розумові та фізичні можливості; гносеологічний, пов'язаний з набуттям необхідних для процесу здоров'язбереження знань та вмій; здоров'язберігаючий, що включає систему цінностей і установок, які формують систему гігієнічних навичок і умінь, необхідних для нормального функціонування організму; емоційно-вольовий, який включає в себе прояв психологічних, емоційних і вольових механізмів; фізкультурно-оздоровчий компонент передбачає володіння способами діяльності, спрямованими на підвищення рухової активності.

Представлені вище компоненти здоров'язберігаючої технології дозволяють перейти до розгляду її функціональної складової.

Функції здоров'язберігаючих технологій:

- формуюча: здійснюється на основі біологічних і соціальних закономірностей становлення особистості. В основі формування особистості лежать спадкові якості, які спричиняють індивідуальні фізичні та психічні властивості. Доповнюють формуючий вплив на особистість соціальні чинники, обстановка в сім'ї, класному колективі, установки на збереження та примноження здоров'я як основи функціонування особистості в суспільстві, навчальній діяльності, природному середовищі;

- інформативно-комунікативна: забезпечує трансляцію досвіду ведення здорового способу життя, спадкоємність традицій, ціннісних орієнтацій, які формують дбайливе ставлення до індивідуального здоров'я, цінності кожного людського життя;

- діагностична: полягає в моніторингу розвитку учнів на основі прогностичного контролю, що дозволяє порівняти зусилля і спрямованість дій педагога відповідно до природних можливостей дитини, забезпечує інструментально вивірений аналіз передумов і чинників перспективного розвитку педагогічного процесу, індивідуальне проходження освітнього маршруту кожною дитиною;

- адаптивна: виховання в учнів спрямованості на здоровий спосіб життя, оптимізацію стану власного організму та підвищення стійкості до різного роду стресогенних факторів природного та соціального середовища; вона забезпечує адаптацію школярів до соціально-значимої діяльності.

- рефлексивна: полягає в переосмисленні попереднього особистісного досвіду, в збереженні та примноженні здоров'я, що дозволяє порівняти реально досягнуті результати з перспективами.

- інтеграційна: об'єднує суспільний досвід, різні наукові концепції та системи виховання, направляючи на шлях збереження здоров'я підростаючого покоління.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи (О. Ващенко):

- здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини [3, с. 3].

Від того, наскільки грамотно й ефективно буде побудована здоров'язберігаюча діяльність з такими дітьми, буде залежати їх інтеграція в суспільство здорових однолітків та їх соціальна успішність в подальшому житті. Під успішністю ми розуміємо соціальну якість, яке виражається в прояві самостійності та активності особистості в досягненні результатів у діяльності. Успішність оцінюють люди і сама людина, спираючись на сучасні суспільні норми та цінності. Сучасна ситуація соціального розвитку вимагає формування самостійності особистості як необхідної якості, що сприяє досягненню успіху в житті. Особливо гостро ця проблема стоїть у відношенні дітей з інвалідністю, оскільки саме процес формування успішності може бути ускладнений обставинами, пов'язаними зі станом здоров'я.

Відомо, що для повноцінного, активного життя дітей з інвалідністю необхідне їх залучення до суспільно-корисної діяльності, розвиток і підтримка зв'язків зі здоровим оточенням, державними установами різного профілю, громадськими організаціями та управлінськими структурами.

Досвід роботи різних установ з надання допомоги дітям з інвалідністю показує, що вирішення даної проблеми має одночасно виходити з багатьох напрямків. Доцільним видається цілеспрямована політика держави в області проблематики дитячої інвалідності, тобто, комплексу заходів, спрямованих на її зниження за рахунок підвищення якості надання медичної допомоги вагітним жінкам, новонародженим, розширення мережі медико-генетичних установ. Необхідно й надалі розвивати мережу реабілітаційних центрів, корекційних установ, навчальних і виховних закладів, які вже непогано зарекомендували себе в роботі по соціальній адаптації та реабілітації дітей з інвалідністю. А різні громадські організації та благодійні фонди, які недавно почали активну роботу на ринку соціальних послуг, можуть заповнити відсутні ніші та виправити недоробки, наявні в роботі держустанов [6, с. 205].

Отже, використання здоров'язберігаючих технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю сприятиме забезпеченню, збереженню та зміцненню їх фізичного, психологічного, соціального, морального здоров'я; формуванню соціально значущих орієнтацій і установок у життєвому самовизначенні; організації спортивно-оздоровчої, дозвільної та інших видів спільної діяльності дітей з інвалідністю та здорових однолітків, що є умовою успішної інтеграції їх у суспільство.

Список використаних джерел

1. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим / Т. Бойченко // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – №92. – С. 1–4.
2. Болдина М. А. Технологии социальной работы с детьми инвалидами / М. А. Болдина, Е. В. Деева // Социально-экон. явления и процессы. – 2013. – № 11. – С. 167–173. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/tehnologii-sotsialnoy-raboty-s-detmi-invalidami>.
3. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8. – С. 1–6.
4. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н. К. Смирнов – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
5. Соколова Н. Д. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Н. Д. Соколова, Л. В. Калиникова. – М. : Гном и Д, 2005. – 180 с.
6. Теплова Н. А. Світовий досвід методології та принципів державного управління у сфері адаптації інвалідів / Н. А. Теплова // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 18/19. – С. 203–209.

НАСЛІДКИ РОЗЛУЧЕННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Актуальною проблемою сьогодення українського суспільства є численність розлучень. На сьогоднішній день розлучення є однією з найскладніших соціальних проблем майже в усьому світі і Україна в даному випадку не є виключенням. Розлучення стало більш поширеним способом вирішення конфліктів між подружніми парами, які існували давно. Розлучення негативно впливає не тільки на окрему сім'ю, а й на суспільство в цілому. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. Варто зазначити, що станом на 2015 рік за даними Держкомстату, на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто розлучаються 44,3% подружніх пар. А якщо взяти до уваги цивільні шлюби, які також розпадаються, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61%. Тобто, розпадається більш як половина пар. Це найвищий показник у Європі, за даними Євростату. З цього випливає, що кількість розлучень в Україні порівняно з 90-ми роками минулого століття зростає майже удвічі. Розлучення – це розірвання подружніх стосунків між чоловіком та дружиною. За статистикою пік розлучень припадає на перший – четвертий роки подружнього життя. На сьогодні поняття «сім'я» трактується дещо інакше, ніж це було десятиліття назад, суспільство втратило морально-етичні основи сім'ї та поняття святості подружніх стосунків. Ми вважаємо, що причини розлучень набагато глибші, але негативно впливають і ті фактори, що люди, які вступають в шлюб не розуміють всієї сутності сім'ї, вони психологічно не готові до подружнього життя та до довготривалих серйозних стосунків.

Фактори, які безпосередньо впливають на вірогідність розлучень:

- вік – пари, яким на момент укладення шлюбу виповнилося 20 або менше років, мають шанс на розлучення;
- доходи – пари з низьким рівнем доходу найчастіше розлучаються, ніж ті які мають високий дохід;
- релігія – у християн більша кількість розлучень ніж у євреїв та католиків.

Основні причини розлучень можна поділити на три основні групи:

- ✓ причини обумовлені соціально-економічними факторами;
- ✓ причини обумовлені соціально – психологічними факторами;
- ✓ причини обумовлені соціально – біологічними факторами.

Причини обумовлені дією соціально – економічних факторів:

- Матеріальний розрахунок при укладенні шлюбу;
- Незадоволення матеріально – побутовими умовами проживання;
- Засудження чоловіка або дружини до позбавлення волі та ін.

Причини обумовлені дією соціально – психологічних факторів:

- Не зійшлися характерами;
- Орієнтація подружжя;
- Відмінність в інтересах та потребах;
- Втручання в сімейне життя третіх осіб (найчастіше батьки);
- Ревнощі, зрада, нове кохання.

Причини обумовлені дією соціально – біологічних факторів:

- Психічне захворювання, хвороба;
- Сексуальна несумісність;
- Алкогольна залежність когось із подружжя;
- Відсутність бажання мати дітей.

Щодо наслідків розлучень, то перш за все слід сказати, що люди, яких спіткав розрив у відносинах, переживають глибоке емоційне потрясіння, вони втрачають відчуття захищеності та стабільності. Люди, які не зустріли розуміння в близьких людей у цей критичний період життя, значно гірше переносять навантаження й проблеми. Психологи говорять, що депресія, пережита людиною після розлучення, може бути більш важкою й довгою, ніж після смерті чоловіка. До соціально-психологічних наслідків розлучення відносять наступні:

1. Зменшення народжуваності;
2. Погіршення здоров'я людей;
3. Зростання смертності;
4. Збільшення кількості самогубств;
5. Збільшення ризику психічних захворювань;
6. Зростання зловживання алкоголю;
7. Зниження трудової активності;

8. Ймовірність нервових стресів;

9. Зростання кількості неповних сімей та небажання людини вступати у повторний шлюб.

Окрім того, розлучення значно впливає на майбутнє виховання дітей, формуючи зразки поведінки, які можна розглядати як альтернативу нормам і цінностям, на яких засновано інститут шлюбу. Розлучення також негативно впливають на демографічну ситуацію, адже майже 80% всіх розлучених є або одинокими, або взагалі бездітними.

Негативним є той факт, що зростає кількість таких відносин, як співжиття, тобто люди живуть разом, але не одружуються. Як наслідок, – знижується рівень офіційних шлюбів та зростає позашлюбна народжуваність [3, с. 413].

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що сім'я – це головний осередок суспільства. Сім'я відіграє надзвичайну роль у життєдіяльності суспільства – через фізичну і соціокультурну зміну поколінь і тим самим забезпечує його розвиток. Сім'я є найважливішим соціальним інститутом у державі і відіграє важливу роль у житті кожного. Ми вважаємо, що перед тим, як людина вступає у шлюб вона повинна все обдумати адже це важливий крок в її житті. Вона повинна зрозуміти сутність сім'ї як такої і важливість сімейних стосунків. З метою зменшення розлучень в Україні можна використати закордонний досвід, а саме у кризових сімейних періодах було б добре звертатися до сімейного психолога чи до спеціального консультанта. На жаль, в Україні така практика ще не є поширеною.

Список використаних джерел

1. Гридковець, Л. М. Підготовка особистості до майбутнього шлюбу засобами сучасної школи / Л. М. Гридковець // Вісник КІБіТ. – 2010. – №1. – С. 64-68.
2. Піча В. М. Соціологія : підручник / В. М. Піча. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2007. – 280с.
3. Городяненко В. Г. Соціологія : підручник / В. Г. Городяненко. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 544с. – (Альма-матер).

Дорошенко Я.В., студентки гр. СЗ-131

Наук. керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ ЩОДО СКЛАДНОЩІВ ВЗАЄМИН З ДІТЬМИ

Стосунки між батьками і дітьми завжди викликали інтерес і дискусію. Одна з найбільш поширених проблем консультативної роботи – це скарги батьків на труднощі у взаєминах зі своїми дорослими дітьми.

Взаємодія психолога-консультанта з батьками зазвичай починається зі скарги, в якій вони описують, що саме їх турбує. Як правило, із такими скаргами найчастіше приходять матері, але буває, що звертаються обоє батьків або навіть один батько. При цьому, часто факт свого звернення до консультанта за допомогою вони хочуть зберегти в таємниці від дітей. Це означає, що із самого початку бесіди психолог повинен спрямовувати зусилля на вирішення конфлікту «силами присутніх» без залучення додаткової інформації, не маючи можливості глянути на дану ситуацію очима «звинувачуваних» дітей [2].

Перед консультацією корисно згадати можливі бар'єри на шляху ефективного консультування. Вони впливають з помилкової або недостатньо усвідомленої позиції самого консультанта. Як зазначає Г. Фігдор, у консультанта дуже ймовірно виникнення психологічної ідентифікації з дитиною [1]. Дуже умовно скарги батьків на дітей можна поділити на такі чотири групи:

1. Відсутність контакту з дітьми: нерозуміння того, як вони живуть, чим цікавляться, неможливість відверто поговорити з ними, відчуття своєї батьківської неспроможності тощо. Для клієнтів із такими проблемами характерні висловлення типу: «Я його (її) зовсім не розумію» або «Я нічого про її не знаю, де вона буває, хто її друзі» або «Він мені нічого про себе не розповідає, не довіряє» тощо.

2. Неповажне, різке ставлення дітей до батьків, постійні суперечки й конфлікти через дрібниці. Для таких скарг характерні висловлювання типу: «Він починає постійно мене ображати», або «Він абсолютно зі мною не погоджується».

3. Тривога за дітей, викликана тим, що вони живуть не так, як повинно було б бути, з погляду батьків. Часто при цьому батьки сприймають своїх дітей як нещасливих, неуспішних, самотніх, що і є причиною для звернення за консультацією. Скарги, зазвичай, формулюють так: «У моєї дочки дуже погані стосунки з чоловіком, я б дуже хотіла допомогти їй налагодити сімейні стосунки, але не знаю, як це зробити» або «Мій син залишив інститут, у якому навчався чотири роки» або «Дочці дев'ятнадцять років, а вона вже зробила два аборти».

4. Проблеми, пов'язані з імовірним вживанням наркотиків, девіантною або злочинною поведінкою дітей тощо. Незалежно від скарги клієнта, основне завдання консультанта – розібратися в сутності проблеми, зрозуміти, наскільки претензії й оцінки батька відповідають дійсності. Найбільш очевидний шлях для цього – збір конкретних фактів. Найчастіше прийшовши на прийом, батько як балакучий клієнт, охоче, без додаткових запитань розповідає свою історію. І все-таки для того, щоб одержати інформацію про конкретні ситуації, консультантові доводиться спеціально ставити питання про те, як саме розгортається взаємодія дитини з батьком, що вони говорять один одному, чому і як спалахують суперечки, що саме служить підставою для занепокоєння й підозр [1].

Робота консультанта на етапі роботи зі скаргою і запитом:

1. Наповнити скаргу-запит конкретним змістом (які саме поведінкові ситуації стали основою звернення).

2. Забезпечити «стереоскопічність» погляду на ситуацію (точка зору батьків і точка зору дитини, матеріали психодіагностики).

3. У будь-якому випадку психолог повинен бути на стороні дитини. Його робота полягає не в підтвердженні наявності «негативних» рис в дитини (чого іноді лише і чекають батьки), а у висуванні спільно з батьками гіпотези про історію розвитку проблеми, можливості і шляхи подолання конфліктних відносин.

У цілому в психологічному консультуванні щодо труднощів у стосунках з дітьми виділяють три органічно пов'язаних напрямки.

1. Підвищення соціально-психологічної компетентності батьків, навчання їх навичкам спілкування і вирішення конфліктних ситуацій.

2. Психологічна допомога дорослим членам сім'ї, яка включає як діагностику сімейної ситуації, так і роботу щодо її зміни.

3. Психотерапевтична робота безпосередньо з дитиною [3].

Таким чином, консультант нерідко бере на себе роль своєрідного перекладача й тлумача змісту того, що говорить і робить дитина. Клієнт повинен зрозуміти, як важко довести дитині, що запальність і негативізм у поведінці батьків свідчать не про неповагу й нахабність, а про те, як тяжко вони переживають, не маючи можливості кому-небудь розповісти про це. Лише маючи теплі, довірливі стосунки з дитиною, батьки можуть впливати на неї і не порадами, а співпереживанням утримати її від необачного кроку, вживання наркотиків, контактів із соціально небезпечними людьми тощо. Коли стосунки в сім'ї довірливі, дружні, то, з одного боку, дитина схильна більше прислухатися до них, а, з іншого боку, спрацьовує найсильніший стримуючий засіб – страх заподіяти біль близьким людям: відчуваючи переживання батька, матері, набагато важче заподіяти їм біль, ніж тоді, коли вони холодні й осудливі. Отже, ситуація довіри надає більше можливостей для контролю, але не для прямого, а непрямого. Якщо стосунки батьків з дитиною до моменту приходу до консультанта вже значною мірою порушені, можна обговорити спеціальні заходи, спрямовані на їх нормалізацію.

Список використаних джерел

1. Фигдор Г. Психоаналитическая педагогика [Текст] / Гельмут Фигдор ; [пер. с нем. Д. Видра]. – М. : Изд-во Ин-та Психотерапии, 2000. – 280 с.

2. Семья в психологической консультации. Опыт и проблемы психологического консультирования / Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М., 2002. – 231 с.

3. Основи психологічного консультування (лекційний курс): навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія» / уклад. Борис Андрійович Якимчук, Ірина Павлівна Якимчук. – Умань: ПП Жовтий, 2013. – 204 с.

Дорошенко А.В., студентка гр. СЗ-131

Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ, ЯКІ СХИЛЬНІ ДО СУЇЦИДУ

Аналіз історії зародження суспільства свідчить про не поодинокість прояву феномену самогубства. Самогубство завжди викликало інтерес, співчуття і, як наслідок цього, бажання розібратися в коренях і витоках цього явища, властивого тільки людині. Суїцид або самогубство являє собою складну форму поведінки, яка зумовлена психологічними, педагогічними, біологічними чинниками. Вирішальними серед них є психологічні, бо самогубство – це поведінка, вчинок особистості, тобто психологічне за своєю сутністю явище. Усі інші чинники діють опосередковано через емоційні переживання, мотивацію людини, що є складними процесами її психіки [4].

У психологічний стан суїцидальної кризи індивіда завжди включають особистісні властивості когнітивного, емоційного та поведінкового плану. Серед психологічних особливостей особистості

суїцидента часто відмічають егоцентричні особливості самосвідомості, які поєднуються з негативним відношенням до себе, з аутоагресивними та песимістичними особистісними установками, а також внутрішню та ситуаційну ригідність поведінкових стереотипів.

Е. Дюркгейм виходить з того, що в кожному суспільстві існує схильність до суїциду, яка визначається контингентом осіб, схильних до посягань на власне життя [1]. На жаль, на сьогоднішній день в Україні цим контингентом осіб стають молоді люди – підлітки. Суїцидальна поведінка досліджувалась у роботах М. Андроса, О. Карпенко, В. Кобильченко, В. Сулицького та ін. [2].

Сучасні автори погоджуються, виділяючи основні блоки та етапи профілактично-корекційної роботи. Так виділяють три основні етапи профілактики і корекції афективних розладів: діагностичний, профілактично-корекційний, супроводжувальний.

1. Діагностичний етап.

На цьому етапі соціальний працівник повинен прояснити сутність запиту в формі психологічної консультації. Це момент встановлення контакту і збір інформації про проблеми людини. Мета діагностики на першому етапі полягає в тому, щоб виявити сутність проблеми та історію її виникнення. Етап психодіагностичного обстеження людини має важливе значення для корекційної роботи у зв'язку з вибором адекватних методів і методик, які б відповідали виявленим проблемним зонам. Результатом обстеження є психологічний висновок, який визначає психологічну проблему людини і спрямованість профілактично-корекційної роботи.

2. Профілактично-корекційний етап.

Формами корекційної роботи можуть виступати як індивідуальні консультації, так і групові заняття (якщо це групи корекції). Одночасно відбувається консультування родичів і надання рекомендаційних консультацій сімейного психолога.

3. Супроводжувальний етап.

Основними методами на цьому етапі виступають групові тренінги, імітаційні, ситуативно-рольові, ділові ігри. На цьому етапі психолог або соціальний працівник отримує зворотний зв'язок про клієнта від сім'ї і колег [3].

Особливість роботи соціального працівника з суїцидентами або з людьми, які схильні до суїцидальної поведінки, полягає у тому, щоб клієнт сам розповів про свої проблеми і відчував, що його сприймають, розуміють, надають підтримку. Поради, рекомендації чи контроль – неефективні способи. Суїцидента слід підштовхнути до відкритості, намагаючись не пропустити бодай найменшої інформації.

Наприкінці слід зауважити, що в умовах сучасної соціально-економічної кризи особистість опинилась в надскладних життєвих умовах, які вимагають від неї надмірного зусилля, щоб вижити. Завдяки цьому духовний та психічний стан людини досягає найвищої напруги, що призводить до повної або часткової втрати сенсу життя і, на жаль, не дає можливості адекватно сприймати кризову ситуацію й особистісний конфлікт. Методами профілактики самогубств на думку сучасних психологів є постійні спостереження за особами з суїцидальними настроями, наявність телефонів довіри й анонімних психологічних консультацій, а у відомій ситуації – негайна допомога психіатра [4]. В Україні на сьогодні з'явилися декілька суїцидологічних центрів і кабінетів соціально-психологічної допомоги, де люди, які опинилися в критичній ситуації, можуть отримати професійну допомогу. До складу центру входять служба "телефон довіри", кабінет соціально-психологічної допомоги, кабінет народної та нетрадиційної медицини. В середньому за добу до "телефону довіри" надходить до 30 дзвінків.

Лікарями кабінету суїцидологічного центру проводяться консультації в стаціонарі вдома. Регулярно з медичними працівниками відбуваються заняття з профілактики самогубств та надається допомога громадянам, які переживають кризові або психотравмуючі ситуації.

Кабінет соціально-психологічної допомоги надає консультативно-лікувальну і профілактичну допомогу особам, які добровільно звертаються в зв'язку з кризовим, суїцидонебезпечним станом. Основними завданнями кабінету є консультативно-діагностична робота, надання пацієнтам медичної, психологічної та соціальної допомоги, психологічна та психопрофілактична допомогу населенню [5].

Список використаних джерел

1. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социол. Эюд: Пер. с фр. \ Изд. Подгот. Вал. А. Луков. – СПб.: Союз, 1998. – 496 с. – (Психология и социология: страницы классики).
2. Кобильченко В. Проблема підліткового суїциду // Психологія суїцидальної поведінки, корекція, профілактика: Збірник наук. праць / За заг. Ред. С.І. Яковенка. – К.: РВВКІВС, 2000. – С. 17-21.
3. Психологія суїциду: навчальний посібник / за ред. В.П. Москальця. – Київ – Івано-Франківськ: «Плай», 2002. – 260 с.
4. Шавровська Н., Гончаренко О., Мельникова І. Суїцид як соціально психологічний феномен / Психолог. – 2002. – № 38-39. – С.46-57
5. Амбрумова А.Г. Соціально-психологічна дезадаптація особистості та профілактика суїциду / А.Г. Амбрумова, Л.Л. Бергельсон, В.А. Тихоненко // Зап. психології. – 1981. – № 4. – С. 91-102.

ЗАЛУЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ЇХ ОСОБИСТІСНОГО ВІДЧУЖЕННЯ

Сучасне суспільство характеризується такими негативними явищами як збільшення кількості загальних захворювань, зростанням рівня бідності як наслідок спаду економіки, що у свою чергу тягнуть за собою порушення на демографічному рівні. Усі ці компоненти стають основними причинами розвитку феномену 21 сторіччя – постаріння нації. За останні 40 – 50 років населення світу збільшилося втричі і вагому частку становлять люди похилого віку.

Станом на 1 січня 2015 року населення ЄС становить близько 508, 2 млн. чоловік, із яких нараховується значна кількість людей похилого віку [1].

Нажаль, склалася думка, що люди похилого віку – це тягар для суспільства. Держава майже не піклується про дану категорію, а з боку населення вони зазнають все більше дискримінації, що у свою чергу спровокувало появу явища ейджизму.

Ейджизм трактують, як негативне, упереджене ставлення суспільства до людей похилого віку, їх знецінення, приниження та дискримінація [2].

Відомий російський вчений І. Кон вказує, що ейджизм – це така життєва філософія, яка абсолютизує вік і створює нереалістичний жорстокий культ юності [3].

Гострою проблемою людини в старості є зміна соціального статусу, яка пов'язана з припиненням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, способу життя і спілкування, тобто – обмеженням життєдіяльності людини похилого віку. Як зазначає науковець Т.І. Коленіченко, в період після виходу на пенсію людина похилого віку втрачає звичне для неї комунікативне середовище, що призводить до виникнення почуття самотності, непотрібності суспільству, неспроможності пристосуватися до нового статусу та прийняти нові ролі у їх житті [4]. Усі ці негативні чинники стають причиною появи феномену «особистісного відчуження», тобто певної, як емоційної, так і соціальної ізоляції.

Проявами відчуження у людей похилого віку є охолодження і розрив стосунків з найближчим оточенням, випадання з соціальних зв'язків, на особистісному рівні виявляється як почуття безсилля перед повсякденними проблемами; супроводжується апатією і дефіцитом теплового спілкування тощо.

Для запобігання цьому, суспільство повинно дбати про дану категорію, забезпечуючи їй оптимальні умови для життєдіяльності, поступово залучаючи її до активної суспільної діяльності.

Саме через це, громадські організації по всій Україні активно почали обговорювати оптимальні шляхи повторного включення (ресоціалізації) людей похилого віку у суспільство. Виникла ідея, що старше покоління може бути активним ресурсом для громади, якщо надати їй необхідні умови та можливості для цього.

Активною в питаннях щодо залучення людей похилого віку до активної участі у житті громади є ГО «Центр Поділля-Соціум» (м. Вінниця), а також ГО «Чернігів – Європейський», яка діє на базі Чернігівського національного технологічного університету.

Представники цих організацій вважають, що найкраще реалізувати свій потенціал люди похилого віку зможуть у волонтерській діяльності.

Згідно з ЗУ «Про волонтерську діяльність», волонтерство – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [5].

Люди похилого віку через волонтерство зможуть не лише приносити користь громаді, але й розвивати свій власний потенціал.

Як волонтер, людина похилого віку може надавати широке коло послуг, серед яких:

1) задоволення фізичних потреб (приготування їжі; пошив та роздача одягу; робота на свіжому повітрі, пов'язана з проведенням різноманітних спортивних заходів; робота у притулку, центрі денного перебування, літньому таборі тощо);

2) задоволення потреби у безпеці (розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування; робота у колективі з метою розширення кола спілкування; робота спільно з правозахисними організаціями; робота для підвищення професіоналізму, що дозволить закріпити позиції на основному місці роботи; отримання знань, умінь, навичок, які допоможуть працевлаштуватися тощо);

3) задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах; адміністративна робота; менеджерська робота; робота у групі з представниками обох статей тощо);

4) задоволення потреби у почутті гордості та престижу (представлення інтересів організації; керівництво групою; отримання престижної посади тощо)

5) самореалізація (розробка власного соціального проекту; творча робота з ненормованим графіком; викладацька/тренерська робота тощо).

Для того, аби людина похилого віку упевнено почувала себе у ролі волонтера, їй потрібно надати певні знання щодо даного виду діяльності. Оптимальним способом навчання волонтерству, зважаючи на особливості даної категорії, є тренінгові форми.

Досвід показує, що завдяки основним критерієм ефективності тренінгової форми роботи є адекватність і економічність використання для розв'язання поставлених завдань. Поділяємо думку М.А. Чуркіної, Н.В. Жадько у тому, що головний принцип використання тренінгових методів – простота і легкість в експлуатації [6].

Тренінгова форма роботи дуже активно використовується в Україні, як спосіб залучення людей похилого віку до волонтерської діяльності.

Проте, для того аби залучати людей похилого віку до волонтерської діяльності через тренінгові форми, потрібен гарно обізнаний тренер волонтерської програми.

Безпосередньо для цього, вищезгадана Громадська організація «Центр Поділля-Соціум» з 8 по 10 квітня 2017 року провела цікавий тренінг для координаторів волонтерських програм, під назвою «Створення та розвиток волонтеріатів та мереж для людей похилого віку» в рамках проекту «Новий статус. Нові можливості» за підтримки DVV International. У цьому тренінгу прийняли участь 5 найактивніших міст України: Чернігів, Дніпропетровськ, Луцьк, Одеса та Харків[7].

На тренінгу потенційні координатори знайомились з законодавчою базою, та розробляли план тренінгових. Наразі у цих містах заплановано створення волонтеріатів з числа людей похилого віку.

Отже, можна говорити про те, що волонтерство є не лише потужним засобом залучення людей для розвитку їх громади, зміцнює благополуччя людей, мир і терпимість, та сприяє національній єдності, дає набагато більше, ніж індивідуальний внесок кожного окремого волонтера, а й є умовою успішної інтеграції людей похилого віку в сучасне суспільство.

Список використаних джерел

1. Eurostat, Statistics Explained article «Population and population change statistics», available on the Eurostat website: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics.
2. Смелзер Н. Соціологія / Н. Смелзер. – М.: Фенікс, 1998. – 688 с.
3. Кон І. С. Любов небесного цвета / І. С. Кон. – М.: ОЛМА-Пресс, 2001. – 384 с.
4. Коленіченко Т. І. Соціалізація осіб похилого віку в умовах геріатричного пансіонату / Калініченко Т. І. // проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць. – К : Інститут психології. Р. С. Костюка АПН України, 2009. – Т. 11. – Частина І. – с. 212-220.
5. Публікація «Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні»» / Київ., 2015. – 32 с.
6. Чуркіна М. А. Тренінг для тренерів на 100%: Секрети інтенсивного обучения / М. А. Чуркіна, Н. В. Жадько. – М.: Альпіна Бизнес Букс, 2006. – 246 с.
7. Громадська організація «Центр Поділля-Соціум»: історія створення [Електронний ресурс] / – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pscenter.org.ua/>.

Скименко Т.В., студ. гр. ПР-131

Науковий керівник – Новик Л.М., к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

САМОТНІСТЬ – ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Самотність як стан людини існувала у всі часи, проте саме наш час породив проблему самотності, як вагомий психологічний і соціальний феномен. Додатково до всіх фізичних характеристик, а нерідко і на противагу ним, самотність набуває суто психологічне забарвлення. Вона стає, перш за все, особистісною. У сьогоднішній інакше осмислюється вплив суспільства на індивіда, і велике значення надається тому, як сама людина визначає своє положення в суспільстві в залежності від свого внутрішнього світу.

Однак при всьому багатстві досліджень, що з'явилися, у сучасній західній (К. Боумен, Р. Вейс, Д. Зілбург, М. Міцелі, Б. Морощ, Г. Салліван, Ф. Слейтер, С. Фландерс) і вітчизняній (В. Дерлега, С. Маргуліс і інші) психології відчувається недостатня розробленість багатьох аспектів проблеми людської самотності. Жодна з теорій не може дати повну й всеосяжну відповідь на визначення переживання стану самотності, її причин, але дозволяє вивчити й пояснити певний аспект проблеми.

Самотність належить до тих понять і категорій, реальне життєве значення яких, здавалося б, виразно представлене навіть в буденній свідомості, проте подібна виразність не точна, оскільки приховує складний, суперечливий зміст самотності [1]. Своєрідною аксіомою більшості досліджень є визнання того факту, що переживання самотності і фізична ізоляваність людини зовсім не рівнозначні поняття. При цьому, в самому загальному наближенні, практично всіма авторами самотність зв'язується з переживанням людиною її «відірваності» від співтовариства людей, сім'ї, історичної реальності, гармонії

всесвіту, нарешті, від власного «Я». Але, що кожного разу стоїть за поняттям «відірваність» і визначає рівень переживання самотності людиною [3, с. 18].

Р. Вейс, представник інтеракціоністського підходу до проблеми самотності, схильний визначати самотність як «епізодичне гостре відчуття занепокоєння і напруги, пов'язане з прагненням людини мати дружні або інтимні відносини» [2, с. 123]. Самотність з'являється в результаті недостатності соціальної взаємодії індивіда. Він підкреслює, що дане переживання не є тільки функцією чинника особистості або чинника ситуації, а виступає як продукт їх комбінованого, інтерактивного впливу. Р. Вейс виділяє два основні типи самотності, що мають різні передумови і різний процес протікання, а саме, «соціальну ізоляцію» і «емоційну ізоляцію». «Емоційна ізоляція» викликається відсутністю прихильності до конкретної людини, вона провокує «неспокій, тривогу, порожнечу». «Соціальна ізоляція» сприймається як «переживання людиною відсутності наявного кола соціального спілкування, значущих дружніх зв'язків або відчуття спільності», і викликає «відчуття розуміння безглуздя свого життя, своєї незначущості, напругу та нудьгу» [2, с. 119].

Соціальну природу самотності визначають також представники когнітивного підходу Л. Е. Пепло, М. Міцелі, Б. Моррош. Вони припускають, що самотність настає у тому випадку, коли індивід сприймає (усвідомлює) невідповідність між двома чинниками – бажаним і досягнутим рівнем власних соціальних контактів. Вони вважали, що самотність – це складне відчуття, що охоплює особистість в цілому – її відчуття, думки, вчинки.

У «міжособистісній теорії психотерапії» Г. Саллівана запропонована концепція психічного розвитку, головною детермінантою якої вважаються «міжособистісні відносини», як реальні, так і уявні, за допомогою яких і в яких особистість формується і розвивається. Рушійна сила – це «потреба в людській близькості», яка спонукає розвиток на кожному віковому етапі. Г. Салліван виділяє 6 етапів в розвитку людської особистості, і перехід з одного етапу в інший етап пов'язаний з змінами, реальними або уявними, в структурі міжособистісних відносин [9]. На кожному з етапів відбувається формування тих або інших компонентів людських взаємостосунків і порушення формування цих компонентів загрожує надалі виникненням різних відхилень в особистості людини. Одним із таких відхилень у розвитку Науковець визначає переживання стану самотності. Таким чином, коріння самотності може знаходитися глибоко в дитинстві. Підлітковий вік Г. Салліван характеризує як період, в якому самотність, яка до цього моменту що не була чітко сформована для самої людини та не мала нагоди для прояву і розвитку в систему, вперше виступає як інтенсивне, яскраве та динамічне переживання» [9, с. 15]. Тобто, починаючи з підліткового періоду, самотність виявляється в найбільш завершеній і гострій формі, оскільки саме в даний період розвитку потреба в людській близькості приймає вид потреби у близькій людині, з якою можна обмінятися своїми інтимними переживаннями, а стара система відносин з батьками вже не відповідає потребам підлітка у сфері інтимного спілкування.

Феноменологічний підхід К. Роджерса до самотності заснований на розумінні «Я-концепції» особистості. К. Роджерс вважає, що суспільство примушує індивіда діяти відповідно до соціально виправданих, обмежуючих свободу, зразків поведінки. Це веде до суперечності між внутрішнім істинним «Я» індивіда і проявами «Я» у відносинах з іншими людьми. Одне лише виконання соціальних ролей, неважливо, наскільки вони адекватні, веде до безглузлого існування індивіда. Індивід стає самотнім, коли, усунувши охоронні бар'єри на шляху до власного «Я», він, проте, думає, що йому буде відмовлено у контакті із сторони інших. Згідно К. Роджерсу, упевненість у тому, що істинне «Я» індивіда знехтуване іншими, «тримає людей замкнутими в своїй самотності» [7, с. 235]. Страх бути знехтуваним призводить до того, що людина дотримується своїх соціальних «фасадів» (ролей) і тому продовжує відчувати спустошеність. Самотність - це прояв слабкої пристосованості особистості, а причина його - феноменологічна невідповідність представлень індивіда про власне «Я».

Таким чином, розуміння феномена самотності не має єдиного джерела визначення і розвитку, але спільна риса усіх теорій в тому, що дана проблема особистості формується під впливом факторів: соціального тиску суспільства і ідентифікації особистості з іншими людьми та власної самоідентифікації.

Список використаної літератури

1. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 2000. – 272 с.
2. Вейс Р. С. «Вопросы изучения одиночества» // Сб. статей «Лабиринты одиночества» - М., «Прогресс», 1989. – 450 с.
3. Гримак Л. П. Одиночество / Л. П. Гримак. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 401 с.
4. Долгинова О. Б. Изучение одиночества как психологического феномена / О. Б. Долгинова // Практическая психология. – 2000. – №4. – 230 с.
5. Кузнецов О. Н., Лебедев В. И. Психология и психопатология одиночества / О. Н. Кузнецов, В. И. Лебедев. – М. : Медицина, 1972. – 337 с.
6. Покровский Н. Е., Иванченко Г. В. Универсум одиночества: социологические и психологические очерки / Н. Е. Покровский, Г. В. Иванченко. – М. : Логос, 2008. – 408 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс. Универс, 1994. – 480 с.

8. Садлер У. А. и Джонсон Т. Б. От одиночества к аномии / Лабиринты одиночества : [Пер. с англ.] / [Сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского]. – М. : Прогресс, 1989. – 524 с.
9. Хараши А. Психология одиночества / А. Хараши // Педология. – 2000. – №4. – 497 с.

Зубчевська А.О., студент гр. КБ-161
Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

На сьогодні проблема розв'язання конфліктів є досить актуальною. Виникнення конфліктів є неминучим явищем, адже життя – це процес, у якому постійно виникають проблеми, які необхідно вирішувати поступово. Більше того потрібно знати, специфіку різних конфліктів, як вести себе у життєво важливих конфліктах, як вдало їх завершувати для всіх конфліктуючих сторін тощо.

Якщо між людьми проблем не виникає, тоді наявним є факт «застою», відсутності розвитку стосунків один з одним. Конфлікти, в свою чергу, породжують відповідальність і небайдужість, стимулюють оновлення і поліпшення стосунків між людьми. Саме тому сутність проблеми полягає не в наявності самого факту конфлікту, а в тому, який характер він носить і яким чином розв'язується.

Конфлікт – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії. Зазвичай у психології управління під «конфліктом» розуміють ситуацію, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони. Більшість керівників дуже обережно й упереджено ставляться до самого слова «конфлікт». Вони намагаються будь-яким способом уникнути конфліктних ситуацій. І це зрозуміло, тому що у свідомості людей зазвичай конфлікт пов'язаний з погіршенням взаємин, втратою взаєморозуміння та довіри, зниженням працездатності тощо [1].

Конструктивні конфлікти пов'язані із суперечністю, розбіжністю і боротьбою з принципово значущих проблем життя організації. Вони можуть бути джерелом розвитку колективу на шляху до нових цілей і здебільшого супроводжуються формуванням нових норм і цінностей. Конфлікт передусім виявляє джерело розбіжностей, що дає змогу усунути його. Позитивний ефект конструктивного конфлікту для окремої людини може виявлятися і в тому, що при його вирішенні відбувається усунення внутрішнього психічного напруження і, як наслідок, буде знайдено вихід зі стану фрустрації. Відомо також, що конфлікт може виконувати функцію об'єднання, інтеграції групи щодо зовнішніх проблем і труднощів. Проте в житті кожної організації наявні конфлікти, які виконують негативну, руйнівну функцію. Це деструктивні конфлікти. Вони є результатом помилкового, неправильного розуміння виробничої реальності, значних розбіжностей у поглядах, інтересах, намаганнях людей, а інколи й результатом визначення егоїстичних, корисних цілей [2].

Питання управління конфліктами, стратегій поведінки під час перебігу конфліктів, шляхів їх конструктивного розв'язання досліджували такі вчені як Л. Беззубко, Н. Довгань, С. Ємельянов, Є. Мелібруда, М. Пірен, О. Тертишна та ін. Так, Л. Беззубко значну увагу приділив трудовим конфліктам, які виникають на роботі, досліджував наслідки масових виступів, найефективніші способи вирішення конфліктів. А така вчена як М. Пірен у своїх працях дослідила основні методологічні засади конфліктології, її функції у суспільстві, звернувши особливу увагу на теорії конфліктів кінця ХХ-початку ХХІ століття та межі конфліктів.

Найпоширенішими в організації є міжособистісні конфлікти. Причини виникнення таких конфліктів різноманітні. З одного боку, вони можуть бути психологічними: антипатія, активна неприязнь, ворожість. З іншого, причина конфлікту може мати реальну виробничу чи організаційну основу. Однак недостатній рівень загальної культури, виховання, низький рівень культури професійного спілкування, організаційної взаємодії призводять до того, що виробничий організаційний конфлікт досить швидко стане міжособистісним. Є багато випадків, коли причиною міжособистісного конфлікту стає людина(керівник), її(його) особисті характеристики, форми поведінки. Наприклад, конфлікт неминучий, якщо в процесі трудової взаємодії, а тим більше під час прийняття рішень, членів колективу розглядають не як особистостей, а як робочу силу. Реакція на таке ставлення завжди буде різкою і однозначною.

Наступний рівень – конфлікт типу індивід-група. До цієї категорії можна віднести конфлікти між керівником і групою, окремим учасником і цілою групою. Будь-який реальний конфлікт розвивається в часі, тобто – це процес. У динаміці конфлікту здебільшого виділяють три стадії. Перша – виникнення конфліктної ситуації. Також її називають потенційного конфлікту, тому що реальним конфліктом він стає після усвідомлення учасниками об'єктивної ситуації. Друга – це усвідомлення ситуації як конфліктної хоча б одним з її учасником. Зазвичай тоді відбуваються такі наслідки: перехід до конфліктної поведінки; намагання відвернути конфлікт або пошук шляхів вирішення конфліктної

ситуації з боку безпосередніх учасників. При цьому, процес усвідомлення конфлікту охоплює усвідомлення самої ситуації здатної забезпечити досягнення значимої мети. І відбувається, усвідомлення того факту, що інша сторона перешкоджає досягнення мети. Третя стадія розвитку конфлікту – це перехід до конфліктної поведінки, тобто до реальних дій сторін, спрямованих на те, щоб прямо або опосередковано блокувати досягнення протидіючою стороною своїх цілей, водночас активно реалізувати власні наміри. Конфліктні дії різко загострюють емоційний стан перебігу конфлікту. Одночасно наші особистісні емоції не дають волі конфліктній поведінці. Суттєвим є те, що взаємні конфліктні дії здатні обтяжити початкову конфліктну ситуацію і надати нові стимули для подальших дій, тобто конфліктна поведінка сама по собі обумовлює тенденцію розвитку та поглиблення конфлікту. Третій напрям, у якому може розвиватися взаємодія в конфліктній ситуації, – це шлях «угоди», «переговорів», «консенсусу». У цьому випадку сторони, з огляду на обставини, чекають на те, що отримання максимуму неможливе, тому аби не лишатися без усього, вони йдуть на взаємні поступки. Переговори можуть здійснюватися шляхом компромісу і співпраці. Ці два варіанти завбачають взаємні поблажки, і кожен з них приводить до рішення, яке певною мірою забезпечить інтереси обох сторін. У випадку пошуку компромісу дві сторони з самого початку устанавлюють свої позиції. Після цього кожна сторона розпочинає висувати свої і аналізувати пропозиції іншої сторони доти, доки не буде здобуто згоди. Четверта стадія розвитку конфлікту може бути пов'язана з різними варіантами вирішення залежно від таких умов:

- предметного змісту;
- наявності об'єктивних можливостей для його вирішення;
- учасників і умов перебігу конфлікту.

У свою чергу вирішення конфлікту можливе на двох рівнях: на частковому, коли усувають тільки конфліктну поведінку, але не усувають глибинні психологічні, внутрішні спонукання до конфлікту; та на повному, коли конфлікт вирішується як на рівні реальної поведінки, так і на емоційному рівні. Способи вирішення конфлікту передбачають свідомі, активні дії осіб, які зацікавлені у позитивному для колективу вирішенні конфлікту [3].

Таким чином, можливість виникнення конфлікту існує у всіх сферах життєдіяльності людини. Він народжується на ґрунті щоденних розбіжностей у поглядах, протиставленні різних суджень, потреб, бажань, стилів життя, надій, інтересів та особистісних особливостей. Конфлікт – це невід'ємна особливість всякого процесу соціального розвитку, який необхідно вміти попереджувати або вирішувати правильно та поступово.

Список використаної літератури

1. Психологія конфліктів та шляхи їх вирішення у системі управління. – [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/12120124/psihologiya/psihologiya_konfliktiv_shlyahi_virishennya_sistemi_upravlinnya
2. Кальницька К. О. Психологія управління / К. О. Кальницька. – Чернігів: Чернігівські береги, 2002. – С. 87
3. Кулінич І.О. Психологія управління / І.О.Кулінич – Київ: Знання, 2008. – С.247-261.

Івашко Ю.В., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник – **Новик Л.М.**, к.психол.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПОДРУЖНІ ЗРАДИ В ШЛЮБНО - СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Серед сучасних соціальних проблем нестійкість шлюбу, давно перетворилася на соціальну реальність. Зростає число розлучень, які найчастіше трапляються через подружню зраду. Зрада, психологія зради – дивовижне явище. З одного боку, зради дуже поширені, і деякі стикалися в житті з цим явищем навіть не один раз, з іншого боку – всякий раз відчуваєш сильний душевний біль, виникає відчуття, ніби світ розвалюється на дрібні частини і немає вже ніякої можливості щось склеїти і налагодити.

Різноманітні сторони проблем сімейного життя вивчалися багатьма вченими, такими як: Т. Андреева, Е. Берн, Ю. Борисенко, Г. Варга, Д. Віннікот, Ю. Гіппенрейгер, Е. Ейдемільлер, І. Кон, К. Юнг.

Однією з вагомих причин подружніх зрад можуть бути ревності. Існують різні визначення подружніх ревностей: складова частина статевої любові, інтимної дружби, яка свідчить про силу потягу; емоція, не властива любові, тінь у відносинах людей; егоїзм у подружніх стосунках [1, 207].

Виділяють такі мотиви позашлюбних стосунків [1]:

1. Нове кохання. Це характерно для сімей, де кохання відсутнє (вимушені шлюби, засновані на вигоді, страху самотності;

2. Помста – бажання помститись у відповідь на сімейну невірність;
3. Неприйнята любов, тобто відсутність взаємності;
4. Пошук нового любовного переживання, як правило, є характерним для подружжя зі значним стажем або для сімей з такою мораллю, коли від життя намагаються отримати все можливе;
5. Тотальний розпад сім'ї, де зрада фактичний спосіб створення нової сім'ї;
6. Випадковий зв'язок – зрада характеризується регулярністю і глибиною переживань [2, с. 36].

Одну з найбільш послідовних класифікацій позашлюбної поведінки пропонує С. Кратохвил. Він класифікує позашлюбні зв'язки по тривалості і ступені залученості в них партнерів. Залежно від типу виділених ним зв'язків, вони по-різному впливають на подружні стосунки. С. Кратохвил. виділяє:

1. Випадковий позашлюбний контакт – являє собою одиничний випадок зради, який мало пов'язаний з конкретною особою. Така зрада може бути наслідком незадоволеної сексуальної потреби через відсутність або хворобу чоловіка. В інших випадках він є способом довести собі свою сексуальну дієздатність та ін. Можливі наступні крайні контакти: одиничний позашлюбний контакт, який стався зовсім випадково при збігу певних обставин; і часті позашлюбні контакти у індивідуума, який легко змінює статевих партнерів, не маючи з ними емоційного зв'язку. В результаті такого контакту не виникає чуттєвих стосунків.

2. Еротико-сексуальні (романтичні) відносини – сексуальні позашлюбні епізоди, які ґрунтуються на прагненні до різноманітності, отримання нового сексуального досвіду. Крім сексуального потягу, для зради дуже важливі еротична привабливість партнера і ніжність як необхідний компонент відносин. Такі контакти дарують обом партнерам різноманітні переживання, що доставляють багато задоволення. Ці еротико-сексуальні пригоди бувають короткими, з відсутністю взаємних зобов'язань і залишають після себе приємні спогади. Вони, як правило, не представляють небезпеки для подружнього союзу кожного з партнерів, швидше, є його доповненням.

3. Позашлюбний зв'язок відрізняється великою тривалістю і виникненням емоційного зв'язку. Для неї, як і для подружніх відносин, характерні певні стадії розвитку. Вона може мати характер переважно статевих стосунків чи, передусім любовних. Наявність позашлюбного зв'язку змушує партнера вести так зване подвійне життя (Цит. за [1, с. 271]).

Існує й інша класифікація подружніх зрад:

«Спровоковані» зради – це випадкові сексуальні контакти, які можуть мати місце під впливом обставин (алкогольне сп'яніння, тривала відсутність чоловіка і т.п.). Вони не пов'язані з емоційним залученням в ситуацію і для змін партнера не ставлять шлюб під сумнів.

Зради, пов'язані з особливостями внутрішньосімейної ситуації, виникають в проблемних шлюбах. Вони породжуються незадоволеністю шлюбом, яка виникає у зв'язку з неможливістю задоволення яких-небудь потреб (не обов'язково сексуальних) з даними чоловіком.

Зради, викликані особливими особливостями подружжя, обумовлені тим, що традиційно позначається як «невротичні потреби», або «невротичні особливості особистості». Хоча в таких випадках причини зради шукаються в партнері, швидше за все, і з іншим партнером вони матимуть місце.

Зрада є джерелом накопичення образ, недовіри, що у свою чергу може впливати на виникнення депресії, тривожності та інших розладів. Незалежно від рішення подружжя щодо подальшого сімейного життя, їм потрібно пробачити одне одного. Пробачити – означає відпустити. Пробачаючи, людина приймає рішення відмовитись від негативних думок, емоцій, поведінкових проявів стосовно кривдника. Варто відзначити, що у сімейному житті не завжди зрозуміло, хто кривдник, а хто – скривджений.

Таким чином, прощення – це внутрішнє особистісне звільнення, яке потребує певних зусиль з боку людини. Не можна примусити людину пробачити. Вона сама повинна прийняти рішення та працювати над собою заради свого психічного та фізичного здоров'я, а також заради збереження стосунків. Подружні зради можна визначити як добровільно допущені сексуальні відносини з позашлюбним партнером, в які один з подружжя вступає таємно або без дозволу особи, з якою укладено шлюбний союз. Провокувати подружні зради можуть ревності, які мають різні мотиви.

Список використаних джерел

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи : [моногр.] / Т.В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005.– 436 с.
2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 95 с.
3. Терещенко М. В. Подружні зради як наслідок порушень сімейних стосунків / М. В. Терещенко // Матеріали ІV щорічної науково-практичної конференції, 27. 03. 2014, м. Київ. – 2014. – с. 232-237.
4. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2005. – 176 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КРИЗОВОГО ПЕРІОДУ У ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Криза похилого віку спонукає особистість до аналізу своїх життєвих досягнень та усвідомлення наближення найгіршого, а саме, смерті. Цей період характеризується найскладнішим етапом душевної кризи, адже, особа визначає свою значущість для суспільства, намагається підвести гідний підсумок своєї життєвої діяльності.

Дослідження питань особливостей кризи похилого віку здійснювали такі науковці як: Александрова М. Д., Ананьев Б. Г., Безруков В. В., Марцинковська Т. Д., Моргун В. Ф., та інші.

Розглядаючи дане питання, слід вказати, що вік (у психології) – конкретна, відносно обмежена у часі ступінь психічного розвитку індивіда та його розвитку як особистості, що характеризується сукупністю закономірних фізіологічних і психологічних змін, не пов'язаних з відмінністю індивідуальних особливостей [2, с. 10]

Отже, кризу похилого віку, доцільно пов'язати з такими поняттями як: вік, старість, зрілість, похилий вік, літній вік. Особливістю є те, що цей період життя передбачає вихід на пенсію, обмеження життєдіяльності організму та появою нових функціональних можливостей, які регулюють психофізіологічні процеси та адаптацію до нових чинників.

Необхідно звернути увагу на той факт, що характерним для кризи похилого віку є усвідомлення наступного: прийняття кінцівки власного існування та завершення базисних справ, які не були виконані протягом попередніх періодів.

Взагалі, кожен з дослідників характеризує кризу похилого віку по-різному. Наприклад, Б. Лівехуд описує кризу таким чином. Приблизно у віці 56 років в житті людини трапляється ще одна буря. Життя людини рівномірно розвивалося в період зрілості на досить високому рівні, перед очима була перспектива, світ сприймався у всій повноті. Тепер погляд людини знову спрямовується всередину. Багато людей переживають початок кризи як період ще більших випробувань, виникає почуття, що в житті з'являться такі завдання, про які раніше і подумати не могли. Це найбільш чутливий період підготовки до того, що хотілося б зробити, зосередитися на тому, що обов'язково потрібно завершити. З тривогою людина розуміє, що не встигне зробити все те, що заплановано.

Ш. Бюлер характеризує кризу як початок старіння; вона відзначає, що вирішальним чинником у цей період є усвідомлення наближенні смерті, а також факт виходу на пенсію. Цей період життя вона визначає як "складний вік душевної кризи".

Д. Бромлей період життя від 55 до 65 років називає перед-пенсійним віком, що характеризується очевидним зниженням фізичних і когнітивних функцій, послабленням сексуальних потенцій та інтересів. Разом з тим, ці роки чутливі для найбільш загальних соціальних досягнень – становища в суспільстві, влади і авторитету, часткового звільнення від повсякденних турбот і обрання найцікавіших для особистості громадських справ. Важливим аспектом кризового періоду, на думку Д.Бромлей є зміна всієї мотивації людини, у зв'язку з підготовкою до пенсійного способу життя, очікуванням старості чи активною протидією старінню [3, с. 39].

Варто вказати, Г. С.Абрамова вважає, що людей зрілого віку можливо розділити на такі групи: 1) дуже хочуть вийти на пенсію, щоб зайнятися іншими справами. Вони активно готуються до цього, можуть отримувати додаткову спеціальність чи просто оволодівають новою, необхідною інформацією. Пенсія сприймається як початок нового життя, коли можна зайнятися будь-якою справою з повною віддачею; 2) Дуже бояться виходу на пенсію. За будь-яку ціну намагаються продовжити час професійної діяльності, відчувають себе непотрібними, якщо не можуть заробити достатню, на їх думку, кількість грошей; 3) Байдужі. Вони вже давно не працюють з повною віддачею, вихід на пенсію не є причиною для значних переживань, пов'язаних з необхідністю перерозподілу життєвої енергії [1, с. 489].

Характерними для кризи цього періоду виступають наступні особливості: похилий вік починає сприйматися як період серйозної внутрішньої роботи і внутрішнього руху; старіння сприймається, як наслідок хвороб і більшість думок спрямована на ази лікування та відвідування медичних закладів; в основу всіх зусиль і бажань – покладено процес боротьби зі старістю та приближенням кінця власного існування; пенсіонер постійно перебуває у стані психічного дискомфорту, адже, у його свідомості відбуваються постійні конфлікти між очікуваннями та певними цінностями; відбувається неконтрольоване посилення відчуття страху та безпорадності – індивіда полонять негативні емоції, які важко піддаються контролю; особа перебуває у зовсім новому стані, що зумовлене перерозподілом свого вільного часу і реалізацією своїх функціональних можливостей; характерним є переосмислення життєвих орієнтирів і цінностей загалом, які зумовлюються посиленням страхів; конфліктність – стає явищем, яке виступає базисом у спілкуванні з іншим колом індивідів; помітно посилюється десексуалізація літніх людей, тобто стираються статеві відмінності в одязі, поведінці та усілякі розмови на сексуальну тему різко, іноді агресивно заперечуються; відбувається зміна своїх фізичних особливостей і особі важко

сприймати себе нового. Криза похилого віку може мати й позитивний характер: супроводжуватися почуттям щастя, спокою, свободи, незалежності від соціуму. В основу закладено те, що особа усвідомила свою життєву місію і відзвітувала про сенс буття для самого себе.

Отже завершальний період життєвого шляху та криза похилого віку – є досить специфічним і важким етапом у розвитку особистості. Це зумовлюється тим фактом, що особистість виводить звіт своєї життєвої діяльності і осмислює її закінчення.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: учеб. пособие для студ. вузов / Г. С. Абрамова. - 4.изд., стер. - М. : Академия, 1999.-672 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pedlib.ru/Books/3/0034/3_0034-489.shtml
2. Ермолаева М. В. Психология зрелого и позднего возрастов в вопросах и ответах / М. В. Ермолаева. - М., 2004. - 278 с.
3. Найдынова Г. О. Тілесний розвиток людини зрілого віку: суб'єктивні чинники / Г. О. Найдынова. - К. : АДС УМК-Центр, 2009.-181 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infopedia.su/5x3ccf.html>

Кальницька К.О., к.психол.н., доцент

Бондаренко М.С., студентка групи СЗ-141

Чернігівський національний технологічний університет

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У психологічному дискурсі феномен «професійного вигорання» в процесі професійної діяльності переважно розуміється як багатовимірний особистісний конструкт, набір негативних психічних переживань, фізичного, емоційного та розумового знесилення від тривалої напруги, пов'язаної з міжособистісними стосунками, які супроводжуються емоційною насиченістю та когнітивною складністю. Нині синдром вигорання входить до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10). У класифікаційній рубриці «Проблеми, пов'язані з труднощами подолання життєвих ускладнень» його можна знайти під номером 273.0. Всесвітня організація охорони здоров'я (2001) визначає синдром вигорання як фізичне, емоційне чи мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності праці й стомленістю, безсонням, зниженням імунітету, а також вживанням алкоголю та інших психоактивних речовин з метою отримати тимчасове полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності і (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки [1].

У консультативній практиці цей синдром розцінюється як стресова реакція у відповідь на завищені виробничі та емоційні вимоги, що характерні для людини, відданої своїй роботі. Натомість, специфіка роботи соціальних працівників полягає у тому, що під час виконання професійних обов'язків існують ризики виникнення проблемних ситуацій з підвищеною емоційною насиченістю та складністю міжособистісного спілкування. Такі обставини вимагають від фахівця значних психоемоційних зусиль для встановлення довірливих відносин з клієнтами та вміння управляти ситуаціями різного рівня складності. Тому актуальність проблеми подолання синдрому професійного вигорання у соціальних працівників зумовлена низкою факторів. По-перше, це соціально-економічні перетворення в Україні, що супроводжуються стресами та негативно впливають на психологічне, матеріальне, професійне благополуччя членів суспільства. Як наслідок, збільшення кількості звернень до соціальних служб, що призводить до втрати енергії, почуття втоми, емоційного виснаження соціальних працівників та підвищує ризик виникнення у них синдрому професійного вигорання. По-друге, ризик втрати місця роботи соціальним працівником через брак коштів у державному або обласному бюджетах (фінансування соціальної служби може бути припинено) є вагомою причиною професійного вигорання. По-третє, синдром професійного вигорання соціальних працівників є небезпекою не тільки для самих працівників, але й для клієнтів, що звертаються по допомогу і не мають можливості отримати її через душевну або фізичну втому та зневіреність у собі соціального фахівця [2].

Організаційні психологи розглядають вигорання як певний стан, що включає в себе низку конкретних елементів. Термін «вигорання» (burnout) було введено у практику американським психологом Х. Фройденбергером (H. Freudenberger) у 1974 р. для характеристики психологічного стану здорових людей, які знаходяться в тісному й інтенсивному спілкуванні з клієнтами в атмосфері емоційної напруги при наданні професійної допомоги. Це люди, які працюють у системі «людина - людина»: менеджери, юристи, лікарі, психологи, соціальні працівники тощо. У своїй діяльності вони вимушені постійно стикатися з негативними емоційними переживаннями клієнтів і мимоволі приєднуватися до них, в силу чого відчувати власну підвищену емоційну напругу. Синдром вигорання

був визначений Г. Фройденбергером як поразка, виснаження або знос, що відбувається в людині внаслідок різко завищених вимог до власних ресурсів та сил. Інший психолог, С. Мейр (S. Meir), розглядає вигорання як стан, в якому людина не очікує винагороди за виконану роботу, натомість – очікує покарання, що відбувається у результаті браку мотивації та контрольованих результатів чи внаслідок недостатньої компетентності [3].

Також «вигорання» має відношення до негативних індивідуальних проявів, таких як депресія, відчуття втоми, невдачі, втрата мотивації, але також веде до розвитку негативних явищ в організації, що включають в себе зниження продуктивності, погіршення якості обслуговування клієнтів, прогули, зростання плинності персоналу. Крім того, страждає і особисте життя працівників, підвищується ймовірність сімейних конфліктів. Фактори, що призводять до професійного стресу та інших негативних явищ в діяльності фахівців, ділять зазвичай на особистісні та організаційні. Низка дослідників вважає більш важливими у розвитку стресу і синдрому "вигорання" особистісні характеристики, такі, як високий рівень нейротизму, тривожність, низьку самооцінку, неефективні стратегії поведінки в стресових ситуаціях, слабку або, навпаки, надсильну робочу мотивацію, поведінка "типу А", низьку особистісну витривалість і деякі ін.

Найбільш традиційним і загальноприйнятим сьогодні є розуміння вигорання, запропоноване К. Маслач і С. Джексон (C. Maslach і S. Jackson). Психічним вигоранням вони називають стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що проявляється у професіях соціальної сфери. Цей синдром включає в себе три основні складові: емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинізм) і редукацію професійних досягнень. Загалом поняття «синдром» підкреслює відносну незалежність симптомів, що в нього входять, які самі по собі можуть існувати в якості окремих елементів і в інших станах. Але тільки об'єднуючись разом, вони створюють своєрідний синдром психічного вигорання.

Симптоми синдрому професійного вигорання умовно можна розділити на три основні групи: психофізичні, соціально-психологічні і поведінкові. До *психофізичних* належать: симптом хронічної втоми, емоційного і фізичного виснаження, відсутність реакції цікавості на чинник новизни або реакції страху на небезпечну ситуацію, загальна асенізація, помітне зниження зовнішньої і внутрішньої сенсорної чутливості. До *соціально-психологічних симптомів* відносяться такі неприємні відчуття і реакції, як байдужість, нудьга, пасивність і депресія; підвищена дратівливість; часті нервові «зриви»; постійне переживання негативних емоцій, для яких в зовнішній ситуації немає причин; відчуття неусвідомленого неспокою і підвищеної тривожності; відчуття гіпервідповідальності і постійне відчуття страху, що «не вийде» або людина «не справиться»; загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи. Поведінкові симптоми професійного вигорання складають такі вчинки і форми поведінки працівника: відчуття, що робота стає все складнішою і виконувати її – все важче; співробітник помітно змінює свій робочий режим дня, незалежно від об'єктивної необхідності постійно бере роботу додому, але удома її не робить; керівник відмовляється від ухвалення рішень, формулюючи різні причини для пояснень собі і іншим; відчуття даремності, невіра у поліпшення, зниження ентузіазму по відношенню до роботи, підвищення неадекватної критичності; зловживання алкоголем тощо [1].

У зв'язку з тим, що наслідки професійного стресу персоналу організацій, зокрема, соціальних працівників значно впливають як на їх фізичний і психологічний стан, так і на ефективність їх діяльності в цілому, постає необхідність робити певні практичні кроки по боротьбі та запобіганню синдрому вигорання. Нині виокремлюють дві форми програм для профілактики та подолання синдрому професійного вигорання: індивідуальні, що реалізуються на рівні однієї особистості, включаючи психологічні методики, та групові, що використовуються на рівні колективу. До методів, що допомагають попередити стрес та подолати синдром професійного вигорання у соціальних працівників на індивідуальному рівні, належать: планування часу за межами роботи, включає заняття спортом, дієту, відпочинок та розваги, неструктуровані проміжки часу, хобі, стосунки з родичами та друзями. До числа популярних психологічних підходів, які рекомендують використовувати дослідники синдрому професійного вигорання, належать такі: система принципів «вісім сходинок», аутотренінги, техніка боротьби з негативними думками, вправи на регуляцію емоційного стану, способи зняття стресу тощо [4; 5].

Ефективним є групові методи роботи, зокрема проходження курсів розвитку комунікативних навичок, тренінгів, обговорення з колегами емоційно-складних дзвінків, індивідуальні консультації з постійним супервізором, робота у парі з психологічно-сумісним колегою, підтримка та участь у спільній справі.

Підтримка – це неформальна процедура, що може мати різні форми та означає емоційну розрядку в кінці робочого дня. Основне завдання підтримки – зняти емоційну напругу з працівника, що накопичилася у нього за день роботи. Це займає 15-30 хвилин у кінці робочого дня. Підтримка може відбуватися як у групі, так і один на один залежно від потреби або уподобання.

Супервізія – це засіб, за допомогою якого визначений установою супервізор сприяє продуктивності роботи персоналу, як індивідуально, так і колективно, та забезпечує дотримання стандартів роботи. Існують дві форми супервізії – формальна та неформальна. Формальна супервізія відбувається регулярно між адміністратором та працівником і включає в себе: огляд навичок соціального працівника, оцінку необхідності подальшого навчання, обговорення організаційних процедур. Супервізія

сприяє здійсненню самоаналізу соціального працівника та активізує його потенціал. Неформальна супервізія – це процес ознайомлення з тим, як на соціальних працівників впливає їхня робота. Це відбувається у групі, або індивідуально із залученням незалежного супервізора для того, щоб забезпечити об'єктивну оцінку роботи. Також існує окремий вид супервізії – це самосупервізія, що полягає у здатності об'єктивно аналізувати роботу, самостійно виявляти недоліки та корегувати помилки під час проведення соціальної роботи.

Релаксація – це стан розслаблення за умови усунення психічного напруження. До методів релаксації належать: медитація, масаж, спортивні вправи, мистецтво тощо. В управлінні стресом арт-терапія займає вагомe місце і має два напрями: перший – це розслаблення і забування про все, за допомогою вираження себе та своєї особистості у творчості. До першого напрямку можна віднести такі види творчості, як: гончарне мистецтво, миловаріння, створення ляльок, плетіння з бісеру, створення орігамі тощо. Творчість допомагає людині заспокоїтись, розслабитись, накопичений негатив відходить на задній план, втрачаючи свою актуальність. Другий напрям – це викид негативних емоцій у творчому пориві або перетворення його на позитивні емоції. До них можна віднести образотворче мистецтво, піскову терапію, сутність полягає у перенесенні всіх негативних емоцій із внутрішнього світу у зовнішній, візуалізуючи їх. Музикотерапія, як коригуючий засіб після впливу стресу, також використовується досить ефективно [6].

Отже, подолання професійного вигорання соціальних працівників можливе за умови застосування сукупності класичних методів та методів арт-терапії, об'єднаних у програму допомоги, що спрямована на оволодіння знаннями, які розкривають зміст та структуру синдрому професійного вигорання, методами діагностики синдрому, засобами та прийомами його профілактики та подолання.

Список використаних джерел

1. Кальницька К. О. Професійне вигорання: чинники та умови виникнення синдрому / К. О. Кальницька // «Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів: аспекти сталості та фінансової безпеки» / Збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 5-6 листопада 2014 року) у 2-х частинах. – Ч. 2. – Чернігів : ЧНТУ, 2014. – С. 100-102.
2. Емоційне вигорання. – Упоряд.: В. Дудяк – К.: Главник, 2007. – 128 с. (Серія «Психол. інструментарій»).
3. Meir S. T. Toward a Theory of Burnout / Meir S. T. // Human Relations. – 1983. – Vol. 6. – P. 899–910.
4. Бойко В. В. Синдром емоційного вигорання в професійному спілкуванні / В. В. Бойко. – СПб. : Добродійко. – 1999. – 28 с.
5. Кузьміна Т. Як допомогти вчителю зберегти своє здоров'я та подолати стрес / Т. Кузьміна // Психолог. – №29-30. – 2009. – С. 365-366.
6. Мазур П.І. Роздуми про сучасного вчителя / П. І. Мазур. – К., 1991. – 131 с.

Кальницька К.О., к.психол.н., доцент

Котеленець О.О., аспірант

Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ПРАВОПОРУШНИКАМИ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Стійке упереджено-негативне ставлення суспільства до осіб, які скоїли злочин, призводить до навішування «ярликів» та неадекватного ставлення до тих, хто вже відбув покарання. Тенденція відмежування громадськості від процесу перевиховання засуджених зумовлена дефіцитом соціально-психологічної допомоги, необхідної для процесу їх ресоціалізації. Низький рівень взаємодії установ виконання покарань та громадських організацій виявляється у безсистемності заходів, спрямованих на соціально-психологічну реадaptaцію засуджених і, як результат, її неефективності.

Вагомий внесок у вивчення соціально-психологічних особливостей осіб, які відбувають покарання у спеціальних установах, зробили такі дослідники: О. В. Давидова, В. Г. Деев, В. С. Медведєв, О. С. Міхлін, Л. І. Мороз, А. Р. Ратінов, О. П. Северов, В. М. Синьов, С. А. Тарарухін, В. М. Трубніков, Ю. В. Чуфаровський, Г. О. Юхновець, С. І. Яковенко, О. М. Яковлев, І. О. Ярмиш. Проте питання реадaptaції до життя на волі після звільнення з місць ув'язнення потребує подальшого теоретичного вивчення та конкретного емпіричного дослідження.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності пенітенціарних установ є перевиховання засуджених. Результат цього процесу залежить від багатьох факторів, з-поміж яких слід виділити соціально-психологічну адаптацію ув'язнених у період їх перебування у виправних колоніях як запоруку адекватного сприйняття вимог та умов спеціальних установ і психолого-педагогічних методів впливу на їх особистість. Проте особливої уваги потребує соціально-психологічна реадaptaція засуджених у період

їх звільнення з місць позбавлення волі, оскільки її ефективність є підтвердженням психологічної готовності звільненої особи до змін, які очікуються після закінчення терміну покарання, та її бажання діяти згідно прийнятих у суспільстві морально-правових норм.

Залучення громадськості до діяльності установ виконання покарань з метою підсилення виховного впливу на неповнолітніх засуджених широко застосовується в низці країн. Так, представники громадських організацій можуть входити до піклувальних рад, які створюються при виправних установах, що відображено в законодавстві таких країн як Азербайджан, Казахстан, Таджикистан, Україна, Білорусь, Росія [1-3].

Аналізуючи досвід роботи Франції стосовно відбування покарання, варто виділити створення та роботу приватних виховально-виправних закладів, які здебільшого належать благодійним фондам та релігійним організаціям. Такий підхід до проблеми перевиховання засуджених дозволяє вирішувати завдання не тільки покарання за злочин, але створює сприятливі умови для виправлення засуджених. У приватних закладах зменшується негативний вплив середовища засуджених на окрему особистість завдяки збільшенню впливу громадськості у порівнянні із державними виховними та виправними закладами. Крім того, у Франції діють такі недержавні організації, як Національна асоціація відвідувачів тюрем Франції, Студентська асоціація допомоги ув'язненим, Асоціація «Молодь в трудових командах», Центр допомоги ув'язненим, діяльність якого спрямована на надання соціально-психологічної, правової та матеріальної допомоги засудженим у період відбування ними покарання та після звільнення з місць позбавлення волі [2].

У США також функціонують державні і приватні виправні заклади для неповнолітніх правопорушників, причому державні становлять лише близько 30% від загальної кількості спеціальних установ для злочинців. В залежності від ступеня соціальної ізоляції вони поділяються на центри тимчасового ув'язнення, притулки, діагностичні центри, спеціальні табори (ферми, ранчо), «групові будинки» («будинки на півдорозі»), школи тренінгу. Близько 90% виправних закладів для злочинців у рамках реабілітаційних програм використовують методи індивідуального консультування та модифікації поведінки. Поряд з тим у виправних закладах застосовується і групова терапія, що базується на керованій груповій взаємодії [1].

У Польщі існує досвід співпраці адміністрацій спеціальних установ з громадськими організаціями у напрямку попередження злочинності серед засуджених та надання їм постпенітенціарної опіки. У Канаді соціально-психологічну допомогу засудженим надають громадські колективні ради, створені представниками місцевих громад та адміністрацією пенітенціарних установ. У Норвегії існує інститут добровольців, які з дозволу адміністрацій тюрем відвідують засуджених. Частіше добровільні відвідувачі – це представники Червоного Хреста або Армії порятунку, але серед них не рідко зустрічаються особи, які не належать до жодної організації. У Сирії діють товариства опіки над колишніми засудженими, що спрямовують свою діяльність на соціальну реабілітацію осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі. Крім того, товариства надають матеріальну підтримку спецустановам. Зокрема, вони повністю фінансують навчання засуджених. Серед членів означених товариств є політичні діячі, представники духовенства, підприємці, колишні військовослужбовці. У Японії функціонує Товариство добровільних відвідувачів пенітенціарних установ, мета діяльності якого полягає у наданні різносторонніх консультацій особам, які відбувають покарання. Крім того, зі спецустановами співпрацюють інші недержавні організації, надаючи допомогу засудженим в залежності від напрямку їх діяльності. Це, зокрема, Союз тюремних священиків, Асоціація підприємців, Рада жінок по сприянню реабілітації правопорушників та ін. [3].

Цікавим є досвід роботи громадських організацій із засудженими, що практикується у Страсбурзі. Зокрема, L'Association «PARENTHÈSE» – культурно-спортивна асоціація, діяльність якої спрямована на сприяння інтеграції засуджених у суспільство після закінчення періоду соціальної ізоляції. Однією із форм роботи Асоціації було відкриття на базі Страсбурзької тюрми 12 творчих майстерень, в яких могли працювати, а точніше – творити, всі бажаючі засуджені, в залежності від схильностей, уподобань та творчих здібностей. До роботи майстерень були залучені професійні фахівці: музиканти, актори, художники [1, 2, 7].

У бельгійських тюрмах засудженні мають можливість спілкування з представниками будь-яких релігійних течій, атеїсти звертаються за допомогою до організації «Моральна порада». Крім того, в країні діють громадські організації, що об'єднують людей, які бажають надати будь-яку допомогу засудженим. Таких осіб називають «тюремними візитерами». Це можуть бути як близькі родичі або друзі засуджених, так і сторонні особи. Мета діяльності «візитерів» полягає у профілактиці скоєння злочинів ув'язненими, збереження їх соціально корисних зв'язків та повернення у суспільство гідними громадянами [2].

У Великобританії створена Національна Асоціація допомоги і влаштування правопорушників (NACRO), діяльність якої спрямована на реабілітацію колишніх злочинців та профілактику злочинів. Так, Асоціація видає листівки для сімей засуджених про особливості функціонування пенітенціарної системи. Для персоналу установ організація проводить навчальні курси з проблем пошуку роботи для осіб, які звільняються з місць відбування покарань. У деяких установах обладнуються окремі кімнати з

телефонами, комп'ютерами та довідковим матеріалом стосовно вакансій, пропонуваніх роботодавцями, де засуджені мають можливість самостійно займатися власним працевлаштуванням. NACRO організує інформаційні служби при пенітенціарних установах, які надають ув'язненим необхідні консультації з різних питань. За сприяння Асоціації реалізується проект, в рамках якого студенти юридичних факультетів надають правову допомогу особам, які скоїли злочини. Організація займається налагодженням і координацією роботи засуджених у благодійних фондах та місцевих громадах (допомога бездомним, літнім людям, дитячим будинкам, прибирання територій). Ще одним із напрямків діяльності Асоціації є попередження суїцидів та актів аутоагресії серед неповнолітніх, які прибули в спеціальні установи для відбування покарання [2].

В Україні також діють спеціальні програми підготовки засуджених до життя у соціумі. Ці програми розробляються з урахуванням соціально-психологічних особливостей засуджених та обов'язково передбачають застосування методів психокорекції. Разом з тим, варто зазначити, що кількість таких програм обмежена і їх ефективність потребує якісної оцінки. У цілому, застосування практики залучення громадськості до процесу перевиховання засуджених на всіх етапах їх перебування в установах виконання покарань дає беззаперечний позитивний результат: сприяє ресоціалізації, відновленню їх родинних та соціально-корисних зв'язків, профілактиці негативних явищ в середовищі засуджених. На сьогодні світовий досвід вивчено в неповному обсязі, відтак маємо необхідність у вивченні, розробленні та впровадженні програм реадaptaції осіб, які повернулись з місць позбавлення волі, з урахуванням світової практики та імплементації її до сучасних реалій українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник / [Вовк В.М., Журавель Т.В., Калівошко В.М. та інші]; за заг. ред. Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас. – К. : «Версо-04», 2012. – 168 с.
2. Поздняков В. М. Использование достижений зарубежной и отечественной психологии в ресоциализации несовершеннолетних осужденных / В.М. Поздняков // Вестник института. Научно-практический журнал Вологодского института права и экономики ФСИН. Преступление. Наказание. Исправление. – Вологда: Изд-во ВИПЭ ФСИН, 2010. – № 12. – С. 39-44.
3. Поздняков В. М. Ресоциализация несовершеннолетних осужденных на основе системы общественных воздействий: история и современность / В.М. Поздняков // Вестник института. Научно-практический журнал Вологодского института права и экономики ФСИН. Преступление. Наказание. Исправление. – Вологда: Изд-во ВИПЭ ФСИН, 2011. – № 4 (16). – С. 41-51.
4. Психосоциальная коррекция и реабилитация несовершеннолетних с девиантным поведением / под ред. С.А. Беличевой. – М.: Образование, 1999. – 289 с.
5. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 1998. – № 3. – С. 41-49.
6. Татицинова Т. Социальная реадaptация бывших заключенных / Т. Татицинова // Социологические исследования. – 2011. – № 3. – С. 17-21.
7. Щербаков Г. В. Психосоциальный подход в ресоциализации и социальной реабилитации осужденных, освобождающихся из исправительного учреждения / Г.В. Щербаков // Прикладная юридическая психология. 2009. – № 1. – С. 39-44.

Кальницька К.О., к.психол.н., доцент

Кріжик К.С., студентка ФСНСТ-І

Національний університет «Кієво-Могилянська академія» (м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Сучасна соціально-політична та побутова реальність демонструє зростання насильства у всіх його видах і формах як на рівні суспільства і державних інститутів, так і на рівні індивідуальної свідомості. Гостро актуальною на сьогодні залишається проблема насильства в сім'ї, яке визнано світовою громадськістю однією з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини.

За визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який Верховна Рада України ухвалила 2001 року, насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1]. Закон розрізняє чотири види домашнього насильства: фізичне, психологічне, економічне і сексуальне.

Домашнє насильство – це комплексний вид насильства, зумовлений низкою факторів соціального, психологічного та економічного характеру. Такими факторами можуть бути: економічна нестабільність;

суспільно схваловані стереотипи; нівелювання існуючих моральних та духовних цінностей; недотримання прав людини; визнані стереотипи щодо уявлення про типову чоловічу та жіночу роль в соціумі; відчуття всюдозволеності та безкарності в наслідок недосконалого та корумпованого судочинства; соціальні проблеми та соціальна незахищеність; особистісні проблеми (нездійснене самовизначення, невідповідність життєвого сценарію дійсності, неузгодженість рівня домагань з наявними можливостями); невідповідність виховних ідеалів реаліям сучасного життя; негативний вплив телебачення та інформаційних технологій тощо [2; 3].

У більшості випадків домашнього насильства присутній не один з його видів, а їх складне поєднання. Втім, найчастіше в нашому соціокультурному середовищі зустрічається психологічне насильство – 80% випадків. Причини його виникнення теж різні: від прагнення визнання в якійсь сфері (професійній, економічній, соціальній) і неможливості його досягти, до раптових серйозних змін у різних сферах життя (втрата роботи, хвороба тощо), афекту, невміння вчасно загальмувати свою поведінку, психічні хвороби, традиційні соціальні моделі поведінки в сім'ї чоловіка, жінки, дитини. Фактори, що підвищують ризик насильства – це алкоголізм, наркоманія, економічна залежність.

Сфера допомоги жертвам домашнього насильства є актуальною, але в той же час, на жаль, доволі часто ігнорованою в українському суспільстві. Цю актуальність підтверджують дані соціологічних досліджень. Так, за інформацією ВОЗ наслідки домашнього насильства стоять на другому місці у списку характерних факторів ризику для психічного здоров'я жінки (після наслідків сексуального насильства). У нашому суспільстві ситуація така: результати опитувань свідчать, що 70% жінок в Україні піддаються різним формам приниження і знущання в родині, а 20% жінок ці знущання відчують постійно. На доказ ігнорованості психологічного насильства, можна навести таку статистику: за даними Українського інституту соціальних досліджень, лише 27% опитаних жінок вважають насильством брудну лайку, 37% – приниження, лише 49% – побиття і 56% – зґвалтування. Ще менше чоловіків відносять перелічені дії до насильства: тільки 45% чоловіків вважають насильством над жінкою побиття, 50% – зґвалтування. Ці дані свідчать, що у нашому суспільстві відсутнє розуміння насильства серед широких верств населення. Відсутність розуміння заважає правильно оцінити і сформулювати адекватне відношення до проблеми [5].

Так, в українському суспільстві є тенденція засуджувати жінок, які є (були) жертвами домашнього насильства. Головними аргументами цього є вислови на кшталт «Чому вона просто не пішла від нього?», або «Мабуть, вона була поганою дружиною і сама спровокувала чоловіка», або навіть «Він її чоловік, він має на це право». Через це такі жінки починають почуватися самотніми, вважати, що увесь світ проти них і, через ймовірні погрози і приниження з боку насильника не можуть знайти у собі сили піти від нього або звернутись по допомогу. Як наслідок, жертви можуть переживати «стокгольмський синдром», посттравматичний стресовий розлад, депресію, співзалежність.

Надана своєчасно психологічна допомога може покращити стан жінки – жертви сімейного насильства. Жертви домашнього насильства потребують багатьох видів допомоги. Серед них:

- психологічна, психіатрична (допомога в реабілітації, у боротьбі зі стресом, подолання можливих психічних розладів);
- правозахисна, юридична допомога (захист прав жертви, допомога в разі розлучення, судові справи);
- медична, медико-соціальна (реабілітація в разі побоїв, ран, гематом); надання тимчасового притулку (захист жертви від насильника, надання безпечних умов);
- допомога з працевлаштування (необхідна міра для реабілітації жінок, які були домогосподарками, для жертв економічного насильства).

Екстрена допомога здійснюється у формі «гарячої лінії» – телефонів довіри, індивідуальної консультації, групової роботи та надання притулку. Основне завдання – оцінка безпеки жінки, надання їй фізичної та психологічної безпеки в тій мірі, яка необхідна; нормалізування психологічного стану; у разі необхідності – надання медичної та правоохоронної допомоги.

Індивідуальне консультування пропонується жінці, яка не готова і не бажає працювати з групою. Якщо травматичний досвід жінки не піддається мовному опису, то можлива робота у групі арт-терапії [5; 6].

Більшість жінок, які страждають від насильства в сім'ї потребують негайного втручання з боку державних та недержавних громадських організацій для вирішення своїх проблем і задоволення основних потреб. Кризовий центр є прикладом моделі групового догляду, яка спрямована на надання допомоги у вирішенні проблем, що виникають у жінок, які зазнають насильства в сім'ї, покращення їх фізичного та психічного стану. Система надання допомоги жінкам у кризових центрах поступово змінювалася через розширення спектру послуг. Якщо спочатку метою їх діяльності було забезпечення тимчасовим житлом і харчуванням, медичною та юридичною консультативною допомогою, 24-годинною «гарячою» лінією, то з поглибленням вивчення проблеми насильства в сім'ї і усвідомленням її циклічної природи акцент змістився на проведення психологічного консультування [7].

У діяльності кризових центрів дуже важливим напрямом є соціальна робота, спрямована на надання допомоги у вирішенні соціальних проблем клієнтів. Саме тому, серед інших послуг центру клієнтам обов'язково мають надаватися послуги соціального супроводу, ведення випадку, представництва інтересів та розвитку громади.

Діяльність кризового центру базується на моделі комплексної професійної допомоги, яка передбачає надання таких послуг, як: притулок, цілодобовий телефон довіри, кризове консультування, консультації юриста, соціальний супровід, переадресація, представництво інтересів, групи підтримки, просвітницька робота. Також центр забезпечує прямий доступ до таких послуг, як: тренінги асертивності, курси самооборони, тренінги соціальних навичок та вмінь, арт-терапія, танцювально-рухова терапія, консультації сексопатолога, сімейне консультування. Ці послуги можуть надаватися безпосередньо не у кризовому центрі, а на місцях роботи професіоналів, де кризовий центр забезпечує домовленість про їх надання.

Особливістю надання допомоги в кризовому центрі є робота мультидисциплінарної команди. Серед її членів психолог, юрист, дитячий психолог чи педагог, соціальний працівник, психотерапевт, юрист. Загалом головним завданням працівників центру є: наснажити жінку, зменшити негативні наслідки пережитої травми, показати їй варіанти виходу з кризи та допомогти прийняти рішення щодо свого майбутнього. Працюючи таким чином, діяльність працівників кризового центру базується на стандартах конфіденційності, професіоналізму, поваги до вибору клієнта, безумовного позитивного ставлення та розподілу відповідальності [7; 8].

Отже, домашнє насильство, на жаль, існує в нашому суспільстві і його викоренення належить до комплексних проблем, розв'язання яких пов'язане насамперед з ідентифікацією в усіх його видах, формах та проявах; дієвою системою правової допомоги жертві насильства; подоланням його наслідків як для жертви, так і для сім'ї в цілому як цілісної системи за допомогою діяльності соціальної мережі підтримки, до якої належать як державні, так і недержавні установи і організації; корекційною роботою спеціально навчених фахівців із особами, які вчиняють насильство в сім'ї; його профілактикою на різних етапах з різними цільовими групами; подальшим удосконаленням юридично-правової бази, розвитком та впровадженням психологічних, соціологічних, правових, медичних та міждисциплінарних наукових досліджень, присвячених подоланню та викоріненню насильства в сім'ї. Надання допомоги як жертвам насильства, так і інтервенційна діяльність з кривдниками може не лише кардинально змінити чиєсь життя на краще, а й сприятиме формуванню більш здорового клімату у нашому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Закон України від 15.11.2001 р. No 2789 ІІІ «Про попередження насильства в сім'ї»]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
2. Кальницька К. О. Допомога жертвам насильства в сім'ї в Україні: реалії сьогодення / К. О. Кальницька // Науковий журнал. – Психологічні перспективи: Спец. випуск: «Психологія соціальної роботи» – К. : Золоті ворота, 2011. – С. 31-37.
3. Кальницька К. О. Соціально-психологічні технології роботи з жінками-жертвами насильства в сім'ї та чоловіками-кривдниками / К.О. Кальницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 121. Т.1. / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – 228 с. (Серія: Психологічні науки). – С. 143-148.
4. Шинкаренко О. Д. Особистісні особливості жінок-жертв подружнього насильства (Синдром побитої жінки) : дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.04 / Шинкаренко Оксана Дмитрівна ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2001. – 182 с.
5. Трубавіна І. М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до попередження насильства у сім'ї // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2000. – №. 6. – С. 58-62.
6. Боднар А. Я Деякі аспекти вивчення проблеми насильства в сім'ї на сучасному етапі / А. Я. Боднар, С. С. Павленко // Наукові записки НаУКМА. – 2008. – Т. 84. – С. 69-72.
7. Кальницька Ю.С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. С. Кальницька // Соціальна політика та соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 91-102.
8. Савчук О.М. Стратегії роботи зі співзалежними жінками, які зазнають насильства в сім'ї / О. М. Савчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С.51-60.

Коваленко К.О., студент гр. СР-133

Науковий керівник – **Мекшун А.Д.**, ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

СУПЕРВІЗІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми Для здійснення соціальної роботи працівники соціальних служб вдаються до застосування та комбінування багатьох методів, технік та методик, що помітно допомагає підвищити ефективність роботи та досягти бажаних результатів, показників. Одним з таких методів є супервізія.

Супервізія – це метод менеджменту соціальної роботи, що у широкому значенні означає наставництво, передачу досвіду від одного працівника (супервізора) до іншого (супервізованого). Зважаючи на те, що рівень розвитку соціальної сфери та якість надання соціальних послуг в нашій країні об'єктивно не можна назвати сприятливими (порівняно з іншими країнами, що являються соціально

розвиненими), популяризація такого методу, як супервізія може послугувати інструментом підвищення якості соціальної послуги, результативності дій соціального працівника, ефективності діяльності соціальної служби. Саме тому супервізорство є вагомим елементом професійної діяльності в соціальній роботі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Дослідженням методу супервізії займалися вітчизняні та зарубіжні фахівці різних галузей науки (менеджменту, психології, педагогіки тощо). Серед них – І. Д. Булюбаш, С.А. Кулаков, І.О. Кириллов, Д.А. Федоряка, Е. Уільямс, Дж. Вінер, Р. Майзен, Дж. Дакхем, тощо.

Мета статті – дослідити особливості та значимість даного методу в соціальній сфері.

В країнах закордону, де соціальна робота відіграє чи не найголовнішу роль в державній політиці, супервізія як метод використовується в усіх ланках соціальної інфраструктури. Розглянемо детальніше, з якої причини метод супервізії є дієвим у здійсненні соціальної роботи, а також визначимо дефініцію та сутність даного поняття.

За визначенням Хесса, супервізія це – насичена міжособистісна взаємодія, основна мета якої полягає в тому, щоб одна людина, супервізор, зустрілася з іншою, супервізованою, і спробувала зробити останню ефективнішою в допомозі людям [1]. Таким чином супервізія полягає в діагностиці причин виникнення певних проблем під час здійснення професійної діяльності соціальними працівниками, вирішенні цих проблем, а також попередженні виникнення подібних ситуацій у майбутньому.

Буквальний переклад терміна «супервізія» з англійської мови –«нагляд» –не відповідає повному його змісту. В українській мові найближчим йому у змістовному плані є поняття «наставництво», у значенні «давати поради, навчати чогось, направляти, націлювати, скеровувати, спрямовувати». У професійній лексиці має місце також вживання терміна «куратор» (особа, якій доручено наглядати за якою-небудь роботою) [2].

В українському законодавстві супервізія визначається як вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці [3].

В організаційній системі соціальної роботи зарубіжних країн інститут супервізії передбачає наявність у штатному розкладі професійного спеціаліста – супервізора. Цю посаду обіймають особи, котрі мають досвід у здійсненні практичної діяльності, досконало володіють теорією у тій чи іншій сфері та мають навички педагогіки, психології та менеджменту, що дозволяє супервізованим засвоїти нову інформацію, зрозуміти, де була допущена помилка та шляхом акумуляції спільних ресурсів дійти до її вирішення.

Супервізія як метод соціальної роботи має на меті: допомогти працівникам, які не мали практичного досвіду здійснення професійної діяльності в соціальній сфері, опанувати особливості здійснення соціальної роботи; діагностувати помилки працівників під час здійснення професійної діяльності; сприяти вирішенню існуючих проблем та усуненню можливості їх виникнення у майбутньому; здійснити психологічну підтримку та консультування працівників; попередити виникнення певних недоліків та помилок у практичній діяльності; дати відповіді на питання працівників тощо.

Обговорення проблем фахівців соціальної роботи, що виникають при роботі з клієнтами або колегами, дозволяє виявити механізми психологічного захисту, реакції перенесення або контрперенесення та їх динаміку. Пізнання працівниками проблем клієнтів та своїх власних психологічних захистів може привести до застосування альтернативних методів роботи з клієнтами та до зменшення професійного вигорання. Під час проведення супервізій на обговорення можуть виноситися як проблеми фахівців, так і проблеми клієнтів [4].

Соціальна робота є багатоаспектною за своїм змістом, професійними ролями, функціями, напрямками, результатами, системою. Це, з одного боку, визначає необхідність комплексного, системного підходу до управління соціальною роботою, а з іншого –потребує диференційованого підходу, коли враховуються конкретні завдання, спеціалізація професійної діяльності, реальний контекст соціального втручання, спрямованість соціальної послуги тощо. Виходячи з того, що менеджмент соціальної роботи – це гнучкий системний цикл управління ресурсами, цілями, змістом соціальної роботи за умов існуючого ресурсного дефіциту, постійних змін у соціальних відносинах, саме супервізія в соціальній роботі може розглядатися як засіб змін професійної діяльності працівників на краще.

Висновок. Отже, супервізія – це метод менеджменту, що полягає в міжособистісній взаємодії супервізора та супервізованого з метою підвищення ефективності, покращення здійснення професійної діяльності останнього.

Супервізія в соціальній роботі сприяє вирішенню існуючих проблем та попередженню можливості їх виникнення, дає можливість новим працівникам швидше та краще опанувати особливості здійснення практичної діяльності у сфері соціальної роботи, а також допомагає соціальним працівникам знайти відповіді на всі можливі запитання у процесі здійснення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Хесс А.К.. Супервізія в психотерапії: Концептуальний погляд. - Нью-Йорк: Wiley, 2008. - 157 с.
2. Браун А. Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах / А. Браун, А.Боурн; [пер. з англ. Т. Семигіної]. –К.: Унів. вид-во «Пультари», 2003. – 240 с.
3. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001.
4. Методичні рекомендації «Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери» /За загальною редакцією кандидата медичних наук М.Л.Авраменка – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів – Лютіж: 2008. - 53 с.

Ковальчук О.В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник – **Лєскова Л.Ф.**, ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Для нормального та самодостатнього існування та розвитку будь якої сфери чи галузі потрібні, як досконала та дієва нормативна база, так і належний рівень фінансування. Не є виключенням і соціальна сфера України. За умов всебічного забезпечення соціальної сфери, а зокрема відповідного рівня фінансування, вона матиме широкі можливості для захисту прав та потреб тих верств населення, які перебувають у складних життєвих умовах, та потребують підтримки та захисту держави.

Фінансування соціальної сфери – це діяльність по формуванню, використанню централізованих та децентралізованих фінансових ресурсів, призначених для цілей розширеного соціального відтворення, задоволення соціальних та інших потреб індивіда і суспільства в цілому.

Вивченням фінансування соціальної сфери займалися такі вітчизняні вчені, як : В. Андрущенко, О. Василик, В. Козак, В. Опарін, І. Чугунов, Л.Я. Гончарук, , В.О. Меленюк, та А.О. Сіленко, У.Я. Садова та інші.

До основних джерел фінансування заходів соціальної сфери на всіх рівнях управління відносяться державний і регіональні (місцеві) бюджети, а також різні соціальні фонди цільового призначення.

Власне фінансування характеризує фінансово-економічну стабільність суспільства та можливості держави в повному, чи частковому обсязі забезпечити всі потреби суспільства, а саме: державного фінансування системи пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, і власне системи соціального захисту.

В Україні діяльність держави з приводу фінансування соціальної сфери відіграє надзвичайно важливу роль в житті суспільства. Це зумовлено різким падінням доходів переважної більшості населення під час кризових явищ в економіці, а також традиційною орієнтацією громадян на одержання соціальних послуг саме від держави.

Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання. Залучення підприємствами, установами, організаціями соціально-культурного, житлово-комунального, побутового обслуговування, закладами охорони здоров'я та освіти коштів з додаткових джерел фінансування, не заборонених законом, не є підставою для зменшення бюджетного фінансування відповідно до нормативів. В свою чергу джерелами доходів таких бюджетів є добровільні страхові внески застрахованих осіб, що працюють, та їх роботодавців, надходження з виплат податків, та інші державні асигнування, фінансові ресурси підприємств; кошти спонсорів, меценатів та благодійних організацій і фондів, страхові фонди, кредит. Не виключенням є також кредити, позики міжнародних фінансових організацій; гуманітарна допомога з-за кордону [1].

В Україні використовуються всі зазначені вище джерела, однак переважає централізований перерозподіл через бюджет, Пенсійний фонд і фонди соціального страхування. Важливу роль у фінансовому забезпеченні соціальної сфери відіграє страхування.

До найбільш поширених соціальних програм належать: пенсійне страхування, медичне страхування, страхування життя, допомога по хворобі, страхування від нещасних випадків, допомога по догляду за дітьми, допомога у зв'язку з втратою годувальника, допомога інвалідам, фінансова та організаційна допомога по догляду за родичами похилого віку, тощо [6].

На 2017 рік визначено доходи Державного бюджету України у сумі 731.031.151,7 тис. гривень, у тому числі доходи загального фонду Державного бюджету України - у сумі 673.737.887,7 тис. гривень та доходи спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 57.293.264 тис. гривень, згідно з додатком № 1 до цього Закону;

видатки Державного бюджету України у сумі 800.026.255,8 тис. гривень, у тому числі видатки загального фонду Державного бюджету України - у сумі 739.707.337,3 тис. гривень та видатки спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 60.318.918,5 тис. гривень [5].

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я та з урахуванням міжбюджетних трансферів у цих сферах складають понад 50% Державного бюджету на 2017 рік. Найбільший приріст отримали бюджетні програми: на пенсійне забезпечення, на виплату субсидій населенню на оплату ЖКП, на соціальні виплати.

Витрати на соціальну сферу від ВВП в Україні становлять в середньому близько 18 %, однак основна вага соціальних витрат лежить сьогодні на бюджетах регіонів та їх місцевих структур, з яких фінансується приблизно 80 % усієї соціальної сфери. Поряд і паралельно з бюджетною системою в Україні функціонує порівнянна з нею за масштабами позабюджетна страхова фінансова система [4; с.115].

Одним з основних джерел фінансування цільових програм соціальної сфери, зокрема виплат пенсій, є система соціального страхування, яка полягає у передачі частини заробітної плати до спеціальних фондів, що виплачують пенсії в розмірі від 25 до 90% заробітної плати і цільові допомоги. Державна допомога здійснюється за рахунок державного бюджету особам, доходи яких визнані такими, що забезпечують, існування таких осіб в недостатньому обсязі, тим самим відносячи їх до категорії малозабезпечених громадян. Нарешті, універсальна система, яка діє в основному у скандинавських країнах, включає в число тих, хто отримує державну допомогу, всіх, хто досяг пенсійного віку або є непрацездатним. Кошти на виплату надходять до бюджету за рахунок податків.

Найголовнішою проблемою фінансування як соціальної сфери, так і інших напрямів є недостатність бюджетних коштів, насамперед через низький рівень економіки та недоотримання податкових виплат з вини тих, хто сплачує їх не в повному обсязі, або не сплачує взагалі. Проблема і фінансування соціальної сфери також полягає у недостатності власних коштів не лише державного бюджету, а й місцевих бюджетів. Видатки на соціальні потреби не повинні бути видатками місцевого значення, оскільки місцеві органи не можуть впливати на рішення про їх надання чи ненадання. Не менш ключовими перешкодами є :

- відсутність удосконаленої законодавчої бази
- затягування процесу розробки соціальних стандартів;
- залежність бюджетних ресурсів від світових економічних параметрів;
- другорядне ставлення держави до розвитку соціальної сфери.

Крім того, чинне законодавство встановлює значно більше різноманітних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, ніж це передбачено Конституцією України чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Не маючи необхідних ресурсів, держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, окрім встановлення привілеїв для представників певних професій або окремих соціальних груп.

Отже, як підсумок, варто зазначити, що соціальний захист населення є запорукою благополуччя, успішності та впевненості в завтрашньому дні, гарантією підтримки та захисту населення, що потребує державної допомоги в тому, чи іншому вигляді. Насамперед турбота про своїх громадян є ключовим обов'язком кожної цивілізованої держави.

На жаль протягом багатьох років соціально-економічне становище України залишає бажати кращого, тому держава не завжди спроможна сповна захистити своїх громадян. Це засвідчує недосконалість сучасного механізму фінансового забезпечення соціальної сфери, існування недоліків, що пов'язані з адмініструванням коштів та управлінням бюджетними ресурсами. Більш того, питання вдосконалення механізму фінансування соціальної сфери в Україні актуалізуються в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності спрямування значних коштів на соціальні цілі, але слід зауважити, що не дивлячись на всі труднощі держава намагається допомогти в першу чергу соціально не захищеним категоріям осіб, щоб вони були забезпечені всіма необхідними благами для повноцінного життя та розвитку.

Щороку впроваджуються нові нормативні акти та державні програми, які покликані дати старт самодостатності громадян та покласти край бідності, незважаючи на всі труднощі. Для поліпшення фінансування соціальної сфери, необхідно перш за все дати поштовх економіці країни, раціонально використовувати бюджетні кошти, а також сприяти створенню робочих місць, що через деякий час принесе відповідні дивіденди, а саме сильну і багату державу, а також захищених та успішних громадян .

Узагальнюючи, насамкінець слід зробити висновок, що соціальну сферу необхідно розглядати з погляду двох взаємозалежних сторін:

- як підсистему суспільства;
- як сукупність галузей суспільного господарства, програм і заходів, спрямованих на поліпшення якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 18 січня 2016 р. : К. : Паливода А.В., 2016. – 148 с.

3. Меленюк В.О. Теоретичні основи державної соціальної політики в Україні / В.О. Меленюк // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – № 1. – С. 126-132.
4. Гриненко А. М. Соціальна політика: Навч.-метод. Посіб. Для 296ам ост. Вивч. Дисципліни. - К.: КНЕУ, 2003. - 309 с.
5. Закон України «Про Державний бюджет України» на 2017 рік : від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII.
6. Закон України Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV.
7. Закон України від 19.06.2003 р. N 966-IV “Про соціальні послуги” // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – N45. – ст. 358.
8. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 N 293.

Козел О.Г., студент гр. СЗ-141
 Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ У РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ

Девіантна поведінка – це поведінка, що відхиляється від прийнятих у соціумі ціннісно-нормативних стандартів. Вона була, є і, напевно, буде однією з проблем у суспільстві. Девіантні форми поведінки у наш час не лише стрімко поширюються, а й набувають особливих рис, незвичних і навіть лякливих для суспільства. Враховуючи, що девіації іноді прямо ведуть до протиправних і злочинних дій, стає зрозумілим інтерес до цього феномена як з боку фахівців, так і суспільства загалом. Важливість дослідження девіантної поведінки пов'язана із суттєвим збільшенням асоціальних процесів у суспільстві серед молодих людей та підлітків, що в системі державного управління має викликати велике занепокоєння та стимулювати до прийняття радикальних рішень.

На сьогоднішній день в Україні спостерігаються загрозові прояви девіантної поведінки підлітків і юнаків. Саме тому держава зосереджує свої сили на покращенні заходів щодо її попередження і подолання. Важливою є організація системи заходів, які матимуть характер профілактичної роботи, наприклад: організація соціального середовища, навчання соціально важливим навичкам, організація здорового способу життя та ін. Не менш важливим видається організація контролю на мікрорівні за дотриманням норм виховання з боку батьків [5].

Молодь при цьому розглядається як велика соціальна група, що має специфічні соціальні й психологічні риси, наявність яких визначається віковими особливостями підлітків і юнаків і тим, що їх соціально-економічне й суспільно-політичне положення, їхній духовний світ перебуває в процесі становлення. Саме тому молодь вважається потенційно найбільш схильною до проявів девіантної поведінки.

У психології розглядають три групи девіантної поведінки:

1) антисоціальна (делінквентна), яка суперечить правовим нормам, загрожує соціальному порядку. Прояви такої поведінки можуть бути у хуліганстві, крадіжках, пограбуваннях, фізичному насиллі, торгівлі наркотиками, жорстокості до тварин;

2) асоціальна (аморальна) – порушення моральних норм, що загрожує благополуччю міжособистісних відносин. Може проявлятися в агресії, сексуальних девіаціях (безладні статеві зв'язки, проституція, зваблення), бродяжництві, шкільних прогулах;

3) аутодеструктивна, така поведінка відхиляється від медичних або психологічних норм і загрожує цілісності та розвитку самої особистості. Аутодеструктивна поведінка зустрічається у таких формах: суїцидальні спроби, хімічна залежність, фанатизм, віктимність [4].

В сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі не існує єдиної точки зору щодо визначення поняття девіантної поведінки та її причин. На наш погляд, найбільш точною є думка, яка виділяє такі характерні ознаки девіантної поведінки:

1) багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;

2) поведінка зумовлена загальною спрямованістю особистості, а не є наслідком кризової, нестандартної ситуації;

3) поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;

4) поведінка не отожднюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча за певних умов може набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);

5) результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим;

6) має виразну індивідуальну, вікову та статеву своєрідність [1].

Вченими виокремлюється декілька основних теоретичних підходів до пояснення причин девіантної поведінки особистості. Загалом, спираючись на біологічний, психоаналітичний, біхевіористичний, когнітивний, гуманістичний підходи, можна виділити такі групи чинників, що зумовлюють девіантну поведінку особистості:

- соціальні – визначаються несприятливими соціальними, економічними, політичними та іншими умовами існування суспільства;
- соціально-психологічні – пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості;
- педагогічні – виявляються в недоліках сімейного та шкільного виховання;
- індивідуально-психологічні – пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, що ускладнюють процес його соціалізації [2].

Серед факторів соціалізації, які впливають на виникнення і формування девіантної поведінки, найвагомішим і найголовнішим вважається сім'я, вплив якої підліток відчуває раніше за інші. Позбавленні батьківської любові діти мають менше шансів на самоповагу, на можливість побудови дружніх відносин з людьми. Негативні відносини батьків також можуть викликати в дітей ворожість, яка може бути явною або прихованою. Сукупність батьківських настановлень, батьківського емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею складаються у стиль виховання.

У сучасному суспільстві відбувається поділ батьків, діти яких схильні до девіантної поведінки, на три групи. Перша група – це соціально небезпечні сім'ї, які своєю поведінкою впливають на формування світогляду дитини. До другої групи батьків відносяться ті, які могли б в силу моральних якостей виховувати своїх дітей, але в них не вистачає часу. Ця група наразі є найпоширенішою, оскільки більшість людей спрямовують свій час на кар'єрне зростання або є заробітчанами. До третьої групи відносять тих, які мають можливість виховувати дітей, але не мають бажання спілкуватися і займатися ними [3].

Серед важливих причин девіантної поведінки можна виділити негативне ставлення особистості до самої себе, деформовані моральні позиції та орієнтації, негативна спрямованість почуттів, переживань, недосконалість механізмів емоційної саморегуляції, конформність, некритичність до думки референтних осіб тощо.

Отже, питання девіантної поведінки у підлітковому та юнацькому віці сьогодні є значущими для країни. Найважливіші чинники, які впливають на формування девіантної поведінки, значною мірою визначаються системою виховання, прийнятою в суспільстві. Виділяють три групи батьків, які своєю поведінкою негативно впливають на формування соціальної свідомості людини. Сьогодні в Україні спостерігається зростання негативних показників прояву девіації у молодіжному середовищі, тому держава має посилити заходи щодо її попередження й подолання.

Список використаних джерел

1. Борщ К. К. Ставлення суспільства до проявів девіантної поведінки в молодого покоління [Електронний ресурс] / К. К. Борщ // Молодий вчений. 2014. – № 7(2). – С. 166-169. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_7\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_7(2)_45)
2. Дубина Л. Г. Зміст, види та чинники девіантної поведінки особистості [Електронний ресурс] / Л. Г. Дубина // Педагогічний дискурс. – 2007. – Вип. 1. – С. 65-71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2007_1_16
3. Іваницький О. В. Девіантна поведінка молоді в Україні: чинники виникнення та державні заходи подолання [Електронний ресурс] / О. В. Іваницький // Актуальні проблеми державного управління. – 2008. – № 2. – С. 83-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_12
4. Рябчич Я. Є. Соціально-психологічні чинники формування девіантної поведінки підлітків [Електронний ресурс] / Я. Є. Рябчич // Наука і освіта. – 2014. – № 12. – С. 175-179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_12_36
5. Ткач Б. М. Теорії девіантної поведінки [Електронний ресурс] / Б. М. Ткач // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Т. 10, Вип. 27. – С. 552-563. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_10_27_54

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

На сучасному етапі, однією з глобальних проблем суспільства є швидке зростання кількості людей похилого віку. За демографічними даними в нашій країні відбувається постійне її зростання. Тому сьогодні є актуальним питання вдосконалення соціальної роботи в Україні, особливо, є удосконалення патронажної роботи, що включає в себе соціальну допомогу людям похилого віку.

Соціальна робота з людьми похилого віку – комплекс економіко–правових, соціально–психологічних, освітньо–виховних, медико–реабілітаційних заходів спрямованих на підтримку належного рівня життєдіяльності, життєзабезпечення, адаптованості, реабілітації та ресоціалізації літніх осіб у проблемних ситуаціях (інвалідність, функціональні обмеження, хвороба, відсутність житла, насильство, малозабезпеченість тощо) [3].

Соціальна робота з людьми похилого віку повинна створювати умови для того, щоб дана категорія населення змогли задовольнити свої потреби на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Надаючи допомогу літнім людям, соціальний працівник повинен інтегрувати наявність всіх існуючих теорій і досліджувати проблеми літніх людей комплексно. Отже, соціальна робота з людьми похилого віку набуває актуальності як з наукових, так і з практичних позицій [2].

На нинішньому етапі послуги літнім людям в Україні надають такі заклади:

1) територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів (спеціальна державна установа, що надає за місцем проживання біля 40 видів послуг пенсіонерам, інвалідам, одиноким непрацездатним громадянам та іншим соціально незахищеним особам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності);

2) будинки–інтернати загального профілю для громадян похилого віку та інвалідів (стаціонарна соціально–медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування);

3) спеціальні будинки–інтернати для громадян похилого віку та інвалідів (стаціонарна соціально–медична установа, призначена для постійного проживання осіб похилого віку, переважно з числа особливо небезпечних рецидивістів та інших осіб, за якими відповідно до чинного законодавства встановлено адміністративний нагляд, інвалідів та громадян похилого віку, з числа колишніх засуджених, які потребують не тільки побутового та медичного обслуговування, а й цілеспрямованого виховного впливу, а також для громадян, які за рішенням місцевих органів виконавчої влади переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, вживання алкоголю та інших токсичних апаратів, бійки тощо);

4) геріатричні пансіонати (стаціонарна медико–соціальна установа для проживання осіб з вираженими віковими порушеннями психіки, підтвердженими висновком лікувально–консультативної комісії органів охорони здоров'я);

5) пансіонати для ветеранів війни та праці (установи інтернатного типу підвищеної комфортності) [4].

На наш погляд, важливим напрямком удосконалення в Україні соціальної роботи з людьми похилого віку є покращення умов патронажної роботи, перейнявши досвід зарубіжних країн.

Цікавим досвідом, на мою думку, є створення соціально–побутового обслуговування на дому, що передбачає здійснення таких послуг: доставка обідів, гігієнічні процедури, транспорт, заняття фізкультурою під наглядом інструктора, організація розваг. У Швеції стежать, щоб особи похилого віку могли вести активний спосіб життя та мали комфортно обладнане житло яке розташоване неподалік від соціальних служб. Людям похилого віку надають допомогу у ведення господарства, наприклад у приготування їжі, пранні, прибиранні житла. Німеччина велику увагу приділяє організації та поширенню різних клубів дозвілля, добровільні організації. В США велику увагу приділяють створенню умов для проживання людей похилого віку в домашніх умовах. В країні функціонує багато фондів, що забезпечують оплату лікування, надання безкоштовного житла, продуктів харчування. Вони надають багато соціальних послуг, таких як: ремонт прання, доставка обідів додому, лікувальна гімнастика, ремонт.

У Великій Британії поширені такі види послуг: догляд за місцем проживання, служба прання білизни, допомога і адаптація при втраті людиною частини своїх функцій, консультування, яке допомагає клієнтам визначити яку саме допомогу вони потребують. Цікавою практикою, на наш погляд, є створення будинків готельного типу, що надає місце проживання, де людям надає допомогу

оглядальник, що там мешкає та обідні клуби, що створюються громадськими організаціями, що забезпечують обідом та спілкуванням для людей які проживають самі з метою подолання їх депресії.

Отже, метою соціальної роботи з людьми похилого віку є створення умов для задоволення найважливіших потреб людини похилого віку. Зарубіжний досвід організації патронажної роботи з людьми похилого віку потребує впровадження у життя та удосконалення його з урахуваннями українських реалій та особливостей життя.

Список використаних джерел

1. Голубенко Т. О. Зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку [Електронний ресурс] / Т. О. Голубенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. - 2014. - Вип. 19. - С. 159-166. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_19_26

2. Коленіченко, Т. І. Соціальна робота з людьми похилого віку / Т. І. Коленіченко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2011. – №4. – С. 20–26.

3. Тополь О. В. Інноваційна модель соціальної роботи з людьми похилого віку [Електронний ресурс] / О. В. Тополь // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 96. - С. 279-283. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_96_72

4. Якубова Л. А. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] / Л. А. Якубова, Н. П. Труш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2015. - Вип. 36. - С. 209-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_36_69

Нестеренко О.В., студентка гр. СЗ - 141
Науковий керівник – **Бойченко С.Г.**, к. і. н., доцент
Чернігівській національній технологічній університет

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЖІНОК, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНИЙ ПЕРІОД

В умовах реформування економіки України допомога жінкам, що звільняються з місць позбавлення волі, набуває особливої актуальності, у зв'язку зі зниженням рівня життя та безробіттям. Перебування в соціальній ізоляції сильно впливає на особистість жінки, її подальшу долю, так як часто наслідком відбування покарання у вигляді позбавлення волі є дезадаптація, що припускає зменшення можливостей жінок пристосуватися в постпенітенціарний період до існуючих норм права і моралі, умов життя на волі. В результаті дезадаптації порушуються форми взаємодії жінки з соціальним середовищем, що перешкоджає формуванню у неї адекватної реакції на життєві ситуації та самореалізацію.

Питанням дослідження жінок, які звільняються з місць позбавлення волі, їх адаптації та реабілітації займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці як : О. Беца, О. Вакуленко, А. Капська, В. Кривуша, В. Синьов, О. Корабльова, О. Бандурка, М. Дубінін, А. Зубков, І. Карпець, В. Трубніков, Г. Хохряков, Г. Христова, О. Янчук, А. Яровий, В. Білецький, О. Соколова, А. Тайбаков, Т. Татідінова та ін.

Так А. Зубков вважає, що питання трудового та побутового влаштування звільнених на волю і раніше вирішались з великими потугами. Однак, у сучасних умовах для багатьох звільнених на волю проблема їхнього працевлаштування та забезпеченості житлом практично є нерозв'язаною [1]. На думку працівників державної служби зайнятості населення, на працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі можуть розраховувати тільки особи, які мають високу кваліфікацію та великий трудовий стаж безперервної роботи за фахом.

На думку О. Бандурка, В. Трубнікова, А. Ярового необхідним є «створення позитивного середовища для житлового, побутового та трудового влаштування, де засудженим на волі повинна бути надана необхідна соціальна, психологічна, медична та трудова допомога» [2, с. 93]. Зокрема В. Трубніков розуміє під соціальною адаптацією «безперервну взаємодію змінюваної людини із середовищем, яке змінюється, що потребує від особи все більше складної і гнучкої реакції пристосування до нового середовища, до нових соціальних очікувань» [3, с. 11].

Соціальна адаптація жінок – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення зв'язків колишньої засудженої та її соціальну реабілітацію після звільнення на волю. Якщо звільненому з місць позбавлення волі створити гідні житлові умови, працевлаштувати, надати правову, фінансову, психологічну та медичну допомогу, то процес реабілітації відбуватиметься успішно й не буде повторної злочинності. Якщо ж звільнений не зможе знайти роботу, житло, не створить сім'ю, не налагодить зв'язків з родичами та близькими й не отримає правової, медичної, психологічної та фінансової допомоги, то він знову стане на шлях учинення злочину. Тому саме постпенітенціарна ресоціалізація має важливе значення для соціальної адаптації особистості [2, с. 93].

Слово «адаптація» у перекладі з латинської означає «приспособлення», його широко застосовують у різних науках на позначення шляху моральної, психологічної та організаційної підготовки до життя на волі [5, с. 61].

Процес соціальної адаптації жінок охоплює постпенітенціарний період після звільнення з місць позбавлення волі, який передбачає відновлення втрачених соціальних функцій. Соціалізація особистості є безперервним процесом соціальної адаптації, що починається до засудження, продовжується в місцях позбавлення волі й закінчується після звільнення, а соціальна адаптація починається після звільнення жінок з місць позбавлення волі.

Соціальна адаптація як складова ресоціалізації включає в себе підтримання порушених соціальних зв'язків або відновлення їх через систему заходів, передбачених державою й застосованих до осіб, які вчинили злочин, з метою їх корекції, а також зміцнення та становлення соціально корисних зв'язків, порушених унаслідок антисоціальної протиправної поведінки.

Соціальна адаптація тісно пов'язана з ресоціалізацією, її здійснюють у постпенітенціарний період, тобто після звільнення засудженого, коли він знову проходить процес адаптації – шукає роботу, житло, установлює соціальні зв'язки, а також навчається в освітніх закладах чи на курсах. Ресоціалізація – ширше поняття, ніж соціальна адаптація, оскільки охоплює й пенітенціарний період.

Установи виконання покарань не відносяться до місць, що позитивно впливають на жінок. В умовах позбавлення волі перед представницями «слабкого полу» неодмінно виникають специфічні проблеми: обмеженість пересування, неможливість вести звичайний спосіб життя та підтримувати особисту гігієну звичними методами та засобами, погіршення стану здоров'я, загострення хронічних захворювань, в тому числі і гінекологічних. Відчутно проявляються і особливості жіночої психології – чутливість, емоційність та імпульсивність, агресивність, підвищена конфліктність, загострене відчуття «власних» речей та предметів, недоторканість «власного» простору [4, с. 32].

На основі класифікації потреб за А. Маслоу можна виділити найбільш типові проблеми, з якими найчастіше зустрічаються жінки, які звільняються з місць позбавлення волі. Перша категорія проблем пов'язана із задоволенням першочергових, базових потреб, а також потреб у безпеці (їжа, одяг, житло, захищеність тощо) для забезпечення основних умов життєдіяльності особистості:

- відновлення документів, що засвідчують особу, а також створюють умови для отримання можливих пільг тощо;
- визначення місця проживання;
- працевлаштування;
- вирішення питань, пов'язаних зі здоров'ям.

Одним із засобів успішної ресоціалізації жінок які звільняються з місць позбавлення волі є процес їх соціальної адаптації, що передбачає відновлення соціального статусу, корисних зв'язків, звичок, навичок, трудової кваліфікації, формування позитивного способу життя. Це потребує нормальних житлових і побутових умов, реєстрації (прописки), працевлаштування, медичної, психологічної та соціальної допомоги. Однією з важливих проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією жінок, є їх працевлаштування після звільнення. Забезпечення роботою є важливим чинником у процесі соціальної адаптації жінок після звільнення на волю.

Жінкам, унаслідок їх статевої приналежності, особливо важко знаходитися в місцях позбавлення волі. Не дивлячись на те, що в різних країнах існують значні відмінності у статусі жінок у виправних установах, різні причини і ступінь їх вразливості, а також потреби жінок, багато в чому тут все ж таки є подібними. Саме тому така форма роботи як тренінг у таких випадках здатна створити умови для знаходження та актуалізації внутрішніх ресурсів, які допоможуть жінкам, які готуються до виходу на волю змінити кримінальну свідомість, зробити вибір подальшого життєвого шляху, професійно самовизначитись, а також допоможе у їх духовних пошуках.

Основні особливості організації соціального консультування жінок які звільняються зводяться до наступного: діяльність повинна здійснюватися спеціалізованими соціальними службами; одним з основних принципів при організації соціального консультування буде системність; діяльність спеціаліста з соціальної роботи повинна бути спрямована як на клієнта, так і на його мікросоціальне оточення, тобто консультант повинен використовувати індивідуальні і групові методи роботи; до складу консультативного відділення центру соціальної реабілітації повинні входити керівник, фахівець з соціальної роботи (один на п'ятдесят тих, які звернулися), психолог, юрист, соціальний педагог і лікар. Основні вимоги, що пред'являються до консультанта, який працює у спеціалізованій соціальній службі: наявність певних особистих якостей; до даного виду соціальної роботи повинні залучатися вузькопрофільні фахівці, тобто ті, що пройшли спеціальну професійну підготовку і перепідготовку; консультант повинен дотримуватися Етичного кодексу, розробленого спеціально для цієї категорії клієнтів.

Список використаних джерел

1. Зубков А.И. Теоретические вопросы правового регулирования труда осужденных в ИТУ / А.И. Зубков. – Томск, 2000. – 215 с.
2. Бандурка О.М. Проблеми соціальної адаптації / О.М. Бандурка, В.М. Трубніков, А.О. Яровий. – Х. : ХНУВС, 2003. – С.93.

3. Трубников В.М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / В.М. Трубников. – Х. : Основа, 1990. – С. 11.

4. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными // Международное соглашение и рекомендации ООН в области защиты прав и борьбы с преступностью. – М., 2001. – С. 78.

5. Филимонов В. А. Посткриминальный контроль / В.А. Филимонов. – Томск : ТГУ, 1991. – 275 с.

Панькова Т.В., студентка гр. СЗ-141

Науковий керівник – **Бойченко С.Г.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Створення сім'ї - не лише радісна подія, але і важке випробування: важко пристосовуватися до звичок свого партнера, виникає бажання його "переробити", "перевиховати", змусити поступати на угоду нашим бажанням і потягам. Думка про те, що "перевиховувати", "переробляти", "переламувати" прийде пізніше - після суперечок з улюбленою людиною, після розуміння того, що кожна людина має право на свою індивідуальність, самотність.

Сім'я - заснована на шлюбіві або кровній спорідненості мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною відповідальністю. Одночасно - соціальний інститут, що задовольняє потреби суспільства у відтворенні населення, організації навчально-виховної роботи, реалізації громадського споживання, передачі культурної спадщини та ін.

Оскільки сім'я - органічна єдність, що становить складну систему структурних елементів і функціональних взаємодій, неможливо досліджувати або описати її яким-небудь одним способом, або впливати на одну відособлену ланку.

Сімейне життя - процес, який розгортається в часі і йде в соціальному оточенні. Сім'я - один з найконсервативніших соціальних інститутів, вона опирається змінам; іноді може створитися враження, що хвилі громадських змін обтікають її, як острів в бурхливому морі.

У категорії сімей, що потребують особливої допомоги, на перше місце висувається молода сім'я. Було потрібно немало зусиль і часу, щоб в сучасному суспільстві затвердився сам термін "молода сім'я". Це не означає, що сформувався якийсь особливий тип сім'ї. Її проблеми входять складовою частиною в коло проблем сучасної сім'ї. Тому відношення до молоді сім'ї визначається тією соціальною політикою, яка проводиться відносно інституту сім'ї в цілому. В той же час не можна не враховувати особливого значення і особливої функції молоді сім'ї в житті суспільства. Це необхідно бачити і розуміти при визначенні її інноваційного потенціалу, стилю життя і діяльності.

Молода сім'я - одна з самих незахищених груп населення. Високий відсоток молодих шлюбів - наслідок вагітності, що наступила, або навіть народження дитини. Серед молоді "існує" спотворене уявлення про шлюб, сім'ю, секс. Кожна четверта молода людина готова на вільні стосунки, без шлюбу, але засуджує вільне сексуальне життя. У ряді отриманих життєвих цінностей на перше місце молоді відносять стосунки в сім'ї, задоволеність в любові, інтимному житті; цінність шлюбу молоді також визначають наявністю дітей.

10-15 років тому студентська сім'я вважалася звичайним явищем, що було обумовлено цілим рядом причин: соціальним захистом дітей, самих молодих батьків, пільговим наданням житла, безкоштовною освітою, підвищеною стипендією, помірною платою за гуртожиток, тобто держава стимулювала створення студентських сімей.

Нестабільність студентських сімей менш помітна, чим наприклад, асоціальна поведінка, але не менш небезпечна і руйнівна, оскільки призводить до розбитих надій, доль, покинутих дітей.

Молода сім'я - це репродуктивна сім'я. У нашого народу досить стійкі уявлення про загальність сімейного призначення кожної людини, а сім'я мислиться обов'язково сім'єю з дітьми. Одну дитину народжує майже кожна сім'я, де батьки за станом здоров'я до цього здатні. І найчастіше дитина з'являється на світ в перші роки шлюбу; користуватися засобами планування сім'ї дружини починають, як правило, після її народження, у разі ж, якщо у них є установка на сім'ю з більш ніж однією дитиною, і якщо з першим малюком усе пройшло благополучно, в перші ж п'ять років на світ з'являється друга дитина, хоча тільки у половини сімей.

Отже, створення сім'ї починається з вироблення загального стилю життя, з взаємного пристосування подружжя, із зближення смаків і тому подібне.

Список використаних джерел

1. Ноур А. М. Особливості становлення та розвитку молодих сімей в Україні / А. М. Ноур // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 61-71.

2. Перепелиця М. Механізм реалізації регіональної, місцевої державної молодіжної політики / М. Перепелиця // Нова політика. – 2000. – № 6. – С. 40-43.

3. Про становище молоді в Україні: (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001-2006 рр.): щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України / [Т. В. Безулік, А. І. Білий, Є. І. Бородин та ін.]. – К.: Гопак, 2006. – 360 с

4. Сакевич В. Нравятся ли европейцам современные демографические тенденции? / Виктория Сакевич // Демоскоп. – 2006. – № 249-250.

5. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.

Прядко Б.В., студент гр. СЗ-141
Науковий керівник – **Бойченко С.Г.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ МОЛОДІ

Соціально-економічні перетворення в Україні та глобальна екологічна криза актуалізували проблему збереження фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я підростаючого покоління.

Освіта та здоров'я є важливими взаємодоповнюючими компонентами успішного повсякденного життя дітей та молоді. Результати різноманітних досліджень дозволяють стверджувати, що традиційна система освіти більшою мірою орієнтована на здобуття знань та отримання інформації, а формування життєвих умінь і навичок є недостатнім, рівень підготовки дітей до подальшого самостійного життя не відповідає сучасним вимогам. Підліткам потрібні не лише знання, а й життєві навички, що допомагають робити правильний життєвий вибір, досягати поставлених цілей, коригувати свою поведінку, оцінювати ризики, зберігати та покращувати здоров'я.

Проблеми здоров'я та здорового способу життя учнівської молоді та умови їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів. Проблему суб'єкт-суб'єктного, особистісно зорієнтованого підходу до виховання висвітлено в роботах К.О. Абульханової-Славської, І.Д. Беха, Л.І. Божович, О.Л. Кононко, С.Л. Рубінштейна, та ін.; психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуті в дослідженнях Т.Є. Бойченко, Г.П. Голобородько, М.Є. Кобринського та ін.

Проблема формування здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Але необхідність збереження здоров'я та запобігання його зруйнуванню потребує всебічного й комплексного вивчення всіх можливих форм включення в систему освіти формування здорового способу життя. Школа, трудові колективи, родина, що є найефективнішими інституціями формування здорового способу життя та культури здоров'я дітей та молоді, в недостатній мірі використовують свої можливості через брак досвіду та нерозробленість відповідних технологій виховання.

На сьогоднішній день здоров'я визначається як стан повного фізичного, духовного, психічного чи соціального благополуччя людини. Тільки фізично розвинена, соціально адаптована, психічно зрівноважена людина, що має духовну основу, може знайти своє місце в світі, виявити здібності, мати життєву перспективу та стати корисною суспільству [5].

Здоров'я є складовою частиною індивідуальної культури життєдіяльності людини, яка визначається рівнем розвитку вмінь та навичок. Саме вони сприяють збереженню, зміцненню та відновленню здоров'я людини, а також реалізації внутрішніх резервів організму. Культура здоров'я відбивається у специфічних формах і способах життєдіяльності особистості, які виробляються, починаючи з раннього дитинства, і реалізуються протягом усього життя.

Причинами низького рівня здоров'я молоді на сьогодні є ряд конкретних чинників. Серед тих, що в певний спосіб впливають на стан фізичного і психічного здоров'я населення й, зокрема, молоді, найважливішим є поведінка. Цей показник перевершує вплив спадковості, навколишнього середовища та якості медичної допомоги. У сучасних розвинутих країнах найважчі хвороби пов'язані з індивідуальними звичками, які часто називають способом життя. Поведінка людини дуже важлива для здоров'я. Вона може впливати на нього безпосередньо, через спосіб життя, або опосередковано – через економічні чи соціально-економічні умови. Саме поведінка і є основною детермінантою здоров'я. Щоб здійснити вплив на поведінку людини, необхідні зусилля її самої, родини та суспільства.

У світовій науці передбачається цілісний погляд на здоров'я як феномен, що включає в себе чотири його складові: фізичну, психічну, соціальну і духовну. Усі вони є невід'ємними одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і сукупно визначають стан здоров'я людини [4].

З позицій вищевикладеного розуміння феномену здоров'я людини походить визначення поняття здорового способу життя (ЗСЖ): це всі особливості діяльності, що стосуються збереження та зміцнення здоров'я. Іншими словами, все, що сприяє виконанню людиною своїх функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Складові ЗСЖ містять такі елементи, які стосуються всіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної та духовної. Найважливішими з них є:

- харчування (споживання якісної питної води, вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів та харчових домішок);
- побут (якість житла, умови для відпочинку, рівень психічної та фізичної безпеки);
- умови праці (безпека як у фізичному, так і у психічному аспекті, наявність стимулів та умов професійного розвитку);
- рухова активність (фізична культура і спорт, використання різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень) [1].

Серед здоров'язберігаючих технологій виділяють декілька груп. Вони відрізняються підходами до охорони здоров'я і, відповідно, різними методами й формами роботи [2].

Захисно-профілактичні технології призначені для захисту людини від впливів, несприятливих для здоров'я. До таких технологій відноситься виконання санітарно-гігієнічних вимог; дотримання чистоти і проведення щеплень з метою попередження інфекцій; обмеження рівня навчального навантаження, яке попереджає появу стану перевтоми учнів; використання страхувальних засобів та захисних приладів у спортивних залах з метою профілактики травматизму тощо.

Компенсаторно-нейтралізуючі технології мають на меті заповнення недоліків того, що необхідно організму для повноцінної життєдіяльності та частково нейтралізувати негативні впливи в тих випадках, коли повний захист людини від них неможливий. Це, наприклад, фізкультхвилинки чи фізкультпаузи, які нейтралізують несприятливий вплив статичних уроків, недостатність фізичного навантаження, емоційні розрядки, які знижують стресові впливи та психоемоційне напруження.

Стимулюючі технології дають змогу людині активізувати власні сили організму, використовувати його ресурси для виходу з небажаного стану. Наприклад, температурне загартовування, фізичні навантаження.

Інформаційно-навчальні технології підвищують рівень грамотності учнів, необхідний для ефективної турботи про здоров'я – своє і своїх близьких, допомагають у вихованні культури здоров'я. До таких технологій належать освітні, просвітницькі та виховні.

Змусити підлітка вести здоровий спосіб життя неможливо, однак виховувати культуру здоров'я потрібно. За оцінками дослідників, близько 75 % хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки. Незважаючи на значну освітню роботу, частина дітей не вміє використовувати навички здорового способу життя на практиці. Однією з обов'язкових умов, за яких можливе поліпшення ситуації, є заохочення молоді до здорового способу життя та енергійне впровадження програм збереження і поліпшення здоров'я.

У процесі формування навичок здорового способу життя у підлітковому віці доцільно керуватися такими пріоритетами:

- вірити в цінність кожної дитини;
- дотримуватись конфіденційності;
- надавати позитивну інформацію;
- бути радником, а не моралістом;
- поважати думку й позицію дитини;
- акцентувати увагу дитини на власних позитивних рисах, характеристиках і здобутках.

Сучасна молодь повинна усвідомлювати, що майбутнє кожного зокрема, і держави в цілому, – за здоровим поколінням, адже тільки фізично й морально здорова людина здатна приносити користь собі та іншим людям.

Список використаних джерел

1. Гріневич І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми / І.І. Гріневич // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин. – 2001. – № 1. – С. 92 – 99.
2. Кириленко С. Проблеми формування здорового способу життя як пріоритет освіти / С. Кириленко // Позакласний час. – 2004. – №21– 22. – С.23 – 26.
3. Кузьменко В.Ю. Виховання у підлітків позитивного ставлення до здорового способу життя / В.Ю. Кузьменко // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин. – 2002. – № 4. – С. 102– 104.
4. Мельник С.В. Теоретичні основи формування у підлітків здорового способу життя / С.В. Мельник // Теоретико-методичні проблеми навчання і виховання: Зб. наук. праць. – К. : Фенікс, 2000. – С. 52 – 60.
5. Формування навичок здорового способу життя у дітей і підлітків . Навч.-метод. посіб. / О.В. Вінда, О.П. Коструб, І.Г. Сомова, М.М. Галябарник, С.В. Кириленко. — 3-те вид., переробл. і доп. К. : Вістка, 2006. – 304 с.

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною, оскільки, це, насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Обдарованість – це якісно своєрідне поєднання здібностей, які забезпечують успішне виконання діяльності, широту людських можливостей (загальні здібності), розвинутий розумовий потенціал, сукупність задатків і талановитості. Обдарованість дитини можуть встановити професійно підготовлені особи, які орієнтуються на такі її параметри: видатні здібності, потенційні можливості та досягнення високих результатів, уже продемонстровані успіхи в одній або багатьох галузях (інтелектуальні здібності, специфічні здібності до навчання, творче або продуктивне мислення, здібності щодо образотворчого мистецтва і музики, психомоторні здібності) [2].

Передбачення подальшого розвитку дитини невід'ємне від питання спеціалізації її розумових здібностей, тобто з роками закріплюється нахил до певних, соціально важливих галузей науки, а також до занять. Становлення соціально важливих здібностей, а особливо таланту, невідривне від тих соціальних умов розвитку, від суспільних запитів і вимог, які справляють формуючий вплив на самі внутрішні умови й проводять відбір необхідних якостей. В критичні періоди вікового розвитку часто виникає "психологічна дискредитація" тих мотивів поведінки, що були, та здійснюється перехід на нові.

Проблематику обдарованих дітей вивчали такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як Й. Песталоцці, Р. Штайнер, М. Монтесорі, С. Т. Шацький, А. С. Макаренко, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський та інші.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що поняття "обдаровані" має різні значення. Так, дослідники відмічають розумову обдарованість, академічну, творчу, організаторську, обдарованість у мистецтві. Під терміном обдаровані розуміють учнів, які володіють більш високими, порівняно з іншими дітьми однієї вікової категорії, інтелектуальними здібностями, творчим складом розуму, оригінальністю мислення.

Важливо, щоб дитина добре проходила кожний поворотний пункт і піднімалась, більш зріло, на новий щабель розвитку, щоб не зазнавала в цей час травм, які можуть гальмувати або спотворювати подальший розвиток. Тому питання навчання та виховання дітей, що виявляють високий рівень інтелекту, мають велике значення для суспільства. Вітчизняні та зарубіжні дослідники відмічають, що обдаровані діти стають групою ризику стосовно відхилень як у поведінці, так і в пасивній орієнтації, споживання наркотиків, суїцидальні спроби, що викликані переважанням та дискримінаційним ставленням до них звичайних дітей [3].

В рамках соціальної роботи з обдарованими дітьми використовуються наступні технології:

1. Координаційні технології. Здійснюється організація роботи із створення і керівництва діяльністю експериментальних майданчиків по роботі з обдарованими дітьми, організація і проведення масових заходів, олімпіад і науково-практичних конференцій. Забезпечується вдосконалення нормативно-правової бази, відстеження дотримання чинного законодавства. Надається інформація по правовій базі роботи з обдарованими дітьми. Забезпечується координація діяльності по реалізації цільових програм по роботі з обдарованими дітьми.

2. Інформаційні технології. Забезпечується формування інформаційних баз даних про талановитих і обдарованих дітей шкільного віку, банків методичних матеріалів по роботі з обдарованими дітьми. Запроваджена консультативна підтримка, що передбачає інформування батьків і педагогів з питань, пов'язаних з виявленням, розвитком і підтримкою обдарованих дітей. Забезпечується підготовка фахівців за напрямком роботи з сім'єю обдарованої дитини. Залучається увага громадськості, засобів масової інформації: публікації в періодиці, позначення проблем обдарованих дітей на відкритих конференціях, семінарах, використання мережі Інтернет для поширення інформації про специфіку навчання обдарованих дітей, методики, особливості психології і т.д.; вихід створення мережевих співтовариств користувачів Інтернету, що займаються обдарованістю.

3. Діагностичні технології. Створюються науково-дослідні школи з різних навчальних дисциплін, інтелектуальні клуби для молодшого, середнього і старшого шкільного віку, запроваджуються інші форми позашкільної організації освітньої діяльності, проводяться олімпіади, конкурси, фестивалі, конференції. Організуються профільні табори, профільні (творчі) зміни, навчально-тренувальні збори, науково-дослідні експедиції в літніх таборах.

4. Розвиваючі технології. Створення навчального середовища. Школи для обдарованих дітей. Здійснюється створення, розвиток і підтримка освітніх установ, що забезпечують цілеспрямовану роботу з обдарованими дітьми: створюються очно-заочні школи, організуються ліцейські класи

(спрямованість освітнього процесу не тільки на засвоєння знань, а й на розвиток здібностей мислення, засвоєння універсальних способів отримання знань, оволодіння способами наукового дослідження, усвідомлення учнем своєї індивідуальності, розуміння ним загальнолюдських культурних цінностей); забезпечується підтримка наукових товариств учнів (дана діяльність пов'язана не просто з задоволенням потреб учнів у додатковій освіті, а з можливістю комплексно охопити кожного учня відповідно до його талантів і бажань, щоб адекватно відстежувати і коригувати особистісне зростання учнів, спрямованість інтересів і майбутній професійний вибір); забезпечується залучення вищих навчальних закладів у систематичну роботу з обдарованими дітьми (заходи з професійної орієнтації учнів).

Одним із навчальних центрів, є центр дитячого розвитку «Розумка», який знаходиться в місті Чернігові. Саме там проводяться всі вище перелічені технології роботи з обдарованими дітьми. А саме це дитячий розвиток, англійська мова, німецька мова, послуги логопеда, психолога, пісочна терапія і анімація. Послуги дефектолога. Шахи для дітей від 4-х до 14 років. А також проводяться дитячі свята.

Особливість планування навчальної програми для обдарованих, на думку багатьох дослідників, полягає не у змісті, а у швидкості й глибині засвоєння матеріалу, що вивчається, які залежать від факторів: а) рівня компетентності та вимогливості вчителя; б) якості та рівня складності діяльності учнів; в доступності необхідних джерел [1].

Розвиток обдарованої дитини базується на врахуванні провідних підходів, що визначають дії соціальних інститутів по збереженню унікальності і культивуванню здібностей, талантів, загальної і спеціальної обдарованості, встановленню її видів за допомогою специфічних методик діагностики, розроблених у зарубіжній та вітчизняній науці та практиці.

Список використаних джерел

1. Одаренные дети. Пер. с англ./ Под общ. ред. Бурменской Г.В., Слуцкого В.М. - М. : Прогресс, 1991. 383 с.
2. Основы психодиагностики: Учебник / Под. общ. ред. А.Г. Шмелева. – М., 1997.- 46с.
3. Психология: Підручник / За ред. Трофімова Ю.Л. - К. : Либідь, 1999. – 511 с.

Костенков А. В., студент гр. ПР-131

Науковий керівник – **Новик Л. М.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Як суб'єкт соціальних відносин особистість характеризується соціальною активністю, здатністю впливати на оточення, змінюючи його і себе. Причому активна діяльність особистості лише тоді є продуктивною, коли вона узгоджується з культурними надбаннями суспільства, коли її поведінка взаємозв'язана з оточуючими і має соціальний характер. Діяльність і поведінка особистості детермінується, тобто обумовлюється, обмежується не лише внутрішнім механізмом мотивації, взаємодії потреб, інтересів, цінностей особистості. Ззовні на поведінку людини впливають існуючі у суспільстві норми. Унаслідок різноманітних причин духовного, економічного, політичного характеру в суспільстві завжди є люди з девіантною поведінкою. У період різких переломів у суспільстві часто порушується єдність буття і свідомості, виникає невідповідність взаємодії суб'єктів і соціальних інститутів, неадекватність соціальної політики і моралі. Розмитість норм, ослаблення соціальної регуляції спотворює духовні і культурні підвалини для такої поведінки. Відбувається розрив між прагненням до швидкого зростання матеріального добробуту і відсутністю важелів саморегуляції, заснованих на високій культурі, духовності.

Аналіз проблем девіантної поведінки стало предметом дослідження таких науковців як: Іван Єрмаков, Лідія Сохань, Микола Рижков, Євген Павлютенков, Василь Крижко, Тетяна Титаренко та інших.

Метою статті теоретичний аналіз причин виникнення та розвитку девіантної поведінки серед підлітків.

Виклад основного матеріалу. Кожному суспільству властиві такі форми соціальних відхилень і в тих масштабах, які випливають із конкретно-історичних умов його існування - соціальних, економічних, політичних, моральних та ін. Обсяг соціальних відхилень дозволяє судити про моральний клімат даного суспільства, рівні законності і правопорядку, ступеня згуртованості соціальних груп [6]. Оцінка будь-якої поведінки має на увазі її порівняння з якоюсь нормою. Нестандартна, що відхиляється від норми поведінки часто називають девіантною.

Девіантна поведінка розглядається як результат соціопатогенеза, що виникає внаслідок різних впливів на особистість:

Негативні чинники, що зумовлюють девіантну поведінку дітей:

– неблагополуччя в сім'ї (неповна сім'я, батьки – п'яниці, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя; безвідповідальність батьків за виховання дітей, їх психолого-педагогічна неграмотність; негативні приклади в моральній поведінці; брак доброти, сімейного затишку, любові до дітей, справжнього батьківського авторитету; прояви насильства, жорстокості; матеріальне неблагополуччя);

– низька педагогічна культура сім'ї (батько й мати працюють, освічені, інтелектуально розвинені, але матеріальний достаток проявляється у створенні для дітей "парникових" умов, що призводить до ослаблення

внутрішніх сил особистості, матеріального перенасичення, всюдозволеності, несформованості системи самовимог і самоконтролю);

– недостатній рівень виховної роботи у загальноосвітніх закладах (проявляється у перевантаженості програм навчальним матеріалом, який учень не може засвоїти, що породжує негативізм, опір, намагання “втєкти” від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності; прояви негативізму з боку вчителів-вихователів до учнів з моральними вадами; недостатній рівень педагогічної культури вихователів; ізоляція, відсторонення від цікавих колективних справ тощо);

Негативні соціальні впливи, що грають десоціалізаційну роль у виникненні девіантної поведінки підлітків:

– прямі десоціалізаційні впливи чиняться з боку найближчого оточення, яке безпосередньо демонструє зразки асоціальної поведінки, антисупільних орієнтацій і переконань, коли діють антисупільні норми і цінності, групові приписи, зовнішні поведінкові регулятори, що спрямовані на формування особистості асоціального типу;

– непрямі десоціалізаційні впливи середовища полягають у відсутності необхідних умов для “запуску” провідних механізмів і засобів соціалізації, за допомогою яких здійснюється “трансформація” системи зовнішньої регуляції у внутрішню [1].

Висновки. Девіантна (відхиляюча) поведінка - це поведінка індивіда чи групи, що не відповідає загальноприйнятим нормам, у результаті чого ці норми ними порушуються. Девіантна поведінка - наслідок невдалого процесу соціалізації особистості: у результаті порушення процесів ідентифікації й індивідуалізації людини, такий індивід легко впадає в стан «соціальної дезорганізації», коли культурні норми, цінності і соціальні взаємозв'язки відсутні, слабшають чи суперечать один одному.

Існує досить багато різноманітних причин та факторів, які можуть спричинити девіантну поведінку, але наявність всіх названих чинників не обов'язково приводить до формування девіантної поведінки. Так, підліток може і відійти від попередньої девіантної поведінки, що може бути пов'язане з позитивним впливом значущих для нього людей, зміною товариства, вибором позитивного партнерства, високим інтелектом, здатністю до постійного затримування у школі, на роботі тощо.

Девіації в підлітковому та юнацькому віці виникають як відповідь на неспроможність особистості реалізувати свої особистісні тенденції до самоактуалізації. Тому профілактика та подолання девіацій можливі шляхом навчання людини способів самореалізації, які б стали джерелом особистісного зростання та позитивності Я-концепції, що в цілому сприятиме психологічному благополуччю підлітка або молодої людини.

Список використаних джерел

1. Кирилов В. В., Степаненко М. Д. Девіантна поведінка: фактори ризику / В. В. Кирилов // Життєві кризи особистості. – [у 2 ч., Ч. 1] – К.: ІЗМН, 1998. – С. 185-204.
2. Беличева С. А. Характеристика современного состояния проблем девиантного поведения несовершеннолетних и пути ее решения / С. А. Беличева // Проблемы социальной работы в России. – М., 1995 – С. 91-95.
3. Л. А. Ланцова Соціологічна теорія девіантного поведінки / Л. А. Ланцова, М. Ф. Шурупова // Соціально-політичний журнал. – 1993. - № 4. – С. 32-41.
4. Іванов В. Н. Девіантне поведіння: причини і масштаби // Соціально-політичний журнал. –1995. - № 2. –89 с.
5. Денисов І. Г. Біологічні чинники девіантної поведінки та профілактика їх виявлень у вихованні громадської спрямованості у підлітковому віці / І. Г. Денисов // Пост методика. – 2002. – №7-8 (45-46). – С. 207-212.
6. Основи практичної психології / Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін. : Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

Костюк М. Д., студ. гр. ПР-131

Науковий керівник – **Новик Л. М.**, к. психол. н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

«ГРУПИ СМЕРТІ» В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

В Україні все більше говорять про «групи смерті», такі як: «Море китів», «f57», «Тихий Дім» «Розбуди мене о 4.20» – усе це невелика частина «груп смерті», де адміністратори навмисно і свідомо доводять підлітків до самогубства. Тільки за попередніми підрахунками українських правоохоронців, близько 13 тис. дітей від 12 до 16 років зараз є учасниками суїцидальних груп у соціальних мережах. За останніми даними кількість загиблих через «групи смерті» перевищила за сотню. В мережі Інтернет достить багато є інформації про вступ і правила «гри», тому практичніше акцентувати увагу на механізмі затягування та на те, які психологічні прийоми використовують адміністратори таких груп, щоб довести підлітків до самогубства, а також хто зацікавлений в контенті, в якому підлітки зводять рахунки з життям.

По-перше, жертвами «груп смерті» є підлітки, це пояснюється, насамперед, особливостями світогляду у цей час. Вкрай рідко батьки є авторитетом для дитини у віці від 12 до 16 років. Підлітку здається, що вдома його не розуміють, і він шукає собі якогось лідера і підтримку поза домом. Слід

наголосити, що багато хто з хлопців і дівчат підліткового віку стикаються з дуже «дорослими проблемами». Нерозуміння, невизначеність майбутнього і нерозділена любов, яка в цьому віці здається єдиною – можуть здаватися трагедією. І до підлітка, пригніченого цими речами приходять думки про те, що тут не так вже й добре, як може бути. І ввічливі адміністратори смертельних груп вже наготові з цілими альбомами сумної монотонної музики, уявною підтримкою і розумінням, і великою кількістю картинок з пригнічуючими пейзажами і словами про безвихідь. Спочатку з підлітками просто починають листування куратори – ті, хто дають завдання, переконують їх у власній унікальності та самотності, потім пропонують зіграти в гру. Тобто, цільова аудиторія тинейджери з проблемами у стосунках з однолітками чи батьками.

По-друге, вступивши в гру підлітки стають контрольованими і відувається затягування. Одним з перших завдань в грі – надіслати свою геолокацію. Потім слід перейти за посиланням, яке дає куратор. Тільки-но підліток потрапляє на сторінку, там запускається таймер[1]. Цей таймер відміряє час, що залишився жертві на життя. А оскільки посилання закріплене за персональною IP-адресою, таймер завжди показує точний відлік часу, що дуже впливає на вразливих підлітків і надає відчуття реальності того, що відбувається. Ось, що каже з приводу «гри смерті» Петро Тихович, начальник відділу Ювенальної превенції Управління превентивної діяльності ГУ НП в Тернопільській області: Синій кит – такий квест, їм ставиться відповідне завдання, вони малюють очих синів китів у різних виглядах. Можуть собі відповідні подряпини наносити на руки, на інші частини тіла у вигляді цієї риби. Адміністратори цих ресурсів не підводять дитину одразу до такого... ти маєш порізати собі лезом руку. Спочатку ставиться завдання, які не наносять шкоди дитині. Але від завдання до завдання ці квести стають більш небезпечні. І загроза стає все більша-більша-більша. В кінцевому результаті дитина втрачає зв'язок із реальністю і тим, що вона робить [2].

По-третє, куратори дезорієнтують підлітків. Особливо на підлітків впливає час, в яке куратори груп спілкуються зі своїми жертвами – близько 4:00 години ранку. Досвітний час і практична відсутність сну у підлітка інколи змішує сон і реальність. Тоді зловмисники і знаходять момент, щоб повідомити: «Все, що відбувається – сон. Вийди на дах, крокуй з нього – та прокинись» [2].

По-четверте, дітей в разі намагань «зіскочити з гачка» залякують і шантажують. Куратори ведуть з підлітками задушевні бесіди, просять повідомити домашню адресу, дані про сім'ю і власні страхи. Але є і інший варіант. За повідомленнями одного з учасників групи, коли він повідомив про те, що хоче закінчити гру – адміністратор йому прислав посилання. А коли учасник по ньому перейшов, адміністратору надійшла IP-адреса учасника, за якою він дізнався домашню адресу учасника. Слідом за цим почали сипатися погрози розкриття листувань, опублікування інтимних фото, які також були у списках «завдань» групи. І багато з тих, хто вже пішов з життя – могли зробити це під страхом ганьби або бажання вберегти своїх рідних [2].

Всі виконані завдання кураторів «груп смерті» мають бути підтвержені фотознімками або відеозаписом. Коли адміністратор групи впевнений, що дитина втратила опір, стала цілком керованою, їй вмикають «зворотний відлік часу». Фінальне завдання – покінчити життя самогубством та зафіксувати момент смерті на камеру в режимі online. І саме тому постає питання: для чого ці відео кураторам «груп смерті»? Що вони далі з ними роблять? Такі відеозаписи в подальшому продаються в закритих групах «для дорослих» [3].

Кіберполіція вважає, що ці відео створювалися з подальшою метою продажу в дінпнеті. У поліції зазначають, що організатори груп отримують з цього зиск, продаючи отримані від підлітків записи у мережі Інтернет або в Darknet. Звичайно, в дінпнеті можна придбати практично все, однак вартість подібних відео не така вже висока, і користується попитом у дуже вузького кола людей. Тому однозначно сказати, що метою цих груп був перепродаж відео – не можна [1]. Але крім того, в таких випадках можна отримувати гроші від пошукачів і соціальних мереж за кількість переглядів, можна також залучити рекламодавців.

Поки не зрозуміло, чому і кому потрібен цей транс, в якому діти по команді стрибають з вікон і ріжуть собі вени. Багато психологів пишуть про те, що куратори груп володіють цілком професійними навичками психології. У групах збираються тисячі людей, а значить, це робота сотні професіоналів. Також вражає велика кількість добре монтованих роликів і зведених аудіотреків для подібних груп. Усе це наводить на думку про добре організовані групи професіоналів, які працюють злагоджено, як смертоносний механізм. Але професіонали не харчуються повітрям, отже їхню роботу хтось оплачує. Ось тільки хто, поки залишається [1].

Підсумовуючи все вищесказане, слід наголосити, що проблема з «групами смерті» існує в Україні – дедалі більше підлітків цікавляться цією грою і дедалі більше грають у неї. Поки невідомо, хто стоїть за цим усім, але висновок один – ціла команда людей зі знаннями психології і команда людей зі спеціальними знаннями в галузі компютерних технологій, а також споживачі такого контенту. Тому ми пропонуємо почати з пошуку споживачів такої продукції, адже вони формують попит на неї.

А першочерговим завданням батьків – приділення уваги своїм дітям, навіть у цей складний для кожного час.

Список використаних джерел

1. Пашинська А. Групи смерті та Сині кити. Як в соцмережах з дітей роблять самогубців [Електронний ресурс] / А. Пашинська. // ESPRESO.TV. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://espreso.tv/article/2017/02/24/syniy_kyt.
2. Игра в смерть: что такое «Синий кит» и почему подростки выполняют смертельные задания [Електронний ресурс] // інтернет-видання «Українські Новини». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://ukranews.com/news/477890-ygra-v-smert-hto-takoe-synyy-kyt-y-pochemu-podrostky-vypolnyayut-smertelnye-zadanyya#>.
3. Кушніренко Н. Небезпечні ігри у Франківську: як уберегти дітей від загроз у соцмережі [Електронний ресурс] / Н. Кушніренко // інтернет-видання «КУРС». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://kurs.if.ua/articles/nebezpechni_igry_u_frankivsku_yak_uberegty_ditey_vid_suitsydiv_do_yakuh_pidshotov_huyut_v_merezhi_50336.html.

Кропива О.С., студент гр. ФР-131

Науковий керівник – **Осадчий О.В.**, к.фіз.вих., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ВІДНОВЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ

Щорічно світова статистика фіксує 200 випадків черепно-мозкової травми (ЧМТ) на 10000 населення. Половина всіх випадків травми голови виникає внаслідок ДТП. За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я за останні 10-15 років кількість випадків ЧМТ збільшилася в середньому на 2 %, щорічно в світі отримують черепно-мозкову травму понад 10 млн. осіб. Поширеність ЧМТ в Україні серед всього населення щорічно становить у різних регіонах України в середньому від 4 до 4,2 випадків на 1000 населення. У структурі травматизму на частку ЧМТ припадає 2/3 смертельних випадків. Щорічно в Україні від черепно-мозкової травми помирає 10-11 тис. осіб, тобто рівень смертності становить 2,4 на 10 тис. На сільську місцевість припадає 1/3 всіх ЧМТ.

Актуальність фізичної реабілітації (ФР) після ЧМТ підвищується у зв'язку з тим, що на теренах нашої держави проходять бойові дії і з кожним днем кількість ЧМТ в осіб молодого і зрілого віку зростає. На сьогодні в зоні АТО спостерігаються 40% травм голови, з них ЧМТ становлять 26%, що призводить до ще більшої інвалідації працездатного населення України.

У статистиці травматизму пошкодження головного мозку становлять 25-30 % всіх травм, на їх частку припадає більше половини смертельних випадків. В останні десятиліття відзначається збільшення не тільки кількості черепно-мозкових ушкоджень, а й більш тяжкий їх перебіг. Це пов'язано із збільшенням кількості транспортних засобів, стрімкою урбанізацією, недостатнім дотриманням правил вуличного руху окремими водіями і пішоходами, особливо в нетверезому стані, поганим станом доріг, тощо. Як правило, травмуються люди молодого, тобто, найбільш працездатного віку, що надає проблемі не тільки медичного, але й важливого соціального значення. Травматичні пошкодження черепа та головного мозку складають 30-40% усіх травм і займають перше місце за показниками летальності та інвалідації серед осіб працездатного віку [3].

Згідно з сучасною клінічною класифікацією виділяють сім видів ЧМТ: струс мозку, забої мозку легкого, середнього та важкого ступеня, дифузне аксональне пошкодження головного мозку, стиснення мозку на фоні його удару (гострі внутрішньочерепні гематоми, гідроми, вдавнені переломи кісток склепіння черепа) або без удару (хронічні субдуральні гематоми, гідроми), відкрита черепно-мозкова травма. Виділяють три ступені тяжкості ЧМТ: легкий (струс та удар головного мозку легкого ступеня); середній (удар головного мозку середнього ступеня, підгостре та хронічне здавлювання головного мозку); тяжкий (удар головного мозку важкого ступеня, гостре його здавлювання, дифузне аксональне ушкодження) [5].

В комплексному лікуванні хворих з ЧМТ засобом фізичної реабілітації, таким як лікувальна фізична культура (ЛФК) і лікувальний масаж, належить важлива роль. Мета реабілітації – загальне зміцнення організму, протидія астенії, м'язовій слабкості, функціональна адаптація хворого до фізичних навантажень і підвищення стійкості вестибулярного апарату. Весь процес реабілітації ділиться на 4 етапи (за В.Л. Найдіною): ранній, проміжний, пізній відновний, резидуальний. Під час гострого та раннього періоду відновлення після ЧМТ дуже важливою складовою реабілітації є ЛФК, від ефективності заходів на даних етапах максимально залежить кінцевий результат. При порушеннях рухових функцій, що часто виникають внаслідок ЧМТ, для профілактики контрактур і пролежнів призначають ЛФК (пасивні, потім пасивно-активні рухи, лікування положенням, вправи на розтягнення м'язів і зв'язок та інше) [2].

У комплекс відновлювальних процедур при лікуванні черепно-мозкових травм поряд із ЛФК входить масаж. Метою масажу є сприяння відновленню порушених співвідношень збуджувальних і гальмівних

процесів у корі великого мозку, зняття або зменшення болю, покращення живлення тканини, репаративних процесів і нервової провідності, відновленню функціональної діяльності нервово-м'язового апарату, попередження м'язових атрофії і контрактур. При локальному впливі масаж нервів і больових точок при перших процедурах протипоказаний. Як правило, масаж призначають після стихання гострого болю, при нормальній температурі тіла, нормальних рівнях швидкості осідання еритроцитів і лейкоцитів [2].

Фізіотерапевтичні методи лікування широко застосовуються у відновлювальному періоді при черепно-мозкових травмах: хронічних гіпертензійних синдромах, паралічах і парезах, посттравматичному паркінсонізмі. Фізичний реабілітолог складає індивідуальну реабілітаційну програму до якої можуть входити такі процедури як голкорекфлексотерапія, електрофорез на різні ділянки тіла людини, магнітотерапія, електросонотерапія та інше [1].

Найбільше розповсюдження, наприклад, в клініці неврологічних захворювань, отримала шкала повсякденної життєдіяльності Бартела для визначення рівня побутової активності, яка включає оцінку за такими показниками: вживання їжі, персональний туалет (вмивання обличчя, причісування, чищення зубів, гоління), одягання, прийом ванни, контроль тазових функцій (сечовиділення, дефекація), відвідування туалету, підйом з ліжка, пересування, підйом по сходах. Максимальна сума балів, що відповідає повній незалежності в повсякденному житті, дорівнює 100. Шкалу зручно використовувати як для визначення початкового рівня активності пацієнта, так і для проведення моніторингу з метою визначення ефективності догляду [4].

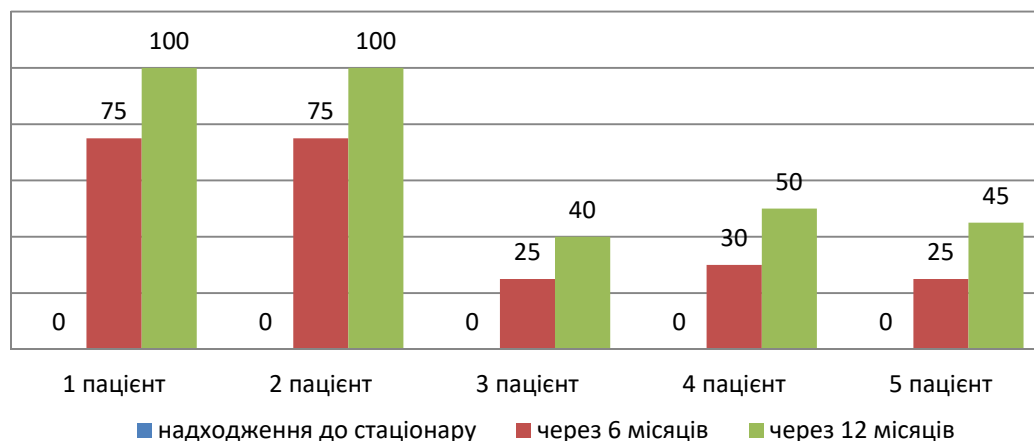
Нами були проведені дослідження за участі 5 пацієнтів з наслідками ЧМТ тяжкого ступеню на базі Чернігівської міської лікарні №3. Пацієнти досліджувались з моменту отримання даної травми по резидуальний реабілітаційний період. Усі пацієнти отримали за даною шкалою 0 балів на момент першого в житті надходження в лікарню через ЧМТ (вони перебували в коматозному стані).

Протягом лікарняного періоду реабілітації всі пацієнти отримували курси лікувального масажу, ЛФК у формі занять ранкової гігієнічної гімнастики, лікувальної гімнастики, механотерапії та фізіотерапевтичні методи: електрофорез, бішофітні та кисневі ванни, підводний душ-масаж, аплікації лікувальних грязей, електростимуляцію м'язів.

Через 6 місяців було проведено повторне тестування. У двох осіб з п'яти спостерігалось покращення з 0 до 75 балів, чому сприяли самостійні заняття ЛФК, теренкурмом, спортивними та рухливими іграми. У інших трьох осіб спостерігався значно нижчий прогрес, що склав від 25 до 30 балів.

Через 12 місяців від моменту травми двоє пацієнтів, що використовували самостійні заняття, отримали по 100 балів за даною шкалою, що відповідає їх повній побутовій незалежності. Пацієнти, що не використовували самостійні заняття під час післялікарняного періоду реабілітації, отримали від 40 до 50 балів за шкалою повсякденної життєдіяльності Бартела (рис. 1).

Бали

Рис. 1. Динаміка показників повсякденної життєдіяльності за шкалою Бартела

Перші двоє пацієнтів під час реабілітації активно використовували адекватні фізичні навантаження під час самостійних занять, отримували амбулаторне фізіотерапевтичне лікування, курси лікувального масажу, занять ЛФК у поєднанні з курсами медикаментозного лікування. Це, на наш погляд, і призвело до такої високої оцінки, хоча в обох продовжують спостерігатись стійкі фізичні порушення. Отже, можна сказати, що використання засобів фізичної реабілітації позитивно впливають на весь процес відновлення після ЧМТ.

Список використаних джерел

1. Крук Б. Фізична реабілітація осіб із черепно-мозковою травмою / Б. Крук, В. Рокошевська, О. Білянський. // ЛДУФК, спортивна наука України. – 2015. – №1. – С. 60–69.
2. Мухін В. М. Фізична реабілітація / В. М. Мухін. – К: ЗАТ "Книга", 2015. – 471 с.

3. Поліщук М. Є. Закрита черепно-мозкова травма. Сучасний погляд на проблему / М. Є. Поліщук, О. М. Гончарук. // Міжнародний неврологічний журнал. – 2015. – №6. – С. 57–65.

4. Помаранський О. Реабілітаційне обстеження осіб із перенесеним мозковим інсультом / Олег Помаранський. // ЛДУФК. Молода спортивна наука України: актуальні проблеми фізичної реабілітації. – 2007. – С. 299–302.

5. Черепно-мозговая травма: современные принципы неотложной помощи / Е. Г. Педаченко, И. П. Шлапак, А. П. Гук, М. Н. Пилипенко. – К: ЗАО "ВІпол", 2009. – 216 с.

Купрієнко В.О., студент гр. ФР – 151
Науковий керівник – **Самохін М.К.**, кандидат педагогічних наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Здоров'я (згідно з Всесвітньої організації охорони здоров'я) — це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад.

Здоров'я характеризується наступними ознаками :

- нормальна функція організму на всіх рівнях його організації
- здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участь у соціальній діяльності та суспільно-корисній праці;
- здатність організму пристосовуватися до умов існування в навколишньому середовищі, що постійно змінюється (адаптація), здатність підтримувати нормальну і різнобічну життєдіяльність;
- оптимальне функціонування організму за відсутності ознак захворювання або будь-якого порушення (відсутність хвороби, хворобливого стану або хворобливих змін)
- повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил організму.

Сутність соціальної цінності здоров'я сформулювали В.В. Канеп, Г.І. Цареградцев і Б. І. Ольшанський: “Здоров'я – це не тільки одна з необхідних передумов щастя людини, його всебічного, гармонійного розвитку. Воно є не тільки однією з умов досягнення людиною максимальних успіхів у різних галузях. Здоров'я – це також важливий показник і чутливий індикатор благополуччя народу”.

Екологія здоров'я людини трактує адаптованість до нових умов як сукупність соціально-біологічних параметрів, необхідних для стійкого існування організму в конкретному екологічному середовищі. Екологічна ситуація потребує мобілізації всіх урядових та неурядових організацій, усього суспільства на вирішення існуючих проблем. Основні шляхи для цього:

- перехід до матеріало- та енергозберігаючих технологій;
- раціональне природовикористання з урахуванням особливостей окремих регіонів;
- розширення природно-заповідних територій;
- екологічна освіта та виховання населення.

В економічному аспекті, здоров'я — це результат праці як послуго - виробничої діяльності в охороні здоров'я. Усі послуги, які надаються в системі охорони здо-ров'я, можна розділити на лікувальні, діагностичні, профілактичні, реабілітаційні, медико-експертні, соціальні.

Поняття «здоровий спосіб життя» включає:

- загартування;
- достатня рухова активність;
- повноцінне раціональне харчування;
- культура статевих відносин;
- психоемоційна сталість.

Основні складові здорового способу життя :

- 1) спосіб життя суспільства й особи (гігієнічне виховання, відсутність шкідливих звичок)
- 2) рівень культури суспільства й особи;
- 3) зворотні зв'язки;
- 4) настанова (настроєність) на довге здорове життя;

Здоровий спосіб життя є однією з найголовніших умов та чинників формування, збереження і зміцнення здоров'я, що дає змогу багатьом людям підтримувати достатній рівень фізичного і психічного здоров'я навіть у складних екологічних і соціально-економічних умовах, забезпечує високу працездатність, добре самопочуття, ефективне пристосування до змін довкілля.

Основною метою педагогіки здоров'я є забезпечення особистості високим рівнем реального здоров'я.

Людина не тільки сама створює себе і своє здоров'я, а й залежить від ряду як внутрішніх так і зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на неї.

На мою думку внутрішні фактори це ті проблеми, які людина повинна вирішити сама, для зміцнення та покращення свого здоров'я :

- Відношення людини до світу
  - Фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя
  - Взаємодія з природою
  - Філософське осмислення здоров'я
- До зовнішніх факторів відносяться :

- Проблеми екологічної ситуації
- Проблеми природокористування
- Економічні проблеми

Я вважаю, що кожна людина може змінити себе, та покращити своє здоров'я, головне це захотіти та йти до поставленої цілі, долаючи всі перешкоди. Не можна сказати точно, що буде в майбутньому, чи збільшиться кількість здорових людей, порівняно з теперішнім часом, навіть якщо зменшиться кількість людей які вели неправильний спосіб життя, то дія зовнішніх патогенних факторів на організм людини буде тільки збільшуватися, через створення нових фабрик, заводів, підприємств, нераціонального використання природних ресурсів та ін.

Як сказав Сократ : Якщо людина сама стежить за своїм здоров'ям, то важко знайти лікаря, який знав би краще, що є корисніших для її здоров'я, ніж вона сама.

Список використаних джерел

1. Соціальні аспекти здоров'я та здорового способу життя [Електронний ресурс]. – режим доступу : URL : <http://medbib.in.ua/sotsialnyie-aspektyi-zdorovya-zdorovogo-obraza.html>
2. Соціальні аспекти здоров'я [Електронний ресурс]. – режим доступу : URL : http://allref.com.ua/uk/skachaty/Social-ni_aspekty_zdorov%E2%80%99ya
3. Здоров'я як економічна категорія [Електронний ресурс]. – режим доступу : URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2016/17.pdf

Ларченко Ю.В., студентка гр. СР-152
Науковий керівник – **Скорик Т.В.**, к.п.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ У СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТІ

Глобалізація, динамічність та швидкоплинність сучасного життя змушує людину відчувати труднощі, дискомфорт та незручності в адаптації до нього. І, як наслідок, людське існування наповнюється емоційними переживаннями, постійними стресами, депресивними настроями, появою невпевненості у власних силах, і, навіть, повною втратою психічної цілісності. Саме ці проблеми сучасності стають важливим аргументом актуальності пошуку нових методів психотерапевтичних впливів, які б допомагали людині знаходити рішення складним життєвим ситуаціям, розв'язувати внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти, наповнювати життя яскравими подіями та враженнями. Саме поява і розвиток арт-терапії, унікального і досконалого психотерапевтичного методу, який виник на перетині мистецтва, психології і психотерапії, є своєрідною відповіддю на запити суспільної психологічної практики щодо застосування художнього мистецтва як засобу зміцнення психічного здоров'я дітей та дорослих.

Мета статті – проаналізувати переваги арт-терапії у соціальній роботі.

Арт-терапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості [2]. Термін арт-терапія (терапія мистецтвом) був впроваджений А. Хілллом у 1938 р. як спосіб вільного особистісного самовираження [8].

В основі сучасного визначення арт-терапії лежать поняття експресії, комунікації, символізації, з дією яких пов'язана художня творчість людини. Виділяють такі види сучасної арт-терапії: бібліотерапія (лікування словом або книгою); казкотерапія; музикотерапія; кольоротерапія; ігротерапія; ізотерапія (застосування образотворчого мистецтва) [2].

В той час як класична включає в себе лише візуальні види творчості: графіка; живопис; ліплення; фотографія; малювання [2].

У своєрідній символічній формі: через малюнок, гру, казку, музику - людина здатна дати вихід власним сильним емоціям, напруженим переживанням, отримати новий досвід у вирішенні конфліктних та психотравмуючих ситуацій. У процесі творчої діяльності виникає почуття емоційної насиченості, відбувається більш глибоке розуміння себе і свого внутрішнього світу.

Сучасна арт-терапія не має обмежень і протипоказань, вона завжди ресурсна і екологічна у плані її застосування. Сьогодні вона з успіхом використовується у психології та педагогіці, соціальній роботі та в бізнесі. Методика арт-терапії ґрунтується на переконанні в тому, що внутрішнє «Я» людини трансформується у візуальні матеріалізовані символічні образи або специфічні конструкти художньої творчості кожного разу, коли вона спонтанно, особливо не задумуючись над тим, що має вийти у кінцевому результаті, - пише картини, малює, ліпить, створює скульптуру тощо. Існує думка, що образи художньої творчості відображають зміст підсвідомих процесів, включаючи внутрішні конфлікти, страхи, нав'язливі думки, спогади дитинства, сновидіння тощо.

Головним завданням арт-терапії є:

- створення можливостей для відбудови адекватної «Я»-функції;
- розкриття творчого потенціалу;
- розвиток і посилення уваги до своїх почуттів;
- можливість вільно виразити почуття в процесі творчої діяльності, що є позитивним способом зняття напруги;
- розвиток здатності звільнення від негативних емоцій;
- організація простору, виникнення почуття внутрішнього контролю та порядку;
- засвоєння нових форм досвіду [5].

Арт-терапія, через створення художнього продукту, допомагає людині відчути себе творцем, сприяє підвищенню особистісної самооцінки, навчає її звільнитися від стереотипів, негативних емоцій та думок, дозволяє розкрити внутрішні сили людини, активізувати свій потенціал. Фантазуючи, і дорослий, і дитина можуть насолоджуватись самим процесом творення, навчатися моделювати способи вирішення складних життєвих ситуацій та переносити їх у реальність, застосовуючи нові соціальні навички налагодження взаємовідносин. Процес малювання, ліплення, створення картин на піску приносить заспокоєння і часто призводить до більш глибокого усвідомлення психологічних причин тих деструкцій, які змушують переживати дискомфорт, стреси тощо. І, на сьогодні, арт-терапія - це і діагностика, і корекція, і психотерапія, яка застосовується у форматі індивідуальної, сімейної та групової роботи психолога і психотерапевта, а також соціального педагога.

Взагалі, арт-терапія зароджувалась й розвивалась на ґрунті психоаналітичних ідей З. Фрейда й К. Юнга і розглядалась у психотерапевтичній практиці як один із методів, який за допомогою художньої творчості дозволяв психічно хворим виразити в картинах свої приховані психотравмуючі переживання а тим самим звільнитися від них [5]. Саме тому хотілось би зазначити наявні переваги арт-терапії поряд із іншими психотерапевтичними методами:

- екологічність у змісті і формі психотерапевтичних впливів на клієнта;
- вивільняє внутрішню енергію та дозволяє трансформувати проблему у зовнішні художньо-мистецькі продукти;
- використання образної, візуальної експресії символів і знаків дозволяють досліджувати та гармонізувати ті сторони внутрішнього світу людини, які не можуть бути розкриті через пряме проговорювання, характерне для великої кількості методів різних напрямів психотерапії [5].

Особливо важливо відмітити ефективність застосування даного методу у роботі із дітьми та підлітками.

В першу чергу тому, що арт-терапія є хорошим способом соціальної адаптації. Ми навіть у дорослому житті відчуваємо, як не легко знайти спільну мову із незнайомими людьми, налагодити контакт, презентувати себе певній соціальній спільності. Тож, не важко уявити, що в таких ситуаціях відчуває дитина. Саме тут арт-терапія і стає корисним помічником. Вона допомагає подолати сором'язливість та невпевненість, яка стоїть вагомою перешкодою до налагодження соціальних контактів. Сприяє розвитку вмінь вибудовувати взаємовідносини між людьми, дає можливість сформувати більш активну життєву позицію, розвиває комунікативні навички. Арт-терапевтичні заняття для психодіагностики це - можливість із допомогою універсального методу, яким є спостереження, отримати максимум інформації про інтереси, бажання, мрії дитини, з'ясувати її цінності, визначити її страхи, тривоги тощо. Прогностичність психодіагностики дозволяє попередити розвиток деструктивних рис характеру особистості, знизити ризик появи небажаних поведінкових проявів підлітків, розробити ефективну стратегію допомоги.

По-друге, це завдання корекційно-розвивальної роботи. Арт-терапевтичні заняття у ході корекції розвивають навички створення художніх робіт, сприяють підвищенню самоприйняття та самоповаги, змінюють уявлення дитини про себе та про навколишній світ, налагоджують та коригують способи взаємодії з іншими людьми, сприяють розвитку соціальних і комунікативних навичок, гармонізують психоемоційний стан.

По-третє, це психотерапевтичні завдання, де в ході сеансів арт-терапії активізується весь потенціал позитивних емоцій дитини, в результаті чого відбувається зміцнення емоційної сфери дитини, формується стійке позитивне ставлення до людей і до світу, відбувається більш глибоке розуміння себе і свого внутрішнього світу - думок, бажань тощо. Професійно проведені терапевтичні сеанси, наповнені доброзичливістю, душевним теплом, створюють відчуття захищеності, психологічної безпеки. Емпатійне

спілкування з дитиною, визнання її цінності забезпечує відчуття комфорту, вона починає з довірою ставитися до того, що відбувається у процесі терапії. Активне включення дітей та підлітків у терапевтичну взаємодію не змушує довго чекати позитивних результатів. Через вербалізацію емоційних переживань, відкритість та специфічну спонтанність при створенні художнього продукту розвиваються здібності до творчості, саморегуляції почуттів і поведінки, діти набувають нового досвіду, вчаться самостійно знаходити вихід із складних життєвих ситуацій [5].

У роботі з дітьми та підлітками психологу дуже важливо дотримуватись важливих принципів, які забезпечують створення атмосфери психологічного захисту та комфорту, формують почуття довіри, допомагають налагодженню терапевтичного альянсу. Це постійна підтримка дитини, схвалення її досягнень, позитивний ресурс для її образу «Я». Не допускається застосування оціночних суджень та через примус, нав'язування дитині виконання терапевтичних завдань. Формувати позитивне прийняття всього, що виникає в результаті роботи, незалежно від його змісту чи естетичного вигляду, схвалюючи саму дитину, відмічаючи зміни, які відбуваються у ній, зазначати її особистісне зростання, при цьому не ставити у порівняння з іншими дітьми.

Таким чином, використання методів арт-терапії - є позитивним елементом у соціальній роботі з психологічного супроводу особистості. Її можна застосовувати як з дітьми, так і з дорослими. Арт-терапія забезпечує психологічний комфорт та сприяє гармонійному розвитку індивіда. Проаналізувавши особливості арт-терапії, можна сказати, що вона являється сучасним ефективним методом психотерапевтичного впливу та має велику кількість переваг у порівнянні з іншими методами соціальної роботи, особливо у роботі з дітьми та підлітками.

Список використаних джерел

1. Арт-терапевтичні техніки у роботі з дітьми та підлітками – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://psihol.jimdo.com/>
2. Арт-терапія – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Арт-терапія у роботі з дітьми – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dytpsyholog.com/2015/05/01/>
4. Малкіна-Пих І. Г. Психосоматика: Довідник практичного психолога. / - М.: Изд-во Ексмо. 2005 - 992 с.
5. Ставицька О. Функціональні особливості використання методів арт-терапії у роботі психолога з дітьми та підлітками – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/463>
6. Терапія мистецтвом – [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://ibib.ltd.ua/31o-terapiya-iskusstvom-art-35867.html>
7. История возникновения арт-терапии – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://v-garmonii-soboi.ru/metodyi-samoregulyatsii-ili-sam-sebe-trenazher/istoriya-vozniknoveniya-art-terapii>
8. Шестакова А.Н. Институализация арт-терапии: ключевые теории и фигуры – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mindlabyrinth.ru/health/art_ter/detail.php?id=1591

Мальцева М.В., студент гр. КБ-161

Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ ТА СТАТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У наш час управлінська діяльність не може здійснюватись без урахування психологічних особливостей кожної людини, зокрема й гендерних і статевих відмінностей. У розгляді проблем статі в управлінні варто використовувати поняття «гендер». Цей термін у сучасному розумінні ввів Роберт Столлер у 1960 р. для позначення відмінностей психічних та поведінкових властивостей чоловіків і жінок. У результатах недавніх наукових дискусій було проведено чітке розмежування понять стать і гендер. Стать вказує на біологічний статус людини, говорячи про те, ким є дана особа – чоловіком або жінкою. Гендер, зі свого боку, вказує на соціально-психологічний статус людини з точки зору маскулинності та фемінінності. Саме тому культурні очікування і стереотипи, належні до маскулинної або фемінінної поведінки, називаються гендерними (а не статевими!) ролями. Таке розмежування не є жорстким правилом. Допускається пересікання даних категорій – адже більшість статевих відмінностей виникає за рахунок поєднання соціальних і біологічних факторів [1].

Отже, сукупність норм, що вміщують узагальнену інформацію про властивості, які притаманні кожній статі, називається гендерними ролями. Суспільство через гендерні ролі формує психологічні якості індивідів, заохочуючи розвиток одних і гальмуючи інші. Через гендерні соціокультурні конструкти суспільство детермінує також стиль поведінки, стиль одягу, форму спілкування

особистостей. В цьому розумінні бути чоловіком або жінкою означає виконувати ту чи іншу гендерну роль, яка нав'язується індивідові на підставі його біологічної статі [6].

Протиставлення „чоловічого” і „жіночого” світів відбивається в специфічних гендерних приписах і обов'язках чоловіків і жінок, а також пов'язаних з ними гендерних стереотипах. З давніх часів науковці та філософи не можуть надати одностайної відповіді на питання хто ж кращі керівники чоловіки або жінки. Думка про те, що «жінки не можуть бути гарними керівниками» перетворилася в стійкий стереотип сучасного світу. Ідея про те, що жінки у певному сенсі поступаються чоловікам, виникла багато століть тому в історії західних цивілізацій і незахідних культур, в яких чоловіки традиційно займали чільне місце. В останні десятиліття ставлення західного суспільства до жінки різко змінилося. Загальна фемінізація західного суспільства характеризується стрімким виходом жінок на ринок праці і все частішою їх появою на високих постах, про що до недавнього часу не могло бути й мови. Разом з тим, відсоток жінок у юридичних та медичних професіях, а також в науці зростає в більшості країн. У багатьох країнах успіхи жінок у навчанні перевершують успіхи чоловіків [2].

Питання проблеми статті в управлінні досліджували багато вчених, серед яких: Д. Майєрс, Е. Іглі, Д. Бодді, Р. Пейтон та ін. Так, американські вчені Д. Майєрс, Е. Іглі встановили, що чоловіки за умов авторитарного стилю кращі, ніж жінки. Пояснюється це тим, що жінки більш схильні до демократичності, а чоловіки до авторитарності; стиль спілкування чоловіків надає їм більшого авторитету в організації, натомість жінки схильні до демократії і вони краще проявляють себе у ролі соціального лідера, в той час як чоловіки – директивного лідера. Тому було зроблено висновок, що оцінка жінки-лідера нижча за умов авторитарного стилю. Д. Бодді і Р. Пейтон встановили, що існує вертикальний та горизонтальний поділ за статевою ознакою в організації. Горизонтальний спостерігається коли жінки та чоловіки задіяні у різних видах робіт, а вертикальний – чоловіки знаходяться на вищих рівнях влади в організаціях, а жінки на більш низьких [3].

Для того щоб визначитись, хто кращий в керівництві треба знати, хто такий керівник та які його основні функції. Керівник – це не той, хто обіймає певну посаду в адміністративній ієрархії, а той, хто реально виконує особливі функції керівництва, управління та організації у процесах виробництва. Його функції полягають в організації діяльності для досягнення бажаного результату, створення функціональної структури організації та завдання перспективних змін організації [4]. Існує низка факторів, які впливають на якість управління організацією. Перш за все необхідно вміти завойовувати авторитет серед підлеглих. Чоловікам це робити легше, бо вони сильніші та рішучіші, ніж жінки. Однак з кожним днем «залізних леді» стає більше і вони легко завойовують авторитет. Також важливими управлінні є особливості мислення та стиль спілкування. Вважається, що чоловіки за своєю суттю рішучіші, тому часто приймають радикальні та ризиковані рішення, що іноді може призвести до великих втрат, в той час жінка – більш виважені і продумані. Чоловіки приділяють більше уваги результату роботи, ніж взаємодії між підлеглими, а жінки – цікавиться життям співробітників та їхніми особистими справами [5]. Такі погляди на становище чоловіків і жінок в управлінській діяльності сьогодні часто зумовлені впливом гендерних стереотипів та є результатом гендерної дискримінації.

У світі, за межами демократичних країн, гендерна дискримінація була дуже поширеною. Про це свідчать дані 90-х років ХХ ст. Серед усіх дітей, які не навчалися в школі, дві третини складають дівчата. Кількість неписьменних жінок (600 мільйонів) перевищує кількість неграмотних чоловіків (350 мільйонів) на 70%. В Саудівській Аравії жінкам не дозволяється керувати автомобілем. В Судані їм заборонено покидати межі країни без дозволу чоловіка, батька чи брата. В Південній Кореї хлопчиків народжується на 14% більше, а в Китаї – на 18%. Під час дослідження питань гендеру в управлінській діяльності в середині 90-х років було проведено опитування результати якого показали: 87% людей вважали, що чоловіки кращі керівники, при чому й 47% жінок-керівниць погоджувалися з цим. Більша кількість людей негативно віднеслася до того, щоб їх керівником була жінкою [6].

Гендерні стереотипи часто поширюються засобами масової інформації. Стереотип – це думка про особистісні якості групи людей (у даному контексті – жінок), що має зерно істини. Стереотипи можуть бути надміру узагальнені, неточні та резистентні до нової інформації. Якщо гендерні рольові норми – це уявлення людей про те, як *повинні вести* себе жінки і чоловіки, то гендерні стереотипи – уявлення людей про те, як *дійсно поведуть* себе чоловіки і жінки. Багато з того, що ми дізнаємося про чоловіків і жінок, залежить від того, якими ми бачимо їх по телевізору і в кіно, на сторінках газет і журналів. Наукові дослідження обмежень, які накладаються традиційною гендерною роллю на розвиток особистості, показують, що традиційно-стереотипні гендерні ролі необхідно змінювати. Проте сучасні дослідження вчених показують, що з кожним роком соціальна картина змінюється і жінок-керівниць стає дедалі більше [1; 2].

Отже, незаперечним є факт: відмінності між статями проявляються не тільки у фізіологічних, фізичних характеристиках, а й особливим чином у психологічних. Психологічний розвиток чоловіків і жінок відбувається в суттєво різних психологічних контекстах. Ці контексти рішуче впливають на подальше психічне функціонування особистостей різної статі [1]. Чоловічий стиль керівництва більш утвердився в сучасному світі та вважається найкращим у досягненні високих результатів. Цей стереотип базується на основі ведення «правильного» бізнесу, в якому чоловіки проявляють справжню рішучість,

впевненість та продуктивність у досягненні поставленої мети. Однак є характеристики управлінської діяльності, яким чоловіки мають повчитися у жінок, а саме: обдумане прийняття рішень, менша схильність до ризику та аналіз альтернативних рішень. Тому однозначно сказати хто кращий керівник важко. Все залежить виключно від характеру, ситуації, індивідуальності та багатьох інших факторів.

Список використаних джерел

1. Кальницька К. О. Когнітивний та моральний розвиток особистості: гендерний аналіз у соціально-психологічних дослідженнях / К. О. Кальницька // Актуальні проблеми психології. Т. І.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. – Ч. 3. – С.63-68.
2. Кальницька К. О. Гендерні ролі та стереотипи як підґрунтя дискримінації жінок / К. О. Кальницька // Жінки Чернігівщини: історія і сучасність. Проблеми сучасної дискримінації: гендерний аспект: Матеріали обл. наук. практ. конф. (м. Чернігів, 27 квітня 2010). – Чернігів : ФОП Падалко О.В., 2010. – С. 32-38.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Основи психології управління: Монографія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 205-211.
4. Кальницька К. О. Психологія управління / К. О. Кальницька. – Чернігів: Чернігівські обереги, 2002. – С. 64.
5. Хто ефективніше – бізнесмен чи бізнесвумен? [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=24623>.
6. Аналіз гендерної проблеми в управленні [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://domashke.net/referati/referaty-po-menedzhmentu/kursovaaya-rabota-analiz-gendernoj-problemy-v-upravlenii>.

Мишко О.О., студентка гр. МСЗп-161
Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ

В умовах економічної та соціальної кризи країни проблеми працевлаштування молоді набувають особливого значення. На сучасному ринку праці, пріоритетним завданням української економіки є забезпечення соціальної захищеності населення, особливо тих, хто не може конкурувати на рівних. З одного боку, молодь має низку соціальних переваг: вона здатна креативно мислити, опановувати нові технології та професії, продукувати принципово нові ідеї. А з іншого – зіштовхується з багатьма проблемами, пов'язаними з першим місцем працевлаштування після закінчення вищого навчального закладу, відсутністю досвіду роботи, проблемами професійного зростання, низькою заробітною платнею тощо. На жаль, на теперішній час наше суспільство має досить багато проблем з молодими людьми, які не мають роботи. Це, люди, що зневірилися у власних силах під час пошуку роботи за певний проміжок часу, люди, які не мають матеріального достатку, мають сім'ї, але не мають достатньо засобів для існування. Наявна ситуація вимагає вдосконалення профорієнтаційної роботи з молоддю. Безпосередню допомогу молоді в працевлаштуванні покликані надавати служби (центри) зайнятості. У них молодь може отримати потрібну безкоштовну інформацію та професійну консультацію про наявність робочих вакансій, а також можливості професійної підготовки, а в разі потреби – і перепідготовки.

Проблема визначення критеріїв ефективності професійної орієнтації в центрах зайнятості знайшла відображення в розробках Н. Бурої, О. Вакуленка, В. Золотарьової, К. Фоменко. У роботах І. Бесєдіної та Н. Федотова аналізуються та порівнюються профорієнтаційні і профконсультаційні методи, якими можуть користуватися працівники служб зайнятості, зосередивши особливу увагу на профконсультаванні безробітної молоді. Окремі аспекти критеріїв ефективності профорієнтаційної роботи державної служби зайнятості розглядаються в роботах вітчизняних науковців, зокрема Л. Бурлачука, Н. Романова, Н. Щетнікова та багатьох ін.

Однією із головних особливостей роботи центрів зайнятості щодо організації профорієнтації, яка вступає інструментом регулювання зайнятості незайнятого населення, в умовах економічного та соціального становлення держави, проблеми працевлаштування молоді набувають особливого значення. Якщо говорити про той контингент молодих людей, які одержали професійну освіту (середню-спеціальну або вищу) і вийшли на ринок праці в пошуках першої в житті роботи, то для них характерне сполучення високого рівня теоретичної підготовки, відсутності практичних навичок та виробничого досвіду. Останнє робить молодь мало привабливою для більшості роботодавців. Якщо ж говорити про молодь, яка працювала на ринку праці але з тих або інших причин втратила роботу, роботодавці не охоче приймають таку категорію на роботу. Саме в роботі з цією категорією населення закладаються основи не тільки професійного і соціального

становлення людини, але й її конкурентоспроможності на ринку праці. У зв'язку з цим спеціалісти центрів зайнятості спільно з соціальними працівниками, соціальними педагогами та практичними психологами здійснюють профорієнтаційну роботу.

Профорієнтація – комплексна науково обґрунтована система методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик індивіда [1]. В Україні система профорієнтації регулюється положенням «Про організацію професійної орієнтації населення» та іншими нормативними актами [2]. Обрання професії здійснюється завдяки проведеній профорієнтаційній роботі з безробітними громадянами.

Профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із важливих елементів державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, підвищення її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці масового вимушеного безробіття. Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності.

Головною метою профорієнтаційної роботи в центрах зайнятості є сприяння специфічними для неї методами посиленню конкурентоспроможності молодого працівника на ринку праці і досягнення продуктивної зайнятості населення. Важливим завданням профорієнтаційної роботи в центрах зайнятості України є сприяння професійному самовизначенню та професійної самореалізації безробітних, в нашому випадку – безробітної молоді. За допомогою широкого спектру методів та засобів професійної орієнтації спеціалісти центрів зайнятості сприяють оптимізації дій людини щодо вибору професії, напряду професійного навчання, виду професійної діяльності та подальшого працевлаштування [2].

Як зазначає Л. Шаульська, основним заходом зі сприяння працевлаштуванню молоді є відпрацювання порядку надання профорієнтаційних і профдіагностичних послуг як у навчальних закладах різного рівня, так і в центрах зайнятості та громадських організаціях. Актуальним залишається і проведення перенавчання, оскільки молодь є більш відкритою до освоєння нової спеціальності. Причому перенавчання повинно проводитися тільки після аналізу кон'юнктури ринку праці та професійної придатності молоді людини [4].

Складовими діючого сьогодні механізму управління організації професійною орієнтацією є:

- територіальні міжвідомчі центри профорієнтації й центри зайнятості населення. На територіях, що обслуговують центрами професійної орієнтації, їх районними й міськими профконсультаційними пунктами, центри зайнятості роблять послуги профорієнтаційного характеру під методичним керівництвом відповідного центру профорієнтації;

- кабінети й лабораторії профорієнтації загальноосвітніх шкіл, профтехучилищ та вищих навчальних закладів;

- галузеві кабінети профорієнтації й лабораторії на рівні підприємств і організацій, діяльність яких направлена галузевими радами професійної орієнтації молоді;

- загальнодержавні органи в особі відділів і комітетів, які щорічно розробляють разом з іншими організаціями координаційні плани роботи із професійної орієнтації в регіоні, здійснюють контроль за діяльністю профорієнтаційних підрозділів незалежно від їх відомчої підлеглості, поширюють передовий досвід роботи в цій області.

Організація професійної орієнтації в центрах зайнятості складається з декількох взаємозалежних етапів: професійної інформації (більше ширше – профосвіта), професійної консультації, професійного відбору й професійної адаптації.

Професійна просвіта (інформація) – передбачає надання молоді певної сукупності знань про особливості різних професій, умови правильного вибору однієї з них; виховання позитивного ставлення молоді до різних видів професійної та громадської діяльності; формування мотивованих професійних намірів, в основі яких лежить усвідомлення соціально-економічних потреб суспільства та психофізіологічних особливостей особистості. Без професійної просвіти неможлива ефективна підготовка молоді до свідомого вибору професії.

Професійна консультація – науково організована система взаємодії профконсультанта і молоді особи, яка потребує допомоги, на основі вивчення індивідуально-психологічних характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я особи та з урахуванням потреб ринку праці. Професійна консультація має на меті встановлення відповідності індивідуальних психологічних та особистісних особливостей специфічним вимогам тієї чи іншої спеціальності [3].

Професійний відбір – система профдіагностичного обстеження, спрямованого на визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами. [5].

Професійна адаптація – комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування особи до психологічних і організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві, нового соціального оточення, умов праці, успішному професійному становленню працівника. Успішність професійної адаптації – один із головних критеріїв правильного вибору професії, оцінка ефективності усієї профорієнтаційної роботи. Успішна професійна адаптація характеризується збереженням та подальшим

розвитком нахилів до конкретної професійної діяльності, спів паданням суспільної та особистісної мотивації праці.

У процесі профорієнтації здійснюється робота профконсультанта (профорієнтолога), до якої він залучає клієнта (безробітна молодь, яка знаходиться в стані пошуку роботи). Робота профконсультанта в центрі зайнятості спрямована на поглиблення індивідуального досвіду молодої людини. Це може бути досвід розробки нових ідей, прийняття рішень та їхньої практичної реалізації тощо.

Таким чином, професійна орієнтація допомагає людині обрати свою майбутню професію з урахуванням всіх її здібностей, потреб і бажань. Профорієнтація відіграє важливу роль у формуванні ефективної зайнятості населення через науково обґрунтований і усвідомлений вибір громадянами професій, створення передумови для отримання максимальних результатів від трудової діяльності, сприяє структурній національній перебудові господарства з реальної потреби в кадрах є одним із дієвих засобів профілактики молодіжного безробіття, психологічної підтримки незайнятого населення. Тобто, професійна орієнтація безробітної молоді є вагомим чинником, що суттєво впливає на формування, збереження та розвиток трудового потенціалу України. Профорієнтація виступає пріоритетним інструментом регулювання зайнятості безробітної молоді. Найважливішим моментом профорієнтаційної роботи є активна, небайдужа, зацікавлена позиція центрів зайнятості та самої молоді, яка виступає суб'єктом процесу профорієнтаційної роботи.

Список використаних джерел:

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація, прийнята Законом України від 15 грудня 1992 р. № 2859-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

2. Деякі аспекти оцінки ефективності надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді / [О. В. Вакулєнко, Н. М. Комарова, І. В. Пеша, Н. Ф. Романова]. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 124 с..

3. Москалик Г. Особливості професійної орієнтації та самовизначення особистості в системі ринкових трансформацій / Г. Москалик // Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 101-105.

4. Шаульська Л. В. Оцінка діяльності служби зайнятості як суб'єкта реалізації професійної орієнтації / Л. В. Шаульська, Н. С. Якимова // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – Випуск 14. – 2009. – С. 21-26.

5. Шендеровський К. С. Управління соціальною роботою з дітьми та молоддю. Менеджмент соціальної служби: навч.-метод. збірка для спеціаліста з соціальної роботи системи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді м. Києва / К. С. Шендеровський. – К. : УДЦСССДМ, 2002. – 153 с.

*Мульована Л.І., аспірант кафедри соціальної роботи
Чернігівський національний технологічний університет*

НЕДЕРЖАВНІ НАДАВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Соціально-психологічна адаптація та психологічна реабілітація людей, які перенесли психотравмуючі події, а особливо військових ветеранів є вкрай **актуальною проблемою**.

В Україні постійно зростає кількість осіб, що потребують психологічної допомоги та психосоціальної підтримки. До їх числа можна віднести:

- учасники бойових дій;
- вимушені переселенці;
- родини загиблих та зниклих безвісти.

Негативними проявами наслідків психотравмуючих подій є:

- проблеми в родинях, збільшення кількості розлучень серед ветеранів антитерористичної операції;

- злочинна поведінка, спроби вирішити проблеми незаконним, силовим шляхом;
- труднощі у пристосуванні до цивільного життя;
- проблема алкоголізації та наркоманії серед демобілізованих;
- депресія, фрустрація, апатія, що може призводити до спроб самогубства.

Проблемним питанням є локалізація центрів психо-соціальної допомоги ветеранам АТО. Так, у великих містах їх може бути декілька, а в малих, іноді немає жодного. Тому потрібно стимулювати діяльність таких центрів за участі ветеранів та вже діючих у регіонах громадських організацій та ініціатив. Це дасть змогу частково задовольнити потребу в психологічній допомозі в невеликих містах.

Наразі нормативні документи та політика уряду не враховують потенціал надавачів соціальних послуг із недержавного сектору. Йдеться переважно про необхідність залучення до надання послуг волонтерів та волонтерських організацій.

Програми соціально-психологічної реабілітації, започатковані ще у 2014 році волонтерськими групами та недержавними організаціями, не переросли у системний, підтримуваний державою підхід до розв'язання проблем тих, хто пережив стресові ситуації у зоні бойових дій чи втратив рідних.

Більш того, є усвідомлення й очікування, що психологічна допомога й надалі надаватиметься волонтерами безкоштовно. Тож, хоча зростання волонтерства стало яскравим символом нової України та індикатором сили її громадянського суспільства, вже відчувається «вигорання» та втома волонтерів. В умовах війни саме психологи займають друге місце за кількістю осіб, що стають жертвами психологічного стресу.

Відтак, для організації ефективної системи реабілітаційних та соціальних послуг надзвичайно важливо об'єднати зусилля державних та громадських організацій: потрібно, щоб це була єдина, якісна система супроводу комбатантів.

Як зазначає Національна коаліція для ветеранів-безхатченків США, найефективнішими програмами для бездомних ветеранів та таких, що перебувають в зоні ризику, є програми, що започатковуються місцевими громадами, неприбутковими організаціями або ж групами ветеранів, які допомагають один одному. Найкраще працюють програми, які сприяють тимчасовому поселенню ветеранів у спеціальних «товариствах», де вони б мали можливість жити у зрозумілому та близькому їм оточенні побратимів, із наявною для їх членів можливістю досягнення подальшого саморозвитку.

Недержавні організації - будь-які організації, які не є частиною державних структур. В контексті соціальної роботи цей термін вживають для позначення громадських чи благодійних організацій, тобто неприбуткових організацій, які не представляють приватний бізнес і працюють для задоволення громадських інтересів.

Важливе місце посідають недержавні організації, що надають соціальні послуги. Такі НДО створюються для надання потрібної послуги чи розв'язання особливого соціального питання.

У Законі України «Про соціальні послуги» зазначено, що надавати соціальні послуги можуть не лише державні, а й недержавні організації. До недержавних надавачів соціальних послуг Закон відносить «громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг» [1].

Для отримання державного фінансування недержавні надавачі послуг мають пройти конкурсну комісію, яка оцінює їх пропозицію за наступними критеріями: 1) відповідність діяльності учасника конкурсу критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги; 2) фінансовий стан учасника конкурсу, у тому числі наявність кредиторської заборгованості, можливість надання послуг за власний рахунок з вартісною оцінкою соціальних послуг, стан матеріально-технічної бази; 3) досвід учасника конкурсу у сфері надання соціальних послуг; 4) кваліфікація персоналу, який залучається до надання соціальної послуги, у тому числі наявність відповідної освіти та досвіду роботи; 5) планована кількість отримувачів соціальних послуг; 6) вартість соціальних послуг, соціальне замовлення яких передбачається здійснити [2].

Такі чіткі критерії, з одного боку, допомагають обрати професійних та досвідчених постачальників соціальних послуг, проте, з іншого – гальмують розвиток молодих соціально орієнтованих організацій, які розташовані в невеликих селищах та не мають потужної матеріально-технічної бази.

Велика частина недержавних організацій в Україні функціонують за підтримки міжнародних фондів. Це дозволяє їм забезпечити фінансування штатних працівників та сучасне офісне устаткування.

Наразі, спостерігається тенденція до зростання частки фінансування з місцевих джерел. Недержавні організації на місцевому рівні активно співпрацюють з органами влади.

В Україні є кілька способів державного фінансування послуг, які надають недержавні організації: закупівля державою послуг; державні субсидії; гранти на виконання соціальних проєктів; соціальне контракування.

Розвинуті країни (Польща, США, Нідерланди) надали перевагу механізму закупівлі соціальних послуг у недержавних організацій, а не прямому наданню державою цих послуг громадянам.

Найпоширенішим в Україні механізмом державної підтримки НДО є субсидії, які надаються організаціям на їх статутну діяльність. Субсидювання як механізм державної підтримки виражається у безоплатному (або на пільгових умовах) наданні матеріальних засобів - приміщення, обладнання, пільгові умови оренди приміщень чи землі.

Проте, чинниками, які сповільнюють розвиток ринку соціальних послуг, є відсутність чіткого визначення видів послуг та їх класифікація з урахуванням таких, які надають НДО; відсутність універсальних стандартів надання соціальних послуг для забезпечення рівних та єдиних вимог для надавачів соціальних послуг всіх форм власності.

Висновки. Україна постала перед проблемою охоплення великої кількості населення соціальними послугами. Державні установи та організації з їх негнучкою структурою не в змозі швидко реагувати на виклики сьогодення. Наразі існує велика кількість недержавних організацій, які на професійній основі можуть надавати соціально-психологічні послуги учасникам АТО. Для цього потрібно: розширити

обсяги соціального замовлення та делегувати повноваження з надання соціальних послуг недержавним організаціям; удосконалити нормативно-правову базу, яка регулює діяльність НДО.

Впровадження дієвої моделі соціального захисту учасників АТО потребує розробки системи підтримки проектів громадських організацій, спрямованих на забезпечення ефективної реабілітації та соціальної адаптації учасників АТО.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV. Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

2. Порядок здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 324. Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324-2013-п#n9>

Нестеренко О.В., студентка гр. СЗ - 141
Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівській національній технологічній університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

На сьогодні в наслідок війни на сході України, падіння економічного розвитку соціальна ситуація в країні набула рис вираженої нестабільності. Разом з тим спостерігається руйнування державної системи суспільного виховання, ускладнення умов життєдіяльності, зміна моральних цінностей, послаблення реалізації духовної функції сім'ї. Все це призводить до поширення безпритульності неповнолітніх, зростання дитячої агресивності, злочинності та інших негативних соціальних проявів у поведінці підростаючого покоління. Тому проблема підліткової девіації набуває актуального характеру та потребує особливої уваги.

Підлітковий вік є достатньо складним кризовим періодом розвитку. В психології існує кілька понять, які характеризують цю соціальну групу: важковиховувані, кризові, педагогічно запущені, дезадаптовані, асоціальні, аморальні підлітки. На думку Курта Левіна, підліток знаходиться в стані «маргінальної особистості»: він вже вийшов з дитячого віку, але ще не став дорослим [3]. У цьому віці підліток стикається з багатьма труднощами та не завжди при зустрічі з новою ситуацією може знайти адаптивні способи її вирішення.

Серед українських дослідників проблему відхилень у поведінці неповнолітніх вивчали такі відомі вчені як А. Г. Антонова, І. С. Дьоміна, О. В. Киричук, І. П. Лисенко, Н. Ю. Максимова, В. П. Оржеховська, Т. М. Титаренко., В. О. Татенко, С. О. Тарарухін, С. І. Яковенко та ін.

Н. Ю. Максимова вважає, що девіантна поведінка особистості часто пов'язана з її важковиховуваністю у дитинстві. Авторка зазначає, що тривале незадоволення життєво важливих потреб особистості може призвести до активізації психологічних захистів, результатом чого стає формування особистісних новоутворень, які викривлюють сприйняття довкілля на користь уявлень, що задовольняють суб'єкта. Поведінка в цьому випадку стає сурогатом тієї соціально цінної діяльності, яка б дійсно привела до задоволення життєво важливих потреб, про що свідчать результати досліджень девіантної поведінки підлітків. Вчена звернула увагу на те, що різні форми поведінки, яка відхиляється від норми, є наслідком недостатнього засвоєння індивідом позитивного соціального досвіду [4].

Оцінка будь-якої поведінки завжди припускає її порівняння з певною соціальною нормою. Девіантна поведінка – це система вчинків, що відхиляються від загальноприйнятої чи припустимої норми (норми психічного здоров'я, права, культури чи моралі тощо). Зазвичай труднощі у поведінці підлітка пояснюються поєднанням результатів неправильного розвитку особистості й несприятливої ситуації в якій він опинився, а також недоліками виховання.

Найзагальнішою соціальною причиною девіацій є становлення суспільства: проблеми підліткового віку й важких підлітків виникли тільки тоді, коли соціум почав розглядати їх як особливу групу людей і наділяти їх особливими правами.

Відхилення у поведінці підлітків можуть бути обумовлені такими групами причин:

1. Психологічні:

- незавершеність процесу формування особистості;
- залежність підлітка від вимог, норм і цінностей групи, до якої він належить;
- самоствердження, протест проти дійсності або вимог дорослих;
- низька самооцінка, розбіжність між прагненнями дитини та її потенціалом, що призводить до психологічних та емоційних зривів, підвищеної конфліктності, депресії і, зрештою, до небажання

відвідувати школу, зниження успішності, вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, пошуку підтримки у «сумнівних» друзів.

2. Соціальні:

- вплив соціального оточення, в якому живе й розвивається дитина (засвоює норми та цінності, несхвалювані широким загалом);

- соціально благополучне, але погане за рівнем матеріального забезпечення середовище: якщо в дитини не сформовані моральні норми й цінності, навички самостійного планування життя, то девіантна поведінка спочатку може бути протестом проти умов життя, а потім перейти у порушення закону для підвищення свого рівня життя (крадіжки, махінації);

- соціально й матеріально комфортне середовище – при несформованості моральних норм, відхиленнях у розвитку, конфліктах із дорослими.

Серед факторів, що породжують різноманітні відхилення, називають, насамперед, такі:

- неблагополуччя в сім'ї (неповна сім'я, батьки – п'яниці, наркомани, які ведуть аморальний спосіб життя; безвідповідальність батьків за виховання дітей, їх психолого-педагогічна неграмотність; негативні приклади в моральній поведінці; брак доброти, сімейного затишку, любові до дітей, справжнього батьківського авторитету; прояви насильства, жорстокості; матеріальне неблагополуччя);

- низька педагогічна культура сім'ї (батько й мати працюють, освічені, інтелектуально розвинені, але матеріальний достаток проявляється у створенні для дітей «парникових» умов, що призводить до ослаблення внутрішніх сил особистості, матеріального перенасичення, всюдозволеності, несформованості системи самовимог і самоконтролю);

- недостатній рівень виховної роботи у загальноосвітніх закладах (проявляється у перевантаженості програм навчальним матеріалом, який учень не може засвоїти, що породжує негативізм, опір, намагання «втекти» від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності; прояви негативізму з боку вчителів-вихователів до учнів з моральними вадами; недостатній рівень педагогічної культури вихователів; ізоляція, відсторонення від цікавих колективних справ тощо);

- відсутність умов для самовираження, розумного прояву зовнішньої та внутрішньої активності – незайнятість корисними видами діяльності, брак позитивних і значущих соціальних та особистісних життєвих цілей і планів [1].

Дієвим способом профілактики девіантної поведінки підлітків є навчальні екскурсії в місця позбавлення волі. Це дає змогу побачити на власні очі те, що чекає юних розбишак у разі, якщо вони не виправлять свою поведінку, відчутти атмосферу спецзакладу та усвідомити наслідки правопорушень, переоцінити деякі свої життєві цінності й правила життя. На сьогодні такі екскурсії організуються співробітниками відділення кримінальної поліції у справах дітей УМВС України в Чернігівській області за активного сприяння керівництва Управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області.

Неповнолітні, які перебувають на обліку у вищезазначених відомствах, відвідують СІЗО міста Чернігова, де мають можливість поспілкуватися з однолітками, які утримуються в цій спецустанові, а також з особами, які є постійними «гостями» слідчого ізолятора. Метою такого заходу є підвищення ефективності боротьби з рецидивною злочинністю неповнолітніх, запобігання скоєнню правопорушень дітьми, які перебувають на обліку УМВС та підвищення рівня індивідуально-профілактичної роботи з раніше засудженими підлітками.

Неповнолітні мають можливість побачити адміністративні будівлі, приміщення карцеру, приміщення для утримання неповнолітніх, прогулянковий дворик, прослухати інформацію про умови та правила перебування у даному закладі. Але найбільш цікавим є безпосереднє спілкування «важких» підлітків із заарештованими, які утримуються в СІЗО. Люди «з того боку колючого дроту» розповідають про свій особистий шлях, який призводить до закладів пенітенціарного утримання.

Якраз такі розповіді і мають справити на підлітків найглибші враження. Хлопцям та дівчатам докладно повідомляють про те, яких елементарних речей вони позбавляться, якщо потраплять за ґрати. Заарештовані власним досвідом переконують підлітків витратити свою юність на більш приємні і корисні речі, а не повторювати помилок ув'язнених. Таким чином, ця профілактична робота повинна привести до того, що юні бешкетники замисляться над побаченим та почутим від заарештованих, та почнуть розмірковувати над своєю подальшою долею. У всякому разі, є надія, що ці екскурсії стануть для них добрим уроком навчання на чужих помилках і допоможуть зробити в подальшому житті правильний вибір.

Отже, девіантна поведінка підлітків – явище комплексне і складне. Воно може мати зовнішні та внутрішні причини. Девіантне поведіння пов'язане з індивідуально-типологічними особливостями особистості, які створюють сприятливу або несприятливу основу для впливу негативних зовнішніх (природних, кліматичних, екологічних), соціальних (соціокультурні норми, традиції) і внутрішніх (ціннісні орієнтації, установки, потреби) факторів. Виникаючи на рівні ситуативних поведінкових реакцій при певному поєднанні зазначених факторів, девіантність, закріплюючись, призводить до стійких форм відхилень у поведінці. Така дезадаптивна стратегія значно ускладнює соціалізацію підлітків.

Список використаних джерел

1. Пономаренко І. Л. Психологічна характеристика підлітків з девіантною поведінкою/ І. Л. Пономаренко // Практична психологія та соціальна робота – №4. – 2009. – С. 35 – 37.
2. Кисільова В. О. Підліткова самотність: причини та наслідки/ В. О. Кисільова // Виховання школярів – №6 – 2011. – С. 80 – 84.
3. Левін К.О. Досвід психологічного консультування підлітків з неблагополучними поведінковими проявами/ К.О. Левін // Психолог. – №40. – 2011. – С.32.
4. Максимова Н.Ю. Виховна робота з соціально дезадаптованими школярами/ Н. Ю. Максимова // Методичні рекомендації. – Київ, 2000. – С. 45 – 54.

Нечваль А.С., студентка гр. МСРп-161

Остряк Т.С., канд. пед. н.

Чернігівський національний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «БАТЬКІВ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ «АУТИЗМ. НОВИЙ ПОГЛЯД» м. ЧЕРНІГІВ)

Згідно з офіційними статистичними даними МОЗ України, кількість дітей з розладами аутичного спектру за останні 5 років зростає на 194%: з 0,55 до 1,61 на 100 000 дитячого населення. Показник первинної захворюваності в Україні стабільно збільшується щороку. Поширеність розладів аутичного спектру у дитячій популяції за ці роки зростає в 2,84 рази: з 17,0 до 48,2 на 100 000 населення. Незважаючи на значне зростання, абсолютні показники поширеності аутизму в Україні залишаються істотно нижчими, ніж у США та країнах Європи. В Україні це такі показники: на частку Донецької, Запорізької, Львівської, Харківської областей та міста Києва припадало 53,1% первинно діагностованих у 2013 році випадків захворювання, тоді як на Волинську, Житомирську, Закарпатську, Луганську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Черкаську, Чернігівську області – 13,5%. На сьогоднішній день кількість офіційно встановлених діагнозів розлад аутичного спектру в м. Чернігові – 100, щороку цей показник зростає на 2%. Така тенденція дозволяє прогнозувати швидке зростання поширеності аутизму на тлі поліпшення діагностики та впровадження нетрадиційної практики та іноваційних програм.

Дослідженням проблеми аутизму займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Г. Аспергер, Т. Пітерс, С. Мнухін, К.Лебединська, В.Лебединський, Л.Туріщева, Т.Скрипник, А.Колупаєва, О.Таранченко, Г. Косарева, О. Волошин, М. Мушкевич, С.Кауфман, Б. Кауфман, К.Вайлд.

Поява дитини з порушеннями психічного розвитку для будь-якої сім'ї є складним випробуванням, за якого сім'я потребує об'єктивної інформації, соціальних ресурсів, підтримки близьких та друзів, кваліфікованої допомоги спеціалістів.

Виділяють стадії прийняття діагнозу розлад аутичного спектру. На першій стадії у батьків виникає відчуття заперечення діагнозу, пошуку кваліфікованих фахівців, які могли б встановити інший діагноз. Друга стадія – це пошук причини захворювання та відчуття власної провини, сорому, безнадійності, жалю, в окремих випадках, ненависті до себе та злість. На третій стадії батьків охоплює депресія, глибокий сум, почуття спустошеності й самотності, туга за здоровою дитиною, як за чимось назавжди втраченим. Четверта стадія характеризується прийняттям діагнозу та пошуком методів та методик, які сприятимуть соціалізації та інтеграції дитини з розладами аутичного спектру у суспільство.

Для батьків дитини з розладами аутичного спектру характерна емоційна напруга, переживання, які особливо проявляються, якщо в дитини встановлена перша група аутизму. Серед найбільших страждань батьків є неспроможність збалансувати емоційний та психологічний стан дитини (заспокоїти дитину при її проявах агресії, плачі, нездатності до навчання), а також вплинути на поведінку та навчально-виховний процес.

У батьків дітей з розладами аутичного спектру, зокрема матерів, найбільшим проявом порушення емоційного стану є стрес. Оскільки вони не лише обмежені в особистісній свободі і часі через надзалежність до своїх дітей, але й мають занижену самооцінку, вважаючи, що недостатньо добре виконують свою материнську роль.

Деформація позитивного життєвого стереотипу, що зумовлена народженням дитини з розладами аутичного спектру, зумовлює порушення, які можуть виявлятися на соціальному, соматичному й психологічному рівнях розвитку дитини.

Коли в сім'ї з'являється дитина з розладами аутичного спектру, найбільші проблеми випадають на долю матері, оскільки із самого народження дитини вона не одержує позитивних емоцій безпосередньої радості спілкування. Дитина не посміхається до неї, не дивиться їй в очі, не любить сидіти на руках; іноді вона навіть не вирізняє її серед інших людей, не віддає видимої переваги під час контакту. Саме

тому для матері є актуальними прояви депресивності, дратівливості, емоційного й фізичного виснаження.

Особливості материнського ставлення до дітей з розладами аутичного спектру:

- високий рівень тривожності,
- переживання фрустрації,
- емоційна нестійкість,
- підвищена чутливість до соціальних критеріїв і зовнішніх оцінок їх дій і особистості.

Всі перераховані особливості створюють «сприятливе» афективне середовище для дитини з розладами аутичного спектру.

Батько сприймає повідомлення про хворобу дитини як інструментальну кризу. Він, як правило, реагує менш емоційно, ніж мати і частіше ставить питання про довгостроковість порушень, тобто батько більш стурбований соціальним статусом і майбутньою кар'єрою дитини. Батька більш засмучують порушення дитини, які помітні зовні. Він, як правило, уникає щоденного стресу, пов'язаного з вихованням дитини з розладами аутичного спектру, проводячи більше часу на роботі. Проте, він теж переживає відчуття провини, розчарування, хоча і не говорить про це так відкрито, як мати. На нього покладається особлива матеріальна відповідальність стосовно забезпечення догляду за важкою дитиною, яка стає дедалі гострішою, оскільки обіцяє бути довготривалою, фактично довічною. Реакція батька на дитину з розладами аутичного спектру може визначати собою реакцію інших членів родини, тобто існує чіткий взаємозв'язок між рівнем прийняття дитини з боку батька і загальним ставленням до дитини в сім'ї. Таким чином реакція батька може задавати емоційний та психологічний настрій для всієї родини. Поведінка батька може проявлятися або через залучення до виховання дитини, або ж як цілковита відстороненість від цього. Від байдужості батька страждає не тільки розвиток дитини, але й загальний клімат у сім'ї.

На сьогоднішній день у м. Чернігові відсутня спеціальна консультативна служба, де батьки мали б можливість отримати рекомендації щодо догляду за хворою дитиною, її виховання. Недостатня кількість спеціалізованої методичної літератури з означеної проблеми; труднощі у працевлаштуванні матерів, які мають таких дітей тощо обумовили необхідність створення спеціальної дорожньої карти у співпраці з Чернігівською обласною психоневрологічною лікарнею, в якій чітко описано симптоми хвороби, починаючи з 6 місяців, та алгоритм дій, після встановлення діагнозу аутизм. Громадська організація «Батьків дітей-інвалідів з розладами аутичного спектру «Аутизм. Новий погляд» надає батькам дітей з розладами аутичного спектру консультативну допомогу, а також здійснює психологічний супровід сім'ї.

Етапи супроводу сімей з дітьми з розладами аутичного спектру:

1. Перший етап включає в себе знайомство з родиною, встановлення з ними довірливих стосунків та визначення проблем сім'ї, для подальшої їх співпраці. Важливою є первинна психотерапевтична і просвітницька робота з матір'ю, з батьком, з іншими членами родини і перші поради-рекомендації. Психологічну підтримку батьки дитини можуть отримати як від фахівців, так і від батьків, які вже виховують дітей з розладами аутичного спектру.

2. Другий етап пов'язаний з вивченням функціонування дитини в сім'ї і родини в цілому. Завдання другого етапу – створення груп взаємодопомоги батьків.

3. Третій етап включає в себе допомогу батькам з метою змінити їх життя так, щоб і дитині допомогти, і зберегти їх активність у соціумі. Створення розпорядку дня. Визначення пріоритетних цілей розвитку дитини з розладами аутичного спектру.

4. Четвертий етап психологічної допомоги – інтегроване виховання дітей, що передбачає не тільки виховання в сім'ї, але й за її межами.

Отже, у роботі з батьками дітей з розладами аутичного спектру здійснення консультування сімей, психологічний супровід, а також підготовки кваліфікованих спеціалістів, є провідними напрямками роботи Центрів допомоги батькам дітей з розладами аутичного спектру. Визначені напрямки допомагають батькам краще зрозуміти особливості поведінки дитини, сформувати побутові вміння та навички та встановити емоційний контакт. Психотерапевтична робота з дітьми з розладами аутичного спектру та їх батьками сприяє позитивному налаштуванню батьків на благополучне майбутнє дитини, розвитку дитини відповідно до своїх особистісних особливостей.

У подальшому дослідженні проблеми роботи з батьками дітей з розладами аутичного спектру необхідним постає розробка методичних рекомендацій для батьків таких дітей щодо формування у них родинно-орієнтованого підходу, який дає можливість враховувати не тільки особливості дитини, але й сім'ї, тобто працювати з системою „дитина-батьки” і активно залучати батьків до роботи з розвитку дитини. Становлення батьківської компетентності та створення у родині найсприятливіших умов для розвитку дитини з розладами аутичного спектру є невід'ємною складовою у процесі інтеграції та соціалізації дитини з розладами аутичного спектру у суспільство.

Список використаних джерел

1. Баенская Е.Р. Либлинг М.М. Психологическая помощь при нарушениях раннего эмоционального развития: Методическое пособие / Е.Р.Баенская, М.М.Либлинг. - М.: Издательство 23 кзамен», 2004. 48.с.
2. Турішцева Л. В. Увага! Особливі діти / Л. В. Турішцева. — Х.: ВГ «Основа», 2010. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Психологічне консультування у сфері освіти складне і багатогранне, має свої особливості та пріоритети, оскільки проблеми, з якими стикаються педагоги, учні та батьки є досить різноманітними. Консультування в закладах освіти – це вид соціально-педагогічної допомоги, що має діагностико-рекомендаційний характер і є засобом підвищення соціально-педагогічної компетентності вчителів, батьків, підлітків, старшокласників. Це також спосіб психологічної підтримки дітей, які мають певні специфічні потреби, відчувають відгородженість від однолітків, самотність, батьки яких не забезпечують їм відчуття захищеності, не створюють належних умов для розвитку.

Необхідність привертання уваги до зазначеної теми підтверджують роботи зарубіжних учених: дослідження окремих теоретико-методологічних засад консультативної діяльності висвітлені у працях Б. Гершунського, А. Пригожина, М. Поташнік; питання психоконсультування розглянуто у дослідженнях Ю. Альошиної, О. Бодальова, Р. Кочюнаса, Л. Петровської, В. Століна. Разом з тим теоретичні та практичні засади консультування як складової професійної діяльності управлінців у галузі освіти залишаються малодослідженими в нашій країні.

Основне завдання консультування в сфері освіти – це оптимізація міжособистісної взаємодії в системі «педагог – дитина», «батьки – дитина», «педагог – батьки».

До основних проблем (запитів), з якими звертаються до психолога-консультанта, можна віднести:

- неадекватність педагогічних впливів на особистість дитини;
- конфліктні ситуації в сім'ї;
- переживання дітьми різного віку негативних емоцій стосовно школи, ставлення до навчання;
- проблеми психічного здоров'я дітей, що навчаються в загальноосвітніх та спеціальних закладах;
- вплив стресогенних факторів на успіхи в школі;
- проблеми шкільної дезадаптації;
- дитячий алкоголізм та наркоманія [2].

Останнім часом простежується ще одна проблема – це зростання агресивних дій, вчинених неповнолітніми. Агресивність у підлітків – це світова тенденція, зазначають психологи. Причин жорстокого поведіння неповнолітніх називають декілька. По-перше, недостатня увага з боку батьків та вчителів, залежність від соціальних мереж. Розглядаючи дану проблему, стало відомо, що агресивність приносить підліткам тимчасове полегшення й одночасно може змусити оточуючих звернути на підлітка увагу, якщо він відчуває потребу в батьківській турботі. Суттєвий інтерес в рамках обговорюваної проблеми мають особливості агресивного поведіння підлітків в ситуаціях соціальної колізії. Це питання важливо тим, що ситуації конфлікту можуть провокувати підлітків на прояв деяких форм агресії. Саме підлітковий вік являє собою групу високого ризику. Батькам психологи радять, перш за все, звернути увагу на власний стиль спілкування з дитиною. Ні в якому разі не поводитись агресивно, адже діти часто інстинктивно копіюють вчинки дорослих [4].

Розв'язання зазначених вище проблем передбачає, перш за все, знаходження основних причин, які провокують появу тих чи інших труднощів. Досвід практичної роботи спеціалістів показує, що найбільш поширеними причинами виникнення труднощів у педагогічному спілкуванні є:

- несформованість навичок вербальної та невербальної комунікації (перефразування, збіднений словниковий запас, нелогічність висловлювань, недоречність виразів тощо);
- відсутність необхідного зворотного зв'язку;
- формальність в організації педагогічної взаємодії (особливо в процесі прийняття спільних рішень);
- неврахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у процесі спілкування, ігнорування закономірностей психічного розвитку особистості, зокрема переживання нею критичних періодів;
- низька культура педагогічного спілкування та нехтування внутрішньою неготовністю співрозмовника (зокрема, дитини) до критичного ставлення чи оцінювання;
- низький рівень гуманізації дитячих закладів [1].

Головне завдання консультанта – зняти психологічний бар'єр, налаштувати на готовність до співпраці, звертати увагу на мотивацію людських вчинків, а не лише на їх результати.

До основних напрямів роботи психолога-консультанта в закладі освіти можна віднести:

– психологічну просвіту – підвищення психологічної культури педагогів і батьків, формування запиту на психологічні послуги і забезпечення інформацією з психологічних проблем. Здійснюється у формах лекцій, тематичних виставок психологічної літератури, бесід, семінарів, батьківських клубів, психологічних газет або як розділ шкільної преси й ін.;

– психологічну діагностику – психолого-педагогічне вивчення індивідуальних особливостей особистості учнів з метою виявлення: причин виникнення проблем у навчанні і розвитку; сильних сторін

особистості, її резервних можливостей, на які можна спиратися в ході корекційної роботи; раннього виявлення професійних і пізнавальних інтересів; індивідуального стилю пізнавальної діяльності й ін. Здійснюється у формі планової діагностики або діагностики по запити учнів, адміністрації, педагогів і батьків, і розглядається як важливий підготовчий етап індивідуального і групового консультування, роботи психолого-педагогічного консилиуму, педради школи;

– психологічну корекцію – систематична цілеспрямована робота психолога з дітьми, віднесеними до категорії групи ризику на тих або інших підставах, і спрямована на специфічну допомогу цим дітям;

– психологічну профілактику – цілеспрямована систематична спільна робота психолога, педагогів і вихователів щодо: попередження виникнення можливих соціально-психологічних і психологічних проблем в учнів різних вікових категорій; створення сприятливого емоційно-психологічного клімату в педагогічному й учнівському колективах; попередження виникнення залежної поведінки (вживання шкідливих речовин: тютюну, алкоголю, хімічних речовин, наркотиків тощо); валеологізація освітнього процесу; створення правил школи, в основі яких – повага честі і достоїнства всіх її громадян; виявлення дітей групи ризику (на різних підставах) [3].

Отже, психологічне консультування в сфері освіти є видом спеціально організованого спілкування, в процесі якого психолог на основі спеціальних професійно-наукових знань надає кваліфіковану допомогу учням, батькам та педагогам в оперативному розв'язанні психологічних проблем, виявленні особистісних ресурсів чи створенні перспективних програм професійного особистісного розвитку. Кожна психолого-педагогічна консультація передбачає розвиток психологічної компетентності учнів, батьків та педагогів, розширення меж їх самопізнання, набуття навичок подолання життєвих труднощів, зняття психологічної напруги, формування впевненості у собі тощо.

Список використаних джерел

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас. – М.: Академический проект, 1999. – 362 с.
2. Семаго М. М. Диагностико-консультативная деятельность психолога образования : [методическое пособие] / М. М. Семаго, Н. Я. Семаго. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 288 с.
3. Дуткевич Т.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність : навч. посіб. / Т.В. Дуткевич, О.В. Савицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
4. Щербakov А. І. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: Навч. посібник. – К.: Академія праці і соціальних відносин, 2000. – 50 с.

Півень Б.О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник – **Княшко М.В.**

Чернігівський національний технологічний університет

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВРОДЖЕНИМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦЯ

На сьогоднішній день серцеві захворювання мають велике поширення, насамперед це: ендокардит, міокардит, пороки та дистрофія міокарда. При аналізі медичної практики, перевагу мають вроджені захворювання серця. Це зумовлено різноманітними факторами, що не пов'язані із впливом екзогенних факторів. Безсумнівне значення мають генні мутації та хромосомні аберації. Серед множинних пороків, що спостерігаються при хромосомних хворобах, пороки серця зустрічаються рідше, ніж пороки ЦНС. Розвиток пороку пов'язаний із впливом вразливого агента на ембріон від 3-го до 11-го тижня внутрішньоутробного розвитку. Різні види пороків залежать від спотворення етапів морфогенезу серця, із яких основними є дефекти первісно парних закладок серця, неправильні вигини первинної серцевої трубки, затримка розвитку чи неправильне розташування перегородок серця, що ділять його та артеріальний стовбур на праву й ліву половини, персистенція передсердно-шлуночкових з'єднань, існуючих під час внутрішньоутробного життя [1, с. 55].

Зазвичай такі діти фізично ослаблені, внаслідок порушення гемодинаміки і обмеження фізичної активності (звільнення від фізичних навантажень у навчальних закладах, обмеженість рухів у повсякденному житті). Такі обмеження призводять до відставання у фізичному розвитку, зниження адаптації серцево-судинної та дихальної систем до навантажень, обмеження рухомості грудної клітки та діафрагми, результатом чого є погіршення вентиляції легенів, газообміну у них. Обмеження рухової активності призводить до зменшення м'язової сили, погіршення постави, зменшення резервних сил організму.

Оперативне втручання потребує від організму дитини значного напруження компенсаторних механізмів, посилення роботи серцево-судинної, дихальної та інших систем, певної м'язової сили (виділення мокротиння, активні рухи кінцівками та тулубом, повороти тощо), пристосування до змінених умов роботи серцево-судинної системи після усунення або корекції пороку [2, с. 47].

Тому багато уваги приділяється розробці програм та методів фізичної реабілітації для хворих дітей з вродженими пороками серця.

Фізичні вправи, що застосовуються для хворих дітей, не тільки стимулюють процеси росту, розвитку, формування організму, але і підтримують та розвивають функцію його головних систем, допомагають адаптуватися до фізичних навантажень.

Таким чином, заняття фізичними вправами є невід'ємним засобом комплексної терапії як у період підготовки хворого до операції, так і в післяопераційному періоді.

Доопераційний період складається з двох етапів — адаптаційного та підготовчого. Завданням адаптаційного етапу є:

- встановлення контакту з хворими;
- виявлення функціональних можливостей організму хворого;
- поступове пристосування організму хворого до помірних фізичних навантажень;
- розширення функціональних можливостей дихальної та серцево-судинної систем;
- виховання навичок правильного дихання;
- збільшення рухливості грудної клітки та діафрагми;
- виховання навичок правильної постави;
- зміцнення м'язів скелета [3, с. 350].

Адаптаційний етап починається через 2—3 дні з моменту надходження хворого у клініку, після уточнення діагнозу. Заняття із хворими проводяться у формі ранкової та лікувальної гімнастики малогруповим та індивідуальним способом, самостійних занять та лікувальної ходьби за 5—7 днів до операції.

Адаптаційний етап змінюється підготовчим, завданнями якого є:

- навчання вправ, які використовуються у ранній післяопераційний період, відкашлюванню;
- зниження загального навантаження.

Форми занять ті самі, що і на адаптаційному етапі, але дещо змінюється методика їх проведення.

У післяопераційний період фізичні вправи можуть застосовуватися з перших днів після операції. Проте, доцільним є приведення комплексів фізичних вправ, що використовуються у більш пізній післяопераційний період, оскільки в перші дні після операції можливі серйозні ускладнення стану здоров'я хворого. [1, с. 122; 4, с. 289].

При проведенні занять фізичними вправами з хворими як до, так і після операції слід дотримувати таких основних методичних положень, які підвищують ефективність комплексного лікування:

- включати в урок вправи, що забезпечують найбільш сприятливий вплив на функціональний стан дихальної, серцево-судинної, м'язової, нервової та інших систем організму;
- застосовувати вигідні вихідні положення, при яких виконання вправ забезпечувало б найбільш сприятливі зрушення в організмі хворих;
- фізичні вправи дозувати відповідно з функціональними можливостями тих, хто займається; виробити рефлекс носового дихання, зберігати його протягом усієї процедури і повсякденно;
- навчити хворих повному змішаному типу дихання;
- уникати затримування дихання при виконанні вправ;
- в основній частині уроку вправи необхідно розташовувати так, щоб забезпечити поступове підвищення фізіологічного навантаження у середині занять і поступово знижувати його наприкінці;
- найбільш складні по виконанню та навантаженню вправи необхідно вводити у середину основного розділу процедури, після яких необхідно виконувати статичні дихальні вправи;
- при заняттях з дітьми молодшого віку при виконанні ними вправ не акцентувати уваги на диханні, але стежити, щоб діти його не затримували.

На різних етапах доопераційного періоду заняття може тривати від 8—10 до 20—30 хв. В залежності від стану хворих заняття проводиться груповим або індивідуальним методом за загальноприйнятою схемою (вступна, основна та заключна частини) [5, с. 472].

Починаючи займатися з хворими, незалежно від групи та віку насамперед необхідно навчати їх навичкам правильного змішаного типу дихання. Тому основу комплексу фізичних вправ у доопераційному періоді складають дихальні вправи (статичні й динамічні).

Загальновідомо, що більш досконала робота дихального апарату значною мірою полегшує роботу серця. Дихальні вправи відіграють важливу роль у регуляції легеневого кровообігу. Зміна легеневого тиску під час дихання впливає на кровообіг у легенях. Так, наприклад, вдих збільшує кровонаповнення у легенях, видих — зменшує. Цей принцип необхідно враховувати займаючись із хворими як із підвищенням, так і зі зниженням легеневого кровотоком.

У тих випадках, коли необхідно збільшити легеневий кровообіг, дітям пропонують робити видих довший, ніж вдих [5, с. 475].

Отже, головним контингентом хворих з вродженими пороками серця є діти, оскільки вроджені пороки є наслідком дефектів у формуванні серця і великих судин під час внутрішньоутробного розвитку дитини. Як правило, вони фізично ослаблені внаслідок порушення гемодинаміки і обмеження фізичної

активності. Заняття фізичними вправами є невід'ємним засобом комплексної терапії як у період підготовки хворого до операції, так і в післяопераційному періоді.

Фізична реабілітація позитивно впливає на функції серця і судин, їх морфологію. Лікувальна дія фізичних вправ виявляється як чотири основні механізми: тонізуючий вплив, трофічна дія, формування компенсації, нормалізація функцій, серед яких перші два є провідними.

Список використаних джерел

1. Фізична реабілітація та основи здорового способу життя : навч. посібник для студентів ВНЗ МОЗ України / Д. В. Козак, Н. О. Давибіда // Терноп. держ. мед. ун-т ім. І. Я. Горбачевського. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2015. – 199 с.
2. Лікувальна фізична культура : навч. посібник для студентів / Н. О. Давибіда // Терноп. держ. мед. ун-т ім. І. Я. Горбачевського. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2015. – 108 с.
3. Основи медичної та соціальної реабілітації в медсестринстві : навч. посіб. / Л. О. Вакуленко, І. Р. Мисула, Л. В. Левицька, Д. В. Вакуленко та ін. - Тернопіль : ТДМУ, 2015. – 444 с.
4. Мухін В. М. Фізична реабілітація : підручник / В. М. Мухін. – К.: «ОЛ», 2009. – 488 с.
5. Попов С.Н. Фізична реабілітація / С. Н. Попов. – Р.: «Феникс», 2005. – 608 с.

Погребець О.М., студентка гр. МСРп-162

Науковий керівник – **Левицька Н.С.**, к.психол.н.
Чернігівський національний технологічний університет

СУТНІСНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО» В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

В умовах поглиблення світової кризи, загостренні культурної, політичної, екологічної, економічної та соціальної ситуацій в країні, як ніколи стає помітно, що ні держава, ні благодійні структури не справляються з обсягом наявних сьогодні суспільних труднощів та проблем. Безробіття, бідність, стан здоров'я населення – ці та інші проблеми потребують нагального вирішення. Тому постає необхідність у застосуванні інноваційного інструменту, що дозволить забезпечити реалізацію економічних та соціальних прав людини, права на соціальну безпеку, підвищить рівень зайнятості населення, сприятиме зростанню якості життя населення тощо. Таким інноваційним інструментом може бути соціальне підприємництво. Соціальне підприємництво повинно стати шляхом стимулювання населення до самостійного вирішення власних проблем і тим самим воно повинно зменшити навантаження на державні та благодійні структури, які сьогодні не справляються з обсягом наявних проблем у суспільстві.

Дослідженням питань сутності та особливостей здійснення підприємницької діяльності займалися такі вчені як Г. Дарнопих, М. Долішній, А. Даниленко, А. Дятлов, М. Плотников, Е. Ленько, Е. Лібанова, О. Амосов, В. Гесць та інші; вивчення питання сутності соціального підприємництва проводилось такими вченими: А. Скіпальський, Н. Ковшун, А. Радько, Н. Лозинська, А. Стецик, О. Шмаленко, Н. Коваленко, Ю. Попов, М. Баталін та інші.

Перш за все варто визначити, що являє собою поняття підприємництво. Відповідно до законодавчого трактування, підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [1].

Якщо ми говоримо про «соціальне підприємництво», то його сутність дещо трансформується у порівнянні з просто поняттям «підприємництво». При цьому варто зазначити, що в Україні визначення соціального підприємництва не є закріпленим на законодавчому та юридичному рівнях. Хоча саме явище виникло ще наприкінці 20 століття. Так само на сьогоднішній день серед теоретиків та практиків досі немає одностайності щодо трактування сутності соціального підприємництва.

У наукових публікаціях термін «соціальне підприємництво» вперше згадується в 80-х роках ХХ ст., завдяки Б. Дрейтону, засновнику «Ашока». «Ашока» (Ashoka) – найбільша міжнародна організація, що об'єднує лідерів соціального підприємництва з усього світу, чия діяльність спрямована на системне вирішення найбільш гострих соціальних проблем.

Б. Дрейтон визнає соціальне підприємництво як інноваційний підхід, завдяки якому індивіди можуть вирішити серйозні соціальні проблеми, з якими стикається їх спільнота. Діяльність соціального підприємства полягає в розпізнанні ситуації, коли частина суспільства обмежена у своєму розвитку та усуненні відповідних обмежень. Автор також підкреслює, що соціальне підприємництво є беззаперечно важливим інструментом для економічного та соціального розвитку не лише для слаборозвинутих, але й для країн, що розвиваються, та розвинутих країн [2].

Взагалі, враховуючи досвід організації соціальних підприємств закордоном та безпосередньо в Україні, науковці виокремлюють різні підходи до визначення сутності соціального підприємництва. Зокрема, згідно з А. Скіпальським [3] відповідно до першого підходу соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових державних організацій, дохід від яких використовується на реалізацію статутних цілей організації. При цьому загальна місія та статутні цілі організації спрямовані на вирішення конкретних соціальних проблем цільової групи, заради якої власне і створювалася організація. Так, соціальні підприємництва визначаються країнами Північної та Південної Америки.

Друге – європейське – визначення соціального підприємництва характеризує його більше як підприємництво або бізнес, який має певну соціальну місію. При цьому, звичайно, першочерговим є соціальний ефект від діяльності, а потім вже економічний. Це є головною відмінністю соціального підприємництва від звичайного підприємництва чи бізнесу. У такому випадку соціальне підприємництво характеризують два критерії – економічний і соціальний. Відповідно до економічного критерію соціальні підприємства мають певний рівень незалежності, виробляють товари чи послуги, продають їх, наймають працівників та платять їм, конкурують на ринку і відповідають за відповідні ризики у зв'язку з цим. Згідно до соціального критерію, соціальні підприємства продукують конкретні вигоди для громади, залучають до своєї діяльності цільові групи, і при отриманні прибутку не розподіляють його між учасниками, а направляють у соціальну сферу.

Третє визначення соціального підприємництва, за А. Скіпальським, впливає з особливостей та специфіки діяльності міжнародних фондів, створених з метою розвитку та популяризації соціально-економічної діяльності. Соціальне підприємництво у такому випадку визначається як інноваційна підприємницька діяльність задля соціальних перетворень у суспільстві та громаді. Діяльність багатьох таких організацій спрямована на те, щоб виявляти соціальних новаторів та створювати необхідні сприятливі умови для їхньої діяльності, сприяти їхньому розвитку, становленню та визнанню. До речі, форма організації немає ніякого значення, тому це може бути як ініціативна група в громаді, так і приватний бізнес. Відмінністю такого підходу від інших є те, що на перше місце тут виходить лідер організації – соціальний підприємець.

Таким чином, можна стверджувати – світова практика показує, що соціальне підприємництво може мати різні форми організації – як діяльність неприбуткових організацій або як діяльність соціальних бізнес-структур. Для соціальних підприємців по всьому світу існує широкий спектр можливостей для реалізації своєї лідерської та новаторської діяльності.

Якщо говорити про те, як в Україні визначають соціальне підприємництво, то науковці та практики по-різному тлумачать це поняття. Багато в чому це пов'язано з тим, що законодавства про соціальне підприємництво ще не сформовано і немає конкретного визначення соціального підприємництва, так само як і немає конкретних правових норм, що регулювали б явище соціального підприємництва. У цьому є свої позитивні та негативні сторони. Зокрема, якщо говорити про негативну сторону, то відсутність закону є одним із чинників, які перешкоджають розумінню суспільством власне сутності самого явища соціального підприємництва. Інформація про цей такий вид підприємництва, систематизована та узагальнена в нормативно-правовому акті сприяла б подоланню розмитості поглядів про соціальне підприємництво. Позитивним є те, що відсутність сформованого законодавства надає соціальним підприємцям певні можливості. Так, зокрема, соціальні підприємства можуть обирати ту правову форму юридичної особи, котра є оптимальною для засновників бізнесу. В такому випадку може виникнути питання на підставі чого створюються і діють соціальні підприємства в Україні. Здебільшого соціальні підприємства в Україні створюються громадськими організаціями та оформлюються на лідера такої організації, що виступає як фізична особа-підприємець. Фінансуються такі підприємства на умовах відповідності певним критеріям через гранти міжнародних фондів та через кредитування. Також актуальними є позики від знайомих (друзів, родичів) чи особистісні заощадження. Варто зазначити, що часто українську модель соціального підприємництва характеризують як дещо споживацьку, оскільки на сьогоднішній день суспільство часто чекає на фінансову допомогу зі сторони міжнародних фондів-донорів. І при цьому в суспільстві ще досі панує страх брати на себе відповідальність за організацію підприємства. Панує невпевненість в завтрашньому дні і тому люди бояться оформлювати кредити в банках тощо. З приводу цього можна зробити висновок, що люди не хочуть самі вирішувати свої проблеми і знову ж таки сподіваються на когось.

Повертаючись до того як в Україні визначають поняття соціального підприємництва, то можна звернути увагу на визначення З. Галушка [4, 2. 15-17]. Зокрема, він стверджує, що відмінність традиційного підприємництва від соціального полягає у безпосередньому сприянні соціального підприємництва позитивним змінам у суспільстві засобами, відмінними від традиційної благодійності.

Отже, у науці термін «соціальне підприємництво» почали використовувати відносно нещодавно, з кінця ХХ ст. Сучасні вчені виокремлюють декілька підходів до поняття «соціальне підприємництво» як в Україні, так і закордоном. Проаналізувавши основні з цих підходів, ми дійшли висновку, що соціальне підприємництво може мати різні форми організації – як діяльність неприбуткових організацій або як діяльність соціальних бізнес-структур. Для соціальних підприємців сьогодні по всьому світу існує

широкий спектр можливостей для реалізації своєї діяльності. Соціальне підприємництво є дійсно інноваційним механізмом вирішення соціальних проблем як в Україні, так і закордоном.

Список використаних джерел

1. Про підприємництво : закон від 07.02.1991 № 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – ст. 144, із наступними змінами.
2. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства / М. Наумова // Україна : Аспекти праці. – №4. – 2014.
3. Скіпальський А. Підприємці - благодійники = благодійники – підприємці / А. Скіпальський // Дзеркало тижня / Людина. – 2006. - №17 (596) – 29 квітня – 12 травня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua>.
4. Галушка З. Феномен соціального підприємництва : поняття та перспективи розвитку в Україні / З. Галушка // Вісник серія «Економіка». – Київ : ВПЦ «Київський національний університет» №148. – 2013. – С. 15-17.

Полевик А.А., студентка гр. СЗ-131

Наук. керівник – Кальницька К.О., к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИТУАЦІЇ РОЗЛУЧЕННЯ

В Україні кількість розлучень сягнула 61%. У тому числі від 52% до 62% розлучень припадає на молоді сім'ї. Ще 10 років тому розлучень було в 1,5 рази менше. Сьогодні Україна лідирує за кількістю розлучень серед європейських країн. Більше 60% розлучень в нашій країні припадає на молоді пари. Найпоширеніша причина руйнування сім'ї (43 зі 100 випадків) – це подружня зрада. 65% зрад закінчуються розлученням. 80 % дітей, які вирости в сім'ях, де батьки зраджували один одного, попадають у зону ризику щодо подружньої зради у майбутньому, а це нові розбиті сім'ї. Пари, які живуть в громадянському шлюбі, розлучаються ще частіше – в 95 % випадків.

В останні роки психологи активно обговорюють питання, які методи консультування більш ефективні для людей, що переживають розлучення. Досвід зарубіжних колег показує, що ці люди потребують допомоги на різних рівнях – соціальному, матеріальному, фізичному та ін. Вивченню консультування в ситуації розлучення присвячені роботи таких науковців: Е. Р.Силаєва, Ю. Є.Алешіної, Р. Ленг, Ф. Штрауса, А. С.Ленц та ін.

Так, Е. Р. Силаєва вважає, що клієнти в ситуації розлучення потребують як в інформаційно-консультативної, так і власне терапевтичної соціально-психологічної допомоги. Терапевтичний супровід на різних етапах розлучення може мати різні форми – це й індивідуальна терапія для кожного з родини, парна терапія, окремо терапія для дітей подружжя [3].

На думку психотерапевта Ю. Є. Алешіної, консультування тих, хто прийняв рішення розірвати шлюб, відрізняється від інших видів психологічної корекції яскраво вираженою інформуючою функцією. Тому фахівці, що працюють з подружжям, яке розлучається, повинні бути добре обізнані в галузі юридичних аспектів розлучення і особливо в питаннях, пов'язаних з дітьми. Будь розлучення, навіть баженим – це серйозна травма, яка посилюється необхідністю повної реорганізації життя і переживається іноді довгі роки [1].

Один із відомих психотерапевтів нашого часу Р. Ленг був переконаний, що навіть сьогодні слово «шлюб» для багатьох означає клятву, обіцянку, і порушення цієї клятви людина сприймає дуже болісно. Психологічні проблеми на різних етапах розлучення особливо важкі для партнерів. Тому необхідний терапевтичний супровід на всіх стадіях розлучення. Залежно від індивідуальних особливостей пари і протікання процесу розлучення може набувати різні форми.

У сучасному консультуванні пропонується оригінальний метод створення і роботи з мережею клієнта, причому, пропонований метод розглядається не як альтернатива вже існуючим методам консультування, а як додаток, що допомагає провести інвентаризацію відносин клієнта з оточуючими людьми. Метод роботи з мережею, так званий «аналіз мережі», сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів самого клієнта, усвідомлення власних помилок і побудови нових гармонійних відносин. Метод «аналіз мережі» орієнтований на активне використання самопомоги.

А. Ленц розробив конкретну схему аналізу мережі в рамках консультативної роботи.

1. У процесі консультування клієнтові пропонують поглиблено розглянути мережу соціальних відносин. Карта мережі дозволяє зробити наочними відносини і їх структуру.

2. Перед клієнтом лежить аркуш паперу, на якому в достатку зображені концентричні кола. У центрі внутрішнього кола стоїть слово «Я».

3. Він повинен зробити перший крок: уявити собі людей, з якими відчуває себе особливо тісно пов'язаним, без яких йому важко. Ці люди групуються в першому колі навколо «Я».

4. Потім його запитують про людей, які так важливі в його житті, але з ними він менш пов'язаний, ніж з людьми з першого кола. Ці особи розміщуються далі, в більш віддалених колах.

5. У кінці розміщують людей, з якими соціальні контакти встановлені, існують, але емоційні зв'язки слабкіше або більш віддистанційовані. Це можуть бути колеги по роботі, сусіди, знайомі з групи дозвілля, об'єднання або організації, з якими був пов'язаний клієнт.

6. На закінчення при складанні карти мережі особливими значками відзначаються ті, хто пов'язаний з поставленими проблемами, з ким відносини особливо конфліктні або розвивалися напружено.

7. Ця візуальна реконструкція є основою для загального аналізу структури відносин, аналіз нерідко триває на наступних консультаціях [2].

Розлучення і страх самотності постає ще однією проблемою, яка особливо тяжко переживається розлученими навіть, якщо розлучення є для них передбаченим кроком. Страх клієнта найчастіше пов'язаний з втратою сім'ї, яка б поганою вона не була. Для таких переживань багато реальних підстав, одна з них – недоброзичливе ставлення до розлучених з боку суспільства. Все це може обговорюватися на консультації, але перш за все необхідно з'ясувати, що саме самотність означає для клієнта, яких наслідків він боїться. Дізнаваючися про страхи клієнта, пов'язані з розлученням, доцільно використовувати прийоми раціональної терапії. Якщо клієнт сам себе відчуває ізгоєм, виним, то до нього відповідно так будуть ставитися і оточуючі, а якщо, навпаки, веселий, впевнений у собі незалежно від сімейного стану, в якому він знаходиться, буде викликати до себе повагу і любов. Якщо клієнта хвилює дефіцит спілкування і труднощі вступу в новий шлюб, його слід спрямувати до активної позиції у відносинах з іншими людьми.

Консультуючи розлучених, потрібно намагатися підвищувати самооцінку клієнта, використовуючи для цього найменшу можливість: «У вас така цікава робота», «Ви така приваблива жінка», «Ви, напевно, дуже сильна людина, раз змогли винести таке» та ін.

Сімейно-центрована практика як модель соціальної роботи зосереджена на взаємовідносинах людини, її сім'ї та оточення, що впливає, в свою чергу, на більш широкі соціальні кола і системи, в які вона включена. Належність до групи, сім'ї підтримує почуття самоцінності людини, допомагає впоратися з кризами, конфліктами і напругою, а також з факторами ризику для здоров'я. Психологічні консультативні заходи повинні не тільки концентруватися на патології та розробці шляхів її подолання, а й включати цілеспрямований пошук і підтримку соціальних ресурсів клієнтів.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование/ Ю. Е. Алешина. – Класс. 2005 – 208 с.
2. Галустова О.В. Психологическое консультирование: Конспект лекций / О. В. Галустова. – М.: А-Приор, 2007 – 240 с.
3. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др.; Под ред. Е. Г. Силиевой. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2005 – 192 с.

Полтарескул Ю.М., аспірант кафедри соціальної роботи
Науковий керівник – **Кривоконь Н.І.**, д.психол.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота відноситься до тих професій, в яких важливі не тільки професійні знання та навички, але й особистісні якості спеціаліста, адже саме вони здебільшого зумовлюють успішність та ефективність роботи. Крім функціональних обов'язків соціального працівника, що закріплені в його посадовій інструкції, він має надавати моральну, психологічну підтримку, відрізнитися високим рівнем емпатії та толерантності. Емоційно-психологічне навантаження на спеціалістів в галузі соціальної сфери є досить високим. Соціальні працівники мають бути морально та психологічно витривалими, здатними швидко орієнтуватися в стресових ситуаціях та знаходити оптимальні рішення, тобто володіти соціально-психологічним здоров'ям. Від стану здоров'я соціального працівника, в тому числі соціально-психологічного, залежить якість здійснення його професійної діяльності. Соціально-психологічне здоров'я працівників соціальної сфери є актуальним об'єктом наукового дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців.

Соціальний компонент здоров'я є предметом вивчення різних наукових дисциплін. Розглядаються особливості визначення соціального здоров'я у філософії, де воно визначається як складник цілого - культури, а особистісне здоров'я - як компонент особистісної культури, здоров'я нації - як компонент національної культури, як чинник соціальної реалізації особистості; соціологією соціальне здоров'я тлумачиться як здоров'я суспільства чи спільнот, соціальний ресурс, необхідний для успішної соціалізації і соціальної адаптації, система взаємодії соціальних суб'єктів на принципах поваги, гідності і честі, визнання і дотримання соціальних прав особистості; психологія соціального здоров'я розглядає його як таке, що залежить від особливостей соціального розвитку людини, від рівня рівноваги, гармонії

особистості і соціального середовища; медицина вивчає соціальне здоров'я в контексті дотримання екологічних, гігієнічних норм.

Вітчизняний науковець Л. Сущенко визначає соціальне здоров'я як функціонування особистості в ролі повноправного члена суспільства, її безконфліктну взаємодію з навколишнім світом, доброзичливі взаємини у колективі, сім'ї, суспільстві [3].

Близьким до розуміння сутності соціального здоров'я особистості є тлумачення, запропоноване вітчизняною вченою Л. Горяною, яка розглядає його як показник культури спілкування. На думку вченої, соціальне здоров'я – це багатоаспектний і поліфункціональний чинник здорового способу життя, який є провідною ланкою в міжособистісних стосунках: особистості з суспільством [1]. Авторка тісно пов'язує соціальне здоров'я з міжособистісними стосунками особистості.

На думку Н. Приступи, соціальне здоров'я розглядається як стан гармонії особистісних сенсів людини, взаємовідносин її з іншими людьми і діяльність, що сприяє не тільки самоактуалізації особистості, але й позитивному розвитку інших людей, гуманізації соціуму, суспільства і культури загалом [5].

Ми погоджуємося з думкою вищезазначених науковців щодо розуміння сутності соціального здоров'я особистості. Вважаємо, що в контексті професійної діяльності соціального працівника соціальне здоров'я можна розуміти як стан людини, що характеризується здатністю до активного слухання, культурного спілкування, позитивної міжособистісної взаємодії.

Тісно пов'язаним із поняттям «соціальне здоров'я» соціального працівника є поняття «психологічне здоров'я».

За В. Беловим, А. Шмаковим, психологічне здоров'я визначається, як єдина і повноцінна життєдіяльність людини, з притаманною їй видовими та індивідуальними біологічними, психологічними і соціальними функціями. [4].

На думку О.О. Селезньова, психологічне здоров'я – це комплексний показник, який характеризує психологічний механізм захисту особистості від психосоматичних захворювань, психологічна система безпеки, особистісний динамічний потенціал розвитку духовності, а психічне здоров'я як медичний термін констатує лише відсутність психічних захворювань, нормує критерії свідомості, пізнавальної, емоційної, рухово-вольової сфер психічної діяльності людини. Психологічно здорові люди особистісно активні, прагнуть проявляти свою вдачу, життєрадісні та самодостатні, спостережливі до себе та оточуючого світу, критичні. Саме психологічне здоров'я, на думку низки дослідників, є головною умовою самоактуалізації особистості, її повноцінного розвитку та функціонування [4].

В. Семке визначає психологічне здоров'я як стан динамічної рівноваги індивіда з оточуючим природним і суспільним середовищем, коли усі закладені в його біологічній і соціальній суті життєві здібності, проявляються найбільш повно, а всі підсистеми організму функціонують з максимальною інтенсивністю [6].

Психологічне здоров'я є однією з найважливіших характеристик особистості. Узагальнюючи думки науковців з приводу визначення поняття «психологічне здоров'я», можна стверджувати, що психологічне здоров'я – це внутрішній стан гармонії особистості, а також стан гармонії між особистістю і суспільством загалом; можливість повноцінного функціонування особистості в процесі життєдіяльності. Головною ознакою психологічного здоров'я особистості є наявність у неї життєвих планів.

На нашу думку, соціально-психологічне здоров'я соціального працівника є критерієм його успішної професійної діяльності. До основних критеріїв та показників соціально-психологічного здоров'я, що є показником ефективної професійної діяльності соціального працівника, можна віднести:

1. Особистісно-значимі: психологічна рівновага; відсутність хворобливих психічних станів; успішна психологічна адаптація в суспільстві; творча активність та самореалізація; усвідомлення цінності власного буття.

2. Суспільно-значимі: здатність виступати активним суб'єктом власного життя та нести відповідальність за здоров'я та життя інших людей; позитивний вплив на інших людей та на самого себе; баланс між вмінням віддавати та брати від іншого; гармонія між власним внутрішнім світом та навколишнім оточенням; орієнтація на виконання життєвих планів.

3. Соціально-адаптивні: пластичність (баланс індивідуального і соціального, активна участь в житті колективу, гнучкість у взаємовідносинах), усвідомленість (прийняття та виконання соціальних норм, які прийняті в колективі; адекватне сприйняття різноманітних впливів; самоконтроль поведінки; задоволеність статусом та взаємовідносинами; залучення до корисної громадської діяльності; ініціативність; формування і розвиток соціальних зв'язків; наявність хобі; низька конфліктність).

4. Соціокультурні: когнітивність (знання, вміння, навички соціального життя; вміння планувати та організовувати власну життєдіяльність); благополуччя (гармонія між цінностями, інтересами, потребами можливостями для їх задоволення); направленість (переконання, провідні мотиви поведінки, вчинки; конструктивна особистісна активність).

5. Поведінково-вольові: нормативність (прийняття та додержання моральних норм поведінки, сформована ідентичність); валеологічність (ведення активного образу життя, додержання режиму,

відсутність шкідливих звичок); відсутність поведінкових розладів (адитивної, делінквентної поведінки, психопатичних розладів); гнучкість (здатність пристосовуватися до зміни життєвих обставин).

6. Оціночно-рефлексивні: адекватність психічних реакцій на різноманітні соціальні ситуації, емпатійність, співпереживання, чутливе ставлення до людей з інвалідністю, самоконтроль власних емоційних переживань, критичне ставлення до себе та своєї діяльності [2].

Таким чином, стан соціально-психологічного здоров'я соціальних працівників безпосередньо впливає на якість виконання ними своїх професійних обов'язків. До критеріїв соціально-психологічного здоров'я науковці відносять особистісно-значимі, суспільно-значимі, соціально-адаптивні, соціокультурні, поведінково-вольові та оціночно-рефлексивні. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні методів підтримки соціально-психологічного здоров'я соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Горяня Л. Соціальне здоров'я людини як показник культури спілкування / Лариса Горяня // Рідна школа. – 2009. – № 4.
2. Капалыгина И.И. Социально-психологическое здоровье как критерий гуманности и успешности социального работника в здоровьезберегающей деятельности /И.И.Капалыгина// Сборник научных статей. Современные технологии образования взрослых. – Гродно, 2014.
3. Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання : дис. канд. філос. наук / Л. П. Сущенко. – К., 1997. – 186 с.
4. Максименко С.Д. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України [Текст] / За ред. С.Д. Максименка. Т. XII, част. 3. – К., 2010. – 448 с.
5. Приступа Е. Н. Социально-педагогическая профилактика девиаций социального здоровья школьника : автореф. дисс. на соискание научн. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в разных образовательных областях и на всех уровнях системы образования)" / Приступа Елена Николаевна. – М., 2008. – 42 с.
6. Семке, В.Я. Психическое здоровье и общество [Текст] / В. Я. Семке // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. - 1996. - № 1. – С.5-7.

Прядко Б.В., студент гр. СЗ-141

Науковий керівник – **Кальницька К.О.**, к.психол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІДЕАЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Процес формування особистості, зокрема, її структурних складових, визначається переважно комплексом умов, в яких людина зростає, виховується та навчається. Важливого значення у зв'язку з цим набуває дослідження такого компоненту структури особистості як ідеал.

Ідеал, як і більшість психологічних утворень, не визначається однозначно, натомість тлумачиться різними дослідниками у різний спосіб. Так, проблемою ідеалу як етичного утворення займалися Е. Еріксон, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн та ін. Моральному ідеалу присвячені роботи Б. Д. Ельконіна та Б. С. Братуся. Особливості підліткових ідеалів окреслені в працях А. А. Бодальова, О. М. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова, А. В. Петровського.

На думку Л. І. Божович, ідеал являє собою втілення системи вимог людини до себе. І якщо будь-які зовнішні вимоги не узгоджуються з вимогами ідеалу, вони не зможуть здійснити на людину значущого впливу [1]. Характеризуючи поняття «ідеал», не можна залишити осторонь визначення поняття «образ» як відображення в свідомості різноманітних об'єктів, в тому числі і власної особистості.

Усі образи можна класифікувати як ідеальні та реальні. Реальний образ є справжнім, таким, що дійсно існує. Ідеальний образ носить нормативний характер та детермінує поведінку, діяльність чи особливості мислення людини або соціальної групи. Це – взірць досконалості.

Розглядати поняття «ідеал» можна в декількох аспектах:

- 1) як спрямованість людини на певні цінності, яка є визначальною для особистісних проявів людини та для характеру її діяльності, що може бути як позитивним, так і негативним;
- 2) як функціональну систему, що виконує пізнавальну, виховну, організуючу та регулюючу функцію;
- 3) як вищу цінність та досконалість, мету;
- 4) як різновид мотивації, що виражає напрям прагнень особистості;
- 5) як самоузгоджену систему, що відповідає бажанням людини;
- 6) як найвищу досконалість;
- 7) як психічну модель вищої мети.

Згідно концепції Л. С. Виготського, ідеал можна тлумачити як мету розвитку особистості, важливу установку, через яку відбуватиметься подальша оцінка подій та власних вчинків [3]. С. Л. Рубінштейн

розглядав ідеал як сукупність норм поведінки. Іноді він стає образом, що втілює в собі найцінніші риси людини; це образ, що є зразком. Іншими словами, в ідеалі виявляються такі тенденції, що стають стимулом і регулятором подальшого розвитку особистості [8].

У класифікації ідеалів можна виділити такі: соціальні, естетичні, політичні, етичні. Особлива увага приділяється вивченню морального ідеалу як уявленню про людину, яка гідна наслідування за свої особистісні якості, ставлення до оточуючих людей та діяльності. На думку О. С. Дусавицького, моральний ідеал виступає як один з найважливіших компонентів становлення особистості [4].

Таким чином, ідеальний образ набуває здатності спрямовувати та визначати розвиток людини як на шляху інтелектуального розвитку, так і особистісного. І тому саме підлітковий вік можна розглядати як сензитивний період для формування ідеалів.

У сучасному суспільстві має місце тенденція до зміни системи цінностей, відповідно до якої формуються інтереси та ідеали цілого суспільства, внаслідок чого у підлітків можуть виникати труднощі у виборі ідеалів. А процес розвитку ідеалів підлітків, як членів нового суспільства, визнається важливим, оскільки саме у підлітковому віці закладаються плани щодо вирішення питань подальшого життя.

Одним із механізмів самопізнання підлітком свого внутрішнього світу та самого себе є особистісна рефлексія, тобто діяльність особистісного самопізнання. При цьому особистість не просто вивчає свій внутрішній світ, а оцінює себе і відповідно ставиться до себе.

У віковій психології поняття ідеалу як зміни ціннісної системи у підлітковому віці досліджували Д. Б. Ельконін, І. С. Кон, Л. С. Виготський та ін. Також особливості ціннісної сфери особистості підлітка висвітлювали М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, І. С. Булах тощо.

Так, І. С. Кон процес формування ціннісної сфери підліткового віку досліджував через спілкування підлітків з ровесниками та друзями у референтних групах. Крім того, проблема вибору ідеалу є, на думку автора, невід'ємною частиною проблеми розвитку загальної культури суспільства [7].

Як відмічає І. С. Булах, більшість методів виховання підлітків ґрунтується на профілактиці та корекції їх особистісних якостей та асоціальних форм поведінки. Проте, відбувається нехтування ціннісним ставленням до особистості дитини, що має змогу відповідально створювати власний життєвий простір. Але цей процес потребує відповідних ідеалів та прикладів для наслідування. І відсутність таких ідеалів є негативною тенденцією сучасних соціальних умов [2].

Отже, підлітковий вік – це дуже важливий період у розвитку ідеалів особистості. Якщо для молодших підлітків ідеалами є образи конкретних людей, то у старших підлітків вини синтезуються, базуючись на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали є взірцем для наслідування, у відповідності з якими намагаються діяти підлітки. Однак, внаслідок розвитку підлітка його ідеали або закріплюються в свідомості, або змінюються або повністю зникають. Значний вплив на формування та розвиток ідеалів здійснює середовище, в якому існує підліток безпосередньо, та критичні ситуації, що можуть істотно вплинути на формування моральної сфери особистості.

Ідеал – одна із складових структури особистості, яка визначає життєвий сценарій людини, мотивує її поведінку в складних життєвих ситуаціях. Тому обов'язком усіх соціальних інституцій є формування позитивних, адекватних та стійких ідеалів. Тільки така людина здатна займати високу активну позицію в сучасному суспільстві.

Подальші дослідження ідеалів сучасної молоді ми пов'язуємо з майбутнім емпіричним дослідженням.

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М.: Педагогика, 1995. – 264 с.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка/ І.С. Булах. – К.: НПУ, 2003. – 340с.
3. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во Смысл, 2005.– 1136 с.
4. Дусавицький О.С. Теорія розвитку особистості школяра в навчальній діяльності / О.С. Дусавицький // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №7. – С. 1–12.
5. Дьяур Г. Теоретичні підходи до обґрунтування цінностей сучасного українського виховання / Г. Дьяур // Рідна школа. – 2006. – №7. – С. 25.
6. Зоріна В.І. Зміст і структура ідеального образу дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка / В. І. Зоріна // Наука і освіта. – 2015. – №1. – С. 65–70.
7. Кон И. С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии/ С. Л. Рубинштейн. – СПб: Издательство «Питер», 2000 – 712 с.

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Сім'я – один з найважливіших суспільних інститутів, роль і значення якого у формуванні особистості підлітка складно переоцінити. Сім'я як персональне мікросередовище розвитку дитини і інститут соціалізації має свої особливості, в ній тісно сплетені подружні, батьківські та дитячі взаємини. Ці взаємини мають свою історію, накопичений досвід взаємодії дітей з батьками та батьків з дітьми, на жаль, часто повних помилок і прорахунків у вихованні та формуванні підлітка. Вплив сім'ї на підлітка зачіпає всі сфери його особистості (афективну, когнітивну, поведінкову) і триває безперервно з самого раннього дитинства, навіть тоді, коли підліток знаходиться поза домом. Діти гостро реагують на всі зміни в сім'ї. Особливо в підлітковому віці вони чутливі до оцінки дорослого, до його позиції по відношенню до себе, до зміни стереотипів повсякденного життя [3, с. 438].

Підлітковий вік завжди був критичним. У цьому віці відбуваються як фізіологічні, так і психологічні зміни. У підлітків виникають глибокі психологічні зміни особистості, не пов'язані прямо з дозріванням ендокринної системи. До таких змін можна віднести вироблення нового самопізнання з підвищеним відчуттям власної гідності, особистих можливостей та здібностей. Протягом підліткового періоду ламаються і перебудовуються попередні відношення дитини до навколишнього середовища і до себе [1].

Сім'я має особливий вплив на формування соціально-психологічної адаптації підлітка. Так, вже з перших днів життя дитини батьки турбуються про її здоров'я і виховання, дають початкові знання про світ, формують уявлення і навички, допомагають здійснювати контакти з багатьма людьми.

Від того, як батьки сприймають і розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани та переживання, а, отже, відповідно і взаємодіють з ним, залежить сприймання і оцінка підлітком себе, формування позитивного чи негативного образу «Я», прийняття чи неприйняття своєї особистості. Батьківські установки щодо дітей впливають на усвідомлення ними мотивів своєї поведінки і діяльності, формування цінностей і ідеалів, вироблення оцінок і самооцінок, за якими діти оцінюють себе і людей, що їх оточують. Усе це позначається на соціальній адаптації дітей [2, с. 139].

У підлітковому віці відбувається перебудова взаємин з батьками: перехід від залежності від батьків до стосунків, в основі яких взаємна довіра, повага і постійно зростаюча рівність. Практично у всіх дослідженнях в галузі дитячої психології підкреслюється вирішальний вплив сім'ї на загальний розвиток особистості дітей. Особливе значення для формування моральних якостей Ф. Райс виділяє такі фактори: батьківське тепло, взаємна повага в сім'ї, довіра по відношенню до дитини; інтенсивність спілкування батьків з дітьми-підлітками; сімейна дисципліна; роль, яка відводиться дитині в сімейній ієрархії тощо [4, с. 404].

На дитину суттєво впливає сімейне виховання. Саме умови сімейного виховання дитини відбиваються протягом усього її життя і є пусковим моментом у формуванні особистості. Відносини між батьками і дітьми багато в чому визначаються стилем виховання, який вибирають дорослі, щоб впливати на своїх нащадків. Вибір цей зумовлюється особистим досвідом батьків, їх знайомством з педагогічними доктринами і просто власним розумінням. Проте, який би стиль виховання не обрали би батьки в спілкуванні зі своїми дітьми, рано чи пізно він суперечитиме потребам, установкам і запитам дитини.

Існують такі стилі сімейного виховання:

1. Авторитарний (владний) стиль характеризується прагненням батьків максимально підкорити своєму впливу дітей, припиняти їхню ініціативу, жорстко домагатися своїх вимог, повністю контролювати їхню поведінку, інтереси і навіть бажання. Це досягається за допомогою постійного контролю над життям дітей і покарань. У багатьох родинах це проявляється в нав'язливому прагненні повністю контролювати не тільки поведінку, але й внутрішній світ, думки і бажання дітей, що може призводити до гострих конфліктів. При такому стилі виховання взаємодія між батьками і дітьми відбувається з ініціативи батьків, діти проявляють ініціативу лише якщо є потреба одержати санкцію на які-небудь дії. Комунікація спрямована переважно або винятково від батьків до дитини. Такий стиль, з одного боку, дисциплінує дитину і формує в неї бажані для батьків установки й навички поведінки, з іншого боку – може викликати в них відчуження до батьків, ворожість стосовно оточуючих, протест і агресію, найчастіше разом з апатією і пасивністю.

2. Демократичний стиль характеризується прагненням батьків встановити теплі стосунки з дитиною, залучаючи її до вирішення проблем, заохочуючи ініціативу й самостійність. Батьки, встановлюючи правила і твердо проводячи їх у життя, не вважають себе бездоганними і пояснюють мотиви своїх вимог, заохочують їхнє обговорення дітьми; у дитини цінується як слухняність, так і незалежність. Довіра до дитини в принципі відрізняє тип контролю над нею в порівнянні з авторитарним стилем виховання. Основними засобами виховання стають схвалення і заохочення. Зміст взаємодії визначається не лише батьками, а й інтересами й проблемами дитини, яка охоче виступає ініціатором.

Комунікація має двосторонній характер: від батьків до дітей і навпаки. Такий стиль сприяє вихованню самостійності, відповідальності, активності, дружелюбності, терпимості. У реальності авторитарний і демократичний стилі виховання в чистому виді зустрічаються не так вже й часто. Зазвичай в родині існують компромісні варіанти, ближчі до одного або іншого полюсу. Окрім цього, старші члени родини можуть реалізовувати не ідентичні один одному стилі (наприклад, батько – більш авторитарний, мати – демократична).

3. Ліберальний стиль виховання – у цьому випадку батьки є повною протилежністю авторитарним: вони майже або зовсім не обмежують поведінки дітей. У такій ситуації діти практично позбавлені батьківського керівництва. Навіть якщо вчинки дітей сердять і дратують, ліберальні батьки намагаються стримати свої почуття. Більшість з них настільки захоплюються демонстрацією безумовної любові, що припиняють виконувати безпосередні батьківські функції, зокрема встановлювати необхідні заборони для своїх дітей. Д. Бомрінд вважає, що ліберальні батьки ставляться до дітей із сердечністю й душевною теплотою, приймають їх такими, якими вони є. Як не дивно, але діти ліберальних батьків теж можуть бути агресивними й неслухняними. До того ж вони схильні потурати собі, імпульсивні і часто не вмюють себе поводити на людях [5].

Найбільш типові помилки сімейного виховання пов'язані з дефіцитом позитивного спілкування батьків з підлітками; відсутністю у дорослих стійких власних позитивних моральних установок; організація життя в сім'ї не сприяє формуванню в дитини позитивних моральних звичок; батьки не знають і не розуміють внутрішнього світу дитини.

Отже, стосунки із батьками є важливим фактором соціальної орієнтації підлітка і зумовлюють, певним чином, формування суб'єктивної стратегії його самоствердження. Перша й основна задача батьків є створення в дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї піклуються. Для правильного виховання підлітка в сім'ї, батькам необхідно враховувати особливості розвитку дітей у цьому віці, знайти зміни, які відбуваються в фізіології та психології дитини, фактори, що, впливають на становлення особистості підлітка.

Список використаних джерел

1. Особливості підліткового віку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gymnasiumlib.wordpress.com/допомога/батькам/підлітковий-вік/>
2. Дмитренко А. К. Психологія сімейного виховання / А. К. Дмитренко, П. Є. Мармазинська, О. С. Тарновська. – Чернівці: Прут, 2001. – 358 с.
3. Малкина И. Г. Семейная терапия / И. Г. Малкина, – М.: Эксмо, 2006. – 789 с.
4. Райе Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райе. – Питер, 2012. – 816 с.
5. Стилї виховання та функції сім'ї. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://upsihologtandem.at.ua/publ/stili_vikhovannja_ta_funkciji_sim_ji_osobistosti/1-1-0-5

Сабова А.В., студентка гр. СР-133

Науковий керівник – Мекшун А.Д., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЯВИЩЕ БУЛІНГУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Актуальність дослідження На сьогоднішній день надзвичайно гостро постає проблема агресивних проявів у міжособистісних стосунках учнівської молоді. Особливого розповсюдження набувають прояви систематичної, довготривалої агресії одних учнів по відношенню до інших, коли в ситуацію прояву агресії поступово "включається" весь учнівський клас. Актуальність теми зумовлена тим, що піднята в статті проблема майже не вивчена в нашій країні і з теоретичних позицій, і з позиції практики. Явище булінгу надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему з тих чи тих причин замовчують, не афішують випадки знущань, її не прийнято обговорювати. З одного боку, педагогічний колектив, дбаючи про власну репутацію, ігнорує її, а з іншого – батьки, які або вважають ситуацію цькування хорошою школою життя, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу. За таких умов проблему не усувають, а навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокості.

Грунтовніше проблему насильства, зокрема третирування одних учнів іншими висвітлили зарубіжні вчені, зокрема І. Бердишев, І. Кон, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц, Д. Ольвеус та ін.

Мета дослідження висвітлити особливості та причини існування даного явища в загальноосвітніх закладах.

Незвичний для нашого сприйняття термін булінг тісно пов'язаний із такими поняттями, як насильство (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо

спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір; панування, влада людини над людиною), агресія (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей) [2]. Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природним підґрунтям. Поняття агресія ширше за поняття насильство, воно включає в себе поняття насильство, третирування (виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не зважати на чийсь думку [1, с. 248]), цькування (переслідувати кого-небудь різними нападами, наклепами і т. ін., знущатися з когось). Усі ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг. Поняття булінг трактують від вузького (відеозйомка бійки) до масштабного (насильство взагалі)[4].

Булінг – соціально-педагогічна, психологічна проблема сучасності. Це соціальне явище, властиве переважно організованим колективам, отож з огляду на зазначене, виділяють основні місця булінгу: булінг у школі; булінг на робочому місці (мобінг); булінг в армії («дідовщина»); кібербулінг (насилля в інформаційному просторі) тощо. Уперше термін булінг (з англ. 'bully' – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; 'bullying' – цькування, залякування, третирування) з'явився на початку 70-х рр. XX ст. у Скандинавії, де група дослідників вивчала явище насильства між дітьми в школі. Досі немає чіткого наукового визначення цього терміна. Саме поняття булінг деякі автори розуміють по-різному і дають різну кваліфікацію його видів. Булінг визначають як: 1) соціальну взаємодію через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи [14]; 2) сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [3]; 3) поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення. Відомий дослідник булінгу Д. Ольвеус (Dan Olweus) визначає три важливих компоненти:

1) булінг – агресивна поведінка, що охоплює небажані, негативні дії;

2) булінг охоплює патерн поведінки (патерн (від англ. patron) прийняті в певній культурі зразки та стереотипи поведінки), що постійно повторюється; 3) булінг характеризується нерівністю влади або сили [5].

Аналіз наукових робіт дає можливість визначити основні риси булінгу: систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; взаємостосунки переслідувача й жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи. Отже, підґрунтям булінгу є статус, влада, конкуренція, лідерство. Це соціальна поведінка, що проявляється у відносно стійких групах і здатна залучати інших. Булінг охоплює нерівність сили та влади, що приводить жертву в стан, у якому вона не здатна ефективно захищатися від негативних дій. Це і є відмінною рисою булінгу від простого конфлікту. В конфлікті учасники рівні, а в булінзі жертва завжди виявляється слабшою, їй важче себе захистити, проти неї може виступати група. Ще одна характерна риса боулінгу – він передбачає свідому поведінку, спрямовану на те, щоб завдати шкоди та страждання іншій людині. Серед причин булінгу в колективі вчені виділяють наступні: боротьба за лідерство; зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і фізичних вад; заздрість; відсутність предметного дозвілля тощо [2].

Шкільний булінг можна розділити на дві основні форми:

1. Фізичний шкільний булінг – умисні удари, стусани, побої нанесення інших тілесних ушкоджень тощо; сексуальний булінг.

2. Психологічний шкільний булінг – насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає психологічну травму через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість. До цієї форми належать вербальний булінг (знаряддям слугує голос (образливе ім'я, з яким постійно звертаються до жертви, обзивання, поширення образливих чуток і т. д.); образливі жести або дії; залякування (використання агресивної мови тіла й інтонацій голосу для того, щоб змусити жертву здійснювати або не здійснювати що-небудь); ізоляція (жертву навмисне ізолює, виганяє або ігнорує частина учнів або весь клас); активне неприйняття (виникає у відповідь на ініціативу, що походить від жертви, кривдники дають зрозуміти, що вона ніхто, що її думка нічого не означає, роблять її «цапом відбувайлом»); пасивне неприйняття (виникає лише в певних ситуаціях, коли треба вибрати когось у команду, групу, сісти за парту, прийняти в гру, діти відмовляються: «З ним не буду!»); ігнорування (не звертають уваги, не спілкуються, не помічають, забувають, не проявляють відкритої агресії, але й не цікавляться); вимагання (грошей, їжі, інших речей); пошкодження та інші дії з майном (крадіжка, грабїж, ховання особистих речей жертви); кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв (пересилання неоднозначних зображень і фотографій, обзивання, поширення чуток тощо)). Вважають, що жертвами булінгу стають діти чутливі, замкнуті, сором'язливі, тривожні, невпевнені в собі, нещасні, з низькою самоповагою, схильні до депресії, діти, які не мають жодного близького друга й успішніше спілкуються з дорослими, ніж з

однолітками. Однак провокувати знування над собою можуть і сильні, обдаровані особистості. Перебуваючи у звичайній школі, обдарований учень запускає визначені механізми розвитку булінгу, викликає заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги вчителя. Унаслідок цього відбувається ізоляція обдарованого учня від класу. Погане ставлення до нього поступово стає причиною відповідної поведінки: неприйнята в класі дитина починає порушувати правила, діє імпульсивно й необдуманно [4].

Основні механізми розвитку булінгу: страх; заздрість та конкуренція; неприйняття інакшості; бажання підпорядковувати когось власній волі; бажання витіснити когось із групи (колективу); бажання принизити іншого.

Висновки. Отже, булінг – явище, що може виникнути в більш-менш організованих, сталих дитячих колективах, стосується і впливає на всіх його учасників, призводячи до порушення навчально-виховного процесу в школі, викликає тривалі наслідки для особистості, інколи віддалені в часі. Тому постає гостра потреба усвідомлення того, що ця проблема вимагає підготовки фахівців з певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, навиками для виявлення, попередження та подолання такого негативного соціально-психолого-педагогічного явища, як булінг.

Список використаних джерел

1. Буллинг: детская жестокость [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.tagilib.ru/readers/ot_20_and_starshe/meropg/bulling.php
2. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії [Електронний ресурс] / Л. І. Лушпай //Наук. зап. [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер. :Філологічна. – 2013. – Вип. 33. – С. 85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_3328.pdf
3. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс] / Д. А. Лэйн // ZipSites.ru : бесплат. электрон. интернет-б-ка. – Режим доступа : <http://www.zipsites.ru>
4. Петросяц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде / В. Р. Петросяц //Вестн. ТГПУ. – 2011. – Вып. 6 (108). – С. 151–154.
5. Olweus D. Bullying at school [Elektronic resouse] / D. Olweus // Blackwell Publ. – 1993. – 215 p. – Modeaccess : <http://books.google.com.ua>.

Соболь М.С., студентка гр. СР-151

Скорик Т.В., к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи
Чернігівський національний технологічний університет

КАЗКОТЕРАПІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ

Актуальність теми. Казкотерапія є однією з найдієвіших форм арт-терапії; особливості казкотерапії; казкотерапія, як сучасний метод роботи з дітьми; аналіз впливу казкотерапії на дітей з обмеженими можливостями у розвитку.

Мета статті. Розглянути вплив казкотерапії на дітей різної вікової категорії, описати основні прийоми роботи з казкою.

Значна кількість робіт науковців присвячена впливу казко терапії на дітей (Ш. Амонашвілі, Г.Івашенко, Н.Канштоністова, В.Кодрашин, Л.Обухова, М.Щибрик). Заслужують уваги роботи які розглядають альтернативні підходи до організації реабілітаційної роботи через методи казкотерапії: Л.Алексеева, Т.Зінкевич-Євстигнєєва, А.Копитін, А.Панова, Б.Шапіро, О.Холостова.

Казка для дитини – це не просто світ фантазій, а це їх потаємні мрії, особлива реальність світу почуттів. Розглядаючи казкотерапію, як поняття, то це ефективний метод роботи з дітьми та підлітками, які зазнаються певних емоційних або поведінкових труднощів. Цей метод використовує казкову форму для розвитку творчих здібностей особистості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. Казкотерапія сприяє формуванню зв'язку між казковими подіями та поведінкою у реальному житті, за допомогою казок дитина краще розуміє, що таке правильна або неправильна поведінка, відрізняє добро та зло, риси гарних та поганих персонажів [2].

На сучасному розвитку казкотерапії найбільш розробленими є програми комплексної казкотерапії Т. Зінкевич-Євстигнєєвої. Її концепція базується на 5 видах казок: художні, дидактичні, психокорекційні, психотерапевтичні, медитаційні. На її думку у символічній формі казки міститься інформація про те, як влаштований світ, хто його створив, як цінувати дружбу і любов.

Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєва запропонувала курс казкотерапії, який включає в себе безліч прийомів і форм роботи з дітьми [1, 46]

• **Аналіз казок.** Мета – усвідомлення, інтерпретація того, що стоїть за казковою ситуацією, конструкцією сюжету, поведінкою героїв. Наприклад, для аналізу обирається відома казка або казка, створена психологом чи вчителем для індивідуальної роботи з учнями. При цьому дитині пропонується

відповісти на ряд запитань: «Як ви думаєте, про що ця казка?», «Хто з героїв найбільше сподобався і чому?», «Чому герой зробив ті чи інші вчинки?», «Як герой знайшов вихід із складної ситуації?» тощо.

• **Розповідання казок.** Прийом спрямований на розвиток фантазії та творчої уяви. Дитині або групі дітей пропонується розповісти казку від першої або третьої особи, а також від імені інших казкових героїв. Наприклад, дітям можна запропонувати розповісти казку про колобка від імені лисиці, Баби Яги або Василиси Премудрої.

• **Переписування казок.** Переписування і дописування авторських і народних казок має сенс тоді, коли дитині не подобається щось у сюжеті казки, поворот подій, певні ситуації, в які потрапляють герої, кінець казки тощо. Це важливий діагностичний матеріал. Перепишуючи казку, дописуючи свій кінець або вставляючи інші персонажі у казку, дитина сама обирає найбільш відповідний її внутрішньому стану сюжет і знаходить той варіант руйнування ситуацій, який дозволяє звільнитися їй від внутрішньої напруги. В цьому полягає психокорекційний сенс переписування казки.

• **Постановка казок із допомогою ляльок.** Працюючи з лялькою, дитина бачить, що кожна її дія негайно позначається на поведінці ляльки. Це допомагає їй самостійно коригувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною. Робота з ляльками дозволяє удосконалити і проявляти через ляльку ті емоції, яких зазвичай дитина з якихось причин не може собі дозволити проявляти.

• **Малювання за мотивами казки.** Вільні асоціації дитини виявляються в малюнку. Малюнки аналізуються, обговорюється поведінка і мотивидій персонажа, діти дають їм оцінку: добре – погано.

• **Програвання епізодів казки.** Програвання епізодів казки дає можливість дитині відчувати деякі емоційно значущі ситуації і пережити певні емоції.

• **Складання казок** – це так цікаво й корисно! З одного боку цей процес сприяє розвитку уяви, з іншого – дозволяє дитині повідомити оточуючим про свої проблеми. Краще не втручатися в те, про що та як вигадує дитина. Хоча на початковому етапі, щоб показати приклад, можна скласти казку разом з нею. Почута від дитини казка допоможе усвідомити її проблеми і труднощі.

Казка доступно пояснює, що таке добре і погане, і в реальному житті дитина спирається на свій досвід у казках. Тому казкотерапія є найдієвішим способом, щоб подолати негативний емоційний стан або негативну поведінку дитини. Головне в казкотерапії – це отримання задоволення та результату від спільного творчого процесу.

До казок у своїй творчості зверталися відомі педагоги та психологи: Е. Берн, Е. Фромм, Р. Азовцев, А. Петрова.

На думку В. Сухомлинського, казка – активне естетичне мистецтво, яке охоплює усі сфери духовного життя дитини: уяву, волю, розум, почуття. Він зазначав у своїх працях: «Казка для маленьких дітей не просто розповідь про фантастичні події, це цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [5,307-308]. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі «Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах» [5,307-308]. Завдяки цьому у дитини формуються почуття ввічливості, любові, хоробрості доброти, вірності, виховується краса душі. Казки В.Сухомлинського варто використовувати в роботі з молодшими школярами, які мають особливі потреби, на заняттях розвитку мовлення, образотворчої та музичної діяльності.

Казкотерапія є специфічною технологією збереження і корекції здоров'я дітей з обмеженими можливостями та активізації їх пізнавальної діяльності [4].

Для дітей з особливими потребами, важливо, щоб казка була зрозумілою та доступною для дитини. Казка повинна відповідати таким критеріям[3]:

1. Відсутність у казці дидактики та моралі. Жанр казки має натякати на те, як краще поступати в тій чи іншій ситуації.

2. Відсутність чітких персоніфікацій – це допомагає дитині ідентифікувати себе з головним героєм.

3. Образність і метафоричність мови.

4. Психологічна захищеність. Ознака будь-якої казки – це, обов'язково, позитивний кінець.

Для учнів початкових класів та для підлітків потрібно обирати різні казки, враховуючи вік та диференціацію ситуацій та проблем. Так як у підлітків відмінні проблеми, від проблем дітей, такі наприклад як проблеми з алко/нарко залежністю, проблема відносин з протилежною статтю, з батьками. Для підлітків дуже ефективним є програвання епізодів казки, тому що вони в цей момент стають на місці героя та емоційно переживають його переживання, і якщо правильно назначити підлітка на роль конкретного героя, то він буде асоціювати себе з персонажем та відчувати всю серйозність ситуації.

Висновки. Отже, казкотерапія є ефективним методом оздоровлення та розвитку особистості та впливає на її інтеграцію в суспільство. Казка стає першим пізнанням життя, його моральних основ, соціальних взаємин. Те, що дитина виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення її власного Я. Казкотерапія - специфічна педагогічна технологія збереження і корекції здоров'я учнів з обмеженими можливостями та активізації їх пізнавальної діяльності, як педагогічне «лікування» у навчально-виховному процесі. Це, власне, і є новий підхід у межах якого можна побачити майбутнє вирішення проблем дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии. – СПб.: Речь, 2008. – 320 с.
2. Киселева М. Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов работающих с детьми/ М. Киселева СПб.: Речь, 2006. – 160 с.
3. Сак Т. Якщо у вашому класі навчається дитина з особливою поведінкою/ Т. Сак// Початкова школа – 2014. - №4. – с.50-51
4. Ломко О. Якщо дитина-інвалід оточена турботою батьків і педагогів, то її недуга буде переможена/ О. Ломко// Освіта України. – 2002. – 15 березня. – с.7
5. Сухомлинський В. Вибрані твори в 5 т./ В. Сухомлинський – К.: Рад школа 1977 – Т. 3 – 659 с.

Сушло Ю.В., студентка гр. СР – 142
Науковий керівник – **Мекшун А.Д.**, ст.викладач
Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Зрілість кожного суспільства визначається ставленням до соціально вразливих категорій населення, до яких можна віднести і людей, які знаходяться в місцях позбавлення волі. Прогресивна пенітенціарна практика, міжнародні стандарти виконання кримінальних покарань доводять, що соціальна робота із засудженими є об'єктивною необхідністю, оскільки вона створює умови для реалізації їхніх прав, відновлення соціальної справедливості, запобіганню подальшого негативного розвитку особистості, навчання некримінальним способам вирішувати життєві ситуації та дозволяють мінімізувати негативні наслідки позбавлення волі, сприяють підготовці до нормального повноцінного соціального функціонування осіб, звільнених з виправних установ. Якщо говорити про пострадянський простір, багатьом країнам СНД в цій сфері властива ситуація, яка характеризується соціальною занедбаністю такої категорії населення. У сучасних умовах стрижнем реформування пенітенціарної системи повинна стати виключно ідея ресоціалізації засуджених, що є основою пенітенціарної філософії, де науково-теоретичною основою повинна стати сучасна методологічна база соціальної роботи. Саме тому проблема впровадження методології і методів соціальної роботи в пенітенціарну систему є досить актуальною і значимою.

Літературу, що має відношення до проблеми соціальної роботи в пенітенціарній сфері, можна умовно поділити на 7 груп. Автори першої досліджують теоретичні аспекти кримінології. Це дослідження А.Алексєєва, Г.Аванєсова, В.Дуюнова, В.Кудрявцева, Г.Кудрявцева, та інших. Другу групу складають роботи, що присвячені дослідженням злочинності як однієї з форм девіантної поведінки. Це дослідження А.Борбай, Б.Голубцова, О.Ковальової, Я.Гилінського[2]. До третьої групи входять роботи про структуру і діяльність пенітенціарних систем. До даної групи відносяться роботи А.Зубкова, В.Філіпова, Л.Беляєвої. У четвертій групі розглядаються питання, що стосуються проблем пенітенціарної соціології. До їх числа належать роботи в основному Ю.Алфєрова [1]. П'ята група складається з робіт присвячених пенітенціарній психології. Це роботи Г.Амінева, А.Пішелко, В.Белослудцева [3; 5]. Шосту групу утворюють роботи, в яких розкриваються проблеми пенітенціарного права. Дане коло проблем представлено в роботах Ф.Бражника, С.Дементьєва, П.Міщенко, О.Ігнатєва, і ін. У сьомій групі автори розглядають питання, що стосуються методів поводження із засудженими. Це дослідження А.Пастушенної, В.Стуканова [5].

Мета дослідження: визначити особливості і технології соціальної роботи в пенітенціарній системі і проаналізувати перспективи розвитку даної сфери діяльності.

Теоретична обґрунтованість теорії соціальної роботи в потенціарній сфері розроблена більшою чи меншою мірою. Як приклад, теорія соціальної роботи з інвалідами, дітьми чи людьми похилого віку має досить обґрунтований теоретичний матеріал.

У нашій країні виконання покарання у вигляді позбавлення волі здійснюється у виправних закладах, до яких відносяться виправні колонії, виховні колонії, тюрми і лікувальні виправні заклади, що складають пенітенціарну систему (від лат. *roepnitentia* - каяття). Суспільство розглядає злочинців як групи чужих, таких, що стоять поза суспільством елементів. Так, Ю.Алфєров зазначає: «У злочинців бачать тільки монстрів. Цим суспільство вчиняє з кримінальними злочинцями так само, як вони вчиняють зі своїми жертвами» [1]. Проте на основі аналізу даних про злочинність, про злочинних осіб можна стверджувати, що злочинність – це різновид людської поведінки, а злочинці – це девіанти. Правопорушення – одна з форм антисоціальної поведінки, поведінки нестандартної, такої, що відрізняється від норм, встановлених у суспільстві як законодавчо, так і в морально-етичній сфері [2]. Специфіка соціальної роботи в установах виправної системи полягає в такому, що вона ведеться всередині соціальних організмів із високим ступенем закритості та ізоляваності; її об'єктом є особи з

високим індексом соціального неблагополуччя й підвищеною стресогенністю; соціальна робота нерозривно пов'язана з виконанням кримінального покарання; соціальна робота в умовах пенітенціарної системи не повинна припинятись із закінченням виконання покарання, оскільки колишній ув'язнений потребує ресоціалізації й адаптації до зовнішнього світу, його правил і норм.

Основними завданнями соціальної роботи в установах виправної системи України можна визначити: розвиток і зміцнення соціально-корисних зв'язків між ув'язненими і зовнішнім світом; підвищення і розвиток соціального статусу ув'язненого, допомога у встановленні соціально-позитивних горизонтальних зв'язків з іншими особами, допомога в зміні соціального статусу; допомога в побудові такого типу горизонтальних і вертикальних відносин, які, з одного боку, відповідали б цілям виконання кримінального покарання, а з іншого – спричиняли б найменші фізіологічні, психологічні, етичні і соціальні витрати для засудженого; сприяння в забезпеченні прийнятних соціально-побутових умов для відбування покарання; допомога в соціальному розвитку ув'язненого, включаючи підвищення його соціальної культури, розвиток соціальних потреб, зміну нормативно-ціннісної орієнтації, підвищення рівня соціального самоконтролю; сприяння ув'язненим в отриманні допомоги фахівців, зокрема в сфері психології, психіатрії і т.д.; організація і забезпечення соціального захисту тих категорій ув'язнених, які потребують її (пенсіонери, інваліди); допомога ув'язненим у пошуках соціально прийнятних для них середовища, точки соціального інтересу (робота, сім'я, релігія, мистецтво і т.д.); допомога у вирішенні конфліктних ситуацій; сприяння соціально-правової захищеності персоналу [4; 5].

Взагалі, соціальний працівник у системі пенітенціарних служб виконує біліч функцій. Але основними серед них є: правова допомога і підтримка засуджених; психолого-педагогічна діагностика особистості засудженого; розробка спільно з адміністрацією програм соціально психологічної і професійної реабілітації засуджених; адаптація засуджених до середовища виправного закладу. Завдання ресоціалізації, як головний невід'ємний елемент засуджених включає також завдання формування у засуджених знання вимог, що пред'являються до членів суспільства, усвідомлення зміни соціальної установки, тренування право слухняної поведінки в умовах звичайного гуртожитку, виявлення несформованих (нерозвинених) здібностей і т.д. До завдань процесу ресоціалізації слід віднести і здійснення лікувальної діяльності, надання психологічної і соціальної допомоги засудженим у період їх перебування в установах, виконуючих покарання. В даний час ідея ресоціалізації засуджених стає провідною в корінній перебудові діяльності пенітенціарних установ. У цьому напрямі вже зроблено певні організаційні і законодавчі ініціативи. Так, скасовано заборони, що розривають соціальні зв'язки, зняті обмеження в листуванні, скасовані такі стягнення, як позбавлення засуджених побачень з близькими родичами [5].

Висновки. Таким чином, соціальна робота в українських пенітенціарних установах знаходиться на початковому етапі свого розвитку і потребує подальшого теоретико-методологічного обґрунтування. Громадянин, переступивши межу закону, рано чи пізно повернеться в наше суспільство, але, не навчившись життя в цьому суспільстві, не знайшовши в ньому свого місця, він продовжить свій злочинний шлях. Основна мета соціальної роботи із засудженими – гуманізація процесу відбування покарання, зниження рівня рецидивної злочинності.

Список використаних джерел

1. Алферов Ю.А. Пенитенциарная социология [Текст] / Алферов Ю.А. – Домодедово: РИПК МВД РФ, 1995. – 177 с3
2. Бабушкин А.В. Основы социальной работы в пенитенциарных учреждениях [Текст] / Бабушкин А.В. – М.: АКИ, 1996. – 324 с
3. Білецький В.В. Дослідження пенітенціарного психолога [Текст] / Білецький В.В. – Донецьк: Східний видавничий дім. – 2005. – 4
4. Основы пенитенциарной психологии [Текст] / [Крейдун Н.П., Лактіонов О.М., Сорока А.В., Скоков С.І.]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 14
5. Ягунов Д.В. Ресоціалізація засуджених як складова державної соціальної політики [Текст] / Д.В. Ягунов // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – №12. – С. 180–186.

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Нині консультування є особливо актуальним, адже багато людей потребує психологічної допомоги з огляду на складну соціально-політичну та економічну ситуацію в країні. У першу чергу такими людьми є учасники та ветерани бойових дій, переселенці зі сходу, люди, які перебувають у складних життєвих обставинах тощо. Так, Чернігівський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надає консультації на різні теми: жертвам насильства; молодим та неповним сім'ям; молодим людям з приводу зайнятості; консультації щодо попередження ризиків зараження ВІЛ-інфекціями тощо.

Термін «консультування» у практиці надання психологічної допомоги професіоналами застосовується в декількох ракурсах. Консультування можна розглядати як особливий вид допомоги, як деякий репертуар можливих дій і як психологічний процес. Поняття консультування стало об'єктом дослідження таких учених як Г.С. Абрамова, В.А. Гончарук, Д. В. Ольшанський, В. Ф. Пеньков, Ф. І. Шарков, Ю.Е. Альошина та ін.

Теоретично виділяють три основні напрями психологічного консультування: 1) індивідуальне; 2) професійне; 3) організаційне, яке ще має назву промислове консультування. У кожному з названих напрямів можна виділити своєрідні ділянки специфічного впливу. Індивідуальне консультування охоплює вікове, психологічне дошлюбне, сімейне консультування, консультування дитячо-батьківських відносин, психологічну допомогу тим, хто розлучаються, і власне індивідуальне консультування. Професійне консультування охоплює профорієнтаційне консультування і профвідбір, проблеми професійної придатності та профадаптації особистості, діагностику та навчання персоналу новим технологіям, вирішення індивідуальних і групових професійних конфліктів, консультування з приводу планування кар'єри та з метою підвищення самооцінки й особистісного зростання, а також у ситуації пошуку і втрати роботи, проблему самопрезентації і професійного резюме, консультування тимчасово непрацюючих спеціалістів.

Організаційне консультування – це консультування персоналу організацій з проблеми структури та розвитку організації (відбір, відбір, навчання, розвиток), формування і підтримки організаційної культури, кадрове консультування, консультування керівників, групове консультування з методів прийняття рішень, з вирішення конкретних проблем організації (конфлікти, інновації) з професійно кадрового підбору і потенціалу організації, а також із створення комп'ютерних банків кадрової інформації, маркетингове консультування і консультування з приводу організації реклами і рекламних послуг організації або підприємств. Всі ці консультативні послуги є затребуваними в нашому сьогоденні.

Карл Роджерс і прихильники теорії і практики особистісно-центрованого консультування вважають, що надання психологічної допомоги не тільки необхідна, а й достатня умова того, щоб із клієнтами відбулися конструктивні зміни. Надати допомогу можна шляхом емпатійного розуміння, уважного ставлення до потенційної можливості клієнта самому будувати своє життя, конгруентності, чи дійсності (щирості), а також «активного слухання» чи «слухання в поєднанні з винагородою», як деякий репертуар можливих дій [2].

Фактично всі консультанти погоджуються з тим, що гарні відносини необхідні для ефективної роботи з клієнтами, але більшість консультантів не вважають використання відносин допомоги досить ефективним для того, щоб у клієнта відбулися конструктивні зміни. Тому багато фахівців змушені використовувати, як правило, визначений репертуар специфічних впливів, який відбиває їх теоретичну орієнтацію (психоаналітичну, раціонально-емотивно поведінкову чи гештальтпсихологічну). Консультанти, що мають репертуари впливів, повинні визначити, які саме з них варто застосовувати стосовно різних клієнтів і яка ймовірність успіху. При цьому необхідно враховувати, по-перше, цілі консультування, які пов'язані зі свідомістю клієнта. Різною мірою всі консультаційні підходи фокусуються на зміні почуттів, думок і дій людей таким чином, щоб люди могли жити більш ефективно. По-друге, процес консультування є психологічним. Консультування не є чимось статичним, воно ґрунтується на обміні думками між консультантом і клієнтом, а також враховує протікання розумових процесів окремо в кожному клієнті. Крім того, значна частина інформації, отриманої при консультуванні, виявляється у свідомості клієнта в інтервалах між заняттями, а також у періоди, коли клієнт намагається допомогти собі сам після закінчення консультування. По-третє, основні теорії, з яких «виростають» цілі консультування і впливи, що використовуються в ньому, є психологічними. Багато головних теоретиків консультування, наприклад К. Роджерс і А. Елліс, – психологи. Деякі провідні теоретики, як А. Бек і Е. Берн, – психіатри. По-четверте, вагомий внесок у створення теорій консультування зробили фахівці, що проводять психологічні дослідження; крім того, результати психологічних досліджень використовуються при оцінці процесів консультування і його результатів [1].

У консультуванні цікавим є те, як саме воно відбувається і на які етапи поділяється. Більшість фахівців-практиків використовують методику консультування, що складається з п'яти етапів:

1-й етап. Встановлення і закріплення довірливих взаємин з клієнтом (підтримання консультантом довірливих відносин з клієнтом повинно здійснюватися протягом усього процесу консультування). Консультант підтримує клієнта, створює для нього умови психологічної безпеки і викликає довіру до себе як до професіонала.

2-й етап. «Сповідь» (за термінологією Р. Мея) клієнта консультанту, тобто словесний виклад клієнтом власних психологічних проблем. У консультанта виникає загальне уявлення про внутрішні і зовнішні причини психосоціальних проблем клієнта. Фахівець починає формулювати професійний консультативний висновок.

3-й етап. Аналіз (осмислення, обдумування) соціально-психологічної проблематики клієнта; перевірка генеральної консультативної робочої гіпотези.

4-й етап. Всебічне професійне опрацювання консультантом значущих проблем клієнта, пошуки здійснення разом з клієнтом оптимальних рішень проблем та знаходження ресурсів (з метою вирішення соціально-психологічних складнощів клієнта і виходу з його важкої життєвої ситуації).

5-й етап. Рекомендації клієнтові і завершення консультативного процесу, коротке узагальнення консультантом того, що відбувалося протягом усього процесу консультування, повторне «промовляння» (для клієнта) обраних спільно з ним варіантів вирішення проблеми.

У завершальній частині процесу консультування також обговорюється, якщо це необхідно, подальше спілкування (професійна взаємодія) консультанта з клієнтом. Таким чином, психологічне консультування покликане допомогти клієнтові дослідити і прояснити його життєву ситуацію, актуалізувати здібності і додаткові ресурси у виході з складних для нього обставин.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное консультирование/ Ю. Е. Алешина. – М., 1994. – С.12-13.
2. Роджерс К. Консультирование и психотерапия: В 2 т. – Т.1./ Карл Роджерс. – К.: Світ, 1992. – С.10-13.

Ткаченко С.В., студентка гр. МСРп-162
Науковий керівник – **Острянюк Т.С.**, канд. пед. н.
Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні в умовах економічної кризи, політичної і соціальної нестабільності, радикальної соціально-культурної трансформації постає проблема необхідності розробки нових форм утримання та виховання дітей, які перебувають у складних умовах. Перш за все це стосується дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Згідно з Конституцією України, турботу про дітей від народження до повноліття, позбавлених батьківського піклування, здійснює держава. На жаль, у школах-інтернатах зазвичай немає індивідуального підходу до кожної дитини. Вихованці, проживаючи в закладі, дотримуються певних норм та правил поведінки, підпорядковуються чіткому режиму життєдіяльності – це все перешкоджає розвитку самостійності, відповідальності особистості. Окрім того, в таких закладах неможливе створення середовища, наближеного до сімейного, щоб діти відчули атмосферу тепла, турботи, емоційної близькості, пізнали роль матері, батька, особливості сімейного спілкування, взаємодопомоги тощо. Зважаючи на означені проблеми, у державі запроваджено такі форми сімейного виховання, як прийомні сім'ї і дитячі будинки сімейного типу, які добровільно виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сприяючи їх гармонійному розвитку.

На необхідності сімейного виховання як оптимальної умови гармонійного розвитку дитини свого часу постійно наполягали видатні педагоги-гуманісти – Г. Гмайнер, П. Ф. Лесгафт, О. С. Макаренко, Й. Г. Песталоцці, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський. Проблеми навчання прийомних батьків, технології створення й функціонування прийомних сімей, питання супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу досліджували такі науковці, як Г. М. Бевз, Т. В. Бондаренко, А. Й. Капська, Н. М. Комарова, І. В. Пєша та ін.

Мета статті – розкрити та проаналізувати соціально-психологічні проблеми функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в Україні.

Сьогодні поряд із традиційними формами опіки (опіка та піклування, усиновлення (удочеріння), влаштування в інтернатні заклади різного типу) все більшого значення набувають інноваційні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, такі, як прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Відповідно до Сімейного Кодексу України „приймна сім'я” – це сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а „дитячий будинок сімейного типу” – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [1].

Метою створення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сімейному оточенні. Прийомні діти /діти-вихованці оформлюються в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання в професійно-технічних чи вищих навчальних закладах [6].

Функціонування прийомних сімей регулюється Положенням про прийомну сім'ю, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №565 від 26 квітня 2002 р., а дитячих будинків сімейного типу – Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №564 від 26 квітня 2002 р.

Однією із специфічних відмінностей прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу від усиновлення та опіки (піклування) є державна соціальна підтримка таких сімей, яка реалізується у формі соціального супроводу. Згідно з порядком соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу – це робота, що передбачає здійснення фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді заходів, спрямованих на забезпечення належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, зокрема надання соціальних послуг, таких як: юридичні(правові), психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні послуги [2].

Хоч і держава намагається створити всі необхідні умови для функціонування прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, проте сім'ї стикаються з соціально-психологічними проблемами. Беручи на виховання дитину, прийомні батьки стикаються з різними проблемами, серед них і такі, що потребують особливої уваги з перших днів співжиття: здоров'я дитини, педагогічне занедбаність, прояви негативної поведінки, агресії чи замкнутості [5].

Однією з важливих проблем є питання виховання дитини. При вихованні прийомних дітей батьки часто стикаються з цілим проблем і потребують кваліфікованої допомоги спеціалістів (соціального педагога, психолога та ін.) для діагностики і корекції не лише індивідуальних особливостей дітей, але і внутрішньо сімейних стосунків, функціонування прийомної сім'ї в цілому.

Перша проблема у вихованні прийомної дитини – це проблема комунікації. Із появою нового члена сім'ї відбуваються зміни вже існуючих родинних стосунків. При цьому багато що у взаєминах залежить того, наскільки легко сім'я пристосовується до нових вимог середовища; наскільки готові батьки приділяти свою увагу, віддавати свої сили і час дітям (як прийомним, так і рідним). Друга проблема – ревності між дітьми (біологічними і прийомними) стосовно дорослих. У вихованні дітей дуже важливий приклад батьків. Діти часто копіюють спосіб життя батьків: звички, манеру розмовляти, ставлення до протилежної статі та ін. Однак, потрапляючи в прийомну сім'ю, діти не завжди володіють певними навичками. Більш того, навпаки, вони можуть мати погану спадковість, що в свою чергу по-різному може впливати на стосунки в родині, на взаєморозуміння, процес виховання. І це є третьою проблемою. Четвертою проблемою є нерозуміння прийомними дітьми, що кожен, на рівні із спільним, володіє особистим, яке без дозволу чіпати забороняється. Перебуваючи в державних закладах, вони мали все спільне: іграшки, книги, солодощі. І це була норма. Батьки повинні запастися терпінням і тактом (замість покарання), щоб роз'яснити і показати важливість особистого простору, особистих речей. Досить важливо не залишити дитину наодинці зі своїми переживаннями та негараздами. Перед батьками, з перших хвилин життя дитини в нових умовах, стоїть завдання налагодити толерантні доброзичливі взаємовідносини з нею. Під час виховання специфічною постає проблема покарання-похвали. Прийомним батькам необхідно завчасно продумати систему дій щодо покарання за провину та похвалу за досягнення, оскільки вони свідомо взяли дитину в сім'ю. Талант батьків полягає в тому, що вони поступово формують у себе широкий арсенал засобів заохочення і покарання, виробляючи позитивну установку на стосунки з вихованцем[3].

Прийомні батьки та батьки-вихователі стикаються з проблемами, такими як адаптація та соціалізація дитини, психологічними проблемами. Важливим є врахування типу сімей, в яких вони перебували – це благополучні та неблагополучні сім'ї, сім'ї, яких діти не знали від народження. Кожна дитина проходить три стадії адаптації. Першу стадію можна охарактеризувати як «Знайомство», або «Медовий місяць». Це стадія, на якій панують ідеалізовані очікування як у дитини, так і в прийомних батьків. Другу стадію можна визначити як «Повернення в минуле», або «Регресія». Перші враження та ейфорія спали, і тепер розпочинається тривалий і кропіткий процес притирання, звикання членів сім'ї, тобто розпочинається своєрідна взаємна адаптація. Третя стадія - «Звикання», або «Повільне відновлення». В дитини зникає відчуження, вона може вільно жартувати, обговорювати свої проблеми і труднощі з дорослими. Вона звикає до правил поведінки й поводить так само природно, як поводить рідна дитина в біологічній сім'ї, беручи активну участь у всіх справах сім'ї. [7].

Щоб позбутися цих проблем спеціалістам центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді разом з іншими кваліфікованими спеціалістами (соціальним педагогом, психологом та ін.) потрібно з батьками проводити діагностичну, просвітницьку, психолого-педагогічну, практично-діяльницьку роботу, використовуючи різні методи та форми: планове навчання й навчання за запитом батьків, групова інтерв'язія, очне та телефонне консультування, бесіди, професійні супервізії; методи формування свідомості, організації діяльності, формування позитивного соціального досвіду, стимулювання і мотивації діяльності й поведінки, контролю[4].

Отже, держава та кваліфіковані спеціалісти з соціальної роботи повинні докласти всіх зусиль, щоб зменшити соціально-психологічні проблеми функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, особливо питання виховання та адаптації і соціалізації дітей в сім'ї, і забезпечити повноцінний розвиток і виховання дитини.

Перспективним напрямком нашого дослідження з означеної проблеми стане розробка оптимальних методів та форм соціальної роботи, психології та педагогіки, які допоможуть зменшити соціально-психологічні проблеми функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Список використаних джерел

1. Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III, ст. 256-1, ст.256-5.[Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page5>
2. Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затв. Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 16 жовтня 2009 р. N 3357 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09>
3. Бондаренко Г. Виховання дітей у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу.[Електронний ресурс]. Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/49 /Halyna_Bondarenko.pdf
4. Ключан Ю.В. Соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/view/80303081/?*=QVbLtyV9lborUDity2QppzCJSCV7InVybcI6Imh0dHA6Ly9pcmJpcy1uYnV2Lmdvdi51YS9jZ2ktYmluL2lyYmlzX25idXYvY2dpaXJiaXNfnjQuZXhlp0MyMUNPTT0yJkkyMURCTj1VSIJOJlAуMURCTj1VSIJOJknQUdFX0ZJTEVfRE9XTkxPQUQ9MSZJbWFnZV9maWxlX25hbWU9UERGL2hha18yMDE0XzQ1XzZmL2NkZiZlInRpdGxlljoiY2dpaXJiaXNfnjQuZXhlliwidWlkIjoiodAzMDMwODEiLCJ5dSI6Ijc1Njk2ODM4MjE0NzlyMDEzOTAlClJub2lmcmFtZSI6dHJlZSwidHMlOjE0OTIyNDYzMzQ0OTR9&page=1&lang=uk
5. Приходько Т.В. Особливості соціально-психологічної адаптації дитини-сироти до життя у прийомній сім'ї. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5456/1/10%20-%203%287%29%20-%2015.pdf>
6. Основні засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування . [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/188816/mod_resource/content/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%201.htm
7. Особливості та проблеми розвитку прийомної дитини/дитини-вихованця.[Електронний ресурс]. Режим доступу : https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/188821/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203.htm

Тютюнов М.О., студент гр. СР-132

Науковий керівник – **Лєскова Л.Ф.**, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

ІМІДЖ ЯК ДОДАТОК ДО САМОМЕНДЖМЕНТУ

Проблема вивчення іміджу фахівця (image – англ. слово, що означає «образ», «ореол») займає досить важливе місце не тільки в соціальній психології та психології особистості, а й у психології праці. Вдало створений імідж допомагає зміцнити ділову репутацію, а не підмінити її, оскільки авторитет не можна створити відразу за допомогою яскравої картинки. Вдалий імідж яскраво і правдиво відображає реальні переваги керівника, стає невід'ємною частиною його ділової репутації, допомагає завоювати довіру. Тобто, можна з впевненістю сказати, що правильно створений імідж, допомагає у виконанні поставлених завдань перед соціальним працівником.

Над даною темою працювали Холостова Є., Атватер І., Примак Л., Добролюбова Н., Битяк Ю., Дрешпак В., Дубенко С., Тимошенко В., Калюжний А., Мазоренко М., Чишіленко Н.

Мета статті. На основі опрацьованої літератури та аналізу різних наукових підходів з'ясувати поняття "імідж" та "професійний імідж" та розкрити поняття "професійний імідж майбутнього соціального працівника".

Необхідно відзначити, що за останні десять років поняття іміджу міцно увійшло в наше життя. Про імідж говорять політики, бізнесмени, журналісти. Вчені-фахівці в галузі загальної та соціальної

психології також починають проявляти інтерес до такого явища, як імідж. Немає сумнівів, що імідж – явище соціально-психологічне.

Існуюча тенденція розвитку сучасного суспільства полягає у посиленні уваги до соціальної сфери і, відповідно, до потреб та запитів населення. Саме для того, щоб ефективно виконувати свою роботу, майбутній соціальний працівник повинен володіти рядом особистісних характеристик, які є елементами його професійної компетентності. Одним із таких елементів безпосередньо виступає професійний імідж [2].

Проте професійний імідж соціального працівника ще не було сформовано через відносну новизну даної професії. Разом із тим набуття професійного іміджу, володіння ним - це важлива особистісна та професійна характеристика, яка має глибокий практичний зміст.

Сучасна наука має широкий спектр засобів, методів та технологій, спрямованих на створення та підтримку іміджу різноманітних об'єктів, зокрема - фахівців усіх відомих галузей. Проте дослідження наукових ресурсів показало, що проблема формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника досі не стала об'єктом спеціального дослідження. В процесі формування професійного іміджу істотну роль відіграє позитивне бачення своєї професії на різних рівнях професійного зростання - від початку навчання і до приєднання до фахової спільноти. Кожен етап становлення особистості майбутнього фахівця певної галузі - в нашому випадку соціальної роботи - повинен супроводжуватися мотивацією до самовдосконалення, саморозвитку, а головне - працювати за фахом. Ці компоненти є концептуальними складовими професійного іміджу. Можна сказати, що зовнішній вигляд – своєрідна самопрезентація лідера. А оскільки в різних ситуаціях керівник постає перед оточуючими в несхожих ролях, його образ має бути багатограним і в рівній мірі відповідати очікуванням всіх цільових аудиторій [4].

Розкриття змісту поняття “імідж” постає необхідним компонентом дослідження професійного іміджу соціального працівника. Відсутністю єдиного трактування сутності іміджу обумовлена необхідність виявити найбільш поширені аспекти вживання цього поняття.

Наприклад, російський психолог О.Панасюк визначає “імідж” з точки зору раціонального або емоційного характеру стосовно об'єкта, що виникає в психіці - в сфері свідомості або в сфері підсвідомості певної групи людей на основі образу, сформованого цілеспрямовано та мимовільно в їх психіці в результаті або прямого сприйняття ними тих чи інших характеристик даного об'єкта, або непрямого з метою виникнення атракції - тяжіння людей до даного об'єкта [7].

В. Шепель наголошує на тому, що імідж - це візуальне враження про особистість чи соціальну структуру: саме враження, а не оцінка як раціональний факт діяльності свідомості [8]. Саме тому, якщо говорити про імідж як про конкретну психологічну продукцію, він виступає у якості соціальної установки, як ціннісний стереотип або модний символ.

Іншої думки дотримується О.Калюжний, який визначає імідж як певний образ людини, який складається у кожного з нас на основі її зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітету, вчинків тощо [2].

Науковці Н. Лисикова та О. Лисикова пропонують розглядати імідж як неповторні образи - уявлення про конкретні об'єкти, котрі виділяють, створюють враження їх радикальної відмінності від інших, наділяють додатковими цінностями [5].

Отже, імідж полягає у розумінні його як єдності уявлення та емоційного сприйняття об'єкта, що забезпечує впізнання, позиціонування, формування особливої думки та ставлення до нього [3]. На основі розгляду різноманітних загальних тлумачень поняття “імідж”, відповідно, виникає можливість синтезувати його із фахом, професією.

Імідж фахівця науковець М. Мазоренко визначає як “оцінне уявлення “ділового” образу людини як суб'єкта визначеної сфери професійної діяльності. ... Це зовнішній образ, що характеризує визначений соціальний тип особистості, що несе відбиток професії [6].

В. Гладуш та О. Лобойко професійний імідж розглядають як “думку про професію, яка виникла у психіці визначеної або невизначеної групи людей на основі образу, сформованого у їх психіці у результаті прямого сприйняття ними тих чи інших характеристик професії або непрямого – на основі сприйняття оціненого кимось образу (на основі сприйняття думки), сформованого у психіці інших людей”[1].

Науковець А.Кононенко поняття фахового іміджу характеризує ж імідж загальним компенсуючим механізмом особистості, орієнтованою на діяльність, та являє собою фундаментальний формуючий компонент психосоціальної активності [4].

Отже, проаналізувавши різні наукові підходи до понять “імідж” та “професійний імідж”, розглянемо поняття “професійний імідж майбутнього соціального працівника”.

Професійний імідж має дещо спільне із такими поняттями, ж престиж, авторитет, рейтинг та репутація, адже на його формування впливають фактори зовнішнього середовища (а в перспективі - професійне оточення), і є результатом постійної роботи над собою в процесі становлення особистості майбутнього соціального працівника: в період від фахового навчання і до початку професійної діяльності.

Гармонійне поєднання особистісних цілей, якостей та цінностей з професійними свідчить про

готовність і здатність майбутнього соціального працівника до вступу у професію і, відповідно, до здійснення конструктивного внеску у формування позитивного іміджу соціальної роботи і соціального працівника загалом. Професійний та особистий успіх надходить із вирішенням проблем, із баченням своєї цінності для професії, а також генерацією нових ідей, які сприятимуть створенню вдалого іміджу професіонала [6].

Імідж складається із зовнішності (одяг демонструє бажання бути асоційованим певним чином); манери триматися і “мови тіла” (жести, рухи, постава, хода, пози тощо); манери мови; вибору слів, включаючи і професійний жаргон; аксесуарами, що є показником належності до певної соціальної групи. Імідж соціального працівника повинен відповідати очікуванням соціального середовища. Пріоритетними характеристиками для імідж-складових соціального працівника є людська привабливість, особиста чарівність та принадність, інтелігентність, позитивність настрою, інтерес до людей та їх проблем, впевненість у собі, оптимізм, активність, індивідуальний стиль спілкування та діяльності. Складовою іміджу і водночас засобом, який полегшує спілкування є візитні картки. Вони можуть використовуватися з метою:

- інформування в момент знайомства про себе і свою фірму, роботу;
- інформування про себе осіб, в контактах з якими ви зацікавлені;
- підтримання контактів з партнерами, поздоровлення із святом чи іншою подією;
- вираження подяки, співчуття, а також супроводження подарунка чи квітів.

У професійному іміджі будь-якого працівника визначальними є рівень культури, ерудиції, професіоналізму.

Необхідні для позитивного іміджу професійні якості: цілеспрямованість, рішучість, евристичність мислення, гнучкість поведінки, готовність ризикувати, впевненість у собі, конкурентоспроможність, енергійність, прагнення до успіху, вміння спілкуватися, ініціативність, вміння подібати людям [3].

Список використаних джерел

1. Гладуш В.А. Особливості формування іміджу професії психолога у студентів ВНЗ [Електронний ресурс] / В.А. Гладуш, О.Л. Лобойко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_NII_2009/Psihologia/52186.doc.htm.
2. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / А. А. Калюжный. -М. : Вла- дос, 2004. - 222 с.
3. Капитонов А. Э. Корпоративная культура и РЯ / А. Э. Капитонов, Э. А. Капитонов. - М. : Изд-во МарТ, 2003.-416 с.
4. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Кононенко А. О. - Одеса, 2003. - Режим доступу : <http://referatu.net.Ua/rcfcrats/7569/150028>.
5. Лысикова О. В. Имиджология и паблик рилейшнз в социокультурной сфере : учеб. пособ. / О. В. Лысикова. Н. П. Лысикова. - 2-е изд.. стер. - М. : ФЛИНТА 2014. - 168 с.
6. Мазоренко М.О. Діловий імідж – професійно важлива якість спеціаліста [Електронний ресурс] / М.О. Мазоренко // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. – 2010. – № 7. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pekp/2010_7/files/038.pdf
7. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехники, психотехнологии / А. Ю. Панасюк. - М. : Омега-Л. 2007. - 266 с.
8. Шепель В. М. Имиджология. Как нравиться людям / Шепель В. М. — М. : Народное образование. 2002. — 576 с.

Чередниченко І.С., студент гр. ПР-142

Науковий керівник – **Лескова Л.Ф.**, ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ В УКРАЇНІ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ

Соціальний захист є невід’ємною частиною соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. Не є виключенням із цього правила і Україна. Проголосивши себе демократичною, соціальною та правовою державою Україна на конституційному рівні визначила право особи на соціальний захист. Так, у ст. 46 Конституції визначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

За час незалежності Україна прагнула створити належні умови для реалізації права населення на соціальний захист, створювались різноманітні закони, програми, вводились нові стандарти та нормативи. Однак в сучасних умовах у країні почали гальмуватися всі процеси ефективного реалізації соціального захисту, в основному через брак достатньої фінансової бази та невдачу соціальну політику. Соціальний захист реалізується за залишковим принципом, фактичне збільшення соціальних гарантій і допомог не відповідає реальній їх виплаті, а рівень інфляції при цьому випереджає рівень зростання пенсій та зарплат.

Сьогодні населення України в цілому бідне. Про це говорять найрізноманітніші показники: низька якість раціону харчування, постійний відтік громадян за межі країни, низька народжуваність, висока захворюваність і смертність, незадоволеність широких верств суспільства загальноекономічною ситуацією та своїм матеріальним становищем. Складні економічні умови, воєнні дії на території України потребують забезпечення захисту трудящих від соціальних та економічних потрясінь із метою дотримання конституційного права громадян на забезпечення достатнього рівня життя на основі базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму.

Достатній рівень життя, що забезпечує свободу від бідності, є невід'ємним правом людини. На універсальному рівні це право знайшло відображення у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції про права дитини та інших міжнародних документах.

В ст. 48 Конституції України передбачено, що кожен громадянин України має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Втіленням цього права є прожитковий мінімум, який застосовується, зокрема, для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм, а також для встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум», прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Варто зазначити, що в економіці виділяють такі види прожиткового мінімуму, як фізіологічний і соціальний. Фізіологічний прожитковий мінімум включає лише фізіологічні потреби людини, задоволення яких повністю забезпечує підтримання фізичної стабільності і моральної здатності до праці та активного відпочинку. Соціальний прожитковий мінімум включає, крім фізіологічних потреб, витрати на задоволення мінімальних соціальних і духовних потреб людини з урахуванням загального рівня соціально-економічного розвитку конкретної держави.

Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється відповідно до Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої наказом Мінпраці, Мінекономіки, Держкомстату від 17 травня 2000 року № 109/95/157, виходячи із середніх цін, що склалися за відповідний місяць з урахуванням прогнозних індексів споживчих цін. Ця Методика встановлює єдиний порядок розрахунку прожиткового мінімуму на місяць на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних та демографічних груп [3].

Як свідчить практика, методика розрахунку цього показника побудована шляхом щорічного коригування на динаміку цін, затверджену в 2000 р., яка слабо враховує досвід розвинених країн світу та не відповідає міжнародним стандартам. Крім того, чинна методика не враховує конкретні регіональні особливості, інтереси різних соціальних груп населення держави. Зрозуміло, що величина прожиткового мінімуму залежить від вмісту споживчого кошику (набору продуктів харчування та набору непродовольчих товарів і послуг), який, відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум», повинен переглядатися кожні п'ять років.

Застарілість методу обрахунку прожиткового мінімуму впливає на його величину, значно її занижуючи. А наявність застарілих законів, які регулюють ті ж самі питання, створює безлад у законодавчій базі. Це все негативно відбивається на інтересах громадян, яких і покликаний захищати Закон [4].

На відміну від України, вартість споживчого кошика в країнах Євросоюзу та Америки визначається не в абсолютних, а у відносних показниках. Суть полягає в тому, що споживчий кошик визначається як фіксований набір продуктів та послуг, які споживає типовий покупець. Кількість позицій у споживчому кошику ЄС та Америки значно відрізняється від українського, в якому знаходиться трохи більше 150 одиниць: в Німеччині це 700 одиниць, у США та Франції – біля 305, у Швейцарії – 1 046. Важливо зазначити, що прожитковий мінімум у країнах ЄС, який визначається на основі споживчого кошику, не обраховується нормативно. Норми споживання замінюються середньою заробітною платою. Прожитковий рівень становить майже 60% від середньої заробітної плати. На основі цього враховується межа бідності по країні та, відповідно, кількість тих, хто має право на соціальну допомогу від держави.

Тобто країни ЄС не підраховують бідність, а розраховують нормальний рівень життя. Зрозуміло, що нормальний рівень життя має властивість змінюватися, відповідно, це повинно відображатися і у споживчому наборі товарів та послуг [5].

Спираючись на зазначене вище, можна дійти висновку, що прожитковий мінімум є основою соціальної політики держави, показником, від якого залежить величина всіх інших соціальних виплат та допомог. Його величина є підставою для прийняття управлінських рішень, оскільки в умовах погіршення рівня життя зростає соціальна роль держави та її відповідальність за соціальні наслідки економічної політики. Вибір Україною європейського шляху розвитку потребує створення дієвої системи соціального захисту та соціальних стандартів, що здатні забезпечити не лише достатній рівень життя, а й підвищити якість людського капіталу держави. У зв'язку з цим постає нагальна потреба у перегляді розміру прожиткового мінімуму, вдосконалення методики його розрахунку та забезпечення оновлення на його базі основних державних гарантій: мінімальної заробітної плати, пенсійного забезпечення, соціальних допомог.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. (із внесеними змінами і доповненнями).
2. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 09.12.2012 № 966-14 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 38, ст. 348.
3. Про затвердження методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціально-демографічних груп населення / Мінпраці України, Мінекономіки, Держкомстат України: Наказ, Методика від 17.05.2000 р. № 109/95/157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>
4. Щодо удосконалення Закону України «Про прожитковий мінімум». Аналітична записка/Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1642/>
5. Медведева В. Варенье на завтра: 7+1 корзини стран G-8 / В. Медведева // Профиль. – 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.profile.ru/ekonomika/item/51066- items_19693

Уривкова А.О., студентка гр. ФР-131
Науковий керівник – **Зайцев В.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З РОЗСІЯНИМ СКЛЕРОЗОМ

Розсіяний склероз (РС) - це хронічне захворювання центральної нервової системи (ЦНС). ЦНС складається з головного і спинного мозку, і забезпечує злагоджену роботу всіх органів і систем організму людини.

Механізм розвитку захворювання складний і не до кінця вивчений. Більшість дослідників відносять його до групи аутоімунних захворювань, тобто викликаних неправильною реакцією власної імунної системи людини. В результаті аутоімунної агресії відбувається руйнування мієліну (оболонки нервового волокна) в різних відділах центральної нервової системи, що може стати причиною виникнення різних неврологічних симптомів і привести до інвалідизації[3].

Незважаючи на схожість назв, розсіяний склероз не має нічого спільного з так званим «старечим склерозом», основним клінічним проявом якого є порушення пам'яті.

Реабілітація при розсіяному склерозі є одним з основних методів зменшення проявів рухових порушень, розладів координації рухів, балансу, ходьби, корекції підвищеного м'язового тону, больового синдрому та ін.

Мета реабілітації при розсіяному склерозі полягає в досягненні функціональної незалежності пацієнта, зведенні до мінімуму його непрацездатності. Важливо зберегти роль людини в сім'ї, на роботі і в суспільстві.

Раніше вважалося, що хворим з РС необхідно знизити навантаження і більше часу проводити в ліжку, що призводило до посилення підвищеного м'язового тону, стомлюваності і депресії. В даний час фахівці вважають, що правильно організовані заняття - безпечний і ефективний спосіб фізичного поліпшення при РС, що також може підвищити якість життя пацієнтів і сприяє зменшенню відчуття втоми у хворих[3].

Реабілітаційні заходи необхідно починати відразу після виникнення гострих проявів хвороби, і вони повинні бути призначені для того, щоб доповнити медикаментозне лікування, стимулювати природні відновлювальні процеси і сприяти максимальному запобіганню стійких розладів.

В даний час пацієнтам, що страждають РС, рекомендується зберігати максимальну активність у всіх областях життєдіяльності, за умови, що ця активність відповідає ступеню індивідуальної фізичної витривалості і індивідуальним можливостям хворого і виключає часті перевтоми, вона істотно допомагає профілактиці розвитку ускладнень і, в разі, якщо такі ускладнення вже з'явилися, їх ослаблення.

Подальша щоденна і безперервна реабілітація спрямована на поліпшення стану хворого і, в першу чергу, на збереження функцій після розладів неврологічного характеру, а також на зменшення частоти виникнення порушень і інтенсивності їх прояву.

Існує активна реабілітація, в ході якої хворий самостійно здійснює дії по відновленню втрачених функцій, і пасивна реабілітація, яка включає в себе особливі форми лікування, які здійснюються щодо хворого силами фахівців або за допомогою спеціального медичного обладнання, або за допомогою родича, які сам хворий провести не в змозі. Слід мати на увазі, що при лікуванні РС реабілітаційні заходи мають надзвичайно важливе значення. Тільки медикаментозного лікування недостатньо. Якщо постійно не докладати зусиль по відновленню порушених функцій або, принаймні, щодо збереження наявних, використовуючи всі можливості відновного лікування в рамках нейрореабілітації, то пошкоджена нервова система поступово може втрачати свій творчий хист, навіть якщо у хворого не виникає загострення хвороби [2].

При проведенні реабілітаційних заходів зусилля не повинні бути надмірними, т. Е. Не до знемоги. Успішні результати досягаються завдяки поступовості, регулярності, терпінню, бажанням і одержуються від видимих результатів задоволення.

Хворі РС, фізичні можливості яких обмежені незначно, повинні в своїй поведінці орієнтуватися на майбутнє і підтримувати в максимальному працездатному стані функції своєї нервової системи за рахунок занять фізичними вправами і достатній руховій активності х. Якщо фізичні можливості обмежені, то важливою частиною догляду за хворими є обов'язкові, регулярно проводяться реабілітаційні заходи. Існують різні точки впливу і форми реабілітації. Їх вибір залежить від того, які порушені функції необхідно лікувати. Найчастіше лікувальні вправи спрямовані на зменшення спастичності, зміцнення сили м'язів і поліпшення координації рухів і почуття рівноваги [2].

Особливості лікування гімнастикою при посиленні м'язів при спастичному парезі:

- Припинення занять при нинішньому підвищенні тону м'язів вище вихідного.
- Використання рухів в двох і більше суглобах не повинно супроводжуватися хибними співдружними рухами (згадувалося вище), тому рухи, що включають роботу відразу декількох суглобів застосовують тільки після того, як отримані чіткі і досить якісні рухи в окремо взятих суглобах спочатку в одному напрямку і одній площині, а потім в різних площинах і напрямках

- Спочатку посилення м'язів проводиться в діапазоні малих (часткових) амплітуд, а потім збільшується аж до повного фізіологічного. Дотримання правила часткових обсягів дуже важливо, т. К. При грубих формах парезу руху можливі лише з дуже малою амплітудою.

- Обов'язкове поєднання методів посилення паретичних м'язів з подальшим їх розтягуванням, збільшенням їх фізіологічної довжини (що також зменшує спастичність).

Перспективним також є використання можливостей телемедицини. В зв'язку з тим, що зниження фізичної активності може призводити до погіршення багатьох аспектів фізіологічних функцій і, в кінцевому підсумку, до порушення мобільності, необхідне подальше вивчення можливої ролі фізичної реабілітації як важливого терапевтичного напрямку в запобіганні прогресування інвалідизації при розсіяному склерозі [2].

Для успішного проведення нейрореабілітації необхідний позитивний настрій і щире бажання пацієнта. Для людини, хворого на розсіяний склероз, вкрай важливо, щоб програма реабілітації була спланована на індивідуальній основі, з урахуванням можливостей і рухових порушень конкретного пацієнта. Важливо враховувати «дозоване» застосування навантажень, тому що надмірні навантаження можуть призводити до погіршення стану.

Список використаних джерел:

1. Майда С. Справочник по рассеянному склерозу для больных и их близких / Сва Майда. – Москва: Интерэксперт, 1999. – 465 с.

2. Козьякин в. і. система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації / В. І. Козьякин. – Київ: Ранок, 2012. – 240 с.

3. Попов С. Н. Фізична реабілітація / С. Н. Попов. – Київ: Промінь, 2005. – 633 с.

Шванська А.О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник – **Новик Л.М.**, канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КРИЗА ТРЬОХ РОКІВ ЯК ЗАРОДЖЕННЯ ВЛАСНОГО «Я»

Вікові кризи є неодмінною стадією психічного розвитку особистості. Найскладнішою віковою кризою є криза трьох років життя. У період цієї кризи істотно змінюються стосунки дитини із дорослими, насамперед її батьками. На жаль, більшість батьків не знають як правильно себе поводити зі своїми дітьми у період кризи трьох років та як полегшити її протікання. У той же час неправильне ставлення до дитини у цей період може негативно позначитися на її подальшому психологічному розвитку. Саме тому, на сьогодні актуальним є дослідження поняття «кризи» трьох років, її характеристик та психологічних методик для полегшення її переживання.

Окремі питання стосовно кризи трьох років у своїх працях досліджувало багато науковців, зокрема Горобець Н. М., Олексюк Н., Павелків Р. В., Скрипченко О. В., Янко О. В., Яценко Т. В. та ін.

Проте, не зважаючи на наявність великої кількості праць з даної теми, деякі питання ще досі залишаються не з'ясованими.

Зазвичай криза трирічного віку починається приблизно у 2,5 роки та закінчується у 3,5 (інколи у 4) роки. Як вважав Д. Б. Ельконін, криза 3 років – це криза соціальних стосунків, а будь-яка криза стосунків є кризою виділення свого «Я» [1, с. 100].

Будь-яка вікова криза характеризується певними новоутвореннями. Найважливішими новоутвореннями кризи трьох років є утворення власного «Я» та «Я сам». Дитини усвідомлює себе як самостійну особистість. Вона починає віддалятися від своїх батьків, намагається проявити самостійність в усіх сферах. За перші 3 роки життя відбуваються не тільки кількісні, але й якісні зміни: формуються елементи самосвідомості, мова, мислення: дитина активно засвоює соціальний досвід, оволодіває різними практичними діями, стає суб'єктом діяльності. У цей період складаються такі ключові якості як пізнавальна активність, довіра до оточуючого світу, доброзичливе ставлення до людей тощо [2, с. 19].

Психологи виділяють ознаки, які є найбільш характерними для поведінки дитини у період кризи трьох років: 1) негативізм; 2) вередливість; 3) гонорливість; 4) своєвілля; 5) знецінювання; 6) протест-бунт; 7) деспотизм [3, с. 207].

Негативізм характеризується тим, що дитина відмовляється виконувати вказівки дорослих. При чому дитина не хоче виконувати їх не тому, що їй це не подобається, а тільки тому, що це було запропоновано їй батьками. Вередливість або впертість проявляється у тому, що дитина вперто настоює на своєму рішенні. Дитина наполягає на тому, що їй не хочеться або не дуже хочеться, оскільки вона хоче, щоб з її рішеннями рахувалися на рівні із дорослими. Гонорливість – це негативна реакція дитини на встановлені для неї правила поведінки, порядки у сім'ї, на її спосіб життя. Своєвілля – прагнення дитини відлучитися від своїх батьків. У період кризи трьох років дитина хоче робити все сама. Знецінювання – у цей період відбувається знецінення старих правил поведінки, дитина ігнорує прохання та зауваження батьків. У період кризи трьох років характерною ознакою поведінки дитини є також протест-бунт. Тобто дитина постійно вступає у конфлікти із дорослими, заявляє протести, всіляко проявляє своє невдоволення. Також для дитини характерний прояв деспотизму, що пов'язано з бажанням дитини здійснювати необмежену владу стосовно інших. Це проявляється у тому, що дитина сама диктує, що вона буде робити, що буде їсти, чи буде йти додому з прогулянки тощо. Психологи зазначають, що у сім'ях з однією дитиною деспотизм може проявлятися у вигляді ревнощів. Як стверджують науковці [1; 3], такі характерні ознаки проявляються у дітей не паралельно, а поступово. Так, першими в 2,4-2,6 років з'являються свавілля, упертість і негативізм. Пізніше (2,7-2,9 років) з'являються примхливість, знецінювання дорослих. Досить цікавим є те, що такі симптоми кризи, як примхливість і знецінювання з'являються на фоні двічі, повторюючи свій прояв у 3,4 роки і 3,8 років відповідно [4, с. 6]. Ступінь прояву вищезазначених ознак залежить не тільки від вікового періоду, але й особливостей конкретних дітей. Так, одні діти можуть дуже тяжко переживати кризу трьох років, а у інших її протікання ззовні майже не помітне.

Повністю оминати кризу трьох років неможливо та і не потрібно, оскільки завдяки їй формуються важливі новоутворення для подальшого життя. Проте, існує декілька порад від психологів, використовуючи які можна полегшити протікання цієї кризи. Найперше, що радять психологи, це проявити у такий період лояльність до дитини, стриманість. Не потрібно сваритися на дитину за кожний маленький проступок. Необхідно звертатися до дитини не певними вимогами, а проханнями та запитаннями. Дуже важливо поводитися з малюком на рівних, як з дорослим. Давайте дитині можливість проявляти свою самостійність, звичайно у розумних межах, там, де це можливо. Давайте їй право вибору. Також важливо забезпечити дитині певну інтимність життя. У віці трьох років це не завжди можливо, проте дитина повинна мати якісь свої справи, у які не будуть втручатися дорослі.

Дуже важливо правильно поводитися з дітьми, коли у них безпосередньо настають приступи агресії, починаються істерики. У таких випадках необхідно просто перечекати це. Дайте дитині заспокоїтись, а вже потім спокійним голосом поясніть їй, чому вона не права або ж чому у даному випадку необхідно поводитися так, а не навпаки тощо. Категорично не можна у такі моменти кричати на дитину. Не потрібно вимагати від дитини якихось досягнень. Потрібно пам'ятати, що усі діти різні і комусь з них певні дії даються просто, а хтось не може довго їх виконати правильно. Якщо у дитини щось не виходить, не можна її сварити, потрібно підтримати, похвалити. Також, важливо не порівнювати свою дитину із її однолітками. У цьому віці діти дуже болісно реагують на такі порівняння. Якщо сказати дитині, що її друг кращий за неї, це може підштовхнути дитину до думки про те, що її ніхто не любить. Також такими порівняннями можна викликати ревнощі, агресію, ненависть до інших дітей. Краще порівнювати поведінку дитини із її минулою поведінкою, а не з поведінкою інших дітей. У віці трьох років діти дуже творчі, у них добре розвинена фантазія. Саме тому найкращим способом для полегшення кризи трьох років є різні види ігрової діяльності. Як правило, діти беруть на себе у грі роль дорослих. Гра повинна включати у себе певні виховні, повчальні моменти, у ній повинна бути мораль. Також необхідно підтримувати та розвивати прагнення дитини до творчості (малювання, ліпка і т. д.).

Намагання будь-що зламати бажання чи наполегливість дитини може призвести у майбутньому до того, що вона виросте слабохарактерною і малоініціативною, або жорстокою та впертою людиною [5, с.

130]. Неправильне поводження з дитиною у період кризи трьох років може розвинути у ній певні комплекси.

Отже, одним із найскладніших періодів у житті дитини є криза трьох років, яка зазвичай триває від 2,5 до 3,5 років та називається кризою суспільних відносин. У цей період поведінка дитини характеризується негативізмом, вередливістю, гонорливістю, своєю волею, знецінюванням, протест-бунтом, деспотизмом. Діти намагаються проявляти свою самостійність, віддаляються від дорослих. Важливими новоутвореннями цієї кризи є усвідомлення дитиною власного «Я» та «Я сам». Обійти цей період неможливо, проте можна полегшити його протікання. Для цього необхідно дотримуватися порад психологів. Так, батьки повинні проявляти стриманість, лояльність до дитини. Необхідно поводитися з дитиною на рівних, давати їй свободу вибору, не порівнювати її з іншими дітьми. Найкращим методом у даному випадку є різні види ігрової діяльності, у яких дитина зможе проявити свою самостійність та навчитись певним правилам поведінки. Легковажне ставлення до цих порад може призвести до виникнення у майбутньому комплексів та відхилень у поведінці дитини.

Список використаних джерел

1. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. пос. / О. В. Скрипченко. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Горобець Н. М. Контроль за розвитком дітей першої молодшої групи – важлива умова педагогічного процесу і ДНЗ / Н. М. Горобець, О. В. Янко // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – № 22 (257). – Ч. IV. – с. 17-23.
3. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. пос. / Р. В. Павелків. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
4. Яценко Т. В. Криза трьох років та її вплив на формування особистості дошкільника / Т. В. Яценко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yatsenkot.narod.ru.kriza.doc>
5. Олексюк Н. Особливості соціального формування дитини у різні вікові періоди її розвитку / Н. Олексюк // Людинознавчі студії. – Педагогіка. – 2014. – Вип. 29 (1). – с. 125-134.

Юрченко О., студентка гр. МСРп-162

Науковий керівник – **Острянюк Т.С.**, канд. пед. н.
Чернігівський національний технологічний університет

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Рівень розвитку цивілізованого суспільства визначається не тільки його економічним і соціально-культурним рівнем, але й ставленням до соціально-незахищених верств населення. В умовах економічної нестабільності, кризового стану практично всіх складових гуманітарної сфери, початкового етапу правової стабілізації діти з порушеннями розвитку виявилися найбільш незахищеною категорією населення.

Дітей з інвалідністю у нашому суспільстві сприймають по-різному: одні до них абсолютно байдужі, інші жалісливі, треті, їх менше, активно допомагають їм. Крім того, існуюче стереотипне уявлення про інтелектуальну і психічну неповноцінність цих дітей, спонукає до повної ізоляції.

Соціальна й інформаційна політика тоталітарної держави ігнорувала, не сприяла повному охопленню системою освіти дітей з інвалідністю і створенню пристосованої до їхніх можливостей сприятливого середовища.

Суттєве обмеження життєдіяльності, сприяє соціальній дезадаптації, яке обумовлене порушеннями розвитку, труднощами у самообслуговуванні, спілкуванні, набутті професійних навичок. Засвоєння дітьми соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства спільних зусиль.

Сьогодні важливою є проблема розширення соціальних контактів у дітей з порушеннями розвитку та їх сім'ї потребують підтримки суспільства. Визначаючи провідний вплив соціальних факторів на розвиток особистості, постає питання необхідності соціальної реабілітації і соціальної адаптації дітей з інвалідністю.

Серед науковців, які досліджували питання соціальної реабілітації дітей з інвалідністю необхідно відзначити: П. Бергер, П. Бурдье, Н.В. Васильєва, М. Вебер, К. Девіс, Т.А. Добровольська, Е. Дюркгейм, А.Л. Журавлева, І.П. Каткова, Я.Л. Коломинский, Т. Лукман, Р. Мертон, Н.С. Морова, Т. Парсонс, А.В. Петровський, К.К. Платонов, С.Л. Рубинштейн, Л.И. Уманський, А.С. Чернышева, Н.Б. Шабаліна, та ін.

Метою соціальної реабілітації є відновлення соціального статусу дитини, забезпечення соціальної адаптації у суспільстві, досягнення певної соціальної незалежності.

Соціальна реабілітація - це складний процес, що потребує соціальної переорієнтації, і насамперед - у напрямі розробки методології і методики соціально-педагогічної та психологічної моделі соціальної роботи.

Специфіка такого підходу викликає необхідність суттєвих змін у ставленні, які потребують не тільки матеріальної, фінансової, гуманітарної підтримки і заходів реабілітації (медичної, професійної, соціально-побутової), а й належних умов для актуалізації своїх здібностей, розвитку особистих якостей і потреб у соціальному, моральному і духовному самовдосконаленні [2].

Сутність соціально-педагогічної реабілітації полягає у створенні таких умов для саморозвитку людини, в результаті яких виробляється активна життєва позиція особистості. Цілісний, системний підхід дозволяє сформулювати багаторівневу структуру проблем соціальної реабілітації та допомоги. Згідно з цим необхідно вирішувати:

- проблеми дитини: підтримка фізичного здоров'я, формування особистості, забезпечення емоційної підтримки, навчання, задоволення соціальних потреб;

- проблеми сім'ї: забезпечення фінансової підтримки, житлові умови, навички догляду та навчання дитини, вирішення емоційних проблем, подолання соціальної ізоляції;

- проблеми фізичного середовища: зменшення впливів, що зашкоджують здоров'ю та життєдіяльності людини, створення дружнього для інвалідів простору [4].

Соціальна реабілітація дітей з інвалідністю передбачає поетапну роботу: організаційний етап, прогностичний, етап підтримки та стимуляції, активно-реабілітаційний. Процес соціальної реабілітації, навіть при сприятливому збігу обставин, розгортається нерівномірно і може бути обумовлений низкою складнощів, тупиків, що вимагають сумісних зусиль дорослого і дитини.

У процесі соціальної реабілітації розв'язуються три групи задач: адаптація, автоматизація, активізація особи. Рішення цих задач, по суті суперечливих і в той же час діалектично єдиних, істотно залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників [1].

Процес соціальної реабілітації, навіть при сприятливому збігу обставин, розгортається нерівномірно і може бути обумовлений низкою складнощів, що вимагають сумісних зусиль дорослого і дитини.

Труднощі реабілітації можуть бути пов'язані і з тим, що усередині соціуму спостерігається «розмитість» образів рольової поведінки (наприклад, стираються межі між уявленням про упевненість і агресивну поведінку, між чоловічим і жіночим способом життя).

У зв'язку з цим періодично за необхідністю виникає дилема, як з приводу змісту самої соціальної ролі, так з приводу способів її втілення. Умови організації життєдіяльності створюють зовнішні труднощі для успішної соціальної реабілітації, проте, у даної групи дітей існують внутрішні труднощі, які пов'язані з особливостями їх психічного розвитку [3].

Головне, – це те, що його діяльність є не вузькоспеціалізованою, а є широким спектром послуг, що надаються їх сім'ям. Причому діти, розвиток яких істотно порушений, звичайно відразу потрапляють в поле зору фахівця, і потреби в створенні системи професійної допомоги, як правило, очевидні. Навпаки, розпізнавання дітей, яким лише загрожує ризик порушення розвитку, може бути ускладнено, і характер і форми професійних послуг в цьому випадку також не представляються очевидними.

Таким чином, забезпечення оптимальних умов виховання і навчання для кращої підготовки дітей з інвалідністю до самостійного активного суспільного життя в нормальному соціальному оточенні є важливою соціальною та педагогічною проблемою.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дитина з порушеннями розвитку потребує особливого підходу. Система соціальної реабілітації дитини буде ефективною за умови якісного та повноцінного відновлення фізичного, психічного соціального статусу дитини з порушеннями розвитку при мінімальних фінансових затратах, оскільки основні з них лежать на плечах батьків, що виховують дитину з інвалідністю.

Подальше дослідження соціальної реабілітації дітей з порушеннями розвитку потребує пріоритетних напрямків роботи соціального працівника та вдосконалення сучасного досвіду щодо забезпечення різного роду підтримки і повноцінного розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 368 с.

2. Дементьева Н.Ф., Холостова Е.И. Социальная реабилитация. М., 2001. 427 с.

3. Реабілітація дітей з особливими потребами як соціальна проблема [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://ap.uu.edu.ua/article/482>.

4. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-443-6.html>.

СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
Проблеми захисти прав и свобод человека и гражданина
The protection problems of the human rights and freedoms

Білецька К. Б., викладач кафедри філософії та економіки
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
Науковий керівник – **Рябушко В. О.**, магістр богослов'я
Український католицький університет (м. Львів, Україна)

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ НЕВИЛІКОВНО ХВОРИХ В УКРАЇНІ

Демографічна проблематика у світовій спільноті має два протилежні аспекти. З однієї сторони існують країни (в основному ті, що розвиваються), де спостерігається стрімке збільшення населення, з іншої – спостерігаються держави, де наявна депопуляція населення, демографічна криза. Україна належить саме до останньої категорії. В нашій країні нараховується близько 3 млн. людей у віці 75 років і старше. Чимало із них потерпають від хронічних захворювань, внаслідок чого втрачають здатність до самообслуговування та потребують сторонньої допомоги. Також слід зазначити, що ріст онкологічної захворюваності в нашій країні є одним із найвищих у Європі (зокрема, на обліку в онкологічних лікувально-профілактичних закладах перебуває понад 910 тис. пацієнтів, у яких діагностовано злоякісні новоутворення і щорічно лікарі виявляють ще 160 тис. нових випадків цього захворювання [1, с.225]). Окрім того, велике число українців страждають від СНІДу, деяких серцево-судинних та інших невиліковних захворювань. Зважаючи на це, слід звернути увагу на правовий захист інкурабельних пацієнтів в Україні, а зокрема їхнє право на паліативну опіку.

Паліативна допомога згідно з українським законодавством визначається як «вид медичної допомоги, який дозволяє покращити якість життя паліативного пацієнта та допомогти членам його родини шляхом запобігання та полегшення страждань невиліковно хворої людини»[2]. Цей вид опіки в Україні регламентується законодавцем як законами, так підзаконними нормативно-правовими актами, основними із них є: Закон України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 07.07.2011 р. № 3611-IV, ст. 35-4; Наказ МОЗ України від 07.11.2011 №768 «Про затвердження табелів матеріально-технічного оснащення та штатного розпису закладу охорони здоров'я „Хоспіс”, виїзної бригади з надання паліативної допомоги „Хоспіс вдома”, паліативного відділення»; Наказ МОЗ України від 15.07.2011 № 420 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку потреби населення у медичній допомозі». п. V (Розрахунок потреби населення у паліативній допомозі); Розпорядження Кабінету міністрів України від 28.08.2013 р. № 735-р «Про Схвалення державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року»; Наказ МОЗ України від 21.01.2013 № 41 «Про організацію паліативної допомоги в Україні», зареєстрований у Мінюсті 07.02.2013 за № 229/22761 та ін. Згідно з цими медико-правовими документами паліативна допомога має надаватися безоплатно за направленням закладу охорони здоров'я [3]. В залежності від стану пацієнта та його родини невиліковно хворий може отримувати цей вид допомоги в стаціонарних, амбулаторних умовах або вдома. Опікуватися інкурабельним хворим має мультидисциплінарна команда, до складу якої входять медичні працівники, які отримали спеціальну підготовку з надання паліативної допомоги, психологи, соціальні працівники, спеціалісти з надання духовної підтримки та інші фахівці за потребою, а також волонтери, найближчі родичі або законні представники пацієнта [2]. Усі ці положення співзвучні із основними принципами ВООЗ стосовно надання паліативної допомоги населенню, однак на практиці не завжди реалізуються в умовах нашої країни [4, с.14]. Зокрема, згідно із світовими стандартами цього виду опіки на 100 тис. населення має бути передбачено 10 стаціонарних ліжок для обслуговування паліативних хворих. Враховуючи масштаби нашої країни хоспісних ліжок має бути не менше ніж 4500, тоді як в наявності розгорнуто їх лише близько 850 [5, с.14]. Загалом більше ніж 600 тис. невиліковно хворих і 1,5 їхніх рідних та близьких потребують професійної паліативної допомоги [5, с. 14]. Адекватний об'єм цього виду опіки у лікувальних закладах нашої країни можуть одержати від 0,05 % до 10 % пацієнтів, від реальної потреби, залежно від регіону, проживання – у місті або у сільській місцевості[7, с. 59]. Отож, близько 90 % інкурабельних пацієнтів нашої країни не мають доступу до ефективного знеболення та професійного догляду. Нездатність влади забезпечити надання паліативної допомоги та адекватне знеболення відповідно до Празької хартії «Отримання паліативної допомоги – право людини» (спільного правового акту Європейської асоціації паліативної допомоги, Всесвітнього альянсу паліативної допомоги та правозахисної організації Human Rights Watch від 2013 р.) може розглядатися як жорстоке, нелюдське і принижуюче гідність поводження [6]. Зважаючи на це, законодавцю слід не лише вдосконалювати нормативно-правову базу стосовно надання паліативної і хоспісної опіки, але й також слідкувати за належним виконанням існуючих медико-правових документів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що кількість громадян нашої країни, котрі стикнулися із інкурабельним захворюванням невинно зростає, що ставить перед суспільством нові виклики, зокрема захист прав цієї категорії пацієнтів. Одним з прав невиліковно хворого є право на паліативну допомогу. Цей вид опіки в Україні регламентується як законами, так і підзаконними нормативно-правовими актами, головні положення яких не відрізняються від основних принципів надання паліативної допомоги, задекларованих ВООЗ. Однак на практиці лише до 10 % населення країни отримують професійну паліативну опіку, а відповідно і якісне знеболення, що може прирівнюватися, зокрема Празькою хартією, до жорстокого поводження із людиною.

Список використаних джерел

1. Губський Ю.І., Царенко А. В., Скорина О. О. та ін. Актуальні питання впровадження системи паліативної допомоги та забезпечення прав пацієнтів з обмеженим прогнозом життя в Україні // Право на медичну допомогу в Україні – 2008. – Харків: Права людини, 2009. – С. 224-266.
2. Наказ МОЗ України № 41 від 21.01.2013 р. «Про організацію паліативної допомоги в Україні». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0229-13>
3. Закон України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 07.07.2011 р. № 3611-IV, ст. 35-4. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>
4. Всемирная Организация Здравоохранения. Паллиативная помощь: убедительные факты / ред. E. Davies, I. Higginson // Буклет Европейского регионального бюро ВОЗ. – Милан: Tipolitografia Trabella Srl, 2005. – 34 с.
5. Луначек В. Е., Мельниченко О. А., Мельниченко В. О. Паліативна допомога населенню: сутність, елементи, напрями розвитку // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 4. – С.10-17.
6. Князевич В.М. Достойне життя на схилі літ та гідне його завершення – головні складові розбудови українського суспільства // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна політика щодо невиліковно хворих» (15-16 березня 2012 р.). – Київ : Університет «Україна», 2012. – С. 58-59.
7. ЕАРС. Пражская хартия «Получение паллиативной помощи – право человека». – Режим доступу: http://www.eapcnet.eu/LinkClick.aspx?fileticket=Mtc0_sypeVI%3D&

Бондар Я.Г., студентка гр. КПП-163

Науковий керівник – **Нітченко А.Г.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина – це обов'язок держави, який може бути реалізований передусім через діяльність судової влади. Судова влада – це специфічна гілка державної влади, яка здійснюється уповноваженими на те державними органами – судами.

Відповідно до ст. 6 Конституції України суди є самостійною гілкою влади і діють незалежно від законодавчої та виконавчої влади [1]. Проте зазначена самостійність судової влади не означає її повної автономії стосовно до інших гілок влади, адже і законодавча і виконавча влади здійснюють вплив на функціонування судової влади.

Судова влада виконує такі функції: правосуддя, установчу, забезпечувальну, функцію судового контролю та забезпечення єдності судової практики. Відповідно до Конституції України делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Носіями судової влади в Україні виступають насамперед судді, які відповідно до Конституції України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя. 2 червня 2016 р. Верховна Рада України ухвалила зміни до Конституції в частині правосуддя, які визначили «новий» конституційно-правовий статус суддів, обмежили їх імунітет та оптимізували систему судоустрою [2]. Зокрема, відтепер, на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Причому суддями вищих та апеляційних судів можуть стати не лише сьогоденні судді. Наприклад, зміни до Конституції дають можливість стати суддями Вищих судів правникам з-поза судової системи: науковцям та адвокатам. Норма про безстрокове перебування судді на посаді залишилася в силі, що є важливою гарантією незалежності суддів. Однак, змінився порядок призначення суддів: суддю безстроково (до досягнення ним 65 років) призначає Президент України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку встановленому законом. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного суду здійснюється на конкурсних засадах, також, у визначеному законом порядку. Крім того, у новій редакції Конституції України розмежовано підстави, за яких уповноважений Конституцією орган може ухвалити рішення про звільнення судді з посади, а також підстави, за яких повноваження судді припиняються автоматично унаслідок настання юридичного факту та не потребують окремого рішення цього органу. Новими

підставами для звільнення суддів є порушення суддею вимог щодо несумісності або вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, або подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Рішення щодо звільнення судді приймає Вища рада правосуддя – незалежний від політичного впливу орган, що відповідає за суддівську кар'єру.

Зазначені зміни порядку призначення та звільнення суддів мають сприяти подоланню залежності суддів від олігархів, політиків та покінчити з корупцією.

Змінами до Конституції в частині правосуддя також запроваджено інститут функціонального (обмеженого), а не абсолютного імунітету судді, за якого забороняється притягнення судді до кримінальної відповідальності за викладену в судовому рішенні правову позицію, за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Однак, при цьому суддя нестиме юридичну відповідальність на загальних засадах за дії, вчиненні поза професійною суддівською діяльністю.

У новій редакції Закону викладені і основні засади судочинства. Так, основними засадами судочинства є: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення. Народ отримав право безпосередньо брати участь у здійсненні правосуддя через присяжних. До того ж, відповідно до конституційних змін у громадян та юридичних осіб з'явилося нове право – оскаржувати неконституційність законів України.

Судова влада України реалізується шляхом впровадження правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства. Таким чином, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Тому важливо, щоб зазначені зміни до Конституції набули подальшої деталізації у відповідних законах та запустили подальшу судову реформу в інтересах суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996, в редакції від 30.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

Власенко К.М., студентка гр. ПР-134

Науковий керівник – **Барабаш А.Г.**, к.ю.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МОРАТОРІЙ НА ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Основним принципом, який визначив напрями здійснення земельної реформи, став принцип подолання монополії держави на земельну власність і встановлення багатосуб'єктності права власності на землю. Але, у зв'язку з відсутністю досконалих інструментів регулювання ринку земель, залишається законодавчо заблокованим найбільший сегмент ринку земель – землі сільськогосподарського призначення.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

В Україні тимчасово встановлений мораторій (заборона на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення), який обмежує конституційні права власників земельних ділянок, що закріплені статтею 90 Земельного кодексу України [4, с. 131].

Так, мораторій (заборона) на відчуження земельних часток (паїв) був запроваджений ще Законом України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» від 18.01.2001 р. (нині втратив чинність). Закон тимчасово забороняв укладати угоди щодо купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю), або іншим способом відчужувати зазначені частки (паї), крім передачі їх у спадщину та при викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб. Мораторій мав діяти до врегулювання порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на земельну частку (пай) Земельним кодексом України.

Втім, з прийняттям Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. зазначений мораторій не тільки не був знятий, а навпаки, п. 15 Розділу X «Перехідні положення» ЗК України заборонив відчуження не лише земельних часток (паїв), а й земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва. Згодом законами від 06.10.2004 р. та від 19.12.2006 р. дія мораторію була продовжена, а законами від 03.06.2008 р. та від 20.12.2011 р. мораторій фактично був зроблений безстроковим, оскільки його строк було продовжено до набрання чинності Законами України про державний земельний кадастр та про ринок земель [3, с. 287].

Відповідно до чинного Земельного кодексу України зі змінами та доповненнями від 16 квітня 2017 року п. 15 Розділу X «Перехідні положення» передбачено, що мораторій діє до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не може бути скасований раніше 1 січня 2018 року. Не допускається:

а) купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім вилучення (викупу) їх для суспільних потреб;

б) купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб, а також крім зміни цільового призначення (використання) земельних ділянок з метою їх надання інвесторам – учасникам угод про розподіл продукції для здійснення діяльності за такими угодами.

Купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), визначених підпунктами "а" та "б" цього пункту, запроваджується за умови набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2018 року, в порядку, визначеному цим Законом.

Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), визначених підпунктами "а" та "б" цього пункту, в частині їх купівлі-продажу та іншим способом відчуження, а так само в частині передачі прав на відчуження цих земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення) [1].

А.М. Мірошниченко зазначає, що мораторій – це істотна перешкода на шляху здійснення земельної реформи, успішне проведення якої не можливе без створення правових передумов для обігу земель.

Зрозуміло, що мораторій стримує розвиток сільської місцевості та сільського господарства, перешкоджає перерозподілу земельних ресурсів до більш ефективного власника та виробника, знижує ціну оренди та доходи власників, а також обмежує доступ до кредитних ресурсів. За таких умов ринку землі не існує, фермери та дрібні землевласники (згідно статистичних даних близько 7 мільйонів) не мають стимулів до інвестування. Як наслідок, значну частину земельних наділів орендують великі компанії, які мають суттєвий вплив на соціальну структуру села. Продуктивність земель далеко не відповідає потенціалу України, оскільки для її покращення потрібні довготривалі інвестиції. Закордонні інвестори, компанії, що мають необхідні знання та обладнання, вагаються інвестувати в Україну через недосконалість юридичних гарантій. Для покращення сільськогосподарського сектору потрібен сприятливий правовий клімат. Тож важливо пам'ятати, що питання землі є значною мірою політичним [2, с. 67].

Дискусійним залишається питання, як співвідноситься обов'язок іноземних фізичних та юридичних осіб відчужити земельні ділянки сільськогосподарського призначення, отримані ними у спадщину (ч. 4 ст. 81 та ч. 4 ст. 82 ЗК України) із встановленим мораторієм на продаж сільськогосподарських земель. Приєднуємося до думки П.Ф. Кулинича, за якою на вказані випадки мораторій не поширюється, виходячи із системного тлумачення Земельного кодексу України та з урахуванням ступеню пріоритетів, які забезпечуються його окремими нормами.

Обґрунтованою також видається позиція Т.О. Коваленко, що мораторій не поширюється на випадки звернення стягнення на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, якщо таке стягнення здійснюється у рамках виконавчого провадження [3, с. 291].

З вищевикладений досліджень науковців випливає, що скасування мораторію може мати як негативні, так і позитивні наслідки. До негативних слід віднести наступні:

1) концентрація значних площ земель сільськогосподарського призначення у власності фінансових установ (комерційних банків) під час переходу заставної землі у власність заставоутримувача;

2) скуповування значних площ сільськогосподарського призначення фінансово-промисловими групами, що матиме своїм наслідком «обезземелення» селян та утворення іноземних підприємств з найманими працівниками;

Позитивними моментами скасування мораторію є:

1) покращення розвитку сільськогосподарського виробництва, що призведе до зростання виробництва сільськогосподарської продукції;

- 2) ціна за оренду земельних ділянок може бути вищою, що збільшить доходи землевласників;
- 3) залучення іноземних інвестицій, яке призведе до розширення сільськогосподарського виробництва, та вироблення більшої кількості якісної продукції.

Тож, на нашу думку, не можна однозначно стверджувати, що скасування мораторію тягне за собою лише негативні наслідки. Для недопущення погіршення становища власників сільськогосподарських земельних ділянок, необхідним і якнайшвидшим етапом у вирішенні цього питання є прийняття Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення».

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України: станом на 16 квітня 2017 року // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 2768-III. - ст. 27.
2. Зигрій О. В. Правові аспекти мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення // Актуальні проблеми правознавства. - 2016. - Вип. 3. - С. 64-68.
3. Літошенко О. С. Проблема мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення // Правове регулювання економіки. – 2014. - №14. – С. 284 – 293.
4. Степанов С. В. Щодо знаття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. - №26. – С. 130 – 132.

Волох А.С., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник – **Денисенко К.В.**, асистент
Чернігівський національний технологічний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ АТО ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Події на території Донецької та Луганської областей України зумовили потребу формування та вдосконалення нормативно-правового регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції, які ризикуючи власним життям захищають незалежність, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість України.

Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції включає забезпечення їх адаптації та психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання [1, с. 37].

Згідно ст. 17 Конституції України, держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [2]. Дане конституційне положення дістало подальшого розвитку в законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, наказах міністерств та інших нормативноправових актах України.

Учасники АТО отримують статус «*учасника бойових дій*». Учасниками бойових дій, відповідно до ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», визнаються: військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці, працівники Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань тощо.

Учасники АТО, які відповідно до законодавчо встановленої процедури отримали статус (посвідчення) учасника бойових дій, мають право на користування пільгами, визначеними ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у галузі охорони здоров'я, житлово-комунальних послуг, послуг зв'язку, освітніх послуг, соціального обслуговування, а також транспортні та трудові пільги тощо [3].

Попри зазначене, регулювання системи соціального захисту учасників АТО здійснюється відповідно до Законів України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про боротьбу з тероризмом», «Про військовий обов'язок та військову службу», «Про Збройні Сили України», «Про Національну Гвардію України», «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» тощо.

Військовослужбовці, які брали участь в антитерористичній операції та отримали групу інвалідності, мають право на призначення пенсії по інвалідності згідно Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб,

звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Пенсія по інвалідності за нормами цього Закону призначається в таких розмірах: а) інвалідам війни I групи - 100 процентів, II групи - 80 процентів, III групи - 60 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку); б) іншим інвалідам I групи - 70 процентів, II групи - 60 процентів, III групи - 40 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку).

Крім того, відповідно до ст. 10 вищезазначеного закону, непрацездатні члени сімей загиблих або померлих військовослужбовців, які перебували на їхньому утриманні, мають право на пенсію у разі втрати годувальника. Водночас, незалежно від перебування на утриманні годувальника пенсія призначається: непрацездатним дітям; непрацездатним батькам і дружині (чоловікові), якщо вони після смерті годувальника вони втратили джерело засобів до існування, а також непрацездатним батькам і дружині (чоловікові) військовослужбовців, які загинули чи померли [4].

Виплата одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців передбачена ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5].

Порядок виплати допомоги за цим Законом визначено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 975, згідно з якою одноразова грошова допомога призначається і виплачується у розмірі 500-кратного прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті), рівними частками членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) військовослужбовця [6].

Отже, на сучасному етапі в Україні сформована система нормативно-правового регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей. Водночас, на наш погляд, потребує удосконалення нормативне регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей, яке занадто переобтяжене великою кількістю законів та підзаконних нормативних актів. У зв'язку з чим, вбачаємо доцільність прийняття окремого нормативно-правового акта, який би комплексно врегулював питання щодо соціального захисту, гарантій, прав і свобод учасників АТО та членів їх сімей.

Список використаних джерел

1. Кравченко М.В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО / М.В. Кравченко // Аспекти публічного управління . – 2015. – № 11-12. – с. 36-43.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45. – ст. 425.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей від 20.12.1991 № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – ст. 190.
5. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – ст. 399.
6. Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві: постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 975 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 6. – ст. 161.

Грицай С.О., студентка гр. СР-133

Науковий керівник – **Кернос Н.Є.**, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК НОВИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОРГАН В УКРАЇНІ

30 вересня 2016 року набули чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до цих законів були внесені кардинальні зміни до розділів VII «ПРОКУРАТУРА», VIII «ПРАВОСУДДЯ» та XII «КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ» Конституції України. Відповідно до цих змін, в Україні буде створений новий конституційний орган державної влади та суддівського врядування Вища рада правосуддя, статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності якої регламентовані статтею 131 оновленої Конституції України та Законом України «Про вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII [2].

До утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утвориться шляхом реорганізації Вищої ради юстиції і має стати ключовим органом, що візьме на себе відповідальність за якість судової влади. До обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя здійснюється не пізніше 30 квітня 2019 року [1].

Тож, на основі вище зазначеного, доцільно порівняти Вищу раду юстиції та Вищу раду правосуддя. Для полегшення сприйняття інформації пропонується таблиця 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика норм щодо правонаступницького статусу Вищої ради правосуддя в Законі України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 № 22/98-ВР та в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII.

Характеристика	Вища рада юстиції за Законом від 15.01.1998 № 22/98-ВР [3]	Вища рада правосуддя за Законом від 21.12.2016 № 1798-VIII [2]
Статус	є колегіальним, постійно діючим, незалежним органом, відповідальним за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень судьями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність	буде колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів
Склад	складається з двадцяти членів: Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, всеукраїнська конференція працівників прокуратури - двох членів Вищої ради юстиції	складається з двадцяти одного члена: з яких десятьох - обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох - призначає Президент України, двох - обирає Верховна Рада України, двох - обирає з'їзд адвокатів України, двох - обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох - обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ
Вимоги до члена	громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який проживає в Україні не менш як десять останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше п'ятнадцяти років, є визнаним фахівцем у галузі права та має бездоганну професійну репутацію	може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності
Повноваження	1) вносить подання Президенту України про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; 2) розглядає справи і приймає рішення стосовно порушення судьями і прокурорами вимог щодо несумісності; 3) здійснює дисциплінарне провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів; 4) розглядає скарги на рішення про притягнення (та про відмову у притягненні) до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.	1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів; 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого; 9) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України та законами України, зокрема, у статті 3 Закону України «Про вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII передбачено ще 12 повноважень, а саме: вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; ухвалює рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; ухвалює рішення про припинення відставки судді; погоджує кількість суддів у суді; затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; погоджує Типове положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; надає

Характеристика	Вища рада юстиції за Законом від 15.01.1998 № 22/98-ВР [3]	Вища рада правосуддя за Законом від 21.12.2016 № 1798-VIII [2]
		обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів; здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя; затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду; призначає на посаду та звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України, його заступників; визначає за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь; здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».
Строк повноважень	крім тих, хто входить до її складу за посадою, становить шість років. Особи, які входять до складу за посадою, вибувають зі складу Ради юстиції з дня звільнення з посади [3].	обираються (призначаються) строком на чотири роки. Одна й та сама особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль [2].

На наш погляд, надзвичайно важливими є повноваження щодо надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнення пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів.

Також суттєво змінено розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя: встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5. Розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді. Міністр юстиції України та Генеральний прокурор України припиняють свої повноваження як члени Вищої ради юстиції. Голова Верховного Суду України припиняє свої повноваження як член Вищої ради юстиції після обрання Голови нового Верховного Суду.

Важливим, є те, що за аналогією розподілу між суддями судових справ у судах України, для здійснення розподілу справ у Вищій раді правосуддя, її органах діятиме автоматизована система розподілу справ. Також рішення органу Вищої ради правосуддя ухвалюватиметься більшістю членів Вищої ради правосуддя, які беруть участь у засіданні органу [2].

Отже, відповідно до внесених змін до Конституції України Вища рада правосуддя отримала розширені повноваження, зокрема, абсолютний вплив на особовий та кількісний склад суддів, адже вона має можливість прийняти рішення про звільнення, про припинення відставки судді, переведення з одного суду до іншого, зміни кількісного складу то чи іншого суду тощо. Чи стане новоутворений конституційний орган державної влади та суддівського врядування, незалежним ключовим органом, що візьме на себе відповідальність за якість судової влади?

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 28. - Ст. 532.
2. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII // Відомості Верховної Ради України України. – 2016.- № 7-8. – Ст. 50.
3. Закон України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 № 22/98-ВР // ВВР України. – 1998.- № 25.- ст. 146 із змінами.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗА КОДЕКСОМ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення важливою умовою життєдіяльності людей є праця, яка завжди становила і становить вольову діяльність, яка спрямована на створення матеріальних цінностей. Досвід створення матеріальних і духовних благ передається від покоління до покоління через укладені соціальні програми за допомогою науково-технічного прогресу. За весь час розвитку людства результат свідомої суспільної трудової діяльності з кожним поколінням ускладнювався, але не втрачався. В зв'язку з тим, що сьогодні ми стоїмо на порозі прийняття Трудового кодексу України, питання стосовно систем оплати праці, які існують на сьогоднішній день із тими, які закріплені у проекті Трудового кодексу, набуває неабиякої актуальності.

Перш за все, для кращого порівняння систем оплати праці, які закріплені у чинному трудовому законодавстві з тими, що містяться у проекті Трудового кодексу, на нашу думку, спершу слід визначити саме поняття «системи оплати праці».

Система оплати праці – це спосіб нарахування розмірів винагороди, належної виплати працівникам відповідно до витрат їх праці, її якісних і кількісних показників, в окремих випадках – кінцевих результатів. Співвідношення між кількісними і якісними показниками праці або мірою праці і винагородою створює систему оплати праці. Системи оплати праці можуть бути різними, однак дві з них основні, критеріями визначення яких є:

- облік (кількість) виготовленої працівником продукції при належній якості чи виконаних ним операцій (відрядна);

- облік (тривалість) відпрацьованого працівником часу (погодинна) [1, с. 318].

Відповідно до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) основою організації оплати праці є тарифна система оплати праці, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники). Тарифна система оплати праці використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації та за розрядами тарифної сітки. Вона є основою формування та диференціації розмірів заробітної плати.

Згідно статті 97 КЗпП оплата праці працівників здійснюється за погодинною, відрядною або іншими системами оплати праці. Оплата може провадитися за результатами індивідуальних і колективних робіт.

Форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, ставки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами, установами, організаціями самостійно у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими (регіональними) угодами. Якщо колективний договір на підприємстві, в установі, організації не укладено, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний погодити ці питання з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), що представляє інтереси більшості працівників, а у разі його відсутності – з іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом [2]. Отже, на підприємствах може застосовуватися почасова система оплати праці, відповідно до якої розмір заробітної плати визначається залежно від тривалості відпрацьованого часу і кваліфікації працівника.

Відрядна система передбачає визначення заробітку залежно від фактичного виробітку продукції належної якості. Вона передбачає оплату виробленої продукції за відрядними розцінками. Відрядна розцінка розраховується, виходячи з тарифної ставки і встановленої норми праці. Така система застосовується у випадках, коли є можливість встановити кількісні показники праці в одиницях продукції [3, с. 253].

Говорячи про проект Трудового кодексу України, в першу чергу слід відмітити, що в ньому передбачена спеціальна стаття 202, яка безпосередньо має назву «Системи оплати праці» [4]. У даній статті визначено, що системами оплати праці є тарифна та інші системи оплати праці, які формуються на оцінці складності робіт та кваліфікації працівників. До речі, аналогічне формулювання містить й ч. 1 ст. 96 КЗпП. Проте водночас у статті 97 КЗпП саме як системи оплати праці виділяються окремо погодинна та відрядна.

У чинному КЗпП не має по суті роз'яснень, що слід розуміти під погодинною або відрядною системою оплати праці. Проект Трудового кодексу України хоча і відносить почасову та відрядну оплату праці до її форм, однак принаймні закріплює їх розуміння, що на нашу думку є необхідним.

Так, під почасовою формою оплати праці проект Трудового кодексу передбачає виплату працівникові встановленої тарифної ставки (окладу, посадового окладу) за умови виконання норми

робочого часу. Не може зменшуватися тарифна ставка (оклад, посадовий оклад), що підлягає виплаті працівникові при почасовій формі оплати праці, через неповне виконання норм праці (посадових обов'язків).

Відрядна форма оплати праці передбачає збільшення (пропорційне чи прогресивне) заробітної плати залежно від рівня перевиконання норм виробітку (інших норм праці) і її зменшення через невиконання цих норм.

Проте, на нашу думку постає питання стосовно визначення поняття «форма плати праці» та безпосередньої конкретизації та визначення інших систем оплати праці, окрім тарифної, оскільки проект Трудового кодексу називає лише тарифну, при цьому визначаючи існування й інших систем оплати праці.

На нашу думку, це може породити доволі суперечливі думки науковців стосовно співвіднесення понять «форма оплати праці» та «система оплати праці», а тому необхідно краще конкретизувати дане питання або ж надати роз'яснення, щоби не виникло питань у майбутньому. Тож спочатку необхідно визначити чітко поняття «система оплати праці», а лише потім перелічувати системи оплати праці, як це є в нинішньому проекті.

Список використаних джерел

1. Дмитренко Ю.П. Трудове право України : підручник / Ю. П. Дмитренко. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 624 с.
2. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
3. Теліпка В. Є., Дутова О. Г. Трудове право України: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпка В. Є.: - К.: Центр учбової літератури, 2009. – 456 с.
4. Проект Трудового кодексу України № 1658 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746.

Журба В.С., студентка гр. ППР 161
Козинець І.Г., ст. викладач кафедри
цивільного, господарського права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет

ІНСТИТУТ ПЕКУЛІЯ ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

З найдавніших часів римська сім'я була моногамною і патріархальною. Як усталене об'єднання вона виникає з розкладанням родового ладу. Перша історична форма моногамії уже заснована на владі батька сімейства. Давньоримська сім'я несла на собі відбиток родового ладу. Вона будувалася за принципом *patria potestas* – підпорядкування владі глави сімейства – *pater familias*. До складу сім'ї, крім глави сімейства, входили його дружина, діти та їх потомство, дружини синів, інші родичі, кабальні, а також раби. Спочатку, терміном *фамілія* позначалося домашнє господарство, тобто сукупність сімейного майна, а пізніше й сукупність осіб [1, с. 64].

Римський народ цілісно й глибоко усвідомлював моральні обов'язки батьків до дітей і вважав злочинним того батька, який не дбав про своїх дітей або розбещував їх, або навіть тільки витрачав їм на шкоду свій стан. Але в правовому відношенні, сім'єю безумовно керувала і управляла всемогутня воля батька сімейства. Перед ним було безправно все, що входить в сферу домашнього побуту: віл і невільник і анітрохи не менш дружина і діти [1, с. 63].

У Римі увійшло в звичай виокремлювати підвладному синові, а рівно і рабу майно в самостійне управління (стадо, сільськогосподарський земельна ділянка і т.д.). Таке майно називалося *resulium*. Таким чином виникали взаємні права та обов'язки [2, с. 144].

Пекулій – це майно передане господарем рабу або головою родини підвладній особі для здійснення цією людиною управління майном з метою його утримання або отримання доходу чи використання інших корисних властивостей майна.

У зв'язку з виділенням пекулія підвладному відбулися і деякі інші зміни. Загальним принципом давньоримського сімейного права була неприпустимість будь-яких зобов'язань всередині сім'ї ні між домовладикою і підвладним, ні між підвладними одного і того ж домовладки. У зв'язку з практикою виділення підвладному пекулія було визнано можливим встановлення зобов'язальних відносин між членами однієї і тієї ж сім'ї, тільки ці зобов'язання не були забезпечені позовним захистом, а були лише «натуральними».

З плином часу поряд з названим видом пекулія (який мав назву *resulium profecticium*, що надійшли від батька) з'явилися інші види пекулія, значно розширили майнову самостійність підвладних і зробили їх справжніми учасниками цивільного обороту [3, с.136].

Так розрізняли такі види пекулія: пекулій від батька, рабський пекулій, військовий пекулій.

Пекулій від батька має давню традицію. У Римі батько сімейства не тільки тримав усіх домашніх у суворій покорі, але також мав право і був зобов'язаний чинити над ними суд і розправу і на свій розсуд

піддавати їх тілесним покаранням і смертній карі. Дорослий син міг завести своє особливе господарство або, як казали римляни, отримати від батька у власність «свою худобу» (*peculium*).

Пекулій - майно, що надається підвладному тільки в управління та користування; власником пекулія залишається домовладика. У разі смерті підвладного пекулій не переходить у спадок, а просто повертається в безпосереднє володіння батька. Навпаки, у разі смерті домовладика пекулій переходить до його спадкоємців разом з усім з його майном. Якщо підвладний син звільняється від батьківської влади, і батько при цьому не зажадав повернення пекулія, пекулій залишається подарованим синові [4, с. 143].

Стародавні джерела свідчать, якщо деякі пробіски визнання особистості раба у римському суспільстві мали місце, то це відбувалося в інтересах самого рабовласника, мало на меті розширити і поглибити експлуатацію рабів.

На цьому ґрунті склався інститут рабського пекулія. Терміном «пекулій», що походить, ймовірно, від слова *pecus* – худоба, називалося майно, що виділяється з спільного майна рабовласника в управління раба.

Управляти майном неможливо без здійснення різних угод (купівлі-продажу, найму тощо). Тому, не визнаючи раба правоздатною особою – визнали, однак, юридичну силу за здійснюваними ним угодами, зрозуміло, в таких межах, які відповідали положенню пекулія як форми експлуатації. Саме раби, що мають пекулій, визнавалися здатними зобов'язуватися, але набувати для себе права не могли; всі їх придбання автоматично поступали в майно пана. Втім, раб міг придбати право вимоги, але без права на позов, «натурально». Реалізація такого права була можлива тільки у разі відпущення раба на свободу: *si manumisso solvam, liberor*, тобто, якщо я сплачу рабу після його звільнення – це законний платіж.

Таким чином, надання рабу пекулія і визнання певною мірою юридичної сили за діями раба дозволяли рабовласникові ширше експлуатувати раба не тільки для виконання різних фізичних робіт, але і для здійснення через його посередництво юридичних дій, а це було важливе для рабовласників по мірі розвитку рабовласницького способу виробництва і зростання товарно-грошових відносин.

Зрозуміло, така примітивна побудова - по операціях раба права набуваються паном, а обов'язки лягають на раба (з якого, зважаючи на його неправоздатність отримати не можна) - не могло зберегтися з розвитком торгівлі і з ускладненням господарського життя. Бажаючих вступати в операції з рабами при повній безвідповідальності по цих операціях самого рабовласника знайшлося б небагато. Правильно зрозумілий інтерес рабовласника вимагав, щоб треті особи, з якими вступав у ділові відносини раб, могли розраховувати на можливість здійснення своїх прав по операціях з рабами. Тому претор ввів ряд позовів, які давалися як додаткові проти рабовласника [5, с. 45].

Факти виділення майна в самостійне управління раба стали з розвитком господарського життя розцінювати, як згода домовладика нести в межах пекулія відповідальність за зобов'язаннями, які приймалися рабом в зв'язку з пекулієм. Таким чином, якщо операція здійснена рабом на ґрунті управління виділеним йому пекулієм, рабовласник відповідав перед контрагентом раба по *actio de peculio*, в межах пекулія (якщо раб, маючи пекулій в сумі 500, купив щось на 700, до його пана продавець міг пред'явити цей позов тільки в сумі 500). Втім, якщо пан отримав по операції раба збільшення майна, так називаєте збагачення, в більшій сумі, він відповідав в межах збагачення (але вже по іншому позовом: *actio de in rem verso*, буквально - позов про надходження у майно).

Якщо пан призначив раба прикажчиком (*institor*) в своєму торговому підприємстві або взагалі приставив його до такої справи якою неминуче пов'язане здійснення операцій, рабовласник відповідає по операціях, що відносяться згідно з загальноприйнятими поглядами до кола діяльності даного прикажчика і т. п. Наприклад, якщо раб-прикажчик закупив товар для підприємства і не розплатився за нього, пан несе відповідальність за *actio institoria* у розмірі вартості товару, але якщо раб на прохання покупця прийняв від нього речі на зберігання, пан по цій угоді, як не відноситься до сфери повноважень прикажчика, не відповідає (якщо раб був поставлений шкіпером на кораблі, позов називався *actio exercitoria*).

Нарешті, якщо пан просто уповноважив раба на здійснення тієї чи іншої угоди (тобто дав розпорядження, *iussus*), контрагент раба отримував проти пана *actio quod iussu*. Якщо раб здійснить правопорушення (наприклад, знищить або пошкодить чужі речі), до рабовласникові потерпілий міг пред'явити *actio poxalis* (поха - шкода). У цьому випадку рабовласник був зобов'язаний або відшкодувати заподіяну шкоду, або видати винного раба потерпілому для відпрацювання суми заподіяної шкоди [5, с. 44-46].

На початку принципату з'являється так званий *peculium castrense* (військовий пекулій), тобто майно, яке син набуває на військовій службі або в зв'язку з військовою службою (платня, воєнна здобич, подарунки при вступі на військову службу тощо). Військовий пекулій знаходився не тільки у фактичному управлінні підвладного, але і належав йому на праві власності, втім, з одним обмеженням: якщо підвладний помирав, не залишивши заповіту щодо військового пекулія, це майно надходило до домовладика на тих же підставах, як і звичайний пекулій.

З початку IV ст. н. е. правовий режим військового пекулія був поширений на будь-яке придбання сина, зроблене на державній, придворній, духовній службі, а також на службі в якості адвоката (*peculium*

quasi-castrense). Встановленням права власності підвладного сина на військовий пекулій розширення майнової самостійності сина не зупинилося. У період абсолютної монархії за підвладним визнали право власності на майно, отримане у спадок від матері.

Право власності сина на майно матері обмежувалося лише тим, що батькові належало право довічного користування та управління цим майном; втім, сина не стосуються ці обмеження, якщо майно було придбано всупереч волі батька або якщо особа, яка надала майно, поставила відповідні умови. При Юстиніані розвиток цього інституту завершився тим, що все, придбане підвладними не за кошти батька було визнано належним підвладному [5, с. 59].

Отже, інститут пекулія виник у Римській імперії і набув поширення приблизно у II ст. до н. е. Його виникнення, окрім бажання надати можливість працювати членам родини, зумовлене необхідністю використовувати рабів не лише для некваліфікованої праці, а й знайти застосування їх діловим та організаційним якостям. Найчастіше пекулієм було нерухоме майно - земельні наділи, магазини чи майстерні. Проте, як пекулій могли передаватись раби, худоба чи знаряддя праці.

Список використаних джерел

1. Моммзен Т. История Рима. Т. I. Книга 1. /Теодор Моммзен. - СПб.: «НАУКА», «ЮВЕНТА», 1997. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1271082811>
2. Богушева В.И. Римское право / В.И. Богушева. - М.: Юристъ, 1993. – 299с.
3. Мироненко Н.С. Римское право / Н.С. Мироненко. - М.: Юрид. литература, 1996. - 276с.
4. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів /О.А. Підпригора. - К.: Вентурі, 1997. - 336 с.
5. Новицкий И. Б. Римское право /И.Б. Новицкий. – М.: ТЕИС, 1995. - 245с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/nov/

Книш Ю.О., студентка гр. ПР-143
Веремієнко С.В., ст. викладач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Чернігівський національний технологічний університет

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МИСЛИВСТВО» І «ПОЛЮВАННЯ»

Мисливство і полювання є важливими складовими інституту спеціального використання об'єктів тваринного світу, проте в екологічному законодавстві України питання щодо визначення понять «мисливство» і «полювання» вирішується неоднозначно. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про тваринний світ» мисливством вважається вид спеціального використання тваринного світу, яке здійснюється шляхом добування диких звірів та птахів, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь і які можуть бути об'єктами полювання [1]. Отже, термін «мисливство» є родовим і включає поняття «добування» і «полювання». Натомість у Законі України «Про мисливське господарство та полювання» [2] поряд з терміном «мисливство» вживається термін «полювання». При цьому дані поняття вже не співвідносяться як рід і вид, а існують окремо, позначаючи різні за змістом поняття, і розглядаються відповідно як вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь (мисливство) і як дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах (полювання). Тому, виникає необхідність в аналізі правової природи мисливства і полювання та розмежуванні даних понять.

Слід зазначити, що серед науковців існують різні підходи до розуміння досліджуваних понять, їх сутності, змісту, ознак та співвідношення між собою.

Так, О. О. Томин вважає, що полювання виступає складовою частиною мисливства [3]. Таку ж позицію підтримує й Л. Р. Данилюк [4]. Проте, іншої точки зору дотримується П. В. Тихий, який визначає ці терміни як синоніми й робить висновок про недоцільність надання окремого юридичного значення терміна «полювання», який вживається лише як дієслівникова форма слова «мисливство» [5, с. 12]. Тобто, науковець визначає ці поняття однаковими. В. В. Овдієнко також робить висновок про неможливість розглядати полювання як самостійний вид спеціального використання тваринного світу. Визначення поняття «мисливство» через осмислення його співвідношення з поняттям «полювання», на його думку є хибним і має наслідком з одного боку – звуження його змісту, а з іншого – використання для його характеристики ознак, що не сприяють розкриттю його юридичного значення [6, с. 7].

З огляду на зазначені підходи до визначення понять «мисливство» і «полювання» та на чинне фауністичне законодавство України до ознак мисливства слід віднести такі:

- це галузь народного господарства, в якій виробничим матеріалом служать об'єкти тваринного світу;
- організаційно-господарською основою мисливства виступає мисливське господарство;
- об'єктами мисливської діяльності є не лише дикі тварини, а й частини диких тварин (роги, шкіра, ікла тощо);
- основою мисливської діяльності виступає договір, в якому передбачаються всі сторони і умови виробничої діяльності;
- головний елемент виробничої діяльності – промислове добування об'єктів тваринного світу;
- основний засіб промислового добування – відлов (капкани, пастки, тенета);
- головна мета мисливства – задоволення матеріальних, морально-естетичних та рекреаційних потреб громадян та народного господарства [7, с. 18].

Натомість полювання характеризується такими ознаками:

- це один з видів спеціального використання тваринного світу;
- об'єктом виступають дикі звірі та птахи, що перебувають у стані природної волі;
- основою полювання є дозвіл на добування мисливських тварин;
- добування диких звірів і птахів при полюванні можливе тільки в межах мисливських угідь;
- суб'єктами здійснення полювання можуть бути тільки особи, які мають право на полювання;
- головний елемент полювання – пошук, вистежування, переслідування і добування диких звірів і птахів;
- основний засіб добування при полюванні – відстріл;
- полювання відповідно до законодавства передбачає не тільки дію (відлов, відстріл), а й бездіяльність – кваліфікуючі ознаки;
- головна мета полювання – задоволення особистих інтересів (не завжди матеріальних) [7, с. 19].

Виходячи з вищезазначених ознак можемо визначити спільні та відмінні ознаки цих понять.

Так, до спільних ознак мисливства та полювання належать:

- об'єктами мисливства і полювання є мисливські тварини, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах;
- мисливські угіддя – це території для здійснення і мисливства, і полювання;
- здійснення мисливства і полювання пов'язане з певними обмеженнями щодо часу, місця, способів, засобів та знарядь їх реалізації.

Серед відмінних ознак даних понять слід зазначити наступні:

- суб'єктний склад. Відповідно до ст. 12, 13 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» суб'єкти полювання мають бути наділені наступними ознаками: а) громадянство України або громадянство іноземної держави; б) віковий ценз – досягнення 18-річного віку; в) наявність одержаного в установленому законом порядку дозволу на добування мисливських тварин; г) наявність документів, які засвідчують право на полювання; д) наявність відповідного документу дозвільного характеру на право користування цією зброєю, який вони одержують в уповноваженому державному органі [2]. Суб'єктами мисливства виступають користувачі мисливських угідь, тобто – спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням в їх користування мисливських угідь;

- підстави для здійснення мисливства і полювання. Підставою для здійснення права на полювання відповідно є: наявність правостановлюючих документів; наявність дозвільних документів; наявність допоміжних (додаткових) документів. В свою чергу, підставою для здійснення мисливства є договір, який укладається між центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, і користувачами мисливських угідь [2];

- мета здійснення. Полювання має на меті першочергове задоволення особистих індивідуальних (фізичних, духовних, естетичних тощо) потреб та інтересів безпосередньо тих осіб, які займаються полюванням. На відміну від полювання, метою мисливства є задоволення суспільних, колективних (матеріальних, морально-естетичних, рекреаційних тощо) інтересів та потреб громадян та суспільства в цілому;

- форми здійснення. Основною формою здійснення полювання є вистежування з метою добування, розселення, переслідування і саме добування мисливських тварин (відстріл, відлов). Мисливство, окрім добування мисливських тварин, хоча і у промислових цілях, також, у передбачає виконання біотехнічних заходів, заходів щодо охорони і відтворення мисливських тварин, раціональне використання державного мисливського фонду тощо;

- функціональне призначення. Мисливство виступає окремою самостійною сферою суспільної діяльності, яка охоплює собою комплекс мисливських господарств у межах яких здійснюється промислове добування, раціональне використання, відтворення та охорона об'єктів тваринного світу, а полювання, виступає елементом мисливської діяльності, її окремою невід'ємною частиною, і являє собою окремий вид спеціального використання об'єктів тваринного світу для задоволення власних особистих інтересів осіб, які займаються полюванням [8, с. 9-10].

Отже, вважаємо, що характеристика понять «мисливство» і «полювання», зокрема, їх спільних та відмінних ознак, дозволила дійти висновку, що дані категорії не є тотожними, а співвідносяться як частина і ціле, тобто полювання є складовою частиною мисливства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст.97.
2. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.02.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст.132.
3. Томин О.О. Основні підходи до визначення поняття мисливства як виду спеціального використання об'єктів тваринного світу / О.О. Томин // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 438-442
4. Данилюк Л. Р. Полювання як вид спеціального використання мисливських тварин / Л. Р. Данилюк. // Теорія і практика правознавства. - 2014. - Вип. 2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_30
5. Тихий П.В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / П.В. Тихий; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2000. – 20 с.
6. Овдієнко В. В. Правове регулювання мисливства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / В. В. Овдієнко. – Х., 2014. – 20 с.
7. Волик М.П. Правове регулювання в Україні (На матеріалах південного регіону України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Микола Петрович Волик; Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 1997. – 171 с.
8. Томин О.О. Правове регулювання мисливства та полювання в Україні (на матеріалах Карпатського регіону) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / О.О. Томин ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 20 с.

Козинець І.Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Кравченко О.В., студент гр. ТПР 161
Чернігівський національний технологічний університет

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАМІЖНЬОЇ ЖІНКИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Положення жінки в Стаоодвньому Римі, особливо в сфері сімейних і спадкоємних відносин, не є таємницею. Джерела з історії римського права, дослідження, довідкова і навчальна література висвітлюють цю тему. Разом з тим майже усі дослідження мають уривчастий або непослідовний характер.

Дослідженнями проблем римського права, в тому числі правового положення римської жінки займалися такі вчені як Підопригора О.А., Агафонов С.А., Вовк В.М., І.Б. Новицький та багато інших.

На ранніх шаблях розвитку суспільства жінка була не суб'єктом, а об'єктом майнових угод: батьки продавали своїх дочок у заміжжя, чоловіки здобували собі дружин розбоєм або покупкою; ті й інші розпоряджались тілом дочки або дружини як своїм майном; перелюбство жінки переслідувався як злочин проти власності чоловіка.

На довгий час давноримська традиція замикає жінку в межах сім'ї, де проходило все її життя, яке суттєво відрізняється від життя чоловіка за родом занять, об'єктом праці, дозволям, нормами поведінки.

Поява шлюбу і кровної родини спричинило за собою підвищення правового статусу жінки, з плином часу правомочності жінок поступово розширюються.

Правове становище заміжньої римської жінки залежали від виду шлюбу. Законний римський шлюб поділявся на два види: шлюб з чоловічою владою і шлюб без чоловічої влади. Не зважаючи на різновид шлюбу жінка ніколи не була нарівні з чоловіком, вона завжди підпорядковувалась йому.

У шлюбі з чоловічою владою, т.зв. *cum manu* чоловік міг будь-як карати дружину, судити за недотримання традицій подружнього життя, витребувати як річ назад, в разі коли вона самовільно залишить дім, міг навіть віддати її в рабство. Суворо каралась зрада, жінка за перелюбство могла бути піддана суворому покаранню. Чоловік міг покарати дружину відразу на місці чи пізніше після домашнього суду. За звичаєвим правом був здатен, навіть, убити її. Жінки звинувачені в зраді мали носити одяг, який одягали повії. Не можна було самостійно відвідувати публічні місця, розмовляти з незнайомцями, вживати вино. Жінка перебувала в сім'ї чоловіка на рівні дочок, втрачала зв'язки з своєю колишньою родиною. Дружина й діти в такій сім'ї були повністю позбавлені правоздатності. Але фактором, що стримував гнів чоловіка, була громадська думка. Міру покарання дружини за провини формулювала рада, яка складалася з родичів дружини, але часто чоловік робив так, як вважав за потрібне, не зважаючи на думку ради [1, с.30]. Разом із тим мудра та слухняна господиня була хазяйкою

в домі нарівні з чоловіком. Як мати сімейства - матрона шанована рабами, клієнтами і дітьми. Знаками гідності вільнонародженої замужньої жінки служили столу (стола – довге просторе плаття, що заборонялося носити пов'язі жінкам, викритим у перелюбстві), а також особлива головна пов'язка [1, с.29].

У шлюбі з чоловічою владою право на розлучення мав лише чоловік, проте лише з поважних причин, наприклад, зрада, п'янство, бездітність, тощо.

Майнова ситуація була не краща - жінка його не мала, бо навіть дошлюбне її майно автоматично ставало володінням чоловіка. Повне безправ'я пом'якшувалось лише тим, що вона могла спадкувати після смерті чоловіка на рівних правах з дітьми. Всі почесті та статус, який мав чоловік, теж поширювались і на жінку [2].

Поступово на зміну цьому шлюбу приходив шлюб без чоловічої влади, т.зв. *sine manu*. За класичного періоду, цей шлюб повністю витісняє шлюб із чоловічою владою. У шлюбі без чоловічої влади становище жінки зовсім інше. Чоловічої влади над жінкою як такої вже не було. Дружина зберігала правовий статус, який мала до вступу в шлюб. В разі, коли жінка перебувала у підпорядкуванні батька фамілії, іншими словами була особою чужого права, то це її становище не змінювалось і після шлюбу, а якщо не перебувала у підпорядкуванні батька фамілії, залишалася вільною. Чоловіча влада на неї також не розповсюджувалася – жінка була вільною від нього. Чоловік вже не міг віддати її в рабство, позбавити свободи чи здійснити інше свавілля. Якщо жінка з якоїсь підстави йшла від чоловіка, він не мав можливості силою її повернути, як це відбувалось раніше, не мав ніякої дисциплінарної влади над дружиною. Щодо питання вибору місця проживання сім'ї, способів і методів виховання дітей тощо, то тут домінування чоловіка зберігалось [3].

Схоже були врегульовані й майнові відносини подружжя, основою яких став принцип роздільності майна чоловіка і дружини. Все майно, яке дружина мала до шлюбу і майно набуте після шлюбу, залишалось її власністю, якщо вона юридично була самостійною. Жінка незалежно від чоловіка мала право володіння, розпоряджання й користування цим майном, не питаючи його згоди [4].

Характерною рисою майнових відносин чоловіка і жінки при шлюбі без чоловічої влади була заборона дарування між ними, щоб недопустити майнової залежності жінки від чоловіка, з однієї сторони, забезпечити їй повну майнову свободу, а з другої - зберегти відвертість шлюбної угоди, яка має бути заснована на щирому коханні, а не на матеріальній зацікавленості. Якщо між чоловіком і дружиною виникав спір через право власності на певну річ, то практикувалася презумпція, що річ належить чоловіку, до тих пір поки жінка не доведе власне право власності на цю річ. Порушення подружньої вірності робило можливим скасування шлюбу в односторонньому порядку та мало наслідком позитивне ухвалення питання щодо повернення приданого. Але наслідки порушення вірності були значно складніші для жінки, ніж для чоловіка, крім того одностороннє розлучення повинно було мати суттєві підстави [5, с. 26-27].

У шлюбі без чоловічої влади, жоден з подружжя не зазнавав додаткових майнових обмежень – тобто майнові права чоловіка і дружини були захищеними. Винятком були лише такі два види майна, що виникали у зв'язку із створенням нової родини – це придане та дошлюбний дарунок, завдяки яким додатково захищались майнові права жінки у випадку розлучення.

Отже, зміни, що відбулись в суспільній свідомості щодо ролі жінки у відносинах як майнового, так і особистого немайнового характеру, відобразилися у юридичній системі оформленням і практичним застосуванням інституту шлюбу без чоловічої влади, який захищав інтереси жінки. Створивши нову форму шлюбу з рівністю чоловіка і дружини, з вільним правом виходу з нього, право Риму зробило суттєвий стрибок у шлюбних відносинах, надовго випередивши інші народи і країни у цьому напрямку.

Необхідно зазначити, що у період ранньої Республіки римські жінки могли мати свої об'єднання, свого роду клуби, про що свідчать, зокрема написи, що збереглися. Так, у Тускулі існувало особливе товариство, куди входили місцеві жінки і дівчини, а в Медіолані (сьогодні Мілан) юні дівчата справили на честь своєї покійної подруги, що належала до їх товариства, поминальні торжества.

У самому Римі було добре відомо і визнане в законному порядку товариство замужніх жінок. Учасниці цього товариства відвідували збори, на яких іноді обговорювалися дуже важливі справи, які торкалися навіть загального положення в державі. Утім, у публічному місці або на громадських зборах жінок можна було зустріти не часто – стародавні звичаї зробили римську жінку домогосподаркою, її звичайне місце було біля домашнього вогнища атрії [6].

У часи Імперії жінки з вищого суспільства відкрито втручаються в політичні інтриги; одним із засобів зробити політичну кар'єру стало уміння сподобатися жінкам або заслужити їх прихильність.

Разом з тим правомочності римських жінок були помітно обмежені. Ідеологічним обґрунтуванням такої дискримінації стало переконання, відповідно до якого дієздатність жінки обмежена через «ненадійність жіночий статі», а також «через легкодумство і недбале відношення до фінансових справ».

Унаслідок цього навіть повноправні вільнонароджені жінки в період Республіки: 1) не допускалися до державної служби, до роботи сенату і народних збор; 2) були позбавлені права публічних виступів; 3) не мали права свідчити на суді; 4) були позбавлені права висловлювати магістрату процесуальні вимоги за інший; 5) не мали влади в родині; 6) не мали права залишати за собою дітей у випадку розлучення; 7) не могли (протягом визначеного часу) успадковувати громадянство; 8) не мали

права усиновлення; 9) були ущемлені в правах спадкування за законом; 10) завжди знаходилися під владою чоловіка і довгий час – опікуна; 11) не мали права одержувати хлібний пайок; 12) не мали права служити у війську; 13) не мали особистого і фамільного імені [6].

В часи Імперії правомочності жінки починають розширюватися. Влада батька обмежується державою; вона зобов'язує його видавати дочку заміж та забезпечувати її посагом; у випадку відмови дочка вправі поскаржитися магістрату; батько більш не має права розірвати її шлюб, як колись, і посаг більш не повертається в його виключну власність. Влада чоловіка також обмежується: переслідування перелюбства і розлучення стають не його справою, що розв'язувалась ним особисто чи домашнім судом, а справою публічного обвинувачення. Опіка над жінкою починає зменшуватися в міру того, як батьки призначають своїм дочкам опікунів за заповітом, тобто крім законного опікуна, родича і спадкоємця [2].

За Октавіана Августа жінка одержує право заповідати, тобто залишати своє майно не агнатам, а своїм дітям; потім, при Клавдії, опіка агнатів цілком скасовується, і нарешті в IV ст. зникають опіка заповідальна й урядова; жінка стає цілком дієздатною.

Отже, римська жінка була вилучена зі сфери публічно-правових відносин. Правове ж становище жінки у приватному праві змінювалося в зв'язку зі зміною соціокультурних та економічних періодів римської держави. Ці зміни позначилися на правовій активності жінки і були етапами переходу жінки від недієздатності у приватному праві в архаїчні часи до її дієздатності в часи пізньої республіки та імперії.

Список використаних джерел

1. Малютіна І.П. Категорія «жінка» в публічному і приватному праві Стародавнього Риму /І.П. Малютіна //Юридична наука. – 2013. - №3. – С.28-34.
2. Римское частное право: учебник / И.С. Перетерский, В.А. Краснокутский, Е.А. Флейшиц и др; под ред. И.Б. Новицкого и И.С. Перетерского. - М.: «Юристъ», 2004. – 544с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.tpu.ru/fulltext/m/2009/consultant/novizkiy.pdf>
3. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів /О.А. Підпригора. - К.: Вентурі, 1997. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knigi.link/rimское-pravo/pravovi-vschnosini-podrujija-27076.html>
4. Вовк В.М. «Жіноче питання» у римському праві / В.М. Вовк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/582-rimske/15155-2011-01-21-08-56-17.html>
5. Балко О.О. Принципи правового регулювання шлюбних відносин у Давньому Римі / О.О. Балко // Юридична Україна. - 2012. - N 11(119). - С. 23-28.
6. Гиро П. Частная и общественная жизнь римлян /Поль Гиро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Giro/

Козинець І.Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Пророченко В.В., студент гр. КІР 162
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОЛОНАТУ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Невід'ємною частиною античної економіки і однією з основ античної цивілізації були рабовласницькі відносини. Вся економіка класичного поліса, як грецької, так і римського будувалася саме на рабовласницьких відносинах. Але історія розвитку економічних і соціальних відносин античності показує, що лише певні соціально-політичні умови не дозволили спочатку розвиватися античному суспільству і економіці шляхом залежного землеволодіння і кріпосного права. За часів пізньої Римської імперії ми спостерігаємо, як сформувалися і юридично оформилися саме такі відносини, виражені в формі колонату.

Колонат входить в коло центральних соціальних проблем розвитку середземноморського суспільства в перехідний період від античності до середньовіччя і цікавить багатьох науковців. Актуальність теми обумовлюється тим, що у дослідників римської епохи не склалося єдиної думки стосовно основних характеристик колонату, зокрема як зароджувалися колонатні відносини та відносини поземельної залежності в стародавньому Римі; визначення хто такі колони та який їх правовий статус тощо.

Метою дослідження є визначення місця і правового положення колонату у римському суспільстві.

У стародавньому Римі колонат починає зароджуватися ще в часи республіки та продовжує розвиватися в період принципату і одержує остаточне правове закріплення в умовах абсолютної монархії [1].

Термін «colonus» в латинській мові неоднозначний і має кілька значень. Колоном спочатку іменували кожну вільну людину, яка сама обробляє своє поле (qui agrī colit). Однак згодом термін «колон» набуває іншого змісту: під ним розуміється вже не власник, а наймач (орендар) земельної ділянки, який уклав орендний договір locatio conductio [2, с.20]. Необхідно зазначити, що термін colonus

з'являється в працях римських юристів лише в кінці республіканського періоду, і позначає наймача державної або приватновласницької землі, який сплачує оброк (сensus), виражений в грошовій формі (Dig., 19,2,25,6). У неюридичній літературі зберігається і колишнє значення поняття: колон - земельний власник. Однак, О. В. Коптев вказує, що дієслово colo-colere, похідним якого є термін colonus, мав і інше значення: «жити», «проживати» звідси походить термін «колонія», і під «колоном», мався на увазі місцевий житель (поселенець) [3]. Тому на практиці під терміном «колон» розуміли дві категорії осіб: по-перше, місцевих селян, які постійно живуть на землі, але не мають прав власності на неї, і які оформили свої відносини з власником землі як орендарі; по-друге, прийшли поселенці, що оселилися на землі, та яку вони орендували [3; 4].

Спочатку колони були дрібними орендарями землі. На той час завершилися досить успішні загарбницькі війни, відповідно припинився приплив численних рабів. До того ж жорстока експлуатація, виснажлива праця, нелюдські умови як життя так і побуту, масові страти зумовили надзвичайно високу смертність серед рабів і досить низьку народжуваність. Водночас зростання земельних наділів, поява нових промислів, розширення і без того величезної території, збільшення челяді, яка обслуговувала панство, вимагали великої кількості робочих рук.

Власники землі, у яких не було достатньої кількості рабів для оброблення землі, починають здавати свої наділи дрібними ділянками в оренду вільним людям, що потребували засобів для існування. За такими орендарями закріплюється назва колони.

Римському праву були відомі дві категорії колонів: орендарі за договором, серед яких були й великі наймачі, що використовували працю рабів, та орендарі, які з покоління у покоління сиділи на землях великих власників [2, с.20-21].

Оренда виявилась вигідною для обох сторін. Колони, прагнучи забезпечити сім'ю харчуванням і виплатити орендну плату, добре обробляли землю, збираючи високі врожаї. Їхня праця була продуктивнішою порівняно з підневільною рабською. Землеволодільці одержували великі прибутки від здавання землі в оренду. Колонат починає швидко розвиватися. Орендна плата встановлюється як в грошовій, так і в натуральній формі.

Колонат не є суто римським продуктом суспільного розвитку. В Єгипті та Азії подібні відносини виникли значно раніше і згодом були запозичені саме Римом. Серед джерел колонату в Римі був також рабський пекулій, за яким раби, які добре працювали на переданій їм у пекулій землі, одержували волю, але навично прикріплювалися до тієї ж землі [5, с.117].

За таких умов орендар-колон юридично залишався незалежним, так як міг в будь-який час розірвати договір і піти в інше місце. Проте орендарями були, як правило, найбільшні кола населення, в яких не було достатніх засобів для успішного оброблення землі. Землеволодільці надавали їм позики, але на таких умовах, щоб колони не змогли їх виплатити вчасно. Ускладнювали становище часті неврожаї. Так виникли недоїмки в платежах. Згодом колони потрапляють в економічну залежність від своїх орендодавців. Колон не може залишити орендовану ділянку, не розрахувавшись з боргами, але й розрахуватися також не має змоги. Тобто колон потрапляє у подвійну безвихідь і фактичну залежність від свого орендодавця.

Поступово фактична економічна залежність стає юридичною, її збільшує нова податкова реформа, відповідно до положень якої податки з землі нараховуються з урахуванням факту приписаних колонів. Залишення колоном землі зменшувало прибутки землеволодільців, тому вони за будь-яку ціну намагалися закріпити колонів, навіть переманюючи їх в інших. У зв'язку з цими обставинами в 322 р. було прийнято закон, який заборонив колону самовільно залишати наділ, який він орендував. У 357 р. новий закон заборонив землеволодільцям відчужувати земельні наділи без приписаних до них колонів. Так завершилось правове оформлення закріплення колонів. З'явилася нова група залежних людей, які мали певну правоздатність, але дуже обмежену. Якщо колон самовільно залишав землю, землеволодільець засобами виндикації мав право повернути його назад, тобто з цього випливає, що правове становище колона мало чим відрізнялося від раба. Проте колони не були рабами, юридично вони залишалися вільними, але прикріпленими до землі. Колони – це попередники кріпаків, а колонат - зародок феодалізму [6, с. 38-39].

Не тільки сам колон, а і його діти вважалися приписаними до даного наділу. Колонат став спадковим. Зростає і особиста залежність колонів від землеволодільців, які безконтрольно творили над ними суд і розправу. Наближалось народження нової економічної формації – феодалізму [5, с.118].

Відповідно до Кодексу Юстиніана підставами виникнення колонату були: а) народження від батьків, з яких хоча б один був за своїм правовим положенням колоном; б) угода з власником земельного наділу, внаслідок якої вільний громадянин поселявся на його землі як колон; в) проживання на чужій землі протягом 30 років на умовах і за звичаєм колонів. Крім зазначених підстав, джерелом колонату було покарання працездатних осіб, які займалися жебрацтвом [7].

Значна кількість підстав для встановлення колонату свідчить про недостатню чисельність колонів. Площа захоплених земель збільшувалася, а обробляти її було нікому. Тому влада шукала все нові й нові способи закріплення вільних осіб за земельними наділами. Існувало лише дві підстави припинення колонату, незважаючи на значну кількість підстав для його виникнення. Так, колонат припинявся у

випадку перетворення колона на власника землі, яку він обробляв, після купівлі. Ще однією підставою його припинення було зведення колона в єпископський сан [5, с.118].

Таким чином, підсумовуючи вищесказане можна провести своєрідну паралель із феодальною епохою, коли селяни-кріпаки в цивільно-правовому відношенні були залежними від своїх поміщиків. Наявність економічно самостійного господарства зближує колонів з середньовічними кріпаками, а в класовому відношенні їх становище, особливо в епоху пізньої античності, більше схоже на становище рабів. Рабовласницькі економічні відносини в Римській державі плавно і поступово переростають у феодальні, звідси і подібність статусу колонів та кріпаків, з одного боку, та колонів і рабів з іншого. На зміну рабству приходить інша специфічна форма експлуатації - колонат, якому власне і судилося стати основною формою експлуатації у феодальному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Семенов В. Колонат и его формирование в Италии и западных провинциях Римской империи / В. Семенов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uchil.net/?cm=27149>
2. Петречко О. М. Суспільно-політичний розвиток римської імперії в I – на поч. III ст. н. е.: від «відновленої» республіки до сенатської монархії: Авт. дис... д.і.н. /О.М. Петречко. – Ужгород, 2010. – 39 с.
3. Коптев А.В. Формирование крепостного права в поздней Римской империи - ранней Византии IV-VI вв.: Авт. дисс... д.и.н. /А.В. Коптев. - М., 1996. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://elar.uniur.ac.ru/jspu/handle/123456789/1682>
4. Коптев А. В. От прав гражданства к праву колоната. Формирование крепостного права в поздней Римской империи /А.В. Коптев. – Вологда: «Ардвисура», 1995. – 264 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1263032732#001>
5. Підпригора О.А.,Харитонов Є.О. Римське право: Підручник / О.А. Підпригора, Є.О.Харитонов. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
6. Основи римського приватного права: Підручник /В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.; За заг.ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. – Х. : Право, 2008. – 224 с.
7. Римское частное право: Учебник / Под ред. проф. И.Б. Новицкого, проф. И.С. Перетерского. - Москва: Юриспруденция, 2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibliotekar.ru/rimskoe-pravo-2/123.htm>

Козинець О.Г., к.і.н., доцент
Вітряк О.О., студент гр. ПР-133

Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Насьогодні надзвичайно актуальною є проблема визначення особливостей перебігу та впливу глобалізації на суспільство та державу.

Кардинальні зміни, що відбуваються у XXI ст., свідчать про те, що світ вступив у фазу чергової глобальної трансформації (світова фінансово-економічна криза, становлення нового світового порядку та ін.) З'явилась тенденція розв'язання протиріч із застосуванням сили, що не сприяє гармонізації соціального буття як у світовому масштабі, так і в межах окремих держав [1, с. 59].

Характерною рисою сучасного світового розвитку є інтенсифікація транснаціональних процесів, які відбуваються в матеріальній і духовній сферах суспільного буття. За таких умов усе більшу увагу привертають глобальні проблеми, які, торкаючись людства в цілому і кожної держави зокрема, концентрують у собі протиріччя суспільного розвитку [1,с.59].

Сьогодні можна стверджувати, що глобалізація і глобальні проблеми, з якими стикається людство, є факт нашого життя, невідворотна тенденція, яка змінює обличчя світу, кожної існуючої нині цивілізації, країни, держави докорінно впливає на інтереси всіх народів, націй, етносів, окремої людини.

Глобалізація – це об'єктивний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини і навколишнього середовища [7, с.15]. Доведено, що глобалізація охоплює всі сфери суспільного життя: економіку, політику, культуру, ідеологію тощо.

Теорія глобалізації, що стосується розвитку держав виявляється через три види теорій: теорію мондіалізму, теорію золотого мільярду та теорію конвергенції.

Теорія мондіалізму передбачає злиття усіх держав та народів у єдине планетарне утворення із встановленням Світового Уряду, знищенням расових, релігійних, етнічних, національних та культурних кордонів. Прихильниками цієї теорії був І. Кант, О. Богданов та інші.

Теорія золотого мільярду є сучасною європо-центристською версією концепції „богобраного народу”, згідно якої забезпечення існування на планеті може бути гарантованим лише для мільярду

людей із найбільш розвинених країн, у той час як усім іншим країнам пропонується бути сировинним придатком та постачальником дешевої робочої сили для обслуговування інтересів ТНК (транснаціональних корпорацій – О.В., О.К.). Згідно прихильників цієї теорії (Ж. Аталі, Г. Кісінджер та ін.) планета може загинути від екологічних перевантажень. Наслідком реалізації цієї теорії стає світова диференціація на країни постіндустріального Центру, індустріальної Напівпериферії та аграрної Периферії. Така світова диференціація зараз і стає тією глобалізацією, проти якої діє антиглобалістський рух.

Теорії конвергенції присвячені роботи таких дослідників як Д. Гелбрейт, Р. Арон, П. Сорокін, А. Сахаров та ін. Згідно цієї теорії, в умовах науково-технічної революції втрачається відмінність між капіталізмом та соціалізмом. Крім того, дана теорія розглядала взаємний вплив держав двох систем – СРСР і інших країн соціалістичного табору і США, Великобританії й інших країн капіталістичного світу. У результаті робився висновок про те, що відбувається «обмін» (конвергенція) між цими державами. При цьому кожна група запозичує краще. Внаслідок цього відбувається зближення держав по їх сутності, формам діяльності, організації тощо. Це повинно привести до того, що через деякий час відмінності втраяться і виникне «постіндустріальна держава» єдиного типу, що буде державою «загального благоденства». Професор Дж. Гелбрейт називав цю державу народною і характеризував її як таку, що здатна забезпечити усім членам суспільства відносно високий рівень життя, справедливий розподіл ресурсів та ліквідацію соціальної нерівності. З точки зору Дж. Гелбрейта, все це ставало можливим завдяки досягненням науково-технічної революції та модернізації системи управління, яка ефективно реагувала на потреби населення, що постійно змінювались [8, с. 118-119].

Необхідно звернути увагу на державно-управлінський аспект глобалізації. В ході глобалізації виникають паралельні центри влади – глобальний і національний. Глобалізація обмежує роль національної держави внаслідок прямого виходу на міжнародну арену інститутів громадянського суспільства, ТНК, ТНБ. Результатом глобалізації стало утворення наднаціональних інститутів і перехід у їхню компетенцію цілого ряду політичних, економічних, соціальних функцій, які раніше виконували органи національних держав. Це призвело, водночас, і до збільшення числа національних державних інститутів, орієнтованих на задоволення потреб наднаціональних організацій, і до ліквідації функціонально непотрібних у нових умовах державних установ. Прикладом наднаціонального інституту є Європейський Союз з системою міждержавних органів – Європейська рада, Європарламент, Європейський суд та інші, і формуванням в інституційній структурі держав-членів ЄС органів, покликаних обслуговувати потреби наддержавного інституту [4, с. 76].

Держава не буде і далі домінуючою силою на світовій арені. Глобальні ринкові сили багатонаціональних корпорацій і банків випромінюють сильний і незалежний вплив. Вони діють на міжнародній арені з мінімальними обмеженнями [6]. У рамках СОТ ще не розроблена система антимонопольних заходів, які можна було б застосовувати до глобальних ТНК. Це питання знаходиться у стадії обговорення [2].

Поряд із цим, досить стрімко поширюються незвичні тенденції та загострюються соціальні протиріччя. На тлі розповсюдження масової освіти та інформаційного «шуму», за умов тотальної лібералізації всіх сфер суспільного життя спостерігається знеособлення, масовізація, духовна (у тому числі морально-правова) деградація та зубожіння людини, соціокультурна дезадаптація, і нарешті – суспільна дезінтеграція особистості [1, с. 213].

Найважливішими суб'єктами системи забезпечення національної безпеки (які здійснюють суттєвий визначальний вплив на всю структуру системи) є особистість, суспільство і держава [1, с. 60].

Україна не залишається осторонь глобалізаційних процесів. Завдяки поширенню вивчення іноземних мов у школах та інших навчальних закладах стає доступним спілкування з будь-якими людьми по всьому світу, освіта в іноземних навчальних закладах, школах тощо. Трансляція фільмів, телевізійних передач іноземного виробництва, діяльність ТНК та рекламування ними своїх брендів створюють демонстраційний ефект у свідомості українців і представники нашого суспільства починають копіювати американський або європейський спосіб життя, купувати певні види товарів і користуватися незвичними для нас видами послуг [3, с. 138-139].

Але необхідно визнати, що сьогодні Україна не є глобальним гравцем на тлі світових глобалізаційних процесів, хоча вона з кожним роком набуває все більшої ваги і значення на міжнародній арені. Україна не залишається осторонь в обговоренні кінцевої мети глобалізації. Україна зараз знаходиться у стані пошуку і осмислення своєї глобальної стратегії майбутнього (це і підписання Асоціації з ЄС, і співробітництво з НАТО – О.К., О.В.). Головним є розуміння глобалізації як проблеми національної і цивілізаційної ідентичності. Ця проблема має багатоаспектний характер: національна ідентифікація і самоідентифікація, динаміка цивілізацій і фактори їх внутрішнього розвитку, міжцивілізаційні відносини «діалог цивілізацій». Також цілком зрозуміло, що глобалізація йде в наступ на національну державу, обмежує її суверенітет та, найголовніше, руйнує її традиції і систему цінностей, що склалася. Культурне розмаїття і етнокультурна різноманітність ще на довгий час залишатимуться діючими факторами в умовах розвитку і облаштування життя людської спільноти. Не можна відкидати становлення і формування етнокультурних процесів різних націй і народів, їх спільнот. Викликають

обґрунтовані підозри намагання створювати так звані «надетнічні» конструкції, що можуть нівелювати етнокультурне розмежування, яке має об'єктивний характер і спрямованість, хоча всі розуміють важливість і необхідність міжкультурних зв'язків, неминучість еміграційних процесів, тенденції інтегральних зв'язків у сучасному світі, економічних і політичних контактів, вплив на всі ці процеси новітніх засобів масових комунікацій.

Отже, щодо наслідків глобалізації на національних держав існує дві основні точки зору. Одні дослідники вважають, що, в умовах глобалізації, держави, як правило, втрачають свою національну ідентичність, відбувається обмеження національного суверенітету. Це може призвести до втрати державою своїх функцій щодо управління в середині держави. Інші – що глобалізація не несе загрози національній державі та її суверенітету. Кожна точка зору має право на існування, але необхідно зазначити, що до наслідків глобалізації належать: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності, що само по собі загрожує існуванню національної держави з її ідентичністю та є негативним наслідком.

Список використаних джерел

1. Людина і соціум у глобалізованому світі: монографія / Чаплигін О.К., Корабльова Н.С., Дорошкевич А.С., Маркозова О.О. та інші / за ред. проф. Чаплигіна О.К. – Х.: ХНАДУ, 2012. – 340 с.
2. Камінська Т.В. Тенденції сучасних процесів глобалізації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: jml.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/254/243
3. Прушківська Е.В., Шевченко Ю.О. Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. №3. – С. 131-140
4. Бельська Т. Глобалізація як фактор трансформації владно-суспільних відносин // Публічне управління : теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во «ДокНаукаДержУпр». – 2013. – Випуск 1(13). – С. 72-78.
5. Крапивний І.В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку // Вісник СумДУ. – 2008. – №1. – С.129-137.
6. Дзюндзюк В.Б. Зміна ролі держави в умовах глобалізації // Актуальные проблемы государственного управления. – 2011. - №2. – С.10-18.
7. Лукашевич В. М. Глобалистика : учеб. пособие / В. М. Лукашевич. – Львов : Новий світ, 2006. – 540 с.
8. Сухонос В.В. Теорія держави і права: Навчальний посібник. - Суми:«Університетська книга», 2005. –536 с.

Кокоша Д. Ю., студентка гр. ПР-134
Науковий керівник – **Головко М.Б.**, к.ю.н., доц.
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ У ВІДПОВІДНОСТІ З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день одним із головних критеріїв визначення місця прокуратури України в державному механізмі є її функціональне навантаження. Зважаючи на стрімкі і неоднозначні процеси в соціально-економічному, політичному, правовому житті нашої країни законодавча база України постійно змінюється, доповнюється новими положеннями, що, в свою чергу, потребує належного впорядкування і коригування правових норм. Законодавче закріплення напрямів діяльності прокуратури в даний час викликає певні розбіжності в текстах відповідних нормативно-правових актів. Тому наразі є актуальним питання щодо чіткого визначення повноважень органів прокуратури у сучасній правовій науці та практиці.

Прокуратура як центральний орган у системі кримінального переслідування є невід'ємним складником системи правосуддя. Здійснюючи обвинувачення в суді, прокурор забезпечує реалізацію судової влади. Зрозуміло, що в діяльності з кримінального переслідування прокурор (так само як і суддя) повинен керуватися високою мірою відповідальності за законність і справедливість рішень, які він приймає, і в цьому сенсі має бути об'єктивним і незалежним від зовнішніх та внутрішніх втручань і впливів, діяти справедливо, неупереджено та об'єктивно – як цього вимагають європейські стандарти діяльності прокуратури. На думку Скибенко О., вирішення питання віднесення прокуратури до системи судової влади є безумовною вимогою одночасного наближення і судової влади, і прокуратури до європейських стандартів. Лише за реального забезпечення незалежності судової влади віднесення прокуратури до її складу матиме сенс і буде доцільним [4, с. 189-190].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII (далі – Закон) на прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом;
3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Разом з тим відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України [2].

На підставі Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII розділ VII «Прокуратура» Основного Закону держави було виключено і доповнено ст. 131-1, в якій закріплені наступні напрями діяльності прокуратури:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Таким чином, ми можемо простежити певну невідповідність функцій, зазначених у Законі і Конституції України. Крім того, до сих пір діє ряд наказів Генеральної прокуратури України з основних напрямів прокурорсько-слідчої діяльності, а саме: Наказ Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» від 03.12.12 р. № 4/1гн, Наказ Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень» від 28.05.15 р. № 6гн, Наказ Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від 20.04.16 р. № 16 та ін.

Першою функцією органів прокуратури за Конституцією України передбачено підтримання публічного обвинувачення в суді. Верховна Рада України відмовилася від раніше визначеного словосполучення «державне обвинувачення» [3, с. 20].

Шульган І.І. вважає, що органи прокуратури України необхідно зарахувати до органів публічної влади, так як вони виступають від імені держави та здійснюють покладені на них функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави. Із вищенаведеного можна зробити висновок, що поняття «публічне обвинувачення» є дещо ширшим від поняття «державне обвинувачення». Адже прокурор у кримінальному провадженні виступає тепер не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства.

Підтримання прокурором публічного обвинувачення – вагома складова частина прийняття судом законного та обгрунтованого рішення [5, с. 239].

Положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII повністю скасували функції прокуратури з нагляду за додержанням і застосуванням законів (так званий «загальний нагляд»).

Основна роль у виконанні таких завдань тепер відводиться профільним органам державної влади. Такі зміни дозволять уникнути дублювання повноважень прокуратури та інших органів, на які покладаються повноваження щодо нагляду (контролю) за додержанням законів, що дозволить, з одного боку, чітко зрозуміти, який орган несе відповідальність за стан справ у певній сфері суспільних відносин, а з іншого – зменшити кількість перевірок та інших заходів, які можуть впливати на діяльність фізичних та юридичних осіб, насамперед у сфері підприємницької діяльності. Як наслідок, органи прокуратури позбавляються повноважень щодо безпосереднього втручання у діяльність громадян, приватних підприємств і організацій поза сферою кримінального судочинства, зокрема права безперешкодного відвідування приміщень приватних суб'єктів господарювання, вимоги і вилучення у зазначених осіб документів, виклику та отримання пояснень і т.п. [6].

Замість вище зазначених повноважень стосовно нагляду, другою функцією органів прокуратури Конституцією визначено організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими (розшуковими) діями органів правопорядку.

Окрім цього, відповідно до п. 9 розділу XV «Перехідних положень» змін до Конституції України прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, – до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій [1].

Останньою, третьою функцією органів прокуратури згідно з Конституцією України передбачено здійснення представницьких повноважень у суді, але виключно в інтересах держави у визначених випадках і в порядку, встановлених законом. При окресленні цього повноваження прокуратури ми є свідками зміни вектора діяльності органів прокуратури із захисту порушених прав громадян – на захист інтересів держави у передбачених законом випадках.

Виникає запитання: навіщо посилювати сторону захисту держави, якщо держава і без органів прокуратури (це не стосується кримінального процесу) може захистити свої інтереси за рахунок багатосуб'єктної потужної системи державних органів, установ, підприємств, організацій? Зрозуміло, що увесь тягар захисту інтересів громадян повинен лягти на органи адвокатури або інші правові інститути. Відповідно до положень ст. 131-2 Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в судах, а також захист від кримінального обвинувачення.

Згідно з міжнародними стандартами та рекомендаціями Ради Європи у громадян повинен бути вибір щодо захисту своїх прав та свобод. Тому у положеннях Рекомендації державам-учасникам Комітету міністрів Ради Європи від 19 вересня 2012 року і ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права всіляко заохочується створення в державі альтернативних органів захисту прав і свобод людини й громадянина з метою надання громадянам можливості на власний розсуд обирати відповідний орган, здатний забезпечити їх реалізацію. Вказане зроблено з метою усунення прогалин і суперечностей у деяких правових питаннях, подальшої адаптації національного законодавства до вимог європейського законодавства, вивчення неоднозначних підходів до вирішення правових питань на європейському просторі. Радою Європи в зазначених Рекомендаціях визнано відсутність загальних міжнародних європейських стандартів щодо завдань, функцій та організації прокуратури поза межами системи кримінального правосуддя, відмінність національних правових систем стосовно ролі органів прокуратури поза межами кримінального переслідування [3, с. 26-27].

Таким чином, у зв'язку з останніми змінами, внесеними до Конституції України були закріплені нововведення, які наближають прокуратуру України до вимог європейського співробітництва. Дані положення заклали основу процесу вдосконалення функцій прокуратури, їхнього узгодження з реаліями та вимогами сьогодення.

Однак детально ознайомившись зі статтями Закону України «Про прокуратуру», виникає необхідність приведення Закону у відповідність до вимог Конституції України задля уніфікації дефініцій та унеможливлення неоднакового трактування визначень, зокрема, в частині, що стосується визначених Конституцією напрямів діяльності органів прокуратури.

Список використаних джерел

1. Конституція України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про прокуратуру». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Дьомін Ю. Функції органів прокуратури в контексті конституційних змін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3(45). – С. 20-28.
4. Скибенко О. Проблеми реформування функцій прокуратури України в механізмах судочинства та забезпечення законності // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 6. – С. 188-192.
5. Шульган І. І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. № 6. – С. 238-240.
6. Якою буде прокуратура: без «загального нагляду» і з новою структурою. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews>

Кошка І.Ю., студентка гр. ПР 153

Науковий керівник – **Козинець І.Г.**, ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу Чернігівський національний технологічний університет

МЕТА І ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ

На сучасному етапі розвитку економічних відносин дуже важливим залишається питання контролю фінансової діяльності держави. Відповідно однією з найважливіших ланок даної сфери та її невід'ємною частиною є бюджетний контроль. Завдання фінансового контролю, його види, форми і методи, суб'єкти й об'єкти залежать від рівня здійснення контролю.

Відповідно до побудови економічної системи розрізняють фінансовий контроль на макрорівнях і мікрорівнях. Бюджетний контроль належить до макрорівня, де об'єктом фінансового контролю є державні фінанси.

Оскільки бюджет держави, охоплює все суспільство, то і суб'єктами бюджетного контролю є, з одного боку, державні органи влади й управління, а з іншого – юридичні та фізичні особи.

Для визначення сутності та призначення бюджетного контролю, необхідно спочатку розглянути саме поняття бюджетного контролю. Адже в літературі, це поняття трактується по-різному.

На думку І. І. Бабіна, бюджетний контроль – це система заходів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення законності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджетів і звітування про їх виконання з використанням специфічних форм і методів їх організації [1, с. 231].

Л. Сафонова, зазначає, що бюджетний контроль – це складова фінансового контролю, де об'єктивною основою виступає контрольна функція фінансів. Це сукупність заходів, які проводять державні органи і які пов'язані з перевіркою законності, доцільності та ефективності утворення, розподілу і використання грошових фондів держави і місцевих органів самоврядування [2, с. 98].

Існують й інші визначення до поняття «бюджетний контроль». Бюджетний контроль визначається: як вид фінансового контролю, що здійснюється у процесі складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету [3, с. 293]; як урегульована нормами бюджетного права система ревізійно-правових заходів, спрямованих на перевірку законності та доцільності здійснюваної бюджетної діяльності [4, с. 327-328], як діяльність уповноважених органів державної влади, що спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході формування, розподілу і використання коштів державного бюджету з метою ефективного соціально-економічного розвитку держави. Такий контроль у системі функцій державного управління необхідно визнати як контрольну функцію управління державними фінансами - коштами Державного бюджету України [5, с. 171].

Оскільки бюджет є основною ланкою державних фінансів, то й бюджетний контроль є основною складовою державного фінансового контролю.

Узагальнивши згадані визначення, можна сказати, що бюджетний контроль – це система заходів, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення законності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України, внесення змін у разі необхідності та під час підготовки й затвердження звітів про їх виконання. Його слід розглядати як державний фінансовий контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Оскільки чинне законодавство встановлює, що бюджетна діяльність спрямована на справедливий розподіл фінансових ресурсів, що акумулюються у централізованих та децентралізованих фондах коштів, то й метою бюджетного контролю є формування та витрачання коштів бюджетних фондів державою найоптимальнішим способом для кожного громадянина та суспільства в цілому.

Отже, сутність бюджетного контролю пов'язана з забезпеченням законності, достовірності, стабільності, доцільності, раціональності в організації бюджетного процесу, тому що мета суспільної діяльності – це вільний розвиток кожного громадянина та суспільства в цілому, що неможливо без задоволення потреб, у тому числі й за рахунок бюджетних коштів. Також вона полягає в перевірці дотримання законності у сфері бюджетної діяльності та запобіганні порушенням встановленого порядку надходження і витрачання коштів державного та місцевих бюджетів. Його можна розглядати як особливі правовідносини між контролюючими та підконтрольними суб'єктами, при здійсненні якого виникає право контролюючого (уповноваженого) суб'єкта контролювати діяльність учасників бюджетного процесу, передусім з позицій законності та правильності їх діяльності, а у випадку виявлення будь-яких відхилень вживати заходів з метою їх усунення.

Бюджетний контроль здійснюють уповноважені органи (посадові особи), які визначаються контролюючими суб'єктами, вони є уповноваженими суб'єктами контрольно-бюджетних правовідносин. У загальному вигляді підконтрольними суб'єктами є ті особи, бюджетна діяльність яких перевіряється контролюючими суб'єктами, хоча існує думка, що фізичні чи юридичні особи, на певний вид діяльності яких спрямовуються контрольні дії, є об'єктом контролю [6, с. 5], що знайшло своє нормативне закріплення, зокрема в Стандарті Рахункової палати.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Бюджетного кодексу України на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства, що у юридичній літературі визначається як бюджетний контроль [7].

Значення бюджетного контролю полягає у перевірці правильності діяльності визначених бюджетним законодавством органів та установ з метою запобігання порушенням встановленого порядку надходження і витрачання коштів державного та місцевих бюджетів.

Бюджетний контроль є заключною підсистемою бюджетного механізму. Він дає можливість встановити наскільки ефективно, раціонально, економно та законно використовувалися бюджетні кошти, чи були задіяні всі резерви стосовно наповнення дохідної частини бюджетів. Внаслідок виявлення зловживань держава може відшкодувати нанесені їй збитки.

Одночасно за допомогою бюджетного контролю можна попередити порушення бюджетної дисципліни, нераціональне та нецільове спрямування бюджетних коштів. Будучи заключною підсистемою

бюджетного механізму, бюджетний контроль обслуговує всі стадії бюджетного процесу, що надає йому універсального характеру управлінської діяльності. Бюджетний контроль є однією з функцій управління бюджетною системою [8, с.150].

Бюджетний контроль повинен використовуватись там і тоді, де функціонують бюджетні відносини.

Головною метою бюджетного контролю є перевірка своєчасності та повноти надходження коштів до бюджету їх цільового та ефективного використання, а також забезпечення законності бюджетної діяльності, тобто контроль за дотриманням бюджетного законодавства всіма учасниками бюджетних відносин.

Завданнями бюджетного контролю є:

- дотримання процедури складання, розгляду і затвердження бюджету, а також його виконання;
- дотримання бюджетного законодавства;
- контроль за правильністю формування дохідної частини бюджету;
- перевірка ефективності і цільового використання бюджетних коштів і коштів позабюджетних фондів;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку і звітності;
- виявлення резервів збільшення дохідної бази бюджету держави;
- контроль за реалізацією механізму міжбюджетних відносин.

Отже, бюджетний контроль є складовою фінансового контролю, де об'єктивною основою виступає контрольна функція фінансів. Роль та значущість бюджетного контролю проявляється у практичному задоволенні цілей державного і суспільного життя. Досягнення поставлених цілей є основою всієї управлінської діяльності, включаючи контрольну.

Список використаних джерел

1. Бабін І. І. Бюджетне право України: [навч. посіб.] / І. І. Бабін – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 256 с.
2. Сафонова Л.Д. Бюджетний менеджмент / Л.Д. Сафонова. – К.: КНЕУ, 2002. – 186 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г. - 672 с.
4. Парыгина В. А. Бюджетное право и процесс : учебник [для студ. высш. учебн. заведений] / В. А. Парыгина, А. А. Тедеев. - М.: Эксмо, 2005. - 384 с.
5. Кузьменко О. А. Контроль за виконанням Державного бюджету України як функція управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. А. Кузьменко. - К., 2002. - 205 с.
6. Стефанюк І. Фінансовий контроль: визначення поняття і системи / І. Стефанюк // Економіка, фінанси, право. - 2001. - № 7. - С. 3-6.
7. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456 VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
8. Гетманець О. Місце бюджетного контролю в системі фінансового права / О. Гетманець // Право України. – 2009. – № 9. – С. 148-158.

Кулешова М.А., студентка гр. МГЗп – 161
Науковий керівник – **Наровлянська О.Ю.**, викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЗАХИСТ ПРАВА СПАДКОЄМЦІВ НА ВСТУП ДО ЧЛЕНІВ САДІВНИЧОГО ТОВАРИСТВА

Питання спадкування права на членство в садівничих товариствах є актуальним та потребує більш детального дослідження. Саме право на вступ до садівничого товариства стає предметом захисту спадкоємців, оскільки в законодавстві відсутні прямі норми, що гарантують це право.

Метою даної статті є дослідження питання спадкування членства деяких організаційно-правових формах юридичних осіб та розроблення пропозицій удосконалення законодавства України для їх усунення.

На початку слід розглянути норми Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) щодо оборотоздатності об'єктів цивільних прав.

Об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи (ч. 1 ст. 178 ЦКУ). Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) (стаття 1216 ЦКУ).

Відповідно до статті 1219 ЦКУ до складу спадщини не входять права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;

- 3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
  - 4) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;
  - 5) права та обов'язки особи як кредитора або боржника, передбачені статтею 608 цього Кодексу [1].
- Слід підкреслити, що цей перелік є вичерпним, розширеному тлумаченню не підлягає.

Зупинимось на правах, які не входять до складу спадщини, а саме: праві на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян.

Право на участь у товариствах і членство в об'єднаннях громадян за своєю природою не є невідчужуваним. Віднесення зазначених прав до числа тих, які не входять до складу спадщини, зумовлюється постійним розвитком цивільного обороту, що вимагає наділення його учасників широким обсягом прав. Права та обов'язки, що набуваються фізичними особами внаслідок їх участі, в господарській діяльності, є специфічними і залежать від їх виду. Зміст та обсяг прав і обов'язків даного суб'єкта може мати істотне значення не лише для нього, а й для інших учасників даних правовідносин. Відповідно, вибуття цієї особи з числа учасників цивільного обороту внаслідок її смерті та обумовлене вказаною подією цивільне правонаступництво також спроможні вплинути на майнове становище цих учасників.

Тому з урахуванням особливостей деяких прав та обов'язків, що набуваються особою у процесі здійснення господарської діяльності, а також з метою забезпечення законних прав інших учасників цивільного обороту, в новому законодавстві існують норми, що встановлюють особливості спадкування окремих видів майна. Стосовно певних видів майна, набутих спадкодавцем у процесі здійснення ним господарської діяльності, вказані особливості полягають у тому, що до складу спадщини включаються не самі права та обов'язки, носієм яких був померлий, а інші права, що за умови здійснення їх спадкоємцями слугуватимуть підставою придбання ними тих прав і обов'язків, які належали спадкодавцеві. Причому реалізація цих прав залежить не лише від бажання самого спадкоємця, а й від волі інших осіб, причетних до господарської діяльності спадкодавця [2].

Так, згідно із Законом України «Про господарські товариства» правонаступники (спадкоємці) мають переважне право вступу до товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю (ст. 55, ч. 3 ст. 65). Спадкоємці учасника повних і командитних товариств мають право вступу за умови згоди решти учасників (статті 69, 77) [3]. Іншими словами, спадкоємці учасника господарських товариств визначально одержують не ті права й обов'язки, якими володів спадкодавець як його учасник, а право на вступ до товариства, яке і виступає необхідною передумовою для набуття прав та обов'язків померлого учасника товариства. Слід зауважити, що, як випливає із змісту п. 1 ч. 1 ст. 129 ЦК, спадкоємці учасника повного товариства одержують не право на вступ до товариства, а право власності на частку померлого учасника.

У разі відмови спадкоємця від вступу до зазначених господарських товариств або відмови товариства (його учасників) у прийнятті спадкоємця до складу товариства останньому видається у грошовій чи натуральній формі (залежно від виду товариства) частка майна, яка належала спадкодавцеві, вартість котрої визначається на день смерті спадкодавця.

Варто розмежувати законодавчу основу діяльності господарських товариств – Закон України «Про господарські товариства», об'єднань громадян – Закони України «Про громадські об'єднання», «Про політичні партії в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та інші та садівничих товариств (у формі обслуговуючих кооперативів) – Закон України «Про кооперацію».

Тому і порядок спадкування у цих суб'єктів приватного права є різним. Розглянемо основи законодавчого регулювання діяльності та порядок спадкування у кооперативах.

Кооперативи діють відповідно до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про кооперацію» та інших нормативно-правових актів. Згідно із статтею 2 Закону України «Про кооперацію» кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [4].

Відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на виробничі, обслуговуючі та споживчі. За напрямками діяльності кооперативи можуть бути житлово-будівельними. На сьогоднішній день садівницькі товариства можуть функціонувати у такій організаційно-правовій формі, як обслуговуючі кооперативи відповідно до Закону України "Про кооперацію".

Проте і серед цих кооперативів встановлено різний порядок спадкування.

Так ч. 3 статті 384 ЦК України встановлено, що у разі викупу квартири член житлово-будівельного (житлового) кооперативу стає її власником. Тобто за життя члена цього кооперативу без проведення відповідних дій щодо реєстрації права власності на квартиру він стає власником цього майна. Спадкоємці не повинні вступати до цього кооперативу для набуття права власності на спадщину.

Проте питання включення спадкоємців до членів іншого виду кооперативу, а саме - обслуговуючого кооперативу (садівничого товариства) ЦКУ не встановлено, а визначено законодавством про кооперацію та установчими документами відповідного кооперативу. Здебільшого голови кооперативів не включають право спадкоємців на спадкування у разі смерті члена кооперативу до своїх статутів. Тому у спадкоємців

виникає проблема спадкування права користування земельною ділянкою спадкодавця – члена садівничого товариства.

Існує узагальнення судової практики щодо спадкування. Відповідно до листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» у разі смерті члена житлово-будівельного, садівничого товариства, якщо спадкодавець повністю вніс пайовий внесок, але свідоцтво про право власності не отримав, квартира в житлово-будівельному кооперативі та житловий будинок у садівничому товаристві входять до складу спадщини [5].

Відповідно до ст. 125 Земельного кодексу України (далі - ЗКУ), право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають із моменту державної реєстрації цих прав [6].

Щодо земельної ділянки у цьому листі роз'яснено, якщо за життя спадкодавця не набув права власності на житловий будинок, земельну ділянку, то спадкоємець також не набуває права власності у порядку спадкування. До спадкоємця переходять лише визначені майнові права, які належали спадкодавцеві на час відкриття спадщини.

Тобто спадкоємці позбавлені можливості отримати у власність або користування земельну ділянку, оскільки це право не було зареєстровано за життя спадкодавцем. Вступити до членів садівничого товариства спадкоємці не можуть через прогалину у законодавстві, а саме: відсутність прямої норми спадкування переважного права членства у садівничому товаристві (у формі обслуговуючого кооперативу). Цією прогалиною користуються голови цих товариств відмовляючи у вступі до членів кооперативу законним спадкоємцям. Виникає ситуація, коли *de facto* спадкоємці користуються земельною ділянкою та розташованим на ній житловим будинком, а *de jure* вона може бути передана іншим власникам (користувачам).

Враховуючи вищевикладене, можливим шляхом вирішення цього питання є законодавче забезпечення переходу до спадкоємців переважного права на вступу до обслуговуючого кооперативу для користування земельною ділянкою за аналогією при спадкуванні правонаступниками (спадкоємцями) переважного права вступу до товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю. Це право має бути гарантовано внесенням змін до ЦКУ, ЗКУ та Закону України «Про кооперацію», оскільки вступ до цього кооперативу спадкоємця дає право на приватизацію земельної ділянки відповідно до ч. 5 ст. 35 ЗКУ.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. Прийнятий 16 січня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №40-44. - Ст. 356.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 5-те вид., перероб. І допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінформ Інтер, 2013. – Т. II. – 1120 с.
3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ// Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 49. - ст. 682.
4. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 5. - Ст. 35.
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 / [Електронний ресурс] // офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua>.
6. Земельний кодекс України. Прийнятий 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - №3-4. - Ст. 27.

Марус А.О., студентка гр. ПР-134

Науковий керівник – Селецький О.В., к.ю.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ЗМІНІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

На сьогодні в Україні нестабільна економічна ситуація, безробіття, що пов'язано з внутрішніми міграційними процесами, які викликані тимчасовою окупацією окремих територій України, для працівників особливого значення набуває встановлення тривалого зв'язку з роботодавцем. Тому важливим є забезпечення гарантії трудових прав працівників та вивчення можливості їх удосконалення.

Слід відзначити, що сучасне національне трудове законодавство стоїть на засадах стабільності трудових відносин та визначеності трудової функції. Так, ст. 23 КЗпП України визнає безстроковий трудовий договір основним трудовим договором в Україні, а ст. 31 КЗпП України передбачає, що роботодавець не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором [1, с.172].

Кодекс законів про працю України не містить визначення поняття «зміна трудового договору». Проект Трудового кодексу містить главу 3, яка має назву «Зміна умов трудового договору», але вона також не містить дефініцію «зміна трудового договору», тому для кращого розуміння цього поняття та полегшення практики його застосування в Кодекс законів про працю України необхідно внести зміни. Нормативне визначення поняття «зміна умов трудового договору» допомогло б не тільки з'ясувати його сутність, а також визначити межі можливої поведінки сторін.

У юридичній літературі спостерігаються наступні підходи до визначення терміна «зміна трудового договору». Так, К. М. Гусов та В. М. Толкунова під зміною трудового договору розуміють зміну однієї або декількох істотних його умов як обговорених сторонами трудового договору при його укладенні, так і похідних, передбачених трудовим законодавством [2, с. 211].

О. П. Циндяйкіна зміною трудового договору вважає зміну в односторонньому або двосторонньому порядку його змісту, а при визначенні форми зміни трудового договору в ці форми включається і зміна за законодавством [3, с. 5].

На думку Е. В. Бабенко, зміну трудового договору необхідно розуміти як перегляд певних його положень при залишенні самого правочину в силі. До таких положень можуть бути віднесені як умови трудового договору, так і положення, що містять інформацію про сторону роботодавця [4, с. 14].

Тому «зміною умов трудового договору» можна вважати будь-яку зміну (уточнення) змісту договору, що спрямована на доповнення, скасування його договірних умов, якщо при цьому трудові відносини тривають.

Законодавець передбачив низку гарантій для працівників при зміні трудового договору, зокрема при застосуванні переведень на іншу роботу. По-перше, переведення на іншу постійну роботу допускається тільки за згодою працівника (ч. 1 ст. 32 КЗпП України). По-друге, відповідно до ст. 33 КЗпП України тимчасове переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, допускається також лише за його згодою. З цього правила є виключення. Так, роботодавець має право перевести працівника строком до одного місяця на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди, якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою. Отже, законодавець встановив можливість тимчасового переведення працівників лише у надзвичайних випадках.

Т.В. Парпан вважає, що було б цілком можливим взагалі відмовитися від такої правової категорії, як «переведення на іншу роботу», уступивши її місце іншій - «зміна умов трудового договору». Це дозволить не лише уникнути непорозумінь, які виникають на практиці у зв'язку із застосуванням законодавства щодо переведення працівників. А також дозволить підвищити рівень гарантій трудових прав працівників шляхом забезпечення дотримання таких принципів трудового права, як: договірне встановлення та зміна умов трудового договору та заборони примусової праці [5, с.120].

Другий вид змін трудового договору — переміщення також має свої особливості та гарантії застосування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 32 КЗпП України не вважається переведенням на іншу роботу і не потребує згоди працівника переміщення його на тому ж підприємстві, в установі, організації на інше робоче місце, в інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручення роботи на іншому механізмі або агрегаті у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором [6].

Національний законодавець встановлює наступні гарантії даного виду змін трудового договору: по-перше, роботодавець не має права переміщати працівника на роботу, протипоказану йому за станом здоров'я (ч. 2 ст. 32 КЗпП України); по-друге, у тих випадках, коли в результаті переміщення працівника зменшується заробіток з не залежних від нього причин, провадиться доплата до попереднього середнього заробітку протягом двох місяців з дня переміщення (ч. 2 ст. 114 КЗпП України).

Доволі суттєві гарантії передбачаються національним законодавством для останнього виду змін трудового договору — змін істотних умов праці. Так, змінами істотних умов праці відповідно до законодавства є зміна систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміна розрядів і найменування посад тощо.

Трудове законодавство дозволяє роботодавцю одноособово змінювати працівникам істотні умови праці, встановлюючи при цьому наступні застереження. Так, по-перше, працівник повинен продовжувати роботу за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. По-друге, зміни істотних умов праці повинні застосовуватися лише у випадку здійснення змін в організації виробництва і праці. По-третє, про зміну істотних умов праці працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці.

Оскільки даний захід застосовується в одноособовому порядку роботодавцем, необхідно посилити гарантії прав працівників під час його здійснення. Для цього необхідно закріпити в ст. 32 КЗпП України закритий перелік заходів, які охоплюються терміном «зміни в організації виробництва і праці». Також необхідно встановити збільшений термін попередження про зміни істотних умов праці осіб, які неконкурентоспроможні на ринку праці.

В зарубіжних країнах свої особливості змін трудового договору, зокрема у Німеччині у випадку змін умов праці, якщо працівник не бажає працювати з такими умовами праці, він повинен сповістити про це

роботодавця і вправі звернутися до суду. До рішення суду він повинен працювати в нових умовах, на новій роботі. Якщо суд оголосить переведення працівника на іншу роботу «соціально необґрунтованим», роботодавець зобов'язаний перевести працівника на колишню роботу і оплатити різницю в заробітній платі, якщо переведення призвело до зниження заробітної плати [1, с.65].

В Італії в певних випадках допускається переведення на іншу роботу з ініціативи роботодавця. Разом з тим ст. 13 Статуту трудящих скасувала закріплене в колишньому законодавстві право роботодавців переводити працівників без їхньої згоди на постійну роботу більш низької кваліфікації, навіть за умови, що їм гарантується збереження колишньої заробітної плати, а зміни в правовому статусі, викликані переведенням, не підривають професійні позиції і престиж працівника. Таким чином, зазначене законодавче нововведення встановило досить тверді обмеження мобільності працівників заради забезпечення стабільності їхньої зайнятості. У випадку тимчасового переведення працівника на більш кваліфіковану роботу він має право на заробітну плату, що відповідає виконуваний роботі, і це переведення після закінчення визначеного строку, установленого в колективних договорах (але не більше трьох місяців), перетворюється з тимчасового в постійне. Це не стосується випадків, коли працівник переведений для заміщення посади тимчасово відсутнього працівника. [7].

Отже, як законодавство про працю України, так і трудове законодавство зарубіжних країн, забороняють односторонню зміну роботодавцем істотних умов трудового договору (зміни договірних відносин), що надає право працівникові вимагати поновлення тих умов, які у нього були. За загальним правилом зарубіжного законодавства, якщо переведення працівника на іншу роботу не веде до скорочення заробітної плати й до зміни істотних умов праці, то таке переведення вважається застосованим у межах трудового договору і не вимагає згоди працівника. Захист прав працівників при зміні умов трудового договору забезпечується законодавством зарубіжних країн більшою мірою, ніж в Україні.

Тобто чинний порядок змін умов трудового договору в Україні потребує вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Мельник К. Ю. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору: монографія. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 240 с.
2. Гусов К. Н. Трудовое право России. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. 496 с.
3. Циндзяйкина Е. П. Изменение трудового договора : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00..М., 2000. 25 с.
4. Бабенко Е. В. Правове регулювання укладення та зміни трудового договору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 19 с.
5. Парпан Т.В. Співвідношення понять: «зміна умов трудового договору» та «переведення на іншу роботу» / Порівняльно-аналітичне право. №1. 2014. С.118-121
6. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua//>
7. Трудовое законодательство Италии. // URL: <http://btimes.ru/job/trudovoe-zakonodatelstvo-italii>

Марущак Н.В., к.ю.н., доцент

Заяць А.Р., студентка гр. МТПР-161

Чернігівський національний технологічний університет

ЗАСОБИ ПОДОЛОННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Україна стала на шлях європейської інтеграції, а це потребує формування високого рівня правосвідомості та правової культури. Однак, для української держави все ще актуальним є питання подолання правового нігілізму, що знаходить свій прояв у неповазі до права, ігноруванні основних правових цінностей. Метою даного дослідження є визначення й аналіз причин правового нігілізму та засобів його подолання в Україні.

Серед сучасних дослідників правового нігілізму варто відзначити таких науковців, як О. М. Бандурка, О.І. Барко, О.В. Волошенко, О.О. Ганзенко, М.М. Жовтобрюх, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, О.Г. Мурашин, В.Л. Погрібна, І.І. Поляков, О.Ю. Синявська, В.І. Сировацький, О.Ф. Скакун, Ю.М. Тодика, М.В. Цвік, В.В. Черней, В.Ю. Швачка, Ю.С. Шемшученко, С.В. Шерстюк, А.М. Шульга та ін.

Правовий нігілізм являє собою крайню форму правового безкультур'я, що полягає у «відкиданні або ігноруванні права, юридичних норм, та загальноприйнятих правових цінностей, зневажливе ставлення до правових принципів і традицій», або недооцінка регулюючої ролі права.

Причинами появи правового нігілізму, на думку більшості дослідників, є кризовий стан суспільства: економічна та політична нестабільність, зміна ідеології та духовних цінностей, поява нових прошарків населення, зловживання владою вищими посадовими особами держави, гальмування і не завершення реформ, і як наслідок - юридичне невігластво, відставання, правова невихованість населення, відсутність правових знань, досвіду правової діяльності та відповідних навичок, неможливість формування чіткої життєвої позиції. Крім того, антиправові погляди і стереотипи є елементом, властивістю соціальної свідомості і національної психології, особливістю культури, традицій, способу

життя. Йдеться про ігнорування суспільством права, його оцінку не як базової, фундаментальної категорії, а як другорядного явища в системі людських цінностей. [1, с.563].

Порушення прав особи, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, житло, майно, безпеку, слабкий механізм їх правового захисту підриває віру в закон, в можливість держави забезпечити порядок і спокій у суспільстві, захистити людей від злочинних посягань. Безсилля права не породжує позитивного ставлення до нього з боку населення, а спричиняє лише роздратування, невдоволення і протест [2, с.127].

Як окремих напрямків у суспільно-політичній думці, правовий нігілізм заперечує соціальну і особистісну цінність права і вважає його найменш досконалим, вагомим і якісним способом регулювання суспільних відносин.

Варто погодитись із думкою Л. Мелех про те, що однією з істотних причин правового нігілізму є нестабільність національного законодавства, часті й подекуди безсистемні та хаотичні зміни до нього, невміння чи небажання спрогнозувати можливі негативні наслідки законів, що приймаються. Фактично відсутня кваліфікована правова експертиза нових актів. Дуже часто це призводить до того, що закони та підзаконні акти в процесі їх реалізації дають результат, протилежний до того, на який розраховував законодавець. [3, с.53]

На думку О. Макарової однією з причин правового нігілізму є кризовий стан суспільства. У засобах масової інформації кожного дня висвітлюються нові відомості про беззаконня, що відбувається і укорінюється в нашій державі, корупцію, криміналізацію суспільства. Наслідком є формування у законослухняних громадян зневажливого ставлення до органів державної влади, виникає соціальна напруга, спостерігається ігнорування норм права, самовільне тлумачення загальноприйнятих принципів, що часто призводить до спотвореного розуміння дозволеного чи забороненого. [4, с. 77] Слушною також є думка про те, що серед соціальних причин формування правового нігілізму є вплив сім'ї на формування правосвідомості у підростаючого покоління. «Якщо дитина бачить негативні вияви щодо норм права у поведінці дорослих, то у неї також формується інфантильне ставлення до права, заперечення його ролі у суспільному житті, виникає бажання використати свої знання з метою «обійти» закон для задоволення власних потреб»[4, с.77].

Отже, причини правового нігілізму в нашій державі можна виділити такі:

- низький рівень правової культури;
- стан законності в суспільстві;
- юридично безграмотні та недієві нормативні акти;
- вплив сім'ї.

Причини виникнення й поширення правового нігілізму в суспільстві необхідно визначати для вироблення заходів його подолання. Аналіз причин існування правового нігілізму в українському суспільстві дає можливість стверджувати, що поширення такого негативного явища, як правовий нігілізм, є насамперед свідченням дефективності правової соціалізації особистості, невідповідності методів і напрямів правової соціалізації сучасним вимогам суспільства [5, с. 23].

Подолання правового нігілізму – процес тривалий, передбачає зміни об'єктивних чинників життя суспільства і спрямований на створення оновленого соціально-правового середовища. Крім цього, це складне завдання, яке сприятиме розбудові правової держави, підвищенню рівня правової свідомості та культури населення, утвердженню авторитета права.

Слушною на наш погляд є думка І.С. Демченко, який називає перспективними такі способи боротьби з нігілізмом: підвищення правової або спеціальної освіти; обов'язкове проходження кожним новим нормативно правовим актом ґрунтовної правової експертизи; залучення до законотворчої роботи науковців, визнаних спеціалістів у галузі права; забезпечення доступу громадськості до законопроектної роботи; підвищення якості виховання та освіти громадян, приведення її до світових стандартів й ідеалів [6, с.5].

Отже, правовий нігілізм, як феномен перестає бути світобаченням вузького кола людей, а з кожним роком стає більш масовим явищем, яке створює перешкоди для розбудови правової держави. Подолання правового нігілізму має розв'язуватися шляхами розвитку юридичної освіти і правового виховання населення, а також діяльність держави в особі її державних органів повинна поступово, але систематично втілювати в життя зазначені та інші засоби для того, щоб створити в Україні таку ситуацію, коли добровільне виконання та дотримання норм права стане більш вигідним й ефективним ніж нехтування ними та ігнорування.

Список використаної літератури:

1. Теорія держави і права. академічний курс: підручник / За ред. О.В.Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
2. Степаненко В.О. Правовий нігілізм: сутність та шляхи його подолання [Текст] / В.О. Степаненко // Житомирський національний агроєкологічний університет, -2014,- [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1716/1/Pravo_2014_127-128.pdf

3. Мелех Л. Правовий нігілізм як інваріант української правосвідомості / Л. Мелех // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 48–55.

4. Макарова О. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення / О. Макарова // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 1 (157). – С. 76–78

5. Ганзенко О.О. Основні напрями подрлоння правового нігілізму в Україні [Текст] / О.О. Ганзенко // Вісник Запорізького національного університету //Юридичні науки, №3.- 2015.- С.20-27.

6. Бурдоносова М.А. Правовий нігілізм: сутність та основні риси / М.А. Бурдоносова // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 4. – С. 53-58.

7. Демченко І.С. Правовий нігілізм в Україні. шляхи його подолання // С.Демченко// [Електронний ресурс] // Наукові конференції. Соціум. Наука. Культура. – Режим доступу: <http://intkonf.org/demchenko-ispravoviy-nigilizm-v-ukrayini-shlyahi-yogo-podolannya/>.

Марущак Н.В., к.ю.н., доцент

Саврацька Ю.М., студентка гр. МТПР-161

Чернігівський національний технологічний університет

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ

Велика кількість різних держав, що існували та існують в світі, відрізнялися та відрізняються одна від одної за станом розвитку культури, особливостями історичного періоду, пануючим способом економічного виробництва та великою кількістю інших ознак. Це викликає необхідність здійснення наукової класифікації держав.

Питання типології держави є актуальними для сучасної України, яка перебуває в процесі державотворення, і має не лише теоретичне, а й практичне значення. Для теорії держави і права важливим є не лише виявлення того, що таке держава взагалі, які специфічні риси відрізняють її від інших соціальних та політичних організацій, а й те, якими були держави на різних етапах розвитку суспільства, як історичні типи держави пов'язані з сучасними державами-наступницями, в межах якого типу індивідуалізується певна держава та якими є перспективи її подальшого розвитку. Типологія є одним з найважливіших прийомів пізнання історичного процесу розвитку держави.

Під типологією держави слід розуміти поділ усіх держав, що існували й існують, на великі групи – типи за їх найсуттєвішими ознаками. Поділ держав на типи покликаний допомогти з'ясувати, чий інтереси виражали і обслуговували держави, об'єднані в даний тип. Не менш важливим є встановлення того, якими були держава і право на різних етапах розвитку суспільства, як вони співвідносилися між собою і з державно-правовими інститутами, що знаходяться на попередніх по відношенню до них або на наступних етапах суспільного розвитку, і, нарешті, що вони являють собою на сучасному етапі.[1, с. 256].

В основу типології держав покладені формаційний і цивілізаційний критерії, ціннісний критерій, державно-правовий режим та інші ознаки. Перший, зокрема, виходить з приналежності державної влади до певного класу (виділяються рабовласницький, феодалний, буржуазний і соціалістичний типи держави), другий заснований на врахуванні ролі у розвитку держави культури: системи цінностей, світогляду, моральних норм і стандартів поведінки (виділяються східний і західний типи держав, а також стародавні, середньовічні і сучасні держави).[2, с.232] З точки зору пануючої в суспільстві системи цінностей (ціннісний критерій), сучасну державу прийнято визначати як правову та соціальну. Залежно від пануючого в суспільстві державного режиму держави поділяють на тоталітарні, авторитарні, ліберальні і демократичні.

Кожен з позначених варіантів типології держав має свої переваги і певне наукове значення, але й не позбавлений деяких недоліків. Зокрема, жоден із зазначених критеріїв, жодна із запропонованих класифікацій держав не може вважатися універсальною, всеосяжною, так як залишає за своїми межами інші, крім охоплених, типи держав. Дослідження типів держав тільки з позицій філософського, соціологічного або політичного підходів «відводить в сторону» від юридичної проблематики, не дозволяє побачити юридичну складову в типології держави. А значить, проблема вироблення універсального критерію типології держав, проблема побудови всеосяжної класифікації держав залишається відкритою.

На сьогоднішньому етапі розвитку теорії держави і права не існує єдиної «правильної» типології держави. Водночас, при наявності альтернативних класифікацій держав є можливість більш глибоко і всебічно зрозуміти сутність держави [3, с. 234].

Питання проблеми суті та типології держави, є дуже актуальним в теорії держави та права. Думки багатьох дослідників сходяться на одному, що з часом, питання типології та суті держави не буде втрачати своєї актуальності, а лише буде наповнюватися новими поглядами та думками, вдосконалюючись при цьому та народжуючи нові відкриття та ідеалізовані висновки.

Отже, становлення та розбудова державності в Україні потребує адекватного наукового переосмислення природи та сутності держави. Це сприятиме не лише систематизації сучасних наукових знань та уявлень про дану проблему, а й допоможе визначити ті аспекти, які зумовлюють розвиток й удосконалення держави в сучасних умовах трансформації суспільних відносин. Крім цього, визначення поняття держави має не лише академічне, але й прикладне значення. Не можна керувати державою, не маючи достатніх знань про неї, лише на основі спроб та помилок, емпіричного досвіду, без глибокого та різнобічного розуміння її природи та сутності. Лише комплексне дослідження типології держави на основі методів теорії держави та права з залученням даних інших наук дозволить широко та об'єктивно підійти до розгляду даної проблеми.

Список використаної літератури:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс : Підручник, За ред. О. В. Зайчука, К. М. Оніщенко. – К: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Теорія держави й права: Підручник для юридичних вузів / Під редакцією У. М. Карельського і В.Д. Перевалова. М.: НОРМА – М, 2003. – 347 с.

Крамар Т.С., студентка групи П-131
Науковий керівник – **Богдан Ю.М.**, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА КВОТУВАННЯ ЯК НЕТАРИФНІ МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зважаючи на перехід України до ринкової економіки та останні євроінтеграційні процеси, через які проходить наша держава, важко не згадати про невід'ємний розвиток зовнішньоекономічної діяльності та потребу у достатньому нормативно-правовому забезпеченні такої діяльності. Зовнішня економічна діяльність (далі – ЗЕД) є одним з головних факторів, які сприяють вступу України на ринкові терени багатьох європейських та інших країн світу. Це в свою чергу є невід'ємним елементом для зміцнення економіки нашої держави. Але для того, щоб це стало можливим та дійсно така діяльність слугувала на користь економіки нашої держави, перед законодавцем постає обов'язок створити методи врегулювання відносин, пов'язаних з ЗЕД. Такими методами прийнято вважати тарифні та нетарифні методи врегулювання ЗЕД.

Сабадаш В. і Казбан Ю. вважають, що регулювання ЗЕД економічних суб'єктів державними інституціями – об'єктивна необхідність ефективного функціонування соціально-економічних систем. Воно спрямоване на забезпечення митних інтересів держави та економічних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [1, с. 124].

Важливою складовою реалізації державної зовнішньоекономічної політики є нетарифне регулювання. Заходами регулювання зовнішньоекономічної діяльності є нетарифні інструменти: система ліцензування, квотування, створення невинуватих стандартів якості продукції, бюрократичні перешкоди в митних процедурах [2, с.295]. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світогосподарських зв'язків [3].

Як зазначалося, ліцензування та квотування належать до нетарифних методів регулювання ЗЕД. Щербатюк Н.В., Чичирко С.В. вважають ліцензування та квотування найбільш розповсюдженими заходами кількісного контролю в нашій державі. Мета цих заходів полягає в обмеженні експорту чи імпорту певного товару. Ці заходи часто пов'язані між собою, тому що ліцензування використовують як механізм розподілу квоти, шляхом видачі ліцензій індивідуальним імпортерам [4, с. 80].

Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», ліцензування - це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [5]. В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (далі – закон «Про ЗЕД») ліцензування зовнішньоекономічних операцій визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів [6]. Квотування являє собою обмеження, яке встановлюється на імпорт чи експорт окремих товарів, шляхом визначення квот. Квота – це кількісний нетарифний засіб обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю або сумою на визначений проміжок часу. Квоти можуть встановлюватися як на експорт, так і на імпорт товарів [4].

Відповідно до закону «Про ЗЕД» в Україні можуть застосовуватися такі види ліцензій як ліцензія спеціальна, ліцензія відкрита (індивідуальна), ліцензія генеральна, ліцензія експортна (імпортна) та

ліцензія разова (індивідуальна). Даний закон наводить і види квот. А саме: глобальні квоти, групові квоти, експортні та імпорти квоти, індивідуальні та спеціальні квоти.

На законодавчому рівні встановлюється, що ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування. Автоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких не встановлюються квоти (кількісні або інші обмеження).

Неавтоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких встановлюються певні квоти (кількісні або інші обмеження). Неавтоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії використовується в разі встановлення квот (кількісних або інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів [6].

Також зазначається, що рішення про ліцензування та квотування приймається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики з визначенням переліку конкретних товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню, періоду дії ліцензування та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару. Держава гарантує застосування ліцензування та квотування виключно на недискримінаційній основі тобто ніякі заборони чи обмеження не застосовуються Україною щодо імпорту будь-якого товару на територію України чи щодо експорту будь-якого товару, призначеного для території будь-якої держави, якщо тільки імпорт аналогічного товару з усіх третіх держав в Україну або експорт до всіх третіх держав є аналогічним чином забороненим чи обмеженим, якщо інше не передбачено міжнародними договорами та законодавством України [6].

Отже, на підставі викладеного вище, можна зробити висновок, що ліцензування та квотування є найпоширенішими методами нетарифного регулювання ЗЕД. Застосування даних нетарифних методів являє собою дієвий механізм регулювання ЗЕД, який реалізується шляхом установаження відповідних вимог до суб'єктів, що здійснюють ЗЕД.

Список використаних джерел

1. Сабадаш В. В. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово- економічної інтеграції / В. В. Сабадаш, А. Ю. Казбан // Mechanism of Economic Regulation. - 2014. - № 2. - С. 123-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mre_2014_2_15.pdf.
2. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник: 2-ге вид., випр. і доп. / За заг. ред. А. І. Кредісова. – К.: ВІРА-Р, 2002. – 552 с.
3. Письмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : монографія / Л.М.Письмаченко. – Донецьк : ЮгоВосток Лтд, 2008. – 366 с..
4. Щербатюк Н. В. Методи кількісного обмеження в Україні / Н. В. Щербатюк, С. В. Чичирко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2013. - № 3. - С. 79-83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npnau_2013_3_17.pdf
5. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [Електронний ресурс] /Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс] /Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page2>

Нестеренко Ю.В., студентка гр.ПР-142

Науковий керівник – **Конончук Н.М.**, к.ю.н.,
ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет

ПРАВО ДРУЖИНИ І ЧОЛОВІКА НА ПОВАГУ ДО СВОЄЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Метою регулювання особистих немайнових відносин є: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; побудова сімейних відносин на паритетних засадах та почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки в різноманітних життєвих ситуаціях.

Особисті немайнові правовідносини подружжя — це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, які перебувають у шлюбі.

Загальними засадами регулювання особистих немайнових відносин між подружжям згідно зі ст. 7 Сімейного кодексу України (далі СК України) є те, що воно здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя подружжя, права кожного з них на особисту свободу та недопустимість

свавільного втручання будь-кого у їх сімейне життя, відсутності привілеїв чи обмежень кожного із подружжя за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

В основу регулювання особистих немайнових відносин покладено принцип рівності при набутті та здійсненні особистих немайнових прав та обов'язків жінки та чоловіка у шлюбі та сім'ї. Реєстрація шлюбу породжує виникнення різноманітних за своїм змістом особистих прав та обов'язків подружжя. Оскільки відносини між подружжям мають, насамперед, глибоко особистий характер, то й правовому регулюванню особистих немайнових відносин у сімейному праві надається особливе значення.

Одним з особистих немайнових прав є право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Індивідуальність особи - це неповторна своєрідність людини. Завдяки індивідуальності кожна людина виступає як окремий, своєрідний, неповторний член суспільства. Жінка та чоловік мають притаманні тільки їм звички, уподобання, особливості характеру, темперамент. Саме індивідуальність кожного із подружжя лежить в основі шлюбу, створенні сім'ї, виступає запорукою любові. Відомо, що на поведінку людини впливають як соціальні фактори (середовище, ситуація), так і біологічні фактори, психологічні особливості особистості. Індивідуальна своєрідність знаходить свій прояв в сім'ї, у відносинах з іншим з подружжя, батьками, дітьми, іншими членами сім'ї [4].

Індивідуальність особи — це неповторна своєрідність людини. Індивідуальність є невід'ємною частиною її фізичного буття. Вона робить людину не абстрактною особою, а окремим, неповторним, своєрідним членом суспільства. Індивідуальність чоловіка і жінки є запорукою їх любові і лежить в основі створення сім'ї. Якщо шлюб заснований па любові, то початковим моментом такого шлюбу є вільна згода подружжя на певні самообмеження.

Побуває така думка, що в щасливих сім'ях не виникає питань щодо поваги до індивідуальності одного із подружжя з боку іншого. Така повага вважається природною і не потребує повсякденного нагадування. Разом з тим у ст. 51 СК зазначено, що дружина та чоловік мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань [1]. Ця норма має значне морально-етичне навантаження і слугує орієнтиром для поведінки подружжя у шлюбі. Створення перешкод в реалізації закріпленого в ст. 51 СК права може бути підставою для припинення шлюбу шляхом його розірвання [3].

А у тому випадку, коли діями одного з подружжя, які були спрямовані на створення перешкод в реалізації законних прав та інтересів закріплених у ст. 51 СК, було завдано моральних страждань, то мова може йти і про відшкодування моральної шкоди. Згідно із п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України N 4 від 31.03.95 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди". Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [2].

Право на індивідуальність - це важливе природне право людини. Це право закріплене у ст. 300 Цивільного Кодексу України і здебільшого охороняється нормами цивільного права як абсолютне. Але у СК України воно набуло характеру відносного права. Проголосивши рівність права дружини та чоловіка на повагу до їх індивідуальності і помістивши цю статтю у главі, що стосується особистих немайнових прав подружжя, законодавець тим самим підкреслив, що зобов'язаним суб'єктом при здійсненні кожним з подружжя вказаного права є інший з подружжя. Отже, при здійсненні дружиною свого права на повагу до своєї індивідуальності чоловік зобов'язаний поводитись таким чином, щоб його поведінка не заважала прояву індивідуальності дружини. Це ж саме стосується і дружини, яка теж зобов'язана не заважати проявам індивідуальності чоловіка.

З юридичної точки зору право на індивідуальність полягає у можливості особи:

- 1) володіти певною індивідуальністю, тобто бути визнаним носієм цього особистого немайнового блага;
- 2) використовувати свою індивідуальність, тобто обирати будь-яку з можливих форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства;
- 3) створювати та змінювати свою індивідуальність, тобто можливість самому визначати її обсяг та зміст;
- 4) вимагати захисту в разі будь-якого порушення права на індивідуальність, тобто можливість вимагати захисту у випадках, якщо особі створюють перешкоди у реалізації даного права, якщо вчинюються дії, які порушують це право.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності має полягати у терплячому ставленні до звичок, уподобань, рис характеру, особливостей потреб та здібностей, пізнавальних, вольових та емоційних процесів, психічних станів один одного тощо. Крім того, кожен з подружжя має утримуватися від будь-яких дій, що перешкоджають іншому володіти певною індивідуальністю, її використовувати та змінювати.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, - 2002. - № 21-22, ст.135.

2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.95 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2003. - 215 с.

4. Українське сімейне право - Ромовська З.В. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/470-ukrainske-smeyne-pravo-romovska-3v.html>

5. Сімейне право України: Підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. — 200 с.

Люблінський Р.М., студент 4 курсу, групи П-131
Богдан Ю.М., старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА

На професійну діяльність юристів усіх професій значно впливають питання щодо ролі, характеру та ступені впливу морально-етичних категорій - добра і зла, обов'язку і совісті, справедливості та відповідальності, гідності та честі або їхня відсутність. Моральні принципи у сфері здійснення правосуддя і правоохоронної діяльності містяться в законах та інших нормативно-правових актах.

Професійна етика юриста — це вид професійної етики, яка являє собою сукупність правил поведінки працівників юридичної професії, що забезпечує моральний характер їх трудової діяльності і позаслужбової поведінки, а також наукова дисципліна, що вивчає специфіку реалізації вимог моралі у цій галузі.

Професійна етика юриста здійснює позитивний вплив як на законодавчу, так і на правозастосовчу діяльність, виявляючи, аналізуючи і обґрунтовуючи моральні вимоги, що допомагають гуманізувати правовідносини, сприяють орієнтації на безумовне забезпечення справжньої справедливості, захист прав і інтересів людей, збереження власної честі і гідності.

Професійну етику юриста чи юридичну етику можна визначити, як один із видів професійної етики, у чий завдання входить застосування загальних норм моралі в специфічних умовах діяльності суддів, адвокатів, прокурорів, слідчих, нотаріусів та інших юридичних професій.

Завдання професійної етики юриста включає в себе дослідження моральних відхилень і вад у діяльності посадових осіб судової і правоохоронної систем, визначенні розмірів моральної недуги працівників останніх, виявлення причин, що роблять можливим їхнє існування і формулювання рецептів їх послаблення [1, с. 38].

Існують офіційні джерела юридичної етики, їх можна назвати актами про норми-стандарти, які пред'являються до юридичної професії. Положення таких документів стають нормативними (нормативами культури юриста) і набувають значення фахових стандартів, тобто поширюються на всіх представників професії.

Етичні правила представників юридичних професій діють в Україні, США, Франції, Англії, Уельсі, Шотландії, Німеччині, Ізраїлі, Росії та в інших країнах.

Наприклад, для адвокатів розроблені "Регламент Паризької колегії адвокатів", "Кодекс адвокатської етики Нідерландів", "Правила професійної етики російських адвокатів" та інші.

Кожна країна має свої традиції і специфіку в діяльності працівників юридичної служби, обумовлені національним судоустроєм, структурою державної влади і управління, законодавством. Однак є загальні вихідні положення, що стали загальними міжнародними правилами і є міжнародними стандартами професійної діяльності юристів. Серед них можна назвати: "Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх" (1985); "Міжнародний кодекс етики", схвалений Міжнародною організацією адвокатів Європейського Союзу і прийнятий у Ліоні в листопаді 1998 року [2, с. 90].

Вимоги до професійної етики юристів різної спеціалізації закріплені в законах і підзаконних актах. Офіційними джерелами юридичної етики в Україні виступають національні деонтологічні документи про стандарти юридичної професії та правила поведінки професійних груп юристів.

Правову основу регулювання відносин у сфері професійної етики становить закон України «Про захист суспільної моралі».

Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [3].

В Україні прийняті: "Правила адвокатської етики", "Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури".

"Правила адвокатської етики" вироблені з метою уніфікованого закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноєтичних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Вони покликані слугувати системою орієнтирів для адвокатів України при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних професійних прав і обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" та іншими законодавчими актами України, а також мають закріпити єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури при оскарженні дій адвоката як таких, що порушують присягу адвоката через порушення Правил адвокатської етики.

"Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури" має на меті забезпечення ефективного здійснення працівниками прокуратури своїх професійних обов'язків на підставі додержання принципів верховенства права, законності, суспільної моралі та високої культури, підвищення авторитету органів прокуратури та сприяння зміцненню довіри громадян до них, створення умов для розвитку у працівників прокуратури почуття справедливості, відповідальності, відданості справі, додержання загальнолюдських моральних цінностей, запобігання проявам корупції, формування принципової морально-правової позиції у взаєминах з колегами по службі та керівництвом.

При виконанні службових обов'язків працівник прокуратури має поважати права та свободи людини і громадянина відповідно до вітчизняних та міжнародних правових норм, усвідомлюючи, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2, с.105].

Також, джерелами юридичної етики можна вважати "Загальні правила поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування", які є узагальненням стандартів етичної поведінки, доброчесності та запобігання конфлікту інтересів у діяльності державних службовців та способів врегулювання конфлікту інтересів. Вони ґрунтуються на Конституції України та, визначених статтею 4 Закону України "Про державну службу" принципах державної служби, що спрямовані на підвищення авторитету державної служби та зміцнення репутації державних службовців, а також інформування громадян про норми поведінки, яких вони мають очікувати від державних службовців[4].

Етичні вимоги містяться в Законах України "Про нотаріат", "Про прокуратуру", "Про державну службу" та в інших нормативно-правових актах.

Таким чином, професійну етику юриста необхідно розглядати як складову частину етики взагалі й різновид професійної етики. Потрібно особливо підкреслити ту обставину, що моральні й правові норми як різновид соціальних норм знаходяться в тісному зв'язку і взаємодії. Це означає, що юридичні закони відбивають моральність і мораль суспільства в цілому.

Норми юридичної етики поширюються на всіх працівників юридичної професії, незалежно від виду їх діяльності. Юридична етика є основою для прийняття неупереджених, обґрунтованих рішень, які кожен день приймає юрист.

Список використаних джерел

1. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія. Навч. посібник // С.Д.Гусарев, О.Д.Тихомиров. - К., 1999.
2. Лозовой В.О. Професійна етика юриста // В.О.Лозовой, О.В.Петришин- Х.: Право. - 2004.
3. Про захист суспільної моралі: Закон України № 1296 від 20.11.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
4. Про затвердження Загальних правил поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 05.08.2016 № 158 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА (кінець XX - початок XXI ст.)

З моменту проголошення незалежності Української держави почався новий період у розвитку науки земельне право. Особливо інтенсивний розвиток цієї галузевої науки розпочався з моменту прийняття Верховною Радою України Земельного Кодексу України в 2001 р.

Розвиток сучасної науки земельного права нерозривно пов'язаний з динамікою соціально-економічного життя в державі, зокрема, зі здійсненням земельної реформи.

Професор М.В. Шульга, проаналізувавши різні аспекти земельної реформи в Україні, виділив такі основні проблеми: наукова розробка фундаментальних засад і стратегії земельної реформи, її правового забезпечення; визначення ролі земельної реформи в аграрних ринкових перетвореннях та її місця в аграрній реформі; з'ясування змісту, стратегії та етапів розвитку земельної реформи; правовий аналіз організаційних форм та методів проведення земельної реформи; радикальна зміна відносин власності на землі; аналіз правового становища суб'єктів земельних відносин; роль держави у забезпеченні радикальних земельних перетворень; законодавче забезпечення земельної реформи; охорона навколишнього природного середовища у процесі здійснення земельної реформи [1, с. 31].

Названі проблеми правового забезпечення земельної реформи досліджуються представниками науки земельного права України, зокрема важливими є наукові дослідження В. І. Андрейцева, В. З. Янчука, В. І. Семчика, Н. І. Титової, В. В. Носіка, П. Ф. Кулинича, І. І. Каракаша та інших вчених. Представниками земельно-правової науки сформульовано основні завдання та мету земельної реформи. Розглянемо зазначені проблеми більш детально.

Одним із болючих питань для українців є зняття мораторію на землі сільськогосподарського призначення. Ця проблема розколола українську спільноту на два табори: одні виступають за зняття мораторію, інші вважають, що зняття мораторію приведе України до великих непоправимих бід.

На сьогоднішній день подовжено мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення до 1 січня 2018 р. Лідер Аграрної партії В.Скоцик у своєму виступі зазначив, що без ухвалення комплексної земельної реформи ринок землі вигідний лише олігархам і міжнародним корпораціям, які вже поставили мету монополізувати українську землю [2].

На нашу думку, мораторій на продаж земель скасовувати не можна, це не є виходом із кризи в Україні, а, навпаки, може стати катастрофою для нашої держави, яка споконвічно була багата своїм родючим земельним фондом.

Однією з найважливіших проблем, що досліджуються сучасною земельно-правовою наукою, є радикальна зміна відносин власності на землі, приватизація земель, виникнення суб'єктів приватної власності на землі. Реформування відносин земельної власності є предметом досліджень В. І. Андрейцева, О. А. Вівчаренка, М. В. Шульги, В. З. Янчука, Ю. С. Шемшученка, О. О. Погрібного, І. І. Каракаша, В. В. Носіка, В. М. Стретовича, І. Будзиловича, П. Ф. Кулинича, Т. П. Проценко, Н.І. Титової, В. П. Жущмана та ін.

Професор Н. І. Титова справедливо розглядає право власності на землі як об'єкт, що не створюється працею людини, а є результатом багатовікового еволюційного розвитку природи і загальнолюдським надбанням, особливою і самостійною юридичною категорією [3, с. 13]. У 2005 році під її редакцією було видано колективну працю «Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України». Монографія має науково-новаторський характер і вносить низку новітніх пропозицій щодо піднесення соціальної ролі селянства у суспільстві.

Значний вклад у розвиток наук земельного та аграрного права України вніс професор О.О. Погрібний, який є автором першої на Україні монографії, присвяченої правовим проблемам функціонування фермерських господарств, - «Селянські господарства і оренда: організаційно-правові питання» (1992 р.). У цій монографії автором глибоко досліджено правові питання створення фермерських господарств, основи землеволодіння й землекористування громадян, які займаються селянським господарством, власності цих господарств тощо.

На сьогодні земельно-правовою наукою виявлено та сформульовано основні недоліки законодавчої бази земельної реформи: наявність суперечностей між деякими нормативними актами, нечіткість формулювань окремих положень і т. ін.

Проблеми охорони навколишнього природного середовища у процесі здійснення земельної реформи на сьогоднішній день детально розглянуті Ю. С. Шемшученком, А. П. Гетьманом, Н. Р. Малишевою, В. В. Костицьким та іншими. Ю. С. Шемшученко бере активну участь у дослідженні правових засад та науковому обґрунтуванні таких правових інститутів земельного права України, як інститут земельної реформи, приватної власності на землі та ін.

Важливе значення для розвитку земельного права мають еколого-правові наукові дослідження А. П. Гетьмана, яким вперше в юридичній науці проаналізовано процесуальні норми та відносини в екологічному праві. За редакцією вченого видано також науково-практичний коментар до Земельного кодексу України.

Окремо слід відзначити дослідження А.М. Мірошниченка, який є автором коментаря до Земельного кодексу України. Він розробив концепцію зменшення негативного впливу колізій у правовому регулюванні земельних відносин шляхом мінімізації їх кількості, а також вніс теоретичні рекомендації щодо їх вирішення.

Професор В.Д. Сидор у монографії «Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку» всебічно проаналізував основні тенденції розвитку земельного законодавства України, особливості поєднання приватно-правових і публічно-правових засад у процесі правового регулювання земельних відносин, напрями систематизації земельного законодавства України [4, с. 3].

Визначальним для вдосконалення правового регулювання земельних відносин є розвиток земельного законодавства. У зв'язку з цим земельно-правова наука досліджувала проблеми розробки та прийняття нового кодифікованого акта земельного законодавства України. Нині відбувається розширення предмета науки земельного права України та її системного змісту за рахунок формування нових правових інститутів: інституту земельної реформи; інституту права приватної власності на землі; інституту паювання земель; інституту оренди земель; інституту правового статусу суб'єктів сучасних земельних відносин тощо.

Розглянувши основні проблеми та шляхи їх вирішення, хотілося б звернути увагу, на те, що розвиток науки земельного права неможливий в сучасних умовах без урахування основних засад розбудови та функціонування інформаційного суспільства. Це передбачає створення загальнодержавних інформаційних систем у різних сферах суспільства, в тому числі і в земельному праві. Потрібно створити базу даних, доступ до яких буде відкритим для кожного, в кого існує інтерес до земельного права як галузі права, законодавства, до практики застосування цього законодавства. На даний момент неможливо говорити про те, що таких баз даних не існує, адже вони сконцентровані у друкованому вигляді у різноманітних наукових бібліотеках, тому популяризація науки земельного права, а також її стрімкий розвиток деякою мірою уповільнюються [5, с. 394].

Створення певного електронного ресурсу, де буде накопичена значна кількість наукових та науково-практичних джерел, із необмеженим доступом до них, надасть можливість як популяризувати досягнення науки земельного права, так і сприяти її розвитку шляхом можливості кожного вченого оперативного опановувати актуальну наукову інформацію. Крім того створення таких баз даних і електронних ресурсів відіграє позитивну роль і в процесі правозастосування, оскільки кожен бажаючий юрист-практик отримає можливість ознайомитися не тільки із виданими науково-практичними коментарями до нормативно-правових актів, а і з більшістю досягнень сучасної науки земельного права.

На нашу думку, розвиток сучасної науки земельного права знаходиться на досить високому науковому рівні. В Україні є плеяда видатних науковців земельного права, які займаються правовим регулюванням земельних відносин та вдосконаленням земельного законодавства.

На основі аналізу наукової літератури по земельному праву можна стверджувати, що наука земельного права України в сучасний період покликана програмувати правильний і послідовний розвиток земельного законодавства України.

Встановлено, що однією із важливих та невирішених проблем є мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Ми підтримуємо тих науковців, які виступають за подовження мораторію.

Пропонуємо створення єдиного електронного ресурсу по земельному праву, де буде зосереджена значна кількість наукових та науково-практичних джерел по земельному праву. Це надасть можливість необмеженого доступом всім бажаючим, що дозволить популяризувати досягнення науки земельного права, так і сприяти її розвитку.

Таким чином, наука земельного права повинна стати важливим інструментом вивчення земельного законодавства з подальшим виробленням рекомендацій, направлених на його вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Земельне право: підручник / М.В. Шульга, Н.О. Баглай, В.І. Гордєєв; за ред. М.В.Шульги. – Х.: Право, 2014. – 520 с.
2. Скоцик В. Розпродаж землі знищить українську економіку. -Режим доступу: <https://apostrophe.ua/>
- 3.Титова Н. І. Землі як об'єкт правового регулювання / Н.І Титова // Право України. - 1998. - № 4. - С. 10-15.
4. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / В.Д. Сидор. – К.: Юрид. думка, 2011. – 312 с.
5. Санніков Д.В. До питання розвитку науки земельного права в умовах розбудови інформаційного суспільства // Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права [Електронний ресурс] : Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.) / за ред. Г.І. Балюк, М.В. Краснові, А. М. Мірошниченка, В.В. Носіка. – 2012.- С. 393 -395. – Режим доступу: <http://law.univ.kiev.ua/science.html>

ВИДИ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ

Проблема тяжкої насильницької злочинності проти життя та здоров'я людини завжди була й залишиться однією з найактуальніших і болісних проблем суспільства, гострим соціальним фактором його дестабілізації. Як свідчить історія людства, ці діяння завжди викликають негативний соціальний резонанс. Тому, виникає необхідність детальніше дослідити особливості жертв злочину, зокрема навести класифікації, які на сьогодні поширені в віктимології.

Варто зауважити, що замало дати визначення поняття жертви злочину. Для того, щоб прогнозувати, розробляти ефективні заходи профілактики насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи і, щоб ці заходи були дієвими, важливе значення мають знання про існування видів жертв злочинів.

З огляду на вищезазначене, у кримінології існує декілька наукових підходів до класифікації жертв злочинів.

Так, Юрченко О.Ю. пропонує досить детальну класифікацію за такими критеріями:

1. За характером взаємовідносин між потерпілим і злочинцем, що передували злочину:

- ситуаційні жертви. Вчинення злочину відбувається під впливом конкретної ситуації, а вибір жертви є випадковим. Це характерно, наприклад, для вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів;

- ймовірнісні жертви. Злочинний наслідок за таких обставин є випадковим щодо певної жертви. До прикладу, у ході бійки мають значення фізичні особливості людини: сила, спритність тощо. Тому теоретично для учасників конфлікту існує рівна ймовірність стати як злочинцем, так і потерпілим;

- заздалегідь визначені жертви. Шкоди зазнають особи, пов'язані зі злочинцем родинними, дружніми, інтимними та іншими близькими стосунками. Найчастіше злочин є результатом несприятливої ситуації, що склалася ще задовго до його вчинення, напружених стосунків між учасниками конфлікту [1, с. 39].

2. За роллю потерпілого в механізмі вчинення злочину:

- байдужа жертва, поведінка якої має нейтральний характер і вчинення злочину відбувається незалежно від її дій;

- інверсійна жертва, яка водночас і зазнає шкоди, і спричиняє її;

- провокуюча жертва, яка викликає рішучість злочинця здійснити стосовно неї злочинні дії. Наприклад, убивство у стані афекту.

Особливої уваги заслуговує класифікація потерпілих від насильницьких проти життя та здоров'я особи злочинів, вчинених неповнолітніми:

- потерпілі внаслідок своїх вікових особливостей (особи, які в силу свого віку неспроможні чинити опір і відповідно є найбільш „легкою здобиччю” для неповнолітнього злочинця);

- потерпілі за статевою ознакою (особи жіночої статі, які за своїми фізичними та психологічними характеристиками є вразливими і безпомічними перед насильством);

- потерпілі на побутовому ґрунті (особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину і внаслідок конфлікту стали його жертвою);

- потерпілі внаслідок власної соціально-негативної та провокуючої поведінки (особи, поведінка яких характеризується неповагою до етичних і моральних норм суспільства);

особи, які зловживають алкоголем та наркотичними засобами, а також особи, поведінка яких містить ознаки злочину);

- потерпілі внаслідок криміногенної ситуації, що склалась (особи, які стали жертвою злочину із причин власної необережності та не обачливості).

Туляков А.В. пропонує власну класифікацію. Зокрема, він вважає, що існує п'ять видів жертв злочинів:

- імпульсивна жертва, яка характеризується переважаючим несвідомим почуттям страху, пригніченими реакціями на напади злочинців (феномен Авеля);

- жертва з утилітарно-ситуативною активністю. Це, так звані, добровільні потерпілі. Мова йде про рецидивних жертв, які постійно потрапляють у кримінальні події у силу свого статусу та необережності поводження у тих чи інших ситуаціях;

- агресивна жертва. Так звана «ходяча вибухівка», яка постійно провокує злочинців на вчинення злочинів;

- раціональна жертва. Це жертва-провокатор, яка сама створює ситуацію для вчинення злочину;

- жертва із ретретистською активністю. Це пасивні провокатори, які своїм зовнішнім виглядом, способом життя штовхають злочинців на вчинення злочинів [2].

Кримінологи з НАВС України вважають, що основним критерієм, на підставі якого необхідно класифікувати потерпілих від злочинів, є ступінь віктимності, який відбиває в найзагальнішому вигляді віктимогенну деформацію особи, професійну, вікову віктимність і віктимну патологію. На цій підставі вчені пропонують наступну класифікацію жертв:

- випадкова жертва, тобто особа стає жертвою в результаті збігу обставин. Взаємовідносини, що виникають, не залежать ні від волі бажання жертви, ні від волі й бажання злочинця;

- жертва з незначними якостями ризику, тобто особа, якій притаманні, як і всім нормальним людям, фактори ризику й віктимність якої зненацька різко підвищується під впливом конкретної несприятливої ситуації;

- жертва з підвищеними якостями ризику, тобто особа, стосовно якої діє комплекс факторів ризику. До цієї групи належать два основних типи жертв: жертви необережних злочинів, коли характер виконуваної ними роботи або їх поведінка у громадських місцях містить підвищену віктимність; жертви умисних злочинів, соціальний статус яких при виконанні ними їх соціальних ролей містить підвищений ризик віктимності (працівники ОВС, охорони та ін.). Віктимність цієї категорії може іноді виявлятися в особливих манерах поведінки жертви, в її зовнішньому вигляді тощо;

- жертва з високим рівнем ризику. Морально-соціальна деформація такої особи практично не відрізняється від правопорушників і характеризується стійкою її антисоціальністю (повії, наркомани, алкоголіки та ін.).

Особа потерпілого вивчається віктимологією на двох основних рівнях:

- на першому, індивідуальному рівні, вивчають фактори, що можуть впливати на виникнення та розвиток наміру в майбутнього злочинця вчинити злочин, а також на механізм вчинення злочину;

- на другому рівні вивчається сукупність жертв, яким злочином завдано шкоди, з метою визначення реальних наслідків злочинності.

У загальних рисах кінцевою метою вивчення жертв злочинів є підвищення ефективності запобігання конкретним злочинам і злочинності загалом через здійснення цілеспрямованого впливу як на злочинців, так і на потенційних жертв злочинів.

Отже, підходи до класифікації жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи є різноманітними. Таке розмаїття дозволяє виробити індивідуальні до кожного виду жертви наукові та практичні заходи для попередження і профілактики насильницької злочинності в цілому. Деталізоване уявлення про види жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи дає змогу більш якісно оволодіти інформацією про майбутній стан злочинності і, таким чином, зробити вірогідний кримінологічний прогноз. Крім того, така інформація полегшує здійснення прогнозування індивідуальної поведінки жертв таких злочинів, що дозволяє своєчасно зупинити їх та попередити вчинення злочину. Вищенаведене дозволяє вести боротьбу зі злочинністю одночасно подвійним шляхом: зменшення злочинців та зменшення кількості осіб, які внаслідок індивідуальних особливостей можуть стати жертвами злочинних посягань [3, с. 122].

Таким чином, ми навели кілька класифікацій видів жертв злочину за кількома критеріями різних науковців та детально ознайомилися із кожною класифікацією.

Список використаних джерел

1. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілого при вчиненні тяжких насильницьких злочинів //Юрченко О.Ю., Голіна В.В., Лукашевич С.Ю. Основні кримінологічні риси тяжкої насильницької злочинності проти особи та її попередження // Питання боротьби зі злочинністю - Вип.4: НДІВПЗ, Харків: Право, 2000. - С. 37- 43.

2. Туляков В.А. Генезис отклоняющегося поведения и классификация жертв преступлений [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.victimology.ua

3. Л.С. Марданова. Кримінологічна класифікація жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи // Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2012. – С. 122-125.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ВІЛЬНОВІДПУЩЕНИКІВ І РАБІВ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Держава Стародавнього Риму – одна з яскравих сторінок світової історії. Багато науковців зацікавленні вивченням різних аспектів державного, суспільного устрою, правової системи, особливостями розвитку цієї могутньої держави тощо. Доволі часто піднімається проблема визначення правового становища різних категорій населення Стародавнього Риму, а особливо рабів і вільновідпущеників. Таким питанням займалися Д. Андреев, Л. Дячук, О. Підпригода, В. Борисова та інші науковці.

Метою роботи є дослідження правового становища вільновідпущеників і рабів у Стародавньому Римі, визначення його особливостей, порівняння їх становища у різні періоди історичного розвитку держави, з'ясування ролі та місця рабів і вільновідпущеників у римському суспільстві.

Правове становище населення Стародавнього Риму визначалося трьома станами: станом свободи (вільні та раби), станом громадянства (громадяни і не громадяни) та станом сім'ї (батько фамілії та підпорядковані йому особи) [1].

Основною ознакою за яким диференціювалося римське суспільство був стан свободи. За ним виділяли вільних людей і рабів. Вільні в свою чергу поділялися в залежності від правового становища, обсягу прав та обов'язків на римських громадян, латин, перегринів, вільновідпущеників і колонів.

Дуже поширеним у Стародавньому Римі було рабство. Було відоме та використовувалося воно ще до утворення держави. Спочатку кількість рабів була невелика, вони жили в сім'ях свого господаря, були членами агнатської родини, працювали на інших членів, тобто рабство носило патріархальний характер. Становище рабів було непоганим. Вони могли бути суб'єктами правовідносин.

Але вже в III ст. до н.е. в результаті численних завойовницьких війн кількість рабів значно зростає. Рабство стає головною основою всього виробництва, дедалі більше витісняючи працю вільних селян і ремісників. Рабовласники починають застосовувати найжорстокіші методи експлуатації, примушуючи рабів працювати до повного виснаження, навантажуючи тяжкою фізичною роботою і великою її кількістю.

Раб сприймається як річ, а не як людина, його власник мав право повністю розпоряджатися ним, його життям, він міг продати раба і кожен міг дешево його собі купити. Раб стає об'єктом правовідносин, а не суб'єктом, як це було раніше. Він не володів жодними правами ні з публічного, ні з приватного права.

За рабами не визнавалося право бути власниками майна, служити в римських легіонах, мати сім'ю та і взагалі бути носіями яких-небудь прав. Не визнавався шлюб з рабицею, як і з будь-якою іншою жінкою, і не викликав ніяких правових наслідків. Діти, народжені рабицею, не підлягали батьківській владі, навіть якщо батько був вільним, вони також ставали рабами, окрім випадків усиновлення [2, с.14].

Раб визнавався річчю і міг виступати об'єктом будь-якого права (права власності, застави, особистих сервітутів тощо), предметом будь-якої цивільно-правової угоди (купівлі-продажу, міни, майнового найму), цивільного спору. Навіть у випадках заподіяння шкоди рабу, каліцтва чи іншого, позов висував пан, а не раб. Раба могла купити, а у випадку вигнання з будинку або відмови пана від раба просто підібрати будь-яка інша вільна людина.

За періоду принципату почали робити певні спроби для обмеження свавілля рабовласників, але вони не пом'якшували положення рабів, а лише сприяли забезпеченню стійкості та подальшої утвердженості рабства [1].

Але рабовласники розуміли, що раб не просто річ, а він володіє розумом і його інтелектуальні якості також можна було вигідно використовувати. Вони починають придумувати шляхи експлуатації і цих якостей. Господарі поступово починають наділяти раба певним обсягом майна для управління ним. Така форма праці раба починає швидко поширюватися, набуває все більших обертів і майно, надане рабу для управління отримує назву «пекулій». Але для ефективності такого управління необхідно було наділяти раба ще й певними правами. Рабовласники це розуміють, раб отримує можливість укладати цивільно-правові угоди, які викликали за собою певні права й обов'язки.

Спочатку раб міг укладати лише ті угоди, які були спрямовані на придбання і ні до чого не зобов'язували його пана. Але потім надання рабу пекулія почало означати згоду його пана взяти на себе обов'язки, що випливають з договорів, укладених рабом [3, с.165-66]. Таким чином, раб, наділений пекулієм, отримує можливість здійснювати деякі юридичні дії, але така діяльність суворо регламентувалася.

Раби перебували у приватній і державній власності. Рабом могли стати внаслідок полону, народження від рабині, навіть якщо батько був вільним (крім випадку усиновлення ним цих дітей), купівлі рабів за кордоном, продажі вільної людини в рабство (за межі Стародавнього Риму) у випадку скоєння дуже тяжких злочинів.

Раб міг перетворитися за деяких умов і на вільну людину. Це було внаслідок відпущення на волю раба його господарем, обов'язково в присутності магістрату, або згідно заповіту господаря після його смерті; звільнення раба за ініціативою держави у випадках значної його заслуги перед суспільством чи державою; у зв'язку з систематичною надзвичайно жорстокою поведінкою господаря з рабом (в цьому випадку раба продавали іншому господарю) [3, с.169-171].

Також існувала особлива категорія рабів – «раби кари». Це вільні раніше люди, які втратили статус свободи і громадянства і були присуджені на відстрочену смерть. Вони відбували своє покарання у вигляді примусових робіт у рудниках і каменоломнях [4, с. 112].

Відпущені на свободу раби потрапляли в категорію вільновідпущеників. Римським правом було встановлено, що ці люди набували правового статусу свого колишнього господаря, тобто того, хто звільнив їх з рабства, надав свободу. Але правоздатність вільновідпущеника не відповідала за обсягом правоздатності набутої ним категорії, а значно обмежувалася.

Це проявлялося зокрема у відсутності права укладати шлюб з вільною римською громадянкою (таке правило діяло аж до початку принципату), з особою сенаторського звання (заборонявся такий шлюб до юстиніанівського періоду).

У сфері публічних правовідносин вільновідпущеник не мав права служити в римських легіонах, а з I ст. позбавився права брати участь у роботі народних зборів і голосувати [5].

Вільновідпущеник навіть після надання свободи продовжував підтримувати стосунки з господарем, він повинен був приносити йому подарунки з нагоди урочистих подій, на свята, надавати при потребі різні послуги, підтримувати його та навіть працювати декілька днів по господарству. Після смерті вільновідпущеника, за умови, що в того не було дітей, господар успадковував собі його майно.

Відносини між вільновідпущеником (клієнтом) і його колишнім господарем (патроном) називались патронатом. Фактично це була подальша форма експлуатації колишнього раба. Вільновідпущеник був зобов'язаний господарю своїм громадянським життям і тому повинен був надавати своєму патрону різні послуги, за потреби – навіть аліментувати патрона, його дітей, батьків. Вільновідпущеник не міг подати звинувачувальний позов проти патрона, адже повністю позбавлявся в такому разі від судового захисту від свавілля колишнього господаря [3, с.172-174].

Патрон міг карати вільновідпущеника на свій розсуд у разі не виконання останнім обов'язків стосовно господаря, передбачених під час обряду звільнення. В період імперії для таких порушників з категорії вільновідпущеників могли застосувати покарання у вигляді продажу у рабство знову або віддача його колишньому господарю.

Отже, населення Риму можна поділити на вільних та невольних. Рабство було дуже поширеним. Спочатку мало патріархальний характер. Становище раба було дуже важким і принизливим. Для нього використовували різні методи експлуатації і відносилися як до речі. Вони не могли бути носіями будь-яких прав. З часом починає поширюватися й інтелектуальна форма експлуатації, внаслідок цього рабу почав надаватися пекулій (певне майно) та деякі права.

Відпущені на свободу раби потрапляли в категорію вільновідпущеників. Вони набували правового статусу свого господаря. Однак вони мали лише формальну свободу, адже обмежувалися в багатьох правах і мали багато обов'язків перед своїм господарем. Відносини між вільновідпущеником (клієнтом) та його колишнім господарем (патроном) називались патронатом і фактично були подальшою формою експлуатації колишнього раба.

Список використаних джерел

1. Римское частное право: учебник / И.С. Перетерский, В.А. Краснокутский, Е.А. Флейшиц и др; под ред. И.Б. Новицкого и И.С. Перетерского. - М.: «Юристъ», 2004. - 544с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.tpu.ru/fulltext/m/2009/consultant/novizkiy.pdf>
2. Дячук Л. В. Проблема рабського шлюбу у візантійському праві / Л. В. Дячук // Київський університет права НАН України. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. – 2011. - №1. – С. 13-16.
3. Санфилиппо Ч. Курс римського частого права: ученик /Чезаре Санфилиппо; [пер. С итал. И.И. Маханькова]; под. общ. ред. Д.В. Дождева. -М.: Норма, 2007. – 464 с.
4. Андреев Д. «Раби кари» та їх місце у цивільно-правовому ландшафті Стародавнього Риму / Д. Андреев // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – №4 (196). – С. 111-113.
5. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів / О.А. Підпригора. - К.: Вентурі. - 1997. - 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knigi.link/rimskoe-pravo/pravove-stanovische-vilnovidpuschenikiv-27071.html>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Інститут виборчого права є невід'ємною частиною сучасного конституційного права нашої країни. Під виборчими правами розуміється гарантоване державою право громадян на участь у виборах. Вибори – один із визначальних інститутів безпосередньої демократії, щодо якого розроблено і визнано єдині міжнародні стандарти.

Під міжнародними стандартами виборів розуміються «загальноприйняті вимоги, закріплені міжнародними угодами або встановлені міжнародними організаціями, що визначають принципи та оптимальні форми провадження виборчих процедур з метою якнайповнішої реалізації виборчих прав громадян» [1, с. 17].

Міжнародні стандарти виборчих прав можна умовно поділити на дві групи: універсальні – міжнародні акти, які прийняті в рамках міжнародних організацій світового масштабу (в першу чергу – ООН) та регіональні – правові акти, які були прийняті європейськими міжнародними організаціями (ОБСЄ, Радою Європи та ін.).

Базовий рівень європейських виборчих стандартів становлять вимоги міжнародних актів універсального характеру. До міжнародних актів універсального характеру слід віднести: Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Конвенцію про політичні права жінок 1952 р., Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок 1979 р., Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. та ін. Так, у ст. 21 Загальної декларації прав людини проголошено, що «кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Воля народу має бути основою влади уряду; ця воля має знаходити своє відображення у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні проводитися при загальному і рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» [2]. У ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, чинного з 1976 р. проголошується право кожного громадянина «голосувати і бути обраним на дійсних періодичних виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують вільне волевиявлення виборців» [3]. У ст. 1 та 2 Конвенції про політичні права жінок зазначено, що «жінкам належить право голосувати на всіх виборах на рівних з чоловіками умовах, без будь-якої дискримінації. Жінки можуть бути обрані на рівних з чоловіками умовах, без будь-якої дискримінації, в усі встановлені національним законом установи, що потребують публічних виборів» [4]. У ст. 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації закріплено, що «держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження, особливо щодо здійснення «...» політичних прав, зокрема права брати участь у виборах...» [5].

До регіональних правових стандартів слід віднести: Перший протокол до Європейської конвенції з прав людини 1952 р., документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ 1990 р., Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» 2001 р., Резолюцію ПАРЄ «Про ліквідацію обмежень на право голосу» 2005 р. та ін. Так, Протокол до Європейської конвенції з прав людини встановлює право на вільні вибори: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю таємним голосуванням, за умов, які забезпечують народові вільне волевиявлення своєї думки при виборі законодавчої влади» [6]. Документ Копенгагенської наради зобов'язує уряди країн-учасниць проводити вільні вибори з розумною періодичністю, при дотриманні таємного голосування або застосуванні рівноцінної процедури вільного голосування; щоб усі мандати принаймні в одній палаті парламенту були об'єктом вільного змагання кандидатів у ході всенародних виборів; підраховувати голоси чесно, офіційні результати опубліковувати; поважати право громадян добиватись політичних чи державних посад як безпосередньо, так і в якості представників політичних партій чи організацій без будь-якої дискримінації; не встановлювати будь-яких бар'єрів для безперешкодного доступу до ЗМІ всіх, хто бажає взяти участь у виборчому процесі; запрошувати спостерігачів з інших країн чи будь-яких приватних установ і організацій, які виявлять бажання здійснювати спостереження за виборами тощо [7]. У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» декларується необхідність всіма заходами сприяти участі громадян у виборах та перевіряти «функціонування місцевих виборчих систем з метою визначення, чи є в них якісь серйозні вади або домовленості про участь в голосуванні, що може відвертати певні групи населення від голосування, та розглянути можливість виправлення цих вад або домовленостей. Усіма засобами сприяти участі у виборах» [8]. У ст. 1 та 2 Резолюції ПАРЄ «Про ліквідацію обмежень на право голосу» підкреслюється, що наявність активного і пасивного виборчого

права є важливою умовою збереження інших основних громадських і політичних прав людини. Тому ПАРЄ пропонує державам переглянути всі існуючі обмеження виборчого права і відмінити ті з них, які більше не є необхідними і пропорційними для досягнення законних цілей. Зокрема, ценз громадянства, моральний ценз, військовий ценз та ценз осілості. Причому зазначено, що «...пріоритет повинен віддаватись наданню ефективних вільних і рівних виборчих прав максимально великій кількості громадян, незалежно від їх етнічного походження, місця проживання, стану здоров'я, статусу військовослужбовця чи наявності судимості» [9]. У Резолюції ПАРЄ також акцентується увага на важливості забезпечення виборчих прав вразливих категорій населення.

Слід зазначити, що загалом нормативна база виборчого права України відповідає зазначеним базовим міжнародно-правовим виборчим стандартам. В силу того, що регіональні європейські стандарти з виборчого права є більш деталізованими, ніж універсальні, українське законодавство потребує подальшого вдосконалення та уніфікації норм, що врегульовують питання виборчого процесу.

Список використаних джерел

1. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / [Г. Антонова, А. Біденко, П. Бурковський]; За заг. ред. С. В. Радченка. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
2. Всеобщая декларация прав человека: Міжнародний документ від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Конвенция о политических правах женщин: Міжнародний документ від 20.12.1952 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_156
5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: Міжнародний документ, Заява від 21.12.1965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105
6. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 20.03.1952 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_535
7. Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ: Міжнародний документ від 29.06.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_082
8. Рекомендація Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті»: Міжнародний документ від 06.12.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_739
9. Резолюция 1459 (2005) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Об устраниении ограничений на право голоса»: Міжнародний документ від 24.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_715

Сушко Я.В., студентка гр. КПП-163
Науковий керівник – **Нігченко А.Г.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Правове становище особи залежить перш за все від її статусу. У будь-якій державі найбільший обсяг прав і свобод мають її громадяни.

Під громадянством розуміють визначений правовий зв'язок між фізичною особою і державою, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Ознаками громадянства як певного зв'язку особи з державою є: правовий характер, необмеженість у просторі та часі, максимальний характер взаємних прав та обов'язків.

Питання громадянства України регулюються Конституцією України [1], Законами України «Про громадянство» [2], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [3], «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4] чинними міжнародними договорами з питань громадянства та підзаконними актами.

Підстави набуття громадянства визначаються ст. 6 Закону України «Про громадянство». Так, громадянство України набувається:

- за народженням (філіація).

Громадянство за народженням набувається на основі двох принципів «права крові» або «права ґрунту» (ст. 7 Закону). Принцип «права крові» означає набуття дитиною при народженні громадянства тієї держави, громадянином якої є її батьки. Принцип «права ґрунту» – набуття особою громадянства тієї держави, на території якої вона народилась, незалежно від громадянства її батьків;

- за територіальним походженням.

Категорії осіб, які реєструються громадянами України за територіальним походженням визначає ст. 8 Закону України «Про громадянство»;

- внаслідок прийняття до громадянства (натуралізація).

Умовами прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства за їх клопотанням є: 1) визнання і дотримання Конституції України та законів України; 2) подання декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців). Однак, подання зобов'язання припинити іноземне громадянство не вимагається від іноземців, які є громадянами (підданими) держав, законодавство яких передбачає автоматичне припинення особами громадянства (підданства) цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави, або якщо міжнародні договори України з іншими державами, громадянами яких є іноземці, передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України; 3) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років. За виключенням іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі з громадянином України понад два роки, і іноземців чи осіб без громадянства, які перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті. Для осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, термін безперервного проживання на законних підставах на території України встановлюється на три роки з моменту надання їм статусу біженця в Україні чи притулку в Україні, а для осіб, які в'їхали в Україну особами без громадянства, – на три роки з моменту в'їзду в Україну. Для іноземців та осіб без громадянства, які в установленому законодавством України порядку проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, термін безперервного проживання на законних підставах на території України також встановлюється на три роки; 4) отримання дозволу на імміграцію. Ця умова не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні або притулок в Україні, та на іноземців і осіб без громадянства, які в установленому законодавством України порядку проходять військову службу у Збройних Силах України або які прибули в Україну на постійне проживання до набрання чинності Законом України «Про імміграцію» і мають у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. відмітку про прописку або отримали посвідку на постійне проживання в Україні; 5) володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Однак, ця умова не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади (сліпі, глухі, німі); 6) наявність законних джерел існування. Ця умова не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні або притулок в Україні.

Закон також встановлює перелік осіб, які не приймаються до громадянства України. До них, зокрема, належать особи, які: вчинили злочин проти людства чи здійснювали геноцид; засуджені в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави; вчинили на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином.

- внаслідок поновлення у громадянстві.

Поновлення у громадянстві України здійснюється реєстрацією громадянами України осіб, які після припинення громадянства України є особами без громадянства і подали заяву про поновлення у громадянстві України незалежно від того, проживають вони постійно в Україні чи за кордоном, за відсутності обставин, за яких не допускається прийняття до громадянства України.

У громадянстві України не поновлюються особи, які втратили громадянство України у зв'язку з набуттям його внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей чи фальшивих документів або стосовно яких рішення про оформлення набуття громадянства України скасовані на підставі ст. 21 Закону України «Про громадянство» (якщо особа набула громадянство України за територіальним походженням або через поновлення у громадянстві шляхом обману, внаслідок подання свідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів, приховування будь-якого суттєвого факту, за наявності якого особа не може набути громадянство України);

- внаслідок усиновлення (з моменту набрання чинності рішенням про усиновлення, незалежно від того, проживає дитина постійно в Україні чи за кордоном);

- внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя;

- внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;

- у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини (за клопотанням того з батьків, який є громадянином України);

- внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;

- за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України. Наприклад, оптація чи трансферт.

Отже, законодавством чітко визначені підстави набуття громадянства України. Чинний Закон України «Про громадянство України» також передбачає вичерпний перелік підстав припинення громадянства України, однак, ці питання потребують окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996, в редакції від 30.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001, в редакції від 19.02.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011, в редакції від 03.03.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014, в редакції від 21.02.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Шурубенко К.Г., студентка гр.МТПР-161
Науковий керівник – **Марущак Н.В.**, к.ю.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЄВОСТІ ПОЗИТИВНОГО ПРАВА В РАМКАХ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Право як складна теоретико-правова категорія формується та функціонує з метою забезпечення оптимального балансу соціальних відносин та сприятливої для суспільства форми їх змін та реформувань. В зв'язку з цим можна констатувати, що чи не найважливішим аспектом дослідження і практичного розуміння світовою і вітчизняною правознавчою наукою значущості позитивного права є оцінка його соціальної дієвості. Формування України як правової, демократичної та соціальної держави, метою якого є формування громадянського суспільства, по-новому визначає проблему розуміння значення соціальної дієвості позитивного права в рамках теорії держави і права.

Забезпечення балансу соціальних інтересів, зниження рівня правового примусу в суспільстві визначає соціальну дієвість позитивного права. З позицій значущості для духовного і соціального розвитку соціальна ефективність позитивного права набагато цінніше юридичної дієвості, адже відноситься до змістовних аспектів відповідних правових норм, що формують у своїй сукупності нормативно-правові акти, до їх соціального призначення і їх реалізації, в той час як юридична ефективність визначає формальне дотримання нормативних актів, які можуть часом носити соціально-шкідливий і навіть антиправовий, несправедливий характер. Можна вказати, що не кожна норма права може бути охарактеризована і оцінена з позиції своєї соціальної дієвості.

Соціальна дієвість позитивного права формується з відповідності актів законодавства соціальним потребам, зокрема, як потребам суспільного розвитку в цілому, так і потребам окремих соціальних груп та індивідів.

Соціальна ефективність позитивного права складається з різних елементів. Так, дієвість правових норм залежить, насамперед, від змісту самих норм права, тобто від того, чи відображають ці норми реальні процеси, характер існуючих відносин конкретного суспільства. Якщо правова норма не має безпосереднього зв'язку з об'єктивними проблемами, актуальними в даний період для даної держави, то вона не може бути дієвою, тобто надавати позитивний вплив на ті чи інші процеси і відносини, забезпечувати їх правове регулювання їх [1, с. 13]. Дія позитивного права залежить від рівня правової культури громадян суспільства. У свою чергу, в основі правової культури лежить правосвідомість, знання норм права. Питання правосвідомості, правової культури є досить актуальними для будь-якого суспільства, а тим більше вітчизняного [2, с. 66]. Традиції, менталітет українців в цьому питанні, у порівнянні з західноєвропейською культурою, характеризуються окремою специфікою [3, с. 36].

Отже, соціальна дієвість позитивного права і його норм є багатопланове явище, яке має ряд аспектів. Даний вид дієвості не повинен зводитися до простого задоволення соціальних інтересів або до досягнення широкої соціальної бази законодавства та правотворчого процесу. Соціальну ефективність позитивного права, на наш погляд, варто, розуміти як їх соціальну затребуваність, значимість в регулюванні тих чи інших суспільних відносин, її можна розглядати як соціальну корисність, адже вона здатна виявлятися як відповідність норм права балансу соціальних інтересів, знижуючи рівень деструктивної, соціально шкідливою конфліктності [4, с. 147]. Соціальна ефективність норми права виражається і в забезпеченні нею реалізації тих чи інших соціальних відносин або, навпаки, у протидії їх розвитку і здійсненню [5, с. 9].

Соціальну ефективність норми необхідно відрізнити і від її соціальної цінності. Якщо соціальна цінність норми є її корисність для розвитку суспільних відносин і не може мати негативний характер, то

соціальна ефективність може бути негативною, соціальні ефекти норми можуть як сприяти розвитку суспільства, його окремих сфер, так і гальмувати цей процес.

Звісно ж, що найважливішим критерієм соціальної ефективності законодавства є зниження рівня неконструктивною конфліктності в суспільстві, зменшення кількості актів державного та іншого соціального примусу. Безперечно, оцінка соціальної ефективності застосовується не до будь-якої правової норми. Однак будь-яка норма права має певну соціальну значимість пов'язану з реалізацією соціальних зв'язків. Саме тому соціальна ефективність норм права і права в цілому вимагає подальшого наукового дослідження і уточнення в юридичній практиці.

Отже, що соціальна дієвість позитивного права має складну, комплексну природу, оскільки будучи оціночною категорією, об'єктом оцінювання якої є результати впливу права з позиції вирішення завдань і досягнення цілей, які ставилися при його формування та в процесі розвитку.

Список використаних джерел

1. Скриль С. А. Ефективне законодавство як соціально-правове явище / С. А. Скриль // Держава і права. Юрид. і політ. науки. – 2000. – Вип. 7. – С. 12–18.
2. Скакун О.Ф. теорія права і держави : Підручник.- 2-ге видання. - К.: Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2010. - 2010. - 520 с.
3. Закалюк А.П. Ефективність закону: методологічні засади // Проблеми методології сучасного правознавства: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (9–10 жовтня 1996 р., м. Київ). –К., 1996. – с. 35-37.
4. Смирнов Г.А. Онтология и теория: две парадигмы знаний // Общественные науки и современность. - 2003. - 6. - С. 140-150.
5. Головченко В. Ефективність законодавства: проблеми оцінки та вимірювання / Юридичний вісник України. – 2002. –19–25 жовтня (№ 42). – С. 9–10.

Поламаренко М.Ю., студент гр. П-131,

Богдан Ю.М., старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Механізм реалізації принципу мирного вирішення міжнародних суперечок існує у вигляді системи міжнародно-правових засобів такого врегулювання [1].

Цей принцип закріплений у Статуті ООН, а також у ряді інших універсальних міжнародно-правових документів, розроблених відповідно до нього. Серед таких документів можна виділити Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24 жовтня 1970 р., Заключний акт Наради по безпеці і співробітництву в Європі від 1 серпня 1975 р., Манільську декларацію про мирне вирішення міжнародних суперечок 1982 р., Міжнародну (Нью-йоркську) конвенцію «Про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень» (1958).

Основною характерною рисою міжнародного арбітражного і судового розгляду є несення рішень, що мають обов'язкову юридичну чинність для держав, що беруть участь у суперечці, і те, що суперечка дозволяється на підставі норм міжнародного права.

Міжнародний арбітраж - один з найдревніших правових засобів мирного вирішення міжнародних суперечок. Під міжнародним арбітражем розуміється особлива процедура розгляду і врегулювання міжнародних суперечок і тимчасовий міжнародний орган, створений по взаємній згоді держав для вирішення якої-небудь конкретної суперечки, суперечок певної категорії чи взагалі будь-якої суперечки між договірними сторонами у разі їх виникнення. Відмінна риса міжнародного арбітражу полягає у тому, що порядок формування і діяльності останнього встановлюється самими державами, які сперечаються. Історично як засіб юридичного розгляду суперечок, він переує сучасним міжнародним судам, що розвилися з нього і зберігають цілий ряд загальних з ним рис. На практиці роль міжнародного арбітражу часто недооцінюється і перевага віддається іншим способам вирішення конфліктних ситуацій [2].

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 22 серпня 1960 р. «Про ратифікацію Нью-йоркської Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень» визначено, що Україна застосовуватиме її положення щодо арбітражних рішень, постановлених на території держав, які не є учасниками Конвенції, лише на умовах взаємності [3]. При виникненні у зазначених випадках спору щодо наявності взаємності питання слід з'ясувати через Міністерство закордонних справ України. Згідно зі ст. 15 Закону «Про міжнародні договори України» зазначене міністерство на вимогу органів, що застосовують міжнародні договори України, повинно надати офіційну інформацію з питань, що виникають у зв'язку з виконанням міжнародного договору України [4].

Залежно від домовленості між сторонами розгляд спору може бути здійснено або постійним арбітражним органом (інституційний арбітраж), або арбітражним судом, створеним виключно для розгляду даної суперечки (арбітраж ad hoc).

Головна різниця між такими видами суду полягає в тому, що при зверненні до інституціональної арбітражної інстанції сторони зв'язані правилами (регламентами) відповідної установи, які є своєрідним

статутом відповідного суду. Такі правила чітко встановлюють порядок звернення до цього суду, порядок обрання арбітрів, надають перелік арбітрів, які можуть бути обрані для розгляду справи, визначають порядок оплати витрат, пов'язаних із майбутнім арбітражним процесом, тощо.

До найбільш відомих інституціональних арбітражних установ можна віднести Арбітражний Інститут Стокгольмської торговельної палати, Німецький Інститут Арбітражу, Лондонський міжнародний третейський суд, Міжнародний Арбітражний суд Федеральної палати економіки Австрії, Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговельній палаті (Франція, Париж) тощо. Використання арбітражної установи залежить від національної приналежності і виду бізнесу сторін. Так, Стокгольм завжди був місцем вирішення комерційних спорів між заходом і сходом, Лондон - вирішення спорів, пов'язаних з товарами і морськими перевезеннями. Найбільшим авторитетом користуються Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговельній палаті у Парижі, за ним іде Лондонський міжнародний третейський суд. Сторони спору насамперед шукають в арбітражному процесі оперативності розгляду справи, конфіденційності інформації та ефективності витрат. Вибір установи залежить від комплексу чинників, до яких належить наявність досвідчених арбітрів та експертів (наприклад, бухгалтерів, інженерів), вартість їх послуг, відповідне законодавче забезпечення діяльності арбітражних установ, розвинена інфраструктура (комунікації, адміністративне забезпечення, інформаційні технології тощо).

При обранні арбітражу *ad hoc* в якості компетентного органу для розгляду спору сторони фактично самостійно створюють арбітражний суд і встановлюють правила, яким цей суд підкорятиметься.

У такому випадку сторони мають чітко визначити місце проведення судового розгляду, процедуру визначення арбітрів, встановити правила процедури, згідно з якими здійснюватиметься провадження, мову судочинства, а також порядок визначення і покриття витрат, пов'язаних із провадженням.

Слід зазначити, що при визначенні арбітражу *ad hoc* сторони мають право обумовити в арбітражному застереженні, що суд здійснюватиме провадження на підставі регламенту певної інституціональної арбітражної інстанції, і таким чином вирішити проблему. На практиці в більшості випадків сторони звертаються саме до інституціональних арбітражних інстанцій, оскільки вони забезпечують належний рівень розгляду справ на професійному рівні, що є дуже важливим для будь-якого судового процесу [5].

Таким чином необхідно зазначити, що міжнародний арбітраж на сьогоднішній день посідає значну роль у вирішенні зовнішньоекономічних спорів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності загалом.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відповідальність за несвочасне виконання грошових зобов'язань» від 22 листопада 1996 р. № 543/96- ВР [Електронний ресурс] /Верховна Рада України . - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР [Електронний ресурс] /Верховна Рада України . - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
3. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, Міжнародний документ від 10.06.1958 [Електронний ресурс] /Верховна Рада України . - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_070
4. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV. [Електронний ресурс] /Верховна Рада України . - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
5. Сміян Л.С. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник / За ред. Л.С. Сміяна. - К.: КНТ, 2008.

Шванська А., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник – Козинець О.Г., к.іст.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ВЧЕННЯ КАУТІЛЬЇ У ТРАКТАТІ «АРТХАШАСТРА»

Усі політико-правові вчення Стародавньої Індії спирались на релігію. Проте, з-поміж індійських праць виділяється трактат «Артхашастра» – це давньоіндійській трактат про політику, право, економіку, державний устрій, який написав брахман Каутілья у IV ст. до н. е., складається з 15 розділів. У своїй праці Каутілья відходить від принципу релігійного створення держави та управління державними справами на основі Вед – священних текстів індуїзму. Його погляди на державу, політику та право вже більш раціональні. Саме тому дослідженню даного тексту необхідно приділити особливу увагу.

Окрім положення «Артхашастри» у своїх працях досліджували такі науковці: О. А. Гавриленко [1], В. І. Колчанов [2], І. Мишак [3], О. О. Нестуля [4], С. М. Пик [5], В. Ржевська [6] та ін. Проте, на сьогодні не існує праці, яка б містила комплексний аналіз усіх положень твору Каутільї.

Метою дослідження є аналіз положень «Артхашастри» та визначення особливостей політико-правового вчення Каутільї.

Як вважав Каутілья, особистість повинна керуватися чотирма головними призначеннями: дхармою (праведність), артхою (користь), камою (бажання) та мокшою (звільнення) [7, с. 24]. Він поділяв дхарму, тобто закони, на чотири види. Це царський указ, священний закон, судові рішення і звичай. Вищу силу він надавав царським указам. Якщо положення священного закону не відповідають тому, що встановлено царем, то необхідно застосовувати царський указ. Проте, священні закони мали вищу юридичну силу, ніж судові рішення та звичаї.

Каутілья у своїй праці підтримував поділ жителів Індії на чотири варни. Для кожної варни встановлювалися свої царські закони, які базувалися на стародавніх звичаях та релігійних приписах. Закон для брахманів – вивчення, навчання, жертвопринесення для себе й для інших, роздача дарів і їх отримання. Закон для кшатрїїв – вивчення, жертвопринесення, роздача дарів, добування засобів до життя військовою справою й охорона живих істот. Закон для вайшїїв – вивчення, жертвопринесення, роздача дарів, землеробство, скотарство й торгівля. Закон для шудр – послух і ведення господарства в покорі у двічі народжених, ремесло й скотарство [4, с. 113-114].

Цар також повинен був дотримуватись своїх законів. У своїй діяльності він повинен керуватися артхою, тобто принципом всезагальної користі. Його діяльність повинна бути спрямована на покращення державних справ, зовнішньої та внутрішньої політики, економіки, навіть якщо це порушить приписи священних текстів. Усі положення трактату пронизані цим принципом. Від слова «артха» і виникла його назва – «Артхашастра».

Найбільшу роль в управлінні державою Каутілья віддавав правителю. У Артхашастрі досить детально описані якості, яким мав відповідати правитель.

Правитель повинен підтримувати стабільність життя у країні. Саме на нього покладався обов'язок слідкувати за дотриманням законів у державі. Головною умовою виконання царем покладених на нього обов'язків автор «Артхашастри» вважав владу і страх покарань (жезл), який пов'язувався з нею [4, с. 114]. Каутілья вважав, що гідним правителем буде лише той, хто зможе правильно використовувати і владу, і покарання. Якщо цар буде встановлювати жорсткі покарання, то і народ буде його слухатися, поважати і не буде порушувати законів. Якщо ж народ не буде заляканий можливістю застосування таких покарань, це породить беззаконня та анархію.

У «Артхашастрі» встановлено вимоги до правителя. Так, зазначалося, що правитель повинен бути освіченою людиною, спілкуватися із старшими мудрецами для здобуття досвіду в управлінні державними справами. Правитель повинен дослуховуватися до кожного громадянина. Цар завжди повинен займатися справами. Його діяльність буде спонукати інших осіб до дії. У трактаті детально описувався робочий день правителя, який був дуже напруженим. Він повинен бути щедрим, розумним, хоробрим, стриманим, бути прикладом для підданих, мати сильну волю, завжди дотримуватися свого слова. Також він завжди повинен бути справедливим, проте така справедливість на практиці обмежувалась поділом суспільства на варни в Індії. Якщо правитель буде справедливим, його піддані завжди його будуть підтримувати, якщо буде панувати несправедливість – піддані будуть жадібними, ворожими та виснаженими. Отже, у «Артхашастрі» описується образ ідеального правителя.

Також у «Артхашастрі» описуються вимоги до інших державних службовців, їх особисті якості, порядок призначення на посаду та контролю за ними.

У праці Каутільї простежується патерналістський погляд на сутність управління державою. Так, він зазначав, що цар повинен завжди підтримувати та захищати свій народ, піклуватися про нього, як батько піклується про своїх власних дітей.

У трактаті чітко прописані питання, які повинні обговорюватися на нарадах. Так, до них належать: спосіб, в який розпочинаються справи, наявність достатньої кількості людей і матеріалів, визначення часу й місця, протидія невдачам, щасливе завершення справи [2, с. 36–37].

Важливим інструментом державного регулювання за «Артхашастрою» є податки. Найкращим способом для збільшення надходжень до казни Каутілья вважав збільшення чисельності населення [3, с. 21]. З цією метою засновувалися нові поселення для землеробів, з яких стягувалися найбільші податки. Від сплати податків звільнялися державні службовці та найвищі релігійні діячі. Податками обкладалися майже усі види діяльності в Індії. Для підтримки міжнародних відносин від сплати податків звільнялися торговці на зовнішньому ринку.

Значної уваги Каутілья приділяв мистецтву політики. «Артхашастра» перекладається як «Наука про політику». Засоби здійснення політики, які описуються у трактаті, відкрито порушують норми моралі. Каутілья виділяє чотири засоби здійснення політики: мирні перемовини, підкуп, сіяння розбрату та військовий напад [1, с. 9]. У праці приділяється значна увага методам збору інформації з метою подальшого використання її у власних цілях.

Також у трактаті досить детально описується діяльність державних шпигунів. Керівництво шпигунами здійснював безпосередньо сам цар. Для контролю за їх діяльністю було утворено п'ять «управлінь шпіонажу», які спрямовували та координували діяльність агентів, а також здійснювали перевірку здобутої ними інформації [5, с. 29]. Шпигуни діяли як на території Індії, так і на території інших держав. Вони поділялися на декілька категорій. Зокрема, існували агенти, які збирали інформацію;

агенти, що розповсюджували недостовірну інформацію; агенти-підбурювачі; агенти-бойовики, які безпосередньо застосовували зброю (як правило, діяли на території іншої держави).

Каутілья описував механізм відносин із сусідніми державами. Так, він зазначав, що якщо держава є слабкою, то необхідно об'єднуватися у союз з іншими державами. Проте своїх союзників насправді необхідно розглядати як ворогів. Він обґрунтовував необхідність ведення подвійної політики. Бо той, хто веде подвійну політику, має за головну мету успіх своєї справи і допомагає сам собі. Той, хто звертається по допомогу до сильнішого, допомагає іншому, але не собі. Велика помилка (або велике лихо) для державців укладати союз із сильнішим у інших випадках, ніж якщо на них напав ворог [6, с. 71]. Коли союзники здолають спільного ворога, вони стають ворогами один одного. А тому Каутілья допускав можливість об'єднання у союз лише для власної вигоди. Кінцева мета таких союзів – здобути світове панування.

Отже, «Артхашастра» Каутільї – це визначна пам'ятка політико-правового вчення Стародавньої Індії. Цей трактат охоплює широке коло питань: правила поведінки для кожної варни, управління державою, судоустрій, засоби здійснення зовнішньої політики, про війну, про об'єднання, про економіку та ін. У «Артхашастрі» описано образ ідеального правителя, а також встановлено чіткий перелік вимог до усіх посадових осіб державного апарату. Його особливістю є відхід від релігії. Ідеї, описані у трактаті, мають більш раціональне значення, аніж у інших давньоіндійських текстах. Праця Каутільї базується на принципі всезагальної користі, відповідно до якого правитель може застосовувати будь-які заходи для покращення державного та суспільного життя, навіть якщо вони грубо порушують релігійні приписи. У подальшому це положення трактату справило значний вплив не тільки на розвиток Індії, але й на розвиток історії політико-правових вчень у всьому світі.

Список використаних джерел

1. Гавриленко О. А. Розвідувально-підривна доктрина давньоіндійської держави Маур'їв у політико-правовому трактаті Каутільї «Артхашастра» / О. А. Гавриленко // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1. – ч. 2. – с. 7-12.
2. Колчанов В. І. Артхашастра или наука политики: перевод из санскрита / В. І. Колчанов. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 796 с.
3. Мишак І. Вплив політико-правових положень дхармашастр та артхашастр на становлення системи державного управління в Стародавній Індії / І. Мишак // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 2. – с. 18-22.
4. Нестуля О. О. Лідерство за визначенням «Артхашастри» Каутільї / О. О. Нестуля // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 2 (53). – с. 112-119.
5. Пик С. М. Таємна дипломатія і розвідка у міжнародних відносинах: навч. пос. / С. М. Пик. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 514 с.
6. Ржевська В. Міжнародно-правовий аспект союзів у сфері безпеки у народів Стародавнього Сходу / В. Ржевська // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2013. – № 1 (40). – с. 69-72.
7. Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І. Історія вчень про державу і право: навч. пос. / М. І. Мірошніченко, В. І. Мірошніченко. – К.: Атіка, 2010. – 460 с.

Кирда В.В., студент гр. ПР-133

Науковий керівник – **Керноз Н.Є.**, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ЩОДО ПРАВОСУДДЯ НА ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА ТА АДВОКАТА В СУДІ

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII продовжує здійснювати повноваження, встановлені Конституцією України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР[1].

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2.06.2016 № 1401-VIII[2] були внесені суттєві правові та організаційні зміни в діяльність прокуратури України, зокрема, розділ 7 Конституції України, який був повністю присвячений регулюванню діяльності прокуратури, було виключено. Проте розділ 8 «ПРАВОСУДДЯ» оновленої Конституції України Законом № 1401-VIII доповнено новими ст.ст. 131¹, 131², у яких регламентовані напрями діяльності прокуратури та адвокатури.

Основним Законом України визначено 3 напрями діяльності прокуратури, зокрема:

- 1) підтримання публічного (на відміну від державного – від автора) обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Достатньо дискусійним виглядає п. 3 вказаної статті – «представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом». Законодавець виключив громадянина із суб'єктів, чії права можуть представлятися прокурором. Наприклад, п. 2 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» до таких суб'єктів відносить не тільки державу, а і громадянина, а ч. 2 ст. 23 вказаного закону конкретизує випадки, коли прокурор здійснює представництво його інтересів, зокрема, якщо особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недоздатність повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист[3]. Аналогічні положення закріплюються в ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 60 Кодексу адміністративного судочинства України.

Конституційна реформа щодо правосуддя внесла певні зміни і до іншого представницького інституту – адвокатури. Відповідно до спеціального Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI (далі – Закон України № 5076-VI) «адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом» [4]. Правове регулювання адвокатури, окрім зазначеного спеціального Закону України № 5076-VI, тепер по іншому передбачено в ст. 131² Конституції України, а саме: змінено її призначення: «для надання професійної правничої допомоги»[2] на відміну від «правової допомоги». Відповідно до ст. 19 Закону України № 5076-VI видами адвокатської діяльності є: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) *представництво* інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) *представництво* інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) *представництво* інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

У оновленій Конституції України Законом № 1401-VIII «*представництво особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення здійснюється виключно адвокатом*» [2]. Вказані зміни роблять адвоката чи не єдиним представником в усіх судах і в усіх категоріях справ. У цій же статті міститься виключення з цього, а саме: «законом можуть бути визначені винятки стосовно представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів і референдумів, у малозначущих спорах, а також стосовно представництва малолітніх або неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними або дієздатність яких обмежена». Отже, цілком логічно до законодавця виникають ряд питань: що означає «професійна правнича допомога» та яким саме законом визначаються такі винятки?

Аналіз таких нововведень дозволяє зробити висновок, що громадяни, по суті, позбавлятимуться права найняти для представлення своїх інтересів досвідченого юриста або іншого фахівця у сфері права, якому вони довіряють. Наскільки це відповідає ст.ст. 40, 56 Цивільного процесуального кодексу України щодо кола осіб, які можуть бути представниками в суді?

Але імплементацію зазначених вимог відсунуто в часі відповідно до п.п. 11 п. 16¹ Розділу XV ПЕРЕХІДНИХ ПОЛОЖЕНЬ Конституції України, які містять принципи застереження щодо представництва прокурорами та адвокатами, зокрема:

«представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131-1 та статті 131-2 цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції - з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції - з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню»[2].

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 28. - Ст.532.
3. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. - 2015.- № 2-3.- Ст.12 із змінами.
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013.- № 27. Ст.282 із змінами.

Кокоша Д.Ю., студентка гр. ПР-134
Науковий керівник – **Керноз Н.С.**, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ДОСВІД ІНСТИТУТУ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Одним зі шляхів вдосконалення діяльності органів виконавчої служби є вивчення позитивного досвіду інших держав у цій сфері та по можливості запровадження його кращих зразків у нашій державі. У зв'язку з цим, доцільно розглянути досвід примусового виконання рішень за кордоном з метою подальшої імплементації у вітчизняне законодавство.

В основу реформування системи виконання судових рішень в нашій державі покладено два основних нормативно-правових акти, а саме: Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII та Закон України «Про органи і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII (далі – Закон № 1403), якими запроваджено інститут приватних виконавців в Україні.

Поява приватних виконавців зумовлена наявним катастрофічним станом у сфері примусового виконання судових рішень в Україні. Неefективна побудова роботи державної виконавчої служби, панування агресивного бюрократизму, надвелике навантаження на окремо взятого державного виконавця в сукупності з мізерною зарплатою призводять до того, що за різними даними, як мінімум, 60% виконавчих документів, які надходять зараз до органів виконавчої служби, відправляються у довгу чергу з чіткою перспективою не бути виконаними ніколи. Зрозуміло, що такий стан речей породжує масштабну корупцію в цій сфері [5, с. 29].

Відповідно до ст.ст. 16, 18 Закону № 1403 приватним виконавцем може бути громадянин України, який досяг 25 років, має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня (магістр), володіє державною мовою, має стаж роботи у галузі права (після отримання відповідного диплома не менше двох років) та склав кваліфікаційний іспит, не підпав під коло осіб, які не можуть бути приватними виконавцями (ч. ч. 2, 3 ст. 18 Закону № 1403), та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Приватний виконавець під час здійснення своєї діяльності не може займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України [1].

Якщо звернутись до практики виконання рішень в зарубіжних країнах, можна дійти висновку, що приватні виконавці не є українським «ноу-хау». Майже вся Європа працює або за змішаною системою, або за системою приватного виконання, або державною системою. Наприклад, у Прибалтійських країнах (Латвія, Литва, Естонія) після переходу на приватне виконання показники виконаних рішень збільшилися вдвічі, при цьому показник корупції знаходяться на середньому рівні. Також є ряд країн, в яких в системі виконання рішень працюють тільки державні службовці (Норвегія, Швеція, Фінляндія), вони спроможні забезпечити суспільство належним і ефективним виконанням судових рішень без зростання корупції [5, с. 29-30].

У Литві замість державних службовців працюють приватні пристави, поява яких була викликана низьким рівнем ефективності роботи державних виконавців. В Естонії Законом «Про судових виконавців» статус судового виконавця визначають як незалежну особу, яка посідає публічно-правову посаду та виконує свої посадові обов'язки як особа вільної професії від свого імені та під свою відповідальність. Він не є приватним підприємцем або державним службовцем. Приватну судово-виконавчу діяльність було введено в Естонії з 1 березня 2001 р. [2, с. 36].

З 2001 р. подібна система запроваджена у Чехії, де працюють і приватні судові виконавці, і штатні працівники суду. Перший досвід засвідчив, що приватні судові виконавці працюють значно ефективніше, але їхні послуги коштують дорожче. Із січня 2004 р. приватні судові виконавці в Чехії наділені новими повноваженнями: тепер вони виконують функції керуючих майном осіб, які перебувають під вартою [4, с. 28].

В Республіці Білорусь у систему примусового виконання входять дві самостійні структури: судові виконавці загальних судів та Служба судових виконавців господарських судів. Судові виконавці загальних судів підпорядковуються керівникам судів та органам виконавчої влади в особі управлінської юстиції при виконкомах та Міністерстві юстиції. Служба судових виконавців господарських судів очолюється Головним судовим приставом – начальником управління організації виконавчого провадження і підпорядковується Голові Вищого Господарського Суду.

Розвинена система виконання судових рішень існує у Франції, в якій судові виконавці – це приватні особи, які здійснюють повноваження з примусового виконання рішень судів за ліцензією. Наразі їх правовий статус поєднує в собі ознаки державного службовця та приватного підприємця. Судовий виконавець Франції має бути юристом з вищою освітою, пройти дворічне стажування в конторі судового виконавця, що практикує, та скласти державні іспити. Після цього прокуратура відповідного територіального округу та Департаментська (регіональна) палата готують висновок щодо придатності претендента до зайняття посади судового виконавця. Судові виконавці призначаються на посаду наказом Міністра юстиції Франції, а дисциплінарно – підпорядковуються прокурорам Республіки. Судовий виконавець має право, здійснюючи свої повноваження, діяти одноособово або вступити до об'єднання судових виконавців. Оскільки судовий виконавець несе персональну відповідальність за спричинені ним збитки, спільнота судових виконавців страхує власні ризики, а страхові премії розподіляються всередині спільноти виконавців. При здійсненні повноважень з примусового виконання рішень судовий виконавець діє від імені держави і є посадовою особою, яка вправі застосовувати заходи державного примусу. Судовий виконавець вправі не тільки виконувати рішення судів, але й офіційно вручати судові та несудові документи за місцем проживання зацікавлених осіб, складати протоколи з різних питань судочинства, надавати юридичні консультації тощо [6, с. 81-82].

Французька модель виконавчого провадження покладена за основу у Польщі, Угорщині та деяких інших країнах Східної Європи [3, с. 47].

Порядок виконавчого провадження в Німеччині регулюється Цивільно-процесуальним кодексом Німеччини. Виконання рішень здійснюється в тому муніципальному суді, на території якого необхідно провести виконавчі дії. Безпосередньо виконавче провадження здійснюють реєстратори цього суду, що повноважні діяти на підставі спеціального сертифікату, який надає право виконувати рішення суду. Унікальність виконавчого провадження Швеції визначається наявністю Виконавчого Кодексу [6, с. 82-83].

Тенденція децентралізації системи виконавчого провадження в Республіці Казахстан змінюється у напрямку формування змішаної моделі. В жовтні 2010 року набрав чинності Закон Республіки Казахстан «Про виконавче провадження та статус судових виконавців», який запровадив поняття державного та приватного судових виконавців та визначив їх правове положення. Державним та приватним судовим виконавцям надаються рівні права та обов'язки за винятками, передбаченими цим законом [3, с. 46].

У Канаді відсутнє єдине законодавче регулювання виконавчого провадження. В компетенцію входить розробка правил цивільного судочинства і у відповідності з системою загального права суди можуть самостійно регулювати організацію діяльності судів та встановлювати процесуальні процедури в межах, що не суперечать діючому законодавству. Функції примусового виконання здійснюються державними службовцями (шерифами) або ліцензованими приватними приставами [7, с. 67].

У США організація та правове регулювання примусового виконання істотно відрізняється від діючих систем виконавчого провадження в державах континентального права. Федеративний устрій США передбачає незалежність органів влади штату від федерального уряду та, в свою чергу, місцевих органів влади від органів влади штату. Виконавче провадження в США здійснює федеральна Служба маршалів, яка координує діяльність маршалів у федеральних судових округах. Головною функцією маршала та його помічників є виконання наказів, приписів та розпоряджень федерального суду та забезпечення виконання судових рішень. У штатах виконавче провадження здійснюють шерифи та їх заступники, а також приватні юридичні агенції [3, с. 47].

Ознайомившись з різними формами виконання судових рішень, вважаємо за більш доцільне запровадження в Україні інституту приватного виконавця на зразок французької моделі. Це пов'язано зі схожістю в організації правових систем, диференціації компетенції судів. Крім того, доречним є розподілення повноважень державних службовців, що виконують рішення на користь держави, і приватних виконавців, що забезпечують виконання інших рішень з наданням їм точного спектру повноважень, адже таке розмежування формує два «виконавчих коридори» з визначеними правами й обов'язками для кожного, що виключає можливість їх конфліктного перетину в своїй діяльності. Хоча запропонована модель українського виконання має схожі риси з французькою, проте поглиблене дослідження функціонування такого інституту у Франції у подальшому дозволить перейняти позитивний досвід для України.

Таким чином, узагальнення діючих систем виконавчого впровадження в зарубіжних державах допомагає використати позитивний зарубіжний досвід з метою підвищення ефективності забезпечення захисту прав сторін та інших осіб у процесі виконавчого провадження в Україні. Запровадження інституту приватних виконавців є великим кроком вперед, що представлений значним рядом переваг. Проте, не можна не враховувати нюанси безпосереднього становлення інституту, так званого, перехідного періоду, оскільки вони потребують особливої уваги.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про органи і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>
  2. Макушев П.В. Міжнародний досвід правового регулювання діяльності представників державних органів у виконавчому провадженні // Альманах міжнародного права. – 2014. - № 6. – С. 33-40.
  3. Мальцева Є.В. Порівняльний аналіз систем виконавчого провадження в Україні та зарубіжних державах // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадського. – 2013. – № 26. – С. 44-48.
  4. Марченко М. Становлення приватного виконавця в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 4. – С. 25-29.
  5. Мілевська А.О., Ліхтанська Д.М. Перспективи запровадження інституту приватних виконавців в Україні // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – № 5(14). – С. 29-32.
  6. Сіверін Д.В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи // Європейські перспективи. – 2014. – № 3. – С. 81-87.
  7. Солонар А.В., Васильєва В.В. До питання запровадження інституту приватних виконавців в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 65-68.
-

СЕКЦІЯ 8
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальные проблемы гуманитарного развития современного общества
The protection problems of the human rights and freedoms

ПІДСЕКЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Подсекция - Иностранных языков / Subsection - Foreign Languages

V.V. Bezuglyi, student of MATn-161 group

V.Y. Bezuglyi, student of ATt-161 group

Scientific supervisor – V.I. Venzheha, PhD, assistant professor of Department AT and SMB

English language supervisor – S.V. Lytvyn, PhD, assistant professor, FLSP Department
Chernihiv National University of Technology

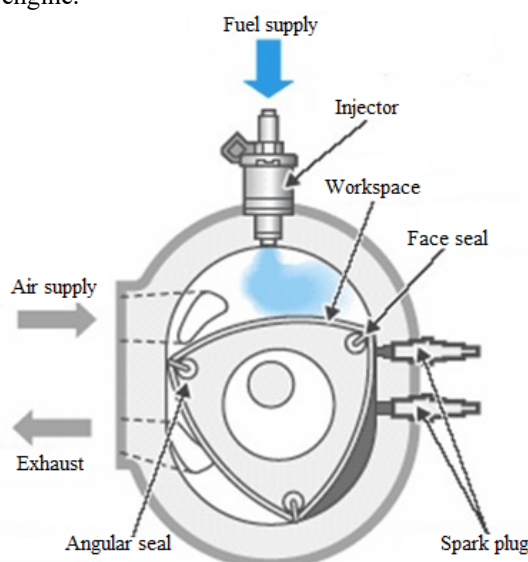
DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF VANKEL ENGINE

The most often used types of internal combustion engines and steam engines have one common drawback. The problem is that the engines have to convert reciprocating movement into rotary motion. As the result, it leads to low productivity and high deterioration of mechanism parts.

One of the solutions to this problem was Felix Wankel's rotary-piston engine that was designed in 1957. It was fundamentally different from the pistons internal combustion engine in structure.

The main component of the rotary-piston engine is a triangular rotor (based on Reuleaux triangle) which rotates inside the oval casing (stator) so that three peaks of the rotor are in constant contact with the inner surface of the case, forming the enclosed volume of gas or combustion chamber. In fact, each of the side surfaces of the rotor acts as a piston. While the rotor rotates inside the case, the volume of the three chambers, created by the rotor, always changes and the rotary-piston engine works like a pump.

As the rotor is connected to the output shaft eccentrically, it rotates the output shaft just as a handle rotates a crankshaft. The output shaft has three turns for each turn of the rotor. Figure 1 shows the schematic view of a modern rotary-piston engine.

Figure 1 – A schematic view of modern rotary-piston engine

However, rotary-piston engines have not only advantages but also disadvantages in comparison with the pistons internal combustion engines. So, the prospects of its development and improvement are very high.

The advantages of rotary-piston engines include lower weight and size of the engine, low level of vibration and greater balance, greater dynamic indicators and high reliability. They are also more powerful.

On the other hand, there are several disadvantages. They include higher fuel consumption and tendency to overheat. So, they are less eco-friendly.

Nowadays, scientists are working on eliminating disadvantages of rotary-piston engines and modernizing of existing systems. The only company that uses this type of engines in their cars is Mazda, whose rotary-piston engines "Renesis" were recognized as the engine of 2003. Automobiles Mazda RX-8 with this

engine suit to Euro 4 emission standards. With more than double increase of the rotation frequency of the motor shaft, the term of their work is not shorter than in pistons internal combustion engines.

However, there can be further development of rotary-piston engines. The objective is to increase the fuel efficiency of the rotary-piston engine by using alternative fuels. It will make the engine more friendly to the environment.

For example, Mazda company has released automobile RX-8 Hydrogen RE, which works on hydrogen and gasoline. The use of hydrogen as motor fuel has allowed the Japanese engineers to completely eliminate carbon monoxide CO₂ from the exhaust gases. As the result, the rotary-piston engines on hydrogen fuel have approximately 80 kW in power. Although, it is less than the same engine that runs on petrol (145 kW). It should be also noted that the Wankel engine is more adapted to work on hydrogen than the pistons engines due to reducing the risk of self-ignition of hydrogen. Figure 2 shows mass produced model Mazda RX-8 Hydrogen RE.

Figure 2 – Mass produced model Mazda RX-8 Hydrogen RE

Another latest development of the Mazda company is Premacy hybrid model. Mazda Premacy has the same engine as Mazda RX-8, but the main difference between them is that the rotary-piston engine does not rotate driving wheels and it is included only to be a generator and charge the batteries. The automobile is motioned only by electric motor. Figure 3 shows concept hybrid model Mazda Premacy.

Figure 3 – Concept hybrid model Mazda Premacy

These models are not the only achievements of Mazda company. In 2015 it confirmed the development of a new rotary engine. This engine called SKYACTIV-R was first installed in the conceptual coupe RX-Vision, which was demonstrated at the auto show in Tokyo.

The new rotary engine solves three basic problems of the previous unit: the high consumption of oil and fuel, low environmental friendliness and poor torque at mid-range speed. The planned engine power of the new unit is about 450 horsepower. Figure 4 shows conceptual coupe Mazda RX-Vision.

Figure 4 – Conceptual coupe Mazda RX-Vision

So, having all the advantages and disadvantages of rotary-piston engine and researched dynamics of its development, we can conclude that this is a very advanced technology that is going to develop very rapidly in the coming years.

References:

1. Masaki Ohkubo, Seiji Tashima, Ritsuharu Shimizu, Suguru Fuse and Hiroshi Ebino Developed Technologies of the New Rotary Engine (RENESESIS)//SAE Paper. 2004. – № 2004-01-1790.
2. Ritsuharu Shimizu, Tomoo Tadokoro, Toru Nakanishi, and Junichi Funamoto Mazda 4-Rotor Rotary Engine for the Le Mans 24-Hour Endurance Race//SAE Paper. 1992. – № 920309.

Shereshtan S.O., stud. gr. AT-132

Shul'ga V.V., stud. gr. MATn-161

Supervisors: **Lytvyn O.O.**, asystent , **Sklyar V.M.**, asystent
English Language Supervisor – **Lytvyn S.V.**, PhD, assistant professor, FLSP Department
Chernihiv National University of Technology

SOLUTIONS TO ENERGY AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF AUTOMOBILE TRANSPORT IN THE 21ST CENTURY

Today it is possible to observe the tendency of energy resources decreasing and the intense emissions of transport. That is why, the best way to solve these problems is the use of alternative fuels, such as: electricity, biodiesel, hydrogen, compressed air, alcohol, compressed natural gas, liquefied petroleum gas, fuel cell and even algae.

Among the above mentioned types of fuel there are several, which are able to fully replace gasoline and diesel fuel. Compressed natural gas (CNG) and liquefied petroleum gas (LPG) in their technical characteristics are high-quality independent fuels.

The main advantages of gas fuel include a higher anti-knock stability. The octane number of gas fuel is 95-110 units. It allows to apply the highest extents of compression in gas engines. Gas fuel usage significantly reduces the wear of parts, units and assemblies of the engine. It, in turn, leads to increasing of engines operation duration to capital repairs[1]. Ecological indicators of DVZ that works at ZNG and CIS are the following: emissions WITH decrease by 2-4 times, NOx - by 1,4-1,8 times. Emissions of CmHn slightly grow especially in the low high-speed modes and the modes of small loadings [2].

There are also some disadvantages: reduction of car vandome at 14-18 % (due to the installation of gas cylinders), reduction of the engine powerful and economic indicators and as a result - traction and dynamic indicators become lower.

Methanol has high value of octane number (104-114 odes.) and heat of combustion (22 MDzh/kg). When using methanol the efficiency of the engine increases by 5-15% in comparison with gasoline. This is due to the high temperature evaporation of methanol, reducing the temperature of the mixture and increasing the mass of the fuel-air charge, reducing heat sink in the engine cylinders and the exhaust gas temperature, power does not decrease [2].

Ethanol is mainly produced by fermentation from plant materials. The advantages of ethanol include its high octane rating of 100 units, that allows to increase the compression in the engine, and hence its efficiency and fuel efficiency. In addition, when using ethanol, the engine can work stably for more than lean-burn due to higher than in petrol limits of flame propagation in the mixture. However, one of the drawbacks of ethanol as a motor fuel, is less (almost 1.7 times) lower heat of combustion. Vaporization heat of ethanol is 3.2 times higher in comparison with gasoline. The most common its mixture with oil fuel E85 (85% ethanol, 15% gasoline) and gasohol (10-22% ethanol, the rest gasoline) [3].

The biodiesel is one more of perspective ecological and safe type of fuel. The most common is the biofuel based on rapeseed oil. High rates of development of biodiesel fuel production are predetermined by a number of advantages of the last:

- it almost does not contain sulfur therefore its use reduces emissions in the atmosphere of sulfuric anhydride (on 1 thousand tons in case of replacement of 250 thousand tons of diesel fuel from oil with the same quantity to the biodiesel from a rapeseed);
- the combustion of biodiesel does not increase the greenhouse effect, because rape, like all biomass is CO₂-neutral;
- decreases the concentration of harmful substances in the exhaust gas (smoke gas is reduced by half and the concentration of CO, HC and particulate matter, especially soot, are reduced by 25-50 %);
- for the complete combustion of 1 kg of rapeseed oil needs less air than diesel fuel (12.9 and of 14.45 kg, respectively).

The main disadvantages of biodiesel as a fuel are the following:

- reduced heat of combustion leading to a drop in engine power of up to 16 % (if the same applies to the lower calorific value of up to 1 litre, then the difference between the performance of biodiesel and traditional

diesel fuel will amount to only 5.8 % due to the higher density of rapeseed oil; a negative feature is also the high viscosity, poor atomization, mixture formation and combustion in a diesel engine, causing deposits on the combustion chamber walls and, therefore, more rapid motor failure, and also fat deposits in the channels of the fuel equipment) [4].

A good example of alternative fuel is hydrogen. Hydrogen has a higher heat of combustion of 120 MJ/kg (diesel 42 MJ/kg). Besides, the only exhaust gas from burning hydrogen is water vapor, which enters the natural water cycle. The efficiency hydrogen fuel cell is around 75%. The main disadvantages of using hydrogen fuel in the automobile industry are the cost of maintenance and poor infrastructure.

The most popular type of alternative fuel is electricity. In the first decade of the twentieth century, electric cars became widespread. Nowadays they increase their speed and range of travel without recharging. A decrease in the popularity of electric vehicles was due to active development of internal combustion engines [5]. But now the question of ecological safety in the world is urgent and electric vehicles have gained mass distribution.

The main advantages of electric cars are big economy of energy which is possible thanks to up-to-date electric motors; the price of electrical energy is lower than for petroleum products. Refueling an electric car for mileage 100 km is much cheaper than for a gasoline engine; free access to charging stations and devices equipped in cafes, restaurants, parkings, etc.; simplicity of servicing which is carried out once on the 30th thousand km. An important difference of the electric cars is the low wear of parts and a small amount of consumables; the high cost of the vehicle with low energy consumption and great potential of autonomy; reduced environmental pollution; traffic safety due to the use of modern technology and the main advantage – efficiency up to 90%.

The main disadvantages include a long charging time of electric vehicles, not big duration of a trip and limited speed up to 80-100 km/h to save the energy.

However, the rapid development of production and operation of electric cars in the world allows us to neutralize these disadvantages. In 2009, the company Renault has presented at the motor show in Frankfurt, its electric Renault Fluence Z. E. equipped with an electric motor producing 70 kW (95 HP), reaches a torque of 226 nm. The car has a 22 kWh lithium-ion battery (charging time 6-8 hours), which allows to pass in general 160 km with a speed up to 135 km/hours. The most popular and leading company in the production of electric vehicles is "Tesla Inc.". In 2015 in mass production there was a Tesla Model X P90D with the following technical characteristics: the total power of the two engines is 560 kW; torque is 967 N·m; the lithium-ion battery with a capacity of 90 kWh, charging time is 6-8 hours; range of movement – 400 km; the maximum speed is 250 km/h [6]. So, there is a tendency of large-scale development of electric vehicles in the world.

On the territory of Ukraine electric cars are also gaining huge popularity, due to the environmental problems in the country and a significant increase in the prices of fuel oil. Also, it contributes to the existence of such Ukrainian companies as "GreenFuel", which manufactures charging stations for electric vehicles.

Chernihiv national University of Technology pays considerable attention to the shere of new technologies, in particular the use of alternative fuels. Teachers and students of the Road transport and industrial engineering department have designed and manufactured electrocuting (Fig.1).

Figure1 - General look electrocart of the Road transport and industrial engineering department
 Characteristics of electromotor elektrocarter comparable with the corresponding internal combustion engine(table 1).

Table 1

Comparative characteristics of the motor with internal combustion engine (ICE)

	Electromotor 48V1000W	ICE V-50 («Karpaty»)
Rated power, кВт	1,0	1,5
Maximum torque, Н·м	48	30,3
Maximum speed rotation, rev / min	3200	5200
Maximum speed km / h	55	40
KEA, %	>80	≤35

So we can say that the future of development of the motor transport depends on the newest technologies of alternative types fuel usage.

References

1. L'otko V., Lukanin V.N., Khachiyan A.S., Primeneniye al'ternativnykh topliv v dvigatelyakh vnutrennego sgoraniya. –M.: MADI(TU), 2000. -311s.
2. Gutarevich YU.F., Zerkalov D.V. ta in. Yekologiya ta avtomobil'niy transport: Navchal'niy posibnik 2-ge vid., revised and updated. – K.: Aristey, 2008. – 296 s.
3. Govorun A.G., Korpach A.O., O.M.Zakharchenko. Do vikoristannya spirtovikh spoluk yak paliva dlya dviguniv vnutrishn'ogo zgoryannya dorozhnikh transportnikh zasobiv // Visnik pivnichnogo naukovogo tsentru Transportnoï akademii Ukraïni. "Avtoshlyakhovik Ukraïni", okremiy vipusk № 8, May' 2005, s.31-33.
4. <http://helpiks.org/7-64423.html> (orest of the beast: 12.04.2017).
5. Treskova YU. V. Yelektromobili ta yekologiya. Perspektivi vikoristannya yelektromobiliv // Molodiy vcheniy. - 2016. - №12. - S. 563-565.
6. <http://ecoautoinfo.com/> (orest of the beast: 12.04.2017).

Molokova A.V., MATn-161

Scientific supervisor – **Sklyar V.M.**, assistant of Department AT and SMB
English Language Supervisor – **Lytvyn S.V.**, PhD, assistant professor, FLSP Department
Chernigiv National University of Technology

PERSPECTIVES AND FEATURES OF DEVELOPMENT THE AIRLESS TIRES

The airless tire is a hollow construction in which the function of air takes on the rubber walls. They are used on some small vehicles such as riding lawn mowers and motorized golf carts. They are also used on heavy equipment such as backhoes, which are required to operate on sites such as building demolition, where risk of tire punctures is high. Airless tires can be easy to install.

For today there are two basic designs of such tires: some are made with fiberglass spokes, another with polyurethane spokes. The first civil airless tires were patented in 2005 by Michelin, which called their creation "Tweel". Polaris became a competitor for Michelin. The company demonstrated their vision of future tires. The tire was quite similar to "Tweel", but with one improvement: the spokes were replaced like a honeycomb system. Bridgestone have improved non-pneumatic tire technology, their tires became more elastic. Hankook had such design, in which rim and tire were joined in one-piece construction.

The non-pneumatic technology (NPT) has the following advantages:

- The wheel is able to change its shape and adapt to the road surface.
- There is no need to check the pressure in the tires.

- The weight of airless tires is much less than of a classic wheel.

In the near future the installation of airless tires will be available on any car. There is the ability to quick change the top layer of the wheel. Prices for non-pneumatic tires will be same as price for pneumatic analogs.

There are some disadvantages of this technology:

- The non-pneumatic wheel has a speed limitation 80 kmph.
- In some designs still exist excessive noise and heating.
- Rigidity of the construction is not regulating in any way.
- Rubber tires vary in rolling resistance and an airless tire or solid insert may only marginally increase rolling resistance if at all.

Manufacturers believe that through effective resource usage and efficient operations alongside CO2 emissions from improved fuel efficiency, as a part of their aim, will achieve a balance between the business and the environment, and will allow to offer attractive products to the consumers far into the future. Technologists will continue to implement multiple technological innovations to help bring about a more sustainable society.

References

1. "Technology". Australia: Crocodile Tyres. Retrieved 2016-10-02.
2. "Non-Pneumatic Tire (NPT) - For Military and Commercial Applications" (Press release). Resilient Technologies. 2011. Retrieved 2012-09-22.

A.A. Nepop, student of MATn-161 group

Scientific supervisor – **V.M. Sklyar**, assistant of Department AT and SMB

English language supervisor – **S.V. Lytvyn**, PhD, assistant professor, FLSP Department
Chernihiv National University of Technology

VEHICLE-TO-VEHICLE COMMUNICATIONS

Car manufacturers and the US government are developing technologies that would allow cars to "communicate" with each other in the future - to transmit and receive information about their location, speed and direction in order to maintain a safe distance.

Imagine you are approaching a crossroads while another car is standing on a red light. You do not see it, but your car gets a signal that another car is directly on your way and warns you of a possible collision or even activates the brake in order to avoid an accident. This technology is called V2V (Vehicle-to-Vehicle) and is currently being tested by Ford specialists. In parallel, work is underway on another technology - V2I (vehicle-to-infrastructure), which allows cars to "communicate" with road signs and traffic lights.

At a minimum, V2V devices would require two DSRC (Dedicated Short Range Communications) radios and a GPS receiver with a processor to derive information such as vehicle speed and predicted path from the device's GPS data. To improve the quality of the data that vehicle-based components could use to issue warnings, an inertial measurement unit to detect acceleration forces would be needed. In addition, a driver-vehicle interface would be essential for issuing warnings to the driver. Such warnings could be audial or visual (with the corresponding required hardware).

In the event of a dangerous situation, the car immediately transmits a message that will be received by other vehicles equipped with the V2V communication system. For example, if a car uses an anti-lock braking system or a stabilization system, this could mean that the road is slippery in a certain place. The system will warn about it other cars, so that they slow down in advance.

V2V technology communicates via radio signals, which offer 360 degrees of coverage. Communicating via these signals allows two equipped vehicles to "see" each other. V2V communications also offer an operational range of up to 300 meters between vehicles to facilitate identification of intersecting paths that may potentially result in a crash if no driver or vehicle action is taken.

Calculating the target potential crashes that V2V-based safety applications could be applied to provide a starting point for estimating the magnitude of the problem in terms of the number and severity of crashes and injuries, the number of fatalities. Dividing up the potential target crashes by pre-crash scenario also helps us understand how different V2V-based safety applications can address different kinds of safety problems.

Last year, at the Paris Motor Show, HERE was presented a platform that would allow the cars of German concerns to exchange information. Jaguar, Cadillac, Volvo, Audi are also developing such systems. Last summer last year, I taught my cars to communicate with traffic lights. In turn, the US military is taught to "communicate" with each other army trucks.

So, the trend to develop systems that allow cars to share data, continues to evolve.

References

1. "Vehicles May Soon Be Talking to Each Other". Retrieved 2016-06-01.
2. "Car 2 Car - Communication Consortium: Technical Approach". Retrieved 2016-06-01.

ELECTRIC VEHICLES DEVELOPMENT

There are now more than 200 million automobiles on the roads of the world, and the number is growing. The tremendous number of cars makes air pollution, especially in the big cities, a real problem. This is one of the reasons why people are talking about eliminating the internal combustion engine altogether as soon as possible or at least reducing exhaust fumes.

So far, years of research have come up with little – searches for new types of engines and new fuels have not produced any basic solutions. True, using a gas fuel (propane-butane) instead of gasoline does cut the carbon dioxide content in the exhaust fumes from 10 to 25 per cent of what it was, as well as the percentage of nitrogen oxides and hydrocarbons, but the idea has not really caught on yet, although Russia has tens of thousands of cars that run on a gas fuel.

Born Last Century. As a substitute, the electromobile – an essentially new type of a vehicle with an electric engine has drawn the attention of engineers. A very curious thing is that the progress of automobile transport in general was triggered by the electromobile, since the few steam-engined vehicles of the time were far too heavy and cumbersome. Beginning with the 1880s, following some real steps forward in electrical engineering and electrochemistry, quite a few vehicles with an electric engine ranging 3-3.5 hp, with an average speed of 10-15 kmph and an operational time of six hours were developed in several countries.

A rather good design was produced in Russia in 1899 by I. Romanov, an electrical mechanic who exhibited his electromobile in Petersburg. This 720 kg electrically driven vehicle could reach a speed of 35 kmph and had a range of about 50 km. Heavy duty electrical buses for municipal transport were developed in Paris, London and elsewhere.

The development of a light-weight internal combustion engine sent the idea of the electromobile almost into oblivion, where it stayed for almost 80 years. But now the idea has made a big comeback – electric transport vehicles are becoming increasingly popular alongside the electrically driven loaders and lifters that are widely used in industry. The electromobile has a lot of advantages – non-toxic, non-explosive, practically noiseless and easy to control. But the electromobiles that are around now have disadvantages that actually cancel out the good points.

Power Sources. The basic hitch with today's electromobile is its limited range and excessive weight, coupled with the short life and high cost of the power source. The problem lies with the lead-acid accumulator now being produced and used, so researchers and designers are concentrating on improving the kind of electric cells we have, and on more effective power sources.

The big job is to increase power capacity per unit of mass. In a lead-acid accumulator this figure is approximately 22 watt/hour per kg of mass, with top models being perhaps 33 watt/hour per kg of mass. The power capacity of gasoline will reach about 11,000 watt/hour per kg of mass. So the conventional car with a 40-60 kg fuel tank can cover 400-600 km at a speed of 80-100 kmph, while an electromobile with a 15 kW engine (20 hp) and a battery of lead accumulators weighing 300-400 kg can cover (without recharging) 60-80 km at a speed of 40-60 km per hour. The electro-mobile would need a battery of 1,200-1,500 kg for a 400 km run, and that, needless to say, would be absolutely impracticable, since all its power would be expended just to move its own weight.

There are designs that will help overcome the problem of the time lost in recharging the accumulators, things like replacing the used-out battery in 10-15 min. Another drawback of lead accumulators is that they are quite expensive; one other drawback is that they have a short life relative to the number of rechargings. So it ends up that the cost of the accumulator in many of the electro-mobiles we now have is approximately half the cost of the entire vehicle, and its service life is 300-500 rechargings, equivalent to just 12-18 months of normal operation.

All kinds of other accumulator cells have been developed, with the best, in the weight sense at least, being the sodium sulphur battery, whose power capacity is five times greater than that of a lead battery. The problem is that its service life is one-tenth as long.

Despite the difficulties, there is more and more research being done on the electromobile. The forecast that the first electro-mobiles would be one or two passenger vehicles, turned out to be wrong because of the inadequate battery power capacity. It is estimated by some that there are approximately 100,000-110,000 electro-mobiles now being used around the world; most are vans, although light passenger electro-mobiles have been recently exhibited in several countries.

One way to get around the problem of the battery power inadequacy is the hybrid vehicle – a small internal combustion engine coupled with an accumulator power source. The internal combustion engine is used only outside residential areas to recharge the battery or as a simultaneous source of power. The range of this kind

of vehicle is a lot greater. A recent model with a combined power plant used on the RAF van gets 80 km per hour and can cover up to 300 km without recharging.

But being realistic, the electromobile seems gradually to become the dominant mode of municipal transport (both passenger and goods) alongside conventional mass transit systems based on the tram, the trolleybus and the underground. But it is still a long way to go, and a lot of research and development will be needed before this actually happens.

References

1. Karamyan O.Yu., Chebanov K.A., Solovieva J.A. ELECTROMOBILE AND PROSPECTS OF ITS DEVELOPMENT // Fundamental Research. - 2015. - No. 12-4. - P. 693-696 p.
2. Electromobiles / IS Otrosha, EI Surin. - Moscow: Department of VNIIEM for scientific and technical. Information in electrical engineering, 1969. - 80 p.

O.H. Amelchenko, group T-141/2
Scientific supervisor – **T.O. Ushata**, a senior lecturer
Chernihiv National University of Technology

ANALYSIS OF INCOMING TOURISM IN UKRAINE

Tourism is a relatively new phenomenon in the world. It has been one of the fastest growing industries in recent years. Nowadays, the growth rate of tourism generally exceeds the growth rate of the worldwide economy.

Tourism plays an extremely important role in the economic and social development of most countries in the world. It is the largest generator of employment and its services range from travel, accommodation, catering and maintenance of culture and traditions especially the handicraft industry and to preservation of eco-system. [2, p.15]. As an economic factor, tourism is growing faster than the rest of the world economy in terms of visitor expenditures, export output, capita investment, income and employment.

The tourism industry plays an important role in the economic and technological development of nations. Tourism:

- stimulates the development of basic infrastructure (such as airports, harbours, roads, sewers and electrical power);
- contributes to the growth of domestic industries that supply the tourism industry (e.g., transportation, agriculture, food processing, commercial fishing, lumbering construction);
- attracts foreign investment (especially in hotels); and
- facilitates the transfer of technology and technical know-how.

Thinking of Ukraine, we can say, that the issue of tourism development is essential for Ukraine first of all because geographical position of some of the Ukrainian regions is perfectly appropriate for tourism industry and is poorly suitable for other purposes [1, p.2]. Our country has a really great market potential for the development of tourism, especially incoming one. Incoming tourism is a highly profitable and stable working separate branch of the international tourism. That's why the fundamental legislative documents determine incoming tourism as a prior direction of the improvement in the economic system. Tourism maintains the cultural, historical and religious aspects of people's life, also it can generate a lot of new jobs and increase the financial incomings to the country.

There are some problems of the development:

1. Incoming organized tours, considered with tourism, can provide approximately 300000 of tourists, that is only 1,5% of all arrivals in Ukraine per year. The low figures explain us, that there are a lot of independent tourists, the so-called amateurs. They prefer to decide how they want to spend their time, where they want to stay, where they want to go to and what they want to see themselves. The shady tourist business, that begins to develop in this way, leads to the reduction of financial incomings to the economy of the country. We must attract tourists from different countries to visit Ukraine by buying our national tourist product and using services available for them.
2. The quality of national tourist services don't correspond the international standards (especially accommodations). We need to improve and modernize all the services according to the European standards.
3. We must involve foreign investments into national tourism, because we have no corresponding quantity of money to improve it. We can use it for modernizing the infrastructure and also for construction of the superstructure.
4. We must ratify a lot of national legislative documents and international treaties with a purpose of the deepening of tourist interaction with other countries.
5. Incoming tourism is aimed at foreign tourists, that's why there are some problems with marketing research, progress and sale of tourists product. We need to use a new informal system for the facility of the national tour operators' and travel agents' work.

Travel and tourism is a social phenomenon. There is, essentially, a two-way relationship between the tourist and the society/cultures which both generate and receive tourists. On the one hand, tourists are influenced by their home society and culture; the motivation to participate in tourism in the first place is largely determined by society, while tourist behaviour – the needs, expectations, perceptions and actual consumer behaviour of tourists, is socially and culturally defined. Often overlooked, but nevertheless also important, is the impact of destination societies on tourists. That is, tourists' attitudes, beliefs and cultural behaviour may be transformed by their socio-cultural experiences in destinations.

On the other hand, of course, tourists impact both negatively and positively upon destination societies.

There are, then, three key issues to focus on when looking at tourism, society and culture:

- social influences on tourism;
- the tourist–host relationship;
- socio-cultural impacts of tourism.

Some socio-cultural impacts may be positive. As an agent of development, tourism may contribute to higher incomes, greater employment opportunities, improved education and healthcare facilities, infrastructural developments, and an overall improvement in local communities' quality of life. However, more often than not attention is focused on the so-called 'negative' social and cultural impacts of tourism. The extent to which these may be felt are dependent upon the:

- types or numbers of tourists,
- size and development of the tourism industry,
- relative importance of the tourism industry,
- pace of tourism development.

So we must keep in mind that, some positive consequences of tourism can arise only when tourism is practiced and developed in a sustainable and appropriate way, otherwise it can become a nightmare of the destination.

References

1. Maliugina K. Inbound tourism in Ukraine. URL: <http://www.kse.org.ua/uploads/file/library/2006/malyuhina.pdf> . (access date 07.12.2016)
2. Zaei M.E., Zaei M.E.. The impacts of tourism industry on host community // European Journal of Tourism Hospitality and Research, 2013. – Vol.1. - #2. – Pp.12-21. – Mode of access: URL: <http://www.eajournals.org/wp-content/uploads/THE-IMPACTS-OF-TOURISM-INDUSTRY-ON-HOST-COMMUNITY.pdf>. (access date 10.12.2016)
3. Karmeliuk. H. Economic-mathematical modeling of tourist sector in // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. 2012. №2(35). URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/2152/1/GEB_2012_v35_No2-G_Karmelyuk-Economic_modeling_of_tourism_in_Ukraine_62.pdf. (access date 10.12.2016)
4. Myroshnyk R.O., Shchyr I.V. Development of tourist sector in Ukraine: peculiarities and problems. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23333/1/7-41-46.pdf> (access date 11.12.2016)
5. Kravets A.V., Chekh Kh.B. Peculiarities of tourism business development in Ukraine. URL: http://www.chteiknteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2013/v4/NV-2013-V4_33.pdf (access date 11.12.2016)
6. State statistics service of Ukraine // official web-site. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date 11.12.2016).

Ананченко О.В., студентка гр. МОАп-161
Науковий керівник – **Люсь О.В.**, к.філол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

LE SYSTÈME FISCAL FRANÇAIS

Le système fiscal français actuel est le fruit d'une lente évolution marquée par deux moments de profonde transformation, la Révolution de 1789 et la Première Guerre mondiale, qui divisent cette évolution en trois grandes périodes: l'Ancien Régime; l'époque libérale, qui recouvre le XIXe siècle et se prolonge jusqu'en 1914; la période moderne, qui a vu apparaître une fiscalité nouvelle [1]. Le système fiscal français est formé par trois sous-systèmes d'importance variée. Il faut d'abord citer le système formé par les impôts d'Etat (Première sous-partie), ensuite celui constitué par les impôts locaux, c'est à dire qui sont prélevés au profit des collectivités territoriales (Deuxième sous-partie). Enfin, plus récemment sont apparus les impôts perçus au profit des organismes de sécurité sociale: les impôts sociaux (Troisième sous-partie) [2].

Le résultat d'une longue évolution, le système fiscal français se caractérise à la fois par le profond déséquilibre qui existe entre ses composantes (revenu, dépense, capital), et par une certaine inégalité dans la répartition de la charge fiscale qui peut accréditer chez d'aucuns l'idée d'une injustice. Pour la clarté du propos, il est nécessaire d'envisager d'abord les impôts perçus par l'Etat, puis les impôts perçus par les collectivités territoriales, et enfin d'en montrer les principales caractéristiques).

Les impôts d'État. Leur présentation impose de reprendre la classification économique déjà évoquée (revenu, dépense, capital). Les impôts sur le revenu (IR) sont distribués en deux catégories: d'une part l'IR

classique, qui a une assiette relativement étroite, auquel se rattache l'impôt sur les sociétés (IS); d'autre part deux contributions récentes, à l'assiette beaucoup plus large, à savoir la contribution sociale généralisée (CSG) et la contribution au remboursement de la dette sociale (CRDS). L'impôt sur le revenu est payé par les personnes physiques résidant en France, quelle que soit leur nationalité. Il frappe la totalité des revenus qu'elles perçoivent (salaires, honoraires, bénéfices tirés des activités industrielles et commerciales, revenus fonciers, etc), après déduction des dépenses engagées en vue de leur acquisition et de leur conservation. Les revenus sont retenus dans le cadre du foyer fiscal, qui correspond à la famille (parents, enfants), ce qui conduit à la personnalisation de l'impôt (système du quotient familial). L'IR est un impôt progressif par tranches, dont le taux varie de 0 à 40 %.

L'IS frappe les bénéfices réalisés par les sociétés de capitaux (sociétés anonymes, sociétés à responsabilité limitée, etc). Le bénéfice est globalement constitué par la différence entre le bilan de clôture et le bilan d'ouverture. Il correspond au résultat comptable, mais ce dernier fait l'objet de rectifications en raison de l'existence de règles fiscales qui dérogent aux règles comptables. Le taux normal de l'IS est de 33,33 % [3].

A côté de ces deux impôts il y a des contributions sociales complémentaires de l'IR, dont la particularité est qu'elles sont affectées non pas à l'État, mais à la Sécurité sociale. Il s'agit de la CSG (créée en 1991) et de la CRDS (créée en 1996). Ces contributions ont une assiette très large, beaucoup plus large que celle de l'IR. Elles frappent trois types de revenus: les revenus d'activité et de remplacement, les revenus du patrimoine et les placements à revenu fixe. Toutes les personnes physiques fiscalement domiciliées en France sont assujetties à ces contributions.

Ces deux contributions sont associées à un prélèvement social de 2 %, dont l'assiette est moins large puisqu'il ne frappe pas les revenus d'activité et de remplacement. La particularité de cet ensemble de prélèvements sociaux réside dans le fait qu'ils font pour l'essentiel l'objet d'une retenue à la source, opérée par les employeurs et les établissements financiers. Si l'on additionne leurs taux, on aboutit à un taux global de 10 % ce qui en fait des impôts très rentables.

La dépense est imposée sous deux formes: d'une part, un impôt général (la TVA), d'autre part des droits indirects. Les impôts sur la dépense ont été harmonisés entre les États membres de l'Union européenne, pour éviter les distorsions de concurrence auxquelles de tels impôts pouvaient conduire [3].

La TVA constitue la principale recette de l'État. Elle frappe toutes les opérations de ventes de biens ou de services (à l'exception des activités médicales) et est supportée par l'acheteur final, c'est-à-dire le consommateur. Ainsi, l'achat d'un livre comprend le prix du livre proprement dit, auquel s'ajoute le montant de la TVA, qui doit figurer sur la facture (prix TTC) que reçoit le client. La TVA est en conséquence collectée par le vendeur, c'est-à-dire le commerçant, qui sera chargé de la reverser au Trésor public. Mais, et c'est là la pièce maîtresse du mécanisme instauré, ce même commerçant peut déduire de la TVA qu'il a collectée la TVA qu'il a lui-même payée lors d'achats effectués pour exercer son activité, en l'espèce celle de libraire (achats de rayonnages, de présentoirs, d'électricité). Ce mécanisme ingénieux assure la neutralité économique de cette taxe sur le chiffre d'affaires.

Les droits indirects (appelés encore droits d'accise) sont des impôts sur la consommation qui se surajoutent à la TVA. Ils sont justifiés tant par des raisons historiques que par des objectifs économiques ou sociaux. On peut citer, à titre d'exemple, les droits sur les alcools, sur les tabacs et sur les huiles minérales, parmi lesquels on trouve la célèbre taxe intérieure sur les produits pétroliers, ouTIPP [3].

En conclusion il faut à noter que le système fiscal en France est un ensemble très particulier des impôts et taxes. Il a été formé des décennies, ce qui reflète les caractéristiques historiques et culturelles du pays. À l'heure actuelle, le système est stable par rapport à la liste des taxes perçues et les devoirs, les règles de leur application. Les taux d'imposition sont revus chaque année, en tenant compte de la situation économique et la direction de la politique économique et sociale. Compte tenu des impôts de la France sur le plan international, on note un nombre important de conventions fiscales internationales. En dépit de leur identité le système fiscal français s'engage à la convergence des systèmes fiscaux des autres pays. Ceci est une tendance positive dans le contexte mondial de l'harmonisation fiscale.

Références

1. Le système fiscal français. – Режим доступа : <https://www.universalis.fr/essai7jours>.
2. Raymond Ferretti. Les fondamentaux de la fiscalité. – Режим доступа : <http://ferretti.ilingo.net/FISCALITE.pdf>.
3. Le droit fiscal : Le système fiscal français. – Режим доступа : <http://droit.savoir.fr/le-droit-fiscal-le-systeme-fiscal-francais>.

POWER LOSSES IN DISTRIBUTION LINES: HOW TO REDUCE THEM

The electrical transmission and distribution losses accounts for most of the power losses in the entire system. The largest amounts of these losses occur in the primary and secondary distribution lines, and can be classified as either technical losses or non technical losses.

Technical losses occur when the energy is dissipated by the equipment and conductors in the distribution lines. The losses depend on the network characteristics, and mode of operation. There are two categories of technical power losses; the fixed technical losses and the variable technical losses.

The fixed losses in the distribution lines account for between a quarter and a third of the total technical losses. These are usually in the form of heat and noise and occur whenever the transformer is energized. The fixed losses are not influenced by the amount of load current flowing, but rather by: the leakage current losses, open circuit losses, corona losses, dielectric losses. The variable losses are proportional to the square of the load current and accounts to between 2/3 and 3/4 of the technical losses in a distribution system.

The variable losses arise due to the line impedance, contact resistance and the joule heating losses.

Causes of technical losses: inefficient equipment such as the transformers, pumps, electrical machines and industrial loads; Inadequate size of conductor in the distribution lines; long distribution lines; load imbalance among the phases; low power factor; over loading of lines; transformers installed far from the load centers; haphazard installation of distribution systems to cope with demands to new areas. Commercial (non-technical) power losses.

The non-technical losses, also referred to as commercial losses, are those related to unmetered supplies, incorrect billing, untimely billing, wrong tariff, defective meters and energy thefts. The unmetered supplies are those that may be left out when estimated amounts are used to calculate the amount of power to bill for. In addition, some consumers may tamper with the meters to make them indicate less power than what is actually used. The energy theft may occur when consumers tamper with the metering, or collude with the utility personnel to make illegal connections.

How to reduce power losses in distribution lines. Losses in the distribution of electricity cannot be eliminated, but can be minimized by proper planning of the distribution systems to ensure that power remain within limits. Some of the ways to reduce losses include: Use of proper jointing techniques, and keeping the number of the joints to a minimum. Regular inspection of the connections, isolators, drop out fuses, LT switches, transformers, transformer bushing-stem, and other distribution equipment. Proper selection of conductor size, as well as the transformer in terms of efficiency, size and location. In particular, it is important to locate the distribution transformers at the load center and if possible keep the number to a minimum. Feeding heavy consumers directly from the feeders. Maintain the network components and replace those that are deteriorating, worn out or faulty. Proper load management and load balancing. Use of electronic meters which are accurate and tamper-proof. Improving power factor by adding shunt capacitors.

Summary: power losses in an electrical distribution network can be minimized by proper planning and designing of the lines, use of efficient equipment at both the distribution and consumer levels. In addition, there should be periodic maintenance, and replacing of malfunctioning and energy inefficient distribution equipment and parts.

References

1. Total Losses in Power Distribution & Transmission Lines-Part <https://electricalnotes.wordpress.com/2013/07/01/total-losses-in-power-distribution-transmission-lines-part-1/>
2. Reduction of Power Losses in Distribution Systems. <http://waset.org/publications/2058/reduction-of-power-losses-in-distribution-systems>
3. Schlabbach J., Rofalski K.-H. Power System Engineering: Planning, Design, and Operation of Power Systems and Equipment.

DIE ROLLE DER KOMMUNIKATION IM PERSONALMANAGEMENT

Das Wissen und die Möglichkeit Ihrer der Anwendung von der Kommunikation ist eine neue Quelle der Macht. Allerdings ist die Kommunikation, zu einem relativ selbständiger Tätigkeit, in der Ukraine noch unterschätzt. Außer Werbung wurde keine Form der Kommunikation bisher als ein Faktor der wirtschaftlichen Entwicklung berücksichtigt.

Das Problem einer effektiven Kommunikation ist eine der wichtigsten in der Tätigkeit der Führungskräfte, denn mit Ihrer Hilfe verwirklicht sich der Austausch von Nachrichten, verschiedenen Symbolen ausgedrückt und haben eine bestimmte Bedeutung.[1]

Mit der Rolle des Kommunikations-Managements haben solche Wissenschaftler wie Shpak N. Und., Prus L. G., T. M. Orlow und andere auseinander gesetzt.

Unter der Kommunikation versteht man den semantischen Aspekt der sozialen Interaktion, eines der häufigsten Merkmale einer Tätigkeit, einschließlich Management. Es ist eine neue Form der politischen, der wissenschaftlichen, der organisatorischen und technischen Kräfte in der Gesellschaft, mit deren Hilfe die Organisation in die äußere Umgebung, der Austausch von Gedanken oder Informationen für das gegenseitige Verständnis miteinbezogen wird. Sie hat eine ziemlich weite Auslegung. Die Kommunikation kann als eine der Erscheinungsformen des Informationsaustausches zwischen Lebewesen im Laufe ihrer direkten Kommunikation mit technischen Mitteln bestimmt.

Die wichtigsten Elemente der Kommunikation sind Informationsquelle, Sender, Empfänger, Empfänger. Der ganze Weg von der Quelle der Information (Absender) an den Empfänger wird als Kommunikationskanal bezeichnet. Die Kanäle sind formale (offizielle) und informelle (inoffizielle). Die formale Kanäle werden administrativ und binden von Arbeitnehmern wie vertikal, und horizontalen Stufen der Verwaltung.[2]

Die Grundlage von Kommunikation ist Information. Es ist die wichtigste Ressource, die die Möglichkeit bietet Organisationen zu entwickeln, die strategische Position zu Stärken. In den Bedingungen der Arbeitsteilungsmöglichkeit ohne rechtzeitigen Eingang der Information die gemeinsame Arbeit. Ohne Information kann kein Manager die Ziele formulieren, die Situation zu beurteilen, Probleme zu erkennen, vorzubereiten und zu beschließen und zu überwachen seiner Leistung ausüben, dann gibt es richtig Leitungsfunktionen.

Effektives Personalmanagement ist direkt mit der Verbesserung der kommunikativen Prozesse auf allen Ebenen verbunden. Kommunikation ist der Austausch von Informationen, auf deren Grundlage die Vorgesetzte die notwendigen Informationen erhält, um effektive Entscheidungen zu treffen und sie an den Arbeitnehmer zu bringen. Der Austausch von Informationen integriert in alle Arten von Verwaltungstätigkeit. [3]

Die Manager verbringen von 50K 90 % der Arbeitszeit auf Kommunikation.

Die Arbeit des Managers erfordert einen effizienten Informationsaustausch, die während der Kommunikation erfolgt. Wenn man die Regeln der Informationsübertragung nicht eingehalten werden, kann deren Inhalt verzerrt sein oder sogar verloren gehen. Deshalb sollte man diese Methoden der Kommunikation und der Kommunikationskanäle einhalten, sie würden dazu beitragen, den wirksamen und sicheren Austausch von Informationen in jeder konkreten Management-Situation verwirklichen.

Für die wirksame Tätigkeit des Produktionsteams müssen, um in der Organisation wirkten wie formelle und informelle Kommunikation, die ausgeglichen werden muss. Wenn eine Organisation nur ein System der formalen Kommunikation hat, den Prozess der Übergabe der Informationen wird bürokratisch. Wenn im System informelle Kommunikation dominiert, dies führt zur Verbreitung von Gerüchten, die normale Aktivitäten im Arbeitsbereich stören.

Im Arbeitsumfang Managernimmt beträgt Informationsanteil 50-90%. Das ist Studium der Dokumente, geplante und ungeplante Treffen, Telefonate, Teilnahme an Besprechungen und Sitzungen und dergleichen. Alle diese Aktionen stehen im Zusammenhang mit Kommunikation.[4]

Die Kommunikation beschränkt sich nicht auf eine einfache Übertragung. Es muss erfolgen, so dass die gesendete Information die Handlungen motiviert, auf die sie gerichtet ist. Und das ist unter der Voraussetzung möglich, wenn beide Seiten sicher sind, dass die Entscheidungen und die entsprechenden Maßnahmen auf Basis dieser Information die Situation zum Besseren verändern werden. Deshalb sollte die Information wahr, aktuell, vollständig und relevant sein.

Kommunikation spielt eine entscheidende Rolle in Veränderungsprozessen als Instrument, als Erfolgsfaktor und als Kompetenz von Personalmanagern, die in Veränderungsprozesse involviert sind.[5]

Es gibt noch ein wichtiger Bereich der Kommunikation - *Mitarbeiterführung eines Managers durch Kommunikation*.

Besonders die kommunikative Beziehung zwischen den Mitarbeitern und dem Manager ist hier ausschlaggebend. Gerade Führungskräfte in einem Unternehmen sehen sich immer mehr in der Rolle des Coachs, um die Mitarbeiter zu motivieren und somit seine von der Firma gesetzten Ziele erreichen zu können. Die Kommunikation bestimmt in einem Unternehmen durchaus den Alltag und die sozialen Kompetenzen der Führungskraft entscheiden somit auch über den Erfolg der aktuellen Personalführung.

Der Manager stellt die zentrale Anlaufstelle im gesamten Kommunikationsnetzwerk dar und wird somit auch von den Mitarbeitern oft als einer der wichtigsten Beziehungspartner am Arbeitsplatz angesehen. Er hat die schwere Aufgabe, die Ziele, die er von seinem Vorgesetzten bekommt, mit den Mitarbeitern umzusetzen und durch Kommunikation diese so zu motivieren und anzutreiben, dass alle Ziele auch fristgerecht umgesetzt werden. Wird im Management systematisch kommuniziert, so stützt und fördert es dementsprechend als spezifisches Handlungsfeld der Kommunikation in einem Unternehmen die Zufriedenheit und natürlich auch die Motivation der Mitarbeiter. Man orientiert sich ganz eng an den Erwartungen und Bedürfnissen und muss bei der Planung eine gute Kommunikation nutzen, um auch alles umsetzen zu können.

Durch Kommunikation motivieren

Durch die Förderung von Dialogen werden in einem Unternehmen Interessen der Mitarbeiter geweckt und durch den Manager können eine Bedarfsermittlung und eine Aktualisierung der Mitarbeiterwünsche durchgeführt werden. So kann der Manager genauer erkennen, was der Mitarbeiter benötigt, um seinen Job mit Zufriedenheit auszuüben. Auch unter den Mitarbeitern ist die Kommunikation sehr wichtig, da durch diese untereinander Arbeitsabläufe erleichtert werden und bei Problemlösungen mehrere Mitarbeiter beteiligt sein können. Dadurch kommt man schneller zu der Lösung des Problems und kann damit effektiver arbeiten.

Quellenangaben

1. N. Afanasiev Fundamentals of Management: Navch.-Methode. Führungen. / Kharkov State. wirtschaftliche un- t - X: ID "INZHEK", 2003. - 481s.
2. Baev AV Fundamentals of Management: Workshop / AV Baev, NI Novalska, LO-Zhalat Katerina. - K: Zentrum der pädagogischen Literatur, 2007. - 522 S...
3. Belinsky PI, LN Lukyanova, MI Manylich grundlegende Theorie der Management-Organisationen: Teach-Methode. Manuell / PI Belinski (zah.red.). - Czernowitz, 1999 - 188S.
4. VP Galitsky gewährleisten, orhanizatsiyi.K. 2002.
5. Gerchikov I. Management: Lehrbuch [Für ekon. spec. Universitäten] / Irina Gerchikov. - 2. Auflage, Rev.. und ext .. - M: Banken und Börsen, 2002. - 478 S...

Brahida O.V., student, group PM-161

Scientific supervisor – **Gagina N.V.**, PhD, Associate Professor
Chernihiv National University of Technology

MANAGEMENT – AN ART AND A SCIENCE

Nowadays management is everywhere from office and university to hospital or even ordinary construction. As there is no universally accepted definition for management, it is difficult to define it. But a simple traditional definition defines it as an art of getting things done by others. This definition brings in two elements namely accomplishment of objectives, and direction of group activities towards the goal. The weakness of this definition is that firstly it uses the word "art", whereas management is not merely an art, but it is both an art and a science. Secondly, the definition does not state the various functions of a manager clearly [1].

A more elaborate definition given by George R. Terry, defines management as a process consisting of planning, organizing, actuating and controlling, performed to determine and accomplish the objectives by the use of people and resources. Firstly it considers management as a process i.e. a systematic way of doing things. Secondly it states four management activities: planning, organizing, actuating, and controlling. Planning is thinking of actions in advance. Organizing is coordination of the human and material resources of an organization. Actuating is motivation and direction of subordinates. Controlling means the attempt to ensure no deviation from the norm or plan. Thirdly it states that manager uses people and other resources. For example a manager who wants to increase the sales, might try not only to increase the sales force, but also to increase advertising budget. And fourthly, it states that management involves the act of achieving the organization's objectives [1].

Some scientists and experts give their own definitions of management. F. W. Taylor, a father of scientific management, defines management as an art of knowing what is to be done and seeing that it is done in the best possible manner (planning and controlling) [2, p. 1343].

According to Henri Fayol, Management is forecasting, planning, organizing, commanding, coordinating and controlling activities of others [3, p. 1].

The well-known American business professor and consultant P. F. Drucker thinks that management is about human beings. Its task is to make people capable of joint performance, to make their strengths effective and their weaknesses irrelevant. This is what organization is all about, and this is the reason why management is the critical, determining factor [4, p. 10].

Consequently there is a wide variety of opinions about management. Management involves characteristics of both an art and a science. While certain aspects of management make it a science, certain others which involve application of skills make it an art. Every discipline of art is always backed by a science which is basic knowledge of that art. Similarly, every discipline of a science is complete only when it is used in practice for solving various kinds of problems [1]. All in all, it is possible to say that in the area of management, a science and an art are two sides of the same coin.

Management can be an art in the sense that it has some specific characteristics. The process of management involves the use of knowledge and skills. Every manager has to apply certain knowhow and skills while dealing with people. Management seeks to achieve specific practical results, e.g., profits, service, etc. Like any other art, management is creative. It brings out new situations and makes resources productive. In fact, management is one of the most creative arts because it requires moulding and welding the attitudes and

behaviour of people at work for the accomplishment of specific goals in a changing environment. It is the art of securing desired response from people. Management makes things happen. Like any other art, management is a personalized process. Every manager has his own approach and technique depending upon his perception and the environmental conditions. As an art, management requires judgment and skills. The art of management can be refined with continuous practice of management theories and principles. The art of management is as old as human civilization. The importance of management art has increased with rapid growth in the number size and complexity of organizations [5].

Science can be defined, as a body of systematized knowledge obtained through study and practice. It is based on certain principles and theories. The six important elements, namely, thinking, discovery of facts, verification, prediction, measurements, and expression that help the development of a science, do exist in management also. That way we can say management is a science [6].

Management as a science has the following characteristics:

- Its principles, generalizations and concepts are systematic. In this case the manager can manage the situation or organization in a systematic and scientific manner.

- Its principles, generalizations and concepts are formulated on the basis of observation, research, analysis and experimentation, as is the case with the principles of other sciences.

- Like other sciences, management principles are also based on relationship of cause and effect. It states that same cause under similar circumstance will produce same effect. Suppose if workers are paid more (cause), they produce more (effect).

- Management principles are codified and systematic, and can be transferred from one to another and can be taught.

- Management principles are universally applicable to all types of organizations [1].

Management is a social science as it involves the study of human behaviour. It is a comparatively young and growing behavioural science. Being an inexact social science, management cannot be as perfect as natural sciences like Physics, Chemistry and Biology. It is not possible to study and predict human beings under controlled laboratory conditions. Human behaviour is ever changing and unpredictable. Therefore, we cannot have the same kind of experimentation in management as is possible in natural sciences.

The concepts, principles and techniques of management are still in a developing stage. Therefore, the principles of management are flexible guidelines rather than hard and fast rules or absolute truths. That is why management has been described as a soft science.

Management is also an interdisciplinary science because it draws freely on Economics, Mathematics, Sociology, Psychology and Anthropology. There are no full proof rules in management that do away with judgment and common sense. Management is an applied science [5].

As mentioned above, management has elements of both an art and a science. It may not be proper to term them as a pure science or a pure art. In fact, it is a science as well as an art because science and art are both complimentary to each other.

It may be concluded that there is no hard and fast line between a science and an art of management. The art and science of management go hand in hand. As an artist, a manager has to depend on his intuition, judgment and experience while as a scientist he relies on the theory of management.

References:

1. Management Concepts and Applications/Management [Electronic resource]. – Available at : https://en.wikibooks.org/wiki/Management_Concepts_and_Applications/Management.

2. Taylor F. W. Shop management [Electronic resource] / F. W. Taylor // Transactions of the American Society of Mechanical Engineers. – New York City : The Society, 1903. – P. 1337-1480. – Available at : <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015023119541;view=2up;seq=1384>

3. Swansburg R. C. Management and Leadership for Nurse Manager / Russell C. Swansburg. – Sudbury, MA : Jones & Bartlett Publishers, 1996. – 680 p.

4. Drucker P. F. The essential Drucker / Peter F. Drucker. – New York : Harper Business, 2001. – 368 p.

5. Is Management – Art, Science or Profession? [Electronic resource]. – Available at : <http://www.preservearticles.com/201106168025/is-managementart-science-or-profession.html>.

6. Is management a Science or an Art? [Electronic resource]. – Available at : <http://www.preservearticles.com/2012051732306/essay-on-management-a-science-or-an-art.html>.

INNOVATIVE TECHNOLOGY IN AUTOMOTIVE INDUSTRY

Nowadays the automotive industry is one of the most rapidly developing. Of all the technology crammed into our cars today, few things feel or look as futuristic as a heads-up display. Even though they've been around for decades and can be found in countless cars ranging from Corvettes and Audis to Volvos and BMWs, they are still both useful and cool to look at. You can even find them in lower-cost vehicles like the Mazda3 [2].

All of the heads-up display systems in use by car manufacturers come from the factory and are integrated into the dashboard – if your car doesn't have the option for a heads-up display, it's not exactly easy to add it after the fact. Back in 2014, a company called Navdy announced that it had figured out a way to add a heads-up display to virtually any car, even if it wasn't an option from the original manufacturer.

The idea behind the \$599 (which until recently, was \$799) Navdy is sound: if you are able to keep your eyes on the road and not look down at your dashboard, you should in turn be a safer driver. And the product adds integration with your phone, so you can see incoming calls, messages, app notifications, and even control your phone's music without ever having to take your eyes off the road.

But whether it's the limitations of what Navdy can do with a system that wasn't designed in-house for a car or it's the decisions on design and functionality of Navdy's developers, the end result is underwhelming and a lot less useful in practice than it might initially appear.

Let me start off by saying that Navdy in itself is inherently cool. The device sits on top of the dashboard and has a flip-up, transparent panel where information is projected. You control it through gestures and a rotary dial that straps to your steering wheel. It's all powered by the car's own OBD-II port (which is why Navdy only works with cars from 2003 or later) and can communicate with the car's Bluetooth system and your phone at the same time [1].

The projected display is very bright (Navdy says it's "40 times brighter" than an iPhone) and sharp, and it's easy to see in both bright daylight conditions and dark nighttime environments. It displays in color, so you can see avatars and icons, and even see traffic conditions on a map view.

But unlike integrated heads-up display systems that blend right into the car's windshield, the Navdy is exceedingly obvious and rather distracting. The unit is large and sits right in front of my line of view, making it rather distracting. And though the idea of the heads-up display is to let my eyes focus far out in front of me, where the road is, the reality is that looking at the Navdy isn't much different than looking at any other screen that's 18–24 inches away.

The Navdy's default mode is to display a map of your current location, which you can then zoom in or out on. You can switch it to display your vehicle's stats, such as current speed, RPMs, or fuel status, and the basic menu system lets you jump into settings for music control, favorite places, and more. App notifications, which can be filtered from your smartphone, show up on the right-hand side, complete with colorful avatars, and you can reply to messages with a few canned responses. But you can't dictate a reply with your voice, which is frustrating.

The base unit not only houses the projection system, it also has a motion sensor, which is supposed to detect hands-free gestures for controlling the device. These gestures are manifested as clumsy waves left or right with your hand, which you can use to accept or decline a phone call, confirm or reject automatic navigation, dismiss notifications, and that's about it. The majority of the time, you need to use the Navdy's control dial strapped to your steering wheel to use the device, which makes the gestures seem quite unnecessary. You can also use the dial to perform the limited functions that gestures do.

Analysis of achievements in automotive industry is the core aspect of our further research work.

References

1. Benner, M. J. 2001. Process Management and Organizational Adaptation to Technological Change. Proceedings of the Academy of Management, Academy of Management.
2. Peng Jisheng, Liu Chunling. The Game theory analysis of independent innovation and imitation innovation. Science Management Research, 2003,(6):18-22

Vrubleskyi Bogdan, a student of Law Department 161 group
Scientific supervisor: **Yu.V. Shevchenko**, a senior lecturer
Chernihiv National University of Technology

COMMERCIAL LEGISLATION OF UKRAINE: THE WAYS OF IMPROVING

Nowadays, in legal practice of our country, there is a situation when a great number of economic relationships are governed by two different codes - Civil and Commercial, which often contradict each other. This dualism inevitably leads to negative consequences for the economy in general and for business development

in particular. It is ever so important to find various ways of improving the national legislation to create a proper business climate for Ukraine.

Although considerable amount of research has been devoted to the problem of commercial legislation inconsistencies (S. M. Grudnytska., A. Zamryga O. Zeldina, V.S. Shcherbyna, Yu. I. Ostapenko) few attempts have been made to investigate the ways of improving it. So, the purpose of our research is to study the flaws of commercial legislation of Ukraine and suggest the ways to solve these problems.

To fulfill these tasks first of all let's trace the origin of commercial law in the world and Ukraine.

We should mention that legal regulation of economic (business, trade, commercial, merchant) relations began to exist from the time of the Byzantine Empire (Book of the Prefect), on the territory of current Ukraine – with the addition of Ruska Pravda (XI-XIV c.), Magdeburg Law (XIV - the beginning of XVIII c.), industrial law (early XVIII century - the beginning of XX century). Commercial law regulates a specific subject – commercial relations, being originated in the times mentioned above, they have remained unchanged [6, c. 132].

The world history of commercial law states that laws in the form of commercial (retail) codes have been applied and are still valid in many countries of different regions of the world - in North and Central America (United States, Panama), in Europe (Austria, Estonia, Spain, Latvia, Netherlands, Slovakia, Turkey, France, Czech Republic), in East and South East Asia (Korea, Thailand, Japan). It is clear that the rules of these codes, many of which were adopted over the past 20-30 years are designed to settle not only trade relations in their narrow sense, but the relations in the sphere of economy combining and coordinating private and public interests. The latest example of a special regulation of commercial relations is Republic Kazakhstan's Business code approved in October 29, 2015 - a country which has a permanent annual investment growth and other indicators of economic prosperity. Scientists emphasize that such successful foreign experience can be used in the modernization of the Commercial Code of Ukraine [6, c. 133-134].

Having studied the commercial legislation of Ukraine, we can state that there are two tendencies: on the one hand, the content of the legal acts does not correspond to economic processes that are rapidly changing, and on the other hand, attempts to normalize these processes lead to chaotic growth of the number of such legal acts. And O. Zeldina notes that being passed immediately they get a large number of amendments, changes and additions [5, c. 58].

Furthermore, there are a number of inconsistencies and contradictions between Commercial code and Civil code of Ukraine. A. Zamryga gives the following examples:

-rules establishing protection of civil rights and interests (ch. 2, Art. 16 of the Civil Code of Ukraine); and business entities and consumers (ch. 2, Art. 20 of the Commercial Code of Ukraine);

-rules establishing the procedure for termination of legal entities (articles 104, 105, 106, 107, 108 of the Civil Code of Ukraine) and the suspension of the entity (Art. 59 of the Commercial Code of Ukraine) [3, c. 63].

In addition, the negative attitude to the Civil Code of Ukraine, which certain legal circles tried to create in Ukrainian society (especially among lawyers) led to:

- 1) legal acts being adopted after the Commercial Code of Ukraine are aligned between each other;
- 2) with the adoption of these legal acts, Commercial code didn't receive any changes [10, c. 108].

According to the "Concept of modernization of commercial legislation based on the Commercial Code" (draft) upgrading commercial legislation provides not only improved quality of legislation, or the addition of new ways of legal regulation, but it's higher effectiveness by forming new types of interaction. The authors believe that all the diverse tasks needed to be addressed at this stage, covered by the Concept. Therefore, there is reason to consider that the modernization of this legislation is an adequate response to the challenges facing today's conditions in Ukraine.

The purpose of commercial legislation's modernization is to improve the effectiveness of substantive and procedural rules. Analysis of legislation and scientific literature allows us to consider the effectiveness of the legislation as a reflection of the relations between results and goals. The legal rules were made to achieve corresponding objectives. In the process of modernization of commercial legislation, it is necessary to create a scientifically proved legislative process that would raise a new qualitative level of law enforcement.

Thus, to ensure the effectiveness of substantive and procedural rules it is required to interconnect the process of lawmaking and law enforcement.

We consider the following conditions to be necessary in order to provide scientifically based legislative process of developing new commercial legislation:

- choosing a right purpose. The legislator must be clear about what he wants to achieve making a new law. This objective should be achievable and match the level of public relations development.

- choosing the correct legal means to achieve the determined goal. If the goal is to be achieved, it should have adequate means that provide holistic impact on commercial relations.

Ensuring the quality of enforcing legal rules of commercial legislation can be possible with maintaining the following conditions [5, c. 60]:

a) a timely notification of the rules to the recipient. There is often the situation where legal rule is notified to companies after being implemented that is contrary to the laws and does not allow to adjust the business in time;

- b) establishing special bodies or giving state bodies/officials the responsibility for enforcing the law. Today the responsibility of state bodies/officials for improper execution of the law is inadequate to the damage that is caused by the unlawful actions of the competent authorities and officials;
  - c) funding the enforcement of the rules of law. Many legal rules require initial government spending, which in practice often is not performed;
  - d) ensuring the calculation of the economic effect from the enforcement of law;
  - e) ensuring the stability of regulation. The effectiveness of regulation depends not only on the quality of law but also on the conditions under which the law functions. The rules of law, being changed too frequently have negative impact on the economic development of the public relations and the investment image of Ukraine;
  - f) a timely development of the mechanism for the practical application of the law rules. It's a matter of great importance to adopt a new law in time otherwise it is likely to be declarative and cannot be enforced;
  - g) ensuring the harmonization and unification of the legislation.
- To sum up, the only way to create an appropriate legal business environment in Ukraine for Ukrainian and foreign business entities is to upgrade commercial legislation preserving its codified form and taking into account successful European experience.

References

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Грудницька С. М. Регіоналізація як напрям розвитку законодавства про громадські організації в Україні (господарсько-правовий аналіз) / С. М. Грудницька, Т. П. Рупинська. // Форум права. – 2016. – С. 59–69.
3. Замрига А. Проблематика оновлення господарського законодавства в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / А. Замрига // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 6. - С. 60-65.
4. Звернення до Президента України представників юридичної громадськості щодо загрози декодифікації господарського законодавства та дестабілізації правил ведення бізнесу в Україні. // Економіка та право. Серія: Право. – 2016. – С. 127–131.
5. Зельдіна О. Поняття та напрями модернізації господарського законодавства / О. Зельдіна, В. Гришко // Юридична Україна. - 2015. - № 7-8. - С. 58-61.
6. Меморандум учасників круглого столу "Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства України" щодо неприпустимості декодифікації господарського законодавства України // Економіка та право. Серія: Право. - 2016. - № 1. - С. 132-135.
7. Остапенко Ю. І. Третій етап розвитку господарського законодавства України: його систематизація / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. - 2016. - № 1. - С. 100-112.
8. Остапенко Ю. І. Розвиток господарського законодавства України на другому етапі вітчизняних економічних реформ / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. - 2015. - № 4. - С. 122-135.
9. Поєдинок В. В. Основні поняття господарського законодавства в контексті його реформи / В. В. Поєдинок // Форум права. - 2016. - № 3. - С. 209–212.
10. Щербина В. С. Кодифікація чи декодифікація господарського законодавства України: який шлях обрати? / В. С. Щербина // Право та інновації. - 2016. - № 2. - С. 108-109.

Дахно О. Ю., студент гр. МТп-161
 Науковий керівник – **Лось О.В.**, к. філол. н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

L'AGROTOURISME ET TOURISME À LA FERME EN FRANCE : DIFFÉRENCES CULTURELLES ET LINGUISTIQUES

La distinction entre des notions de l'agrotourisme, de l'agritourisme et du tourisme à la ferme nous semble très important pour comprendre justement des constituants du tourisme rural. Le concept du tourisme rural en Ukraine est en fort développement donc telle expérience française peut rendre très utile. La richesse terminologique englobe d'autres dénominations utilisées pour l'étude directe ou indirecte de l'agrotourisme (ex.: écotourisme, tourisme vert, tourisme durable, tourisme du pays, tourisme à la campagne, vacances à la ferme, tourisme rural). La distinction entre chacun de ces termes cependant se réside essentiellement en fonction du lieu de réalisation (ex.: parc national, aire de nature sauvage, campagne, entreprise agricole). En effet, il faut souligner que le tourisme rural signifie l'ensemble de l'offre touristique présentée dans l'espace rural. Il est également associé à une expérience récréative dont les activités ne se retrouvent pas en milieu urbain et qui est de nature agricole [1]. L'utilisation des termes agrotourisme, agritourisme ou tourisme à la ferme est ainsi marquée par le lieu où se passe l'activité, c'est-à-dire, à la ferme. L'utilisation des différents termes suppose que les visiteurs y auront avant tout une expérience touristique. Propre au tourisme, l'expérience s'acquiert à travers une participation active à des activités ou par la simple présence des visiteurs sur un site, et par conséquent est caractérisée de différents termes utilisés dans la littérature. Le produit agritouristique est donc présenté au sens

large comme une expérience qui s'effectue lors d'un voyage dans un milieu à vocation agricole. Alors nous remarquons un lien entre le choix de la dénomination (agritourisme ou tourisme à la ferme) et le fait de spécifier que la pratique touristique doit passer sur une ferme en activité.

L'appellation de ces concepts change selon les régions géographiques. Alors en Angleterre, en Autriche, en Allemagne et dans les pays scandinaves on utilise généralement le terme de «farm tourism» (tourisme à la ferme), tandis qu'aux États-Unis et au Canada est utilisé plutôt le terme d'agrotourisme. La France se réfère au terme d'agritourisme qui est devenu une appellation plus récente dans la littérature apparue au tournant des années 1990. L'agritourisme est une forme de tourisme dont l'objectif est à découvrir des compétences agricoles d'un territoire et en plus des paysages, des pratiques sociales et des spécialités culinaires liées à l'agriculture. Il s'agit d'une des formes du tourisme rural, qui peut être considéré comme l'ensemble des pratiques touristiques ayant le milieu rural comme but, non seulement dans sa fonction agricole. Cette activité touristique permet de générer un fort développement économique des régions dépressives agricoles. Selon Roger Béteille l'agritourisme «concerne plus spécifiquement les agriculteurs offrant chambres d'hôtes, gîtes ou cherchant une ressource principale ou d'appoint dans une ferme équestre, dans la création d'un parcours de pêche, d'un parc animalier local [2]». Grâce au phénomène d'exode urbain, cette activité se développe généralement hors des itinéraires touristiques traditionnels, soutenue par l'existence de labels facilitant l'identification de structures partenaires comme le réseau promoteur de l'agritourisme en France «Bienvenue à la ferme», l'essor de l'agriculture biologique dans les sociétés urbaines et la démocratisation des approches de la durabilité. Ce fait de l'agritourisme une forme de tourisme alternatif. En ce qui concerne des activités touristiques l'agritourisme réunit des services d'accueil et d'hébergement, de restauration, de découverte du milieu rural et des activités spécifiques (tourisme de randonnée, activités de pleine nature, cours de cuisine, visites et animations du patrimoine rural). Ces activités offrent la possibilité de découvrir les métiers du monde agricole, ses productions et le mode de vie rural en général. On y retrouve l'accueil des enfants dans un cadre scolaire ou de loisirs dans les fermes pédagogiques (ex. classes vertes ou natures), mais aussi la découverte des produits régionaux autour du cadre des tables d'hôtes ou de la restauration plus traditionnelle. L'accueil et l'hébergement sont des formes d'accueil chez l'habitant, puisque réalisés par les propriétaires eux-mêmes sur leur exploitation, en milieu rural. Ils relient différentes formes comme les gîtes à la ferme, les chambres d'hôtes à la ferme ou aussi les campings à la ferme.

La distinction entre tourisme rural, agrotourisme et tourisme à la ferme apparaît plus précise. Ces formes particulières de tourisme sont essentiellement caractérisées par les mêmes critères. Pour faire l'agritourisme ou le tourisme à la ferme, une entreprise doit avoir une vocation agricole et fournir des services touristiques. L'offre d'hébergement sur la ferme apparaît comme une différence entre le tourisme à la ferme et l'agritourisme. La même demande d'hébergement est le principal critère permettant de distinguer le touriste à la ferme de l'excursionniste. Le prestataire est donc obligé d'offrir de l'hébergement pour assurer la dimension «touristique» du produit en opposition aux excursionnistes qui ne passent qu'une seule journée dans la région et qui peuvent à cet effet être des résidents locaux en visite. De plus, la participation aux activités de la ferme et le contact avec le personnel de la ferme ou avec l'agriculteur est aussi exponentiel. Malgré que le tourisme rural englobe de différentes formes de tourisme qui ont lieu dans le domaine rural, l'agritourisme ne se pratique que dans des entreprises à vocation agricole, le tourisme à la ferme vise plus spécifiquement les visiteurs qui s'hébergent à la ferme. Ces distinctions sont indispensables tant pour l'industrie touristique que l'industrie agricole. En France, le tourisme rural est une pratique en développement constant qui concernerait environ 30 % des séjours, mais moins de 20 % de la consommation. Il semble avoir pris une importance primordiale en ce qui concerne les courts séjours. En effet, si l'agrotourisme et le tourisme à la ferme sont une forme de produit tout à fait particulier, ils ne peuvent être offerts seuls. Ils doivent être présentés comme des activités et des services appartenant à un ensemble, à une région rurale et à son style de vie [3]. De nombreux néo-ruraux d'origine urbaine (souvent des retraités, revenus au pays natal ou définitivement attachés à celui de leurs vacances) créent leur structure d'hébergement à la campagne (meublés de tourisme, chambres d'hôtes). La part des agriculteurs professionnels dans l'activité touristique rurale devient minoritaire. Pour répondre à la demande croissante d'un tourisme rural actif, l'offre d'hébergement s'enrichit assez fréquemment de séjours à thème qui proposent aux hôtes de découvrir la nature (balade à cheval, randonnée, cueillette de baies et recherche de champignons), découverte du terroir (cours de cuisine, dégustation de foie-gras), de vin ou activité artistique (aquarelle, atelier d'écriture). Finalement, la distinction entre l'agritourisme, le tourisme à la ferme et les autres activités touristiques en milieu rural permettra de connaître exactement l'implication et les retombées d'ordres économique et social pour les producteurs agricoles qui décident de diversifier leurs activités agricoles en se tournant vers le tourisme et les services à la clientèle en leur apportant environ 25 % de tous revenus. Le tourisme à la ferme et l'agritourisme sont ainsi considérés comme des composantes du tourisme rural, domaine auquel ils doivent s'intégrer et auquel ils doivent participer.

Références

1. Marcotte P., Bourdeau L. Agrotourisme, agritourisme et tourisme à la ferme? Une analyse comparative. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://teoros.revues.org/1091>.

2. Béteille, Roger. La diversification des exploitations agricoles à travers quelques évolutions régionales récentes // *Norois*. – 1997. – Vol.173. №1. – P. 141-154.

3. The Future for Newfoundland and Labrador Tourism. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fin.gov.nl.ca/fin/faq/hnl_report.pdf.

Жовток В.А., студент гр. ММен-161
Науковий керівник – **Сікалюк А.І.**, к.пед.н., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

ONLINE ADVERTISING

Online advertising is the engine of the Internet. It is known as well as online marketing, internet advertising and web advertising. The most popular types of the ads are email, display and search ads. It is considered, that a first ads placement was via email. The next step was a banner integration (as one of display ads), which got a huge popularity among webmasters and publishers. Nowadays publishers prefer using of such banner sizes as 468 x 60px, 300 x 600px and 970 x 250px. However, it is a well-known fact that a banner placement has not effectively enough. It is generally agreed today that Rich Media and Overlays are the most effective solution of ads placement according to spend an advertising budget. These types have not high CPM, but have the highest CTR. Against this background the central question is user experience. Unfortunately, Internet users hate such types of the ads and use Ad Block for replacing them. The purpose of the webmasters and publishers to get high CTR with relevant clicks which may give a good conversion. To reach their goals they started using of search ads, that show personal advertising based on search history for each user. Now their focus is an improving of the accuracy personal ads definition [4].

The goal of online advertising is to drive customers to your website or location(s), or to make a call regarding your products or services.

While traditional offline advertising is used by many companies to drive customers to their websites, many businesses are trying online ads (such as banners, pay-per-click ads, pay-per-call ads and pop-ups) in e-newsletters, on compatible websites, on search engines and in online versions of newspapers and magazines as a way of reaching people who use the internet for shopping or to gather information.

While online advertising is still new to many, you can take heart in the fact that the same design and content requirements and guidelines translate well from traditional advertising to online ads. In fact, your newspaper print ads can simply be duplicated in the online version of the publication you're advertising in as long as you include a link to your website. Color, fonts, the size of your ad(s) and your message will all play the same critical role in getting your ads noticed and, more important, responded to. No one wants to have to wade through too much text to understand an ad's message. So present your message concisely and clearly, and relate it to an emotion or a situation shared by the consumers you're trying to reach.

Many businesses seem to think that a company logo on a banner ad is enough to get people to click on it. But it's not. A message that "rings a bell," makes a promise or asks an enticing question is much more likely to get someone to want to know more. Think of it as "What's behind door №1?" Hang something on the "curtain" that makes someone want to see what's behind it. Remember that an online customer is already engaged and focused--unlike a radio listener or even a TV viewer, who may only be half paying attention or out of the room when an ad appears. You want to take advantage of that focus while web surfers' fingers are on their keyboards [5].

As with traditional ads, online ads must be placed where the right people will see them ("right people" meaning the consumers you want to reach). So choose your placements according to age and gender, interests, hobbies, and all the psychographic (income, education, hobbies, etc.) information you use when you're buying ads in television, print or radio [1]. It's especially easy to do this with newsletters and online versions of popular magazines because they'll each have a particular audience to deliver, as do websites that cover particular hobbies, careers, medical information, vacation spots and so on. Remember, no matter what you sell, you have to find sites that are complimentary or closely related to your products. If you sell dishes, for example, you might look for sites about entertaining, decorating, homes and gardens, flower arranging or distinctive glassware.

Focus groups can help you determine the look of your ads, so they attract the consumers you really want to reach. Attracting the eye comes first--keep in mind that what they see reflects directly on your company. Be sure that when they get to your site or call you, they're not disappointed with that "next step." Your site must load quickly, be easily navigated, and not require too many forms to complete or entail too many steps to get to the final order or check out or call. People answering your phones must be informed, helpful, quick and able to accurately capture information, take orders and offer information on other products or services you have available [3].

Pay-per call ads are new, but think of how appealing this is for a consumer or prospective client who needs an answer now or needs to make a purchase now to be able to make a quick call and take care of their pressing need, rather than clicking on a banner and being led to your website where they may need to fill in a registration form and then send you an e-mail and wait for a reply [2].

Pop-up ads have become more hated than calls from telemarketers--and like "remove my number" efforts, more and more people are purchasing pop-up-blocking software to minimize the aggravation. If you use this form of online advertising, you risk the transfer of the distaste people feel directly from your ad to your company. Why would you want to do that? The best way to decide what type of online advertising to do is to consider your own experiences with online ads. Which ones made you want to throw your stapler at the monitor? Which ones did you click on?

And be sure that any sites you advertise on have a good reputation themselves and aren't selling ad space to unsavory companies you wouldn't want to be associated with. Don't forget that your branding efforts extend to your online advertising, and every contact with the public either builds your brand or tears it down.

And make it easy on your customers: it's essential that you allow anyone to easily opt-out of any e-mail marketing you do so your efforts don't turn into spam. It's also essential that you provide ways for people to return purchases, either to a brick-and-mortar location or through shipping it back to you. Answer complaints promptly and make consumers happy, whenever possible, with a speedy apology, a refund, a discount on future purchases or an exchange. Not everyone shops online; many still don't trust it as a form of legitimate commerce. Like any emerging venue, online shopping must prove itself to each user, and where your online ads take them is where it all starts.

References

1. Бокарев Т. Энциклопедия интернет-рекламы / Т. Бокарев. – М. : Промо-ру, 2006. – 241 с.
2. Голик В. С. Интернет-реклама или как делаются деньги в сети / В. С. Голик. – М. : Бизнес, 2006. - 160 с.
3. Пименов П. А. Основы рекламы / П. А. Пименов. – М. : Гардарики, 2006. - 399 с.
4. Стелзнер М. Контент-маркетинг. Новые методы привлечения клиентов в эпоху Интернета / М. Стелзнер. - М. : Фербер, 2013. - 305 с.
5. A Structural Model of Sponsored Search Advertising Actions [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://wayback.archive.org/web/20150213005956>. – Заголовок з екрану.

Іваненко І.О., студентка гр. МТп-161
Науковий курівник - **Лось О. В.**, к. філол. н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

RURAL TOURISM IN CANADA

Canada becomes one of the popular destinations in the world among tourists, especially those, who like rural tourism. People all over the world come to Canada to enjoy its beautiful landscapes, touch the amazing nature and breathe its fresh air. Canada's experience in providing rural tourist facilities could be really important for Ukrainian market.

Rural Canada offers tourists many unique options that often cannot be iterated elsewhere in the world. While rural regions offer a rich choice of natural perspectives, wildlife and flora, there is also a rich cultural heritage to discover and appreciate. Many communities have been successfully developing their local and regional facilities to attract tourists and thus reduce their employment dependency on more traditional industries. Rural regions provide opportunities for leisure, adventure or a place of solitude – whether for the foreign tourist looking for a “Canadian” experience or for the urban citizen looking to slow their pace. Society, in general, and urban people in particular, can considerably earn from these rural experiences, making it important to plan for rural protection and development [1].

Rural regions across Canada have a lot of economic problems that threaten their existence. As traditional industries such as fishing, forestry or mining decrease, people are looking for ways to animate their local economies, and remain healthy places to live, work and flourish. Many have turned to tourism as a possible solution. The types of rural tourism solutions being developed across Canada vary, but most involve existing nature-based opportunities that had previously served other uses, or that have otherwise been ignored as resources for tourism development. Although the potential benefits are numerous, rural communities must also take into consideration the environmental, economic and social consequences that can result an inappropriate tourism management [2].

We should admit that one percent of all domestic overnight trips in Canada are made at a resort, most of which are located in rural regions. While this is indeed a small share of total travel, this makes an 18 percent increase from the last century. As well, this represents a \$360 million market, or 2 percent of all expenditures made on domestic overnight trips. About 36 million or 25 percent of Canada's total domestic trips involved sport or outdoor activities. Rural regions dominate essentially of this market.

Rural destinations have always been as popular as urban destinations for Canadian tourist-visits. One-half of Canadian tourists visited a rural region while the other half visited urban regions. While about 39 percent of the 25.6 million USA tourist visits were in predominantly rural regions and only one-third of the 10.4 million overseas tourist visits were in predominantly rural region. Although a very small number of tourists headed for

rural northern regions. Thus USA tourists showed the greatest interest in this region as 4 percent of all USA tourist-visits were to a rural northern region.

For the most part rural regions of Canada offer a large variety of experiences for national as well as international tourists. When rural communities develop their economic strategies, tourism should be considered an important component of the local economies. With almost half of total tourist-visits going to mainly rural regions it is crucial for rural communities to understand tourists' expectations and needs. The average Canadian tourist-visit to a rural region was done by an independent adult without children, willing to spend about \$100 per day on a day visit or a visit of two to nine nights. Tourist-visits made by USA tourists were more likely to be made by older adults, who visited for a longer period and spent about twice much money as Canadians did. Tourist-visits made by overseas tourists were of longer stay and money spending was three to four times more per visit, compared to Canadian tourists. Given these tourist patterns there is still a need to investigate niche markets for other promising groups: seniors, international youth and adults with children [1].

Rural Canada has a long history of economic and social change. This long lasting process of change in rural regions has been further intensified by the globalization of the world's economy. As a result, rural communities across the country have struggled to adapt to an economy that no longer supports dependence on primary industries. The development of tourism and recreation is frequently identified as one strategy for creating a more diversified economy, especially in areas that have unique natural and cultural facilities. Indeed, the increasing urbanization of Western countries motivates people to experience tourism and recreation activities found only in rural areas. With this heightened interest in rural regions as places for tourism and recreation, it becomes imperative that scholars, community authorities, elected officials, and planners critically examine the opportunities for rural tourism and recreation to better plan for their development and management, while being aware of the challenges presented by resource development and protection. Although considerable research concerning rural tourism and recreation exists, relatively little has examined their varied impacts, practices, and implications within a Canadian context.

As for Ukraine, our country can find out a lot of experience from organization of rural tourism in Canada which is still being developed but brings as well considerable results. Ukraine has a lot of problems with this sector, so we should find some more solutions and make Ukrainian rural tourism really attractive as for locals and for people from all over the world, like Canadians successfully do it in their country.

References

1. Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin – Vol.6, No. 5 (July 2005). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.statcan.gc.ca>.
2. Rural Tourism in Canada. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://jftor.org/event/country-roads/>.

Iichenko T.S., student gr. MFKp-161
Language Supervisor – **S.I. Yusukhno**
Chernihiv National University of Technology

FINANCIAL PLANNING AND FORECASTING: MAIN OBJECTIVES AND METHODS

The main objective of this study is to analyse the importance of Financial Planning and Forecasting in determining an organization's long- and short-term financial goals and to determine their main objectives and methods.

Financial Planning and Forecasting is the estimation of value of a variable or set of variables at some future point. A Forecasting exercise is usually carried out in order to provide an aid to decision – making and planning in the future.

Business Forecasting is an estimate or prediction of future developments in business such as sales, expenditures and profits. Given the wide swings in economic activity and the drastic effects these fluctuations can have on profit margins, business forecasting has emerged as one of the most important aspects of corporate planning. Forecasting has become an invaluable tool for business to anticipate economic trends and prepare themselves either to benefit from or to counteract them. Good business forecasts can help business owners and managers adapt to a changing economy.

Financial planning and forecasting represents a blueprint of what a firm proposes to do in the future. So, naturally planning over such horizon tends to be fairly in aggregative terms. While there are considerable variations in the scope, degree of formality and level of sophistication in financial planning across firms, we need to focus on common elements which include Economic assumptions, Sales forecast, Pro forma statements, Asset requirements and the mode of financing the investments.

In general usage, a financial plan can be a budget, a plan for spending and saving future income. This plan allocates future income to various types of expenses, such as rent or utilities, and also reserves some income for short-term and long-term savings. A financial plan can also be an investment plan, which allocates savings to various assets or projects expected to produce future income, such as a new business or product line, shares in an existing business, or real estate.

Financial forecast or financial plan can also refer to an annual projection of income and expenses for a company, division or department. A financial plan can also be an estimation of cash needs and a decision on how to raise the cash, such as through borrowing or issuing additional shares in a company.

Objectives of the Study

The main objective of the study is to understand the financial position of the company, refers to the development of long-term strategic financial plans that guide the preparation of short-term operating plans and budgets, which focus on analyzing the pro forma statements and preparing the cash budget.

Financial Forecast

Financial forecast or financial plan can also refer to an annual projection of income and expenses for a company, division or department. A financial plan can also be an estimation of cash needs and a decision on how to raise the cash, such as through borrowing or issuing additional shares in a company.

While a financial plan refers to estimating future income, expenses and assets, a financing plan or finance plan usually refers to the means by which cash will be acquired to cover future expenses, for instance through earning, borrowing or using saved cash.

Corporations use forecasting to do financial planning, which includes an assessment of their future financial needs. Forecasting is also used by outsiders to value companies and their securities. This is the aggregative perspective of the whole firm, rather than looking at individual projects. Growth is a key theme behind financial forecasting, so growth should not be the underlying goal of corporation – creating shareholder value is enabled through corporate growth.

The benefits of financial planning for the organization are:

- ✓ identifies advance actions to be taken in various areas;
- ✓ seeks to develop number of options in various areas that can be exercised under different conditions;
- ✓ facilitates a systematic exploration of interaction between investment and financing decisions;
- ✓ clarifies the links between present and future decisions;
- ✓ forecasts what is likely to happen in future and hence helps in avoiding surprises;
- ✓ ensures that the strategic plan of the firm is financially viable;
- ✓ provides benchmarks against which future performance may be measured.

There are three commonly used methods for preparing the pro forma financial statements. They are:

1. Percent of Sales Method
2. Budgeted Expense Method
3. Variation Method
4. Combination Method.

Percent of Sales Method

The percent of sales method for preparing pro forma financial statement are fairly simple. Basically this method assumes that the future relationship between various elements of costs to sales will be similar to their historical relationship. When using this method, a decision has to be taken about which historical cost ratios to be used.

Budgeted Expense Method

The percent of sales method, though simple, is too rigid and mechanistic. For deriving the pro forma financial statements, we assume that all elements of costs and expenses bore a strictly proportional relationship to sales. The budgeted expense method, on the other hand calls for estimating the value of each item on the basis of expected developments in the future period for which the pro forma financial statements are prepared. This method requires greater effort on the part of management because it calls for defining likely developments.

Variation Method

Variation method on the other hand, calls for estimating the items on the basis of percentage increase or decrease of comparing with the same item of base year. It is quite flexible throughout the future period. This method is not like budgeted method, the value estimating for an item under this method is entirely dependent on the historical data.

Combination Method

It appears that a combination of above explained three methods works best. For certain items, which have a fairly stable relationship with sales, the percent of sales method is quite adequate. For other items, where future is likely to be very different from the past, the budgeted expense method or variation method is eminently suitable. A combination method of this kind is neither overly simplistic as the percent of sales method nor unduly onerous as the budgeted expense method or variation method.

Assumptions

The method used for this study is combination method which eminently works best for an organization. The examples of the assumptions made for forecasting are as follows:

- ✓ all expenses are estimated under percentage of sales method;
- ✓ tax is estimated on the basis of profit;
- ✓ fixed assets are expected to increase by 2% every year;
- ✓ current assets like inventories and sundry debtors are expected to increase by 2% every year;
- ✓ work-in-progress of capital is expected to decrease by 10% every year;
- ✓ investments are expected to increase by 5%;

- ✓ cash and its equivalents on the basis of percentage of sales method.

References

1. Financial Management by I.M. Pandey, Published 2010 by Vikas Publishing House Pvt Ltd, 880 pages
2. Fundamentals of Financial Management – 12th Edition – by Eugene F. Brigham and Joel F. Houston
3. Financial Management: Theory & Practice – 13th Edition- by Eugene F. Brigham and Michael C. Ehrhardt, 2010.
4. International Financial Management – 10th Edition- by Jeff Madura, 2010.
5. MBA Fundamentals Accounting and Finance (Kaplan MBA Fundamentals) by Michael P. Griffin, 2009.

Y.V. Kozinets, a student of life activity, nature using and tourism faculty, Group 161
Scientific supervisor – **T.O. Korohod**, a senior teacher
Chernihiv National University of Technology

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF STAFF MOTIVATING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE AND POLAND

Problem setting. Nowadays many Ukrainian enterprises don't fully motivate their staff though it is considered to be the main task for any organization. The employees of the enterprises their experience, knowledge, skills are the most important factors of increasing the efficiency of an organization, quick achievement of goals, reducing costs, etc. The system of stimulation, which is used at enterprises should be based on the interests of workers.

Analysis of recent publications. The problem of stimulating labour abroad and in Ukraine has been studied by many researchers and scientists. In particular, these aspects have been reflected in the works of I. Demko, N. Kabushkyn, A. Kolot, I. Kulinich, A. Szegdy, R. Shackleton.

The purpose of the article is to analyze the international practical experience of employees' motivation as a factor of increasing their incomes, based on the experience of Ukraine and Poland.

Presenting the main material. Due to the society developing, new innovations appearing a lot of changes take place in the field of entrepreneurship. Of course, these changes happen in the sphere of staff motivation caused by involving new methods.

Stimulation of labor is the external motivation element of the work situation influencing human behavior in the workplace, material shell of staff motivation.

However, stimulation includes non-material factors, allowing the employee to realize himself as a person and employee at the same time [6]. It performs economic, social and moral functions.

Regarding the economic function, it contributes to improving production efficiency, which is expressed in increasing productivity and product quality. Moral function is directed at forming an active life position by means of labour stimulus, creating high moral social climate in the society. The social function manifests itself in the formation of the social structure of the society through various levels of income, which, in its turn, depends on the effects of incentives on different people.

Important enterprises provide material and non-material means of motivating. Taking into account the foreign and native experience of implementing staff motivation "Chernigivoblenergo" enterprises for analyzing the problem. Table 1.1 includes the methods of material and non-material staff motivation at "Chernigivoblenergo" (tab.1.1).

Table 1.1

Methods of staff motivation at "Chernigivoblenergo"

Methods	Components
Material	<ul style="list-style-type: none"> - bonus (monthly bonuses to official salary, individual bonuses, for accomplishing the most important work and others); - premium (in connection with the personal anniversary, for accomplishing the finished tasks and etc.); - excess fare (combination of professions, work at night, irregular day, being the leader of the activity and etc.); - encouragement (promotion, salary increase, training, rewarding and etc).
Non-material	<ul style="list-style-type: none"> - the title "The Best ..."; - public gratitude, a commemorative gift to the employee on behalf of the leadership; - diplomas and certificates; - contests, tournaments; - congratulations with birthday and others.

"LG Electronics" also has its own, principles, ways of staff motivation. Staff motivation includes:

- setting a clear labor norms of plan accomplishing during the shift (each of them lasts 8 hours). If the norm exceeds, the workers will receive an additional wage premium;

- setting a clear norm for every worker at some workplaces. If the worker needs 1 hour to prepare 20-25 TV parts, and he significantly exceeds and does it carefully, he gets a reward/increased wages;
- the workers are proposed to work during their days off, such employees will be offered the payment at a double rate, but each worker must work 1 Saturday per a month;
- at a certain working workplace, every worker, can become the "leader" of the line/process, for whom the material rewards and moral incentives are used to solve the problem of unfair assessment;
- employees who work overtime hours are paid at a twice rate;
- due to the term of service and age;
- the optimal wage differentiation. For example, a salary of top executives at "LG Electronics" exceeds the new hired employees' salary in 7-8 times;
- the use of an extensive system of benefits for permanent employees.

"LG Electronics" practise payments confidentiality. Thus it solves the problem that occurs at work, namely the feeling of an unfair assessment.

Conclusions. The effectiveness of any enterprise depends on the properly created system of motivation. Taking into account the foreign and native experience it is necessary to develop new means of using an individual approach for each worker starting from their workplace and finishing by the employees' interests.

Literature

1. Демко І. І. Зарубіжний досвід вдосконалення процесів формування та використання трудового потенціалу [Текст] / І. І. Демко // Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК. – 2013. – № 16. – С. 255–260.
2. Кабушкін Н.І. Основи менеджмента : учебное пособие / Н.І. Кабушкін. – М. : Новое знание, 2010. – 335 с.
3. Клемин Т. Гнучкі системи винагороди персоналу за кордоном / Т. Клемин // Персонал-Мікс. – 2014. – № 1. – 175 с.
4. Колот А. М. Стимулювання персоналу : підручник / А. М. Колот. – К. : Вид. КНЕУ, 2012. – 337 с.
5. Кулініч І.О. Психологія управління : підручник / І.О. Кулініч. – К.: Знання, 2012. – 415 с.
6. Шегда А.В. Менеджмент / А.В. Шегда. – К. : Знання, 2014. – 645 с.
7. Шеклтон Р. Стимулювання – мінливий підхід / Р. Шеклтон // Персонал-Мікс. – 2011. – № 5. – 149 с.

Кубліцька О.В., студентка гр. ТК-151
Науковий керівник – **Бараненкова Н.А.**, к.філол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

THE STATUS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF E-COMMERCE IN UKRAINE

The impetuous development of information technologies and their introduction into the national economy of the country is increasing every year. At the same time, the process of globalization of the world economy is taking place. This is why e-commerce, or Internet commerce, is gaining in popularity, as a new type of entrepreneurial activity, the main feature of which is the transition to information and communication technologies as a means of increasing competitiveness.

The aim of this study are to assess the status and structure of electronic commerce in Ukraine, give it an objective characterization and study the main ways of its further development.

Electronic commerce, or e-commerce defined as a form of trade in goods and services by using information and communication technologies, covering all financial and commercial transactions made through these technologies and business processes related to the following transactions [1].

The advantages of electronic commerce, which influenced the expansion of the field of application of this sphere, are ease of use, cheapness of consumables (Internet access, etc.), a non-binding to state borders, the possibility of immediate payment, availability of necessary information about goods online.

To understand the possible ways of development of e-commerce first of all we need assess the state of proliferation of the Internet and e-commerce in general.

Thus, according to the data by the Kiev International Institute of Sociology, at the beginning of 2016, 62% of the adult population of Ukraine use the Internet, and a part of the Internet users among of 18-39 years-old people in Ukraine amounted to 91% [2]. They are the main segment of potential and actual users of Internet commerce services. The rate of growth in the duration of the fierce 2015 – August 2016 amounted to 8% [2]. This indicates an excess of the projected rate of development of the Internet.

According to InMind Factum Group Ukraine research, for December 2016, Internet users can also be divided in terms of income level: the number of Internet users with low income are 26%, below the average level of income are 46%, with middle income are 77%, with higher middle and high income level are 90% [3]. So, we see that users with average income and income above the average and high are potential buyers and consumers of goods offered in the electronic commerce market.

There are a number of factors which affect on the choice of Internet shop: namely the speed and availability of free shipping, an acceptable price, the availability of warranty term, the quality of the goods, the user-friendly interface of the site and the breadth of the range of goods.

In 2016, the Ukrainian e-commerce market for the first time in two years began to grow in dollar equivalent. Although the turnover in online stores has not yet reached the pre-crisis level of 2013, it is noticeable that the market is gradually emerging from the crisis [4]. This is partly facilitated by the growth of the number of online buyers. The most promising Ukrainian Internet shops in 2016 were Rozetka.com.ua (38,8%), Citrus.ua (5,6%), Allo.ua (5,4%), Comfy.ua (4,4%), Foxtrot.com.ua (4,4%) [4].

The most popular group of goods is home appliances and electronics. According to a survey conducted by Taylor Nelson Sofres (TNS) conducted during a global study of the Ukrainian e-commerce market, 64% of respondents purchase electronics online. The number of online buyers is approaching 4 million people. Clothing remains the second most popular product: 35% of respondents regularly buy it on the Internet. 26% of tickets for transportation are made online [4].

In January 2017, the most popular domains of electronic commerce for monthly coverage of InAnInternet of the Association of Ukraine became: Rozetka.com.ua (50%), olx.ua (48%), prom.ua (39%), aliexpress.com (32%), Desktop + Mobile browser (Android), respectively 53%, 51%, 41%, 34% [5]. This indicates a growing volume of visits and as a result the use of Internet sites for shopping.

The main disadvantage of electronic commerce in Ukraine today is insufficient protection of the consumer as a subject of relations in electronic commerce. To improve the effectiveness of e-commerce, the necessary elements are to study and to adoption of the experience of pioneering countries, to evaluation of implemented strategies and their effectiveness in applying to the economy of Ukraine. It is also necessary to dwell more closely on the laws that regulate the activities of e trade and the protection of consumer rights in electronic space.

The main trends in the development of electronic commerce are the increase in the number of purchases through online channels, the development of mobile commerce, the transition to integrated multifunctional platforms, the development of innovative technologies in a geometric progression, improving the technological quality of goods and blurring the boundaries between online and offline trading.

Список використаних джерел

1. Плескач В. Л. Електронна комерція : підруч. / В. Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. – К. : Знання, 2007. – 535 с.
2. Динаміка використання Інтернет в Україні: лютий-березень 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=621>
3. Дані досліджень інтернет-аудиторії України / Дані установчих досліджень у IV кварталі 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi>
4. Ринок електронної комерції України [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.eu.com/Publication/vwLUAssets/eu-ukrainian-e-commerce/\\$FILE/eu-ukrainian-e-commerce.pdf](http://www.eu.com/Publication/vwLUAssets/eu-ukrainian-e-commerce/$FILE/eu-ukrainian-e-commerce.pdf)
5. Дані установчих досліджень у I кварталі 2017/ Дані досліджень інтернет-аудиторії України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi>

Куловер М.Л., студентка гр. Т-141
Науковий керівник – **Ушата Т.О.**

Чернігівський національний технологічний університет

RECREATIONAL COMPETITIVENESS OF CHERNIHIV REGION

Chernihiv region is situated in the north-eastern part of Ukraine. It borders on Kyiv region in the west, Homel region (Belarus) and Briansk region (Russia) in the north, Sumy region in the east, and Poltava region in the south.

By its territory (31.9 thousand km²) Chernihiv region is the third largest among the other regions of Ukraine.

The region has a great historical and cultural, and natural and recreational potential and proximity to the Ukraine's capital city and Belarus and Russia borders to its credit, that highlights its transit significance.

By the number of cultural heritage sights Chernihiv region is among 10 richest Ukrainian regions (8751 cultural heritage sights, 193 of them are of national significance). It is the only region in Ukraine where one third of all Kyivan Rus epoch sights are preserved. The majority of them are situated in Chernihiv. 14 places are included to the list of historical places of Ukraine.

There are 4 reserves (the National Architecture-Historical Sanctuary "Chernihiv Ancient", National Historical and Cultural Reserve "Hetman Capital City of Baturyn", National Historical and Cultural Reserve "Kachanivka", Novgorod-Siverskyi Historical and Cultural Museum and Reserve "The Lay of Igor's Warfare") and 32 museums.

Wildlife preservation area occupies 7.6% of the region's territory.

At the moment 30 recreation centers, 22 rehabilitation and recreation institutions for children, 6 sanatoriums, 31 green tourism estates, 50 hotels and other types of temporary accommodation are functioning in the region.

At present the main purpose of tourists' stay in Chernihiv region is getting sightseeing, medical and health improving services and having rest at rivers' and lakes' banks.

Traditionally tourist sites that create the greatest part of tourists' flows in the region are Chernihiv, Baturyn, National Historical and Cultural Reserve "Kachanivka" and Trostianets arboretum, Novhorod-Siverskyi.

The majority of guests coming to Chernihiv region are from Kyiv and the region that is caused by the proximity of two regions. There are also organized groups from Sumy, Poltava, Kharkiv, Dnipro regions and foreign countries as well. By 2014 a significant part of tourist flow had been comprised of organized tourist groups from Belarus and transit individual tourists from Russia and Belarus who were travelling to the Crimea. This particular category is missing now because of the hostility in the Crimea. In 2015 tourist flow from Belarus was renewed, it mostly comprised of one-day visitors whose main purpose was shopping in Chernihiv.

At the moment the tourist flow to Chernihiv region consists of individual travellers who are travelling by their personal means of transportation, tourist groups on coach sightseeing tours, organized by Kyiv travel agencies, and also corporate groups from Kyiv and individual foreign travellers.

Low profitability and high competition with Kyiv travel agencies caused the lack of local tour operators of inbound travel. Tourist services are mostly provided by private entrepreneurs and sightseeing departments at hotels and other types of tourist accommodation.

Some positive trends are observed: the variety of tourist generating places has expanded. The number of guests from Odesa region has increased. Visitors from Mykolaiiv and Kherson regions have appeared. The length of stay has become longer as well. People coming to Chernihiv region more and more often prefer to stay for more than one day and learn something new about it. Even one-day visitors from Belarus whose aim is shopping are starting to book sightseeing tours as well.

One of the most popular forms of recreation of locals and guests, including foreign travellers is rural tourism. Chernihiv region has great natural and cultural potential to develop this particular type of tourism. Having many rivers and natural reserves on its territory Chernihiv region is favoured by nature lovers; active tourism and eco-tourism are rapidly developing. Kayak-paddling and rafting down the rivers Desna, Snov and Seim, cycling tours and hiking are becoming more and more popular types of recreation in the region.

Major tourist centers of Chernihiv region by the types of tourism.

Cognitive tourism: Chernihiv, Baturyn, Trostianets, Kachanivka, Novhorod-Siverskyi, Nizhyn.

Rural green tourism: Chernihiv, Korop, Snovsk and Ichnia districts.

Active tourism: Desna and Snov river basins, Chernihiv, Korop, Kozelets, Ripky and Kulykivka districts.

Health improving tourism: sanatorium "Ostrech" Mena district, sanatorium "Desna" Chernihiv district.

Pilgrimage tourism: Chernihiv and its district, Liubech (Ripky district) and others.

Event tourism: festivals in Chernihiv, Nizhyn, Pryluky, Korop, Sedniv, Snovsk, Liubech.

MICE tourism: Chernihiv and its district.

SWOT analysis of tourism development in Chernihiv region.

Strengths

- significant historical and cultural, natural and recreational potential;
- firm association of Chernihiv with Old Kyivan Rus city, and the region with Chernihiv principality;
- significant recreational resources of the region are situated on the territory of nature conservation areas and in the vicinity of great tourist centres and historical and cultural sights, that gives an opportunity to combine different types of recreation;
- sufficiency of water supply;
- the percentage of forest land is very significant in the region, approximately 20,5% of Chernihiv region territory is covered with forests (659,9 thousand hectares), among them 17 thousand hectares are of recreational and health improving purpose;
- geographical location on the international highways crossing, that results in great transit importance;
- proximity to Kyiv and Homel provides steady flow of sightseeing tourists.

Weaknesses

- lack of convenient transport connection with other regions of Ukraine;
- lack of developed tourist infrastructure;
- only 2 hotels have been categorized;
- bad condition of motorways;
- long distances between main tourist centres (Chernihiv – Baturyn 170 km, Chernihiv – Novhorod-Siverskyi – 180 km, Chernihiv – Kachanivka – 180 km);
- minor investment in tourism and recreational sector development;
- destruction and unsatisfactory condition of many landmarks;
- lack of advertising and promotional efforts at domestic and external market;

- consequences of Chernobyl nuclear power station disaster, contamination of significant area;

Opportunities

- necessity of maximal use of Chernihiv region recreational potential, its convenient geopolitical location;
- development of rural, active, environmental, health improving and recreational types of tourism;
- significant potential for attracting domestic tourists from other regions of Ukraine and neighbouring

Belarus;

- attracting investment in infrastructure projects.

Threats

- possibility of emergencies of natural and anthropogenic nature (27 environmentally dangerous enterprises, 63 storages of unusable chemical plant protection products, gas mains, underground gas storages);
- silting and intermittent rivers;
- proximity to Russian Federation borders.

Under difficult economic situation conditions in the country and poor financial state of population, it is observed the tendency of reorientation from outbound to inbound tourism. As far as the Crimea has been recently lost as a popular resort for Ukrainian tourists, some alternatives are being searched at the domestic market. So, when there is the demand, there is an opportunity to offer Chernihiv region for tourists as an option for a diverse recreation. Usually Ukrainians choose the Carpathian Mountains for winter vacations and the banks of the Black Sea and the Sea of Azov for summer vacations, that's why Chernihiv region has a good opportunity to occupy the niche of spring and autumn vacations. Chernihiv region is the most tranquil and the safest region and it should be widely promoted, as nowadays this fact has become the principal factor while choosing the place for recreation. By organizing press-tours, taking part in tourist exhibitions and other marketing efforts it's necessary to create a diverse image of Chernihiv region (active rest – recreation – nature – historical heritage – cultural identity) for potential tourists.

It's necessary to highlight the improvement of tourist infrastructure and development of medical, health improving and recreational tourism by attracting investments to existing hotels reconstruction and building the new ones, as well as recreation centres, sanatoriums, campsites, etc.

Список використаних джерел

1. Сучасний стан туризму на Чернігівщині. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/pahtusov.htm
2. Стан туризму в Чернігівській області. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://monitor.cn.ua/ua/monitoring/39585>
3. Аспекти конкурентоспроможності рекреаційної сфери (на прикладі Чернігівської області). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/shabardina.htm

Yuliia Lavrenko, a student of life activity,nature using and tourism faculty
 Scientific supervisor – **Korohod T.O.**, a senior teacher
Chernihiv National University of Technology

A PROBLEM OF STAFF MOTIVATION IN THE MODERN SOCIETY

Problem setting. Work in the group has become increasingly important in today's fast-paced world. To work efficiently it must be directed by someone. Not all people can handle this task, however. We often notice that some people are working well and others are moving very reluctantly, with frequent conflicts. It is due to the fact that not everyone has the same abilities to motivate others to work. It is not the skill with which people are born - you have to acquire it.

Analysis of recent publications. Nowadays, many scientists are studying motivation as one of the main functions of management, and the problem of motivation has always been interested by scientists. In particular, these aspects are reflected in the works of D.C.McClelland, F.Herzberg, J.Manion, A. Maslow and others.

The purpose of the article is to analyze a problem of staff motivation in the modern society taking into account the foreign experience.

Presenting the main material. Management has been described as a social process involving responsibility for economic effective planning and regulation of operations at the enterprise for fulfilling purposes. It is a dynamic process consisting of various elements and activities. These activities are common to every manager irrespective of his/her level or status.

Different experts have classified functions of management. According to Henry Fayol motivating is one of the four fundamental functions of management.

In the modern society there are a lot of definitions of motivation. Some of them are demonstrated in the table 1.

Table 1

Definitions of motivation by different authors

Author	Definition
Goudas	"Motivation is an ongoing process" [4]
Potter	"Motivation is an action"[8]
Harmon-Jones	"Motivation is the stage that triggers the whole decision process" [6]
Schmidt	"Motivation is generally understood to denote the strength of a person's desire to attain a goal" [7]
Cocea	"Motivation is a key component of learning" [5]
Mayer	"Motivation is generally considered to be an internal state that initiates and maintains goal directed behavior"[9]

Motivation as a management function can be defined as the process of influencing people to accomplish specific objectives. Motivation explains why some people work hard and others do not. Objectives, strategies, and policies have little chance of succeeding if employees and managers are not motivated to implement strategies once they are formulated. The motivating function of management includes at least four major components: leadership, group dynamics, communication, and organizational change.

There are three types of motivation, they are described in the table 2

Table 2

Type	Definition
Fear and Punishment Theory	This theory takes negative view of human behavior. This theory states that a man can be made to work by creating fear and punishment
Monetary Reward Theory	According to this theory, there is a positive relationship between monetary rewards and execution of work.
Carrot and Stick Theory	This theory takes into consideration both reward and punishment and both positive and negative measures for motivation.

To understand the ways of its implementation let's analyze the activity of two companies: BMW and Ford. Their quality management would not have had such effect if their activity were not directed at the employees, their needs, emotions and knowledge. At BMW everyone plays an important role in shaping jobs and optimizing the various activities. Any employee's idea is important, even if his/her contribution to the overall business is very small. In total due to these actions BMW's direct savings were \$ 54 millions. The Ford employees initially did not accept the statistical control methods implemented to improve their productivity because they simply did not understand them. The initiative came out and they thought it was superfluous. It was not until mass training was left, so people were free to choose decisions and almost were eliminated from the top-down control, and the positive results began to be noted. In 1984 the workers working on the assembly of two car models proposed 650 suggestions, of which 3 were implemented. Their ideas allowed to save from 100 to 700 thousand dollars per a year, and the quality of the produced cars in the opinion of buyers improved significantly.

Before a company decides to punish and reward workers, they should look at the salaries they pay. The wise employer sets the amount of wages at the average wage on the market, trying to keep them as low as possible. If he wants them to be very attractive, he can pick them up, but at least 20% in average. A good, solid remuneration is a motivating but a short-term element. Sooner or later people will want more. In the USA, a poll was conducted to ask the Americans how much they would like to earn. Regardless of the amount of their salary, everyone thought it should be twice as large. People are easily accustomed to the current standards and if they remain unchanged for too long, they believe that they go down. A well-balanced, fair wage is a necessary condition, but it does not motivate people to do their best.

A strong incentive to try even more is, of course, rewards. Punishments must not be used, and in particular financial ones. In the context of finance the "stick and carrot" principle does not work: you can not punish and reward at the same time. Punishments make an employee dislike what he does. It is inefficient. It is better to give up than to punish him. But before the employer takes such a decision, he should know the reasons why a person completely does not show the results. The personal problems may be the cause (a poorly chosen position, boredom, the lack of a proper training, and even the excessive noise).

All companies want their employees to work at the maximum efficiency, but unfortunately they do not. However, companies are striving for that. They motivate employees to work better with the pay and non-pay incentives. It is very attractive, because it is a free way to motivate and improve the behavior of the team removing unnecessary meetings, the excessive control, the habit of publicly criticizing subordinates, etc. The employees can get free information what is going on in the company, about the ways of improving mutual communication or clarifying the requirements for individuals and the criteria for evaluating their work. It is

particularly meaningless and harmful to involve penalties into the system: each team member (receives a signal that if he or she fails to meet certain obligations, he will certainly pay for it). This is an additional pressure on the employee. If stress grows the chances of fulfilling a designated task are decreasing. Pulling out financial consequences makes a sense in very specific cases when someone exposes a company to losses, its fault is evident, and the punishment is fast. Management specialists are strong supporters of the positive motivation: reward the best, do not forget the good. Sufficient punishment is a lack of the reward.

Having studied the literature, one of the most important principles of working with people is to expect the best revealings in their activities. According to this principle, we should be friendly to the subordinates; we should see good qualities in them. If we turn into suspicious and «putting everything in the hands of the bosses», if we lose a lot of time to look after the others, the subordinates will begin to pick up the bad qualities they seek to find in their colleagues. It means that their efforts are not appreciated anyway, possible defects and errors are pointed out. So we should consider them as the energetic and the enthusiastic people for everything they do. Then we will make them try to meet these expectations and after some time they will become the ones we want to see them. If someone makes a mistake, we should not say to him, «You always do that» because it discourages work; We should rather say, «It's not like you, so you should fix this mistake. I think it will not happen again in the future». If we expect good things from him, we help him to succeed, which is also a part of our success. But if we see the bad qualities in ourselves, then in fact it happens.

So we can say that the effectiveness of the employees' performance is mainly achieved by means of intrinsic motivation but not the surrounding circumstances or environment. Thus the foreign experience implementation in Ukraine needs thorough research due to the fact that the prosperity of any company closely connected with the appropriate system of rewards can only be achieved by just distributing responsibilities and duties in accordance with the employees abilities, duties and achievements.

References

1. McClelland D. C. Human motivation / McClelland. – Glenview: Scott, Foresman, 1985.
2. Herzberg F. One more time: how do you motivate employees / Herzberg., 2003.
3. Manion J. From management to leadership / Manion. – San Francisco: Jossey-Bass.
4. Alexander G. J. Does motivation matter when assessing trade performance? An analysis of mutual funds / G. J. Alexander, G. Cici, S. Gibson. // Review of Financial Studies. – 2007. – №20. – C. 125–150.
5. Cocea M. Eliciting motivation knowledge from log files towards motivation diagnosis for Adaptive Systems / M. Cocea, S. Weibelzahl., 2007.
6. Harmon-Jones E. On the relationship of trait PANAS positive activation and trait angerEvidence of a suppressor relationship / E. Harmon-Jones, C. Harmon-Jones. // Journal of Research in Personality.. – 2010.
7. Schmidt H. G.). Foundations of problem-based learning: some explanatory notes / Schmidt. // Medical education. – 2009. – №27. – C. 422–432.
8. Potter W. J. An analysis of the contexts of antisocial acts on prime-time television / W. J. Potter, W. Ware., 1987.
9. Mayer R. E. Towards a science of motivated learning in technology-supported environments / R. E. Mayer. // Educational Technology Research and Development. – 2011. – №59. – C. 301–308.

Lanko A.V., student gr. CS-132
Language supervisor – **Svetenok L.K.**, senior lecturer
Chernihiv National University of Technology

NEW TRENDS IN DEVELOPMENT OF SOCIAL VIRTUAL REALITY

Virtual reality is a computer-generated environment that lets you experience a different reality.

There are multiple factors that affect achieving immersive virtual reality. Technology that goes into creating this environment consists of three major components: a computer, a headset and some sort of an input such as motion tracking, controllers or voice.

There are lots of examples of where Virtual Reality can get extremely entertaining and what is the most important - useful. Areas of life that can have VR as a key element include gaming, movies, learning, networking and so many others. One of the most fascinating phenomenon at this moment is Social VR.

Social Virtual Reality is basically an extension to social media that could eventually replace it.

Facebook, who recently obtained Oculus VR, showed their vision for integrating VR into everyday life on Oculus Connect 2016 conference. Facebook CEO, Mark Zuckerberg presented their face-to-virtual-face reality. In the live demo Mark and two of Facebook employees show the potential of Social VR. They have created personalized avatars for each of the presenters and now are working on developing tools for making avatars process easier to represent up to 1.7 billion Facebook users, making them more recognizable and not so creepy. For having "close to real" interactions, avatars can reproduce some of the emotions like being confused, cheery, sad, frightened and so on. Also, they are able to make eye contact.

Inside Social VR it is possible to perform various actions, for example, play chess, cards, take VR photos and teleport to different locations of your choice.

Approach that Facebook acquired deals with avatars being cartoonish projections of users and their emotions being translated through controller input sequence. (In order to show emotions a user will have to press certain key combinations. Later on it would probably track their body movements.)

There is another company, an independent startup called AltspaceVR which is trying to capture human motion in the right way. They abandoned methods that Facebook uses to move their avatars. Facebook avatars make you move like a vaudeville actor, over exaggerating every move you make in order to pass the emotion to the avatar. AltspaceVR believes that we can teach computers body language just like computers were taught to recognize speech and to vocalize it. The underlay to teaching computers is a concept of machine learning, when you feed as much data to the system as it needs to fully understand, differentiate, recreate the qualities of fed data. This indie company created special lab that is designed to capture the way we move in the environment. The lab is shaped into dome and it has over 500 cameras and sensors to capture movement (480 VGA cameras and 30 HD cameras, as well as 10 RGB-D depth sensors borrowed from Xbox gaming consoles). All these cameras are in sync and 1 minute length recording of movement takes 600GB of data.

This data will be a source of information for deep learning algorithms which will crack the body language code. We won't have to wear lots of detection devices or get inside a dome full of cameras to be represented in VR because it will understand the way we move.

The most important idea that AltspaceVR pursues is photorealistic virtual reality. They believe that inside Social VR we must feel the most comfortable and natural. We should feel the presence of our friend, colleague, anyone we are interacting with. They don't rush into making avatars move fictitiously as Facebook avatars do because it takes away from realistic experience. The research on this from the last decade is that it's easier to make an emotional connection with an abstract avatar where everything you see is tracked and rendered correctly, versus trying to make an emotional connection with a very detailed avatar that is NOT being captured in the right way. Oculus has a similar approach and their core principal is "Leave it to the human brain, don't fake it".

The most exciting thing is that being hundreds miles apart it will be possible to casually talk and play games or watch some movies with your loved ones. World will become even smaller. We will be able to reconnect with our grandparents, to get into blind dates before meeting in real life, have professional meetings, play poker knowing whether another person is bluffing or not.

Possibilities of VR are endless but the concept can be as exciting as it is scary. In my opinion virtual reality would not last for long as we think of it today. It will transform into something greater and for sure essential. International business relationships would have stronger bonds. Studying would grow to a new kind of astonishing because of showcasing capabilities of virtual playgrounds. Computer gaming would be larger than life and lots of people might even lose themselves.

I cannot predict what virtual reality will become but I hope it will help us create a better brighter future.

References

- 1.Virtual Reality 101 – Your guide to VR. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.cnet.com/special-reports/vr101/>
2. Explained: How does VR actually work? - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.wearable.com/vr/how-does-vr-work-explained>
3. Facebook invents “virtual reality emoji” gestures - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://techcrunch.com/2016/10/06/vr-emoji/>
4. Mark Zuckenberg - Here's the crazy virtual reality demo I did live... - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.facebook.com/zuck/videos/10103154531425531/>
5. Cracking the elaborate code - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.theverge.com/2016/12/7/13857144/social-vr-carnegie-mellon-panoptic-studio-facebook-oculus-toybox>

M. Oliinik, student, group MEMП-161
Language Supervisor – **S.I. Yusukhno**
Chernihiv National University of Technology

COMPARATIVE ANALYSIS OF RENEWABLE AND NON-RENEWABLE SOURCES OF ENERGY

I think everyone heard something about renewable and non-renewable sources of energy but despite this I want to tell about it. Firstly, i tell about renewable sources of energy . List of the main types used alternative energy sources: Solar energy, Wind energy, Hydropower energy, Geothermal energy, Ocean energy and Biomass energy. And now, I want to tell you about each:

- Hydropower energy – is energy can be used for converting energy of water flow into electrical energy;
- Wind energy – flows of wind can be harvested in wind turbines that spin the shaft of electric generators or in windmills;
- Geothermal energy – can be used for heating and electricity production;

• Biomass energy – is one of the oldest energy sources and use of direct reduced to burning the open fire or in kilns and furnaces with relatively low efficiency.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES RENEWABLE ENERGY

One of the main advantages of using renewable energy sources is that, since it is renewable, it is sustainable and will therefore never be exhausted.

One of the main disadvantage of renewable energy sources is the reliability of supply. Renewable energy often relies on the weather for it is source of power.

NON-RENEWABLE ENERGY

Non-renewable energy is fossil fuels (oil, coal, natural gas, etc). So, they are non-renewable because on the planet is finite resources of fossil fuels. If we are continually used, fossil fuels will disappear. Fossil fuels are formed of dead plant and animal matter, over more millions of years.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES NON-RENEWABLE ENERGY

Non-renewable energy is cost effective and easier to product for using. For example, oil and diesel are good choices for powering vehicles.

Fossil fuels are non-renewable and early or late will eventually run out because we are using them much faster than they can be restored in the earth. And burning fuels produce greenhouse gases including vast amounts of carbon dioxide.

CONCLUSION

Renewable and non-renewable sources of energy have many advantages and disadvantages, but humanity can't to decide what's better. But I know one output, humanity needs to switch to clean energy sources now.

Thank you for listened to me, good luck, everyone!

References

- 1) American Association for the Advancement of Science, 1976 – pages 196.
- 2) <http://www.sciencedirect.com>
- 3) <https://www.eia.gov>

Пекур І.В., студентка 2 курсу, група ВР-151
Науковий керівник – **Ніколаєнко О.В.**, старший викладач кафедри
іноземних мов професійного спрямування
Чернігівський національний технологічний університет

PARTICULAR QUALITIES OF CHERNIHIV MUNICIPAL WATER SUPPLY SYSTEM

*Water. We can not say that you need to live,
you're just living ...
You are the greatest wealth in the world.
Antoine de Saint-Exupéry*

Water in fact is one of the nature's most valuable and wonderful gifts to mankind which is required for the survival of all the living things on Earth. In fact, Earth is a unique planet in our solar system due to the existence of this most precious compound which helps in supporting life on Earth. In fact, water is required for almost every activity in our day to day life. The body of all the living organisms is composed of water and that's why all of us should concern about its quality. You know that we are what we eat and drink. Those who live in cities consume water supplied by local water companies.

The history of Chernihiv water company dates back to the 19th century, when water for communal needs was used from the river Stryzhen, because the source was clean enough, what is hard to imagine today. Urban residents received water with a help of horses and special water carriers. In 1962 there was built a water supply point "Podusivka" that used potable water from artesian wells, two reservoirs supply of clean water, pump station and two second lift-distance water pipelines. Water supply point is a device for receiving surface water and usually is arranged in a sustainable erosion resistant area with water source located in sufficient depth. By 1883, the construction of two wells and Yalivschyna Pumping Stations as well as the construction of the first stage of city water plumbing, initiated by the Mayor Khizhnyak, had been completed. This year is considered with the beginning of the centralized water supply of Chernihiv. In 1892 local authorities began work on the expansion of urban water supply, which was included the construction of the water tower, pumping station, water supply system. In 2015 the main sewer collector was built in Chernihiv. Its length estimates 1.2 kilometers [3].

Water may be taken from any sources of water for human consumption after it has undergone a preliminary treatment to assure its purity. As man's communities grew in population, the demand for water increased and the need for protection of the source of water supply against the possibility of contamination became evident. Progress and civilization have called for elaborate and various systems and methods of water treatment [1].

The process of potable water treatment at Chernihiv water company covers 135 water supply points. The water company workers work to a very tight schedule because the quality of water we consume completely depends on their competence and professionalism. First of all it is necessary to determine the total number of microbes that water could contain. Then specialists take water samples and send them to the laboratory to check. In general, water is tested by 4 parameters: hardness, alkalinity, calcium and chloride, all checks are conducted manually. The rest of the parameters are checked by spectrophotometers.

Chernihiv water supply system drawbacks. One of the main problems is the presence of a rusty and weak water pressure in pipes. This is due to outdated water supply system. The water comes to the city residents from artesian boreholes, pure natural springs, but it gets secondary pollution inside buildings and networks. But the biggest problem is the inability to save water, you and I do not think about the role of water in our lives, but one day water can disappear on our planet.

So we should always remember the importance of water and appreciate the work of people who deliver water to our homes and are responsible for its quality.

Список використаних джерел

1. Paul Kochю Water Sources: Principles and Practices of Water Supply Operations. - American Water Works Association Volume 1, 2006. – 212p.

2. Конспект лекцій з дисципліни «Водопостачання та водовідведення» (для студентів 3 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.060101 «Будівництво» та слухачів другої вищої освіти спеціальності «Теплогазопостачання і вентиляція») / Н. Ю. Колеснік, К. Б. Сорокіна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 72 с.

3. Чернігівський водоканал - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://water.cn.ua/>

Перекута К.Г., студентка гр. МОАп-161

Науковий керівник – **Местхарм О.А.**, ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет

UNTERSTÜTZUNG DER EUROPÄISCHEN SPRACHENVIELFALT ALS GRUNDLAGE BEI DER SCHAFFUNG DES INTERKULTURELLEN DIALOGS

Unter jeglichen Sprache versteht man ein Mittel der Verständigung zwischen Menschen. In diesem Zusammenhang lautet die Definition von Edward Sapir "Sprache ist eine ausschließlich dem Menschen eigene, nicht im Instinkt wurzelnde Methode zur Übermittlung von Gedanken, Gefühlen und Wünschen mittels eines Systems von frei geschaffenen Symbolen" [1].

In der vorliegenden Publikation wurde ein Versuch vorgenommen, den Begriff der Sprachenvielfalt zu erörtern, sowie die Situation der europäischen Sprachenvielfalt darzustellen und zu analysieren.

Unter der Mehrsprachigkeit versteht man die Fähigkeit, mehrere Sprachen zu sprechen. Darüberhinaus hat sie eine Doppelfunktion. Einerseits ermöglicht sie die Kommunikation zwischen Menschen von verschiedenen Kulturen, andererseits leistet sie einen Beitrag zum Überleben von gefährdeten Sprachen. Die Übersetzung ihrerseits dient als notwendige Brücke über die vielen Sprachbarrieren, die durch Mehrsprachigkeit nicht überwunden werden können, weil diese dazu nicht in der Lage oder gar nicht vorhanden ist. Beide sind notwendige Bestandteile einer pluralistischen Gesellschaft [1].

Die Erscheinung der Mehrsprachigkeit an Schulen findet man heute in vielen Ländern, in denen nationale Bildungsziele den sozialen Zusammenhalt zu einer ihrer Prioritäten bei öffentlichen Investitionen in Bildung gemacht haben. Sprachpolitik, die Mehrsprachigkeit, gefährdete Sprachen und das Erlernen von Sprachen fördert, ist unentbehrlich für eine langfristige Nachhaltigkeit der kulturellen Vielfalt [2].

Es lässt sich feststellen, dass die Achtung der Sprachenvielfalt ein Grundwert der EU und die Achtung des Menschen und die Offenheit gegenüber anderen Kulturen ist. Die Europäische Union wird aus dem kulturellen, religiösen und humanistischen Erbe Europas geschöpft und in der das Bekenntnis zu den Grundsätzen der Freiheit, der Demokratie und der Achtung der Menschenrechte bekräftigt. In Artikel 2 des Vertrags über die Europäische Union (EUV) wird die Achtung der Menschenrechte und die Nichtdiskriminierung hervorgehoben, während in Artikel 3 festgehalten wird, dass die EU „den Reichtum ihrer kulturellen und sprachlichen Vielfalt“ wahren soll [3].

Migration und demographische Entwicklung belegen seit längerem die Notwendigkeit, stärker als bisher in die Verbesserung der Rahmenbedingungen kultureller Identitätsbildung und des interkulturellen Dialoges zu investieren. Grundlage dafür sind Bildung und Kultur. Jeder Bürgerin und jedem Bürger unseres Landes muss Chancengleichheit beim Zugang zu einem qualifizierten und vielfältigen Bildungs- und Kulturangebot ermöglicht werden. Der Dialog der Kulturen ist ohne die jeweils eigene selbstbewusste Standortbestimmung nicht möglich [4].

Die heutige Sprachenpolitik der Europäischen Union ist auf der Achtung der sprachlichen Vielfalt in allen Mitgliedstaaten und auf der Schaffung eines EU-weiten interkulturellen Dialogs basiert. Die EU fördert das Lehren und Lernen von Fremdsprachen und die Mobilität aller Unionsbürger mithilfe von speziellen Programmen zur allgemeinen und beruflichen Bildung, um den gegenseitigen Respekt zu behalten. Fremdsprachenkenntnisse und Fremdsprachenkompetenzen sollten alle EU-Bürger erwerben, um ihre Ausbildungs- und Beschäftigungschancen zu erhöhen. Die EU unterstützt daher die Idee, dass alle Unionsbürger neben ihrer Muttersprache zwei Fremdsprachen beherrschen sollten (KOM(2008) 566). Die EU hilft Mitgliedstaaten außerdem dabei, Minderheiten im Sinne der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen des Europarates zu schützen [3].

Zwecks der Unterstützung der Mehrsprachigkeit in Europa sind bestimmte Maßnahmen und Veranstaltungen von großer Bedeutung. Der Europäische Tag der Sprachen hat der Europarat initiiert. Das Ziel des Aktionstages ist es, zur Wertschätzung aller Sprachen und Kulturen beizutragen, den Menschen die Vorteile von Sprachkenntnissen bewusst zu machen, die individuelle Mehrsprachigkeit zu fördern und die Menschen in Europa zum lebensbegleitenden

Eingeführt wurde der Europäische Tag der Sprachen 2001, dem Europäischen Jahr der Sprachen. Der Tag wird seither jährlich am 26. September gefeiert. Im Rahmen des Aktionstages unterstützt der Europarat zusammen mit der EU Initiativen, Aktionen und Veranstaltungen rund ums Sprachenlernen. Derzeit wird der Tag in bis zu 45 Ländern für Aktionen genutzt. Diese werden lokal durchgeführt und vom Europäischen Fremdsprachenzentrum des Europarates (in Kooperation mit Partnerorganisationen in den einzelnen Ländern) koordiniert [5].

Das Europäische Jahr des interkulturellen Dialogs ist Anlass genug, die Psychologie als eine für die Entwicklung des interkulturellen Dialogs zentrale wissenschaftliche Disziplin nach ihrem spezifischen Beitrag zu befragen. In diesem Sammelband werden aus verschiedenen Perspektiven heraus psychologische Erkenntnisse zur Entwicklung und Qualifizierung des interkulturellen Dialogs dargestellt und anhand empirischer Forschungsbefunde und Praxiserfahrungen analysiert [6].

Aufgrund der durchgeführten Analyse lässt sich feststellen, dass die Sprachenvielfalt gelebte Wirklichkeit in Europa, ein wesentlicher Bestandteil ihrer Identität und der unmittelbarste Ausdruck von Kultur ist. Deswegen sollte die intensive Förderung der Mehrsprachigkeit auch weitergeführt werden [6].

Quellenangaben

1. Der interkulturelle Dialog - Unterstützung EU – Programme [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: http://kultur.creative-europe-desk.de/fileadmin/user_upload/Broschuere_interkultureller_Dialog_Unterstuetzung_durch_EU-Programme.pdf

2. Der Europarat und der interkulturelle Dialog [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_GermanVersion.pdf

3. Kurzdarstellungen zur Europäischen Union [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/de/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html

4. In kulturelle Vielfalt und interkulturellen Dialog investieren Union [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: https://www.unesco.de/fileadmin/medien/Dokumente/Kultur/Weltbericht_FINAL.pdf

5. Europäischer Tag der Sprachen [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: <http://dictionary.sensagent.com/Europaeischer%20Tag%20der%20Sprachen/de-de/>

6. Das Europäische Jahr des interkulturellen Dialogs 2008 - Resümee und Ausblick [Die elektronische Ressource]. - Modus für den Zugang: <https://www.bmb.gv.at/schulen/ejid/home/index.html>

Проценко А.О., студента гр. СР-151

Науковий керівник – **Гречок Л.М.**, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

REFUGEE FAMILIES OF UKRAINE

During the ongoing war between Ukrainian government forces and pro-Russian separatist insurgents in Donbass region of Ukraine that began in April 2014, many international organisations and states noted a deteriorating humanitarian situation in the conflict zone.

A report by the United Nations said there had been an "alarming deterioration" in human rights in territory held by insurgents affiliated with Donetsk People's Republic and Luhansk People's Republic. The UN reported growing lawlessness in the region, documenting cases of targeted killings, torture, and abduction, primarily carried out by the forces of the Donetsk People's Republic. The UN also reported threats against, attacks on, and abductions of journalists and international observers, as well as the beatings and attacks on supporters of Ukrainian unity.

A report by Human Rights Watch said "Anti-Kiev forces in eastern Ukraine are abducting, attacking, and harassing people they suspect of supporting the Ukrainian government". The first thing that needs to be given to the settlers is the need to support their social and public activity, without which their adaptation does not take place in new places.

Ukraine faced a new phenomenon of immigrants from Donbas and Crimea over the past two years. Despite the military action in Ukraine, the number of foreigners who are applying for refugee status in the past two years has not changed. For example, last year 1,400 individuals asked for protection. However, only 49 persons received refugee status who are in need of extra protection.

Along with this in Ukraine more than 1.7 million displaced people are registered internally from Donbass and Crimea. Every day refugees and immigrants face almost the same challenges starting from obtaining the appropriate status and ending by social security.

As a result of the conflict in Ukraine, more than two million people have been forced to flee the regions of Donetsk and Luhansk, becoming refugees or internally displaced persons. Thousands of them have settled in the western parts of their own country, where they live in dangerous and unsustainable conditions. Many of them are mothers and children and their future is uncertain. They cannot proceed any further because the EU borders are impossible to cross. Many of them do not want to flee Ukraine; they have settled in the western regions because these are safer and more developed than other regions. These people have been forced to start a new life regardless of where they have ended up or what has happened to them.

First of all, most problems they face with housing and employment. Many immigrants have narrow specialization, for example, a miner who can not find application in our region. So these people must be reorientated. The refugees are trying to solve the issue of employment on their own.

Some refugees from Donbass fled to parts of western and central Ukraine, such as Poltava Oblast. Around 2,000 families from Donbass were reported to have taken refuge in the southern Ukrainian city of Odessa. Other refugees from Luhansk fled to Russia during the week-long ceasefire that was declared 23 June 2014 and in effect until 27 June. As of June 2014, at least 110,000 people had left Ukraine for Russia in the wake of the conflict, according to a United Nations report. Refugees clustered around Rostov-on-Don, with 12,900 people, including 5,000 children, housed in public buildings and tent camps there. Similarly, the report stated that around 54,400 are internally displaced people within Ukraine itself.

Some of the female refugees who had reached the town of Uzhgorod, on the Slovak frontier. There more than thirty mothers and children are living in a hotel, which accommodated them following an order from national authorities. At first, the displaced women received a living allowance, but most now struggle to live on their maternity allowance alone, sharing a single room with their whole families and lacking the most basic supplies. They rely on charities and religious communities to provide much of their food and clothing.

The situation of these female refugees and their children is precarious. The risk of sexual violence is increased in contexts of armed conflict, and single mothers and children are particularly vulnerable. It is almost impossible for these single mothers to find money to pay rent, to maintain a decent standard of living, or indeed find a sustainable home.

The resulting donations enabled the building of a kitchen in the hotel for the refugees. For some of the families who had been staying at the hotel for more than a year, this was the first time that they had had access to an equipped kitchen to cook their own meals. These donations also enabled the purchase of medication, clothing and other basic supplies for the children. Much of the support has been made possible thanks to the work of the volunteers, who run a refuge for young people at risk, and have assisted the refugee community from the beginning.

What social assistance is provided for the refugees by the government? People are given the right: free 6-month residence from the date of registration with the social services (sometimes you only need to pay for utilities), free provision by local authorities for the transport of things and free travel in public transport when returning to the liberated territory, placement of children in kindergartens and schools, as well as universities, medical care in a new place of residence and other social services provided for by law.

If the migrants received a pension, maternity allowance and other state social benefits, these can be resumed at a new place of residence. It could be noted that provided social assistance to refugees is clearly insufficient. It does not provide the resources to ensure people's food, work, clothes, medicines and payment of medical services, etc. A large number of restrictions make it impossible to obtain a modest state payment to all categories of migrants. What to do in this case? Not indifferent people do not think, but act: from the moment of the first refugee family's moving, a volunteer movement started. Charitable organizations, including the "Social Partnership", have joined it. The joint efforts of caring people still provide the most effective assistance to refugees. In particular, we regularly provide displaced people with food and clothes, daily distributes sets of household chemicals and hygiene products. In summer, refugee children were able to relax for free in Georgia - all thanks to the support of people. The main thing is not to stop - social assistance to refugees will not cover all their needs, so it is important for us to continue to donate and collect food, clothing, money for the migrants, to do everything so that they quickly forget the horror they experienced and feel fully in their new place, returning to a stable life.

According to studies, 24 percent of Ukrainians are persons from the Crimea and Donbass, and 20 percent believe that the rights of migrants from Donbass should be limited. Another 16 percent of the survey participants are in favor of limiting the freedom of speech for immigrants from Donbass or those who are living there.

According to the sociological studies conducted by the Kiev International Institute of Sociology, attitude of the majority of population to internally displaced persons has remained unchanged within two years from the start of the conflict in Ukraine. Almost all respondents treat them positively or neutrally. But the most people also believe that immigrants should return to the place of residence as soon as possible.

Ukrainians tend to think of immigrants as citizens with equal rights with them and have become hostages of the situation and require support. Rate of this attitude is 89% in Ukraine. However, the study has shown negative trends in regard to displaced persons in the capital and western Ukraine.

Kyiv residents more often than elsewhere, assess the presence of immigrants from the negative side. In particular, 39% of Kyiv residents indicate deterioration of crime situation, whereas in other areas, this figure does not exceed 16%. On the strengthening of social tension indicates 21% of Kyiv residents that is twice more than in other regions.

Residents of Western Ukraine support negative stereotypes of immigrants. In particular, they emphasize the "pro-Russian political views," the unwillingness of displaced persons to work on equal basis with all, the aggressive attitude to locals and desire to have a special status because of their life circumstances.

However, in this region local residents have the least contact with immigrants (50% did not communicate with them and do not know about their presence in their community), and therefore they could not make an impression based on personal experience.

For example, in the European Union the refugees are provided with a temporary housing free of charge, health insurance, and a monthly cash payments of approximately 300 euros. They also are guaranteed the formal employment right and other benefits. Ukrainian legislation also provides assistance for refugees "for the purchase of essential goods", although it is provided a one-time only after receiving a appropriate status. According to the law "the rights and freedoms to internally displaced persons", the local authority must provide with free housing to refugees for temporary use (pay only utilities). Of course, this service is not complied in full. The local authorities only "turn their backs saying" about the lack of free housing. There are cases when refugees have been provided with rooms in dormitories, recreation centers and hotels.

The studies were conducted by International Migration Organization in cooperation with the Ukrainian Center for Social Reform and funded by the European Union.

References

- 1."Refugees from Donetsk, Luhansk oblasts arriving in Poltava Oblast". Kyiv Post. Interfax-Ukraine. 26 May 2014. Retrieved 24 June 2014.
- 2."Refugees from Donetsk and Luhansk regions seek refuge at Odessa resorts". TASS.ru. 19 June 2014. Retrieved 24 June 2014.
- 3."Rebels agree to respect Ukraine ceasefire". Al Jazeera. 24 June 2014. Retrieved 24 June 2014.
- 4.Alec Luhn (12 June 2014). "Ukraine's humanitarian crisis worsens as tens of thousands flee combat in east". The Guardian. Retrieved 15 June 2014.

K. Reva, student group MBTII – 161
Language Supervisor – **S.I. Yusukhno**
Chernihiv National University of Technology

STANDARDS FOR PV MODULES AND COMPONENTS

International standards play an important role in the Photovoltaic industry. Standards helps make PV cost effective. It also allows developers of new technologies or new materials to know what specifications and tests they are going to have to qualify to before they can commercialize those products [1].

The **International Electrotechnical Commission (IEC)** is the leading global organization that develops and publishes consensus-based International Standards for electric and electronic products, systems and services, collectively known as electro technology. There presently are 95 Technical Committees (TCs) and 80 Subcommittees (SCs) that do the standards work of the IEC. Each of these TCs and SCs is assigned a technical area in which to work.

TCs and SCs actually do the work of writing consensus standards within the IEC, with representatives as assigned from the National Committees. TC 82 "Solar photovoltaic energy systems" is responsible for writing all IEC standards in Photovoltaics. TC82 has been in existence and writing standards since the early 1980's. Working Group 2 (Modules) of TC82 has been active over this entire period, developing standards for PV modules. The following is a list of the IEC standards on PV modules (and devices) published by TC82 [2].

Table 1

A list of the IEC standards on PV modules (and devices) published by TC82

Code to the standard	Name
IEC 60891: 2009 Ed 2	Procedures for temperature and irradiance corrections to measured I-V characteristics of crystalline silicon photovoltaic (PV) devices.
IEC 60904-1: 2006 Ed 2 – Part 1	Measurements of PV current-voltage characteristics.
IEC 60904-2: 2007 Ed 2 – Part 2	Requirements for reference solar devices.
IEC 60904-3: 2008 Ed 2 – Part 3	Measurement principles for terrestrial photovoltaic (PV) solar devices with reference spectral irradiance data.
IEC 60904-4: 2009 Ed. 1 – Part 4	Reference solar devices – Procedures for establishing calibration traceability
IEC 60904-5: 2011 Ed. 2 – Part 5	Determination of the equivalent cell temperature (ECT) of photovoltaic (PV) devices by the open-circuit voltage method.
IEC 60904-7: 2008 Ed. 3 - Part 7	Computation of the spectral mismatch correction for measurements of photovoltaic devices.
IEC 60904-8: 1998 Ed. 2 - Part 8	Measurement of spectral Response of a photovoltaic (PV) device.
IEC 61215: 2005 Ed 2	Crystalline silicon terrestrial PV modules – Design qualification and type approval.
IEC 61646: 2008 Ed 2	Thin-film terrestrial photovoltaic (PV) modules - Design qualification and type approval.
IEC 61730-1: 2004 Ed 1	Photovoltaic (PV) module safety qualification - Part 1: Requirements for construction.
IEC 61730-2: 2004 Ed 1	Photovoltaic (PV) module safety qualification - Part 2: Requirements for testing.

References

1. John H. Wohlgemuth. Standards for PV Modules and Components – Recent Developments and Challenges // NREL is a national laboratory of the U.S. Department of Energy, Office of Energy Efficiency & Renewable Energy, operated by the Alliance for Sustainable Energy, LLC, Frankfurt, Germany September 24–28, 2012.
2. Eckart von Malsen. Opportunities for large-scale projects // SUN and Wind Energy. – 2011. – Vol. 5. – p. 254 - 255.

Сергієв В.В., студент гр. ПІ-141

Науковий керівник – **Кормільцина С.Ю.**, викладач
Чернігівський національний технологічний університет

NET SLANG IN E-MESSAGES

The most obvious trend of style in present day English has been towards the informal and colloquial. At all levels from written prose to the advertisement, writing has become nearer to casual speech. Speech itself has become more colloquial and informal. It admits slang reading and is little concerned with precision and correctness. What was once thought a slovenly usage, nowadays has appeared to be quite acceptable. The movement of written English towards colloquial speech is going faster and faster.

Slang is a perpetual delight of language enthusiasts. By slang we mean words or phrases in common colloquial use in some or all of their senses hanging on the outskirts of the literary language, but continually forcing their way into it. [2: 93]

The Oxford English Dictionary defines slang as “language of a highly colloquial style, considered as below the level of standard educated speech, and consisting either of new words or of current words employed in some special sense” [3; 68].

Thus slang is language of highly colloquial style considered below the level of educated people standard.

Each slang is rooted in a joke. Most slang words are jocular often with a coarse, mocking, cynical colouring.

Mobile phones, computers and internet opened a new page in slang vocabulary. Communication through computers and mobiles ousts face-to-face communication. A new type of chatting requires a new language. To quicken and simplify the text typing on the mobile, there appeared texts written in the language understandable for SMS-writers and “advanced E-mail users”.

Shortening and abbreviation have become dominant word-building types in this mobile language, e.g.:

Greetings

a-yo - a greeting. Synonymous with "Hey!", "What's up?", etc.

Example: “A-yo, Jessie what's going on?”

howzit - "How is it?"

Example: "Howzit, brother man?"

sup - a greeting, similar to "What's going on?" A shortened version of "What's up?"

Example: "Hey, sup man."

yo - used to get someone's attention.

Example: "Yo, come here."/"Yo, bro!"

Bye

later - goodbye. Shortened form of "See you later".

syonara - "goodbye". A Japanese word.

ta-ta - goodbye.

Example:

Person A: See you tomorrow!

Person B: Ta-ta.

Friends

bro, bruh - "brother", as in one's actual brother.

Example: "Hey bro, what's going on?"

homie, mate, m8, pal - a friend, a good friend.

Example: "He is my precious homie."

Popular words and acronyms nowadays

bae - Urban Dictionary says Bae is a Danish word for poop. Unfortunately, the Internet thinks it's a term of endearment: either an acronym for "before anyone else" or a shortening of "babe".

DAE - DAE is generally a prefix for a question, where the person asking wants to know if they are not alone in whatever they are experiencing. It's huge on Reddit, niche forums, and discussion groups, but is not used as regularly elsewhere on the Internet.

Example: "DAE use the condensation from their fast food beverage container to clean their hands when a sink is not readily available?"

Dafuq - The first time you see "dafuq" on the Internet, you might think it's a legitimate word. It's not. Pronounce it, preferably while no kids are around. Dafuq is the Internet's way of saying WTF because apparently, the Internet-made WTF was not convenient enough. Let not the logic of five characters being better than three characters bother you, weary Internet traveller.[5]

ELI5 - When someone gives a complex explanation for an event and you need them to dumb it down for you, ask them to "explain it like I'm 5 years old", or ELI5. Most often, it's used to explain science or technology in layman's terms.

FML - f*ck my life. As old as this is, it's still used a lot. The idea is that when you go through an unfortunate event, share it with the world by tagging it with "FML".[8].

Facepalm - Short for "Ugh, idiot." When someone does something stupid, instinctively, your palm hits your own face or forehead. That entire series of action is now reduced to a single word: facepalm. It can be used to convey dismay, disappointment, ridicule, or disapproval.

Headdesk - Headdesk is the extreme facepalm. When someone says or does something monumentally idiotic, you hit your head on the desk to convey your utter loss of faith in humanity. As you flail for hope, take solace in the knowledge that at least you can express your feelings in one succinct word.

IDGAF - I Don't Give A F***.

IMO / IMHO - In My Opinion / In My Humble Opinion.[7].

IRL - In Real Life. The Internet is the virtual life. People often have a whole second persona online, or keep their real life neatly separated from their online life. If you want to talk about something in your real life, the qualifier "IRL" is enough to let people know.

YOLO - You Only Live Once. YOLO is a justification for doing something that you probably shouldn't be doing, but want to do it anyway. It's also used ironically as commentary on someone else doing something idiotic.

Slang is now socially acceptable, because it adds a new and exciting dimension to language. People use slang for it is picturesque and jocular. Using slang people want to arrest attention, to sound striking, to be different from others, what is more, they want to sound up-to-date.

Since slang is constantly changing and is not going to disappear, the linguists will always have space for investigation in this field.

Список використаних джерел

1. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови –К.: Основа, 1993. - 255с.
2. Kuznetsova V. Notes on English Lexicology. – Київ. Рад.шк., 1966 – 131с.
3. Oxford English Dictionary
4. http://www.handy.ru/news/2001/may/news_48.htm/
5. <http://www.urbandictionary.com/>
6. <https://www.internetslang.com/>
7. <http://www.makeuseof.com/tag/30-trendy-internet-acronyms-slang-need-know-fit/>
8. <http://onlineslangdictionary.com/>

SPACE TOURISM: ECONOMIC BENEFITS AND ENVIRONMENTAL IMPACT

Contemporary society can be rightfully called a technologically developed society because the impact of new technologies can be found in all spheres of human activity. Technological advancement can lead to significant changes in the life of humanity as new technologies make it possible to find the way out in space and to explore another planet. Until recently, travelling into space was known only to astronauts and cosmonauts. However, nowadays the situation has completely changed and space tourism could be reality in the nearest future.

Space Adventures, Ltd. is the world's premier private space flight company and the only company currently providing opportunities for actual private space flight and space tourism. Using proven equipment and working side-by-side with professional astronauts and cosmonauts, they are the first company to have sent self-funded individuals to space. Their clients have cumulatively spent close to three months in space and traveled over 36 million miles [1]. Now many companies are researching and testing space crafts, which can carry tourists to space on a regular basis. American engineers are working on a reusable rocket, which will substantially cut the flight cost and will allow almost any person to buy a ticket to space at least once in a lifetime.

But like any brand new industry, space tourism has a number of both advantages and disadvantages. One of space tourism's biggest advantages as an emerging industry is its economic benefits for world economic progress and society as a whole.

The development of space tourism has the potential for generating substantial economic activity, creating a wide range of new business opportunities and a large number of jobs. This would be very beneficial for world economic growth, since the world economy is in an unusually poor condition: in particular, unemployment is unusually high more-or-less throughout the world [2].

The Futron Corporation, an aerospace and technology-consulting firm, under a contract from the State of New Mexico Economic Development Department, has studied the potential economic impact of one commercial spaceport in southern New Mexico, the Southwest Regional Spaceport. The report provides a forecast for potential spaceport activity and resulting economic impact for the years 2010 through 2020. Based on Futron's forecast of the launch market and the opportunity for development associated with manufacturing, tourism and related activities, the Southwest Regional Spaceport has the potential for generating substantial economic activity and creating a large number of jobs for the State of New Mexico. A summary of the results of Futron's economic impact assessment includes: approximately \$552 million of new economic activity and 4,320 jobs in 2020. Relevant activities included here are suborbital and orbital launch operations, visitor spending and tourism, and Rocket Racing League operations; Southern New Mexico has the potential to attract an additional 1,000 to 1,500 jobs in space vehicle and aircraft manufacturing, headquarters operations and support services activities and in excess of \$200 million in related economic activity by 2020. A new commercial spaceport also increases New Mexico's potential for attracting ancillary businesses in the tourism and university technology research and development sectors [3].

The passenger space travel is a new service which is technologically feasible with modest investment and for which the potential demand is known to be very large – possibly even capable of growing to the scale and importance of air travel. The space tourism market will evolve through different phases, starting with adventure tourists exploring space travel by paying several million dollars for a space journey and stabilizing into a well-developed tourist market with lower prices and easy accessibility. Current market surveys indicate that on an average 80% of people between ages of 20 and 29 are interested in space travel. About 70 percent of the Japanese want to make such a trip and that most of them are willing to pay at least three months of salary to make a flight [4].

In future such space tourism services have the potential to become a popular new branch of the leisure and travel industry with the help of advanced aerospace technology, the economic effects of the growth of such activities will be very positive, not only for companies but also for world economic progress and society as a whole. By encouraging space tourism, governments could also benefit from greater revenues. A recent market study by Futron Corporation indicates that commercial space tourism could generate over \$1 billion revenues by 2021 [5]. The development of commercial space activities like space tourism services will provide great economic and social benefits for humanity.

Although the economic potential is considerable, the case is different on the environmental side. A huge growth in the spaceflight industry could drastically speed up the process of global warming. The ozone layer would be damaged further, and the polar regions would suffer.

Researchers estimate that climate change caused by black carbon, also known as soot, emitted during a decade of commercial space flight would be comparable to that from current global aviation.

The findings, published in *Geophysical Research Letters*, suggest that emissions from 1,000 private rocket launches a year would persist high in the stratosphere, potentially altering global atmospheric circulation and distributions of ozone. The simulations show that the changes to Earth's climate could increase polar surface temperatures by 1 °C, and reduce polar sea ice by 5–15% [6].

The researchers ran global atmospheric models of an injection of about 600 tons of black carbon per year at a single location: Las Cruces. The results showed a soot layer in the stratosphere that stays within 10° latitude of the launch site. Furthermore, around 80% of the black carbon remained in the Northern Hemisphere, spreading out to between 25° and 45° northern latitude.

The black carbon layer caused the temperature to decrease about 0.4 °C in the tropics and subtropics, whereas the temperature at the poles increased by between 0.2 and 1 °C. The black carbon also caused ozone reductions of up to 1.7% in the tropics and subtropics, and increases of 5–6% in the polar regions [6].

The current estimate is there will be 3 tonnes of carbon emissions per passenger. If the prediction of launching 1,000 flights per year comes true, there will be 18,000 tonnes of additional emissions per year if each flight takes in six passengers. That is equivalent to a day of carbon emissions of Americans [7].

To conclude, it is worth pointing out that space tourism can play a productive role in future because it represents a huge market. The considerable economic potential is a welcome possibility. It will certainly give jobs to more people and will further help stimulate the economy. Space tourism will maintain humanity's strong will to keep exploring and developing the technologies. However, the environmental impact is too huge to ignore. There is a need to develop a technology that will not only scale down the carbon emission but also create programs to offset the damage. Clearly, further studies are needed to understand the impact of space tourism activities on economic growth, the environment and human welfare.

References:

1. Space Adventures Ltd. [Electronic resource]. – Available at : <http://www.spaceadventures.com/>.
2. Collins P. The economic benefits of space tourism [Electronic resource] / Patrick Collins // JBIS. – 2006. – Vol. 59. – P. 400–411. – Available at : http://www.spacefuture.com/archive/the_economic_benefits_of_space_tourism.shtml.
3. New Mexico Commercial Spaceport. Economic Impact Study for State of New Mexico Economic Development Department [Electronic resource]. – Available at : <http://www.parabolicarc.com/wp-content/uploads/2015/12/Futron-New-Mexico-Commercial-Spaceport-Economic-Impact-Study-Dec-2005.pdf>.
4. Annadurai M. Commercial space travel and space tourism [Electronic resource] / M. Annadurai, A. Krishnan, S. A. Kannan, Rama Murali G K. – Available at : https://www.researchgate.net/publication/282752474_Commercial_space_travel_and_Space_tourism.
5. Van Pelt M. Space tourism: adventures in Earth orbit and beyond [Electronic resource] / Michel van Pelt. – NY : Copernicus Books;
Praxis Publishing Ltd., 2005. – 217 p. – Available at : [http://dlx.bookzz.org/genesis/1037000/78e883f37fb76aa5bc41f5393e0b1d8f/_as/%5BMichel_van_Pelt_\(auth.\)%5D_Space_Tourism_Adventure\(BookZZ.org\).pdf](http://dlx.bookzz.org/genesis/1037000/78e883f37fb76aa5bc41f5393e0b1d8f/_as/%5BMichel_van_Pelt_(auth.)%5D_Space_Tourism_Adventure(BookZZ.org).pdf).
6. Ross M. Potential climate impact of black carbon emitted by rockets [Electronic resource] / Martin Ross, Michael Mills, Darin Toohey // Geophysical Research Letters. – 2010. – Vol 37, Issue 24. – Available at : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1029/2010GL044548/pdf>.
7. Cruz X. Future of Space Tourism [Electronic resource] / X. Cruz. – Available at : http://www.infobarrel.com/Future_of_Space_Tourism.

R. Buinyi, Ph.D

A. Strogii, S. Chupailenko, the students Gr. MEMP-161

Language Supervisor – **S.I. Yusukhno**

Chernihiv National University of Technology

USING GSM-TECHNOLOGIES TO FIND PLACES OF SINGLE-PHASE FAULT IN POWER NETWORKS WITH INSULATED NEUTRAL

In the power networks of Ukraine electric lines of 6-35 kV are built with insulated neutral. This is motivated by the need to ensure reliability of energy supply to customers in case of single-phase-to-ground faults (SPTGF), which are the main types (65-85% of all faults) of faults in such networks. However, customers are not affected by these faults because they are connected to 10/0.4 kV substations with line voltage in the network. This regime of network operation is abnormal since the voltage in undamaged lines surges to the line voltage. When the insulation is deteriorating, increased voltage might lead to double-line-to-ground faults in two lines. In this case emergency automation will power off the two lines.

A SPTGF can be caused by the break of phase conductor or the puncture of transmission tower insulator. In case of insulator puncture, the current flows through the transmission tower, thus the fittings of the reinforced concrete structure might be burned out leading to the deterioration of the mechanical strength of the tower. Touching to such a tower might result in an electric shock. And when the cable from 6-35 kV line falls on the ground, it creates a danger zone with radius of 8m in which humans or animals might be injured by the electric current (step voltage and touch voltage). Networks with insulated neutral can operate with SPTGF until the fault is eliminated.

The current of SPTGF in such networks are much lower than the load current. This fact complicates the process of finding the localization of fault. The current in the place of SPTGF is proportional to the electric capacity of the line and its voltage. In turn, the capacity is the function of the length of diverging branch lines.

Undamaged phases operate with a surged voltage as compared to the normal operation mode. It leads to premature deterioration of insulation and, as a result, emergency mode with double-line-to-ground fault.

Also, damaged insulation might lost its dielectric qualities due to the influence of moisture (this leads to SPTGF) and recover after drying up (this removes the SPTGF). The localization of such unstable faults are hard to find using traditional methods. When the emergency crew reaches the place of fault, the fault might disappear, and the place with deteriorated insulation will not be discovered.

SPTGFs also lead to the thermal shock of natural grounding for reinforced concrete transmission towers of overhead lines, blowing of fittings in underground part of the tower, collapse of the tower or even loss of life. Such cases happen in Ukraine every year.

According to Electrical Engineering Regulations (EER), “The ground fault protection should be designed as a selective protection, activated by the signal”. To establish the fact of ground fault in networks with insulated neutral, special relay protection circuits (figure 1) are mounted on substations. These circuits react to zero sequence voltage in the network. Localization of branch with SPTGF is done through one-by-one disconnection of feeders.

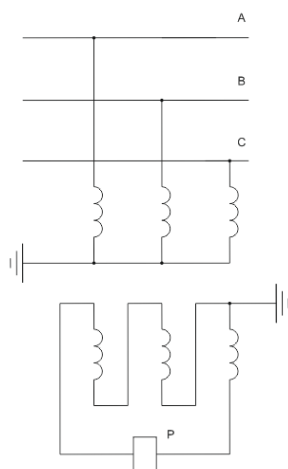

Figure 1. Filter of zero-sequence voltage.

After the branch with SPTGF is found, emergency crew visually inspects all the line with the help of handheld devices “Poisk”, “Spectr”, “Zond”, “Volna”, “Kvant” or similar, which analyze the electric and magnetic field along the overhead line. Analysing higher harmonics of of electromagnetic field near the overhead lines allows to conclude in which direction the place of fault lies. Thus, this process requires much time.

For remote monitoring of single line faults, the authors developed a device connected to the GSM network of a mobile operator. The device reacts to the capacitive triggering current, measures it and informs the personnel of power networks about the localization of SPTGF. Namely – the number of transmission tower with the fault. To build such a monitoring system the device should be mounted on cross arm of each transmission tower of the power line. The input signal and power for the device will be the winding of current transformer connected to the support ground wire. If the current flows in the support ground wire and the transformer primary winding, the voltage will appear on its secondary winding. The power unit of the device will accumulate energy from the current transformer for some time to be able to transmit the signal, then the information about the fault and its place will be sent via the GSM channel of the mobile operator. The schematic block diagram of the device is shown on figure 2.

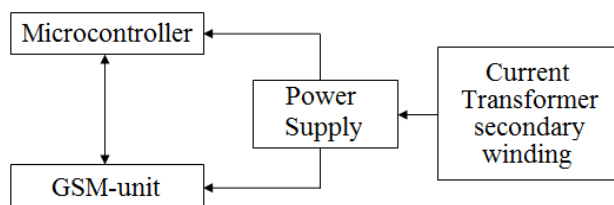

Figure 2. Schematic block diagram of the device.

To build this diagram the following criteria for the blocks were used:

- 1) small energy usage;
- 2) high immunity;
- 3) high reliability and resistance to overload.

M590 module from NEOWAY was selected as a GSM module because it has the lowest energy usage (only 200mA) among similar modules.

Chipset ARDUINO PRO MINI with controller Atmega 328P (16MHz, 5V) is selected for the microcontroller block. This chipset is readily available and potentially can implement many nice-to-have features for the device.

Transformer TALEMA AC1020 is selected because of its small price and high energy efficiency.

Energy storage is built using ultracapacitors.

The device consists of printed board with installed elements, immune case and SIM-card. The board is made of metal-clad glass textolite of 2mm thickness. All electronic components are located on the board: the unit for power supply and current registration, switching converter, microcontroller unit and GSM-unit. According to state standard 14254-96: "For outdoor devices it is allowed to use cases with protection level IP54. It is better to use cases with protection IP65". To meet this requirement it is proposed the two-component case consisting of polyester composite and external shield. Polyester composite protects components from current-conducting dust, moisture and ensures the desired appropriate dielectric strength. To protect from electromagnetic interference, the dual shielding is built.

The system should operate in the following way: when SPTGF occurs, the device turns on, establishes connection with the base station of the mobile operator and send the information to the supervisor, who then sends the emergency crew to fix the fault. The device can be used as part of SCADA and GIS-systems. In this case, the number of transmission tower will be shown on terminal with the route to the place with the fault. With the instruction from the supervisor, the emergency crew goes to the specific place and fixes the fault.

Given into account the resource base and the state of the Ukrainian economy, the installation of such devices will substantially reduce the cost of localization the SPTGF and transportation of emergency crew because the exact number of transmission tower with the fault will be known.

References

1. The problem of diagnostics of single-phase earth faults in networks with isolated neutral. – Access mode: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34996>
2. Rules for Electrical Installation. 4th ed. – Kharkiv: Fort, 2015. – 736p.
3. Rules of technical operation of electrical installations of consumers: Kharkiv: Industriya, 2007. – 288p.
4. Efficiency monitoring circuits in networks with isolated neutral. – Access mode: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_102/sz_02_102_6.pdf
5. Cheremisin N.M., Zubko V.M., Korobka V.A. Increase of efficiency of operation of electric lines with the isolated neutral due to monitoring of emergency situations // Energetika ta elektrifikatsiya, 2009, №8, P.47-54.

S.I. Yusukhno, Senior Teacher,
Dpt of Foreign Languages for Specific Purposes
Chernihiv National University of Technology

TEACHING AND LEARNING ENGLISH FOR FINANCE: MAJOR AIMS, PRINCIPLES AND SKILLS

Thousands of graduates currently applying for jobs in newly born financial companies and banks in Ukraine only too soon find out that what they used to call 'good command of English' is not at all sufficient for a successful career in Finance. Not only formulaic language, terminology and functions impinge upon effective telephoning or letter writing, one should know certain rules of writing and speaking and be a good user of both. To say nothing of more complex skills which combine both professional financial and business languages: presentations, meetings, and negotiations, which are much larger than the ability to understand a foreign language and speak it fluently. Overall performance, communication effectiveness is the main thing. Like it or not, our world has definitely become that of business. And the earlier we start studying it, the easier will it be to gain highly effective practical results of using it.

At our university we start teaching English for Finance (FE) to our students of Economics from the first lessons of their studies. We try to explain them from the very start that it is not just a specialist vocabulary, which distinguishes Financial English from other professional English variations. It is vital for them to be aware that the whole of business world (to be more precise - international financial business world) finds its reflection and realization in Financial English. So, FE is a complex combination of a language: vocabulary, grammar, functions, and also contents: accounting, audit, finance, banking, controlling, etc. Besides, it is communication skills: telephoning, correspondence, meetings, presentations, etc. and cultural awareness of social and business behaviour.

One of the major principles of FE is learner-centred approach. Learners' needs lay the foundation for the curriculum, which restructures teacher/learner relationship, converting it into partnership. This increases learners' motivation and in the long run - overall outcome.

Another basic FE principle is its purposefulness. Whatever the learners do in FE class: reading, writing, listening or speaking, they do it purposefully, solving business problems by means of a foreign language. The key method used in teaching FE is that of case study, when 'food for thought' is a set of data (business documents, mass media publications, ads, scripts of conversation, etc.), containing background information about the roots of the problem to be solved.

The most important aims of FE training course are:

- to help the students to acquire and develop the skills they will need to function efficiently and confidently in their jobs;

- to enable students to improve their command of English for career purposes;
- to acquaint students with the business setting in which they will be expected to use English;
- to teach basic skills to enable students to operate effectively in these situations.

The key topics of FE are:

- ICFE Accounting Standards
- Financial Institutions
- Accounting systems
- Accounting Qualifications
- Company Performance Reports
- Financial Statements
- Auditing
- Basic Auditing Principles
- Ethics Accounting Ethics
- Banking Financial Reporting of Central Banks
- Insurance / Principles of Insurance
- Bankruptcy

The students are trained in all the four language skills for various aspects of business: listening, speaking, reading and writing.

Listening Skills: The students are provided with a substantial amount of carefully structured listening activities and relevant listening tasks. They are also given the chance to improve understanding of authentic spoken English in a business context.

Speaking Skills: In the course of FE training we use carefully select and control language. Different business-related themes are covered and greater opportunities for pair and group work and discussion are stimulated. We teach the students how to communicate their message with the best possible language they can muster.

Reading Skills: It is essential to take into consideration the following elements: what to read, why to read and how to read. The main ways of reading practiced in the training course are: skimming, scanning, extensive and intensive reading. It is important to use authentic texts whenever possible and to link the different skills through the reading activities chosen: reading and writing, reading and listening, reading and speaking. English for financial business must be a real and living language, so we use authentic and current materials: newspapers (British/American) magazines, trade journals, technical texts, sources from the Internet, leaflets, brochures, company information, radio programs and videos as an ideal source of up to date information.

Writing Skills: The teachers explain the cardinal rules regarding letter writing and the students are given the opportunity to apply the theory to practical situations. The examples given provide the basis for business letters on different topics: enquiries, offers, payment, banking, insurance, personnel appointments and so on. The letters and documents reflect authentic transactions.

There are two categories of FE learners at our university: pre-experienced and job-experienced ones. So all EFL learners, planning working in the field of financial business after graduating (now day-time-students) fall into the former category, while those already working in it (external students and postgraduates) - into the latter one. There needs can't be the same. As a rule, pre-experienced learners know near to nothing about business of finance and have no business skills; only a vague idea of what is proper. So a FE teacher cannot use them as a resource, whereas the second group of learners, being experienced and knowing exactly how things are supposed to be done, can be a useful resource.

Secondly, needs analysis is practically unattainable in case with pre-experienced learners, as they need guidance even in this, while with job experienced learners this is not only attainable, it is unavoidable, being the basic foundation of a FE course. Pre-experienced learners are known to have two kinds of needs: the development of reading and listening skills with a strong emphasis on the vocabulary of the subject under study (management, marketing, etc.) to ensure independence in reading literature on the course or listening to lectures, and, secondly, getting training in communication skills of certain professional orientation. These can be summed up as one major need a FE teacher should meet: to achieve proper balance between language, communication and content.

Planning a FE training course basically means breaking it down into certain constituents and in general involves a number of steps:

- analysis of learning situation;
- analysis of target situation;
- establishing general topics and tasks;
- producing detailed skills/content plan;
- finding out/creating interesting, enjoyable materials;
- establishing suitable methodology;
- developing testing and evaluating grounds.

It should be emphasised that both EFL teachers and learners could profit a lot from Financial English. Learners would get a passport into a career in business of finance and teachers would largely enrich their professional arsenal.

References

1. Pratten J. Absolute Financial English. – Cambridge University Press, 2012. – 189 p.
2. MacKenzie I. English for the Financial Sector. - Cambridge University Press, 2013. – 160 p.
3. Corbett J. English for International Banking and Finance. - Cambridge University Press, 2014. – 178 p.

ПІДСЕКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ

Подсекция - Философии / Subsection - Philosophy

Акуленко О.В., студентка гр. ПР-152
Науковий керівник – Ємець Н.А., к.філ.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Демократія є складним суспільно-політичним феноменом, процес осмислення якого триває понад дві з половиною тисячі років і досі далекий від завершення. На сьогодні в науковій літературі існує безліч визначень поняття «демократія», яке з грецької мови перекладається як народовладдя, або, використовуючи визначення американського президента А. Лінкольна, "правління народу, вибране народом і для народу". Це визначення демократії відображає початкову стадію розвитку громадянського суспільства, що включає в себе не велику чисельність населення, де безпосередню участь в політиці приймає все населення.

Сьогодні ж ми маємо справу із зовсім іншою демократією, яка поширюється на великі плюралістичні суспільства, що характеризуються складною структурою, постійно змінюваною системою внутрішніх і зовнішніх взаємодій. Це вимагає кардинальної перебудови політичної системи й інститутів влади та управління, а отже - вияву нових сутнісних характеристик і визначень демократії, більшість з яких, тим не менше, так чи інакше пов'язує її з конкретними формами та ступенем участі мас в управлінні державою. Саме на цій основі й формується переважна частина сучасних концепцій демократії, з яких можна виділити такі найголовніші як: «концепція участі» (партисипаторна), елітарна концепція демократії та концепція плюралістичної демократії.

«Концепція участі» являє собою пряму протилежність елітарної концепції та безпосередньо відрізняється від неї таким ознаками як:

- передбачає безпосередню участь у підготовці, прийнятті та впровадженні в життя політичних рішень найширших верств населення;
- спрямована на подолання політичної відчуженості громадян, піднесення їхньої політичної активності та забезпечення дієвого громадського контролю за політичними інституціями та посадовцями;
- громадяни спроможні свідомо приймати політичні рішення, а ірраціоналізм, спонтанність мас можуть бути подолані шляхом підвищення освітнього рівня та компетентності народу.

Але критики даної концепції зауважують, що прийняття важливих рішень не професіоналами може призвести до популістського авторитаризму.

Щодо вищезгаданої елітарної концепції демократії, то її прихильники стверджують, що реальна влада повинна належати компетентній еліті, яка б володіла необхідним рівнем знань, компетенцією, необхідними навиками в управлінні суспільством, дотримувалась демократичних принципів. Народові має належати тільки право періодичного, головним чином електорального, контролю за складом еліти. Але ж і недолік даної концепції полягає у небезпеці посилення авторитарних тенденцій внаслідок відриву еліти від соціального ґрунту та бюрократизації влади.

Певного роду компромісом між учасницькою та елітарною теоріями демократії є концепція плюралістичної демократії. Згідно з цією концепцією, народ складається з конкуруючих між собою груп

інтересів і не може виступати єдиним суб'єктом політичної дії, і саме демократія має забезпечити баланс сил між ними. Держава в цій системі виконує роль арбітра.

Провідне місце серед сучасних трактувань демократичного правління на засадах політичного плюралізму займає теорія поліархії, яку обгрунтував Роберт Дал. Він зазначав, що ця концепція ґрунтується на положенні про наявність багатьох "центрів" сили та впливу в сучасних суспільствах і має на меті дати реалістичне уявлення про демократичні моделі сучасності, чітко відмежувавши їх від ідеалу демократії. Тому дана теорія посідає провідне місце серед теорій, що тлумачать демократію сучасності. Тому не дивно, що Україна, стаючи на шлях демократизації, обрала для себе як теоретичне підґрунтя системних перетворень у політичній сфері саме цю концепцію демократії.

Надзвичайно важливим є також розв'язання питання вибору моделі демократії або типу демократичного режиму. Основними діаметрально протилежними моделями демократії є: мажоритарна (Вестмінстерська), взірцем якої є Велика Британія, та консенсусна, яку представляє політична система Швейцарії, і подає їхню найбільш повне теоретико-методологічне обґрунтування.

Суть Вестмінстерської моделі - у правлінні більшості, коли всі важливі питання вирішуються тільки шляхом голосування за принципом абсолютної більшості голосів. Дана модель допомагає вирішувати проблеми гетерогенних суспільств і є для них найбільш прийнятною. Гетерогенні, або плюралістичні суспільства характеризуються наявністю великих етнічних, релігійних, мовних груп та груп, що сповідують різні ідеології.

Суть консенсусної моделі - у розподілі влади між максимально великими групами людей за умови надання меншинам права вето з питань, що зачіпають їхні інтереси, та застосування інших механізмів узгодження суспільних інтересів. Консенсусна модель допомагає вирішувати проблеми гетерогенних (поділених, сегментованих) суспільств і є для них найбільш прийнятною.

Виходячи з того, що головним критерієм відповідності тієї чи іншої моделі демократії даному конкретному суспільству є його приналежність до числа гомогенних або гетерогенних, питання про адекватну модель демократії для України передбачає з'ясування характеру сучасного українського суспільства.

Слід враховувати, що на території України проживають представники понад 120 національностей. Одна національна меншина - російська - становить більше 20% від загального складу населення, що дозволяє за етнічною ознакою віднести українське суспільство до плюралістичних, гетерогенних. Аналогічний висновок можна зробити й на підставі аналізу населення за мовною ознакою, оскільки лише 60% громадян України вільно володіють українською мовою, а для третини населення рідною є російська.

Українське суспільство є гетерогенним і за релігійною ознакою, з огляду на існування кількох провідних Церков, понад 17 тисяч релігійних суб'єктів, які представляють близько 60 релігійних напрямків.

Таким чином, українське суспільство, без сумніву, є гетерогенним, плюралістичним. А тому оптимальною для України є консенсусна модель демократії. Вагома роль у процесах становлення демократії належить змінам в ціннісних орієнтирах і діях політичних суб'єктів (як на рівні лідерів і організацій, так і на рівні мас) у бік раціоналізації та лібералізації. Поки що ці процеси протікають дуже повільно. Сьогодні в українському суспільстві спостерігається більш сильна орієнтація на націоналістичні ідеї, які певним чином уповільнюють процеси лібералізації.

Список використаних джерел

1. Брегеда А. Ю. Політологія : Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К., 1999.
2. Базар І. М. Політична етнологія як наука : історія, теорія, методологія, праксеологія.- К., 1994.
3. Гаєвський Б. Українська політологія. – К., 1995.
4. Політологія / За ред. О.Бабкіної, В. Горбатенка. – К., 1998; – К., 2001.
5. Політологія: Підручник / І.С. Дзюбка, К.М. Левківський, В.П. Андрущенко та ін. – К., 1998.
6. Скиба В.Й. Політологія. Теорія і методика навчального курсу. – К., 1992.
7. Скиба В.Й., Горбатенко В.П., Туренко В.В. Вступ до політології. – К., 1996.

Балика Б.О., студент гр.СР-151

Науковий керівник – **Шакун Н.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

В умовах наростання глобальних загроз та внутрішніх соціальних протиріч професія соціального працівника набуває важливого суспільного значення. Водночас важливою складовою його успішної професійної діяльності є наявність багатьох компетентностей (наявність професійних знань, активності, комунікабельності, конструктивності у вирішенні проблемних ситуацій і т.п.). Поряд з вищезазначеними

ключовою, на нашу думку, є креативність, оволодіння якою забезпечить успішну діяльність соціального працівника.

В західноєвропейській філософській думці до аналізу креативності вдавалися такі філософи, як Платон, І. Кант, Ф. Шеллінг, Е.Гартман, А. Бергсон, М. Гайдеггер, Ф. Гальтон, З. Фройд, Я. Л. Морено, М. Фуко, Р. Барт, Ж. Дерріда, Ж. Ліотар. Ураховуючи всебічний аналіз феномену креативності у філософії, проаналізуємо роль креативності у професійному становленні соціального працівника.

Першочергово слід підкреслити, що професія «соціальний працівник» для України та українського суспільства є новою, тому остаточно несформована й сама модель підготовки та адаптації соціального працівника. Водночас, складність соціальної роботи полягає у тому, що вона вимагає особливих якостей від професіоналів, що працюють в соціальній сфері. Однією з таких якостей є креативність.

Аналіз психолого-педагогічної та соціально-філософської літератури свідчить про те, що існує дуже багато визначень поняття «креативність». В сучасній науковій літературі проводиться думка про те, що креативність є характеристикою особистості, яка обумовлює її спроможність до творчості, здатність оригінально мислити (вдаватися до творчих експериментів), продукувати нові ідеї та натхненно втілювати їх у життя [1].

За визначенням Е. Фромма, креативність – це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове, вміння глибоко усвідомлювати власний досвід. “В центрі” феномену креативності вчений виокремлює його потенційні й актуальні “іпостасі”. Це пов’язано з процесами освоєння носієм потенційної креативності того чи іншого (нового для нього) виду діяльності, котрий має соціальне значення. Це визначення, на наш погляд, є досить слушним, оскільки для соціальних працівників дуже важливо знаходити нестандартні рішення в різних ситуаціях, а також шукати індивідуальний підхід до кожної людини, яка опинилась в складній життєвій ситуації.[3]

Особливістю соціальної роботи є те, що вона має на меті не лише підтримку людини, але й здатність повернути її до повноцінного життя у суспільстві. Сьогоднішня соціальна робота вимагає від працівників соціальної сфери оволодіння найсучаснішими розробками та методами роботами з клієнтами та впливу на суспільні відносини. Соціальна робота в першу чергу зорієнтована на людину, тому комунікація соціального працівника та клієнта можлива лише на партнерському рівні. Окрім знань, соціальний працівник має набути особистісні якості та вдало використовувати їх у конкретній ситуації. Формування креативності у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників можливе при максимальній спрямованості на творчий початок у професійній підготовці.

В аспекті реалізації креативного потенціалу важливого значення набувають наступні чинники:

- готовність до творчості в умовах здійснення професійної діяльності;
- володіння різними видами творчої діяльності, які б дозволяли інтегрувати знання з різних напрямів та відображувати у власній практиці у вигляді продукту діяльності (що не є стереотипним);
- оволодіння особистісною системою навичок та умінь, від якої залежить реалізація потенціалу в практичній діяльності [2].

Суттєвим елементом креативності професійно успішного фахівця, на мою думку погляд, є наявність особистісної мотивації, впевненості в тому, що обрана професія – це покликання душі. Формування мотивації до особистих і професійних досягнень не вичерпується розвитком інтелектуальних здібностей майбутнього професіонала, а передбачає створення як у сім’ї, так і в освітніх закладах (дитсадку, школі, ВНЗ) ситуації успіху для повноти реалізації його сутнісних сил. Творча особистість не може жити без творчості, вона бачить у ній головну мету і основний зміст свого життя [4].

Соціальний працівник ставить за мету своєї професійної діяльності наснаження клієнта, що потрапив у складну життєву ситуацію. Однак, прагнучи змінити іншу людину, соціальний працівник має змінюватися сам. Важлива частина цієї зміни – досягнення технологій управління творчим процесом у роботі з людиною в проблемі, якими фахівці повинні володіти професійно. Творча діяльність фахівця соціальної роботи це не тільки шлях пізнання внутрішнього світу людини, його креативності, але й результат цього пізнання, і можливість використання набутого знання та вміння. Тому будь-яка творчість в процесі індивідуальної соціальної роботи пов’язане з виявленням креативних особливостей індивіда і їх розвитку в різних видах діяльності.

Як відомо, основними вимогами до особистісних якостей соціального працівника як професіонала мають стати гуманістична спрямованість особистості, особиста і соціальна відповідальність, почуття власної гідності й повага гідності іншої людини тощо. Разом з цим, до основних якостей успішного соціального працівника варто віднести оригінальність його мислення, продуктивність, світоглядну гнучкість. Креативність соціальних працівників у більшості випадків проявляється через «творче мислення». Творче мислення – це є невід’ємна характеристика професійного соціального працівника. Кожне звернення про допомогу – це майже унікальний випадок і для соціальних працівників важливо приймати рішення саме з огляду на конкретну ситуацію, спираючись на професійну інтуїцію. Соціальний працівник має креативно мислити, усвідомлювати наявність багатьох шляхів вирішення соціальних проблем. У більшості випадків коли у спеціаліста соціальної сфери відсутній творчий підхід, це може позначатися на стосунках із клієнтом що категорично є забороненим у

соціальної сфері, а іноді й дискредитувати професію соціального працівника. Тобто він повинен адаптуватися та орієнтуватися у нестабільних умовах, бути готовим до викликів «плинної сучасності».

Таким чином, креативність є запорукою професійного становлення соціального працівника. Творчий, нестандартний підхід до розв'язання важливих соціальних проблем запобігатиме виникненню гострих суспільних протиріч і негараздів та дозволить ефективно реагувати на виклики глобального інноваційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бушуєв С.Д., Дорош М.С., Шакун Н.В. Управління розвитком складних систем Зб. наук. пр. Київського національного університету будівництва і архітектури. – 2016 № 26. – с. 49-57. – с. 54.
2. Павлюх В.В. Розвиток креативності як складової професійного зростання педагога / В.В. Павлюх // Андрагогічні засади післядипломної освіти: зб. матер. Всеукр. наук.-метод. інтернет-конфер., м. Кіровоград, 20-28.04.2015 р. / уклад. О.Е.Жосан. – Кіровоград: КЗ «КОІПО імені Василя Сухомлинського», 2015. – 87-94. – с. 90.
3. Малій Н.Ю. Психолого-педагогічні умови розвитку креативної складової професійного мислення студентів вищих навчальних закладів /Н.Ю.Малій// Проблеми загальної та педагогічної психології: зб.наук.пр.Ін-ту психології ім. Г.С Костюка АПН України. – К.,2008. – Т.Х, ч.5. -353-361.
- 4.Литвиненко С.Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи / С. Литвиненко // Зб.наук.пр.Полтава.держ.пед.ун.ту ім.В. Г. Короленка. Сер. Пед.науки. – 2006.

Болуто А.О., студентка гр. УП-151

Науковий керівник – **Герасименко О.В.**, к.і.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ФІЛОСОФІЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Сьогодні все більшого значення набувають міждисциплінарні напрямки наукових досліджень, що синтезують знання одразу декілька наук: філософію та культурологію, лінгвістику та соціологію, психологію та лінгвістику тощо. До таких системних напрямів належить і лінгвістична філософія, актуальність якої зумовлюється двома чинниками: значними здобутками у вивченні мови як науки та новітніми підходами до методології філософії, в якій лінгвістична проблема посідає визначне місце.

Проблематикою філософії лінгвістичного аналізу свого часу займалися такі вчені: А. Бергсон, Е. Гусерль, М. Мерло-Понті, Л. Вітгенштейн, Дж. Райл, Дж. Уїсдом, Дж. Остін, П. Стросон та ін. Серед вітчизняних науковців відзначилися А. Ішмуратов, К. Жоль, В. Омелянчик, Т. Кочеткова, М. Попович, І. Хоменко.

Лінгвістична філософія – це відмова не тільки від онтологічної і аксіологічної функцій філософії, але і від «гносеологічних гріхів» позитивізму і неопозитивізму з його принципами «чистого емпіризму», «редукціонізму», «верифікації», «фальсифікації» і філософії науки тільки до аналізу мови. З позиції прихильників цієї течії, філософія – це діяльність по подоланню тих труднощів, які виникають в наслідок невірного використання мови [1].

Лінгвістична філософія або філософія «буденної мови» бере свої перші витoki ще з часів Платона та Арістотеля. Але, враховуючи те, що на той час були нагальніші інші невизначені філософські парадигми, філософія мови не була особливого розвитку. Так само деякими доробками філософія мови проявлялася серед середньовічних мудреців, таких як Хома Аквінський.

Початком формування лінгвістичної філософії як окремого напрямку аналітичної філософії можна вважати 30-ті роки ХХ століття, а найбільшого свого розвитку вона набула після виходу праці Л. Вітгенштейна «Філософські дослідження».

Філософія мови в своєму становленні пройшла декілька основних етапів. Розгляд проблематики мови у філософії почався з логічного позитивізму і на початку ставив за мету перефразувати повсякденну мову на штучну – на символи математичної логіки. Але згодом з'являється філософія природної мови, що знайшла своє відображення в аналітичній філософії.

На сьогодні немає точних відомостей про те, хто саме ввів поняття «лінгвістичний поворот», однак в 1967 р. була випущена книга з такою ж назвою під редакцією Річарда Рорті, якого багаторазово звинувачували в відступництві від аналітики.

Сам же поворот від аналітичного аналізу логічних і математичних структур до вивчення повсякденної мови відбувся завдяки Джорджу Муру. В своїх працях з гносеології філософ висунув термін «здорового глузду». Дж. Мур вважав, що це поняття повинно засвідчувати всі пізнавальні акти, тому потрібне ретельне дослідження «здорового глузду» як об'єднуючої ланки всесвіту. Для цього філософія повинна вивчати природні мови, через які здоровий глузд «каже сам за себе». Методом

дослідження у Дж. Мура стало перефразування певних висловлювань з неочевидним змістом в чіткі поняття і граматичні відносини.

Велике значення для лінгвістичної філософії мають доробки Дж. Уїзда, Дж. Райла та Дж. Остіна. Вони досліджували не штучні мови-моделі, а способи використання слів повсякденної мови. Філософи даного напрямку вважали, що буденна мова є єдиною можливою справою у філософії і є засобом конструювання [2].

Філософія лінгвістичного аналізу протистоїть логічному позитивізму, що відображається в відмові лінгвістів від істинності теорії значення, в несприйманні того, що наукове мислення є універсальною і ідеальною формою будь-якого міркування, у невизанні можливостей зведення означень одного роду висловлень до значення іншого.

Лінгвістичні аналітики виділяють, що мова містить велику кількість підрозділів. Так, можна виділити «мовні шари» Вайсмана, «логічні типи» Райла і «мовні ігри» Вітгенштейна. Проте функціонування навіть одних і тих же слів у різних об'єктах є різним. Отже слова, що зовні є однаковими мають незбіжні значення і використовуються в різних значеннях відповідно до контексту. Тому значення слова – це не особлива реальна сутність чи абстрактний об'єкт, заданий у мові формалізованої семантики, а той або інший спосіб уживання слова у визначеному контексті [3].

Прихильники лінгвістичного аналізу вказують, що виникнення проблем у філософії пов'язане з неправильним розумінням логіки природної мови, отже і шукати ключ до їх вирішення потрібно через аналіз мови та ретельного опрацювання вживання слів в різних контекстах. Вважати, що дані проблеми вирішуються через визначення загальної характеристики слів чи через створення штучної мови, означає йти неперспективним шляхом. Тому вирішення різних філософських задач досягається використанням неформалізованої буденної мови.

Однак між лінгвістичним і логічним напрямком філософії є деякий зв'язок. Це визначається тим, що прихильники лінгвістичного аналізу розглядали проблеми філософії, що були нагальними в логічному позитивізмі, хоча погляди щодо вирішення таких проблем були різні. До того ж лінгвістичний позитивізм ввів у себе від логічного напрямку деякі ґрунтовні установки в розкритті характеру філософської діяльності. Своєю ціллю лінгвістичні аналітики вважають роз'яснення джерела «метафізичних» псевдопроблем і визначення реального змісту слів, що неправильно вживаються філософами-метафізиками.

Одним з найголовніших представників лінгвістичної філософії є Людвіг Вітгенштейн. Під його впливом створилась вчення мовних актів про взаємозв'язок життя та мови, що виражається через «мовні ігри». В основу цієї теорії лежить проведення аналогії між реальними життєвими ситуаціями, в які вплетено мову та поведження людей в різних іграх. Вітгенштейн вважав, що гра та правила тісно пов'язані, проте гра немислима, якщо її жорстко підпорядковувати правилам. Щодо мовних ігор, то під ними необхідно усвідомлювати моделі роботи мови. Філософ спрямовував свої погляди на те, що мовні ігри потребують спрощення складного та виявлення в них простих зразків, тобто це простіші методи вживання знаків, ніж ті, що ми використовуємо, знаки нашої складної буденної мови.

Отже, лінгвістичний аналіз є важливим напрямком у філософії, що нерозривно пов'язаний з дослідженням буденної свідомості. Відкриття в даній галузі філософських знань надали поштовх для вивчення психології, лінгвістичної семантики, етики та інших наук. Тому важливість дослідження філософії лінгвістичного аналізу так необхідна в окресленні кола філософських причин.

Список використаних джерел

1. Навально-методичний матеріал з курсу «Філософія» (I та II частини) для студентів денної форми навчання усіх спеціальностей / А.М. Капустін, О.І. Круглов, – Харків : ХДТУРЕ, 1999.
2. Філософія: курс лекцій для студентів, магістрів та аспірантів / В.Н.Чекер, М.М. Каськов. – Луганськ, 2003.
3. Мечковская Н. Б. Язык и религия: пособие для студентов гуманитарных вузов. – М. : Агентство "ФАИР", 1998. – 352 с.

Винник В.О., аспірант

Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СЕНС ЖИТТЯ: ПРОБЛЕМА СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ У ЛЮДСЬКОМУ БУТТІ

Людина, як і всі живі істоти нашої планети, рано чи пізно помирає, але людина як істота мисляча, здавна і до цього часу прагне зрозуміти сенс буття, знайти себе та досягнути такі поняття, як смерть і безсмертя.

Багато філософів часто задавались питанням існування «людини як живої істоти, що її очікує смерть (Вільям Хокінг) – і, при цьому, єдина, хто сумнівається в її кінцевості, робить її предметом міркування. Але розуміння, чи знання того, що смерть неминуча не зупиняє людину, не створює їй дискомфорту, а викликає якесь незрозуміле емоційне потрясіння, чи, навіть, сукупність емоційних потрясінь.

Перше, що може відчувати людина, думаючи про власну смерть, може бути страхом. Страхом того, що ця людина є маленьким світом, яка більше ніколи не побачить промені вранішнього сонця, не вдихне на повні груди повітря хвойного лісу, чи повітря в під'їзді своєї «хрущовки», не побачить захід сонця на морському побережжі, не потримає в своїх долонях маленькі рученятка своїх дітей внукив, чи не побачить рідних та близьких собі людей, кожен з яких вложив в її частину себе. Страшне розуміння того, що всього цього колись може просто не стати раз... і назавжди.

Разом з відчуттям страху можуть бути присутні такі емоції, як безнадійність, повна розгубленість, або навіть відчай. Буває, що люди, просто думаючи над питаннями смерті чи безсмертя, поступово стають душевнохворими. Проте, ті хто зумів перебороти в собі ці відчуття, живуть, як і всі «звичайні люди», ходять на роботу, виховують наступне покоління і неминуче чекають свого часу.

Якщо я згадав про людей, які не змогли перебороти свої душевні переживання, то варто згадати і про людей, які в пошуках відповіді, намагаються правильно на нього відповісти, налаштовують себе на те, що необхідно прожити це життя з повною віддачею, знайти максимально близьке життєве призначення (рос. мовою: «свой удел»).

Людина, доходячи до завершення своїх роздумів про смерть чи безсмертя, повинна зіткнутися з питанням існування душі, як складової частини саме людини. А саме в тому, чи буде існувати душа без людської участі. Багато філософів вважали так же, а багато вважали це повним абсурдом.

У християнстві смерть вважають переходом людини, чи людської душі в потойбічний світ. Вирішення проблеми хорошої людини чи поганої лягає на Страсний суд Божий, за вчинки, які були вчинені в людському смертному існуванні людини. Але мені здається, що всі ми далеко не ідеальні, можливо отримаємо на тому судді як слід, і необхідно прагнути отримати від життя все хороше і корисне, і побільше.

На мою думку, якщо навіть людина й смертна істота, але є щось фантастичне і потойбічне в смерті. Тож, не потрібно її боятися, боятися потрібно «пустого» існування. Необхідно ставитись до труднощів легко, зберігати людяність будь-де, будь-коли, в будь-якій ситуації, і, як на мене, найважливіше, залишити після себе спадок майбутнім поколінням та навчити їх грамотно його використовувати, бо поки людину згадують, доти вона жива, і питання смерті чи безсмертя стає вирішеним. Смерть – це короткочасна подія, а безсмертя можна розглядати як вічність.

Це лише мої роздуми і ставлення до смерті чи безсмертя, до життя та смерті, такі питання повинен вирішувати кожен сам для себе.

Войцеховська М.М., аспірант

Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному інформаційному суспільстві основним атрибутом є інтелектуальний (науково-освітній, інформаційний та комунікаційний) потенціал, який неможливо створити без стабільного розвитку науки, освіти, професійних, політичних та управлінських структур на основі новітніх інформаційних технологій. Виникло усвідомлення інформаційних процесів в широкому соціокультурному контексті, і тепер вони прямо співвідносяться з культурою людства і з основними тенденціями її подальшого розвитку. Вплив інформаційних процесів на всі сфери життєдіяльності суспільства актуалізував найважливіші питання соціального буття, у тому числі питання інформаційних загроз, що спричинило пильну увагу до інформаційної безпеки[1].

Щоденна діяльність пересічного користувача пов'язана з продукуванням інформаційних ресурсів: накопиченням, зберіганням та перетворенням інформації. При цьому не останню роль відіграє захист наявної інформації від несанкціонованого стороннього втручання з метою заволодіння, внесення змін або знищення даних. Ступінь захисту користувача залежить не лише від апаратного та програмного забезпечення його персонального комп'ютера, а й особистого усвідомлення необхідності контролю за власними діями в мережі та при користуванні перевагами інформаційних технологій. Розуміння суті протоколів інформаційної безпеки та їх дотримання, прийняття цілковитої відповідальності за власні дії формує культуру інформаційної безпеки (КІБ) користувача.

Поняття «культура безпеки» вперше з'явилося у 1986 році в процесі аналізу причин і наслідків Чорнобильської аварії, проведеного Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ). Було визнано, що саме відсутність культури безпеки стало однією з причин трагедії. Нормативний документ «Загальні положення безпеки атомних станцій» НП 306.2.-141-2008 визначає культуру безпеки як «такий набір характеристик і особливостей діяльності організацій та поведінки окремих осіб, який встановлює,

що проблемам безпеки атомних станцій, як таким, що мають вищий пріоритет, приділяється увага, яка визначається їх значущістю»[2].

Необхідність введення саме поняття «культура» була спричинена розумінням необхідності змін у ставленні керівництва та персоналу до безпеки на глибинному рівні, переоцінкою впливу знань, вмінь та наявної поведінки персоналу на безпечне функціонування стратегічного об'єкту та визнання культури безпеки в якості одного з визначальних факторів глобальної безпеки. Культура – накопичення та використання набутих позитивних досвідів, що регламентують суспільне життя людини, її поступове «зрощування»[3].

Сучасне наукове визначення культури символізує переконання, цінності і виразні засоби (застосовувані в літературі і мистецтві), які є загальними для якоїсь групи; вони служать для упорядкування досвіду і регулювання поведінки членів цієї групи. Основним носієм культури є особистість.

Основним методом формування культури (в тому числі КІБ) є навчання, підвищення професійного рівня, професійних і загальнокультурних компетенцій. Під час навчання фахівець здобуває знання, знання, при сприятливих умовах, переростають в уміння, уміння можуть стати навичками. Поглиблення знань і вдосконалювання вмінь і навичок, знову ж, при сприятливих умовах, формують світогляд. Світогляд формує внутрішні переконання. І тільки правильні, відповідні принципам безпеки, переконання можуть стати основою культури безпеки.

Безпека людини – це стан її повного фізичного, соціального та духовного добробуту, який визначається внутрішніми (спадковість, фізичне та психічне здоров'я) і зовнішніми (навколишнє природне, антропогенне, техногенне, соціальне середовище) чинниками. Знання та досвід досягнення особистої безпеки, проходячи через розум і психіку людей, сприяють прищепленню їм необхідних для цього регуляторів поведінки, які є гарантом безпеки соціуму. Одним з найбільш ефективних, якщо не єдиною можливим шляхом реалізації зазначеного, є формування у людей відповідної культури. Остання і характеризує особливості поведінки, свідомості та діяльності людей у всіх сферах суспільного життя[4].

За законодавчими нормативними документами інформаційна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій[5].

З подальшим розвитком суспільства прийшло усвідомлення, що подібна категорія повинна бути застосована не тільки до персоналу потенційно небезпечних об'єктів, але й до кожної людини окремо та суспільства загалом. Оскільки вплив ІКТ у глобальному світі розповсюджується майже на кожну сферу людської діяльності, то вкрай гостро постає проблема формування КІБ, обізнаності та застосування у повсякденній практиці низки рекомендацій щодо підтримки персональної інформаційної безпеки. Її незадовільний рівень став підставою розгляду проблеми загальної кібербезпеки на засіданні Генеральної Асамблеї ООН від 31 січня 2003 року, результатом якого є резолюція про «Створення глобальної культури кібербезпеки». Саме це спричинило посилене дослідження ролі кібернетичної (а також й інформаційної) безпеки як одного з основоположних факторів захисту інформації.

У випадку професійної діяльності спеціаліста т. з. високих технологій, одними користувацькими рекомендаціями не обійтися. Щоденна діяльність спеціаліста пов'язана з інформацією, її накопиченням, зберіганням та/або перетворенням. І в даній ситуації вкрай важливу роль відіграє повне усвідомлення сутності та необхідності всіх процедур, що направлені за впровадження протоколів інформаційної безпеки та посилення існуючої системи захисту інформації. Лише наявність культури інформаційної безпеки, усвідомлення і прийняття в повній мірі відповідальності, що покладена на спеціаліста, може зробити дієвими всі технічні та технологічні засоби і процеси інформаційної безпеки.

Наскільки захищеність інформації залежить від співробітників, було висвітлено в одному з досліджень компанії Cisco Systems у 2008 році. Метою дослідження було встановлення кращого розуміння мотивів поведінки співробітників; доведення до самих учасників усвідомлення, що безпека багато в чому залежить від самих користувачів. Тому компанії будь-якого розміру і працівники будь-якої професії повинні чітко розуміти, яким чином поведінка співробітників впливає на ризик витоку даних і які можуть бути наслідки для окремих людей і організації в цілому. Процедури інформаційної безпеки стануть більш ефективними, якщо всі користувачі будуть усвідомлювати, до чого можуть привести ті чи інші дії.

За результатами проведеного дослідження були виявлені наступні типові дії співробітників [6]:

– зміна налаштувань безпеки на комп'ютері для обходу корпоративних обмежень і отримання доступу до несанкціонованих веб-сайтів;

– використання неавторизованих додатків для доступу до веб-сайтів (наприклад, до несанкціонованих соціальних мереж, програмних засобів для завантаження музики, онлайн-ових торгових порталів), що призводить до половини випадків втрати даних;

– доступ до несанкціонованих мереж і систем;

– розголошення важливої корпоративної інформації. З'ясувалося, що корпоративні секрети не такі секретні, як здаються. Кожен четвертий співробітник зізнався, що в усній формі ділився важливою корпоративною інформацією з друзями, родичами з причин "хотілося побачити реакцію співрозмовника", "більше не міг приховувати те, що знаю" і "не бачу в цьому нічого поганого";

– спільне використання корпоративних пристроїв разом зі сторонніми людьми, в тому числі передача їм корпоративних пристроїв в користування без будь-якого контролю або нагляду;

– розмивання кордонів між службовими і побутовими пристроями та засобами зв'язку, використання службових комп'ютерів в особистих цілях, використання персональної електронної пошти для зв'язку з замовниками та колегами;

– залишення незаблокованих пристроїв без нагляду, іноді не виходячи при цьому з корпоративної мережі і тим самим створюючи умови для крадіжки корпоративних і особистих даних;

– неправильне зберігання імен та паролів: на папірцях, наклеюючи їх на свій комп'ютер або залишаючи без нагляду на робочому столі або в його ящику без замка з ймовірністю виникнення загрози втрати персональних даних і особистих фінансових рахунків. Ситуація ускладнюється частим залишенням робочих пристроїв без нагляду;

– втрата портативних робочих пристроїв з корпоративними даними за межами офісу;

– несанкціонований вхід на підприємство і пересування по території без нагляду.

У такому контексті солідарні із світоглядною позицією С. Киселиці: «Очевидно, владні приписи можуть визрівати лише через запитально-екзистенціальні ситуації особистісного вибору, не обмежуючись рефлексією найвищого штибу: імперативи – це не особливі життєві аксіоми, а вистраждані реалії, що ідентифікують задуми та наміри на предмет їх морально-етичної та пізнавально-логічної досконалості» [7].

Тож, наше дослідження наглядно відобразило пряму залежність стану захищеності даних від усвідомленого ставлення до неї співробітників компанії. Кожен учасник інформаційного процесу з часом формує власне уявлення про цінність інформації та відповідні поведінкові шаблони, а наскільки ці переконання збігаються із реальною науково-технічною практикою залежить від проведеної організаційно-методичної роботи з боку керівництва та спеціалістів в галузі інформаційної безпеки як компанії-виробника, так і держави.

Список використаних джерел

1. Панченко О.А. Інформаційна безпека та інформаційна культура в сучасному інформаційному суспільстві / О.А. Панченко, Л.В. Панченко // *Правова інформатика*. – 2015. – № 2(46). – С. 32-38.

2. Поняття "культура безпеки" [Електронний ресурс] : [Веб-сайт] – Електронні дані. – Київ: ДП НАЕК «Енергоатом». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/ua/safety/definition/> (дата звернення 10.04.2017) – Назва з екрана.

3. Перегуда Є.В. Соціологія: навчальний посібник / Є.В. Перегуда та ін. – К.: КНУБА, 2012. – 140 с.

4. Безпека життєдіяльності [Текст]: підручник./[О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 448 с.

5. Кравець Є.А. Інформаційна безпека держави / Є.А. Кравець // *Юридична енциклопедія* [Текст]: в 6 т. — К.: Укр. енцикл., 1992. — С. 744.

6. Результаты исследования компании CISCO Systems. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cisco.com/web/RU/news/releases/txt/2047.html>

7. Киселиця С.В. Знання і віра в контексті морального вибору індивіду // *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія»*. Випуск 18 / Гол. ред. Ю.І.Терещенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. – С.91-99. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.urau.ua/index.php/2412-9321/article/view/64412>

Гарішина А.В., Уразовська К.Д., студентки гр. СР-151
Науковий керівник – **Шақун Н. В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Актуальність теми. Роль комунікації у професійній діяльності соціального працівника неможливо переоцінити. Система соціальної роботи переживає свій розвиток протягом всього періоду незалежності України. І одну з ключових позицій в цій системі займає соціальний працівник, який має увібрати в себе такі поняття як культура комунікації та культура спілкування. Тож не дарма комунікації відведено таку велику роль у професії соціального працівника, адже саме за допомогою комунікації він взаємодіє, спілкується, допомагає та знаходить підхід до людей різних вікових категорій.

Метою нашого дослідження є аналіз ролі комунікації у професійній діяльності соціального працівника. Досягнення поставленої мети забезпечує виконання таких завдань: проаналізувати сутність

поняття «комунікація», «спілкування», «інтеракція»; визначити роль комунікації у професійній діяльності соціального працівника.

Дослідженню ролі комунікації, професійної взаємодії, спілкуванню між клієнтом і соціальним працівником приділяли увагу багато вчених та науковців. Зокрема, Капська А. Й. досліджувала значення спілкування та інтеракції між соціальним працівником та клієнтом соціальної роботи, Козлов А., Іванова Т. писали про значення професійних знань, умінь та навичок соціального працівника у комунікації, Руденський Е.В. розглядає комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій особистісної взаємодії. Професійній комунікації та міжособистісній взаємодії між соціальним працівником та його клієнтом присвячені статті Т.І. Сили.

Різноманітність наукових поглядів щодо дослідження даної проблеми дає нам змогу відтворити спектр проблематики з даної теми та конструктивно поглянути на роль комунікації у професійній діяльності соціального працівника.

Звернемо увагу на філософські виміри феномену комунікації. Варто зауважити, що стрижнем проблеми комунікації як співбуття людей виступають відношення «Я та Інший», «індивідуальне-соціальне», Проте проблема ця багатогранна, адже включає в себе різні аспекти людського буття у соціумі. Від свого народження людина, наділена природно-унікальним, одразу вступає у взаємодію із соціальним. Вона занурюється у соціальне існування, адже, як істота суспільна, належить до певної національної спільноти, історико-культурного (сімейного, мовного, освітнього тощо) середовища. Соціальний вимір людської екзистенції включає в себе також і способи соціального (соціокультурного) буття. Йдеться про освіту, як спосіб самовдосконалення та самореалізації людини, а також культуру, як форму долучення до суспільних надбань спільноти в якій зростає людина [1].

Щодо співвідношення понять «спілкування» і «комунікація», то в науковій літературі немає одностайності: Так, словник іншомовних слів тлумачить комунікацію як «спілкування, що характеризується передачею інформації від однієї людини до іншої. Водночас, з позицій сучасної соціальної філософії комунікація розглядається значно ширше – як соціальний процес спів-буття, співтворення соціокультурного простору, навіть як «відносини між людьми». В такому розумінні комунікація – це стан людського буття, соціальний світ людського існування (Г.Ласвелл, Р.Якобсон). [1]

На основі теоретичного аналізу наявних у літературі підходів було визначено поняття “професійна інтеракція у соціальній роботі” як заснований на професійних знаннях, уміннях та цінностях процес комунікативної суб’єкт-суб’єктної взаємодії між соціальним працівником і клієнтом, в результаті якого створюються умови для позитивних змін у соціальній ситуації клієнта, наснаження та спонукання до активних дій по вирішенню ним своїх проблем.

Основним визначальним моментом професійної інтеракції у соціальній роботі виступає її спрямованість на ресоціалізацію осіб, що опинилися у скрутній життєвій ситуації та не можуть, у зв’язку з цим, самостійно розв’язувати соціалізаційні задачі. [5]

Тому комунікативну компетентність можна розглядати як складну інтегративну якість особистості, яка поєднує професійно-педагогічну діяльність, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективного спілкування з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу.

Слід зазначити, що комунікативна компетентність соціального працівника, в основному, залежить від особистості самого спеціаліста. Від його особистих характеристик залежить, чи звернеться до нього зі своєю проблемою клієнт, чи ні. Внутрішнє покликання йти назустріч людям, любов і доброта до них, прагнення і здатність проникнути у переживання клієнта є основою розвитку комунікативної компетентності соціального працівника. В основі комунікативної компетентності лежать загальнолюдські цінності, такі, як гуманізм, добро, здатність до співпереживання.

Соціальна робота – це професійна діяльність, практика якої, у сучасному розумінні, розглядається як комунікативна взаємодія соціального працівника і клієнта, змістовною стороною якої виступає їх спільна діяльність. Отже, інтеракцію в системі —соціальний працівник - клієнт! можна розглядати, в першу чергу, в аспекті професійної діяльності соціального працівника. Саме його впливи мають ініціювати самоактивність клієнта та спрямовувати процес взаємодії у потрібному напрямку. [4]

Таким чином, можна стверджувати, що основною внутрішньою умовою ефективного спілкування є взаємовідносини між соціальним працівником і клієнтом. При цьому найкращий варіант взаємодії може бути при наявності рівноправних суб’єкт-суб’єктних відносин учасників спілкування.

Одним із головних інструментів професійної діяльності соціального працівника це спілкування. Воно охоплює увесь спектр зв’язків і взаємодій людей, їхні стосунки у процесі матеріального і духовного виробництва, що відбуваються через безпосередні чи опосередковані їхні контакти.

У процесі спілкування соціальний працівник налагоджує контакт з клієнтом, з’ясовує проблеми, тобто відбувається накопичення інформації яка необхідна для розв’язання проблем клієнта. Під час спілкування здійснюється цілеспрямований вплив на клієнта. Від володіння методами спілкування часто залежить результат ділових переговорів соціальних працівників із представниками структур влади, ділових кіл, різних закладів та організацій. Можна сказати, що все це свідчить тому, що спілкування є однією з найважливіших і найскладніших сфер діяльності у соціальній роботі.

Часто спілкування соціального працівника і клієнта не досягає очікуваної ефективності через виникнення комунікативних бар'єрів. Проблема комунікації полягає в тому, що на всіх стадіях комунікативного процесу виникають певні викривлення інформації у зв'язку із впливом різних перешкод, бар'єрів спілкування (так званого шуму). Вже на етапі створення повідомлення існує ризик неточного формулювання змісту і тексту, нелогічності, двозначності висловлювання. Навіть за намагання клієнта як найточніше висловлюватись виникає розбіжність між думками і словами, оскільки одну й ту саму ідею можна виразити різними словоформами. Багато слів мають кілька значень, які можна зрозуміти залежно від контексту розмови, очікувань і установок сприйняття. До того ж соціальний працівник може використати незрозумілий клієнтові фаховий жаргон або не врахувати у спілкуванні контекст (належність клієнта до певної релігійної чи етнічної громади, яким властиві певні системи цінностей і зразків спілкування). Тому результат інтерпретації повідомлення одержувачем не завжди відповідає очікуванням відправника [6].

Також клієнт може бути у незручному становищі, тому що йому незрозуміла мова соціального працівника, який часто вживає професійну термінологію, наслідком чого іноді буває відмова від спілкування, уникнення контактів із соціальною службою загалом. Наприклад, не варто пояснювати 12-річному підлітку, який щойно почав вживати наркотичні речовини, складні хімічні процеси, що відбуваються в його організмі після вживання наркотика. Доречніше оперувати поняттями, доступними йому.

Комунікативними бар'єрами можуть також бути:

— організаційні чинники: непристосоване приміщення, постійні відволікання соціального працівника через зовнішні подразники (телефонні дзвінки, звернення колег, неочікувані візити відвідувачів, виклики керівництва), невмотивовані власні дії (перебирання речей на столі, погляди на екран комп'ютера, прислухання до розмов із сусідньої кімнати), зосередження на одязі, зовнішності клієнта чи власній;

— особистісні чинники: втома, обмеженість у часі, особистісні упередження, несприйняття клієнта та його поглядів, ігнорування невербальної поведінки, нудьга, формальне ставлення до клієнтів, заклопотаність власними проблемами.

До бар'єрів, більшість із яких створюють самі соціальні працівники, відносять і побоювання, страх перед невдачею; турботу про власні інтереси, а не про інтереси клієнта; відмінності в культурі, звичаях; манеру спілкування, особливості вияву емоцій (злість, депресія); фізичні незручності (голод, необхідність довго сидіти); професійний жаргон; схожість клієнта із особою, з якою був неприємний досвід спілкування.

Таким чином, спілкування є однією з найважливіших і найскладніших сфер діяльності у соціальній роботі. Разом з тим комунікація є невід'ємною та однією з найголовніших складових професійної діяльності соціального працівника. Соціальні працівники повинні володіти значним комунікативним потенціалом – об'єктивними і суб'єктивними можливостями здійснення зв'язків і взаємодії, обміну інформацією; співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив на особистість тощо. Комунікативний потенціал визначає якість спілкування індивіда і складається з комунікативних якостей, які характеризують здатність до спілкування.

Список використаних джерел

1. Шакун Н.В. Феномен комунікації як спів-буття у українському соціально-філософському дискурсі/Н.В. Шакун//Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2016. – №1. – С. 122-129. - С. 8
2. Тюття Л. Т., Пузіков Д. О. Життєтворчий підхід до соціальної роботи /Л.Т. Тюття, Д.О. Пузіков// Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. - №3. – С. 13 – 19.
3. Фирсов М. В., Студенова Е. Г. Теория социальной работы/М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 432 с.
4. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні/Н.І. Кривоконь//Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет. – 2012. – С. 211
5. Сила Т.І. Соціально-психологічні особливості професійної інтеракції у соціальній роботі/Т.І. Сила// Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2007. – С. 16-17
6. Теория социальной работы: Учебник / Под ред. Е. И. Холостовой. - М.: Юристъ, 1998. – С. 2

ФОЛЬКЛОР ЯК ВИЯВ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ

Етнофілософія є динамічною і, водночас, консервативною галуззю культури, оскільки існують архетипи, в яких закодовано певні особливості світосприймання і світорозуміння народом світу і себе в ньому. Вони й виявляються своєрідним маркером живучості етносу.

Важливим чинником самоідентифікації як особистості, так і народу, є фольклор, що охоплює міфи, звичаї, традиції, народне ремесло, декоративне мистецтво, мову тощо.

До етнології як соціальної філософії можна зарахувати деякі символи, образи тисячолітньої давності. Духовна культура, попри її консерватизм, не залишається упродовж своєї історії незмінною, оскільки на неї постійно впливають розмаїті ідеологічні та соціально-політичні явища [1].

Характерною особливістю духовного складу народу є велике розмаїття форм, що є засобами висловлення досить широкого спектру його душевних переживань і сподівань. Кожна із них має свою специфіку, що відображає як психологічний, так і суспільний стан людини.

Суперечлива і складна ментальність народу вимірюється в яскравих «картинках» усно-писемної народної творчості. До них належать думи, балади, закляття, прислів'я, пісні, плачі, загадки, перекази, казки, сповіді, афоризми, колядки, в яких помітні елементи магічних ритуальних дій тощо.

Отже, однією із форм народної мудрості є дума. Їй належить провідна роль у конституванні змістовних характеристик народної свідомості, визначенні головних напрямів індивідуальної та суспільної життєдіяльності. Дума – це форма світоглядно-пізнавального заглиблення допитливого розуму у зміст об'єкта, який для соціалізованої людини має визначальне значення щодо налагодження й утвердження осмисленого способу буття в соціумі. Зокрема, для української думи головне – туга за рідним краєм, смуток і розпач від непорозуміння між своїми [2].

Балада – піднесено-романтична форма оспівування героїчно-подвижницьких звершень народу, який долає труднощі на шляху досягнення мети, засіб увічнення народних героїв, до слави яких він причетний як невичерпне першоджерело їх духовної і фізичної наснаги.

Героїчний епос народна мудрість оформлює у вигляді легенд і переказів, які в переважній більшості є засобом збереження історичного досвіду народу, його історичною пам'яттю, оскільки реальні події через усний безпосередній переказ від покоління до покоління надають їм статусу об'єктивного духу народної історії, роблять народ цілісним суб'єктом історії, духовною криницею, з якої індивід, якщо бажає стати історичним суб'єктом, має черпати духовну наснагу для звершень у сьогоденні.

Народна мудрість підтримана й утверджена засобами народної пісні – співанки, мелодично-мовної форми трансцендентного духовно-історичного (соціального) зв'язку етносу, в якій вона набуває статусу вічності у своїй об'єднавчій та віротворчій соціокультурній функції.

Казкова і пісенна спадщина народу високою мірою висловлює незабгненність та широту його душі.

Мудрість казки полягає у тому, що це перша форма і, водночас, метод феноменологічного переходу суджень-речень у судження-умовиводи, це школа народного мислення, школа народного свободолобства.

Такий перехід органічно генерує дуже затребувану «на віки і народи» формулу мудрості – прислів'я, яке концентрує народний характер, спрямовує його наміри, є стислим конституванням цінностей, зрозумілою тим, хто яскраво демонструє специфічні особливості етнічного світосприйняття й світорозуміння. Оскільки прислів'я ущільнюють зміст казково-драматичного та легендарного епосу, вони виступають як суперечність, протилежності якої стимулюють індивідуальні міркування кожного, хто насичує ними свою свідомість, формуючи їх як носіїв загальнолюдського та індивідуального духу водночас.

Багатство душевного складу народу, його духовна енергія втілились у багатожанрові форми мудрості [3]. В них знайшов своє втілення багатовіковий досвід народу, його суперечлива доля, зумовлена як об'єктивними чинниками, серед яких геополітичне положення країни, так і суб'єктивними, до яких ми відносимо драматичний душевний склад, вимірюваний різнобічними спрямуваннями інтересів, бажань, сподівань, настроїв, почуттів, ідеалів, недостатньо впорядкованих раціональним мисленням, тому визначених інтуїтивно, отже, не завжди прогнозованих.

Враховуючи очевидні глобальні проблеми сьогодення, необхідність долучення сучасної людини до скарбниці мудрості світоустрою, вічності народного буття вже не потребує особливого обґрунтування. Саме через таке органічне долучення не переривається ланцюг історичного буття народу

і, відповідно, не зникає його голос із загальнолюдського суголосся духу, продовжується його втілення у сучасні зрозумілі форми.

Зрештою, якщо обернутися в історію знов до філософів-мудреців, філософія як мудрість передбачає специфічний вимір ставлення людини до дійсності та до самої себе. Мудрість є особливою сферою людського досвіду, який не зводиться ні до всезнання, ні до співвідношення із вищим Благом. Вона виникає там і тоді, коли йдеться про внутрішнє переродження людини, причому таке, яке дозволяє виходити за межі повсякденності. Такого роду «любов до мудрості» визначала й своєрідну поведінку мудреця, яка іноді навіть шокувала оточуючих [4, 5].

Зокрема, Михайло Епштейн пропонує досить оригінальні міркування щодо втілення любові до мудрості у соціум. Мудрість є здатністю людини мислити та діяти відповідно до вищих цілей життя, підіймаючись над обмеженістю часткових та плінних інтересів, у тому числі власних. Процесуально мудрість – пошук серед багатьох точок зору найкращої, найоптимальнішої в кожній унікальній життєвій ситуації, яка завжди знаходиться поза обґрунтованістю точним знанням [6]. Якщо розум наданий людині від природи і розвивається в умовах навчання (інакше кажучи, у наявності розуму власної заслуги суб'єкта практично немає, хіба що він старанно вчиться), то мудрість – це властивість, яка набувається самосвідомістю, самовихованням, саморозвитком.

Автор акцентує увагу на динамічній специфіці моралі, тісно пов'язаної із мудрістю: мудра людина вміє знаходити найкоротший шлях від своїх найбільших здібностей до найбільших потреб інших людей. Вона знає міру, яка співвідносить унікальний дар людини з унікальними потребами людства. І може піднятися над власними плінними інтересами заради інтересів віддалених, інколи таких, які виходять за межі індивідуального життя. Тому мудрість слід розуміти не як знання того, що існує, а як знання того, як існувати.

Таким чином, мудрість поєднує в собі як розум, так і добродійність, і спрямована не на власну користь, а на користь інших людей і всього людства. Цікавою властивістю мудрості є те, що вона легко розпізнається навіть тими людьми, хто не досяг її рівня. Мудра в конкретній ситуації людина є такою, котра сприймає та осмислює цю ситуацію системно – враховує її взаємопов'язані елементи у цілісному комплексі, у сукупності сутностей і відношень для вироблення і прийняття відповідно до проблеми, що поставлена в контексті відповідної ситуації, виваженого, ефективного рішення.

Існує багато оповідань про дивакуватість перших філософів-мудреців, які, намагаючись жити згідно зі своєю автентичною природою, ламали усталені стереотипи поведінки людей. У цьому плані мудрість до певної міри протистоїть стереотипам раціональної поведінки, оскільки виходить за межі загальноприйнятого. Досить часто вчинки мудрого виглядають парадоксальними, або дещо незвичними. Відомі притчі про східних мудреців демонструють наочні приклади, в яких мудрець мовби випадає зі звичного алгоритму життєвільності. Те ж саме можна сказати про давньогрецьких мудреців, наприклад, Сократа та його послідовників.

Відтак, можна вважати, що мудрість як соціальний феномен знаходить своє втілення у діяльності по постановці і розв'язанню задач у найширшому з можливих контекстів. Вона працює за умови адекватної ментальної моделі світу суб'єкта, яка відповідно функціонує як інтерпретаційний фільтр. Однак мудрість сама є певним не тільки інтелектуальним, але й моральним фільтром для відбору засобів розв'язування задачі, тобто фільтром, який використовує критерій екологічності засобів (у широкому смислі слова).

Отже, проблема народної мудрості, визначення її способів і форм є наскрізною протягом всієї цивілізації. У сучасних, надзвичайно складних і неоднозначних обставинах існування суспільства, мудрість як окремої людини, так і суспільства загалом, стає однією із засад прийняття адекватних і виважених рішень, здійснення гідних вчинків, загалом, неруйнівної, прогностично обґрунтованої діяльності (професійної, життєвої, політичної тощо). Тож, завжди існує проблема досягнення людиною добродійного існування, уникнення фрустрацій, що постійно переслідують індивіда в сучасному світі. Напевне, філософи – мудреці все давно вже сказали?.. Але питання мудрого співіснування повсякчас постає перед кожною мислячою людиною, яка прагне досконалості та піклується про свідому розбудову як власного життя, так і свого народу.

Список використаних джерел

1. Киселиця С. В. Мудрість віри як цілісність людського буття // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – Київ : «Видавництво «Гілея», 2015. Випуск 99 (№8). – С. 161-164. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/10990?locale-attribute=uk>
2. Макушинська Г. П. Народна мудрість як фактор духовної єдності суспільства / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09. 00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Запоріжжя, 2003. – 16 с.
3. Макушинська Г. П. Форми і засоби детермінації мудрості українського народу як феномена його пізнавального способу життя і духовної єдності / Збірник наукових праць НДІУ, том V. – С.295-310.

4. Городиська О. В. Мудрість як феномен людського буття // Юність науки – 2016: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 18-19 травня 2016 р.) : у 7 ч. / Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – Ч.7. – С.20-22. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stu.cn.ua/media/files/conference/yn16-t7.pdf>

5. Киселиця С. В. Двовір'я в Україні як спадок «чужої» ідентичності // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. – Вип. 9. – С. 274-281. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/10998?locale-attribute=uk>

6. Эпштейн М. Мудрость / М. Эпштейн // Проективный философский словарь. Новые термины и понятия. – Под ред. Г.Л.Тулчинского и М.Н.Эпштейна. – СПб : Алетейя, 2003. – 512 с.

Гутовский А.В., студент гр. 1574-п
Научный руководитель – **Дорняк А.Л.**, старший преподаватель
Международный университет «МИТСО» (г. Гомель, Республика Беларусь)

ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Одним из основных признаков современного общества является стремительное развитие компьютерных информационных технологий и систем телекоммуникаций. Интернет стал новым слоем повседневной реальности и сферой жизнедеятельности огромного числа людей.

Темпы роста и развитие Интернет ресурсов впечатляют. Для достижения аудитории в 50 млн. человек понадобилось: радио – 38 лет, телевидению – 13 лет, Интернету 4 года, и, к примеру, социальная сеть Facebook добавила 100-миллионного пользователя меньше, чем за 9 месяцев.

Современное общество отличается стремительным развитием компьютерных информационных технологий и систем телекоммуникаций. За последние годы в этой области произошел качественный скачок, который в максимальной степени проявился в процессе формирования и функционирования Интернета, переставшего быть просто системой хранения и передачи сверхбольших объемов информации. Он стал новым слоем нашей повседневной реальности и сферой жизнедеятельности огромного числа людей. В результате у пользователей компьютерных сетей, проводящих значительную часть жизненного времени в виртуальном пространстве, возникают новые интересы, мотивы, цели, установки, а также формы психологической и социальной активности, напрямую связанные с этим новым пространством.

Между природным миром и человеком возникла некая среда-посредник, которая со временем превращается в самодостаточную реальность, замещающую реальность как таковую. Технологически продуцируемая «виртуальная реальность» утрачивает статус принадлежащей исключительно сфере техногенных феноменов и становится «метафорической реальностью», позволяющей определить контуры реалий социально-философского, антропологического и культурологического порядка, с которыми человек столкнулся в эпоху Постмодерна и изучение которых, несомненно, актуально [1, с. 1004].

При виртуальной коммуникации пользователи сети Интернет общаются с помощью письменной речи. Это выделяет Интернет как специфический вид межличностных отношений, где: новые формы и выражения эмоций посредством печатного текста, использование специальных символов и графических изображений, звуковых сигналов, а также увеличение числа эмоционально насыщенных слов позволяют характеризовать собеседника.

С появлением и развитием Интернета возникают новые модели социального взаимодействия, образование виртуальных сообществ, базирующихся, главным образом, на онлайн-коммуникации. Необходимо отметить, что виртуальное сообщество – рождение новой формы сообщества, объединяющего людей в онлайн-режиме вокруг общих ценностей и интересов и образующего связи поддержки и дружбы, которые могут распространяться также и на межличностное взаимодействие. Социальное взаимодействие в Интернете не оказывает непосредственного влияния на образ повседневной жизни, за исключением привнесения в существующие общественные отношения онлайн-взаимодействия. Использование сети Интернет укрепило общественные отношения, как на расстоянии, так и на местном уровне в том, что касается сильных и слабых связей, инструментальных и эмоциональных целей, а также социального участия в деятельности сообщества [2, с. 133].

Таким образом, сообщества можно определить как множество межличностных связей, устанавливающее социальное взаимодействие, поддержку, информацию, чувство принадлежности к группе и социальную идентичность.

При помощи анализа текста пользователей различных чатов, форумов можно выделить и обобщить характерные особенности коммуникации пользователей сети Интернет, отличающиеся от других форм общения. Ю.И. Саксонова определяет следующие особенности:

Своеобразие протекания процессов межличностного восприятия в условиях отсутствия невербальной информации. Как правило, сильное влияние на представление о собеседнике имеют механизмы стереотипизации и идентификации, а также установка на ожидание желаемых качеств в партнере.

Добровольность и желательность контактов. Пользователь добровольно завязывает контакты или уходит от них, а также может прервать их в любой момент.

Затрудненность эмоционального компонента общения и стойкое стремление к эмоциональному наполнению текста. Это выражается в создании специальных знаков для обозначения эмоций или в описании эмоций словами: оптико-кинетическая знаковая система (смайлики, иллюстрации, цветовое оформление текста, включение различных изображений; пара и экстралингвистическая знаковая система CapsLock, задавание интонации, разнообразные комментарии, шрифты); организация пространства и времени коммуникативного процесса (организация интерфейса, дизайн сайта); визуальный контакт (отсутствует).

Появление собственного сленга. Достаточно широкое распространение в сети получило использование акронимов – своеобразных символьных сокращений целых фраз и предложений: IMHO – In my humble opinion (По моему скромному мнению), pls – please (пожалуйста) и других.

Стремление к нетипичному, ненормативному поведению. Зачастую пользователи презентуют себя с иной стороны, чем в условиях реальной социальной нормы, проигрывают нереализуемые в деятельности вне сети роли, сценарии ненормативного поведения.

Анонимность. Иногда возможно получить некоторые сведения анкетного характера и даже фотографию собеседника, но они недостаточны для реального и более-менее адекватного восприятия личности. Кроме того, наблюдается скрывание или презентация ложных сведений.

Создание "виртуальных личностей" доминирует у подростков при описании себя в Интернете. Одна из причин формирования виртуальной личности это то, что реальность не предоставляет возможностей для реализации различных аспектов "Я", или действительность может быть слишком «ролевой», слишком нормативной. Одновременно с конструированием собственной виртуальной личности подросток создает образ собеседника, который почти всегда не соответствует действительности, так как недостающую информацию он просто домысливает, ориентируясь на собственные ожидания [3, с. 95].

Анонимность в свою очередь порождает безнаказанность и чувство безответственности у индивида. Пользователи сети Интернет в своих высказываниях имеют полную свободу в области речевого поведения и зачастую применяют его агрессивную форму. Это в свою очередь поддерживает их «виртуальную личность» и позволяет все глубже погрузиться в искусственно конструируемую реальность.

В качестве еще одной особенности интернет-общения можно выделить физическую непредставленность. По мнению А. Жичкиной в сочетании с анонимностью физическая непредставленность открывает безграничный простор, с одной стороны, для представления о себе недостоверной информации, с другой стороны для фантазирования по поводу собеседника. В результате данной особенности, в интернет-коммуникации для партнеров стираются границы, ограничения и своеобразные барьеры общения, обусловленные такими характеристиками коммуникантов, как пол, возраст, социальный статус, внешность, а так же коммуникативная компетентность человека [4, с. 85].

Немаловажной чертой интернет-общения является возможность самореализации личности пользователя. Различают два способа самореализации – вертикальную и горизонтальную. Вертикальная самореализация проявляется в стремлении к власти, достижению успеха, деньгам, удовольствию. Горизонтальная (интеллектуально-духовная) самореализация связана с широтой взглядов, любознательностью, сопровождается стремлением к равенству и принятием культурно иных, осуждением дискриминации и «спокойным» отношением к деньгам, способствует социальной стабильности и гармонии [5, с. 390]. По мнению Н. В. Водяновой, интернет обеспечивает возможность в равной мере, как горизонтальной самореализации, так и вертикальной, поскольку предназначен не только для удовлетворения потребностей в познании и общении, но и является экономическим и развлекательным пространством [6, с. 122].

Способы и формы общения в сети Интернет за короткий отрезок времени существенно продвинулись в своем развитии. Русский язык в условиях интернет-коммуникации приобретает новые формы и средства выражения и постепенно утрачивает часть старых. Специфика таких коммуникаций опосредована компьютером, что расширяет возможности общения и требует углубленного изучения данных феноменов со стороны гуманитарных наук.

Список использованных источников

1. Шахмартова Ольга Максовна, Болтага Е. Ю. Психологические аспекты общения в социальных сетях виртуальной реальности // Известия ПГУ им. В.Г. Белинского. 2011. №24 С.1002-1008.
2. Иванова Татьяна Сергеевна Речевое поведение Интернет-общения // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение. 2011. №3 С.132-136.
3. Саксонова, Ю. И. Психологические особенности интернет-общения подростков (чаты и форумы) // Современные наукоемкие технологии. 2007. №3 С.95-96.
4. Жичкина, А. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / А. Жичкина. – М.: Юнити-Дана. 2004. – 165 с.
5. Лебедева, Н.М., Татарко А.М. Ценности культуры и развитие общества. – М.: Дом ГУ ВШЭ. 2007. – 527 с.
6. Водянова, Н.В. Самореализация личности в пространстве интернета: философско-антропологический аспект. – Челябинск, 2009. – 167 с.

Жолобецька М.Б., аспірант

Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ФІЛОСОФСЬКІ ПРИНЦИПИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Головне питання філософії у чому сенс буття, що прикладним чином трансформується у проблему мирного співіснування суб'єктів підприємницької діяльності. Стосовно аудито-облікової політики демократична держава, насамперед, розглядає питання – навіщо потрібен облік, які його функції, яким він повинен бути, щоби найкраще відповідати своїй меті. Бухгалтерський облік має дві сторони: практичну і теоретичну, тобто тут діє відомий афоризм німецького філософа Іммануїла Канта: «Практика без теорії є сліпою» [1]. Теорія обліку, таким чином, розуміється як комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення будь-яких явищ. Таким чином, теорія обліку спирається на філософію, яка вивчає найбільш загальні закони розвитку суспільства і пізнання. Ці закони визначають розвиток теорії і практики бухгалтерського обліку, для яких важливе значення мають такі розділи філософії, як онтологія і гносеологія [3]. Онтологія - філософське вчення про буття, його форми і фундаментальних принципах, про найбільш загальних визначеннях і категоріях. Гносеологія - теорія пізнання, розділ філософії, що вивчає джерела, засоби і умови істинності наукового пізнання. Так, онтологічні (змістовні) аспекти бухгалтерського обліку – це пізнання господарських процесів за допомогою специфічних прийомів. Крім того в обліку застосовуються гносеологічні (формальні) аспекти філософії, що дозволяють визначити істинність (достовірність) інформації.

Бухгалтерський облік доцільно розглядати з точки зору філософії як спосіб пізнання, адже бухгалтерський облік не обмежується тільки рамками цифр, а проходить через уяву, образи, розум бухгалтера для його особистої самореалізації та самоактуалізації бізнесу. Головні бухгалтери підприємств – це люди, які не тільки забезпечують якісний бухгалтерський облік та достовірну фінансову звітність, але також хочуть і можуть змінити світ навколо себе. Адже саме за допомогою бухгалтерської мови можна сприяти формуванню об'єктивного, а не емоційного економічного мислення. Сьогодні ці люди взяли на себе відповідальність за ті галузі, у яких є найбільша кількість проблем: бюджетну, податкову і митну політику, сферу фінансів та кредитування, ціноутворення, грошово - емісійну і зовнішньоекономічну політику. Вони є опорою керівництва на своїх підприємствах, забезпечуючи їхнє виживання та майбутнє зростання, і врешті-решт – опорою держави.

Бухгалтерська служба підприємства, як правило, має різноманітну структуру індивідуальних, колективних зав'язків, які формуються та розвиваються відповідно до законів діалектики. Перехід на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку переконливо свідчить про його підпорядкованість законам діалектики. Відомо, що філософія обліку і контролю – це філософські проблеми бухгалтерського обліку в їх науковому розумінні.

У ході розвитку суспільства великого значення набуває сукупність заходів, спрямованих на покращення управління господарською діяльністю. Залежність ефективності господарської діяльності від управління нею зумовлює необхідність забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень для підвищення конкурентоспроможності підприємства, отримання прибутку.

Зауважимо, що в економічній літературі радянської доби наголошувалась, що організація бухгалтерського обліку повинна забезпечити співставність облікових даних, їх своєчасність, об'єктивність, точність, повноту, якість, доступність і економічність. Бухгалтерський облік це один з найважливіших елементів економічної системи, тому організація обліку є одним із головних джерел отримання інформації необхідної для прийняття та реалізації управлінських рішень.

Для оптимального вирішення економічних і фінансових проблем суб'єктів підприємництва потрібна своєчасна та об'єктивна інформація про перебіг і результати їхньої господарської діяльності. Основним джерелом такої інформації є бухгалтерський облік. Як сказав відомий американський економіст Р. Фаулкі: «Облік – це філософія усього бізнесу, його мова». Організація роботи підприємства та облікового процесу починається з формування облікової політики. Головне призначення облікової політики — установити найвигідніші для підприємства методи обліку, які дозволяють скласти якісну фінансову звітність і оптимізувати величину оподаткованого прибутку. Ретельно продумана облікова політика забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність підприємства, а також максимальний ефект від ведення обліку. Під обліковою політикою підприємства розуміють сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [2]. Основною метою облікової політики є забезпечення якісною і кількісною обліково-економічною інформацією про основні засади фінансово-господарської діяльності підприємства, яка використовується для складання і подання науково обгрунтованої фінансової звітності.

Питаннями організації бухгалтерського обліку займаються науковці постійно, адже змінюються умови діяльності підприємств, форми та методи управління, обліку, контролю тощо, тому завжди є проблемні і невирішені питання. Теоретичні, методичні та організаційні питання щодо формування облікової політики підприємств нині залишаються актуальними та недостатньо дослідженими.

Проблеми впливу облікової політики підприємства на формування його фінансових результатів досліджувались у працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як Антонюк О.Р., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Давидов Г.М., Завгородній В.П., Ковальов В.В., Олійничук В.М., Пушкар М.С., Соколов Я.В., Сопко В.В., Шеремет А.Д., Щирба М.Т. та ін. Питання філософії щодо економіки та бухгалтерського обліку розглядали В.В. Бондарчук, А.В. Гартвич, М.П. Іщенко, Ш. Карімов, С.Ф. Легенчук, І.І. Руденко, Т.В. Семкина, О.А. Сизоненко, Л.К. Сук, П.Л. Сук, Е.В. Худоба, І.В. Чекотін, Л.І. Чистякова та інші.

Розвиток методів бухгалтерії тісно пов'язаний з еволюцією всіх векторів соціального знання і філософії в цілому. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку дають ряд нових ідей, як наслідок загальні філософських новацій, які відображають об'єктивний розвиток суспільства, його економічного життя. При цьому вектор ефективності як «інструмент розсудливості», економічного аналізу закладає фундамент для розвитку майбутніх поколінь. І наскільки ефективна і розумна буде політика переосмислення застарілих моделей прийняття та адаптації до сучасних реалій та викликів часу, їх злиття, буде залежати вектор руху і розвитку суспільства, як прогресу чи регресу і «прибуток або збиток», а також якості буття.

Одна з найдавніших проблем філософії – законність як ціннісна орієнтація, яка об'єднує право, державу і особистість. На обов'язковості дотримання принципу законності налягають багато науковців, адже обрані підприємством методи та процедури не повинні суперечити чинному законодавству [4]. В процесі вивчення предмету філософії облікової політики доцільно використовувати діалектичний підхід, за яким весь світ складається не зі статичних елементів, а являє собою сукупність процесів зміни предметів. Недаремно бухгалтерський облік названий філософією бізнесу.

Філософія облікової політики ґрунтується на фундаментальному положенні, згідно з яким облік являє собою єдину систему, яка не виключає, а навпаки передбачає різноваріантність процесів, що проходять в ньому [5]. Необхідність установлення облікової політики пояснюється тим, що бухгалтерське законодавство часто передбачає багатоваріантність методів оцінки, обліку та процедур. Формування облікової політики підприємства за конкретним напрямом (питанням) якраз і полягає у виборі одного варіанта з декількох — альтернативних, установлених П(С)БО та іншими нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку. обробкою первинних документів, їх цікавить методологія отримання результату, відображеного у звітних формах. Саме ці відомості вони і зможуть почерпнути в наказі про облікову політику. Ефективна організація бухгалтерського обліку є необхідною складовою для підвищення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та стійкості підприємства.

Ключовим в обліковій політиці є вибір. Філософія облікової політики є засобом пізнання її сутності, що виробляє систему знань про фундаментальні принципи формування облікової політики. Особливістю принципів облікової політики є їх залежність від цілей та напрямків управління підприємством. Ефективне функціонування системи облікової політики підприємства не можливе без дотримання певних принципів її побудови, адже не дарма їх ще інколи називають «10 заповідей бух обліку», це: обачність; повне висвітлення; автономність; послідовність; безперервність; нарахування та відповідність доходів та витрат; превалювання сутності над формою; історична (фактична) собівартість; єдиний грошовий вимірник; періодичність [2].

Однак, за сучасних умов господарювання, облікова політика покликана виконувати не лише власне функції обліку та формування звітності, а й забезпечувати інші функції управління – планування, економічного аналізу, контролю та прогнозування. Як зазначає Н.М. Малюга: «Принцип – це те, що завжди, за будь-яких умов, без будь-якого винятку властиве певному явищу. Принцип виступає основою, початком, керівною ідеєю у будь-яких відносинах» [8].

Як зазначає Бляхарчук О.М [5] облікова політика підприємства – це не лише номінальне визначення основних засад обліку, а важлива складова господарської практики яка зумовлена вимогами сьогодення і має здійснюватися з урахуванням загальнонаукових і специфічних принципів бухгалтерського обліку, доречність застосування яких нами наведена.

Грамотний вибір підприємством облікової політики вкрай важливий для складання об'єктивної та достовірної фінансової звітності. Вибір найбільш вигідних для кожного конкретного підприємства методів обліку, що дозволяють на їх основі скласти якісну, достовірну та зрозумілу користувачам фінансову звітність. Безумовно, при цьому потрібно враховувати організаційно-правову форму, галузеві особливості економічної діяльності, обсяги виробництва та інші специфічні ознаки діяльності конкретного підприємства.

Таким чином, можна стверджувати, що формування облікової політики є дуже складним та відповідальним завданням крім факторів нормативно – правового характеру необхідно також користуватися як принципами бухгалтерського обліку, так і загальними організаційними принципами, що на філософському рівні реалізується через застосування таких методичних прийомів, як індукція та дедукція. Підготовку наказу про облікову політику можливо розбити на кілька видів: висування гіпотез, їх дедуктивний розвиток, критичне обговорення та емпіричне спростування, вибір найкращих з решти гіпотез ті інше. Кожне конкретне підприємство встановлює облікову політику самостійно, виходячи зі своєї організаційної структури, галузі та інших особливостей діяльності. Наказ про облікову політику спрямований на встановлення принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Для користувачів фінансової звітності не має значення, які субрахунки використовує підприємство або хто і як займається обробкою первинних документів, їх цікавить методологія отримання результату, відображеного у звітних формах. Саме ці відомості вони і зможуть почерпнути в наказі про облікову політику. Ефективна організація бухгалтерського обліку є необхідною складовою для підвищення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та стійкості підприємства.

Автори прийшли до висновків, що ефективна та раціональна побудова організації бухгалтерського обліку розпочинається з формування облікової політики, Авторами доведено, що філософія при складанні облікової політики надає необхідний методологічний інструментарій, базові вихідні категорії та понятійний апарат, обов'язковість включення до облікової політики принципів пізнання, онтологічного порядку осмислення реальності.

Список використаних джерел

1. Кант И. Критика чистого раз ума / И. Кант. – Симферополь: Реноме, 1998. – 461 с.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Петрова В.Ф. Конспект лекцій з курсу Бухгалтерський облік Харків: ХНАМГ, 2008. – с.127
4. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: Монографія.- Житомир: ЖДТУ, 2005 – С.420
5. Бляхарчук М.О. Формування облікової політики в системі управління підприємством: Дисертація, Луцьк, 2016
6. Киселиця С.В. Українська гуманітаристика у пошуках мудрих світоглядних настанов // Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. (м. Чернігів, 21 січня 2015 р.) – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – С. 237-242.
7. Сук Л. К. Фінансовий облік: навч. посібник. — 2-ге вид., Л. К. Сук, П. Л. Сук. — К. : Знання, 2012.— 647 с.
8. Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку навч. посіб. Житомир 2006. — 539арк.

Захарченко Д.С., Литвин Я.Ю., студенти групи АТ-141
Науковий керівник – Киселиця С.В., к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Актуальність і зміст типологізації історичного розвитку суспільства полягає у наступному: чому можлива історична динаміка суспільства і як вона відбувається? Що в суспільстві є об'єктивним джерелом, яке породжує історичні події та визначає якісну зміну його станів?

Вирішення проблеми періодизації історії людства, яке й будемо називати історичним процесом, ґрунтується на двох основних підходах. Перший з них – стадіально-поступальний, або лінійний – тлумачить всесвітню історію як єдиний процес поступального висхідного розвитку людства, відповідно до чого виділяються певні стадії в історії людства, називається формаційний підхід Другий підхід, який зазвичай називають цивілізаційним, виходить з того, що в людській історії виділяється декілька самостійних утворень,

цивілізацій, кожна з яких має свою власну, абсолютно самостійну історію. Вся історія людства є нескінченне творіння безлічі одних і тих же процесів.

У марксистській концепції періодизація історичного процесу подається як зміна суспільно-економічних формацій: первіснообщинної, рабовласницької, феодальної, капіталістичної і комуністичної. Саме її мають на увазі, коли говорять про формаційному підході до історії.

В сучасній соціальній філософії при поясненні чинників історичної динаміки суспільства використовується поняття цивілізація. Сам термін цивілізація (лат. *Civilis* - цивільний, державний) в філософській літературі найчастіше вживається в наступних основних значеннях: як синонім культури (А. Тойнбі), як певна стадія в розвитку локальних культур, що характеризується їх деградацією і занепадом (О. Шпенглер), як щабель історичного розвитку людства, наступна за варварством (Л. Морган, Ф. Енгельс).

Останнім часом поняття цивілізація лягло в основу цивілізаційного підходу до аналізу розвитку суспільства. Його сутність полягає в побудові такої типології громадських систем, при якій періоди розвитку суспільства аналізуються на основі виділення якісно різняться між собою техніко-технологічних умов розвитку, соціально-етнічних і соціально-психологічних особливостей тих чи інших регіонів планети.

Існує кілька типологій цивілізацій. Одна з найбільш поширених пов'язана з виділенням східної і західної цивілізацій. Західна цивілізація характеризується цілеспрямованим стилем мислення, орієнтованим на конкретний результат діяльності і ефективність соціальних технологій, на зміну світу і самої людини відповідно до людськими уявленнями. Східна цивілізація найчастіше визначається як традиціоналістська, при цьому звертається увага на соціально-політичні та духовні особливості даного регіону.

Досить широко поширені типології цивілізацій, в яких виділяються доіндустріальний, індустріальний і постіндустріальний періоди розвитку людства (Р. Арон, У. Ростоу, О. Тоффлер). В якості критерію виділення даних етапів цивілізаційної динаміки розглядається розвиток матеріально-виробничих технологій і тісно пов'язаних з ними соціально-політичних і духовних відносин. Доіндустріальне суспільство іноді ще називається аграрним, традиційним, йому властива орієнтація на аграрний сектор економіки і господарства. Виникнення індустріальної цивілізації пов'язане з переходом до промислово розвиненому суспільству, де панує масове ринкове виробництво. Наука стає системоутворюючим фактором суспільства, а науково-технічний прогрес визначає можливості і перспективи соціального прогресу. Постіндустріальна цивілізація відрізняється низкою домінантністю так званого «третього сектору» - сектор сфери послуг, де провідну роль набувають наука, освіта, інформація.

Світ «зітканий» із протилежностей, що свідчать про його неоднорідність і різноманіття, між якими існує постійна боротьба, адже суперечність – це основа діалектичної теорії універсального розвитку. Суспільство також пронизане протилежностями, в якості яких виступають окремі люди, соціальні спільності і соціальні інститути з різноманітними (часто несумісними) потребами, інтересами і цілями. Тож, джерелом суспільного розвитку виступає соціальна суперечність, боротьба між суб'єктами історичного процесу за реалізацію своїх інтересів і досягнення поставлених цілей за допомогою вжитих соціальних дій.

Однак такий підхід у суспільствознавстві виявляється далеко не однозначним, про що свідчать три основні версії вирішення проблеми джерела та способів розгортання історичного процесу, представлені в наступних концепціях соціодинаміки.

Перша з них абсолютизує роль соціальних суперечностей, надаючи їм глобальний і вирішальний характер у розвитку суспільства – «єдність протилежностей (розуміється як рівнодіюча і рівновагу, гармонія суб'єктів історичного процесу) – щодо (тимчасово, минуше), боротьба – абсолютна». Цей підхід ґрунтується на визнанні провідної ролі в суспільстві антагоністичних відносин між суб'єктами історії, корінні інтереси і цілі яких в принципі несумісні, і тому розвиток соціальних протиріч може йти тільки «по зростаючій» і вирішуватися в гострою, конфліктною формі. Реально цей підхід отримав теоретичне вираження в марксизмі, який пояснює сутність історичного процесу як зміни суспільно-економічних формацій, суб'єктами яких виступають «основні класи» (раби – рабовласники, кріпаки – феодалі, пролетаріат – буржуазія). Боротьба між ними з об'єктивною необхідністю веде до соціальної революції, що означає зміну підвалин суспільства, і до переходу до нової формації. Даний підхід характерний також для одержала широку популярність концепції німецького політолога К. Шмітта, який розглядає політичні процеси за допомогою протидії «друзі – вороги», і ряду інших концепцій, в яких світ постає як біполярна реальність, а оціночні характеристики діючих сил диференціюються на «чорне та біле», «хороше і погане», тобто є радикальними. Не випадково політичні, релігійні та екологічні рухи сучасності, що розділяють цей теоретичний підхід, відрізняються безкомпромісністю і радикалізмом своїх дій (ісламський фундаменталізм, антиглобалізм, екологічний екстремізм).

Друге рішення даної проблеми пов'язує джерело розвитку суспільства з їх консолідацією і гармонізацією: «єдність протилежностей абсолютна, а боротьба – відносна». Також виходить із визнання ціннісно-нормативного єдності суспільства і пріоритетності для всіх суб'єктів загальнонаціональних і загальнодержавних цілей, що забезпечують стабільне і ефективне розвиток суспільства в цілому і кожного суб'єкта окремо. Такий підхід типовий для низки соціально-філософських, соціологічних і політологічних концепцій, об'єднаних рамками «солідаризму». Для них характерна вихідна установка на досягнення консенсусу всіх учасників соціального взаємодії на основі загального орієнтиру (перш за все матеріального процвітання суспільства, максимально використовує результати науково-технічного прогресу), що і складає

джерело суспільного розвитку. У XIX ст. солідаризм отримав розвиток в концепціях О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма. У XX ст. його найбільш яскравим виразником стала школа структурного функціоналізму (Т. Парсонс), Г. Спенсер, який є одним з творців соціології як науки, говорить про два основні історичні типи суспільства: військове і промислове, розвиток яких визначається солідаристськими відносинами між складовими їх соціальними спільнотами. Однак, якщо в першому випадку інтеграція заснована на примусі до солідарності, то в другому – на вільній згоді при усвідомленні членами цих співтовариств його прогресивного значення. Т. Парсонс абсолютизує стан гармонії між підсистемами соціуму і розглядає будь-який конфлікт як дисфункцію тобто порушення стабільного існування суспільства і оцінюється як неприродне і негативне явище.

Третє рішення даної проблеми засноване на прагненні уникнути крайнощів в поясненні статусу соціальних протиріч і породжуваних ними конфліктів, властивих перших двох варіантів: тотальності конфлікту і повної безконфліктності як природних станів динаміки соціуму. Перші концептуальні розробки цього рішення виникли в XX ст. в рамках чиказької школи соціальної екології. Один із засновників цієї школи Р. Парк характеризує соціальний конфлікт не як визначальний і результуючий момент суспільного розвитку, а тільки як один, до того ж проміжний, етап соціальної взаємодії. Згідно Р. Парку в соціодинаміці можна виділити чотири види соціальних взаємодій, які пов'язані тимчасовою послідовністю: змагання (конкуренція) як форма боротьби за існування в суспільстві здатне переростати в соціальний конфлікт, який завдяки асиміляції, дозволяється і змінюється пристосуванням, що означає встановлення в суспільстві відносин співробітництва і соціального спокою. Таким чином, у Р. Парка соціальний конфлікт – окремий випадок соціальної взаємодії, а метою суспільного розвитку є громадянський мир.

У концепції соціального конфлікту Л. Козера і Р. Дарендорфа стверджується: будь-яке суспільство містить елементи напруження і потенційного конфлікту, кваліфікує соціальний конфлікт як найважливішу ланку соціальної взаємодії, що сприяє руйнуванню або зміцненню соціальних зв'язків. Остання обставина залежить від типу суспільства. У «закритих» суспільствах конфлікти поділяють суспільство на дві ворожі групи і, дозволяючи через революційне насильство, ведуть до руйнації сформованих соціальних зв'язків. В «відкритих» (плюралістичних) суспільствах їм дають вихід, а соціальні інститути оберігають стабільність соціальної системи. Цінність конфліктів в «відкритому» суспільстві полягає в запобіганні можливості окостеніння соціальної системи і відкриття можливості для нововведень, інновацій.

Конфлікти мають універсальний характер, але конфлікт конфліктові – різниця. Зокрема, Р. Дарендорф застерігає проти спроб придушувати конфлікти, бо будучи природним для суспільства явищем, вони обов'язково виявлять себе, але в більш гострій формі. Потрібно контролювати і направляти їх розвиток, не даючи можливості місцевим, локальним конфліктам розростися до глобального. Тільки в цьому випадку вони мають позитивне значення і є двигуном соціального прогресу. Згода ж – нормальний стан суспільства, в якому єдність спільних інтересів, цілей і, головне, соціальних дій суб'єктів історичного процесу становить джерело суспільного розвитку.

Розгляд даної проблеми і різних її рішень дозволяє уточнити деякі виміри суспільно-історичної динаміки, що має соціально-філософський зміст: співвідношення еволюції і революції у розвитку суспільства. Останнім часом у гуманітарній традиції досить часто їх протиставляють, пов'язуючи еволюцію з поступовими, в своїй основі кількісними змінами, які не ведуть до якісної зміни всієї системи, а революцію – з глибинними і корінними змінами якості системи в цілому. Це виявляється у протиставленні двох способів змін у суспільстві: еволюційного (оцінюваного його противниками як «плоский», реформаторський еволюціонізм, чужий соціальному прогресу) і революційного, що розглядається як соціальний радикалізм, заснований на насильстві і дестабілізації суспільства.

Кириченко А.Ю., студентка гр. СР-142

Науковий керівник – **Шакун Н.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ КИЇВСЬКОЇ МОРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Філософія Київської Русі охоплює період з IX ст. Вона формується спочатку на власній міфологічно-язичницькій основі поза впливом більш розвинених філософських напрямків.

Суттєвий вплив на розвиток Київської Русі здійснило хрещення Русі у 988 р. Ця історична подія привела до того, що через Візантію в культуру наших пращурів входить антична філософія, християнська література, завдяки чому Русь ознайомила з досягненнями культури, філософії давньосередньовісних народів.

У Давній Русі етика допомоги людині не оформлювалася в окрему галузь знань, а існувала в контексті норм людського співжиття, що доводить цю цінність самого чинника надання допомоги. Вводячи наприкінці X ст. на Русі православ'я, великий київський князь Володимир піклувався про те, щоб дух православ'я на руських землях восторжествував. З цією метою князь Володимир у 996 р. доручив православній церкві піклування про тих, хто має в цьому потребу, і визначив засоби на їхнє утримання й підтримку («церковна десятина»).

Християнська ідея милосердя переросла у принцип моралі, який не тільки декларував необхідність бути милостивим до ближніх, а й проголошував милостиню як універсальну й абсолютну умову впорядкування всіх сфер і рівнів суспільних відносин. Цей принцип передбачав загальну взаємну любов і повагу громадян, їхню взаємодопомогу. На практиці це означало пожертвування на користь бідних, створення притулків, обмеження свавілля боярської та княжої влади.

Морально-етичний напрямок у філософії Київської Русі започаткував митрополит Іларіон, який у 1051 р. написав твір «Слово про закон і благодать». У цьому творі митрополит також вписує історію Київської держави у загальний світовий процес: він звертається до положення апостола Павла проте, що всесвітня історія проходить через два етапи: закону і благодаті. На першому етапі Бог наставляв і карав людей своїми зовнішніми настановами, через закон, а на другому, керуючись безмежною любов'ю до людини, справу життєвого вибору віддав самій людині, подарувавши їй подвиг Христового розп'яття, тобто , благодать. Тепер людина наставляється вірою і любов'ю.

Найбільш *цілісну систему етичних поглядів у давньоруський період*, що торкається в числі інших і проблеми допомоги тим, хто цього потребує, становить собою «Повчання Володимира Мономаха». Князь Володимир Мономах у «Повчанні» своїм нащадкам (1099) писав про необхідність виявляти постійну турботу про злиденних, убогих, сиріт, удів, підтримувати їх матеріально й відновлювати соціальну справедливість, захищати слабких від утиску сильних. Таким чином, Мономах вважав важливим дотримання загальних моральних правил, серед яких можна виділити й етичні правила благодійності: повага до людей, уміння бути корисним, вірним даному слову, піклуватися про бідних і захищати їх, робити людям добро й уникати зла, творити милість.

Продовженням і розвитком сформованих у давнину слов'янських етичних звичаїв і традицій стосовно допомоги і взаємодопомоги, узагальнених пізніше в межах Нового Завіту, «Повчання Володимира Мономаха», збірників «Бджола» і «Златоуст» і інших, став поширений у XVI ст. «Домострой». У ньому піднімаються питання моралі особистості й містяться певні вимоги, у тому числі й вимога брати участь у благодійності: людина повинна не тільки дотримуватися основних заповідей християнської релігії, тобто не красти, не обмовляти, не брехати, «але й бути... до бідних привітним і милостивим...».

В епоху великого реформатора Петра I і пізніше виходить у світ велика кількість світських *кодексів поведінки*, що містять норми як етики, так і етикету, які не розділяються за змістом. Більшість викладених у них правил стосується всіх людей незалежно від їхнього стану й має загальний характер. Дуже важливим у стосунках з людьми вважається «надання пошани кожній людині взагалі, якого б хто імені, віри й закону не був... він є найближчий до тебе». Світські етичні кодекси підкреслюють необхідність вияву співчуття до людини, яка опинилась у біді. Так, наприклад, у моральній енциклопедії, що містить опис обов'язків людини в спільному житті (початок XIV ст.) говориться: «Хто бере участь у біді ближніх своїх, той змушує себе любити, а хто безжалісний, той не може насолоджуватись ім'ям друга людства...» Більшість світських осіб, у тому числі й канонізовані після смерті, славилися за життя своїм милосердям і співчуттям до незаможних. Такими були Юліанія Лазаревська (Муромська), У. Осор'їна, Ф.П.Гааз, Ф.М.Ртищев, В.Ф.Сологуб, В.Ф.Одоевський і багато інших; вони не тільки самі надавали допомоги тим, хто цього потребував, але і своїм прикладом спонукали до благодійності.

Особливий шар етичної культури у зв'язку з ідеями соціальної допомоги *закладений у роботах вітчизняних філософів*: І.Брянчанінова, П.Чаадаєва, М.Чернишевського, П.Лєврова, Н.Михайловського, В.Соловйова й інших.

Усі вони, при всій відмінності підходів, головним чином підтримують і розвивають ту саму *думку*: добро необхідно робити в першу чергу для власної душі, для її вдосконалення; жити для інших – це значить жити для себе, жити у злагоді зі своєю душею й совістю, і тому робити добро, допомагати людям – необхідно, корисно й раціонально. У поглядах світських філософів також чітко простежується й *думка про цінність людини*: людина цінна як самостійна особистість, що має право на

У наш час етика професійної соціальної роботи як невід'ємна частина життєдіяльності держави й суспільства ринкової економіки в Україні *переживає період становлення*: Проте в її основі вже тепер закладено конституційні вимоги визнати *вищою цінністю суспільства людину* поза залежністю від її матеріального стану, спроможності до праці, стану здоров'я, освіти, інтелектуальних спроможностей, сімейного стану, статі й віку, раси й національності, поглядів і переконань тощо. Етичні норми спільного існування й діяльності людей у нашому суспільстві потребують надання адекватної допомоги й підтримки кожній людині, що їх потребує. Ця допомога повинна бути заснована на любові до людини, повазі її прав, принципах гуманізму й соціальної справедливості.

Таким чином, витоки етики професійної соціальної роботи в Україні — у доброзичливості, співчутті, милосерді давніх слов'ян, у християнській благодійності, у традиціях допомоги світських філантропів бідним. Базуючись на моральних законах допомоги людині, що становлять сутність культури українського народу, вона призначена зберегти й розвинути все краще, що властиве нам у турботі про благо людини.

СПОЖИВАЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Людина, повсякчас відповідаючи на актуальні життєво-практичні питання, намагається максимально ефективно діяти, формувати безпечне і надійне середовище існування у природі. Значна роль у такому процесі належить об'єднанню зусиль так званих технарів та гуманітаріїв, їх технологічним можливостям системно розглядати та методологічно-вивірено впливати на культурно-антропологічний простір. Потреба суспільства у використанні енергоресурсів не тільки не зменшується а, навпаки, «набирає обертів». З огляду на об'єктивні причини (зростання цін на енергоносії, збільшення кількості енергокористувачів тощо) виникає гостра необхідність оптимізувати обсяги споживання, шукати інші засоби енергозбереження. «Світовий досвід свідчить, що лише там відбулось швидке досягнення міжнародної конкурентоспроможності держави, де наріжним каменем державної політики постала енергоефективність. Якщо в Західній Європі величина потенціалу енергозбереження дорівнює 10–20% обсягів споживання енергоресурсів, то в Україні ця цифра досягає понад 45%. Зростання енергоефективності в нашій країні можливе за рахунок реалізації науково обґрунтованої, системної та програмно і законодавчо підкріпленої політики енергоефективності» [1, с.20].

Аналізуючи досвід низки розвинених (в царині енергоефективного використання ресурсів) країн, спостерігаємо, що ці можливості широко застосовуються. Наразі, не зважаючи на значну кількість прийнятих нормативно-правових актів, спрямованих на скорочення споживання енергетичних ресурсів, наша держава залишається однією з найбільш енерговитратних у світі. Тому існує гостра необхідність раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів. У вітчизняній енергозберігаючій галузі є технології, які здатні підтримувати на оптимальному рівні значення параметра або групи температурних параметрів, споживаючи при цьому мінімальну кількість енергоресурсів. «Задачею екологічного моніторингу, як інформаційної системи спостережень, оцінювання й прогнозування змін у стані компонентів довкілля, є виділення антропогенної складової на фоні природних біосферних процесів. В умовах сучасної глобальної екологічної кризи, неконтрольованого впливу людини на навколишнє середовище робота з організації екологічного моніторингу набуває особливої значущості» [2, с.48].

Аналіз структури використання енергоресурсів привертає увагу і фахівців, і небайдужих громадян до чималих (подекуди – значних) втрат, надмірність яких можна було б уникнути або мінімізувати. Тож, доходимо висновку: для розробки енергозберігаючих заходів у нашій країні слід застосувати існуючий досвід вітчизняних та європейських підприємств щодо управління енергоресурсами і, що не менш актуально, повсякденно і повсюди наполегливо популяризувати серед широких верств населення шанобливе ставлення до природи.

«Часто людина демонструє так звану інфантильність свідомості, яка виявляється невмінням брати відповідальність на себе. Критерієм досвідченості та креативності як пересічної людини, так і науковця є аксіологічна зрілість» [3, с.186]. Відтак, потрібно виховувати у сучасної людини такі цінності, як заощадливість, перспективне мислення, відповідальність перед майбутніми поколіннями. Ці якості мають не просто задовольняти соціально-екологічним запитам, але й бути особисто привабливими, важливими, індивідуально значущими. Таке відношення людини до ресурсів не схоже на оволодіння, а, радше, зазначає опановування сутнісними силами, отже, оптимізує наше бачення перспектив існування людини як у вітчизняному, так і загальносвітовому культурно-антропологічному просторі.

Виховання «енергозберігаючої» свідомості у споживача небездонних на Землі енергетичних запасів дозволить суттєво заощадити і спрямувати вивільнені кошти та енергію на іншу, більш продуктивну, галузь людської діяльності, скажімо, на наукову чи гуманітарну. Тож, для забезпечення стабільної економії енергетичних ресурсів, необхідно запровадити ефективну політико-правову, соціально-психологічну та фінансово-економічну моделі управління ними, яка досить успішно застосовується у світовій практиці, як із боку інженерно-технічної інтелігенції, так і громадськості. І, головне, жорстко-контрольовану державою.

Список використаних джерел

1. Денисюк С.П. Формування політики підвищення енергетичної ефективності формування політики підвищення енергетичної ефективності – сучасні виклики та європейські орієнтири. – Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2013. – № 2. – с. 7-22.
2. Холковський Ю.Р., Кофанов О.Є. Моделювання багатопараметрових процесів у навколишньому середовищі для оцінки антропогенного впливу. – Енергетика. Екологія. Людина. Наукові праці НТУУ «КПІ», ІЕЕ. – Київ: НТУУ «КПІ», ІЕЕ, 2014. – 483 с.

3. Киселиця С.В. Роль технічних та гуманітарних наук у підвищенні стандартів життя / Комплексне забезпечення якості технологічних процесів та систем (КЗЯТПС-2013 : Третя Міжнар. наук.-практ. конф., (14-16 трав. 2013 року, Чернігів). – Чернігів : ЧДТУ, 2013. – С.185-187.

Костирко А.Ю., студентка гр. СРт-161
Науковий керівник – **Пономаренко О.В.**, старший викладач
Чернігівський національний технологічний університет

СІМЕЙНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогоднішній день проблема насильства в родині є досить гострою для нашої країни. Її небезпечність полягає в тому, що прояви насильства і жорстокості в сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в родині, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві. Ця проблема небезпечна тим, що від неї страждають діти. Страждають не лише від насильства по відношенню до дитини, а й спостерігаючи за насильством у своїй сім'ї, а у майбутньому - переносять цей негативний досвід у власне життя. В цих умовах набуває актуальності питання насильства в сім'ї як суспільної проблеми що потребує вирішення на рівні держави.

Питанням насилля в сім'ї займався багато науковців, на даний момент накопичена багата теоретична спадщина, що обґрунтовує можливість дослідження різноманітних аспектів насильства. Основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Х. Арангурена, У. Самнера, Н. Смелзера, П. Сорокіна, Г. Тарда, З. Фрейда, Е. Фромма та ін. Вітчизняні дослідники А. Гусейнов, Л. Герасіна, В. Голіна, В. Губін, А. Зайцев, А. Ковальов вивчали поняття сімейного насилля та його різноманітні аспекти. Причини насильства в сім'ї висвітлювали в своїх роботах такі зарубіжні науковці, як Л. Берковіц, Е. і П. Добаш, М. Страус, соціологи: Г. Паттерсон, Р. Коллінз та інші. Вітчизняні дослідники А. Антонов, Л. Альперн, О. Кочеміривська, М. Мацковський, В. Туляков, А. Харчев, В. Шипунова займалися вивченням основних шляхів вирішення проблем насилля. Саме питання сімейного насилля як проблеми суспільства є мало вивченим, це й зумовило нас звернутися саме до цієї проблеми.

Тому, предметом нашого дослідження є насилля в сім'ї яке є соціальною проблемою, а його мета – дослідити сімейне насилля як проблему українського суспільства та визначити основні шляхи вирішення даної проблеми.

В умовах сьогодення, коли Україна знаходиться на шляху побудови демократичного, громадянського правового суспільства, у якому найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканість, в українському законодавстві відбувається поступова адаптація до існуючих міжнародних стандартів з прав людини і прав жінок зокрема.

Сім'я як первинний осередок суспільства, унікальний соціальний інститут формування і становлення суспільних відносин повинна перебувати під особливим захистом держави, в тому числі під захистом від проявів насильства та жорстокості. Адже саме від фізичного та духовного здоров'я сім'ї залежать стабільність і розвиток держави.

Важливим кроком у цьому можна вважати прийняття 15 листопада 2001 року Верховною Радою України Закону України "Про попередження насильства в сім'ї"[1], що свідчить про визнання державою цієї проблеми, винесення її з розряду приватної проблеми родини на державний рівень. Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильством в сім'ї визнаються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

На сьогоднішній день законодавство про попередження насильства в сім'ї наділяє нас досить широкими можливостями, щодо звернення до органів та установ за допомогою у разі ситуації сімейного насильства, що тягне за собою використання визначених заходів по його запобіганню. Захист від насильства врегульований навіть на міжнародному рівні, про що свідчать ратифіковані Конвенції. Проте законодавство з питань попередження сімейного насильства стане ефективним інструментом захисту від насильства в родині лише за умови широкого доступу до інформації із проблеми профілактики насильства в сім'ї, плідного співробітництва громадських організацій та органів влади й місцевого самоврядування, а також активної протидії кожного з нас в цьому принизливому для людської гідності явищі.

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. У більшості випадків протиправні дії проти когось із членів родини супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої поведінки. Подібні дії з боку насильника приводять до негативного фізичного, психічного та соціального стану здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти.

Практично в усіх регіонах України почали функціонувати спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї, зокрема кризові центри, центри соціально-психологічної допомоги, спрямовані на надання комплексної психологічної, юридичної, інформаційно-консультативної, соціально-медичної та іншої допомоги, а також, у разі потреби, надають тимчасовий притулок (до 3 місяців), зокрема, жінкам і дітям, які потерпіли від насильства в сім'ї або опинилися в кризовій ситуації [2, 17]. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у разі необхідності надають первинну (під час звернення) соціально-психологічну допомогу особам, які постраждали від жорстокого поводження; надають правові, психологічні, соціально-медичні та соціально-психологічні послуги з метою збереження соціального статусу та повноцінної життєдіяльності, адаптування у суспільстві таких осіб.

Отже, насильство - це, передусім соціальна проблема і її необхідно розглядати, як комплексну проблему, що включає заходи, створені задля припинення злочинів у відношенні особи і щоб забезпечити право кожного членів сім'ї як громадянина на безпеку життя, волю і охорону гідності, і навіть заходи, створені задля соціальну профілактику, тобто в попередження насильства у ній. Сімейне або домашнє насильство - це реальна дія або загроза навмисного фізичного, сексуального, психологічного чи економічного впливу, примусу із боку одного членів сім'ї стосовно іншому з метою контролю, залякування чи задоволення якихось своїх потреб [3, 27].

Можна зробити висновок, що діяльність соціальних організацій і кризових центрів має бути спрямована на розв'язання проблем жінок і дітей – жертв насилля. Створення таких організацій є необхідною умовою існування будь-якого цивілізованого суспільства.

Подолання такого негативного явища як насильство в родині можливе лише за умови об'єднання зусиль державних органів та установ і населення з питань профілактики та попередження насильства в нашому суспільстві. Для подолання на перше місце, серед правових заходів, слід поставити формування правосвідомості і правової культури громадян. Суспільство повинно бути підготовленим для втілення прав та свобод людини і громадянина. Велику роль відіграє формування нової української генерації, всебічне моральне виховання, поглиблена та фундаментальна підготовка спеціалістів, саме це повинне стати фундаментом професіоналізму кадрів та правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III.
2. Левченко К.Б., Трубавіної І.М. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник / Держсоцслужба, 2005. – 56с.
3. Злобіна О. Ю. Шевцова О. Ю., Організація допомоги сім'ї в ситуації домашнього насильства. Світ, 2005. -72с.

Кошка І. Ю., студентка гр. ПР-153
Науковий керівник – **Ємець Н.А.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОЛІГАРХІЯ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Розвиток будь-якої держави проходить низку етапів еволюції, що є обов'язковим елементом становлення громадянського суспільства та формування чіткої громадянської позиції соціуму. Одним із таких етапів є панування олігархічного політичного режиму, коли влада належить не народові, а певному колу заможних громадян, що виробляють ті політичні рішення, які є найбільш прийнятними для них.

В умовах олігархічного режиму соціальні проблеми широких верств населення майже не вирішуються, економічний розвиток країни спрямований на задоволення інтересів певних бізнес-еліт. Саме тому цей політичний режим є хибним шляхом розвитку країни. Що ж стосується України то все частіше до влади приходять представники інтересів окремих олігархічних кланів, які нехтуючи суспільними інтересами лобіюють в неприкритій формі інтереси своїх протеже.

Олігархічна система є складовою сучасної політичної системи України, в якій різні фінансово-промислові групи (клани) шляхом зрощення з владою впливають на державне управління з метою захисту своїх бізнес інтересів [1]. Дослідники визначають наступні передумови становлення олігархічної системи в Українській державі: непослідовна економічна перебудова в державі у 1990-ті роках (відхід від планової економіки до формування ринкових механізмів); приватизація державних і комунальних підприємств; зрощення владних і бізнесових кіл [4].

Відсутність гарантій власності в економічній сфері призводить до відтоку капіталу за кордон. По суті, весь прибуток через офшорні фірми, розкидані по світу, йде з країни, не вкладається у виробництво.

Певним чином, маємо бути вдячні нашим олігархам, що вони наприкінці 1990-х – на початку XXI століття відновили певні галузі виробництва, які за мінімальних витрат, без капітальних вкладень можуть давати й дають їм надприбуток. Нові господарі певною мірою реанімували виробництво. Але,

якщо врахувати, що багато хто з них були при владі й брали участь у розвалі економіки країни, то на велику подяку з боку народу навряд чи заслуговують. Вони розвивали й розвивають лише те, що вигідно насамперед їм, і на тій базі, що їм дісталася, не модернізуючи виробництва, не здійснюючи структурної перебудови промислового виробництва. Ось і вийшло, що за двадцять п'ять років незалежності Україна, в якій був один із найкращих на пострадянському просторі економічний потенціал, перетворилася на одну з двох найвідсталіших країн Європи [3].

Олігархічна модель суспільної організації не є виключно політичною характеристикою, що стосується правлячого режиму. Вона пронизує всі сфери суспільного життя, знаходячи відповідні їй структури в кожному інституціоналізованому середовищі та на рівні масової свідомості.

У соціальній сфері, як правильно зазначає М. Михальченко, олігархія декласує суспільство [6]. У країні, по суті, ліквідовано селянство. Представники фермерства в державі швидше нагадують колишніх колгоспників, які доживають свій вік, ніж новий прошарок сільськогосподарських працівників. А саме завдяки розвитку цієї галузі господарства в Україні могли б бути добрі перспективи.

Через зростання цін на продукти в світі Українська держава, експортуючи сільськогосподарську продукцію, могла б мати хороше джерело прибутку. Але що далі, то більше ми стаємо її імпортерами, а не експортерами. Вироджується робочий клас, розруха в промисловості призвела до люмпенізації його значної частини, розвалено систему підготовки робітничих професій. Інтелігенцію поставлено в умови, коли вона не може бути собою, виконувати свою роль, а мусить постійно думати про хліб насущний, аби прогодувати сім'ю, дати дітям освіту.

У політичній сфері відбулося зрощування великих власників й політичної влади. Якщо у виборчому законі право висунення кандидатів буде надано лише партіям, тоді за висунення платитимуть партіям, як це засвідчили останні вибори до місцевих органів влади. Якщо ж буде дозволено самовисунення, боротьба на виборах перетвориться на відверту боротьбу грошових мішків.

З огляду на це, слід підходити й до корупції в Україні. Так, корупція – світове явище. Вона існувала в давнину, існує й нині [3]. Українські олігархи не стали справжніми бізнесменами. Вони у більшості своїй не заробляють на креативних ідеях, наукових розробках, проривному менеджменті тощо. Українські олігархи, з метою створення позитивного іміджу в очах громадян, часто вдаються до благодійництва, фінансують спортивні клуби, культурні заходи тощо. Також створюють або купують готові засоби масової інформації, зокрема окремі телевізійні компанії. Аналітики пропонують наступну послідовність вирішення проблеми олігархії в Україні. Перш за все, Україна має почути від Президента його публічну позицію – яким чином він збирається перестати бути олігархом. Не може Президент вести боротьбу з олігархами, коли він сам є олігархом. По-друге, більш небезпечним сьогодні для України є саме другий олігархічний консенсус – тобто непублічна угода Президента з тими олігархами, де третьою стороною і бенефіціаром виступає Росія. По-третє, про зруйнування першого олігархічного консенсусу можна говорити лише після зруйнування другого олігархічного консенсусу. Спочатку потрібно зруйнувати вплив на українську політику проросійських олігархів. І вже потім будемо вирішувати, що робити з олігархами-патріотами [2].

Отже, збереження олігархічної моделі знижує конкурентоздатність суспільства, стримує можливості для його сталого та якісного розвитку, створює суттєві обмеження для використання творчого потенціалу різних верств населення та загрожує остаточно перетворити Україну на периферійну й відсталу країну світу.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Теорія еліт В. Липинського // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження).- К.: Експрес-Поліграф, 2002. - 239с.
2. Колодій А. Ф. «Олігархи» й «олігархія»: зміст понять та українська політична дійсність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/.../05_kolodiy_af.pdf
3. Кононенко С. Суспільство і політика за умов олігархії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/img/scholarly/file/nz_36_39.pdf
4. Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. "Політологія" вищ. навч. закладів. - Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту Ім. Лесі Українки, 2005. - 240 с
5. Коржов Г. О. "Олігархія, як модель обмеженої модернізації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2007_1/104-114.pdf
6. Михальченко М. І. «Політична система в Україні: що ми модернізуємо?» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6329/1/Myhalchenko.pdf>

ФІЛОСОФІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: БЕЗПЕКА, ЕКОЛОГІЯ, ЦИВІЛІЗОВАНІСТЬ

Сучасний стан екологічної ситуації в країні стає небезпечним не тільки для нинішнього, але й для майбутніх поколінь, що несе загрозу подальшому розвитку держави та суперечить принципам сталого розвитку. Виникає потреба в цілеспрямованих діях держави, направлених на захист навколишнього середовища.

Проблема забезпечення екологічної безпеки виходить на перше місце, оскільки вона покликана забезпечити таке використання природних ресурсів, що сприятиме їх природному відновленню або заміщенню. На сучасному етапі розвитку суспільства практично неможливо зменшити обсяги споживання природних ресурсів, щоб виправити ситуацію, що склалась. Адже потреби населення постійно зростають і значно перевищують темпи зростання його чисельності.

Аналіз вітчизняної й закордонної літератури показав, що проблема філософії екологічної безпеки досить цілісно й дотепер не досліджувалася та не розглядалася як самостійний напрямок наукового аналізу. Далі більш детально розглянемо такі поняття як «безпека», «екологія» та «культура екологічної безпеки».

Питання, що окреслюють теоретичні підходи до визначення поняття безпеки, досліджували як зарубіжні Т.Гоббс, Д.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є, Р.Ульман, Б.Бузан, А.Уолферс, Л.Браун, Л.Денніс Медоуз, так і українські вчені Б.Данилишин, С.Дорогунцов, В.Ковтун, А.Степаненко, О.Ральчук, Г.Ситник, Н.Чухрай, А.Федорищева, С.Шкарлет та ін. [4, 5, 6, 13].

Питання, які окреслюють теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки, досліджували С.Белов, А.Биков, В.Вернадський, А.Качинський, В.Писарєв, С.Кравченко, С.Пирожков, В.Селіванов, Н.Реймерс, Б.Скіннер, А.Уреул, М.Хилько, В.Кравців, А.Хуршудов, О.Половян, О.Крамная, Н.Барбашова та ін. [12, 14, 15].

У вітчизняній та зарубіжній філософсько-економічній літературі існує декілька трактувань безпеки. В країнах Західної Європи концепт «безпека» став уживатися наприкінці XII ст. і трактувався як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують [7].

Категорія «безпека» у слов'янському суспільстві з'явилася в середині XV ст. як реакція на загарбницькі посягання Золотої Орди [8]. У XVII ст. це поняття вже відносять до державних і загальнодержавних. У серпні 1881 р. у царській Росії було прийнято «Положення про заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою», де вперше визначено поняття громадської безпеки.

Переважаюча більшість дослідників безпеку розуміє як гарантування всім громадянам держави належних умов для їхньої самореалізації, захисту життя, свободи, власності від зазіхань, з боку будь-якої людини, організації, суспільства чи держави. Саме тому безпека є однією з найважливіших потреб поряд із потребою людини в їжі, одязі та помешканні. Це означає, що потреба в безпеці виникла з появою людини на Землі, тобто забезпечення безпеки є головною передумовою прогресивного розвитку та розбудови державності.

Категорія «безпека» має тривалу історію свого розвитку. Так, ще Цицерон стверджував, що з появою власності на землю виникла необхідність її охорони, забезпечення безпеки її власників, а в цілому – потреба в системі забезпечення безпеки держави. Він ставив забезпечення безпеки на перший ряд практичної діяльності, вище теорії [1].

Б. Спіноза пов'язував забезпечення безпеки з безпосереднім функціонуванням органів управління: «Для безпеки держави і неважливо, якими мотивами керуються люди, належним чином керуючи справами, аби ці останні управлялися належним чином. Бо свобода або твердість душі є приватна чеснота, доброчесність же держави – це безпека [2]».

Широке поширення в наукових і політичних колах західноєвропейських держав поняття «безпека» набуває завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо та інших мислителів XVII-XVIII ст. Ш. Монтеск'є в своїх працях вказував такі види безпеки, як безпека особистості, безпека громадян, безпека приватної особи, безпека володаря, правителя.

У цілому можна констатувати, що «філософи XV-XVII ст., розглядаючи безпеку як виключно державну діяльність, не змогли глибоко проникнути в соціальну природу цього феномену [3]». До початку XX ст. безпеку розглядали або як збереження державного суверенітету, зміцнення зовнішніх кордонів, або як придушення внутрішніх ворогів. До кінця XX ст. відбуваються зміни, що призвели до розуміння безпеки як створення умов, що не загрожують життю особистості.

Початок теоретичної дискусії щодо поняття «загальна безпека» було покладено у статті професора Принстонського університету Р. Ульмана «Нове визначення безпеки» (1983 р.) [4]. Він зробив особливий

наголос на тому, що вузьке визначення національної безпеки відволікає увагу політиків й експертів від невійськових загроз, які все більше інтернаціоналізуються і набувають міжнародного характеру. При цьому деякі з найнебезпечніших з них можуть виходити із середини самої держави. Того ж року була надрукована робота англійського вченого Б. Бузана «Народ, держава і страх», у якій вперше у світовій теорії безпеки акцент робиться на інтересах особистості. При цьому автор наголошує, що за певних обставин сама держава може стати основним джерелом небезпеки для окремої людини і що інтереси безпеки особистості й людини можуть не тільки не збігатися, але й вступати в суперечності [5].

В лексикон сучасних міжнародних відносин поняття «безпека» ввійшло після публікації Програмою розвитку ООН (ПРООН, UNDP) 1993 р. «Доповіді про людський розвиток». Ідея використовувати поняття «безпека» щодо людей, ніж держав і націй, була на той час новою та суперечливою. Американський політолог А. Уолферс, який свого часу першим запропонував наукове визначення безпеки, вважав, що безпека в об'єктивному плані передбачає відсутність загроз набутих цінностям, у суб'єктивному – відсутність страху стосовно того, що цим цінностям буде заподіяна шкода, тобто, що вони не зазнають руйнації [6].

У більшості випадків поняття «безпека» розглядають у широкому науковому сенсі, розуміючи під «безпекою» захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних і ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації й моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності й розвитку населення. Щодо терміну екологія, то його вперше запропонував німецький природодослідник і філософ Ернст Геккель в 1866 році. Під екологією він розумів науку про життя, про зв'язки організмів з навколишнім середовищем.

Офіційно термін було затверджено у 1910 році на Третньому ботанічному конгресі в Брюсселі. У 1913 році засновано Британське екологічне товариство і журнал «Journal of Ecology», а в 1916 році – Американське екологічне товариство. З 1916 року в США видається журнал «Ecology». В 20-х роках ХХ століття виникла американська школа «культурної екології», в працях членів якої використано поняття «екологія людини». Особливо широке використання терміну «екологія» почалося у другій половині ХХ століття, коли люди відчули погіршення стану середовища свого існування.

Поряд з питаннями безпеки та екології виникає питання щодо філософії екологічної безпеки. Воно включає вивчення відносин між людьми, між людьми й суспільними інститутами з приводу проблем життєзабезпечення (збереження життя, досягнення благополуччя та ін.). У якості самостійного елемента може бути позначена позиція культури екологічної безпеки, основу якої становить світогляд. Тут здійснюється оцінка екокультурного досвіду: забезпечується зв'язок часів – минулого, сьогодення й майбутнього, реалізується історична наступність у діяльності поколінь. У ситуації зростання невизначеності, ризиків, хаосу особливо необхідна культура екологічної безпеки. Вона можлива тільки на основі філософії (теорії) екологічної безпеки.

Завдання філософії екологічної безпеки – теоретично забезпечити аналіз і синтез гуманітарних відносин і процесів, динаміку інститутів. Тим самим формується особлива й важлива функція в інформаційно-аналітичному забезпеченні керування сферою безпеки та її інфраструктурою. Категорія ж «філософія культури безпеки» може бути визначена як самостійна соціальна теорія, що формується і відображає процес забезпечення життя людини, збереження родини й народу, їх цілей, ідеалів, цінностей і традицій, соціальних інститутів і мереж, стійкості дотримання прав і обов'язків людини й основних свобод для всіх, їхньою захищеністю від неприйнятних викликів, ризиків, небезпек і загроз [10]. У системі категорій поняття «філософія культури безпеки» може бути визначене у взаємозв'язку категорій: воля, співробітництво, відповідальність, солідарність, терпимість, згода, мир, безпека, довіра, компроміс [16].

Структура культури екологічної безпеки розширюється за рахунок включення аналізу динаміки змін у стані людського потенціалу, інтелектуального капіталу, стану середовища, орієнтованості людей на діалог і толерантність у міжособистісному спілкуванні. Досвід світової культури, нові виклики з ХХІ століття потребують нового рівня і якості діалогу між людьми, між народами, між народом і владою про справедливість, про компромісність, про законність, про екологізацію, про співробітництво, про благополуччя, тобто про загальну безпеку ХХІ століття.

Особливості функціонування культури екологічної безпеки залежать від характеру й вектора спрямованості змін, що відбуваються в суспільстві, стрімкого зростання нематеріальних компонентів, формування економіки знань, впливу людського капіталу, інформації. Культура екологічної безпеки в процесі свого функціонування формує готовність до певного типу діяльності, вимірюваної за допомогою системи показників.

Підсумовуючи можна сказати, що поняття екологічної безпеки отримало достатньо широке розповсюдження в науковій літературі при цьому дослідники, як правило, розглядали екологічну безпеку як важливий елемент національної безпеки. Аналізуючи інформацію, щодо проведених досліджень з питань безпеки, можна зробити висновок, що гарантування екологічної безпеки є одним з основних пріоритетів розвитку суспільства. Ефективно управляти екологічною безпекою можна тільки на основі ретельного вивчення умов формування екологічної небезпеки у державі. Невирішені екологічні проблеми становлять серйозну загрозу повноцінному існуванню будь-якої країни.

Утвердження культури екологічної безпеки прямо залежить від відношення населення (у тому числі й у регіональному аспекті) до загальнонаціональних цілей, ідеалів, цінностей у ситуації сприйняття.

Список використаних джерел

1. Цицерон. Об обязанностях / Цицерон. – М., 1999. – С. 218.
2. Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Б. Спиноза // Антология мировой политической мысли. – М., 1997. – Т.1. – С. 350.
3. Кардашова И.Б. О Категориально-понятийный аппарат теории национальной безопасности / И.Б. Кардашова // Российский следователь. – 2005. – № 5. – С. 51–55.
4. Ulman R. Redefining Security / R. Ulman // International Security. – 1983 – Vol. 8. – № 1. – P. 133.
5. Buzan B. People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations / Barry Buzan // Chapel Hill, 1983.
6. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: монографія / Г.П. Ситник // Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – К.: НАДУ, 2004. – 407 с.
7. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції / Р.М. Дацків. – Львів: Центр Європи. – 2006. – 160 с.
8. Шкарлет С.М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С. М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. – 2007. – № 6. – С. 7–12.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
10. Кузнецов В.Н. Социология безопасности [Учебное пособие] / В.Н. Кузнецов. - М.: КДУ, 2009. - 422 с.
11. Федоров Н.Ф. Философия общего дела / Н.Ф. Федоров. - М.: Эксмо, 2008. - 752 с.
12. Качинський А.Б. Сучасні проблеми екологічної безпеки України. - Київ: 1994. – 48 с.
13. Шкарлет С.М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С.М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. – 2007. – № 6. – С. 7–12.
14. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: кол. моногр. / за заг. ред. д.е.н., проф. Шкарлета С.М.; М-во освіти і науки України; Чернігів. нац. технол. ун-т – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015 – 440 с.
15. Лисенко І.В. Роль енергозберігаючих технологій у забезпеченні економічної безпеки України / І.В. Лисенко, Н.В. Лисенко // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 3 (3). – С. 59-66.
16. Лесникова І. В. та ін., Філософія: конспект лекцій : Збірник / Колектив авторів. – Київ, 2012. – 750 с.

Москаленко А.О., студентка гр. СР-142

Науковий керівник – Шакун Н.В., к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ

Дослідження соціокультурних підстав функціонування українського суспільства належить до ключових завдань сучасної соціальної філософії. Зумовлене це утвердженням України на світовій арені, що супроводжується переглядом стереотипів мислення, переосмисленням духовного та матеріального життя суспільства. Тому в центрі уваги сучасних дослідників опиняються не лише духовність та ментальність наших предків, а й соціокультурні начала духовної культури сучасних українців. У зв'язку з цим, вивчення архетипів української ментальності актуальне щей у світлі пошуку сучасних стратегій впорядкування соціального життя українців.

Проблема впливу архетипів української ментальності на суспільство та соціальне життя українців належить до засадничих у вітчизняній світоглядно-філософській традиції, однак безпосередньо у центр філософських пошуків в Україні вона виходить із середини ХІХ ст. Плідні спроби філософського аналізу існування людини у соціокультурному середовищі здійснили М.Костомаров, П.Куліш, О.Потебня, П.Юркевич, М.Драгоманов, В.Винниченко та ін. Грунтовний аналіз архетипів, як основи уявлень про світ та людину, здійснили сучасні вітчизняні вчені – В.Шинкарук, І.Бичко, С.Кримський, М.Попович, В.Нічик, Г.Горак, В.Горський, які на передній план філософування поставили тему архетипів українського національного характеру. Метою нашого дослідження є аналіз впливу архетипів української ментальності на соціальне життя українців.

Соціальне життя характеризується перетворенням дійсності через спільну людську діяльність (комунікацію, навчання, виховання, виробництво тощо). Соціальне життя включає в себе широкий спектр форм колективної та приватної взаємодії. Спільна діяльність людей у суспільстві співвідноситься з його соціальними нормами, традиціями та цінностями, які «закодовані» в архетипах його ментальності. Поняття «ментальність» в гуманітарній думці інтерпретується по-різному. Н.Шакун виокремлює три

підходи до його тлумачення: раціоналістичний, соціально-психологічний та філософський [4, 44-45]. Перший, раціоналістичний підхід, підкреслює раціональну природу ментальності як способу мислення, властивого особі, групі, нації тощо. Соціально-психологічний підхід ототожнює ментальність із національним характером. Нарешті, третій підхід, філософський, визначає ментальність як властиву культурі кожного народу єдність переживань, почуттів, пізнавальних процесів, яка склалася на основі переважаючих у цій культурі традицій світовідношень або стиль світосприйняття.

Водночас, у колективній свідомості кожного народу (як і українського) живуть та розвиваються свої власні образи, їх називають Архетипами або Міфами. Завдяки їм народ ідентифікує себе, свою роль в розвитку Планети, відчуває свою особливість. Можливо для вирішення, або хоча б для з'ясування причин нинішнього становища українського народу, потрібно як раз таки звернутися до архетипів, до того що робить нас сильними, що нас мотивує, що є нашими ідеалами [2, с.211].

Архетипи є психофізичними і духовними передумовами освоєння світу, основою уявлень людини про світ і себе. Виникнення архетипів К.Юнг пов'язує з прагненням первісної людини асимілювати весь зовнішній чуттєвий досвід з надіями духовного життя, синтезувати їх із собою [7, 147-149]. Скажімо, українській системі світобуття притаманні архетипи «Буття – Небуття», «Верх – Низ», «Світло – Темрява» та ін. Ці коди-символи відтворюються з покоління в покоління, представляють різноманітні культури, і перебувають у складній взаємодії один з одним внаслідок функціонування внутрішньонаціональних і міжнародних зв'язків.

Українські архетипи проявляють себе як символи у міфах, казках, фольклорі, обрядах, традиціях, і є узагальненням досвіду наших предків. Як зазначає В.Ятченко, у дохристиянський період найважливішими для слов'ян були архетипи Анімі, Анімуса, бика (олень, тура, вола), вогню, води, воріт, гори, дерева (лісу), дитини, змії, каменя, квітки, мосту, місяця, сонця, поля, стіни (тину, паркану), тіні, хреста і птаха [9]. Розглядаючи особливості світосприймання українців, які впливають з утвердження в їх свідомості принципів, ідеалів, сучасні науковці виділяють такі соціокультурні «праобрази»:

- архетип обоження «дарів» землі, протиставлення їх штучним матеріальним багатствам;
- архетип пошани до праці, яка є єдиним (на думку українців) шляхом до пізнання найвищої мудрості, єднання людини з оточуючим світом;
- архетип поклоніння усьому живому, одухотворення оточуючої природи як дітища землі, «землі-матері»;
- архетип поваги до правди, яку, на думку українців, несе в собі земля;
- архетип українця-інтроверта, заглибленого в себе, у своє внутрішнє єство, що в свою чергу породило особливу чуттєвість, глибокий ліризм;
- архетип Матері, який є уособленням Землі, України, Жінки. Наявність нього архетипу визначила шанобливе ставлення до жінки, визнання її провідної ролі в суспільстві і родині. Водночас цей архетип став джерелом прагнення оберігати рідну Землю, захищати Батьківщину, виявляти відданість та любов до неї. Шанування Богородиці та віра в її допомогу всім і кожному;
- архетип рівності синів та доньок своєї Матері-Батьківщини, який зумовлює відсутність в Україні права майорату, пріоритету старшинства та водночас унеможливує жорстку соціальну диференціацію, сприяє втіленню в життя демократичних засад. Українець бажає бачити у владі батька, який опікується своїми дітьми, а в державі - родину, у якій про кожного турбуються та створюють умови для реалізації творчого потенціалу [3].
- архетип особистої свободи, що спрямовує українців на життя та діяльність за принципом «у кожного своя доля і свій шлях широкий». Він спричиняє неприйняття нав'язаного ззовні авторитету, прагнення відмежуватися від соціуму, а також утверджує сподівання на власні сили, здібності та розум, власну ініціативу, що реалізується передусім у родинному житті;
- архетип едукативності, який забезпечує переконаність у тому, що завдяки навчанням можна змінити своє життя, дізнатися, у чому полягає власне життєве покликання, орієнтує на пошук того знання, яке допоможе реалізувати потенціал людини та досягти найвищих результатів;
- архетип домінування минулого над майбутнім, який пов'язаний із міфологізацією та ідеалізацією минулого. З одного боку, це сприяє розвитку історичної пам'яті народу, а з другого стримує здатність до конструктивного мислення, впровадження актуальних змін у життя;
- архетип обрядовості, що пов'язаний з орієнтацією на традиційні дії, які забезпечують життєвий комфорт, не потребують творчої активності, налаштовують на збереження і відтворення звичного та сталого. Цей архетип водночас слугує основою домінування краси над повсякденністю, зумовлює наявність бажання жити, як у казці;
- архетип долі, за яким вона визнається сильнішою за розум. Цей архетип обумовлює панування ірраціонально-героїчних вчинків за екстремальних умов і пасивне життя за умов повсякденності, впевненість у тому, що у світі все відбувається так, як має бути, тому життя потрібно сприймати як подарунок;
- архетип козацтва – який укорінився ідеалом мужності та сміливості чоловіка, який прагне до свободи свого народу, до його багатства. Водночас цей чоловік-воїн є гарним господарем і сім'янином [5].

Проте, як стверджує Леся Парно: «Класичні архетипи українського національного характеру, якими ми так звикли пишатись – індивідуалізм, толерантність, моральність, працьовитість і т.д., є занадто ідеалізованими і потребують перегляду з позиції того, що мотивує громадян діяти саме таким чином», [3] тобто не всі ці архетипи є актуальними, адже сьогоденне українське суспільство є просто перенасиченим політикою, інформацією, якщо ще 10 років тому питання стояло про кількість і джерела інформації, то сьогодні це питання якості, правдивості і головне розуміння. Телебачення та ЗМІ, як основні інформаційні носії, стрімко збільшили демонстрацію агресії, гомосексуалізму, цинізму, жорстокості, культу грошей, цінностей кримінального світу. Тобто маючи неабиякий багаж цінностей, історії, ідеалів, одним словом архетипів, ми через так звані блага цивілізації забуваємо про них. Сьогодні через постійний інформаційний тиск, громадянин підсвідомо робить кроки, які йому нав'язує соціум [1].

Ще в середині ХХ століття К. Юнг попереджав людство про настання стихійної інформаційної епохи – «ми значно краще захищені від неврожаїв, повеней, чим від власної духовної неповноцінності, що не сприяє опірності психічним епідеміям [7, с184]. Для того щоб зробити той чи інший вибір, людині потрібно відфільтрувати масу інформації. Та інформація і політика не єдині рушійні сили сьогоденного суспільства, адже, як не прикро це визнавати, багато залежить від матеріальних чинників. Нинішнє суспільство споживацтва нівелює соціокультурні чинники, а тому рухається у напрямку деградації та загибелі. Водночас, зрозумівши архетипи, ідеали та істинні цінності власної ментальності кожному з нас буде набагато легше зрозуміти себе і суспільство, організувати соціальне життя загалом. Таким чином, без перебільшення можна твердити, що розуміння соціокультурних начал (архетипів) української ментальності сприятиме формуванню світоглядних основ спільної взаємодії людей як на колективному рівні (обмін інформацією, споживання, навчання), так і в особистісному плані (поведінка індивіда, сімейні стосунки, соціалізація тощо).

Список використаних джерел

1. Калита О. Архетипи свідомості сучасного Українця [Електронний ресурс] // . – Режим доступу : <http://www.vox-populi.com.ua/storinka-avtora/kalita-olga/arhetipisvidomostisucasnogoukraienca>
2. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія [Текст] / М.І. Костомаров / [упоряд., приміт. І.П.Бетко, А.М.Полотай; вступна ст. М.Т.Яценка]. - К.: Либідь, 1994. – 369 с.
3. Парно Л. Про архетипи українців та їх політичні наслідки [Електронний ресурс] // . – Режим доступу : <http://politiko.ua/blogpost76908>
4. Шакун Н.В. Національна ментальність і філософія. До питання про теоретико-методологічний вимір філософії В.І.Шевченка//«Людина. Культура. Освіта» Другі всеукраїнські читання, присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора Володимира Ісаковича Шевченка (м. Чернігів, 17 лютого 2012 р.): Статті та тези доповідей. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2012. – С. 42-56. – с.44-45.
5. Питайло І. Особливості українського менталітету : чому ми такі, якими є? [Електронний ресурс] // . – Режим доступу: https://vk.com/doc76511126_443965445?hash=57a327d028e2b0e36a&dl=d8520d94918418fec2
6. Українське народознавство / С. П. Павлюк, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Ки - рчів. — Львів, 1994. — С. 112
7. Юнг К. Г. Человек и его символы / Карл Густав Юнг. - М. : Б. С. К, 1996.-378 с.
8. Якиминська Л. Архетипи мислення українського селянства[Електронний ресурс] // . – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/histori/114/21658-arhetipi-mislennya-ukraïnskogo-selyanstva.html>
9. Ятченко В. Ф. Про розвиток духовності українського етносу дохристиянської доби : монографія / Володимир Феодосійович Ятченко. -К. :Віпол, 1998.-200 с.

Нестеренко Ю.В., студентка гр.ПР-142

Науковий керівник – **Ємець Н.А.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МОВА ЯК ВАЖІЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕГОНІВ

Значимість ролі мови в суспільному житті контрастно простежується на прикладі політичних процесів у різних країнах. Одним із найбільш промовистих прикладів її значення поза тими ситуаціями, коли громадяни однієї держави активно послуговуються різними мовами, є, на нашу думку, та риторика, яка використовувалася нацистами (оперування категоріями «раса», «арійська кров», «унтерменшен» тощо). Правомірно згадати і про той «новояз», яким у різний час оперувала влада в СРСР: «жовтенятко», «куркуль», «радянська людина» тощо. Можна навести й інший приклад, який є найбільш близьким до сучасності: використання слова «іньєнзі» (тобто, «таргани»), який використовували вбивці-хуту в 1994 р. у час геноциду народності тутсі в Руанді.

Ці, як інші приклади, дають підстави стверджувати, що мова політики, як, зрозуміло, й політична мова, є одним із інструментів, який повсякчас використовують політичні актори.

Як перша – мова політики, так і друга – політична мова – є засобом для позиціонування групи на політичній шахівниці, забезпечення, скажемо так, своєї присутності на ній загалом.

Водночас наведені нами приклади яскраво ілюструють те, що слова не тільки характеризують політику, її певний стиль, а й, які, як вважають в політичній науці, самі є складовою політики, і фактично мова політики – це вербалізована політична діяльність.

Ці твердження легко підтвердити завдяки аналізу риторики тих партій української політичної шахівниці, які розміщені на ній на діаметрально протилежних сторонах.

Наприклад – представників комуністів і Всеукраїнського об'єднання «Свобода». Тим часом як перші, скажімо, й досі використовують «категоріальний апарат» своїх теоретиків попередніх століть, представники останнього не тільки керуються твердженнями авторитетів інтегрального націоналізму 1920-х – 1930-х рр., а й вживають нові словосполучення. Так, наприклад, голова київського міського осередку ВО «Свобода» А. Ілленко оперує поняттям «революційний націоналізм». «Завдання націоналізму після формального отримання незалежності, – стверджує він, – полягає в побудові дійсно української національної держави на засадах соціальної та національної справедливості. В сьогоднішніх умовах ця мета може бути досягнута лише революційним шляхом».

Прибічники такого методу змін існуючого статус-кво стверджують: «Революційний націоналізм, або, як дехто його називає, націонал-анархізм, – це більше, ніж політична ідеологія. Так само, як і зв'язок між громадою та її землею, що є духовним, чимось неможливо виміряти».

Визнаючи слухність диспозиції «мова – частина політики» та не намагаючись проаналізувати її роль у різних ситуаціях суспільно-політичного життя, зосередимо увагу на значимості мови політики та її використання в час виборів до Верховної Ради України 2012 р.

Серед дослідників існує думка, що сутність мови політики – це система комунікативних засобів кодування політичної інформації, провокування політичних дій та управління ними.

Значимість мови у передвиборчих перегонях – очевидна. Адже йдеться про той випадок мобілізації, коли політичні актори вступають у найбільш знаковий етап боротьби за головний дефіцитний ресурс – владу. В такій політичній ситуації мова є одним із надзвичайно важливих компонентів здобуття / збереження важелів політичного впливу. Вона постає інструментом реалізації тих виборчих технологій, які мають забезпечити досягнення названої мети. Для партій, скажімо, принципово, щоб їхня т. зв. корпоративна комунікація привернула увагу електорату до вироблених ними «продуктів» (зокрема – політичної платформи, здійснюваних акцій, вербалізацій тощо) та лідерів.

Разом з тим, враховуючи варіативність політичних ситуацій, маємо підстави й для узагальнень у ширшому «діапазоні»: мова (знак загалом) забезпечує, з одного боку, взаємодію / діалог громадян, з іншого ж – тих, хто є автором тих чи інших текстів та їхніх читачів / слухачів, реципієнтів. Такі міркування ґрунтуються на тлумаченні будь-якої комунікації як такої, котра базується на повідомленні, меседжі.

Мова, будучи засобом трансляції програм учасників передвиборчих перегонів, їхніх головних постулатів, критики / дискредитації опонентів тощо виконує одночасно й іншу функцію: вона слугує інструментом для збереження підтримки тієї частини виборців, які є усталеними прибічниками / членами того чи іншого політичного актора (в іншому випадку – її здобуття). Одночасно готовність частини тих громадян, які, незважаючи на їхню аполітичність чи втому від політичної риторики, брати участь у виборах, швидкоплинність чи навіть випадковість вибору ними кандидатів-самовисуванців і списку партій, котрі вони могли б підтримати без предметного вивчення партійних програм, актуалізує пошук методів їх привернення на бік учасників виборчого процесу. Ці та інші фактори (наприклад, складність формулювань передвиборчих платформ, їх значний обсяг) визначають особливе значення PR та тих інформаційно-комунікаційних технологій, які використовуються учасниками виборчих перегонів.

Ведучи мову про методики оптимізації впливу на виборців, вважаємо важливим звернути увагу на темпоральний фактор. Адже PR – це не тільки заздалегідь заплановані, а й тривалі в часі зусилля, які мають за мету активізацію механізму комунікації поміж тією чи іншою партією, громадською організацією, з одного боку, та громадянами – з іншого. Тим часом інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються у виборчій кампанії, є відносно нетривалими, а PR постає частиною тих заходів, котрі здійснюються як до виборів, так і в час безпосередньої конкуренції політичних акторів за здобуття електоральної підтримки та після завершення виборчої кампанії.

Водночас очевидно, що в будь-який з перелічених вище етапів, роль мови політики для суб'єктів політичних процесів є надзвичайно важливою. Адже навіть за умов високої політичної культури громадян, їх усталеного вибору на користь однієї з партій існує необхідність діалогу поміж ними, їх вербальної чи невербальної комунікації. Так, скажімо, біл-борди з відповідною символікою, портретами лідерів партій тощо є не тільки маркерами присутності на політичній арені, а й візуальними засобами зв'язку поміж суб'єктами виборчого процесу, їх пасивної взаємодії. А відтак будь-яка візуальна реклама, слогани, символіка тощо не тільки виступають речовим підтвердженням участі в конкуренції за дефіцитний ресурс, а й є засобом комунікації поміж громадянами й тим чи іншим політичним актором. Не менш важливо, що будь-яка форма безособового звернення артикулятора до електорату визначає своєрідне психологічне поле їхніх суб'єктних відносин.

Реалізація цих завдань є особливо важливою у випадку з кандидатами-самовисуванцями.

Адже їхня конкуренція за здобуття електоральної підтримки відбувається у відносно нетривалий час, що й актуалізує питання застосування оптимальних інформаційно-комунікативних технологій. Очевидно, що мова політики відіграє в них надзвичайно важливу роль.

Таким чином, наведені фрагменти аргументації політичних акторів засвідчують схожість використаної ними мови політики. Вона, на наш погляд, різниться тільки суспільними наголосами, які є безпосереднім віддзеркаленням тих домінуючих цінностей, на захист яких виступали ті чи інші партії. Так, у вищенаведеному прикладі ВО «Свобода» декларує свою «відданість нації», а КПУ та СПУ виступають глашатаями інтересів «людини праці».

Список використаних джерел

1. Акаймова А. Використання мовної комунікації в політичному дискурсі [Електронний ресурс] / Анжела Акаймова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sup/...1/08Akayomova.pdf
2. Андрій Ілленко: Соціал-націоналізм і революція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/019904/>
3. Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. – 240 с.
4. Гон М. Геноциди першої половини ХХ століття : порівняльний аналіз. Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Максим Гон. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 180 с.
5. Висоцький О. Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія та практика : монографія / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Пороги, 2010. – 318 с.

Петровська А.С., аспірант
Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ «ЕКОЛОГІЗАЦІЇ» СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

Майбутнє природи і доля нашої планети у глобальному світі, наразі, безпосередньо залежать від культури, духовності як кожної людини, зокрема, так і людства загалом. Прогрес людства немислимий без істотних обмежень його впливу на біосферу, без розуміння того, що саме вона і є той єдиний чинник, що здатний забезпечити стійке існування всіх живих істот, включаючи і саму людину.

Екологічна тематика присутня у всіх сферах досліджень, тобто є актуальним предметом зацікавленості науковців як у гуманітарних, так і природничих, фундаментальних і прикладних науках. Вона пронизує не лише наукові знання, а й сферу свідомості людини. Велике значення мають такі базові компоненти соціального розвитку, як екологічна культура, екологічне мислення, що зорієнтовують людину (суспільство) на коеволюційний шлях розвитку, «партнерські стосунки» з природним середовищем – місцем існування й виробничої діяльності, що припускає наявність визначеного і достатньо високого рівня екологічних знань, екологічної свідомості.

Коріння екологічних думок сягає в глибоку давнину. Ідея взаємозв'язку людини з природою з'являється у творах класиків філософії – Платона, Аристотеля, І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, Марка Аврелія, А. Бергсона, Ф. Бекона, Л. А. Сенеки, Л. Фейєрбаха, Е. Фромма, А. Ейнштейна, Ф. Енгельса та ін. Ідеї про глобальну діяльність людини почали проникати в науки про Землю із середини ХІХ ст. У 1863 р. вийшли у світ книги Ч. Лайєля «Геологічні докази старовини людини» і Т. Гекслі «Про положення людини в ряді органічних істот», в яких робилися спроби зрозуміти людство як геологічне і біологічне явища. У цьому ж ключі працювали Дж. Меррей, П. Тейяр де Шарден і Е. Леруа [1].

Основи екологізації заклав В. Вернадський у процесі вивчення біосферних процесів, який доводив, що діяльність людей має бути досить добре узгоджена із організованістю біосфери й законами її цілісності

Саме на основі пізнання законів організованості біосфери можна здійснити екологізацію людської діяльності, яка забезпечується усвідомленням ролі природи в житті людини.

Подібної думки дотримується Н. Реймерс, який розрізняє поняття екологізації, як процес проникнення екологічних ідей у всі сфери суспільного життя, що розраховано на збереження можливості існування і розвитку поколінь людей в рамках законів природи. У довгостроковому плані він охарактеризував екологізацію як шлях суспільного розвитку, який визначається глобальними екологічними обмеженнями.

Детальніше розглядає екологізацію І. Герасимов, який визначає її основні завдання: оптимізацію умов життєдіяльності людства шляхом збереження і поліпшення властивостей природного середовища; перехід виробництва на безвідходні технології і замкнуті цикли ресурсоспоживання; раціональне використання природних ресурсів, яке забезпечує їх охорону, відновлення і розширене відтворення; захист і збереження генофонду рослинного і тваринного світу [4].

Стосовно екологічної свідомості, то, передусім, слід зауважити, що дослідники зазначають правомірність виокремлення цього феномену в окрему форму суспільної свідомості. Вони пов'язують екологічну свідомість з так званим рівнем теоретичного знання та наділяють її загальними рисами, характерними для будь-якої форми суспільної свідомості. З точки зору категоріального аналізу прихильники цієї думки роблять висновок, що екологічну свідомість можна розглядати як важливу самостійну форму суспільної свідомості (поряд з політичною, релігійною, науковою тощо).

Дослідники екологічної свідомості розрізняють два принципові виміри (аспекти) її аналізу: гносеологічний і соціологічний. У гносеологічній царині цей феномен постає відображенням суспільного буття, а в соціологічній – передусім акцентується увага на активній, творчій ролі свідомості. Остання розглядається у зв'язку з виникненням різних соціальних умов, які її визначають, із суспільною діяльністю людей тощо. Гносеологічний аспект дозволяє простежити переважно за рухом від дійсності до свідомості, окреслити походження ідей та поглядів, а соціологічний, навпаки, – за реалізацією цих ідей і поглядів у суспільному житті

У структурі екологічної свідомості науковцями виокремлюється чотири компоненти:

- когнітивний або інтелектуально-пізнавальний (сукупність екологічних знань і уявлень, екологічність цих уявлень, знання про взаємозв'язки в системі «Людина-Природа» і в самій природі; екологічне мислення, пам'ять тощо);

- перцептивно-афективний та емоційно-вольовий (екологічні перцепція, афект, воля; ставлення людини до природних об'єктів);

- мотиваційно-поведінковий (практичний досвід, навички безпосередньої взаємодії людини з природними об'єктами, її готовність і прагнення до такої взаємодії; цей компонент вміщує певні стратегії – передбачувана поведінка, її цілі – екологічне цілепокладання, врахування поведінки людини, наслідків прийняття екологічно доцільних рішень, програмування, прогнозування, нормативи в сфері взаємодії з природою та технології взаємодії людини з природою тощо);

- ціннісно-орієнтаційний (еколого-зорієнтовні цінності, які зумовлюють відповідну поведінку людини в сфері природи за допомогою застосування наявних знань і уявлень, практичного досвіду і навичків взаємодії людини з природними об'єктами, вивчення яких пов'язане з самовихованням, а, відповідно, – з екологічною самосвідомістю, самооцінкою, самоконтролем і відповідальністю [3].

Філософськими основами формування екологічної свідомості можуть служити ідеї неоплатоніків про еманацию (від лат. *emanatio* – витікання), тобто розповсюдження божественного на всі ступені розвитку універсуму, а також Фрідріха Шеллінга – про тотожність духу і природи, романтиків – про співпрацю людини і природи, представників пантеїзму – про одухотвореність природи. Ці проблеми посідають важливе місце у творах П'єра Тейяра де Шардена (1881-1955). Філософ, синтезуючи дані науки та релігійний досвід для розкриття змісту еволюції Всесвіту, вперше формулює положення про ноосферу (розумну сферу). Його вченню притаманний панпсихізм, який стверджує наявність духовного начала у всіх природних явищах. Психологічний енергетизм П. Тейяр де Шарден використав з метою обґрунтування божественного джерела космічної еволюції. Заслугує пильної уваги ідея Володимира Вернадського (1863-1945) про закономірність переходу біосфери в ноосферу. В. Вернадського справедливо можна вважати засновником антропокосмізму – системи, в якій історична, космічна і соціально-гуманітарна тенденції гармонійно зливаються в єдине ціле [3].

Слід відзначити чималу провину науки перед природою: наукове пізнання, що базується на атомістиці, «розрізає» природу на частинки і, тим самим, знищує її. Тому при розгляді проблеми «Людина-природа» необхідно замінити атомістичну парадигму на неатомістичну, розсіяти фальшиве уявлення про онтологічну множинність і дискретність матерії, повернутися до філософії єдиного або цілісного світу. Сьогодні важливо знайти культурологічні орієнтири у використанні досягнень біотехніки й інформатики. Провідним складником біотехніки є гена інженерія, яка, переписуючи спадкову інформацію, шляхом рекомбінації елементів молекул створює нові гени, що відкриває можливості для появи нових живих істот; а тут криється небезпека виникнення організмів, небезпечних для людей. Враховуючи те, що розвиток біотехніки має незворотний процес, необхідно шукати такі гуманітарні наукові підходи, які б мінімізували можливі шкідливі наслідки.

Великий вплив на свідомість людей справляє сучасне постіндустріальне суспільство, особливо у країнах із високорозвиненими інформаційними технологіями. Науковці відчутно просунулись у дослідженнях, спрямованих на створення штучного інтелекту, автономних роботів третього покоління. Ці роботи зможуть самостійно рухатися, оминаючи перешкоди, виконувати запрограмовані дії, володіти багатоколірним зором, сприймати людську мову і за допомогою синтезаторів спілкуватися з людиною на зрозумілій їй мові. Створення роботів третього покоління дасть змогу скоротити витрати природних ресурсів, підняти інтелектуальний рівень людства. Однак тут з особливою гостротою постає проблема гармонізації взаємодії природи, людини й інформаційних систем на принципово новій культурно-духовній парадигмі [2].

У цьому контексті видається цікавою думка наших університетських колег Назіпа Хамітова, Світлани Киселиці, Олега Деркача, висловлена ними на минулорічній конференції «Юність науки» щодо тілесності суб'єкта штучного інтелекту: «Неизбежным выводом из нынешних положений эволюционной

теории естественного и искусственного интеллекта является то, что ставя вопрос о субъекте искусственного интеллекта, мы говорим об искусственном живом организме с интеллектом. При этом любой живой организм имеет собственную материальную оболочку» [5, с. 9].

Отже, управління охороною довкілля, раціональне використання природних ресурсів та безпека життєдіяльності людини набуває особливої актуальності, особливо задля забезпечення стратегії сталого розвитку і переходу на європейський рівень життя. Недостатньо ефективна екологічна політика держави у поєднанні з економічними труднощами сприяють поступовому зниженню у свідомості українців цінності природних ресурсів як основи життя.

Проблеми у царині екології, що спостерігаються в Україні є не лише наслідком недостатнього нормативно-правового регулювання, а, в першу чергу, низького рівня екологічної свідомості та екологічної культури населення, що виявляється у недостатньому рівні поінформованості про стан навколишнього середовища, необізнаністю громадян з екологічними правами і обов'язками тощо. Саме тому, для вирішення зазначених проблем необхідно приділяти достатню увагу екологічному вихованню молоді, а також невинному і послідовному формуванню екологічної свідомості та побутово-споживацької культури нації задля майбутнього.

Список використаних джерел

1. Лучанська В. Екологізація людської діяльності і мислення як стратегія цивілізаційного розвитку / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mue.etnolog.org.ua/zmist/2009/316.pdf>.
2. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Підручник / Горбач Н. Я., Гелей С. Д., Російська З. П. та ін. – Львів: Каменяр. 1992. – 166 с.
3. Набочук О. Ю. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості старшокласників засобами інформаційних технологій / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inpsy.naps.gov.ua/files/pdf/wymh4scu_comp3_1442487258.pdf.
4. Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. Поняття «екологізації» в системі освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua>.
5. Хамитов Н. В., Киселица С. В., Деркач О. Л. К вопросу о телесности искусственного интеллекта // Юність науки – 2016: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 18-19 травня 2016 р.) – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – Ч.7. – С.9-12. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stu.cn.ua/media/files/conference/yn16-t7.pdf>

Прищупа В.В., студентка гр.ПР-142

Науковий керівник – **Ємець Н.А.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Які б трансформації не переживало суспільство, яку б зовнішню чи внутрішню політику не провадила влада, беззаперечним фактом є те, що мова була й залишається стрижневим елементом на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Усі сторони соціальної взаємодії, процеси пізнавальної і творчої діяльності людини, кожний момент її свідомості супроводжуються мовою. Тобто мовна система, складна і багатогранна, обслуговує всі сфери нашого життя: від побутової до офіційно-дипломатичної, вона унормовує та структурує парадигму відносин нації загалом і кожного з її представників зокрема.

Представляючи вищий рівень організації суспільства, мова є свідченням розвитку людства. Вона росте і розвивається з розвитком свого народу, ускладнюючи та структуруючи систему міжособистісних відносин, створюючи нові мовні виміри та розширюючи горизонти комунікативних можливостей. Разом із вдосконаленням науково-технічної бази, поглибленням соціально-психологічних взаємовпливів у соціумі, модифікується і сфера функціонування мовних компонентів. Вченими доведено, що чим розвиненішою є людська спільнота, чим більше в її середовищі точок дотику, тим досконалішою є її мова і тим багатшим і якіснішим показником складників вона характеризується.

Конституція України статтею 10 встановлює: « Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток ,використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

У системі державних пріоритетів мовна політика посідає чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної

стабільності, забезпечення єдності держави і зміцнення української державності. Пріоритетом державної мовної політики України є утвердження і розвиток української мови - визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення, дала офіційну назву державі і є базовим системоутворюючим складником української державності. Не випадково становлення незалежної України наприкінці ХХ століття було спричинене і усвідомленням українською елітою та переважною більшістю українців того факту, що українська мова як найважливіша ознака буття української нації опинилась під загрозою повного знищення. Без повноцінного функціонування української мови в усіх регіонах України українській нації загрожує втрата статусу і ролі титульної і державотворчої нації та, врешті решт, поступове зникнення з етнічної та політичної карти Європи.

Зникнення української мови є тотальною загрозою національній безпеці України, загрозою самому існуванню української нації і української держави. Державна мовна політика повинна унеможливити перетворення України з суверенної національної держави у денаціоналізований географічний простір, з меж якого мовами інших держав буде витіснено українську мову. В Україні одна державна (офіційна) мова — українська. Відповідно до Конституції України, законів України та Рішення Конституційного суду України від 14 грудня 1999 р. '№ 10-рп/99 про офіційне тлумачення статті 10 Конституції України державність української мови є невід'ємним атрибутом конституційного ладу держави. Підґрунтям статусу української мови як державної (офіційної) є державне самовизначення української нації.

Українська мова як державна (офіційна) має правовий статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах всередині країни та при здійсненні публічних представницьких функцій у міжнародному спілкуванні. Володіння державною мовою та її використання посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування є однією з обов'язкових умов для зайняття відповідних посад. Особи, які не зважають на ці умови, мають бути свідомими того, що їхній власний вибір може мати для них несприятливі наслідки, пов'язані з певними вимогами, встановленими Законом.

Громадяни України зобов'язані володіти українською мовою як мовою свого громадянства та використовувати її у сферах публічного спілкування. Знання української мови є неодмінною умовою набуття громадянства України. При цьому кожен громадянин України є вільним у виборі мови або мов у приватному спілкуванні.

Функціонування української мови як державної (офіційної) та її державна підтримка як мови титульної нації має поєднуватись з уважним ставленням до мов національних меншин, що історично мешкають в межах України, та забезпеченням захисту мовних прав осіб, що належать до таких меншин. Гарантування вільного розвитку, використання та захисту мов національних меншин відбувається відповідно до Конституції України і законів України з урахуванням стану кожної з них та реальних можливостей держави. У свою чергу забезпечення мовних прав осіб, що належать до національних меншин, та сприяння захисту і розвитку їхніх мов не мають перешкоджати вивченню державної (офіційної) мови та ставати на заваді її запровадженню у всіх сферах суспільного життя на всій території України. Україна є унітарною державою, в межах якої немає регіонів компактного проживання осіб, що належать виключно до якоїсь однієї етнічної меншини і становлять переважну більшість населення України. Тому державний статус української мови несумісний з пропагандою чи іншою практичною діяльністю, спрямованою на запровадження другої державної мови, будь-яких форм регіональної мовної автономії або проголошення діалектів української мови окремими мовами.

Статус української мови як єдиної державної мови визначено Конституцією України і не може бути змінений інакше, ніж у спеціальному порядку, передбаченому статтею 156 Конституції України, тобто шляхом ухвалення не менш ніж двома третинами конституційного складу Верховної Ради відповідного закону, який має бути затверджений всеукраїнським референдумом, призначеним Президентом України. Відповідно до ч.5 ст.10 та п.4 ст.92 Конституції України порядок застосування мов в Україні визначається виключно законами України. Отже, органи місцевої влади та органи місцевого самоврядування не вправі регламентувати статус мов та їх застосування своїми актами. Спроби запровадження офіційної багатомовності на національному або регіональному рівнях всупереч Конституції України, встановленій конституційній процедурі не можуть кваліфікуватися інакше ніж дії, спрямовані на мовний розкол країни, розпалювання міжетнічної ворожнечі, порушення конституційного ладу і державної єдності України. Українська мова, поряд з прапором, гербом і гімном, є символом української держави і тому будь-які прояви зневаги до державної мови мають розцінюватися як такі, що ганьблять державу, і є неприпустимими. Публічне знущання чи глум над мовою також її умисна дискредитація є порушенням Конституції України та образою національної гідності як громадян, так і держави, і мають переслідуватись законом.

В реалізації цієї Концепції держава виходить з того, що вільне опанування всіма громадянами України мови свого громадянства - це, як підтверджує багатовіковий досвід держав світу, запорука міжетнічної злагоди, єдності і стабільності суспільства, ефективного функціонування держави, позитивного її сприйняття як повновартісного і незалежного суб'єкта світової спільноти. Володіння

громадянами України, крім своєї рідної мови, мовою свого громадянства підвищуватиме інтелектуальний потенціал кожної особи, сприятиме збереженню в Україні мовно-культурного розмаїття і виключатиме конфлікти на етнічному та мовному ґрунті.

Виконання стратегічних завдань державної мовної політики і досягнення визначених у цій Концепції цілей має здійснюватись з урахуванням особливостей мовної ситуації в Україні та забезпечуватись ефективними інституційними і юридичними механізмами.

Збереження й розвиток української мови є запорукою збереження української держави і на її захист повинні бути спрямовані охоронні дії держави, оскільки людина виступає конкретно-історичною і національно- культурною індивідуальністю, є носієм мови, а отже – і носієм духовної культури нації. Маємо безліч прикладів, коли у руках великої людини слово стає сильнішим за меч, а відтак лише у руках сильної влади воно буде здатне поєднати роз'єднані групи у сильну духовну націю.

Таким чином, спрямованість державної політики на зміцнення позицій української мови не лише в повсякденному житті, а й у сфері державного управління сприятиме розкриттю нових горизонтів для розвитку країни взагалі і суспільства зокрема, виведенню України на рівень світових зразків, долучення її до кращих моделей ефективного державотворення шляхом впровадження консолідуючої мовної політики.

Список використаних джерел

1. Лопушинський І. Державна мовна політика в Україні / І. Лопушинський. – Херсон : Олді - плюс, 2010. – 478 с.
2. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика. Діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна. – К. : ППЕД НАН України, 2005. – 320 с.
3. Конституція України. – К. : Право, 1998. – 86 с.
4. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Масенко. – К.: Видавничий дім “КМ Академія”. – 2004. – 88с.
5. Радчук В. Мовна політика: від слів до діла / В. Радчук // Урядовий кур'єр. – 2001.– 15 березня.– С. 15 –17.

Середа О.В., аспірант

Научный руководитель: **Киселица С.В.**, к.филос.н., доцент
Черниговский национальный технологический университет

МАЛЕНЬКИЕ МЫСЛИ О БОЛЬШОЙ ЖИЗНИ

Для начала надо честно задать два вопроса себе и науке: первый – почему люди думают, и второй, почему люди думают именно так, как думают.

Размышление будет не о психологии мышления и не о физико-химических процессах в коре головного мозга (так как это все ученые описали способами академической науки). Здесь вроде-бы все сходится, нет видимого и логического противоречия: есть электрический ток, есть нейроны, между ними связи по которой «бегают» заряды и мы думаем, мыслим и размышляем. И все правильно. Но, все же, почему у нас получается думать?..

Оказывается – мы постоянно думаем. Медитация – способ не думать, но это сложно для «не тренированного человека».

То есть все мы всегда и везде думаем-соображаем и это – непрерывный процесс. А в этом процессе рождаются мысли, иногда это естественно. Думать о «поесть-поспать» – это животные желание. Это не мысли и не размышления – это желания, которые надо удовлетворить.

Используя разум можно это удовлетворить. Животные тоже желают спать и есть – и тоже находят способы чтобы удовлетворить эти желания, но они не размышляют(определенно не известно – но скорее всего нет). А вот люди размышляют, думают, рожают мысли – и очень часто эти мысли довольно «высокого полета». Сюда нужно отнести философские мысли разных времен и народов, они разные, они интересные, они противоречивые – но одно общее: они рождены человеком.

Опять возникает философский вопрос: почему люди думают именно так, как думают. Это касается также инженеров, архитекторов, художников – они творят «чудеса наяву». Супер-сооружения, супер-конструкции, супер-технологии – и все это творчество человека, следствие процесса мышления человека.

И снова вопрос – почему именно так, а не иначе, и вообще почему они пришли «эти мысли». Размышление о мыслях дело сложное – это не о физиологии мозга и не о академической психологии, а размышления о собственных размышлениях, это не оценка чужих мыслей или суждений, а оценка того что именно и как происходит с мыслями.

Наши мысли, как и дао, – самопорождающиеся.

Система с обратной связью – мысли родились, чтобы думать о самих себе. Парадокс. Но само по себе ничего не происходит.

Мы не изолированы от мира и от «космоса». Очень вероятно что есть что-то неестественное в понимании Землян. То, что отрицает официальная наука, или старается не вспоминать, или игнорировать. Нельзя принимать академическую науку за «чистую монету».

Есть много «темных» пятен в истории человеческого мышления. Поэтому, как нам представляется, нельзя ограничиваться библиотечными писаниями, как и расхожими ИНТЕРНЕТ-соображениями касательно маленького мира маленького человека. Мир шире и, может быть, не совсем такой, как нам кажется. Итак, вопрос остался открытым – «почему мы думаем так, как думаем»? Возвращаемся к теории эволюции интеллекта...

Соболь М.С., студентка гр. СР-151

Лаузенієкс О.А., студентка гр. СР-151

Науковий керівник – **Шакун Н.В.**, к.ф.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

«НОВА ЛЮДИНА»: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні суспільні виклики актуалізують питання самовизначення людини. Надшвидкісні темпи інформатизації докорінно змінюють контури людського буття, трансформують основні сфери людської діяльності. Процеси глобалізації, які охопили майже всі сфери життя, не лише прискорили формування нового, інформаційного простору, глобальної культури та свідомості, а й актуалізували проблему пошуку людиною свого місця у світі. Глобалізація змінила спосіб життя людини, її культуру, принципи, розмила ідентичності пов'язані з сім'єю, державою, працею та зруйнувала принципи й орієнтири людської життєдіяльності.

Питання ідентичності досліджували такі філософи, як М. Бубер, А. Гелен, О. Плеснер, М. Шелер, П. І. Гнатенко і В. М. Павленко, М. Гайдеггер, К. Юнг, Ж. Лакан, Е. Еріксон, Ж.М. Бенуа, М. Фуко, Р. Барт, Ф. Гваттарі, Ж.Ф. Ліотар, Ж. Дельоз, Ж. Деррід, В. Хесле, Р. Брубейкер, П. Бурдьє, Ю. Габермас, Н. Еліас, Ф. Анкерсміт, Е. Балібар, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, Т. Лукман, М. Кастельс, В. О. Ядов, Т. С. Воропай.

Водночас недостатньо висвітленою, на наш погляд, є проблема визначення механізмів ідентичності особистості в умовах глобалізації. Відтак, мета нашого дослідження – проаналізувати специфіку формування образу «нової людини» під впливом глобалізації, як тенденції сучасних світоперетворень.

Щоб визначити фактори, які спричинили актуалізацію проблеми ідентичності, першочергово звернемось до з'ясування сутності глобалізації. Глобалізація – це процес політичної, економічної та культурної інтеграції, що охоплює усі сфери суспільного життя. Наслідками глобалізації є зближення культур різних країн, міграція в масштабах усієї планети людського капіталу, виробничих ресурсів, міжнародний поділ праці. Глобалізація супроводжується зміною соціальної структури суспільства (з класової на елітарно-масову), форм життє- та професійної діяльності особи (поява електронного котеджу), комунікації (поширення віртуальних спільнот), типу мислення (формування кліпового мислення) тощо.

На рівні індивіда глобалізація проявляється у кризі ідентичності. Внаслідок зміни контурів соціального світу процес ідентичності сучасної людини надзвичайно ускладнюється. Ідентичність – це зв'язок особистості із спільністю, ототожнення людиною себе з певною суспільною групою, укорінена в духовному світі особистості система цінностей, ідеалів, норм, вимог відповідної спільності. Ця система духовних якостей проявляється як її усталене ядро. Завдяки цій системі соціальних регулятивів формується внутрішня система ставлення особистості до світу і до самої себе, система самоконтролю і самоорієнтації [1].

Спробуємо проаналізувати ті чинники, які впливають на процес ідентичності людини в сучасному світі. Насамперед, підкреслимо важливість соціальних механізмів – традицій, звичаїв, норм, ідеалів. В добу глобалізації вони стають вкрай розмитими, нечіткими. На думку сучасних філософів, запит щодо можливості соціальних ідеалів нагадує запит грецького кініка «Шукаю людину!», з уже відомою рефлексивною аберацією; сучасна людина проголошує запит у простір Інтернет мережевої комунікації: «Шукаю суспільство! Шукаю спільноту! Шукаю спільності...!» [2].

Важливим чинником ідентичності особи, на нашу думку, в сучасних умовах стають ЗМІ, адже той, хто володіє засобами масової інформації, володіє громадською думкою. Інформація впливає на психологічний стан індивіда, забезпечує його духовний і культурний розвиток, формує світоглядні настанови та ціннісні орієнтації. Глобалізація значно трансформує інформаційний простір, адже робить можливою іноземну інформаційну інтервенцію. В таких умовах людина може втрачати історичну

пам'ять, зневажати національні ідеали та перетворюватися на обездуховлену істоту. Вже зараз, велика кількість громадян, є універсальними громадянами світу, для яких вже неважливі «сімейне коло», «патріотизм», «духовні надбання». Все йде до того, що народжується універсальний громадянин світу, який не усвідомлює свою приналежність до нації, її споконвічних традицій, буттєвих принципів тощо.

Нарешті, неабияке значення для становлення індивіда як свідомого громадянина своєї держави має його особиста світоглядна позиція. Її ядро утворюють досвід, переконання, моральні ідеали людини. В умовах глобалізації втрачається психологічна та духовно-ціннісна основа особистості, в мінливому середовищі людині стає важко визначити свої пріоритети та світоглядні орієнтири. Людину захоплюють надшвидкісні темпи життя, спілкування стає віртуальним. Зростає ризик того, що через невеликий проміжок часу з'явиться «нова людина», яка буде байдужа до реального світу та до реальних проблем. Скажімо, вже сьогодні значно зросла кількість молоді, яка зовсім не хоче створювати сім'ю або дітей, адже в пріоритеті у них прибуткова діяльність, кар'єра, гарний матеріальний стан. Значна частина молодих людей вважає, що сім'я буде тягарем в гонитві за досягненням їх цілей.

Отже, можна зробити висновок, що хоча процес глобалізації надає нові можливості для розвитку та реалізації людського потенціалу, але ціною втрати тих цінностей, які забезпечують стає функціонування суспільства, нації. Самовизначення людини в умовах наростання глобалізаційних тенденцій є завданням складним, однак його вирішення можливе шляхом усвідомлення приналежності особи до власної культури та її відповідальності перед наступними поколіннями.

Список використаних джерел

1. Ідентичність. // Українська етнографія [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://etno.us.org.ua/blog/glossary/58.html>
2. Соціальні практики в глобальному вимірі / Попов Б. В., Фадєєв В. Б., Носова Г. Ю., Багінський В. В., Нельга О. В. – К.: Наукова думка, 2007. – 160 с.

Солдатов А.Ю., аспірант

Научный руководитель: **Киселица С.В.**, к.филос.н., доцент
Черниговский национальный технологический университет

ПРОБЛЕМА СЧАСТЬЯ ИЛИ СПОСОБНА ЛИ ФИЛОСОФИЯ ОСЧАСТЛИВИТЬ?

Что такое философия и какую роль она играет в жизни человека? Данная наука тесно связана с психологией, то есть философия дает возможность понять принципы познания и бытия человека, взаимосвязь человека с миром. В то же время: чем больше мы познаем, тем тяжелее нам становится справляться с новыми знаниями, где и приходит на помощь психология, которая поможет быть «на плаву» по жизни.

Если же переиграть данную ситуацию в реальность бытия нашей жизни, то чем больше мы понимаем, как устроен мир, тем менее мы счастливы. Возьмем как пример детей, они живут в своём красочном мире, не понимая, что происходит вокруг них, и они счастливы, далее люди взрослеют и мы говорим, что с возрастом появляется мудрость, но не счастье.

Что же тогда счастье у взрослого человека и как его достичь?

Для одних это здоровье близких, для кого достижение целей в материальном и духовном плане, для третьих это просто иметь возможность выйти на улицу. Счастье – понятие относительное, и, как вы заметили, для каждого оно своё.

Так, к примеру, Аристотель видел правильную, в то же время и счастливую жизнь, через умение делать бескорыстное добро. Ведь и правда, когда вы помогаете другим, вы ощущаете прилив положительных эмоций, а что если таких ситуаций будет бесконечное количество, то выходит, что и будет бесконечный прилив эмоций. Полностью согласен с Аристотелем, что путь к счастью лежит через добродетель. Если бы каждый человек старался сделать что-то хорошее для другого, то мир был бы более красочным и добрым. С другой стороны, при такой ситуации люди бы привыкли к добру и не ощущали счастья, ведь счастье, как и всё, не может длиться вечно.

Иной подход к счастливой жизни экзистенциальный, который выделяет личность из общества. Суть данного подхода заключается в том, что каждый человек отдельная самостоятельная личность и отвечает сама за себя. Философ Серен Кьеркегор делил жизнь на эстетическую и этическую. Эстетическая жизнь, по его мнению, есть жизнь в удовольствии. Данный образ жизни напоминает детей, а во взрослой жизни для людей-эгоистов, которых не волнуют чужие проблемы. Данный подход дает возможность почувствовать счастливую жизнь до поры-до времени. Противоположностью является этическая жизнь. Человек, ведущий такой образ жизни очень рассудителен, ценит своих близких, думает наперед, планирует свои действия. В нем преобладают нормы этики и морали, что позволяет не всю жизнь чувствовать себя счастливым, а только некоторые мгновенья, что, как по мне, больше ценится, и такие люди более бережны и дорожат всем, что у них есть.

Майкл Аргайл в своїй книзі «Філософія щасття» визначає це поняття як «стан людини, який відповідає найбільшій внутрішній задоволеності умовами свого існування, повноті та смисленості життя, виконанню свого людського призначення». Іншими словами, щасття – це той мить, коли ти відчуваєш духовний комфорт, це те – к чому прагнуть кожен людина. Значення нашої життя в тому, щоб прагнути до щасття, або ж хоча б знаходитися в його пошуках, втілювати в життя наші мрії.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що щасття в наших руках, що ми можемо його досягти своїми діями, своїм світоглядом. Звичайно ж, на практиці все куди складніше, у кожного свого щасття, для всіх воно унікально і не завжди його можна досягти, але, безумовно, ми повинні здійснювати дії, а не сидіти, чекаючи.

Для покращення її, навіть, удосконалення, способуючого розумінню існування людини, гармонізації її зв'язку з світом і природою як і створена філософія, способуюча щасттю!

Супрун В.В., аспірант кафедри ІКС
Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к.філос.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК СВІТОГЛЯДНО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У сучасному світі життя людини містить багато як позитивних, так і негативних викликів, але використовуючи стратегічне планування можна мінімізувати негативні чинники та досягти найкращих результатів від позитивних. Взагалі опис цілей надає певного сенсу існуванню людини, так короткострокове планування позбавляє необхідності постійно вирішувати нагальні проблеми, а середньострокове — дає впевненість в майбутньому, засновану на планах, знаннях, вміннях і розрахунках. Але окрім формування короткострокових та середньострокових цілей, ключове місце також займає опис та планування глобальної мети. Тому що не можливо потрапити в те, що навіть не позначено. І навіть якщо цілі настільки яскраві, що цього вистачає без їх фіксації, то виникає друга проблема: рішення коротко- і середньострокових завдань може легко відвести в сторону, навіть якщо всі вони будуть дуже успішними. Не бачачи великих цілей, людина буде вибирати і ті завдання, які зовсім не ведуть до головної мети. Докладаючи зусиль до вирішення нагальних проблем без визначеної глобальної мети, людина може відійти далеко в сторону і витратити більшість свого часу на завдання, що не приносять цій людині бажаних результатів. Тому дуже важливо на початку скласти глобальні плани, а вже потім приступати до завдань менш масштабних: тоді вже точно буде відомо, що можна ігнорувати, а що варто робити з блиском.

Таким чином, планування — це заздалегідь намічений порядок дій, необхідних для досягнення поставленої цілі, це оптимальний розподіл ресурсів для досягнення визначеної мети. Планування складається з трьох основних компонентів: стратегічне планування, тактичне планування та операційне планування. Стратегічне планування відповідає на питання, куди ви рухаєтесь і навіщо. Тактичне планування відповідає за шлях яким ви рухаєтесь, а операційне планування відповідає за спосіб яким ви рухаєтесь. У стратегічне планування входить три складових: формування ієрархії цінностей, формування життєвих принципів, формування довгострокових цілей. Довгострокові цілі — це такі цілі, які людина навряд чи виконає за своє життя. У жінок це може стосуватися того, щоб виростити щасливу дитину, яка сама теж зможе виростити щасливих дітей, які в, свою чергу, будуть відмінними батьками. У чоловіків це може бути, наприклад, побудова великої корпорації. Коли у людини з'явиться стратегія, буде і тверда впевненість в тому, що вона реалізує свої цілі, і відпаде будь-яке бажання їх зривати. Якщо стратегія дозволяє сформувати вектор свого руху, то тактика допомагає підібрати інструменти, за допомогою яких можна досягти поставленої мети.

Ефект від застосування стратегічного планування досягається за рахунок його систематичного використання. А також система абсолютно ніяк не працювала б, якби не підведення підсумків запланованих завдань. Постійний контакт з реальністю допомагає вчасно взятися за голову і почати працювати, якщо не вистачає часу виконати план. Більшість людей переглядає свої плани раз в день, і не дивно, що вони змінюються так часто, що в результаті не реалізуються. Наприклад, важко сходити в магазин, щомиті приймаючи нове рішення — йдете ви за молоком чи ні. Раз на рік необхідно робити велику стратегічну сесію для підведення підсумків року та перегляду стратегічного плану, додавання тактичного і операційного. А раз на півроку варто робити додаткову сесію підбиття підсумків і планування. На ній слід сформувати план дій на наступні 12 місяців (таким чином завжди буде план на найближчі півроку і потрібно буде тільки деталізувати завдання на найближчі шість місяців і сформувати план на шість наступних). При цьому плани на найближчі півроку можна тільки трохи коригувати, принципово міняти в них нічого не варто. Раз на квартал необхідно робити підсумки трьох місяців і

деталізувати плани на наступний квартал. Також доречно робити невеликі сесії планування раз на місяць і раз в тиждень. Тижнева сесія планування забере всього 1-2 години і дозволить адекватно розподілити свої зусилля на наступний тиждень по днях. Хоча, напевно, може виникнути враження, що на саме планування використовується занадто багато часу, але це оманливе відчуття, тому що людина так чи інакше постійно витрачає час на визначення короткострокових цілей. А стратегічне планування лише систематизує цей процес, а також дозволяє оптимізувати та автоматизувати певні повторювані дії. Так в перерахунку на рік, підтримка функціонування планування складає всього кілька десятків годин, що еквівалентно перегляду 2-3 фільмів на місяць. Не так вже й багато. А сучасні технології, зокрема різні електронні пристрої дозволяють значно полегшити процес планування. Так для формування списку завдань доречно використовувати Redmine. Це вільний серверний веб-застосунок для управління проектами/процесами та відстежування помилок. До системи входить календар-планувальник та діаграми Ганта для візуального представлення ходу робіт за процесом та строків виконання.

Таким чином формується дерево цілей, яке можна розглядати як історію життя. В йому негативні чинники автоматично зводяться до мінімуму, а позитивні дозволяються досягати максимальний ефект від заданих цілей. Це призводить до того, що дозволяє досягти максимальних можливостей в багатому світі, або максимізувати суспільну стійкість у бідному світі.

У людей, які мислять стратегічно повинно бути широке і довгострокове бачення перспектив руху. Але вони повинні також розуміти, що саме вони відповідають, по-перше, за планування розміщення засобів способом, найбільш корисним для впровадження стратегії і, по-друге, моральна та фізична вартість для досягнення результату. Головний недолік довгострокового екстраполяційного планування полягав у тому, що людина розглядається як "закрита система", яка майже не взаємодіє з зовнішнім середовищем. Цілі та завдання людини вбачались заданими і залишались стабільними на протязі довгого періоду часу. Тому планували "планування від досягнутого", змінювати себе, дивитися в майбутнє, «порівнювати себе з собою минулим» основні цілі.

Стратегії мають низку особливостей:

- процес розробки стратегії не завершується деякою негайною дією. Він закінчується встановленням загальних напрямків, рухаючись по яких людина досягне успіху.

- сформульована стратегія використовується для розробки стратегічних проектів методом пошуку. Роль стратегії в такому пошуку заключається в тому, щоб допомогти зосередитись на визначених ділянках і можливостях та відкинути все інше яке несумісне зі стратегією.

- під час формування стратегії не можна передбачити всі можливості, які виникнуть в майбутньому. Тому доводиться користуватись неповною і неточною інформацією.

- поява більш точної інформації спроможна піддати сумнівну обгрунтованість первісного стратегічного вибору. Тому успішне використання стратегії неможливе без зворотного зв'язку.

Однією з умов формулювання своєї стратегії являється виникнення раптових змін в навколишньому середовищі. Їх причиною може бути непередбачений успіх, поява численних нових конкурентів і т.д.

Маючи перед собою такі труднощі, людина повинна вирішити дві надзвичайно критичні проблеми: вибрати новий напрямок росту із багатьох альтернатив, які важко підлягають оцінці.

направити зусилля численного колективу в потрібне русло.

Відповідь на ці питання і розкриває сутність розробки та реалізації стратегії. В такі моменти стратегія становиться життєво необхідним управлінським інструментом, за допомогою якого може протистояти зміні умов навколишнього середовища.

Прогнозування сьогодні — спеціалізована область. Існують неформальні, кількісні і якісні методи прогнозування. Неформальні методи полягають у зборі письмової та усної інформації, як допоміжний засіб для прогнозування і розробки цілей. Кількісні методи можна використовувати для прогнозування, коли є підстави вважати, що діяльність в минулому мала визначену тенденцію, яку можна продовжувати в майбутньому, і коли наявної інформації достатньо для виявлення статистики достовірних тенденцій або залежностей. Крім того, людина повинна знати, як використовувати кількісну модель, і пам'ятати, що користь від прийняття більш ефективного рішення повинна переkritи витрати на створення моделі. Два типових методи кількісного прогнозування - це аналіз часових рядів і причинно-наслідкове моделювання. Коли кількість інформації недостатня або людина не розуміє складний метод, або коли кількісна модель виявляється дуже дорогою, керівництво може використати якісні моделі прогнозування.

Список використаних джерел

1. Ведута Н. И. Социально эффективная экономика / Под общей ред. докт. экон. наук. Ведута Е. Н. — М.: РЭА, 1999. — 254 с.
2. Смирнова О. О. Стратегическое планирование небезопасно? = публикация. — Москва : Журнал "Бюджет", 2011.
3. Erica Olsen (2012). Strategic Planning Kit for Dummies, 2nd Edition. John Wiley & Sons, Inc.
4. Max Mckeown (2012), The Strategy Book, FT Prentice Hall.

ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ

Чи повинна жінка займатися політикою? Ця проблема постала дуже давно, але дату визначення питання можна вказати абсолютно точно. У 1791 році в розпал Французької революції маловідома письменниця Олімпія де Гуж прорекла: «Якщо жінка має право зійти на ешафот, то вона повинна мати право піднятися на трибуну»[1, 34]. Така необережна заява коштувала письменниці життя, але вона ж принесла їй безсмертя .

Роль жінки у суспільстві являє собою суперечливе питання, яке цікавить людство протягом усієї історії його існування. Ще древні греки приділяли велику увагу місцю жінки у суспільно-політичних відносинах того часу, а розвиток ця тема знайшла у працях древньоримських філософів, що було пов'язане із великою увагою до демографічних процесів. Новий виток розвитку ця проблема отримала вже в епоху Просвітництва у працях французьких дослідників, зокрема можна відзначити Ж.-Ф. Лафіто, якого підтримали німецькі історики І. Я. Бахофен та Л. Г. Морган.

Великий вплив на статус жінок мало запровадження християнства. Християнська ідеологія проповідує рівність усіх людей перед Богом. А в епоху Просвітництва вперше розглядаються питання про можливість розвитку жіночих інтелектуальних здібностей і про жіночу освіту.

Питанням ролі жінки в політиці займалися багато науковців, на даний момент накопичена багата теоретична спадщина, що обґрунтовує можливість дослідження різноманітних аспектів насильства. Це такі представники як: Нежина Л.П., Оксамитна С.О., Севастова Ю.І.

Мета роботи – проаналізувати роль жінки у політиці, підкреслити її значущість у сучасному світі.

Вважається, що дискримінація – явище природне, пов'язане з біологічною сутністю жінки, що істотно обмежує потенціал її соціальної активності. Однак у Швеції жінка може бути депутатом парламенту і мати 3-4 дітей, які прекрасно виховуються в дитячих садках, де по 5-6 осіб у групі. У Шведському парламенті є спеціальна кімната для годуючих матерів. У Фінляндії президент – Тар'я Халонен – жінка, прем'єр-міністр – жінка, мер Гельсінкі – жінка. Ці показники свідчать про високий рівень розвитку скандинавської держави, яка ще сто років тому була слабким нерозвиненим придатком Російської імперії.

Тенденція посилення ролі жінок у політиці аж до обрання їх президентами і прем'єрами поступово стає символом сучасності.

Наприклад, у німецьких виборчих органах введені квоти на представництво чоловіків і жінок: так, в партії Християнського демократичного союзу 30% місць повинні займати жінки, а в партії Зелених - 50%. Квотування існує навіть на рівні земельних рад, тобто в органах місцевого самоврядування. Для довідки: в парламенті Швеції жінки складають 40%, в Норвегії - 9,4%, у Фінляндії - 33,5%, в Данії - 33% [2, 75].

Щоб успішно змагатися з чоловіками, жінка повинна бути набагато обдарованішою за чоловіка і не дуже жіночною. Як відзначають соціологи, на верхи влади потрапляють лише жінки, які пройшли жорсткий відбір: освічені, які мають за собою підтримку тієї чи іншої політичної партії або сімейну традицію – кар'єру батька, чоловіка (Індіра Ганді, Беназір Бхутто); частіше всього немолоді, коли стать вже нікого не шокує. Більш того, жінка, яка йде в політику, повинна бути мужньою.

Досягнення гендерної збалансованості у політиці – мета кожної держави, бо таємниця гармонії та процвітання полягає в балансі протилежностей. Сама природа надає нам зразки досконалості: позитивні та негативні заряди, їнь і янь, вогонь та вода. Чоловік та жінка – це недосконалі істоти, які народжені доповнювати, урівноважувати один одного. Вони мають різну вдачу, риси, тому моногамний уряд не може бути досконалим. Історично склалося, що чоловік і жінка виконували різні функції. В той час, коли чоловік полював, здобував м'ясо чи воював, щоб відстояти територію, жінка обробляла це м'ясо, підтримувала затишок в оселі, облагороджувала побут чоловіка та піклувалася про подовження його роду. Здатність до відтворення життя наклала відбиток на вдачу жінки. Вона є більш розсудливою, обережною у діях, ніж чоловік, бо жінка генетично відчуває відповідальність не тільки за своє життя, а й за безпеку найрідніших, тому жінка ніколи не піде на невинуваний ризик. Неважко помітити, що в більшості країн, які знаходилися у катастрофічному положенні, на межі краху саме в цей час до влади приходила жінка. У тяжкі часи спустошення, безвихідності народ особливо гостро потребує безпеки та спокою. І жінка, яка несе відповідальність за всю країну, постає в образі Матері, яка захистить кожного від негараздів. Статистика свідчить, що держави, які мають у своїх парламентах і урядах менше 25-30% жінок, не мають успіху в вирішенні проблем охорони материнства і дитинства, прав дитини, соціального захисту. Світова практика доводить: для жінок на перший план виходять питання екології, охорони дитинства, охорони здоров'я, соціального захисту населення, що знаходяться на периферії інтересів чоловіків. В той час, коли чоловік схильний до завоювань, жінка концентрується на мирному будівництві і внутрішніх реформах.

Ось і Нобелівська премія миру 2011 року дісталася жінкам: президенту Ліберії Еллен Джонсон-Серліф, ліберійській активістці Леймі Гбові і правозахисниці Тавакуль Карман з Ємену – за «ненасильницьку боротьбу за право жінок на повноцінну участь в зусиллях з досягнення миру». Хоча до цього протягом п'яти років Нобелівську премію миру отримували чоловіки, навіть іноді зовсім далеким від мирних дум і дій. Еллен Джонсон-Серліф - перша в історії африканська жінка, демократично обрана на пост президента. Вважається, що війна в Ліберії в 2003 році закінчилася завдяки матері шести дітей Леймі Гбові. У 2002 році вона організувала масовий рух ліберійських жінок за мир. Нарешті, Гбові сама провела переговори з досягнення миру з представниками країн, які підтримували воюючі сторони. І президент країни Чарльз Тейлор, який не поспішав з мирними ініціативами, змушений був піти на перемир'я.

Варто зазначити, що лише в 2005 році кувейтські жінки отримали право голосу. Тоді ж міністром уряду Кувейту стала Масума аль-Мубарак[3, 15].

Однак жодна з жінок-політиків не залишила такого глибокого сліду в історії всесвітньої політики, як «Залізна Леді» – прем'єр-міністр Англії Маргарет Тетчер, яка управляла країною, керуючись виключно правилами послідовного консерватизму. Тетчер була на посту прем'єр-міністра з 1979 по 1990 рік. Політичне кредо Маргарет Тетчер очевидно з її наступного висловлювання: «Краще правило для політика: якщо хочеш щось сказати – запитай ради чоловіка, якщо хочеш щось зробити – запитай жінку».

На жаль, українське суспільство поки не готове прийняти жінку-політика. Про це свідчать дані чисельних соціальних опитувань, що стали дуже популярними останні кілька років. Причина цього є не лише у нехтуванні правами жінок суспільством, а й у певному небажанні чи страхі самих жінок реалізуватися у доволі «чоловічих» сферах життя, зокрема – політиці. Жінки мають право і мають власний вибір, але вони не завжди ними користаються. Згідно зі світовою класифікацією ООН, Україна за кількістю в парламенті жінок посіла 115 місце зі 145 можливих.

Конституція України всім гарантує рівні права, але на практиці дещо інша картина. Наприклад, кількість представників жіночої статі у владі всіх рівнів досить низька. І чим вище орган влади, тим менше жінок ми зустрінемо там – і в нашому парламенті 6-го скликання їх тільки 8,1%. Але це теж можна вважати прогресом, бо у Верховній Раді 1-го скликання жінки склали лише 2%, а 4-го – 5,1%. Навіть в органах місцевого самоврядування жінки в основному є лише заступниками чоловіків-керівників. Недарма існує жарт: «Головна посада жінки – бути заступником чоловіка».

За останні роки все більше проявляється тенденція до незалежності жінок. Якості чоловіка – захищати і приймати рішення – виявляються все слабше. А жінки все частіше стають відповідальними і за себе, і за своє життя. Більшість наших проблем – це не проблеми окремо чоловіків або окремо жінок. Це проблеми нашого життя, і треба вирішувати їх разом. Життя жінки-політика – це її робота. Деякі люди працюють, щоб жити. Жінки-політики живуть, щоб працювати. Ніколи нічого не роблять тільки з тієї причини, що так роблять їх друзі. Можливо, саме жінки врятують нашу планету від усіх руйнувань і нещастя, які вона зазнала, саме жінки покладуть край війнам, і на Землі буде процвітати мир.

Список використаних джерел

1. Нежина Л.П. Місце жінки у політиці: кухня чи ешафот // Л.П. Нежина / Соціальна Україна. – 2011. – №11. – С. 32-37
2. Оксамитная С.О. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України // С.О. Оксамитная, Я.Т. Свєрдлюк / Жінки та політика. – 2010. в – №3. – С.74-88
3. Севастова Ю.І. Маргарет Тетчер – скарб Англії / Ю.І. Севастова. – Львів: Маркс, 2004. – 211 с.
4. Жінка на порозі ХХІ століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку: Зб. матеріалів Всеукраїнського конгресу жінок, Київ, 21–23 травня 1998 року. – К., 1998.

Мальцева М.В., студент гр. КБ-161

Науковий керівник – **Карпова І.Г.**, к.пед.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

УКРАЇНСЬКА МОВА: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ (ДЕЯКІ ШТРИХИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ЦАРИЗМУ)

В умовах розбудови незалежності України особливого значення набуває українська мова, державний статус якої був свого часу визначений ще Законом України про мови від 1989 р. Визнання за українською мовою статусу державної є одним із засобів самозахисту та самозбереження етнічної самобутності українського народу. Українська мова, як і власна мова для будь-якого народу, є універсальним засобом спілкування представників певного етносу чи нації. Аналітики відмічають збільшення україномовних матеріалів в медіа. Провідні блогери, які пишуть українською мовою в Facebook і Twitter, збільшують число своїх послідовників, і багато українських інтернет-користувачів поступово відмовляються від російських веб-платформ.

Метою нашого дослідження є вивчення окремих особливостей мовної політики російського царизму щодо української мови протягом 17-19 століть. Українська мова — мова, поширена у південно-східній Європі, належить до слов'янської групи індоєвропейської мовної родини. До речі, сьогодні в світі існує 13 живих мов слов'янських народів: білоруська, російська, польська, чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька, сербська, хорватська, словенська, македонська, болгарська, до яких належить і українська. Українська мова є спадкоємицею мов тих слов'янських племен, що належали території сучасної України, полян, древлян, тиверців, угличів та ін.

На думку деяких вчених [1, с.278] рубіж XI—XII ст. можна вважати початком самостійної історії української мови. А, взагалі, відомий славіст Ю. Шевельов вважав, що українська мова безпосередньо виділилася з праслов'янської мови. О. Шахматов стверджував, що українська мова походить зі «спільноруської прамови», з якої походять й інші «руські мови» (північно-великоруська, південно-великоруська та білоруська). Попри це українська мова суттєво відрізняється від інших «руських мов» різноманітними фонетичними явищами та лексикою. Також Шевельов Ю. поділив історію становлення української мови на шість періодів протоукраїнський, давньоукраїнський, ранньосередньоукраїнський, середньоукраїнський, пізньосередньоукраїнський, сучасний [2].

За дослідженнями вчених, українська мова пережила близько 134 заборон за чотириста років свого існування [3]. Наприклад, перший указ проти української мови був виданий царем Михайлом у 1627 році з подання Московського патріарха Філарета, метою якого було знищення в державі примірників надрукованого в Україні "Учительного Євангелія" Кирила Ставровецького. З цього моменту розпочалися численні заборони української мови. Також під час укладення Андрусівської угоди цар Олексій ставив такі вимоги щодо українських книг, їх авторів і видавців: «Все те, в которых местностях книги печатаны и их слагатели, також печатники, или друкари, смертью казнены и книги собрав сожжены были, и впредь чтобы крепкий заказ был бесчестных воровских (таку назву дано українським книжкам. — Н. В.) книг никому с наших королевского величества подданных нигде не печатать под страхом смертной казни» [4, с.4].

Деякими роками пізніше, після укладення Люблінської унії у 1569 року відбулося гоніння на українські книжки, надруковані на території, підвладній Польському королівству. Обмеженнями чи забороною книгодрукування Московія намагалася понизити рівень освіти та науки в Україні, знищити національний дух у культурі, побуті, суспільних відносинах, тому в 1689 р. в Києво-Печерській лаврі заборонено друкувати книги без патріаршого дозволу. У 1740 р. Російська імператриця Анна Іванівна запровадила російську мову в діловодстві на території України. Пізніше було видано царський указ, яким заборонялося навчання українською мовою, метою якого було збільшення писемних людей на Україні [4, с. 6]. Московські солдати у 1833 р. за наказом із Петербурга в один і той же день конфіскували в усіх мечетях Криму письмові документи, книги, історичні манускрипти, серед яких було багато матеріалів про стосунки Руси-України з південними народами з метою знищення історії [4, с. 9].

Відомими сумнозвісними указами є Валуєвський циркуляр і Емський указ. Після початку польського повстання у січні 1863 року петербурзький уряд вдався до репресій проти всіх неросійських народів Російської імперії. 18 липня міністр внутрішніх справ Петро Валуєв у відповідь на запит Київського цензурного комітету видав таємний відомчий циркуляр під заголовком «Про книги, що видаються для народу малоросійською говіркою». Крім того, циркуляр приписував цензорам дозволяти до друку українською мовою тільки художні твори. Видання українською мовою релігійної, шкільної та іншої призначеної для народу літератури було призупинено до ухвалення окремого урядового рішення [5].

В середині 70-х рр. 19 століття у Петербурзі було створено таємну урядову комісію з метою вироблення ефективних заходів боротьби проти українства. Через рік роботи комісія дійшла висновку, що «допустити окрему літературу простонародним українським наріччям означало б покласти тривкий ґрунт для переконання у можливості відокремлення, хоча б у далекому майбутньому, України від Росії». Тому в травні 1876 р. в Емсі (Німеччина), де цар Олександр II перебував на лікуванні, було підписано указ, за яким заборонялося ввезення до України книг, надрукованих українською мовою, використання української мови на сцені, закрито газету «Київський телеграф», що знаходилася в руках громадівців, заборонено викладання українською мовою, вилучено із шкільних бібліотек книжки, написані українською мовою або українофілами, замінено вчителів-українофілів на росіян, заборонено діяльність громад. Тільки за спеціальним дозволом Головного управління в справах друку можна було користуватися українськими книжками. Заборонено було й використання слова «Україна», яке скрізь замінювалося на «Малоросія» [6]. На жаль, ні Валуєвський циркуляр, ані Емський указ формально скасовані ніколи не були.

Лише з проголошенням незалежності українська мова отримали дійсні можливості для свого розвитку.

Список використаних джерел

1. Григорій Півторак. Коли ж виникла українська мова / Історія української мови (Хрестоматія). — К.: Либідь, 1996. — С. 278
2. Історія української мови/Різні концепції української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_української_мови
3. Українська мова за 400 років пережила 134 заборони! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uamodna.com/articles/ukrayinsjka-mova-za-400-rokiv-perezhyla-134-zaborony/>
4. Ніна Вірченко. Без мови – немає нації – Київ: Слова Просвіти, 2011. — С. 4,5, 9.
5. Валуєвський циркуляр та Емський указ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://allref.com.ua/uk/skachaty/Valuevs-kiiy-cirkulyar-ta-Ems-kiiy-ukaz?page=1>
6. Дрібниця Віталій Олександрович. Історія України (від найдавніших часів до початку ХХ століття) / Національна політика російського царизму щодо України 1999 році. – К.: Дієз-продукт, 1999. – С.64

Нагорна А.Г., студентка 1-го курсу магістратури
Науковий керівник – **Ольховик М.В.**, к.ф.н., доцент кафедри філософії та культурології
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ

Рекламний текст уникає багатослів'я і складних синтаксичних зворотів, а тому в текстовій рекламі переважають прості речення, що сприяють підвищенню засвоєваності рекламного звернення, посилення експресивності. Від того, які саме синтаксичні конструкції вжиті в рекламному тексті, залежить його експресивність і остаточне враження, яке він залишить у потенційного покупця.

Розглянемо варіанти використання синтаксичних конструкцій у рекламному тексті:

Парцеляція – стилістична фігура, в якій частини єдиного речення інтонаційно розмежуються як самостійні речення (на письмі – розділовими знаками кінця речення, зазвичай крапкою).

Використання парцеляції має наступні переваги. По-перше, вона дає можливість використовувати короткі речення, адже довгі речення неприйнятні для реклами, вони важко сприймаються. По-друге, парцельовані конструкції виділяються із загального мовного потоку, мають експресивно-емоційне забарвлення, підсилюють мову, роблять рекламу цікавішою і найголовніше – акцентують основну думку.

Приклади використання парцеляції в рекламному тексті: *«Арктичне. Дизельне пальне. Арктик. Земля крутиться, поки я їду. Навіть узимку», «Зробіть його легшим. Зменшіть розмір його керма. Підніміть панель приладів. І найголовніше – приборіть все зайве. Щоб кожна клітина твого тіла відчула чистий драйв. Воля. Peugeot 308».*

Сегментована конструкція – це конструкція, в першій частині якої називається предмет або явище реклами в називному відмінку з метою викликати уявлення про нього [1, с. 69]. У другій частині він здобуває другу ознаку, найчастіше у формі займенника або синоніма. Важливою перевагою такого мовного звороту є можливість зробити акцент на найголовнішому – об'єкті реклами, виділити його.

Приклади використання сегментації в рекламному тексті: *«Вікнароф. Майстер віконної справи», «Закваски Good Food. Зроби вдома натуральний йогурт», «Ferrero. Подарунок, на який чекають», «Картопляне пюре Мівіна. Смачна, бо справжня!».*

Номінативні (називні) речення – це речення, головний член яких стверджує наявність предметів чи явищ і виражається іменником у формі називного відмінка [4, с. 229]. У рекламному тексті називні речення використовуються для того, щоб підкреслити унікальність і якість рекламованого товару.

Приклади використання називних речень в рекламному тексті: *«Ліптон. Ковток позитива», «Корона. Смак бажання», «Пиво Львівське. Перше українське пиво», «Сир Король Гурман. Корона сирної імперії».*

Пряма мова – чуже мовлення, передане дослівно, з усіма граматичними, інтонаційними та стилістичними особливостями [4, с. 337]. Використовується цей прийом для поживлення рекламного тексту. Пряма мова робить рекламу невимушеною та ближчою цільовій аудиторії.

Приклади використання прямої мови в рекламному тексті: «Я мама чотирьох дітей, я була зовсім не окей. На ОЛХ знайшла спасіння – відпадну няню тьотю Зіну», « – У мене горло болить. – Не панікуй! Як раз в аптеці, зараз куплю тобі дієвий засіб. Ось він – Хепілор. Спрей для горла».

Конструкції «питання-відповідь» – запозичені рекламою з розмовного синтаксису і використовуються, щоб привернути увагу споживача реклами до змісту повідомлення, підштовхнути його до самостійного мислення. Такі конструкції створюють невимушеність викладу.

Приклади використання питальних конструкцій в рекламному тексті: «Як перемогти в боротьбі з посіченими кінчиками? Новий Dove проти посічених кінчиків! Коли підстригатися? Тепер визначає Ви, а не стан кінчиків вашого волосся», «Шлунок не зможе? “Мезим” допоможе.», «Чекаєш на ніжний смак? Спробуй! Крем-суп Мівіна. Крем-суп ніжність вермішелі», «Завів дитинку? ОПТ. Завів тваринку? ОПТ. Спиши на роботі? ОПТ. Якщо худнеш? ОПТ. В Метро є опт для всіх історій. Метро – опт для всіх», «Тайд. Ви ще й досі не в білому? Тоді ми йдемо до Вас!», «Чому ми обираємо картопляне пюре Мівіна? Тому що в його основі справжня картопля, приготовлена на парі».

Окличні (спонукальні) речення – речення, які вимовляються підвищеним тоном з особливою інтонацією [4, с. 89]. В рекламному тексті такі речення вказують на важливість рекламної інформації і надають особливу експресивність вислову. Використання окличних речень, як і експресивних звернень, сприяє створенню необхідного емоційного настрою, підготовці адресата до вчинення дії, спонукає споживача знайти вихід зі скрутної ситуації.

Приклади використання спонукальних речень в рекламному тексті: «Сорбекс. Долає отруєння, повертає до здорового життя!», «Отривін. Дозвольте носу дихати!», «Сандора Звучить смачно!», «Живи яскраво! Чай Грейс!», «Грінки Флінт. Живи круто!», «Сандора. Обирай здоровий ранок!», «Більше Сандори – більше життя!», «Зношені шини актуальні лише на майдані... Подбай про власну безпеку!», «Спрайт. Підкорись своїй спразі!», «Первак – не лівак. Щоб стояв у кожній хаті!», «Кава Якобс 3 в 1. Не дай собі згорти на роботі!».

Антитеза – стилістичний прийом, що полягає у зіставленні протилежних думок або образів для посилення враження [3]. Цей прийом використовується для посилення виразності і кращого запам'ятовування тексту, та використовується для досягнення більшої ясності образів або для більш сильного вираження почуттів і ідей.

Приклади використання антитези в рекламному тексті: «Новаро. Один соус – безліч рецептів», «Активіа. Діє зсередини – результат ззовні», «Якщо кашель докучає, Аброл сироп допомагає!», «Містер Мускул. Любить роботу, яку Ви терпіти не можете», «Морозиво Три ведведі. Створено в холоді, щоб дарувати тепло», «Indesit. Ми працюємо – Ви відпочиваєте», «Ноуна є – спазму немає», «Tassimo. Всі кавові рецепти – лише одна кнопка».

Отже, для привернення уваги людей до реклами, в рекламному тексті активно використовують синтаксичні конструкції, що сприяють підвищенню засвоєності рекламного звернення, його доступності, системності та зрозумілості споживачам. Найчастіше застосовуються такі синтаксичні конструкції як розповідні речення, так і для передачі експресії та емоційного налаштування активно послуговуються і питальними та спонукальними реченнями. Експресивності та динамічності надають рекламним текстам антитези, пряма мова та різні стилістичні конструкції. Тобто, синтаксичні особливості рекламного тексту відіграють вагомий роль у створенні, написанні та сприйманні реклами в цілому.

Список використаних джерел

1. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 278 с.
2. Особливості мови і стилі засобів масової інформації. – К.: Вища школа, 1983. – 151 с.
3. Пирогова Ю. К. Рекламный текст. Семиотика и лингвистика. – М.: ИД Гребенникова, 2000.
4. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1972. – 512 с.

Полулях Я.Ю., Нікітенко А.Г., студ. гр. УА-34

Науковий керівник – Борисенко В.В., к.пед.н., доцент

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В МОВНІЙ ОСВІТІ

Сучасна мовна освіта потребує застосування інноваційних технологій, які б органічно входили в активну діяльність учнів та викликали інтерес до навчання. Переконані, що серед значної кількості технологій навчання української мови саме електронні технології, використання яких спрямоване на зацікавлення, креативність, самоосвіту, автономність, забезпечують можливість реалізації самовираження, саморозвитку й пізнання учнів.

Студіювання наукових джерел з проблеми дослідження переконує, що доцільність використання електронних засобів у методиці навчання української мови обґрунтували у своїх працях З. Бакум, О. Горошкіна, В. Зінченко, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, В. Тихоша та ін.

Електронними засобами навчання науковці вважають навчальні об'єкти, побудовані за допомогою комп'ютерних, телекомунікаційних або ікт-технологій для використання в освітньому процесі [1, с. 19].

У навчанні української мови серед значної кількості електронних засобів зацентруємо увагу на електронних підручниках, електронних словниках та віртуальних екскурсіях, які, на нашу думку, на уроках є найчастіше використовуваними.

Електронний підручник з української мови О. Кучерук визначає як засіб комп'ютерного навчання мови, що являє собою електронний спосіб подачі систематизованої бази інформації про мову, її явища, закономірності відповідно до державної програми з української мови. Специфіка такого підручника виявляється в нелінійності розміщення й користування матеріалом, інтерактивності у взаємодії з учнем, великій кількості ілюстрацій тощо [2, с. 167].

Зазначимо, що використання електронних підручників у школі має свою специфіку, адже потрібно зважати на вік учнів, які працюють із цими електронними засобами, та дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, а також урахувувати умови навчання та індивідуальні особливості учнів. Позитивним є те, що електронний підручник завдяки варіативності методики навчання української мови може використовуватися на різноманітних типах уроків і в різний зручний час для учнів. Тому такі особливості використання електронних підручників із української мови сприяють якісному індивідуальному засвоєнню учнями знань, підвищенню мовної та мовленнєвої компетенції.

Досить схожою до методики використання електронного підручника є робота з електронними словниками, які трактуються як електронна база словникових статей, створених із навчальною метою.

Досвід переконує, що електронні словники мають низку істотних переваг порівняно зі словниками традиційними, на відміну від яких містять великий обсяг інформації й водночас легкі в користуванні.

Найвідомішою для користувачів є система словників «Словники України», яка складається з п'яти словникових підсистем-модулів: словозміни, транскрипції, синонімії, антонімії та фразеології. На нашу думку, необхідно постійно користуватися цим електронним засобом у мовній освіті школярів. Наприклад, у 6 класі під час вивчення тем із лексикології та фразеології цей універсальний електронний ресурс сприяє швидкому та якісному виконанню вправ, умова яких передбачає добір лексичних чи контекстуальних синонімів, з'ясування лексичного значення слів, добір антонімів, виявлення фразеологічних синонімів та антонімів тощо. Наприклад, у модулі «Синонімія» до слова «вітер» запропоновано 17 синонімів, а отже, виконання цього виду роботи істотно збільшує активний словниковий запас школярів.

Упевнені, що використання електронних словників на уроках української мови продукує плідну роботу та високий рівень знань учнів, зацікавлює їх, виховує відповідальність, самостійність у виконанні завдань.

Ще одним цікавим і важливим інструментом для сучасної освіти є віртуальні інтерактивні екскурсії, які приходять на зміну традиційним методам навчання.

Аналіз наукових розвідок доводить, що науковці єдині в трактуванні поняття «віртуальна екскурсія», під якою розуміють організаційну форму навчання, що відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів [3, с. 22].

Перевагами цього сучасного й цікавого електронного засобу навчання є доступність, можливість повторного перегляду, наочність, швидкість тощо.

Зазначимо, організація й проведення віртуальних екскурсій складається з трьох етапів: підготовчого, безпосереднього проведення та заключного. Учителеві потрібно знати, що значну роль в активізації діяльності учнів під час віртуальних екскурсій відіграють пошуковий, проблемний, дослідницький методи. Цей засіб уможливує формування в учнів творчого підходу до навчання, креативності й є надзвичайно продуктивним, адже конкретизує програмний матеріал, розширює кругозір і поглиблює знання учнів, мотивує їх до навчання.

Наприклад, у 10 класі, вивчаючи тему «Складні випадки правопису великої літери» використання віртуальної екскурсії, на нашу думку, є доречним, адже подорож містами України, географічними об'єктами, пам'ятками архітектури тощо та виконання учнями творчих, пошукових, дослідницьких завдань, допоможе засвоїти складні випадки правопису великої літери швидко та безпомилково.

Отже, сучасна мовна освіта поступово збагачується електронними засобами навчання, провідними з яких наразі є електронний підручник, електронний словник, віртуальна екскурсія тощо. Використання цих засобів робить процес навчання більш ефективним, цікавим, якісним, результативним.

Список використаних джерел

1. Александрова Є. В. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм організації навчального процесу / Є. В. Александрова // Історія України. – 2010. – № 10. – С. 22–24.
2. Буртовий С. В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики. Методичний посібник / С. В. Буртовий. – Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2014. – 48 с.
3. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник / О. А. Кучерук. – Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2007. – 182 с.

Миколаєнко Ю. В., студентка гр. 32 п/о
Науковий керівник – **Грона Н.В.**, кандидат педагогічних наук,
викладач вищої категорії, викладач-методист
Прилуцький гуманітарно – педагогічний коледж ім. І. Я. Франка
(м. Прилуки, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике загальноосвітнє і практичне значення. Вивчення його розширює знання учнів про мову, ознайомлює з одиницею мови — словом, є головним джерелом збагачення словника учнів. Вивчення лексики розвиває увагу учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому. Завдання кожного вчителя, як зазначав видатний педагог і методист К. Д. Ушинський, — «виправляти і поповнювати словниковий запас дитини відповідно до вимог її рідної мови, і при тому вводити ці поправки й доповнення не тільки у знання дитини, а й у число її звичок»[1].

Актуальність дослідження полягає в тому, що важливою умовою мовленнєвого розвитку молодших школярів є робота над збагаченням й увиразненням їхнього словника, формування вмінь правильно, точно й образно використовувати лексику рідної мови під час продукування власних висловлювань. Саме в початкових класах потрібно, на думку В. О. Сухомлинського, ввести дітей у сад, назва якого — рідне слово, домогтися, щоб кожна дитина пережила відчуття здивування, відкриваючи красу рідного слова. Саме тому змістом початкового навчання мови, як зазначається в Державному стандарті, є «слово, його лексичне значення, багатозначні слова, найуживаніші синоніми, антоніми, омоніми»[1].

Сучасна методика збагачення мовлення учнів українською лексикою будується на основі здобутків українського теоретичного мовознавства (праці Л. Г. Авксентьева, Н. Д. Бабич, І. К. Білодіда, А. А. Бурячка, Ф. І. Буслаєва, М. А. Жовтобрюха, О. О. Потебні, Л. Г. Скрипник, І. І. Срезневського, Г. М. Удовиченка, В. Д. Ужченка та ін.).

Лінгводидактичною основою організації роботи над формуванням уявлення про слово, словниковий запас молодших школярів є лексикологія (розділ науки про мову, який вивчає її словникову систему). У початкових класах лексикологія як самостійний розділ науки про мову не вивчається. Учні засвоюють лише окремі відомості про лексику, зокрема практично ознайомлюються з прямим і переносним значенням слів, багатозначністю, омонімією, синонімією й антонімією в розділі «Слово»[1].

Важливу роль для формування знань з лексикології в учнів молодшого шкільного віку відіграють практичні завдання, а саме: методичні задачі; різнотипові тести; вправи з підручника, у яких основою лексичної роботи є система, запропонована А.В. Прудниковою, але при цьому доповнена підвидами вправ і видами завдань, розроблених М.Р. Львовим і Н.А.Купіною.. А.В. Прудникова всі вправи по лексиці ділить на 2 основних типи з точки зору дидактичних завдань, які стоять перед ними:

- *власне лексичні вправи*: лексико-семантичні вправи, логіко-лексичні вправи, вправи на з'ясування словникового складу української мови, сфери вживання різних лексичних пластів;
- *комбіновані вправи*: лексико-граматичні: вправи, спрямовані на осмислення категоріального значення частин мови; вправи, що передбачають засвоєння морфологічних категорій і в той же час повторення лексичних понять, а також понять, які характеризують лексику української мови з точки зору її вживаності і походження; лексико-орфографічні: вправи, які передбачають з'ясування значення слова і складників його морфем, щоб визначити правильне написання; вправи, що передбачають засвоєння найважливіших орфограм і одночасно повторення лексичних понять; лексико-стилістичні: вправи, пов'язані з визначенням належності тексту до того або іншого стилю мовлення; вправи на складання словосполучень або речень, зв'язного тексту з одним або декількома словами; аналіз зразків і лексико-стилістична правка текстів [2].

Доцільно також застосовувати завдання до вправ для вивчення фразеологічних одиниць. Учні також потрібно знати, що словники – наші помічники, у них зібрано все багатство й різноманіття лексичних запасів мови. З метою кращого розуміння значень слів учитель має скласти міні-словник застарілих слів для учнів конкретного класу. Також створення «портрету» слова за планом допомагає учням зрозуміти значення слова з національно-культурним компонентом: лексичне значення слова на сучасному етапі, зіставлення його з тлумаченням у словниках, уживання в прислів'ях і приказках, у творах, що вивчаються в курсі літературного читання [3].

Пропонуємо до вашої уваги приклад таблиці «Дорога до слова», котра представляє повний алгоритм роботи над словом і є своєрідним вступом до основ мовознавства для учнів молодшого шкільного віку. Початкова школа не ставить перед собою за мету дати учням теоретичні відомості про розділи мовознавства, уся робота має практичний характер і підпорядковується системі розвитку мислення й мовлення.

Таблиця «Дорога до слова»

Добро

1. Написання слова (орфограма). Правильно вимовляю слово **Добро**
2. Записую фонетичне слово, виявляю кількість звуків.
[д о б р о] – 5 зв.
3. Значення слова:
  - а) однозначне або багатозначне;
  - б) пряме й переносне значення слова;
  - в) частота вживання(А) за кількістю ЛЗ – багатозначне; Б) за походженням – українське; В) за вживанням – активне (частовжив.)
4. Проникаю в таємницю (сєнс лексичного значення):
  1. Все позитивне, хороше, корисне.
  2. Чуйність, духовні відносини, прагнення творити добро.
  3. Доброта(застар.) – цінність, якість товару.
5. Виділяю частини слова (морфеми) **добро** (добр-корінь, о-флексія, добр-основа слова)
6. Синоніми («родове гніздо», «брати по крові»):
ХОРОШЕ, ГАРНО, СЛАВНО, ГАРАЗД, ГОЖЕ, ВДАЛО
7. Роздумую над характером слова: добре, світле, сонячне, радісне, приємне, солодке.
8. Слово і рима: **ДОБРОТА** – гострота, щедрота, чистота, теплота, висота.
9. Слово і образ: **ДОБРОТА** – чарівна квітка, казкова фея, посмішка, квітуча вишня, рука мами, світла пляма на темному квадраті.
10. Уявляю, що
«ДОБРОТА»
Слово – магніт
+
-
Поле слів: ліс, пташки, дерева, прогулянка, чарівник, музика, квітка, краса, повітря, посмішка, радість, дзвінкий, подарувати, гарна людина.
ДОБРИ КВІТИ
Одного разу я гуляла влітку у лісі. Я здивувалась, яким він був красивим. Дереву були яскраво-зелені, ніби добрий чарівник накинув на них свій одяг. В чаші лісу я побачила гарну квітку. Серединка темно-жовта, а листочки трішки світліші. Від ніжної квітки йшов приємний аромат. Лісова красуня була схожа на добру людину.
Кожен раз я приходжу до цього дивовижного лісового місця і помічаю, що таких квітів стало більше і більше. Тож нехай завжди наш світ буде засипаний такими добрими квітками!
Настрій – веселий, радісний, відчувається добро.
Тема – розповідь про красу природи, доброту.
Ідея – заклик автора оберігати природу, творити добрі справи, вміти насолоджуватися природою.
Тип тексту – розповідь.
Стиль тексту – художній.

Висновки із даного дослідження. Лінгвістичною основою методики вивчення лексики в початковій школі і різноманітної роботи в галузі словника дитячого мовлення є сучасні концепції лексикології української літературної мови, які дають можливість розкрити учням суть лексичних явищ. Основне призначення слова — бути засобом номінації (найменування) реалій навколишнього світу (предметів, ознак, дій, кількостей) і формування відповідних понять. Тому методика вивчення лексикологічних понять поєднує різноманітні форми і методи роботи на уроках української мови. Варто стимулювати активну пізнавальну діяльність молодших школярів, формувати та закріплювати у них інтелектуальні вміння, підвищувати їхню комунікативну компетентність.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі. [за ред. М. С. Вашуленка]. – К. : Літера, 2010. – 364 с.
2. Грона Н. В. Методика вивчення елементів лексикології учнями молодшого шкільного віку : методичні рекомендації для студентів спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. Н. В. Грона. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 108 с.
3. Красножан Ж. В. Ознайомлення учнів з професійною лексикою // Укр. мова і літ. в школі.— 1976.— № 8.— С. 74-78.

НЕСТОР ЛІТОПИСЕЦЬ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІЇ (ДО 960-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Нашу країну знають у всьому світі. Передовсім, це заслуга видатних особистостей, які у різних сферах (культурній, політичній, спортивній тощо) прославляли Україну та формували імідж нашої держави.

Одним із таких людей є історик, діяч церкви, агіограф Нестор Літописець. Його праця «Повість минулих літ» на сьогоднішній день залишається основним джерелом історії слов'ян, становлення та розвитку Київської Русі, літературною пам'яткою того періоду. Нестор по праву вважається основоположником старослов'янської літературної мови та батьком української історії. На його честь українці відзначають 9 листопада День української писемності та мови. Мета дослідження: прослідкувати деякі етапи з біографії Нестора Літописця, проаналізувати окремі аспекти його діяльності як історика та агіографа, одного з основоположників старослов'янської літературної мови, виокремити роль Нестора у вітчизняній історії.

Нестор - агіограф і літописець, основоположник давньоруської історіографії, перший вітчизняний історик, видатний письменник, мислитель і вчений, чернець Києво-Печерського монастиря. Що нам відомо про цю видатну особистість? Народився він у 1056 році в Києві, ймовірно у багатій і знатній родині, так як отримав гарну освіту, знав іноземні мови. Відомо, що у віці 17 років Нестор прийшов до печерських первоначальників Антонія і Феодосія з бажанням присвятити своє життя церкві. Він хотів стати ченцем і прийняв цей сан від ігумена Стефана – першого єпископа Волинської землі, а пізніше був висвячений у сан диякона.

Історик Петроченко а. М. вказує [2, с. 12], що Нестор із молодих літ виявив навички в усіх чернечих чеснотах: у постійному прагненні й дотриманні чистоти тілесної й душевної, в добровільній бідності, глибокому смиренні, безвідмовній покорі, суворому пості, безперервній молитві, яскравим прикладом яких служило для нього життя перших святих Печерських – Антонія і Феодосія. Тернистий і багатотрудний свій шлях до істини Нестор яскраво і повно висвітлює у літописних працях. Він завжди виявляв глибоку смиренність та постійно змиряв себе, самохарактеризуючи як недостойного, грубого та переповненого численними гріхами.

Нестор відомий передовсім як літописець і письменник-агіограф. Під час перебування в монастирі він поступово виявляв тягу до отримання знань. Старанно вивчав Євангеліє, життя грецьких святих, багато читав, досліджував твори святих отців і навчав інших. Нестор був одним з найосвіченіших людей свого часу.

Справою життя Нестора стала книжна справа і складання літописів. В цьому він продовжив справу ігумена Києво-Печерського монастиря Нікона та ігумена Іоанна. Нестор був літописцем із широким історичним світоглядом та великим літературним хистом. Сам Нестор про своє захоплення казав: «Велика буває користь від учення книжного. Книги наказують і вчать нас шляху до розкаяння, бо від книжних слів набираємося мудрості й стриманості... Той, хто читає книги, бесідує з Богом або святими мужами».

Український археолог та історик Толочко П. П. зазначає, що письменницьке обдарування Нестора з плином років відточується, вдосконалюється і досягає рівня найвищої майстерності. Уже в перші роки життя в обителі Нестор Літописець виявляє себе в ролі блискучого агіографа [5, с. 29]. Одним із його відомих творів є «Житіє Бориса і Гліба», що було написано Нестором після перевезення в 1072 році мощей братів Бориса і Гліба в місто Вишгород. Твір створений у відповідності з усіма церковними канонами. Житіє починається великим риторичним вступом, після чого йде вже безпосередньо опис центральних подій.

У тексті дається життєпис Бориса і Гліба, синів великого князя Володимира, і розповідається про те, як в ході міжусобної війни вони прийняли смерть від руки свого старшого брата Святополка Окаянного. Описуючи ці події, Нестор Літописець особливо підкреслює святість і християнське смирення і покірність братів, які з радістю приймають мученицьку загибель та підносять її до рівня торжества над міжусобної ворожнечею. Завершується житіє зверненням-молитвою до святих. Твір вражає красномовством та яскравою виразністю і має велику художню цінність.

В 80-х роках XI ст. Нестором створюється «Житіє Феодосія Печерського». Опис життя преподобного Феодосія Печерського є основним джерелом відомостей про долю цього незвичайного православного святого церковного діяча. Це видатний твір давньоруської писемності. Він був написаний строго за існуючими тоді канонами, але при цьому став художньою цінністю, адже композиція і зміст життєпису має свої особливості.

У творі показаний весь життєвий шлях Феодосія Печерського від народження і до самої смерті. Нестор прославляє в ньому християнське смирення, послух і стійкість преподобного старця, його образ втілює в собі милосердя, співчуття та любов до людей. В творі, крім безпосередньо життєпису, описується також побут раннього періоду існування Києво-Печерської обителі.

Але найголовнішою працею Нестора є «Повість минулих літ». Літописець не є єдиним її автором. Він звів в одне ціле різні літописи, створені його попередниками, творчо опрацював їх, збагатив своїм [4, с. 11].

Повість є неоднорідною. Крім докладної описової частини, у творі містяться також життя святих, народно-поетичні перекази, історичні й інші вставні матеріали. Руський літописець спочатку веде оповідь про

біблійні часи і про виділення слов'ян в окрему націю. Потім йдеться про численні племена, виникнення та розвиток Київської Русі аж до самого початку XII століття.

З літопису ми дізнаємося відомості про правління Рюриків, про життя перших великих князів. Велика увага приділяється життєписам святих, а також різним історичним подіям - війнам, боям, походам. Центральне місце у творі займає вибір віри й хрещення Русі.

Крім багатих історичних відомостей в творі містяться також авторські відступи, роздуми на тему добра і зла. Нестор проявляє себе як дослідником і патріотом, так і неабияким мислителем і філософом. Пізніше «Повість минулих літ» стала джерелом для подальших літописних праць. Значення твору неможливо переоцінити.

Крім того, твір завдяки своїм художнім якостям став головним літературним пам'ятником того часу. Ця праця є ще і важливим юридичним документом, адже до його складу входять деякі закони і настанови.

«Повість минулих літ» зіграла значну роль в створенні більш пізніх літописів та подальших літературних історичних творів. Твір має і колосальну виховну роль. З покоління в покоління він вчить патріотизму і гордості за свій народ, вшанування його славної історії.

Нестор дотримувався літописних форм і хронологічного викладу подій, але через прагнення висловитися ширше й докладніше у творі присутні численні вставні оповіді в «Повісті минулих літ». Це значно виходить за рамки загальноприйнятих тоді літописних творів. Нестор на відміну від більшості ченців, що прагнули всіляко прикрасити події, викладав тільки факти. Він хотів відобразити справжнє життя свого народу, звичаї, традиції та уклад. Завдяки цій праці ми можемо судити не тільки про великі подвиги князів, а й про їх характер.

Нестор був незалежною в своїх поглядах людиною. І це часто викликало незадоволення князів. Відомо, що Володимир Мономах був невдоволений деякими місцями його «Повісті...» і наказав після смерті Літописця переписати й передатувати окремі місця твору. Цей наказ виконав ігумен Києво-Печерської лаври Сильвестр. Потім твір зазнав й інших переробок.

Відомий український публіцист і громадський діяч М. Слабошпицький називає Нестора першим істориком України та батьком української історії перш за все, через його ґрунтовні історичні твори [3, с. 80]. «Повість минулих літ» в наші дні залишається найважливішим джерелом фактів і відомостей з історії того періоду. Цю працю можна назвати одним з основних джерел з етнографії східноєвропейських народів того часу, адже у ній містяться не тільки основні історичні події, а й інформація про побут, мову і вірування різних слов'янських племен.

Помер Нестор Літописець ймовірно у 1113 році. Був похований в Близьких печерах преподобного антонія Києво-Печерської Лаври.

Для вшанування пам'яті у XVII столітті було написано життє про Нестора, яке увійшло до друкованого Києво-Печерського патерика (1661) і «Книги житій святих» (1689-1705) Дмитрія Туптала. Для вшанування Нестора у 1872 р. було засновано історичне товариство Нестора Літописця. Образ Нестора відобразили скульптори М. Антокольський та Ф. Сокоян.

Нестор був канонізований Руською православною церквою як Преподобний Нестор Літописець, також він входить до списку святих Римської Католицької церкви як Нестор Літописець Печерський.

Українською православною церквою було встановлено Орден преподобного Нестора Літописця (I, II та III ступенів). Цим орденом нагороджуються єпископат, духовенство, миряни, державні діячі, журналісти, письменники, поети та освітяни за особистий внесок у видавничу, церковно-літературну та письменницьку діяльність, за поширення світлих ідеалів православ'я в суспільно-політичному житті України.

Другим президентом України Леонідом Кучмою встановлено у 1997 році щорічно 9 листопада відзначати День української писемності та мови на честь преподобного Нестора Літописця.

Отже, Нестор Літописець посідає визначне місце у вітчизняній історії. Він був діячем церкви, істориком, літописцем, агіографом. Літопис «Повість минулих літ» став визначною пам'яткою руської історії та літератури, основним джерелом історії того періоду. Ця праця відіграла велику роль у формуванні літературної мови та історичних знань. Нестор вважається батьком української історії та основоположником старослов'янської літературної мови.

Список використаної літератури

1. Повість минулих літ // Бібліотека літератури Давньої Русі. Т.1. – СПб, 1997. (За списком по Іпатіївському літописі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : znaimo.com.ua/Повість_минулих_літ.
2. Петrenchенко а. М. Нестор Літописець та його книги / А. М. Петrenchенко // Вісник придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – 2011. - №11-12. – С. 122.
3. Слабошпицький М. Ф. Батько української історії / М. Ф. Слабошпицький // З голосу нашої Клію (Події і люди української історії). – 1993. – С. 80-82.
4. Медвідь А. М. «Повість минулих літ» Нестора Літописця як видатна пам'ятка риторичної спадщини Київської Русі / А. М. Медвідь // Освіта регіону. – 2010. - №1. – С. 10-11.
5. Толочко П. П. Нестор – літописець Київської Русі : до 1500-річчя Києва / П. П. Толочко // Український історичний журнал. – 1981. – № 12. – С. 27–31.
6. Гусарев В. Літописець Нестор / В. Гусарев, Ю. Калінцев // Палітра педагога. – 2002. - №3 – С. 3-4.

РОЛЬ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МОВНІЙ ОСВІТІ

Нова школа вимагає від сучасного вчителя використання на уроках української мови ефективних технологій, методів і прийомів навчання, які б стимулювали інтелектуальну активність учнів, викликали інтерес до предмета навчання, забезпечували нові можливості організації навчального процесу.

Одним із таких методів, на нашу думку, є ігровий, адже метою ігрової діяльності є формування інтелектуального і розумового досвіду школяра. Нам імponує думка Л. Виготського, що дитина, яка не навчилася гратися, не готова до навчання у школі [1].

Зазначимо, цікава ігрова діяльність не лише допомагає ефективно засвоювати навчальний матеріал, а й має потужний виховний вплив. Проте слід пам'ятати: кожна вікова категорія учнів потребує використання різних видів гри, що активізує увагу школярів, пробудить пізнавальний інтерес, підвищить рівень мотивації, зацікавить їх.

Ознайомлення з численними дослідженнями (Л. Виготський, О. Горошкіна, В. Давидов, І. Дичківська, Д. Ельконін, Л. Занков, О. Кучерук, О. Пехота, Т. Пустовойт та ін.) свідчить про цілком виправдане посилення інтересу до проблеми використання ігрового методу в мовній освіті.

Аналіз наукових розвідок, спостереження за роботою вчителів-практиків переконують в ефективності використання на уроках української мови конкурсів, вікторин, аукціонів, рольових і дидактичних ігор, кейс-методу тощо.

Погоджуємося, що гра складається з чотирьох основних компонентів – спонукального (бажання участі в грі), орієнтувального (вибір засобів і способів гри), виконавчого (реалізація ігрової мети) та контроль-оцінювального (корекція ігрової діяльності), урахувавши які вчитель оптимально зможе використати цю дидактичну технологію й підвищити пізнавальний інтерес до мови як навчальної дисципліни, підтримувати постійну позитивну мотивацію на уроці, заохочувати до висловлення власної позиції, поліпшити розуміння, сприйняття та засвоєння матеріалу.

Отже, ігрова технологія сприятиме всебічному розвитку школярів, їх життєвих компетентностей, удосконаленню живої уяви, ініціативності, творчості, що уможливить інтенсифікацію навчального процесу.

Пропонуємо кілька навчальних ігор, які можна використати у процесі навчання української мови (на прикладі творчості Т. Г. Шевченка).

У 5 класі під час повторення теми «Частини мови» пропонуємо гру «Мовні обрахунки». Умови гри: учні одержують віддруковані тексти, у яких їм слід провести певні обрахунки (порахувати кількість слів, що належать до самостійних або службових частин мови тощо). Перемагає той, хто знаходить у запропонованому тексті всі зазначені елементи і робить це швидше за інших.

Текст для роботи:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає. («Садок вишневий коло хати...»)

Завдання: порахуйте, скільки прикметників (іменників, займенників...) ужито у вірші.

У 6 класі під час вивчення теми «Фразеологія» можемо скористатися грою «Відшукай пару» (на прикладі творчості Т. Г. Шевченка).

Умови гри: на картках (білого кольору) надрукована одна частина фразеологізмів, афоризмів, а на картках (червоного кольору) – інша частина. Учитель роздає картки, учні по черзі називають першу частину фразеологізму, а учень з відповідною другою частиною відшукує свою пару.

Текст для роботи

1. «Все йде, все минає і краю немає».
2. «Не дай, Боже, в багатого і пити попросити».
3. «Усі на сім світі – царята і старчата – Адамові діти».
4. «Нема раю на всій землі, Та нема й на небі».
5. «Бо хто не вміє заробить, То той не вмітиме й пожити».
6. «У всякого своє лихо, і в мене не тихо».
7. «І чужого научайтесь, Й свого не цурайтесь».

8. «Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами...»
9. «У всякого своя доля і свій шлях широкий...»
10. «Невесело на світі жить, Коли нема кого любить».
11. «Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива...»
12. «Мені тринадцятий минало».
13. «Мов негода минула молодість моя».
14. «Заросли шляхи тернами».
15. «Борітеся – поборете!»

Безперечно, використання ігрової діяльності на уроках української мови сприятиме вдосконаленню недостатньо розвинених в умовах традиційного навчання здібностей.

Список використаних джерел

1. Виготський Л. С. Педагогічна психологія / За заг. ред. В. В. Давидова. – М. : Педагогіка-Прес, 1999. – 536 с.
-

СЕКЦІЯ 9

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Актуальные проблемы жизнедеятельности общества/ Actual problems of society

ПІДСЕКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Управления персоналом и экономики труда / Personnel management

Атаманенко Д., студентка гр. УП-132
Науковий керівник – Ільєнко Р.В., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Люди є основою будь-якого підприємства: вони створюють його продукт, формують культуру підприємства, його внутрішній клімат, від них залежить те, чим є підприємство. Завдяки цьому люди в процесі управління підприємством є «предметом номер один». У процесі управління персоналом формуються кадри, встановлюється система відносин між ними, відбувається їх включення у творчий процес спільної роботи, що сприяє розвитку персоналу, його навчанню і просуванню кар'єри.

Системний підхід до мотивації персоналу є обов'язковою умовою професіоналізації управління та раціонального використання організаційних можливостей стимулювання працівників до трудової активності. Мотивований персонал – це запорука успішної роботи і поступального руху підприємства для реалізації стратегії і зміцнення положення на ринку. Невмотивований працівник не реалізує свою продуктивну силу повною мірою, у зв'язку з чим не додає продукції, а продуктивність його праці залишається низькою. І це при тому, що розвиток економіки забезпечують не стільки верстати, комп'ютери, матеріальні та енергетичні ресурси, скільки люди, які виробляють ці ресурси та їх використовують. У цьому і полягає економічна сутність мотивації персоналу, соціальна складова якої полягає у самореалізації людини, яка через немотивованість до активної праці втрачає частину задоволення від трудової діяльності. Тому мотивація персоналу є темою, актуальність якої не зменшується, незважаючи на постійну увагу до неї теоретиків і практиків менеджменту.

У науковій літературі є безліч визначень поняття «мотивації», які розкривають дане явище із різних сторін. Мотивація в загальному розумінні – це сукупність рушійних сил, що спонукають людину до виконання певних дій; залежно від поведінки людини – це процес свідомого вибору ним того або іншого типу дій, обумовлених комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (відповідно стимулів і мотивів); в управлінні – це функція керівництва, що полягає у формуванні у працівника стимулів до праці (спонукати його працювати з повною віддачею), а також у довгостроковому впливі на працівника з метою зміни по заданих параметрах структури його ціннісних орієнтацій та інтересів, формування відповідного мотиваційного ядра і розвитку на цій основі трудового потенціалу [1].

Мотивація ґрунтується на двох категоріях: потреби – відчуття фізіологічної або психологічної нестачі чого-небудь і винагороди – те, що людина вважає цінним для себе. Потреби, в свою чергу, поділяються на первинні (фізіологічні) і вторинні (психологічні), винагороди – внутрішні і зовнішні.

Виходячи з цього, можна вести мову про те, що ступінь задоволення людських потреб впливає на результати праці та ставлення людини до праці. Якщо людина зацікавлена у праці та її результатах, вона найкращим чином використовує свої знання, кваліфікацію, досвід, робочий час, ощадливо використовує матеріальні ресурси, проявляє творчу ініціативу. Ставлення людини до праці розглядається як трудова поведінка, що проявляється у процесі створення суспільно корисного продукту.

В процесі мотивації можна виділити чотири основні етапи:

1. Виникнення потреб.
2. Розробка стратегії і пошук шляхів задоволення потреб.
3. Визначення тактики діяльності і поетапне її виконання.
4. Задоволення потреб, одержання матеріальної та психологічної винагороди.

Науковці класифікують методи мотивації персоналу за декількома ознаками.

Залежно від основних груп потреб розрізняють мотивацію матеріальну, трудову і статусну [2].

Важливим чинником для задоволення потреб працівників є матеріальна мотивація. Сутність матеріальної мотивації працівників розкривається у формуванні загального підходу до оплати праці працівників і надання їм інших матеріальних заохочень, що сприяє посиленню прагнення працівників до продуктивної праці або досягнення інших позитивних результатів діяльності.

Трудова мотивація породжується безпосередньо роботою, її змістом, умовами, організацією трудового процесу, режимом праці. Це внутрішня мотивація людини, сукупність її внутрішніх рушійних сил поведінки, пов'язаних з роботою. Безумовно, кожний працівник відчуває потребу в змістовній,

цікавій, корисній роботі, зацікавлений у визначеності перспектив посадового росту, почуває самоповагу, якщо результати його праці оцінюються високо. У цілому трудова мотивація зв'язана, з одного боку, зі змістовністю, корисністю безпосередньо праці, а з іншого – із самовираженням, самореалізацією працівника.

Статусна мотивація є внутрішньою рушійною силою поведінки людини, пов'язаною з її прагненням зайняти більш високу посаду, виконувати більш складну й відповідальну роботу, працювати в престижних, соціально значимих сферах організації. Крім того, людині може бути властиво прагнення до лідерства в колективі, більш високому неофіційному статусі, а також прагнення стати визнаним фахівцем, мати авторитет.

За використаними способами розрізняють мотивацію нормативну, примусову, стимулюючу[3].

Нормативна мотивація – це спонукання людини до певної поведінки шляхом ідейно-психологічного впливу: переконання, навіювання, інформування, психологічного зараження тощо. Примусова мотивація базується на застосуванні влади і погрози незадоволення потреб працівника у випадку невиконання ним відповідних вимог. Стимулювання – вплив на особистість, а не на зовнішні обставини за допомогою благ – стимулів, що збуджують працівника до певної поведінки. Перші два види мотивації прямі, оскільки передбачають безпосередній вплив на підлеглих, третій – непрямий, оскільки у його основі лежить вплив зовнішніх факторів – стимулів.

За джерелами виникнення мотивів розрізняють мотивацію внутрішню і зовнішню [4]. Внутрішня мотивація полягає у спонуканні працівника до праці, пов'язана зі змістом роботи, її значущістю. Зовнішня мотивація спрямована на стимулювання праці працівника з боку адміністрації підприємства. Внутрішня та зовнішня мотивації чітко не розмежовані, оскільки в різних ситуаціях мотиви можуть виникати як по внутрішніх, так і по зовнішніх причинах. Керівникам дуже важливо знати про наявність цих двох видів мотивації, тому що ефективно управляти можна тільки опираючись на зовнішню мотивацію, але при цьому брати до уваги і можливе виникнення певних внутрішніх мотивів.

Також можна виділити адміністративну та економічну мотивацію[5]. Так, адміністративна враховує виконання працівником наказів, команд адміністрації, при цьому використовуються заохочувальні заходи (матеріальна винагорода, посадове підвищення, подяки, поліпшення умов праці тощо) або санкції за порушення вимог (догана, переведення на нижчу посаду, стягнення, звільнення). Економічна мотивація полягає у застосуванні економічних стимулів, до яких відносять такі заходи: виплату заробітної плати, участь в розподілі прибутків, дозвіл на підписання документів тощо.

Виходячи з наведеної класифікації стає зрозумілим, що розвиток підприємства – як головна мета його діяльності – відбувається за умови розвитку персоналу, який вмотивований до досягнення мети, що стоїть перед підприємством, і потреби якого задоволені шляхом застосування матеріальної та нематеріальної мотивації та відповідних їм форм і методів стимулювання (стимулів); при цьому зовнішня мотивація є засобом впливу на персонал шляхом вибору та формування стимулів, а внутрішня – засобом задоволення потреб персоналу.

Список використаних джерел

1. Колот А.М. Мотивація персоналу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2009. – 337 с.
2. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: Навч. посіб. - К.: Знання, 2008. - 679 с. - (Вища освіта XXI століття).
3. Мельничук И. В. Современные методы мотивации персонала в организации [Электронный ресурс] / И. В. Мельничук. – Режим доступа : http://www.sbmt.bsu.by/Data_RUS/ContBlocks/01116/Meljnichuk.pdf.
4. Дарченко Н. Д. Мотиваційний механізм як інструмент плинністю кадрів // ВІСНИК ЖДТУ. 2013. № 1 (63) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ven.ztu.edu.ua/article/download/28799/36794>.
5. Галіченко О. В. Підходи до визначення категорії "мотивація" [Електронний ресурс] / О. В. Галіченко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vsna/ekon/2010_5_1/Galichenko.pdf.

Бондарчук А.А., студентка гр. ЗМУПп-161
Наук.керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЖОРСТКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА НЕСПРИЯТЛИВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

В сучасних умовах підприємства функціонують в умовах постійних змін в економічному і соціальному розвитку країни, що потребує приведення системи організації праці у відповідність до сучасних вимог та умов розвитку бізнес - середовища. Державою передані функції щодо організації праці на конкретному підприємстві: встановлення форми та системи оплати праці, визначення величини заробітної плати для кожної категорії працівників, встановлення форм матеріального заохочення. Необхідно враховувати регіональні характеристики функціонування підприємства.

Організація праці на рівні підприємства - це приведення трудової діяльності людей до системи, що забезпечує досягнення максимально можливого корисного ефекту з урахуванням конкретних умов цієї діяльності та рівня відповідальності [1].

Проблема організації оплати праці на підприємстві за таких умов є дуже важливою для підприємств всіх галузей господарської діяльності.

Для більшості населення заробітна плата втратила свою відтворюючу та стимулюючу функції і фактично перетворилася на різновид соціальних виплат, не пов'язаних з кількістю, якістю та кінцевими трудовими результатами.

Організація оплати праці - це одна з найболочіших проблем трудових відносин. Від її оптимального розв'язання багато в чому залежить не лише рівень оплати праці працівників, але й результати господарської діяльності підприємства загалом. Питання проблеми організації оплати праці та шляхи її вдосконалення в умовах ринку широко вивчали багато вчених, серед яких М.П. Войнаренко, О.В. Герасименко, Г.В. Осовий, І.І. Парфьонова та ін. Вони дослідили практику організації оплати праці працівників виробничої та бюджетних сфер, управлінських структур державної влади, у тому числі зміни в системі організації оплати праці та матеріального стимулювання цих категорій, запропонували також нові підходи до оплати праці, напрями вдосконалення діючих підходів в організації оплати праці з урахуванням розвитку економіки, змін у господарській діяльності [2].

Організація праці на підприємстві повинна будуватись в залежності від того, які цілі ставить перед собою управлінський апарат та які результати плануються отримуватись. Весь механізм господарської діяльності залежить від рівня удосконалення організації праці.

Оптимальний підбір раціональних форм організації праці забезпечує ефективне використання персоналу та удосконалення розрахунків з оплати праці.

В першу чергу необхідно розподілити персонал за робочими місцями та чітко визначити посадові обов'язки для нього. Організація робочого місця повинна забезпечити дотримання всіх вимог. Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. На ефективність управління впливають рівень підготовки кадрів, використання спеціалістів згідно з їхньою кваліфікацією, наукова організація праці та інші фактори.

Система оплати праці повинна враховувати засоби стимулювання і мотивації. Необхідно забезпечити прив'язку заробітної плати до кваліфікації працівників, їх особистих досягнень. Оплата праці повинна бути якісною оцінкою роботи кожного працівника з точки зору її важливості для підприємства.

Для організації заробітної плати на сучасних підприємствах характерна слабка зацікавленість у підвищенні кваліфікації та результативності діяльності через «зрівнялівку» після підвищення мінімальної заробітної плати з 1 січня 2017 року чи незначні розбіжності в рівнях окладів працівників різної кваліфікації; недостатня стимулююча роль премій, надбавок і усєї преміальної системи.

Така зарплата зовсім не має на увазі підвищення посадового окладу, а може складатися з тарифної ставки, надбавок, бути виплачена за рахунок збільшення обсягу роботи, причому тільки за повністю відпрацьований час. Тобто, якщо людина оформлена на півставки (це можливо в тому числі і за власним бажанням за згодою адміністрації) або перебувала у відпустці за свій рахунок (дозволено до 14 днів), то їй виплатять пропорційно менше [3].

Пошук і впровадження ефективної схеми мотивації в першу чергу залежить від компетентності менеджера з персоналу та менеджерів підприємства, від їх теоретичної підготовки і практичних навичок. Зазвичай працівники невдоволені не стільки розміром заробітної плати, скільки її несправедливістю, відсутністю її зв'язку з результатами їх праці, відмінностями в співвідношенні зарплат фахівців різних підрозділів, суттєвою різницею в зарплаті однотипних фахівців на підприємствах одного регіону.

Кожна система оплати праці має спрямувати зусилля працівника на досягнення таких показників трудової діяльності, які забезпечать отримання необхідного роботодавцеві господарського результату. Крім того вона повинна надавати працівникові можливість для реалізації наявних у нього розумових і фізичних здібностей, дозволяти йому домагатися в робочому процесі повної самореалізації як особистості [2].

Удосконалення організації праці сприяє досягненню економічних цілей. Для цього підприємство повинно забезпечити раціональне використання робочого часу, достатній рівень інтенсивності трудової діяльності, а також максимальну відповідність кваліфікації кожного працівника його робочому місцю. Але економічні цілі повинні досягатись одночасно з соціальними. Працівники повинні бути зацікавленими в кінцевих результатах діяльності підприємства. Праця повинна бути змістовною і вмотивованою. Необхідно забезпечити комфортні умови праці з урахуванням психофізіологічних вимог, створити оптимальні санітарно-гігієнічні умови, встановити раціональні режими праці й відпочинку.

Список використаних джерел

1. Данюк В.М. Організація праці менеджера / Данюк В.М.. - К. : КНЕУ, 2006. - 267 с.
2. Коваленко О.В., д.е.н., професор, зав. кафедри економіки підприємства, Привалова К.В. Запорізька державна інженерна академія, Вдосконалення системи оплати праці на підприємстві -[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_060.pdf.

3. Уряд відзвітував за перший місяць після підвищення мінізарплати до 3200 гривень: бізнес виходить з тіні і стало менше безробітних - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://korupciya.com/strashni-naslidki-pidvishhennya-minimalki-dlya-ukrayintsv/>

Бондіна С.А., студентка гр. УПс-161
Науковий керівник – **Хмелевський С.М.**, канд. екон. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Для кожної компанії хорошими є саме ті методи підбору персоналу, які застосовні в її умовах. Рішення залишається за фахівцями HR-служби, але, щоб воно було вірним і обґрунтованим, необхідно володіти всім набором прийомів й інструментів, що дозволяють підібрати високопрофесійних і успішних співробітників.

Спочатку розглянемо методи пошуку персоналу. Як відомо, існує всього чотири методи підбору персоналу, й вони давно і міцно увійшли в щоденну роботу HR-менеджерів практично всіх компаній:

1. Рекрутинг – пошук і підбір персоналу середньої та нижчої ланки. Як правило, проводиться серед кандидатів, які вже перебувають у вільному пошуку місця роботи.

2. Exclusive search (ексклюзивний пошук, прямий) – прямий цілеспрямований пошук і підбір персоналу вищого управлінської ланки і рідкісних фахівців. Як правило, до цього методу звертаються, якщо необхідно знайти людей, які надають ключовий вплив на бізнес компанії, що забезпечують реалізацію стратегії, – як правило, це управлінські кадри. Пошук ведеться як серед вільних фахівців, так і ще працюють.

3. Head hunting – різновид прямого пошуку, за якого ведеться свого роду "полювання" за конкретним фахівцем і його "переманювання" в компанію. Це складна робота, яка необхідна, як правило, при пошуку керівників вищої ланки, а також ключових і рідкісних співробітників – як за фахом, так і за рівнем професіоналізму. Технологія пошуку ускладнюється попередніми збором інформації про фахівця і ретельної підготовкою "вербування". Head hunting застосовується і в тому разі, якщо замовник не знає конкретного фахівця і "мисливець" повинен його сам знайти шляхом ретельного аналізу конкуруючих компаній і збору відомостей про ключових співробітників цих організацій. Це процедура тривала (середній термін – до півроку), дорога і відповідальна.

4. Preliminarying (прелімінарінг) – залучення до роботи за допомогою виробничої практики та стажування перспективних молодих фахівців (студентів і випускників вузів), які стануть запорукою успіху компанії в майбутньому [2].

Що краще? Навряд чи можна відповісти на це питання однозначно – всі методи гарні по-своєму й у свій час. При виборі методу пошуку необхідно виходити з позиції і посади, зі стану справ в компанії, з терміновості вакансії і ситуації на ринку праці. Представляється, що в даний час слід приділяти більше уваги прелімінарінгу як найбільш перспективному методу формування трудового колективу. Зрозуміло, що з точки зору загальної організації управління персоналом в компанії він є досить трудомістким, так як ми отримуємо не готового фахівця зі сформованими досвідом і навичками, а новачка, якого необхідно навчати і контролювати. Але якщо в організації якісно вибудована система адаптації і навчання, прелімінарінг – це хороший спосіб підшукати лояльних молодих співробітників, які оновлять усталений колектив.

Від пошуку перейдемо до відбору кращих кандидатів на вакансії. Методів оцінки кандидатів на вакансії при підборі персоналу набагато більше, ніж методів пошуку, і вони дають можливість сформувати систему відбору персоналу, відповідну кожній конкретній організації і яка б вирішувала її завдання більш ефективно.

Тож, як вибрати кращого з усіх претендентів, які відгукнулися на оголошення про вакансії? Перше, слід зазначити, що поняття "кращий" буде в різних компаніях істотно відрізнятися. Одній організації необхідний співробітник, який точно відповідає заявленим вимогам, щоб вже з першого дня роботи можна було отримувати повноцінний результат (хоча знайти такого кандидата навряд чи вдасться і адаптувати співробітника до умов нової компанії все-таки доведеться). Інший роботодавець готовий миритися з відсутністю деяких навичок і "доучувати" нового фахівця, але вимагає, щоб той обов'язково володів певним набором особистих якостей і швидко вписався в корпоративну культуру. Для третьої компанії на першому місці – людські якості кандидата, а досвід не настільки важливий.

Спочатку – збір даних про претендентів. Первинний відсів, як правило, відбувається до особистого спілкування з кандидатами – вже на етапі отримання резюме. За резюме для рекрутерів не важко виконати первинну оцінку. Хоча буває, що за великої їх кількості HR-фахівці перестають уважно вчитуватися в резюме і не помічають по-справжньому цікавих кандидатів, звертаючи увагу лише на формальну сторону подачі інформації. Проте, важливий не лише пошук "ключових слів" в резюме

претендентів. Необхідно вчитися "читати між рядків" – і тоді ймовірність упустити цінного співробітника буде меншою.

Далі – інтерв'ю. Як бесіда, що проводиться за заздалегідь наміченим планом. Саме заздалегідь підготовлений план і відрізняє відбірне інтерв'ю від будь-якої іншої розмови [1]. При підборі персоналу використовуються різноманітні види інтерв'ю. Найпростіше – коротке телефонне інтерв'ю. Проводить його кадровий фахівець після вивчення письмових резюме від претендентів. Багато рекрутерів нехтує даним методом, перекладаючи ці обов'язки на асистентів. А даремно! У ході короткого телефонного інтерв'ю можна уточнити і доповнити відомості, представлені в резюме, а також зрозуміти, чи готовий претендент працювати саме у вашій компанії. Цей метод хороший практично для будь-яких вакансій, він не забирає багато часу і сил, тому відмовлятися від нього не варто.

Центральний, ключовий етап системи відбору – безумовно, співбесіда. Вона – найпоширеніший метод, який застосовується завжди, при наборі будь-яких співробітників. Проводити співбесіду краще за все з позиції рівних партнерів. Виняток – так зване стресове інтерв'ю. Підготуватися до співбесіди слід заздалегідь: зробити в резюме позначки, продумати приблизний перелік питань [1]. Головне – не плутати співбесіду з допитом. Кандидат повинен бачити логіку питань, слід дати йому час для можливих уточнюючих пояснень або зустрічних питань. Треба допомогти здобувачеві правильно зрозуміти питання, в разі необхідності переформулювати їх. Формулювання питань має бути коректним – тактовним і не передбачати двоякого тлумачення. Не бажано ставити питання, відповіді на які містяться в резюме, – це припустимо лише на самому початку інтерв'ю, щоб "розговорити" кандидата.

Як варіант можлива й групова співбесіда. Даний метод ще називають експертними груповим інтерв'ю – мається на увазі ситуація, коли з здобувачем спілкуються кілька інтерв'юерів. Така співбесіда створює максимально напружену ситуацію для інтерв'ююваного, і це дозволяє оцінити, чи здатний він витримувати пресинг. Необхідність в проведенні групового інтерв'ю може виникнути, коли вакантна посада передбачає наявність вузькоспеціальних знань, які співробітник HR-служби оцінити не може. Щоб упевнитися в тому, що здобувач має необхідні знання, запрошують представників підрозділу, в якому відкрита вакансія. Крім того, групова співбесіда дозволяє оцінити не тільки професійні, а й особисті якості кандидата і знизити ймовірність того, що він не увіллється в новий колектив. При плануванні даного виду співбесіди необхідно чітко розподілити ролі між інтерв'юерами. Втім, не виключено, коли провідним є один з них, а інші вступають в розмову в міру необхідності, щоб задати додаткові питання [2].

Одним з видів групової співбесіди можна назвати і популярний зараз метод асесмент-центру. Він сформувався на Заході в роки Другої світової війни. Використовували його військові Великобританії і США. Згодом його перейняли бізнес-організації, і в даний час на Заході практично кожна велика компанія застосовує цей метод для оцінки персоналу. Асесмент-центр прекрасно підходить для роботи в ситуаціях масового підбору, коли необхідно з великої кількості кандидатів вибрати кращого в найбільш короткий період часу. Заснований він на спостереженні спеціально навчених асессорів (оцінювачів) за поведінкою співробітників в реальних робочих ситуаціях або при виконанні ними різних завдань. Зміст завдань відображає основні аспекти та проблеми діяльності в рамках тієї чи іншої посади. Кожен асесмент-центр включає ряд процедур і розробляється з урахуванням вимог, що пред'являються до співробітників [1]. Важлива складова цього методу – вимір.

Досить поширеним методом відбору кандидатів було і є тестування. Зазвичай, воно включає в себе кілька видів оцінки. Зараз нерідко кадрові служби пропонують пройти психологічне тестування кандидатів на найрізноманітніші посади. Використовуючи такі тести при наборі персоналу, слід пам'ятати: застосовувати тестування варто тільки тоді, коли в цьому дійсно є необхідність, наприклад посада передбачає наявність у співробітника певних особистих якостей, які можна виявити за допомогою тесту; тести для оцінки кандидатів повинні бути професійними і відповідати своєму призначенню, вони повинні мати високу ступінь об'єктивності, надійності та валідності (тобто вимірювати дійсно те, для чого вони призначені); проводити психологічне тестування кандидатів повинен професійний психолог. Крім того, існують етичні норми – кандидат повинен пройти тестування добровільно, так як людину не можна піддавати психологічному обстеженню проти її волі.

Некомпетентних кандидатів вже на першому етапі співбесіди дозволяють виявити професійні опитувальники. Вони помітно економлять час HR-менеджера. Професійні опитувальники ефективні при підборі співробітників самих різних професій – бухгалтерів, юристів, програмістів, фахівців в області ІТ або телефонії. Питання розробляє служба персоналу спільно з керівником підрозділу, в якому доведеться працювати здобувачеві. Повноту і глибину знань кандидата в професійній області оцінює його потенційний керівник. Об'єктивність даного методу може досягати 80% [2].

А далі – перевірка навичок і умінь. Цей метод можна віднести до професійного тестування. Він полягає в тому, що рекрутер або експерт перевіряє вміння і навички, необхідні кандидату для якісного виконання роботи, наприклад швидкість друку та/або знання стенографії для секретаря, рівень володіння іноземною мовою для перекладача тощо. Основна умова – навичка повинна бути обов'язковою й такою, що може бути легко визначена. Звичайно, подібний метод можна використовувати далеко не в кожному

випадку, але, якщо він підходить для даної вакансії, нехтувати ним не варто. Він об'єктивний практично на 100% і тому повинен зайняти гідне місце в арсеналі будь-якого менеджера з підбору персоналу.

Отже, ми розглянули основні методи пошуку кандидатів і їх оцінки, що використовуються при підборі персоналу в компанію. Варто відзначити, що немає методів поганих і хороших – є такі, що підходять і не підходять конкретній компанії, посаді чи ситуації на ринку праці. Талант рекрутера – використовувати саме ті методи, які будуть хорошими в свій час і на своєму місці.

Список використаних джерел

1. Підбір персоналу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk24.ua/practical_work/upravlinna-personalom/pidbir-personalu.

2. Следь О. М., Нечаєва А. В. Аналіз особливостей застосування сучасних методів підбору персоналу // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – С. 124-127.

Бугрова А.В., студентка гр. МУПп-161
Науковий керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ.

Як показує практика, найважливішою проблемою сучасних підприємств є формування ефективної системи менеджменту. Особливо ця проблема проявляється в конкурентному середовищі. Тому багато підприємств дійшли висновку, що потрібно удосконалити організаційну структуру підприємства.

Удосконалення системи і методів управління – одна з найбільш важливих умов забезпечення життєдіяльності підприємства і його прибуткового функціонування. При вірному виборі організаційної структури управління, її ефективній побудові, воно має можливість забезпечити максимальну прибутковість за рахунок підвищення продуктивності виробництва.

У наукових працях питання вдосконалення організаційної структури підприємства займалися П. Ф Друкер [2], Н.С. Алексєєва, Н.І. Архіпова, Т. В. Кондратьєва [4], Л.А. Базилевич, Л.В. Бондарчук [1], С. В. Дубінський [3], Л.М. Христенко [5], В.В. Жильченко та інші.

Друкер П. пропонує при здійсненні організаційних змін орієнтуватися на наступні положення:

- організаційна структура повинна забезпечити ефективність функціонування організації;
- ефективна організаційна структура має мінімальну кількість рівнів управління та найкоротший ланцюг ієрархічних зв'язків;
- організація повинна мати резерв управлінських кадрів та забезпечити своєчасну їх підготовку [2].

Процес удосконалення організаційної структури включає в себе формулювання цілей і задач, визначення складу і місця підрозділів, їх ресурсне забезпечення, розробку регламентуючих процедур, документів, положень, що закріплюють регулюючі форми, методи, процеси, які здійснюються в організаційній системі управління.

«Структура управління організацією», або «організаційна структура управління» (ОСУ) – одне із ключових понять менеджменту, тісно пов'язане

із цілями, функціями, процесом управління, роботою менеджерів і розподілом між ними повноважень. У рамках цієї структури протікає весь

управлінський процес (рух потоків інформації й прийняття управлінських рішень), у якому беруть участь менеджери всіх рівнів, категорій й професійної спеціалізації [3].

Під структурою управління розуміють впорядковану сукупність стійко взаємозалежних елементів, що забезпечують функціонування й розвиток організації як єдиного цілого.

В сучасних умовах існують багато методів, яких використовують для удосконалення організаційної структури підприємства, найвідоміші з них є: експертний метод, метод порівняльної аналогії, метод структуризації мети, метод організаційного моделювання та інші.

На сьогодні в іноземних підприємствах найбільшого поширення набули методи аналогій і порівнянь та експертний метод [4].

Експертний метод полягає в попередньому дослідженні діючої структури управління, виявлення її слабких місць.

Метод порівняння та аналогії полягає у використанні при вдосконаленні організації управління елементів механізму управління, організаційних форм та рішень, котрі виправдали себе на практиці на підприємствах із подібними умовами. Цей метод передбачає розробку та вдосконалення типових структур управління, норм керованості, типового складу функцій управління.

Вибір певного методу залежить від проблем, які існують на підприємстві, наявності ресурсів, кваліфікаційних виконавців та інших умов.

Оптимізацію організаційної структури підприємства слід проводити в такій послідовності:

1. Вибір зовнішніх консультантів або формування внутрішньої команди фахівців для розробки та реалізації стратегії організаційного розвитку підприємства.
  2. Формування мети організаційних змін на підприємстві.
  3. Розробка стратегії організаційного розвитку підприємства.
  4. Розрахунок витрат на реалізацію організаційних змін, обсяг яких залежить від масштабу змін, вибір та оптимізація джерел фінансового забезпечення реалізації стратегії.
  5. Аналіз внутрішніх можливостей реалізації розробленої стратегії організаційного розвитку підприємства (компетенція персоналу, мотивація персоналу, відповідність розробленої стратегії цілям підприємства тощо).
  6. Попередня оцінка ефективності стратегії організаційного розвитку, доцільності та своєчасності проведення запропонованих змін.
  7. Реалізація стратегії організаційного розвитку підприємства та оцінка ефективності її реалізації.
- Не всі організаційні зміни мають позитивно впливати на матеріальний і психологічний характер персоналу підприємства. Тому потрібно передбачувати можливу реакцію працівників на введені зміни.
- Отже, організаційна структура управління є невід'ємним елементом системи менеджменту, яка повинна сприяти досягненню цілей підприємства через встановлення прав, відповідальності кожної структурної одиниці за виконання поставлених перед нею завдань.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Л.В. Удосконалення організаційної структури підприємства в системі ефективного менеджменту персоналу: [стаття] / Л.В. Бондарчук –Х.: ХГУ, 2008. – 4 с.
2. Друкер П. Ф. Менеджмент. Вызовы XXI века. — М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2012. — С. 256.
3. Дубінський С. В. Сучасні підходи до вдосконалення організаційно-економічного механізму / Дубінський С. В. // Європейський вектор економічного розвитку . -2014. - № 1 (16).
4. Кондратьєва Т. В. Сучасна концепція розвитку фірми / Т. В. Кондратьєва // Вісник НТУ “ХП” . - 2012. - № 58 (964).
5. Христенко Л.М. Удосконалення оцінки ефективності управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.08.00.04 “Економ. та управління під-ми ” / Христенко Л.М. – К., 2008. – 20 с

Горбаченко М.А., студентка гр. МУПп-161
 Науковий керівник – **Кичко І.І.**, д.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Менеджмент персоналу в сучасних умовах є одним з найбільш впливових інструментів формування конкурентоспроможності, фінансової незалежності та розвитку підприємства. Саме тому, на даний момент, виникає гостра необхідність розробки та впровадження таких управлінських важелів, які могли б відповідати вимогам ринкової економіки [1].

Темпи розвитку країни нині визначають досягнення у науці і технологіях, що підвищує важливість інновацій у всіх сферах життєдіяльності.

До основних причин, що затримують розвиток інноваційної діяльності, є відсутність дієвих стимулів до оновлення засобів виробництва, відтік інтелектуального капіталу, неефективність трансферу технологій, недостатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів.

Що стосується інновацій в управлінні персоналом, які ми розуміємо як впровадження змін до процесу трудової діяльності персоналу, клімату міжособистісних відносин, систему розподілу праці, та мотиваційні чинники роботи в організації, то їх впровадження передбачає економічний та соціальний ефект через підвищення матеріального та морального добробуту кадрів [2, с. 456].

Інновації в системі управління персоналом вимагають від організації змін на різних аспектах: у навчанні та підготовці; у системі найму; у технологіях матеріального та технічного забезпечення, у соціальній підтримці.

Сучасні вимоги до кадрового складу визначають компетентності, якими повинні володіти працівники, а саме: загальна відповідність кваліфікаційним вимогам у сфері соціально-економічного напрямку; комунікативна досвідченість, що проявляється у можливості колективної результативної співпраці; цілеорієнтованість; відкритість змінам та інноваціям; вузькоспеціалізована відповідність вимогам працедавця; наявність бажання до навчання та підвищення кваліфікації.

Формування оптимального кадрового складу здійснюється на основі якісного підбору, аналізу професійної придатності, розміщення та ротации працівників в організації. Новітні технології в підборі працівників – запорука успіху роботи всієї компанії. Жодна компанія, що дбає про економію часових, трудових і фінансових ресурсів, не повинна дозволяти найм аби яких працівників.

Пошук найбільш кваліфікованих кадрів технічно дуже складний через обмеженість трудових ресурсів даного типу. Підбір таких фахівців здійснюється за допомогою хедхантингу. Це метод пошуку кадрів, які цінні як у фаховому профілі, так і за професіоналізмом праці [3]. Частіше за все, це працівники юридичного, бухгалтерського, управлінського профілів або вузько направлених спеціальностей.

Використовують хедхантинг у двох напрямках:

1. Коли потрібні навички дипломатії (нетворкінг). За допомогою рекрутингових агентств підприємство виходить на тих працівників, що цікаві для організації, але яких напряму неможливо зацікавити до роботи.

2. Через прямий пошук. У цьому випадку і рекрутингове агентство, і підприємство з вакантною посадою визначають ряд організацій, де можливо знайти підходящі трудові ресурси. Далі через рекрутерів здійснюється пропозиція цікавим кандидатам.

Використання у пошуку послуг рекрутингового агентства хоча й витратна послуга (комісія сягає близько 50% річного окладу працівника), але максимально ефективна [4].

Через те, що представники деяких професій рідко вільні на ринку, пошук даного виду кадрів вимагає значних часових та фінансових витрат. Підбір кадрів такого рівня здійснюється в межах регіону або міста господарювання підприємства. Основним методом пошуку у даного випадку є рекрутинг. Даний бізнес-процес відноситься до зобов'язань менеджера з персоналу на підприємстві. Проводиться пошук або безпосередньо самим підприємством, або рекрутинговим агентством. Підбір кандидатів здійснюється на основі сучасних баз працівників, або через сайти працевлаштування. На сьогоднішній день, це найбільш поширений метод через наповненість кандидатами баз даних [5, с. 389].

Підбір кандидатів нижчої ланки здійснюється на місцевому рівні, здебільшого, через центри зайнятості[3]. Пошук персоналу даної ланки здійснюється за допомогою «скринінгу», тобто поверхневого підбору. Виділяються характерні критерії підбору за віком, статтю та досвідом роботи.

Теперішній стан ринку праці в Україні вимагає і відповідний рівень підготовки вже працевлаштованого кадрового складу. Інформаційне суспільство влаштоване таким чином, що знання, вміння та навички швидко застарівають, а професійна придатність персоналу залежить від того, наскільки вміння відповідають ринковій ситуації. Саме тому кожне підприємство повинно постійно проводити розвиток існуючого персоналу. Це реалізується через формування компетентності в процесі безперервного навчання. Управління персоналом у даному випадку дає можливість максимально розкрити потенціал кожного працівника з істотним внеском у соціально-економічні результати роботи підприємства.

Досвід економічно розвинених країн дає можливість виділити декілька методів навчання:

– Тренінгові заняття. Даний метод дає можливість здійснити розвиток невеликої групи людей. В процесі навчання використовується мінімум інформації, «очищеної» від непотрібних деталей. Навички та компетентності формуються за рахунок вправ на основі отриманих даних.

– Метод кейсів (англ. Case study) - спосіб розвитку персоналу на основі інтерактивних технологій. Завданням даного методу є навчитися оброблювати велику кількість інформації, виділяти ключові елементи з інформаційного потоку у відповідності до поставлених завдань та виявляти найоптимальніше рішення.

– Коучинг (англ. Coaching) - одна з форм тренінгу, де за допомогою наставництва працівник самостійно знаходить вирішення проблеми та виходить зі складних ситуацій з закріпленням їх на практиці.

– Електронне навчання (**E-learning**) – система дистанційного навчання за допомогою інформаційних та електронних технологій: відео уроків, електронних книг, спеціальних програм. Плюсом використання даного методу є масовість одночасного використання.

– Самонавчання. Метод розвитку персоналу з використанням реальних носіїв інформації: баз даних, архіву документообігу, посадових інструкцій або профільованого програмного забезпечення [6, с. 25].

Отже, реалізація персонал-технологій на підприємствах дасть змогу зменшити рівень плінності кадрів, покращити рівень життя населення та зменшити показники безробіття, що, в свою чергу, позитивно вплине на загальноекономічну ситуацію в країні.

Список використаних джерел

1. Лели Ю.Г. Сучасні системи управління персоналом та їх вплив на ефективність роботи підприємства / Ю.Г. Лели; Електронний інституціональний депозитарій Приазовського державного технічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/>.
2. Управление персоналом организации: Учебник/ Под ред. Кибанова А.Я. - М.: ИНФРА-М, 2007. - 638 с.
3. Хохлова Т. Хедхантинг : ексклюзивная технология подбора суперкадров / Т. Хохлова, А. Машкетова // Управление персоналом. – 2007. – No 17(171). – С. 35–40.
4. Ситник Н. І. Управління персоналом : навч. посібн. [Електронний ресурс] / Н. І. Ситник. – Режим доступу : http://inkos.com.ua/article_info.php?articles_id=60.
5. Третяк О.П. Сучасні персонал-технології у системі управління персоналом на підприємстві / О.П. Третяк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – No 24(4). – С. 389–396.

Губко М.М., студентка гр. УП-141
Науковий керівник – Борисенко Л.І.
Чернігівський національний технологічний Університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ефективність використання трудових ресурсів характеризується досягненням підприємством значних виробничих результатів за умови використання існуючої кількості робітників за певний проміжок часу.

Для оцінки використання трудових ресурсів підприємства використовується показник – продуктивність праці.

Продуктивність праці – це результативність, ефективність праці робітника, що визначається кількістю продукції, виробленої за одиницю робочого часу, або витратами живої праці на одиницю продукції. Як економічна категорія продуктивність відображає взаємозв'язок між кількістю та якістю виконаної роботи з вартістю використаних ресурсів. Зростання продуктивності означає збільшення обсягу господарської діяльності за умови незмінних витрат ресурсів.

Продуктивність праці тісно пов'язана з її інтенсивністю, що відображає ступінь напруженості праці за одиницю часу і вимірюється кількістю витраченої енергії людини. Чим вищий рівень інтенсивності праці, тим вища її продуктивність. Різноманітність підходів до визначення рівня продуктивності праці залежить від специфіки діяльності підприємств або їх підрозділів, мети розрахунків та класифікується за методичними особливостями [1].

Прямим показником продуктивності праці є виробіток – це кількість виробленої продукції одним середньообліковим працівником за певний період. Залежно від одиниць його вимірювання розрізняють годинний, денний, місячний та річний виробіток.

Оберненим показником виробітку є трудомісткість – це показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції.

У залежності від одиниць виміру обсягів валової продукції продуктивність праці визначають як у натуральному так і в грошовому вимірі.

Натуральні показники, як правило, використовують при визначенні рівня продуктивності окремих працівників і груп працівників, що випускають однорідну продукцію. Якщо підприємство випускає декілька видів однорідної продукції, продуктивність праці може бути визначена в умовно-натуральних одиницях.

Вартісні показники продуктивності праці застосовують при випуску підприємством різноманітної продукції. Вони можуть застосовуватись для визначення рівня та динаміки продуктивності праці на підприємствах, які мають різноманітний асортимент об'єктів підприємницької діяльності. Для забезпечення точності вимірювання продуктивності праці (особливо її динаміки) за вартісними показниками слід враховувати вплив на її рівень, перш за все, цінового фактору [2].

Підвищення продуктивності є вираженням загального економічного закону, економічної необхідності розвитку суспільства і має такі цілі:

- стратегічну – підвищення життєвого рівня населення. За рахунок зростання продуктивності в країнах, що переходили до ринкової економіки, досягалося від 40 до 90 % життєвого рівня;
- найближчу – підвищення ефективності діяльності галузей і підприємств, а також реальне зростання особистих доходів працівників.

В умовах посиленої конкуренції на ринках товару, послуг і праці великого значення набуває підвищення продуктивності праці на підприємствах, яке виявляється передусім у збільшенні маси продукції, що виробляється за одиницю часу за незмінної її якості, або в підвищенні якості і конкурентоспроможності за незмінної її маси, що виробляється за одиницю часу; зменшенні затрат праці на одиницю продукції. Це веде до зміни співвідношення затрат живої та уречевленої праці.

Підвищення продуктивності праці означає, що частка затрат живої праці в продуктах зменшується, а частка затрат уречевленої праці збільшується. При цьому загальна сума праці, яка міститься в кожній одиниці продукту, зменшується. Зростання продуктивності праці сприяє скороченню часу виробництва й обігу товару, збільшенню маси і норми прибутку [3].

У визначенні продуктивності праці вихідною категорією є праця, витрачена на виробництво продукції, яка, в свою чергу, складається з:

- живої праці – використаної безпосередньо в даний момент у процесі виробництва;

- минулої праці – уречевленої у раніше створеній продукції, яка використовується тією чи іншою мірою для виробництва нової продукції (сировина, матеріали, енергія – повністю, машини, споруди тощо – частково).

Важливо знати, що співвідношення між витратами живої й минулої праці залежить від рівня розвитку продуктивних сил. Чим вищий рівень технічної озброєності праці, тим більшого значення у його економії набуватиме скорочення витрат уречевленої праці.

Розрізняють поняття праці:

- індивідуальної – живої праці;
- суспільної – всієї праці: як живої, так і уречевленої.

Зростання продуктивності суспільної праці виявляється у:

- скороченні витрат праці на одиницю продукції, що виражається в економії трудових і матеріальних ресурсів;
- зростанні маси споживчої вартості, що визначається за результатами праці;
- зміні співвідношення між витратами живої й минулої праці зі зменшенням загальних витрат праці [1].

В Україні становлення ринкової економіки, створення конкурентоспроможної продукції, збільшення обсягу продажу можливо лише за умови ефективного використання ресурсів на кожному робочому місці, підприємстві, тобто глибокої реформи системи управління, виробництва і реалізації продукції, узгодженої з такими перетворювальними процесами, як приватизація, реструктуризація та адаптація до міжнародних стандартів [3].

З огляду на можливості впливу підприємства і можливості врахування у практичній діяльності усі фактори зростання продуктивності праці поділяють на дві узагальнюючі групи – зовнішні та внутрішні.

До групи зовнішніх факторів відносяться ті, що об'єктивно знаходяться поза контролем окремого підприємства (загальнодержавні та загально-економічні – законодавство; політика і стратегія; ринкова інфраструктура; макроструктурні зрушення в суспільстві; природні ресурси тощо), а до внутрішніх – ті, на які підприємство може безпосередньо впливати (характер продукції, технологія та обладнання, матеріали та енергія, персонал, організація виробництва і праці, система мотивації тощо) [2].

Отже, управління продуктивністю праці – це складне комплексне завдання, важливе для будь-яких підприємств та організацій. У широкому розумінні зростання ефективності праці полягає в досягненні певної мети з мінімальними затратами праці та безпосередньо пов'язане з головною метою суспільства – забезпеченням стійких і високих темпів економічного зростання, спрямованого на збільшення реального валого внутрішнього продукту загалом і на душу населення [1].

Список використаних джерел

1. Ляш О. І., Гринкевич С. С. 1-49 Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. І. Ляш, С. С. Гринкевич. — К.: Знання, 2010.
2. Продуктивність праці.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/25059>
3. Гриньова В.М., Шульга Г.Ю. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. — К.: Знання, 2010. — 310 с.

Демченко Я.О., Товкач І.О., студентки групи УПс-161
Науковий керівник – Іванова Т.М., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі наявність потужної кадрової політики для будь-якого підприємства є першочерговою умовою для досягнення своєї стратегічної мети. Вона виступає тією конкурентною перевагою, яка забезпечує зниження залежності підприємства від низки факторів зовнішнього середовища. У зв'язку з цим з'явилася необхідність в плануванні потреби в персоналі, у вирішенні питань з його підбору, аналізу його складу та причин його текучості. Тому питання удосконалення кадрової політики є досить актуальним сьогодні.

Існують різні точки зору щодо визначення поняття «кадрова політика». Так, Крушельницька О.В. і Мельничук Д.П. вважають, що «кадрова політика» - це сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, його мотивації і стимулювання [1]. Маслов Є.В. визначає кадрову політику як «головний напрям у роботі з кадрами, набір основних принципів, що реалізуються кадровою службою підприємства» [2]. На думку Стец В.А., Стец І.І. та Костючик М.Ю., «кадрова політика підприємства – це цілісна кадрова стратегія, яка об'єднує різні форми кадрової роботи, стилі її проведення в організації і плани використання робочої сили» [3].

На нашу думку, кадрова політика підприємства – це сукупність принципів, методів, форм, заходів і процедур із формування, відтворення, вдосконалення та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання.

Кадрова політика визначає основний напрям у роботі з персоналом підприємства для створення високопрофесійних працівників, які б сприяли розвитку підприємства. Вона повинна бути розрахована на тривалий термін і мати чітку спрямованість на розвиток людських ресурсів, вдосконалення кадрів, певну перспективу економічного, політичного та культурного росту суспільства [1, с. 43].

Метою кадрової політики є забезпечення оптимального балансу процесів відновлення та збереження кількісного і якісного складу кадрів відповідно до потреб самої організації, вимог чинного законодавства й становища на ринку праці, а також створення високопродуктивного і високопрофесійного відповідального колективу, здатного гнучко й адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основними цілями кадрової політики виступає:

- своєчасне забезпечення організації персоналом необхідної якості й у достатній кількості;
- забезпечення умов реалізації, передбачених трудовим законодавством, прав і обов'язків громадян;
- раціональне використання трудового потенціалу;
- формування і підтримка ефективної роботи трудових колективів.

Кадрова політика має забезпечити сьогодні та в майбутньому кожної посади і робочого місця персоналом належної кваліфікації. Безумовно, головною її метою є формування та оптимальне використання кадрів для досягнення цілей підприємства. Проблема полягає в тому, щоб забезпечити такий кадровий процес, який сприятиме сталому розвитку економіки, політичного життя та соціальної сфері суспільства.

Ефективна кадрова політика, яка створює умови для раціонального використання кадрів на підприємстві є:

- складовою частиною стратегічної програми розвитку підприємства, тобто сприяти реалізації стратегії через кадрове забезпечення;
- гнучкою, тобто вона має бути, з одного боку, стабільною, оскільки із стабільністю пов'язані певні плани працівників, а з іншого – динамічною, тобто коригуватись відповідно до змін тактики підприємства, економічної ринкової ситуації;
- економічно обґрунтованою, зважаючи на реальні фінансові можливості, що забезпечить індивідуальний підхід до працівників [4].

Саме тому кадрова політика повинна бути спрямована на формування такої системи роботи з кадрами, яка б орієнтувалася на одержання не тільки економічного, але й соціального ефекту, за умов дотримання чинного законодавства, нормативно-правових актів.

Для удосконалення кадрової політики підприємствам необхідно збільшувати свої зусилля у таких напрямках роботи:

- періодичне оновлення відділом кадрів нормативно-правових документів, які регламентують діяльність як відділу кадрів, так і працівників в цілому;
- проведення роботи з кадрами на сучасній інформаційно-технічній базі, кожне робоче місце працівника служби управління персоналом повинно бути автоматизоване, що дасть змогу якісно проводити роботу з кадрами;
- ведення планомірної роботи з управлінським персоналом, з резервом для заміщення, висунення, яке повинно ґрунтуватися на таких організаційних формах, як планування ділової кар'єри, підготовка кандидатів на заміщення посад, ротацийні переміщення керівників і спеціалістів, навчання на спеціальних курсах і стажування на відповідних посадах;
- зіставлення потенційних можливостей, здібностей і цілей працівника з вимогами організації, стратегією і планами її розвитку, що виражається в складанні програми професійного і посадового росту;
- розвиток корпоративної культури шляхом збільшення витрат на загальні свята та ритуали, а саме: день народження підприємства, галузеве свято, ритуал посвячення новачків до числа співробітників тощо;
- стимулювання працівників шляхом виділення коштів на пільгові обіди, на відпочинок, придбання спеціальної одежі.

Саме тому, головна мета вдосконалення кадрової політики полягає в забезпеченні підприємства працівниками, що відповідають вимогам даного підприємства, їхньої професійної і соціальної адаптації. Кадрова політика буде ефективною лише тоді, коли персонал підприємства, максимально використовуючи свій потенціал, буде виконувати поставлені перед ним завдання. Управління персоналом є найважливішим аспектом у діяльності підприємства, тому постійне проведення аналізу діяльності персоналу, розробка гнучких систем мотивації праці, моніторинг ринку праці, обґрунтування прийняття управлінських рішень – це найважливіші напрямки проведення ефективної кадрової політики на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Крушельницька О.В. Управління персоналом : навч. посіб. / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Кондор, 2006. – 308 с.
2. Управління персоналом підприємства : учеб. пособ. / Под. ред. П. В. Шеметова. – М. : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, 1999. – 312 с.

3. Стец В. А. Менеджмент персоналу : навч. посіб. Для студентів економічних спеціальностей / В. А. Стец, І. І. Стец, М. Ю. Костючик. – Тернопіль : Лілея, 1996. – 180 с.
4. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу : навч. посібн. / В.А.Савченко. - К. : КНЕУ, 2009. - 351 с.

Загорулько В.О., студентка гр. УП-131
Науковий керівник – **Ільснко Р.В.**, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ КОЛЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Організаційним аспектом прийняття колективних управлінських рішень є: наради, засідання, збори.

Наради і засідання - найбільш поширені методи керівництва, способи підготовки і прийняття управлінських рішень, вивчення і формування думки колективу, оцінки здібностей підлеглих. Уміле проведення наради, щира зацікавленість присутніх в її рішеннях дають змогу залучити до активної дискусії навіть інертних людей, що рідко виступають.

Щебпикіна І.О., Грибова Д.В. поняття нарада розглядають як форма управлінської діяльності, змістом якої є спільна робота певної кількості учасників управлінського процесу [1].

Віноградська О.М. зазначає, що нарада - одна з найдієвіших форм залучення членів трудового колективу до розв'язання встановлених перед ним завдань, управління організацією. Вона дає змогу керівнику впливати через її учасників на весь колектив підприємства [2].

Наради, засідання, збори являють собою різні форми участі персоналу організації у розгляді, обговоренні, вирішенні будь-яких питань.

Провівши дослідження свідчить, що керівники різних рангів використовують від 10 до 50 % свого робочого часу на проведення нарад і засідань, багато часу витрачається і на їх підготовку, Іноді керівник протягом робочого дня буває на трьох-чотирьох засіданнях і нарадах. На нарадах керівник роз'яснює свою позицію, переконує присутніх, готує до правильного сприйняття свого рішення. Коли з'являється наказ, розпорядження або вказівка, робітники, що були присутніми на нараді, сприймають його як результат рішення, у підготовці якого вони брали участь. Оволодіння знаннями і навичками, необхідними для організації і проведення нарад, зборів і засідань, а також ефективної участі в них - один з найважливіших елементів підготовки керівника, удосконалення організації його роботи.

Розглядаючи оптимальні варіанти щодо прийняття колективних управлінських рішень, слід зазначити що наради мають як позитивні, так і негативні сторони.

До позитивних сторін ділової наради належать:

- можливість оперативно та у короткий термін одержати потрібну інформацію, ознайомитися з різними точками зору на проблему і шляхи її вирішення;
- прийняття колегіальних рішень.
- До негативних сторін ділової наради належать:
- їх висока вартість;
- невизначеність колективної відповідальності.

Проведення нарад і засідань варто проводити на початку і наприкінці тижня, коли спостерігається зниження працездатності.

Правильно підготовлене і розумно проведена нарада є ефективною формою використання колективного розуму учасників нарад. Для ефективного проведення наради керівнику необхідно:

- заздалегідь повідомляти його учасникам порядок денний;
- запрошувати на нараду тільки тих, хто зв'язаний з обговорюваною проблемою;
- стежити за дотриманням регламенту наради: 5-7 хвилин кожному на виступ, а тривалість наради не повинна перевищувати однієї години;
- говорити чітко і коротко самому і вимагати того ж від виступаючих.

Для підвищення ефективності нарад їх варто проводити методом "мозкової атаки".

Їхнім організаторам необхідно враховувати наступне:

- 1) на нараді, проведеній методом "мозкової атаки", забороняється критика виступаючих у будь-якому вигляді;
- 2) слово для виступу на нараді учасники одержують у послідовності, зворотній субординації (першим виступає учасник наради, що займає нижчу ступінь в управлінській ієрархії);
- 3) учасники наради сидять поруч, а не навпроти один одного;
- 4) стимулюється генерація ідей, навіть самих фантастичних.

Цей метод проведення нарад застосовується, коли складається надзвичайна, "позаштатна" ситуація, і немає варіантів її рішення [3].

Ціль наради - це опис необхідного результату, потрібного типу рішення, бажаного підсумку роботи (можливі варіанти цілей: попередній обмін думками, підготовка рекомендацій для ухвалення рішення, ухвалення рішення по питанню й ін.).

Щодо підготовки самого керівника до наради, то насамперед потрібно подумати про те, яку мету ви як керівник ставите, проводячи конкретну нараду.

Ціль наради - це опис необхідного результату, потрібного типу рішення, бажаного підсумку роботи (можливі варіанти цілей: попередній обмін думками, підготовка рекомендацій для ухвалення рішення, ухвалення рішення по питанню й ін.).

Тема наради - це предмет обговорення. Ніж більш точно й у потрібному напрямку сформульований предмет обговорення, тим більше шансів одержати потрібний результат.

Тема повинна бути сформульована так, щоб зацікавити кожного учасника наради. Кожний повинний знати, що він вносить свій внесок у рішення загальної задачі. Теми стають цікавими, коли вони сформульовані конкретно. Вносити на обговорення потрібно тільки ті питання, що не удається вирішити в робочому порядку. Не доцільно запрошувати на нараду працівників, присутність яких на ній не обов'язкова, оскільки такий порядок стимулює пасивність, утриманський настрій учасників, призводить до нераціонального використання часу спеціалістів [4].

Нараду доцільно проводити у другій половині дня, оскільки перша більш продуктивна для самостійної роботи. Не рекомендується проводити більш як одну нараду на день, тим більше з постійним складом учасників.

Визначаючи можливу тривалість наради, можна орієнтуватися на такі, досить умовні розрахунки: доповідь - 15-20 хв., відповіді доповідача на запитання - 5-7, виступи - 2-5, викладення проекту рішення - 3-5, обговорення і прийняття рішення - 8-10 хв. Отже, тривалість обговорення одного питання не повинна перевищувати 50 хв. Слід враховувати, що через 30 хв. дебатів з одного питання люди втрачають до нього зацікавленість [5].

Отже, ми вважаємо на нараду слід запрошувати не з міркувань престижності, а тих, хто може ефективно використати здобуту на ній інформацію, тобто залучати співробітників, від яких можна очікувати реального внеску у рішення обговорюваних проблем.

Список використаних джерел

1. Щепликіна І.О., Грибова Д.В. Основи менеджменту 2011р.- 95 с.
2. Віноградська О.М. Організація праці менеджера: навч. посібник / О.М. Віноградська. – Харків: ХНАМГ, 2008 – 190 с.
3. Основи економічного прогнозування. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/32912/>.
4. Кузьмін О.Є. Керівництво організацією : навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, Н.Т. Мала, О.Г. Мельник, І.С. Проник. - Л. : Вид-во нац. ун-ту «Львів, політехніка», 2008. - 244 с.
5. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навчальний посібник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник.- Львів: Національний університет «Львівська політехніка, «Інтелект-Захід», 2002.-228с.

Зенченко В.В., студентка гр. МУПп-161

Науковий керівник – **Кичко І.І.**, д.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ПОЖВАВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ

За Гранбергом проблемне економічне районування охоплює відсталі (слаборозвинуті), депресивні, кризові та прикордонні регіони, показники соціально-економічного розвитку яких гірші від аналогічних середніх по країні. Ці регіони не можуть самостійно розвиватися, їм потрібна державна підтримка.

О.Г. Гранберг відзначав, що межа, яка відокремлює відсталі регіони від основної частини регіонів, у принципі, не може бути однозначною. Багато чого залежить не тільки від регіональної диференціації, але й від можливості держави у наданні реальної підтримки найбільш слабким регіонам. Держава може надавати підтримку економічно слабким регіонам у формі стимулювання припливу приватних інвестицій, деяких податкових і кредитних пільг, селективного дотування підприємств, що забезпечують мінімальну зайнятість та ін. Однак основний шлях оздоровлення відсталих регіонів — саморозвиток на основі використання власного потенціалу й конкурентних переваг [1].

Виділення депресивних регіонів є важливою частиною регіональної політики. В її опрацюванні, реалізації, організаційному і правовому забезпеченні провідна роль належить державі.

Зокрема, Верховною Радою України прийнятий Закон "Про стимулювання розвитку регіонів" (від 25.06.2009, №1562-VI). У цьому Законі депресивними визначаються: регіони, у яких протягом останніх п'яти років найнижчі показники валової додаткової вартості на одну особу; промислові райони, у яких протягом останніх трьох років найвищі середні показники рівня безробіття, зайнятості в промисловості й найнижчий обсяг промислового виробництва на одну особу; сільські райони, у яких протягом останніх трьох років найнижча щільність сільського населення, природний приріст населення й висока частка зайнятих у

сільському господарстві; міста обласного значення, у яких протягом останніх трьох років найвищі середні показники рівня безробіття, зокрема довгострокового, і найнижчий рівень середньої заробітної плати [3].

Показники доходів населення посідають центральне місце в системі визначення та оцінювання рівня життя людей. Доходи населення є не лише основним джерелом забезпечення матеріальних і нематеріальних потреб для розвитку особистості та оптимальним інструментом для вимірювання добробуту суспільства, а також головним джерелом формування купівельної спроможності та розвитку людського потенціалу.

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є фактором, що обмежує можливості працевлаштування безробітних та задоволення потреб роботодавців у працівниках. Зокрема найвищий рівень навантаження незайнятого населення на 10 вільних робочих місць характерний для працівників найпростіших професій в сільському господарстві, професій кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств. Лісові ресурси посідають одне з цільних місць в ресурсній базі економіки України.

Серед міжгалузевих комплексів вага лісовиробничого комплексу по обсягам виробництва складає 2,8%, по чисельності працюючих 4,6%, по вартості основних виробничих фондів близько 2%.

Головним завданням лісової галузі на сучасному етапі розвитку економіки України є нарощування обсягів виробництва за рахунок комплексного та ефективного використання лісосічного фонду та використання ресурсів деревини (без нарощувань обсягів лісозаготівель).

За рахунок розвитку лісового господарства можна покращити становище на ринку праці. Налагоджене виробництво у лісовій промисловості дасть можливість залучити більше спеціалістів та простих робітників, покращить рівень зайнятості в депресивних регіонах, і на ринку праці будуть задоволені потреби як роботодавців так і робочої сили.

Запровадження нових пріоритетів загальної політики зайнятості сприятимуть підвищенню ефективності реалізації відповідних програм.

Список використаних джерел

1. Монографія: «Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза». Руководитель авт. колл. и отв. ред. Гранберг А.Г. М.: «Экономика», 2000, 435 с.
2. Стаття: «Учебник «Основы региональной экономики»: о структуре, методологии и содержании», ж. «Российский экономический журнал», № 10, 2000 – часть первая; № 11-12, 2000 – часть вторая; № 1, 2001 – часть третья.
3. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів ” // Відомості Верховної Ради України, від 08.09. 2005. – №2850 –IV.
4. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Карпенко Н. В. Тенденції динаміки та структури доходів населення в Україні та за регіонами [Електронний ресурс] / Н. В. Карпенко. – Режим доступу : economics.opu.ua/files/archive/.../135-141.pdf.
6. <http://chernigivstat.gov.ua/>

Іванова Т.М., кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівський національний технологічний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ

Суспільство зацікавлене в наданні якісних державних послуг та очікує професійної результативної діяльності державних службовців незалежно від політичних впливів чи міркувань. Відтак оцінювання діяльності державних службовців має бути важливим інструментом забезпечення об'єктивного контролю за результатами діяльності органів влади, що висуває вимоги щодо забезпечення чіткого зв'язку між планування діяльності уряду, органів влади та державних службовців.

На даний час в державних органах один раз на три роки проводиться атестація державних службовців. Щороку проводиться оцінка виконання державними службовцями покладених на них завдань і обов'язків. У деяких органах щорічне оцінювання проводиться паралельно із атестацією.

Згідно норм чинного законодавства, мета щорічної оцінки полягає в регулярному контролі за проходженням державної служби та професійними досягненнями державних службовців, сприянні покращенню добору і розстановки кадрів, розвитку ініціативи і творчої активності державних службовців, визначенню їх потенціалу, потреб у підвищенні кваліфікації та особистому розвитку, плануванню кар'єри, вдосконаленню процесу планування та організації діяльності державних службовців та державних органів, виявленню організаційних проблем та оперативне реагування на них, аналіз посадових інструкцій.

Мета атестації – підвищення ефективності діяльності державних службовців та відповідальності за доручену справу в державних органах.

Атестація є засобом оцінювання роботи, ділових та професійних якостей працівників при виконанні ними службових обов'язків, визначених професійно-кваліфікаційними характеристиками їх посад і відображених у посадових інструкціях, що затверджуються керівниками державних органів.

Посадові інструкції визнані як джерело формування обсягу завдань та обов'язків державних

службовців як при процедурі щорічної оцінки, так і при процедурі атестації. В рамках щорічної оцінки, також джерелами є плани діяльності державних органів, оперативні доручення, особисті плани державних службовців; резолюції безпосереднього керівника, позапланові доручення органу вищого рівня, накази керівника органу, рішення колегії тощо.

Щорічна оцінка проводиться працівником та безпосереднім керівником на основі особистих планів роботи державних службовців, що формуються державним службовцем за дорученнями (резолюціями) безпосереднього керівника на початку року відповідно до планів роботи структурного підрозділу та доповнюються протягом року за дорученнями керівника в разі покладання на підрозділ нових завдань, а також надходження доручень органів вищого рівня. Особисті плани не є предметом обговорень. Як свідчить практика, обсяги доповнень можуть значно перевищувати попередньо визначені плани.

Державні службовці патронатної служби не проходять ні щорічної оцінки, ні атестації. Вагітні жінки не підлягають щорічному оцінюванню та можуть проходити атестацію за власним бажанням. Державні службовці, призначені на посаду у звітному періоді, не проходять оцінки; ті, що перебувають на займаній посаді менше, ніж один рік, не проходять атестацію. Особи, призначені на посаду на визначений термін, можуть проходити атестацію за власним бажанням.

У Порядку проведення щорічної оцінки визначено, що оцінка проводиться у відповідності до критеріїв та показників якості роботи державних службовців. Ці критерії поділяються на загальні (характерні для усіх державних службовців) та спеціальні (залежать від особливостей кожного органу). Спеціальних критеріїв на практиці та методикі їх визначення немає; за даними опитування – потреби в їх встановленні немає.

Методики визначення показників якості роботи державних службовців немає. Примірний перелік критеріїв по різному використовується в органах влади, в деяких відомствах таблиця з критеріями та примітками керівника додається до форми бланку і зберігається у особовій справ, що значно збільшує обсяги цих папок.

Відповідно до діючого Порядку результати щорічної оцінки повинні враховуватися: при атестації державних службовців; розгляді питань просування по службі; присвоєнні чергового рангу; установленні передбачених законодавством грошової винагороди, надбавок, премій або змін їх розміру; при вирішенні питання щодо продовження терміну перебування на державній службі; формуванні кадрового резерву та інших питань проходження державної служби.

Під час проведення атестації державних службовців у разі прийняття рішення про невідповідність займаній посаді атестаційна комісія рекомендує керівникові перевести цього державного службовця за його згодою на іншу посаду, що відповідає його професійному рівню, або звільнити із займаної посади. Державний службовець, визнаний за результатами атестації таким, що не відповідає займаній посаді, може бути звільнений з роботи відповідно до пункту 2 статті 40 Кодексу законів про працю України.

На практиці діюча система оцінки та атестації сприймаються державними службовцями як проста формальність, що майже не впливає на оплату їхньої праці та подальшу діяльність. Водночас, через залучення вищого керівництва до складу атестаційних комісій, ця процедура сприймається як більш серйозна, ніж щорічна оцінка. Крім того, атестаційна комісія дає певні рекомендації, в тому числі й щодо звільнення державних службовців.

На думку державних службовців, результати оцінки та атестації, як правило, мають значення саме при вирішенні питань звільнення державних службовців з посад, а також продовження терміну перебування на службі при досягненні граничного віку.

Пряму залежність між встановленням розмірів премій, надбавок, просуванням по службі, навчанням, підвищенням кваліфікації державних службовців та результатами їх щорічної оцінки та атестації нормативно-правовими актами чітко не визначено. Методика в частині преамбули про це говорить, однак інші нормативно-правові акти цього не враховують, бракує механізмів реалізації цього зв'язку.

Відтак, плани державних службовців первісно визначають лише певні напрями діяльності, натомість значною мірою доповнюються протягом року. Так само функції, що виконуються державними службовцями, у посадових інструкціях визначаються як правило не чітко та передбачають «виконання інших доручень керівника тощо». Частка «іншої діяльності» може бути значною і покривати більшість виконуваних дій, тоді як стандарти найкращої практики свідчать про те, що відсоток діяльності в межах «інші доручення» не повинен перевищувати 5-10% обсягу первісно визначених дій. І плани діяльності державних службовців, і посадові інструкції значною мірою залежать від рівня загальності/ абстрактності (не точності) положень про відділи та відомства.

Методологія проведення щорічної оцінки та атестації державних службовців не пов'язані із цілями та планами діяльності органів виконавчої влади та не дозволяє об'єктивно оцінити діяльність державного службовця. Фактично здійснюється оцінка окремих його якостей, а не результатів роботи.

Співіснування 2-х процедур призводить до зайвого витрачання державних коштів, адже вони потребують значних організаційних ресурсів. Збереження існуючої практики призводить до неможливості утримання на державній службі найкращих та найталановитіших працівників, оскільки результати оцінювання не значною мірою впливають на неефективну діяльність та не слугують стимулом за досконалу діяльність. Це спричинятиме подальшу неефективність системи підвищення кваліфікації, оскільки вона не матиме зв'язку із реальними потребами працівників у навчанні для покращення діяльності відповідно до

покладених на них функцій та кар'єрного зростання.

Якщо в багатьох європейських країнах результати щорічного оцінювання визначають відсоток можливої премії (13 зарплати), що виплачується за результатами оцінювання, при тому обсяги премії є незначними (до 25%) і не всі службовців отримують таку премію, оскільки базова заробітна платня сама по собі є конкурентоспроможною на ринку праці. В Україні зв'язок щорічного оцінювання та преміювання не є чітким, а премія є значною часткою заробітної плати. Бракує коштів для належного матеріального заохочення державних службовців, в тому числі за результатами їх оцінювання, а також для фінансування розвитку спроможності органів виконавчої влади забезпечувати якісну реалізацію результатів щорічного оцінювання (стажування, ротация, тренінги тощо).

Існуюча практика в царині оцінювання діяльності державних службовців не відповідає європейським стандартам, що може негативно позначитися на сприйнятті міжнародними партнерами ходу реформи державного управління та державної служби та ускладнить процес вступу до ЄС. При відсутності зв'язку пріоритетів уряду, планів діяльності, виконуваної діяльності та непроведення належного оцінювання, зростає ризик недосягнення стратегічних цілей Уряду.

Основним органом, який здійснює моніторинг досягнення результатів політики щодо запровадження нових підходів до оцінювання діяльності державних службовців, є Головне управління державної служби України. Моніторинг здійснюється шляхом аналізу даних результатів оцінювання діяльності державних службовців центральних та місцевих органів виконавчої влади.

Саме тому, необхідно привести процедуру оцінювання діяльності державних службовців у відповідність до кращих європейських практик шляхом подолання формалізму, посилення впливовості оцінювання та орієнтації на очікувані результати діяльності. Оцінювання має заохочувати досконалість у діяльності шляхом визнання та щорічного винагородження досягнень (очікуваних результатів діяльності), що пов'язані з пріоритетами діяльності відомства та структурного підрозділу, відповідно до принципів державної служби, етики поведінки, запобігання проявам корупції тощо. Впровадження перелічених заходів сприятиме покращенню організаційно-кадрової роботи установи.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: закон України від 10.12.2015 № 4050-VI . Текст.дані [Електронний ресурс] // Режим доступу до дж.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19>. – Назва з екрана.
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 року № 69. Текст.дані [Електронний ресурс] // Режим доступу до дж.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/169-2002-п>. – Назва з екрана.
3. Гончарук Н.Т. Вітчизняний і зарубіжний досвід управління керівним персоналом у сфері державної служби // Актуал. пробл. держ. упр.: 36. наук. пр. – Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 4 (26). – С. 183 – 192.

Іванченко К. Л., студентка гр. Тур-16М

Науковий керівник – **Дорофєєва Х.М.**, к.е.н., ст. викладач

*Донецький Університет Економіки та Торгівлі імені Михайла Тузан-Барановського
(м. Кривий Ріг, Україна)*

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У туристичному бізнесі, так само як і в інших галузях, участь працівників є найважливішою складовою в продажі туристичного продукту. Складні економічні умови та гостра конкурентна боротьба між організаціями індустрії туризму ставлять до сучасних керівників нові вимоги щодо здійснення кадрової політики туристичних організацій, уміння організувати, згуртувати, мобілізувати та надихнути колектив на ефективну роботу.

Таким чином, формування команди, яка злагоджено працює, — це один із вирішальних чинників підвищення конкурентоспроможності туристичної фірми, її ефективності в умовах ринку [4].

Питання перспектив в забезпеченні якості персоналу за рахунок удосконалення системи його управління висвітлюється у численних працях українських та зарубіжних учених як: М. С. Лисенко, І. Б. Швець, Н. Е. Муромець, І. Г. Чумаріна, Дж. Гібсона, Б. Мільнера, Р. Акбердіна. В розробках науковців досліджуються шляхи впровадження якісних методів роботи персоналу, що повинні стати передумовою підвищення якості не тільки продукції, а й обслуговування.

Американський спеціаліст Дж. Харрінгтон відмічає, що в 1940-ві рр. Америка мала воєнних героїв, у 1960-тих рр. зразками для наслідування були космонавтами, а зараз героями слід вважати спеціалістів у сфері якості, оскільки їх внесок в майбутнє процвітання Америки може бути навіть більше, ніж видатних особистостей минулого.

Це твердження також можна і застосувати і до нашої країни: «Сфера туризму характеризується тим, що основна увага в ній при створенні системи якості продукту звертається на якість сервісу. Якість сервісу — це мистецтво налагодження взаємного розуміння та доброзичливості між споживачем та підприємством» [2].

Метою дослідження виступає аналіз впливу ефективності управління персоналом на якість надання туристичних послуг.

Згідно з визначенням Міжнародної організації по стандартизації, якість – це сукупність властивостей та характеристик продукту, котрі надають йому можливість задовольняти обумовлені потреби.

Якість послуги визначається вимогами і законодавством України «Про захист прав споживачів», згідно якому «Продавець» (виробник, виконавець) повинен надати споживачу товар (роботу, послугу), який буде відповідати вимогам якості за нормативними документами, умовами договору, а також інформації про товар (роботи, послуги), котрий надається продавцем (виробником, виконавцем).

В сфері туризму якість послуг визначається кваліфікацією виконавцями та їх вміння працювати з клієнтами. Все більшого значення набувають особистісні якості працівника, його інтуїція, досвід, здатність і вміння оцінювати ситуацію з різних сторін, в тому числі і з точки зору своїх клієнтів, можливість творчо і новаторсько підійти до вирішення виникаючих проблем. Завданням персоналу туристичного підприємства є надання того, що потрібно туристу: гідного обслуговування, виняткової атмосфери, спокою, дружнього та приємного ставлення, а найважливіше – гостинності [1].

Виходячи з вище зазначеного, можна сказати, що здійснення сподівань клієнта повинно бути однією з головних цілей фірми з надання послуг. Надзвичайно важливу роль у підвищенні якості на підприємстві відіграє персонал фірми, який безпосередньо обслуговує покупців, додатковий персонал і керівництво підприємства [4].

Добре підібраний трудовий колектив туристичної компанії повинен представляти команду однодумців і партнерів, здатних усвідомлювати і реалізовувати задуми керівництва.

Управління персоналом — комплексний цілеспрямований вплив на колектив з метою забезпечення оптимальних умов для творчої, ініціативної, свідомої праці окремих працівників, спрямованої на досягнення цілей підприємства.

Підбір персоналу являє собою одним із елементом в процесі управління, що ґрунтується на таких критеріях, як норми поведінки й характеристика професійних навичок. Вимоги до професійної, психологічної, репрезентативної підготовки персоналу в туризмі включають:

1. Особисті риси, які характеризуються порядністю, витримкою, почуттям гумору, комунікативністю, мовною культурою, а також приємною зовнішністю.

2. Загальна ерудиція: знання літератури, образотворчого мистецтва, фольклору, поточних питань економіки, зовнішньої та внутрішньої політики.

3. Професійна підготовка, що включає в себе знання:

- географії (фізичної, суспільної, туризму та рекреації),
- історії,
- економіки (знання економічного законодавства),
- права (міжнародного, господарського, цивільного, кримінального),
- інформатики (міжнародні інформаційні та геоінформаційні системи),
- мовна, яка передбачає вільне володіння побутово-розмовною лексикою кількох іноземних мов.
- з психології, що визначає особливості спілкування з туристами, колегами, партнерами, конкурентами тощо;
- з менеджменту (управління підприємством, окремим технологічним процесом);
- маркетингу і реклами;
- технологій обслуговування;
- з проектування обслуговування (туроперейтинг) [5].

Одним із головним елементом в покращенні наданні туристичних послуг споживачам, є створення корпоративної культури на підприємстві, що відображає потреби підприємства у створенні системи постійного підвищення рівня якості обслуговування. Як приклад, керівництво канадської компанії «Delta Hotels and Resorts» прийшло до висновку, що компанія, яка бажає стати кращою, повинна мати гнучку, чутливу і динамічну програму сервісу, яка не тільки утримує старих клієнтів, але й постійно залучає нових. Керівництво компанії знайомить новачків з прийнятою культурою і націлює весь персонал на досягнення спільного завдання – забезпечити найвищий рівень обслуговування і добитися повного задоволення клієнта [3].

Можна налагодити взаємодію персоналу компанії із споживачами при безпосередньому спілкуванні, надаючи споживачеві інформацію про туристичні послуги та негайно реагувати на його запити. Наприклад, компанія Rits-Carlton щомісяця перевіряє рівень задоволеності потреб споживачів. Також кожні 90 днів компанією заново оцінюється ставлення до справи з боку персоналу, ведеться облік думок і пропозицій працівників про те, як забезпечується обслуговування клієнтів. За результатами таких перевірок призначаються заохочувальні виплати персоналу [7].

Підводячи підсумки, можна зазначити, що результат діяльності та престижність туристичної компанії залежить від ефективного управління персоналом та їх високим рівнем підготовленості. Саме формування якісних систем управління передбачає комплекс заходів, як створення своєї системи цінностей, що зможуть забезпечити найвищий рівень обслуговування і повного задоволення потреб клієнта. Адже добре вивчений ринок, напрямок, а також потреби споживача, дають можливість надати якісне обслуговування, що в свою чергу несе прибуток підприємству, та безпосередньо співробітникам які приймають в цьому участь.

Список використаних джерел

1. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма: навч. посіб./Н. И. Кабушкин. – Мн: Нове знання. 2001. – 431с.
2. Кифяк В.Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – С. 155-157.
3. Котлер Ф., Боуен Д., Мейкенз Д. Маркетинг. Гостинність. Туризм. – М.: ЮНИТИ, 2009. – С. 50-51.
4. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг: Навчальний посібник. – К : Знання, 2011. – 351 с.
5. Менеджмент туризму: Підручник для студентів, викладачів ВНЗ / В.К. Кіпченко. – К., 2010. – 502 с.
6. Туризм и гостиничное хозяйство/под ред. проф., д.э.н. А. Д. Чудновського. – К.: ЭКМОС, 2000. – 400с.
7. Rits-Carlton's Gold Standards. – New-York, McCraw-Hill, 2006. – S. 12.

Ільєнко В.В., студентка гр. МУПп-161

Ільєнко Р.В., к.е.н, доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

За сучасних умов соціально-економічного розвитку підприємств України істотно зростає актуальність питання не стільки щодо підвищення рівня оплати праці, скільки вдосконалення механізму управління нею. При цьому проблеми організації оплати праці, визначення її рівня завжди перебувають у центрі уваги як роботодавців, так і найманих працівників та їх об'єднань.

Відповідно до вимог українського законодавства, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [1]. Таким чином, заробітна плата виражає головний і безпосередній інтерес найманих працівників, роботодавців і держави, а пошук взаємовигідного механізму реалізації та збереження інтересів вказаного тристороннього партнерства є однією із основних умов розвитку економіки.

Організація оплати праці має здійснюватися відповідно до таких принципів:

- відповідність розміру заробітної плати ціні робочої сили;
- залежність заробітної плати від кількості, якості праці та від кінцевих результатів роботи підприємства;

- відповідальності керівників підприємств а за порушення законодавства про оплату праці;

- поєднання індивідуальних інтересів з колективними;

- постійне удосконалення організації оплати праці.

Слід зауважити, що заробітна плата за своїм складом неоднорідна. Вона містить різні за функціональним значенням складові частини. Співвідношення між ними утворює структуру заробітної плати, яку зображено на рис.1.

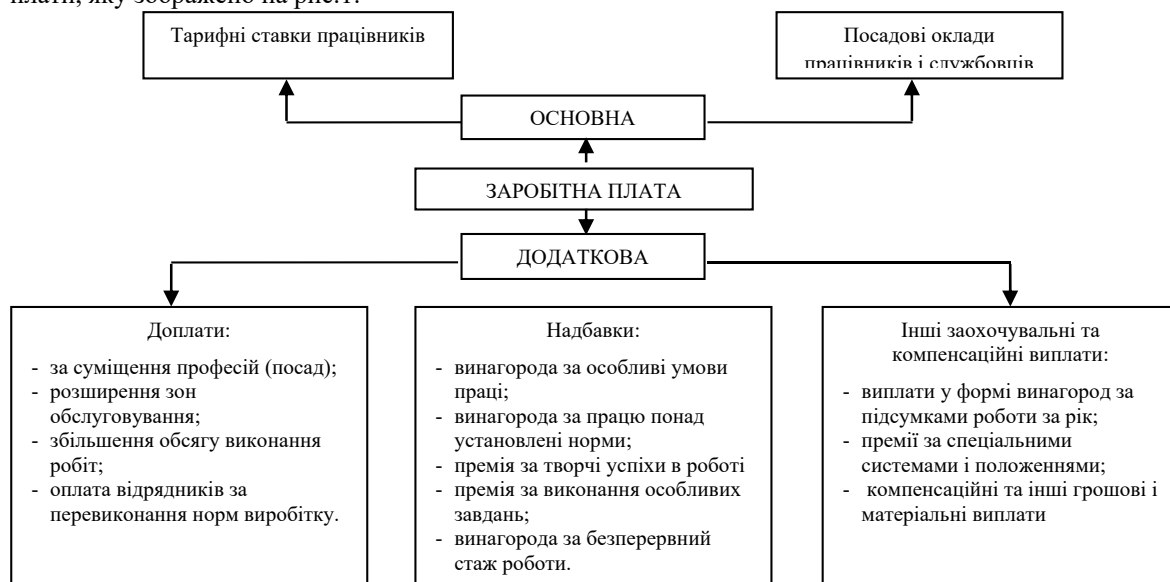

Рис.1 Структура заробітної плати

Форми і системи оплати праці встановлюються підприємствами самостійно, відповідно до умов колективного договору з дотриманням вимог і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими угодами. В країнах з розвинутою ринковою економікою системи заробітної плати, що використовуються на підприємствах, розглядаються як ноу-хау і не розголошуються. Якщо торкнутися вітчизняного досвіду, то найпоширенішими є такі форми оплати праці: відрядна та погодинна. Кожна з них відповідає певній мірі кількості праці: перша - кількості виробленої продукції, друга - кількості відпрацьованого часу. Тому погодинна форма оплати праці орієнтована на процес відтворення найнятого

робітника, ведеться суворий облік відпрацьованого працівником часу та контроль його роботи протягом робочого дня. Наявним є регламентування трудових обов'язків, а обсяг випуску залежить від продуктивності основних засобів та рівня кваліфікації співробітника. Найбільш використовуваною є в бюджетних установах та промислових підприємствах. Відрядна форма оплати праці прив'язана до виробничого результату і потребує наявності точного кількісного обліку обсягу робіт, обґрунтованих норм виробітку.

Сучасними підходами до нарахування заробітної плати є тарифна і безтарифна системи [2]. Одним з варіантів тарифної системи є так звана «єдина гнучка тарифна система» (ЄГТС). Гнучкою вона називається, оскільки може легко змінюватися відповідно до поставлених завдань оперативного планування і стимулювання. Вона охоплює дві моделі до побудови тарифної системи: єдину тарифну сітку для робітників і посадові оклади для управлінців. Зрозуміло, що не всі управлінці працюють однаково, дехто припускається помилок, дехто порушує трудову дисципліну. На цей випадок безтарифна система оплати праці забезпечена переліком поправочних коефіцієнтів, що враховують особистий внесок кожного у кінцевий результат.

Крім цього, для преміювання працівників можуть бути використана така система додаткової заробітної плати як премія за виконання (перевиконання) плану. Нарховується, як правило, за підсумками кварталу або року, рідше щомісячно. Її розмір залежить від ступеня перевиконання плану і може коливатися в межах від 15 до 150 % розміру окладу. Загальний розмір всіх премій, випланих протягом року, іноді досягає 2-14 щомісячних окладів. Відмітною рисою підприємств, що використовують таку форму нарахування заробітної плати, є чітке й постійне фінансове планування, що відноситься до одного з ключових аспектів діяльності і реалізується зазвичай за схемою «знизу (формування фінансових показників) – вгору (узгодження й затвердження фінансових показників) – вниз (виконання фінансових показників, звітність)», що дозволяє управляти доходною частиною бюджету, як окремого співробітника, так і підприємства в цілому. Організаціям, які вже пройшли етап становлення на ринку, можна використовувати таку систему фінансових взаємовідносин зі співробітниками, які безпосередньо відповідають за розвиток бізнесу. Відносно іншого персоналу найдоцільніше використовувати інші форми оплати праці.

Бонусна система використовується для матеріального заохочення адміністративної ланки підприємства. Крім преміальної виплати, у сукупний бонусний пакет можуть входити: компенсація витрат на паливно-мастильні матеріали і амортизацію власного автомобіля, надання службового стільникового телефону або компенсація витрат на нього, медична страховка, службовий автомобіль, представницькі видатки тощо. Іноді, якщо керівник очікує працівника на «виїзді», однією із складових пакета може стати покупка або оренда житлової площі (для нього і його родини) і надання суми на облаштування. Додаткові привілеї й виплати понад встановлений оклад останнім часом використовуються все частіше. Вітчизняні підприємства переймають позитивний досвід західних колег у формуванні системи матеріальної мотивації персоналу. Тим самим вони вдосконалюють всю систему управління людськими ресурсами й підвищують потенціал розвитку підприємства в цілому.

Ще одна схема нарахування заробітної плати – це пайова участь, заснована на виплаті працівнику частки (відсотку) прибутку за договорами продажів за звітний період. Використовується на сучасних підприємствах відносно рідко. І навіть в тих організаціях, де вона застосовується, заробітна плата тільки незначної частини співробітників формується за зазначеною схемою. В основному, це персонал, що реально здійснює продаж товарів (продукції, послуг). За результатами їхньої діяльності за звітний період (найчастіше один рік), тобто реального прибутку, який конкретний співробітник або підрозділ принесли підприємству, розраховується частка, що відводиться на оплату праці. Вона може досягати 20 і більше відсотків від прибутку [3]. Подібні розрахунки зі співробітниками, хоча й не користуються великою популярністю, але мають певні переваги в порівнянні з іншими формами оплати праці. По-перше, це пряме стимулювання персоналу в підвищенні фінансової результативності своєї роботи. По-друге, націленість співробітника на зменшення видатків діяльності, що може бути досить актуальним для деяких підприємств. І, по-третє, досить сильна «прив'язка» людини до організації, принаймні, до закінчення звітного періоду.

Підсумовуючі вищевикладене, можна зазначити, що оплата праці є одним з ключових аспектів соціально-економічного життя кожної держави, а ефективна оплата праці забезпечує як підвищення результативності виробництва, так і зростання добробуту людей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР (із змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Гриньова В.М. Стимулювання праці в інноваційній діяльності [Текст]: монографія / В.М. Гриньова, А.А. Тараненко. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. – 164 с. – Бібліогр.: с. 164 с. – 500 екз. – ISBN 978-966-676-390-0.
3. Гарват О. А. Дослідження світового досвіду регулювання оплати праці в системі стратегічного управління сучасними підприємствами / О. А. Гарват // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – № 6. – Ч. 2. – С. 197-200.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Використання трудових ресурсів на сучасному етапі розвитку є дуже важливим для будь-якої країни. До трудових ресурсів відноситься працездатне населення в працездатному віці та працездатне населення в непрацездатному віці (підлітки та пенсіонери). Використання трудових ресурсів напряму впливає на показники рівня зайнятості населення.

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», зайнятість – це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [1].

На даний момент в Україні існує досить багато проблем на ринку праці, в тому числі і в сфері зайнятості населення. Найвагоміші проблеми, які існують на ринку праці України, пов'язані з економічною активністю населення. Задля їх вирішення в Україні створена та активно працює Державна служба зайнятості. Забезпечення зайнятості населення є пріоритетним напрямом державної політики кожної держави. Зайнятість можна представити як співвідношення між пропозицією і попитом на робочу силу. Попит на робочу силу – це суспільна платоспроможна потреба в робочій силі, який визначається обсягом і структурою суспільного виробництва, рівнем продуктивності праці, кон'юнктурою ринків капіталу, товарів та послуг, ціною робочої сили, а також правовими нормами, що регламентують її використання та іншими умовами [2].

Зараз в Україні попит на робочу силу зменшується, а пропозиція зростає. Це є негативним фактором, адже при великій частці безробітних в складі населення країни, значно постраждає економіка нашої країни, що призведе до різкого погіршення соціального стану певних груп населення.

За даними Державної служби статистики [3] кількість безробітних в січні місяці 2017 року становила 429 тисяч осіб, а потреба у працівниках – 47,4 тисяч осіб, що свідчить про те, що на 10 вакантних робочих місць припадає 91 особа. Найбільшу частку безробітних складають особи віком від 15-ти до 24-х років. Насамперед, це пов'язане з тим, що більшість осіб цього віку не можуть влаштуватися на роботу, тому що після закінчення вищого навчального закладу шукають перше місце роботи, не маючи досвіду роботи, який так вимагають роботодавці. Важливою є проблема неофіційного працевлаштування осіб, тому, навіть якщо у вас є необхідний досвід, ви можете не знайти роботи за фахом з гідною заробітною платою, адже так зване «неофіційне працевлаштування» не зобов'язує роботодавця виплачувати заробітну плату у розмірі, що дорівнює рівню мінімальної заробітної плати, а також призводить до несплати роботодавцем податків до бюджету.

Проблема державного правового регулювання ринку зайнятості актуальна не лише для України. В умовах подальшого розвитку науково-технічного прогресу, всеоб'ємлюючої автоматизації виробництва, її все більш корпоративного або, навпаки, локального характеру дістало місце підвищення професійних та особистих вимог до фахівців, тенденції надвиробництва, неможливість швидко знайти підходящу роботу. Всі зазначені явища та інші дедалі більше перетворюються на чинник деградації робочої сили. Але в нашій державі формування ринку праці, яке тільки розпочалося, диктує необхідність розробки політики зайнятості, яка буде враховувати специфіку перехідної економіки, національні особливості та менталітет населення. Це не виключає застосування деяких принципів та методик, які є характерними для стратегій зайнятості в країнах з розвиненим ринковим господарством, але можливо лише при умові їх адаптації до «українських реалій» [4].

Отже, зайнятість населення є невід'ємною складовою суспільного життя. Необхідно здійснювати мотиваційну політику щодо зайнятих та безробітних. Доцільним є запозичення політики іноземних держав щодо зайнятості. Наприклад, політика США передбачає, що держава дозволяє підприємцям брати на роботу молодих спеціалістів без досвіду роботи, але сплачувати їм 70-80% від мінімальної заробітної плати в перший рік роботи, що дозволяє робітникам набути необхідного їм мінімального досвіду, оминаючи безробіття.

Держава повинна створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва, самозайнятості, надавати можливості отримання пільгових кредитів на власну справу, а також створювати програми для нових підприємств, що збільшить кількість робочих місць, та, в свою чергу, зменшить рівень безробіття.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення: закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI, зі змінами та доповненнями.

2. Бандур С. І. Ринок праці в Україні: ключові проблеми та шляхи їх розв'язання / С. І. Бандур, О. О. Кучинська // Бюлетень Ін-ту підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. – К. : ІПК ДСЗУ. – 2003. – № 1. – С. 3–7.

3. Економічна активність населення [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350793> – Назва з екрана.

4. Колишня Л. М. Безробіття в умовах формування ринкових відносин / Л. М. Колишня // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 6. – С. 9–11.

Корявець А.В., студентка гр. МУПп-161
Науковий керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах становлення ринкової економіки в нашій країні пред'являються нові вимоги до організації праці на підприємстві. У зв'язку з цим актуальним постає питання про створення ефективних умов праці. Тому на поліпшення умов праці витрачається приблизно одна чверть всіх планованих витрат.

Вивчення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов, у яких відбувається праця людини – одне з найбільш важливих завдань у розробці нових технологій і систем виробництва. Дослідження й виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, і розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні й сприятливі умови для праці людини. Комфортні й безпечні умови праці – один з основних факторів, який впливає на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ в редакції від 1 січня 2015 року, охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [4].

Останніми роками охорона праці перебуває на етапі кардинальних перетворень. Багато підприємств проявляють зацікавленість щодо використання моделі управління охороною праці, що передбачає взаємну соціальну й економічну відповідальність бізнесу і працівників у процесі забезпечення безпечних умов праці з метою підвищення ролі соціального партнерства в створенні здорового психологічного клімату на підприємстві та максимізації добробуту як окремого працівника, так й організації в цілому.

Незадовільний стан охорони праці на підприємстві призводить до гальмування економічного та соціального прогресу країни в цілому. За підрахунками експертів Міжнародної організації праці збитки унаслідок нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань складають 4 % від світового валового внутрішнього продукту (ВВП). Таким чином, вдосконалення системи охорони праці є одним з актуальних питань на рівні як держави, так і окремого підприємства, компанії.

Перебуваючи безпосередньо на робочому місці працівник витрачає комплекс життєвих сил і енергії не лише на досягнення певних результатів своєї праці, але і на реакцію організму, пов'язану з умовами праці. Умовами праці слід вважати сукупність факторів зовнішнього середовища, що впливають на здоров'я та працездатність людини в процесі праці. Виробничі фактори обумовлені особливостями техніки і технології, рівнем механізації і автоматизації праці, якістю оснащення робочих місць, режимами праці і відпочинку. Від них залежать фізичні зусилля і нервова напруга, робоче положення працівника під час праці, темп і монотонність роботи.

Державне, регіональне і галузеве управління охороною праці, численні наглядові і контрольні інспекції не забезпечать безпечне ведення робіт, якщо це не стане головним повсякденним завданням і моральним обов'язком для усіх без винятку – роботодавців, керівників, інженерно-технічних працівників, кожного працюючого. Для вирішення всіх проблем у сфері охорони праці потрібний системний підхід створення ефективної системи управління охороною праці (СУОП) на кожному підприємстві, установі, організації незалежно від форми власності і розмірів.

Управління охороною праці на підприємстві представляє собою сукупність дій службових осіб, що здійснюються на підставі постійного аналізу інформації про стан охорони праці на всіх робочих місцях для поліпшення та підтримання його на певному рівні відповідно до законодавчих та нормативних актів [1].

Метою управління охороною праці (УОП) – є всебічне сприяння виконанню вимог, які повністю ліквідують, нейтралізують або знижують до допустимих норм вплив на працюючих небезпечних та шкідливих факторів виробничого середовища, забезпечують усунення джерел небезпеки, ізолювання від них персоналу, використання засобів, що усувають небезпечні ситуації та підвищують технічну безпеку, створюють надійні санітарно - гігієнічні та ергономічні умови. УОП передбачає встановлення

конкретних кількісних показників діяльності виробничих підрозділів, підтримування котрих в заданих межах забезпечує досягнення основної мети щодо організації безпечних та нешкідливих умов праці [3].

Дослідження свідчать: на підприємствах значно більше витрат припадає на пільги та компенсації, що пов'язані з небезпечними і шкідливими умовами праці, ніж на техніку безпеки, заходи щодо запобігання виробничому травматизму і захворюваності та нормалізацію умов праці. Співвідношення між витратами на поліпшення умов і охорону праці і витратами на доплати за несприятливі умови праці, пільгові пенсії та додаткові відпустки становить 1:10, а іноді й більше [2].

Дотримання правил безпеки і виробничої санітарії залежить не тільки від виконання керівником своїх обов'язків, а й від того, наскільки кожен працівник знає і виконує ці правила під час роботи. Тому всі працівники при прийомі на роботу і в процесі роботи проходять на підприємстві інструктаж з охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, правил поведінки при виникненні аварій відповідно до Типового положення про навчання з питань охорони праці.

Одним із головних завдань економічного обґрунтування заходів щодо покращення умов і охорони праці є визначення витрат на реалізацію заходів, що включають капітальні вкладення і експлуатаційні витрати [2].

Поточні (експлуатаційні) витрати на утримання і обслуговування обладнання, що має працезахоронне призначення, забезпечують його функціонування у необхідному режимі.

До капітальних відносять одноразові та поетапні витрати на:

- створення чи оновлення основних фондів працезахоронного призначення;
- вдосконалення техніки і технології виробництва з метою поліпшення умов і охорони праці [3].

Для того, щоб забезпечити безпечну працю на робочих місцях, необхідні кваліфіковані кадри і відповідальне, зацікавлене відношення до реалізації конституційних прав працівників як з боку роботодавців, так і керівників на всіх рівнях управління. Низька якість робочих місць робить негативний вплив на функціонування ринку праці й приводить до високої плинності робочої сили на роботах, які зв'язані з важкою фізичною працею, шкідливими і небезпечними умовами праці, до втрати кадрових ресурсів у зв'язку з виробничим травматизмом і професійними захворюваннями [3].

Велику користь дає преміювання робітників бригад, дільниць, цехів за тривалу роботу без порушень правил охорони праці, без травм і аварій. У випадку наявності небезпечних та шкідливих виробничих чинників, що постійно загрожують здоров'ю працівника, йому рекомендується виплачувати надбавку за підвищену обережність. Крім матеріального заохочення, велике значення має також і моральне стимулювання, яке свого часу використовувалось в нашій країні і яке успішно використовують закордонні фірми. Форми морального стимулювання можуть бути найрізноманітнішими: від оголошення подяки до організації вечорів відпочинку, пікніків, круїзів для колективів, що досягли найкращих результатів з охорони праці.

Через негативні умови праці, виробничий травматизм і професійні захворювання країна несе великі соціальні витрати. Тому роботодавці повинні виділяти кошти на охорону праці у повному обсязі, згідно законодавству. У промислово розвинених країнах усвідомили, що травматизм на виробництві, професійні захворювання й загальне захворювання працівників не можуть сприяти успішному бізнесу, економічному і соціальному розвитку держави. Для роботодавця найкращим засобом захисту працівників від шкідливих і небезпечних виробничих чинників повинно стати своєчасне їх забезпечення якісною спеціальною одежею, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту. У країнах Євросоюзу на забезпечення працівника засобами індивідуального захисту витрачається від 500 до 800 євро, враховуючи те, що роботодавці витрачають великі кошти на покращення умов праці й охорону здоров'я працівників [4].

Для того, щоб забезпечити безпечну працю на робочих місцях, необхідні кваліфіковані кадри і відповідальне, зацікавлене відношення до реалізації конституційних прав працівників як з боку роботодавців, так і керівників на всіх рівнях управління.

Низька якість робочих місць показує негативний вплив на функціонування ринку праці й приводить до високої плинності робочої сили на роботах, які зв'язані з важкою фізичною працею, шкідливими і небезпечними умовами праці, до втрати кадрових ресурсів у зв'язку з виробничим травматизмом і професійними захворюваннями. У зв'язку зі значними соціальними і економічними втратами, які викликані виробничим травматизмом і професійними захворюваннями, збільшується значимість поглибленого дослідження, оцінки і розробки нових механізмів управління і методів впливу на умови праці і професійні ризики.

В даний час організувати роботу з організації охорони праці потрібно так, щоб вона була спрямована на:

- профілактику і зменшення професійного травматизму і професійних захворювань на підприємствах і організаціях;
- поширення вітчизняної та зарубіжної інформації про заходи для удосконалення системи охорони праці;
- координацію і методичне забезпечення діяльності регіональних центрів охорони праці, які навчають організації;
- реалізацію основних напрямків державної політики у сфері покращення умов і охорони праці.

Список використаних джерел

1. Гогіташвілі Г. Системи управління охороною праці: Навчальний посібник. – Львів: «Афіша», 2012. – 320 с.
2. Лисюк М. Обов'язки посадових осіб підприємства з охорони праці [Текст] // Справочник кадровика. К. – №2. – 2012. – 200 с.
3. Москальова В. Основи охорони праці: Підручник. – Київ: ВД «Професіонал», 2011. – 672 с.
4. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ в редакції від 1 січня 2015 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-15/page>

Лавренко Ю.О., студентка групи МУПп-161
Науковий керівник – **Забаштанський М.М.**, д.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Різноманітність пропонуваніх рішень сьогодні зі сторони менеджменту, а також швидка глобалізація економіки, зокрема, революція в області техніки та інформаційних технологій, вказують, що управління бізнесом ХХІ століття має бути спрямоване на зовнішнє середовище. Управління бізнесом, у першу чергу, повинно полягати на визначенні цілей компанії в контексті потреб ринку і клієнтів.

Поняття глобалізації зазвичай окреслює сукупність процесів, що призводять до збільшення взаємозалежності і інтеграції суспільства, економіки та культури. Результатом є формування так званого «єдиного світу». Глобалізація являє собою автономний і багатогранний процес трансформації національних економік, установ, товариств і культур в нову, більш взаємозалежну систему.

Аналізуючи глобалізацію в соціальному плані, можна дати визначення цього поняття, спираючись на думки англійського культуролога А. Гідденса, він визначає глобалізацію як «інтенсифікацію соціальних відносин у всьому світі, яка поєднує в собі різні населені пункти таким чином, що місцеві події формуються подіями, що відбуваються на відстані кількох тисяч миль і саме так чудово взаємодіють.

Зміни, що спостерігаються в даний час в світовій економіці сприяють новому погляду на різні аспекти функціонування підприємств в економіці. Для цих перетворень, відомих як глобальні тенденції розвитку, належать:

- глобалізація світової економіки, пов'язана зі збільшенням числа економічних зв'язків між країнами, підприємствами;
- обмеження економічної незалежності країн є результатом зниження впливу кордону в комерційній діяльності, і, таким чином, - вільний рух капіталу, технологій, товарів, людей, послуг, інформації, а отже, і ідей, поглядів, інтелектуальної концепції і стилів управління;
- активізація і прагнення до інтернаціоналізації малих і середніх підприємств за рахунок використання інновацій, ефективності і високої адаптивності до змін умов експлуатації;
- створення єдиного ринку, який припинить існування бар'єрів і встановить нові відносини економічного зростання, створить умови для міжнародної конкуренції, фактором змін ситуації на ринку стануть нові технології, що прискорять темпи інновацій;
- необхідність розширення прав і можливостей співробітників, надаючи їм можливості для їх розвитку і навчання.

Вище зазначені перетворення істотно впливають на сферу управління, вони також мають домінуючу роль у розвитку сучасних концепцій управління.

Нові концепції управління повинні дозволити компаніям гнучко реагувати на мінливість умов, в яких повинні функціонувати, а також висока мобільність і підприємництво в прийнятті ризикованих рішень. Це в першу чергу продиктовано необхідністю забезпечити конкурентну перевагу, задоволеності клієнтів і досягнення інших цілей компанії.

За словами П. Ф. Друкера, ефективне управління компанією ХХІ століття засноване на нових парадигмах і раціональних інструментах управління. Суть даних парадигм управління віддаляється від схематизму, визнання насильницьких змін в корпоративному середовищі і різноманітності бізнес-середовища.

Компанії повинні демонструвати більшу відкритість по відношенню до технологій, а також інновацій, підприємництва та здатності адаптованості.

Глобалізація несе з собою великі можливостями для розвитку, але і серйозні ризики. Детально позитивні і негативні сторони глобалізації розглянемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Можливості і загрози сформовані світовими процесами глобалізації

Переваги	Ризики
Зближує культурно та географічно віддалені країни	Унеможливує контроль кооперацій, які керуються власною економічною логікою
Сприяє обміну інформацією, думками та ідеями	Послаблює позицію держави і змушує створювати сприятливі умови для інвестицій і збереження капіталу корпорації
Підтримує поширення кращих, більш ефективних енерго- та ресурсозберігаючих технологій	Послаблює роль держави у економічно «відсталих» країнах
Сприяє розвитку конкуренції	Тимчасово використовує економічні чинники
Активізує інвестиційні процеси у економічно привабливих регіонах	

Глобалізація, безпосередньо пов'язана з бажанням створити світ без кордонів економічних, соціальних, культурних та інформаційних, вона є процесом, в якому країни повинні навчитися діяти відповідно до правил розвитку своєї діяльності. Таким чином, держава повинна проводити політику, яка буде направлена на мінімізацію економічних ризиків і збільшення вигод від глобалізації.

Сучасні соціальні та економічні зміни, прогресивна глобалізація і уніфікація ринку спонукають саме на сучасне управління підприємством.

Застосування сучасних концепцій дозволяє запобігти певним загрозам, а також сприяють використанню шансів, які раптово виникають. Існує дуже велика різноманітність концепцій управління бізнесом. Дуже важливо, щоб менеджери компаній могли передбачити наслідки застосування таких концепцій. Детально розглянемо концепції управління бізнесом в таблиці 2.

Таблиця 2

Сучасні концепції управління бізнесом

Концепція	Тлумачення
Концепції, зорієнтовані на процес управління підприємством	
Маркетингова	Орієнтація на ринок та клієнта
Логістична	Управління всім ланцюгом поставок
Just- -in-time production і just-in-time management	Виробництво і організація будь-якої діяльності «вчасно»
Human resources management	Гуманізація праці, орієнтація на спільну діяльність
TQM (total quality management)	Комплексний контроль якості
Time based management (TBM)	Управління часом
Benchmarking	Порівняльний аналіз
Outsourcing	Залучення ресурсів ззовні для задоволення необхідних потреб
Концепції, зосереджені на управлінні змінами	
Lean management	Концепція «стрункого підприємства», що розвивається шляхом вдосконалення завдань, які стосуються управління майном фірми, керування працівниками та концентрації на формуванні позитивних контактів з оточенням
Business process reengineering (reengineering)	Радикальне проектування процесів
Концепції, орієнтовані на форми організації	

Вище вказані концепції розрізняються головним чином підходами до ведення бізнесу, а також рекомендаціями, щодо управління бізнесом.

Висновок. Глобалізація являє собою дуже складний феномен, який здійснює відчутний вплив як на економічну так і соціальну сферу. Вона сприймається як найфундаментальніший процес змін, що відбувається в сучасному світі, у результаті якого відбувається швидкий технологічний прогрес.

Реалізація вище згаданих концепцій управління ставить перед собою завдання забезпечити компанію конкурентними перевагами на ринку. Однак слід зазначити, що не завжди використання певної конкретної концепції дає очікувані результати. Нові концепції управління мають величезну силу тяжіння, тому що вони в значній мірі спрощують і упорядковують процес функціонування організації. Саме тому, з метою забезпечення найбільш ефективного функціонування суб'єктів господарювання, доцільним є застосування зазначених концепцій з їх обов'язковим адаптуванням до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Гідденс Е. Соціологія. — К.: Основи, 1999
2. Основи економічної теорії: Підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.; За ред. А. А. Чухна. — К.: Вища шк., 2001. — 606 с
3. Дергачова В.А. Глобалізація та інтернаціоналізація світогосподарських зв'язків: основні виклики і перспективи розвитку // Економіка України-2010.-№3

Маковій П.О., студентка гр. МУПп-161
Науковий керівник – **Іванова Т.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ

В умовах становлення та розвитку ринкових відносин мотивація персоналу є найбільш актуальним питанням. На даний момент існує велика кількість різноманітних підходів та теорій мотивації праці, проте всі вони переважно розроблені закордонними вченими, а в нашій країні розглядаються більш вузько, ніж закордоном.

Основна різниця між мотиваційними підходами закордонних та українських вчених полягає в тому, що окрім звичайної матеріальної мотивації, закордонні вчені наполягають на нематеріальних засобах зацікавленості працівників. Вони наголошують на тому, що кожен працівник являється головною цінністю компанії.

Найбільш поширеними мотиваційними теоріями в країнах з розвинутою ринковою економікою є японська, американська, французька, англійська, німецька, та шведська моделі.

Закордоном нагромаджено великий досвід мотивації персоналу. Досвід цих країн свідчить про переважне застосування єдиних тарифних сіток для робітників, спеціалістів і службовців. Для всіх країн з розвинутою ринковою економікою характерним є збільшення частки акціонерів-співробітників в акціонерному капіталі фірм і відповідне зростання величини доходів від участі у капіталі. Однією з основних причин збільшення частки акціонерів-співробітників є надання акцій на пільгових умовах [1].

Основними мотивами високопродуктивної праці в Японії виступають гарантія зайнятості та можливість просування по службі; рівень оплати, умови і зміст праці (змістовна мотивація); мікроклімат в колективі, відносини між керівниками і працівниками. Останнім часом в Японії почали вводити систему заробітної плати, рівень якої безпосередньо залежить від таких факторів, як кваліфікація працівника, індивідуальні підсумки роботи, фінансовий стан фірми. З метою заохочення підприємницької активності державою не приймається серйозних заходів з контролю за майновим розширенням суспільства. Існування такої моделі можливе лише при високому розвитку всіх членів суспільства національної самосвідомості, пріоритеті інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності населення йти на певні матеріальні жертви заради добробуту країни. Система стимулювання праці в порівнянні з іншими промислово-розвиненими країнами в Японії досить гнучка. До заходів нематеріального стимулювання, які широко використовуються в Японії, можна віднести активне залучення працівників у різні виробничі гуртки та рухи, такі як: “За підвищення продуктивності праці”, “За роботу без браку”, “Контроль над якістю продукції”. Зазначимо, що головна задача таких заходів полягає в регулярних збираннях окремих членів колективу на добровільних засадах з метою виявлення проблем, які впливають на ефективність виробництва та якість продукції, а також підготовки пропозицій щодо їх усунення.

Основою американської моделі є оплата праці: модифікація погодинної системи оплати праці з нормованими завданнями, що доповнюються різноманітними формами преміювання. На даний час в США, заробітна плата залежить не тільки від виробітку, а також від рівня зростання кваліфікації та кількості освоєних професій. У США широко застосовуються колективні системи преміювання. Гнучкість системи оплати праці формується на основі показників атестації співробітників, на основі яких встановлюється рівень оплати праці працівників на наступний період. Зарплата переглядається, як правило, у перший рік роботи кожні три місяці, після року роботи – раз на півроку або рік. До нематеріального стимулювання в США можна віднести наступні напрямки: перший з яких полягає у створенні довірчих відносин між керівником і підлеглими, що досягається встановленням спільних цінностей, тобто, перед працівниками ставляться чіткі завдання і цілі діяльності, досягнення яких здійснюється в результаті якісної, ефективної праці та постійного підвищення професійного рівня. При цьому кожному працівникові, по можливості, підбирається найбільш цікава, змістовна, посильна робота з урахуванням його психологічних особливостей. Також працівники мають право брати участь у прийнятті рішень з різних актуальних питань діяльності підприємства, що досягається в результаті опитувань, методів “мозкового штурму” і в цілому дозволяє їм відчувати свою причетність до компанії. Інший напрямок нематеріального стимулювання персоналу пов'язаний з розвитком у працівника

індивідуалізму. Для цього на підприємствах США враховують думку кожного працівника, найманому працівникові на всіх рівнях делегуються додаткові повноваження в управлінні виробництвом, розподілі прибутку, довіряють підготовку проектів, що дозволяє йому відчувати свою значимість у функціонуванні підприємства, а також створює усвідомлення того, що всі працівники знаходяться в однакових умовах [2].

Основою німецької моделі мотивації праці є: забезпечення в рівній мірі як економічного добробуту, так і соціальних гарантій. Дослідники підкреслюють, що дана комбінація зі стимулювання праці та соціальних гарантій являє собою одну з найбільш оптимальних моделей, яка підвищить продуктивність праці будь-якої компанії. Система участі працівників в управлінні виробництвом, що склалася в Німеччині є досить своєрідною. Вона включає створення виробних рад, де спільно з керівництвом затверджуються такі питання, як статут підприємства, організація виробництва, питання робочого часу, визначення графіків відпусток, питання впровадження технічних засобів контролю за продуктивністю праці, питання соціального забезпечення, існування "робітника-директора". При цьому роботодавці зобов'язані надавати найманим працівникам і раді підприємства відповідну інформацію, приймати від них запити та пропозиції, вивчати й урахувати думку ради підприємства з питань соціально-економічного розвитку останнього. Практика управління німецькими підприємствами показує, що подібна політика залучення працівників підприємства до управління сприяє розвитку їх трудової активності, що, в кінцевому рахунку, призводить до поліпшення кінцевих результатів виробництва.

Французька модель мотивації праці характеризується великою різноманітністю економічних інструментів, включаючи стратегічне планування і стимулювання конкуренції, гнучкою системою оподаткування. Відмінна її особливість – включення стратегічного планування в ринковий механізм. Базисом ринкових відносин у французькій моделі є конкуренція, що безпосередньо впливає на якість продукції, задоволення потреб населення в товарах і послугах, зменшення витрат виробництва. Застосовують три основні підходи до здійснення принципу індивідуалізації оплати праці:

- для кожного робочого місця визначаються мінімальна заробітна плата і "вилка" окладів. Оцінка праці кожного працівника здійснюється за виконану ним роботу. Критеріями трудового внеску працівника є кількість і якість його праці, а також участь у громадському житті підприємства;

- зарплата ділиться на дві частини: постійну, яка залежить від займаної посади або робочого місця, і змінну, що відображає ефективність праці працівників. Додатково виплачуються премії за високу якість роботи, сумлінне ставлення до праці. Персонал бере активну участь в обговоренні питань оплати праці в рамках спеціальних комісій;

- на підприємствах здійснюються такі форми індивідуалізації заробітної плати, як участь у прибутках, продаж працівникам акцій підприємства, виплата премій. Перевага французької моделі мотивації праці полягає в тому, що вона робить сильний стимулюючий вплив на ефективність і якість праці, служить фактором саморегулювання розміру фонду оплати праці. При виникненні тимчасових труднощів фонд оплати праці автоматично скорочується, в результаті чого підприємство безболісно реагує на кон'юнктурні зміни. Модель забезпечує широку поінформованість працівників про економічний стан компанії. Також працівникам багатьох підприємств залежно від якості та ефективності праці нараховується щорічна премія, яка виплачується лише через п'ять років. Протягом цього часу винагорода зберігається на банківському рахунку, нараховані на неї відсотки не оподатковуються, що створює додаткову зацікавленість у роботі на підприємстві.

Шведська модель мотивації праці визнає збагачення приватної власності та ринкового регулювання у виробничій сфері, в основу моделі покладено принципи високої соціальної захищеності населення, повної зайнятості та вирівнювання доходів. У цій моделі існує принцип рівної оплати за рівну працю, який у шведській інтерпретації означає, що працівники різних підприємств, що мають однакову кваліфікацію і виконують аналогічну роботу, отримують однакову заробітну плату незалежно від результатів господарської діяльності підприємства. Характерною особливістю солідарної заробітної плати є скорочення розриву між розмірами мінімальної і максимальної заробітної плати. Сама система визначення єдиного рівня підвищення заробітної плати сприяє його вирівнюванню: заробітки піднімаються у низькооплачуваних і стримуються у високооплачуваних працівників. Крім того, в ході переговорів про переукладання колективних договорів профспілки, як правило, домагаються включення в них спеціальних пунктів про випереджальні темпи зростання заробітної плати у низькооплачуваних категорій персоналу. Все це створює сприятливі умови для відтворення висококваліфікованої робочої сили як у матеріальних, так і в невиробничих, інтелектуальних сферах виробництва.

Особливістю мотивації праці у Великобританії є широке поширення партнерських відносин між підприємцями і робітниками. Це виявляється в активній участі персоналу у власності, прибутку й прийнятті рішень на підприємствах. Президент Британського інституту управління Б. Вольфсон вважає, що «сьогодні конкурентоспроможність організацій визначається не якістю виробленої продукції, а якістю персоналу. Переможцем виходить той, хто здатний найкращим чином залучити, закріпити і мотивувати тих працівників, у кого є талант і наполегливість в роботі» [3].

Аналіз досвіду закордонних країн свідчить про те, що мотивація праці відіграє одну з головних ролей в роботі компанії. Завдяки мотивації праці значно підвищується продуктивність праці,

покращується якість виготовленої продукції й наданих послуг, ефективно використовується кваліфікаційний потенціал працівників, та підтримується високий імідж компанії.

Список використаних джерел

1. Лазарев С.В. Японский вариант управления мотивацией труда сотрудников / С. В. Лазарев, Н. С. Лазарев // Мотивация и оплата труда. – 2007. – № 1. – С. 48–53.
2. Петраченко Д. Мотивація і стимулювання праці персоналу як інструмент удосконалення діяльності підприємства / Д. Петраченко // Схід. – 2009. – № 9. – С.23–27.
3. Овчаренко Г.М., Дембовська В.В. Закордонний досвід мотивації праці – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2014/Economics/5_158163.doc.htm.
4. Рукасов С.В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу / С.В. Рукасов // Віс. Хмельницького нац. ун. – 2009. – № 5. – С. 93-96.

Мокрогуз Я.А., студентка гр. МУПп-161
Науковий керівник - **Ільєнко Р.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ АТЕСТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЕЛЕМЕНТА ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Чи не найважливішим елементом системи управління персоналом є кваліфіковані працівники з їх рівнем освіти, досвідом та майстерністю. А в основі такого управління лежить оцінка кадрів, що дозволяє виявити наскільки кожен працівник здатний пристосуватися до нових умов роботи, при цьому відібрати найбільш придатних кандидатів і саме їх залишити на посадах. Також оцінка персоналу необхідна для ухвалення обґрунтованого рішення про скорочення і звільнення працівника. Однією з форм оцінювання персоналу є його атестація, що являється способом оцінки та перевірки знань, умінь, навичок персоналу. Атестація виконує дві функції — структуроутворюючу і мотивуючу. Перша пов'язана з досягненням більшої визначеності при виконанні роботи і передбачає оцінку якості та кількості виконуваної роботи, внесення змін до функціональних обов'язків і посадових інструкцій, уточнення параметрів оплати праці. Друга проявляється в активізації мотивів виконавців до найкращого виконання, а мотивуючу силу має сам зворотний зв'язок, який досягається у процесі атестації.

Над проблемою оцінки та атестації персоналу працювали українські вчені О. Крушельницька, Г. Руденко, В. Данюк, О. Ситнік та В.Савченко, які розглядали питання ефективності оцінювання персоналу, принципи побудови цього процесу та показники, що визначають систему оцінки. Серед зарубіжних представників слід відзначити праці І. Ансоффа, М. Альберта, М. Мескона, М. Вудкока, результатом досліджень яких є розробка різноманітних підходів, процедур і методів організації та проведення оцінки персоналу.

Порядок проведення атестації регулюється державними нормативними актами, в тому числі КЗпП України, тобто є детально формалізованим державою. У випадку коли працівник не згоден з висновками атестаційної комісії, він має право оскаржити результати та наслідки атестації в суді [1, 2].

Також значення атестації персоналу організації підвищується тоді, коли у суспільстві посилюються контроль за дотриманням прав людини, соціальних гарантій у сфері трудових відносин, і, навпаки, зменшується в разі послаблення соціальних гарантій у сфері трудових відносин, порушень трудового законодавства. Не менш важливим є значення атестації для системи мотивації до праці. Об'єктивна оцінка підлеглого його керівником є моральним стимулом до подальшого вдосконалення, збагачення знань, умінь і навичок та підвищує зацікавленість працівника в досягненні кінцевих результатів праці [3].

Якщо розглядати атестацію персоналу з точки зору керівництва підприємства, то важливим є існування самого механізму атестації і як він працюватиме, за рахунок чого буде підвищуватись ефективність результатів співробітника. Для менеджера з персоналу важливим є результат такої процедури – як її підсумки допоможуть в управлінні персоналом, як вплинуть на клімат в організації, її корпоративну культуру. Щодо думки співробітників, то для них буде важливим вплив оцінки на організацію їх роботи на підприємстві і на чому саме позначиться її результат.

За результатами атестації керівник може прийняти рішення про підвищення (пониження) працівника в посаді, у кваліфікаційній категорії, підвищення або зниження йому посадового окладу, про встановлення, зміну чи скасування надбавки до посадового окладу. Атестаційна комісія з метою запобігання конфліктним ситуаціям, пов'язаним з визначенням результатів атестації персоналу, має розробляти заходи щодо усунення виявлених недоліків у працівників, подальшого їхнього професійного розвитку.

При цьому атестація працівників поділяється на чергову та позачергову. Чергова атестація проводиться один раз на три роки. Позачергова атестація проводиться не раніше як через рік з дня попередньої атестації для працівників, які:

- виявили бажання підвищити раніше встановлену їм кваліфікаційну категорію;
- призначаються керівником на повторну атестацію після прийняття рішення попередньою атестаційною комісією про відповідність займаній посаді за умови виконання рекомендацій щодо підвищення кваліфікації певного фахового напрямку;
- раніше не атестувались і мають бажання підвищити свою кваліфікаційну категорію за умови роботи на займаній посаді не менше року.

Сама процедура атестації включає три етапи: підготовку, безпосередньо проведення атестації та підведення підсумків [4].

Щодо першого етапу, то підготовка здійснюється кадровою службою організації та включає розробку принципів і методики проведення атестації; видання нормативних документів щодо підготовки та проведення атестації (наказ, список атестаційної комісії, методика проведення атестації, план проведення атестації, програма підготовки керівників, інструкція зі зберігання персональної інформації); підготовку спеціальної програми з підготовки до проведення атестаційних заходів (при проведенні атестації в перший раз за новою методикою) та підготовку матеріалів атестації (бланки, форми тощо) [5].

Оцінка професійної діяльності працівника ґрунтується на його відповідності кваліфікаційним вимогам згідно із займаною посадою, складністю виконуваної роботи, її результативністю та ефективністю. Враховуються професійна компетентність, уміння оперативно приймати рішення для виконання поставлених завдань, здатність до самооцінки, співчуття та розуміння підопічних осіб, професійні знання, досвід роботи, підвищення кваліфікації, готовність до співробітництва всередині підприємства, лояльне та шанобливе ставлення до організації [6].

Слід зауважити, що атестації не підлягають працівники:

- які займають відповідну посаду менше одного року;
- які працюють на умовах строкового трудового договору;
- вагітні жінки (атестація цих працівників проводиться не раніше ніж через рік після виходу на роботу);
- жінки, які перебувають у відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами та для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Важливо, що нині організації та проведенню атестації персоналу притаманні суттєві вади. Обґрунтоване вивчення професійних, ділових та особистісних якостей працівників часто підміняються розробленням формальних характеристик, що доповнюються лише їх біографічними та анкетними даними. Досвід проведення попередніх атестацій персоналу свідчить про доволі низький відсоток негативно атестованих працівників, а також фахівців, зарахованих до резерву на посади керівників. Водночас саме атестації персоналу відводиться важлива роль у формуванні резерву керівників.

Отже, процес атестації персоналу є досить трудомістким. Дана робота вимагає високої кваліфікації та уважності, але разом з тим вона досить рутинна і саме обробку результатів, оповіщення співробітників, складання календарних планів та проведення атестації хочеться автоматизувати в першу чергу. Враховуючи значимість її результатів для розвитку організації керівники повинні відноситись до формування критеріїв та встановлення етапів її проведення відповідально. Адже, саме ефективне оцінювання можна вважати ключем до набуття конкурентних переваг, оскільки володіння комплексною інформацією про персонал та правильне її використання призведе до покращення результатів діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про професійний розвиток працівників». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>
2. Кодекс законів про працю України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Беляєва С. В., Виноградська А. М., Виноградський М. Д. Управління персоналом: навчальний посібник для студ. вищих навчальних закладів /М. Д. Виноградський, С. В. Беляєва, А. М. Виноградська та ін. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 501 с.
4. Фіненко О.Ю. Атестація персоналу на підприємстві в контексті оцінки персоналу та її вплив на людський розвиток// Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Спец. Вип.. управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. – Т.І.Ч.П. – К.: КНЕУ, 2007. – с. 521-1013.
5. Кузь А.О., Зелена М. І. Мотивуюча роль оцінки персоналу // За матеріалами міжн. наук.-практ. інтернет-конференції «Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади». – Тернопіль, 2012. – С. 147-148.
6. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : [навч. посіб.] / В. А. Савченко. – Київ : КНЕУ, 2002. – 351 с.

ЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ефективне функціонування будь-якої організації насамперед визначається ступенем розвитку її персоналу. В умовах сучасного швидкої втрати актуальності теоретичних знань, умінь та практичних навичок спроможність організації постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності її на ринку.

Кадрова політика на підприємстві повинна переслідувати головну мету - постійне підвищення кваліфікації персоналу для досягнення високих якісних результатів. При цьому досягнення повинні бути як виробничі, так і особисті [1, с.44].

Розрізняють три види навчання. Підготовка кадрів – планомірне й організоване навчання й випуск кваліфікованих кадрів для всіх галузей людської діяльності, які володіють сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок і способів спілкування.

Підвищення кваліфікації кадрів – навчання кадрів з метою вдосконалення знань, умінь, навичок і способів спілкування у зв'язку зі зростанням вимог до професії або підвищенням у посаді [5, с. 254].

Перепідготовка кадрів – навчання кадрів з метою освоєння нових знань, умінь, навичок і способів спілкування у зв'язку з оволодінням новою професією або вимогами, які змінилися, до змісту й результатів праці [5, с. 254]. Особливістю перепідготовки кадрів є контингент працівників. Це в основному люди середнього та старшого віку, які вже працювали певний період за своєю професією, що впливає на їх навчання [2, с. 119].

В таблиці 1 наведені сучасні форми навчання персоналу організації, які об'єднані в такі дві групи:

- навчання на робочому місці;
- навчання поза робочим місцем в організації та за її межами.

Таблиця 1

Форми професійного навчання персоналу організації

Навчання безпосередньо на робочому місці	Навчання поза робочим місцем в організації та за її межами
Інструктаж Учніство (копіювання) Ротація Наставництво Коучинг Баддинг Стретчинг Метод ускладнених завдань	Урок Лекція Контактні заняття Розгляд практичних ситуацій (кейсів) Ділові ігри Моделювання Тренінг сенситивності Цільові професійні тренінги Рольові ігри Самостійне навчання Відкрите навчання Дистанційне навчання Електронне навчання Інші форми навчання

Джерело: [8]

Навчання на робочому місці характеризується безпосереднім виконанням навчання з роботою в звичайній виробничій ситуації. Таке навчання може здійснюватися в різних формах. Визначальною ознакою є те, що навчання організовується і проводиться спеціально лише для співробітників даної організації.

Навчання поза робочим місцем включає всі види навчання за межами підприємства. Таке навчання проводиться учбовими закладами [4, с.103].

Необхідність підвищення ділової активності працівників, продуктивності праці, збереження конкурентоспроможності підприємства стануть можливим лише за умови впровадження та ефективної реалізації процесу розвитку персоналу, який, у свою чергу, потребує значних капіталовкладень. Інвестиції підприємства у професійний розвиток своїх співробітників не тільки збільшать внесок кожного працівника в досягнення цілей підприємства та покращать фінансові результати діяльності, але й сприятимуть створенню позитивного клімату на підприємстві, підвищать мотивацію працівників, їх відповідальність, компетентність та відданість підприємству й забезпечать належне делегування повноважень і наступництво серед працівників.

Джой-Меттьюз Д. визначив, що розвиток персоналу сприяє:
- вивільненню прихованих можливостей та потенціалу працівників;
- реалізації потенційних можливостей персоналу;
- поступовому руху до більш досконалого та складного стану окремого працівника та підприємства загалом [3, с. 20].

Розвиток персоналу повинен розглядатися не лише з позиції вигоди для підприємства, а й з позиції вигоди для працівника. Він забезпечує зростання загального інтелектуального рівня людини, розширює її ерудицію, коло спілкування, тобто підвищується конкурентоспроможність окремого працівника, що в подальшому сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства, на якому він працює, а також зростання рівня конкурентоспроможності держави загалом [7].

За умов безперервного навчання і підвищення кваліфікації найманих працівників підприємства управлінці не мають необхідності звільняти робітників і витратити кошти на підбір, навчання і підготовку нового персоналу [6].

Отже, на сьогоднішній день, розвиток виробництва вимагає розвитку персоналу. Це викликане удосконаленням технологій засобів та методів виробництва, а також введенням ноу-хау. Зважаючи на це, необхідно проводити постійний аналіз та прогноз попиту на персонал, розробляти програми розвитку персоналу та здійснювати постійний контроль за ним, оскільки розвиток персоналу – не дешевий захід.

Проведений аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що у даний час саме професійний розвиток персоналу виступає одним із найвагоміших чинників підвищення ефективності діяльності й конкурентоспроможності вітчизняних господарюючих суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Білоусова С. Оперативне планування на підприємстві/ С. Білоусова// Економіка. Фінанси. Управління. - 2002. - № 4. - С.40-45.
2. Данюк В.М., Петюх В.М., Цимбалюк С.О. та ін. Менеджмент персоналу.– К.: КНЕУ, – 2005. – 398 с.
3. Джой-Меттьюз Д. Развитие человеческих ресурсов / Д. Джой-Меттьюз, Д. Меггинсон, М. Сюрте; пер. с англ. – М.: Эксмо, 2006. – 432 с.
4. Зайцева Ю.Н. Проект повышения эффективности деятельности управленческого персонала/ Ю.Н. Зайцева // Управление развитием персонала. – 2010. – № 2 (22). – С. 100 – 108.
5. Кибанов А.Я.. Управление персоналом организации. – М.: ИНФРА-М, – 2009. – 683 с.
6. Навчання найманих працівників.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.ru/16_75220_navchannya-naymanih-pratsivnikov.html
7. Плугіна Ю.А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі/ Ю.А. Плугіна// Вісник економіки транспорту і промисловості. — № 42. — 2013. — С. 323—327.
8. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 351 с.

Петренко О.С., студентка гр. МУПп-161
Науковий керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

В умовах кризи продуктивна й відносно стабільна діяльність підприємства безпосередньо пов'язана з рівномірним використанням різноманітних ресурсів і, в першу чергу, ресурсів праці, тобто працівників з їхнім рівнем освіти, досвіду й майстерності. Як відомо, в теорії менеджменту використовується дуже багато термінів стосовно працівників, що зайняті у виробництві: трудові ресурси, людський фактор, кадри, персонал. На рівні підприємства найбільш доцільним є термін «персонал», адже саме він визначає особовий склад підприємства, який працює за наймом і характеризується певними ознаками, до яких відносять: трудові відносини з роботодавцем, оформлені трудовим договором; володіння певними якісними характеристиками, поєднання особистих та організаційних цілей. Персонал – основний, постійний штатний склад кваліфікованих працівників, який формується і змінюється під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [1; с. 10]. Завдяки ефективному управлінню персоналом стає можливою активізація процесів розвитку виробництва на промислових підприємствах України. Дана тема є актуальною для кожної організації, що прагне створити сильну конкурентоспроможну організацію з ефективною системою керування.

Проблеми управління персоналом промислових підприємств в ринкових умовах, що розвиваються, досліджені недостатньо, не існує єдиного підходу щодо формування його складу та сутності, відсутня методика визначення доцільної планової чисельності та якісного складу персоналу в період різких змін обсягів виробництва, практично відсутні і навіть не обговорюються концепції та програми перспективного розвитку і ефективного використання персоналу, бракує методів щодо забезпечення індивідуального підходу у питаннях зацікавлення найманих працівників в кінцевих

результатах діяльності підприємства. Професійний і творчий розвиток, ефективна реалізація потенціалу персоналу визначають ту основу, яка може забезпечити стабільність і досягнутий стійкий соціально-економічний розвиток підприємства. Але це припустимо тільки тоді, коли кадрова політика збагатиться досягненнями світового досвіду та практики управління персоналом.

Значний внесок у розробку теорії і методології управління персоналом зробили праці таких вітчизняних і закордонних вчених-економістів: В.В. Адамчука, О.І. Амоші, А.С. Афоніна, С.І. Бандура М.Г. Белопольського, Д.П. Богині, Г.І. Виханського, В.М. Гриньової, В.М. Данюка, М.І. Долішнього, А. П. Єгоршина, Є.М. Лібанової, Є.П. Качана, А.Я. Кібанова, О.В., Крушельницької, В.М. Нижника, А.М. Селезньова, І.В. Сороки, Г.В. Щокіна, Л. Якокки та інших.

Однак, аналіз літературних джерел з даної проблематики дозволяє зробити висновки, що питання підвищення ефективності використання персоналу на промислових підприємствах не отримали ще належного розвитку, а окремі аспекти даної проблеми залишаються малодослідженими та потребують подальшої оцінки і розвитку з урахуванням змін, що відбуваються в економіці України.

В сучасних умовах ринкових відносин ефективність використання персоналу заслуговує на особливу увагу з боку організацій. Воно покликане бути помічником керівників вищої ланки управління у визначення кадрових ресурсів і можливостей організації, є основою розробки способів збільшення ділової активності підрозділів, виявлення резервів ефективності їхньої господарської діяльності, соціологічних досліджень і впровадження їх результатів. Управління персоналом — багатогранний і виключно складний процес, що має специфічні особливості й закономірності. Знання їх вкрай необхідне керівникам і спеціалістам сучасного виробництва, працівникам кадрових служб і соціального розвитку для постійного забезпечення підвищення якості та ефективності праці.

Управління персоналом містить у собі цілий комплекс заходів, пов'язаних з професійним просуванням працівників та формуванням персоналу, а також його плануванням, аналізом показників праці, витрат на персонал, вивченням ринку трудових ресурсів, а також внутрішніх джерел розвитку персоналу, забезпеченням соціально-психологічних умов взаємодії підрозділів, взаємовідносинами у колективі, запобіганням конфліктів.

Управління персоналом орієнтується на визначення стратегічно важливих функцій щодо планування персоналу, його відбору, маркетингу і розвитку. Однак, більшість керівників підприємств усе ще не приділяють значної уваги даному елементу управління персоналом.

Отже, персонал є важливою складовою ресурсного забезпечення діяльності підприємства, основною рушійною силою виробництва. В основу існуючої кваліфікації персоналу підприємства покладений принцип участі працівників у виробничій діяльності, тобто функціональний критерій.

Для ефективного використання персоналу розроблені системи управління персоналом. Вони включають розгалужену низку функціональних систем, покликані вирішувати широке коло завдань з формування трудового колективу, його розвитку, вдосконалення трудових відносин, стимулювання праці, вироблення стратегії управління персоналом, забезпечення сприятливих умов для досягнення високих виробничих результатів.

Отже, питання персоналу завжди буде актуальним у підприємницькій діяльності любого типу власності. Питання персоналу завжди буде залишатися у фокусі виробництва, в поглибленому науковому аналізі сучасного стану персоналу з подальшою оптимізацією якісних і кількісних його показників.

Через втрати чіткого темпу у використанні персоналу виникає ряд перешкод під час їхнього оформлення на підприємство, руху та поступового перенесення частини живої праці на виготовлену продукцію. Виникнення дисбалансу між величиною кадрового потенціалу, що має підприємство, та обсягом виробничих завдань, що воно виконує, свідчить, передусім, про негаразди в системі управління. Для того, щоб запобігти цій проблемі необхідно постійно відстежувати й відтворювати пропорційність між величинами кадрового потенціалу й обсягами виробництва, тобто ефективно використовувати персонал в системі управління, що є однією з найважливіших цілей та першочергових завдань кадрової політики підприємства [2; с. 124].

Виходячи із вище сказаного, під використанням персоналу слід розуміти комплекс заходів, що спрямований на забезпечення умов для ефективної реалізації творчого, фізичного і трудового потенціалу працівників.

До передумов підвищення ефективності використання персоналу в системі управління підприємством необхідно відносити ефективне застосування інтелектуального, організаторського, творчого потенціалу персоналу за допомогою покращення змісту праці, її гуманізації, виключення монотонності та беззмисловості праці; забезпечення безпеки та надійності виробничих процесів; забезпечення нормальних умов праці, раціональних режимів праці та відпочинку; визначення здібностей працівника, встановлення характеристик, які безпосередньо або опосередковано впливають на ефективність праці [1; с. 147].

Нами визначені критерії ефективності використання персоналу, що необхідні для вироблення стратегії управління ним, для постановки та розв'язання питань їх раціоналізації:

1) часткові, локальні – найменші затрати живої праці на виробництво продукції, найменші затрати матеріальних фінансових ресурсів; найвища рентабельність виробництва; найменша собівартість продукції;

2) узагальнюючі – високі темпи продуктивності праці, високі темпи впровадження НТП, найвищі показники використання основних фондів;

3) якісні – найкращі умови праці персоналу, дотримання норм і нормативів з праці, випуск продукції вищої якості за оптимальної собівартості.

Відмітимо, що на ефективність використання персоналу в апараті управління, інженерних службах, у штаті робітників підприємства впливає на скорочення трудових затрат на одиницю продукції, що безпосередньо позначається на зниженні фінансових витрат.

Виходячи із проведеного аналізу, можна зробити висновок про те, що ефективність використання персоналу в системі управління підприємством буде досягнута завдяки:

1) по-перше, оптимальній зайнятості персоналу, тобто стабільному та рівномірному завантаженню протягом робочого часу (періоду);

2) по-друге, відповідності трудового потенціалу персоналу вимогам робочого місця, посади;

3) по-третє, періодичній зміні одного робочого місця на інше, що урізноманітнить діяльність працівників та можливість гнучкого маневрування в процесі виробництва.

Список використаних джерел

1. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом. – К.: Кондор. 2003. – 296 с.
2. Менеджмент персоналу / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. – К.: КНЕУ, 2004. – 398 с.
3. Качан Є.П., Шушпанов Д.Г. Управління трудовими ресурсами. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2005. – 358 с.
4. Виноградський М.Д., Беляєва С.В., Виноградська А.М., Шканова О.М. Управління персоналом. К., Центр учбової літератури, 2006.

Петрова О.Ю., студентка гр. УП-142
Науковий керівник – **Іванова Т.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Проблеми мотивації праці та ефективного її стимулювання раніше і зараз є найбільш актуальними, тому що результати діяльності підприємства, організації, а також активність персоналу залежить від заходів його стимулювання. Вивченням проблеми мотивації праці займалися і займаються багато вітчизняних економістів, такі як вивчають О.А. Бугуцький, Д.П. Богиня, О.Д. Гудзинський, І.С. Завадський, Н.Є. Куліш, М.Й. Малік та ін. Воно має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки ставлення працівника до своєї роботи залежить від того, якими мотивами він керується і як він розуміє зміст самої праці. Для тих, хто дійсно зацікавлений своєю працею і її результатами вивчення внутрішніх механізмів мотивації є передумовою організації праці.

Шеймухова у своїх дослідженнях щодо засобів мотивації праці, які застосовують в Україні, визначила, що 40% опитаних виділяють саме підвищення заробітної плати як засіб мотивації до праці, 57,6% опитаних – доплату за стаж роботи та премії, бонуси. Але всім відомо, що лише матеріальне стимулювання працівників є неефективним, адже потреба у безпеці й захищеності відіграє не менш важливу роль для працівників.

Шеймухова висловила: «Політика винагороди за працю повинна будуватися так, щоб свідомі ініціатива працівника була спрямована на підвищення продуктивності праці, удосконалення своєї кваліфікації, надавала працівнику можливість збільшувати працею свій дохід» [1].

Потреби людини, які є основою її життєвих цінностей є передумовою формування мотивації праці, а саме: визнання, спілкування, управління людьми, робота в команді, емоційна напруга, безпека і надійність, соціальний статус тощо. Визначивши усі ці чинники, які є індивідуальними для кожної людини, дозволить правильно організувати трудову діяльність.

Необхідність переосмислення проблем мотивації праці зумовлені також постійними змінами у конкурентному середовищі, законодавчій базі, інтеграцією у міжнародний простір, постійними змінами на ринку праці. Мотивація може забезпечити стійкий фінансовий стан суб'єктів бізнесу і позитивно вплинути на формування інноваційного, творчого підходу до розвитку підприємницької діяльності.

В Україні вирішення проблем мотивації державою зводиться до теоретизації мотивації праці і зрушення можна спостерігати лише у сфері матеріальної винагороди. Але ж механізм мотивації включає не тільки комплекс економічних прийомів, а й комплекс засобів соціально і морально-психологічного характеру, які в реальності відходять на другий план. Таким чином неможливо забезпечити ефективну організацію праці без спонукальних мотивів до неї.

За даними опитування офісних співробітників в Україні у 2016 році, саме заробітна плата є для них найважливішим фактором мотивації, повідомляють «Українські новини». Виявилось, що більше половини опитаних при виборі місця роботи, в першу чергу, звертають увагу на рівень заробітної плати. І тільки кожен сьомий задоволений розміром своєї винагороди. Окрім заробітної плати, дуже важливими факторами для працівників є професійне навчання і розвиток, можливість кар'єрного росту, а також повага і визнання досягнень у роботі, але не кожен може похвалитися визнанням цих потреб з боку керівника [2]. За результатами опитування кадровим порталом HeadHunter Україна «Що надихає українців на робочі подвиги? Мотивація персоналу» можна сказати, що на українському ринку праці сформувалися декілька найпопулярніших мотивацій для робітників компаній. На першому місці – звісно, додатковий дохід. Інфляція та зростання цін призвели до того, що фінансовий стан робітників компаній погіршився. Тому для двох третіх респондентів найголовнішою мотивацією є збільшення заробітної плати, бонуси, премії. Для 43% опитаних головною мотивацією є цікаві завдання, а для 39% – можливість кар'єрного росту. Майже третина опитаних виділили, що важливим фактором мотивації праці є можливість працювати за гнучким графіком, адекватні дедлайни тощо. Натомість, корпоративна культура компанії не відіграє важливої ролі у покращенні мотивації, на думку працівників. Менше однієї десятої опитаних звертають увагу на цінності компанії-роботодавця. І тільки 6% надихає причетність компанії до соціальної відповідальності. Іншими факторами, працівники визначили відчуття відповідальності, можливість займатися улюбленою справою, страх залишитися без роботи [3].

Роботодавці, в свою чергу, розуміють, що працівників найбільше мотивують гроші. Близько 43% опитаних роботодавців визнали, що основною програмою мотивації в компанії є премії та бонуси, а також можливість підвищення заробітної плати. На третьому місці – гнучкий графік роботи. Однак, збільшити зарплатню можуть дозволити собі далеко не всі, а тільки кожен четвертий роботодавець. Двоє з п'яти намагаються присвячувати винагороду відповідно до заслуг працівника, тому прихильні до виплати премій та бонусів, ніж до підвищення заробітної плати. Четверта частина прагне підвищувати професійний рівень працівників шляхом організації внутрішніх корпоративних програм навчання [3].

За результатами он-лайн опитування на порталі Work.ua «Який спосіб мотивації персоналу найефективніший?» 67,2% учасників вибрали варіант «Грошові винагороди», на другому місці – безкоштовне навчання та тренінги і найменш ефективними засобом для учасників опитування виявилися додаткові вихідні.

Ефективність методів управління, пов'язаних з оцінкою результатів діяльності кожного працівника, підтверджується досвідом як закордонних, так і українських підприємств. Однак ті методи атестації, що застосовуються в нашій країні, ще мають дуже багато недоліків, тому світовий досвід може послужити базовим підґрунтям для розробки способів та інструментів мотивування персоналу.

Наприклад, в американських компаніях доплату отримують працівники за освоєння професій, необхідних підприємству. Передбачено також винагороди за результати роботи на принципах часткової участі працівників в прибутках компанії на основі їхніх індивідуальних класифікацій та трудового досвіду [4]. Корпорації і компанії США використовують також таку форму мотивації, як участь в акціонерному капіталі [5].

Японські методи управління дуже відрізняються від європейських та американських. Мета, що ставить перед собою японський керуючий – підвищити ефективність роботи підприємства, в основному, за рахунок підвищення продуктивності праці працівників, тоді як у європейському та американському менеджменті основною метою є максимізація прибутку. В японських компаніях діє відповідний вибір виплат і послуг соціального характеру, який кожна фірма прагне надати своєму персоналу. Це вихідні допомоги і пенсії, медичні послуги, надання житла і дотації на його придбання та оплату, харчування протягом робочого дня, культурно-розважальні заходи, особисте страхування, забезпечення при виробничому травматизмі, сприяння в одержанні освіти членами сімей робітників фірми, грошові не цільові субсидії та інші послуги. Варто виділити таку специфічну форму діяльності японських фірм, якій вони надають великого значення, як, наприклад, привітання робітників із сімейними святами або висловлювання співчуття з приводу сумних подій у житті. Японська фірма виплачує вихідну допомогу кожному, хто звільняється з постійної роботи. Питання оплати в Японії є складовим елементом системи так названого «довічного найму», яка посідає особливе місце серед засобів мотивації. За оцінками японських економістів, цією системою охоплено від 22 до 30% найманого персоналу [6].

Характерною особливістю сучасних систем стимулювання на заході є значне поширення системи заохочення за впровадження різноманітних нововведень. Більшість західноєвропейських фірм формують преміальні фонди за створення, освоєння, випуск нової продукції, але їх розмір співвідноситься з приростом обсягу продажу нової продукції та її часткою в загальному обсязі виробництва. Для західноєвропейських компаній характерним є три моделі стимулювання високопродуктивної праці: безпреміальна – функції стимулювання праці виконує високий рівень заробітної плати; преміальна, що включає виплати, розмір який залежить від розміру прибутку підприємства; преміальна, що передбачає виплати, розмір яких встановлюють з урахуванням індивідуальних результатів праці.

Детальне вивчення досвіду формування системи мотивації в зарубіжних фірмах різних країн, аналіз існуючої системи стимулювання на українських підприємствах дозволяє розробити та впровадити

в практику нові підходи до управління мотиваційними процесами на українських підприємствах за такими напрямками: застосування як матеріальних, так і нематеріальних форм стимулювання працівників, що передбачає оплату праці, різні системи участі в прибутках, системи колективного преміювання, моральні стимули, кар'єрний та професійний ріст, соціальні пільги для співробітників. Для мотивації працівників будь-якої організації в Україні необхідно виявити глибокі мотиваційні потреби персоналу з єдиною ціллю — налагодити систему стимулювання, яка направлена на задоволення виявлених мотиваційних потреб працівників. Підприємствам нашої держави необхідно формувати культуру праці і певну систему цінностей, яка з часом може стати фундаментом створення національної моделі управління.

Список використаних джерел

1. Мотивація до праці в Україні. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5857428/page:140/>
2. Главная мотивация офисных работников. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ubr.ua/labor-market/ukrainian-labor-market/nazvana-glavnaia-motivaciia-ofisnyh-rabotnikov-v-ukraine-v-2016-godu-4592323>.
3. Лучшие мотивации на рынке труда. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.prostopravo.com.ua/trudoustroystvo/novosti/luchshie_motivatsii_na_rynke_truda_ukrainy_infogr_afika
4. Петраченко Д. Мотивація і стимулювання праці персоналу як інструмент удосконалення діяльності підприємства / Д. Петраченко // Схід. – 2009. – №9. – С. 23-27.
5. Русаков С.В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу / С.В. Русаков // Вісн. Хмельницького нац. ун-ту. – 2009. - №5. – С.93-96.
7. Козаченко А.В. Зарубіжний досвід мотивації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.elitarium.ru/2010/10/22/zarubezhnyj_opyt_motivacii_truda.html

Пискун О.М., студент гр. УП-142

Науковий керівник – **Іванова Т.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПОЛІПШЕННЯ УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ПРОДУКТИВНОСТІ

Поліпшення умов праці відіграє велику роль у процесі виробництва, тому що вони являють виробниче середовище, в якому безпосередньо знаходиться людина під час праці. Їх стан напряму відображається на рівні працездатності працівника, результатах його роботи, відношенню до праці, самопочутті. Покращення умов праці істотно впливає на підвищення його продуктивності.

Умови праці – це сукупність взаємозв'язаних виробничих, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних, естетичних і соціальних факторів конкретної праці, обумовлених рівнем розвитку продуктивних сил суспільства, які визначають стан виробничого середовища та впливають на здоров'я і працездатність людини.

Тривалий час виконання будь-якої роботи супроводжується стомленням організму, що проявляється в зниженні працездатності. На це впливає не тільки фізична і розумова виконувана робота, а й ті умови праці, в яких протікає праця.

Умови праці можна розглядати як у вузькому, так і у більш широкому значенні цього слова. Насамперед умови праці – це сукупність певних факторів, що впливають на працездатність працівника та його здоров'я в процесі роботи. Їх можна розподілити за такими групами: санітарно-гігієнічні, психофізіологічні, естетичні, соціально-психологічні.

Санітарно-гігієнічні умови праці створюють зовнішнє середовище на робочому місці. До них відносяться: фізичне (освітленість робочих місць, рівень шуму, ступінь вібрації устаткування, мікроклімат, ультразвук, інфразвук, радіація тощо), хімічне (вологість, температурний режим, загазованість тощо) та біологічне середовище.

Психофізіологічні фактори обумовлені конкретним змістом трудової діяльності, характером праці, тобто це є фізичне і нервово-психічне навантаження: монотонність, темп і ритм праці, вибір раціональної трудової пози тощо. Їх оптимізація дозволяє захистити людину від перевтомлення, втрати здоров'я, підвищує працездатність і сталість у праці.

Естетичні умови сприяють формуванню позитивних емоцій у працівника, моральному задоволенню та підвищенню продуктивності праці. Це відбувається за рахунок архітектурного, конструкторського, художнього оформлення інтер'єру, обладнання, оснащення, виробничого одягу тощо.

Соціально-психологічні фактори характеризують взаємовідносини між членами трудового колективу і створюють морально-психологічний клімат, що є однією з основних складових ефективної роботи.

Перелічені фактори в сукупності створюють відповідний організаційно-технічний рівень виробництва і праці, що обумовлює виконання умов праці у більш вузькому значенні слова, тобто, наприклад, несправність техніки може викликати порушення температурного режиму, техніки безпеки

праці, трудового процесу тощо. Умови праці не повинні стати причиною простою не з вини працівника. І саме тому при розробленні норм праці приймаються нормальні умови праці, які чітко забезпечуються власником при їх застосуванні на виробництві.

Основними факторами успіху у вирішенні проблем покращення праці на підприємствах є:

1. Розробка ефективної кадрової політики.
2. Постійне вдосконалювання кадрової роботи на підприємстві.
3. Турбота керівництва про підвищення рівня кваліфікації своїх співробітників.
4. Поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації і мотивації для розвитку здібностей працівників.
5. Чітка система управління коштами, виділеними на навчання і підвищення кваліфікації, облаштування робочого місця, виплату заробітної плати.
6. Усвідомлення значення людського чинника як елемента конкурентоздатності підприємства.
7. Формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі, який забезпечить найповніше використання потенціалу працівників.
8. Створення на підприємстві умов для зменшення числа звільнених.
9. Обґрунтована соціальна політика, в якій важливу роль відіграє матеріальне стимулювання персоналу, програми щодо покращення умов праці, відпочинку, пільгове харчування.
10. Здійснення комплексу заходів зі створення високопродуктивних виробничих колективів.
11. Координація і контроль виконання намічених кадрових заходів. Слід зазначити, що в практиці вітчизняних підприємств варто використовувати таку багатоваріантність заходів щодо підвищення ефективності кадрового менеджменту та подолання проблем, пов'язаних з побудовою системи кадрового менеджменту на підприємстві. Подальші наукові розробки, апробація цих пропозицій дадуть змогу визначити пріоритетність впровадження окремих підходів [7, с. 112].

Також не слід забувати про заходи щодо зниження фізичної й нервово-психічної напруженості. До них можна віднести вдосконалення робочих місць, підвищення рівня механізації і автоматизації виробничих процесів, оптимізація темпу роботи, режиму праці і відпочинку, чергування робіт, ритмізація праці, попередження й зниження монотонності праці шляхом підвищення змістовності праці.

На виробництвах все більшої популярності набувають пасивні засоби підвищення працездатності, а саме аерація (інтенсивна вентиляція, при якій під впливом різниці питомих ваг зовнішнього й внутрішнього повітря й впливом вітру на стіни й покрівлю вдало створюється керований і регульований повітрообмін через відкриваючі фрамуги й стулки вікон), водні процедури (душ, обтирання, умивання, гігієнічні ванночки й т.ін.), аероіонізація, ультрафіолетове опромінення (застосування додаткових доз ультрафіолетових променів сприятливо впливає на організм людини, підвищує його працездатність, поліпшує самопочуття й сприяє зниженню захворюваності) [8, с. 134].

Саме тому, умови праці можна розглядати як сукупність факторів виробничого середовища, що впливають на функціональний стан організму працюючих, їхнє здоров'я та працездатність у процесі праці. Їх визначають через застосовуване устаткування, технологію, предмети й продукти праці, систему захисту робітників, обслуговування робочих місць на виробництві і зовнішніх факторів, що залежать від стану виробничих приміщень, що створюють певний мікроклімат. Тобто, виходячи з характеру виконуваних робіт, умови праці специфічні як для кожного виробництва, цеху й ділянки, так і для кожного робочого місця.

Покращення умов праці на виробництві відіграє значну роль у підвищенні її продуктивності та економічної ефективності виробництва та потребує постійного вдосконалення шляхом наступних заходів:

- розробляти і впроваджувати у виробництво найбільш раціональні технологічні процеси і таку організацію виробництва і праці, яка б усувала небезпечні та шкідливі для здоров'я чинники;
- залучати у виробництво найновішу техніку, під час експлуатації якої виключається потенціальна небезпека аварії, пожеж та нещасних випадків;
- впроваджувати заходи, спрямовані на профілактику травматизму, професійних захворювань та підвищення культури виробництва, які гарантують повну безпеку і здорові умови праці.

Список використаних джерел

1. Єсінова Н. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2004. – 429 с.
2. Богиня Д. Основи економіки праці: Навч. посібник – К.: Знання-Прес, 2001. – 312 с.
3. Богоявленська Ю. Економіка та менеджмент праці: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2005. – 328 с.
4. Бондар Н. Економіка підприємства: Навчальний посібник – К.: МАУП, 2006. – 350 с.
5. Грішнова О. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник – К.: Знання, 2004. – 535 с.
6. Економіка праці і соціально-трудові відносини: Навч. посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 255 с.
7. Калина А. Економіка праці: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів – Київ, ЦНЛ, 2004. – 268 с.
8. Махсма М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник – К.: Атіка, 2005. – 303 с.

РОЛЬ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Останнім часом все більшої актуальності набуває питання інноваційного розвитку підприємства. Швидкий розвиток ринку, постійне збільшення вимог клієнтів змушують його використовувати більш гнучкі способи функціонування. Крім того, світова економічна криза розставила жорсткі пріоритети і вже зовсім небагато господарюючих суб'єктів здатні вижити в нових умовах. Саме тому на перший план висувається поняття інновацій, як основа успішного функціонування і розвитку сучасного підприємства.

Під інновацією розуміється результат чіткої творчої діяльності, який може мати такий вигляд: новий продукт, нова послуга, нова технологія, новий метод або спосіб, новий ринок, нове економічне, соціальне, організаційно-управлінське рішення [1, с. 35]. Інноваційна діяльність традиційно розглядається як вид діяльності, пов'язаний з науковими дослідженнями і розробками, і трансформацією отриманих на зазначених стадіях результатів в новий або вдосконалений продукт, технологічний процес, підхід (метод) організації та управління [5, с.11].

Всюди в світі компанії, що домоглися лідерства в міжнародних масштабах, використовують стратегії, які відрізняються один від одного в усіх відношеннях. Однак, хоча кожна успішна компанія застосовує свою власну стратегію, основні принципи діяльності – характер та еволюція всіх успішних компаній – виявляються в своїй основі однаковими. Компанії домагаються конкурентних переваг за допомогою інновацій [3, с.22].

Кожне підприємство прагне до того, щоб його економічне зростання було інтенсивним, що стає можливим за допомогою застосування більш досконалих факторів виробництва і технологій. Передумовою інтенсивного росту є використання в практичній діяльності підприємств інноваційної стратегії. У зв'язку з цим в рамках загальної стратегії розвитку підприємства можна виділити стратегію інноваційного розвитку. Дана стратегія є цілеспрямованою діяльністю підприємства щодо визначення пріоритетів перспективного його розвитку і їх досягненню, в результаті чого забезпечується нова якість виробництва і управління. В її основі лежить зміна внутрішнього середовища підприємства у відповідності зі сформованими соціально-господарськими тенденціями. Як результат, інноваційний розвиток стає ефективним ринковим інструментом управління сучасними підприємствами. Використання стратегії інноваційного розвитку дозволить їм своєчасно концентрувати управлінські зусилля на освоєння та застосування перспективних досягнень науково-технічного прогресу і забезпечення ресурсами динаміки інновацій в інтересах досягнення цілей, орієнтуватися в ринкових умовах, визначати напрямки діяльності в інноваційній сфері, координувати і погоджувати цільові інноваційні програми і багато чого інше. Отже, в умовах сучасної ринкової економіки, підприємство може успішно існувати тільки в тому випадку, якщо воно не припиняє процес створення інновацій.

Інноваційний розвиток підприємства на сучасному етапі неможливо уявити без наявності розвинутого кадрового потенціалу. Тут простежується необхідність своєчасного формування людських ресурсів, адекватних вимогам інноваційного характеру розвитку сучасного підприємства. «Персонал – єдиний з усіх факторів виробництва, що несе в собі творчу складову. Більш того, процес конкуренції на ринку можна представити як конкуренцію ідей або конкуренцію генераторів ідей. Таким чином, можна сказати, що конкуренція в сучасних економічних умовах, проявляючись в суперництві товарів, послуг і фірмових технологій, є відображенням змагальності персоналів підприємств» [1, с. 23].

Особливо слід відзначити, що формування інноваційного кадрового потенціалу ґрунтується не тільки на високому рівні професійної підготовки співробітників, рівні їхніх знань, а й на особливих «інноваційних здібностях». До них можна віднести, перш за все, вміння самостійно виробляти інновації в процесі трудової діяльності, а так само бути відкритими до всього нового, оцінювати і впливати на зовнішнє середовище, переймати досвід інших підприємств, і на основі всього цього вміти вибудовувати перспективи розвитку своєї підприємства.

У загальному вигляді під кадровим забезпеченням інноваційного розвитку підприємства можна розуміти весь процес управління персоналом, починаючи з його найму, підтримки його постійного розвитку, що ґрунтуються на потребах інноваційних процесів, які відбуваються всередині підприємства. В даному випадку безперервний розвиток персоналу обумовлено постійним впровадженням новацій на підприємстві. Окрему увагу під час розгляду даного питання слід приділити самому поняттю інноваційного розвитку підприємства. Як вже було зазначено раніше, інновація – це впровадження чогось нового. Однак це не означає тільки лише введення нового продукту на ринок або включення нової технології. Для інноваційного розвитку підприємства істотною роль може так само грати і використання нових технологій просування своїх продуктів або послуг, організаційні та управлінські рішення в сфері управлінської діяльності всередині підприємства, які з'являються в результаті взаємодії співробітників між собою і творчого вирішення виникаючих проблем. Безперервний процес творчої діяльності повинен бути спрямований на створення нової продукції і послуг, технології і матеріалів, нових організаційних

форм, що володіють науково-технічною новизною і дозволяють задовольнити нові суспільні або індивідуальні потреби.

Таким чином, в основі інноваційного розвитку сучасного підприємства лежить творчий потенціал його співробітників. Від того на скільки він розвинений і застосовується в даному середовищі залежить і подальший успіх господарюючого суб'єкта. При цьому важливі всі категорії працівників: керівники, фахівці, робітники, так як кожен з них може привнести щось нове, неординарне, здатне скоротити шлях підприємства до наміченої мети. Найчастіше багато рішень, нехай навіть і високоінноваційних, залишаються тільки на папері, тому що їх реалізація цілком лежить на рядових співробітниках підприємства. Отже, «інноваційні здібності» персоналу повинні розглядатися не індивідуалізовано, а в сукупності з усіма учасниками творчого процесу. У зв'язку з цим важлива роль відводиться не тільки забезпеченню необхідних умов для реалізації творчого потенціалу співробітників, а й створенню згуртованого колективу, зусилля якого спрямовані на досягнення поставленої мети.

Фундамент всього процесу інноваційного розвитку підприємства становить творче ставлення персоналу до виконання своїх посадових обов'язків. Для досягнення цього керівництву господарюючого суб'єкта не слід створювати жорстких рамок всередині робочого процесу.

Розглядаючи стратегію інноваційного розвитку підприємства в її тісному взаємозв'язку з кадровим забезпеченням, нерідко постає питання про те, як можна оцінити інноваційну активність персоналу. Для цього можна виділити ряд критеріїв, наприклад, кількість інноваційних винаходів, раціоналізаторських пропозицій, нових ідей і багато іншого. Тому менеджер по персоналу повинен вести безперервний облік даних показників з метою виділення найбільш активних співробітників, а так само створення методик для розвитку всього персоналу підприємства. Найбільші труднощі в цьому процесі виникає з практичної оцінкою і виявленням критеріїв інноваційної активності співробітників, так як найчастіше вона проявляється в загальному інноваційному потенціалі персоналу. Тому менеджеру з персоналу необхідно поставитися з особливою увагою до вибору відповідної методики. На наш погляд, найбільш підходящим методом оцінки для даної сфери, є метод експертних оцінок. Однак і тут слід остерігатися суб'єктивності оціночних суджень. Багато організацій вважають вимір інновацій дуже непростою справою і розробляють власну складну систему інноваційних метрик. Однак, якщо надмірно захопитися цим процесом, показники можуть набути абстрактних рис і втратити зв'язок з життям підприємства. «І все ж будь-яка, найдосконаліша система показників – це всього лише інструмент, за допомогою якого в компанії підтримується система управління ідеями, але саме сприйнятливості управлінської команди до інновацій є тією необхідною умовою, без якого інноваційний процес в компанії почати неможливо» [6, с. 15].

Кадрове забезпечення при реалізації стратегії інноваційного розвитку нерозривно пов'язане з кадровим плануванням. Це особливо важливо у зв'язку з високою вартістю інновацій і високим ризиком, з підвищеними вимогами до якості фахівців. На думку Г.Я. Гольдштейна, особливістю кадрового планування в цьому випадку є те, що на перших фазах інноваційного процесу відсутня досить повна інформація, що дозволяє визначити всі посади. В цьому випадку визначається професійний профіль потрібних фахівців з описом необхідної освіти і досвіду, на підставі такого опису складаються посадові інструкції в першому наближенні [3, с.139].

Узагальнюючи все вищесказане, можна сказати, що сучасні підприємства для забезпечення конкурентних переваг і постійної максимізації прибутку повинні використовувати, перш за все, стратегію інноваційного розвитку. Дана стратегія здатна забезпечити стійкість підприємства в зовнішньому середовищі і збереження його потенціалу в разі будь-яких змін. В основі реалізації даної стратегії лежить кадровий потенціал підприємства. Його забезпечення є невід'ємною частиною ефективного функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта. Саме тому керівництво підприємства має приділяти особливу увагу розвитку творчого потенціалу, наявність якого свідчить про високу інноваційної активності всього персоналу. А, як вже було зазначено, саме персонал здатний привести в дію стратегію інноваційного розвитку, прийняту керівництвом підприємства і привести її до поставленої мети найбільш швидким шляхом, скорочуючи можливі ризики і загрози з боку зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Прихач А. Активная инновационная деятельность персонала как конкурентное преимущество // Управление персоналом, 2005, № 1-2.
2. Борисенко И.А. Инновационный менеджмент: управление интеллектуальной собственностью: Учебное пособие. - Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2003.
3. Гольдштейн Г.Я. Стратегический инновационный менеджмент: Учебное пособие. - Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2004.
4. Дорофеев В.Д., Дресвянников В.А. Инновационный менеджмент: Учеб. пособие. – Пенза: Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2003.
5. Инновационный менеджмент: Учебно-методические материалы / Автор-сост. А.Н. Алексеев. 2-е издание, переработанное и дополненное – М.: МИЭМП, 2008.
6. Хомутский Д. Как измерить инновации? // Управление компанией, 2006, № 2.

СТАН ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Зайнятість як соціально-економічна категорія синтезує сукупність відносин щодо участі людей в суспільному виробництві і пов'язана із забезпеченням масштабів, умов і форм включення людей у суспільно корисну працю, з процесами формування, розподілу й використання трудових ресурсів [7].

За визначенням Міжнародної організації праці (МОП) зайняті – це особи, які:

- працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагорода в грошовому чи натуральному вигляді, індивідуально (самостійно), в окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві; працювали безкоштовно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності;

- були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (справу), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з певних причин.

Безробітні (за методологією МОП) – особи у віці 15–70 років (zareєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьома умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); впродовж останніх 4 тижнів активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу. До категорії безробітних також відносять осіб, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді тощо.

Чисельність зайнятих у віці 15-70 років, як і рівень зайнятості, протягом 2012-2016 рр. скоротилися на 53,7 тис. осіб або на 11,3 % (таблиця 1). Кількість безробітного населення за 5 років збільшилася на 1,9 тис. осіб, що становить 19,4 %.

Таблиця 1

Зайнятість та безробіття в Чернігівській області у 2012-2016 роках

Роки	Зайняте населення				Безробітне населення			
	у віці 15-70 років		у працездатному віці		у віці 15-70 років		у працездатному віці	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
2012	475,5	60,1	416,4	65,6	51,6	9,8	51,6	11,0
2013	473,4	60,6	419,4	66,2	48,4	9,3	48,4	10,3
2014	439,5	56,8	402,3	63,6	55,3	11,2	55,3	12,1
2015	432,3	56,2	408,1	64,7	51,6	10,7	51,6	11,2
2016	421,8	55,2	400,8	63,7	55,9	11,7	55,9	12,2

Джерело: розроблено авторами за даними Головного управління статистики в Чернігівській області [6].

Zареєстровані безробітні згідно з чинним законодавством – це особи працездатного віку, які зареєстровані у територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції як безробітні і готові та здатні приступити до роботи. За даними Державної служби зайнятості у 2016 році рівень зареєстрованого безробіття в Чернігівській області становив 3% від економічно активного населення. При цьому найбільша кількість безробітних була зареєстрована у січні – 16839 осіб, та у лютому – 16363 особи. Найменша, в свою чергу – у жовтні (10521 особа) та листопаді (10728 осіб) [2]. Питання рівня життя населення є важливим для країн з соціальним спрямуванням економіки. На це впливає стан економічного забезпечення - отримання доходу, і, конкретно, заробітної плати, тому що кількість найманих працівників у суспільстві складає найбільшу частку зайнятого населення. В умовах кризи це питання постає найбільш актуальним, бо саме ця частина населення більше відчуває на собі її негативний тиск [3].

Згідно закону України «Про оплату праці» заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [5].

Заробітна плата складається з таких частин: основна заробітна плата (винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці), додаткова заробітна плата (винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці), інші заохочувальні та компенсаційні виплати (винагороди за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові та матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства) [1].

Загальновідомо, що в Україні рівень оплати праці орієнтується на мінімальну заробітну плату (МЗП), і її рівень у порівнянні з розвинутими країнами заходу вважається одним з найнижчих. Так за даними інформаційного агентства УНІАН, у Люксембурзі та в Ірландії він становить 1999 та 1563 євро відповідно (найвищий в Європі), в Бельгії -1532 євро, у Нідерландах – 1552 євро, у Франції – 1480 євро, у Великобританії - 1397 євро, тоді як в Україні - 111 євро [4].

У 2016 році середня заробітна плата в Чернігівській області становила 4002 грн. Це на 23% менше за середній показник по Україні - 5187 грн. Серед всіх регіонів Чернігівська область за рівнем середньої заробітної плати знаходиться на 21 місці, нижча середня заробітна плата тільки в трьох областях: Кіровоградській – 3979 грн, Чернівецькій та Тернопільській – 3846 та 3731 грн. відповідно.

Заробітна плата за видами економічної зайнятості та географією має суттєві відмінності, які формуються в основному ринковими чинниками. Так, за даними Головного управління статистики, в Чернігівській області у 2016 році найбільша заробітна плата була в сфері інформації та телекомунікацій (5352 грн.), фінансової та страхової діяльності (5303 грн.) та сфері державного управління (4994 грн). Найменшу заробітну плату отримували працівники готельного та ресторанного господарства – 2673 грн., мистецтва, спорту, розваг – 2760 грн. та охорони здоров'я – 2925 грн. Порівняно високою була заробітна плата в сфері промисловості, зокрема добувної – 6911 грн., в сфері постачання електроенергії – 5221 грн та в переробній промисловості – 4651 грн.

Основними видами заробітної плати є номінальна і реальна заробітна плата. Перша з них означає суму грошей, яку отримують працівники за свою працю. Друга — засвідчує кількість товарів і послуг, які працівник може придбати за зароблену суму грошей. Середня номінальна заробітна плата протягом останніх 5 років зросла на 73% і у 2016 році становила 4002 грн., в порівнянні з 2015 роком – зросла на 21,4%. В той же час реальна заробітна плата зросла лише на 7% (таблиця 2).

Таблиця 2

Темп зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати у 2012-2016 роках

Роки	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	у % до		у % до	
	попереднього року	грудень до грудня попереднього року	попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2012	116,9	113,0	118,4	114,5
2013	108,5	108,2	110,0	108,7
2014	107,4	108,2	94,9	83,7
2015	122,5	134,2	78,7	91,5
2016	121,4	122,4	107,0	109,6

Джерело: розроблено авторами за даними Головного управління статистики в Чернігівській області [6].

Важливим економічним аспектом характеристики матеріального становища працюючого населення є стан виплати заробітної плати. Заборгованість знижує грошову частку сукупних доходів працюючої особи, що збільшує чисельність бідних серед працюючого населення. У 2016 році заборгованість по виплаті заробітної плати в Чернігівській області становила 19 млн грн., що на 5% більше, ніж у попередньому 2015 році. Серед усіх регіонів Чернігівська область займає 13 місце по заборгованості з виплати заробітної плати.

Таким чином, ринок праці Чернігівської області характеризується досить низьким рівнем зайнятості та високим рівнем безробіття. При цьому як і по всій Україні, в Чернігівській області спостерігається суттєва диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності та за регіонами, а також розшарування населення на бідних та багатих. Такий стан призводить до соціальної напруги у країні. Тому державна політика щодо заробітної плати повинна передбачати вирівнювання доходів громадян.

Список використаних джерел

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник – 4-те вид., оновлене. – К.: Знання, 2009. – 390 с.
2. Зареєстроване безробіття у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chernigivstat.gov.ua/statdani/Rinok_p/2016/RP5.htm
3. Заробітна плата на сучасному ринку праці України / Кравчук Л.С., Бесчастна Т.В. // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Випуск 2. Том 3. - 2011 р. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/255.pdf>
4. Мінімальні зарплати в ЄС: в десяти країнах "мінімалка" нижча за 500 євро (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.ua/finance/1773132-minimalni-zarplati-v-es-v-desyati-krajinah-minimalka-nijche-500-evro-infografika.html>
5. Основні показники ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
6. Про оплату праці [Електронний ресурс] : Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95 – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
7. Чернявська О.В. Ринок праці: навчальний посібник 2-ге вид. перероблене та доповнене - К.: "Центр учбової літератури", 2013. - 522 с.

Хмелевський С.М., канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівський національний технологічний університет

СИТУАТИВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Сучасний менеджмент – складна багатофункціональна система. Різноманітними його підсистемами (видами) охоплені практично всі напрями діяльності будь-якого підприємства, установи чи організації. Серед розмаїття функціональних менеджментів – стратегічний, фінансовий, кадровий, інноваційний, інформаційний, маркетинговий, екологічний, операційний – останнім часом все більше й

більше уваги приділяється кадровому менеджменту або управлінню персоналом. Пояснюється це тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства докорінно змінилась роль людини в процесах продукування матеріальних і нематеріальних благ. Як відмічають Алакоз І.С. та Кравцова Л.В. [1], які б не були прекрасні ідеї, новітні технології, найсприятливіші зовнішні умови, без добре підготовленого персоналу високоєфективної роботи домогтися неможливо.

Проте завжди слід пам'ятати, що персонал – найскладніший об'єкт управління. На відміну від фінансів, технологічних процесів чи інновацій, що носять речовий характер, цей об'єкт управління має можливість самостійно діяти (чи не діяти), самостійно приймати рішення, критично (а нерідко й суб'єктивно) оцінювати пред'явлені до нього вимоги, має власні інтереси. Крім того кожна людина має відмінний від інших набір індивідуальних психофізіологічних властивостей. Йдеться про пам'ять, емоції, сенсомоторні реакції, увагу, мислення, волю, спрямованість особистості, темперамент, характер і здібності.

Складність в управлінні персоналом полягає не стільки у важкості продукувати управлінські рішення, скільки в ефективній їх реалізації.

На практиці нерідкими є випадки, коли, здавалось би, ретельно пророблене й чітко сформульоване управлінське рішення натикається на «стіну» нерозуміння з боку виконавців. Або після ухвалення рішення і після того, як воно почало діяти, ніяк не вдається встановити зворотній зв'язок між керівною і керованою системою, на важливості якого наголошує Федоренко В.Г. [3].

Нерозуміння, несприйняття, опір, небажання виконувати управлінське рішення взагалі, чи в окремих якихось аспектах, відсутність зворотного зв'язку в ході виконання рішення – все це специфіка саме управління персоналом. Іншим видам (підсистемам) менеджменту такі реакції з боку керованої системи не властиві.

Причини поведінки керованої системи – персоналу – криються якраз у психофізіологічних властивостях індивідів. Причому прояви деяких з них не помітні одразу. Наприклад, керівник не може чітко діагностувати запам'ятав підлеглий поставлене перед ним завдання повністю чи ні.

Нажаль, у більшості випадків на негативні реакції з боку керованої системи (персоналу) на управлінські рішення керівник банально проявляє агресію – погрози звільнення, позбавлення премії, переведення на низькооплачувану роботу з гіршими умовами праці тощо. Такий розвиток подій свідчить, що керівна система просто не була готова до такого сценарію. І в цьому не завжди вина самого керівника чи менеджера з персоналу. Його мозок обробляє велетенський потік вхідної інформації аналогічно комп'ютерним алгоритмам стиснення відео: якщо деякий однотонний фрагмент картинки, наприклад вираз обличчя підлеглого, не змінюється протягом часу, обчислювальні ресурси – нейрони – будуть задіяні для аналізу інших, більш динамічних сфер. Все звичне, звичайне, рутинне вважається «фоном» й вислизає від уваги менеджера.

Науковці в 60-70-х роках минулого століття, проводячи численні дослідження у сфері поведінкової психології, помітили, що вища нервова діяльність, здатна зосереджувати увагу, призвела до зниження рівня ситуативної готовності людини.

Ситуативна готовність – це динамічний цілісний стан особистості, внутрішня налаштованість на певну поведінку, змобілізованість всіх сил на активні й доцільні дії у певний момент [2].

Те, що зниження рівня ситуативної готовності може перешкоджати ефективній діяльності людини і з цим слід боротися першими зрозуміли військові. Так, полковник ВПС США, ветеран Корейської війни, теоретик військової справи, спеціаліст у галузі прийняття рішень Джон Бойд в 60-ті роки минулого століття у спробах розробити універсальну інструкцію для пілотів винищувачів сформулював кібернетичну модель OODA (Observe – спостерігай, Orient – орієнтуйся, Decide – вирішуй, Act – дій). На його думку багаторазове повторення чотирьох послідовних взаємодіючих процесів: спостереження, орієнтація, вирішення, дія, здатне суттєво підвищити рівень ситуативної готовності виконавця [4]. Важливу роль в моделі OODA відіграє зворотний зв'язок. Алгоритм виявився настільки вдалим, що з тих пір з успіхом застосовується практично у всіх сферах людської діяльності, пов'язаних зі змаганнями або конкуренцією, на війні, у спорті, й останнім часом активно у бізнесі. В СРСР теж активно практикували методики підвищення рівня ситуативної готовності людини. Наприклад, при підготовці космонавтів – для підтримання у них високого рівня ситуативної готовності використовували методики аутогенного тренування.

Численні дослідження ситуативної готовності дозволили виділити наступні її компоненти:

- а) мотиваційні (потреба успішно виконати поставлену задачу, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху й показати себе з кращого боку);
- б) пізнавальні (розуміння обов'язків, завдання, оцінка його суттєвості, знання засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін обставин);
- в) емоційні (відчуття відповідальності, впевненість в успіху, піднесення);
- г) вольові (керування собою та мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від перешкоджаючих впливів, подолання сумнівів, побоювання) [2].

Повертаємось до управління персоналом. Щоб не опинитись у ситуації нерозуміння персоналом (керованою системою) управлінських рішень, їх несприйняття, опору їм, небажання виконувати взагалі,

чи в окремих якихось аспектах, у процесі доведення сутності управлінського рішення персоналу керівник чи менеджер з персоналу повинні, на нашу думку, керуватися розробленою Бойдом моделлю OODA. А саме:

а) спостерігати за емоціями підлеглих, їхньою увагою, проявом волі, сенсомоторними реакціями;
б) орієнтуватися в характері підлеглих, їхніх здібностях, спрямованості особистості, темпераменті;
в) вирішувати чи стан психофізіологічних властивостей особистості дозволить адекватно сприйняти управлінське рішення;

г) діяти – довести управлінське рішення до підлеглих й ініціювати його дію прямо зараз, або, якщо рішення не носить терміновий характер, відкласти його на початок наступного робочого дня, коли пам'ять підлеглих буде не перевантажена, емоції спокійними, увага максимально можливою, а здібності, характер і темперамент не будуть грати ключової ролі.

Нажаль, просто перемкнутись на модель OODA й підвищити свою ситуативну готовність одночасно не зможе жодна людина.

Для підвищення ситуативної готовності необхідні тренування:

– що розвивають швидкість мислення;
– що підказують, як використовувати попередній досвід для успішних дій в умовах неповної інформації;
– що формують здатність переключатись з одної установки на іншу;
– на здатність до прогнозування та передбачення.

В ході таких тренувань необхідно збільшити обсяг і розгалуженість уваги, підготуватись до того, щоб в «аварійній» ситуації сприймати не всі елементи ситуації, а лише релевантні, попередити скутість, пов'язану з переоцінкою ускладнень, що виникли.

Може виникнути логічне питання – навіщо витрачати час на якісь там тренування, спостереження, орієнтацію? Можливо просто наполягти на своєму, застосувати заходи примусу, показати хто тут головний? Практика управління персоналом доводить, що часто подібні дії носять деструктивний характер, провокують конфліктні ситуації й ведуть до банальної втрати робочого часу як керівництва, так і підлеглих. А час у бізнесових колах, як відомо, гроші.

Тож, працюючи над власною ситуаційною готовністю менеджер у сфері управління персоналом закладає підвалини для ефективного управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Алакоз І.С., Кравцова Л.В. Управління персоналом організації // Вісник Донецького національного технічного університету. – 2011. – № 8. (Економіка) – С. 144-149.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Мн.: БГУ, 1978. – 182 с.
3. Федоренко В.Г. Основы менеджмента / В.Г.Федоренко, О.М.Діденко, Є.В.Бондаренко та ін.; за ред. В.Г.Федоренка. – К.: Алеута, 2007. – 420 с.
4. Ивлев А.А. Основы теории Джона Бойда. Принципы, применение и реализация. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milresource.ru/Boyd.html>

Шульга С.С., студентка гр. УП-141

Науковий керівник – **Іванова Т.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

НЕСТАНДАРТНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Мотивація – це один з основних способів спонукати персонал на роботу. Працівники є основним і найбільш цінним капітал будь-якої компанії, тому мотивація просто необхідна для покращення успішності і темпу розвитку підприємства. Взагалі мотивація – це процес стимулювання працівників до здійснення ефективної діяльності, спрямованої на досягнення цілей підприємства. Мотивація необхідна для ефективного виконання прийнятих рішень і запланованих завдань. Зараз існує велика кількість методів мотивації, але зазвичай вони всі базуються на преміях і надбавках, або розвиток кар'єри. Нажаль на сьогоднішній день працівникам стало недостатньо таких стимулів до праці, тому слід вводити інноваційні та прогресивні засоби мотивації.

Сучасні теоретичні здобутки вчених у галузі мотивації та стимулювання персоналу підприємств базуються на більш ніж сторічному світовому досвіді організації праці. Дослідження в галузі мотивації праці проводилися В.А. Ядовим, Г.М. Зараковським, В.К. Тарасовим, Ю.М. Нерповим, Є.А. Климовим, Б.А. Смирновим, Б.А. Леоновим, Ю.М. Забродімім, Б.Ф. Ломовим, Б.Г. Анан'євим, В.П. Зінченком, А.Н. Леонтьєвим та іншими. Разом з тим, трансформація умов життєдіяльності, потреб та менталітету спричиняє необхідність розробки все нових методів стимулювання.

Останнім часом традиційні методи мотивації відійшли на другий план, в моду прийшли саме не стандартні методи і Україна є такою країною, яка підтримує такі методи. Фінансове стимулювання не завжди діє для керівників, оскільки, якщо менеджер заробляє необхідну для нього суму, то він може будь-які

необхідні йому блага придбати самостійно. Найпоширенішими методами не стандартної мотивації стали: незапланована видача сертифікатів (в парфумерні магазини, в магазини товарів для дому, в салони краси, в ресторани); нагородження співробітників поїздками (туристичні путівки за кордон, вихідні в спа-готелі, дань в аквапарку); надання додаткових відгулів за досягнення будь яких цілей; виділення бюджету на поліпшення робочого місця на розсуд того співробітника який відзначився (наприклад покупка нового комп'ютерного обладнання, меблів, прикрас); фотосесії з родиною у професійного фотографа; подарунки для дітей співробітника у тому числі поїздки та екскурсії [1].

Заохочення персоналу оригінальним засобом в українських компаніях стає звичайною практикою. Так, у компанії «ВВН Україна» найуспішнішим за підсумками півріччя співробітникам, крім грошової премії, щомісячно нагороджуються десятьма літрами пива «Фостерс», тижневою путівкою на двоє за кордон або швейцарським годинником. Крім того, впродовж шести місяців такі працівники можуть не дотримуватись в робочий час ділового дресс-коду та не відповідати на дзвінки начальства після 18:00.

Спорт є одним з прийомів нестандартної мотивації. В одній з великих корпорацій для співробітників шиють форму, також вони грають разом в більярд, займаються стрільбою. За опитуванням персоналу в цій компанії вийшло, що провідним мотивом є професійне зростання, потім благополучна атмосфера і тільки на третьому матеріальне забезпечення. Так як наприклад у корпорації «Золоті Ворота» уже традицією стала корпоративна першість з футболу за участю команд, сформованих з працівників усіх бізнес-структур, що входять до корпорації. Гравцям шиють форму на замовлення, на матчі запрошують професійного коментатора і ді-джея для музичного супроводу, словом, захід перетворюється на справжнє шоу. Також улітку крім футбольної першості корпорація «Золоті Ворота» проводить турнір із волейболу, змагання зі стрільби із лука, взимку — чемпіонат із боулінгу. У компаніях «Макдональдс» і «Vodafone» розвивають таланти своїх співробітників і заохочують їх захоплення. «Макдональдс» проводить конкурси на кращого співака і оплачує потім зйомку кліпу, а також надала можливість взяти участь у фінальній частині кастингу української версії «Фабрики зірок». «Vodafone» проводила конкурс на краще захоплення, потім шляхом голосування обирали переможця і надавали необхідні для їх хобі предмети. Також вони проводять акцію, в якій співробітники, знайшовши похибки (описки) в рекламі фірми, отримують заохочення. Таким чином, фірма захищає і себе від реклами, яку можуть неправильно зрозуміти, і утримує співробітників у себе на роботі [2].

Одна з девелоперських компаній Західної України придбала п'ять квадроциклів. Цей специфічний транспорт знадобився підприємству зовсім не для інспекції будівельних об'єктів. Найініціативнішим працівникам дозволяють протягом двох тижнів їздити на квадроциклах на роботу або подорожувати.

Основною причиною впровадження роботодавцями нестандартних програм мотивації, компанія Total HR Consulting, є жорстка боротьба за фахівців. У такий спосіб компанії намагаються зберегти людський ресурс в умовах гострого дефіциту кадрів. Вони вважають, що системи мотивації мають бути спрямовані насамперед на тих працівників, від яких безпосередньо залежить бізнес компанії. Наприклад, на ветеранів фірми. Керівники, щоб утримати «світлич голів», уже стали розробляти спеціальні програми заохочення довгожителів. Наприклад, дехто влаштує виїзні корпоративи для ветеранів до Туреччини та Єгипту.

Також існують мотивація не тільки для кращих працівників, але й для аутсайдерів, ось наприклад у компанії «ВВН» навіть розроблено спеціальну програму «Черепашка forever» і «Отримай скусна». Регіональному менеджеру, підрозділ якого показав найгірший результат за підсумками місяця, урочисто вручають живу черепаху на ім'я Даша або фотографію скусна з автографом генерального менеджера компанії. До черепахи додають інструкцію з догляду за нею, і працівник, який її отримав, протягом місяця зобов'язаний піклуватися про тварину. При цьому залишити Дашу вдома на маму чи бабусю не вийде — черепаха повинна жити в офісі компанії. У компанії ВВН визнають, що, впроваджуючи програми «Черепашка forever» і «Отримай скусна», побоювалися негативних реакцій з боку співробітників, адже імена нових господарів черепахи дізнаються не лише їхні колеги по підрозділу, а й увесь персонал компанії. Однак побоювання виявилися марними програму адекватно сприйняли, і вона активно працює [3].

Попри те що міжнародні компанії активно використовують нестандартні способи мотивації персоналу, новаторами таких розробок є переважно підприємства з українським корінням. Українські підприємства виявилися гнучкіші й вигадливіші, вони оперативно реагують на ситуацію на ринку праці. Кадрова ж політика транснаціональних компаній в Україні визначається головним офісом, там діють чіткі стандарти і місцевому менеджменту складніше проявити ініціативу. Нестандартний, інноваційний підхід є бажаним у всіх галузях. Проте, при всякому підході до створення системи мотивації головне – обрати правильні мотиваційні заходи. На жаль, в мотивації не існує уніфікованого підходу – потрібно шукати індивідуальний підхід до кожного. Впровадження ефективної індивідуальної системи допоможе перейти на абсолютно новий якісний рівень і забезпечить гармонійний і продуктивний професійний розвиток кадрів і реалізацію всіх завдань бізнесу.

Список використаних джерел

1. Сардарян А. Мотивационная функция социального пакета: чем заинтересовать работника XXI века? [Електронний ресурс] / А. Сардарян, Т. Комарова, В. Хожемпо // Управление персоналом. – 2008. – №8. – Режим доступу: <http://www.top-personal.ru/issue.html?1557>
2. Співак, В.В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств / В. В. Співак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – №6, Т.2. – С. 178-181.
3. Денис Рощин. Дороже денег. Мотивация руководителей. Режим доступу:http://www.glavbuh.net/trudovoi/kadrov_menedg/dorozhe-deneg-motivaciya-rukovoditelei/.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ НАРОЩУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Інвестиційний потенціал є об'єктом державного регулювання в межах інвестиційної політики. Підвищення темпів економічного росту, життєвого рівня населення України можливе лише за нарощування та реалізації інвестиційного потенціалу національної економіки.

Регулювання інвестиційного потенціалу повинно здійснюватися на основі комплексу цільових програм розвитку компонентів інвестиційного потенціалу.

Цільова програма розвитку компонентів інвестиційного потенціалу являє собою комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, екологічних, організаційно-господарських, нормативно-правових та інших заходів, які забезпечують інтенсифікацію інвестиційних процесів.

Програмно-цільове регулювання є непрямим методом державного впливу на економічні, соціальні процеси в суспільстві з використанням бюджетних механізмів, що реалізується через розподіл бюджетних коштів та поєднує здійснення витрат з очікуваною віддачею від цих витрат, з їх соціальною і економічною ефективністю [1; с. 142]. Він орієнтований на визначення пріоритетних завдань розвитку, розробки взаємопов'язаних і взаємодіючих алгоритмів реалізації заходів спрямованих на досягнення максимального нарощування інвестиційного потенціалу у встановлені терміни за наявності ресурсного забезпечення.

Основним нормативним актом, який регламентує інститут державних цільових програм є Закон України "Про державні цільові програми" [2]. Документом, який регламентує порядок реалізації державних цільових програм є "Порядок розроблення та виконання державних цільових програм", затверджене Постановою КМУ від 31.01.2007 р. № 106 [3].

Переваги програмно-цільового методу проявляються в поєднанні різних джерел надходження коштів, можливості концентрації всіх видів ресурсів на вирішення стратегічних завдань розвитку національної економіки при виконанні програмних цілей.

Програмно-цільовий метод дає можливість державним, регіональним, місцевим органам влади та управління ефективно виконувати свої повноваження при оптимальних фінансових затратах. Здійснення бюджетних витрат у відповідності з програмними принципами має значні переваги у порівнянні з порядком витрачання бюджетних коштів згідно з бюджетними призначеннями: програми формуються відповідно до пріоритетних завдань розвитку; для кожного завдання, мети знаходяться альтернативні способи їх досягнення, вибираються найбільш ефективні; створюються органи управління програмами, які здійснюють моніторинг, аналіз та корегування програм. Програми дають можливість пов'язати соціальні, економічні завдання, хід їх виконання з наявним обсягом ресурсів [1].

Вдале використання програмно-цільового методу дає змогу перемістити акцент з кількісного аспекту державного впливу на якісний, з розміру державного втручання на його ефективність.

Програма формування інвестиційного потенціалу повинна передбачати не просто арифметичне збільшення активності держави, вона являє собою комплекс цільових інвестиційних програм, деталізованих до рівня конкретних інвестиційних проєктів, розробки та реалізації бюджетів розвитку, а також систему різноманітних заходів по їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Бескровная В. А. Государственное регулирование сферы физкультурно-спортивных услуг (методологические и организационно-экономические основы: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством / Вера Александровна Бескровная. – Санкт-Петербург, 2008. – 350 с.
2. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу. – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.
3. Порядок розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова КМУ від 31.01.2007 р. № 106 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу. – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п>.

Бордакова Ю.А., студентка 4 курсу, група МРТ-151
Науковий керівник - **Карпенко Ю.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні Україна стоїть перед вибором найбільш перспективних стратегій і напрямів економічного розвитку. Вирішення такого завдання має пріоритетне значення для українських підприємств, як первинних ланок економічної ієрархії. Для того, щоб українські підприємства змогли успішно конкурувати з іноземними компаніями, необхідно мати конкурентоспроможне виробництво, що супроводжується високою якістю продукції і низькими витратами.

В умовах жорсткої конкуренції між виробниками, головне завдання підприємств полягає в знаходженні свого місця на ринку. Для цього підприємство повинно враховувати всі особливості сучасного ринку.

Конкуренція – економічне змагання виробників однакових видів продукції на ринку за залучення більшої кількості покупців та одержання максимального доходу в короткостроковому або довгостроковому періодах. Основа конкурентних відносин – свобода вибору – реалізується у формі прагнення кожного одержувати для себе особисто грошовий дохід. Конкуренція означає наявність на ринку великої кількості незалежно діючих продавців і покупців.

У процесі конкурентної боротьби учасники переслідують однакові цілі – максимізація прибутку за рахунок завоювання переваг споживачів. Однак способи й шляхи досягнення цієї загальної мети різні. Тому в конкурентній боротьбі перемагає той, хто раніше від інших домогся певних конкурентних переваг і захопив стійкий сегмент ринку. Але завоювання переваг – це тільки початок, набагато складніше втриматися на ринку, зберігаючи свої первісні позиції [3].

Ефективність підприємства, його конкурентоспроможність залежить від уміння ефективно використовувати трудовий та фінансовий потенціал, досягнення науково-технічного прогресу, культурні, політичні, технологічні і екологічні особливості ринку окремо взятої країни. В сучасних умовах питання про конкурентоспроможність підприємства стає актуальним.

А. Сміт сформулював поняття конкуренції як категорію суперництва, що підвищує ціни (при скороченні пропозиції) і знижує ціни (при надлишку пропозиції).

К. Р. Макконелл і С. Л. Брю вважають, що конкуренція – це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його.

Й. Шумпетер визначав конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями.

На мою думку, конкурентоспроможність підприємства — це прагнення якнайкраще задовольнити потреби споживачів та здатність витримати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку. Вона підсилює ефективність, змінює звички, закликає до більшої уважності.

Основними факторами підвищення конкурентоспроможності підприємства з урахуванням особливостей сучасного ринку є:

- впровадження досягнень науки і техніки;
- залучення висококваліфікованих фахівців;
- підвищення якості товару при зниженні витрат виробництва;
- розширення ринку збуту продукції всередині країни і за її межами.

Із зростанням науково-технічного прогресу зростають і змінюються потреби людей, сучасний споживач висуває нові і більш складні вимоги до товарів і послуг. В цих умовах завданням підприємства стає створення нових або відсутніх на ринку товарів і послуг.

Використовуючи науково-технічні досягнення в сукупності з сучасною інноваційною політикою, якісно нові ідеї, технології і винаходи, виробник створює кращі за якістю товари і забезпечує конкурентоспроможність свого підприємства, його довгострокову ефективність [1].

При впровадженні досягнень науки і техніки необхідні висококваліфіковані фахівці. Вони є одним з найважливіших економічних ресурсів підприємства, що впливають на його прибуток, конкурентоспроможність і розвиток.

На сьогоднішній день цей фактор є найслабшою ланкою в діяльності вітчизняних підприємств. Вітчизняні підприємства не приділяють належної уваги поліпшенню умов роботи і мотивації своїх співробітників.

Керівникам підприємств необхідно звернути увагу на мотивацію своїх співробітників, забезпечити відповідні умови праці, відпочинку, високий рівень заробітної плати. Витрати на це окупляться кращою якістю, великим обсягом виробленої продукції, а також скороченням обслуговуючого персоналу.

Так як конкурентоспроможність закладається ще на етапі проектування і виробництва, тому нею можна і потрібно управляти. У цьому полягає робота фахівців з маркетингу. Вони повинні знайти ті параметри якості, сервісу і ціни, які зроблять товар конкурентоспроможним і запрограмують його успіх на ринку.

Виробництво будь-якої продукції починається з маркетингового аналізу.

Завдання маркетингового аналізу:

- вивчення платоспроможного попиту на продукцію;
- вивчення ринків збуту;
- обґрунтування асортименту продукції;
- обґрунтування відповідного обсягу продукції;
- вишукування резервів підвищення якості продукції;
- оцінка ефективності виробництва.

Перед випуском товару потрібно вивчити потреби покупців, якісно поліпшити товар і виходити на ринок, а не виробляти непотрібний товар і стикатися з труднощами при його продажі.

Підприємство, яке має перевагу в маркетингу, виробляє товари, більш орієнтовані на покупця. Це означає, що деякі властивості цього товару виробника краще або унікальніше, ніж у конкурента [2].

Товар є індикатором конкурентоспроможності підприємства. У конкурентній боротьбі приймається до уваги функціональне призначення, надійність, довговічність, зручність використання, зовнішній вигляд, упаковка, гарантія обслуговування, тобто те, що задовольнить споживача краще, ніж товар конкурента. Він повинен задовольняти потреби покупця в даний момент і бути привабливим порівняно з аналогічними виробами завдяки кращій якості. Товар повинен мати вигідні відмінності від товару-конкурента за витратами на його виробництво.

Якість має сприяти продажам в максимально можливому обсязі і без збитків для виробника. Іншими словами, товар буде конкурентоспроможним, якщо він перевершує аналогічні товари за ціною і якістю без збитку для виробника.

Якщо підприємство прагне вийти на міжнародний ринок, то його продукція повинна відповідати міжнародним стандартам якості та повинна мати сертифікат відповідності системи якості міжнародному стандарту ISO 9000.

Необхідний постійний пошук нових каналів збуту продукції, нових покупців, можливо з виходом на міжнародний ринок. Для цього необхідно вивчити уподобання зарубіжних споживачів, їх смаки і традиції, правила ведення бізнесу в тій країні, куди експортується товар, вивчити рівень конкурентоспроможності у своїй галузі, враховувати екологічні, юридичні, технологічні особливості країни. При пошуку ринків збуту необхідно звернути увагу на максимально можливе наближення виробника і покупця, що зменшить витрати на транспортування, а отже, і ціну товару.

Одним із найефективніших чинників підвищення конкурентоспроможності підприємства є впровадження інновацій. В класичному визначенні Й. Шумпетера є п'ять видів інновацій:

- 1) інновації, наслідком яких є виробництво нового продукту, який має якісно нові особливості по відношенню до існуючих;
- 2) новий підхід до комерційного використання продукції, без суттєвої зміни технології її виробництва;
- 3) вихід на нові ринки збуту, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше чи ні;
- 4) використання нових джерел сировини і напівфабрикатів;
- 5) зміна організаційних та інституційних форм, наслідком чого може бути, наприклад, створення монопольного положення або ослаблення монопольної влади іншого підприємства [4].

Лише конкурентоспроможне підприємство здатне вижити в період становлення ринкових відносин в країні, зберегти свій товарообіг на постійному рівні або поступово нарощувати його.

Висновки. Отже, забезпечення рівня високої конкурентоспроможності означає, що всі ресурси, які використовує підприємство, більш продуктивніші і приносять більший прибуток, ніж його ринкові конкуренти. З цього слідує, що підприємство займає стабільне місце на ринку і його продукція користується постійним попитом споживачів. Керівництво підприємства повинно вміти простежувати зміни, що відбуваються в умовах господарювання, і проводити різноманітні перетворення в політиці ведення виробництва та реалізації товарів. Такими перетвореннями можуть бути: диверсифікація виробництва, вихід на нові ринки, зміна товарної політики, зміна організаційно-правового статусу підприємства, створення спільних виробництв, впровадження нових технологій, модернізація форм збуту продукції.

Список використаних джерел

1. Антипов, Ю. В. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності фірми // Науковий журнал. — 2011. — № 3 (89). — С. 212-221.

2. Волчков, А. Н. Інноваційна активність фірми на основі застосування механізму відтворення і оновлення основних фондів — стратегічний ресурс збереження конкурентоспроможності і економічного зростання // Науковий журнал. — 2012. — № 4. — С. 41-46.

3. Воронов, А. А. Моделювання конкурентоспроможності продукції // Журнал " стандарти і якість. — 2013. — № 11. — С. 44-47.

4. Кузьменко, В. Р. Комплексна оцінка інноваційних проектів створення нових товарів // Маркетинг і маркетингові дослідження. — 2013. — № 1 (49). — С. 21-28

Буглак Ю.В., студентка групи МРС-161
Пшенична Т.М., к.е.н., доцент
кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Чернігівський національний технологічний університет

ПЛАНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Необхідність використання маркетингу на страховому ринку викликана загостренням конкуренції та ускладненням збуту страхових продуктів. Одним з важливих етапів маркетингової діяльності є планування, встановлення та коригування ринкових цілей згідно з проведеною ринковою аналітикою (прогнозами змін у зовнішньому оточенні та оцінкою внутрішніх можливостей компанії). Процес планування передбачає побудову логічної послідовності окремих видів маркетингової діяльності, визначення цілей компанії і розробки планів для їхнього досягнення.

Складання плану маркетингових заходів є кінцевим результатом планування маркетингу. Це комплекс рішень, що приймаються менеджментом, з розміщення ресурсів компанії і досягнення довготривалих конкурентних переваг на цільових ринках.

Головне завдання плану маркетингу – знайти і використати будь-які можливості, що дозволять компанії зміцнити свої позиції на ринку і виграти конкурентну боротьбу.

Приналежність до страхової сфери суттєво впливає на процес маркетингового планування. У страхуванні, порівняно з іншими сферами діяльності, ускладнено процес отримання маркетингової інформації про:

1) клієнтів (неусвідомлена потреба – латентний попит, складність розуміння сутності страхування потенційними клієнтами);

2) загальне ринкове оточення (чутливість галузі до чинників макросередовища, високий рівень державного регулювання);

3) конкурентів (складність визначення місткості сектору реального страхування, необхідність відстеження якісних параметрів процесу надання послуг конкурентами, складність у порівнянні страхових продуктів через високий рівень їх індивідуалізації тощо) [1].

Маркетингове планування являє собою процес розробки програми підтримки рівноваги між цілями та можливостями страховика в мінливих ринкових умовах.

Основними засадами успішного застосування та підвищення ефективності стратегічного маркетингового планування в діяльності вітчизняних страховиків є визначення його принципів:

- принцип єдності передбачає, що планування в страхових компаніях має носити системний характер, що передбачає єдність напрямку розвитку та координацію цілей всіх підрозділів страховика.

- принцип участі виявляється в тому, що кожен співробітник приймає участь у створенні стратегічного плану страховика.

- принцип безперервності в страхових компаніях бачиться як постійний моніторинг вітчизняного й зарубіжного ринків фінансових послуг, зокрема страхового ринку.

- принцип гнучкості передбачає можливість зміни маркетингових дій при зміні зовнішнього середовища страховика.

- принцип точності передбачає конкретизацію та деталізацію планів страховика [2, с. 164-165].

В цілому запропоновані принципи дозволяють враховувати вплив маркетингу та на системних засадах здійснювати процес стратегічного маркетингового планування діяльності страхових компаній.

Усі плани, що складаються менеджерами по маркетингу, у більшості випадків мають схожу структуру. Звичайно їх починають з аналізу поточної ситуації, а закінчують контролем за реалізацією.

Поняття «страховий маркетинг» в Українській енциклопедії визнається як система взаємопов'язаних видів діяльності. Акцентується увага на необхідності планування, визначення ціни, а також на рекламування та реалізацію страхових послуг. Тобто, на думку деяких авторів, маркетинг у страхуванні передбачає комплекс заходів щодо постійного вдосконалення діяльності страхової компанії, а також розробки конкурентоспроможних страхових продуктів (послуг) для конкретних категорій споживачів [3, с. 358].

Компанія розробляє маркетинговий комплекс, базуючись, передусім на своєму знанні споживачів. Структура маркетингового комплексу залежить від розмірів і специфіки діяльності компанії. На страховий маркетинг впливає безпосередньо специфіка страхової справи.

У страховому маркетингу не можна обмежуватися традиційним розумінням страхового продукту, як полісу, який є юридичним носієм страхового покриття. Страховий продукт має розглядатися як процес вирішення проблем конкретного споживача.

Внутрішня фірмова культура страховика передбачає певне середовище, в якому відбувається купівля полісів. Загальні корпоративні орієнтири та мотивація персоналу можуть забезпечувати страховому товарному продукту додаткову цінність в очах споживачів.

Система доставки страхового продукту також має додатково підвищувати цінність товару для клієнтів, вона має перевтілювати разову купівлю в розвиток довготривалих відносин.

Формування позитивного іміджу страховика є невід'ємною частиною ефективної системи продажу полісів.

Також сучасний маркетинг має формувати активного страхувальника, тобто страховик, який створить умови для зацікавлення клієнтів, зробить їх активними може включати його у комплекс маркетингу.

Комплекс страхового маркетингу, як і маркетингу взагалі, включає:

- проведення маркетингових досліджень, сегментацію і позиціонування щодо їх результатів;
- розробку нових чи адаптацію існуючих страхових продуктів (послуг) з урахуванням вимог ринку;
- формування конкурентних цін (тарифів) на страхові продукти;
- формування ефективної системи збуту (розподілу) страхових продуктів, управління цією системою;
- здійснення заходів щодо просування страхових продуктів;
- проведення комунікаційної PR-політики [4].

Відповідно, розробка комплексу маркетингу та визначення витрат, які дають уявлення про сукупні витрати і затрати щодо кожного елементу комплексу маркетингу є важливим елементом планування. Планування витрат може проходити за напрямками: розробка страхового продукту, особисті продажі, розподілення і комунікації. При цьому використовують два підходи: “зверху вниз” і “знизу вгору”. При методі “зверху вниз” менеджер перш за все встановлює загальну суму витрат на маркетинг, потрібну для досягнення намічених цілей. Потім цю суму розподіляють між різними елементами комплексу маркетингу.

Метод “знизу вгору” використовують частіше, тому що підрахувати витрати на маркетинг простіше. Проте він може призвести до надто високих оцінок витрат на маркетинг, оскільки кожен елемент комплексу маркетингу оцінюється окремо.

Організація маркетингового планування в компанії повинна відповідати таким вимогам:

- процес планування має узгоджуватись з місією, загальною корпоративною стратегією, відповідати тим орієнтирам, які визначила для себе страхова компанія;
- сформовані плани (стратегія) маркетингу мають використовуватись для подальших розробок стратегічних проектів;
- в процесі реалізації маркетингових планів повинен існувати зворотній зв'язок;
- як засіб досягнення мети, плани повинні бути гнучкими і передбачати варіанти зміни.

На думку Армстронга Г., Котлера Ф. [5], маркетингове планування складається з окремих стратегій для цільових ринків, стратегій позиціонування, маркетингового комплексу та кошторису витрат на маркетинг.

Маркетингове планування здійснюється по різному. Це залежить від специфіки компанії, особливостей послуг, організації процесу планування та масштабів діяльності.

Результати проведеного теоретичного аналізу дозволили дійти висновку, що процес планування маркетингової діяльності страхових компаній є достатньо складним і вимагає розробки ефективного, теоретично та практично обґрунтованого інструментарію, який дозволить ефективно вирішувати означені специфічні завдання.

Список використаних джерел:

1. Виноходова С.Г. Планування маркетингової діяльності страхових компаній. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/management/00575898_0.html
2. Стратегічне маркетингове планування в страхових компаніях : [монографія] / І. Л. Литовченко, О.В.Рулінська, Л.В. Новошинська, В.Г. Баранова; – Одеса : ИНВАЦ, 2014. – 280 с.
3. Енциклопедія страхування / [Л.В. Новошинська, В.В. Фещенко, О.М. Голенишина, В.М. Загребной, Г.М. Третьякова, та ін.]. – К.: Українське агентство фінансового розвитку. – 2008. – 650с.
4. Страховий маркетинг. Долгоша Н.О. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/89761-36-strahoviy-marketing.html>
5. Маркетинг підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1584072031828/marketing>

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день від іміджу все більше залежить успіх і стабільність підприємства. Щоб досягти поставленої мети саме у разі жорстокої конкуренції позитивний імідж якнайкраще вплине на успіх підприємства. Імідж - це спільний результат роботи керівництва та персоналу суб'єкта господарювання.

Щодо визначення поняття «імідж» можна виділити декілька вчених, які дають визначення іміджу та іміджу підприємства. Ф.Котлер вважає, що імідж – це сприйняття підприємства чи його товарів суспільством [1]. На думку Д. Доті, імідж – це все і всі, хто має хоч якесь відношення до підприємства і пропонує ним товарів та послуг. Це витвір, що постійно створюється як словами, так і образами, які химерно перемішуються і перетворюються в єдиний комплекс [2]. Е.Робінсон вважає, що імідж – це підсумок адекватного сприйняття підприємства, його керівника, персоналу, політики або діяльності. [3]. А. В. Петровский та М. Г. Ярошевский вважали, що імідж – це стереотипований образ конкретного об'єкту, що існує в масовій свідомості. Як правило, поняття іміджу відноситься до конкретної людини, але може також поширюватися на певний товар, організацію, професію і т. д. На думку Г. М. Андрєєва імідж – це специфічний «образ» сприймаючого предмета, коли ракурс сприйняття умисне зміщений і акцентується лише на певні сторони об'єкту. Тому досягається ілюзорне відображення об'єкту або явища.

Імідж може бути базовим та ситуативним. Базовий імідж – це імідж який формується у свідомості людей поступово. Враження про підприємство залишається у свідомості на довго. Ситуативний імідж – це імідж який формується під впливом обставин.

Створення саме позитивного іміджу це важливе завдання, яке потребує значних витрат часу і коштів. Завдяки іміджу, підприємство може впливати на свідомість потенційних клієнтів.

Можна виділити головні цілі іміджу :

- 1) ефективна робота з клієнтами;
- 2) підвищення продажів;
- 3) довіра споживачів.

Для формування позитивного іміджу підприємства слід запровадити ряд заходів:

- максимально доводити інформацію до споживачів через всі можливі канали маркетингових комунікацій;

- формувати корпоративну культуру;
- дотримуватися ділового етикету;
- зарекомендувати підприємство як надійного партнера;
- надавати більше послуг;
- проводити заходи, які демонструють екологічну відповідальність підприємства;
- привабити споживачів подарунками, акціями, картками постійних клієнтів;
- турбуватися про зовнішній вигляд співробітників;
- впроваджувати нові технології.

Інструменти, які можна використовувати для створення іміджу:

- візуалізація (фірмові упакування, логотипи, вивіски, товарний знак);
- міфологізація (міф про підприємство, в який всі вірять та не перевіряють);
- позиціонування (зайняття певної позиції на ринку);

Імідж повинен бути оригінальним, впізнаваним, гнучким, ґрунтуватися на реальних перевагах, простим і зрозумілим. Потрібно пам'ятати, що імідж не може бути націленим на всі групи населення. Неможливо врахувати вподобання всіх соціальних груп. Тому слід визначити цільову аудиторію на яку буде саме націлений імідж. Для того щоб охопити більшу кількість соціальних груп, імідж можна розділити на зовнішній та внутрішній. Образ підприємства, який існує у свідомості його працівників і є внутрішнім іміджем. А уявлення про підприємство у свідомості партнерів та клієнтів є зовнішнім іміджем.

Щодо зовнішнього іміджу можна сказати, що він відіграє важливу роль, оскільки перше враження про підприємство складається через зовнішній вигляд. Тут можна обирати яскравий стиль, або навпаки стриманий і зрозумілий в залежності від того, які товари чи послуги пропонуються.

Також є поняття як фірмовий стиль, який поєднує у собі зовнішній вигляд та характер поведінки на ринку. Зовнішній вигляд націлений на зацікавленість клієнта та візуальне сприйняття. Особливими відмінностями від конкурентів можуть бути шрифт вивісок чи логотип, фірмові кольорові гами, або навіть стиль офісу чи магазину. Мало зацікавити потенційного споживача, важливо залишитися у пам'яті. Тобто побачивши вивіску на вулиці споживач має згадати саме про ваше підприємство.

Внутрішній імідж підприємства створюється безпосередньо керівництвом та спеціалістами по роботі з персоналом. Приємна робоча атмосфера, фінансові заохочення та подарунки будуть спонукати співробітників працювати добре та злагоджено.

Для покращення кваліфікації співробітників доцільно проводити тренінги, які дозволять підвищити кваліфікацію та нададуть змогу поспілкуватися в неформальній обстановці.

Але перед тим, як запроваджувати заходи щодо покращення іміджу, слід визначити рівень ставлення клієнтів до підприємства. Анкетування та спостереження якнайкраще підходить для визначення основних проблем підприємства. Проаналізувавши анкети можна зробити висновки щодо вирішення головних проблем та поточних вподобань споживачів. Потрібно чітко розділити позитивні та негативні сторони підприємства, і після цього нейтралізувати негативні риси, і посилити позитивні.

Існує багато підходів розуміння механізмів формування іміджу. У найзагальнішому вигляді можна виділити три їхні різновиди.

Перший підхід, полягає у формуванні іміджу природним шляхом, як результату діяльності підприємства чи індивіда.

Другий підхід розглядає формування іміджу як мистецтво «переконувати людей, впливати на їхні думки, підтримувати готовність до необхідних змін».

При третьому підході формування іміджу спирається на застосування науково обґрунтованих і перевірених на практиці технологій. Реалізація такого підходу передбачає здійснення ряду послідовних етапів:

- визначення стратегії даного виду діяльності;
- вибір необхідних технологій;
- реалізація конкретних психотехнік.

Вирішальне значення тут має правильне визначення стратегії. [5]

Доцільно проаналізувати імідж окремого підприємства на прикладі інтернет магазину «Цацки», який функціонує на ринку вже 5 років. Він займається продажем матеріалів для творчості. Переглянувши відгуки споживачів за останні два роки очевидно, що імідж у цього суб'єкта господарювання покращився у 2016-2017 роках у порівнянні з 2015 роком. Клієнти стали більше довіряти постачальнику шляхом застосування інтернет розсилок, спілкування через телефон та в соціальних мережах. Додалася послуга доставки додому у м. Чернігові, що якнайкраще вплинуло на імідж. Також інтернет магазин пропонує доставку без передоплати у всі міста України. Замовлення обробляються швидко, менше ніж за добу, і тому споживач може не турбуватися і отримати замовлення точно в строк. Також кожний замовник отримує невеликий подарунок у вигляді магніту. Інтернет магазин зарекомендував себе як надійний партнер, який йде на зустріч клієнтам, одразу вирішуючи питання, що стосуються замовлень, цим самим підвищуючи рівень довіри.

Негативний імідж надовго залишається у свідомості споживача, особливо якщо підприємство з відомим ім'ям. Наслідком негативного іміджу є величезні витрати, а деякі суб'єкти господарювання банкрутують, та закривають свої підприємства.

Варто пам'ятати – виправити імідж дуже складно. Якщо підприємство позиціонує себе, як надійного партнера, то потрібно підтримувати цей імідж і лише покращувати свої позиції на ринку. Після допущення помилки у роботі з клієнтом можна назавжди втратити довіру партнера.

В першу чергу імідж підприємства залежить від керівника. Саме керівник повинен бути взірцем для співробітників і надійним партнером для клієнтів. Керівник повинен мати хороший імідж, що містить такі складові:

- лідерство: вміння впливати на людей, щоб направити їх зусилля на досягнення поставлених цілей;
- надійність: співробітники повинні довіряти керівнику і відчувати його підтримку;
- знання психології персоналу: якісний підбір кадрів, це важлива складова успішної командної роботи;
- активність: швидке вирішення питань і вчасне прийняття рішень, що якнайкраще впливає на імідж керівника.

У сучасних умовах імідж відіграє велику роль у формуванні довіри клієнта до підприємства. Це результат праці робітників і керівництва, які формують імідж для досягнення поставлених цілей. Керівник повинен створювати дружню атмосферу у колективі. Позитивний імідж суб'єкта господарювання важливий не тільки для збільшення продажів, але й для залучення до господарської одиниці кваліфікованих спеціалістів. Які побачать у підприємстві з позитивним іміджем можливість кар'єрного росту. Також слід зазначити, що позитивний імідж привертає увагу інвесторів, які в свою чергу зможуть інвестувати кошти у підприємство.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Новые маркетинговые технологии / Ф. Котлер, Ф. Триас де Без ; пер. с англ. – СПб. : ИД «Нева», 2014. – 192 с.
2. Доти Д. Паблсити и паблик рилейшнз / Д. Доти. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 2014. – 237 с.

3. Robinson, E.J. 2014. Communication and Public Relations. Columbus, Ohio, Merrill. Robinson, E.J. 2014.
4. Бурстін Д. Імідж. — СПб.: Пітер, 2000. — 216 с.
5. Колодка А.В. Імідж підприємства як економічна категорія: сутність зміст, основні етапи формування / А. В. Колодка, С.М. Ілляшенко // Прометей. – 2012. - №2(38). – с. 164-170

Вініченко Ю.М., студентка гр. ММРп-161
Науковий керівник – **Рябова Т.А.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розробка та застосування маркетингових інновацій в ринкових умовах – єдиний спосіб підвищення конкурентоспроможності, підтримки високих темпів розвитку організацій та її торгових марок.

Маркетингові інновації в комунікаційній діяльності спрямовані на більш повне задоволення потреб споживачів також на відкриття нових ринків збуту з метою підвищення обсягів продажів і це є запорукою успішного розвитку організації.

У даний час крім традиційних рекламних методів впливу на кінцевого споживача існують також методи з використанням інноваційних технологій.

З'явилися вони порівняно нещодавно, однак вже набули широкого поширення серед виробників і гаряче схвалення цільової аудиторії.

Інноваційна реклама будується на використанні в промо-акціях серйозного технічного забезпечення, новітніх комп'ютерних технологій і нестандартних способів подачі інформації.

Класична теорія комунікації була розроблена американським політологом Г. Лассвелом у 1948 році. З теорії випливає, що в структурі процесу комунікації виокремлено шість базових складових [2]:

1. Кодувальник – особа чи група осіб, що ініціюють передачу інформації;
2. Повідомлення – сукупність вербальних і невербальних символів, що становлять інформацію, яку хоче передати комунікатор;
3. Канал – засіб, за допомогою якого інформація потрапляє від комунікатора до одержувача;
4. Реципієнт – це особа чи коло осіб, для яких призначене інформаційне повідомлення комунікатора;
5. Сприйняття – розуміння реципієнтом повідомлення комунікатора [4].

Також окремою, шостою, складовою розглядають зворотний зв'язок, як реакцію отримувача на повідомлення [1].

Також у цю схему можна додати етапи кодування та декодування інформації, а також наявність похибок та перешкод. Коли ми говоримо про політичну комунікацію, то за основу можна взяти визначення, надане М. Гончаровим: «...термін «політична комунікація» повинен описувати циркуляцію інформації в сфері політичної діяльності, тобто будь-які повідомлення, тексти, що здійснюють вплив на відносини між класами, націями й державами» [3].

Звертаючись до каналів політичної комунікації, можна виокремити такі основні за Р.-Ж. Шварценбергом:

1. Комунікація через засоби масової інформації: друковані засоби (преса, книги, плакати), електронні (радіо, телебачення).
2. Комунікація через організації, коли ланкою передачі слугують політичні партії, групи інтересів, суспільні організації і рухи.
3. Комунікація через неформальні канали з використанням особистих зв'язків [4].

Широкі перспективи для розвитку свого бізнесу, в даний час, за рекламою нового покоління. Однією з найбільш перспективних видів подібної реклами є відеореклама в місцях масового скупчення людей. Це, так звана, технологія InDoor TV.

Спеціалісти стверджують, що на неї звертають увагу більше 90% потенційних покупців.

Останнім часом ця рекламна технологія серйозно вдосконалилася, з'явилася нова технологія Х3D video. З того часу, увагу споживача приваблює не плоске, а тривимірне зображення, що містить рекламну інформацію.

Тепер картинка здатна легко вийти за межі екрану, потім також легко повернутися назад, залишивши незабутнє враження в пам'яті людей, що проходять на перегляд. А її головною перевагою, на відміну від простих 3D технологій, є сприйняття тривимірних зображень без використання додаткових засобів, таких, як спеціальні шоломи або стерео-окуляри. Використання цієї технології для демонстрації відеороликів – це чудова можливість ефектного і незабутнього впливу на споживача, адже креатив важливий на кожному етапі рекламної комунікації – від ідеї до її візуального втілення.

Слід зазначити, що використання інноваційних технологій у сучасній рекламній індустрії відбувається не лише з метою пошуку креативних та ефективних шляхів просування товарів і залучення покупців, а й у ході проведення маркетингових досліджень, зокрема, для виміру сприйняття й оптимізації візуальних засобів

комунікації зі споживачами, що у свою чергу, дозволяє збільшити ефективність рекламної кампанії та окупність інвестицій.

До таких засобів варто віднести інноваційну рекламну технологію Eye tracking, поява якої пов'язана з дослідженнями руху погляду. І хоча дослідження в цій галузі тривають близько півстоліття, саме зараз виявлена комерційна вигода застосування інновації для маркетингу та реклами [2].

Eye Tracker представляє собою 17-дюймовий високоякісний монітор з двома непомітно вбудованими інфрачервоними камерами і програмним забезпеченням, яке ідентифікує особливості ока людини та відображає низку важливих показників його активності.

Разом із тим, Eye Tracker не має ніяких видимих, рухомих предметів або пристроїв, що одягаються на респондента, на відміну від більш ранніх моделей, які опосередковано могли впливати на поведінку респондента та його реакції.

Багато магазинів останнім часом стали оснащуватися різним інтерактивним обладнанням, призначеним для того, щоб зробити контакт з потенційним споживачем більш тісним і видовищним. До такого обладнання можна віднести:

- проєкційні (віртуальні) і відео-вітрини;
- віртуальні прилавки;
- віртуальні примірочні;
- QR - коди та ін.[4]

Проєкційна вітрина є новинкою для українського ринку і тому тільки починає завойовувати визнання серед продавців. На думку виробників, вона звертає на себе увагу покупця, змушує його зупинитися і дає йому повне уявлення про товар, демонструючи останній з кращого боку. Реалізувати цю технологію можна, наприклад, за допомогою плівки BOSSA 3D.

Одним з продуктів такої спільної творчості став Virtual footwear wall – віртуальний прилавок, розроблений спеціально для Adidas. Метою його створення є просування новинок спортивного взуття даної марки завдяки високотехнологічній подачі інформації. Система реагує відвідувач, розпізнає його стать і видає інформацію в залежності від того, хто перебуває перед «прилавком»: чоловік чи жінка, а також дозволяє здійснити покупку [5].

Проєкційну вітрину можна зробити інтерактивною. Для цього використовується інтерактивна плівка (touch screen) Edge interactive film. Вітрина може на час перетворитися на інтерактивний каталог колекції нового сезону або стати елементом акції зі стимулювання збуту.

«Віртуальний промоутер» - одна з найбільш специфічних сучасних розробок. Ідея її створення виникла в Європі після появи плівки зворотної проєкції. Як показав досвід західних колег, віртуальні промоутери користуються живим невідомим інтересом серед відвідувачів, в першу чергу за рахунок інноваційності технології і незвичності її застосування. З технічної точки зору віртуальний промоутер є ілюзією, яка проєктується з мультимедійного проєктора на акрилове скло, обклеєне спеціальною плівкою. Воно може мати довільну форму, в тому числі повторювати фігуру людини в повний зріст [3].

«Віртуальний промоутер» здатен не лише значно краще привертати увагу пересічного споживача, а й проводити опитування, тим самим, збираючи інформацію для маркетингових досліджень, допомагати діяльності підприємства. Даний промоутер може оснащуватись диктофоном, що робить набагато легшим діяльність супервайзерів та сприяє прийняттю оперативних рішень.

Отже, можна зробити висновок, що в умовах глобального ринку для ефективного просування товару та утримання лідерських позицій, підприємства використовують нові ідеї, технології у товарах, послугах та процесах.

Під терміном «нові технології», або інновації, ми розуміємо кінцевий результат інноваційної діяльності, який постає у вигляді нового або вдосконаленого товару чи технологічного процесу, які впроваджені на ринок, або використовуються в практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Єрохін, С.А. (2008), Управління інноваційною діяльністю в економіці України: колективна наук. монографія / За наук. ред. д.е.н., проф. С. А. Єрохіна, Національна академія управління, Київ, Україна. – 116 с.
2. Лук'янець, Т.І. (2000), Маркетингова політика комунікацій, КНТЕУ, Київ, Україна. – 380 с.
3. Примак, Т.О. (2003), Маркетингові комунікації: навч. посіб. / Т. О. Примак – К.: Ельга, Ніка-Центр, Київ, Україна. – 280 с.
4. Романов, А.А. / Панько А.В. (2006), Маркетинговые коммуникации, Эксмо, Москва, Россия. – 432 с.
5. Чухрай, Н.І. (2011), Маркетинг інновацій, Видавництво Львівської політехніки, Львів, Україна. – 256 с.

ПОНЯТТЯ ЦІНОВОГО МОНІТОРИНГУ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Організація мережі та служб цінового моніторингу в регіонах України є невід'ємною умовою розвитку та удосконалення територіальної та галузевої структури аграрного продовольчого ринку. Обґрунтування показників оцінки та аналізу, оперативний збір, обробка, зберігання та розповсюдження інформації про рівень регіональних гуртових та роздрібних цін серед суб'єктів ринку є важливою передумовою удосконалення аграрного сектору на ринкових засадах, розвитку агробізнесу, покращення рівня та збалансування обсягів споживання продуктів харчування населенням [1].

Важливою рисою досконалого ринку сільськогосподарської продукції є його прозорість, тобто оглядовість для продавців і покупців. За відсутності дієвої системи інформування про цінові тенденції щодо сільськогосподарської продукції та продовольства ринки є недосконалими, оскільки продавці та покупці у недостатній мірі обізнані відносно поточних і очікуваних цін, а також розміщення товарів та послуг.

Тому сільськогосподарські товаровиробники змушені реалізувати свою продукцію в умовах обмеженого доступу до інформації. Це негативно впливає на умови конкуренції, може нівелювати окремі конкурентні переваги, спричиняє ризики виробництва та реалізації.

Розвиток логістики та маркетингу, необхідність забезпечення продовольчої безпеки, прозорості аграрного ринку для продавців та покупців з метою оперативного доступу до цінової інформації стала причиною появи в Україні служб цінового моніторингу.

Однак за відсутності регіональних мереж інформування про цінові тенденції, доцільність розміщення товарів та послуг, дорадництва вітчизняні товаровиробники змушені реалізувати свою продукцію в умовах обмеженого доступу до інформації.

Отже, організація цінового моніторингу та консалтингу, особливо у регіонах аграрної спеціалізації, потребує подальшого удосконалення [3].

Для прийняття ініціативних рішень щодо зміни ціни чи своєчасних відповідних дій на зміни цін конкурентами необхідно систематично проводити моніторинг цін конкурентів.

Моніторинг цін конкурентів – вид дослідницької діяльності, який полягає в періодичному відстеженні цінової ситуації на ринку. Періодичність проведення цінового моніторингу визначається ринковими умовами функціонування підприємств, специфікою товару. У нестабільній економічній ситуації ціновий моніторинг необхідно проводити не менше одного разу на місяць.

До основних завдань моніторингу цін конкурентів належать такі:

- інформаційне забезпечення прийняття цінових рішень;
- контроль цінової ситуації на ринку;
- співставлення цін на товари підприємства та відповідних цін конкурентів, визначення їх цінової політики;
- виявлення мінімальної та максимальної цін продажу товару на ринку;
- аналіз надання знижок: видів знижок та їх розмірів, термінів дії, що дозволить виявити мінімальний рівень ціни, який є граничним для конкурентів [5].

Система цінового моніторингу частково вирішує і проблему стабілізації цінової ситуації та сезонної динаміки цін на ринках. Різниця між цінами в адміністративних областях залежить не тільки від просторового розміщення, якісних показників продукції, але й від наявності інформації про ситуацію, що склалася на ринку або інших регіональних ринках. Тому важливе значення має визначення принципів, ресурсів, порядку та системи здійснення цінового моніторингу.

Основними принципами цінового моніторингу на регіональному рівні доречно визначити:

- системність, послідовність, своєчасність;
- достовірність та адекватність цінової інформації, що збирається;
- доступність інформації про ціни для всіх суб'єктів ринку;
- оперативність розповсюдження інформації через засоби комунікацій;
- економічна доцільність.

Проблеми здійснення моніторингу як з теоретичної так і з практичної точки зору в економічній науці займає чільне місце. Його результати дають можливість оцінювати сучасну ситуацію та прогнозувати перспективи, приймати своєчасні маркетингові та управлінські рішення, планувати ефективність та конкурентоспроможність.

Моніторинг вимагає аналізу, оцінки та діагностики, який є інструментарієм вивчення процесів та закономірностей їхнього розвитку. У випадку агропродовольчих ринків доцільно говорити швидше про системно-структурний аналіз, під яким розуміється спосіб пізнання предметів і явищ зовнішнього середовища через розчленування цілого на складові частини і вивченні їх за всією багатогранністю зв'язків і залежностей. Система моніторингу повинна організовуватися під керівництвом або за згодою та сприяння [4].

Організація цінового моніторингу агропродовольчого ринку на рівні регіонів країни сприятиме формуванню якісного інформаційного поля для прийняття обґрунтованих маркетингових та управлінських рішень на макро- і мікрорівні ринкових взаємодій.

Регуляторні рішення в системі аграрної політики також приймаються, виходячи з оціночних параметрів регіональних аграрних соціально-екологічних та виробничо-економічних систем, одним із основних у структурі яких є ціна. Цінові співставлення дають можливість визначити не тільки напрями й обсяги виробничої діяльності, продажі, маркетингові канали збуту, але й сформувані спонукальні мотиви ринкових агентів – суб'єктів і об'єктів управління та регулювання агропромислової діяльності на регіональному рівні.

Дослідження ринку сільськогосподарської продукції та продовольства за просторовою ознакою ґрунтуються на ієрархічній структурі кількості учасників ринку, обороті ринку та інших показниках.

Співвідношення показників, що є нижчими за ієрархією ринків із вищими, і визначення їх питомої ваги дозволяє зробити висновки про пропорційність розвитку ринку в цілому. Проте, стихійність ринку сільськогосподарської продукції та продовольства залишається його головною ознакою.

Дослідження випадкових і постійних коливань, їх частоти і сили дає уявлення про стійкість розвитку ринку. При цьому випадкові коливання ринку сільськогосподарської продукції та продовольства є найбільш проблемними, оскільки їх не можна передбачати [2].

Однією із складових цінового моніторингу в Україні є Державна служба статистики. До її функцій входять збір і публікація щомісячної інформації про індекси споживчих цін на продовольчі товари, середні ціни на продовольчі товари у торговельній мережі, середні заготівельні ціни на продукцію сільського господарства й їх індекси до попереднього місяця. Опрацьована статистична інформація не є оперативною, подається на державному рівні та має ряд узагальнень. Вона є корисною для сільськогосподарських товаровиробників лише для вивчення довготривалих цінових тенденцій на ринку.

Антимонопольний комітет України у межах своїх повноважень також здійснює ціновий моніторинг агропродовольчих ринків.

Система моніторингу повинна організовуватися під керівництвом або за згодою та сприяння Міністерства аграрної політики України (Мінагрополітики), за консультування науковими установами регіонального й загальнодержавного рівня. Організацію збору чітко визначеної інформації потрібно здійснювати через структури Мінагрополітики, його департаменти у регіонах, приватних суб'єктів господарювання, підрозділи аграрних підприємств, гуртових агропродовольчих ринків.

Цей аспект методології вирішення означеної проблеми є системоутворюючим, тобто основним. Його забезпечення дозволить створити умови для персоналізації даного напрямку маркетингу та управління. Але однією з умов ефективності, прозорості інформації повинна стати побудова взаємовідносин таким чином, щоб експертиза цін була незалежною, науково-обґрунтованою й учасники ринку не мали впливу на об'єктивність її надання.

Доступ до інформації про ціни антимонопольного комітету є обмеженим, тому сільськогосподарські товаровиробники не мають можливості її оперативного використання.

В Україні, поряд з державними структурами, ціновий моніторинг здійснюють приватні організації та установи – різноманітні інформаційні агентства, консалтингові організації, товарні біржі. Організація діяльності щодо цінового моніторингу такими структурами обумовлена необхідністю заповнення інформаційного вакууму. Інформаційні агентства представлені такими компаніями, як Укראгроконсалт, ПроАгро, АПК-Інформ, Агроінком та інші. Вони пропонують оперативну цінову інформацію через підписку на відповідні сайти в Інтернет-мережі, журнали, аналітичні огляди. Проте інформація, яка надається такими суб'єктами, є платною, а сільськогосподарські товаровиробники не завжди можуть її оплатити [3].

Удосконалення системи цінового моніторингу в Україні є невідкладною потребою поточного етапу ринкових реформ. Система цінового моніторингу України повинна фінансуватися державними бюджетами різних рівнів. Для діяльності служб інформації агропромислового комплексу необхідно розробити відповідну законодавчу базу, яка має бути конфіденційною. Необхідною умовою також є безкоштовне консультування щодо ситуації на агропродовольчому ринку та дотримання принципів оперативності, точності й об'єктивності.

Список використаних джерел

1. Алейнікова О.В. Необхідність удосконалення системи цінового моніторингу державою агропродовольчого сектора України / О. В. Алейнікова // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С.100-103.
2. Дайновська С.М. Ціноутворення / С.М. Дайновська. – К. : ЦУЛ, 2009. – 320 с.
3. Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України: проект «Аграрна політика для людського розвитку» / І. Кобута. – К. : 2005. – 23 с.
4. Шевченко С.В. Аграрний маркетинг як інструмент вдосконалення цінової політики сільськогосподарських підприємств / С.В. Шевченко // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – № 10. – Мелітополь: Мелітопольська типографія «Люкс», 2010. – С. 416-422.
5. Окландер М.А. Маркетингова цінова політика: [навч. посіб.] / М.А. Окландер, О.П. Чукурна. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.

ЗБУТОВА ДІЯЛЬНІТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Нестабільна економічна ситуація та мінливість ринку, підштовхує підприємців та маркетологів звернути увагу не тільки на отримання максимального прибутку в короткий термін, але й на досягнення довгострокових цілей. Тому суб'єктам господарювання слід спрямовувати свої зусилля на фактори підвищення конкурентоспроможності, як товарів так і підприємства в цілому. На даний час набуває актуальності проблема формування збуту господарюючих одиниць. Від ефективності організації системи збуту, отримання достовірної актуальної інформації про ситуацію на ринку залежить конкурентоспроможність підприємства, яка характеризується такими показниками як якість товарів, технологія виробництва, сучасне обладнання, утримання стійкої позиції на ринку тривалий час.

Збут – головна функція діяльності підприємства від випуску товару до передачі його кінцевому споживачеві, значення якої полягає в задоволенні потреб цільового ринку, покритті витрат на реалізацію і просуванні товару та комерційному успіху суб'єкта господарювання [1].

Кожний учасник ринку має можливість пропонувати свій товар для реалізації. Завдяки раціональній збутовій діяльності забезпечується стабільне функціонування суб'єкта господарювання, утримання лідируючих позицій на ринку.

Збут виконує такі функції на підприємстві:

- комерційні;
- додаткові послуги: сортування, фасування та інші;
- встановлення контакту;
- фізичні (переміщення товару);
- інформування;
- транспортування;
- зберігання та складування товару;
- просування до оптових та роздрібних ланок [2].

Збутова система в маркетингу використовує аналіз впливу на прийняття рішення на кожній стадії товароруху від виробництва до споживання. Плануючи маркетингову діяльність потрібно визначитись: де реалізувати товар, на який сегмент ринку орієнтуватись та методи збуту.

Від ефективної організації збуту залежить виробнича програма підприємства, результати його господарської діяльності та конкурентоспроможність взагалі. Збут товару є важливим і безперервним процесом, що забезпечує економічний інтерес для суб'єкта господарювання та отримання товару споживачем.

Для покращення роботи збутової мережі потрібно аналізувати смаки та вподобання споживачів, а також пропонувати додаткові послуги, це збільшить шанси підприємства в конкурентній боротьбі.

Перш ніж починати розробку нової системи збуту, потрібно проаналізувати та дослідити наявну та врахувати такі показники, як рівень обслуговування клієнтів, аналіз цільового ринку, вибір сегменту ринку, ступінь задоволення покупців товаром.

Маркетинг у системі збуту потрібен для надання інформації про стан ринку, попит та пропозицію, зміни в потребах споживачів та забезпечення зворотного зв'язку. Маркетологи при розробці збутової політики аналізують такі питання: хто купує цей товар, на кого буде спрямовані засоби стимулювання збуту, способи доставки товару до кінцевого споживача, визначення системи руху товарів та витрат на доставку товарів споживачу; вибір способу виходу на ринок.

Особливе значення має в умовах господарювання маркетингове планування збутової політики. Доцільно застосувати стратегічний аналіз, який включає результати маркетингових досліджень зовнішнього середовища, рівень мінливості макросередовища, сильні і слабкі сторони підприємства, аналіз позицій на ринку стосовно конкурентів.

Діяльність суб'єкта господарювання у сфері збуту повинна бути підпорядкована визначеним цілям. Основні цілі збутової діяльності [3]:

- досягнення визначеної частки товарообороту;
- захоплення визначеної частки ринку;
- визначення глибини розподілу;
- мінімізація витрат на розподіл.

Виробник зазвичай реалізує свою продукцію через посередників, оскільки це вигідно як виробникам так і посередникам. Виробник має змогу зайняти більший сегмент ринку за рахунок продажу великих партій товару посередникам.

Канали розподілу поділяються на такі групи: прямі, непрямі та змішані.

Прямі канали або канали нульового рівня – здійснюють поставку товарів безпосередньо від виробника до споживача, не співпрацюючи з посередниками. Вони самі складають та керують маркетинговою програмою і мають у своєму розпорядженні обмежені цільові ринки.

Непрямі канали реалізують товари через посередників. Спершу товар від виробника переміщується до посередника, а від нього вже кінцевому споживачу. Це дозволяє охопити більшу частку ринку та обсягу збуту.

Змішаним каналам притаманні риси перших двох каналів товарообігу.

У якості посередників можуть виступати постачальницько-збутові організації, великі оптові бази, біржові структури, торгові доми і магазини. Для забезпечення ефективного функціонування суб'єкта господарювання на ринку потрібно застосовувати раціональні заходи збутової діяльності. Ринкова ситуація нестабільна, підприємство в таких умовах звертає увагу не тільки на зовнішнє середовище, а й на внутрішнє, що змушує впроваджувати ефективну збутову діяльність, яка ставить за мету підвищення конкурентоспроможності товару. Досягнути поставленої мети можна двома способами:

1. Заходи, які спрямовані на підвищення ефективності каналів збуту. На цьому етапі визначають та аналізують потреби споживачів, визначають методи реалізації товарів, вибір ефективних каналів збуту.

2. Вміле управління процесом руху самого товару. Сюди відносяться процеси зберігання товару, вантажно-розвантажувальні роботи, транспортування і доставки, а також контроль всіх цих процесів [4].

Для покупців канали збуту забезпечують вигоду форми, часу, місця придбання товару і права володіння даним товаром. Вигода форми полягає у виробленні тих товарів, які задовольняють потребу споживачів. Зручність місця і часу для споживачів – це здатність купити товар у зручний час та зручному місці. Вигода з точки зору передачі права власності полягає в тому, що канали опосередковують передачу прав на володіння товаром від виробників до споживачів.

Найважливішим завданням збутової діяльності на підприємстві є забезпечення конкурентоспроможності товару. В на час суб'єкт господарювання має на ринку різні можливості для реалізації своїх товарів та одночасно стикається з певними обмеженнями діяльності. Підприємство, що зацікавлене в ефективній реалізації товарів, займається аналізом поточного стану ринку та на цій основі визначає ефективні рішення зі збуту товарів. Для того, щоб бути лідером на ринку, слід аналізувати потреби та запити споживачів, проводити моніторинг ринку товарів, визначати, який товар користується попитом і чому, відслідковувати діяльність конкурентів, оновлювати асортимент товарів, пропонувати нові товари, а також додаткові послуги (консультація з експлуатації, надання гарантійного обслуговування, доставка, установка та ремонт виробу). Для цього потрібна розробка заходів, спрямованих на максимальне підвищення ефективності каналів збуту. Тут звертають увагу на задоволення потреб споживачів у даному товарі та шляхи реалізації [3].

Усі маркетингові заходи щодо взаємовідносин з клієнтами, управління маркетинговими можливостями збутового потенціалу, нівелювання збутових ризиків повинні бути взаємоузгодженими і скоординованими, тому що ефективність збутової діяльності підприємства залежить від ступеня інтеграції даних стратегій.

Збутова діяльність – це система дій спрямована на доведення товару до споживача для задоволення його потреб з метою комерційного ефекту для підприємства. Суб'єкт господарювання для підвищення ефективності свого функціонування повинен впроваджувати раціональну збутову діяльність для максимального задоволення потреб споживачів та пришвидшення товарообороту. Адже головна мета маркетингу, виробляти те що продається, а не продавати те, що виробляється. Тому найбільш конкурентоспроможні ті підприємства, які в своїй діяльності спираються на мету маркетингу, адже хочуть створити товар який максимально відповідатиме вимогам споживачів і буде корисним в процесі експлуатації. Саме цей товар споживач захоче придбати, в наслідок чого суб'єкт господарювання отримує лідируючу позицію на ринку та високі прибутки від реалізації товару.

Список використаних джерел

1. Длігач, А. Інтеграційні стратегії у системі маркетингу / А. Длігач // Маркетинг в Україні. – 2006. – №3. – С.9-12.
2. Карачина Н.П. Комплектність та спектральність категорії «Економічна безпека» / Н.П. Карачина // Формування ринкових відносин в Україні 2011. – №3. – С.36-43.
3. Системний маркетинг: Сучасні аспекти [Текст]: Колективна монографія під заг. ред. В.В. Жидок. – Чернівці : ЧНТУ, 2016. – 264 с.
4. Хміль Ф. І. Основи менеджменту : підручник. / Хміль Ф. І. – [вид. 2-ге, випр., доп.]. – К. : Академвидав, 2007. – 576 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МАРКЕТИНГУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Історично маркетинг розглядався як економічна діяльність, що базується на просуванні товарів, робіт і послуг від виробника до споживача, проте пізніше функції маркетингу дещо розширилися і почали брати до уваги процеси, які починалися від зародження ідеї нового товару чи послуги до їх післяпродажного обслуговування.

Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності може здійснюватися: по закінченні стадії розробки, що може бути проведена шляхом уступки прав чи їх передачі на користування; як складова частина інноваційного товару або технології, що виробляється за цією технологією.

З економічного погляду більш вигідним є останній варіант комерціалізації.

Маркетинг інтелектуальної власності бере свій початок з генерації та вибору ідей, які могли б привести новий товар до комерційного успіху на ринку. Слід відмітити, що для розроблення інноваційного товару потрібно значно більше часу, ніж для розроблення звичайного товару. З цією метою проводяться попередні маркетингові дослідження, науково-дослідні роботи, патентні дослідження, технологічні й дослідно-конструкторські роботи, набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створення прототипу товару з використанням цих об'єктів права інтелектуальної власності. В самому кінці потрібно відповісти на одне з найважливіших запитань: продати чи передати права на об'єкти права інтелектуальної власності, відмовившись при цьому від виробництва даного товару, або ж виробляти й реалізовувати на ринок цей товар [2].

Якщо все ж таки погоджено рішення про виробництво і продаж об'єктів права інтелектуальної власності, то в подальшому необхідно подбати про вдосконалення вже існуючих і розробку нових об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть сприяти покращенню якості товару і, таким чином, забезпечити подальше перебування його на ринку. Одним із найважливіших рішень є здійснення розробки нових об'єктів права інтелектуальної власності, які дозволять вивести на ринок новий, більш конкурентоздатний товар.

Перед тим, як приймати нову інноваційну ідею, необхідно проаналізувати усі наявні ідеї за допомогою вирішення таких питань:

- чи є дана ідея дієздатною з погляду її технічної реалізації?
- які бар'єри технологічного характеру необхідно подолати?
- якою є конкурентна перевага даної ідеї?
- чи працюють конкуренти над схожими ідеями? [1]

Процес вибору ідей не несе за собою великих витрат, тому його застосування не дозволить пропустити перспективну ідею, а також допоможе зменшити рівень ризиків і витрати на майбутнє просування на ринок нового товару.

Перед тим, як проводити розробку інноваційного продукту (технології, товару чи послуги), потрібно проаналізувати його ринковий потенціал. Для цього необхідно дослідити ринок, з метою:

- отримання інформації про потенційне використання продукту;
- відбору товару для продажу та встановлення його ціни;
- визначення ємності ринку і можливості його подальшого зростання;
- комплексної оцінки потенційних можливостей та природи конкурента.

Отже, загальним принципом розробки інноваційного продукту є твердження, що треба продавати не те, що вироблено, а те, що буде прийняте ринком. Специфіка маркетингових досліджень при комерційному використанні об'єктів права інтелектуальної власності простежується у різноманітних підходах до створення та збуту таких об'єктів і традиційних товарів. Якщо товари, що виробляються, з самого початку зорієнтовані на ринок, то необхідність продажу самих об'єктів права інтелектуальної власності не настільки очевидна. Спочатку вони створюються не для продажу, а для застосування їх у власному виробництві, що дає підстави тісно пов'язувати їх з інноваційним товаром. І вже потім, коли це буде вигідно, об'єкти права інтелектуальної власності можна реалізувати з дотриманням ліцензійних умов [3].

Список використаних джерел

1. Інтелектуальна власність: Навчальний посібник/За ред. Д.т.н. Цибульова П.М. -: УкрІНТЕІ, 2006. – 276 с.
2. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / за ред. д. е. н., проф. С. М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. – 623 с.
3. Туницький Н.О. Системний підхід до організації маркетингу на підприємстві. // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №4. – 250 с.

КРЕАТИВ ЯК СЕГМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Творчі індустрії сьогодні є стратегічно важливими для економічного розвитку країн, вони сприяють зростанню інноваційного потенціалу міста, і можуть стати потужним інструментом для подальшого економічного зростання всієї держави. Креативні індустрії, це дієвий засіб, що змінює вигляд міст, покращує рівень життя громадян, сприяє економічному зростанню територій та зниженню соціальної напруженості.

Сучасне креативне бачення міського розвитку тягне за собою необхідність нової політики по залученню і утриманню людських ресурсів.

Сьогодні, необхідно говорити про створення таких робочих місць, які будуть привабливі для сучасного городянина. Тому, креативні індустрії, слід розглядати, як сукупний цикл створення, виробництва та розповсюдження товарів і послуг, заснованих на творчості та інтелектуальному капіталі.

Поряд з наукою і високими технологіями креативні індустрії служать наріжним каменем інноваційної економіки та економіки знань [1].

Поєднання понять «культура» і «індустрія» відбулося в той момент, коли з'явилися нові технічні засоби, що дозволяли тиражувати твори мистецтва, фотографії, репродукції, звукозаписи і т. д. З одного боку, індустрія робила твір доступним широкому колу людей, з іншого, звертала його в предмет масового споживання та комерційної експлуатації.

Наступ «постіндустріальної», «інформаційної» епохи істотно змінив весь контекст осмислення культурних індустрій. Головні риси цього контексту – різноманіття суб'єктів і пошук шляхів комунікації між ними – те, що завжди було в компетенції культури. Більше того, коли почався відтік виробництв з економічно розвинених держав, регіонів та міст в країни й регіони з більш дешевою робочою силою, культурні індустрії виступили рятівним антикризовим засобом. Те, що вважалося периферійним і витратним (підтримувалося лише державою і благодійністю), стало осмислюватися як потужний продуктивний ресурс. Спорожнілі фабрики і заводи стали центрами сучасного мистецтва, музеями, галереями, вони надали притулок незалежним творчим компаніям[2].

Розвиток креативних індустрій в Європі прямо пов'язане з перепрофілюванням міст.

Коли в 1970-і роки промисловість пішла з багатьох європейських центрів, такі міста, як Манчестер у Великобританії, Ліон у Франції, цілий ряд міст з Рурської долини в Німеччині, зіткнулися з глобальними труднощами, пов'язаними із закриттям промислових виробництв – масовим безробіттям, деградацією міського середовища, і т. д.

Дійсно, як пише відомий британський експерт з розвитку міст Чарльз Лендрі, творчі підприємці зазвичай приходять в бідні, напівзруйновані і взагалі «проблемні» райони міста, тому що ціни на нерухомість там істотно нижче. Їх присутність досить швидко «облагороджує» район: тут виникають вулиці і квартали, де кипить життя, відкриваються нові кафе і магазини, упорядковуються будівлі і міська інфраструктура. Поступово такі місця стають відомі і популярні не тільки серед самих художників, а й серед широкої публіки.[4].

Одночасно успішність розвитку креативних індустрій вимагає формування цілого комплексу ресурсів. Тобто, вагомим фактором розвитку креативних індустрій є не тільки наявність відповідної інфраструктури та креативного класу, а й можливість її модернізації, формування комплексу заходів просування креативних товарів та послуг, що забезпечується завдяки формуванню системи фінансування креативних індустрій.

З цієї позиції, вважаємо за доцільне наступним етапом дослідження здійснити оцінку фінансової складової розвитку креативних індустрій в регіоні.

Розвиток креативних індустрій, як і інших галузей, безпосередньо залежать від обсягу його фінансової складової. В контексті дослідження ефективності функціонування креативних індустрій на регіональному рівні завдання полягає в тому, аби встановити наскільки розвиток креативних індустрій залежить від обсягу їх фінансування, і яким чином держава, через систему важелів та інструментів фінансової політики може вплинути на хід такого розвитку.

Спираючись на наявні статистичні дані, в системі фінансування креативних індустрій виділимо основні її елементи: бюджетне фінансування, кредитування, інвестування креативних індустрій та забезпеченість власними фінансовими ресурсами.

Останніми роками креативні індустрії є одним з пріоритетів економічного розвитку в розвинених країнах Європи, Америки і Південно-Східної Азії. Якщо для Європи творчі індустрії були спочатку антикризовим засобом, то для країн Азії креативні програми стали «роботою на випередження», новим важелем впливу і позиціонування на світовій арені як провідних сучасних держав. Це частина стратегічного розвитку країн і міст, можливість поліпшення якості життя і людського капіталу і разом з тим – шлях здійснення культурної експансії, трансляції своїх цінностей і норм. Розвиток креативних

індустрій у Південно-Східній Азії віддано на відкуп міській владі, основна стратегія їх розповсюдження – створення та підтримка творчих кластерів.

Будучи інноваційним напрямом для України, просування креативних індустрій пов'язане з рядом проблем і дефіцитів. Бракує, перш за все:

- розуміння значущості творчих індустрій для розвитку культури та креативної економіки;
- теоретичної бази – тема творчих індустрій практично не звучить і не висвітлюється в роботах по сучасній культурі і менеджменту;
- законодавчої бази, правових, фінансових і податкових механізмів підтримки та розвитку творчих індустрій;
- експертів-консультантів з питань як власне культури, так і оподаткування, права, фінансів та менеджменту такого роду підприємств;

Список використаної літератури

1. Найти идею. Введение в ТРИЗ - теорию решения изобретательских задач [Текст] / Г. С. Альтшуллер. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. - 399с.
2. Викентьев И.Л. Приемы рекламы и Public relations. [Текст] / И.Л. Викентьев. - СПб, 2002 - 150 с.
3. Джулер, А. Дж. Креативные стратегии в рекламе [Текст] : искусство создания эффективной рекламы / А. Д. Джулер, Б. Л. Дрюниани ; пер. с англ. Т. Виноградова, Л. Царук ; ред. пер. Ю. Каптуревский. - 7.изд. - СПб.: Питер ; М. ; Х. ; Минск : [б.и.], 2002. - 384 с.
4. Лэндри Ч. Возрождение городов через культуру [Текст] / Ч. Лэндри [и др.] ; Институт "Открытое общество" (Фонд Сороса). - СПб. : Нотабене, 2000. - 87 с.

Єременко Ю.В., студентка 5-го курсу, гр. ММРп-161

Забаштанська Т.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОН'ЮНКТУРА»

Провідну роль у комплексних дослідженнях ринку займає аналіз його кон'юнктури, що визначає кількісні параметри розвитку і загальну якісну характеристику стану ринку. Проте, щодо категорії «кон'юнктура ринку» й досі немає єдиного однозначного визначення. Представники різних шкіл мають свої погляди на предмет, методи і цілі кон'юнктурних досліджень.

Теоретичні та прикладні аспекти формування і функціонування ринків містять праці таких вчених: Ю. Коваленка, Є. Кирилюка, О. Шпичака, П. Саблука, В. Бойка, М. Коденської, Т. Лозинської, Г. Пасемко, О. Шпикуляка та інших. Більшість праць з цієї тематики присвячені дослідженню механізмів товарно-грошових відносин з приводу купівлі-продажу. Водночас комплексні (системні) дослідження з приводу сутності національного ринку залишаються недостатньо вивченими.

З метою удосконалення кон'юнктури ринку варто здійснити узагальнення методичних підходів до її дослідження в умовах українського ринку. Для досягнення поставленої мети використовувався абстрактно-логічний метод для комплексного вивчення сучасного стану та особливостей функціонування ринків в Україні та їх кон'юнктури.

Перші згадки поняття «кон'юнктура» з'явилися ще у часи Давнього Риму і означали «описувати ситуацію, поєднувати різноманітні речі». В якості економічного терміну кон'юнктура має походження від астрономічного терміну, що подібний зі словом «констеляція» – специфічне поєднання небесних світил у визначені періоди, від яких, згідно із тлумаченнями адептів цього вчення, залежить успіх тих чи інших починань, характер і доля людей [1]. Як самостійний термін кон'юнктура походить від латинського слова «conjunctio» і трактується як «збіг обставин, ситуація, що склалася; стан речей; положення речей, що здатні впливати на хід та результат якої-небудь справи».

Еволюція поняття «кон'юнктура» як економічного терміну виникла паралельно з розвитком ринку і накопиченням знань про закономірності його функціонування. Спочатку цей термін використовувався для визначення поточного стану на ринку в момент реалізації товарів, взаємодії короточасних, випадкових обставин, що представляють результат і відображають нестійке співвідношення пропозиції і попиту, а отже, і короткострокову динаміку ринкових цін, тобто характеристику ринкової ситуації. Німецький економіст А. Вагнер в книзі «Основи політичної економії» (1892) навів перше наукове визначення поняття кон'юнктури. На його думку, кон'юнктура – це «сукупність умов (природних, технічних, економічних, соціальних і правових), які визначають виробництво, збут і ціни товарів незалежно від бажання господарюючих суб'єктів». До найбільш важливих чинників, що впливають на кон'юнктуру, він відносив зміни в технології виробництва, коливання урожайності сільськогосподарських культур, зміни в економічній політиці і соціальній структурі суспільства, війни, стихійні лиха [1].

З дещо іншої позиції розглядав поняття кон'юнктури А. Шеффле, який порівнював його із сукупністю непередбачуваних і незалежних зовнішніх впливів, які діють на суб'єкт господарювання в кожен момент часу. Це трактування піддав глибокому аналізу М. Кондратьєв, стверджуючи, що воно має цінність для розуміння

сутності кон'юнктури завдяки введенню в поняття твердження про зовнішній вплив [2]. На нашу думку, за такого визначення, втрачені деякі значні обставини, такі як: поняття пов'язане лише з певним періодом часу (поняттю надається статичний зміст); включаються тільки ті впливи, які незалежні від суб'єкта (чи існують такі взагалі); наявність кон'юнктури ставиться в залежність від наявності суб'єкта (чи можна говорити про участь у кон'юнктурі суб'єкта, який не діє на ринку, а лише розглядає таку можливість).

Позитивним у цьому визначенні є те, що його трактування не обмежується сферою обміну, а включає й виробництво. Однак, у такому визначенні формування кон'юнктури не пов'язується із закономірностями відтворювального процесу. Найактивніше теорія економічної кон'юнктури досліджувалася на початку ХХ століття. У цей період з'явилося багато різних підходів до визначення поняття кон'юнктури. Так, представник німецьких 69 теоретиків економічної кон'юнктури В. Зомбарт в монографії «Сучасний капіталізм» (яка видана російською мовою в 1930 році у Москві), критикуючи А. Вернера, визначив її як «загальний стан ринкових відносин у певний момент, оскільки ці відносини визначальним чином впливають на долю окремого господарства, що складається у результаті взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників» [2]. Найбільшу популярність отримало визначення представника третього покоління німецьких теоретиків кон'юнктури В. Репке. У 1922 році в Німеччині та у 1927 році в Москві в перекладі російською мовою була опублікована його монографія «Кон'юнктура», в якій він дав наступне визначення: «це співвідношення попиту і пропозиції на якому-небудь ринку, співвідношення, що не піддається визначенню і впливу та схильне до постійної зміни» [3].

Таке визначення унеможливило науково обґрунтоване дослідження економічної кон'юнктури і врахування її можливих змін під час планування господарської діяльності. Проте, перша частина цього визначення має все ж першочергове значення, хоча й не відображає повною мірою її сутність. В основі концепції аналізу кон'юнктури У. Мітчелла є статистичне вивчення системи економічних показників, що характеризують дію різних чинників та економіко-математичне моделювання процесів зміни кон'юнктури (економічні барометри). Найбільшою популярністю у той час користувався «Гарвардський барометр» (У. Персонс), що включав наступні складові: барометр прибутків (облікові процентні ставки, індекси цін, курси акцій), барометр виробництва (надходження замовлень, постачання сировини і напівфабрикатів, обсяг виробництва, рівень зайнятості), барометр зовнішньої торгівлі, барометр збуту (відвантаження вироблених товарів, оптовий і роздрібний товарообіг), барометр кредиту (грошовий обіг, депозити) [4].

Принципово важливі зміни в методологічних підходах до дослідження економічної кон'юнктури і розуміння її сутності відбулися під впливом Великої депресії кінця 1920-х початку 1930-х років. Ця криза не була передбачена Гарвардським барометром, що підтвердило очевидність дослідження кон'юнктури на основі аналізу динаміки і пропорцій усього процесу відтворення на макроекономічному рівні [5].

Економічні барометри будувалися на відстеженні динаміки змінних чинників лише однієї стадії виробничого процесу – обміну (тобто ринку). Слід зазначити, що у вітчизняній науці і практиці поняття «економічна кон'юнктура» вже тоді не обмежувалося стадією обміну. Згідно з трактуванням М. Кондратьєва, економічна кон'юнктура «кожного даного моменту» представляє «напрямок і ступінь зміни елементів господарського життя порівняно із попереднім моментом» [6].

Варто відзначити, що поняття економічної кон'юнктури і процес відтворення тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. Однак, між ними існують певні відмінності. Так стадії процесу відтворення прямують одна за одною і обумовлюють одна одну, тобто цей процес є послідовним. При цьому кон'юнктура відображає одночасний стан пропозиції і попиту, являє собою одну з характеристик розвитку виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Важливим методологічним питанням кон'юнктурного аналізу є визначення його структури. Еволюція теоретичних уявлень про економічну кон'юнктуру вказує, що у процесі дослідження сталося розширення часових рамок цього поняття. Стало очевидним, що поточна кон'юнктура обумовлюється минулим розвитком і впливає на тенденції майбутнього. Поряд із короткостроковими і середньостроковими станами кон'юнктури виникає необхідність поняття середньої характеристики кон'юнктури за тривалий період часу і на тривалу перспективу. У результаті у структурі дослідження економічної кон'юнктури можна виділити три взаємодоповнюючі процеси: поточне кон'юнктурне спостереження, кон'юнктурний огляд і кон'юнктурний прогноз.

Але існують і певні недоліки дослідження даного поняття, а саме:

1) відсутність важливих показників. Досі у вітчизняній статистиці відсутні деякі важливі показники, що характеризують стан ринку. Зокрема, немає показників стану конкуренції на національному ринку, наявності та потенціалу ринкової інфраструктури тощо;

2) недостатньо відображена в статистичних даних інформація з питань зовнішніх зв'язків у різних галузях економіки. У блоках, що включають міжрегіональну торгівлю товарами, не відображені території спрямування потоків. У блоках зовнішньої торгівлі інформація представлена у вартісному вираженні, що не дозволяє порівняти зміну структури експортно-імпорتنих операцій. Інформація щодо країн-контрагентів є не завжди достовірною, оскільки відображається за місцем укладання угод, а не безпосереднього виробництва і споживання товару;

3) конфіденційність даних. Наприклад, конфіденціальна інформація і комерційна таємниця господарських суб'єктів, що виробляють товари, не завжди дозволяють отримати реальні дані;

4) характеристика приватного виробництва і тіньового бізнесу у різних галузях господарювання, які часто представлені недостовірно в інформаційній базі;

Зрозуміло, що кон'юнктура є надзвичайно різноманітною і потребує постійного вивчення та дослідження. Це можна пояснити тим, що постійні дослідження дають можливість повно та всебічно врахувати вплив різноманітних кон'юнктурутворюючих факторів та параметрів і передбачити показники для забезпечення ефективного розвитку в умовах ринкової економіки

При цьому кон'юнктура відображає одночасний стан пропозиції і попиту, являє собою одну з характеристик розвитку виробництва, розподілу, обміну і споживання. Найбільш доцільним, під час дослідження ринку є визначення кон'юнктури як співвідношення попиту і пропозиції, що сформовані під впливом сукупності чинників і умов.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект // Збірник наукових праць. – Луганськ, 2004. – № 38/50. – С. 8-16.
2. Батир Ю.Г., Гримблат С.О. Моніторинг ринку сільськогосподарської продукції / Ю.Г. Батир, С. О. Гримблат // Економічний простір, 2009. – № 22/2. – С. 131-136.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
4. Новоселов А.С. Региональный потребительский рынок. Проблемы теории и практики / А.С. Новоселов / Отв. ред. В.В. Кулешов. – Новосибирск: Сибирское соглашение, 2002. – 364 с.
5. Опарин Д.И. Конъюнктура и рынки. / Д.И. Опарин. – М.: Техника управления, 1928. – 392 с.
6. Скопина И.В. Маркетинговый анализ на основе экономико-математических методов: в 7 частях. 4.1. Потребительский рынок, конъюнктура, модели: Учебное пособие / И.В. Скопина, А.Ф. Рогачев. – Киров: Изд-во ВятГУ, 2003. – 180 с.

Жидок В.В., к.е.н., доцент

Луцька А.А., студентка гр. МР-141

Чернігівський національний технологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі в системі ринкових відносин успішне функціонування підприємства може бути практично реалізоване завдяки ефективній організації маркетингової діяльності. Чітко скоординовані та успішно втілені в життя маркетингові дії здатні забезпечити прийняття якісних рішень, спрогнозувати перспективи розвитку організації, визначити обсяги пропозиції та їх економічну ефективність.

Теоретична база з приводу практичної реалізації маркетингових заходів знайшла своє відображення у працях великої кількості економістів і вчених. Питаннями маркетингу та організації маркетингової діяльності займалась велика кількість зарубіжних та вітчизняних дослідників, таких як М. Портер, І. Ансофф, О. Азарян, Л. Балабанова, В. Балашов, В. Гавриленко, А. Длігач, Н. Гончарова, В. Жук, Т. Григорчук, Л. Кобиляцький, А. Старостіна, Є. Крикавський. Ф. Котлер стверджував, що концепція маркетингу – це філософія управління, яка визначає й допомагає задовольнити потреби споживача при використанні інтегрованих програм маркетингу з метою досягнення організаційних цілей.

А. Дайан зазначив, що людина, яка займається маркетинговою діяльністю, має постійно вивчати, аналізувати, сумніватися; вона не зупиниться на досягнутому, адже усвідомлює, що конкуренти ніколи не дремають і втрата клієнта буде швидшою, ніж його пошук. Здійснювати маркетингові заходи – постійно допускати можливість відновлення інформації про підприємство та його середовище, вміти передбачити ці зміни, розуміти, що все змінне і межі розвитку не існує; усвідомити, що середовище (соціальне, законодавче, демографічне, економічне) ясніє «дротяними рифами», кожен з яких зруйнує найкращий проект, в якому елемент не враховується». Незважаючи на величезну кількість досліджень, питання стосовно організації маркетингової діяльності на підприємстві і розробки конкретних шляхів її вдосконалення залишається актуальним і остаточно не вирішеним.

За словами А. Старостіної, маркетингова діяльність є системою управління підприємством, яка спрямовується на те, щоб вивчати та врахувати попит і вимоги ринку, щоб обґрунтовано зорієнтувати виробничу діяльність підприємств на випуск конкурентоспроможних видів продукції, які будуть відповідати заданому переліку техніко-економічних характеристик, у заздалегідь встановленому обсязі [4].

Процес управління маркетинговою діяльністю включає елементи:

- планування: прогнозування, аналіз ситуації, встановлення мети, визначення напрямку і способів здійснення діяльності;

- організація: побудова структур, які будуть реалізовувати план;

- реалізація: розподіл завдань, координація і мотивація реалізації цілей;

- контроль: вимір просування в досягненні цілей, перевірка стратегії і тактик [3].

Організація маркетингової діяльності пов'язана сукупністю усіх видів підприємницьких дій та рішень, які здатні забезпечити просування товарів і послуг до покупця, вивчити бажання, потреби, переваги і установки споживача для того, щоб систематично використовувати цю інформацію в процесі створення нового споживчого товару і послуги.

Розгорнутий план організації маркетингової діяльності поєднує: планування асортименту продукції; ціноутворення (визначення цін на конкретні товари та послуги); транспортування (оптимальний спосіб доставки товарів до споживача); збереження і складування продукції; оптова торгівля – продаж товарів посередникам; роздрібна торгівля – продаж товарів безпосередньому споживачу; обслуговування потенційного покупця у торговому залі (надання допомоги під час вибору товару чи послуги); кредитування – надання покупцю можливості оплатити покупку у визначений термін після придбання товару чи послуги; реклама – безособова форма спілкування зі споживачем шляхом засобів масової інформації, включаючи телебачення, радіо, газети, журнали, пошту, Інтернет, автотранспорт і рекламні щити; маркетингове дослідження – систематичний збір і аналіз даних для прийняття рішень стосовно збуту товару [1].

Система організації маркетингового управління діяльністю підприємств охоплює такі елементи: інформаційне забезпечення; організаційну структуру управління підприємством; кадрове забезпечення; комунікаційні зв'язки; організаційну культуру; стратегічні зміни.

Впровадження системи організації маркетингового управління буде сприяти підвищенню результативності маркетингового управління і, як наслідок, підвищенню ефективності діяльності підприємств та зміцненню їхніх позицій на ринку [2].

Таким чином, вивчення теоретичних аспектів організації маркетингової діяльності дало змогу з'ясувати той факт, що успіх будь-якої компанії залежить не тільки від фінансових результатів її діяльності, але і від правильної організації маркетингової діяльності, оскільки за ринкових умов господарювання керівництву фірми необхідні кон'юнктурні огляди ринку, дослідження купівельних переваг, прогнозування обсягів продажу, розрахунки ефективності реклами продукції.

Список використаних джерел

1. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика: Навч. посіб. / В.Я. Кардаш. – К.: КНЕУ, 2006. – 156 с.
2. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю: Навч. посіб. / Л.С. Кобиляцький – К.: Зовнішня торгівля, 2008. – 304 с.
3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. / Г.В. Савицька – К.: Знання, 2007. – 654с.
4. Старостіна А. Маркетинг: Навч. Посіб. / А. Старостіна – К.: Знання-Прес, 2009. – 192 с.

Затепякіна Л.М., студентка гр.МРС-161

Москаленко В.А., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ

На етапі становлення економічної незалежності України і переходу до ринкових методів господарювання необхідно піднести на рівень загальнонаціональної мети розбудову інституту ціноутворення. Тому в умовах ринкової економіки зростає роль цінової політики, що обумовлено загостренням конкурентної боротьби.

Цінова політика вітчизняних підприємств, як правило, здійснюється безсистемно та некваліфіковано, що й зумовлює актуальність дослідження проблем ціноутворення в сучасній маркетинговій політиці підприємств, що функціонують в різних галузях народного господарства. [1].

Метою даного дослідження є аналіз цінової політики, як фактору впливу на поведінкову реакцію покупців.

Під час формуванні цінової політики підприємства слід враховувати її вплив на поведінку споживачів: необхідно вивчити і зрозуміти психологію споживача та причини прийняття нею певних рішень. Ціноутворення у конкурентній економічній системі повинно будуватися на аналізі факторів попиту, що містять смаки споживачів, споживчі властивості товару та якісні характеристики. Керівництву підприємства необхідне точне розуміння поведінки споживача: як він купує, чому купує, де купує, що саме купує і т. д. Успішна діяльність підприємства насамперед залежить від того, наскільки кожна стадія бізнесу - продукт, реклама, після продажне обслуговування задовольняє потреби споживача, тому менеджерам і маркетологам слід знати, хто є їхніми клієнтами, чому вони вибирають певні продукти та послуги, мотиви їх вибору .

Співвідношення між цінами та кількістю зроблених покупок за цими цінами можна пояснити, впливом законів попиту і пропозиції та цінової еластичності, а також різною реакцією покупців окремих сегментів ринку на ціну. Існує чотири критерії споживачів за сприйняттям ціни та орієнтацією в покупках: 1) покупці, які виявляють значний інтерес при виборі покупки до цін, якості й асортименту запропонованих товарів. На цих покупців значимо впливає реклама; 2) покупці, які всю увагу приділяють обслуговуванню та ставленню

персоналу; 3) покупці, які підтримують певну категорію підприємств і готові заплатити за товар більш високу ціну; 4) покупці, для яких головне зручності та комфорт, для них неважливо скільки коштує товар.

Незалежність покупця виявляється у тому, що його поведінка спрямована на досягнення певної мети. Продавець пропонує, покупцеві товари чи послуги, які той приймає чи відкидає згідно з відповідністю потребам та попиту. Тому для досягнення ринкового успіху в умовах конкуренції підприємству для виживання необхідно систематично досліджувати поведінку покупців та постійно пристосовуватися до її змін. На поведінку покупців впливає система макрочинників і чинників індивідуальних відмінностей, а також психологічний процес, який характеризує реакцію покупця. Маркетинг може вливати на мотивацію та поведінку покупців, якщо товар, що пропонується, та послуги справді є засобом для задоволення його потреб.

Для збільшення обсягу реалізації та прибутку шляхом впливу на поведінку споживача за допомогою цінової політики виробники застосовують наступні маркетингові стратегії встановлення ціни:

На новий товар: 1) психологічних цін - розрахований на психологічне сприйняття нижчої ціни через її незвичайний вигляд, оскільки багато покупців звертають увагу на перші розряди: 99 грн. замість 100 ;2) збирання вершків - встановлення високої ціни на початку просування на ринок нового або вдосконаленого продукту з поступовим її зниженням; 3) виведення продукту на ринок – встановлення нижчої ціни порівняно з аналогічними товарами на ринку; 4) орієнтування на лідера на ринку - встановлюється відповідно до ціни, визначеної головним конкурентом на ринку; 5) відшкодування витрат - встановлюється з урахуванням фактичних витрат на виробництво і реалізацію продукції та середньої норми прибутку на ринку; 6) престижних цін - встановлення високої ціни на вироби найвищої якості, що мають особливі властивості [2].

На наявні на ринку товари і послуги: 1) еластичних цін - встановлення ціни залежно від співвідношення попиту і пропозиції; 2) довгострокових цін - встановлені ціни тривалий час є незмінними; 3) цін споживчого сегмента ринку - встановлення різних цін на майже однакові види товарів і послуг, які реалізуються різним групам споживачів; 4) переважних цін - передбачає певне зниження цін на власні вироби фірмою, яка домінує на ринку, та може забезпечити значне зниження витрат виробництва за рахунок збільшення обсягів збуту та економії на витратах які пов'язані із реалізацією продукції; 5) договірних цін - передбачає надання знижок порівняно із звичайною ціною на однакові вироби при виконанні споживачами певних умов купівлі товару; 6) демпінгових цін - передбачає встановлення цін нижчих, ніж в більшості фірм на ринку із метою збільшення частки ринку.

Незалежно від новизни товару. На товари в межах товарної номенклатури: 1) ціни в межах товарного асортименту - встановлення ступінчатих диференційованих цін на різні моделі в межах товарного асортименту; 2) цін на товари, що доповнюють основний - регламентування "неукомплектованої" моделі за низькою ціною для залучення споживачів до купівлі укомплектованих додатковими пристроями товарів за вищою ціною; 3) цін на обов'язкове компоненти товару - встановлення високих цін на додаткові компоненти порівняно з основними, що приваблюють споживачів низькою ціною (низька ціни на фотоапарати, станки для гоління та високі - на леза та фотоплівку); 4) цін на побічні продукти виробництва - реалізація побічних продуктів виробництва дає можливість знизити ціну на основний товар, зробивши його конкурентоспроможними.

Маркетингові стратегії знижок і зарахувань: 1) знижка за платежі готівкою; 2) знижка за кількість придбаного товару; 3) сезонні знижки; 4) зарахування - зниження ціни на новий товар в обмін на старий.

У споживачів є схильність розглядати товари як набір вигід, які задовольняють його потреби. Розроблюючи новий товар маркетологи в першу чергу повинні визначити головні потреби споживача, які буде задовольняти товару вже потім розробляти товар у реальному виконанні, знайти способи його підкріплення, для того щоб створити набір вигід, який задовольнить найкраще споживача. Вигоду, яку забезпечує певний товар, передається із його властивостями. Важливими є вміння створювати, підтримувати, захищати, посилювати і розширювати товарні марки. Сприйняття споживачів ґрунтується не лише на властивостях самого продукту, але й на таких значимих для маркетингу факторах, як образ та особливі властивості марки. Отже, в деяких випадках бажання споживача може бути винятково задоволене за рахунок тих особливостей продукту, які є результатом маркетингових зусиль[3].

Список використаних джерел

1. Москаленко В. А. Концепції ціноутворення в сучасній маркетинговій політиці підприємств/ Системний маркетинг: сучасні аспекти: колективна монографія/ під заг. Ред. В.В. Жидок. – Чернівці: ЧНТУ, 2016 – С 175 – 190.

2. Прокопенко О. В., Троян М. Ю. Поведінка споживачів. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 170с.

3. Сусллова Т. О., Спивакоський С. В. // Маркетинг в Україні. - 2011. - № 1. - С. 46-49.

PRODUCT PLACEMENT ЯК ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЛЬНОСТІ

Сучасний світ неможливо уявити без реклами. Однією з проблем, що постає перед фахівцями рекламного ринку є зниження ефективності впливу на споживачів традиційної реклами та пошук інших шляхів впливу. Сучасні глядачі стали більш вимогливі до реклами, що в свою чергу підвищує рівень критичного ставлення до реклами і знижує її ефективність. З одного боку, це призводить до поступового підвищення професіоналізму фахівців з реклами, а з іншого сприяє пошуку, маркетологами, інших способів залучення уваги, намагаючись забезпечити впізнаваність і запам'ятовуваність реклами. Все це є причинами активного розвитку Product Placement, тобто непрямой реклами.

Історія виникнення прихованої реклами пов'язана з появою мультфільму «Моряк Папай» в 1929 році. Головний герой пропагував здоровий спосіб життя та наголошував на корисності консервованого шпинату. Відомо, що, після виходу на екрани цього мультфільму, споживання консервованого шпинату зросло на 30%. Замовником цієї реклами було Міністерство охорони здоров'я США [5].

На сьогодні відсутнє однозначне тлумачення поняття Product Placement, але з англійської визначення перекладається, як «розміщення продукту».

Product Placement – це рекламний прийом, де предмети у фільмах, телевізійних передачах, комп'ютерних іграх, музичних кліпах чи книгах, мають реальний комерційний аналог, бренд.

Такий маркетинговий метод використовується підприємствами, щоб тонко та ненав'язливо просувати свій товар через нетрадиційну техніку реклами.

Український науковець Є. Ромат надає таке визначення: «Product Placement являє собою засіб маркетингових комунікацій, який використовує різноманітні характеристики підприємства чи товару в контексті художніх творів задля досягнення маркетингових цілей замовника».

Відомий американський економіст-маркетолог Ф. Котлер розкриває Product Placement як рекламну технологію, що застосовується маркетологами у кінофільмах для просування товару. Він розрізняє два види прихованої реклами: в першому випадку товар або товарний знак просто демонструється в кадрі, а в іншому випадку кінозірки використовують товар за призначенням [3].

Існує багато каналів поширення Product Placement. Їх список досить широкий та постійно доповнюється за рахунок розвитку маркетингових технологій та науково-технічного прогресу.

Виділяють такі медіаканали поширення прихованої реклами: кінофільми та серіали; телепередачі; радіомовлення; друковані ЗМІ; художня література; комікси; пісні; інтернет; комп'ютерні ігри; ігри для смартфонів.

Найбільш популярним Product Placement є в кінофільмах та серіалах. У кінопродукті приховано розміщується товар, тобто це спосіб розміщення товару в сюжетній лінії кінофільму з рекламної або пропагандистською метою.

Розрізняють три, основні, види прихованої реклами: візуальний, аудіальний, динамічний.

Візуальний – коли глядачі можуть бачити товар або логотип. Наприклад, показ у кадрі пакету з логотипом бренду одягу «Ostin» у телесеріалі «Вороніни».

Аудіальний Product Placement (про товар каже персонаж фільму або коментатор), що поділяється на два види:

а) усний (вербальний) – фраза чи діалог, що рекламує. Тобто згадка актором чи голосом за кадром товару, послуги, бренду або підприємства. Прикладом може слугувати момент з фільму «Іван Васильович змінює професію», де герой рекламує послуги ощадних кас;

б) не усний (невербальний) – застосовується коли рекламований товар має звук, який є його невід'ємним атрибутом. Використовується досить рідко.

Динамічний Product Placement – взаємодія акторів з товаром. Даний вид найпопулярніший, оскільки простіше прорекламувати той чи інший товар, коли герой безпосередньо контактує з ним. Він містить в собі як візуальний, так і аудіальний типи [2].

За допомогою описаних вище типів Product Placement вирішуються конкретні рекламні завдання, серед яких виділяють такі форми їх прояву:

1. Розміщення продукту – є прихованою рекламою товару певної торгової марки з метою збереження її популярності та репутації.

2. Корпоративне розміщення – представляє собою застосування реклами з метою підтримки і посилення іміджу бренду, підприємства або послуги.

3. Розміщення новинки – це позиціонування товару, який тільки з'явився, задля створення позитивного іміджу для новинки.

4. Під загальним розміщенням розуміють рекламу товару (групи товарів) одного виду від різних виробників з метою підвищення популярності цієї групи продукції.

5. Представлення країни або регіону – це реклама туристичних курортів, додаткових послуг й інших переваг країни або регіону. Використовується щоб створити позитивний імідж країни.

6. Розміщення ідеї – це демонстрація змісту ідеї на практиці. Висвітлення законодавчих переваг, комерційної або політичної ідеї на прикладі сюжету фільму. Найчастіше використовується в політичній та ідеологічній сферах.

7. Творче розміщення це та ситуація, коли товар чи послуга творчо вливається в сюжет і стає його невідомою частиною. Це реклама визначеної вигоди від використання продуктом, тому в фільмі постійно згадується про нього.

8. Коли сюжет фільму цілком присвячений товару, послугі чи ідеї то це реклама образу. Вона являє собою рекламу ідеї, переваги товару або ідеї протягом усього сюжету [1].

Прихована реклама товарів, зазвичай, ініціюються через угоду між замовником і медіа-компанією, в результаті медіа-компанія отримує економічну вигоду, а замовник сплачує внесок або надає свої послуги, щоб його товар використовували, відображали або якимось чином асоціювали з фільмом.

Великі підприємства, що проводять масштабні маркетингові проекти використовують Product Placement в комплексі з іншими видами діяльності. Розглянемо найпопулярніші з них.

Cross promotion – представляє собою проведення акцій та PR-кампаній замовниками, які розмістили свій продукт в фільмі. Рекламується, як продукт підприємства, так і фільм [4]. Наприклад, «McDonalds» розміщує в закладах стенди з зображенням героїв мультфільмів та виробляє іграшки для дитячих наборів «Happy Meal», а в мультфільмах згадується корпорація.

Кіномерчендайзинг – виробництво та розповсюдження товарів-персонажів фільмів, мультфільмів та серіалів. Такими товарами можуть бути: музика до фільму, іграшки, сувеніри, посуд, принтований одяг, канцелярське приладдя, продукти харчування (зазвичай солодощі).

Спонсорська діяльність – спонсорство телевізійного показу кінопродукту, прем'єрних показів у кінотеатрах країни і організованих перед показом фуршетів і презентації, оплата турів акторів, які представляють рекламований товар тощо. Наприклад, компанія Ericsson, яка просувала свою продукцію в фільмі «Завтра не помре ніколи», була спонсором туру британського актора Десмонда Ллевеліна по містах США, який зіграв одну з головних ролей у стрічці.

Talent Relations – це співпраця з зірками, їх участь в рекламній кампанії, з метою просування товару: один з найбільш дієвих і тонких рекламних прийомів, це поява зірки з товаром замовника в кінофільмі.

Ліцензування здійснюється через великі агентства Product Placement, які виступають в ролі посередників, між кінокомпаніями та замовниками реклами, задля купівлі прав на персонажів (з 1991 року компанія 20th Century Fox, власник мультимедійного серіалу «Сімпсони», продала більше сотні ліцензій на право використання символіки серіалу).

Технології Product Placement в кіноіндустрії притаманні як переваги, так і недоліки, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки Product Placement в кіноіндустрії

Переваги	Недоліки
- не нав'язливість технології; - вплив на широку аудиторію; - можливість вибору цільової аудиторії залежно від жанру фільму чи серіалу; - дозволяє сформуванню необхідний імідж рекламowanego продукту	- відсутність частих повторів, як в телерекламі; - великий проміжок часу між ідеєю та виходом в ефір; - висока вартість; - ймовірність, що глядач не зверне увагу на рекламований товар

Таким чином, даний рекламний метод використовується брендами та підприємствами, щоб тонко та ненав'язливо просувати себе та товар через нетрадиційну техніку реклами, як правило, через показ у фільмах, виступ на телебаченні та інших засобах масової інформації.

На завершення, варто зазначити, що Product Placement не замінює традиційну рекламу, а лише доповнює її, показуючи продукцію в конкретних умовах та ситуаціях. Тому не варто відмовлятися від використання традиційної реклами на користь прихованої, адже ці технології мають використовуватись комплексно.

Список використаних джерел

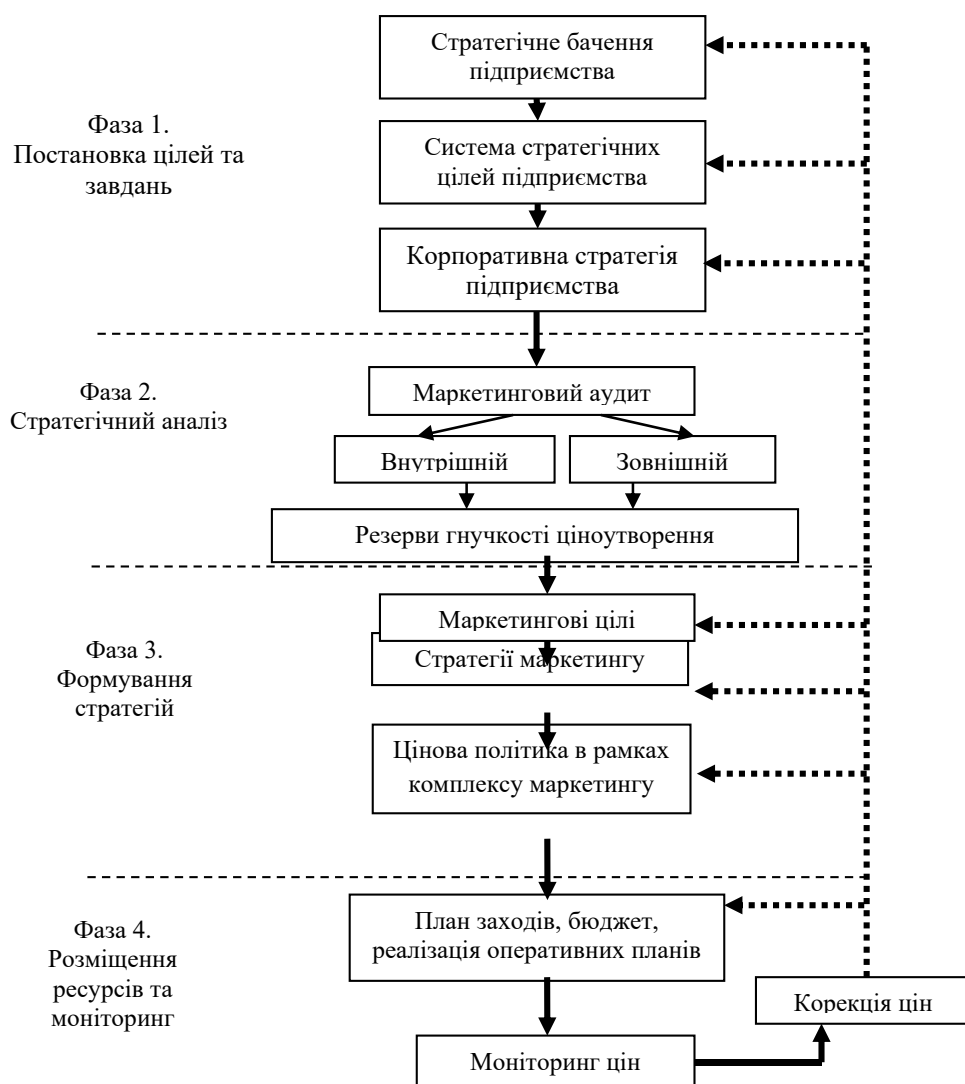
1. Берёзкина О.А. Product Placement. Технологии скрытой рекламы / Берёзкина О.А. – СПб.: Питер. – 2009. 280с.
2. Жагарина А.А. Скрытая реклама - одна из уникальных технологий управления потребительским поведением // Сб. конф. НИЦ Социосфера. - 2014. - № 37. - С. 32-35. [Электронный ресурс]. – URL: <http://5fan.ru/wiewjob.php?id=63913> (13.05.2015).
3. Основы маркетинга краткий курс :- [пер. с англ.] / Филип Котлер. - М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2011. - 488 с .
4. Ньюмеер М. Zag. Найкращий посібник з брендингу / Ньюмеер М. – Харків.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». – 2017. – 186 с.
5. A History of Product Placement in Movies. – [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.canny-creative.com/history-product-placement-movies>.

ЦІНОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Успішне ціноутворення є не кінцевим результатом, а безупинним процесом, який включає збір даних, їх аналіз, прийняття оптимальних стратегічних рішень на основі аналізу, розрахунок базової ціни та коригування ціни в рамках стимулювання збуту (наприклад, знижки, пільгові ціни, програми лояльності).

Основою успішного ціноутворення є його інтеграція в загальну систему прийняття рішень на підприємстві. Тобто, цінові рішення мають прийматися не окремо, а в контексті стратегії і тактики підприємства (рис. 1).

Слід відмітити, що сам процес ціноутворення починається набагато раніше фази 3 (формування стратегій), відповідні дії мають бути уже на етапах маркетингового аудиту та формування маркетингових цілей.

Рис.1. Рішення щодо ціноутворення в загальній послідовності стратегічного процесу

Політика цін та управління ціноутворенням відіграють важливу роль у стратегічному розвитку підприємства. Для розробки якісної політики ціноутворення підприємству необхідно [2]:

- забезпечувати збір та опрацювання інформації про ринок;
- постійно проводити пошук резервів зниження витрат;
- досліджувати ціни конкурентів;
- забезпечувати оптимальну організацію збуту.

Прийняття рішень щодо цін на підприємстві пов'язане з оцінкою споживачами зв'язку між ціною та якістю. Унаслідок того що більшість споживачів вважає ціну показником якості, підприємство має забезпечувати таку відповідність.

На сучасному етапі роль і значення ціноутворення в діяльності підприємств зберігається і навіть посилюється. Таку тенденцію обумовлює ряд факторів, які формують картину сучасної цінової поведінки. Найбільш значимими з них є такі [1], [3].

1. Глобалізація конкуренції. Перехід конкуренції на світовий рівень втягує фірми, які давно закріплені на ринку, в цінові війни, оскільки зростає чисельність виробників з країн із дешевою робочою силою, які пропонують однакову якість за нижчими цінами. Отже, конкуренція дедалі більше ґрунтується на надмірних потужностях і місткостях ринку, що постійно звужуються, а тому здійснюється в багатьох галузях виключно за допомогою цін.

2. Обмеженість диференціації продукції. Можливості диференціації продукту з часом об'єктивно скорочуються, а якість продуктів уніфікується. Через це товарна політика поступається місцем ціновій політиці.

3. Зниження доходів населення. Останнім часом, зважаючи на зниження реальних доходів у ряді країн, спостерігається посилення чутливості покупців до цін. Починає діяти відоме правило: якщо доходи покупців низькі, а можливості підприємства щодо диференціації продукту (через рекламу, упаковку, торгову марку) обмежені, то головна роль в досягненні мети підприємства належить ціні. З підвищенням доходів, а також розширенням підстав для диференціації продукції роль політики цін звужується. Ціна поступається іншим інструментам маркетингу, особливо продуктової політиці [3], [4].

4. Посилення вертикальної конкуренції. Раніше цінова політика була пов'язана загалом з горизонтальною конкуренцією, але нині, поряд із сильною горизонтальною, спостерігається активізація впливу жорсткої вертикальної конкуренції. Це - боротьба всіх підприємств, які беруть участь у виготовленні кінцевої продукції, за розподіл вартості, що сплачується кінцевим споживачем. У практиці це призводить до концентрації конкуренції у сфері торгівлі і серед промислових споживачів.

5. Професіоналізм, який зростає. Останнім часом реальність стає такою, що ціни не можуть встановлюватися імпульсивно чи інтуїтивно, як це було цілком прийнятне у минулому. Процес ціноутворення дедалі більше спирається на дослідження ринків і споживчих запитів. Крім того, стають більш різноманітними інноваційні цінові концепції, особливо в сфері послуг [3], [5].

6. Розвиток електронних ринків. До каналів комунікації і збуту фірм швидко долучається Інтернет: так, створюються електронні відкриті інформаційні системи, наприклад, електронні каталоги продуктів або пошукові системи. Це безпосередньо відбивається на ціноутворенні, внаслідок чого ціни стають прозорішими. Зростає і ступінь індивідуалізації цінової політики, посилюється диференціація цін.

Список використаних джерел

1. Белкін І.В., Садловський Р.В., Шевченко Р.Ю. Маркетингові стратегії ціноутворення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/56836.doc.htm
2. Дугіна С. І. Маркетингова цінова політика [Текст]: нвч. посібник / С. І. Дугіна. — К.: КНЕУ, 2005. — 393 с.
3. Лошенко І. Р. Маркетингова цінова політика [Текст]: навчальний посібник. - І. Р. Лошенко, А. М. Гуменюк . К. : ЦУЛ, 2009. – 342 с.
4. Шемет Я. В., Тульчинська С. О. Формування ефективної товарно-цінової політики підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/node/356>
5. Шкварчук Л. О. Ціни і ціноутворення [Текст]: навч. посібник / Л. О. Шкварчук. — К.: ЦУЛ, 2011. - 214 с.

Кириченко А.В., студентка гр. ММРп-161

Науковий керівник – **Рябов І.Б.**, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

КРЕАТИВ У СУЧАСНІЙ РЕКЛАМІ

В наш час маркетинг тісно пов'язаний з творчістю. Креативність є поки що новою сферою маркетингової діяльності. Маркетологи почали використовувати наукові підходи при формуванні креативних рішень, оскільки успіх рекламної кампанії багато в чому залежить від якості рекламних матеріалів.

Креатив – це оригінальна ідея, яка виділяє клієнта, товар або послугу серед аналогічних. Це те, що приваблює споживача; те, що цікаво, оригінально, що споживається разом з товаром і задовольняє запити цільової аудиторії. Отже, можна сказати що креатив – це не вільна творчість, а процес, обмежений маркетинговими завданнями [1]. Основне завдання креативу – викликати у споживача емоції і бажання, які могли б служити підставою для придбання товару.

Головним інструментом у креативі, є реклама. Реклама – це спеціальна інформація про осіб чи продукцію, що розповсюджується в будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого чи опосередкованого одержання прибутку. Сучасна рекламна діяльність передбачає креативний підхід з

підбором універсальних рішень і створенням концепцій з генерування творчих ідей, які будуть цікавими для споживача.

Щоб зрозуміти, якою є реклама на даний час, потрібно умовно розділити її на три категорії:

1) Концептуальна – тобто подача ідеї, що викликає інтерес. В даній категорії продукт згадується побічно, тому торгова марка стає впізнаваною.

2) Контентна – споживач зацікавлений, але у нього потрібно пробудити власні бажання.

3) Комерційна – цей тип реклами перетворює бажане на дійсне [1].

В наш час креативна реклама є найефективнішою в плані інтенсивності перенесення інформації в рекламній аудиторії та її дії на людину. Розробка стратегії креативного рекламного просування і планування рекламних кампаній – це виділення основної конкурентної переваги товару або послуги. Перевага може бути раціональною, тобто нижча ціна, більша функціональність, вища швидкість, тобто використання продукту дає відчуття багатства, або допомагає самовиражатися, самовдосконалюватися. На мою думку, не важливо, раціональна чи емоційна перевага у виробленого товару або послуги, головне, щоб ця перевага була унікальною [3].

Ефективність креативної реклами полягає в тому, що вона звертає увагу споживача на товар, та бренд компанії, і навіть якщо вона не створює додаткового попиту, вона збільшує інформованість споживача щодо компанії, тим самим створюючи позитивний імідж. Для збільшення ефективності креативної реклами необхідна ясність, чіткість та послідовна розповідь про ту чи іншу перевагу, потрібно дотримуватися однієї стратегічної лінії. При правильній організації та проведенні рекламної кампанії, креативна реклама дозволяє ефективно продавати товари і послуги, а також привертати увагу споживачів до бренду. Головним завданням креативного менеджера є створення реклами, яка підвищує популярність торгової марки і збільшує цільову аудиторію. Тільки креативний і творчий підхід до рекламної концепції дозволяє створювати унікальні і неповторні рекламні звернення[4].

Досить оригінальна, а згодом як виявилось і ефективна реклама була запропонована виробником BMW, для реклами потужного швидкого автомобіля вона розділила на зображенні автомобіль та його відображення у озері. Для контрасту додали кілька дерев із правильними відображеннями у воді. Таким чином, при погляді на фотографію одразу складається враження, що авто надшвидке, адже обігнало навіть свою тінь! Або можна розділити рекламу між кількома постерами чи сторінками у журналі, як зробила, наприклад, Honda. На одній сторінці ми можемо бачити фото із трасою, по якій до нас наближається автомобіль, та з надписом: "Швидко! Перегорніть сторінку!". На наступній сторінці ми бачимо, що автівка вже пройшла, і нам залишається лише почитати її характеристики, які дозволяють так швидко пересуватися.

Креативний підхід дозволяє продукту виділитися на тлі інших, допомагає продати цей продукт споживачеві, та якщо навіть він не створює додаткового попиту, то забезпечує інформування споживача про компанію, це має позитивний аспект, адже чим більше потенційних споживачів знає про компанію, тим більший шанс, що продукція цієї компанії буде куплена.

У рекламі креативність безпосередньо пов'язана з кінцевою маркетинговою ефективністю, прибутковістю бізнесу. Тому, креативність є важливою складовою реклами. На мою думку, креативна реклама не потрібна абсолютно всім, тому що, у деяких продуктів є така аудиторія, якій потрібна тільки проста і зрозуміла інформація. Найчастіше креативні підходи потрібні в емоційній, а не в раціональній рекламі. Також креативні підходи доречно використовувати на стадії запуску продукту, коли до нього потрібно перш за все привернути увагу [5].

Для креативної реклами існує лише один недолік – відносно висока вартість цієї реклами. Загалом, у майбутньому, при поєднанні креативу та забезпеченні ефективності в рекламі, у креативної реклами будуть всі шанси завоювати лідируючі позиції, адже вона є найкращим способом привернути увагу споживача.

Отже, в умовах сучасного ринку, які характеризуються загостренням конкурентної боротьби, постійно потрібні нові ідеї, нові види продукції, нові способи продажів, нові методи маркетингу, нові знання, нові ідеї в рекламі, просуванні та комунікації – все це відрізняє успішні компанії від конкурентів. Креативний маркетинг привабливий для підприємств, які використовують лише традиційний маркетинг. Традиційні підходи до маркетингу часто не працюють, особливо, коли потрібно знайти нову нішу на ринку та поліпшити конкурентні позиції. На мою думку, креативний маркетинг є особливо доцільним для невеликих підприємств, що діють на ринках товарів масового споживання або обслуговування і відчувають тиск з боку конкуруючих брендів.

Список використаних джерел

1. 3 вида креативной рекламы для интернет-маркетеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.advertology.ru/article134417.htm>
2. Все про креатив в рекламе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.advertme.ru/creative>
3. Креативна реклама: яскраві ідеї та секрети ефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gd.ru/articles/3571-krativnaya-reklama>
4. Джулер А. Креативные стратегии в рекламе [Текст] : искусство создания эффективной рекламы / А. Д. Джулер, Б. Л. Дрюниани ; пер. с англ. Т. Виноградова, Л. Царук. - 7.изд. - СПб. : Питер ; М. ; СПб. ; Нижний Новгород : [б.и.], 2003.-384с.
5. Креатив в рекламе: какой и зачем? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nazaykin.ru/_creative.htm

ІННОВАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПІДПРИЄМСТВІ

З метою вдосконалення виробничих процесів на підприємстві слід постійно виявляти майбутні та поточні проблеми, які пов'язані зі зміною життєвого циклу продукції та технології виробництва.

Інноваційна політика, як правило, полягає у розробці і впровадженні інновацій на підприємстві, з метою забезпечення розвитку економіки і підвищення її ефективності. Вона визначає напрями змін відповідно до вимог зовнішнього середовища, визначає коло можливих інноваційних рішень, формування інноваційних завдань, залежно від типу обраної стратегії та створює умови для оперативної реалізації інновацій [2].

Інноваційна політика на підприємстві повинна враховувати закони та тенденції розвитку економіки, науки та техніки.

Інноваційна діяльність (англ. нововведення) – це процес, який спрямований на реалізацію результатів наукових досліджень та розробок, а також інших науково-технічних досягнень у новий або удосконалений продукт, що реалізується на ринку товарів та послуг. Інноваційна діяльність – це весь інноваційний процес, починаючи від створення ідеї, та закінчуючи роповсюдженням товару на ринок.

Об'єктом інноваційної діяльності є «інновація». Існує поняття «новація» та «інновація». Новація (лат. – зміна, оновлення) – це кінцевий метод, новий порядок, принцип, винахід, новий товар, який відрізняється від попереднього аналога, що є результатом прикладних та експериментальних досліджень, інтелектуальної діяльності людей, який спрямований на підвищення ефективності виконання робіт [4].

Однак більш поширеним є поняття «нововведення». Як правило, визначення терміну «інновація» ґрунтується на концепції Й. Шумпетера, тобто, це не просто нововведення, а нова функція виробництва. Це стрибок від старої виробничої функції, до більш нової, сучасної. Можна сказати, що інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який проявляється у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого товару, технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності [3].

У Законі України «Про інноваційну діяльність», інновація - це новостворені і вдосконалені технології, послуги чи продукція, а також організаційно-технічні рішення, комерційного, адміністративного, виробничого або іншого характеру, які поліпшують якість та структуру виробництва [1].

У Законі сказано, що об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні проекти та програми;
- виробничі процеси та обладнання;
- нові інтелектуальні продукти;
- інфраструктура підприємництва та виробництва;
- товарна продукція.

Інноваційна діяльність підприємства – це вибір перспективних науково-технічних досягнень, просування товарів на ринок та своєчасне патентування винаходів. Інноваційна політика підприємства повинна бути спрямована на створення деяких умов для:

1) формування підходів для визначення позиції підприємства на ринку, та напрямків його діяльності відповідно до ринкових умов;

2) проведення робіт щодо вдосконалення організації виробництва продукції та технології, яка існує на підприємстві;

3) формування та прогнозування цільових підходів для прийняття інноваційних рішень, з метою концепції розвитку підприємства;

4) стимулювання, мотивація працівників до інноваційної діяльності, що в подальшому забезпечить розвиток персоналу, підвищить його професіоналізм [5].

Потреба функціональних служб підприємства, які відповідають за реалізацію складових інноваційної політики, змінюється залежно від стадії життєвого циклу інновації. Основними етапами інноваційного процесу на підприємстві є:

- 1) генерація ідей;
- 2) розробка задуму, його попереднє оцінювання;
- 3) аналіз умов реалізації задуму і витрати на нього;
- 4) конструкторське та технологічне розроблення;
- 5) пробний маркетинг;
- 6) планування та організація процесу виробництва;
- 7) комерційна реалізація [3].

Існує життєвий цикл інновацій – це період від зародження ідеї, створення новинки, її використання до моменту зняття з виробництва. Життєвий цикл інновації подібний до життєвого циклу товару і проходить п'ять етапів: розроблення, просування на ринок товарів і послуг, зростання, зрілості та спад.

Тривалість життєвого циклу інновації залежить від внутрішніх чинників, що обумовлюють здатність підприємства-інноватора прискорювати процес перетворення ідеї на матеріалізований продукт, здатного до впровадження, та зовнішніх, які формуються співвідношенням попиту і пропозиції і впливають на тривалість їх використання [3].

Етап розробки - включає стадії зародження ідеї, проведення науково - дослідних робіт для перетворення ідеї на придатний для промислового виготовлення продукт, а також розроблення технології його виробництва.

Етап просування на ринок. На цьому етапі відбуваються налагодження технологічного процесу, випуск пробної партії, формуються стратегії та канали збуту. Як правило, на даному етапі прибуток відсутній, оскільки витрати перевищують доходи від продажу.

Етап зростання - відбувається швидке сприйняття споживачем нового товару і швидке зростання прибутків.

Етап зрілості. Товар перестає бути новинкою, а прибуток стабілізується або зменшується у зв'язку зі зростанням витрат на його захист від конкурентів. Цим етапом життєвий цикл інновації фактично завершується.

Етап спаду. На цьому етапі, відбувається різке падіння збуту і зниження прибутків. Товар знімають з виробництва [2].

Отже, ознайомившись з поняттям «інновація», можна сказати, що на кожному підприємстві потрібно чітко визначати, для чого саме здійснюється інновація. В залежно від того, яка мета поставлена, визначаються методи її досягнення, що дає можливість контролювати інноваційний процес відповідно до поставлених цілей. Відсутність мети веде до безладного процесу розробки і впровадження інновацій та перешкоджає виконанню принципу комплексності при роботі з інноваціями. Зазвичай, поставлені цілі повинні ґрунтуватися на місії підприємства і проведенні маркетингових досліджень ринку. Підприємство являє собою інтегрований механізм, і при розробці інновацій необхідним є урахування усіх його внутрішніх елементів. Від інноваційної активності підприємства залежить його стабільне положення на ринку, здатність задовольняти потреби споживачів, конкурентоспроможність і в кінцевому підсумку фінансову стійкість та спроможність до виживання.

Список використаних джерел

1. Про інноваційну діяльність : Закон України. – № 40 – IV від 04.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.
2. Федулова Л. І. Інноваційна політика: підруч. для студ. ВНЗ / Л. І. Федулова, А. А. Мазаракі: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2012. - 603 с.
3. Васильєв, О.В. Конспект лекцій «Економіка і організація інноваційної діяльності» (для студентів 4 курсу напрям підготовки 0501 «Економіка і підприємництво» спеціальності 6.050100 «Економіка підприємства») [Текст] / О.В. Васильєв, Н.М. Богдан; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва – Х. : ХНАМГ, 2010. – 100 с.
4. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : Навч. посіб. / Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. – К. : Центр учбової літератури, 2012. –448 с.
5. Маркетинг [Текст]: Підручник / В. Руделіус, О. М. Азарян, Н. О. Бабенко [та ін]; за ред. О. І. Сидоренко, Л. С. Макарова. – 3-тє вид. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент освіти в Україні», 2008. – 648 с

Криса А.В., студентка гр. МР-151

Забаштанська Т.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

КВІНТЕСЕНЦІЯ ПРИНЦИПУ ПАРЕТО

Одним із найважливіших принципів, який часто застосовується в різних галузях економіки, є принцип Парето. Сучасне тлумачення принципу Парето таке, що приблизно 20 відсотків наслідків призводять до формування близько 80 відсотків результату. Останнім часом фізичні та юридичні особи різних країн світу застосовують у своїй діяльності принцип Парето. Правильне застосування якого, зазвичай, призводить до зростання ефективності діяльності підприємств і створення конкурентних переваг. Використання принципу Парето носить всезагальний характер, він застосовується, як для організації господарської діяльності, так і в повсякденному житті людини. Актуальність даного принципу полягає в тому, що в разі його застосування можуть бути розроблені нові стратегії, використання яких дозволить більш ефективно здійснювати свою діяльність.

Для розуміння суті принципу Парето необхідно розглянути, хоча б коротко, історію його формування. Відомий італієць Вільфредо Парето (1848-1923), який був видатним економістом і соціологом у 1897 році вперше дослідив розподіл багатств і доходів в Італії, між різними суспільними групами населення в XIX столітті. [3] Він дійшов до таких висновків, що більшою частиною прибутків володіє та розпоряджається порівняно невеликий сегмент населення. Приблизний розподіл мав такий вигляд, що двадцять відсотків людей володіють вісімдесятьма відсотками багатства. Парето не зупинився да досягнутому результаті, він

продовжував свої дослідження та все більше розвивав та удосконалював свою теорію. Тож, наступною, сформульованою ним, закономірністю стало те, що десять відсотків населення володіють приблизно шістдесяті п'ятма відсотками цінностей, а лише п'ять відсотків людей мають у своєму розпорядженні п'ятдесят відсотків матеріальних благ. І, звичайно, найцікавішим висновком з проведеного дослідження виявилось те, що розподіл цих благ є не збалансований. [2]

Дуже прикро, що хоча економіст Парето і усвідомлював важливість проведених досліджень та зроблених висновків, але він так і не досяг успіху у спробах пояснити їх. Він сформулював декілька непоганих, але необґрунтованих соціологічних тверджень. У запропонованих твердженнях велика роль відводилася народній еліті. По закінченню життєвого шляху В. Парето, його теорії були привласнені фашистами Муссоліні. [1] На протязі цілого покоління праця відомого економіста залишалася без належної уваги. Більшість економістів, особливо американців, усвідомили важливість цього принципу, лише після Другої Світової Війни.

У середині 1949 року професор філософії Гарвардського університету Джордж Кінгслі Зіпф дослідив та відкрив Принцип найменшого зусилля. Його суть полягає в тому, що двадцять відсотків ресурсів мають можливість досягти вісімдесяти відсотків діяльності, пов'язаної з використанням даного ресурсу. Він встановив певну закономірність: зусилля, які ми докладаємо, у відсотковому відношенні знаходяться в межах від двадцяти до тридцяти, а досліджувана результативність коливається в межах між сімдесятьма та вісімдесятьма. Отже, Джордж Кінгслі Зіпф, відкрив раніше досліджений закон Парето, але вже як основи самоорганізації ресурсів.

Іншим представником у дослідженнях практичного застосування Принципу 20/80 був американський інженер Йосип Мозес Юран, який народився в 1904 році в Румунії. Особисто він зазначав, що даний закон можна застосовувати в різних, не тільки економічних, сферах: при обґрунтуванні аварійних ситуацій, розкритті скоєних злочинів. На той час економісти Сполучених Штатів Америки не визнали дієвість цієї теорії. Але Й. Юран так просто не зупинився. В 1953 році його запросили до Японії, для більш докладного розгляду його теорії, і тут він віднайшов своїх однодумців, які хотіли та були готові до змін, тож Й. Юран залишився працювати в Японії. З 1953 по 1970 рр. колишній інженер застосовував на практиці, у великих корпораціях, Закон 20/80. Згодом, повернувшись до Америки почав впроваджувати свої ідеї вдома. Це було зумовлено тим, що господарство Японії почало стрімко розвиватися та конкурувати зі Сполученими Штатами. Можна дійти висновку, що застосовуючи принцип Парето 20/80, Й. Юран спричинив технічний переворот у двох потужних країнах [1].

Перейдемо до формування суті принципу Парето, який стверджує, що для більшості подій вісімдесят відсотків наслідків зумовлені двадцятьма відсотками причин. Сформульована закономірність знайшла практичне застосування у багатьох напрямках. [4] Наприклад, відповідно до формулювання Й. Юрана, двадцять відсотків злочинців вчиняють вісімдесят відсотків злочинів або ж двадцять відсотків водіїв створюють вісімдесят відсотків аварій. Принцип 20/80 має дуже велике значення з тієї причини, що він суперечить тому, що пересічні громадяни зазвичай вважають логічним. Наприклад, що п'ятдесят відсотків докладених зусиль або вкладених в справу ресурсів дадуть стільки ж відсотків результату або кінцевого продукту.

Принцип 20/80 пояснює те, що якщо ми дослідимо і проаналізуємо два фактори, які мають пряме відношення до причин і наслідків, то найвірогідніше, що ми будемо спостерігати за явищем незбалансованості. У чисельному вигляді цей дисбаланс може приймати будь-яке значення. Необхідно також зауважити, що сума двох отриманих чисел в співвідношеннях не завжди повинна дорівнювати 100. Зазвичай ми вважаємо, що деяку частину часу ми працюємо більш плідно, ніж решту часу, але якщо виміряти та порівняти докладені зусилля та отримані результати, то можна дуже себе здивувати.

Виникає питання навіщо ж нам потрібен принцип Парето? На теперішній момент цей принцип застосовується в різних галузях життєдіяльності: економіці, маркетингу, бізнесі, промисловості та в сферах діяльності людини. Типовим прикладом є розподіл фінансової частини. Тобто необхідно з'ясувати з яких джерел до вас надходять 80% всіх доходів і сконцентрувати свою увагу саме на них та на встановленні додаткових способів отримання вигоди в цих сферах.

Для саморозвитку людини цей принцип також є дієвим. Тож, вам необхідно знайти сферу діяльності, яка вам найбільше подобається, у якій ви добре обізнані та маєте хоча б невеликі успіхи, і в ній розвиватися. А ті навички, які потрібні для досягнення певного результату, якщо їх надбання дається вам важко, то варто поступово наганяти. Важливо при цьому ні в якому разі не приділяти цьому весь свій час. Усім відомим прикладом може бути те що, якщо вам, для досягнення результату, необхідна іноземна мова, але вивчення якої дається вам складно, то рекомендовано щодня приділяти лише двадцять відсотків вільного часу на її вивчення.

Вже є зрозумілим те, що зміст узагальненого принципу Парето полягає в тому, що 20 відсотків докладених зусиль дають в основному 80 відсотків результату, а інші 80 відсотків зусиль дозволяють досягти лише 20 відсотків результату. Наприклад, дотримуючись принципу 20/80 знаємо, що 20 відсотків клієнтів забезпечують 80 відсотків прибутку. Це вважають найпопулярнішим твердженням принципу Парето. [5] Правильність цього принципу можна легко перевірити. Отож, якщо з'ясується, що більша частина отриманого прибутку надходить від приблизно 20 відсотків ваших покупців, тоді необхідно докласти

максимум зусиль, з метою збереження цих клієнтів. Утримання клієнтів це ще не головне, також ви маєте знаходити більше таких клієнтів. Маршалл рекомендує використовувати такі методи роботи: перше – це визначення клієнтів, які останнім часом купували найчастіше та витрачали найбільше; далі необхідно визначити, по яких каналах трафіку вони приходять, які оголошення, пропозиції їх цікавлять і які статті вони переглядають; порадою буде те, що потрібно оптимізувати, розширювати та просувати саме виявлений контент. Досліджуйте ваших 20 відсотків кращих клієнтів, чим краще ви пізнаєте їх, тим ліпше ви зможете орієнтуватися на них. Варто припинити витрачати свій дорогий час на залучення споживачів, які витрачають незначні суми та сфокусуватися на кращих клієнтах – а це, зазвичай, 20 відсотків з усіх.

Якщо вести мову про клієнтів, то, звичайно, не хочеться втрачати жодного покупця. І, зрозуміло, що спочатку можна і не з'ясувати їх купівельну спроможність, але витрачати багато часу на малопотенційних клієнтів – це дуже значний мінус в управлінні. Тому контакти з 80 відсотками споживачів, які забезпечують лише 20 відсотків прибутку рекомендовано зменшити за часом, що значно не вплине на витрати підприємства. Всіма цими перебудовами повинен займатися керівник підприємства, який налагоджує управління. Багатьом підприємцям складно дається керування принципом Парето. Але зміни призведуть до зростання прибутку і збільшать ефективність виробництва. Потрібно пам'ятати, що принцип Парето 20/80 показує, що достатньо незначної частини ваших зусиль, яка є найефективнішою, для досягнення значних результатів.

Головними наслідками принципу 20/80 є:

- досягнення бажаних результатів, які зумовлені невеликою частиною сил або дій, так само, як і більшість вдалих спроб або невдач зумовлені несуттєвою дією результативних або дестабілізуючих чинників;
- більша частина докладених зусиль не спричиняє виникнення бажаного результату;
- існують приховані чинники та зазвичай реальність не відповідає поглядам людини на логічні речі;
- порадою є те, що немає потреби витрачати велику кількість часу і ресурсів для отримання бажаного результату, замість того необхідно визначити головне завдання – з'ясувати куди вкласти 20 % зусиль, для того, щоб отримати 80 % результату.

Підсумовуючи, необхідно сказати, що принцип Парето – це не закон, оскільки він може застосовуватися іноді, при певних обставинах, але не постійно. Застосування принципу 20/80 насправді допомагає досягати значних результатів абсолютно в будь-якій сфері життя та бізнесу, застосовуючи при цьому мінімум необхідних зусиль. Потрібно лише розуміти, що необхідно не лише менше працювати і очікувати при цьому на грандіозні успіхи, а саме зосереджувати свою увагу лише на найголовнішому, залишаючи всі другорядні завдання на потім. Тобто цей принцип пропонує не байдкувати, а всього на всього перенаправляти зусилля, які прикладаються, в більш результативному напрямку. Але в першу чергу важливо визначити найголовніші дії, які призводять до виконання завдання, і лише потім зосереджувати на них свою увагу. Принцип Парето може бути надзвичайно потужним видом влади, яка надається від остаточного розуміння, що тільки ваші дії мають значне практичне значення та допомагають вам творити історію. Принцип Парето може надати значний позитивний вплив на ваш бізнес і на ваше життя в цілому.

Список використаних джерел

1. Закон Парето или Принцип 80\20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.arbuz.uz/t_pareto.html;
2. Принцип 20 80 Парето или наоборот. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infomarketing.su>;
3. Применение принципа 20/80 Парето. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memosales.ru>;
4. Принцип Парето. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Принцип_Парето;
5. Принцип Парето. Как фокусируясь лишь на 20% всех действий, достигать 80% результата? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finansy.name>.

Ковшун Х.О., студентка гр. ММРп-161

Науковий керівник – **Карпенко Ю.М.**, к.е.н доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ РЕКЛАМИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Потужним інструментом, що дає змогу впливати на суспільну думку є складені в суспільстві стереотипи. Залежно від статевої приналежності люди виконують різноманітні соціальні ролі, виходячи з певних ментальних устоїв, що дуже ефективно можна використати у рекламних кампаніях при здійсненні маркетингової діяльності.

Загальновідомо, який вагомий вплив здійснюють на людину засоби масової інформації. Саме тому проблематика вивчення взаємозв'язку гендерних стереотипів та засобів масової інформації явище нерідке, як у вітчизняній так і в зарубіжній психології. Оскільки реклама стала невід'ємною частиною життя суспільства її присутність та вплив відчувається з все більшою силою.

Не останнє місце в формуванні стереотипів, посідає також рекламна комунікація. Адже, для неї завжди характерна присутність гендерних стереотипів, вона формує образи чоловіка та жінки у більшості реципієнтів. Найчастіше від складених образів та стереотипів залежить наша самооцінка та сприйняття

оточуючих, можливо навіть вибір освіти та майбутньої професії і навіть, в кінцевому результаті, наша поведінка.

Психологія чоловіка та жінки і їх різниці має відношення не тільки до людини, а й до усього суспільства в цілому. Адже, роль чоловіка в соціальному середовищі, як і роль жінки, на сьогодні зазнає значних змін.

У психології прийнято розділяти поняття статі та гендеру. Говорячи про гендер у психології ми розуміємо – соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік» і «жінка» в певних суспільних інститутах, таких, як сім'я, політика, економіка, освіта і накладаємо на чоловіків і жінок вже певні гендерні ролі, які вони відіграють у суспільстві [2].

Гендерні стереотипи - це спрощені, схематизовані, емоційно-забарвлені, стійкі образи чоловіків і жінок, поширювані зазвичай на всіх представників тієї чи іншої гендерної спільності, незалежно від особистих особливостей тих чи інших представників [2]. Простіше кажучи, це певні сформовані образи поведінки чоловіків і жінок, які, в більшості випадків, засновані не на раціональному знанні, а на упередженнях. Історичний приклад гендерного стереотипу являє собою фраза з діалогу «Республіка» давньогрецького філософа Платона: «... за своєю природою, як жінка, так і чоловік можуть брати участь у всіх справах, проте жінка у всьому немічніше чоловіка».

Існує думка фахівців про те, що статево-рольові або гендерні стереотипи, що використовуються в рекламі, порушують принцип рівноправності статей і можуть негативно позначитися на взаєминах між чоловіком і жінкою, особливо серед молоді та підлітків.

Гендерні стереотипи в рекламі можна розділити на три групи [1]:

1. Стереотипи «мужності» і «жіночності» - це нормативні уявлення про те, якими психологічними і поведінковими властивостями повинні володіти чоловіка і жінки. Так, чоловік уособлює творче начало, він активний; а жінка - репродуктивне, вона пасивна.

2. Стереотипи сімейних та професійних ролей – закріплюють за собою статеві ролі існуючі у суспільстві. Для жінок головними соціально-статевими ролями є ролі сімейні (мати, вихователька, господиня), для чоловіків - професійні. Успішність чоловіків, згідно стереотипного сприйняття, оцінюється за його професійних досягнень, жінок - по наявності сім'ї та дітей.

3. Стереотипи поділу праці - доля жінок визначається додатковим обслуговуючим характером (експресивна сфера соціального життя), а область діяльності чоловіків - творчим, керуючим працею характером (інструментальна сфера соціального життя).

Також можна виділити кілька основних гендерних образів-стереотипів, що використовують в рекламній індустрії (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні образи-стереотипи в рекламній індустрії

Назва образу-стереотипу	Характеристика
Образи жінок в рекламі	
Домогосподарка	Використовується в рекламі жіночих товарів, зустрічається найчастіше. У таких роликах зазвичай показують жінок, які стоять біля плити, миють брудний посуд і закладають речі в пральні машини.
Ділова жінка (бізнесвумен)	Успішна жінка, що досягла в житті практично всього і власними силами.
«Жінка-спокусниця»	Жінка з мінімальною кількістю одягу в зухвалих позі. Може рекламувати практично будь-який товар. Даний образ характерний еротизованим рекламним роликам.
Образи чоловіків в рекламі	
Бізнесмен (діловий чоловік)	Вдягнений у дорогий костюм, в дорогій іномарці, в шикарному офісі.
Спортсмен	Чоловік у хорошій фізичній формі, в рекламі демонструє силу або просто своє накачане тіло.
Спокусник (казанова)	Чоловік приємної зовнішності, неодмінно в оточенні однієї або декількох красивих жінок.
«Муж»	Може бути як турботливим супутником своєї дружини, так і, навпаки, неохайним об'єктом, створює незручності для заклопотаної дружини.

* Структуровано автором на основі джерел [3,4,5].

Застосовувати гендерні стереотипи в рекламі слід з великою обережністю. Сильний гендерний акцент доцільний у випадку, якщо товар призначений для споживачів конкретної статі. Адже, вплив реклами на життя людей колосальний. Вона здатна сформувані суспільну думку, змінювати цінності, впроваджувати нові зразки поведінки та схеми гендерних реакцій. Також слід мати на увазі, що інформація, яку несе реклама, тягне за собою вплив на міжособистісні відносини чоловіка та жінки. Пропагуючи нові образи та соціальні ролі, реклама розхитує складені в суспільстві стереотипи.

Список використаних джерел:

1. Антипов К.В. Основи реклами: Підручник/К.В. Антипов.- М.: Видавничо-торгова корпорація «Дашков і Ко», 2009. - 328 с.
2. Вундт В. Введение в психологию: пер. с англ. / В. Вундт. – М.: КомКнига, 2007. – 168 с.

3. Дударева А. Рекламний образ. Чоловік і жінка.- М.: РВП-холдинг, 2004.
4. Мудров А. Н. Основи реклами: підручник/А.Н. Мудров.-2-е изд. перераб. і доп.- М.: Магістр, 2008.-397 с.
5. Овчинникова М.М. Рекламна справа: Навчальний посібник.- 2009.

Летошко К.А., студентка 4 курсу, група МР-131
Науковий керівник – **Бабаченко Л.В.**, к.е.н. доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ В РЕКЛАМІ

В статті розглянуті особливості впливу кольору в рекламі.

Ключові слова: реклама, колір, кольорова гама, емоція.

Постановка проблеми та її актуальність. При розробці реклами важливе значення має кольорова гама, що передає емоційне забарвлення і настрої реклами. Реклама, у більшості випадків, формує перше враження споживача про товар чи послугу, тому дуже важливим є зробити її таким чином, щоб вона здійснювала необхідний вплив на споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий і практичний інтерес становлять праці, в яких висвітлено сприйняття кольору в рекламі: Ю. Білодід, Н. Кошевнікова, О. Поліщук, С. Шумєга. Найбільшу популярність отримав професор Макс Люшер - класик колірного жанру. У ході численних психологічних експериментів вченим був зроблений висновок, що колір певним чином впливає на сприйняття людиною ваги тіла, температури приміщення і оцінку дальності об'єкта. Колір не тільки викликає відповідну реакцію людини в залежності від її емоційного стану, але і певним чином формує її емоції.

Виклад основного матеріалу. Колір - суб'єктивна характеристика сприйняття світлової хвилі, яка ґрунтується на здатності людського зору розрізняти електромагнітне випромінювання з довжиною хвилі в області видимого діапазону. Вплив кольору на людину прийнято підрозділяти на дві складові - культурну і фізіологічну. При розробці рекламної компанії слід враховувати культурні, етнічні особливості народу. Адже якщо певна реклама є ефективною в одній країні, зовсім не означає, що вона так само позитивно буде сприйнята у іншій. На відміну від культурної, фізіологічна складова є незалежною від етнічних особливостей і визначається винятково реакцією нервової системи на колір. Теплим, яскравим кольорам властиво підвищувати тонус, викликати приплив активності, а спокійним, холодним, навпаки діяти заспокоїливо. В сучасному світі, де пропагується рівноправ'я жінок та чоловіків, необхідно адаптувати кольорову гамму реклами до статі цільової аудиторії, іншими словами, враховувати гендерні особливості. Сприйняття кольору у чоловіків і жінок визначається шістьма факторами. Першим і найважливішим є емоційний комфорт. Адже якщо для чоловіків емоційний комфорт - це насамперед, краса, привабливість, сила, надійність і користь, то для жінок - це привабливість, радість, доброта і заспокоєння. Таким чином, перші акцентують увагу на візуальних і раціональних характеристиках, а другі - на психологічному комфорті. На другому місці у чоловіків зорова форма, а у жінок - динаміка сенсорних відчуттів. Третє місце обидві групи віддають теплоті колірного тону. Четверте місце і ті, і інші віддають новизні. Тільки для чоловіків новизна - це щось позитивне, а для жінок - скоріше негативне, небезпечне. Отже, робимо висновок, що для чоловічого сприйняття важливі такі фактори, як безпека і зорова форма, а для жінок вони є другорядними. І навпаки, два фактори - довіра і динаміка сенсорних відчуттів, що надзвичайно важливі для жінок, для чоловіків не є першочерговими [2].

Культурна складова - величина перемінна, мінлива в залежності від етнічних особливостей. Наприклад, в Україні червоний колір означає любов. В Китаї той же червоний асоціюється з добротою, святом, в Індії - з життям. Для американців жовтий колір - це колір процвітання, для українців - розлуки й одночасно сонячності, для сирійців - жалоби, для індусів - пишноти, для бразильців - розпачу. Зелений колір і в Америці асоціюється з надією, у Китаї - з розкішшю, в Індії - зі світлом і надією. Блакитний колір в Америці означає віру, в Індії - правдивість, у Китаї - жалобу. Фіолетовий колір для бразильців - колір суму, а для індусів - розради. Білий колір в Америці символізує чистоту і мир, в Європі - молодість, у Китаї - підлість, небезпеку. Чорний колір в американців асоціюється зі складною ситуацією, у китайців - з чесністю [5].

Колір певним чином впливає на сприйняття людиною ваги тіла, температури приміщення і оцінку дальності об'єкта. Червоний, жовтий, жовтогарячий кольори візуально наближають предмет, збільшуючи його розміри, як би "підігріваючи" його. Блакитний, синій, фіолетовий, чорний - візуально віддаляють об'єкт, зменшують і "охолоджують" його.

Існує декілька правил використання кольору в рекламному бізнесі [1]:

- у рекламі небажано використовувати більше двох різних кольорів: надто строката картинка може викликати перевантаження і, як наслідок, відторгнення рекламованого зразка. Але урізноманітнити рекламу спорідненими відтінками навіть рекомендується, оскільки в цьому випадку виникає приємне для ока відчуття колірної послідовності;

- обидва з використаних кольорів повинні бути або основними, або додатковими. Наприклад, червоний прекрасно сполучається з білим і погано - з рожевим, тоді як рожевий приємний в сполученні з блакитним;

- для посилення колірної контрасту можна використати взаємодоповнюючі кольори, наприклад, червоний і зелений, синій і жовтогарячий, жовтий і фіолетовий. При цьому не варто забувати, що сполучення жовтого з фіолетовим асоціюється з трагедійним сприйняттям життя, зі сприйняттям людини, що стоїть на межі самогубства;

- фон рекламного модуля і фігура, зображена на цьому фоні, повинні бути добре помітні. Фігура має бути яскравішою за фон, інакше реклама не здійснить бажаного ефекту;

- кольорова гамма рекламного звернення не повинна викликати негативних емоцій. З цієї причини не рекомендується прибігати до натуралістичного зображення ран, смерті хоча, на перший погляд, це і може здатися доречним.

Від сприйняття кольору залежить і ефективність реклами. Так, червоний налаштовує на рішучість, бажання зробити певний вчинок, а отже, купити рекламований товар. Він швидко привертає увагу, фіксує погляд на предметі реклами. Проте надмірне його використання здатне викликати у споживача агресивність і роздратування. Ефективним є поєднання червоно-помаранчевого, темно-червоного – це сприяє створенню святкового настрою. Помаранчевий – найефективніший у рекламі медикаментів, дитячих товарів, а також послуг у галузі охорони здоров'я і освіти, адже він допомагає викликати приплив життєвих сил. Помаранчевий колір додає активності і створює відчуття внутрішньої рівноваги. Жовтий – налаштовує на комунікабельність, врівноважує емоції, сприяє внутрішньому спокою, вгамовує душевне хвилювання. Цей колір буде вдалий у рекламі дитячих товарів, послуг туристичних фірм, а також рекламних і PR-агентств. Зелений – знімає гостроту переживань. Цей колір вважають доречним і ефективним у рекламі медикаментів, водоочисних систем, стоматологічних клінік, аптек, ветеринарних лікарень, центрів здоров'я й охорони навколишнього середовища. Рожевий – підсилює почуття, робить людей більш уважними і чуйними. Цей колір може використовуватись будь-де: від реклами косметичної продукції, товарів для жінок і дітей до послуг шлюбних агентств і сімейних центрів. Але основними споживачами реклами в такій кольоровій гамі виступають жінки, бо чоловіки цей колір на підсвідомому рівні взагалі не сприймають. Синій – допомагає сконцентруватися на найнеобхіднішому, не розпорошуватися на дрібниці. Синя деталь у каталозі або рекламному проспекті відразу приверне до себе увагу. Фіолетовий – колір внутрішньої зосередженості, допомагає абстрагуватися від усього непотрібного й сконцентруватися на головній проблемі. Фіолетовий колір добре стимулює роботу мозку й сприяє вирішенню творчих завдань, з його допомогою можна підкреслити креативність товару або орієнтованість на надання послуг творчій еліті. Чорний – колір внутрішніх переживань. Він здатний налаштувати на меланхолію і зневіру, але доречний для реклами дорогих елітних товарів, оскільки підкреслює індивідуальність та вишуканість. Водночас чорний колір не підходить для рекламування їжі. Білий – колір повної відкритості, не несе жодних неприємних відчуттів. Використання цього кольору в друкованій рекламі створює нейтральний ефект, коли споживачеві реклами просто повідомляється інформація про товар, без встановлення будь-яких акцентів і пріоритетів [4].

У ряді європейських країн все більш виразно посилюється протистояння тютюнової та алкогольної реклами, в тому числі і шляхом обмеження колірних рішень. Відомі випадки, коли законодавчим порядком тютюнова й алкогольна реклама допускається виключно в чорно-білому колірному оформленні.

Як показують спеціальні дослідження, 80% кольору і світу «поглинаються» нервовою системою і тільки 20% - зором [3]. Між кольоровим рішенням реклами та природним сприйняттям людини існує певна залежність. Достовірно встановлено, що кожен колір викликає підсвідомі асоціації. Гарні рекламні фільми, буклети, плакати, звертають увагу на виразність колірних і просторових рішень. Все дуже красиво, все працює на мету - привернути увагу, зацікавити рекламованим товаром. Колір і форма емоційно впливають на людину. Колір може привертати і відштовхувати, вселяти відчуття спокою і комфорту або порушувати і тривожити. Реклама стає більш успішною при правильному використанні колірної гами, яка з часом стає фірмовою кольоровою гамою.

Висновки. Отже, колір є найпростішим засобом привернення уваги, і, одночасно, найсильнішим подразником. Колір - це елемент, який за професіонального використання може забезпечити надзвичайну ефективність реклами, і як наслідок покращити фінансовий стан підприємства.

Список використаних джерел:

1. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент: підручник/А.В. Войчак - К.:КНЕУ, 2008.-268с.
2. Гаркавенко С.С. Маркетинг: підручник/ С.С. Гаркавенко - К.: Лібра, 2008. - 384с.
3. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навч. посібник/П.А. М'ясоїд - К.: Вища школа, 2010. - 479 с.
4. Цимбалюк І.М. Загальна психологія: підручник/І.М. Цимбалюк - К.: ВД Професіонал, 2004. – 304 с.
5. Чухрай Н.І. Маркетинг інновацій: підручник / Н.І.Чухрай. – Видавництво Львівської політехніки, 2011. -256с.

ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС СТРУКТУР

Реалії сучасного сьогодення продукують жорсткі умови функціонування бізнес структур, не залежно від їх форми власності. ХХІ століття постає епохою, в якій процес ціноутворення, його стратегічні та тактичні дії, особливості здійснення цінової політики є основою ринку, найважливішим важелем економічного управління.

Одним, чи не найважливішим управлінським рішенням є рішення щодо встановлення ціни на продукцію, що виробляється підприємством.

Основними чинниками, що впливають на ціноутворення є: попит, дії конкурентів та витрати [1].

В ринковій сфері відображається регулярна боротьба між підприємствами за кращі конкурентні позиції, охоплення більшої частки ринку, залучення більш масових сегментів споживачів у порівнянні з конкурентами. Особливо нагальними є управлінські рішення щодо встановлення цін. В ході такої боротьби важлива роль закріплюється за ціновою політикою, яка здійснює прямий вплив не лише на обсяги закупівель, ставлення покупця до конкретного товару та асортименту товарів певного товаровиробника загалом, а й, передусім, на фінансові результати діяльності компанії. Чітка та обґрунтована цінова політика також відіграє суттєву роль у визначенні структури виробництва, руху матеріальних ресурсів, розподілі виготовленої продукції за допомогою каналів збуту, рівня прибутковості та життєздатності підприємства.

У народному господарстві необхідно вирішувати проблему формування ефективної моделі ціни, яка враховує інтереси держави, виробниками і споживача, тобто головним завданням є обґрунтування розміру ціни, яка забезпечить еквівалентність обміну. Еквівалентною ціною на с продукцію можна вважати ціну, яку визначають як нормативну (повну собівартість збільшену на масу прибутку) [2].

Цінова політика передбачає здійснення комплексу заходів щодо визначення найбільш оптимальних цін, які дозволять не лише задовольнити потреби споживача, а й допоможуть забезпечити відповідний прибуток підприємству. Саме ціна є вагомим компонентом в маркетинговій системі [3].

З точки зору маркетингу, ціну можна трактувати як грошове вираження вартості товару. Більш широке значення цього поняття дав американський економіст, професор міжнародного маркетингу Вищої школи менеджменту Дж. Келлога Ф. Котлер, який зазначав, що ціна є сукупністю цінностей, які споживач може обміняти на можливість володіння або використання товару або послуги [4]. Ціна поряд з ціновою політикою є важелем в економічному механізмі ефективного управління бізнес структурами.

Проблема в економіко-математичному моделюванні цінової політики та формуванні ціни не є новою, проте не втрачає своєї актуальності й нині. Теорія ціни була започаткована Аристотелем та Ф. Аквінським ще в період Античних часів та Середньовіччя. Індустріальна доба, в свою чергу, відображає ціннісні концепції в класичній політекономії та неокласичній школі, представниками яких були А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, К. Маркс. На пострадянському просторі вивченням аспектів ціноутворення займалися О. Антипіна та І. Салімжанов. Значна увага цьому питанню приділяється у працях В. Жданова, В. Корнієва, С. Мочерного. Сучасними зарубіжними дослідниками ціни є П. Друкер, Ф. Котлер, К. Макконелл.

Ціна – це основний фактор, який допомагає покупцю зробити вибір. Першочерговим чинником функціонування підприємства та правилом бізнесу є випуск тих товарів, які матимуть попит і в майбутньому ефективно вплинуть на фінансовий результат діяльності підприємства. Будь-яка ціна, яку призначає підприємство, має прямий або непрямий вплив на попит. Зазвичай попит і ціна знаходяться в обернено пропорційній залежності, яку суттєвим чином демонструє закон попиту: чим нижче ціна, тим вище попит. Однак, беручи до уваги престижні товари, ситуація може бути зворотною. У цьому випадку висока ціна має свій престиж і служить для покупця гарантом якості. Стабільно висока ціна на товар може також служити для зміцнення лідируючих позицій, рейтингу виробників та підтримувати відповідний імідж підприємства. Але завжди існує певна межа високої ціни, після якої попит починає знижуватися. Навіть якщо споживач може дозволити собі дорогий товар, в більшості випадків він, скоріш за все, відмовиться від його придбання, якщо його реальна вартість нижче заявленої. Попит є таким показником, який визначає максимальну ціну реалізації, яку підприємство може встановити на власні товари. Саме тому, надзвичайний вплив на контроль ціни та, в свою чергу, попиту на товари, відіграє виважена цінова політика [5].

Ціноутворення – це складний процес, який визначає загальний напрям цінової політики, головні підходи щодо визначення цін на товари та послуги, які вже випускаються, та ті, що лише створюються для виведення на ринок, покликаний збільшувати обсяги реалізації, товарообороту, підвищувати ефективність виробництва і зміцнювати ринкові позиції фірми.

Основними цілями цінової політики виступають:

- збільшення частки ринку – за низьких цін збільшується обсяг продажу та частка ринку;
- поліпшення фінансових показників – фінансові показники суттєво залежать від встановленої ціни на товар чи послугу; занадто висока ціна має негативну тенденцію, призводить до зменшення кількості покупців;
- позиціонування товару – ціна допомагає сформувати імідж товару та обізнаність щодо нього;
- стимулювання попиту – шляхом урегулювання цін в період економічного зниження здійснюється залучення покупців до купівлі як наявних, так і тих товарів, які тільки виходять на ринок;
- вплив на конкурентів – шляхом контролю та зміни ціни створюються значні перешкоди для входу конкуруючої сторони на певний сегмент ринку.

У процесі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію слід врахувати вплив трьох груп факторів: вартість засобів виробництва та предметів праці; вартість робіт, послуг, насіння; та вартість послуг з переробки і реалізації продукції.

Виробництво продукції має бути прибутковим, тому всеохоплюючою проблемою формуванні прибутку товаровиробників є собівартість.

Визначення собівартості одиниці продукції в виробництві потребує клопітливої роботи, так як потрібен індивідуальний підхід до кожного виду продукції яка відрізняється насамперед кількістю об'єктів калькуляції, порядком формування суми виробничих витрат та принципами розподілу загальних витрат на окремі види продукції чи замовлення [6].

Таким чином, правильно визначена собівартість одиниці продукції є запорукою визначення ефективної ціни, але, в той же час, необхідно не забувати, що сьогоднішні об'єкти бізнесу потерпають від інфляційного зростання цін. Тому на сьогодні основним завданням держави досягти забезпечення цінового паритету в обміні продукцією між промисловістю і сільським господарством, а також проблема еквівалентності цього обміну, причому без цінового протистояння міста і села.

Політика ціноутворення підприємства розробляється у вигляді самостійної схеми за участі провідних фахівців. Враховуються цілі та завдання, витрати, організаційна структура, зовнішні та внутрішні чинники. Важливим аспектом є врахування цінового майбутнього підприємства, реакції на маркетингові дії, ринкової політики конкурентів, вибору товарів, ціна яких має бути змінена.

Отже, суть маркетингової цінової політики підприємств полягає у встановленні таких цін і такої їх варіації, які дадуть змогу реалізувати власну продукцію, зайняти стале положення на ринку, оволодіти максимальною його часткою, забезпечити максимальний обсяг прибутку, а також вирішити стратегічні та оперативні завдання, які постають в ході діяльності. Ціна здійснює активний вплив на фінансовий результат діяльності підприємства, допомагає активно сприймати та позиціонувати торгові марки споживачами та виступає індикатором якості товару.

Список використаних джерел

1. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник.-4-те вид. – К.: Лібра, 2008. – 704с.
2. Москаленко В.А., Вовк Г Практика формування цінової політики в різних галузях народного господарства./ Проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин: зб. наук. праць. / Наук. організ. "Перспектива". – Дніпропетровськ: 2014. – С.217 – 222.
3. Литвиненко Я.В. Маркетингова цінова політика: [Навч. посібник для студ.] / Я.В. Литвиненко. – К.: Знання, 2013. – 294 с.
4. Котлер Ф. Основи маркетингу / Ф. Котлер; пер. з англ. – 9-е вид. – М.: Вільямс, 2009. – 1200 с.
5. Тарасевич В.М. Цінова політика підприємства: [Підручник для вузів] / В.М. Тарасевич. - 3-е вид. - СПб., 2010. - 320 с.
6. Москаленко В.А. Методичні та практичні аспекти калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції //В.А.Москаленко //First International Scientificand Practical Conference "Ukraine - EU. Modern technology, economics and law. " - Kosice, Slovakia. March 30 - April 2, 2015. T1. – С. 198-200

Мергієва Н.А., студентка гр. ММРп-161

Науковий керівник – **Рябов І.Б.**, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМИ В АЗІАТСЬКИХ КРАЇНАХ

Сьогодні реклама (від лат. *reclamare* – викрикувати) є найефективнішим та найзастосовнішим засобом впливу на споживачів. Існують різноманітні визначення цього поняття. Відомий спеціаліст із маркетингу Ф. Котлер, визначає рекламу як "неособисту форму комунікації, що здійснюється за допомогою платних засобів поширення інформації з чітко зазначеним джерелом фінансування" [1, с. 121]. Дж. Болл розглядає рекламу як персоналізовану передачу інформації, яка зазвичай оплачується і має характер переконання, про організацію, продукцію, послуги чи ідеї відомими рекламодавцями за допомогою різноманітних носіїв [2, с. 3]. Згідно зі Законом України "Про рекламу" від 3 липня 1996 року "реклама – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та

в будь-який спосіб і призначена сформуванати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару" [3].

Отже, можемо зазначити, що реклама – це ефективний засіб поширення інформації про товар, фірму, місце та умови його продажу, що спрямований викликати у споживача потребу придбати (скористатися) результатами діяльності підприємства.

Хочеться зазначити що, особливість рекламної діяльності на пряму залежить від культури, традицій та звичаїв конкретної країни. Загалом наша вітчизняна реклама побудована в основному на європейському та американському прикладі. Тому, далі розглянемо, особливості реклами саме в азіатських країнах для порівняння з нашою національною рекламною діяльністю.

Розпочнемо з такої країни, як Японія. Японська реклама побудована на глибокодумних образах, широкомасштабній уяві, пейзажах, красивих яскравих фотографіях, що з'являються іноді, здавалося б, зовсім не вчасно. Характерна ознака Японії – вміння поєднувати. В своїй рекламній галузі вона об'єднує бурхливий технологічний розвиток та крайній консерватизм традиційного суспільства. У основі реклами - система знаків та символічне мислення. Головним засобом пізнавального процесу японців є чуттєва сфера. У текстах переважає наголос на чуттєвий канал сприйняття, а емоційні взаємозв'язки і переживання персонажів грають роль значно важливішу, ніж розвиток сюжетної лінії. Іноді японський рекламний ролик може не мати конкретного послідовного сюжету, а базуватися на просто на яскравій картинці самої реклами, котра визиває все ж таки певну зацікавленість.

Також необхідно додати, що Японці досить часто використовують незліченні вставки з натурними зйомками - заходи, зграї птахів над горизонтом, очерет, який гнеться під вітром. Ці кадри з'являються зовсім несподівано і, здавалося б, нелогічно в середині будь-якого ролика - що б в ньому ні рекламувався. Якщо для західної людини швидка зміна зображень - це не більше ніж стиль монтажу, то для японців вона сповнена сенсу. Японська реклама функціонує за принципом накопичення знаків. Провідні японські компанії технологічного напрямлення вважають, що природний пейзаж відтіняє надмірну технологічність рекламного ролика.

В цілому японська реклама створює подвійне враження. З одного боку, привертає помірність, стриманість, функціональність і приємні колірні поєднання. З іншого боку, образність тут займає найбільш високе місце, що не завжди зрозуміло західному розуму. Образи, які використовуються в японській рекламі, іноді представляються західному жителю чимось на межі божевілля (те ж саме говорять і про японську упаковку). Західні фахівці в області реклами вважають, що в міру розвитку цифрових ЗМІ утримувати увагу глядача стає все важче. Тому реклама в інших країнах все більше стає схожа на японську. У 1970-1980-х рр. світогляд європейців, американців і азіатів різко відрізнявся - це було добре видно на міжнародних рекламних фестивалях. Однак уже з початку 1990-х рр. креативні роботи азіатських рекламистів стали отримувати світове визнання.

Рекламні оголошення в Таїланді різко виділяються на тлі реклами інших країн Південно-Східної Азії. У Бангкоку рекламисти шукають власний стиль, звертаючись до коріння своєї культури. Таїланд - фабрика самого "божевільного" креативу в світі. Реклама цієї країни відрізняється яскравими, простими і смішними роликами з неймовірно високою часткою абсурду. Самі нагороджені режисери останніх трьох років - тайці. В останні роки в світі з'являється все більше принтів з Таїланду. Таїланд є єдиною країною в регіоні, якій ніколи не правили іноземці, - можливо, це зайве підтвердження того, що реклама відображає культуру та історію країни.

Китай. На Далекому Сході, особливо в Китаї, реклама поступово звільняється від західного способу мислення. У ній є та простота і людяність, яка надає рекламному зверненню особливу емоційність. Китай - країна сповнена традиціями та звичаями, що проносили крізь віки. Навіть на сучасному етапі китайська реклама намагається підкреслити важливість турботи про батьків, виявлення поваги до старших і взагалі до оточуючих. Звичайно вся їхня рекламна індустрія не базується тільки на вищезгаданих елементах, також в ній присутній і комерційний мотив, але не так яскраво виражений ніж в інших країнах.

Південна Корея. За моїм невеликим спостереженням, в Південній Кореї люди досить сильно піклуються про свій зовнішній вигляд, особливо стан шкіри обличчя, волосся ну і звичайно одяг. Тому можна підкреслити, що корейська реклама також використовує цей культ краси у своїй діяльності. Важливим елементом корейської реклами є креативність і винахідливість. Так як упаковка це теж частина реклами, то варто сказати що тут одні з найкреативніших та яскравих упаковок в світі, на мою думку можливо тільки Японія може конкурувати в цьому. Мабуть ні в якій іншій країні ви не знайдете звичайного крему для обличчя в упаковці у вигляді персика чи банану. Також корейська реклама в принципі є зрозумілою і підлаштованою повною мірою під сучасного вибагливого споживача.

Індія. Ця країна поставляє світу витончений національний креатив з бездоганним арт-дирекшеном. У рекламному роликуні або друкованій рекламі завжди відчувається індійський колорит, хоча в Індії безліч працюють за контрактом зарубіжних фахівців. Саме друкована реклама з Індії більше поширена, ніж телевізійна.

Підводячи підсумок, можна говорити про те, що особливості реклами в азіатських пов'язані перш за все з культурними цінностями країни і специфікою характеру її жителів. Для західної людини, дещо

можливо залишитися незрозумілим в силу різниці культур. Але, я вважаю, є багато елементів які можна запровадити і на вітчизняному ринку реклами. Хоча б, зробити акцент на упаковці товарів(не забуваючи про якість) беручи у приклад корейський досвід, чи також використовувати соціальний підтекст як то роблять в Китаї. На сучасному етапі, коли споживачі постійно хочуть новинок, саме східні ідеї реклами можуть стати основою для розробки нової вітчизняної реклами.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Основы маркетинга [Текст] : краткий курс : [пер. с англ.] / Филип Котлер. - М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2011. - 488 с.
2. Болл Дж. Реклама [Текст]: Пер. с англ. / Под ред. О. А. Третьяк, Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревского / Дж. Болл. – СПб: Питер, 2007. – 167 с. – ISBN 765-3298-21-3.
3. Закон України “Про рекламу” від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР зі змінами і доповненнями № 1193-VII (1193-18) від 09.04.2014 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Приклад японської реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/63343/marketing/priklad_yaponskoyi_reklami#98

Мехед І.Л., студентка гр. МР-131
Науковий керівник – **Карпенко Ю.М.**, к.е.н., професор
Чернігівський національний технологічний університет

МЕРЧАНДАЙЗИНГ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Просування продукції - це одна з головних складових комплексу маркетингу, що дозволяє значно підвищити обсяги реалізації продукції.

Комплекс заходів, що застосовується в торговельному залі і націлений на просування того чи іншого товару, марки, називається мерчандайзингом. Метою мерчандайзингу є спонукання бажання покупців вибрати і придбати товар.

Для того щоб утриматися на плаву в умовах бурхливо розвивається ринкової економіки підприємствам потрібно знайти нові способи збільшення вартості своєї продукції (реклама, поліпшення упаковки, вдосконалення якості продукції).

Також для того, щоб продукція зміцнила свої позиції на споживчому ринку, активно використовуватися брендинг - заходи для створення іміджу продукції, який буде дізнаватися споживачами.

Ринок молочної продукції не стоїть на місці, а активно розвивається. На полицях магазинів з'являються нові питні йогурти, різні молочні десерти, біопродукти [1]

Саме тому логічним став наступний крок - створення команд мерчандайзерів у кожного з виробників молочної продукції, яка бажає збільшити свої продажі. Сьогодні навіть ефективні дії з мерчандайзингу в торгових залах не так часто успішно впливають на діяльність виробників, як раніше, але все ж дозволяють тримати продажі на досягнутому рівні і проводити ефективні маркетингові акції.

Відділ молочних продуктів став одним із перших підрозділів магазину, в яких почали застосовувати самообслуговування завдяки представленому в ньому широкому асортименту фасованої продукції. Постійна наявність в асортименті магазину якісних молочних товарів сприяє створенню у покупців приємного враження про магазин [3].

Молоко та молочні продукти належать до товарів повсякденного попиту, що входять до складу запланованих покупок. Тому за допомогою гнучкої цінової політики на товари цієї групи можна залучати додаткових покупців, активно формувати імідж магазину.

В організації роботи молочного відділу необхідно акцентувати увагу на таких аспектах:

- дотримання відповідного санітарного стану у відділі: молочні продукти належать до таких, що швидко псуються, можуть утворювати неприємний запах, у тому числі через порушення цілісності упаковки. Тому всі полиці торговельного обладнання, що використовуються для викладення молочної продукції, слід утримувати в чистоті, регулярно і ретельно прибирати;

- ротація товарних запасів: відбувається в усіх відділах магазину, але особливого значення вона набуває у відділах, де продаються товари з обмеженим терміном реалізації;

- регулярне технічне обслуговування холодильного обладнання, відсутність сторонніх запахів, рівномірний ступінь завантаження молочною продукцією емоностей.

Основні принципи розміщення молочної продукції у торговельному залі магазину, незалежно від того, як вона представлена в місці продажу (за виробниками, ціною, продуктовою групою), ґрунтуються на забезпеченні зручності вибору покупцями продукції, а саме:

- орієнтації на збільшення обсягів продажі всіх марок і видів упаковок молочної продукції;
- забезпеченні імпульсивних покупок;
- максимально ефективного використанні полицного простору;

- створенні максимальних зручностей покупцям у процесі купівлі.
- Найбільш узагальнені рекомендації щодо викладки молочної продукції полягають у такому:
  - розміщувати молочні продукти у вершині "золотого трикутника" поряд з м'ясною гастрономією або сирами;
  - викладати категорії у міру зростання проценту жирності відповідно до напрямку руху покупців, розпочинаючи з молока з відсотком жирності від 0,5 до 6-8%; продовжуючи кисломолочними продуктами (ряжанка, кефір, простокваша, сметана); завершуючи вершками (також з урахуванням відсотку жирності - для кави 11%; для приготування страв та соусів - 23%; для кулінарії - 35%);
  - всередині категорії розміщувати товар від нежирних сортів до жирних (дієтичні, в тому числі кефір, іноді рекомендують викладати за зменшенням відсотку жирності);
  - розміщувати продукти за товарними категоріями: найбільш "ходові" - на рівні очей; підвищеного цінового сегмента - на верхніх полицях;
  - групувати молочну продукцію за виробниками та товарними марками; викладати з урахуванням ціни (від дешевої до дорогої) і напрямом руху покупців;
  - молочні консерви розміщують залежно від їхнього призначення: в консервному відділі, в дитячому, в молочному, в кондитерському (сухі вершки можна викладати поряд із розчинною кавою);
  - доцільно використовувати для викладки молочної продукції спеціальну викладку (на палетах і дисплеях у додаткових місцях продажу) [2].

Важливо пам'ятати про те, що мета розміщення рекламних матеріалів - нагадати покупцеві, що в даному магазині він може придбати потрібний йому товар, або сформувати у нього таке бажання безпосередньо під час відвідування торговельної точки. Якщо покупець буде часто дивитися на один і той же рекламний матеріал, то з часом звикне до нього і перестане помічати. Тому виробники піклуються про оновлення рекламних матеріалів у точках продажів. Ще один дуже важливий аспект, про який необхідно пам'ятати мерчандайзеру - утримання в чистоті, як точки продажу, так і самої продукції. Охайність точки продажів дозволяє збільшити продажі товару та підвищує імідж компанії в очах покупця в цілому. Послідовність дій по просуванню товару в конкретній точці логічна, при дотриманні алгоритму: розташування - запас - уявлення. Дійсно, можна недоотримати прибуток, якщо є велика кількість рекламних матеріалів, але недостатньо самого товару, або якщо товар представлений з надлишком, але рекламний матеріал приївся покупцеві і товар просто не помічають.

Оскільки товари повсякденного попиту затребувані найбільшою кількістю відвідувачів, тому ці товарні групи повинні розташовуватися по зовнішньому периметру торгового залу, щоб зробити покупку найбільш зручною. Якщо покупці будуть відчувати незручності, то вони будуть прагнути якнайшвидше покинути торговельний зал. Це не тільки зменшує час перебування покупця в магазині (а значить, знижує кількість імпульсних покупок), але також може нашкодити покупцю на думку відвідати інший магазин в наступний раз.

У зв'язку з тим, що дані групи товарів користуються найбільшим попитом, існує спокуса розташувати їх усередині торгового залу, щоб увагу покупця не обійшла жодна товарна група. Але це може привести до негативних наслідків [4].

Прагнучи змусити покупця пройти через весь магазин, власники магазинів помилково вважають, що покупець буде шукати необхідний товар, де б він не знаходився. Це не завжди так. Якщо покупець не бачить даний товар в магазині, то у нього завжди є можливість просто піти в інший магазин.

Найбільш вигідним, з точки зору продажів, є, так званий «золотий трикутник мерчандайзингу». Це таке собі правило розташування товару, по якому відвідувач рухається в залі самообслуговування за чіткими траєкторіях: Вхід – Вітрина котра цікава споживачеві - Каса.

На сьогоднішній день простір на полицях, який магазини стали відводити під молочну продукцію, значно збільшилася. Але якби розмір полки збільшувався порівнянно із зростання ринку, то у великому супермаркеті, мабуть, шоста частина площі повинна була б бути відведена під продукцію цієї групи. Цього не відбувається тому, що в більшій чи меншій мірі ростуть і інші ринки.

Покупці розуміють, що молоко - хоч і корисний для здоров'я продукт, але одним молоком ситий не будеш. У такій ситуації перед виробниками молочної продукції постає проблема завоювання полицного простору для своєї продукції в кожному конкретному магазині.

На сьогоднішній день ці проблеми вирішуються за допомогою мерчандайзерів, в завдання яких входить розміщення продукції на полицях, представлення розширеним корпоративним блоком. Також мерчандайзинг молочної продукції повинен мати відповідний бюджет, за рахунок якого магазин закріплює за певною фірмою – виробником простір на полицях [5].

Список використаних джерел

1. Божкова В.В. Мерчандайзинг: навч. посіб. / Божкова В.В., Ба-шук Т.А. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. - 125 с.
2. Вітрина магазину: секрети оформлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 6carat.ru/ru/library62.html. Названіе с екрана.
3. Гузельевич Н. Мерчандайзинг: практика ефективних продаж / Гузельевич Н. - Минск : Изд-во Гревцова, 2008. - 192 с.

4. Клочкова Н.С. Мерчандайзинг: учеб.-практ. посібник / Клочкова Н. С., Логінова Є. Ю., Якорєва А. С. - М.: Дашков І. К., 2009. - 268 с.

5. Сысоева СВ. Мерчандайзинг. Курс управління асортиментом в розниці / Снегирєва В.В., Бузукова Е. А. - СПб.: Питер, 2008. – 226 с.

Мехед І.Л., студентка гр. МР-131
Науковий керівник – **Бабаченко Л.В.**, к.е.н.
Чернігівський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Конкурентоспроможність будь-якої організації, підприємства залежить від багатьох факторів і є одним з важливих аспектів загального сприйняття й оцінки компанії [4].

Одним з основних інструментів поліпшення ринкового становища підприємства є його фірмовий імідж. В умовах різноманіття вибору на ринку, при відносній ідентичності запропонованої продукції та послуг різних підприємств в рамках однієї товарної групи і по мірі насичення споживання, наявність сильного фірмового іміджу є потужним інструментом у боротьбі за споживача [2]. Для побудови іміджу ретельно реалізуються ділові принципи компанії, які потім відображаються в простому і стислому варіанті філософії підприємства. Визначаються довгострокові завдання та стандарти, якими керуватимуться працівники підприємства у своїй діяльності. Такі стандарти чітко формулюються, викладаються письмово і доводяться до відома всіх працівників. Вони є логічним продовженням принципів філософії підприємства, інструментом, за допомогою якого досягаються певні константи або кваліфіковано виконані персоналом дії, а також свідченням наявності позитивного іміджу підприємства.

На даний час стає актуальною необхідність виділитися із сукупності собі подібних, сформувані сприйнятний образ, покращити репутацію. Підприємці намагаються привернути до себе увагу конкретних адресних груп: інвесторів, акціонерів, партнерів, споживачів та інших учасників ринку. Тому не випадково слово "імідж" є всюди, воно потрапляє у свідомість людей, заповнює всі сфери людської діяльності й в усьому керує поведінкою людей. Успіх діяльності та престиж організації певною мірою залежить від її іміджу, який можна розглядати як систему уявлень про організацію та її працівників. Сильний імідж — необхідна умова для досягнення підприємства стійкого та довготривалого ділового успіху [3]. Саме тому створення "образу" підприємства завжди було однією з найважливіших потреб керівників, а саме прагнення до престижу в діловому світі, популярності у споживача, репутації серед партнерів та клієнтів, авторитетності в очах власних працівників, усе це завжди надавало конкурентних переваг. Адже те, що думають люди про підприємство, багато в чому визначає його конкурентоспроможність [1].

Формуванню внутрішнього іміджу сприяють такі цілеспрямовані програми, як підвищення кваліфікації, спеціалізоване навчання персоналу, програми заохочення співробітників. Кожному відомо, що репутація (погана чи хороша) - це те, що випереджає її власників, де б вони не були і куди б не відправилися. Репутація, імідж - це серйозний ринковий і конкурентний ресурс. Нематеріальна складова активів важлива, як і фінансові фонди або будівлі та обладнання [3]. Позитивний імідж підприємства здатний підвищити конкурентоспроможність організації на ринку, оскільки він привертає споживачів і партнерів, прискорює продаж й збільшує їх обсяг, полегшує доступ до ресурсів (фінансових, інформаційних, людських, матеріальних) і ведення операцій. Імідж промислового підприємства – це стійкий тривалий позитивний, нейтральний чи негативний образ підприємства у свідомості економічних контрагентів та контактних аудиторій, що при своєму позитивному значенні створює для них певну систему цінностей, а також виступає нематеріальним фактором формування конкурентних переваг підприємства у довгостроковій перспективі та підвищення економічних показників його діяльності [1].

Підґрунтям формування іміджу має бути сформована цілісна філософія підприємства. Поведінка персоналу, його ставлення до роботи і клієнтів, корпоративна культура — усе це суттєво впливає як на процеси розробки іміджу, так і на можливості його ефективної реалізації. Створення позитивного іміджу — це дещо більше, ніж звичайна успішна рекламна кампанія, це складний і багатоаспектний процес, складові якого взаємопов'язані і взаємозалежні.

Звичайно, формування і утвердження позитивного іміджу компанії потребує певних витрат, зокрема високих стандартів якості продукції, візитних карток співробітників, фірмового одягу, благодійності та участі у суспільному житті. Якщо сформувані довгострокові цілі підприємства, пов'язані з іміджем, а потім визначити основні види робіт, що їх потрібно виконувати для досягнення цих цілей, то можна досить точно визначити грошові витрати, необхідні для створення іміджу підприємства [3]. Усі складові іміджу спрямовані на досягнення трьох основних цілей: досягнення високого рівня компетентності та ефективності в роботі з клієнтами підприємства; створення і підтримка такого позитивного іміджу, який, безумовно, змушує споживачів довіряти підприємству; встановлення емоційного зв'язку між покупцем і суспільством.

Важливою умовою є те, що імідж підприємства повинен розроблятися відповідно до існуючих етапів розвитку суспільства, оскільки стратегія розробки іміджу мусить бути орієнтована на існуючі цінності й претензії суспільства. Фахівці вважають, що позитивність іміджу визначається такими параметрами, як надійність підприємства, гранична чесність та порядність у взаємозв'язках із партнерами, гнучкість ведення політики конкурентної боротьби, висока культура обслуговування споживачів, моральність участі підприємства в різного роду політичних, екологічних та соціальних заходах тощо [5].

Поведінка персоналу, його ставлення до роботи і клієнтів, — усе це суттєво впливає як на процеси розробки іміджу, так і на можливість його ефективної реалізації. Звичайно, формування і утвердження позитивного іміджу компанії потребують певних витрат, зокрема високих стандартів якості продукції, візитних карток співробітників, фірмового одягу, благодійності та участі у суспільному житті. [1].

Одне із завдань іміджу - формування лояльності споживача. Інше його завдання - виправдовувати ціну продукту. Адже люди готові переплачувати, якщо знають (або думають, що знають), що за ці гроші вони набувають щось особливе. Наприклад, кращу якість, зручність, красу, унікальність. Таким чином, споживачі готові платити за імідж.

Отже, важливим у створенні іміджу є не тільки пропонування сприймаючій аудиторії для ознайомлення власне інформації, яка у сукупності створює імідж підприємства, а й створення моделей її позитивного сприйняття та оцінки.

Список використаних джерел

1. Гольман І.А. Рекламна діяльність [Текст]: Планування. Технології. Організація / І.А.Гольман – М.: Галла-принт, 2002. – 400 с.
2. Джі, Б. Імідж фірми [Текст]: Планування, формування, просування / Б. Джі, 1999. – 250 с.
3. Іноземців Ю. Взаємозв'язок факторів конкурентоздатності [Текст]: навчальних посібників / Ю. Іноземців. - Економіст. - 2000. -С.94.
4. Скараманга, В.П. Фірмовий стиль в гостинності [Текст]: навчальних посібників / В.П.Скараманга. – М.: Фінанси і статистика, 2007. – 192 с.
5. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Пер.з англ. А.Олійник, Р.Скільський. – К.: Основи, 1998. – 390 с.

Огієнко О. М., студент гр. МРС - 161

Забаштанська Т.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

У маркетинговій діяльності суб'єктів господарювання встановлення цін є початковою ланкою щодо розв'язання одного з найважливіших питань: визначення оптимальної ціни, яка б робила товари доступними для покупців, економічно вигідними для підприємства і конкурентоспроможними на ринку. На даний час Україна залежить від цін на сировину та матеріали на світових ринках, і цілком можливо, що в майбутньому світові ціни стануть підвищуватися. Інакше кажучи, на курс гривні продовжить впливати негативне сальдо поточного рахунку – імпорт буде далі підвищуватися, при цьому експорт, скоріше за все – навпаки скоротиться [1]. Все визначається тим, яка існує ситуація в даний момент на ринку, а за допомогою маркетингу можна визначити, за яким сценарієм у сфері ціноутворення потрібно діяти.

Ціна – це один з елементів комплексу маркетингу, що безпосередньо сприяє формуванню прибутку для підприємства. Проте вдало встановлена ціна не завжди спроможна виправити низьку якість товару, застарілий дизайн, неефективний розподіл чи товаропросування. Керування ціною – це процес її корегування на основі стратегій і тактики підприємства, а також дії суб'єктів господарювання, можливостей і як правило, умов бізнес-середовища. Для формування власного ціноутворення, підприємство має приділяти увагу діяльності конкурентів, використовувати знання про їх товар та ціну. Коли обраний товар виявиться аналогічним товарам основного конкурента, суб'єкт господарської діяльності має встановити ціну, наближену до ціни продукту цього конкурента. Інакше кажучи, підприємство отримає товар, який не зможе реалізувати. Коли товар суб'єкта господарювання нижче за якістю, то він не зможе встановити на нього таку ціну, як у конкурента.

При формуванні ціни на товари підприємству необхідно орієнтуватися на такі правила:

– необхідність визначення такого рівня цін, за якого можливо отримати запланований рівень прибутку;

– формування такої ціни, за якої буде здійснюватися позитивний вплив на споживачів і процес просування товарів на ринку, а обрані рішення дадуть змогу вдало сформувати політику ціноутворення.

Виділяють такі принципи цінової політики:

1. Відповідність напрямів і змісту цінової політики змісту економічної політики підприємства в цілому. Цінова політика є невід'ємним елементом загальної економічної політики суб'єкта господарювання, тому їх мета та завдання повинні бути однаково спрямовані. Цінова політика має доповнювати та конкретизувати економічну політику підприємства з урахуванням, в першу чергу, специфіки господарюючого суб'єкта, а також життєвого циклу товару.

2. Цінова політика має визначатися з урахуванням кон'юнктури ринку визначених товарів та змін, які відбуваються. Це дасть можливість отримати інформацію про конкретний сегмент ринку, на якому функціонує виробник, його зміни та ціни, які йому відповідають.

3. Розробка цінової політики має бути побудована на взаємодії видів та форм збуту, кількості каналів розподілу та форм реалізації товарів кінцевим споживачам. За різних форм та напрямів реалізації цінової політики повинні братися до уваги як споживачі (оптові посередники, роздрібні торговельні підприємства, населення), так і форми розрахунку за товар (попередня оплата, кінцева оплата, надання товарного кредиту) і якість безпосередньо товару.

4. Гнучкість цінової політики в умовах насиченості ринку, особливо споживчих товарів. Виробник має дуже швидко звертати увагу на зміни кон'юнктури ринку, використовуючи різні знижки, акції на товари для різних груп споживачів. Це дасть змогу зменшувати ціну й збільшувати її стимулюючу роль в умовах трансформації економіки.

5. Розробка політики ціноутворення в залежності від ступеня новизни для покупця та якості товару. Цього можливо досягти за допомогою застосування новітніх технологій, нового обладнання. Насамперед, політика ціноутворення має брати до уваги й об'єктивні процеси підвищення собівартості та витрат виробництва, при тому, що необхідно підтримувати загальну тенденцію зниження ціни.

6. Урахування різних чинників, а саме зовнішніх, які не залежать від підприємства і не впливають на його цінову політику. При цьому велике значення має склад цих чинників і прогнозування їхніх змін у майбутньому.

Сутність маркетингової цінової політики підприємства полягає в створенні та підтримці оптимального рівня і структури цін, у зміні їх у часі по товарах і ринках із метою отримання максимально можливого успіху в даній ринковій ситуації.

Ціноутворення є об'єктом уваги, а нерідко й прямого впливу законодавства та державних служб.

Розрізняють внутрішні та зовнішні фактори ціноутворення. Вагомим фактором для ціноутворення є величина і динаміка пропозиції та попиту на товар. Ринок і попит утворюють верхню межу рівня цін, а витрати – нижню. Кінцеві споживачі та покупці товарів врівноважують ціну на товари, внаслідок вигоди, яку вони отримують від придбання. Але процес вільного встановлення ціни продавцем підлягає зміні із урахуванням типу ринку.

Загалом виділяють чотири типи ринків, на яких кожен учасник приділяє увагу своїм вимогам, що стосуються ціноутворення. Зазвичай трапляється рідко, але цілком реально, що монополістом виступає державне підприємство з абсолютно новим товаром, подібного якому ще не існує. Мається на увазі чиста монополія. В таких ситуаціях підприємства здатні вести себе по-різному. Допустиме відпускання товару за ціною, нижчою за собівартість. Збитки покриваються з урахуванням дотацій з бюджету, що має місце при продажу деяких контрольованих державою товарів. Можливий варіант, де держава або сам суб'єкт господарювання зазначає певну мінімальну або так звану справедливую норму прибутку. Ці дії дають можливість забезпечити нормальну роботу виробничих структур. Трапляється й таке, коли підприємством-монополістом встановлюється висока ціна (за умови сприйняття її ринком), для отримання завищеного прибутку. Відбувається це досить рідко, тому що за допомогою податків держава встановлює обмеження високої ціни, в свою чергу, конкуренти завжди наготові – пропонують ідентичні товари і вже ціна буде нижчою.

Коли існує монополістична конкуренція на ринку існує велика кількість продавців і покупців. Продавці змінюють деякі характеристики товару та ціну. Вони можуть покращити характеристики і якість самого товару, його стиль чи супроводжуваче обслуговування, що призводить до виникнення діапазону цін. Покупці спроможні купувати товар за більшою ціною, адже товар має відмінні якості. Продавці хочуть індивідуалізувати пропозицію для різного споживчого сегмента, за винятком ціни, використовуючи торгові марки, рекламні заходи та персональний продаж. Оскільки на ринку існує значна кількість конкурентів, кожне окреме підприємство підлягає меншому впливу маркетингових стратегій інших конкурентів, порівняно з олігополістичними ринками.

Якщо існує олігополістична конкуренція ринок утворюється із декількох продавців, кожен з яких значно відчуває вплив політики ціноутворення та стратегії маркетингу іншого. Товар може бути однорідним або неоднорідним. На ринку існує незначна кількість продавців, оскільки новим продавцям проникнути на цей ринок досить важко. Кожний продавець увесь час приділяє увагу змінам стратегій та дій конкурентів. Інші виробники мають відповісти зниженням своїх цін або ж підвищенням рівня обслуговування. Зазвичай, олігополіст не має впевненості в тому, що, він при зниженні ціни отримує постійні переваги. В іншому випадку, якщо ж олігополіст збільшує ціни на товар, його конкуренти не завжди будуть наслідувати його приклад, і йому прийде обирати: повернутися до раніше встановлених цін або втратити своїх покупців на користь конкурентів.

Якщо існує чиста конкуренція, ринок утворюється із значної кількості продавців та покупців однорідних товарів. Ніхто із продавців чи покупців не впливає на ціну, яка утворилася на ринку. Продавець не може встановити ціну вище існуючої, тому що покупці можуть знайти необхідний для них товар за зниженою вартістю. Якщо ціна та прибуток збільшуються, то на ринку можуть з легкістю з'явитися нові продавці. На ринку чистої конкуренції роль маркетингових досліджень, розвитку виробництва, ціноутворення, реклами та стимулювання збуту є мінімальною. Отже, продавці на існуючому ринку не витратять багато часу для створення маркетингової стратегії.

Існують такі цілі для встановлення ціни:

- встановлення престижності, імідж підприємства;
- вихід на нові ринки;
- максимізація прибутку від продажу всіх товарів;
- покращення репутації підприємства серед оптових суб'єктів господарювання, які здійснюють реалізацію товарів;
- підтримка комплексу маркетингових засобів [2].

Ціна встановлюється з метою заохочення покупців до купівлі нового товару, підтримки торгових посередників чи навіть для захисту від втручання держави. Для популяризації товару чи збільшення кількості споживачів ціни варто знижувати на невеликий термін. На одні товари, вони можуть встановлюватися таким чином, щоб збільшити збут інших товарів асортиментної групи, які користуються меншим попитом [3].

Маркетингове ціноутворення базується на процесі створення оптимального рівня та структури цін з метою отримання максимального прибутку підприємства. Найбільш вдалою вважається та ціна, за якої продавець готовий продати свій товар, а покупець купити. Не менш важливим для ціноутворення є маркетингова діяльність, яка на основі своїх досліджень може обрати відповідну стратегію та тактику за якою необхідно діяти в межах ринкового середовища.

Список використаних джерел

1. Економіка. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/publications/ekonomika-2017-mizh-prognozami-groysmana-ta-realnistyu-391947.html>.
2. Системний маркетинг: Сучасні аспекти [Текст]: Колектив. монографія під заг. ред. В.В. Жидок. – Чернівці : ЧНТУ, 2016. – 264 с.
3. Сьогодні.-[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/podorozhanie-alkogolya-kak-shutyat-o-roste-cen-ukraincy-i-gde-iskat-skidki-776248.html>.

Пінчук Ю.А., студентка 4 курсу, група МР-131

Карпенко Ю.М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ УПАКОВКИ ТОВАРУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Упаковка – це обличчя товару. Чим привабливіше для клієнта вона буде виглядати, тим більша ймовірність, що він купить цей товар. Причому дуже часто споживач купує саме упаковку, а не товар всередині неї. У той же час відомі випадки, коли через погану упаковку продажі різко падали. Особливо це помітно після ребрендингу якогось товару.

Останніми роками методи та підходи до проведення маркетингових досліджень упаковки продукції активно розвиваються. Це зумовлено, з одного боку, поступовим розвитком її рекламних функцій, з іншого – постійним збільшенням кількості товарів разового використання, а значить і відходів в усьому світі і в Україні зокрема. Сучасні принципи пакування виробленої продукції досліджували такі вітчизняні та іноземні науковці: Смирнин І., Мокшанцев Р., Малицький А., Хайн Т., Шульгіна Л. та деякі інші.

Упаковка як елемент реклами відіграє головну роль при формуванні споживацьких переваг. Під час розробки дизайну упаковки важливо враховувати цілий комплекс різних аспектів, включаючи очікування споживачів, їх поведінку, психологічні особливості сприйняття. Упаковка є головним елементом прийняття рішення про покупку[3].

У чому ж секрет? Вся справа в тому, що при покупці покупець ніколи не відокремлює продукт від упаковки. Для нього це єдиний товар, навіть якщо потім він викине упаковку. Але, так як при покупці він не бачить товар, то виходить, що гроші він віддає саме за упаковку.

Упаковка товару не повинна викликати відторгнення людини і в той же час привертати увагу. Науковці виділяють декілька основних правил, яким має відповідати упаковка.

Функціональність. Найголовніше, щоб упаковка, незважаючи на свій зовнішній вигляд, завжди виконувала свої основні функції. Основні властивості, які зазвичай несе будь-яка упаковка - збереження властивостей товару, зручність при його транспортуванні, інформування про товар, при необхідності -

захист від впливу оточуючого середовища. І вже після всього цього йде рекламна функція упаковки. Якщо упаковка буде незручною, або на ній не буде інформації про товар, то її дизайн вже не відіграє ключової ролі.

Привабливість товару. Упаковка буває зовнішньої і внутрішньої. Внутрішня упаковка необхідна не тільки для збереження товару. Адже людина, яка придбала продукт, хоче бачити його добре упакованим. І чим якісніше буде упаковка - тим краще. Можна сказати, що це свого роду підтримка престижу компанії у своїх власних клієнтів, щоб вони не пішли до конкурентів[1].

Залучення уваги споживача. Колір - основний фактор залучення уваги людини до упаковки. І це дуже важливий елемент, який слід враховувати. Наприклад елітні товари обов'язково повинні перебувати в упаковці з суворими, холодними квітами - темно-синій, чорний, сірий, білий. Дитячі товари, навпаки, повинні перебувати в яскравих упаковках - рожевих, червоних, блакитних і т.д.

Що стосується їжі, то тут все ще складніше. Теплі кольори зазвичай позначають солодкі продукти - цукерки, зефір, кондитерські вироби і т.д.

Молочні продукти оформляються із застосуванням холодних кольорів - білий і синій, але зрідка застосовуються і інші кольори. Продовжувати можна довго. Єдине - зазвичай в продуктовому бізнесі не використовується коричневий колір, якщо тільки сам продаваний продукт не коричневий.

Але якщо в цілому говорити про кольорову гаму, то в останні роки багато дизайнерів намагаються бути з ними обережними. Час яскравих фарб пройшов, а зараз настав час витриманості і креативності.

Простота. Що відрізняє хорошу упаковку від поганої? Дизайн поганий завжди гранично складний і перевантажений, а хорошою, навпаки - дуже простий. Наприклад упаковки побутової техніки. Найчастіше на ній просто намальований той товар, який купує споживач - чайник, праска, фільтр для води. Те ж саме практично з усіма електронними приладами - телефонами, фотоапаратами і т.д. Таким чином вирішуються відразу два завдання - по-перше - простота сприйняття, по-друге - інформування, тобто, людина відразу бачить те, що купує.

Ребрендинг і його небезпеки. Ребрендинг в упаковці потрібен тому, що людям поступово все приїдається і хочеться спробувати чогось новенького. І якщо продукт не відноситься до «легендарних» (наприклад, “Coca-Cola”, “Snickers”, “Pampers”), то дуже важливо раз в 3-4 роки робити ребрендинг упаковки. Це дозволить споживачам по-новому поглянути на старий продукт.

Небезпека ребрендингу полягає в тому, що новий дизайн може просто не сподобатися покупцям. В такому випадку не варто йти напролом, намагаючись довести, що “нове - краще старого”. Краще погодитися зі своїми споживачами і повернути все, як було[2].

Отже, якісна креативна упаковка відіграє велику роль при купівлі незапланованих покупок, тому вона повинна викликати бажання покупця купити саме цей товар. Адже імпульсивні покупки робляться під впливом різних спогадів та зорових впливів, тому упаковка має необмежені можливості.

Список використаних джерел

1. Роль упаковки товару в маркетингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://basinform.ru/biznec/samoe-glavnoe-o-marketinge/283-rol_upakovki_tovara_v_marketinge.
2. 30 прикладів прекрасного дизайну упаковки товару [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lpgenerator.ru/blog/2013/08/02/30-primerov-prekrasnogo-dizajna-upakovok-tovarov/>.
3. Серебренікова О.С. Значущість упаковки товару як елемента реклами. // Актуальні проблеми менеджменту та маркетингу/ О.С. Серебренікова. – 2014. = №4 = 76-80с.

Ребенок А.В., студентки III курсу, групи МР-141,
Науковий керівник – **Забаштанський М.М.**, д.е.н, доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ПРОТИДІЮЧИЙ МАРКЕТИНГ В СУЧАСНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Використання маркетингових інструментів в сучасних умовах господарювання виступає невід'ємним інструментом підвищення ефективності збутової політики переважної більшості суб'єктів господарювання, та виступає об'єктом дослідження значної когорти вчених та практиків. Разом з тим, недостатньо дослідженою залишається така форма маркетингу як протидіючий маркетинг, використання якої здійснює значний вплив на споживачів, виробників та державу.

Деякі вчені трактують протидіючий маркетинг як зусилля, спрямовані на постійне зниження попиту на продукцію або послуги, що можуть вплинути й на саму продукцію. Протидіючий маркетинг – це форма маркетингу, що застосовується при ірраціональному попиті на ряд товарів або послуг з метою забезпечення благополуччя споживача шляхом певного зниження цін. Метою такого маркетингу є ліквідація або значне обмеження попиту шляхом заборони реклами цих товарів, подання товару як небажаного й шкідливого.

Маркетинг і протидіючий маркетинг мають загальний об'єкт застосування зусиль – одну цільову групу для впливу, однак здійснюються різними суб'єктами. Часто роль «опонента» комерційної структури відіграє держава, що обумовлено природою протидіючого маркетингу – зниженням попиту на соціально невідповідні товари. Забезпечення гідного рівня життя населення є державним завданням, тому виробникам тютюнової, алкогольної продукції протистоїть саме держава. Таким чином, ведеться не просто боротьба двох структур, а боротьба по-різному спрямованих ідеологій, цінностей, каналів їх трансляції, тобто боротьба ідентичностей. На відміну від традиційного, при протидіючому маркетингу об'єктом застосування маркетингових зусиль виступають не товари безпосередньо, а ідеї та бажана поведінка покупців і споживачів. Метою діяльності є досягнення соціального ефекту, який може обумовлювати досягнення економічного.

Роль протидіючого маркетингу полягає у досягненні маркетинговими засобами соціально-економічних цілей: поліпшення стану суспільного здоров'я, що розкривається демографічними показниками і показниками захворюваності, інвалідності, рівня фізичного розвитку; скорочення витрат на медичне обслуговування й лікування захворювань, викликаних палінням і алкоголізмом; збільшення обсягу ВВП за допомогою підвищення продуктивності праці працівників та тривалості життя населення; скорочення непрямих витрат; зниження витрат домогосподарств на шкідливі й перерозподіл видатків на більш корисні товари й послуги.

З економічної точки зору, прагнення держави скоротити або ліквідувати попит на соціально небезпечні, шкідливі для здоров'я товари, означає для їх виробників погрозу скорочення збуту й зниження результативності функціонування. У зв'язку з цим зароджується конфлікт через ресурси, які надає індивід для кожної зі сторін. З одного боку, це обсяги реалізації для виробників соціально небезпечного продукту, з іншого – трудові й інтелектуальні ресурси, а також грошові ресурси для держави у вигляді скорочення витрат на медичне обслуговування. Конкуренція між державою, що здійснює протидіючий маркетинг, і виробниками соціально небезпечних товарів, що проводять власний маркетинг, відбувається на функціональному рівні.

Для ефективного управління протидіючим маркетингом і розробки стратегій зниження ірраціонального попиту на ринках соціально небезпечних товарів необхідне врахування цілей, інтересів і можливостей всіх його суб'єктів. Суб'єкти ринку соціально небезпечних товарів підрозділяються на суб'єкти, що здійснюють протидіючий маркетинг соціально небезпечного товару, суб'єкти традиційного та конверсійного маркетингу, що здійснюють маркетинг соціально небезпечного товару і об'єктів впливу. Суб'єкти, що здійснюють протидіючий маркетинг, – агенти ринку, що реалізують діяльність, спрямовану на зниження попиту на соціально небезпечний, шкідливий для здоров'я товар. Об'єкти впливу – споживачі, у тому числі й потенційні, соціально небезпечного, шкідливого для здоров'я товару, на яких спрямований вплив як з боку суб'єктів, що здійснюють протидіючий маркетинг, так і з боку суб'єктів традиційного та конверсійного маркетингу.

Таким чином, знання протидіючого маркетингу, а також можливостей його застосування в процесі виробництва та реалізації товарів ірраціонального попиту сприяє підвищенню ефективності маркетингової діяльності цих підприємств. Запропоноване трактування цих аспектів та процесів доцільно використовувати при плануванні маркетингових заходів підприємств-виробників товарів ірраціонального попиту.

Список використаних джерел

1. Голофаєва І. П. Соціальні аспекти в управлінні маркетинговою діяльністю // Економіка розвитку. ХНЕУ. — 2005. — № 2 (34). — С. 40–42.
2. Максименко А. А. Контрмаркетинг и маркетинг табакокурения как противостояние сетевых идентичностей / А. А. Максименко, Е.Г. Пичугина //Маркетинг в России и за рубежом.-2009. - № 6. - С.96–106.
3. Звягінцева О. Б. Ринкова стратегія підприємств харчової промисловості : монографія / О. Б. Звягінцева. — Миколаїв : Квіт, 2012. — 494 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ БРЕНДУ НА СВІДОМІСТЬ СПОЖИВАЧА

На сьогоднішній день ринок країни перенасичений товарами (послугами) різних схожих брендів. Під поняттям бренд розуміють суму властивостей товару (послуги), тобто його назву, історію, репутацію, імідж, ціну, упаковку та спосіб рекламування. Бренди, як певна символіка, самостійно переходять в статус «товару», а саме тому, що споживачі платять за ілюзію, завдяки якій отримують певну споживчу корисність.

Бажання споживачів придбати ті чи інші товари (послуги) багато в чому залежать від стилю життя, особистих параметрів і психологічних аспектів. Важливе значення також займає соціальний статус людей. Одним із варіантів впливу на вибір споживача є створення асоціативного психоемоційного зв'язку між брендом і образом товару (послуги), який становить стереотип.

Питання впливу бренду на свідомість покупця вивчаються у працях І. Бабленков, І. Вікентьев, О. Годін, О. Гусева, А. Демітрієв, Ф. Котлер, М. Линдстром, М. Макашев, О. Мельникова, В. Перція, Т. Примак, Е. Шерегі, І. Шутанов та інших.

Сьогодні в будь-якій галузі представлений дуже широкий асортимент товарів (послуг) і основною проблемою більшості компаній є те, що товари не знаходять відповідного попиту на ринку і це призводить до значних втрат. Компанії здійснюють багато зусиль, для того, щоб споживачі обирали саме їх товар (послугу), а точніше привертають увагу за допомогою цікавого слогану, оригінальної назви компанії, логотипу, що запам'ятовується покупцю. Але важливим засобом привернення уваги споживача є упаковка з символікою та логотипом. За допомогою реклами можна створити як позитивне так і негативне враження про фірму і товари (послуги), адже все залежить від добре продуманої і професійної розробки індивідуального стилю фірми [1].

Бренди створюють емоційний зв'язок між споживачем і продуктом, вони забезпечують знання і уявлення покупців про товар (послугу). Бренд є коштовним нематеріальним активом і має важливу властивість переконання покупців до нього у їх виборі. Він відноситься до соціальних об'єктів і є унікальною композицією трьох складових:

1. чуттєвих (фізичних) — визначають як бренд виглядає, «пахне», «звучить»;
2. раціональних — визначають з чого бренд складається, як працює;
3. емоційних — визначають, які настрої викликає бренд, психологічні відчуття.

Для будь-якої фірми важливі логотип та фірмовий стиль, за допомогою яких визначаються заходи щодо створення ринкових позицій фірми, індивідуальності фірми, особливостей та вражень споживачів. Індивідуальність — це дуже важливий атрибут ім'я товарної марки. Якщо ім'я товарної марки вдало створено, то товар набуває ринкової цінності, ефективності та юридичної сили. Це і є основою сучасної теорії брендингу, що була розроблена понад 100 років тому і оновлена наприкінці ХХ століття.

Бренд, що виник за певними правилами психології споживача здатний ідентифікувати (виділити) підприємство (виробника) і його посередників серед інших або цього ж підприємства виділити товари та сервісне обслуговування серед інших аналогічних товарів (послуг) конкурентів.

Коли споживач бачить, чує або читає назву бренда, то сприймає два самостійних аспекти назви — враження і зміст (слово). Назва бренду справляє на людину враження, цей процес називається енграмою і складається з відчуттів споживача, який вперше чує або читає незнайоме слово. Незнайоме слово — це набір літер, з яких це слово складається, звуків, які людина чує або подумки відтворює, а також емоційних образів, які ці літери та звуки викликають. Слово справляє враження на споживача, яке залежить від поєднання звуків і певного відтворення на папері його. Назва і логотип визначаються для споживача товару (послуги), який здатний виокремити слово (напис) з аналогічних і запам'ятати їх.

За думкою маркетологів бренд визначає природу та якість товарної марки і допомагає підприємству (виробнику) та сфері обслуговування вплинути на поведінку і свідомість споживача, щоб він став постійним покупцем товару (послуги). Поєднання вражень, змісту (слова) і графічного зображення, що взаємодоповнюють один одного і допомагають створити унікальні, цікаві і запам'ятовуючі назви товарів (послуг) використовують як комерційні бренди це і є основою успішності бренду [3].

Метою брендингу по відношенню до покупця є створення у нього потреби купити саме товар одного бренду, не зважаючи на доступну кількість різних брендів. На споживання брендівих товарів людини не впливає реклама, чи вигляд логотипу бренду. Для нього важлива репутація, підтримка іміджу, фірмові магазини та інші характеристики. Важливою складовою брендингу можуть бути висококваліфіковані працівники. Адже враження, що склалося у споживача може вплинути на подальшу купівельну спроможність товару [5].

Основним завданням бренду є створення позитивного образу для будь-якого товару (послуги) і одержання переваги над конкурентами. Щоб досягти такої позиції бренду необхідно включати в себе такі особливості, які не притаманні товару: вигляд, запах, звучання, переваги товару (послуги), можливість впливати на емоції і настрій споживача. Але бренд також має і переваги над товаром (послугою): отримання додаткового доходу, спрощення споживачем процедури вибору товару, забезпечення емоційного зв'язку з покупцем, полегшення виходу виробника на суміжні ринки, виділення виробника серед конкурентів і створення передумов успішності нових напрямків [4].

Розвиток бренду має безперервний характер, це пояснюється тим, що якщо бренд починає працювати самостійно та приносити дохід, тому потрібно постійно здійснювати оновлення товару, оскільки потрібно враховувати зміни на ринку та поведінку споживача. Потрібно зазначити, що бренд це система, що пов'язує товар з його характеристиками, торговою маркою, її образом у свідомості споживачів, а також концепцію виробника у відношенні до свого товару, торгової марки та споживачів. Він впливає на покупців з трьох сторін [2]:

1. функціональної — бренд надає максимальну корисну інформацію та гарантує стабільну кількість споживчих якостей;
2. емоційно-психологічної — створюються стійкі довгострокові позитивні зв'язки зі споживачем;
3. культурної — основа існування бренду, складає систему цінностей, традицій та норм, які виділяють певний цільовий сегмент споживачів та продавців.

Щоб вплинути на свідомість споживача, необхідно правильно подавати інформацію про брендовий товар, вона повинна бути проста і зрозуміла, адже відіграє важливу роль при виборі товару (послуги). Також, необхідною умовою є аналіз поведінки покупців, тобто вивчення смаків, цінностей, переконань, звичок, що впливають в свою чергу на поведінку споживачів у процесі купівлі та споживання.

Сьогодні компанії, що створюють правильний бренд отримують величезні прибутки. Людина звикає вибирати ті речі, які знає, яким довіряє і якими прагне володіти. Сильні бренди, які користуються підтримкою розумних керівників, стають потужним ядром сучасних компаній. Тому саме від творців бренду залежить його привабливість і успішність. Ці рушійні сили створюють новий тип компаній з конкурентною перевагою.

Отже, бренд — своєрідна «душа» товару, яку потрібно створити і запам'ятати в свідомості споживача. Різні бренди є складовою життя кожної людини, яка купує та продає товари. Торгові фірми всіх країн використовують бренди, як засіб для ідентифікації своїх товарів (послуг).

Список використаних джерел

1. Вплив бренду на покупців [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://franchising.ua/osnovi-biznesu/708/vpliv-brendu-pokupciv/>
2. Ламбен Ж.–Ж. Стратегический маркетинг [Текст] / Ж.–Ж. Ламбен. — Спб.: «Наука», 1996.
3. Лук'янець Т. І. Маркетингова політика комунікацій [Текст] / Т. І. Лук'янець. — К.: КНЕУ, 2003.
4. Малинка О. Я. Бренд як високоєфективна технологія завоювання й утримання споживача [Текст] / О. Я. Малинка // «Маркетинг в Україні». — 2009. — №1.
5. Яцюк Д. В. Позиціонування бренду [Текст] / Д. В. Яцюк // Вісник КНТЕУ. Спецвипуск наукових робіт молодих вчених. — 2005. — №3.

Усік М.А., студентка гр. М-131

Науковий керівник - Карпенко Ю.М., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОМАРКЕТИНГУ

Нейромаркетинг – це новий напрям діяльності, предметом якого є вивчення неусвідомлених сенсомоторних, когнітивних і емоційних реакцій людини на певні стимули [1].

На сьогоднішній день нейромаркетинг, не отримав широкого застосування серед підприємців, що призводить до втрати одного із потужних важелів впливу на рішення споживачів.

Даний напрям використовують маркетологи у всьому світі, впливаючи, здебільшого, на підсвідомість споживачів, так як вона, в сукупності з емоціями, не повністю контролюється свідомістю. Тобто нейромаркетинг є певним інструментом впливу на підсвідомість споживачів.

Сучасний нейромаркетинг включає багато методів, але ми зупинимося на його використанні в таких напрямках:

1. Аромаркетинг (дія за допомогою запахів).
2. Мерчандайзинг (дія за допомогою кольору і зображень).
3. Звуковий дизайн (дія за допомогою звуку).

Щоб краще розуміти сутність кожного з різновидів, можна розглянути їх на прикладі мереж магазинів міста Чернігів, а саме «Сільпо», «Екомаркет», «АТБ» та «Седам». В такі місця ходить майже кожен споживач, не залежно від соціального статусу в суспільстві та рівня доходу сім'ї.

На думку Мартіна Ліндстрома, сенсорний маркетинг допомагає виробити у людини умовний рефлекс: коли людина чує певну музику, відчуває запах або бачить поєднання кольорів – у неї виникають чіткі асоціації з певним брендом. Він стверджує, що в боротьбі за покупця переможе той, хто ефективно використовуватиме всі п'ять органів чуттів: зір, слух, відчуття, смак, нюх [2].

З аромаркетингом стикається кожен із споживачів, коли відвідує магазин одягу чи продовольчий супермаркет. Ароматизують багато приміщень, наприклад торгові – з метою підвищення продажу товарів, офісні – для покращення праці робітників, суспільні – для зменшення або запобігання агресії тощо.

Мета ароматичного маркетингу - за допомогою дії запахів впливати на поведінку клієнтів, забезпечувати позитивне сприйняття пропозиції. Згідно з дослідженнями фахівців, 98% усієї рекламної інформації не сприймається взагалі, а середня тривалість сприйняття рекламного оголошення лише 2 секунди. Застосування таких «несподіваних» подразників, як аромат, може подовжити час розгляду оголошення і спонукати людину інтенсивніше його вивчити. Експерименти показують, що ароматизація торгових приміщень здатна стимулювати динаміку продажів у середньому на 15 %, тому що не менше 70% споживачів оцінюють по запаху такі якості продукту, як свіжість і вишуканість [3, с. 46].

Оцінимо, наскільки задіяний аромаркетинг в торговельних мережах м. Чернігів. В мережах магазинів «Сільпо» та «Екомаркет» застосування такого прийому прослідковується, наприклад, у відділі випічки, де сукупності ароматів приваблює покупців, а й іноді стимулює до покупки.

Наступною складовою нейромаркетингу є колір. Обираючи колір, або їх поєднання, треба враховувати такий фактор, як реакція покупця, адже деякі кольори дратують, інші навпаки заспокоюють. Це не легкий процес, але успішне його використання може привести до гарних результатів.

Типова помилка при використанні візуального мерчандайзингу полягає у тому, що фірмова палітра не відповідає цінovій ніші, в якій працює компанія. Тобто один і той самий колір в економсегменті або преміальному класі буде сприймати по-різному. До преміальних кольорів належать білий, чорний та сірий, оформлення більшості бутіків, як правило, не виходить за рамки цього трикутника кольорів. Якщо в такій палітрі оформити, наприклад, продуктову роздрібну мережу нижнього і середнього цінovого сегмента, то багато споживачів її просто не помітять, не сприйматимуть як магазин продуктів [4].

Фірмове поєднання барв забезпечує очікуваний результат за дотримання як мінімум однієї умови - знання своєї цінovої аудиторії. Якщо ця умова дотримана, залишається тільки вибрати відповідну палітру і створити свій бренд.

Досліджуючи кольорову гамму мереж магазинів у місті Чернігів: «Сільпо», «Екомаркет», «АТБ» та «Седам» можна прослідкувати схожість деяких логотипів. Логотип мережі магазинів «Сільпо» має таку кольорову гамму:

- помаранчевий (додає активності й створює відчуття внутрішньої рівноваги, допомагає викликати приплив життєвих сил),
- синій (концентрує увагу на найнеобхіднішому, швидко привертає до себе увагу).

Щодо логотипів «Екомаркет», «АТБ» та «Седам» то тут вони не сильно відрізняються кольорами:

- червоний (символізує силу волі, активність, агресивність, дає змогу швидко привернути до себе увагу);
- білий (колір повної відкритості, не спричиняє жодних неприємних відчуттів) [5], [6].

Ще однією складовою нейромаркетингу є звуковий дизайн. Музика впливає на настрій покупців не менше, ніж колір. Тому в ряді країн у великих універсальних магазинах створюють м'який музичний фон. За даними дослідницького агентства "Magnum Market Research", розмірені (близько 60 тактів за хвилину) мелодії частіше підштовхують людей до імпульсних покупок. Людина під їхньою дією може витратити на 35 - 40% більше грошей, ніж збиралася. Така музика рекомендована магазинам середньої і вищої цінovої категорії - їх клієнти можуть дозволити собі незаплановані витрати. У недорогих магазинах краще використовувати енергійну музику (90 - 110 тактів за хвилину), під яку люди швидше зважуються зробити покупку. Увечері ж, коли покупців небагато, краще використовувати спокійну мелодію, що спонукає затриматися в магазині. А в часи пік - динамічну музику, яка формує швидкий темп і проковує на покупку [3].

Наприклад, потенційних покупців навігаційних систем, спортсменів і мандрівників можна привернути до місця продажу енергійними ритмами; а домогосподарок у відділ побутових товарів - спокійними мелодіями, що нагадують про домашній затишок. Але у будь-якому випадку музика в торговельному залі має бути фоновою. Не варто ставити музику із словами, тому що це відволікає покупців, примушуючи прислуховуватися до слів. Що стосується музики в рекламних роликах, то тут вона, як правило, ілюстративна. Її відмінна риса - мажорність, вона має передати глядачеві позитивний емоційний заряд і міцно пов'язати його з іміджем рекламованого товару [7, с.23].

Аналіз магазинів міста Чернігів («Сільпо», «Екомаркет», «АТБ» та «Седам») показав такі тенденції музичного оформлення торговельного залу, а саме:

- в мережі магазинів «Сільпо» темп музики - помірний, увечері переважно інструментальна, без слів, не дуже гучна, а отже не відволікає покупців, використовується як фон, а не як «розвага», вдень можна почути пісні вже зі словами, але це також не привертає зайвої уваги. Отже, можна сказати що в даному магазині дуже відповідально підходять до музичного оформлення;

- в магазинах «Екомаркет» не завжди прослідковуються правила оформлення, увечері застосовується як повільна так і швидка музика, зі словами та без них, іноді покупців це дратує;

- магазини «АТБ» та «Седам» також не завжди використовують правильне звукове оформлення, іноді коли заходиш до магазину, музику майже не чути, а тому можна почути шум людей в залі, що дуже дратує.

Звичайно не залежно від темпу або стилю музики, покупцям може не сподобатись запропонований репертуар, так як у кожного свій смак та погляд на дану тему. В наш час люди прискіпливо відносяться до музики, тому що є багато напрямів, і кожній людині може подобатись декілька стилів, іноді взагалі протилежних. Тому підібрати репертуар для таких магазинів дуже важко, але можливо. Потрібно проводити спостереження за споживачами, та проаналізувати їх вподобання стосовно музики (наприклад анкетування або звичайне опитування).

Отже, з'ясувавши зміст поняття, можна сказати, що нейромаркетинг є важливим але не дуже розвинутим інструментом реклами. Він охоплює візуальний мерчандайзинг, аромаркетинг та звуковий дизайн. Усі ці компоненти допомагають у вивченні думок та стимулюванні поведінкових реакцій споживачів. Їх подальше вивчення і використання сприятимуть новому поштовху розвитку збутових стратегій підприємств при помірних фінансових затрат.

Список використаних джерел

1. Нейромаркетинг – механізм маніпулювання споживачем. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=41248>

2. Линдстром М. BRAND Sense. Чувство БРЕНДА. Воздействие на п'ять органов чувств для создания выдающихся брэндов / М. Линдстром. - М.: – Эскмо, 2006. – 272 с.

3. Рюмшина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе: Учеб. Пособие / Л. И. Рюмшина. – М.; Ростов н / Д: Изд. центр «МарТ», 2004. – 235 с.

4. Психологія кольору в друкованій рекламі. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrop.com.ua/directory/style/family/psychology?cur>.

5. Владімірская, А. Володимирський П. Нестандартний підручник з реклами. Ростов н / Д 2004.-134с.

6. Зазикін В.Г. Психологія в рекламі-М.: Датастром, 1992.-276с.

7. Попова Ж. Г. Идеи психоанализа в современной рекламе / Ж. Г. Попов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 22 - 36

Чала О.В., студентка гр. МРС-161

Науковий керівник – **Пшенична Т.М.**, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ІМІДЖ ТОВАРУ ЯК ДОВГОСТРОКОВА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА

В умовах ринкової конкуренції між підприємствами, які пропонують ідентичні товари та послуги, все більше загострюються питання завоювання частки на ринках збуту та приваблення потенційних споживачів. Одним з основних інструментів покращання конкурентного становища на ринку є позитивний імідж товарів та послуг, який вирізняє його серед аналогічних товарів, підсилює ринкові позиції та розширює коло постійних споживачів

Існує велика кількість визначень поняття «імідж», що розглядають його з різних точок зору. Відомий соціолог Ервін Гофманн сказав, що імідж – це мистецтво «управляти враженням». Поняття імідж було запропоноване американським економістом К. Болдингом у 1961 р. [1, с. 59].

Імідж (в перекладі з англійської «image» означає «зображення», «образ», «схожість») – це комплекс стійких, довготривалих і постійно підтримуваних вражень споживачів про якість, престижність товару виробника, його репутацію та після продажний сервіс. Простіше кажучи, наскільки добре про вас думає громадськість.

Створюючи позитивний імідж необхідно розуміти, що це складний процес підтримання комунікацій з фактичними та потенційними споживачами, в процесі співпраці в яких формується на рівні підсвідомості деякі позитивні асоціації щодо назви, товарної марки товару чи виробника.

Формування іміджу товару здійснюється за допомогою впливу іміджу виробника (товарної марки), якості продукції, асортименту конкуруючих аналогічних виробників та показників, за допомогою яких покупець надає перевагу тому чи іншому товару. Дані фактори взаємодіють і впливають один на одного.

Тому при створенні іміджу, фірма має розуміти, що вона буде змушена докладати значні зусилля та чималі кошти на етапі формування, а пізніше і для підтримки даного образу. Також вона повинна враховувати доцільність привабливості для покупця, оскільки споживач, що не дуже цікавиться своїм статусом або не цікавиться взагалі, однозначно не стане переплачувати за бренд значну різницю в ціні, так звану різницю вартості іміджу. Тобто покупець додатково платить за асоціації та мрії, пов'язані з даним товаром. Прагнення споживача задовольнити свої соціальні потреби, зайняти бажане місце в громадськості, призводить до усвідомлення виробником необхідності виготовити винятковий товар заради основної мети створення іміджу – зробити свій товар найпривабливішим для споживчої аудиторії.

Поняття іміджу ототожнюють з розумінням популярності товару. Виробник повинен забезпечити своїй продукції максимальну популярність, адже покупець як правило часто обирає відоміші товари як більш надійні в споживчій та після споживчій експлуатації.

Створення позитивного іміджу тягне за собою низку приємних бонусів щодо впевненості покупця і виокремлення товару серед інших. В загальному вигляді його можна оцінити як нав'язаний образ в уяві різних соціальних верств населення. Імідж часто відіграє вирішальну роль в оцінці процесі чи будь-якого явища. Така діяльність потребує планування, організацію та контроль [2].

На думку маркетологів, найголовнішою характеристикою іміджу є здатність впливати на споживача, який особисто не має власної думки про нього, та знаходиться під дією образу, що набув в певному середовищі. Підприємством-виробником проводиться збір інформації щодо привабливості іміджу даної продукції, рівня довіри споживачів, оцінки якості та інших показників, результати яких ретельно досліджуються та допомагають виробнику створити або ж підтримати згасаючий імідж товару.

Сучасне конкурентне підприємство виживає лише за рахунок постійного пристосування до вибагливого ринку. Виробник вчиться передбачувати наступні дії конкурентів та поведінку споживачів, виготовляючи нові або модифіковані товари. Після впровадження модифікацій підприємство вивчає оцінку споживачів щодо конкретного продукту серед товарів-аналогів конкурентів.

Таким чином, підприємство досліджує бажання покупців щодо вдосконалення запропонованої продукції та вивчає власну конкурентоспроможність та придатність для ринку стратегій просування товару з врахуванням дій конкурентів.

Основним завдання маркетингу – сформулювати імідж якості товару, необхідний для споживачів різних споживчих груп. Це досить актуально в наш час, адже покупця цікавить експлуатаційний період використання. Задля підвищення конкурентоспроможності підприємства особлива увага приділяється саме рівню якості, що впливає на імідж товару. Дотримання таких показників якості, як чітке виконання послуги, її вартості, утримує і збільшує кількість власних клієнтів, що в свою чергу гарантує підприємству стабільний успіх. Суть якості послуги розуміють під гаслом: «Роби все добре з першого разу, швидко виправляй помилки – тільки тоді будеш спроможний задовольнити вимоги споживача та здобути його прихильність до твоєї справи» [3].

Імідж товару – це результат, пов'язаних між собою чинників, частину з яких просто не можливо контролювати, але можна спробувати вплинути. Далеко не всі підприємства розуміють потребу мати кращий імідж та зовсім не прагнуть витратити гроші на рекламу. Незалежно від цього кожне підприємство має свій образ. Імідж – це вираження індивідуальності, усвідомлення специфічних характеристик та особливостей. Так як людина відноситься до свого одягу, житла та засобу пересування, так і підприємство виражає свою безпосередність через модифікований товар, особливості надання послуг, комунікації, назву та товарні знаки і, звичайно ж, якість обслуговування.

Витоки формування іміджу безкінечно різноманітні. Працівники будь-якої компанії рано чи пізно починають займатися розробкою іміджевої кампанії на таких рівнях: вимір, оцінка та розробка програми побудови іміджу. Репутація досить вразлива, тому її постійно необхідно підтримувати. Можна окреслити основні засади стратегічного іміджу – позитив, доступність та однозначність.

У формуванні іміджу досить важливим є стратегічне управління на підприємстві. Стратегічне управління створює конкурентні переваги товару, які забезпечують успішне існування і розвиток так і самого підприємства в довгостроковій перспективі. У цьому випадку стратегію можна визначити як комплекс рішень по досягненню довгострокових конкурентних переваг на цільових ринках.

Імідж має бути комплексним творінням. Це не проста торгова марка чи дизайн, це ретельно продумана історія підприємства, яка має бути правдоподібною. Гіпербола використовується досить часто в рекламі і приносить свої здобутки, але ні в якому разі імідж не має виходити за рамки [4].

Як показала практика, створити універсальний імідж, що підходить би до всіх споживчих груп, надзвичайно складно. Чим конкретніше сформований імідж, тим він більш придатніший тільки для окремих споживачів. Даний невелик допомагає усунути появу нейтрального іміджу.

Сьогодні досягає успіху той, хто розуміє ціну іміджу і готовий щедро її платити. Отримуючи при цьому непогані дивіденди: ринкову силу, що веде до зниження ціни, і робить товар привабливішим для споживачів, підвищує конкурентоздатність, зменшуючи взаємозамінність та збільшує кількість споживачів.

Отже, роль іміджу в конкурентоспроможності товарів дозволяє створити переваги та досягти поставлених цілей. Грамотно продуманий імідж товару є важливим конкурентом, що забезпечує успішне існування й розвиток для будь-якого виду товару чи послуги а довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Химич І.Г. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури // Економіка та держава. – 2009. – № 9. – С. 59–61.
2. Баркан Д. И., Ходяченко В. Б., Валдайцев С. В. и др. Как создаются коммерчески успешные товары и услуги: маркетинг и нововведение. — Л.: Аквилон, 2001.
3. Березин И. Маркетинг сегодня. — М.: Менеджер, 2006.
4. Тихомирова Є.Б. Зв'язки з громадськістю. – К.: 2001.

Шкулепіна А.В., студентка групи МР-141
Науковий керівник – **Забаштанський М.М.**, д.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ВІРУСНА РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Наука ніколи не стоїть на місці, вона вже давно показала, що майбутнє за технікою і технологіями. Вже неможливо уявити сучасний світ без технологій, вони назавжди укорінилися у житті суспільства. Повсякчас створюються та впроваджуються ноу-хау, які повинні полегшити існування людей.

На сьогоднішній день одним з найкращих винаходів людства вважається створення мобільного телефону. Зараз це не лише спосіб підтримувати зв'язок зі своїми близькими, а набагато більше. Мобільний телефон потрібен для обчислювання, знаходження, збору і передачі інформації, проте все ж основною функцією є створення комунікативних зв'язків.

Значна частина суб'єктів господарювання не могли не скористатися цим і почали свою інтернет діяльність, згодом крім спілкування додалися продаж товарів і реклама в інтернеті. Так з'явилась SMM, або - діяльність, спрямована на просування цільового інтернет ресурсу з використанням потенціалу соціальних медіа, онлайн-спільнот і блогосфери, залучення цільового відвідувача на сайт через добровільну, нічим не обумовлену передачу інформації про рекламове безпосередньо від одного користувача до іншого [1]. SMM є неперевершеним інструментом маркетингу, результати застосування якого визначають результативність функціонування суб'єктів господарювання.

Найкращим варіантом аби досягти такого результату буде використати “сарафанне радіо”. Тобто зробити так, аби споживачі почали самостійно між собою ділитися інформацією. І єдиний варіант у даному випадку створити вірусну рекламу, яка спровокує ажіотаж, і почне розповсюджуватись самостійно. Проте, не всяка реклама може стати вірусною, адже існують певні складові, які обов'язково мають бути в ній присутні.

Першою складовою є тема. У цьому випадку є два варіанти: перший – якщо тема не нова і про неї все сказано, потрібно знайти експерта, який надасть унікальні факти, що не були висвітлені раніше, другий – обрати популярну тему, найбільш актуальну в цей час, що має декілька аспектів і навколо якої ведеться активне обговорення.

Друга складова – заголовок. Після вибору теми, необхідно підібрати заголовок, який привертатиме увагу. Саме він відіграє провідну роль у створенні вірусної публікації. Завдяки йому у читачів прокинеться зацікавленість ознайомитись з інформацією. Найбільш привертаючи увагу заголовки мають такі види: список (основні пункти), як я (як я скинула 10 кілограм за тиждень, як я заробив свій перший мільйон), секрети або секретні техніки, методи які допомогли, маловідомі способи, легкі способи досягнення результатів, топ ефективних засобів.

Важлива роль також відводиться і вступній частині, яка має посилювати інтерес до теми. Введення повинно складатися з двох, трьох речень, легких для розуміння, без складних слів та словосполучень. Текст має запевнити читачів, що він відповідь на їх питання, задовольнить запити, надасть потрібну інформацію.

Вагомою складовою вірусної реклами є презентація матеріалу. Вміння гарно презентувати матеріал необхідно для підсилення вірусного потенціалу публікації. Текст має бути вдало оформленим для зручного і легкого читання. Публікація повинна мати приємний вигляд, по ній легко пробігти очима і знайти потрібну частину.

П'ята складова – вирішення проблеми. Статті, що мають вірусний потенціал, зазвичай мають важливу властивість: вони вирішують конкретну проблему. Взагалі через кілька хвилин після публікації, вони розходяться з неймовірною швидкістю. Потрібно поспілкуватися зі своєю цільовою аудиторією і визначити нагальні проблеми потенційних клієнтів. Необхідно знайти питання та ситуації незрозумілі покупцям і надати відповіді та рішення у своїй статті.

Далі – трішечки гумору. Додати трошки гумору в текст, ніколи не буде зайвим. Це покращить його сприйняття та допоможе зняти напруження від сприйняття матеріалу. Проте варто використовувати жарти, які не зачеплять чийсь почуття, краще користуватися вже перевіреними жартами.

Вже після створення тексту час обрати коли публікація вийде до користувачів. Протягом дня кожен заходить в соціальні мережі в різний час, але майже всі ввечері перевіряють пошту та передивляються останні новини, і краще всього подавати інформацію саме в цей час.

І останнє – хороший фінал. Кінець публікації повинен викликати позитивні емоції, бажання поділитися ними з іншими користувачами, має скластися відчуття завершеності і повноти отриманих знань. Без цих складових жодна стаття не стане вірусною та сама по собі не розповсюдиться.

Список використаних джерел

1. Шевченко В. Е. Новітні медіа та комунікаційні технології: комплекс навчальних програм для спеціальностей «реклама та зв'язки з громадськістю», «журналістика», «видавнича справа та редагування» / За заг. ред. В. Е. Шевченко. — К.: Паливода А. В., 2012. — 412 с.

Шпак А.В., студентка гр. МР-131

Науковий керівник - **Карпенко Ю.М.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЇ В ДИЗАЙНІ УПАКОВОК

Сьогодні магазини стали музеями потужності і величі ринкової економіки. В середньому супермаркеті споживач може ознайомитися з 40 000 різних упаковок, які ховають в собі найрізноманітніші товари. Якщо кожній упаковці приділяти лише секунду уваги, то доведеться провести в такому магазині 11 годин.

У форматі магазинів самообслуговування споживачі мають можливість розглянути товар зблизька, осягнути товар і його упаковку різними органами чуття. Близько 70% рішень про купівлю приймається у місці купівлі. Тому розробка дизайну упаковки має дуже велике значення, і цей процес слід сприймати не як витрати, а як одні з найбільш вигідних інвестицій.

Особливості формування концепції дизайну сучасної упаковки можливо узагальнити таким чином.

Дизайнерські рішення не можуть бути ізольованими від самої філософії бренду і позиціонування продукту. Чи не найвідоміший приклад - сік Одеського заводу дитячого харчування. Дивлячись на просту білу упаковку, споживач сприймає сік як недорогий (упаковка явно не відноситься до сегменту "преміум"), натуральний (як ніби з тих хороших часів, коли ніхто не знав про штучних харчових барвниках і консерванти, так і не схожий на інші. Це відповідає позиціонуванню соку - низька ціна і натуральний продукт від виробника дитячого харчування. Як результат, ці соки стали одними з найбільш популярних на такому конкурентному ринку.

Закон «дизайну в контексті» має і зворотну силу - якщо упаковка буде передавати непритаманні характеристики бренду або товару, споживач повірить максимум один раз. Клієнт хоче поваги з боку компанії. А якщо покупець не знаходить настільки красивого продукту, як це намальовано і написано на упаковці, він це сприймає як обман.

Упаковка має бути оригінальною і простою.

За останніми дослідженнями, упаковка на полиці супермаркету має 3 секунди, щоб привернути увагу споживача. Іноді навіть менше, але точно не більше. За такий час покупець побачить форму, проведе аналогію з рекламою, розгляне малюнки і, можливо, прочитає найбільші літери. Ще відреагує його підсвідомість. Після цього з'явиться або не проявиться бажання познайомитися з товаром ближче.

Багато компаній вже зрозуміли, що найкращий вихід в такій короткій презентації - створення одночасно оригінальних і простих упаковок.

Слід відмітити, що не варто створювати оригінальність заради тієї ж оригінальності. Найкраще унікальні рішення втілювати в простих доступних формах. Дизайнери мають гарний тест на простоту - оригінальну концепцію упаковки слід вмістити в одну СМС. Якщо 160 символів для цього достатньо, то і 3 секунд вистачить, щоб товар отримав увагу споживача. А якщо продукт буде продаватися, то надалі він може зайняти більш вигідні місця в супермаркетах, що ще збільшить продажі.

Упаковка має бути зручною для споживачів.

Багато тенденцій в дизайні упаковки пов'язані не тільки з конкуренцією на ринку, але і зі зміною споживача. Протягом останніх 17 років наше суспільство все більше орієнтується на зручність. Тенденція особливо важлива для продуктів харчування, адже все більше людей живуть одні, ділять приміщення з друзями, або живуть з партнерами без дітей. Тому люди все менше готують їжу для когось іще, крім себе. А самі вони цінують свій час і зручні товари.

Упаковка здатна робити товари більш пристосованими до інтенсивного життя клієнта.

Тенденція до зручності проявляється і в продуктах швидкого харчування. Наприклад, заклади громадського харчування розробили готові обіди в спеціальних упаковках, які замінюють тарілки. Для приготування потрібен лише окріп. Ще можна згадати про йогуртах і соках в пластикових пляшках. Це

теж приклад зручності, адже тепер можна купити такий продукт, трохи попити і покласти в сумочку і не бояться, що рідина розіллється.

Важливий сучасний тренд - еко дизайн упаковки. Споживачі все більше освічені в медицині, в потребах свого організму, враховують корисність продуктів.

Ця тенденція призводить до деяких змін в розробці графічного дизайну. По-перше, упаковка сприймається позитивно, якщо вона виконана з безпечних матеріалів і з урахуванням особливостей зберігання товару.

Для споживача все більш важливою стає інформація на упаковці про сам товар, його склад, гігієнічні стандарти, рекомендації, кінцевий термін реалізації. Наприклад, у Великій Британії розроблена спеціальна упаковка з екраном, на якому показується час, який залишився до кінцевого терміну реалізації товару.

Також все більшою актуальності набирають так звані органічні продукти. Звичайно, вони вимагають і особливої упаковки. Якщо згадати про «дизайні в контексті», то саме упаковка повинна передавати ідею здорового натурального продукту. Фахівці вказують на те, що при розробці дизайну корисно використовувати елементи і кольори, які асоціюються зі здоров'ям і натуральністю. Також важливо вдосконалювати не тільки емоційну складову упаковки, але і її можливості зберігання. Оскільки споживач цінує здорові продукти, успіх мають ті упаковки, які можуть краще і довше зберігати корисні властивості продукту.

Упаковка може також розглядатися, як частина товару, інноваційне доповнення до самого продукту. Наприклад, це "розумна упаковка", яка змінює колір, має додаткові індикатори чи повідомляє споживачу додаткову інформацію.

Отже, ретельно продумані та креативні рішення, представлені через стильний і експресивний дизайн упаковки будуть викликати позитивні емоції, що спричиняє підвищення цінності бренду для споживачів, а значить і зростання продажів. Тому головне завдання, яке стоїть перед будь-якою компанією, яка хоче, щоб її товари продавалися – сформувані унікальність пропозиції та передати це через упаковку.

Список використаних джерел

1. Упаковка як інструмент розвитку бренду. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://zruchnadostavka.ua/ru/blog_upakovka
  2. Упаковка товару, яку не хочеться викидати . - [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.idg.net.ua/blog/neobychnaya-i-kreativnaya-upakovka-tovara-23-foto>
  3. Як упаковка товару може бути інструментом маркетингу. – [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <https://www.imagecms.net/blog/internet>
-

ПІДСЕКЦІЯ
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
Перспективные направления развития туризма / Development of tourism

---

Андрєєва Г.П., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Поняття конкурентні переваги досить відоме за межами економічної літератури. Воно часто застосовується засобами масової інформації, урядовцями та пересічними громадянами. Як правило, даним терміном називають певні якості предмета, явища, системи та будь-чого, які вирізняють його серед інших і надають їм певні привілеї. В цілому, таке розуміння є правильним. Однак, слід звернути увагу на його відносність (залежно від тих об'єктів з якими порівнюють, тобто над чим саме є перевага) і якість (тобто стійкість, спеціалізованість, тривалість надаваних нею привілеїв).

Розвиток туризму в світі спричинив велику конкуренцію на ринку туристичного продукту. Конкурують не лише підприємства, але й туристичні центри, регіони, країни. Україні для входження на цей ринок потрібно визначитись з конкурентною стратегією. І саме з цією метою необхідно знайти конкурентні переваги вітчизняного туристичного продукту, оцінити їх та сформуванати стратегію розвитку туризму. Таку, що буде включати: популяризацію вже наявних стійких переваг, та впровадження механізму формування нових. Під туристичним продуктом будемо мати на увазі комплекс послуг, які надають туристу підприємства туристичного центру, регіону, країни.

Загалом теорію конкурентних переваг запропонував в 80х роках ХХ століття американець, гарвардський вчений М.Портер [1]. Вона стала результатом дослідження широкого кола підприємств як американських, так і закордонних (Великобританія, Данія, Італія, Німеччина, Південна Корея, Сінгапур, Швейцарія, Швеція, Японія). Згідно даної теорії будь-яка галузь підпадає від систему факторів (сил), які впливають на її еволюцію.

В результаті адаптації теорії «детермінант конкурентних сил» до туристично-рекреаційного комплексу, ми отримали наступні групи чинників, що можуть формувати конкурентні переваги туристичного продукту:

1. Ресурси та засоби виробництва туристичного продукту – кількісні обмеження ресурсів, обмеження і можливості, які надають якісні характеристики ресурсів і засобів виробництва;
2. Інфраструктура виробництва туристичного продукту – обмеження, можливості, стимули, які виникають при взаємодії з підприємствами супутніх та підтримуючих галузей;
3. Попит на туристичний продукт – обмеження, можливості, стимули діяльності щодо виробництва і реалізації туристичного продукту, які виникають в результаті діяльності споживачів;
4. Інститути конкуренції – норми поведінки, обмеження, стимули тощо, які склались в результаті взаємодії між суб'єктами конкурентної боротьби;
5. Інститути влади – норми, обмеження, стимули тощо, які встановлюють урядові структури в межах окремої держави та/або міжнародні організації на світовому рівні;
6. Соціально-економічні інститути – норми поведінки, обмеження, стимули тощо, які склались в соціально-економічному житті окремого суспільства.

Доцільно здійснювати оцінку кожної групи чинників окремо. Так, наприклад, ресурси та засоби для виробництва туристичного продукту розглядають за наступними видами:

- фізичні ресурси – земля, природнокліматичні ресурси та подібне;
- людські ресурси – наявний персонал, його ціна та якість;
- ресурси знань – наявні науково-дослідні інститути, лабораторії;
- грошові ресурси – вільний капітал;
- інфраструктура (загальна та спеціалізована) – підприємства секторів туристично-рекреаційного комплексу, а також зв'язок, медицина тощо.

В залежності від дії інших чинників наявні ресурси можуть стимулювати підприємницьку діяльність або, навпаки, гальмувати розвиток галузі. Тому більш вагомою для формування конкурентних переваг є не лише наявність цих ресурсів і засобів, але й їх якісна характеристика за наступною класифікацією: загальні та спеціалізовані, природньообумовлені для певної території та набуті в процесі розвитку науки і техніки. Найбільш стійкими є такі, які одночасно класифікуються як спеціалізовані (більш ефективні в певній області застосування і тим самим обмежені для використання в інших галузях) та набуті в процесі розвитку науки і техніки (за рахунок інвестицій, науково-дослідних розробок, введення інновацій, тобто через застосування капіталу та знань).

Конкурентні переваги, отримані за допомогою природньообумовлених ресурсів і засобів виробництва туристичного продукту (право власності на які переходить до країни в процесі її

становлення як держави – природні ресурси, клімат, земля тощо) є нестійкими, оскільки аналогічними ресурсами володіють й інші держави. При застосуванні до таких ресурсів новітніх методик, наукових розробок або спеціалізуючи їх для застосування тільки у туризмі, можна утворити нові ресурси і тим самим посилити конкурентні позиції туристично-рекреаційного комплексу. Наприклад, утворення заповідних територій для проведення екологічних подорожей, будівництво санаторіїв перетворює ліс, пустелю, гірську місцевість тощо в спеціалізовані ресурси, набуті в процесі розвитку науки, і тим самим робить їх конкурентними перевагами країни.

Чинники, які характеризують внутрішній попит на національному ринку туристичного продукту, є однією із сильнодіючих сил конкурентного поля. До них відносять: структуру попиту (сегментації попиту, вибагливість покупців щодо якості і ціни, новаторські потреби внутрішніх покупців); обсяг внутрішнього попиту (кількісна характеристика обсягу попиту та швидкість росту обсягів попиту на внутрішньому ринку, доступність для споживачів якісних чи дешевих продуктів-субститутів); інтернаціоналізація попиту (мобільність і багатонаціональність місцевих покупців; можливість національних фірм впливати на потреби закордонних споживачів; міжнародні туристичні відвідування країни, під час яких відбувається знайомство іноземців з національними товарами).

Формування конкурентних переваг в результаті швидкого росту попиту на внутрішньому ринку, залежно від подальшого його розвитку може призвести до розбудови туристичної інфраструктури і отримання нових ресурсів для туристичної діяльності або до гострої конкурентної боротьби, яка за умови не підкріплення її ресурсами може стати на заваді подальшого розвитку.

На соціально-економічні інститути, як фактор формування конкурентних переваг, досить важко впливати. Однак, це можливо через довготривале застосування пропагандистських методів впливу на світогляд населення.

Інститути конкуренції обмежують певні ступені свободи суб'єктів конкурентної боротьби, таким чином утворюють тиск на них і спонукають до пошуку нових шляхів досягнення поставленої мети, формують нові потреби конкурентів. Тому при розробці механізму формування конкурентних переваг туристично-рекреаційного комплексу необхідно враховувати такі чинники: наявність та можливість появи сильних місцевих конкурентів (ступінь загрози входу в галузь нових конкурентів залежить від існуючих бар'єрів входження та реакції конкурентів, яку може очікувати новий суб'єкт конкурентної боротьби); інтенсивність суперництва між діючими конкурентами (чим вище інтенсивність конкуренції за умови наявності ресурсів у підприємств, тим інтенсивніше конкуренти формують переваги). Серед усіх факторів інститути конкуренції є найважливішими у зв'язку з потужним стимулюючим впливом на інші детермінанти.

Водночас, існування конкурентоспроможної на світовому ринку інфраструктури виробництва туристичного продукту (сектор розміщення, харчування, розваг, транспорту, виробники товарів туристичного призначення), може сприяти формуванню конкурентних переваг туристичного продукту через якість продукту, привілейоване, випереджаюче отримання найефективнішого обладнання (програмне забезпечення, системи бронювання тощо), швидкий обмін інформацією і впровадження інновацій.

Як зазначає М.Портер, „конкурентоспроможні галузі ... пов'язані між собою вертикальними (покупець-продавець) або горизонтальними (загальні споживачі, технології, канали) відносинами. Одна конкурентоспроможна галузь допомагає виникненню іншої в процесі взаємного стимулювання”[1].

Інститути влади як чинники формування конкурентних переваг слід розглядати з точки зору найбільш керованої системи. За допомогою правових, адміністративних та економічних методів державного регулювання вона може створювати обмеження і стимули для всіх суб'єктів туристично-рекреаційного комплексу.

Для національного туристично-рекреаційного комплексу інститути влади набувають вагомого значення для нейтралізації негативного впливу туризму на екологічну та соціальну системи країни. Суб'єкти конкурентної боротьби ставлять перед собою егоїстичні, короткострокові (в планетарних масштабах) цілі. Діяльність, спрямована на їх досягнення призводить до екологічного дисбалансу: вирубки лісів при збільшенні обсягів виробництва в багатьох галузях; промислового вилову риби, що призводить до знищення видів; збільшенню відходів, які не встигають утилізуватись природним шляхом, та багато іншого.

Таким чином, фактори формування конкурентних переваг туристичного продукту в результаті дії на них з боку держави можуть створити комплекс умов (стимулів і обмежень), які будуть сприяти прийняттю рішень суб'єктів (їх керівників) щодо формування конкурентних переваг з метою підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту на світовому ринку. Оцінка конкурентних переваг туристичного продукту за визначеними вище параметрами, дозволить знайти наявні сильні сторони та надасть можливість виявити недоліки в механізмі регулювання туристично-рекреаційного комплексу.

Список використаних джерел

1. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; [Пер. с англ. под ред. В.Д.Щетинина]. – М.: Междунар. Отношения, 1993. – 896 с

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація: здійснено аналіз сучасного стану та перспектив розвитку винного туризму в Україні, запропоновано шляхи удосконалення та залучення туристів до винних заводів, турів.

Ключові слова: винний туризм, виноробство, винні фестивалі, тури.

Вступ: В наш час дуже важко здивувати та зацікавити сучасного туриста, туристичні агентства запроваджу та просувають на ринок все нові види туризму. І одним з недавніх видів туризму в Україні є саме винний туризм. В країнах Європи цей вид туризму значно розвиненіший та поширений.

Постановка проблеми. доцільно буде розглянути сучасний стан та перспективи розвитку винного туризму як окремого виду туристичної діяльності, завдяки якому Україна може стати потенційною територією до залучення туристичних потоків.

Основна частина. В Україні виділяють три регіони виноробства – це Закарпаття, Крим та Південний регіон, зокрема, АР Крим, Закарпаття, Одеська, Миколаївська, Херсонська й частково Запорізька області. У цих регіонах з різною концентрацією зосереджені фактори, що впливають на формування дестинацій винного туризму: природні умови, розвиненість транспортної мережі, соціальні фактори (умови життя людей, рівень культури, зайнятість населення), екологічні фактори, які можуть обмежувати, або, навпаки, підсилювати пріоритети розвитку винного туризму в регіонах. Підприємства вторинного виноробства зосереджені у м. Києві, м.Одесі, м.Артемівську.

Аналіз туристичного потенціалу нашої держави дозволяє виявити значні можливості для формування спеціалізованих винних турів різного спрямування. В інфраструктурі винного туризму, основними об'єктами виступають: підприємства виноградарсько-виноробного комплексу; дегустаційні зали та винні підвали; спеціалізовані музеї вина та виноробства; винні готелі, ресторани, санаторії; фестивалі та виставкові заходи, наукові форуми.

Перший і поки єдиний в Україні Центр культури вина «Шабо» розташований на місці виробничого комплексу компанії «Шабо», в одному з найдавніших виноробних регіонів Європи, традиції якого були закладені ще в античні часи. Він об'єднує діюче високотехнологічне підприємство, стародавні винні підвали, дегустаційний зал, експозиції сучасного скульптурного та архітектурного мистецтва, а також унікальний Музей вина та виноробства.

Для популяризації місцевих вин на Одещині проходять численні винно-гастрономічні фестивалі та виставки: Міжнародна виставка «Вино и виноделие. Высокий градус – 2014», одеський фестиваль вина та їжі «Таки Да, Вкусно!», Фестиваль вина та сиру тощо.

Дестинацією винного туризму також є столиця України. В Києві зосереджена значна кількість підприємств харчової промисловості та відповідних обслуговуючих галузей. Тут проводяться екскурсії з оглядом виробничих потужностей, дегустацією продукції, придбанням сувенірів, тощо, які пропонують підприємства вторинного виноробства: ЗАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний», ЗАТ «Оболонь».

У Миколаївській області винний туризм не є сформованим видом туристичної діяльності і обмежується екскурсією на винзавод у Коблево яка включає ознайомлення з основними технологічними процесами, вивченням особливостей вирощування виноградної лози, дегустацію декількох сортів кращих вин, відвідування фірмового магазину, а також візит до картинної галереї Коблево. Хоча в рамках рекреаційного туризму пропонуються інші види туристичних послуг: відвідування аквапарку «Коблево», фестивалю пляжних мистецтв «Коблево», навчання дельтапланеризму, парапланеризму.

У керівників туристичних підприємств бракує інформації, яка викликає певний психологічний бар'єр щодо розробки і впровадження винних турів. Туристично-екскурсійної діяльності на виробничих підприємствах використовуються досить обмежено. На мою думку, як туристичним підприємствам так і винним комплексам слід співпрацювати для створення нового та якісного продукту, адже така стратегія дасть змогу залучити туристів в винний регіон, та безпосередньо дозволить отримати прибуток як тур підприємству так і винному комплексу.

Підготовку кваліфікованих фахівців у сфері виноробства та винного туризму здійснює Національний університет харчових технологій, де з 1930 року функціонує кафедра технології продуктів бродіння та виноробства, а з 2012 року розпочалась підготовка кадрів для туристичної галузі. Крім того, у Києві функціонують три найкращі школи сомельє в Україні – Школа сомельє Дмитра Сидоренка, незалежна Школа сомельє «Майстер-клас» та школа сомельє GoodWine.

Столичні виставкові центри є майданчиками для проведення багатьох спеціалізованих фестивалів, конкурсів, конференцій. Зокрема, у виставковому центрі «Київ Експо Плаза» уже третій рік поспіль проходить Фестиваль вина «Wine Fest», організований компанією «Київський міжнародний

контрактний ярмарок» та Асоціацією «Українське бюро винограду і вина». В рамках фестивалю проходили презентації та майстер-класи компаній-виробників вина, круглі столи та дискусійні семінари.

В якості рекомендацій щодо стратегії формування на прикладі Одещини як дестинації винного туризму можна запропонувати такі :

- розробку інноваційних туристичних продуктів на основі поєднання винного та курортно-лікувального туризму чи винного та круїзного туризму,;
- створення регіонального Одеського винного шляху;
- організація та просування вже існуючих регіональних фестивалів і конкурсів та започаткування нових, з метою популяризації місцевих торгових марок та туристичних можливостей області;
- участь у міжнародних та національних тематичних заходах;
- використання сучасних маркетингових Інтернет-технологій у просуванні вин місцевого виробництва, рекламі туристичного потенціалу того чи іншого регіону;
- підвищення якості обслуговування винних туристів за рахунок пропозиції сертифікованих сортів вина та підвищення кваліфікації екскурсоводів і сомельє;
- координація цінової політики на послуги, постійний моніторинг ринку, що допоможе гнучко реагувати на зміну в попиті, сезонність, активність в інших регіонах;

ВИСНОВОК. Завдяки розвитку винного туризму з'являються нові туристичні райони та центри, особливо у сільській місцевості, що є поштовхом для їх розвитку. З кожним роком винний туризм стає більш актуальним. По-перше це привід продовжити курортний сезон. Причому, сезон «без моря». Досвід європейських країн показує, що пік відвідувань винних маршрутів припадає на осінь. Тому є об'єктивні причини: час збирання винограду і свята, присвячені новому виноробному сезону. По-друге, винний туризм набуває особливої актуальності в світлі останніх прогнозів, згідно з якими час, який люди виділяють на свій відпочинок, буде скорочуватися, тому туристи будуть шукати туристський продукт, який дає максимум вражень у мінімальний відрізок часу.

Список використаних джерел

1. Стеченко Д. М. Особливості формування рекреаційно-туристичного бренду України в контексті зарубіжного досвіду / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Вісник Чернівецького інституту КНТЕУ. – 2014. – Випуск III (55). – С. 86-94.
2. Стеченко Д. М. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Регіональна економіка. – 2014. - № 4(74). – С. 136-146.
3. Стеченко Д. М. Інноваційна політика кластероутворення в рекреаційно-туристичній сфері / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2014. - № 2. – С. 9-18.

Болдирева А.С., студентка 4 курсу, група Т-131

Бриль К.Г., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ТУРИСТИЧНІ ЦЕНТРИ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Однією з проблем в діяльності туристичних центрів є відсутність принципів, здатних забезпечити динамічний розвиток на довготривалу перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення цільової компоненти при розробці проектів розбудови як існуючих туристичних центрів, так і тих, що створюються, знайшли відображення в роботах таких вчених, як В.Г.Герасименко [1], О.С.Гринькевич [2], Л.П.Дядечко [3], В.Е.Єрмаченко [4], О.І.Ляш [5], О.В.Прокопенко [6].

Формулювання цілей. Розвиток туристичних центрів можливий майже на всіх територіях країн. Але складність вирішення багатьох специфічних особливостей туристичної галузі відштовхує підприємців від розробки довготривалих проектів. Тому в якості однієї з головних цілей дослідження вбачається пошук базових принципів, здатних спрямувати роботу туристичних центрів в інноваційно-інвестиційному напрямку.

Виклад основного матеріалу.

Туристичний центр - це місце відпочинку туриста, яке об'єднує всі його рекреаційні можливості: природні, культурно-історичні, екологічні, етнічні, соціально-демографічні, інфраструктури. Цей елемент туристичного пакету належить до обов'язкових, оскільки без об'єкта інтересу неможливо організувати подорож. Але необхідно пам'ятати, що навіть в одному регіоні може бути декілька туристичних центрів. Наприклад, м. Львів і м. Трускавець розташовані в одній області, але це різний комплекс рекреаційних можливостей, які не можна перенести в будь-яке інше місце.

Європа має значний туристично-рекреаційний потенціал, та більшість туристів, які її відвідують країни, це екскурсанти, що не затримуються на тривалий час. Причини цього процесу - історична «одноманітність» переважної більшості введених в обіг історико-культурних пам'яток та тривале міжсезоння туризму.

На нашу думку, існуючі підходи до формування структури туристичних суб'єктів, в тому числі й туристичних центрів, неспроможні забезпечити вирішення основних проблем туризму, до списку яких можна додати більш вузькі внутрішні проблеми:

- неповне використання наявних матеріальних ресурсів та туристичних дестинацій;
- недостатньо широкий асортимент туристичних послуг та розваг, що не дозволяє в повній мірі врахувати потреби і запити клієнтів;
- слабкість партнерських зв'язків суб'єктів туристичної галузі із підприємствами інфраструктури, що на мікрорівні обмежує можливості розвитку як перших, так і других, а на макрорівні послаблює мультиплікативний ефект розвитку галузі;
- слабкість менеджменту туристичної індустрії, яка не дозволяє вирішувати вище перелічені проблеми, та відсутність ефективного маркетингу для вузьких сегментів споживачів.

З метою усунення негативних особливостей туризму та найповнішого використання можливостей інвестування туристичної галузі, нами визначені наступні принципи «орієнтації на майбутнє» при створенні інвестиційно-інноваційних туристичних центрів:

- саморозвиток туристичних центрів з використанням власних джерел інвестицій;
- екологічність туристичної інфраструктури;
- відповідність найбільш розповсюдженим туристичним ресурсам;
- використання інновацій як чиннику економічного зростання;
- відповідність логістичному потенціалу транспортної мережі та засобів розміщення.

Всесвітня туристична організація склала список найбільш відвідуваних країн Європи, а одже й держав з найстабільнішим розвитком туристичних центрів. Ними стали: Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Великобританія.

Завдяки своєму географічному положенню і багатій культурній спадщині Франція пропонує туристам найрізноманітніші напрямки для відпочинку. 80 мільйонів чоловік щорічно відвідує країну. Основний потік туристів після обов'язкового відвідування столиці та головного центру тяжіння у Франції - Парижа. Тут можна познайомитися з історичними пам'ятками, про які ви вже багато чули: Ейфелева вежа, абсолютно марна, але не втрачає від цього своєї привабливості, спорудження. Собор паризької богоматері (Нотр-Дам - де-Парі) відомий по всьому світу завдяки однойменним романом Віктора Гюго, блискучий Лувр і палац Шайо, Гранд-Опера. Ніцца - культурний туристичний центр Франції наповнений світським життям, церквами, музеями і палацами. Тут же знаходиться міжнародний аеропорт. Канн - ось де рай для гурманів і бажаючих витратитися в бутиках відомих модельєрів. Сен-Тропе, притягує до себе «золоту молодь» і людей що бажають побачити розкішне життя.

Міністерство комерції та туризму Іспанії рекомендує виділяти основні туристичні центри в Іспанії, до яких відносяться: Канарські острови - іспанський тропічний рай, іспанців, які живуть на материк, іноземців, вони асоціюються з веселим і теплим відпочинком упродовж року; Коста Бланко-один з найголовніших курортів Іспанії, Коста Браво, Барселона, Мадрид, Веленсія, Сівілья.

Основним спонукальним мотивом для подорожі до Італії лишається культурна спадщина. Найбільш відвідуваними туристичними центрами є Рим із руїнами давнього Колізею, який віднесено до "семи чудес світу" нового часу, храмами і музеями Ватикану, Флоренція, без якої неможливо уявити італійське Відродження, Піза, з її завжди падаючою вежею, Неаполь, із зовні сонним, але грізним Везувієм і Венеція - фантастичне місто на воді із палацами, мостами і каналами та десятки інших центрів, розкиданих територією Італії, де зберігаються неперевершені творіння людського генію.

Баден-Баден, Вісбаден, Бад Кіссінген, Бад-Хомбург, Бад Ельстер - одні з перших і найбільш відомих нині курортних центрів Німеччини.

Велика Британія - країна із давньою історією і багатю культурою, які матеріалізовані у численних пам'ятках архітектури, археології, що стали основою для розвитку сучасного пізнавального туризму. Із них 27 занесені до списку Світової спадщини, створеного під егідою ЮНЕСКО і ще подані заявки на включення 17 об'єктів. Найбільш відомими об'єктами зі згаданого списку є замки і фортеці короля Едуарда I у королівстві Гвінед, що в Уельсі, мегалітичні пам'ятки Стоунхедж, Ейвбері і прилеглі археологічні об'єкти в Південно-Західній Англії, місто Бат, Вестмінстерський палац у Лондоні, Старе і Нове місто в Единбурзі, Кентерберійський собор, абатство Святого Августина і церква Святого Мартина в Кентербері та багато інших.

Висновок. За умов дотримання перерахованих принципів в роботі туристичних центрів, буде досягнутий їхній сталий розвиток та відкриття нових центрів культурного дозвілля, оскільки переорієнтація на інноваційно-інвестиційний тип розвитку сприятиме включенню в обіг більшої кількості туристичних ресурсів. Діяльність туристичних центрів визначатиметься високим рівнем сервісу, доступними для пересічних громадян цінами, розвинутою сферою розваг, угодами на розповсюдження турпродуктів іноземних туристичних фірм.

Список використаних джерел

1. Герасименко В.Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвіду / В.Г.Герасименко // Вісник ДІТБ. – 2008. – №12. – С.19-24.
2. Гринькевич О.С. Про систему показників стратегічного аналізу середовища туристичної організації / О.С.Гринькевич, М.М.Біль, Б.Б.Уманців // Вісник ДІТБ. – 2008. – №12. – С.177-183.

3. Дядечко Л.П. Розвиток туристичних підприємств на основі внутрішніх джерел інвестування / Л.П.Дядечко, О.О.Градінарова // Вісник ДІТБ. – 2008. – №8. – С.49-55.
4. Ермаченко В.Е. Влияние развития туристической 596трасли на перераспределение ресурсов в масштабах макрорегионов / В.Е.Ермаченко, Н.А.Дехтярь // Бизнесинформ. – 2009. – №4(3). – С.50-54.
5. Ляш О.І. Інвестиційно-інноваційна активність малих підприємств / О.І.Ляш, Б.Ю.Клепцова, К.Ю.Чергава // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 139-142.
6. Прокопенко О.В. Проблеми управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування: моногр. / О.В.Прокопенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 512с.

Гулова К., студентка гр. ТЗ-151
Науковий керівник – **Алешугіна Н.О.**, к.е.н., доц.
Чернігівський національний технологічний університет

РЕСУРСИ РОЗВИТКУ АЛЬПІНІЗМУ В УКРАЇНІ

Скелелазіння — вид спорту, який полягає у вільному лазінні (найчастіше – сходженню) по природному (скелі) або штучному (скеледром) рельєфу. Це самостійний вид спорту, який вийшов з альпінізму й нерозривно пов'язаний з ним. Альпінізм — вид спорту, що основною метою ставить сходження на природні та штучні скелі та стіни, зокрема на гірські вершини.

Дані види туризму є досить складними щодо фізичної та моральної витривалості, а також достатньо престижними за рахунок свого спорядження тощо.

Щодо альпінізму та скелелазіння в Україні, то дані види спорту набувають все більшої популярності і є досить престижними видами спорту. В Україні є достатньо місць, де скелелазі можуть проявити свою майстерність.

В Україні даний вид туризму відбувається в умовах низькогір'я (до 1500 м) та середньогір'я (вище 1500 м), а також на штучно облаштованих скелелазних тренажерах та скеледромах. У зв'язку з політичною ситуацією, Україна втратила більше ніж 600 скелелазних трас категорій складності до 8с включно, які розташовані в Криму. Незважаючи на це, в нашій країні є популярні місця, де скелелазі України, а також іноземні скелелазі можуть проводити свій час, а саме:

Карпати:

- Скеля Довбуша, що у с.Бубнище у Східних Бескидах. Являють собою масиви та поодинокі скелі висотою від 16 до 40 метрів, по яким прокладено більше 120 трас різної категорії складності: від 5а до 8б, у тому числі, на скелях Велика Австрійка – 13 (5с-7с), Колобок - 17 (5с – 8а+), Відьма – 14 (4б-8а+), Одинець – 14 (5с-7с), Основний масив – 16 (6с-8б) [1] та ін.

Поділля:

- каньйон Смотрича в районі міста Кам'янець-Подільський (вапнякові скелі висотою 30-50 м., на яких прокладено 60 трас категорій складності 5с-7с) [1];
- долина Південного Бугу (гранітні скелі Каспича у Вінниці, та Звониха біля с.Кліщів, к.с. 5а-8а, та 5с-8а відповідно, скелі Південноукраїнська висотою 40-50 м. 5-8а к.с.) [1].

Північ:

- долина Тетерева (гранітні скелі Чацького в Житомирі та Денишах (34 трас к.с. 5а-8а), Коростишівський гранітний кар'єр (Житомирська обл.,5-6 к.с.) [1].

Центр:

- долина Гірського Тікича (скелі висотою 15-20 м 5-7 к.с. поблизу смт Буки Черкаської області) [1].

Південь:

- гранітні скелі о. Хортиця (Запорізька обл.,4 скелелазних райони, в яких прокладено 23 маршрути к.с. 6а-7б) [1];
- гранітні скелі Побужжя (північно-західній частина Миколаївської обл., висота скель 50 м, в основному тут проходять тренування) та ін.

Тренування на скельних тренажерах та скеледромах можуть проходити у більшості обласних центрів України, а також Кам'янці-Подільському, Стрії, Українці, Кременчуці, Нікополі.

Таким чином, не зважаючи на той факт, що Україна має переважно рівнинний рельєф, на її території достатньо місць для розвитку скелелазіння та альпінізму, які зосереджені не лише у гірській місцевості. Більшість їх зосереджена у районах виходу порід Українського кристалічного масиву на поверхню. У місцях підвищеного попиту на ресурси розвитку скелелазіння та альпінізму, розташованих на рівнині, їх брак доповнюється створенням штучних скеледромів та тренажерів.

Список використаних джерел

1. Україна. Відпочивай активно! Путівник [Текст, карти]. – К.: Асса, 2012. – 224 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ГОТЕЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ НА РИНКУ УКРАЇНИ

Готельне господарство є однією з важливих складових сфери послуг в Україні і ефективне його функціонування сприяє поживленню соціально-економічного розвитку країни та окремих її регіонів.

У структурі світового готельного бізнесу можна виділити два сегменти – незалежні підприємства й операційні ланцюги (мережі). Незалежне підприємство перебуває в незалежному володінні, розпорядженні й користуванні власника, що отримує прибуток від цієї власності. Операційна мережа – група підприємств (два й більше), які здійснюють колективний бізнес і перебувають під безпосереднім контролем керівництва мережі.

Статистика показує, що об'єднане ведення справ у готельному бізнесі набагато економічно ефективніше, ніж управління незалежними готелями. Об'єднання готелів під єдиним управлінням у результаті дає колосальну вигоду як власникам об'єктів, так і їх операторам. Головна перевага, яку отримує готель, що входить до ланцюга, – зниження загальних витрат, а це в свою чергу дозволяє ланцюгам більше проникати на міжнародні ринки, розширюючи сферу свого впливу. На комерційний успіх ланцюгових готелів працює багато чинників: від об'єднаної системи бронювання до централізованих поставок витратних матеріалів.

Дослідження, проведені британськими фахівцями показали, що при об'єднанні готелів у ланцюги, прибутковість одного номера стає в середньому в 7 разів вище, ніж у незалежних готелях [2]. На сьогодні у світі існує понад 300 готельних ланцюгів. З діаграми (рис.1) видно, що серед усіх лідирує Велика Британія – 15%, від загальної кількості, Франція – 10%, Іспанія – 5%, Швейцарія – 5%.

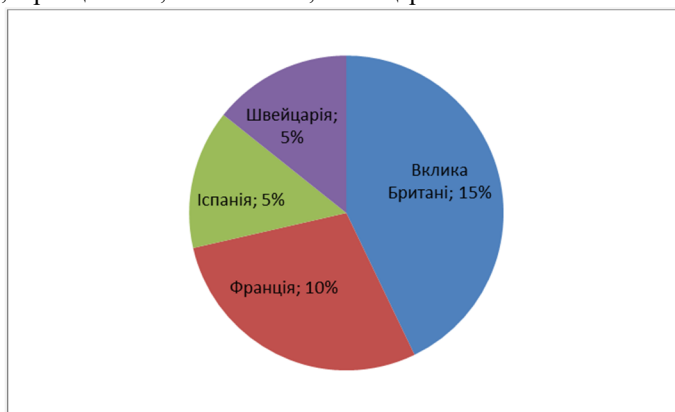

Рис.1. Структура світових готельних ланцюгів світу

Сьогодні на готельному ринку в різних містах України вже успішно функціонують 9 міжнародних операторів зі своїми брендами (табл. 1). За перше півріччя 2015 р. нові готелі відкриті не були. І це перший рік за останні п'ять років, коли на український ринок ніхто не зайшов. Навіть у 2014 р. на ринок вийшов готель Hilton на 262 номери, в 2013-му – Radisson Blu Podil, у 2012-му – Ramada Encore і Fairmont, а в 2011 році – Ibis. Але якщо говорити про Україну в цілому, то в 2015 році Ibis з'явився у Львові. Одним із найбільш динамічних готельних операторів на українському ринку є Rezidor Hotel Group, який розвиває мережу на умовах франчайзингу та контрактного управління. За перше півріччя 2013 р. дохід від діяльності готелів Rezidor Hotel Group, що знаходяться на контрактному управлінні, становив 23.4 млн євро, дохід від підприємств готельного господарства, що функціонують на умовах франчайзингу – 10.4 млн євро. За 2012 р. дохід Rezidor Hotel Group становив 924 млн євро, що перевищує суму за 2011 та 2010 рр. відповідно на 7% та 15%. Завантаженість номерного фонду за останні три роки зросла на 7.9% і становила у 2013 р. 68.6%.

Можна зазначити, що підготовка до проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. в Україні, сприяла активізації іноземних інвестицій та входженню міжнародних готельних операторів на вітчизняний ринок [2, с. 140]. На державному та регіональному рівнях були створені сприятливі умови для збільшення кількості підприємств готельного господарства, розширення мережі міжнародних операторів готельного бізнесу, а саме: звільнення від оподаткування прибутку три-, чотири- та п'ятизіркових готелів на десять років за умови введення споруди в експлуатацію до 1 вересня 2012 р., звільнення власників готелів від сплати оренди землі (за рішеннями місцевих органів влади). Покращання міжнародної репутації України, зумовлене успішним проведенням чемпіонату, пов'язане у тому числі з розвитком міжнародних готельних мереж, оскільки для іноземного туриста готель є візитівкою країни. Результати дослідження показують, що витрати на готельні послуги становлять від 30

до 50 % від загальних витрат туриста, а якість обслуговування цінується туристами у 4 рази вище, ніж ціна на послугу.

Таблиця 1

Міжнародні готельні оператори, які функціонують в Україні

Оператор, бренд	Рік	Кількість зірок	Номерний фонд	Місце розташування
Rixos, PRYKARPATYA	2005	5	769	м. Трускавець
Rezidor, Radisson Blu Kyiv	2005	4	255	м. Київ
Rezidor, Radisson SAS Alushta	2006	4	63	м. Алушта
Hyatt, Hyatt Regency Kiev	2007	5	234	м. Київ
IHG, Inter Continental Kiev	2009	5	272	м. Київ
Best Western International	2009	3	106	м. Севастополь
Accor, IBIS	2011	3	212	м. Київ
Wyndham Hotel Group, Ramada Donetsk	2011	3	165	м. Донецьк
Four Points by Sheraton, Starwood Hotel Group	2011	4	164	м. Запоріжжя
Rezidor, Radisson Blu Resort, Bukovel	2012	4	252	І-Франків. обл.
Wyndham Hotel Group, Ramada Lviv	2012	3	103	м. Львів
Wyndham Hotel Group, Ramada Encore Kiev	2012	3	264	м. Київ
IHG, Holiday Inn Kiev	2012	4	208	м. Київ
Park INN by Radisson Donetsk	2012	4	171	м. Донецьк
Fairmont Raffles Hotel International, Fairmont Grand Hotel Kiev	2012	5	258	м. Київ
Rezidor, Radisson Blu Hotel Kiev Podil	2013	4	164	м. Київ

Примітка. Складено автором.

Ціни у готелях у готелях можуть суттєво відрізнятися. Для порівняння оберемо готель Radisson Blu Hotel та Royal Congress Gotel. Це п'ятизіркові готелі, які розташовані в місті Києві. Номерний фонд Radisson Blu Hotel складає 255 номерів, а Royal Congress Gotel – 206 номерів. Проаналізувавши ціни у готелях Radisson Blu Hotel та Royal Congress Gotel, можна побачити різницю у цінах на категорії номерів у готелі Royal Congress Gotel: категорія Standard на 2,82 % дешевше, ніж у готелі Radisson Blu Hotel. Така ж сама ситуація проглядається у інших категоріях номерів, але різниця у цінах спостерігається ще вища. Слід зазначити, що ці готелі мають однаковий рівень якості обслуговування туристів, але, у той же час, рівень цін значно відрізняється.

Довгий час іноземці не входили на український готельний ринок, тому що потік іноземного капіталу часто натрапляв на складнощі. Однією з головних труднощів є відведення землі під будівництво об'єкту і підвищення цін на ділянки. Немало клопоту доставляє процес узгодження проєктів, який в нашій країні триває від півтора до двох років, тоді як в Європі це займає не більше двох місяців.

Для входження міжнародних готельних мереж на вітчизняний готельний ринок варто застосовувати стратегії: зростання, що передбачає розвиток завдяки збільшенню масштабів діяльності оператора, мобілізацію ресурсів та спеціальну підготовку, розроблення спеціальних планів; стабільності, що характеризується розвитком за рахунок збереження існуючого стану, нарощуванням рівня концентрації в існуючих просторових рамках, поглибленням спеціалізації.

Готельне господарство відіграє значну роль у підвищенні престижу України в міжнародному співробітництві і є постійним джерелом поповнення валютних надходжень в країну. Входження міжнародних операторів допоможе залучити іноземні інвестиції; збільшити кількість робочих місць; збільшити кількість місць в готелі; розвивати міжнародне співробітництво та євроінтеграційні процеси у готельному господарстві; покращити імідж держави і як результат сприяти зростанню кількості іноземних туристів до країни.

Список використаних джерел

1. Стеченко Д. М. Особливості формування рекреаційно-туристичного бренду України в контексті зарубіжного досвіду / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Вісник Чернівецького інституту КНТЕУ. – 2014. – Випуск III (55). – С. 86-94.
2. Стеченко Д. М. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Регіональна економіка. – 2014. – № 4(74). – С. 136-146.
3. Безуглий І. В. Фактор державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України / І. В. Безуглий // Чернігівський науковий часопис ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка і управління : електронний збірник наукових праць. – 2014. – № 1(5). – С. 129-137.

ШОПІНГ-ТУРИЗМ, ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Туризм – це одна із найперспективніших галузей економіки. Сьогодні туристична індустрія динамічно розвивається і, навіть, при сучасному нестабільному економічному і політичному становищі є однією з найбільш прибуткових галузей. У наші дні туризм займає все більш значущу позицію в регіональному розвитку. Він є великою надією для прикордонних регіонів України, і в останній час розглядається фахівцями в якості потенційного двигуна економіки.

Одним із важливих і перспективних напрямів розвитку туристичної галузі Чернігівщини є шопінг-туризм. Цей вид туризму набуває все більшої популярності і щороку тисячі туристів здійснюють подорожі за покупками, як в межах області, так і в межах країни. Крім того Чернігівська область приваблює шопінг-туристів з сусідніх держав [1].

Специфіка та проблематика розвитку різних видів туризму, спираючись на регіональні особливості, висвітлені у працях вітчизняних вчених: О.О. Бейдика, Л.С. Гринів, В.Г. Гуляєва, М.І. Долішнього, В.Ф.Кифяка, В.С. Кравціва, М.А. Любіцевої, М.П. Мальської, О.І. Мілашовської та ін. Проте дослідженню особливостей та перспектив розвитку шопінг-туризму приділялася недостатня увага.

Шопінг (англ. shopping) – це форма проведення часу у вигляді відвідин магазинів (частіше всього торгово-розважальних комплексів) і купівлі товарів (одягу, взуття, аксесуарів, головних уборів, подарунків, косметики). Шопінг-туризм – різновид туризму, головною метою якого є здійснення покупок під час туристської подорожі.

Багато туристів оновлюють свій гардероб за кордоном, а найактивніші з них їдуть не просто в туристичні подорожі, а в шопінг-тури. Зазвичай ціна такого туру невисока, а "платою" за це є покупка, зроблена в певних магазинах або на підприємствах. Подорожі такого типу вийшли в маси і за рахунок своєї доступності, пропозицією може скористатися, як заможна людина, так і та, чий статок знаходиться в «золотій середині». До того ж, такий туризм не прив'язаний до сезону або дати, вирушити в шопінг-тур можна в будь-який момент [2].

Чернігівщина має всі передумови для розвитку не тільки внутрішнього, а й в'їзного шопінг-туризму. Регіон має надзвичайно вигідне географічне розташування на перетині міжнародних шляхів. Крім того, область знаходиться в безпосередній близькості до м.Києва та кордону з Республікою Білорусь, що забезпечує потік туристів. Шопінг-туристи приїжджають переважно з м.Гомель автобусами або власними авто цілими сім'ями. Після всіх валютних коливань ситуація склалася так, що в Україні продукти коштують в значно дешевше, ніж в Білорусії. До того ж техніку, одяг та інші промтовари купувати в нашій країні набагато вигідніше.

Чернігів є головним і найбільш відвідуваним шопінг-туристами містом в області. Оскільки саме тут зосереджена найбільша кількість пунктів торгівлі, які є привабливими для шопінгу. У минулому році було проведено дослідження, згідно з яким 57 % туристів приїжджають у Чернігів не заради архітектурних пам'яток, а з метою «шопінгу» і розваг. І, зокрема, середній турист витрачає в нашому місті за добу 2700 гривень, а білоруський шопінг-турист – 15000. Отже, Чернігову вигідно створювати сприятливі умови для збільшення кількості платоспроможних туристів [3].

Для активного розвитку шопінг-туризму на території Чернігівської області необхідно подолати такі стримуючі фактори:

- черги на митниці при перетині українсько-білоруського кордону;
- незадовільний стан автодоріг;
- недостатня кількість дороговказів та місць для паркування;
- недостатньо високий рівень туристичної інфраструктури та ін.

До 2014 року доволі значну частину туристичного потоку складали організовані туристичні групи з Білорусії, та індивідуальні туристи з Росії та Білорусії. Саме ця категорія, з зрозумілих причин, в 2014 року була майже повністю відсутня. В 2015 році намітилася тенденція до повернення білоруських гостей, головною метою яких все ж таки є шопінг в Чернігові.

Осередками шопінг-туризму також можуть бути міста Чернігівської області такі як: Ніжин, Прилуки, Остер та інші районні центри, які привертають увагу внутрішніх туристів своїми ринками і торгівельно-розважальними центрами.

Отже, сьогодні найбільш розвиненим видом туризму в Чернігівській області можуть стати, так звані шопінг-тури, коли поїздка з метою купівлі різноманітних товарів включає в себе екскурсійну складову. Чернігів та інші міста Чернігівської області можуть стати центрами шопінг-туризму в Україні, куди так само, як в Лондон, Париж і Мілан за новими сукнями будуть їздити заможні українки і модниці з сусідніх країн.

Список використаних джерел

1. Кляп М. П., Шондор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072043514/turizm/suchasni_riznovidi_turizmu
2. Стан туризму в Чернігівській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://monitor.cn.ua/ua/monitoring/39585>
3. Стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в Чернігівській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cult.gov.ua/news/stan_problemi_ta_perspektivi_rozvitku_turizmu_v_chnernigivskij_oblasti/2010-06-24-2052.

Козлова В.В., студентка гр. Т-132
Науковий керівник – **Безуглий І.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ТУРИЗМІ

За останні 50 років туризм стрімко розвивається, що є наслідком процесів глобалізації, став більш чутливим до деструктивних наслідків глобалізації, порівняно з іншими галузями. Одним з таких наслідків є політична та періодична фінансово-економічна криза світового чи регіонального масштабів. В той же час, індустрія туризму першою потрапляє під вплив важкопрогнозованих природних катаклізмів соціально-політичних криз, санепідеміологічних загроз, що, відповідно, спричиняє низку негативних ланцюгових перетворень на супутніх ринках.

Криза – це крайнє загострення внутрішньо-організаційних та соціально-економічних відносин, а також відносин певної організації (в нашому випадку – це туризм) із зовнішньоекономічним середовищем. Світова ринкова економіка не знає прикладів організацій, яких не торкнулися кризові ситуації тією чи іншою мірою.

Кризові явища – це постійна форма руху, яка впливає на процеси регулювання розвитку економіки. Рівень економічного спаду в окремих сферах економіки України виявився найбільшим серед країн СНД, а за рівнем зниження курсу національної валюти наша держава вийшла на перші позиції у світі. Це засвідчує наявність істотних національних особливостей, що зумовили посилення кризових явищ в економіці України. Кризові явища в Україні мають свою специфіку. Криза в нашій країні спричинена, в основному, внутрішніми макро-економічними суперечностями, а глибина її проникнення посилилася високим рівнем залежності національної економіки від зовнішнього економічного середовища. Не останнім чинником стала й політична криза в державі, а також військова ситуація. Кризове явище на підприємстві – це погіршення певних показників функціонування підприємства, які мають негативний вплив на процеси його життєдіяльності. В свою чергу сукупність кризових явищ, яка є критичною, може призвести до ліквідації підприємства. Особливості впливу кризових явищ на індустрію туризму полягають у тому, що специфіка даної галузі характеризується високим рівнем залежності від зовнішніх факторів, наприклад: війни, терористичні акти, епідемії, забастовки, масові безпорядки та ін. (анексія Криму, окупація частини Донецької та Луганської областей). Сьогодні Україна переживає важку політичну та економічну ситуацію. Економічна криза вплинула на всі сфери діяльності, постраждав від неї і туризм. Соціально-економічний розвиток теж накладає свій відбиток на темпи росту й розвитку туризму. Такими загрозами розвитку є: економічні загрози; природні загрози; геополітичні загрози, соціальні загрози; технологічні загрози.

Постає питання про те, якими будуть наслідки кризи, та як подолати кризові явища в туризмі. Цілком очевидно що мінімізувати наслідки кризи можна і потрібно, причому як на макро-, так і на мікро-рівні. Судячи по відношенню влади до галузі туризму останнім часом, насилу віриться що вони кинуться рятувати цей бізнес. А значить підприємствам даної галузі, швидше за все, доведеться виживати самим за рахунок скорочення витрат, більш жорсткої економії, переговорів з постачальниками та отримання кращих умов. У той же час не бажано йти з ринку або «впадати в сплячку», адже всім відомо що криза несе і можливості для найбільш пристосованих суб'єктів ринку. Очевидно, що особливості прояву кризи на українському туристичному ринку обумовлені наступними факторами: специфікою загальної економічної ситуації в країні; ·станом галузі туризму в період входження в кризу; державною політикою в області розвитку туризму. Також в Україні існує ряд невирішених проблем в галузі туризму, які неминуче будуть збільшуватися в умовах кризових явищ: ·безробіття, було завжди характерне для України і неминуче збільшиться у кризовий період; ·зростання податків та цін на комунальні послуги, які знизять платоспроможність споживачів; ·нестабільність цін на нафту й нафтопродукти; ·можливість виникнення нових політичних чи техногенних загроз. В свою чергу ці проблеми призведуть до зміни попиту на туристичному ринку України, а саме: ·скорочення кількості поїздок з метою туризму, зменшення відстані та скорочення тривалості; ·надання переваги більш дешевим туристичним подорожам; ·збільшення частки «самостійного» туризму. ·Поряд з негативними факторами розвитку туризму в умовах кризових явищ існує і ряд позитивних. Сучасний період нестабільності у розвитку туризму України необхідно використовувати для формування нової

ефективної моделі розвитку туризму, яка буде відповідати сучасним реаліям. У країні в даний час повинен сформуватися реалістичний підхід до туризму і розуміння його як сфери економіки, яка володіє значними вигодами для соціально-економічного розвитку регіонів України. Що стосується готельного бізнесу, то наслідки економічної кризи навряд чи можуть носити суто негативний характер для розвитку готельної індустрії в нашій країні. Більш того, як доводить іноземний та вітчизняний досвід, криза може надати позитивний вплив на розвиток, як готельної галузі, так і в цілому туристичної галузі України. Що стосується діючих готельних підприємств, то їх економіка безпосередньо залежить від завантаженості, тобто від зайнятості номерного фонду туристами, включаючи ділових людей. За рахунок подорожчання ціни на нафту, люди будуть намагатися подорожувати на ближчі дистанції, в той час як ділова активність в цілому повинна збільшитись, тому що у зв'язку з кризою потреба у ділових контактах збільшується.

Однак, не варто розглядати вплив кризових явищ на діяльність підприємств в області туризму тільки з негативного боку. Там, де можна знайти мінуси, завжди є і свої плюси. За оцінками експертів, кризові явища в економіці країни розорить дрібні, неефективні і неспроможні туристичні підприємства, тим самим зміцнивши становище більш прогресивних підприємств. Водночас, кризові явища в економіці країни могли б стати плацдармом і для малих підприємств. В даний час у вирішенні завдань формування ефективного вітчизняного туристичного комплексу переважає регіональний підхід. Він полягає у заклик до орієнтації регіонів на власні сили за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу у сфері туризму. Пріоритетне значення для українського туризму має розвиток регіонів з найбільш високим рекреаційним потенціалом. У зв'язку з теперішньою ситуацією в країні в число найбільш перспективних територій України входить Закарпаття та Прикарпаття. Однак, слід враховувати те, що основні бажання іноземних і вітчизняних туристів пов'язані з розумним співвідношенням ціни і якості надаваних послуг. Наступним кроком може стати розвиток сільського туризму, який можна розглядати як форму малого підприємництва. Розвиток сільського туризму в умовах кризи має реальну перспективу розвитку і буде сприяти поліпшенню економічної ситуації сільського населення. Сільський туризм є відносно не дорогим видом відпочинку, тому при неплатоспроможності українських туристів щодо виїзного туризму та важкою ситуацією на сході країни, повинен привернути увагу таких туристів як: мешканці промислових центрів; - шанувальники українських народних традицій; - люди з малим і середнім достатком (в зв'язку з вартістю відпочинку в селі). Але власники сільських готелів повинні розуміти всю відповідальність, яку беруть на себе приймаючи туристів, адже неякісний сервіс може назавжди відбити бажання повернутися туди знову. Для свого розвитку сільський туризм повинен пропонувати своїм гостям не лише споглядання чудових краєвидів села а й надавати ряд додаткових цікавих послуг, що підвищать їх конкурентоздатність. Отже, незважаючи на кризові явища, туристична галузь - саме та сфера, яка має перспективу на розвиток. Як свідчить світовий досвід, потреба людей на оздоровлення та відпочинок завжди існує.

Звісно ж, держава теж повинна вживати заходів для втримання вітчизняного туризму «на плаву». А тому основними заходами державної туристичної політики могли б стати: збільшення фінансових витрат на проведення рекламних акцій на основних ринках збуту; створення доброго політичного іміджу країни; створення позитивного інвестиційного іміджу країни; введення системи тимчасових пільг для представників туристично сфери за напрямками: фінансові пільги – знижки й позики під низький відсоток; податкові пільги - тимчасове звільнення від сплати податків чи скорочення їх розміру; інші пільги – створення системи підготовки кадрів, розробка програм розвитку туристичної сфери.

Таким чином, оцінивши перспективи розвитку туристичних підприємств та індустрії туризму в умовах кризових явищ, можемо стверджувати що кризові явища на національному ринку для туризму не є чимось однозначно негативним або позитивним. Зрозумілим є те, що з появою економічних кризових явищ виникає необхідність коригування системи управління туризмом в державі, формування нової ефективної моделі розвитку туризму, яка буде відповідати сучасним реаліям. Якщо говорити про негативні наслідки, то багато підприємств зазнають банкрутства, але можуть з'явитися нові, які будуть більш пристосовані до роботи і розвитку в кризових умовах. Для ефективного здійснення антикризового управління потрібно розробити спеціальні комплексні програми для всіх напрямків розвитку туризму. За підтримки державних органів влади це дасть можливість подолати широкий спектр проблем, які заважали і будуть заважати розвитку туризму в умовах кризових явищ, які склалися в Україні за останні три роки. Важливо заздалегідь виробити принципи і стратегію дій, до яких компанія звернеться в разі виникнення кризових ситуацій, оскільки вони, як правило, наступають раптово, і реагувати на них потрібно ментально. Потрібно підкреслити, що планування в кризових ситуаціях базується на тому факті, що антикризове управління підприємством має циклічний характер. Варто так само врахувати, що методи подолання кризових ситуацій, розроблені закордонними економістами, вимагають більш ретельної адаптації під сучасну ринкову ситуацію в Україні. Тому, варто приділити велику увагу розробці та впровадженню чітких рекомендацій з планування в кризових ситуацій для українських туристичних компаній.

Список використаних джерел

1. Стеченко Д. М. Інноваційна політика кластероутворення в рекреаційно-туристичній сфері / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Науковий вісник ЧДДЕУ. – 2014. - № 2. – С. 9-18.
2. Безуглий І. В. Імперативи розробки стратегії еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичних систем / І. В. Безуглий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.– 2014.- № 3(27). –С. 84-90.
3. Стеченко Д. М. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Регіональна економіка. – 2014. - № 4(74). – С. 136-146.
4. Управління регіональним розвитком туризму: навчальний посібник / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос; за ред. Д. М. Стеченка. – К.: Знання, 2012. – 455 с.

Котік Е.А., студентка 5 курсу, гр. МТп-161

Науковий керівник – **Коваль П.Ф.**, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ФРАНЦІЇ

Сільська місцевість у Франції займає близько 80% загальної території країни. Агротуристичні послуги у селянських господарствах Франції надаються від 50-х років минулого тисячоліття. У 1955 р. була створена перша організація, що займалася наданням туристичних послуг на селі — "Національна федерація квартир у Франції" (*Federation Nationale des Gites de France*).[1]

У цій країні, традиційно практикуючої сільський туризм, існують організації на національному рівні, координуючі цей вид туризму. Однією з них є Генеральна асоціація туристичних сіл -Tourisme en Espace Rural - заснована в 1970 році і до складу якої входить 400 сіл з 150.000 місцями розміщення. Ці населені пункти розташовані в 80 департаментах горбистих і гірських районів.

Іншою національною організацією є Державна Федерація Французьких пансіонів ("Gîtes de France "), яка має близько 45.000 таких місць, під назвою "Gîtes" (в перекладі з французького - ночівля). Члени цієї організації сплачують членський внесок і всі публікації, видані її членами повинні мати повідомлення Асоціації. Обов'язковою умовою є те, що члени Асоціації повинні розмістити вивіску "Gîtes de France" на вході в кожен одиницю розміщення в сільській місцевості.

Туристична пропозиція "Gite" являє собою житловий простір для розміщення туристів в пансіонаті в сільській місцевості, який гарантує відпочиваючим необхідне обладнання, доступну ціну та якість прийому відвідувачів. Цей вид розміщення являє собою незалежні індивідуальні місця відпочинку володіють, крім спальні, кухнею і ванною кімнатою (з гарячою і холодною водою, душем, умивальником і туалетом). Доступ до цих пансіонатів, розташованих у віддалених районах , як правило здійснюється на машині, а оплата проводиться в грошовій формі (готівкові кошти) або чеком. Туристи в обов'язковому порядку сплачують тариф за проживання, який місцеве співтовариство використовує для розробки туристичних об'єктів.

Інша система організації, зокрема, французького сільського туризму - організація "Cléconfort" (в перекладі, ключ комфорту). Будинок відпочинку в організації "Cléconfort" являє собою житлові приміщення для розміщення та оренди в курортній або туристичній зоні, розташованій в сільській місцевості, в горах або на березі моря, в зоні з термальними джерелами або в місті. Площа, яку турист може орендувати - будинок, квартира в будинку або будівлі.

Ця туристична організація має свою власну систему, що дозволяє їй стверджувати сільські житла, керуючись певними конкретними критеріями. Власник, який хоче мати торговою маркою "Cléconfort" сплачує вступний внесок, розмір якого фіксується кожен рік.

Для заохочення сільського туризму у Франції були створені адміністративні структури на всіх рівнях організації. На муніципальному рівні створили «Сільськогосподарську групу Спільної організації», яка дозволяє використовувати та сприяти розвитку деяких пансіонатів, або місць розміщень на фермах. На відомчому та регіональному рівні існують різні форми організації, які дають розпорядження різним дослідницьким групам в цілях розвитку та просування сільського туризму.

Всім рекламним акціям передують глибокі дослідження поточної ринкової кон'юнктури і, зокрема, частки ринку, роль якого повинна бути значно вище, також, як і норми заохочення конкуренції. Фінансування досліджень зі створення, розвитку та просування туристичного продукту здійснюється, як правило, за допомогою держави, наприклад, надаючи різні субсидії, позики за зниженими відсотками і т. п. Урядова допомога змінюється в різні роки, і являє собою суворе уточнення її напрямки та використання. [3]

Каталоги, що містять пропозицію по Сільському туризму, опубліковані, в основному, на обласному рівні, дають точну і корисну інформацію для усіх охочих провести відпустку в сільській місцевості Франції. На додаток до зображень кожної одиниці розміщення в сільській місцевості, розташування і висоти, на якій вони розташовуються, дається опис можливостей прийому і відпочинку в безпосередній близькості від місць розміщення. Пропозиції згруповані у відповідності з типологією одиниць розміщення (житлові господарства, пансіонати, тощо) і представлені окремо по підрозділах, які вступили в Центральний Відділ бронювання і Управління Департаменту туризму і ті, які надають туристам житло в оренду.

Сільський туризм у Франції ґрунтується на п'ятьох правилах:

1. якість житла (комфорт, чистота, простір, періодичний контроль);
2. якість гостинності (родинне і сердечне прийняття);
3. якість оточення (тиша, чистота у господарстві та околиці);
4. лояльність бізнесу (однозначна і чітка інформація, стабільні ціни та умови);
5. солідарність (співпраця членів однієї організації з органами державної влади, посередниками, наприклад, туристичними агенціями) [4].

Список використаних джерел

1. Swietlikowska U. Agroturystyka w innych krajach — wybrane zagadnienia / U. Swietlikowska // Agroturystyka; red.nauk. U. Swietlikowska. — Warszawa : Zjednoczone Sloneczniki, 2000. — S.73.
2. Sikora J. Agroturystyka: przedsiebiorczosc na obszarach wiejskich / J. Sikora. — Warszawa : C.H. Beck, 2012. — S.291.
3. Зінько Ю.В. Сільський туризм: навч. посіб. / Ю.В. Зінько, М.Й. Рутинський. — К. : Знання, 2006. — С.59.
4. Васильєв В.П. Світовий досвід організації сільського туризму: метод. посіб. / В.П. Васильєв, П.А. Горішевський, Ю.В. Зінько та ін. — Вин. 1. — О. : 2009. — С.23.

Куліш А.О., студентка гр. МТп-161

Науковий керівник – **Коваль П.Ф.**, к.е.н, доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ДОСВІД АВСТРІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Чимало країн на сьогоднішній день підтримують і розвивають сільський туризм. Україна має достатньо великий ресурсний потенціал і умови для цього виду туризму. Проте, існує чимало речей, які наша країна могла б перейняти в інших. Це стосується як сервісу в агросадибах, так і самого їх оформлення, оздоблення, розміщення об'єктів на їх територіях тощо. Є чому повчитися у закордонних підприємців, а також перейняти деякі урядові дії, які б дали новий початок розвитку сільського туризму в Україні.

Цікавою для України (зокрема, областей Карпатського регіону) є австрійська "формула успіху" сільського зеленого туризму. Ця невелика альпійська країна, за площею співмірна з Карпатським туррегіоном України, нині нараховує понад 15 000 зареєстрованих агротуристичних господарств сумарною місткістю 170 тис. ліжко-місць.

"Родзинкою" відпочинку в австрійських Альпах є безпосередня задіяність гостей у традиційному фермерському газдуванні: вигоні худоби на альпійські луки, зборі альпійських трав, виготовленні молокопродуктів, зборі лісових ягід тощо, а також різноманітні програми активного гірського, екстремального й екологічного туризму [1].

Сільський туризм у Австрії динамічно розвивається у невеликих сільських громадах, що охоплюють до 2000 жителів. Приблизно 80% селянських господарств, що пропонують послуги сільського туризму, розташовано у гірській місцевості, при цьому найбільша частка їх припадає на Тироль, де близько 30% селян займаються цією діяльністю.

Австрійський досвід розвитку сільського туризму може бути корисним для України, позаяк обидві країни мають достатньо схожих ознак у аграрній структурі, а саме:

- 50% селян працюють сезонно (вільні засоби робочої сили);
- близько 50% селянських господарств за площею менше 5 га;
- сільськогосподарська продукція у цих господарствах призначена, в основному, для власного споживання і прямих продаж;
- доходи від ведення селянського господарства є низькими, а готівкові засоби — важкодоступні;
- існує необхідність пошуку додаткових джерел доходу.

Держава надає значної підтримки агротуристичним селянським господарствам. Вони можуть скористатися з низьковідсоткових кредитів, які скеровуються на обладнання й оснащення гостьових кімнат, їдальні, покращення санітарних умов. У кожній адміністративній одиниці Австрії функціонують провінційні агротуристичні організації "Мережа гостинних ферм", які об'єднують приватних квартиродавців. Вони займаються переважно маркетинговою діяльністю, передусім популяризацією сільського відпочинку, слідкують за якістю пропонованого продукту, проводять навчання та створюють базу даних для бронювання засобів розміщення.

У Австрії чітко визначені стандарти у сфері надання агротуристичних послуг. Кожний господар має дотримуватися основних вимог стандарту, які стосуються винаймання кімнат й апартаментів та встановлені агентством з туризму, палатами селян і "Мережею гостинних ферм", а саме:

- можливість доїзду в зимовий період;
- затишна околиця;
- достатній простір навколо будинку;
- 10 — 30 місць для розміщення;
- ванна кімната і тепла вода;
- центральне опалення будинку;

- облаштування кімнат у регіональному стилі;
- сільський сніданок.[2]

Майже такі ж вимоги і до українських агросадіб.

Австрія може бути прикладом раціонального використання сільських територій для створення на них інфраструктури «зеленого» туризму. Ця країна може передати Україні не лише знання і вміння правильно організації сільського туризму, а й спільними зусиллями створити такий перспективний напрямок туризму як сільський, тому що в Україні цей вид туризму лише на початковому етапі. Ми ще вчимося правильно вести себе в даній галузі.

Список використаних джерел

1. Земеле Астана. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні// Туризм сільський зелений. — 2004. — № 1. — С. 8—13.
2. Кудла Н.Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності [текст]: К 88 навч. посіб. / Н. Є. Кудла – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 152 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/2015073165652/turizm/silskiy_turizm_deyakih_krayinah_yevropeyskogo_soyuzu_blyzhnogo_zarubizhzhya

Куловер М.Л., студентка гр. Т-141

Науковий керівник – **Безуглий І.В.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РОЗРОБКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні кожне готельне підприємство має на меті забезпечити достатній рівень прибутковості від своєї основної діяльності, досягнути якого можливо не лише за умови скорочення витрат на надання готельних послуг, а також за рахунок встановлення оптимальних цін на свої послуги. Саме від рівня встановлених цін значною мірою залежить фінансова забезпеченість готелів, їх здатність завойовувати лідерство на ринку, що в цілому впливає на усі аспекти готельного бізнесу. Політика цін є одним з найважливіших елементів в межах загальної стратегії підприємств. В сучасних умовах з боку керівництва готелів приділяється незначна увага розробці та впровадженню цінової політики, що виявляється у безсистемності її проведення або повній відсутності, крім встановлення цін на свої послуги на рівні ринкових [1, с. 87].

Цінова політика підприємства охоплює концепцію формування цін на готельні послуги, та особливості їх застосування, враховуючи асортимент послуг, що надаються, категорії споживачів, особливості попиту та пропозиції і здійснюється в межах загальної стратегії розвитку підприємства. Варто пам'ятати, що політика цін формується з урахуванням потреб споживачів, бажаних обсягів реалізації, конкурентного оточення. Саме ціна впливає на відносини між готельним підприємством та клієнтом. Адже змінюючи ціну на свої послуги готель має можливість привабити більшу кількість клієнтів. Таким чином, ціна має бути такою, що задовольнятиме потреби споживачів з одного боку, а з іншого – сприятиме покращенню фінансової забезпеченості підприємства, а також вирішенню інших завдань.

В умовах ринкової економіки прейскуранти цін на проживання в готельних номерах встановлюються підприємствами самостійно у відповідності до загальних принципів ціноутворення. Ціна повинна забезпечити відшкодування витрат на виробництво та реалізацію послуг, а також певний прибуток, що дозволив би розвивати матеріально-технічну базу та працювати на рівні міжнародних стандартів.

Вибір методів ціноутворення та цінової політики багато в чому заданий цілями і стратегією готелю. Міжнародна практика формування готельних тарифів і цін має свою специфічну методологію. Структура вартості розміщення гостей включає повну собівартість послуг розміщення, прибуток, кілька видів податків і зборів, комерційних надбавок і знижок [3, с. 46].

До складу готельного тарифу (вартості проживання), окрім вартості розміщення у номері певної категорії, входять інші складові, такі, як дворазове чи триразове харчування або лише сніданок, послуги міні-бару (напої), послуги сауни тощо залежно від особливостей попиту клієнтів та відповідної маркетингової (в тому числі продуктової) політики готельного підприємства.

На діяльність готельних підприємств, крім внутрішніх факторів, значно впливає загальна економічна ситуація у світі. Міжнародні дані індексу рівня цін на готельні послуги за останній період свідчать про їх зниження в середньому на 12% за підсумками 2008 року та на 18% — у 2009 році.

На Європейському континенті, згідно даним «The Hotel Price Index», падіння цін на готельні номери склало приблизно 13% (рис. 1).

Серед країн Євросоюзу найсильніше подешевшали готельні послуги в Польщі, де ціна за номер впала на чверть. У Північній Америці й Азії вартість номерів в готелях знизилася на 14% і 16% відповідно. Різке зниження цін відбулося і в Латинській Америці — на 21%. У цілому, середня світова ціна на номер в готелі виявилася нижчою, ніж у 2004 році.

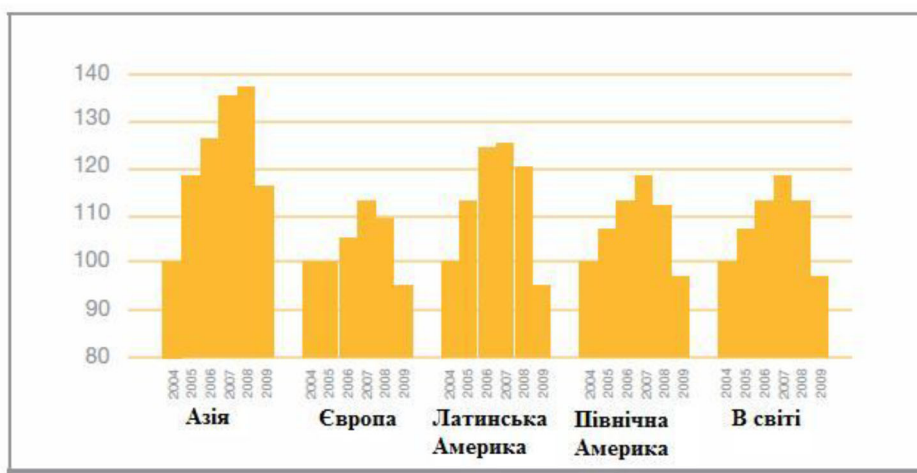

Рис. 1. Динаміка середніх щорічних цін у готелях за 2004–2009 рр., %

Аналіз ситуації, що склалася на ринку готельних послуг в останні роки, дозволяє зробити припущення щодо факторів, які вплинули на падіння цін у вище зазначених країнах світу. Так, в умовах світової фінансової кризи та підвищення конкуренції найбільше постраждали ті готельні підприємства, де спостерігалася невідповідність ціни та якості послуг; в даній ситуації готелі змушені були максимально знижувати ціни на свої послуги. Також треба відмітити, що важливим фактором формування тарифів готельних підприємств є цінова політика держави, яка впливає на підприємства з боку впровадження обмежень чи пільг на законодавчому рівні.

В Україні у даний період часу теж відбуваються складні процеси, пов'язані зі світовою фінансовою кризою: перерозподіл часток ринку готельних послуг, зниження попиту на послуги засобів розміщення на фоні змін пріоритетів у формуванні «споживчого кошику».

Проаналізувавши дані з таблиці 1, можна зробити такі висновки:

У м. Чернігові налічується близько 17 підприємств готельного господарства. Середня ціна номера складає приблизно 16 € на добу. Якщо взяти всі готельні підприємства в цілому, то середня ціна може варіюватися від 5 (як наприклад у готелі “Градецький”) до 50€ (готель “Шишкін”) на добу в залежності від категорії готелю. В світовій практиці готелі середнього класу характеризуються якісним сервісом та помірними цінами. Так, середня вартість проживання у Парижі у тризірковому готелі зі сніданком коштує туристові 35–55 € на добу; ціни на послуги тризіркового готелю в Туреччині нижче на 20–25%. Часто ціна номеру українських готелів формується не за тими ознаками, що за кордоном. Так, наприклад, за кордоном наявність санвузлу є номері є обов'язковою і не впливає на ціну розміщення. Готельне підприємство має освоювати сучасні ринкові прийоми встановлення ціни на нові послуги, широко апробовані в практиці західних готелів.

Отже, для більшості готелів головна мета – забезпечення беззбитковості, обґрунтована в умовах низької ділової активності в галузі поступово трансформується (у міру подолання системної кризи в економіці та адаптації підприємства до нових умов) в новий орієнтир: збільшення частки ринку, обсягу продажів. Разом з цим змінюються і цілі, які стоять перед ціновою політикою. У зв'язку з новою орієнтацією готельне підприємство повинно проводити більш активну цінову політику, пов'язану з виходом на нові ринки, плануванням збуту, стимулюванням створення нових послуг. Також необхідне покращення умов проживання та якості надання послуг. Тому що дуже часто зустрічається таке, що ціна не відповідає якості. Вартість готельного номеру завищена, а умови та якість обслуговування не на вищому рівні.

Список використаних джерел

1. Безуглий І. В. Імперативи розробки стратегії еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичних систем / І. В. Безуглий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. - № 3(27). – С. 84-90.
2. Гонта О. І. Наукові аспекти розвитку державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України / О. І. Гонта, І. В. Безуглий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. - № 3(27). – С. 23-30.
3. Гусева О. В. Ціни як індикатор ділової активності на ринку готельних послуг крупного міста / О. В. Гусева // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверьяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2010 – № 39.- С. 44–51.
4. Стеченко Д. М. Інноваційна політика кластероутворення в рекреаційно-туристичній сфері / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2014. - № 2. – С. 9-18.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На сьогодні ресторанний бізнес в усьому світі вважається одним із таких видів діяльності, що швидко окупується. Порівняно невеликі капітальні затрати для створення ресторану можуть окупитися, за словами фахівців, за 2-3 роки. У той же час, ресторанний бізнес є одним з найбільш ризикованих, оскільки помилка, допущена лише в одному з багатьох ключових факторів успіху, може зумовити виникнення кризового стану бізнесу загалом. До об'єктів ресторанного господарства відносяться: ресторани, кафе, бари, їдальні, заклади швидкого харчування тощо.

Варто зазначити, що в Україні в умовах конкуренції підприємства ресторанного господарства одні з перших повністю перейшли на ринкові відносини, внаслідок чого докорінно змінилася система управління та функціонування, значно зросла мережа ресторанів, закладів швидкого обслуговування і загальнодоступних закладів ресторанного бізнесу загалом. За загальною кількістю підприємств ресторанного господарства Чернігівська область займає 16 місце в загальноукраїнському рейтингу. На сьогодні найвища забезпеченість ресторанами закладами спостерігається в місті Чернігові (25%), Корюківському (7,05%) і Ріпкінському (6,29 %) районах. Мінімальні показники – у Семенівському (0,46%), Бахмацькому (0,61%), Бобровицькому (0,61%), Куликівському (0,61%) районах. Кількість закладів ресторанного бізнесу в окремих районах Чернігівської області з 2011 по 2015 роки представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

*Кількість об'єктів ресторанного господарства в окремих районах Чернігівської області
з 2011 по 2015 рр.**

	2011	2012	2014	2015
Всього по Чернігівській області	611	583	616	568
Чернігівський район	161	149	153	147
Ніжинський район	52	41	29	29
Прилуцький район	53	41	35	32

*Джерело: [1]

Як видно із статистичної інформації таблиці 1 кількість об'єктів ресторанного бізнесу у Чернігівській області у 2014 році скоротилася порівняно із 2013 роком. На нашу думку, існує низка проблем, що створюють перешкоди для успішного його функціонування, а саме:

- низький рівень доходів населення призводить до того, що більшість українців надають перевагу домашньому харчуванню, а не ресторанному;
- нестабільна економічна ситуація і проведення антитерористичної операції в Україні зменшують кількість іноземних туристів, а, відповідно, і відвідувачів закладів ресторанного бізнесу;
- високі ціни на продукцію ресторанного бізнесу;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу;
- відсутність чи недосконала організація управління ресторанами, барами, кафе та ін;
- низький рівень автоматизації виробництва на підприємствах ресторанного господарства;
- відсутній чи недостатньо розвинений рівень системи бонусів для заохочення постійних споживачів тощо.

Проблеми ресторанного бізнесу у Чернігівській області пов'язані із аналогічними загальноукраїнськими тенденціями. Як зазначає Ю.В. Шмагіна, вплив зовнішніх факторів призвів до того, що більше половини підприємств ресторанного господарства в Україні є збитковими. Українським рестораторам доводиться враховувати національні нюанси – низьку купівельну спроможність більшої частини населення, відсутність налагодженої системи постачання, дефіцит висококваліфікованого персоналу. Однією з найгостріших проблем ринку є проблема постачання продуктів та спиртних напоїв. Ресторатори стверджують, що постачальники, які пропонують якісну продукцію невинновідно завищують ціни, у той час як ресторатор, зважаючи на конкуренцію, не може збільшити ціну на страви, а тому зменшується прибутковість [2].

Таким чином, виходячи з аналізу основних проблем, що склалися на ринку ресторанних послуг і провівши аналіз праць дослідників даної проблеми [3; 4; 5] вважаємо за доцільно запропонувати заходи, які дозволять закладам ресторанного бізнесу Чернігівської області зберегти свої позиції на ринку, і, можливо, вийти на якісно новий етап свого розвитку. А саме:

1. Урізноманітнення меню. Більшість закладів ресторанного бізнесу мають стандартне меню, що призводить до того, що клієнти вибирають місце харчування за принципом, де ближче чи зручніше, адже не має унікальності страв. Крім того, у більшості закладів відсутнє дитяче меню, що могло б стати досить вагомим аргументом у виборі місця харчування для сімей з дітьми.

2. Перегляд цінової політики. Діяльність закладів ресторанного бізнесу прямо залежить від цінової політики. З одного боку, економічна ситуація в країні провокує підвищення цін на товари підприємств-постачальників, що зменшує зростання прибутку. З іншого боку, скорочується кількість відвідувачів у ресторанах, кафе, що веде до зниження обороту. Таким чином, необхідно визначити оптимальний рівень цін, щоб заклади були прибутковими, проте «не били по кишенях» відвідувачів.

3. Розширення кола постачальників. Однією з вагомих умов успішного функціонування підприємства на ринку є володіння унікальними ресурсами, що підвищить конкурентний статус фірми. Таким чином, необхідно розширювати постачальників, які б могли запропонувати більш унікальні ресурси для успішного функціонування.

4. Впровадження бонусів для постійних клієнтів. Один із поширених способів зростання прибутку – наявність постійних клієнтів, що забезпечують закладам сталі доходи.

5. Кейтерингова діяльність. Один із можливих засобів заробити додатковий прибуток для підприємства. Вона заснована на організації заходів у офісах або вдома, тобто мається на увазі виїзне обслуговування, що зараз активно розвивається.

6. Впровадження інновацій у розвиток закладів ресторанного господарства. Установка системи автоматизації розв'язує проблеми ефективного використання робочого часу персоналу і спростить ведення управлінського, бухгалтерського і податкового обліку.

7. Наявність реклами. Вдало розміщена реклама заохочує до відвідання закладу ресторанного господарства.

Отже, враховуючи, що в усьому світі ресторанний бізнес є одним з найбільш привабливих для інвесторів, а його рентабельність у розвинутих країнах не буває нижчою за 40%, необхідно створити сприятливі умови для розвитку даного господарства в Україні. Ресторанна справа в Чернігівській області є однією з найбільш значущих складових індустрії харчування, яка, у свою чергу, орієнтована на споживача, задоволення потреб якого є кінцевим результатом ділової активності підприємства. Для підвищення рівня конкурентоспроможності закладів ресторанного господарства вони повинні постійно вводити інновації, щоб залишатись провідними у своєму сегменті. Таким чином, лише ефективне ведення бізнесу є запорукою успішного розвитку галузі загалом.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chernigivstat.gov.ua/statdani/spog_r/R4.htm

2. Шмагіна Ю.В. Перспективи розвитку готельного бізнесу та ресторанної справи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nauka.com/2_KAND_2009/Economics/39523.doc.htm

3. Найдюк В.С. Інновації в системі управління підприємствами ресторанного бізнесу / В.С. Найдюк // Статей розвиток економіки. – 2012. - №12. – С. 228-232.

4. Петришин Н.З. Технологія Sous Vide в закладах ресторанного господарства. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Здобутки, проблеми та перспективи розвитку готельно-ресторанного та туристичного бізнесу», 29 жовтня 2013 р. / Н.З. Петришин – К.: НУХТ, 2013. – С.-31.

5. Павлюченко О.С. Інноваційні технології в ресторанному господарстві. Конспект лекцій для студ. спец. 7.14010101 «Готельна і ресторанна справа» денної форми навчання/О.С. Павлюченко – К.: НУХТ, 2014. – 93 с.

Сотниченко М., студентка гр. ТЗ-152
Науковий керівник – **Алешугіна Н.О.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Вже достатньо тривалий час успішно розвивається громадське харчування, яке замінює приготування їжі вдома суспільним виробництвом із застосуванням сучасного обладнання та технології. Головне в громадському харчуванні - організація виробництва, реалізація та споживання їжі. І звичайно однією з основних функцій є торгівельна. Тут торгівля тісно пов'язана з виробництвом і споживанням їжі і виступає як зв'язуюча ланка між ними. Для кращої роботи підприємств громадського харчування застосовують маркетингові знання, дослідження, концепції тощо.

В Україні до 2010 року ресторанне господарство працювало на досить непоганих умовах: наявність не дуже вимогливих до рівня сервісу клієнтів дозволяла досягати рентабельності принаймні у 50%. За останні шість років рентабельність бізнесу суттєво знизилась та сьогодні не перевищує 30% [1]. Саме у ці роки у країні з'явилося багато нових ресторанів, кафе, барів тощо. Але зараз ситуація докорінно відрізняється. Висока конкуренція, вибагливість клієнтів щодо рівня сервісу та несприятлива економічна ситуація поставили дуже суворі вимоги, щодо функціонування закладів.

У маркетингу одним з важливих принципів є постійний пошук нових форм та інструментів для підвищення кількості споживачів, ефективності виробництва, творчої ініціативи працівників,

підвищення якості продукції, скорочення витрат виробництва і звичайно ж, збільшення прибутку.

Дослідження ринку - це систематичний збір, запис, аналіз та інтегрування даних із приводу реалізації продукції та послуг. При дослідженні ринку підприємств громадського харчування необхідно:

- вивчити його місткість, сегментацію, тенденції змін, характер конкуренції;
- зібрати інформацію про дійсних та потенційних споживачів;
- оцінити частину ринку, яку при сприятливих обставинах вдається зайняти;
- вивчити ринкову стратегію товаровиробників[2].

Для здійснення маркетингової діяльності на підприємстві необхідно:

- створити службу маркетингу;
- налагодити функціонування маркетингової інформаційної системи;
- визначити стратегію і скласти план маркетингу;
- здійснювати маркетинговий контроль[2].

Маркетингова діяльність засобів ресторанного господарства повинна забезпечити:

1. Необхідний вплив на споживача, на попит, на ринок, що забезпечує максимально можливий контроль сфери реалізації;

2. Створення такого товару, набору товарів (асортименту), що більш повно задовольняє вимогам ринку, ніж товари конкурентів;

3. Надійну, достовірну і своєчасну інформацію про ринок, структуру і динаміку конкретного попиту, смаках і перевагах покупців, тобто інформацію про зовнішні умови функціонування закладу ресторанного господарства[3].

Для підвищення рівня конкурентоспроможності заклади ресторанного господарства повинні постійно вводити інновації, щоб залишатись провідними у своєму сегменті та бути попереду конкурентів. Однією з найбільших проблем ресторанного бізнесу є відсутність реклами. Отже, потрібно запровадити рекламу на туристичних сайтах, в туристичних агенціях, що певною мірою знизить зовнішню конкуренцію [4].

Враховуючи особливості ресторанних послуг та сучасні тенденції розвитку маркетингу класичну модель комплексу маркетингу «4Р» для підприємств ресторанного господарства змінено у модель «5Р+Е». Вона враховує особливості діяльності підприємств галузі та разом із класичними елементами комплексу маркетингу включає специфічні складові, така модель сприяє підвищенню рівня задоволеності клієнтів.

Рис 1. Модель комплексу маркетингу для закладів ресторанного господарства [5]

Отже можна з упевненістю сказати, що маркетинг відіграє головну роль у просуванні товару, проте необхідне вміло користуватися всіма його інструментами. Завдяки цьому перед підприємствами ресторанного господарства відкриваються широкі перспективи: Завдяки широкому використанню мережі Інтернет, впровадженню гаджетів, встановленню двохстороннього діалогу з клієнтами підприємства стають ближчими до відвідувачів, розуміють їх, взаємодіють з ними та трансформують їх увагу в дохід.

Список використаних джерел

1. Зігель Л.С. Ресторанный сервис. Основы международной практики обслуживания. – К.: 2010. – 288с.
2. Балабанова Л.В. Управление маркетингом в торговле в условиях рыночной экономики: Метод. Рекоменд. З курсу "Торговля і громадське харчування в умовах ринкової економіки"/ Мін-во зовнішніх економічних зв'язків і

торгівлі України: ДКІ, Відп. за викон. Н.І. Найдовська, Є.С. Белинський. - К., 1992.

3. Литвиненко Т.К. Новітні технології обслуговування у сфері ресторанного бізнесу. – К.: 2011. – 215с.

4. Прейгер Д., Малярчук І. Розвиток іноземного туризму в Україні в контексті розбудови міжнародних транспортних коридорів. – К.: Економіка України, 2011. – С. 20-28.

4 Михайлова М. В. Удосконалення комплексу маркетингу закладів ресторанного господарства з урахуванням специфіки рестораних послуг / М. В. Михайлова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 215–219.

Ювженко В.А., студентка гр. МТп-161

Науковий керівник – **Коваль П.Ф.**, к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АПІТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Апітуризм (медовий туризм, бджолиний туризм) - різновид туризму, що має на меті дегустацію, споживання, купівлю продуктів бджільництва (мед, віск, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута, бджолиний підмор, перга, забрус, гомогенат з трутневих личинок) безпосередньо на місці у виробника.

З давніх-давен відомо про лікувальні властивості відпочинку на пасіці, сьогодні пасіки стають екскурсійним об'єктом для туристів. Існують приклади успішної співпраці турагенцій з власниками бджолиних пасік у Словенії (яка вважається лідером апітуризму у світі), Австрії, Україні, Польщі, США, Ізраїлі.

Чим саме пасіка приваблює туристів?

По-перше, це ознайомлення з однією з найдревніших культур людства - культурою бджільництва. Біологія, фізіологія та "соціологія" бджолої сім'ї, таїнство створення меду, сучасні надбання у технологіях бджільництва - усе це може бути не лише цікавим, але й видовищним. А життя на пасіці та робота з бджолами дарують людині мудрість та наближають її до гармонії з навколишнім світом. Мало який з видів відпочинку може цим похвалитися.

По-друге, справжні поціновувачі меду та інших бджолопродуктів радо сприймуть можливість куштувати та купувати їх прямо на місці виробництва, де, крім усього іншого, вони зможуть також пересвідчитись у дотриманні технологій та високій якості продукції пасіки. А особливо привабливими для туристів будуть продукти, до виготовлення яких вони долучились особисто.

По-третє, потужною складовою апітуризму може стати лікувальний туризм. Для оздоровчих цілей можуть використовуватись не лише продукти бджільництва або бджолина отрута, а й цілюща енергетика бджолої сім'ї, і успішні приклади такого використання вже відомі і приваблюють споживачів.

Туристи є дуже зручними покупцями продуктів бджільництва, адже вони приїжджають самі і купують продукцію прямо на пасіці, що суттєво знижує собівартість. Це зручно і для споживачів, адже, відвідуючи пасіку і знайомлячись з технологією виробництва, покупець може бути впевнений у якості продукту.

Апітуризм за всіма ознаками є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця [1].

Найперспективнішими з регіонів України, для розвитку апітуризму, є Прикарпаття, Закарпаття та Автономна Республіка Крим оскільки бджільництво там – галузь поширена, пріоритетна та вельми прибуткова. Саме ці території України проводять велику кількість заходів, що прославляють продукцію бджільництва [2].

Однією з перспективних областей цього виду туризму в якій виготовляють таку продукцію є Чернігівщина.

У всіх райцентрах і у Чернігові створені осередки, які мають свої мага-зину. Вже зараз є база для розвитку гастрономічного туризму. В с. Сокиринці Срібнянського району місцевий мешканець виробляє питний мед, на який має патент і ТУ на виготовлення: «Питні меди Сокиринського». Скуштувати напій можна тут же в дегустаційному залі «Пасічник». У цьому селі зберігся один з найкращих зразків архітектури 19-го століття – палац колишніх поміщиків Галаганів. Багато представників цього роду залишили яскравий слід в історії України. Ім'я одного з представників цього роду присвоєно Чернігівському художньому музею. На базі палацу поряд з іншими видами можливо розвивати і гастрономічний туризм. Цікавим напрямком може бути створення центрів апітерапії чи навіть апіфітотерапії [3].

Однак, розвиток апітуризму на територіях України гальмується у зв'язку з недосконалістю нормативно-правової бази, нерозвиненістю організаційно - економічного механізму його функціонування, зокрема:

- відсутністю цілісної системи державного регулювання туризму в регіонах;

- повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази особистих селянських господарств;
- невдалий підхід до рекламування регіонального туристичного продукту на внутрішньому ринку туристичних послуг та товарів;
- недостатня інформаційна, організаційна та матеріальна підтримка суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку органів державної та муніципальної влади [2].

Отже, Україна може стати осередком саме цього виду туризму. Але його розвиток гальмує саме економічна сторона, тому що сама територія України має всі можливості для розвитку і поширення цього напрямку (велика площа сільської місцевості та сільськогосподарських угідь, сприятливий клімат).

Зараз набирає швидких темпів розвиток сільського зеленого туризму. Ці види можна поєднувати і розвивати як єдиний напрямок розвитку сільської місцевості.

Список використаних джерел

1. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – С. 200–201. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/93387-apturizm-medoviy-turizm-bdjoliny-turizm.html>.
  2. Шикеринець В.В. Державне регулювання в галузі туризму (на прикладі міста Івано-Франківська) / В.В. Шикеринець // Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика: Матер. наук-пр. конф. за міжн. участю (Львів, 22 жовтня 2010 р.) : у 2 ч. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – Ч. 1 / [за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського]. – С. 130–133. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
  3. Алешугіна Н.О., Коваль П.Ф. Можливості розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області //Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць [Текст]. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2014. - №2 (22). – 148с. – С.50-53. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=SD6e_cgAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=SD6e_cgAAAAJ:mVmsd5A6BfQC.
-

ДЛЯ ПОТАТОК

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Міжнародна
науково-практична конференція студентів,
аспірантів і молодих вчених**

**ЮНІСТЬ НАУКИ – 2017:
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

26-27 квітня 2017 року

ЗБІРНИК ТЕЗ

Підрисано до друку 30.05.2017 р. Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman. Друк - цифровий.

Чернігівський національний технологічний університет
14027 м. Чернігів, вул. Шевченка, 95

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.